

DANSK
BIOGRAFISK LEXIKON

TILLIGE OMFATTENDE

NORGE FOR TIDSRUMMET 1537—1814.

UDGIVET

AF

C. F. BRICKA.

—...—

VII. BIND.

I. HANSEN—HOLMSTED.

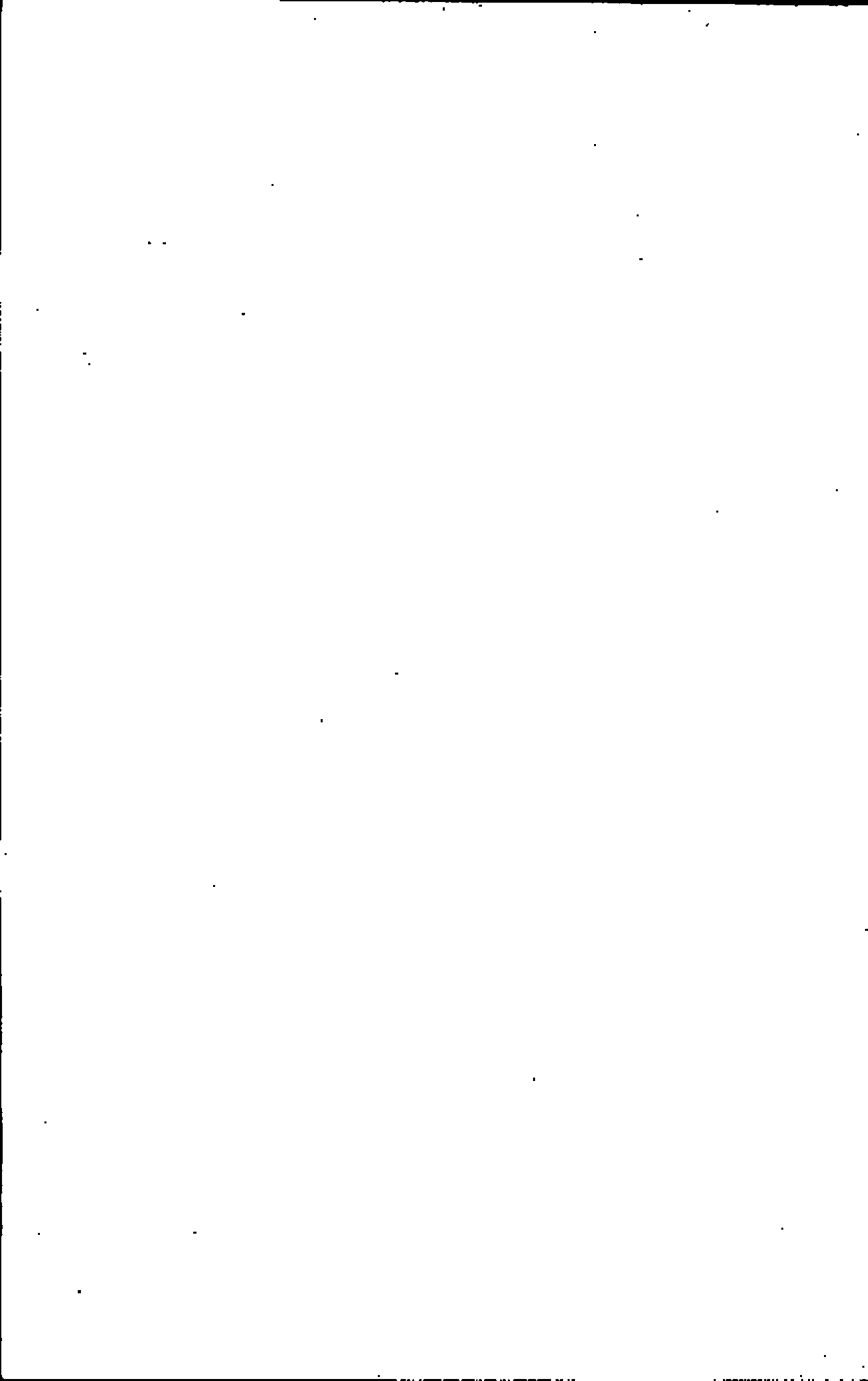

KJØBENHAVN.

GYLDENDALSKE BOGHANDELS FORLAG (P. HEGEL & SØN).

GRÆBES BOGTRYKKERI.

1893.

Hansen, Iver, 1609—84, Præst, Ordsprogssamler, fødtes 9. Dec. 1609 i Bøslunde Præstegaard (ved Skjelskør), gik i Sorø Skole og efterfulgte o. 1641 Faderen, Hans Iversen, en Søn af M. Iver Bertelsen (II, 173), som Sognepræst i Bøslunde. Fra Svenskekrigens Tid (1658—60) fortælles den noksom bekjendte Anekdote om, hvorledes han snildt vidste at skaffe sig det Sølvtoj tilbage, som hans svenske Gjæster efterhaanden havde berøvet ham, og han skal have gjort sig fortjent af mange Landsmænd ved at gjemme de Tyvekoster, som Fjenden forærede eller for en billig Penge solgte ham, og efter Freden indkalde de rette Ejermænd til at tage dem i Besiddelse igjen. Han synes baade at have yndet et velbesat Bord og at have været en ivrig Kortspiller, og denne sidste Lidenskab kom hans Eftermænd i Kaldet dyrt at staa, da de maatte vedblive at udbetale til Sognets fattige Renterne af en Sum, som han havde spillet bort til Herren paa Borreby, men som han slap for at udrede, fordi hans Præstegaard samme Nat (1652) var gaaet op i Luer. — I. H. bør mindes som den, der af Folkemunde samlede og nedskrev Ordsprog. Hans Samling, der indeholder over 2000 saadanne, benyttedes af Peder Syv og findes endnu i Haandskrift (Universitetsbibliotheket). Den roses af Kjendere som et dygtigt Arbejde, men røber tillige, at naar Hr. I. «var vide kjendt for sin Lystighed», som Peder Syv siger, saa var denne Lystighed just ikke altid den mest høviske. Med sin Hustru, Else Frederiksdatter, havde han 17 Børn. Han døde 24. Jan. 1684. Sikkert med urette tillægge nyere Forfattere ham Navnet Munk.

Kirkehist. Saml. I, 535 ff.

C. F. Bricka.

Hansen, Jens, 1816—90, Landmand, fødtes 8. Juni 1816 paa Hollufgaards Mølle (Fyn), hvor hans Fader, Hans Jensen, var Mølle-

forpagter. Han fik, 8 Aar gammel, Stiffader, der holdt ham ved Møllervirksomheden til hans 21. Aar, da sendtes han til Holev, 1 Mil fra Odense, for at bestyre Stiffaderens Gaard der. I 7 Aar var han Gaardbestyrer, saa forpagtede han (1845) Gaarden, og senere (1852) købte han den. I de o. 40 Aar, H. sad som Selvejrbonde, udførte han et Arbejde, der i en enkelt Retning søger sin Lige her hjemme. Han var Banebryder i sin By, han paabegyndte tidlig Mergling og Dræning, foretog et ret storartet Opdykningsarbejde i en til Gaarden hørende Mose osv.; dog, det, der gjorde ham til en berømt Mand blandt danske Landmænd, var hans Arbejde som Kvægopdrætter. Han ejede en ganske særegen Evne til at lede sin Kvægavl, som faa havde han Øje for det enkelte Dyr's Individualitet og for, hvilke Dyr der havde Betingelserne for at bringe Stammen frem mod Maalet: brede, dybe Køer med fremtrædende Malkepræg og Egalitet; som faa ejede han den rette Forstaaelse af Avlen og Opdrætningen. Sin Besætning arbejdede han op blandt de allerførste i Landet, Holev blev et «Avlscenter», hvorfra Tillægsdyr spredtes rundt om paa Fyn og til de andre Provinser, og hvortil et Utal af Præmier hjembragtes (deriblandt 11 1. Præmier for Samlinger af Kvæg). H. blev de fynske Bønders Stolthed, da han ved Landmandsforsamlingen i Svendborg 1878 slog Danmarks berømteste Opdrætter, Etatsraad Tesdorpf, og bragte Kongepremien til Holev. Aaret efter modtog han af Fyns Stifts patriotiske Selskab en Ærespræmie for fremadskridende Landbrug og 1881 Landhusholdningsselskabets 1. Sølvbæger. — Han var 2 Gange gift og med 2 Søstre, Bønderpiger fra Hundslev: 1. (17. Okt. 1845) med Maren f. Jørgensen, 2. (20. Okt. 1860) med Ane Marie. Han døde 8. Nov. 1890.

Ugeskrift f. Landmænd 1890, II. Vort Landbrug 1890. Landmandsblade 1890. Fyns Tidende 11. Nov. 1890. *H. Hertel.*

Hansen, Jens Andersen, 1806—77, Politiker, født 7. Jan. 1806 i Odense, Søn af Skomager Andreas H. (f. 1781 † 1836) og Mariane f. Petersen (f. 1778 † 1838), kom 1807 til Rudkjøbing, hvor hans Fader blev Skomagermester og Garver. Han fik kun tarvelig Undervisning og oplærtes tidlig til Faderens Haandværk, blev Svend 1824 og arbejdede 1827—28 i Kjøbenhavn, hvorefter han til Dels overtog Værkstedet i Rudkjøbing. Allerede tidlig viste han stor Læselyst og brugte sine faa Sparepenge til Bogkjøb. Han blev 1825 stærkt greben af Grundtvigs «Kirkens Gjenmæle» og det

derved vakte kirkelige Røre, læste med stor Interesse alle Stridskrifterne og udledede senere sin skarpe og logiske Udtryksmaade af den Indflydelse, Lindbergs Smaaskrifter havde øvet paa hans aandelige Udvikling. Næst efter nogle følsomme Digte til «Fyns Stifts Adresseavis» var ogsaa hans første litterære Arbejde et Indlæg i Striden, «Om Kancelliraad Hempels Fremstilling af den danske Kirkekamp», som Lindberg fik udgivet 1833 og siden omtalte med stor Ros i «Nord. Kirketidende» for den Modenhed og Belæsthed, Forfatteren viste, samt den paafaldende Magt over Sproget. Aaret forinden havde H. ved en udførlig Klage nødt Sognepræsten i Rudkjøbing til nøje at overholde Daabsritualet.

Ved Siden heraf tog H. gjentagne Gange i Hempels «Bidrag til Tidshistorien» til Orde som Forsvarer for Kjøbstadhaandværkerne mod den voxende Haandværksdrift paa Landet, i det han gik ud fra, at «lige Rettigheder maatte medføre lige Byrder, men større Byrder større Rettigheder»; betegnende for hans senere Virksomhed er en Opfordring til hans Standsfæller om at «benytte Pressen». I Dec. 1835 blev han i Hast gjort til Mester og sendtes kort efter til et Møde i Odense af delegerede for en Del fynske Haandværkslav samt var derefter Ordfører for den Deputation, der sendtes til Kongen. Da dette ikke frugtede, fik han 1838 Spørgsmaalet fremdraget i Stændersforsamlingen og udgav desuden dels «Landhaandværkeren» (15 Numre, 1836—37), dels flere Smaaskrifter om samme Æmne; han viste sig baade at være en dygtig Polemiker og kyndig i Næringslovgivningen. Imidlertid gik det kun smaat med Haandværket: Faderen forsømte det og forfaldt til Drik, og H. tog Bierhverv som Organist og Stadsmusikant 1834—38, ja, ansøgte endog efter sit Giftermaal 1836 om at blive Skomager paa Landet. 1838 flyttede han til Slagelse og hørte her til de faa «hellige» (d. v. s. grundtvigianske) Familier, som gik til Kirke hos P. Fenger i Slotsbjærgby og F. Bojsen i Skjørpinge, og som 1839 forgjæves indgave Ansøgning om at maatte løse Sognebaand. Han skrev flere Artikler i «Nord. Kirketidende» og et Par Smaaskrifter om kirkelig Frihed: «Bør Sognetvangen fremdeles bibeholdes uforandret med Hensyn til Daaben?» (1841) og «Sendebrev til Pastor N. F. S. Grundtvig om gudelige Forsamlinger» (1840), fordi Grundtvig havde fraraadet disse. H. kom her i nøje Forbindelse med R. Ottesen og Rasmus Sørensen, der raadede ham til at blive Skolelærer; han søgte 1841 om Tilladelse til at tage Examen efter privat Forberedelse, men fik Afslag af Kancelliet og skrev nu ligefrem til A. S.

Ørsted, at «den Tid turde maaske en Gang komme, da Hs. Exc. vilde fortryde, hvad der var sket».

Med R. Ottensens Hjælp flyttede H. derefter til Fredericia, men i April 1842 opgav han sit Haandværk og drog til Kjøbenhavn for sammen med R. Sørensen at udgive «Almuevennen». Dette blev muligt, fordi O. Lehmann skaffede ham en Plads paa «Fædrelandets» Kontor som Bud, medens hans Hustru skulde passe Huset for dets ugifte Redaktører (Giødwad, Lehmann og Ploug). Kort efter blev H. af Navn ansvarlig Redaktør for «Fædrelandet» (Juli 1842—Sept. 1843) og blev i denne Egenskab i April 1843 sat paa Vand og Brød som Tvangsmiddel, fordi han ikke strax vilde forklare, hvorledes han forstod en anklaget Artikel. Meningen var nemlig, at han skulde nødes til at tilstaa, at han ikke var virkelig Redaktør; men efter at have faaet Betænkningstid klarede han sig meget vel fra Opgaven, og senere blev Artiklen frifunden. Derimod blev H. for nogle andre Artikler dømt til flere Aars Censur og maatte derfor vistnok have opgivet «Almuevennen», hvis ikke Fr. Barfod havde tilbudt sig som ansvarlig Redaktør.

Ved «Almuevennens» Oprettelse havde det været Tanken, at H. nærmest skulde skrive for Kjøbstadboerne og R. Sørensen for Landboerne. H.s første Artikler handlede ogsaa om Ophævelse af Lavene og Ændring i Næringslovgivningen, dog med Bevarelse af Duelighedsprøver; men snart trak Sørensen sig tilbage fra Redaktionen, og fra Febr. 1843 var H. alene derom. Han satte sig derfor med stor Flid ind i Fæstelovgivningen, og Bladet blev under hans Ledelse Hovedorganet for Bondebevægelsen, i det han skarpt og hensynsløst forsvarede de lavere Samfundsklassers Interesser imod Godsejeres og Embedsmænds virkelige eller formentlige Undertrykkelser. Sin første offentlige Tale holdt han i Holbæk i Okt. 1845 med den Advarsel til Bondestanden: «Tag dig i Agt for dine Venner» og «tro kun dig selv». Aaret efter opgav han sin Plads ved «Fædrelandet» og gennemrejste en Del af Nordsjælland for at virke for det nystiftede «Bondevennernes Selskab», ligesom han 1847 hjalp til at organisere Valgene til Stænderforsamlingen.

1848 blev han Medlem af Bestyrelsen for Valgreformforeningen, der holdt sine Møder i Hippodromen og opstillede Krav paa almindelig Valgret, Etkammer og suspensivt Veto; men han vakte stor Forargelse i de tonegivende Kredse, da han i «Almuevennen» tilraadede Vælgerne at udelukke fra Folkevalg til den grundlovgivende Rigsforsamling enhver, der i Stænderne havde stemt for

kongevalgte Medlemmers Optagelse, og da som Følge heraf H. N. Clausen og J. C. Drewsen vragedes for langt ringere Mænd. Selv valgtes han paa Langeland, ligesom han senere lige indtil 1866 blev valgt i denne Kreds (Svendborg Amts 6. Kreds) til Folketinget, i Regelen uden Medbejler, 1864—66 ogsaa til Rigsraadets Folketing. Han tog vel ingen fremragende Del i Rigsforsamlingens Forhandlinger, men udtalte sig dog — i Modsætning til B. Christensen og Tscherning — imod Stillingsvæsen, i det han hævdede Ligheden fremfor Friheden, og holdt fremfor alt fast ved den almindelige Valgret som Folkets bestemte Fordring, der ikke kunde opgives, selv om man kunde vinde Etkammeret derved. I Folketinget følte han sig mere hjemme, og allerede i de første Samlinger tog han jævnlig Ordet, især om de Spørgsmaal, der vedrørte Landbo-reformer, dog ogsaa om Presse- og Trosfrihed. Gjentagne Gange stod han som Forslagsstiller af de yderligste Forslag, i det han gik videre end Bondevennernes egentlige Førere, B. Christensen og Tscherning, ligesom han ogsaa stemte imod flere af de store Landbolove, fordi de formentlig ikke vare gunstige nok for Bønderne.

Man kan allerede da iagttage hos ham den Mistænksomhed og det Snæversyn, der præger hans senere Optræden og gør ham til et ægte Udtryk for Almuesmanden. Han er saaledes ængstelig for at gøre Godsejerne den mindste Indrømmelse, fordi der muligvis kunde gaa noget fra Bønderne, og han kommer paa den Maade snarere til at forhale end fremme Løsningen af de Spørgsmaal, der ligge ham paa Hjærte. Dog maa han frikjendes for en Bebrejdelse, der jævnlig er fremsat imod ham, nemlig, at han i Tillid til en snarlig Lov om tvungen Fæsteafløsning skulde have fraraadet Bønderne frivilligt Kjøb af deres Fæstegaarde: han har netop bestemt raadet til at kjøbe, naar der bødes rimelige Vilkaar. Derimod kan det ikke nægtes, at han ved sine skarpe, ja, stundum hadske Udfald mod det national-liberale Parti og dets ledende Mænd væsentlig medvirkede — ligesom «Dagbladet» ved lignende Optræden paa den anden Side — til at forbitre Stemningen imellem det og Bondevennerne saa meget, at en varig Forstaaelse derved blev umuliggjort. Det synes, som om Savnet af den højere Dan-nelse vakte hos ham Misundelse og Nag mod dem, der havde opnaaet dette Fortrin og saaledes kom til at staa over ham, skjønt han i Virkeligheden var dem overlegen i Evner.

Det var især under Valgkampene 1853, at H.s Bitterhed mod

politiske Modstandere kom til Orde. Aaret i Forvejen havde han, skjønt oprindelig ejderdansk, under Paavirkning af Tscherning sluttet sig til Helstatstanken, og han forfulgte nu dette Maal med Lidenskab, vistnok nærmest i det Haab, at Ministeriet til Gjengjæld for den Støtte, Bondevennerne ydede det, vilde vise sig imødekommende i Landbospørgsmaalene. Da dette Haab skuffedes, og Ministeriet Ørsted endog viste Lyst til at ville indskrænke Grundlovens Friheder og særlig truede Valgretten, slog H. rask om, brød med Tscherning og nærmede sig de national-liberale, særlig Monrad. Han deltog 1854 med Iver i alle Stormløb paa Ministeriet, ja, var villig til de yderste Skridt; men allerede næste Aar var han igjen i Strid med sine nye Forbundsfæller, fordi Fællesforfatningen langt fra svarede til hans Forventning; ja, han vilde endog have foretrukket en raadgivende Forsamling, udgaaet af den almindelige Valgret, fremfor en lovgivende, i hvilken hans Modstandere, «de rige, de fornemme, de dannede», fik Overvægten.

I de forløbne Aar var H.s politiske Indflydelse væsentlig voxet. 1851 var han bleven Medlem af Bondevennernes Selskabs Bestyrelse og var fra 1855 dets egentlige Leder. 1855 fortrængte og afløste han Gleerup som Formand for «Holbæk Amts Brandforsikringsselskab» (senere fik han ogsaa en Kreaturforsikring oprettet her under sin Ledelse); og efter at have gjort «Almuevennen» til et Dagblad 1853 forenede han dette 1856 med «Morgenposten», som han udgav indtil Udgangen af 1872. Allerede 1854 var han bleven Formand for «Holbæk Amts Kommunalforening» og udvirkede næste Aar en Sammenslutning mellem den og lignende Foreninger i de andre sjællandske Amter, indtil de 1862 omdannedes til «Østifternes Folkeforening» (1865 «Femte Juni Folkeforening»), der dog ikke fik synderlig Udbredelse ud over Sjælland, Falster og Langeland. Han vedblev at være Formand indtil sin Død og blev saaledes Arvtager af Bondevenneselskabets hele Magt; da han overgik baade B. Christensen og Tscherning i agitatorisk Evne, har han væsentlig Del i Udbredelsen af demokratiske Grundsætninger i Landbostanden paa Øerne, medens han i 50erne forgjæves søgte at vinde Indgang i Kjøbenhavn blandt Arbejderne og Haandværkerne.

Ogsaa i Folketinget spillede H. en langt større Rolle end før, til Dels fordi B. Christensen 1853 var gaaet over i Landstinget, og fordi Bøndernes Tillid til Tscherning var bleven svækket ved hans Holdning over for Ministeriet Ørsted. I Aarene 1855—63 var han

uomtvistelig en af Tingets Ledere, jævnsides med Monrad og Tscherning. Uden at være egentlig veltalende — thi dertil skortede det ham alt for meget paa Varme — var han dog en dygtig parlamentarisk Taler. Hans Mistænksomhed skærpede hans kritiske Sans over for de stillede Forslag; han opdagede let Modpartens mulige Blottelser og sønderlemmede ubarmhjærtig hans Bevisførelse. Vistnok vare hans egne Slutninger tit spidsfindige, som hans Svar vare spidse, og ikke med urette talte man om hans «Pindehuggeri». Gjennemgaar man hans Rigsdagsgjerning i disse Aar, finder man ham som en flittig Stiller af Lovforslag og Forespørgsler, som Medlem af de vigtigste Udvalg og jævnlig som deres Ordfører. Han har saaledes medvirket ved mange Love af den største Betydning og vist baade megen praktisk Dygtighed og stor taktisk Kløgt. Særlig arbejdede han for Udvikling af den kommunale Selvstændighed og Udvidelse af den kommunale Valgret, baade paa Land og i By, for Fæstevæsenets Indskrænkning og Omdannelse samt for Ordning af Embedsmændenes Lønningsforhold, men ogsaa for større kirkelig Frihed, for Nærings- og Rentefrihed, skjønt han netop paa disse Omraader ikke kunde frigjøre sig for gamle Fordomme og snævre Hensyn.

Medens han i Arbejdet for Reformer stadig blev sine demokratiske Partibestrebelse tro, viste han kun liden Fasthed i Henseende til de store politiske og nationale Spørgsmaal; her gjorde han flere stærke og bratte Svingninger, ja, syntes endog tilbøjelig til at ofre slige Hensyn for at fremme hine Formaal. Allerede 1855 var hans Interesse for Helstaten kølnet, og 1857 optraadte han igjen som ivrig ejderdansk og Skandinav (udtalte endog Ønsket om de nordiske Rigers Forening under én Konge). I de følgende Aar drev han en stærk Agitation for at faa Fællesforfatningen ophævet, sluttede sig 1861 til «Danevirkeforeningen» og hørte i Rigsraadet, hvortil han var valgt af Folketinget 1856, til Oppositionen; han stemte ogsaa imod Novemberforfatningen, fordi den ikke var frisindet nok. Efter Krigen 1864 stillede han strax Krav paa at faa Juni-Grundloven gjenoprettet og Forfatningssagen overført fra Rigsraadet til Rigsdagen. Da dette ikke lykkedes, og det syntes umuligt at undgaa Ændringer i Grundloven, søgte han i Marts 1865 at komme til en Forstaaelse med Godsejernes Leder, Grev Frijs, om en Ordning af Landstinget, hvorved de national-liberales Magt kunde blive brudt. Dette Forsøg, som H. gjorde med sine Partifællers Billigelse, førte ikke til noget. Men nogle Maaneder

senere lod H. af Uvilje mod sine mangeaarige Modstandere og af Mistvivl om et bedre Udfald sig forlede til at træffe en ny Overenskomst med Grev Frijs om Landstingets Sammensætning (den nugældende) uden sit Partis Vidende og Samtykke samt med Opgivelse af den oprindelige Forudsætning for et saadant Forlig, nemlig samtidig Sikring af Folketingets Overvægt paa Finansloven og derved paa den politiske Udvikling.

Ja, H. gik endnu videre, i det han brød med største Delen af sit Parti for at opnaa det Forbund mellem «de store og de smaa Bønder», der fik sit Udtryk i «Oktoberforeningen»; han var selv Medstifter af denne og blev dens Næstformand. Omslaget kom saa pludselig, at man ikke kunde tænke sig det fremkaldt paa naturlig Maade, og Rygtet gik, at H. havde ladet sig købe dertil for en større Pengesum fra Godsejernes Side; det synes ogsaa, som om han havde regnet paa selv at faa Plads i det nye Ministerium. Saaledes fik H. væsentlig Del i den gennemsete Grundlovs Tilblivelse; men det kostede ham i Sommeren 1866 hans gamle Kreds, og for Eftertiden maatte han i Svendborg søge Valg til Folketinget. Her var han i de nærmeste Aar Leder for en lille Gruppe, mest gamle sjællandske Bondevenner, som 1868 forenedes med de jyske under G. Winther til «det folkelige Venstre»; men han havde langt fra sin gamle Indflydelse, og begge de nye Grupper, «Mellempartiet» og «det nationale Venstre», vandt stadig mere Fremgang blandt Bønderne. Til Bruddet med de gamle Venner føjede H. ogsaa Fornægtelse af sine tidligere skandinaviske Stemninger og brugte Skjældsordet «Hjemmesvenskere» mod dem, der vedblivende nærrede hans egne fordums Ønsker; ligeledes forlod han den grundtvigske Lære, som han i 40 Aar havde hyldet. Dog bragte hans nye Politik ham kun Skuffelser. Ligesom han 1852 havde haabet, at Helstatsministeriet vilde gaa med til en tvungen Fæsteafløsning, haabede han nu paa en lignende Imødekommen fra Godsejnerministeriet. Men da han for at gjenvinde sin tidligere Indflydelse i Bondestanden søgte at løse Stridsspørgsmaalet ved en ny Fæstelov, strandede Forsøget paa Landstingets Modstand, og derved brast «Oktoberforeningen» 1870.

H. gik nu med til Dannelsen af «det forenede Venstre», blev ogsaa Medlem af dets Bestyrelse og stod forrest i Kampen, baade paa Tinge og paa Folkemøder, altid villig til at vove de yderste Skridt og derfor ogsaa gaaende Haand i Haand med C. Berg imod de Venstremænd, der viste Maadehold og raadede til Varsomhed.

Lidenskaben greb ham endda saa stærkt, at han 1873 for Parti-hensynet ofrede baade sin gamle Ven Frølund og sin Broder N. Hansen (han modarbejdede endog personlig dennes Gjenvalg), og det endskjønt han snart erkjendte, at man ikke burde «gjentage Experimentet» med Finanslovens Nægtelse, som havde været det egentlige Tvistemaal imellem ham og dem. Vel var han siden 1869 en af Tingets Viceformænd, og han indsattes af Regeringen baade i Kirkekommissionen (1868), i Kjøbstads- (1870) og i Arbejderkommissionen (1875); men i Virkeligheden var hans Indflydelse svunden og han selv trængt i Skyggen for yngre Mænd.

Afslutningen paa hans Løbebane blev dog langt værre, end selv hans bitreste Modstandere kunde have ønsket for en Mand, der havde indtaget en saa fremragende Plads i det offentlige Liv. I flere Aar havde der lydt Tale om, at hans Pengesager stode slet, og at der var Uorden i Regnskaberne for de tvende Forsikrings-selskaber, som han styrede, og hvis Deltagere viste ham en ubegrænset Tillid. Ved Sammenskud af politiske Venner og især af den sjællandske Bondestands Sparekasse skjænkedes der ham 1874 som «Folkegave» en Ejendom paa Frederiksberg (af 35000 Kr.s Værdi). Men i Maj 1877 kunde Mislighederne ikke længer skjules, og ved en retslig Undersøgelse oplystes det, at han i en lang Aarrække — maaske fra første Færd — havde forgrebet sig paa de nævnte Selskabers Midler og besveget dem for en Sum af o. 200000 Kr. I uden Undersøgelsen var sluttet, døde han 1. Juni.

H. havde 7. Okt. 1836 ægtet Laura Cecilie Buch (f. 1816), Datter af Skipper R. B. i Rudkjøbing.

Erslew, Forf. Lex. Barfod, Dansk Rigsdagskal. S. 112. Rugaard, Bondevennen J. A. H.s Liv og Levned, 1863. J. A. Hansen, Mit Livs Historie og Gjerning, i Almuevennen 1875—76; Mit Tilsvær, 1865; Vor Forfatnings Historie I—IV, 1868—76 (indtil 1865); Efterladte Papirer (ufuldendt), 1878—79.

Emil Elberling.

Hansen, Jens Julius, f. 1828, Journalist, Politiker. Julius H. er en Søn af ovfr. (VI, 603) nævnte Christian Henrik H. († 1868). Han fødtes 17. Juli 1828 paa Christiansdal ved Odense og blev Student 1845 fra Odense Skole. En Nervesygdom tvang ham i 1849 til at tage en Huslærerplads, men i 1852 fik han juridisk Embedsexamen og blev s. A. Volontær i Kultusministeriet, 1856 Kopist i Avktionskontoret. Han ægtede 2. Maj 1857 Regina Thora Sommer (f. 19. Avg. 1837). Fra 1860, da han udnævntes til Fuldmægtig i Landsover- samt Hof- og Stadsrettens Justitskontor, begyndte han at

interessere sig for Politik, stiftede et Ugeblad, «Danmark», og redigerede dette senere som Dagblad, men havde ikke Held med disse Bladforetagender. Han skrev da politiske Artikler i «Berlingske Tidende» og var dette Blads Korrespondent ved Fyrstemødet i Frankfurt 1863, hvor han første Gang bragtes i Forbindelse med Udlandets Politik. Henad Foraaret 1864 blev han af en Kreds Patrioter sendt til Paris for der at søge at paavirke den franske Presse i Danmarks Interesse og kom der til 4. April. Skjønt ukjendt med Forholdene og lidet fortrolig med Sproget lykkedes det ham ved en Forening af Snildhed og ihærdig Energi at komme i Forbindelse med indflydelsesrige Blade, derefter med Grev Chaudordy, som beklædte en høj Stilling i Udenrigsministeriet, og med selve Ministeren, Drouyn de Lhuys. En Deputation af Nordslesvigere, som i Okt. 1864 kom til Paris for at paakalde Frankrigs Bistand til en national Løsning, fik ved hans Mellekomst Avdiens hos Ministeren, og han var dens Tolk. Faa Dage efter opsøgte han i Biarritz Grev Bismarck og havde med ham en Samtale om det slesvigske Spørgsmaal (udførlig refereret i H.s 1875 udgivne Skrift «A travers la diplomatie, 1864—67»), som førte til mange senere Møder i Aarene indtil 1870. Hans Opgave var, og har i alle de efterfølgende Aar været, at hidføre en national Løsning ved det danske Nordslesvigs Tilbagegivelse; han havde vundet den franske Regering herfor, og Bismarck stillede sig paa det Tidspunkt ingenlunde afvisende dertil. Under et Ophold i Kjøbenhavn udviklede der sig med den daværende Justits- og Kultusminister Heltzen en Episode, som gjorde megen Opsigt, gav Anledning til en stor Debat i Folketinget og endte med Heltzens Afskedigelse (30. Marts 1865). Gasteiner-Overenskomsten i Sommeren 1865 vakte megen Indignation i Evropa; Bismarck, som til Krigen imod Østerrig behøvede Italiens Alliance og Frankrigs Tilladelse til denne, stillede sig derfor imødekommende til en Deling af Slesvig, og H. arbejdede ivrig i denne Retning, navnlig ogsaa ved at foranledige Morins Interpellation i Deputeretkammeret (Marts 1866), ligesom han paa dette Tidspunkt traadte i Forbindelse med Thiers. I de følgende Maaneder færdedes H. i Tyskland, havde atter flere Sammenkomster med Bismarck, som nu erklærede sig villig til officiel Underhandling, og samtidig arbejdede han hos den franske Regering for at vinde dens kraftige Understøttelse. Det er ubestrideligt, at han har væsentlig medvirket til den Bestemmelse om Nordslesvigs Tilbagegivelse, som fra Fredspræliminærene gik over

i Prager-Fredens Artikel 5. I Avg. 1866 benyttedes han af den franske Regering i en fortrolig Sendelse til Bismarck for at indlede det uheldige Forsøg paa at opnaa en Territorialafstaaelse ved Rhinen. Uagtet de Forhandlinger, som Preussen aabnede med Danmark om Artikel 5, forud vare anlagte saaledes, at de maatte strandre, vedblev H. dog at virke utrættelig for Sagen, og det var ham, som, om ikke just foranledigede, saa dog organiserede de franske Deputeredes og Journalisters Besøg i Kjøbenhavn i Avg. 1867. Efter nogle Aars fortsatte politiske og journalistiske Virksomhed udtraadte H. i Jan. 1869 af den danske Statstjeneste og blev s. A. fast Medarbejder af det officielle Blad «Moniteur universel». Efter Dannelsen af Olliviers liberale Ministerium (Jan. 1870) traadte han i officiel Forbindelse med det franske Udenrigsministerium. Efter Udbruddet af Krigen i 1870 sendtes han af Udenrigsministeriet til London for at virke i den engelske Presse, og hertil knyttede sig efter Sedan, under den saakaldte nationale Regering, en hemmelig Sendelse for at erfare Tysklands Fredsbetingelser. Efter Majdagene 1871 vendte H. tilbage til Paris og kom snart i Forbindelse med Gambetta, hvem han «forsøgte at lære Tysk». De følgende bevægede Aar knyttede ham stedse nøjere til Udenrigsministeriet, og under de hyppig vekslede Regeringer lykkedes det ham ikke blot at bevare sin Stilling, men at vinde forøget Tillid. Om de forskjellige Konstellationer, under hvilke han arbejdede, og om de ham betroede fortrolige Sendelser har han givet en Beretning i sit Skrift «Les coulisses de la diplomatie, 1864—79». Fra 1876 udgav han i Paris Ugebladet «l'Europe diplomatique». I 1879 vendte han med Familie tilbage til Danmark, maaske med den Tanke at blive her, men Sorgen over den ældste, begavede Datters pludselige Død bidrog til at føre ham tilbage til Paris, hvor han gjenoptog sit Arbejde, nu væsentlig rettet paa at hidføre en Tilnærmelse mellem Frankrig og Rusland. I 1882 betroedes ham en Sendelse til Rom, efter hvilken han fik Æreslegionens Officerkors. I April 1887 blev han udnævnt til Conseiller d'ambassade, hører saaledes til det franske diplomatiske Korps og blev s. D. naturaliseret som fransk Borger; den nævnte Stilling beklæder han endnu.

C. St. A. Bille.

Hansen, Jens Olaus, 1795—1854, Departementschef og Retslærd, blev født paa Giesegaard 22. Febr. 1795 og var en Søn af Forpagter paa Fuirendal Hans H. og Anne Elisabeth f. Schow.

Hans Farfader var Møller, dennes Forfædre Bønder. Opdraget paa Landet og bestemt til Landvæsenet blev H. 16 Aar gammel, inden han fik taget fat paa Studeringerne. Dog opnaaede han, privat dimitteret til Universitetet, at blive Student allerede i 1813. Efter at have taget 2. Examen i 1814 kastede han sig med stor Iver over det juridiske Studium og tog efter blot 2 Aars Forløb juridisk Embedsexamen, uagtet han som Student havde maattet ernære sig selv og delvis tillige sin Familie, for hvilken det var gaact tilbage, ved at manuducere til juridisk Examen. I 1819 vandt han Universitetets Guldmedaille for en Afhandling: «Udvikling af den preussiske og den danske Proceslovgivnings forskellige Grundsætninger med Hensyn til Dommerens Deltagelse i Processen» (trykt i «Nyt jurid. Arkiv» XXVII). H. indtraadte i 1820 paa Embedsbanen som Underkancellist i det danske Kancelli. Kort efter drog han bort paa en 3aarig Udenlandsrejse med offentlig Understøttelse og Forpligtelse til især at studere Jus publicum og Proceslovgivningen. Den sidste helligede han sin største Opmærksomhed. Rejsen foretoges i Forening med hans samtidige, Juristen P. G. Bang. Denne var da forlovet med sin senere Hustru, en Datter af Kapitajn og Proprietær Lorentz Fribert paa Annebjærggaard og Ulrikke Eleonore Svane f. Trojel, og efter Hjemkomsten fra Udlandet i 1823 blev H. forlovet samt i 1826 gift med den yngre Søster Christine Vilhelmine. De saaledes besvogrede Mænd forbleve Livet igjennem nøje knyttede til hinanden. H. blev i 1827 surnumerær og s. A. virkelig Assessor i Landsover- samt Hof- og Stadsretten. Der fra gik han i 1831 over i Administrationen som Kommitteret i Rentekammeret, hvor han fik Forstvæsenet under sig, og forblev i denne Stilling indtil 1840. Men samtidig var han fra 1832 Medlem af Direktionen for Universitetet og de lærde Skoler. Her fandt han sin Hovedvirksomhed som administrativ Embedsmand. Indtil 1834 var han 3., derefter og til 1848 2. Medlem af Direktionen og i lange Tider det mest indflydelsesrige Medlem. I 1848 blev han Chef for 2. Departement i Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet; men da dette var Departementet for alle med Undervisning og Skolevæsenet forbundne Anliggender, var Virksomheden væsentlig den samme. Han gik af fra sit Embede i 1853, vistnok fordi han, som i 1851 var bleven konstit. Domænedirektør, da P. G. Bang blev Minister, nu atter maatte afstaa denne Stilling til Bang og ikke ønskede at træde tilbage i Departementet. Som Embedsmand nød H. almindelig

Anerkjendelse. Han blev i 1844 extraordinær Assessor i Højesteret, blev Konferensraad i 1847 og Kommandør af Danebrog i 1851.

Inden H.s Kræfter og Interesser fuldstændig bleve optagne af hans administrative Virksomhed, dyrkede han ved Siden heraf den juridiske Videnskab. Han var 1826—28 Forstander for og Lærer ved det juridiske praktiske Selskab i Kjøbenhavn og blev i 1828 ved Siden af sin Stilling som Dommer i Landsoverretten udnævnt til at holde Forelæsninger over dansk Ret ved Universitetet og til at deltage i Examinationen. Inden han tiltraadte nogen af disse Stillinger, havde han skrevet og udgivet sit Hovedværk: «Systematisk Fremstilling af det danske Skiftevesen» (1825, 2. Udg. 1827, 3. Udg. 1837). H. havde allerede ved sin ovennævnte Prisaftandling hændret Opmærksomheden paa sig. Ørsted siger i sin «Forerindring» til H.s Skifteret: H. har «set sig i Stand til af en hidtil saa godt som ubearbejdet, men vanskelig og meget indgribende Del af vor Lovkyndighed at levere en systematisk Fremstilling, hvorved den paa én Gang er bragt saa vidt som kun faa andre Afsnit af vor Lovkyndighed»; «baade Theoretikeren og Praktikeren maa yde Forfatteren sin varmeste Tak for den skønne Gave». «Man skal ikke let kunne nævne nogen til Skiftevesenet henhørende Gjenstand, som Hr. Forfatteren har forbigaaet . . ., og ligesom man finder Beviser paa hans udstrakte og nøjagtige Detailkundskab til vore Love, saaledes sporer man i det hele Værk hans systematiske Aand, hans grundige Tænksomhed, hans skarpe, sunde Dømmekraft.» Ørsteds gunstige Opfattelse af Bogen er lige saa rigtig, som hans Glæde over den er let at forstaa. Den danske juridiske Videnskab var som bekjendt i Begyndelsen af det 19. Aarhundrede i en ret daarlig Forfatning. Lærebøgerne vare bundne i overleverede romanistiske og naturretlige Systemer, magre i Indhold og fremmede, ja fjendtlige over for mangt og meget fornuftigt i Retsanvendelsen. Ørsted bragte ved sit Kæmpearbejde alt paa Fode. Men Ørsted var ikke Universitetslærer, skrev ikke Lærebøger, gav overhovedet ingen systematisk Behandling af Retsstoffet. Derimod paavirkede han samtidige og navnlig yngre retslærde. Blandt disse indtager H. den særlige Plads at være den første, som anvendte Ørsteds indtrængende realistiske Methode over for Retsstoffet og dertil fyldestgjorde de systematiske Krav fuldt ud i sin «Fremstilling», der var lige saa vel egnet til Lærebog som til Haandbog for praktiske Jurister. Saaledes kom H.s Bog til at tjene som et fortrinligt Mønster paa en Lærebog i dansk Ret, hvilket er saa meget mere

paaskjønnelsesværdigt, som han skrev om et hidtil næsten fuldstændig ubearbejdet Æmne og tilmed et saadant, hvor Udviklingen fra Lovgrundlaget (Chr. V's Lov) var meget stor og væsentlig bygget paa Praxis. Bogens 3 Udgaver vidne om, at ogsaa Praktikere i fuldt Maal satte Pris paa den.

Des værre blev H.s videre litterære Virksomhed hemmet af hans administrative Embedsgjerning; der foreligger fra 1837—39 1. Dels 1. og 2. Hæfte af «Bidrag til den danske Civilproces», men Fortsættelsen kom aldrig. H. var en kort Tid Medudgiver af «Jurid. Tidsskrift» (17.—19. Bd.) og skrev heri Domsudtog.

Han var en ejendommelig original og bestemt Natur. Paa den ene Side imødekommende og derfor afholdt, paa den anden Side vel i Stand til at sætte sin Mening igjennem paa saglige Omraader. Politiker var han ikke. H. var en smuk Mand og i sin Ungdom en glad Natur. Men efter at have mistet sin skønne Hustru (35 Aar gammel, i 1839) blev han alvorlig og ordknap. I sine sidste Leveaar var han — ved Siden af sin Embedsgjerning — optagen af Bestyrelsen af sin Landejendom, Emdrup Ladegaard. Der døde han 14. Avg. 1854.

Erslev, Forf. Lex.

V. Bentzon.

Hansen, Jep, 1785—1860, konstit. Superintendent, tilhørte en gammel sønderjysk Bondeslægt og fødtes 10. Marts 1785 i Sønder Ønlev i Hjortkjær (Jordkjær) Sogn, vest for Aabenraa. Faderen var Gaardmand Peter Hansen, Moderen Bodil f. Jørgensen. Efter at være oplært i Landsbyskolen og ved Bondearbejde kom han, 22 Aar gammel, paa Seminariet i Tønder, hvorfra han efter 2 Aars Forløb kom i Flensborg Skole. 1812 afgik han til Universitetet i Kiel. For at faa Udkommet maatte han tage Huslærerpladser, men blev dog theologisk Kandidat 1818 og valgtes 1821 til Præst i sit Fødesogn. 28. Jan. 1823 ægtede han i Kiel Henriette Caroline Elisabeth Eckermann, Datter af den theologiske Professor E. Hun døde 27. Maj 1835. Siden forblev H. ugift. I mange Aar virkede han som Præst, lidet kjendt uden for sin nærmeste Kreds og lidet politisk udpræget. Men da Oprøret udbrød 1848, kunde han efter sin loyale Natur ikke gaa med dertil, og da han nægtede Lydighed mod «den provisoriske Regering», maatte han forlade sit Hjem og gaa til Fyn. Da Krigen afløstes af en Stilstand, kom han tilbage til Hjortkjær, hvor han blev modtagen med Glæde af sine Sognefolk. Men da han imidlertid var afsat (28. Juli 1848) af

Oprørsregeringen, der havde et villigt Redskab i hans Provst, Rehhoff i Aabenraa, saa maatte han atter rejse bort. Endelig, i Jan. 1850, var Regeringskommissionen i Stand til at gjenindsætte ham. S. A. blev han tillige konstitueret som Superintendent for de slesvigske Menigheder med dansk Kirkesprog og som Provst i Aabenraa Provsti. Da næsten alle Præsterne havde sluttet sig til Insurrektionen, mødte H. megen Modstand, ikke at tale om den Haan og Spot, han blev udsat for ved sit uslebne, noget bondeagtige Væsen. I at klare de Vanskeligheder, som Fjernelsen af de gamle og Indsættelsen af nye Præster frembød, havde han en væsentlig Støtte i Amtmand Heltzen i Aabenraa. 1854 hævedes hans Konstitution som Superintendent, efter at U. S. Boesen var bleven Biskop i hele Slesvig. H. udnævntes da til Overkonsistorialraad; Provstiet beholdt han til 1857. I sine sidste Aar var han svagelig, men blev dog i Præsteembedet, støttet af en Kapellan, indtil sin Død, 5. Okt. 1860.

H. var ikke nogen overlegen eller fintdannet Personlighed; hans Naivitet var lige saa stor som hans Selvbevidsthed; men af Ydre var han en anselig Mand, og han besad Mod og Djærvhed, ja, noget imponerende i sin Fremtræden. I sin Menighed var han afholdt som en Mand af Folket, der vilde alle vel, ofte opbrusende i Heflighed, men ærlig og retsindig i sin hele Færd. Hans Forfattervirksomhed indskrænkede sig til Meddelelser om Sagn og Oldsager fra hans Fødeegn. Han efterlod 2 Døtre, af hvilke den ene er gift med Biskop C. F. Balslev i Ribe (s. I, 468), og den anden, Faderens trofaste Medhjælper i hans senere Aar, er optraadt som Forfatterinde.

Illustr. Tid. II, Nr. 56. Fædrelandet 1860, Nr. 238. Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex. Zeitschr. f. Schlesw.-Holst.-Lauenb. Gesch. XIX, 79.

H. F. Rørdam.

Hansen, Jep Peter, 1767—1855, Forfatter, var en Søn af Lærer Peter Hansen i Vesterland paa Sild, hvor han fødtes 8. Juli 1767. Sin Ungdom tilbragte han som Sømand og Navigationslærer, indtil han Aar 1800 ansattes som Lærer i sin Fødeby og senere i samme Stilling i Keitum. Fra 1809 udgav han forskjellige Smaabøger i sildringsk Mundart, deriblandt et Skuespil, end videre nogle astronomiske og matematiske Lærebøger og Tabeller, ligesom han forfærdigede Planiglober, opfandt en forbedret Kornvægt

o. a. m. 1829 fratraadte han sit Embede, blev 1834 criminaliter tiltalt og straffet, men døde først 9. Avg. 1855.

Lübker u. Schröder, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex. Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex. *P. Lauridsen.*

Hansen, Johan Emil Victor, f. 1837, Søofficer. V. H. er født i Kjøbenhavn 9. Okt. 1837 og Søn af ovennævnte Kammermusikus Chr. Julius H. (VI, 604). Han blev Søkadet 1850, Lieutenant 1857, Premierlieutenant 1868, Kapitajn 1874 og Kommandør 1885. Efter de sædvanlige Udkommandoer som subaltern Officer, blandt hvilke Togter kan nævnes 1862—63 et med Korvetten «Dagmar» til Middelhavet og Vestindien, var han nogle Aar ansat ved Søartilleriet og var 1862 en kort Tid Havnemester paa St. Thomas. Under Krigen 1864 gjorde H. Tjeneste i Korvetten «Heimdal» og deltog saa vel i Affæren ved Rygen som i Kampen ved Helgoland. Senere sejlede han flere Aar som privat Dampskibsfører, bl. a. med den efter Kong Frederik VII's Død solgte Lystdamper «Falken» til Middelhavet. Fra 1870—81 var han næstkommanderende paa Søofficersskolen, hvor han tillige har været Lærer i Frihaandstegning, Navigation og Søkrigshistorie samt Chef for de Kanonbaade, hvormed Kadetterne i Eftersomrene udkommanderedes. Senere var han Fører for Skoleskibet «Georg Stage», tillige en kort Tid Chef for Søværnets Underofficersskole og har saaledes til forskjellige Tider virket ved alle Opdragelsesanstalter for vordende Søfolk. 1883—84 var han Chef for Briggen «Ørnen», 1889 for Panserbatteriet «Lindormen» og 1891 Stabschef for dette Aars Øvelseseskadre. For nærværende Tid er han ansat som Stabschef hos Viceadmiralen.

Ved Siden af denne søfarende og tjenstlige Virksomhed har H. ogsaa arbejdet i litterær Retning. Fra 1881 har han saaledes været Redaktør af «Tidsskrift for Søvæsen» og saa vel herigjennem som gjennem Bladartikler o. a. søgt at hævde Marinens Betydning for Landets Forsvar. End videre har han forfattet en Lærebog i Sømandsskab (1875) og omarbejdet Justitsraad Hjorths Beskrivelse af Østersøen og Finske Bugt (1875). 1885 udgav han en Samling Noveller, betitlet «Under forskjellige Himmelstrøg», hvoraf nogle ere blevne oversatte, en enkelt endog paa Kincsisk. Stor Fortjeneste har H. indlagt sig af Sportssagen, i det han i 1884 stiftede «Tidsskrift for Sport» (nu «Dansk Sportstidende») og virkede ved dette som Hovedredaktør indtil Juli 1892 med det Maal for Øje at

udvikle Sporten, men samtidig at dæmme op for de Overdrivelser, denne af og til har været tilbøjelig til at gjøre sig skyldig i. Fra 1888—92 udgav han en «Illustreret Idrætsbog», til Dels efter svenske Kilder. I det politiske Liv har H. ikke taget synderlig aktiv Del, uagtet han med sin alsidige Begavelse og livlige Karakter skulde synes at være særlig skikket derfor. — H. blev 9. Okt. 1862 gift med Hansine Marie Bøttzouw (f. 15. Sept. 1833), Datter af Skibskapitajn Peter Iversen B. og Kirstine Marie f. Giese. Begge hans 2 Sønner ere Søofficerer. *C. With.*

Hansen, Johan Frederik, 1799—1873, Bøsssemager og Mekanikus, er født 25. Marts 1799 i Kjøbenhavn; Faderen var Bøsssemager Jacob H. og Moderen Ane Marie f. Hausmann. Efter en mangelfuld Skolegang og uden anden Værkstedundervisning end den, han fik paa Faderens Værksted, blev han 1824 ved dennes Død i hans Sted Bøsssemager ved Kongens Regiment, til hvilket han derefter var knyttet under dets vekslede Navne (Kronens Regiment, 5. Linjeinfanteribataillon) til 1845. Hans væsentlige Betydning ligger imidlertid i hans private Virksomhed. Det store mekaniske Talent, som han sad inde med, og som han bl. a. viste ved i en meget ung Alder at gjøre 2 større Ure med Slagværk, udviklede han ved Selvstudium i Mathematik, Mekanik og Sprog og blev efterhaanden en søgt Mekanikus og Maskinbygger. Han byggede bl. a. en Savmaskine til en Broder, der var Snedkermester, og da den 1831 kom i Gang, dreves den af en Dampmaskine, som han ogsaa havde bygget. Da der imidlertid føjedes en Høvlmaskine til Savmaskinen, byggede han 1833 en ny Dampmaskine til den. Ogsaa til et Par Brændevinsbrænderier byggede han smaa Dampmaskiner, og han indtager i det hele en væsentlig Plads i Danmarks Maskinudvikling. 1840 gik han i Kompagni med C. A. Rames, der Aaret før fra Amerika havde hjembragt nogle Søm-maskiner. De etablerede ved deres Hjælp en Sømfabrik her (fra 1853 i Rabeshave paa Christianshavn), søgte at skaffe den Filialer i Tyskland og havde et Valseværk til dens Brug i Sverige. Efter Rames' Død 1869 blev H. Eneindehaver af Fabrikken. 1838 var han Medstifter af Industriforeningen. Han døde 22. Dec. 1873. — 25. Juli 1830 ægtede han Nicoline Christine Svendsen (f. 24. Nov. 1804 † 16. Avg. 1875), Datter af Skibsfører Rasmus S. og Margrethe f. Brandt.

Handels- og Industri-Tid. 1833, S. 314.

C. Nyrop.

Hansen, Johan Frederik, 1810—73, Forstdocent, blev født 3. Juni 1810 i Kjøbenhavn og var Søn af Vildthandler Peder H. og Ane Marie f. Dibel. H. blev 1832 dimitteret som Forstkandidat fra Kiel og tiltraadte det følgende Foraar en forstlig Studierejse, der varede 2¹/₂ Aar, til Tyskland, Østerrig, Schweits, Frankrig og Italien. Paa Rejsen tog han Forstexamen ved det sachsiske Akademi i Tharand; efter sin Hjemkomst berejste han en Del af Sjællands Skove, og i de følgende Aar, 1836—42, var han optaget af Assistent- og Planlægningsarbejder samt af Statstilsyn med private Skove. 1842 tiltraadte H. Pladsen som Forstdocent, der var bleven ledig ved Fallesens Død 1840; 1844 blev han Medlem af Forst-Examinationskommissionen og 1848 titulær Professor. — 1844 ægtede H. sin Formands Enke, Nicoline Christiane Fallesen, f. Smith (V, 57). Efter at have virket som Forstdocent i over 30 Aar fratraadte han ved Nytaar 1873 denne Virksomhed og døde kort efter, 19. Febr. s. A.

Allerede tidlig havde H. omfattet Planlægningen, «det forstlige Indretningsvæsen», med særlig Interesse, og Læren om Skovbrugets Økonomi, Industrielæren, blev senere hans Yndlingsfag; han har paa dette Omraade ydet noget særdeles betydeligt baade som Lærer og som Forfatter. I «Et Afsnit af Læren om Skovbrugets Økonomi» (udg. efter Forfatterens Død 1877) viser han sig at indtage en mæglende Stilling mellem de to Partier, der baade her i Landet og i Tyskland stredes om Skovbrugets økonomiske Formaal. Des værre var H. som Forstdocent lønnet saa knapt, at han maatte søge forskjellig anden Sysselsættelse; han var bl. a. Formand i «Kreditforeningen af Grundejere i de danske Østifter» fra Foreningens Stiftelse til sin Død. Hans mangesidige Virksomhed maa, vistnok i Forbindelse med en mærkelig Mangel paa Trang til at producere, bære Skylden for, at han ikke naaede at faa udgivet noget større Arbejde. — H. var gennemgaaende afholdt af sine Elever; hans Optræden over for Kolleger var ofte præget af en vis Stivhed, der bragte ham til at indtage en temmelig isoleret Stilling, især efter 1863, da man, meget mod hans Ønske, havde flyttet Skovbrugsundervisningen fra den polytekniske Lærestalt til Landbohøjskolen.

Erslew, Forf. Lex. J. F. Hansen, Et Afsnit af Læren om Skovbrugets Økonomi. A. Oppermann, Bidrag t. d. danske Skovbrugs Hist. 1786—1886.

A. Oppermann.

Hansen, Johan Gottfred Matthison, s. Hansen, Matthison.

Hansen, Johan Henrik, 1807—52, Forfatter, er født 15. Maj 1807 i Kjøbenhavn og kom, mod sin Tilbøjelighed, til Handelen. Hans Hovedinteresser vare og bleve dog Læsning og Syslen med litterære Arbejder, og ved ihærdig Stræben lykkedes det ham ogsaa at erhverve sig en ikke ringe avtodidaktisk Viden. 1842 oprettede han en Boghandel og et Lejebibliothek i Kjøbenhavn, og hans fleste Skrifter ere derfor udgivne paa eget Forlag. 7. Marts 1840 ægtede han Charlotte Amalie Foss, Datter af Krigsraad, Toldassistent Michael Fosie F., og døde i Kjøbenhavn 16. Juli 1852. — H. var en meget frugtbar Forfatter: han redigerede belletristiske Tidsskrifter («Lys og Skygge» (1837—38), «Magasin for underholdende Læsning» (1838) o. fl.), samlede «Nyttaarsgaver» o. l., hvortil det lykkedes ham at faa Bidrag fra adskillige bekjendte Forfattere, og udgav en stor Mængde originale Noveller og Digt-samlinger, af hvilke flere (deriblandt «Det gyldne Alfabet» (1840) med Indledningsdigt af H. C. Andersen) have en overvejende religiøs Tone.

Erslew, Forf. Lex. Øst, Materialier t. et dansk biogr.-lit. Lex.

Sophus Bauditz.

Hansen, Johan Holm, s. Hansen, Holm-.

Hansen, Johan Jürgen Heinrich, 1804—46, Litterat, var født 18. Febr. 1804 i Gaarden ved Kiel, hvor Faderen, Peter H., var Lærer. Denne blev i Sønnens tidlige Barndom forflyttet til Brekendorf ved Slesvig. Moderen hed Augusta Magdalene f. Henningsen. H. gik i Slesvig Domscole, studerede Theologi i Berlin, men tog ingen Examen, var nogle Aar Privatlærer, stiftede 1831 «Eckernförder Wochenblatt» og deltog ved en omfattende Korrespondance til en Mængde tyske Blade og Tidsskrifter med stor Iver i den liberale Bevægelse i Slesvig. I nogle Aar førte han en livlig Brevvexling med Peter Hiort Lorenzen og stod i intim Forbindelse med Olshausen og Hegewisch. Bekjendt i videre Kredse blev han først, da han i 1840 klagede til Slesvig Stænder over, at han var strøget af Valglisten, fordi han Aaret i Forvejen var mulkeret paa 50 Dlr. for et for Toldforvalteren fornærmeligt Avertissement i hans Blad fra en Vognmand. Det Aar blev Klagen afvist, men H., der imidlertid i sin Skuffelse over ikke at kunne faa Embede fra at nære forholdsvis venlige Følelser mod Danmark var bleven en fanatisk Slesvig-Holstener, kom 1842 igjen med sin Klage, og nu fandt Stænderne den begrundet, dog kun med 1 Stemmes

Flertal. Fra nu af optraadte H. som en hidsig Agitator for Slesvigs Indlemmelse i det tyske Forbund og begyndte 1842 Udgivelsen af «Nordalbingische Blätter», men kom ikke videre end til 1. Hæfte. 1846 kreerede Jenas Universitet ham til Dr. phil. Han døde 6. Okt. 1846 ugift i Ekernefærde.

L. Skau, P. II. Lorenzen, især S. 21 ff. 43 ff. 85. 91. 101 ff. Neuer Nekrolog der Deutschen XXIV, 965. Kieler Correspondenzblatt 1849, Nr. 116. Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex. *H. R. Hiort-Lorenzen.*

Hansen, Johannes Nicolaj, f. 1855, Komponist. Nic. H., Søn af Mel- og Grynhandler Christian H. og Caroline f. Schmidt, fødtes i Kjøbenhavn 20. Febr. 1855. Uddannet af Kammermusikur Chr. Schiørring og Organist Attrup virkede han fra 1872 som Violinist i forskjellige Orkestre, i hvilke han snart steg til at blive en vel anset Fører for Primoviolinerne, optraadte som Solist ved adskillige Koncerter og var Medlem af den bekjendte Neruda-Kvartet, indtil han fra 1. Sept. 1885 blev ansat som Musikdirektør ved Folketheatret. En Suite for Orkester, en Ouverture og flere mindre Orkesterkompositioner af ham ere udførte i Tivoli, 3 Strygekvartetter i Kammermusikforeningen, ligesom en Mængde Musik er arrangeret af ham for Tivoli og Folketheatret; udkomne ere nogle Sanghæfter, 2 Duetter for Violin og en Violinskole. 31. Dec. 1885 ægtede han Jørgine Theodora Marie Erichsen, f. Jørgensen, Datter af Høker Jørgen Nielsen J. og tidligere gift med Musikdirektør C. E.

Schytte, Musiklex.

G. St. Bricka.

Hansen, Joseph Theodor, f. 1848, Arkitekturmaler. H., født i Randers 4. Jan. 1848, Søn af Skræddermester Thomas H. og Esther f. Davidsen, kom efter sin Konfirmation i Lære hos sin Onkel Malermester Lindstrøm i Randers og rejste efter 5 Aars Læretid som Svend til Kjøbenhavn, hvor han fandt Erhverv ved Dekorationsarbejde i Ipsens og Wendrichs Terrakotta-fabrikker. Samtidig besøgte han Teknisk Institut og Kunstakademiets Skoler for at uddanne sig til Kunstner. H. har fra 1879—86 foretaget omfattende Studierejser til Frankrig — i Paris var han en kortere Tid Bonnats Elev —, Italien og Grækenland; sidstnævnte Land besøgte han som Akademiets Stipendiat. Paa disse Rejser har H. uddannet sig til en meget dygtig Arkitekturmaler, og hans Arbejder have paa de aarlige Udstillinger altid vakt berettiget Opmærksomhed; de udmærke sig ved smukke Motiver, livfuld Opfattelse og omhyggelig Udførelse. H. er repræsenteret paa den kgl. Malerisamling med et Billede fra

Palazzo Borghese. Kunstneren ægtede 1873 Anna Maria Kirstine Thygesen, Datter af Arbejdsmand Jens T., men blev Enkemand allerede efter 3 Aars Ægteskab. *H. R. Baumann.*

Hansen, Julie Johanne Christiane, f. 1835, Skuespillerinde. Fru H., som er næst yngste Datter af Komponisten H. Chr. Lumbye og Georgine Marie f. Hoff, er født i Kjøbenhavn 11. Juni 1835. Hun var som ung i Besiddelse af en ualmindelig smuk og omfangsrig Altstemme, der uddannedes først af Rud. Bay, senere af Carl Helsted, og skulde have debuteret som Sangerinde paa det kgl. Theater, hvad der dog ikke blev til noget. Scenen betraadte hun første Gang // . Nov. 1851 paa Kasinos Theater og vedblev at virke her, særlig i Operette- og Sangspillet, indtil hun i Efteraaret 1855 fulgte med det af Kammerraad H. V. Lange dannede Selskab til Hofteatret og i Efteraaret 1857 videre med ham til det af ham oprettede Folketheater paa Nørregade. Det varede ikke længe, inden hun her udviklede sig til en betydelig Kunstnerinde, og med sin tørre, men saa forunderlig frodige og drastiske Komik skabte hun i Lystspillet, Farcen, Operetten og Sangspillet en Række fortrinlige Figurer, alle gjennemsyrede af det naturligste og elskværdigste Lune. Derfor blev hun ogsaa i Aarenes Løb en af Theatrets allerbedste Støtter og Publikums erklærede Yndling, som var sikker paa alene ved sin Indtræden paa Scenen at blive hilst med Latter og Bifald. Hun ægtede 19. Okt. 1867 Kammerraad Lange, overdrog efter hans Død (29. Jan. 1873) Folketheater-Privilegiet fra 1. Juni s. A. til Aktieselskabet «Kjøbenhavns Hippodrom», men vedblev i øvrigt at virke ved Theatret som tidligere. Hun giftede sig paa ny 15. Avg. 1874, med Skuespiller Carl Christian Jørgen Hansen, ældste Søn af nedenævnte Skuespiller Jørgen Christian H., og hørte til Folketheatrets bedste og paalideligste Støtter, til hun i 1889 forlod denne Scene for at tage Engagement ved Kasino. Ogsaa her har hun skabt flere fortræffelige Figurer, men hendes Talent har dog aldrig vist sig i saa rigt et Lys som paa Nørregades mindre Scene, hvor hun, understøttet af mangeaarige Kolleger som H. Kolling og O. Zinck, ret har kunnet give sit komiske Lune frie Tøjler. *Edgar Collin.*

Hansen, Julius, s. Hansen, Jens Julius (ovfr. S. 9).

Hansen, Jørgen, —o. 1543, Lensmand, sædvanlig kaldet Jørgen Skriver, var Søn af Hans Skibbygger, Borger i Ribe. Han har formodentlig faaet en gejstlig Uddannelse, inden han opnaaede

at blive Skriver (Sekretær), maaske allerede hos Kong Christian II, medens denne var sin Faders Statholder i Norge. Allerede i Marts 1514, inden han blev Lensmand i Bergen, fik han adeligt Skjold, men maatte dog endnu samme Aar og langt senere nøjes med Titelen som «beskedelig Svend» eller «ærlig og fornumstig Mand», saa hans Adelskab maaske er selvtaget. Paa Bergenhus afløste han 1514 Sigbrits Broder Herman Villumsen som Lensmand. Han viste sig i denne Stilling som en djærv, særdeles virksom, men noget stræng og selvraadig Mand, der med Kraft hævdede Kongens Rettigheder over for Adel og Gejstlighed og ikke mindst over for det lybske Kontor i Bergen eller andre fremmede handlende. Bergenhus omdannede han til en stærk Fæstning; men ogsaa over for Almuen viste han sig som en stræng Skatteopkræver, hvilket ogsaa medførte Uroligheder blandt denne. Kort sagt, han var ret en Lensmand efter Christian II's Hjærte. Hans egenraadige Fremfærd mod Bispedømmet i Bergen og andre gejstlige Forhold bragte ham i Strid med Ærkebiskoppen Erik Valkendorf, og han havde stor Del i, at denne forlod Norge og senere begav sig til Rom, hvor han indgav en lang Klage til Paven over J. H. For øvrigt viser J. H. sig i sine endnu bevarede Lensregnskaber som god Katholik, der gav adskilligt Vox og andet til Kirker og Klostre, til Messer eller lignende. Han havde imidlertid i Marts 1523 begivet sig til Danmark, hvor han overbragte Christian II et meget velkomment, betydeligt Skattebeløb fra Norge, lige som Kongen var i Færd med at forlade Landet. Denne sendte da «sin Sekretær og Statholder i Norge», J. H., til Amsterdam i vigtige Ærender. Dog synes det, som J. H. først har begivet sig tilbage til Bergen, hvor han betroede Slottet til en gejstlig Mand, Hans Knudsen, og der fra til Nederlandene. Her tog han Ophold i Staden Kampen, hvor han ogsaa tog Borgerskab, men benyttedes jævnlig af Kongen til Underhandlinger med fremmede Landsknægtoberster eller i lignende Sager. I sine Skrivelser til Kongen viser han sig stadig som en djærv og frimodig Mand, der især fraraadede ham at gjøre uoverlagte Skridt eller lade sig bedrage af fremmede Æventyrere. 1525 gav Kongen ham i Forening med Claus Kniphoff og Jørgen Stegentin Fuldmagt til som Kongens «Kapitajner» at foretage et Søtog mod Bergen, hvorpaa J. H. skulde indsættes til Statholder nordenfjælds; men J. H. fraraadede stærkt Foretagendet som uoverlagt og kom heller ikke med paa det uheldige Tog. Dog forlangte Lybek i Anledning af dette Tog J. H. straffet af Raadet i Kampen,

hvilket dog afværgedes ved Kongens Indgriben. J. H. synes heller aldrig at have haft ret Lyst til at lede større krigerske Foretagender, hvortil han næppe har følt sig skikket. Han ægtede netop paa denne Tid (1526) en ung Pige fra Kampen efter først at have raadført sig med Kongen, der lod ham forstaa, at han hellere saa, «at hans Tjenere levede skjelligt efter Guds Lov end anderledes». Ogsaa dette tyder paa, at han oprindeligt har været gejstlig, ligesom han ogsaa anvender latinske Talemaader i sine Breve. Denne Hustru døde imidlertid allerede 1527 i Barselseng, hvorpaa J. H. i den følgende Tid atter viste sig meget virksom i Kongens Anliggender. 1531 fulgte han med Kongen til Norge; 10. Jan. 1532 har han fra Tønsberg opfordret Eske Bille paa Bergenhus til at slutte sig til Christian II; i Bergen ventede man hans Ankomst til Vesterlandet med et Par Hundrede Landsknægte; men han sendtes af Christian II o. i Marts til Nederlandene, dels for at fremskynde Hjælps Afsendelse der fra, dels for at overbringe Kejser Carl V, som han traf i Regensburg i Maj eller Juni, Nordmændenes Hyldingsbrev af Kongens Søn, Prins Hans, som Norges Arveherre, hvorpaa han vendte tilbage til Amsterdam. Senere hører man intet om ham; i Grevefejden eller de følgende Tidens Begivenheder synes han ikke at have taget større Del. Dog levede han endnu 1543 i Holland (Dipl. Norv. XI, 761).

Personalhist. Tidsskr. 2. R. V, 212. Y. Nielsen, Bergens Hist. S. 268 ff. Allen, De tre nord. Rigers Hist. III, 1, 127; 2, 80 ff.; IV, 2, 216; V, 116 ff. Heise, Christiern II i Norge S. 90. *A. Heise.*

Hansen, Jørgen, 1613—73, Renteskriver, blev født i Aalborg 14. Febr. 1613 og var en Søn af Hans Jørgensen og Maren Christensdatter. Efter først at have været paa Skriverstuen hos Lensmanden paa Aalborghus og senere i Handelslære hos Borgmester Hans Sørensen i Aalborg kom han 1635 i Tjeneste hos Rente-mester Jørgen Vind og blev 1641 kgl. Renteskriver. Han vedblev dog at være nøje knyttet til den Vindske Familie og ledsagede i de følgende Aar Jørgen Vind paa flere diplomatiske Sendelser. Efter Krigen udvalgte han 1646 til at gjøre Regnskabet op med Statens Kreditorer, og desuden overtog han Møntregnskaberne. Da han ved disse Hverv havde vist stor Duelighed og Redelighed, udnævntes han 1655 til øverste Renteskriver, og i Nov. 1660 overdroges det ham og en anden Renteskriver at give en Fremstilling af Rentekammerets tidligere Ordning samt gjøre Forslag til For-

bedringer deri og til Forretningernes Fordeling. 1661 fik han ny Bestalling som Overrenteskriver, en Stilling, som han beklædte til sin Død, 6. Dec. 1673. Med sin Hustru, Kirstine Knudsdatter, som han ægtede 1646, havde han bl. a. Datteren Gertrud, der blev gift med den kgl. Historieskriver Vitus Bering (II, 120).

Univers.-Progr. 19. Dec. 1673. Hist. Tidsskr. 5. R. I, 60 ff.

L. Laursen.

Hansen, Jørgen, 1802—89, Biskop, stammer fra en gammel Bondeslægt i Angel og Sundeved. Faderen, Chr. H., var Smed i Tandslet paa Als, Moderen hed Anna Cathrine f. Schmidt. Han er født 12. Febr. 1802 og blev, 4^{1/2} Aar gammel, sendt til Byens Skole. Her blev Biskop Plum ved en Visitats opmærksom paa den opvakte Dreng og sagde til ham: «Af dig kan der blive noget». Disse Ord bleve bestemmende for hans Fremtid, Forældrene lode ham nu undervise, saa han 1819 kunde tage Artium i Kjøbenhavn. 1823 tog han theologisk Embedsexamen og levede dels af at undervise i Kjøbenhavn, dels som Huslærer i Hørup paa Als, indtil han 1827 blev Præst i Ballum i Lø Herred. Her vakte han Opmærksomhed ved den Energi og Dygtighed, hvormed han bragte Skole- og Fattigvæsenet i Orden. 1830 kaldtes han af Hertugen af Augustenborg til Notmark paa Als, hvor han fortsatte sin Virksomhed i samme Retning og paa Tysk skrev et Par Afhandlinger om Fattigvæsenet. Men han kom hurtig i et fjendtligt Forhold til sin Patron, dels ved at understøtte Bønderne i deres talrige Rets-trætter med ham, dels ved 1834 at forhindre hans Klient, Dr. Steffens', Valg til Stænderdeputeret. Han sluttede sig i det hele med stor Iver til de Bestræbelser, der gjordes for at værgе Danskheden i Slesvig, og har skrevet den første Artikel i Bladet «Danevirke»: «Om Undervisning i Tysk i de nordslesvigske Almueskoler». 1845 kaldtes han af Kongen til Sognepræst for Egen, ligeledes paa Als. 11. Febr. 1848 udnævntes han tillige til Biskop over Als og Ærø, men først 9. April 1849 ordineredes han sammen med Monrad. Han var 1848 bleven Medlem af den Kommission, der under Vaabenstilstanden skulde styre Hertugdømmerne i Kongens Navn, men da der fra tysk Side lagdes den saa mange Hindringer i Vejen, at dette blev umuligt, maatte den indskrænke sin Virksomhed til hans Bispedømme.

H. var imidlertid allerede den Gang kommet stærkt i Opposition til hele den Retning, den danske Politik tog; han var af

de Mennesker, der indtage deres eget Standpunkt paa en saa bestemt Maade, at de altid komme i Opposition mod det bestaaende. I de liberales Øjne var han stokkonservativ, men over for Magthaverne hævdede han til enhver Tid Befolkningens Ret. Han maa nærmest kaldes Helstatsmand, men Tanken om Slesvigs Deling var ikke fremmed for ham; vist er det, at han hverken var national eller liberal paa den Maade, som disse Ord opfattedes i Tiden mellem 1848 og 64. Han var i Kjøbenhavn under Kasinomoderne, og den Gang sagde han til Minister Bardenfleth: «De Folk ere gale; det er en lige saa stor Separatisme som den anden», nemlig Slesvig-Holstenismen. Under Grundlovsforhandlingen skrev han til Ministeriet, at Grundloven kun vilde bringe ondt over Landet, og denne Mening fastholdt han. Det kan derfor ikke undre os, at trods hans danske og loyale Sind maatte Forholdet mellem ham og de forskjellige Regeringer, han virkede under, tit være noget køligt.

Netop denne H.s oppositionelle Stilling til den danske Politik skaffede ham en blidere Medfart fra preussisk Side efter 1864, end der blev andre dansksindede Præster til Del. Han erklærede, at han vilde holde den Ed, han havde aflagt til Kong Christian IX, men han ansaa det ikke for stridende imod den at adlyde den bestaaende Magt. Da Bispedømmet for Als ophævedes, fik han selvfølgelig Afsked som Biskop, men med Pension af sin Gage fra den Del af Stiftet, der var bleven preussisk; han betragtede det som en Uretfærdighed, hvad det vel ogsaa var, at den danske Rigsdag ikke vilde gaa ind paa at supplere Pensionen for Ærøs Vedkommende. Sit Præstekald beholdt han. De nye Magthavere søgte i Begyndelsen at drage ham nærmere til sig; 1867 opfordrede Regeringen ham til at stille sig til Valg til den preussiske Landdag; men dette afslog han, vel vidende, at en saa bestemt dansksindet Mand ikke paa én Gang kunde være preussisk Embedsmand og aktiv Politiker. 1877 holdt han under stor Deltagelse 50 Aars Jubilæum som Præst og næste Aar Guldbryllup med Anne Margrethe f. Schwensen (f. 1802), Datter af Konsistorialraad Chr. S. i Hørup († 1845) og Lucie f. Jensen. Men endnu mere end 10 Aar derefter var han virksom og aandsfrisk. Han skrev i sin høje Alderdom «Om Menneskeslægten's Religionsformer» (1877), hvor han søgte at vise, at Hedenskabet, Muhamedanismen og Jødedommen kun vare politiske Institutioner, Kristendommen derimod alene den fra Himlen sendte Aand, der skal gennemtrænge alle Institutioner, som kun

ere Midler til at gjøre Aanden gjældende. Hans Prædiken bar Mærket af hans ejendommelige Theologi; men medens den ofte fremtræder uklart i hans Skrift, var han en fortrinlig Prædikant, der til det sidste havde sin Kirke fuld hver Søndag. Hans Prædiken havde vistnok en Bøjning hen imod Rationalismen, men enhver Tanke eller Erfaring, som han optog i sig, blev præget af hans ejendommelige Personlighed og fremtraadte i ualmindelig Grad som hans egen. H. N. Clausen skal have kaldt ham «en mærkelig Avtodidakt». Han havde ogsaa baade en saadans Fejl og Fortrin. — H. døde 19. Avg. 1889. Paa hans Kiste laa en Sølvkrans med Indskrift: «Minde om den elskelige Biskop H. fra hans Menighed». Han var 1860 bleven Kommandør af Danebrog og blev 1877 dekoreret med den preussiske Kroneordens 2. Klasse.

H. var ikke for intet oprundet af en slesvigsk Bondeslægt; han var støbt af samme Malm som hans samtidige, der værgede deres Land mod Fortyskningen i trange Tider; men ligesom andre af disse Mænd var han noget ubevægelig og utilgængelig for Grunde; det bliver altid en tvivlsom Fordel, naar en Mand, der naar en høj Alder, kan rose sig af i ingen Henseende at have forandret sine Anskuelser om politiske og sociale Spørgsmaal, hvor meget end de Tider, i hvilke disse Anskuelser skulle gjøre sig gjældende, ere omskiftede.

Sønderjydske Aarbøger 1889, S. 21. Erslew, Forf. Lex. Elvius, Danmarks Præstehist. 1869—84 S. 652. Illustr. Tid. 1888—89, Nr. 49. Kal. Danmark 1890.

L. Koch.

Hansen, Jørgen Christian, 1812—80, Skuespiller og Sanger. Chr. H., der var ældre Broder til den ovfr. (VI, 609) omtalte Skuespiller Edvard H., fødtes i Kjøbenhavn 24. Maj 1812 og røbede tidlig musikalske Anlæg, hvorfor Faderen lod ham undervise i Violinspil af Kapelmusikus Wexschall. Den udmærkede Lærer haabede at gjøre Drengen til en sand Virtuos, men ved en Examen lod han sig forlede til at slaa Eleven over Fingrene med sin Bue, og den alt konfirmerede H. blev saa vred herover, at han afbrød Spillet og gik. Faderen vilde nu have ham til at lære et Haandværk og anbragte ham hos en Skomager, men heller ikke her blev H. længe. Under et Besøg i Trinitatis Kirke hørte han Sangerinden Jfr. Zrza, og hendes Sang gjorde et dybt Indtryk paa hans musikalske Natur. Da han saa ved sin Hjemkomst fik Øje i en Avis paa en Bekjendtgjørelse om, at unge Mennesker med Sangstemme kunde melde sig til Optagelse i det af Siboni stiftede

Musikkonservatorium, stod det klart for ham, hvilken Vej han havde at gaa i Livet, og han meldte sig strax hos Siboni, der efter en Del Parlateren med Forældrene fik sat igjennem, at deres Søn blev Elev ved Konservatoriet, hvor han undervistes af Siboni i Sang og af J. P. E. Hartmann i Musik. I 1832 vilde Konservatoriet give en Aftenunderholdning paa det kgl. Theater, og her blev man, da man ingen anden Elev havde dertil, nødt til at betro Barberen Snaps' Rolle i Florians Lystspil «De to Sedler» til den 20aarige H., som da 8. April s. A. for første Gang betraadte det kgl. Theaters Bræder og sang og spillede det betydelige komiske Parti saa flinkt, at han høstede stærkt Bifald og ansattes som Elev ved Theatret. Her førte han dog en meget tilbagetrukket Tilværelse og benyttedes kun til rene Ubetydeligheder, indtil et Tilfælde bragte ham frem. Komponisten Marschner var i 1836 kommen til Kjøbenhavn for selv at lede Indstuderingen af sin Opera «Hans Heiling», og i Mangel af nogen anden maatte Theatret foreslaa H. til Titelrollen. Marschner havde næppe hørt H., før han var begejstret over dennes klangfulde, omfangsrige, bøjelige og kraftige Baryton, der ikke blot var udmærket uddannet af Siboni, men tillige i Besiddelse af en Timbre, som kunde gribe og røre dybt. 13. Maj sang H. Partiet for første Gang og hjembragte en Sejer, som med ét Slag gjorde ham til en kunstnerisk Notabilitet, hvem Direktionen ikke mere kunde vrage. Fra nu af var han selvskreven som Theatrets første Baryton, og alle de største Barytonpartier i Opera og Syngespil tildeltes ham, f. Ex. 1838 Bois-Guilbert i «Tempelherren og Jødinden», 1839 Don Juan, 1842 Titelrollen i «Vilhelm Tell» og Michelli i «De to Dage», 1843 Johannes Brun i «De danske i Paris», 1844 Figaro i «Figaros Bryllup», 1845 Simeon i «Joseph og hans Brødre i Ægypten» og Frontin i «Den nye Jordegodsejer», 1846 Sverkel i «Liden Kirsten» og Zar Peter i «Zar og Tømmermand», 1848 Lodsens Mikkelsen i «En Søndag paa Amager», 1855 Farinelli, 1857 Ashton i «Lucia af Lammermoor», 1861 Agamemnon i «Iphigenia i Aulis», 1868 Grim i «Mester og Lærling» osv. Alle rede af det her anførte Repertoire fremgaar det, hvor stort det kunstneriske Felt var, over hvilket H. spændte. Som Don Juan, Vilhelm Tell og Hans Heiling staar han hidtil uovertruffen paa den danske Scene; han kunde gribe paa det dybeste som Simeon i «Joseph og hans Brødre», være indtagende elskværdig som Frontin i «Den nye Jordegodsejer» og imponere ved sin Højhed og Adel som Agamemnon i «Iphigenia i Aulis». Men samtidig hermed var

H. den ypperste Romancesanger, Danmark har ejet. Ingen har forstaaet som han at gribe ved et lige saa intelligent og ægte musikalsk som sjælfuldt, inderligt og formskjønt Foredrag; derfor begejstrede han ogsaa Publikum, hvad enten han som Lodsens i «En Søndag paa Amager» eller som Majoren i «De danske i Paris» sang til Fædrelandets Pris, og hans Foredrag af Sangene i «Farinelli» staar som noget af det mest fuldendte af dansk Romancesang. I de senere Aar blev H. mere og mere skubbet ud af Repertoiret, og efter at være optraadt sidste Gang 2. Maj 1873 som Farinelli afskedigedes han ved Udgangen af Sæsonen 1874—75. H., der havde Titel som kgl. Kammersanger, medvirkede senere nogle Gange som Gjæst paa Kasinos Theater og døde 24. Febr. 1880.

Han ægtede 4. Maj 1836 kgl. Skuespillerinde Erhardine Adolphine Rantzau, f. i Kjøbenhavn 23. Sept. 1815. Hun debuterede paa det kgl. Theater 5. Dec. 1833 som Nina i «De 7 militære Piger» og optraadte sidste Gang 30. Maj 1861 som Arianke Grovsmeds i «Den politiske Kandestøber». Skjønt hun aldrig fik Lov til at komme frem i det komiske Fag, for hvilket hendes Evner egentlig laa, har hun dog spillet ikke saa faa betydeligere Roller som f. Ex. 1835 Titelrollen i «Valerie» og Ida Münster i «Hermann v. Unna», 1839 Fru Nothington i «Capriciosa», 1840 Elisabeth Munk i «Elverhøj», 1842 Esperance i «Østergade og Vestergade», 1845 Frøkenen i «Den nye Barselstue», 1848 Fru Krans i «Æventyr paa Fodrejsen», 1851 Regan og 1858 Goneril i «Kong Lear». *Edgar Collin.*

Hansen, Karl, † 1886, s. Hansen, Christian Karl Ludvig (VI, 605).

Hansen, Lars, 1813—72, Portrætmaler. L. H., Søn af Fisker og Sømand Hans Tobiassen, var født i Rønne paa Bornholm 25. Juli 1813. Trods Faderens fattige Kaar kom han til Kjøbenhavn, blev Malersvend, gennemgik Kunstakademiet og malede hos J. L. Lund. Til Dels paa egen Haand lagde han sig efter Portrætmaleriet; et af hans første Portrætter var af Blomstermaler Fritsch; derefter malede han et ikke særlig interessant Portræt af Oehlenschläger, hvilket han selv lithograferede. I Kjøbenhavn og Provinserne malede han i 1836—40 en Del Portrætter, tog derpaa til Gøteborg, hvor han blev i 2 Aar og tilbragte derefter 20 Aar i Stockholm som en ret vel anset Portrætmaler. Svækkelse paa Synet nødte ham til at opgive sin Kunst, han rejste til Kjøbenhavn igjen, tilbragte 5 Aar i Italien og døde ugift i sin Hjemstavn 10. Avg. 1872.

Weilbach, Konstnerlex.

Ph. Weilbach.

Hansen, Laurents, —o. 1557, Sagaoversætter. L. H. med Tilnavnet «Nordmand» kom i sin Ungdom til Danmark og gjorde Tjeneste som Skriver hos Frederik I's danske Kansler Claus Gjordsen, hos hvem han efter eget Sigende «lærte Dansk», var ved 1529 Johan Rantzaus Foged paa Krogen og fik i 1530 Præsentation til Blidstrup Kirke. Under Grevefejden vedblev han at staa i Johan Rantzaus Tjeneste og blev, da Norge havde underkastet sig, efter Rantzaus Anbefaling af Kongen forlenet med Krongodset Stødle i Søndhordland 1537. Resten af sit Liv tilbragte han i Norge, dels som Skriver eller maaske Tolder i eller nær Bergen, dels fra o. 1554 som Lagmand i Stavanger, hvor han døde 1557—58. Han var 1548 tilstede i Oslo ved den udvalgte Prins Frederik (II)s Hylding, ved hvilken Lejlighed Chr. Morsing og Hans Svaning opfordrede ham til at oversætte norske «Antikviteter» paa Dansk. Han begyndte derfor at oversætte Codex Frisianus (Snorres Kongesagaer), og da han 2 Aar senere var færdig med alle Sagaerne indtil Olaf Tryggvesens Død, sendte han det oversatte med en Dedikation til den udvalgte Prins; denne har overgivet Oversættelsen til Hans Svaning, som dog ikke ses at have benyttet den; senere kom den med Arild Huitfeldts Samlinger til Universitetsbibliotheket, hvor O. Worm benyttede den; nu er den i den Arnamagnæanske Samling. O. Worm optog hans Oversættelse af Snorres Fortale i Peder Clausens Sagaoversættelse, som han udgav 1633. L. H. har ogsaa gjort Afskrifter af de gamle norske Love og gjort et Forsøg paa at sammenarbejde de gamle Kristenretter.

Norske Mag. I, Fortalen. G. Storm, Snorre Sturlassøns Historieskrivning S. 275 ff. Arkiv f. nord. Filologi I, 47 ff. Norges gl. Love IV, 409. 440 ff.

Gustav Storm.

Hansen, Louise Amalie, † 1879, s. under Hansen, Agnes Charlotte Dagmar (VI, 576).

Hansen, Louise Christiane Ravn, s. Hansen, Ravn.

Hansen, Mads, 1834—80, Forfatter, er født 23. Juli 1834. Hans Fader var Væver Hans Henrik Andersen, som ved Giftermaal med Inger Hansen kom i Besiddelse af hendes Fædrenejendom, Stærregaarden paa Hundstrup Mark i Sydfyn. M. H. var en i højeste Grad lydig, flittig og pligtopyldende Dreng, der, altid tavs og tænkende, mere levede i Æventyrets end i Virkelighedens Verden; i sin Barndom kjendte han hverken Lystighed eller Kammeratskab med ligestillede. I den mangelfulde Landsbyskole var han

dygtig, men uomgængelig, hvorfor han ikke blev afholdt af de andre Børn, over for hvilke han maatte bruge sin stærke legemlige Kraft for at tiltvinge sig Respekt. I 1848 blev han sig bevidst som dansk og skrev Krigssange, af hvilke en blev sunget ved en Fest for hjemvendende Krigere. — Efter sin Konfirmation kom han til mere vedholdende end før at deltage i Gaardens Drift; men sin Fritid anvendte han til at dyrke Pen og Violin. Som dygtig Sekretær for et Par Sogneforstanderskaber fik han Indblik i Samfundslivets Ordning, og nu søgte Folk ham, naar de skulde have affattet retslige Dokumenter. Sine Indtægter herved benyttede han til at købe praktiske Bøger for. En nærboende Landsby-musiker underviste ham paa Violin og Klarinet, saa han kunde spille med ved Bøndergilder. Omtrent samtidig hermed blev han optagen af Oehlenschlägers, Ingemanns og H. C. Andersens Værker, og i sin poetiske Stemning forlovede han sig med en ikke særlig begavet, men ægte kvindelig Gaardmandsdatter fra Sognet og nød med hende en ren, inderlig Lykke, der imidlertid snart blev smertelig brudt ved hendes Død. I denne Krise blev han sig bevidst som Kristen og Digter, og nu frigjorde han sig i Sang og Samfundsarbejde. Han vilde modarbejde sin Stands Raahed og Aandløshed, og i den Hensigt dannede han sammen med flere af sine ligestillede en Sangforening, der dog først fæstnedes, efter at den havde forbundet sig med unge Venner i Nabosognet Vester Skjerninge. Som dens Formand satte M. H. nu Foredrag i Forbindelse med Sangen, og snart dræbtes derved det daarlige Liv i Egnens mange «Ungdomsgilder». Til denne Forening skrev han nogle af sine første Sange. Nu stiftede han en Læseforening, gennem hvis Bøger han selv udvidede sin ikke udstrakte Læsning, og navnlig følte han sig tiltalt af Plougs Digte.

Krigen 1864 vakte M. H.s dybe Sorg, men tillige en fornyet Kraft hos ham til at arbejde i Fædrelandets Tjeneste. Nu virkede han ivrig for Skyttesagens Fremme og for Oprettelsen af en Folkehøjskole i Vester Skjerninge; han laante Penge og købte paa egen Risiko et Hus, som han lod indrette til Skole, hvis Bestyrer Forfatteren Anton Nielsen paa hans Opfordring blev. Ved stor Ihærdighed lykkedes det ham at opføre en ny Bygning. De mere verdsligsindedes Modstand bevirkede en Spaltning i hans Skytte- og Sangforening. Som Højre-Grundtvigianer tog M. H. nu — navnlig i «Dansk Ugeblad» — djærvt til Orde mod «det forenede Venstre». — Til en Faneindvielse i hans egen Skyttekreds skrev

han Sangen «Til Nordens Kvinde» («Vi har sagt det saa tit»); den slog viden om stærkt an og blev Forløber for hans «Sange» (1866), en Digtsamling, der gjorde saa stor Lykke, at den i 3 Aar oplevede 5 Oplag. Den bragte ham i Korrespondance med en jysk Bondepige, Karen Marie Mikkelsen (f. 20. Marts 1846), Datter af Gaardejer i True ved Aarhus Mikkel Pedersen; dette Bekjendskab gennem Pennen førte første Dag, de saa hinanden, til Forlovelse, og 8. Juli 1869 blev hun hans Hustru.

I 1870 udgav M. H. «Sange, 2. Saml.» (2. Udg. 1877) og i 1873 «Markblomster»; den store Overvurdering, hans første Digtsamling havde været Gjenstand for, bevirkede nu et næsten lige saa overdrevent Tilbageslag i Publikums Interesse for Digteren, der herved følte sig nedslaaet, skjønt han med sjælden Selvkritik og Sandhed altid havde stillet sig selv paa rette Plads. Han skrev flere utrykte Komedier, som i hans Sangforening spillede af Bønder og havde til Hensigt at opdrage Bønder. Sammen med Anton Nielsen udgav han flere Aargange af en Almanak, der medførte pekuniært Tab for ham, dernæst et Tidsskrift, «Hermod», hvori han bl. a. meddelte gamle Bonde- og Folkeviser, som han havde «repareret»; ogsaa dette maatte gaa ind, og skjønt han aldrig var bitter, begyndte han dog at tvivle baade om sine egne Evner som Digter og om den gode Jordbund i hans Standsfællers Sind.

Efter sin Faders Død overtog han i 1877 sin Fædrenegaard, som han i nogle Aar havde styret med saa stor Indsigt og Dygtighed, at han vandt Præmier, bl. a. for fremadskridende Agerbrug. Gjennem en Snitteskole, en Husflidsforening, «Husmandsbogen» (1873) og «Gaardmandsbogen» (1877) fik han betydelig Indflydelse paa Bøndernes Udvikling. Skjønt han selv i alt optraadte som Bonde, lykkedes det ham dog aldrig at blive almindelig yndet af Omegnens landlige Befolkning. — I 20 Aars Alderen havde han en Gang ved et Fald faaet et Slag, han aldrig forvandt, og som hindrede ham i at deltage i Krigen 1864. I hans 32. Aar blev dets Virkning en Blodstyrtning, hvis Følger stadig svækkede ham, indtil han temmelig uventet Natten mellem 1. og 2. April 1880 gik bort fra Hustru og 5 Børn.

Hans Digtning ejer ikke meget af den Oprindelighed, som hans Afstamning skulde lade formode; hans Vers ere formelt gode og tit yndefulde, der er folkelig Tone i dem, og de ere blevne sungne viden om i Almuen; men nye eller store Tanker og Syner er der ikke i dem; hans Poesi maa nærmest betegnes som ubevidst

Efterklang af vor Guldalder. Han var en sjælden ideel, karakterfast, dygtig, ridderlig og fintfølelse Bondemand, og der skete ham kun hans Ret, da hans Broncebuste 23. Juli 1885 ved Bidrag fra det danske Folk blev rejst paa Toppen af en 8 Fod høj Granitsten, der staar i Vester Skjerninge By ved Landevejen mellem Faaborg og Svendborg.

P. R. Møller, Mads Hansen, 1881. J. S. Brandt, Mindeblade over Digteren Mads Hansen, 1880. Nutiden IV, 258. Højskolebladet 1881, Nr. 37 ff.; 1885, Nr. 48 ff.

Nic. Bøgh.

Hansen, Martin, † 1875, s. Hansen, Esben Martin (VI, 611).

Hansen, Michael, o. 1767—1844, Kancellideputeret, fødtes paa Langeland, sandsynligvis 1767 (s. dsk. Kancellis 2. Dept.s Forst. 1812, Nr. 367), efter Dødsanmeldelsen dog 1762, blev privat dimitteret 1784, juridisk Kandidat 1789, Kopist i danske Kancelli 1792, Kancellist sammesteds 1797, Departementssekretær og Chef for 2. Departements Expeditionskontor 1804, Assessor i Kancelliet 1812, Deputeret og Chef for Brandforsikringssagerne 1826, tillige Decisor for Landmilitssagerne 1834, entledigedes med Ventepenge ved Udgangen af Aaret 1840 og døde i Kjøbenhavn 6. April 1844. I Aaret 1799 fik han Titel af Kancellisekretær, 1807 af Kancelliraad, 1809 af Justitsraad, 1816 af Etatsraad og 1840 af Konferensraad. Paa alle Stadier af hans lange Embedsvirksomhed fremhæves hans udmærkede Duelighed, Flid og Nøjagtighed, hans indgaaende Kjendskab til Forretningerne i Kancelliet og hans ypperlige Hukommelse, der i en lang Aarrække gjorde ham til en væsentlig Bærer af Traditionen i det danske Kancelli.

G. Kringelbach.

Hansen, Mourits Mørk, s. Hansen, Mørk-.

Hansen, Nicolaj, s. Hansen, Johannes Nicolaj (ovfr. S. 20).

Hansen, Niels, f. 1815, Journalist og Politiker. N. H., født 7. Dec. 1815 i Rudkjøbing, yngre Broder til ovennævnte Jens Andersen H. (S. 2), blev 1839 Skomagermester og 1850 Brygger i sin Fødeby samt var 1850—56 Borgerrepræsentant. 1856 flyttede han til Kjøbenhavn, blev Medarbejder ved «Morgenposten» og 1863—73 Redaktør; var i et Par Aar desuden Stillingskommissionær, men paadrog sig derved flere ubehagelige Retssager. 1861—73 var H. Folketingsmand for Holbæk-Kredsen, sluttede sig 1865 med Iver til Oktoberforeningen og gik 1870 ind i «det forenede Venstre», men udelukkedes 1871 for Ulydighed mod Partiets Beslutninger og for-

trængtes 1873 fra Rigsdagen. Han skrev 1873—74 3 Flyveskrifter imod det forenede Venstres Færd og har senere virket stadig i Provinspressen for Oktoberforeningens Grundsætninger. H. ægtede 1839 Poulina Poulsen (f. 1821 † 1864), en Skipperdatter fra Rudkjøbing.

Emil Elberling.

Hansen, Octavius Thomas, f. 1838, Sagfører og Politiker. O. H., født 5. Febr. 1838 i Kjøbenhavn, Søn af ovfr. (VI, 58) nævnte Andr. N. H. († 1873), blev 1855 Student og 1862 juridisk Kandidat. Han blev derefter Sagførerfuldmægtig (først hos Advokat G. Brock) og var samtidig Volontær i Justitsministeriet, men tog Afsked herfra i 1865 paa Grund af en Irettesættelse, fordi han paa Valgdagen havde rettet en Forespørgsel om den Heltzenske Sag. S. A. var han Medstifter af «Nordisk Samfund» og blev 1870 Medlem af dets Styrelse (indtil dets Ophør 1874). Han udgav 1868 et lille Skrift, «Om Gjældsængslets Ophævelse i Frankrig», som Anbefaling for en tilsvarende Reform her hjemme og foretog 1868—69 en Rejse til Skotland, England og Tyskland for at lære Retsplejen i disse Lande at kjende. 1869 blev han Overrets- og 1874 Højesteretssagfører. 1872 valgtes H. til Folketingsmand for Odense og gjenvalgtes 1873; han hørte til en lille Gruppe, der kaldtes «de nationale Løsgængere», og han stemte i Regelen sammen med Mellempartiet, ogsaa i de storpolitiske Spørgsmaal. Senere nærmede han sig mere Oppositionen, og i Aarene 1880—90 var han Forsvarer i en Række politiske Sager (saaledes for Venstres Bestyrelse imod Ministeriets Injuriesøgmaal 1880, for V. Birkedal og andre Deltagere i Askovmødet 1885, for C. Bergs Optræden i Holstebro 1886, for «Socialdemokraten» i Sagen om den provisoriske Straffelov 1886 o. fl.). Ligeledes tog H. virksom Del i Dannelsen af «den liberale Vælgerforening» 1883 og blev dens Formand 1885 samt var 1888—90 Medlem af Overbestyrelsen for Venstres Organisation. I Sept. 1890 valgtes han til Landstingsmand for Kjøbenhavn og fik i Maj 1892 Sæde i den nye Kommission om Retsplejens Omordning. Ogsaa var H. siden 1873 Formand for Dalum Papirfabriks Bestyrelse og tog 1889 virksom Del i Sammenlutningen af de danske Papirfabrikker, i hvis Bestyrelse han derefter blev Næstformand. — 1865 ægtede H. Ida Antoinette Wulff (f. 1845), Datter af den senere Admiral P. W. (f. 1808 † 1881).

Emil Elberling.

Hansen, Ole, 1719—75, Søofficer. [Han blev Sekondlieutenant i Marinen 1738, Premierlieutenant 1740, Kapitajnlieutenant 1746,

Dansk biogr. Lex. VII.

Jan. 1893.

[H., der blev døbt 30. Aug. 1719, var Søn af Kommandørkapitajn Peter H. (+1727).
3

Kapitajn 1753, Kommandørkapitajn 1758, Kommandør 1766 og Schoutbynacht 1769. Allerede som Kadet rejste han udenlands for at uddanne sig i Koffardifart. 1743 udnævntes han til Chef for Fregatten «Christiansø» paa Togt ved de norske Kyster, 1749 til Kommitteret i Takkeladskommissionen. 1751 udkommanderedes han som næstkommanderende med Orlogsskibet «Nældebladet» (Chef: Kommandørkapitajn Reichardt) til Ostindien for der at etablere et Handelskompagni. Da Chefen døde i Trankebar, overtog H. Kommandoen og afsluttede Forretningerne. Paa Hjemreisen 1754 mistede han af Sygdom saa stor en Del af Besætningen, at han i Kapstaden maatte forhyre 40 hollandske Matroser for at kunne føre Skibet hjem. I Tidsrummet 1754—69 var han 6 Gange Chef for Linjeskibe. 1764—65 indtraadte H. i Indrulleringskommissionen. 1769 var han Eskadrechef i Sundet og Østersøen. 1771 indtraadte han i en Kommission til Opførelse af Krudttaarne, senere hen s. A. som 2. Deputeret i Admiralitetet; tillige fik han Opsigt med nogle nyoprettede Bombardérkompagnier, der skulde anvendes i Middelhavet mod Sørøverstaterne. En Tid fungerede han derhos som Chef for Holmene, medens Kommandør Reiersen var suspenderet, ledede Udrustningen til det algierske Togt (1770) og indtraadte 1771 i den saakaldte algierske Kommission i Admiral Rømelings Sted. Da Mandskabet paa Holmen ikke havde erholdt tilgodehavende Lønning, og en Henvendelse til Admiralitetet havde vist sig frugtesløs, foretog det (Sept. 1771) en Demonstration til Kongens Slot Hirschholm, hvorved ogsaa omsider dets Hensigt opnaaedes. Det fremgaar i øvrigt af datidige Optegnelser, at H., der just ved dette Tidspunkt var Chef for Værfterne, har søgt at afhjælpe Uordnerne ved Mandskabets Lønning og øvrige Behandling. I Jan. 1772 arresteredes han som en af Struensees formentlige medskyldige, men da Undersøgelserne godtgjorde Beskyldningens Uholdbarhed, hævedes Arresten i Maj. Han blev imidlertid det paafølgende Aar forbigaaet ved Udnævnelsen til Viceadmiral og døde allerede 6. Sept. 1775.

C. With.

Hansen, Oluf, —1710, Deputeret i Søetaten. Om O. H.s Herkomst og Ungdom er intet bekjendt. Han nævnes, saa vidt vides, første Gang 1680 som Sekretær hos Vincents Joachim Hahn paa Abrahamstrup (Jægerspris) og synes at have været den ledende i Godsets dygtige og kraftige Administration. Da dette efter Hahns Død atter gik over til Kronen, forestod han Overleveringen og

optraadte tillige som Stedfortræder for sin gamle Herres Arvinger. Ved Hahns Svigersøn Storkansler Reventlows Protektion kom han ind i Statstjenesten, blev 1680 Proviantskriver ved Kjøbenhavns Proviantgaard og fik ikke længe efter Ansættelse i Zahlkammeret. I den Periode, da Finanserne under Brandts Styrelse vare i største Forvirring, beklædte han 1685—91 Embedet som Oberzahlmester. 1690 blev han udnævnt til Deputeret i Søetaten og var derefter hovedsagelig virksom i denne Gren af Forvaltningen. Forfremmet til Etatsraad 1700 fulgte han i Maj s. A. Ulr. Chr. Gyldenløve med den Eskadre, der sendtes til Østersøen for at hindre den svenske Flaade i at løbe ud fra Carlskronas Havn. I alle vigtige Anliggender skulde han sammen med Admiral Paulsen tjene Gyldenløve som Raadgiver og havde tillige det Hverv at visiterer Skibene, paase Folkenes Behandling og føre Korrespondancen med Generalkommissariatet. Disse Forretninger paahvilede ham endnu 1709, da han ved Krigens Udbrud som Deputeret i Generalkommissariatet ledsagede den danske Eskadre, der i Nov. afsejlede fra Kjøbenhavn. Som tilsynshavende med Regnskabet skulde han have Øje med Mandskabets Fornødenheder. En Del af Ansvaret for den slette Forfatning, Mangel paa Proviant og Klæder, der herskede om Bord, maa saaledes falde tilbage paa ham. O. H. var en Mand i sin kraftigste Alder, da han 4. Okt. 1710 i Kjøge Bugt om Bord paa «Danebrog» endte sine Dage. — Han ægtede 4. Febr. 1686 Anna Cæcilie Bøfke (f. 9. Jan. 1668 † 21. Marts 1743), med hvem han levede i barnløst Ægteskab. Hans betydelige Formue gik over til Arvingerne efter hans Broder Amtsforvalter Jens H. i Thisted.

Wegener, Abrahamstrup. Personalthist. Tidsskr. III, 305. *Louis Bobé.*

Hansen, Ove Høegh, s. Hansen, Høegh.

Hansen, Peder, † 1551, s. Litle.

Hansen, Peder, —1591, Superintendent, var fra Ribe. I sin Ungdom studerede han i Rostock, hvor han tog Magistergraden. 1573 blev han Rektor ved den kgl. Skole i Frederiksborg og har vistnok forestaaet Embedet med Dygtighed. 1575 tillagdes der ham et Præstekald i Skaane, nærmest i den Tanke, at han skulde nyde Indtægten deraf, medens Forretningerne besørgeades af en Kapellan. Men da Beboerne ikke syntes derom, byttede han 1577 med kgl. Tilladelse Kald med Præsten i Tikjøb, hvilket Embede han en Tid betjente ved Siden af Rektoratet; men 1578 opgav han det sidste

og flyttede til Tikjøb. 1583 tillodes det ham imidlertid at drage til Kjøbenhavn «og blive boende ved Universitetet og sig der sammesteds lade bruge», medens en Kapellan besørgede hans Præsteembede. Han maa aabenbart have været særlig yndet paa højere Steder, da han tillige forlenedes med et Par Vikariater i Lund. 1586 kaldtes han til Superintendent paa Gulland. Han synes her at have vist sig som en aarvaagen og arbejdsom Mand, der med Flid lagde Vind paa at bringe god Skik og Orden blandt Præsteskabet. Men han trættedes snart af de vanskelige gullandske Kirkeforhold. 1591 forlod han Øen, vistnok for at søge anden Virksomhed, men døde s. A. i Kjøbenhavn. Hans Hustru, Dorthe Hansdatter, overlevede ham. Han synes at have nydt en vis Anseelse i videnskabelige Kredse og har udgivet nogle Smaaskrifter.

Kirkehist. Saml. 3. R. II, 326 ff. Lemke, Visby Stifts Herdaminne S. 20 ff.

H. F. Rordam.

Hansen, Peder, 1746—1810, Biskop, ældre Broder til ovfr. (VI, 594) anførte Bygmester Chr. Fred. H. († 1845), blev født i Kjøbenhavn 8. Maj 1746. Forældrenes Kaar vare ringe, Læderhandelen var ubetydelig, og Moderen blev 1749 antaget til Amme (Vartfrue) hos den senere Kong Christian VII og var hos ham i 7 Aar. Denne ældste Søn blev dog holdt til Bogen og blev Student med Udmærkelse fra Kjøbenhavns Skole 1764. Samme Udfald fik hans Attestats 1768. Med kongelig Understøttelse rejste han derpaa udenlands og studerede i Halle under Semler og Nösselt, til hvem han var anbefalet af J. A. Cramer. Han boede i Semlers Hus og blev stærkt paavirket af denne fremragende Theolog. Efter 2 Aars Ophold i Halle drog han til Jena og blev efter Udarbejdelsen af flere akademiske Skrifter Medlem af det weimarske latinske Selskab. Efter sin Hjemkomst blev han 1771 af Struensee kaldet til resid. Kapellan ved Slots- og Garnisonsmenigheden i Helsingør og maatte prædike baade paa Tysk og Dansk. Under Caroline Mathildes Ophold paa Kronborg holdt han Kabinetsprædikener for den fængslede Dronning (udgivne 1773). 1775 blev han Sognepræst i Skanderborg, hvorfra han 1779 forflyttedes til Ringsted; her virkede han sammen med den berygtede Henrik Ussing som Kapellan. Under sit Ophold i Ringsted udgav han en Samling Prædikener over evangeliske Texter i 3 Bind (1779—87), som staar paa Højdepunkt med Datidens bedste homiletiske Arbejder. De lide vel under et knudret Sprog, men man kan ikke nægte deres blom-

strende, ofte med betydelig Virkning udmalende Veltalenhed. Samlingen er dediceret den sindssvage Konge, og i Dedikationen undersøger H. Kilderne til sine varme Følelser for Monarken; den mellemste af de 3 anførte Kilder angiver han saaledes: «Eller er det, tør jeg allerunderdanigst ytre den Tanke? sympathetisk Følelse som Virkning af ens Die?» Intet Under derfor, at H. oftere spotvis er bleven nævnt som Christian VII's «Pattebroder», et Tillægsord, som Biskop Engelstoft dog i sin Tid i sin Afhandling til Forsvar for H. tilbageviste som en stor Utilbørlighed.

Dog, Manden med den betydelige videnskabelige Dannelse — 1780 havde han faaet Titel af theologisk Professor — og store Dygtighed som Prædikant kunde i Længden ikke holdes tilbage i den lille Kjøbstad. 1787 blev han Sognepræst ved Helligestenes Kirke i Kjøbenhavn og viste her sin levende Interesse for Almueskolevæsenets Forbedring og Fattigvæsenets Omordning, i hvilke Retninger han ogsaa meddelte vægtige Indlæg baade ved Særskrifter og ved Afhandlinger i forskjellige Tidsskrifter. Derhos forsømte han ikke det theologiske Studium. 1793 erhvervede han den theologiske Doktorgrad fra Halle, og 1795 udgav han en praktisk-theologisk Afhandling, «Om en Religionslærers Gravitet», som paa en Maade kan betragtes som Supplement til Bastholms «Tanker om den geistlige Stand». Det er en delvis fri Bearbejdelse af nogle tyske Afhandlinger. H. søger at besvare, hvor vidt en Præst tør gaa i at tillade eller nægte sig visse Friheder uden at forarge den svagere Del af sin Menighed. Bl. a. forbyder han Præsten at bivaane Skuespil. I Familiens Kreds tør en Præst nok danse, men ikke i offentlige Forsamlinger, og aldrig maa han i Selskaber holde ud til den lyse Morgen. Skakspil og andre Forstandsspil kunne tillades, men ikke Lykkespil o. s. fr. — 1798 blev han et virksomt Medlem af den Direktion, som udarbejdede Planen af 2. Juli 1799 til Kjøbenhavns Fattigvæsen. Men allerede i Marts s. A. kaldedes han til Biskop i Christianssands Stift. Her fik hans Reformiver endnu større Virkeplads. Han har selv gjort Rede for sit Arbejde i «Arkiv for Skolevæsenets og Oplysnings Udbredelse i Christianssands Stift» (2 Bind, 1800—3). Den Beskrivelse, han giver af Almuens Forfatning i Stiftet, er højst sørgelig. Men han rastede ikke, før der kom Røre i de døde Vande baade for Kirke- og Skolevæsenets Vedkommende. Han fik oprettet Selskaber til Oplysning og gode Sæders Udbredelse, rasede mod al saakaldt «Overtro» («Messeklæder» vare ham en Gru), fik uddannet Skolelærere, indførte

Evangelisk-kristelig Salmebog og meget andet. Men inden alle disse paabegyndte Reformere kunde sætte Frugt, bortkaldtes han til en ny Virkeplads, i det han 1803 overtog Fyns Bispestol. Der er sagt om ham, at han var en Bisp efter Kancelliets Hjærte, men ikke efter det norske Folks Sind. Hans utrættelige Virksomhed og brændende Iver bleve i Stiftet ansete for Stundesløshed, hans Reformere i Skolevæsenet for overdrevne. — Under sit Ophold i Norge blev han Medlem af det norske Videnskaberne's Selskab.

I Odense levede han da til sin Død, 26. Dec. 1810, i sine sidste Aar under heftige legemlige Lidelser. Blandt hans Embedshandlinger her har man særlig anket over, at han ikke forhindrede Odense gamle Graabrødrekirkes Nedbrydelse, som blev besluttet 1805; man har i den Anledning fremstillet ham som «Kirkestormer» og brugt de stærkeste Udfald mod hans Person derfor. Dette er dog en stor Uretfærdighed, og H. staar skyldfri lige over for den nævnte Regeringsbeslutning. I Krigens Tid 1807 viste han sig som ivrig Patriot. Han rejste rundt til alle de Steder i Stiftet, hvor der laa Garnison, og søgte at opflamme Soldaterne til kjækt Forsvar. «De skulde slaa saaledes,» sagde han, «at Fjenderne ikke fik mere af Danmark end den Jord, der behøvedes for at jorde dem.» «Man skulde i Fremtiden oprejse Gærder af de slagtes Knokler til et Minde om den mod et fredeligt Folk forøvede Udaad.» H. besad store Evner og var en ualmindelig flittig, iverfuld Mand; men Frugten af hans Arbejde var alligevel kun ringe. Han besad et imponerende Ydre, men var gjennemgaaende ilde lidt. Der tillagdes ham Hovmod og Herskesyge, og han optraadte paa en prælatmæssig, fordringsfuld Maade. H. var 3 Gange gift: 1. (1771) med Marie Hedevig f. Runchel († 1775), en Præstedatter fra Sengeløse; 2. (1777) med Abel Marie f. Clausen († 1796), Datter af Hofglæmester C. i Kjøbenhavn; 3. (1798) med Juliane Marie f. Rasch († 20. Marts 1834 i Odense), Datter af Jochum R., Inspektør ved Flyvesandet paa Tisvilde. Hun havde været Kammerjomfru hos Enkedronning Juliane Marie og ledsagede ofte H. paa hans Visitatser, ved hvilke hendes Fornemhed og Fordringsfuldhed ikke skulle have været ringe.

Avtobiografi i Bispevielsestalen 1798. J. Møller, Theol. Bibl. III, 310 f. Penia VI, 129 f. Scharling og Engelstoft, Nyt theol. Tidsskr. IX, 330 ff. Faye, Christianssands Stifts Bispe- og Stiftshist. S. 429 ff. Hist. Tidsskr. 4. R. IV, 284 f. Personalthist. Tidsskr. VI, 118. 125 ff. Af Joh. v. Bülow's Papirer, udg. af L. Daae, S. 232.

A. Jantzen.

Hansen, Peder, 1798—1880, Gouvernør, en Søn af Klædehandler Anders H. og Christiane Jacobi f. Tranmoes, fødtes i Aalborg 27. Nov. 1798, blev Student fra Latinskolen sammesteds 1817, tog 1822 theoretisk og 1825 praktisk juridisk Examen, blev 1824 Volontær i Rentekammerets danske Kancelli, 1826 Fuldmægtig ved Gouvernementet i Trankebar, 1828 tillige kgl. Kasserer, 1831 tillige Kirkeværge og Fattigforstander, 1833 2. Regeringsraad, Gouvernementssekretær, Overformynder og Notarius publicus, 1834 1. Regeringsraad, Justitiarius, Avktionsdirektør og Skifteforvalter m. v., i hvilke Stillinger han allerede Aaret forud var bleven konstitueret, 1838 Chef for Etablissementet i Frederiksnagor og udnævntes 1841 til Gouvernør for de danske Besiddelser i Ostindien. I denne Egenskab faldt det i hans Lod at underhandle om Etablissementernes Afstaaelse til England samt efter endt Afstaaelse 1845 at aflevere vore ostindiske Besiddelser til de britiske Kommissærer. S. A. foretog han i den danske Handels Interesse efter Regeringens Ordre en Rejse til Kina, hvor forskjellige danske Konsulater oprettedes. 1846 vendte han tilbage til Kjøbenhavn, efter at han forinden havde foretaget en Undersøgelse af Nikobarøerne, og blev 1847 afskediget som Gouvernør med Ventepenge. Det følgende Aar blev han som Regeringskommissær og midlertidig Gouvernør sendt til de danske Besiddelser i Vestindien i Anledning af en der udbrudt Negeropstand, men afløstes 1851 af H. D. F. Feddersen (V, 94) og indtraadte fra nu af ikke mere i Statstjenesten. 1828 fik han Titel af Kammerassessor, 1837 blev han Etatsraad, 1845 Kommandør af Danebrog og 1851 Konferensraad. 1854 valgtes han som Oppositionens Kandidat mod det Ørstedske Ministerium til Medlem af Rigsdagens Folketing for Aalborg Amts 2. Valgkreds og repræsenterede denne til 1861. Han døde 1. Sept. 1880 i ~~Ved~~ *his* *hjem*.
 1829 ægtede han Harriet Maria Smyth (f. 11. Marts 1814, † i Trankebar 31. Avg. 1843), Datter af Oberst i det engelsk-ostindiske Kompagnis Tjeneste Thomas S. og Charlotte Amalie f. Stricker.

Erslew, Forf. Lex.

G. Kringelbach.

Hansen, Peder, 1801—54, Husmand og politisk Agitator, født 8. Dec. 1801 i Landsbyen Sallerup, Kjøng Sogn ved Vordingborg, Søn af Husmand og Smed Hans Christensen, var allerede i Skolen en af de flinkeste Drengene og meget lærelysten, hvorfor han fik særlig Undervisning af Præsten, den senere Biskop Tage Müller.

Han tjente siden sit Brød dels som Markarbejder og Medhjælper for sin Fader, dels som Violinspiller ved Bondegilder. 1828 giftede han sig, og 1832 blev han Husfæster i Lundby. 1835 blev H., der siden 1829 havde været Stokkemand, inddragen i den retslige Undersøgelse om Birkedommerens Embedsførelse og holdt fængslet i 16 Uger paa en løs Sigtelse af Fuldmægtigen (senere straffet for Underslæb) for at have efterskrevet dennes Navn paa nogle Avkationsregninger, men frifunden for videre Tiltale. 1840 begyndte han med nogle Artikler i «Sjællandsposten» en Kamp for at forbedre Husmændenes Kaar, særlig ved at indskrænke Hoveriet og Afgifterne til Godsejerne, og fortsatte denne i flere Aar, dels ved Bladartikler og Flyveskrifter, dels ved at forfatte Andragender til Kongen og Stænderne, dels ved at holde Møder rundt om i Sjælland og tilliggende Øer. Denne Virksomhed var ikke uden Betydning, og H. blev ikke alene Gjenstand for Godsejernes Uvilje, men i en Rundskrivelse fra Kancelliet 1845 udpeget til Embedsmændenes særlige Opmærksomhed som den, der søgte at «ophidse og forlede Landalmuen til at indgive falske Klagemaal». Efter 1848 var H.s Agitation mindre fremtrædende og indskrænkedes til Artikler i «Almuevennen». Han døde 19. Maj 1854.

Erslew, Forf. Lex. Rugaard, Danske Bønder S. 211 ff. *Emil Elberling.*

Hansen, Peter, s. Hansen, Hans Christian Peter (VI, 621).

Hansen, Peter Andreas, 1795—1874, Astronom. Født 8. Dec. 1795 i Tønder, hvor hans Fader var en ret velstillet Urmager. Gik i Byens Skole, hvor han lærte Begyndelsesgrundene i Tysk og Fransk og i Rektorklassen viste særlig Interesse for Matematik og Fysik. Kom efter sin Konfirmation i Urmagerlære i Flensborg, hvor han strax udmærkede sig ved sine Anlæg for Matematik og Mechanik. Hans Ønske at studere ved et Universitet modsatte Faderen sig bestemt. Efter udstaaet Læretid gik han paa Vandring og var i Berlin henved et Aar hos en fransk Principal, hvor han fik uddannet sig videre i Fransk. 1819 vendte H. tilbage til sin Fødeby og nedsatte sig som Urmager, men allerede det følgende Aar fik en Læge, Dirks, der interesserede sig for matematiske Fag, H.s Fader til at tillade ham at rejse til Schumacher i Kjøbenhavn, der den Gang ledede den danske Gradmaaling. Schumacher overbeviste sig hurtig om H.s Dygtighed og skaffede ham, da der ingen ledig Plads var ved Gradmaalingen, Kongens Tilladelse til at deltage i Gradmaalingen i Holsten paa egen Bekostning. Allerede 1821 blev

han kaldt til Kjøbenhavn som fast Medarbejder ved Gradmaalingerne. 1822 blev han ansat ved Observatoriet i Altona, hvor han hurtig gjorde sit Navn bekjendt, navnlig som Medarbejder af det af Schumacher stiftede «Astronomische Nachrichten», der endnu bestaar som et af de mest ansete astronomiske Tidsskrifter.

Da Encke 1825 blev forflyttet til Berlins Observatorium, blev H. ansat som Direktør for Observatoriet i Gotha og virkede her i næsten 50 Aar til sin Død, 28. Marts 1874, uagtet han i denne Tid fik flere Tilbud, saaledes 1857 om Professoratet i Kjøbenhavn. Hans Arbejder her omfattede baade den praktiske og den theoretiske Astronomi. Observatoriet var yderst tarvelig forsynet med Instrumenter, saa han de første Aar udelukkende maatte give sig af med theoretiske Undersøgelser. Efter 1857, da der blev bygget et nyt Observatorium, kom han vel ikke til at anstille større Observationsrækker, men foreslog en Mængde praktiske Indretninger, som senere bleve efterfulgte af andre Observatorier. Foruden Apparater og Metoder til Bestemmelse af Delefejl, Bøjning og Registrering af Observationerne har han saa godt som fastslaaet Instrumenternes Behandling ved sine Arbejder: «Theorie des Aequatoreals» (1855), «Theorie des Passageninstruments» (1858), «Methode mit dem Fraunhoferschen Heliometer Beobachtungen anzustellen» (1827). End videre fremmede han den theoretiske Geodæsi, Dioptrik og Sandsynlighedsregning ved skarpsindige Undersøgelser. Men hans Hovedvirksomhed er dog hans Arbejder over Himmellegemernes Bevægelser, specielt deres Perturbationer. Allerede i de første Aar efter sin Ansættelse i Gotha offentliggjorde han i «Astron. Nachrichten» Grundtrækkene for sin nye Perturbationstheori, som han saa i Aarenes Løb har anvendt paa Beregningen af Maanens, Jordens, de store Planeters og enkelte af de smaas Bevægelser. For det danske Videnskabernes Selskab beregnede han sammen med Olufsen «Tables du soleil» (1853, Supplement 1857). Disse Tavler vare i almindelig Brug, til de afløstes af Leverriers.

Allerede 1838 havde H. publiceret «Fundamenta nova investigationis orbitæ quam luna perlustrat». Maanetavlerne bleve 1857 trykte paa det britiske Admiralitets Foranstaltning, og H. fik et Honorar af 1000 £. 1862—64 gjorde han i det kgl. sachsiske Videnskabernes Selskabs Skrifter Rede for den theoretiske Beregning af de i Maanetavlerne anvendte Perturbationer. H.s Maanebaner benyttes endnu af de astronomiske Aarbøger ved Forudberegningerne af Maanens Sted paa Himlen. Der viser sig i de senere Aar en

Uoverensstemmelse, som stadig voxer, mellem de beregnede Steder og de observerede. Newcomb har af Afvigelserne udledt empiriske Korrektioner til H.s beregnede Steder; anbringes disse Korrektioner paa Tavlerne, faas en ret god Overensstemmelse mellem beregnet og observeret Plads. Man har desuagtet ingen Forklaring paa, hvilken Kraft der frembringer de Bevægelser, som Newcomb korri-gerer for. Tisserand, der vistnok er en af Tidens største Dygtig-heder paa dette Omraade, ender en Undersøgelse i «Bulletin astron.» for Nov. 1891 med de Ord, at her er en smuk Opdagelse at gjøre; en anden fransk Astronom, Radau, der paa ny behandler Spørgs-maalet sammesteds, udtaler, at Maanebevægelsen maa tages op til hel ny Behandling. Alt i alt har altsaa dog endnu ingen naaet at beregne bedre Tavler end H.s.

H. blev 1828 gift med en Datter af Overforstnester Brun, med hvem han fik 7 Børn. Han skal have været en høj, statelig Mand og levede hovedsagelig for sin Videnskab og for sit Hjem, hvad der vel har bidraget til at bevare hans store Arbejdskraft. Han var Medlem af henimod 20 lærde Selskaber, fik 3 Gange Royal astron. societys Guldmedaille og var dekoreret med talrige Ordner.

Allg. Deutsche Biographie X. Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schrift-steller-Lex. Vierteljahrsschr. der astron. Gesellschaft X (1875). *Aug. Svedstrup.*

Hansen, Peter Christian Vilhelm, f. 1844, Mathematiker. Han er Søn af Skibsfører Jens Peter H. († 1874) og Dorthea f. Lii og er født paa Christianshavn 28. Maj 1844. Efter at have taget Realafgangsexamen fra den derværende Borgerdydskole 1859 og polyteknisk Adgangsexamen 1860 maatte han tage en Plads som Reservetelegrafist i Nykjøbing paa Falster. Her fandt han imidlertid Lejlighed til at studere videre og tog 1865 Examen artium ved Kathedralskolen. Han studerede dernæst Mathematik under Kolling og Steen og bestod 1869 ved en Magisterkonferens i dette Fag. To Gange har han vundet Universitetets Guldmedaille for Besva-relser af matematiske Prisopgaver. I 1874 erhvervede han den filosofiske Doktorgrad ved en matematisk Afhandling. Paa denne og i den nærmest følgende Tid nød han Understøttelse af det Smithske Legat til Fortsættelse af sine videnskabelige Studier, der ogsaa have sat Frugt i andre matematiske Arbejder, som ere op-tagne i Videnskabernes Selskabs Skrifter og Oversigter. I øvrigt blev hans Tid snart stærkt besat med Skoletimer. Dog kunde han i Vinteren 1879—80 med offentlig Understøttelse studere i Berlin

under Weierstrass og Kronecker, og i flere Semestre holdt han Forelæsninger ved Universitetet som Privatdocent. I 1886 blev han ved de Forflyttelser, som foranledigedes ved Professor Steens Død, Docent i Mathematik ved Polyteknisk Lærestanstalt. Han var i nogle Aar Examinator ved almindelig Forberedelsesexamen og har været Censor ved Skoleembedsexamen siden dens Oprettelse. — De Æmner, som H. har behandlet i sine videnskabelige Arbejder, tilhøre Integralregningen og de derved dannede Funktioner. De blive deri undersøgte med den samme strænge Samvittighedsfuldhed og Nøjagtighed i stort og smaat, som gjorde ham til en saa paalidelig Lærer i Skolerne, og som han nu vedbliver at lægge for Dagen i den højere Undervisning.

Indbydelsesskrift til Universitetets Reformationstest 1874. *H. G. Zeuthen.*

Hansen, Peter Julius, 1801—65, Handelsgartner, var en Broder til den VI, 611 nævnte Handelsgartner E. M. H. og blev født 3. April 1801 i Kjøbenhavn. Først var H. i Snedkerlære, men blev senere Gartner og forpagtede 1826 Ventegodt Have ved Kjøbenhavn. Efter nogle faa Aars Forløb begyndte han et Handelsgartneri paa Blegdamsvejen, og endelig købte han 1834 et Stykke Markjord paa Nørrebro, hvor han anlagde et større Handelsgartneri, hvor enhver, der havde Interesse for nye og smukke Planter, sjældent gik forgjæves. Den første Gang, en Therose blomstrede her i Landet, var i hans Væxthuse, den første Georginesamling, som var udstillet her, stammede fra hans Have, ja, i 1854 og de nærmest paafølgende Aar lykkedes det ham endog at bringe den prægtige Aakande fra Amazonfloden, *Victoria regia*, i Blomst. Den har hverken før eller senere blomstret her i Landet og vakte den Gang stor Opsigt. 1857 købte han en Bondegaard, og Ejendommen paa Nørrebro blev solgt til Byggegrunde. Han døde 12. Dec. 1865. — Han var gift med Oline Margrethe f. Petersen (f. 1. April 1803 † 25. Sept. 1878). *L. Helweg.*

Hansen, Rasmus Malling, † 1890, s. Hansen, Hans Rasmus Malling Johan (VI, 634).

Hansen, Reinholt, 1581—1646, Borgmester, Søn af Hans Reinholtsen og Else Nielsdatter, er født i Kjøbenhavn 29. Marts 1581 og bar egentlig Tilnavnet Folskenk, hvilket dog sjældent brugtes om ham. 1594—98 var han i Handelslære i Tyskland, men var derpaa Deltager i Faderens Handel til dennes Død 1601,

hvorpaa han kom i Kongens Tjeneste, fulgte Hertug Hans til Rusland 1601 og ledsagede Kongen 1603 paa Hyldingsrejsen til Hamborg. Derpaa var han 3 Aar i Ungarn og fægtede mod Tyrken, kom siden i svensk Krigstjeneste, men Christian IV skaffede ham Fripas og benyttede ham som «Enspænder» (Kurér) 1607—14. 1614 blev han ansat i Kancelliet og blev 1615 Hofmønsterskriver, men 1628 beskikkede Kongen ham til Borgmester i Kjøbenhavn, efter at han 1625—27 havde ledsaget Kongen i Tyskland. 1644 blev han for en Tid Avditor i Hæren. Om hans Forfremmelse skyldes hans Giftermaal 1612 med Kongens Frille Kirsten Madsdatter, er ubekjendt; han blev derved Stiffader til C. U. Gyldenløve. Efter hendes Død 1629 ægtede han Borgmester i Malmø Evert Dichmanns Datter Birgitte, hvis Forbindelse med Corfits Ulfeldts Hus sikkert en Tid har hævet R. H. i Anseelse, men dog ikke var tilstrækkelig til at hindre hans Afskedigelse som Borgmester 1645 paa Grund af hans tvivlsomme Forhold med Hensyn til en Morders Flugt. Han var en af Stadens virksomme Kjøbmænd, var Medlem af islandsk Kompagni og havde Færøerne i Forpagtning. Han døde 1646. Hans Enke ægtede siden F. E. v. Speckhan.

Christian IV's egl. Breve III, 88. O. Nielsen, Kjøbenhavns Hist. og Beskr. III, 210 ff. *O. Nielsen.*

Hansen, Robert Emil, f. 1860, Komponist og Violoncellist. Rob. H., Broder til ovfr. (VI, 576) nævnte Agnes C. D. H., er født i Kjøbenhavn 25. Febr. 1860 og fik som denne sin første musikalske Uddannelse af Faderen. Allerede fra 1871 optraadte han paa Koncerter, senere sammen med Søsteren, gik 1874—75 paa Kjøbenhavns Musikkonservatorium og ansattes i 1877 som Violoncellist i det kgl. Theaters Kapel. Medens han fremdeles jævnlig lod sig høre paa Koncerter, altid glimrende ved stor Teknik og smagfuld Udførelse, udfoldede han tillige en flittig Virksomhed som Komponist. Af større Arbejder kunne nævnes en Symfoni, opført 1880 under hans egen Ledelse i Koncertforeningen, en Symfoni Nr. 2 (1892), en Koncertouverture til «Phædra» (1884), en Suite for Orkester (1887), end videre en Koncert for Violoncel (1881) og en Pianokonzert (1885), en Pianotrio (1882), en Sonate for Violin og Piano (1885), en Pianokvintet (1886) og en Strygekvartet (1891). Men da Forholdene her hjemme gjorde ham det vanskeligt at opnaa en tilfredsstillende Stilling, drog han til Udlandet, hvor han ved en Konkurrence om Pladsen som Violoncelist ved Gewandhaus i

Dresden slog alle sine Medbejlere og tiltraadte denne nye Stilling i Okt. 1891. 7. Juni 1887 havde han ægtet Anna Hansen.

Schytte, Musiklex.

G. St. Bricka.

Hansen, Stephen, 1701—70, Embedsmand og Fabrikejer. Han er født 28. Sept. 1701 og dukker først frem, da han 1728 ansættes som Regimentskvartermester ved Artilleriet. Han maa imidlertid hurtig have vist sig som en brugelig Mand, thi snart efter bliver han tillige Mønsterskriver og Avditor ved Søartilleriet. I alt Fald beholdt han Titel som Regimentskvartermester, til han 1747 blev Overkrigskommissær og 1761 Generalkrigskommissær. Som det heraf ses, arbejdede han sig stærkt op, men han gjorde det ikke som militær Embedsmand. 1743 købte han Hammermøllen ved Kronborg, satte den i god Stand og blev nu stor Leverandør af Geværer til Staten, der støttede ham i betydelig Grad. 1750 blev han desuden «Kjøbmand for Negotien paa Færøerne», d. v. s. den under Rentekammeret staaende Kjøbmand, der her nede forestod den som kongeligt Monopol drevne færøske Handel. 1765 solgte han Hammermøllen til Staten, og s. A. købte han Hovedgaarden Frydendal ved Holbæk. Han døde 22. Jan. 1770. — 23. Nov. 1733 havde han ægtet Dorothea Sophie Ravn (Datter af Borgmester R. i Viborg), der overlevede ham og døde 1. Sept. 1773 i sit 63. Aar. Deres Søn Vilhelm Aug. H. nævnes ndfr.

Adresseavisen 1770, Nr. 12 og 15; 1773, Nr. 142. C. Nyrop, J. F. Classen.

C. Nyrop.

Hansen, Theodor Vilhelm Laurent, f. 1838, Præst, er Søn af Vognfabrikant Frands Møller H. og Kirstine f. Løvstrøm. Han blev født 11. Marts 1838 i Slagelse og modtog den første Undervisning i Byens lærde Skole, fra hvilken han 1852 blev overflyttet til Sorø Akademi. 1856 blev han Student, og 1863 underkastede han sig theologisk Embedsexamen. Derpaa deltog han i Krigen som Officersaspirant, men i Juni 1864 blev han bortkaldt fra Hæren paa Als for at modtage præstelig Ordination, da han af Kong Georg I var bleven udnævnt til dansk Slotspræst ved det græske Hof og Præst for en tysk evangelisk Menighed i Athen. Da den lille danske Hofmenighed efterhaanden var bleven opløst, søgte han ved Juletid 1865 Entledigelse som Hofpræst, men fortsatte foreløbig sin Virksomhed som tysk Præst. 1866 gjorde han en Rejse til Palæstina, og da han s. A. var bleven afløst af en tysk født Præst, forlod han Athen. Over de ioniske Øer naaede han til Rom, hvor han

i længere Tid syslede med arkæologiske Studier. Udbyttet af disse nedlagde han i en Afhandling, «Kirkehistorie fra Roms Katakomber» I, som han 1868 forsvarede for den theologiske Licentiatgrad (jvfr. «Fædrelandet» 1868, Nr. 244 og 247). 1869 blev han udnævnt til resid. Kapellan ved Frue Kirke i Aarhus og Sognepræst i Aaby, og der fra blev han 1877 forflyttet til Østrup og Hjadstrup paa Fyn. 1869 ægtede han Dorothea Sophie Schwensen, Datter af Sognepræst C. A. S. i Hørup paa Als. Som Præst har han taget Del i Arbejdet for Gjenoplivelsen af Diakongjæringen og i Stephansforeningens Bestræbelser, og tillige har han udgivet en Skildring af «Græske Forhold» (I—II, 1868—69) og «Fra Frelserens Ungdom, Samtaler og Skildringer af Livet i Palæstina mellem 20 og 25 Aar efter Chr.» (1885).

Program ved Universitetets Reformationssfest 1868. Elvius, Danmarks Præstehist. 1869—84 S. 625. *Fr. Nielsen.*

Hansen, Theophilus Edvard, 1813—91, Arkitekt. Th. H., en yngre Broder til den ovfr. (VI, 618) omtalte Arkitekt Hans Chr. H., fødtes i Kjøbenhavn 18. Juli 1813. (Alle Kilder nævne 18. Juli, men han højtideligholdt mærkelig nok sin 70aarige Fødselsdag i Wien 13. Juli.) Han studerede Bygningskunst under Vejledning af sin Broder og Hetsch og gennemgik samtidig Kunstakademiet, hvis Sølvmedailler og lille Guldmedaille han opnaaede, den sidste 1835 for Opgaven «Et Theater», hvorimod det ikke lykkedes ham at erhverve sig den store Guldmedaille. Under Hetsch's Paavirkning tegnede han en Del kunstindustrielle Tegninger, bl. a. til en Damesekretær, som saas paa Udstillingen i Kjøbenhavn 1834, og den bekjendte nydelige Spinderok, Drejermester J. C. Sørensens Mesterstykke, 1836. I Hetsch's «Fortegninger for Haandværkere» (1839—43) ere adskillige af hans Tegninger offentliggjorte, deriblandt et Fuglebur af Messing. Ogsaa opmaalte han i denne Periode Ribe Domkirke og indgav et Projekt til dens Restavration, som dog aldrig kom til Virkeliggjørelse.

Imidlertid følte han sig utilfreds med sin Virksomhed her hjemme, og da hans Broder havde opnaaet en udmærket Stilling som kongelig Arkitekt i Athen, søgte han det Reiersenske Fond om et Stipendium, fik det og rejste 1838 ned til Broderen. Han blev modtaget med aabne Arme, fik adskilligt at bestille og vandt i Baron Sina en Mæcen, paa hvis Bekostning han i Athen opførte Observatoriet og — mange Aar senere — Videnskabernes Akademi.

begge i ren græsk Stil, noble, smagfulde, beherskede Bygninger. Ved Statsomvæltningen 1843 fik han, som saa mange andre Ud-lændinger, Tilhold om at forlade Grækenland, og han søgte nu Akademiet i Kjøbenhavn om Understøttelse til at rejse hjem over Italien. Efter nogen Debat bestemte Akademiet sig til at yde ham en saadan, og han fik et Aars Rejsestipendium.

Paa sin Rejse traf han sammen med den berømte tyske Arkitekt Ludwig Førster, som strax saa, hvilke Evner der boede i den unge danske Kunstner, og opfordrede denne til at følge med til Wien. Dette gjorde H., og fra dette Øjeblik var han som Kunstner tabt for sit Fædreland. Til Gjengjæld blev hans fremragende Dygtighed i høj Grad anerkjendt i Wien, og det indrømmes fra alle Sider, at han er en af de Arkitekter, hvem det i første Række skyldes, at Wiens Bygninger have faaet det Præg af storslaaet Pragt, som gjør Byen saa tiltalende og imponerende for indfødte som for fremmede. Han blev Lærer ved Kunstakademiet, Medlem af utallige udenlandske Selskaber og Akademier, fik Ordner og Titler i Dusinvis og ophøjedes endelig i Adelstanden som Friherre.

Vi skulle nævne de vigtigste Bygninger, han her opførte. I byzantinsk Stil: Evangelisk Gymnasium, i Forening med Førster, 1846—49, Græsk-katholsk Kirke, paa Bekostning af Baron Sina, 1858, og det evangeliske Kirkegaardskapel. I romansk Stil: Vaabenmusæet i Arsenalet, 1855. I Renæssancestil: Paladset Todesco, begyndt af Førster, 1861, Heinrichshof, et Komplex af Privatbygninger, samlede til en paladsagtig Helhed, 1861—63, Baron Sinas Palais, Epsteins Palais, Ærkehertug Vilhelms Palais, 1865—67, Musikforeningens Bygning, med en i akustisk Henseende fortrinlig Koncertsal, 1867—70, Kunstakademiet, 1872—76, Børsen, i Forening med Tietz, som døde midt under Opførelsen, 1872—77, og endelig Rigsdagsbygningen, en af de mest imponerende Bygninger, den nyeste Tid har at opvise. Flere af hans Hovedværker ere afbildede i «Allgemeine Bauzeitung», hvoraf han en Tid var Medredaktør.

Under sin Bistand ved Udgravninger i Grækenland havde H. faaet Øjet aabent for Betydningen af Farvernes Anvendelse i Arkitekturen, og han benyttede sine Erfaringer i rigt Maal. Alle hans Bygninger ere yderst pragtfulde: imponerende Trappepartier, baade udvendig og indvendig, lange Søjlerader, reliefprydede Gavlfelter og brede Friser med rig Ornamentering i Sgraffitto eller i brogede Farver paa gylden Grund. Han benyttede Renæssancehelheder med antike Enkeltheder, og han havde til Grunden studeret den antike

Kunst; men han var samtidig fra sin tidligste Ungdom opdraget af Hetsch, og han formaaede egentlig aldrig at hæve sig ud over dennes Opfattelse af Antiken. Denne Opfattelse, tør og ensidig, som den er, gaar igjennem alle hans Bygninger, og den gaar igjennem alle de utallige kunstindustrielle Arbejder, hvortil han har leveret Tegninger. Palmetten, Acanthusblomsten, Vasen, Kandelaberen og det svungne, antike Ornament gjenfindes overalt, hvad saa end Gjenstandens Bestemmelse er.

Hædrede Udlandet end i fuldt Maal den berømte og fejrede Kunstner, saa glemte Danmark ham ikke heller. Allerede i 1848 agreerede Akademiet ham, 1858 optog det ham som Medlem, 1872 blev han Kommandør af Danebrog, 1884 Storkors. Og endelig, da Christiansborg Slot i 1884 atter var blevet et Offer for Luerne, hjemkaldte Regeringen den store Kunstner og bad ham om at udarbejde et Projekt til dets Gjenopførelse. Men det var for sent. Hans Skaberevne var brudt, han var blevet gammel, han kjendte intet til Forholdene her hjemme, og hans forskjellige Projekter til Slottet, til Rigsdagsbygningen og til Raadhuset viste kun, at han som Kunstner havde overlevet sig selv.

Men som Menneske holdt han sig frisk til det sidste. Som ganske ung blev han gift med Førsters Datter, men allerede 5 Maaneder efter Ægteskabets Fuldbgyrdelse afgik hun ved Døden. Siden den Tid levede han ugift sammen med en trofast Søster, og hans sjældne Gjæstfrihed, hans stadig usvækkede Humør, hans brændende Interesse for sit Arbejde, hans sunde Livskraft og brede Kunstnersind gjorde ham ikke alene til Centrum mellem Kolleger og Kammerater, men gjorde tillige hans Hus til et Hjem for alle Landsmænd, som kom til Wien. Da han fyldte 70 Aar, gjorde Wien en enestaaende Fest til hans Ære, og dets Akademi bad ham trods sine Statutter om endnu et Aar at fortsætte sin Virksomhed som Lærer; og ved hans Hjemkomst til Kjøbenhavn hædrede danske Kunstnere ham ved et Fakkeltog. 17. Febr. 1891 døde han i Wien, den By, der var blevet hans andet Hjem, og hans Ligbegængelse blev som en national Sørefest.

Müller, Künstlerlex., 1882. Weilbach, Konstnerlex. Illustr. Tid. 1868, Nr. 440. Ude og Hjemme 1882—83, Nr. 303. Tidsskr. f. Kunstindustri 1886, S. 52. Museum 1890, S. 228. *Erik Schiødt.*

Hansen, Victor, s. Hansen, Johan Emil Victor (ovfr. S. 16).

Hansen, Vigand Andreas Falbe, s. Hansen, Falbe.

Hansen, Vilhelm August, 1743—96, Kollegiedeputeret og Godsejer. Hans Fader, ovennævnte Generalkrigskommissær Stephen H. († 1770), ejede Godset Frydendal i Sjælland. Sønnen, der var født 24. Okt. 1743 og 1764 blev Student, tilkøbte sig denne Ejendom ved Skiftet efter Faderens Død. Gård og Gods vare den Gang meget forfaldne; men den unge H. satte stor Kraft og Dygtighed ind paa at bringe alt paa Fode. Medens det kun var alt for almindeligt, at Godsejerne hensynsløst brugte Bøndernes Hoveri for at faa deres Hovedgaardes Marker bragt i god Stand, saa H., at paa Bøndernes Velstand beroede i Virkeligheden ogsaa hans eget Tarv, og endnu mere drev det varme Hjærte, han havde for Bondestanden, ham til at gjøre, hvad han kunde, for at hjælpe sine Fæstere og Husmænd. Han istandsatte eller opbyggede Gaarde for dem, hjalp dem med at rejse Stengærder og skjænkede dem Pile til Hegn og Frugtræer til deres Haver. Hans Husmænd fik hver 3 Tønder Land imod at svare enten 3 Rdl. eller 16 Arbejdsdage aarlig, Gaardmændene støttede ham til at komme ud af Fællesskabet, og han havde gjerne gjort dem til Arvefæstere og ladet deres Hoveri blive afløst, hvis de ikke selv havde ment, at de vovede alt for meget derved.

Opmærksomheden blev efterhaanden henledt paa denne dygtige og humane Godsejer, han spillede en vigtig Rolle i Landhusholdningsselskabet, og han var i Tiden fra 1782—87 en af dette Selskabs 3 Præsidenter. Ogsaa var han kommen ind paa Handelsvejen og gik der fra over paa Embedsbanen. Allerede 1769 blev han adjungeret Faderen, og det følgende Aar succederede han denne som «Kjøbmand for Negotien» (o: Administrator for Handelen) paa Færøerne. 1781 fik han Sæde i den da oprettede Direktion for den islandske, færøske, finmarkske og grønlandske Handel, og 1784 udnævntes han til Deputeret i Rentekammeret. Han var af den Slags Mænd, som Chr. D. Reventlow netop ønskede at faa ansat der. Sammen med Reventlow var han da ogsaa Medlem af den Kommission, der i 1785 og følgende Aar gennemførte det vigtige Omdannelsesværk paa Frederiksborg og Kronborg Amter, der var Forløberen for Landboreformerne og beskrevet af ham i et 1790 udgivet Skrift. Men mest gjorde han sig dog fortjent som Medlem af den store Landbokommission (1786). Man maa nævne ham som den mest fremragende i denne næst Reventlow og Colbjørnsen. Han udtalte sit Standpunkt ved her at ytre: «Jeg kjendte aldrig større Glæde, end om det var muligt, om jeg ved mine ringe Raad

kunde befordre mine Medbrødre, den agtværdige Bondestands, Lyksalighed.» Det er hans Ære, at han i Kommissionen først fremsatte Tanken om at afløse Stavnsbaandet mod blot at forpligte de udskrivningspligtige til at opholde sig i visse større Distrikter (Amter eller Regimentsdistrikter), og det var ham, der foreslog en kort Overgangstid, 10—12 Aar, inden dette ulige lettere Baand kunde afløse det tunge Stavnsbaand. Baade naar man tænker paa hans Virksomhed som Godsejer og paa hans Deltagelse i Landbo-kommissionen, vil man finde, at der var god Grund til, at han ved sin Død, 20. Maj 1796, blev mindet som den højt fortjente Mand. 1769 var han bleven Kancelliraad, 1774 Justitsraad, 1779 Etatsraad og 1789 Konferensraad.

Minerva 1796, III. E. Holm, Kampen om Landboreformerne. *E. Holm.*

Hansen, Wolfgang Thomas, f. 1864, Pianist. H., der er født i Kjøbenhavn 22. Marts 1864 og Søn af Handelsbogholder Johannes Hansenius Sophus H. og Ingeborg Cecilie Dorothea f. Hansen, blev 1882 Student og studerede et Par Aar Jura, men hans Tilbøjelighed og den gode Undervisning i Musik, han allerede fra Barneaarene havde nydt, gjorde ham til en yndet og søgt Akkompagnatør, især da han havde det Held at akkompagnere flere af Udlandets bekjendte musikalske Notabiliteter som Pauline Lucca, Sigrid Arnoldsen, Wilhelmine Neruda-Hallé o. fl. under deres Besøg her. Sin egentlige Faguddannelse som Pianist fik han hos Dr. H. Bischoff i Berlin. Her, i Dresden, Potsdam og i sin Fødeby er han optraadt med Held og lever nu i Kjøbenhavn som en søgt Klaverlærer. 1891 var han Prins Christians Lærer i Musik. Som Komponist har han kun udgivet nogle Klaverstykker.

S. A. E. Hagen.

Asschenfeldt-Hansen, Carl Christoph Julius, f. 1856, Præst. A.-H., Søn af nu entlediget Sognepræst til Sønder og Nørre Kongerslev samt Kondrup Peter H. (f. 1817) og Clara Georgine Charlotte Theodora f. Asschenfeldt (f. 1820 † 1877), er født i Flensborg 28. Juni 1856. Han blev Student fra Viborg Skole 1874, theologisk Kandidat 1879 og det følgende Aar personel Kapellan i Halsted-Avnede paa Laaland, indtil han 1882 ansattes som Sognepræst i Sæby. Fra dette Embede har han 1892 taget sin Afsked for at virke i den indre Missions Tjeneste. Han ægtede 1882 Emilie Christine Sørensen (f. 1859), Datter af Skolelærer Rasm. Emil Kirkerup S. — A.-H. har fra 1890 været Medlem af det danske

Missionsselskabs Bestyrelse. Han har fra 1888 i Forening med dettes Sekretær, J. T. N. Løgstrup, udgivet «Missionsbudet», et Blad for Hedninge- og Israelsmissionen. Fra 1885 har han udgivet «Kirkehistoriske Smaaskrifter», der endnu ikke ere afsluttede. Disse indholde tit mere Betragtninger over Historien end denne selv. Som Bestyrer af en «Kirkelig Traktatmission» har han uddelt talrige Traktater.

L. Koch.

Falbe Hansen, Vigand Andreas, f. 1841, Nationaløkonom. F. H., der er født 24. Sept. 1841, er Søn af Prokurator i Odense J. J. H. og Hustru, f. Basse. Efter i 1862 at være blevet Student kastede han sig over Nationaløkonomien og tog i 1867 statsvidenskabelig Examen. I 1870 konstitueredes han i det statistiske Bureau som Fuldmægtig og blev Chef for dette Bureau 1. April 1873. Efter Professor Frederiksens Afgang fra Universitetet udnævntes han til Professor i hans Sted 22. Sept. 1877. 28. Avg. 1870 ægtede han Anne Margrethe Veronique Hansen (f. 1. Sept. 1851), Datter af Fabrikant F. D. H. og Hustru, f. Vennerberg.

Som Nationaløkonom og Statistiker har F. H. udfoldet en betydelig Virksomhed. Ved en lykkelig Forening af historisk Sans og praktisk Begavelse er det blevet ham muligt at kaste Lys over adskillige Punkter af Danmarks økonomiske og sociale Udviklingshistorie, og særlig er det paa Landbrugets Omraade, at han har indlagt sig Fortjeneste som historisk-økonomisk Forfatter. Men desuden førte hans Stilling i det statistiske Bureau ham ind paa adskillige Spørgsmaal af Betydning for Nutidens økonomiske Liv, og han har skrevet en stor Mængde Bladartikler og Tidsskriftsartikler om en Række forskellige Æmner, for ikke at tale om Indledningerne til en Del Bind af «Statistisk Tabelværk» fra 1870—77. Af selvstændige Skrifter har han i 1869 udgivet et større Arbejde om Forandringerne i Priserne og Arbejdslønnen i Danmark siden Amerikas Opdagelse, i Anledning af Konkurrencen om Professoratet i Statsøkonomi og Statistik; desuden «Vore Sparekasser» (1878) og «Stavnsbaandsløsningen og Landboreformerne» (I—II, 1888—89; 1. Del udgivet som Indbydelsesskrift til Københavns Universitets Fest i Anledning af Hundredaarsdagen for Stavnsbaandets Løsning), der maaske kan betegnes som hans Hovedværk. Sammen med sin Kollega Professor W. Scharling har han udgivet en større Haandbog, «Danmarks Statistik», der paabegyndtes i 1878 og afsluttedes i 1891 med et Supplementsbind under Titelen «Danmark i 1890».

Dette omfangsrige Værk, Efterfølger af Bergsøes «Den danske Stats Statistik», er for største Delen udarbejdet af Udgiverne selv, og F. H. har heri bl. a. dels givet en sammenhængende større Fremstilling af Landbrugets Udvikling og nuværende Tilstand, dels udførlig skildret det danske Skattevæsen.

F. H. var en kort Tid, 1881—84, Medlem af Folketinget som Repræsentant for Odense Amts 1. Kreds, men har siden ikke deltaget i det politiske Liv.

H. Westergaard.

Holm Hansen, Johan, f. 1841, Skuespiller og Forfatter. Han er født 24. April 1841 i Ribe, hvor Faderen, Thomas H., var Snedkermester; Moderen var Karen Sophie f. Holm. Som Dreng flakkede han i sin Fritid snart om paa egen Haand mellem Hedebakkerne uden for Byen eller paa Engene ved Havet, snart gav han sammen med Kammerater dramatiske Forestillinger i Snedkerværkstedet, hvor det jævnlig var den unge Skuespillers egne Arbejder, der opførtes. Hans Hu stod til Scenen, men Faderen vilde have, at han skulde være Snedker, og indtil sit 18. Aar holdt han det ud som Lærling. Saa bleve imidlertid Tvangen i Hjemmet og hans Higen mod Hovedstaden ham for stærke, og næsten uden en Skilling i Lommen kom han til Kjøbenhavn, meldte sig ved det kgl. Theater, men afvistes, da man fandt, at hans provinsielle Dialekt foreløbig lagde ham Hindringer i Vejen som Skuespiller. Efter at have deltaget i Krigen 1864 som frivillig tog han til Island, nærmest fordi han ønskede paa Stedet selv at leve sig ind i Sagalitteraturen, og her fra kom han tilbage med den senere udgivne Fortælling «Vikingeblood». Hans Lyst til Optræden paa Skuepladsen var dog ikke fortrængt, og efter at han havde gjort nærmere Bekjendtskab med Fru Heiberg, der spaaede ham en rig Fremtid som scenisk Kunstner, debuterede han 2. Sept. 1868 paa det kgl. Theater som Leontes i «Et Vinteræventyr». I de 6 Aar, han var knyttet til Theatret, optraadte han i en Række større Roller — Pottemager Walter, Lundestad i «De unges Forbund», Kongen i «Farinelli», Correggio, Mr. Gray i «De deporterede», Orlando i «Livet i Skoven» —, men skjønt det var umiskjendeligt, at han var i Besiddelse af Evner, der ogsaa af og til (som i «Livet i Skoven») kunde frembringe en interessant og helstøbt Præstation, lykkedes det ham dog aldrig at overvinde visse ydre Vanskeligheder saaledes, at han kom i Rapport til Publikum, og ved Sæsonens Slutning 1874 tog han derfor sin Afsked. Snart efter debuterede

han imidlertid som Forfatter med Fortællingen «En katholsk Familie» (1875), og s. A. fik han paa det kgl. Theater opført sit historiske Skuespil «Kejserfesten paa Kreml». Efter at have tilbragt den følgende Vinter i Frankrig og Italien udgav han den store Roman «En fri Mand» (1877), og herefter fulgte «Vikingeblood» (1879), «Fra Danevirke til Rosenvænget» (1880), «Barbara» (1882), «Karsten Ulv og Paddehattene» (1884), «Ved Højvande» (1886), «Karen Hav» (1887), «Skuespillere» (1890) og «Oprejsning» (1891). — H. H. har ogsaa som Forfatter haft Vanskeligheder at overvinde og derfor haft svært ved at trænge igjennem, men om hans alvorlige Stræben og store Energi har der vel kun været én Mening. Efterhaanden er det ogsaa bedre og bedre lykkedes ham at beherske sit Stof, og hans senere Arbejder vise afgjort og stadigt Fremskridt i Retning af Komposition og Karaktertegning. 1892 rejste han efter at have faaet det Anckerske Legat til Syden.

Sophus Bauditz.

Høegh Hansen, Ove, f. 1832, Landskabsgartner. H. H. er født 15. April 1832 i Roskilde, hvor Faderen, Justitsraad Christian H. († 1854), var Stiftsskriver og Værge for Roskilde Domkirke. I Foråret 1846 kom han i Gartnerlære hos Handelsgartner J. Koch paa Frederiksberg, og efter at have søgt videre Uddannelse som Elev i Botanisk Have, Ledreborg Have og Rosenborg Driverihave tog han 1852 Gartnereksamen. Efter i 2 Aar at have været Medhjælper hos Kunstgartner Wendt paa St. Jørgensbjerg tiltraadte H. H. med Understøttelse af Indenrigsministeriet og det Classenske Fideikommis en større Udenlandsrejse. Han arbejdede i flere af de større saa vel Privat- som Handelsgartnerier i England fra 1854—56, og efter et kort Ophold i van Houttes Gartneri i Gent vendte han over Paris og Hamborg tilbage til Danmark. Han begyndte nu en selvstændig Virksomhed og kastede sig over Landskabsgartneriet, særlig paa Tilskyndelse af sin Moder, en Datter af Slotsforvalter Voigt, som navnlig gjorde sig bekendt ved Omdannelsen af Søndermarken og Frederiksberg Have. H. H. har udfoldet en meget stor Virksomhed, over 500 større og mindre Have- og Parkanlæg har han udført saa vel i Sverige som her hjemme. Blandt større Arbejder skal anføres Haven ved Alhambra, ved Herregaardene Hvedholm, Spanager og Klintholm, ligesom ogsaa flere offentlige Anlæg som Kungsparken i Malmø, Anlæggene ved Silkeborg Badeanstalt, Aalborg, Slagelse osv. 1873 fik han Ansættelse som Kjøbenhavns Kommunes Gartner, og ved den store nordiske Kunst- og Industriudstilling i

1888, hvor Terrænets Benyttelse som Have var ham overdraget, indlagde han sig stor Fortjeneste af det smukke Anlæg. Han ægtede 15. April 1859 Karen Dorothea Andersen (f. 20. Maj 1831), Datter af Møller A., Egholm Mølle i Horns Herred. *L. Helweg.*

Juel-Hansen, Erna, f. 1845, Gymnastiklærerinde og Forfatterinde. Erna J.-H., f. Drachmann, er Datter af Professor A. G. D. (IV, 319) og hans første Hustru. Hun er født i Kjøbenhavn 5. Marts 1845, ønskede at tage Artium for at studere Medicin, men kunde ikke opnaa ministeriel Tilladelse dertil. Hun gik saa Faderen til Haande ved hans Praxis, rejste med ham til Paris 1866, hvor hun satte sig ind i det Laisnéske Gymnastiksystem, som hun efter sin Hjemkomst indførte i hans Gymnastikinstitut; hun ledede Kvindegymnastikken her og uddannede Gymnastiklærerinder, der efterhaanden indførte det saakaldte franske System i de fleste af Landets Pigeskoler. 1870 tog hun Almueskolelærerindeexamen, rejste Vinteren efter til Berlin for at studere de Frøbelske Børnehaver og oprettede 1871 efter sit Giftermaal med Cand. jur. Niels Juel-Hansen, Skolebestyrer og Forfatter af forskjellige Skrifter for den modnere Ungdom, den første Frøbelske Børnhave i Kjøbenhavn. Skolen udvidedes senere til en højere Skole med Fællesundervisning for Dreng og Piger, men dette Forsøg fandt ikke den fornødne Tilslutning og maatte opgives. 1884 oprettede hun et Gymnastikinstitut for Kvinder efter det Lingske System (saakaldt svensk Gymnastik).

Som Forfatterinde debuterede Fru J.-H. 1881 under Pseudonymet «Arne Wendt» med «Mellem 12 og 17». I de følgende Aar oversatte hun Dostojevskis Romaner; senere har hun udgivet «Sex Noveller» (1885) og «En ung Dames Historie» (1888). I 1890 opførtes et Toakts-Skuespil, «Aftenen før . . .», paa Dagmartheatret. Hendes novellistiske Arbejder udmærke sig ved skarp Iagttagelse og livlig Fremstilling. Det er især den unge kjøbenhavnske Pige paa de forskjellige Stadier af hendes Udvikling fra Barn til moden Kvinde, der interesserer hende, og i flere af de mindre Skitser saa vel som i den større Fortælling ere Motiverne hentede fra dette Omraade. Hun er frisindet i sit Syn paa Kvindens Opdragelse som i øvrigt i hele sit Livssyn, og hun søger at paavise det skadelige i den endnu almindelige Opdragelsesmethode, der gaar ud paa at bevare den unge Piges Uskyld og Kvindelighed ved Fortielse eller ufuldstændig Oplysning om forskjellige Forhold i Livet. Hun

arbejder i det hele med megen Energi for Kvindens Udvikling baade i legemlig og aandelig Henseende, for hendes Frigjørelse og Ligestillethed med Manden. *M. Galschiot.*

Kofoed-Hansen, Hans Peter, f. 1813, Præst og æsthetisk Forfatter, er en Søn af Forpagter Niels H. og Sophie Elisabeth f. Ortved. Han blev født paa Aastrup i Saaby Sogn 15. Maj 1813 og kom 14 Aar gammel i Roskilde Latinskole, fra hvilken han blev dimitteret 1832. Da han 1837 havde underkastet sig den theologiske Examen, blev han strax konstitueret Lærer og senere (1839) Adjunkt ved Odense lærde Skole. I Sommeren 1839 gjorde han en kortere Rejse til Sachsen; 1842—43 besøgte han Tyskland, Belgien og England og opholdt sig navnlig længere Tid i Bonn og i London; 1847—48 var han i Frankrig og Italien. Et Aars Tid efter Hjemkomsten fra den sidste Rejse blev han udnævnt til resid. Kapellan ved vor Frelsers Kirke paa Christianshavn, men allerede 1850 forflyttet til Sønderjylland. Der var han først konstitueret, siden fast ansat Hovedpræst ved Mariakirken i Haderslev, hvor Kirkesproget var blandet. 1854 blev han tillige Provst for Haderslev Provsti, og Aaret efter ombyttede han Mariakirken med Gammel Haderslev Sognekald, hvor Kirkesproget var dansk. 1860 blev han end videre Medlem af Examenskollegiet i Flensborg, men da den sidste slesvigske Krig udbrød, blev han afsat. Efter sin Afsættelse (1864) flyttede han til Kjøbenhavn, hvor han privatiserede i nogle Aar, indtil han 1867 blev udnævnt til Sognepræst i Thoreby paa Laaland samt Provst for Musse Herred og Stiftsprovst for Laaland-Falsters Stift. 1883 tog han sin Afsked og flyttede til Kjøbenhavn, hvor han siden har levet, sysselsat med Studier og litterære Arbejder. 1851 havde han ægtet Sophia Isabella Lætitia Komtesse Moltke (f. 1827), Datter af Kammerherre Adam Gottlob Greve M. til Espe.

K.-H. har udfoldet en betydelig Forfattervirksomhed, der afspejler en ejendommelig og rigt udrustet Personligheds Kampe og Udvikling. 1840 udgav han under det psevdonyme Navn «Jean Pierre»: «Dialoger og Skitser af en Fysiognoms efterladte Papirer», et psykologisk-novellistisk Arbejde, der indeholder ypperlige Skildringer baade af Karakterer og Situationer og røber stor stilistisk Evne. Hans næste Novelle, «Liv af Død» (1842), der udkom under det samme psevdonyme Mærke, betegner et betydeligt Fremskridt baade med Hensyn til Form og Indhold. Gjennem disse 2 flo-

sofisk-novellistiske Arbejder stifter man Bekjendtskab med en grublende Aand, der er indviet i Tidens Længsler og Lidelser paa Erkjendelsens og Livets Omraader; det psykologisk-religiøse Moment har afgjort Overvægt over det digteriske, og begge Bøger, især den første, lide af en Abstraktion og en Bredde i Udførelsen, der skræmmede mange Læsere bort fra denne tankevægtige og ogsaa i æsthetisk Henseende betydelige Produktion.

For en Natur som K.-H. maatte Søren Kierkegaards Optræden blive af afgjørende Betydning; thi Forfatteren til «Liv af Død» stod i aandeligt Slægtskabsforhold til den store Pseudonym. Da «Enten—eller», «Frygt og Bæven» og «Gjentagelsen» vare udkomne (1843), skrev K.-H. i «For Litteratur og Kritik» et Par Anmeldelser, i hvilke der faldt nogle Udtalelser om Præsternes og Prædikenens Forhold til Tiden, som kaldte Biskop Mynster frem paa Valpladsen, og dette Sammenstød blev et Forbud paa den store Kamp, der udbrød efter Mynsters Død. Under denne forholdt K.-H. sig helt rolig, hvorfor han mente at have Ret til at tilegne sig en Del af S. Kierkegaards Tak «til dem, der have tiet». Men efter Kierkegaards Bortgang traadte han frem med et Indlæg i Sagen, «Dr. S. Kierkegaard mod Dr. H. Martensen» (1856), som Aaret efter blev fulgt af et nyt lille Skrift: «S. Kierkegaard mod det bestaaende» — 2 Bøger, der høre til det betydeligste af den Litteratur, Striden om S. Kierkegaard affødte.

Discipelforholdet til S. Kierkegaard og Paavirkningen fra ham vare imidlertid allerede for længst traadte frem i den store Roman «Kjød og Aand eller de to Veje, en Sjælehistorie» (1846), der dog ogsaa røbede et flittigt Studium af den franske Romantik. Dette Arbejde var udsat for lignende Misforstaaelser som visse Afsnit af «Enten—eller». Mange fandt for meget af Kjødets og for lidet af Aanden i denne Sjælehistories dristige Skildringer af Lidenskabernes Styrke, og hverken Tankernes Rigdom eller den Kunst, der lod idylliske Naturskildringer skifte med stormende Optrin, kunde forsones Læseverdenen med dette baade dybt tænkte og dybt følte Digterværk, i hvilket Forfatteren som Digter sikkert er naaet højest. Fortællingen «Livslænker» fra 1875 og Novellen «Død i Liv» fra 1887, der begge bleve udsendte under det gamle pseudonyme Navn, gik temmelig upaaagtede hen.

Haand i Haand med denne filosofisk-æsthetiske Produktion gik der en direkte religiøs, som vel ikke kunde maale sig med det store Forbillede, de Kierkegaardske Pseudonymer, men som dog

uden Tvivl fortjente større Opmærksomhed, end den kunde tiltvinge sig. «Tegnet fra Himlen» (1856) er en kristelig psykologisk Studie, der indeholder mange dybsindige lagttagelser om Forargelse og Tro, og i «Her og hisset, Breve til en afdød fra M. Oriente» (1872) er der Udviklinger, som i Originalitet og Tankedybde kunne stilles ved Siden af det bedste, vor Opbyggelseslitteratur ejer. I Mellemtiden mellem disse 2 Skrifter (1864) udgav Forfatteren end videre et større Arbejde: «Et Folk — Folket», der fremtraadte som et «Bidrag til Demotheismens Karakteristik». Det er et modigt og kraftigt Angreb paa den da herskende Liberalisme og dens Følgesvend Nationalitetsforgudelsen, stærkt præget af S. Kierkegaards Foragt for «Mængden».

Baade som æsthetisk og religiøs Forfatter og som Præst har K.-H. været en ensom Mand. Hans Kierkegaardske Udgangspunkter bragte ham i Modsætning til Hovedstrømningerne i det danske Kirkeliv, og hans udprægede Konservatisme fjærnede ham fra de i Kirke og Stat ledende Mænd. Af og til tog han vel Del i kirkelige Forhandlinger, men som oftest kun for at erfare, hvor enlig han stod, og efterhaanden som Ensomhedens Byrde faldt tungere paa ham, skærpedes hans Blik for Modsætningen imellem Idealet og Virkeligheden i Kirken og Borgersamfundet. Han grublede over et Middel til igjen at faa Magt over de Aander, Liberalismen havde løsladt, og han mente at øjne et saadant i Gjenindsførelsen af Skriftestolen. 1881 udgav han en Afhandling om «Skriftemaalet», der i over 8 Aar havde ligget i hans Pult; i den fremstillede han Skriftemaalet som en Nødvendighed for et sandt kristeligt og kirkeligt Liv. Hans Forslag fandt ingen Tilslutning, men fra flere Sider en barsk Afvisning; mange anede allerede ved Læsningen af denne lille Bog, hvor Udviklingen bar hen. Den Modsigelse, hans Tanke fandt, gjorde dog intet Indtryk paa ham; den bragte ham kun til at rette Kritikken imod Reformationen, der havde givet den middelalderlige Skriftestol Ulivssaar.

2 Aar efter, at Bogen om Skriftemaalet var udkommet, var det, at han tog sin Afsked, og efter Frigjørelsen fra Præsteembedet i det lutherske Kirkesamfund voxede hans Tvivl om den lutherske Kirkeafdelings Ret over for Rom, til Dels under Paavirkning af den ultramontane Historieskrivning og den jesuitiske Kontroverslitteratur. 1885 kom denne Tvivl stærkt til Orde i Flyveskriftet: «Ere vi fremdeles Lutheranere?», og Bruddet med hans egen kirkelige Fortid blev endnu mere iøjnefaldende ved et Par andre Smaa-

skrifter («Fornødent Gjenmæle mod Anmeldelser af Skriftet: Ere vi fremdeles Lutheranere?» og «Hvor er Menigheden?», 1885 og 1887). I disse 3 Skrifter udtalte han sig med stigende Bitterhed om «den saakaldte Reformation», der nu stod for ham som en Revolution og et ugudeligt Oprør mod guddommelig og menneskelig Orden, og samme Aar, det sidste Skrift udkom, gik han over til Romerkirken, som han uden Tvivl allerede en Stund aandelig havde tilhørt. Som romersk Katholik forsvarede han paa ny Skriftemaalet i et «Aabent Brev» til en dansk Præst (1889).

K.-H.s Tilnærmelse til Romerkirken var begyndt i Tilslutning til S. Kierkegaards Ord: «Tilbage til det Kloster, fra hvilket Luther brød ud, skal Sagen føres tilbage», og hans religiøse Udvikling er et mærkeligt Vidnesbyrd om, at der fra den store Pseudonym ikke alene er Udgang til luthersk Pietisme og til den frie Tankes Amerika, men ogsaa til Rom.

Erslew, Forf. Lex. Elvius, Danmarks Præstehist. 1869—84 S. 516 f.
P. Hansen, Illustr. dansk Lit. Hist. II, 489 f. *Fr. Nielsen.*

Krarp-Hansen, Christian Johan Lodberg, f. 1817, Skolemand. Han er en Nordslesviger og født 27. April 1817 i Arnum, Højrup Sogn, hvor Faderen, Niels Andersen H., var Degn og Skolelærer. Moderen, Christiane Amalie Foss, f. Krarp, var en Datter af den dygtige Skolemand Amtsprovst C. J. L. K. i Borris. 1836 blev han Student fra Borgerdydskolen paa Christianshavn, hvis daværende Bestyrer, Dr. N. B. Krarp, var hans Morbroder. Efter at have været Huslærer i Fyn et Par Aar vendte han tilbage til Kjøbenhavn, studerede ved Polyteknisk Lærestalt og underviste i Naturhistorie. 1845 tog han polyteknisk Examen i anvendt Naturvidenskab, var derefter en kort Tid Huslærer paa Sjælland og holdt i Vinteren 1847—48 Foredrag over Kemi ved Agerdyrkningskolen paa Haraldslund. I 1848 blev han konstit. Lærer og det følgende Aar Adjunkt ved Sorø Akademi. Fra 1850—64 var han Subrektor ved den lærde Skole i Haderslev. Som født Slesviger blev han ikke udvist 1864, men Aaret efter drog han til Kjøbenhavn, hvor han privatiserede indtil 1868, var derpaa i 10 Aar Lærer ved Fredericia Latin- og Realskole og har siden 1878 levet tilbagetrukket i Hovedstaden, sysselsat med fysiske Forsøg og videnskabelige Undersøgelser. Disse havde allerede tidligere affødt en «Theori af Insekternes, Flaggermusenes og Fuglenes Flugt», og beslægtede Æmner have vedvarende optaget ham lige til hans Alderdom. Sin Inter-

esse for Realfagene har han lagt for Dagen ved Udgivelsen af Lærebøger i Zoologi, Kemi og Arithmetik, og endelig har han i flere Skrifter paa en original og ganske interessant Maade taget varmt til Orde for at fremme Anskuelighed og Selvvirksomhed i Undervisningen, f. Ex. ved at lade perspektivisk Tegning være Indledning til Undervisningen i Geometri. — Han ægtede: 1. (23. Dec. 1852) Marie Christine Schmidt († 1857), Datter af Kirkeforstander J. A. S. i Haderslev, 2. (1. Dec. 1860) Marie Schmidt, f. Høffner, Enke efter hans Svoger Kjøbmand Chr. S. Det sidste Ægteskab blev hævet 1869.

Erslew, Forf. Lex.

Joakim Larsen.

Malling-Hansen, Rasmus, † 1890, s. Hansen, Hans Rasmus Malling Johan (VI, 634).

Matthison-Hansen, Hans, 1807—90, Orgelvirtuos og Komponist, er født 6. Febr. 1807 i Sønder Hulvej ved Flensborg, hvor hans dansk fødte Fader, Hans H., var Skibskapitajn. Hans Moder, Hedevig f. Petersen, var en musikalsk begavet Kvinde, der i hans Barneaar tidlig vakte hans Kjærlighed til Musikken. Paa Grund af hans Anlæg for Tegning blev det bestemt, at han skulde være Maler, og efter sin Konfirmation blev han, o. 16 Aar gammel, bragt af sin Fader til Maleren Eckersberg i Kjøbenhavn for at uddannes af denne. I en Række af Aar gik han paa Akademiet; men Eckersbergs Hus, som var meget musikalsk, begunstigede tillige hans fortsatte Beskæftigelse med Musikken. Han blev velset Gjæst i mange kjøbenhavnske Musikkredse, lagde sig efter forskellige Instrumenter og komponerede adskillig Kammermusik. Snart opstod derfor det Spørgsmaal for ham, om han skulde gjøre Musikken eller Malerkunsten til sin Livsopgave, og han søgte Raad hos forskellige, f. Ex. Kuhlau, der dog ikke bestemt turde raade ham til at vælge Musikken, indtil Weyse gjorde Udslaget ved, efter at have gennemset en Del af hans Kompositioner, at opfordre ham til at lægge sig efter Orgelspil. Dette Raad fulgte han, og under en haard Kamp for Tilværelsen — han havde i 1829 giftet sig med Christiane Petrea Stenersen (f. i Kjøbenhavn 6. Jan. 1804), Datter af Toldbetjent Johan Christopher S. — studerede han med Iver og Held.

Da Pladsen som Domorganist i Roskilde blev ledig, fik han 31. Jan. 1832 paa Weyses vægtige Anbefaling denne Post, og til Roskilde Domkirke var han derefter knyttet lige til sin Død.

Et Navn vandt han ved Frederik VI's Bisættelse 1839, da Weyse, som var anmodet om at spille Orgelet ved denne Lejlighed, havde svaret, at Domkirkens egen Organist var Mand for at hævde sin Plads, og M.-H. derpaa spillede en fri Fantasi, hvori han indflettede Folkemelodien «Dronning Dagmar ligger i Ribe syg». I 1842 modtog han efter Weyses Død Bestilling paa at komponere de Kantater med Orkester, som den Gang opførtes paa de store Kirkehøjtider i Slotskirken, og en Mængde Kompositioner, især for Orgel og Sang, næsten alle af kirkelig Art, grundige og dog melodiose, i en Stil, der er beslægtet med Weyses og Kuhlous, udgik efterhaanden fra hans Pen; men den frie Fantasi vedblev dog at være hans ejendommeligste og kjæreste Produktion, og ved sine omtrent aarlige Koncerter i Roskilde Domkirke lod han sig gjerne høre med en saadan, ligesom han ogsaa i Udlandet høstede Anerkjendelse for disse altid virkningsfulde og om stort Kjendskab til Orgelet vidnende Tonebilleder, saaledes i Nordtyskland, Norge og Sverige, 1861—62, og i London, hvor han i 1864 spillede i Westminster og i Krystalpaladset. I 1869 udnævntes han til Professor, og ved sit 50 Aars Jubilæum i 1882 hædredes han paa forskjellig Maade, deriblandt ogsaa ved en Lykønskningsskrivelse fra Kongen. Efter at være bleven skilt fra sin første Hustru ægtede han i 1841 Theresia Georgine Elisabeth Qvistgaard (f. i Benløse Sogn ved Ringsted 29. Marts 1813), Datter af Proprietær Jens Matthias Q. I sine senere Aar (fra 1877) havde han sin Søn Waage til Medhjælper i Organisttjenesten. Han døde 7. Jan. 1890, og 4 Maaneders Dagen derefter døde hans Enke.

Af større Kompositioner har han udgivet et Oratorium af Johannes' Aabenbaring for Soli, Kor og Orkester, medens et Oratorium: «Den stille Lørdag» samt Davids 130. Salme og 2 Paaskkantater ere opførte efter Manuskript. Udkomne ere desuden: «Martin Luther» for blandet Kor, 2 «Kyrie eleison» for Solo og Orgel, «Vater unser» og «Ved Dødens Komme» (Ewalds Dødsalme) for blandet Kor og Orgel, flere aandelige Sange med Klaver, og for Orgel alene: 6 Symfonier, 6 Fantasier (deriblandt den bekjendte Dagmarfantasi), en Koncertallegro, den østerrigske Nationalsang, «God save the queen» samt Korale af Schulz med Introduktion og Variationer, Sørgemarcher, 50 Præludier, 12 Postludier og flere Samlinger For- og Efterspil. Af ikke-kirkelig Art ere 3 Strygekvartetter og nogle Romancer.

Hans Søn *Waage Weyse M.-H.* f. 27. Dec. 1841, Organist først

i Holstebro (1863), derpaa i Nykjøbing paa Falster (1864) og nu efter Faderens Død dennes Efterfølger som Domorganist, har udgivet flere Klaver- og Orgelstykker, Sange og en Klavertrio. Han blev 1866 gift med Anna Friis, Søster til ovfr. (V, 421) omtalte Landskabsmaler Hans F.

Illustr. Tid. Nr. 1166. Schytte, Musiklex. Erslew, Forf. Lex. Urania, Musik-Zeitschr., 1878, Nr. 7. *G. St. Bricka.*

Matthison-Hansen, Johan Gottfred, f. 1832, Orgelvirtuos og Komponist. Gottfred M.-H., ældste Søn af ovfr. nævnte Hans M.-H., født i Roskilde 1. Nov. 1832, fik som Barn Undervisning af Organist W. Barth i Kjøbenhavn, senere af Faderen i Roskilde, blev 1850 Student og begyndte paa det juridiske Studium, men opgav det i 1855 for at blive Musiker. I 1856 optraadte han som Orgelspiller ved en Koncert i Malmø, gav i Aarene 1874—77 o. 100 Koncerter i Danmarks Kjøbstæder, optraadte derefter atter gjentagne Gange i Udlandet, saaledes 1877 i Hannover, 1878 i Leipzig og 1884 i Weimar, og har siden 1883 hvert Aar afholdt 4 Orgelkoncerter i Trinitatis Kirke i Kjøbenhavn. I 1859 blev han ansat som Organist ved Frederiks tyske Kirke, 1871 forflyttet til Johanneskirken og 1881 til Trinitatis Kirke. 1867 blev han Lærer i Orgelspil ved Kjøbenhavns Musikkonservatorium og fik 1884 tillige en Klaverklasse sammesteds; 1891 udnævntes han til Professor. Af hans ved solidt og tankevægtigt Indhold udmærkede Arbejder, der for en stor Del ere udkomne i Tyskland, kan nævnes adskillige større Klaverkompositioner, en Klavertrio, en Sonate for Violin og Pianoforte, en Sonate og en Novellette for Violoncel og Pianoforte, flere Orgelkompositioner, hvoriblandt en Koncert, Op. 15, Koncertstykke, Op. 19, Jubelfantasi (ved Faderens Jubilæum 1882), Sørgeomusik over N. W. Gade, Orgelstykker ved de store Kirkehøjtider osv. samt nogle aandelige Sange. — 4. Maj 1866 ægtede han Helga Marie Müller (f. 28. Okt. 1841), Datter af Forfatteren og Præsten Ludvig Christian M.

Schytte, Musiklex. Urania, Musik-Zeitschr., 1878, Nr. 7. *G. St. Bricka.*

Mørk Hansen, Mourits, f. 1815, Præst. Han er Søn af Sognepræst Chr. Erh. H. og Anne Marie f. Mørch og født 28. Sept. 1815 i Todbjærg Præstegaard i Aarhus Stift, hvorfra han 1828 med sin Fader flyttede til Ønslev paa Falster. Han blev Student fra Nykjøbing Skole 1835 og tog theologisk Embedsexamen 1840. I 4 Aar

opholdt han sig som Kandidat i Kjøbenhavn, hvor han var Medlem af Bestyrelsen for Studentertoget til Upsala 1843. Men han optraadte tillige som Forfatter med en Oversættelse af Marheineckes «Lærebog i den kristelige Tro og Levned for tænkende Kristne» (1842), og da Selskabet for Trykkefrihedens rette Brug 1841 havde udsat en Præmie for en populær Fremstilling af den kristelige Kirkes Historie, deltog han i Konkurrencen. Han vandt vel ikke Præmien, men hans Arbejde udkom 1848 og vandt megen Udbredelse og Anerkjendelse, hvilket end mere gjælder om en mindre Lærebog i Kirkehistorien (1851), der har oplevet 4 Oplag og især er bleven benyttet paa Skolelærerseminarierne. Hans «Kortfattet Lærebog i Verdenshistorien» (1848) er udkommen i 6 Oplag. 1844 blev han personl. Kapellan hos Præsten H. F. G. Fogh i Nykjøbing paa Falster og, da denne 1846 tog sin Afsked, Kateket sammesteds. Han ægtede nu Charlotte Dorothea Frederikke Gotholdine Levinsen (f. 7. Jan. 1825 † 13. Marts 1882), Datter af Justitsraad, Amtsforvalter Levin L. i Ringkjøbing.

Den stærke nationale og politiske Bevægelse i Aaret 1848 greb ogsaa ham, han stillede sig og blev valgt til den grundlovgivende Forsamling i Maribo Amts 5. Kreds. Han sluttede sig her til den Kreds, af hvilken det national-liberale Parti skulde fremgaa, og det Standpunkt, som han saaledes valgte, er han i alt væsentligt vedblevet at staa paa hele sit Liv igjennem. Under Grundlovsforhandlingen sluttede han sig varmt til Forslaget om at stille hele Behandlingen i Bero, indtil Repræsentanter for Slesvig kunde deltage i den. Hans Udtalelser ved denne Lejlighed kunne betragtes som et Program for hele hans politiske Virksomhed, der er baaret af den Tanke, at Opgivelsen af Haabet om Slesvigs Frelse er det samme som at opgive Danmark.

M. H. søgte ikke Valg til den første ordinære Rigsdag; derimod skulde han nu for hele sit Liv knyttes nær til Slesvig, som han omfattede med saa varm en Kjærlighed. Han blev nemlig 1850 konstitueret som Sognepræst i Felsted mellem Aabenraa og Flensborg og der næste Aar fast ansat efter at være bleven valgt af Menigheden. — Han deltog jævnlig i Forhandlinger om kirkelige Spørgsmaal, men især var han utrættelig i at meddele Oplysninger om Forholdene i Slesvig og at forsvare Sprogordningen baade mod Angreb fra tysk Side og mod Misforstaaelser fra dansk. Han var 1852 Medstifter af det slesvigske Folkeskriftselskab og deltog i dets Bestyrelse, saa længe det bestod. Ligeledes udgav han

sammen med Pastor C. L. Nielsen «Kirkelig Statistik for Slesvig», 1863—64 (ufuldendt). 1859 valgtes han af Gejstligheden i 1. Distrikt til Medlem af Stænderforsamlingen. Efter dennes Møde 1860 modtog han tillige med Laur. Skau som Førere for Mindretallet Anerkjendelsesadresser fra begge Rigsdagens Afdelinger, tiltraadte af 50000 danske Mænd. Samme Aar gjenvalgtes han; men Forsamlingen blev som bekjendt 1861 sprængt af det tyske Flertal. — Da Dybbøls Belejring 1864 begyndte, var der næppe nogen, der led mere end Præsterne i Sundeved og Omegn, og især maatte M. H. føle, i hvilken Grad han havde paadraget sig Tyskernes Had. Gjentagne Gange blev han arresteret eller havde Stuearrest, indtil han 23. Juli blev afskediget.

I henved 2 Aar var M. H. nu uden Ansættelse; han udgav i denne Tid en Postil og en fortræffelig Afhandling om «Den danske Bonde Laurids Skau». Da der 1865 første Gang efter Krigen skulde vælges et Medlem af Rigsraadets Folketing for Vejle Amts 6. Kreds, hvortil de 8 slesvigske Sogne hørte, som ved Fredslutningen vare blevne ved Danmark, mente mange fædrelandskssindede Mænd fra disse, at det vilde have sin Betydning, at den Mand, som nu efter L. Skaus Død maatte kaldes den betydeligste af den danske Sags Forkæmpere i Stænderforsamlingen, blev Repræsentant for en væsentlig slesvigsk Valgkreds. Han blev ogsaa valgt, men hans Virksomhed som aktiv Politiker blev dog ogsaa denne Gang kort; thi da han 1866 var bleven kaldet til Sognepræst for Vonsild og Dalby, to af de nævnte slesvigske Sogne, søgte han ikke Gjenvalg.

M. H. har i Vonsild fortsat den Virksomhed, han havde maattet forlade i Felsted, som en utrættelig Talsmand for den danske Sag i Slesvig, der hos ham har fundet al den Støtte, som det nu er muligt at yde den fra Danmark, og han har ved flere Artikler i Bladene og Smaaskrifter («Den danske Sag i Sønderjylland, forhandlet i Berlin 1885» og «Om det tyske Skolesprog i det dansk talende Sønderjylland», 1890) stræbt at underrette det danske Folk om, hvorledes der handledes med vore Landsmænd i Slesvig, og paa én Gang vække noget af den Indignation, han selv føler ved at skulle se paa de hensynsløse Fortrykningsforsøg, og af det frejdige Haab om bedre Tider, som intet har formaact at berøve ham. — Han har ogsaa leveret Indlæg i vore hjemlige politiske Stridigheder («De grundtvigske Præster og den politiske Konflikt», 1886) samt ofte deltaget i politiske Forhandlinger i den i denne Henseende

stærkt bevægede Egn, hvor han bor, og hvor det ofte var afdøde C. Berg, han optraadte imod. Ved nogle Artikler i «Fædrelandet» 1875 gav han den første Anledning til, at der paa de aarlige Finanslove blev bevilget et Beløb til at forhøje Lønningerne af de mindre Skolelærerembeder. Han har end videre været et virksomt Medlem af den Komité, der har indsamlet Midler til at oprette en «Efterskole» i Hejls, lige ved den slesvigske Grænse. Det er lykkedes at faa indsamlet saa stort et Beløb, at Skolen 1891 kunde aabnes med 36 Elever. Endelig har han flere Gange deltaget i Striden mod de gudsfornægtende Anskuelse, som efter 1870 ere komne til Orde i Litteraturen.

Det er ikke mange Mænd, som, naar de i en Alder af 76 Aar se tilbage paa et bevæget Liv, hvor de have deltaget i mange Stridigheder, der have bevæget Sindene stærkt, ville kunne rose sig af i den Grad som M. H. at have fastholdt deres Ungdoms Idealer uden derfor at komme til at staa uforstaaede eller uforstaaende over for de yngre Slægter.

Erslew, Forf. Lex. Elvius, Danmarks Præstehist. 1869—84 S. 599. Nu-tiden 1885, Nr. 471. Kolding Avis 1885, Nr. 215. 217. 220. 222. *L. Koch.*

Ravn-Hansen, Louise Christiane, f. 1849, Landskabsmalerinde. Hun fødtes i Kjøbenhavn 19. Juli 1849, mistede tidlig sine Forældre, Christian Ravn og Louise f. Wunderlich, blev adopteret af sin Onkel Klædehandler Niels Frederik Hansen og dennes Hustru, Sabine f. Wunderlich, er Elev af Vilh. Kyhn, udstillede første Gang 1877 og har siden stadig været repræsenteret paa de aarlige Udstillinger, hvor hendes Arbejder stedse have vundet Anerkjendelse. Med stort Held har Kunstnerinden lagt sig efter Raderkunsten og paa dette Omraade allerede leveret en Række Blade, hvis stadig fremadskridende Dygtighed lover en smuk Fremtid. Af disse Blade har den danske Raderforening hidtil udgivet 13, Foreningen Fremtiden 2. *H. R. Baumann.*

Sundt-Hansen, Carl Frederik, f. 1841, Genremaler. S.-H., født i Stavanger 30. Jan. 1841, Søn af Stadshauptmand Lauritz Wilhelm H., Chef for Firmaet Ploug & Sundt i Stavanger, og Elisa Margrethe f. Sundt, besøgte Kunstakademiet i Kjøbenhavn fra 1859—60, rejste derpaa til Düsseldorf og blev Elev af den bekjendte Genremaler B. Vautier. Efter nogle Aars Ophold i sidstnævnte By rejste S.-H. til Paris, hvor han forblev i 2 Aar, opholdt sig

dernæst omtrent en halv Snes Aar dels i Christiania (1869—72), dels i Stockholm (1872—80), tog fra 1883 fast Bopæl i Kjøbenhavn og erhvervede dansk Indfødsret 1888. Han har vundet et anset Navn ved sine Genrebilleder, der udmærke sig ikke blot ved en fortrinlig Tegning og en glimrende Teknik, men tillige ved den psykologiske Behandling af det valgte Æmne. Derfor vakte ogsaa hans «Begravelse om Bord» med hele sin rige Skala af Alvor og Medfølelse hos Skibets Besætning berettiget Opsigt paa Foraarsudstillingen 1891. Dette Billede findes nu paa Stadt-Museum i Danzig. Af andre fremragende Arbejder maa nævnes «Lensmandsarresten» i det norske Nationalgalleri og «Konfrontationen» i Stockholms Nationalmuseum. H. er Medlem af Fria konsternas Akademi i Stockholm og (siden 1889) af Kunstakademiet i Kjøbenhavn. *H. R. Baumann.*

Hansen-Balling, Ole Peter, f. 1823, Portrætmaler. H.-B. blev født i Christiania 23. April 1823, Faderen, Skomagermester Johan Frederik H., var fra Ringerike († 1831), Moderen, Karen, ægtede derpaa i 1833 Skomager Jørgen Balling, hvis Navn Stifsønnen antog under den slesvigske Krig. H. kom 1838 i Malerlære i Christiania, blev Svend 1841, søgte Uddannelse som Portrætmaler først i Berlin, senere, fra 1847, ved Kunstakademiet i Kjøbenhavn. I 1848 gik han med i Krigen som frivillig, tog s. A. Officersexamen og traadte ind i Linjen som Sekondlieutenant, blev 1849 Premierlieutenant og blev staaende i Krigsreserven til 1858. Efter som Officer at have faaet dansk Indfødsret levede han flere Aar i Kjøbenhavn som Maler og udstillede fra 1852. Med Oberstlieutenant Helgesens Portræt og «En Kavallerifægtning ved Rensborg» vakte han især Opmærksomhed. Han ægtede her 1852 Marie Rantzau, der dog døde allerede 1854. I 1856 rejste han til Nordamerika, deltog paa Nordstaternes Side i Krigen og gik 1863 af som Oberstlieutenant. I 1859 havde han i New-York ægtet en tysk Dame, Christine Zündorff. Hans vigtigste Billede i Amerika er General Grant og hans Generaler, alle til Hest. Fra 1875—79 var han i Norge og malede der de 4 Konger af Huset Bernadotte samt 30 Portrætter af Søofficerer. Fra 1879—82 var han atter i New-York, rejste 1882 til Mexiko, hvor han levede nogle Aar, har siden paa ny været her i Kjøbenhavn og lever nu atter i Norge.

C. J. Anker, Norske Frivillige S. 9. Weilbach, Konstnerlex. *Ph. Weilbach.*

Hanssen, Georg, f. 1809, Nationaløkonom, er Søn af Kjøbmand i Hamborg Jürgen H. (fra Sundeved) og Elisabeth f. Witte

fra Femern. H. fødtes 31. Maj 1809, studerede i Heidelberg og Kiel, hvor han 1833 blev Privatdocent, og kaldtes derpaa 1834 til at være Sekretær for den tyske Afdeling af General-Toldkammer- og Kommercekollegiet, i hvilket han bl. a. deltog i Forarbejderne til Toldordningen i Hertugdømmerne og Oprettelsen af et statistisk Bureau. 1837 blev han ordinær Professor i politisk Økonomi og Statistik i Kiel, men kaldtes 1842 til Universitetet i Leipzig, 1848 til Göttingen, 1860 til Berlin, 1869 igjen til Göttingen. H.s Virksomhed falder saaledes væsentlig uden for Danmark, men hans videnskabelige Arbejder ere ogsaa i den senere Del af hans Liv komne Danmarks ældre Provinser til gode. H.s første Arbejder, «Historisch-statist. Darstellung der Insel Fehmarn» (1832), «Statistische Forschungen üb. das Herzogthum Schleswig» (1832—35), «Das Amt Bordesholm» (1842), ere blevne fortsatte med en lang Række Monogramer især af agrarhistorisk Indhold. I det H. fulgte de af Chr. Olufsen begyndte Veje, har han kastet Lys over de germanske Folks gamle Markforhold i disses forskjellige Former og redegjort for senere Tidens Landhusholdning; disse ypperlige Underøgelser ere samlede i «Agrarhistorische Abhandlungen» (2 Bind, 1880—84), hvortil slutter sig hans Skrift «Die Aufhebung der Leibeigenschaft in Schleswig u. Holstein» (1861). H. trænger ind i disse Æmner med en mærkelig Iagttagelsevne, stor Omhu og alsidig Indsigt; hans Embedsstilling i Kjøbenhavn havde efter hans eget Udsagn tidlig lært ham at betragte de mange økonomiske Virksomheder fra et almindeligere Synspunkt. Med et aabent Blik for reelle Livsformer undgaar H. al uforsigtig Generaliseren, medens han dog samtidig ved sine Studier lægger blivende Grund for videregaaende Forskning. H. er bleven betegnet som den største Realist blandt Nutidens Økonomer; hans sunde Omdømme har gjort, at Regeringer og private ofte have afæsket ham Betænkninger (saaledes om Anlægget af den holstenske Jærnbane). H. var paa-virket af Slesvig-Holstenismen og deltog i den Uve Lornsenske Agitation; en dansk aflagde dog det Vidnesbyrd om hans Forelæsninger i Kiel, at «han forstod at gjøre dem interessante og viste Retfærdighed mod Danskheden i Slesvig».

Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex. Jahrb. f. Nationalökonomie XXXV—VI. Jahrb. f. Gesetzgeb. im Deutschen Reich 1881. Zeitschr. f. die gesammte Staatswissensch. XXXVII. *Johannes C. H. R. Steenstrup.*

Hanssen, Hans Peter, 1805—62, Raadmand, var født 16. Marts 1805 i Sønderborg, hvor Faderen, Hans H., var Gjæstgiver og Kol-

lektør ved det lille Tallotteri. H., almindelig kaldet Hans Norsk ligesom Faderen, der havde handlet paa Norge, var Kjøbmand (tog Borgerskab 1834) og blev allerede 1838 deputeret Borger. 1848 valgtes han ved Oprørets Udbrud til Stadshauptmand og optraadte 27. Marts i den samlede Kommunalbestyrelse saa energisk imod den provisoriske Regering, at denne ingen Fremgang fik i Sønderborg. H. forestod Organiseringen af den alsiske Landstorm, blev 1849 Raadmand og var under hele Treaarskrigen Kongens bedste Tillidsmand i Sønderborg. Han beklædte en Mængde Tillidshverv, sendtes flere Gange til Kongen i vigtige Ærender og sad i Stænderne fra 1853 ^{til 1860.} Død 13. April 1862. Han ægtede 1. (28. Maj 1830) Cathrine Spang (f. 23. Marts 1812 † 1. Maj 1849), Datter af Destillator S. i Sønderborg, 2. Vilhelmine Tide fra Kjøbenhavn († 10. Nov. 1859).

Illustr. Tid. 1862, Nr. 139. Barfod, Dansk Rigsdagskal.

H. R. Hiort-Lorenzen.

Hanssen, Lorens, 1750—1818, Rektor, var født 27. Febr. 1750 i Horsens, hvor Faderen, Jens H., var Rektor, indtil han 1756 forflyttedes til Ribe. Moderen, Martha f. Lous, Datter af Navigationsdirektør L., var bekjendt som en af Datidens lærdeste Damer. H. blev Student 1767, Hører ved Ribe Skole 1770, tog theologisk Examen 1772 og fortsatte derefter sin Skolevirksomhed i Ribe. Paa Grund af Faderens tiltagende Svagelighed gik Skolens Styrelse efterhaanden over i hans Hænder; 1774 blev han Subrektor, efter at han først havde underkastet sig en Magisterkonferens, 1775 Konrektor, 1778 succederende og 1782 virkelig Rektor. 1807 blev han Professor. Han var anset som en dygtig Skolemand, men gjorde sig tillige bemærket som landøkonomisk Forfatter og fik Landhusholdningsselskabets Guldmedaille for en Planteskole af Frugttræer. 1814 tog han sin Afsked og døde 21. Sept. 1818. Han var gift med Anna Jacobine Tetens, Datter af Biskop Ped. T. i Viborg.

Dansk Litteraturlid. 1818, S. 670 ff. Erslew, Forf. Lex. *S. M. Gjellerup.*

Hanssen, Nis, 1808—66, Journalist og Præst, Søn af Kaadner og Gæstgiver i Øster Højsted ved Tønder Hans Petersen Thømi († 21. Febr. 1845, 77 Aar gammel) og Anna Kirstine f. Callesen († 4. Jan. 1827, 55 Aar gammel), var født i Øster Højsted 15. Nov. 1808 og blev 1834 Student fra Haderslev Latinskole. Han var blandt de første til i Dagspressen at slaa til Lyd for Nødvendigheden af at hjælpe det danske Sprog op af den Fornedrelsestilstand, hvori

det i Sønderjylland var nedsunket baade i Retten, i Kirken og i Skolen, skrev, mest under Navnet: «En Bondesøn fra Tønder Amt», talrige Artikler herom i «Kjøbenhavnsposten», «Dansk Folkeblad» og «Dannevirke», af og til ogsaa i «Fædrelandet», og virkede tillige i Trykkefrihedsselskabet ved livlige og kraftige Foredrag om den sønderjyske Sag. Som sit Program opstillede han i et Brev til P. H. Lorenzen af 7. Juni 1839: at hindre det tyske Forbunds Indgriben; at bryde Pressens Lænker; at ophæve Banksællesskabet med Holsten; en god Kommunalforfatning i Byerne og paa Landet; Skattelettelser og bedre Fordeling af Skatterne; Skattebevillingsret. 1839 overtog han Ledelsen af en nystiftet Forening i Kjøbenhavn til Udbredelse af dansk Litteratur i Sønderjylland. Gjennem Statsminister, Grev Carl Emil Moltke, der hjalp ham til at tage theologisk Attestats i 1841, kom han i Forbindelse med Christian VIII og foretog i 1841 efter dennes Opfordring flere Rejser gennem Østslesvig, hvorom han aflagde nogle udførlige Beretninger til Kongen, navnlig vedrørende de sørgelige Sprogforhold. 1842 blev han Lærer og 1844 Adjunkt ved Aarhus Kathedralskole og oprettede Aaret efter paa Hastrup i Vejle Amt et Landvæsensinstitut, som han dog maatte opgive i 1848. Han blev nu Lærer ved Odense Realskole og fra 1849 tillige Redaktør af «Fyns Avis», 1853 Sognepræst til Nørre Felding og Tvis i Ribe Amt og 1859 Sognepræst til Sottrup i Sundeved, men hans Virkekraft var da brudt ved en tiltagende Sygelighed, som i 1864 friede ham for at blive bortført som Fange med andre danske Præster. Han døde i sit Embede 18. Maj 1866. 23. Sept. 1842 blev han i Moltrup Præstegaard viet til Elsabe Cathrine Metsch (f. 24. Sept. 1814), Datter af Kjøbmand Martin Rudolf M. i Haderslev og Søster til Peter Christian Kochs Hustru.

Sønderjydske Aarbøger 1889, S. 311 ff. Erslew, Forf. Lex.

H. R. Hiort-Lorenzen.

Hanssen, Peder Tetens, 1780—1841, historisk Forfatter, Søn af ovennævnte Rektor Lorens H., blev født i Ribe 19. Febr. 1780, Student 1798, theologisk Kandidat 1805, Adjunkt i Ribe 1807, afskedigedes 1841 og døde faa Dage efter, 25. Juli 1841. 25. Okt. 1810 ægtede han Johanna Diechmann Loft († 1848), Datter af Rektor P. J. Loft i Helsingør og S. C. f. Diechmann. H. havde stort Kjendskab til Ribe Bys nyere Historie og har udgivet Efterretninger om Ribe Kathedralskole 1823 og 1825 samt 1831 1.

Samling af de «Efterretninger angaaende Byen Ribe» (om Domkirken), der efterfulgtes af de bekjendte Fortsættelser af Thorup og Adler. Han var en stor Børneven, en meget mild og kjærlig Lærer.

Erslew, Forf. Lex.

O. Nielsen.

Hanssøn, Laurents, † o. 1557, s. Hansen, Laurents (ovfr. S. 29).

Hansted, Birger, f. 1848, socialøkonomisk Forfatter. H., der er Søn af Malermester Chr. J. V. H. og Sophie f. Harboe, er født i Grenaa 21. Okt. 1848 og blev Student 1867 fra Randers Skole. Efter i nogle Aar at have studeret Theologi drog han efter den fransk-tyske Krigs Udbrud til Nordfrankrig for at indtræde i Fremmedlegionen. Efter Fredslutningen studerede han under mange Vanskeligheder Matematik og tog i 1882 Magisterkonferens i dette Fag. 19. Febr. 1887 ægtede han Julie Marie Frederikke Muusmann (f. i Lemvig 13. April 1854), Datter af Kjøbmand C. M. L. M. og Sophie Marie Frederikke f. Hansted. — H. har særlig studeret Arbejderforhold og den socialistiske og anarkistiske Bevægelse. Foruden en Række Artikler til Blade og Tidsskrifter og forskjellige Afhandlinger har han skrevet «Antisocialisten, Haandbog for Fjender og Modstandere af Socialismen» (1888) og i 1890 paabegyndt et større Værk: «Vort Aarhundredes Arbejderlovgivning og Arbejderassociationer», hvoraf Englands Fabrik- og Værkstedlovgivning foreligger trykt.

H. Westergaard.

Hansteen, Christopher, 1784—1873, Fysiker, er født 26. Sept. 1784 i Christiania, hvor hans Fader, Johannes Matthias H., gift med Anna Cathrine f. Treschow, var Konsumtionsinspektør. Han blev sat i Kathedralskolen, som den Gang var i yderst daarlig Forfatning; man kunde, siger H., blive Student næsten uden at kunne skrive og regne. Heri foregik der dog i Aaret 1800 en Forandring, i det der ansattes nye, dygtige Faglærere, som hver havde en speciel Videnskab at foredrage, i Steden for de forrige Hørere. Især blev det af Betydning for H., at der ved Skolen fandtes en særdeles dygtig Matematiklærer, H. Rasmussen; H. lærte derved saa meget Matematik i de 2 sidste Aar af sin Skoletid, som var fornødent til den filosofiske Examen.

H. blev Student 1802 og skulde nu rejse til Kjøbenhavn for at fortsætte sine Studier; hans Moder, som havde været Enke siden 1792, kunde ikke understøtte ham længere, da det meste af den

Kapital, Faderen havde efterladt sig, var gaaet tabt ved Formynders Fallit; heldigvis tilfaldt der ham paa denne Tid en Arv paa 200 Rdl., hvorved han blev i Stand til at opholde sig i Kjøbenhavn og underkaste sig 2. Examen. Ved en Landsmand blev han indført hos den rige og velgjørende Farverenke Madam Møller, Ørstedernes Tante, hos hvem Oehlschläger logerede; især blev Bekjendtskabet med H. C. Ørsted af Betydning for ham; den Forbindelse, som de her kom i med hinanden, fortsattes lige til Ørsteds Død. H. valgte det juridiske Studium, men nødtes snart til at tage en Plads som Hovmester for en ung Adelsmand, der skulde studere i Sorø; det lykkedes ham dog ikke at opfylde de Forventninger, man havde stillet til ham, hvilket heller ikke er forunderligt, da H. selv næppe var 20 Aar gammel, hans Elev 19. Efter 1¹/₂ Aars Forløb opgav han denne Virksomhed; da han havde brugt de opsparede Penge, var han 1806 saa heldig at blive kaldet til Lærer i Mathematik ved Latinskolen i Frederiksborg.

Vel var det hans Agt at fortsætte det juridiske Studium, men han fandt, som han selv siger, ingen Interesse i at lære at kjende disse vilkaarlige, alene for Danmark og Norge gjældende Love. Derimod bragtes han ved et Tilfælde til at sysle med Konstruktionen af Jordglober, hvorved hans gode matematiske Kundskaber kom til Nytte; samtidig modtog Skolen som Gave et Par svenske Glober, paa hvilke der var afsat nogle magnetiske Kurver; disse tiltrak sig hans Interesse og gave den ydre Anledning til hans betydningsfulde magnetiske Undersøgelser.

Det kgl. danske Videnskabernes Selskab stillede 1811 følgende Prisopgave: «Kan man forklare alle Jordens magnetiske Særsyn af en enkelt Magnetaxe, eller nødes man til at antage flere?» Prisen blev tilkjendt H., som i sin Afhandling paaviste Nødvendigheden af at antage, at der var 2 Magnetaxer. Dette gav tillige Anledning til, at han 1813 blev udnævnt til Lærer ved det nyoprettede norske Universitet; samtidig hermed fritoges han for sit Embede i Frederiksborg og fik Tilladelse til at opholde sig et Aar i Kjøbenhavn for at forberede sig til den nye Virksomhed. Her ægtede han 15. Maj 1814 Johanne Cathrine Andrea Borch (f. 14. Juli 1787 † 23. Dec. 1840, Datter af Thrønderen Professor C. A. Borch, s. II, 499), med hvem han var bleven forlovet under sit Ophold i Sorø. 14. Juli 1814 afsejlede han med sin Hustru fra Kjøbenhavn i en hurtigsejlende Kaperlugger. Rejsen var forbunden med ikke ringe Fare: fra dansk Side var det under Livsstraf forbudt at begive sig

til Søs til Norge; værre var det dog, at Norges Kyster vare blokerede af engelske og svenske Krydsere. Tæt ved Kysten bleve de anholdte af en engelsk Fregat, som dog tillod dem at fortsætte Rejsen.

I Følge den oprindelige Bestemmelse skulde H. være Lektor i anvendt Mathematik; snart (4. Marts 1816) blev han udnævnt til Professor. Med denne Stilling forbandt han dog en stor Mængde andre Hverv. Kort efter sin Ankomst til Christiania fik han et Observatorium i et teglhængt Lysthus, som 1833 ombyttedes med en tidssvarende Bygning; han var en virksom Deltager i Arbejdet for den geodætiske Opmaaling, først som Meddirektør og senere som Direktør, indtil 1872. Som saadan deltog han paa Norges Vegne i den store, i 1852 afsluttede russisk-svensk-norske Gradmaaling. Efter Adskillelsen fra Danmark maatte der tages Bestemmelser om Maal- og Vægtforholdene, saa meget mere som Grundlaget for de danske Enheder var usikkert. Ogsaa dette Arbejde tilfaldt naturlig H. Af forskjellige andre Kommissioner var H. et virksomt Medlem; han var saaledes Medlem af Tilsynskomiteen for private Forsørgelses- og Understøttelsesselskaber og Medlem af Direktionen for den kgl. Kunst- og Tegneskole.

H.s Hovedinteresse var dog bestandig Jordmagnetismen. Pengevæsenets daarlige Tilstand i Danmark havde hindret Udgivelsen af hans Prisaftandling. Kongen, Carl Johan, tilstod ham nu et Laan til Udgivelsen af Afhandlingen, som udkom paa Tysk 1818 under Titel: «Untersuchungen über den Magnetismus der Erde», 1. Del. Det var hans Hensigt, at 2. Del skulde indeholde Undersøgelser over Nordlyset; Hensynet til det store Tab, som Udgivelsen af 1. Del skaffede ham, skjønt Kongen eftergav ham det meste af Laanet, hindrede ham dog i at afslutte Værket. 1. Del er i øvrigt et meget anseligt Værk i 4to, 650 Sider med Kobbertavler og Atlas. Han behandler deri kritisk det den Gang foreliggende Materiale over Jordmagnetismen og undersøger experimentalt Magnetismens Fordeling i en Magnet og Magnetens Virkning paa en Pol og paa en anden Magnet; det er de samme Methoder, som snart efter i Gauss' Hænder, men under Paavirkning af H.s Forarbejder, uddannedes til en høj Grad af Fuldkommenhed. Dernæst undersøges, om Jordmagnetisme kan forklares ved Antagelse af en eller 2 Magneter i Jordens Indre; til sidst behandles Magnetnaalens daglige Bevægelser.

Man havde tidligere væsentlig indskrænket sig til at bestemme

Misvisningens Størrelse; H. lagde nu stor Vægt paa Intensitetens Bestemmelse. Da de forskjellige Iagttagere havde benyttet forskjellige Enheder til Sammenligning, navnlig Intensiteten i Paris og London, foretog H. 1819 paa egen Regning en Rejse til de nævnte Hovedsteder for at gjøre sammenlignende Iagttagelser; som Enhed for alle Intensitetsmaalinger anvendte H. den mindste, af Humboldt i Peru, iagttagne Intensitet. Ved Hjælp af det Materiale, han fra forskjellige Sider fik samlet, udgav han nu 1826 det første nogenlunde fuldstændige Kort over Intensiteten. I en Aarrække kan H. siges at have staaet i Spidsen for alle jordmagnetiske Undersøgelser; alle Iagttagelser bleve sendte til ham som til et almindeligt Kontor for magnetiske Iagttagelser, hvor de bleve beregnede og i Masser sammenstillede og bekjendtgjorte. Desuden gjorde H. selv flere Rejser for at samle Iagttagelser, saaledes i 1821 til Bergen, 1824 gennem Jylland til Berlin og 1825 over Throndhjem og Torneå til Finland.

Efter H.s Mening maatte Jorden have 4 magnetiske Poler, det vil sige Punkter, i hvilke Intensiteten er Maximum; paa den nordlige Halvkugle findes den ene Pol i det nordostlige Amerika; den anden, den svagere Pol, maatte efter hans Beregninger ligge i Sibirien. Da Kong Carl Johan 1822 opholdt sig i Christiania, forestillede H. ham, hvor vigtigt det var at faa denne Hypotheses Rigtighed paavist; ogsaa Stortinget gik beredvillig ind paa Planen, og i Maj 1828 tiltraadte han Rejsen i Forening med Lieutenant Due. I Petersborg sluttede Geologen Erman fra Berlin sig til Rejseselskabet. Rejsen gik over Moskov, Kasan, Jekaterinburg til Irkutsk; der fra sejlede H. ad Jenisei og dens Bifloder til Turukansk, som ligger tæt ved den nordlige Polarkreds. Hjemrejsen foretoges over Omsk, Orenburg til Astrakan; der fra drog han over Petersborg og Stockholm hjem til Christiania; Rejsen varede over 2 Aar. Det videnskabelige Udbytte af Rejsen, som i enhver Henseende svarede til Forventningerne, har han nedlagt i det af ham i Forening med Lieutenant Due udgivne Værk: «Resultate magnetischer, astronomischer u. meteorologischer Beobachtungen» (Chra. 1863). Desuden finder man i hans «Rejseerindringer» (Chra. 1859) en overordentlig interessant og velskreven Beretning om hans personlige Oplevelser paa Rejsen.

H. har udgivet en Lærebog i Geometri (Chra. 1836), hvori han i flere Henseender i Fremstillingen er afvejet fra det sædvanlige; derved blev han indviklet i en litterær Fejde med sin Kollega

Professor Holmboe, som førtes med en Del Bitterhed fra begge Sider. I sin «Lærebog i Mekanikken» (Chra. 1836—38, 2 Dele) behandler han paa Grundlag af egne Undersøgelser udførlig en Del ballistiske Opgaver. I øvrigt har H. til norske og udenlandske Tidsskrifter leveret en stor Mængde Afhandlinger, mest angaaende Magnetisme, Nordlys og Meteorologi i det hele taget; ogsaa om mange andre Anliggender har han fundet Anledning til at udtale sig.

26. Okt. 1856 fejrede han sit 50 Aars Embedsjubilæum, ved hvilken Lejlighed han fra alle Sider modtog Tilkjendegivelser af den Højagtelse, han i sit lange og virksomme Liv havde erhvervet sig; Universitetet lod i Dagens Anledning præge en Guldmedaille. Han var Medlem af en stor Mængde videnskabelige Selskaber og stod i Forbindelse med de fleste af Samtidens fremragende Naturforskere. 1861 erholdt han efter Ansøgning Afsked med en Pension, der af Hensyn til hans store Fortjenester ansattes til 1500 Sp. Dlr. Han døde 15. April 1873 og blev begravet paa Universitetets Bekostning.

Hansteen, Reise-Erindringer. Halvorsen, Norsk Forf. Lex.

C. Christiansen.

Harald, —1018, Konge, Søn af Svend Tveskjæg og Gunhild, hvem Svend senere forskød (VI, 304); strax efter Faderens Død førte H. og hans Broder Knud (d. store) Gunhild tilbage til Danmark. H. var af sin Fader indsat til Konge i Danmark og nægtede at dele Magten med Knud, hvorimod han ydede ham Hjælp til Gjenerobringen af England. H. døde 1018, næppe mere end 20 Aar gammel.

J. Steenstrup, Normannerne III, 278 f. 308 f. 435 f.

Johannes C. H. R. Steenstrup.

Harald Harefod, —1040, Konge, Søn af Knud den store og Ælfgifu «den northamptonske». Da Knud ægtede Emma 1017, fjærnede han Ælfgifu og hendes Søn. H. var i nogen Tid indsat som Konge i Danmark med Thorkil den høje som Hjælper og Værge ved sin Side; senere opholdt han sig i England. Ved Knuds Død (1035) sluttede de nordlige Provinser og Sømændene i London, der udgjorde den dansksindede Del af Landet, hvem Knuds engelsk-nationale Politik havde mishaget, sig sammen om H., medens Landhæren og de sydlige Provinser anerkjendte Hardeknud. Da dennes Ankomst til Landet forhaledes, medens Ælfgifu ved Gaver og lokkende Gjæstebud stræbte efter at drage Hardeknuds Venner over

til sig, valgtes H. 1037 til hele Englands Konge, hvorefter Emma jages ud af Landet. H.s Kongedømme blev dog kun kortvarigt, i det han efter et længere Sygeleje døde i Oxford 17. Marts 1040; han begravedes i Westminster. H. synes at have været ærgjerrig og voldsom af Karakter, og det fortælles om ham, at han fandt mere Behag i Jagt og Hunde end i Kirkegang.

Freeman, Norman Conquest I. Dictionary of National Biography XXIV. Steenstrup, Normannerne III. *Johannes C. H. R. Steenstrup.*

Harald Hen (Hein), —1080, Konge. H. var uægte Søn af Svend Estridsen og deltog sammen med sin Broder Knud og sin Svigerfader, Jarl Asbjørn, i Toget til England 1069 (I, 354). Efter Svends Død toges han 1076 paa Isøre Ting til Konge, efter at han først havde givet Folket Tilsagn om visse Love; Valget foranledigede dog Uroligheder, og nogle af hans Brødre droge misfornøjede til Olaf Kyrre i Norge. Tilnavnet Hen, der betyder en blød, ofte i Olje indsmurt Hvæssesten, som man bærer i sit Bælte, blev givet ham paa Grund af hans noget sløve og umeddelssomme, men dog godmodige Gemyt, som let fandt sig i, at andre raadede over ham. Imidlertid maa de, som ledede ham, have været dygtige Mænd, hvad der fremgaar af hans Loves Anseelse — de forlangtes senere bekræftede af de danske Konger ved deres Valg — saa vel som af andre Forhold, t. Ex. den bedre Ordning og hele nationale Fod, hvorpaa Møntvæsenet bragtes ind. H. døde 17. April 1080 og begravedes i Dalby Kirke i Skaane; en her bevaret Ligsten, som Traditionen har henført til H., er fra en langt senere Tid.

Ræder, Svend Estridsen og hans Sønner S. 273 f. A. D. Jørgensen, Den nord. Kirkes Grundlæggelse S. 746 f. Olrik, Konge og Præstestand I, 205 f.

Johannes C. H. R. Steenstrup.

Harald (Thorkilsen), —1042, Jarl, Søn af Thorkil den høje, blev gift med Knud den stores Søsterdatter Gunhild. Knud indsatte 1028 H. til Landestyrer over Danmark og de vendiske Besiddelser. Da Magnus den gode efter Hardeknuds Død (Juni 1042) vandt Danmarks Trone, maa H. være bleven anset for en farlig Medbejler; i hvert Fald lod den sachsiske Hertugsøn Ordulf, der var gift med Magnus' Søster, H. myrde 13. Nov. 1042, da han efter en Pilegrimsfart til Rom drog gennem Holsten.

Johannes C. H. R. Steenstrup.

Harald Kesja, —1135, Kongesøn, var Slegfredsøn af Erik Ejegod og født længe før, Faderen blev Konge. Da Erik stod i

Begreb med at drage ud paa sin Pilegrimsfærd, indsatte han H. til Rigsforstander (1102). H. var en kraftig Krieger, som med Færdighed svang sin «Kesje», det svære, bredbladede Spyd; saaledes maa han have faaet sit Tilnavn «Kesja» i Lighed med andre Krigere, der nævntes efter deres Kesje, Spyd eller Sværd. Men tillige viste han sig som en uædel Person, hvem Magten var en kjærkommen Anledning til Ran og Vold. Asser, som netop i denne Tid blev Ærkebisp, skulde være hans Medstyrer, men havde ingen Indflydelse paa ham. H. blev almindelig hadet, og da Budskabet om Erik Ejegods Død kom til Danmark (1104), var der ingen, der ønskede ham til Konge; man valgte hans Farbroder Niels. H.s Byrd gav ham dog en fremragende Plads blandt Danmarks Stormænd, og han ægtede Ragnhild, Datter af den afdøde norske Konge Magnus Barfod og Stifdatter af den danske Dronning Margrethe Fredkulla. Ligesom sin yngre Broder Knud (Lavard) deltog han i Niels' ulykkelige Tog mod Venderknésen Henrik; haardt saaret blev han ved Ljutka paa Skjold baaren ud af Kamp-tummelen. Hvad man ellers hører om hans Færd under Niels' svage Styrelse, gjør ham ikke Ære. Frækt fortsatte han sin Røverfærd. Fra Borgen ved Roskilde Havn, hvor han vistnok havde Sæde som Kongens Høvding, plyndrede han trindt omkring. Særlig gik det ud over Roskildes driftige Borgere, indtil disse i deres Forbitrelse droge mod H. og tvang ham til at flygte. Ogsaa mod sin egen Broder Erik (Emune) viste han Overmod og Hensynsløshed. Under Paaskud af, at Erik var avlet i Ægteskabsbrud, nægtede han ham Del i Fædrenegodset; Erik hærgede da hans Gaarde og bragte Godset til Arnakke, vistnok tæt ved det nuværende Nyborg, men maatte snart efter flygte for H.; denne frygtede imidlertid et nyt Overfald af Erik og satte derfor Ild paa det af sit eget Gods, som han ikke kunde føre med sig. Deres Broder Knud Lavard, der var Danmarks Hertug og ypperste Mand, stævnedes nu myndig dem begge for sig og dømte, at Erik havde Ret til at træde i Arv efter deres Fader. Ogsaa ved Usædelighed gjorde H. sig berygtet; hans Hustru maatte døje hans mange Friller og hans Slegfredsønner, som man betragtede som en opvoxende Røveryngel.

Efter Knud Lavards Drab (7. Jan. 1131) fremstod H. ganske vist paa Tinge som Anklager mod Niels og Magnus, men udfoldede ikke stor Kraft for at hævne den myrdede Broder. Erik blev derimod strax Fører for dem, der rejste sig til Hævn. Vel skal han af Hensyn til H. have afslaaet Kronen; men inden Aaret var omme,

lod han sig hylde, og H. harmedes over at se sig forbigaaet for sin yngre Broder. Med sine ældste Sønner, Bjørn Jærnside og Erik Diakon, fulgte han dog endnu i 1132 Erik paa Toget til Jylland og var med i den heldige Kamp ved Sejrø; men efter Eriks Nederlag ved Onsild og hans Flugt fra Jylland gik han over paa Niels' Side, hvorimod hans 2 Sønner fremdeles stode blandt Eriks tro Mænd. For at kunne optage Kampen mod sin Broder befæstede H. nu Borgen ved Roskilde stærkere; men tyske Haandværkere fra Roskilde lavede Blider for Erik, Stenene knuste H.s stærke Forsvarstaarn, han selv undslap med Nød og næppe til Jylland, og Borgen blev lagt i Grus. Paa Borgstedet har man fundet en nedgjemt Sølv- og Guldskat sammen med en Mængde af den Tids Mønter. Da Niels efter Slaget ved Værebros fordrev Erik fra Danmark (1133), tog H. grusom Hævn over Tyskerne i Roskilde; men Rygtet om deres Lemlæstelse bragte den tyske Kejser Lothar i Harnisk, saa at Magnus Nielsen maatte afværge Stormen ved ydmygende Underkastelse. H. var med i det sidste Slag i Borgerkrigen, ved Fodevig i Skaane. Her fældede Erik Emune Magnus og tilføjede Niels et frygteligt Nederlag (4. Juni 1134). I Kampen mistede H. sin Søn Magnus, men under store Farer undslap han selv tillige med Kong Niels. Nu gik det i ilsom Flugt vest paa gjennem hele Landet. Undervejs gjorde Niels H. til Medkonge; men hans Lykke blev kun stakket. Ganske vist var han klog nok til ikke at følge den gamle Konge til Slesvig, og efter hans Drab lod han sig hylde af Jyderne og tog Ophold i Egnen om den gamle Kongsgaard Jelling. Men uventet drog Erik i Begyndelsen af 1135 trods Is og Frost imod ham, overrumplede ham i Skiping (Skibed) ved Vejle Aa og lod paa Stedet sin egen Broder halshugge. Allerede Aaret før havde han forsmædelig ladet hans ældste Sønner, Bjørn og Erik Diakon, drukne i Slien, og det skjønt de ikke havde fulgt H. i hans Frafald, men blot havde raadet deres Fader at forlade Danmark. I Skiping tog Erik H.s øvrige Sønner til Fange; kun Oluf undkom for senere at optræde som Tronkræver og volde ny Borgerkrig. Erik blueedes nu ikke ved at gennemføre Udryddelsen af H.s Æt. Han førte H.s 8 Sønner med sig øst paa og lod nogle Skaaninger sætte dem over til en Ø, hvor de bleve myrdede og kastede i en Grube. Deres Navne vare Sivard, Erik, Svend, Niels, Harald, Benedict, Mistivint og Knud. Foruden de 12 Sønner, hvis Navne kjendes,

havde H. endnu haft 3 andre. I Følge Sagaerne vare Magnus, Oluf, Harald og Knud ægtefødte.

H. Olrik, Knud Lavard.

Hans Olrik.

Harald Skrænk, —1182—, Kongeætling. Da den skaanske Almue fik Nys om Valdemar I's Død (1182), fornyede den strax det Oprør, som nylig var blevet dæmpet. Ærkebiskop Absalon og flere Stormænd maatte forlade Skaane. For at faa en Høvding indkaldte Oprørerne H. fra Sverige. Han kaldes blot dansk Kongeætling; men alt tyder paa, at han var Søn af Oluf, Harald Kesjas Søn, der i sin Tid med Hjælp fra Sverige havde gjort sig til Konge i de skaanske Lande. Ogsaa H. blev støttet af den svenske Konge, Knud Eriksen, og Jarlen Birger Brosa, som begge have været i Slægt med ham. Paa den høje Byrd nær fattedes imidlertid H. alt, hvad der skaber en Høvding. «Det er ikke godt at vide, om Sverige havde størst Skam af at sende ham eller Skaane af at modtage ham», siger Saxo. Lunds Borgere sloge deres Porte til for ham, Kongens og Absalons Hærmænd sejrede ved Lommeaa, trods heftig Modstorm, over Oprørernes Skarer, og H. maatte snart efter sammen med Almuens Leder, Aage, flygte til Sverige (1183). Et nyt Oprør var ved at udbryde; men Absalon fik Bønderne talt til Rette, og paa Tinge dømte Stormændene H. fredløs. Da Kong Knud Valdemarsen kort efter kom til Skaane, bleve H.s Tilhængere straffede med Pengebøder. Hans egen Optræden havde været uden Ære; Ogenavnet «Skrænk» (ϝ: Bag) synes at have været en lidet høvisk, men vel fortjent Spot over hans snarlige Flugt. *Hans Olrik.*

Harboe, Andreas, 1648—1706, Officer, blev født 8. Maj 1648 i Christiania, hvor hans Fader, Christopher H. († 1652 som Tolder ved Svinesund), da var Bogholder ved Kommissariatshuset; Moderen, Ursula Andreasdatter Kaal (Kohl), var en kjøbenhavnsk Borgerdatter. Efter i 4 Aar at være oplært ved Københavns Tøjhus blev A. H. 1669 med Bibeholdelse af sin Løn som Fyrværker sendt udenlands for yderligere at uddanne sig og var Artillerikapitajn i Vilhelm af Oraniens Tjeneste, da han ved den skaanske Fejdes Udbrud blev kaldt hjem. Under Krigen blev han meget benyttet som Chef først for Haandværkerkompagniet, siden for det «store Reserve- og Feltartilleri». Han deltog bl. a. i Belejringerne af Helsingborg 1676 og Baahus 1678 og steg hurtigt til Major (Juni 1676) og Oberstlieutenant (Marts 1677). Efter Freden blev han sendt til Holsten som

højstkommanderende Officer ved den derværende Artilleristyrke, som samledes i et Korps under hans Befaling. Tillige organiserede og kommanderede han et Feltartilleri, for hvilket der var særlig Brug i denne Landsdel, hvor man i en Aarrække saa at sige stadig var paa Feltfod. 1682 udnævntes han til Oberst, 1693, efter Ratzeburgs Indtagelse, til Generalmajor. Han var derhos 1690—98 Kommandant i Glückstadt, indtil sidstansførte Aar det holstenske Artilleris Stabskvarter blev forlagt til Rensborg. H. havde haft væsentlig Del i denne Fæstnings Udvidelse paa holstensk Grund (Neuwerk) og byggede sig her en anselig Gaard, den senere Kommandantbolig. Hvad der imidlertid særlig maa fremhæves, er den Virksomhed, han i disse Aar udfoldede som Konstruktor, en Virksomhed, som, skjønt den ikke længere kan eftervises i Enkelthederne, maa have været ret betydelig, siden det første Kalibersystem, vi have haft, og som i flere Menneskealdre derefter saa at sige var det eneste her i Landet, bærer Navn efter ham.

Endnu under Felttoget i Holsten 1700 fungerede H. som Kommandør for Artilleriet, men hermed sluttede hans Tjeneste ved dette Vaaben, om han end først 5 Aar senere formelig fratraadte Chefposten over det holstenske Korps. I Efteraaret 1700 sendtes han som næstkommanderende med Hjælpetropperne til Sachsen, 1701 til Flandern som Generalmajor over Infanteriet af det til Sømagterne overladte Korps samt Chef for 2. Bataillon af sjællandske Infanteriregiment. I de 2 paafølgende Felttog deltog han i Kampene om forskellige Fæstninger; saaledes kommanderede han 25. Avg. 1703 Stormen paa Huy. 25. Juni 1704 udnævntes han til Generallieutenant og Chef for det i kejserlig Tjeneste staaende danske Korps, hvis 1. Infanteriregiment han samtidig overtog i Steden for sin Bataillon. Et halvt Aar senere fik han det hvide Baand. Korpset, som, da H. modtog det, laa i Vinterkvarter omkring Regensburg, blev næste Sommer ført til Ungarn, hvor det indlemmedes i den Hær, der skulde dæmpe Opstanden under Ragoczy. Efter med stor Hæder at have deltaget i Slagene ved Waagfloden (11. Avg.) og ved Somlyo eller Zsibo (11. Nov.), hvilket sidste i Hovedsagen gjorde Ende paa Krigen, bleve de danske Tropper lagte i Kvarter i Transsylvanien, hvor de døjede meget ondt som Følge af Wiener-Hoffets Uefterrettelighed i Pengesager. I Sommeren 1706 blev Korpset beordret tilbage til Tyskland, men H. naaede ikke saa vidt; 29. Juli blev han ved Egereth, ikke langt fra Grosswardein, dræbt ved et Vaadeskud af sin egen Skildvagt, medens

han sad til Bords med sine Officerer. Hans Lig blev ført hjem og hviler i en prægtig Marmorkiste i Roskilde Domkirke.

H., der sammen med Jens Harboe (s. ndfr.) 1684 havde faaet Adels- eller Vaabenbrev, efterlod sig kun en Datter. Han havde 1678 ægtet en Datter af Dr. Peter Bülche (III, 273), Anna B., der var Enke efter Landsdommer Jesper Sørensen Hjort; hun levede efter Generalens Død i mange Aar i Rensborg.

Personalhist. Tidsskr. 2. R. V.

H. W. Harbou.

Harboe, Christine, o. 1682—1735, Gehejmeraadinde, Legatstifterinde. Christine Fuiren, Datter af Baron Diderik F. (V, 487), ægtede 28. Marts 1703 ndfr. anførte Gehejmeraad Jens Harboe, efter hvem hun allerede 7. Febr. 1709 blev Enke. En omhyggelig Optragelse og Undervisning havde gjort denne ualmindelig begavede Kvinde til en særdeles dannet Dame, der med levende Interesse for litterære Sager forbandt Sans for Omgang med lærde og begavede Mænd. Mest vide vi i saa Henseende om hendes Forhold til Chr. Falster, der jævnlig besøgte hende paa Støvringgaard og i mange Retninger havde en betydelig Støtte i hende, hvorom hendes velskrevne og fornøjelige Breve til ham vidne. Ved Siden af de litterære Beskæftigelser forsømte hun ikke at tage sig af de praktiske Opgaver; som Ejerinde af Støvringgaard og Søndervang viste hun stor Dygtighed i Bestyrelsen af sine Godser, og hun hjalp ofte ved sin Klogskab Bønderne ud af Prokuratorernes Garn; dertil var hun godgjørende paa en forstandig Maade og understøttede uopfordret mange trængende. Til sine sidste Dage bevarede hun et godt Helbred, indtil hun 1734 begyndte at skranke; hun besøgte derfor Badene i Aachen, hvorfra hun i Følgeskab med en Del Bekjendte, Herrer og Damer, gjorde en Rejse gennem Frankrig og England, som hun havde faaet Lyst til at se. Aaret efter, just som hun kom tilbage fra en Inspektionsrejse til Støvringgaard, blev hun syg i Kjøbenhavn og døde 24. Nov. 1735. «Blandt Mænd og lærde var hun lærd og behagelig og blandt Fruentimmer Kone og en fornuftig, vis og højagtet Husmoder», siger en samtidig om hende; som Bevis paa hendes ualmindelige Kundskaber anføres, at hun var hjemme i Latin, Tysk, Fransk og Italiensk. Allerede flere Aar før sin Død havde den barnløse Frue taget Bestemmelse om sin Formues Anvendelse i Fremtiden; først Dagen før sin Død naaede hun at underskrive Fundatserne for det Harboeske Fruekloster i Kjøbenhavn og Støvringgaard Jomfrukloster, til hvilke udmærkede

Stiftelser hun legerede saa godt som hele sin meget betydelige Formue, der herved er bleven til stor Velsignelse for mangfoldige.

Personalhist. Tidsskr. 2. R. V. C. Bruun, Falsteriana S. 64 ff. C. Bruun, Kjøbenhavn III, 170. *G. L. Wad.*

Harboe, Frederik Ludvig Carl, 1758—1811, Søofficer, Søn af Justitsraad, Postmester i Hamborg Frederik Carl H. (f. 1716 † 1768) og Christine Magdalene f. Jacobi († 1804), er født 21. Jan. 1758 i Hamborg, indtraadte i Marinens Tjeneste som Sekondlieutenant 1777 og avancerede 1785 til Premierlieutenant, 1789 til Kapitajnlieutenant, 1797 til Kapitajn, 1809 til Kommandørkapitajn. 23 Aar gammel førte han 1781 det fragtede Koffardiskib «Prinsen af Bevern», som førte Orlogsflag, til Middelhavet, hvor det i Forbindelse med Fregatten «St. Thomas» havde en Mission hos Dejen af Algier. Efter Hjemkomsten gik han til Vestindien, overtog Kommandoen over Snaven «Lærken» og udmærkede sig ved sine heldige Kampe mod Sørøvere, i hvilken Anledning han erholdt Kapitajnlieutenants Gage. 1791 og 92 var han beskæftiget ved Søopmaalingen i Kattegat og opdagede her flere farlige Grunde. 1797, medens han var Chef for Vagtskibet i Store Bælt, udbrød en stor Ildebrand i Nyborg, hvor han med stor Dygtighed deltog i Redningsarbejdet. Aaret efter var H. Chef for Vagtskibet paa Helsingørs Red, Fregatten «St. Thomas», og havde her Lejlighed til at lægge sin Konduite for Dagen i et Konfliktspørgsmaal med nogle engelske Orlogsmænd, der ulovlig havde bemægtiget sig et norsk Handelskib. Efter nogle andre Togter i 1799 og 1800 blev H. ved Fjendtlighedernes Udbrud 1801 ansat som Chef for Orlogsskibet «Sjælland», henhørende under den af Olfert Fischer kommanderede flydende Defension paa Kjøbenhavns Red; han deltog med Hæder i Slaget 2. April, kæmpede tappert mod de 2 engelske Linjeskibe «Defiance» og «Ganges», men maatte til sidst give tabt, efter at 180 Mand vare dræbte eller saarede og Skibet dertil yderst forskudt. Efter for-gjæves at have prøvet paa at frelse «Sjælland» ved at kappe Tovene og drive nord efter maatte han omsider stryge Flaget; omtrent samtidig ophørte imidlertid Slaget, og H., der stadig havde haft sin Vimpel vajende, nægtede da at overgive sig. I Nattens Løb bleve de saarede bragte i Land, Kanonerne fornaglede og Krudtet kastet over Bord; da Englænderne den paafølgende Morgen kom tilbage for at sætte sig i Besiddelse af Skibet, forlod H. dette og bragte lykkelig hele Besætningen ind til Trekroner. Ved sin

kjække Optræden havde han i den Grad vundet sit Mandskabs Hengivenhed, at det senere paa Dagen samledes uden for hans Bolig og gav ham et rungende Hurra. Efter paa ny at have været beskæftiget nogle Aar ved Søopmaalingen udnævntes han 1810 til Indrulleringschef og Overlods i Slesvig, hvor hans daadrige Liv endtes ved et apoplektisk Anfald 29. Sept. 1811. — H. blev i Juli 1795 gift med Marie Kallager, Datter af Generalavditør K.; hun døde 1846.

C. With.

Harboe, Henrik Christian, 1728—1813, Officer, er født 18. Nov. 1728 paa Villingstad i Røken i Norge og er Søn af Oberst for nordenfjældske Dragonregiment Christian Frandsen H. (f. 1684 † 1753) og Mechtele Kirstine f. Berg. H. blev Landkadet 1740, Fændrik i fynske (senere Kronprinsens) Infanteriregiment 1747, Sekondlieutenant i Regimentet s. A. og udnævntes efter Ansøgning i Anledning af Faderens Død 1753 til Kapitajn i 4. søndenfjældske Dragonregiment. Han synes at have været en stridbar og voldsom Natur og førte ikke noget exemplarisk Ungdomsliv, men forinden sin Udnævnelse til Major 1766 karakteriseres han af sin Regimentschef som «en habil Officer, af god Exterieur og Konduite», og senere var han en i vide Kredse højt skattet og anset Mand. 1769 blev H. forsat til 3. søndenfjældske (senere oplandske) Dragonregiment, hvor han forblev staaende i 42 Aar og avancerede, 1779 til Oberstlieutenant, 1788 til Oberst, 1790 til Chef for Regimentet, 1794 til Generalmajor af Kavalleriet, 1810 til Generallieutenant og 1811 til General, i det han samtidig stilledes à la suite og fratraadte Kommandoen over Regimentet. Paa Indstilling fra Prins Christian August, der satte stor Pris paa H., hædrede Frederik VI ham 1809 med Kommandørkorset af Dannebrog, og 1812 fik han Storkorset. Han døde paa Sandvoldgaard paa Hedemarken 2. Juni 1813.

S. A. Sørensen.

Harboe, Jens, 1646—1709, Overkrigssekretær, Broder til ovennævnte Andreas H. († 1706), blev født i Helsingør 1646 (døbt 6. Nov.). Faderen var da Ridefoged paa Kronborg, og Sønnen begyndte sin Embedsbane i en lignende Stilling, i det han efter Anbefaling af Amtmand Enevold Parsberg, i hvis Tjeneste han havde staaet, 1669 beskikkedes til Ridefoged over Kongens Godser Frydendal og Kongsdal. 1674 blev han Notarius publicus i Kjøbenhavn, et Embede, han «frasaagde sig» 1677, men allerede Aaret forud var han traadt ind i den militære Administration, i det han

efter Landskrones Erobring havde overtaget Forretningerne som Kommissarius i denne Fæstning. Her virkede han endnu, da han 10. Avg. 1678 blev kaldet til Krigssekretær.

H.s Tiltrædelse af denne Post betegner et Vendepunkt i Hærens og Flaadens øverste Styrelse, som i Enevældens første Tid var lagt i Hænderne henholdsvis paa et Krigs- og et Admiralitetskollegium, men som nu gik over til at blive en Kabinetsstyrelse. Kongen blev «sin egen Krigs- og Marineminister»: han traf personlig Bestemmelse selv i ubetydelige Spørgsmaal Krigsmagten vedrørende. Herved blev H.s Stilling som Krigssekretær eller, som han fra 1688 kaldtes, Overkrigssekretær en ganske anden end hans Forgængers. Denne havde været Kollegiernes Protokol- og Expeditionsssekretær; H. blev Kongens militære Kabinetschef, der forelagde Kongen alle militære Sager, modtog hans Bestemmelse i disse og udfærdigede de deraf flydende Expeditioner, til Dels under sin egen Haand. Personal- og Kommandosager forberedtes i hans eget Bureau (Krigskancelliet). Han var derhos ordentligvis Deputeret i Generalkommissariatet, der behandlede de økonomiske Anliggender, og Medlem af de Kommissioner, der jævnlig nedsattes til Overvejelse af særlige Spørgsmaal.

Ogsaa i Sager, der laa uden for det militære, benyttede Kongen H.s administrative og finansielle Indsigt, navnlig fra 1691 i de vigtige Kommissioner i Raadstuen for Slottet. Men fra samme Tidspunkt, som hans Virksomhed saaledes udvidedes til nye Omraader, maatte han bestaa en haard Kamp for at hævde sig i sit egentlige Embede. I Begyndelsen af 1692 maatte nemlig Overrentemester Peter Brandt (III, 10) vige Pladsen for C. S. v. Plessen, og i den Strid, der alt længe havde staaet mellem «Meklenborgerne» og «Oversekretærene», d. e. Hoffets og Administrationens Spidser, sank herved Vægtskaalen stærkt til Fordel for de førstnævnte, der nu havde faaet en af deres egne og tilmed en betydelig Personlighed i Spidsen for en af Statsstyrelsens vigtigste Grene. Plessen, der i det hele kun daarlig harmonerede med de borgerlig fødte Oversekretærer, ønskede særlig at faa H. fjærnet, fordi den under ham indførte Forretningsgang hindrede Plessen som Finansernes Chef i at faa Indseende med Militærvæsenet, og hans Bestræbelser gik derfor ud paa atter at faa dette henlagt under en Kollegialstyrelse, hvis Sager saa, ligesom de civile Kollegiers, skulde foredrages Kongen i Konseillet. Flere Gange lod det til, at denne Plan skulde lykkes, til andre Tider til, at H., der til sidst synes

at være gaaet over fra Forsvar til Angreb, skulde fortrænge Plessen fra Rentekammeret. Saa længe Christian V levede, henstod Kampen dog uafgjort, men ved Tronskiftet maatte H. opgive Kampen og trække sig tilbage til Privatlivet. Ved sin hovmodige Optræden havde han skaffet sig mange Fjender og blandt dem ikke blot flere af den nye Konges nærmeste fortrolige, men ogsaa denne selv, hvis Ønsker han, saa længe han kun var Kronprins, havde fundet det uforment at tage Hensyn til. Plessen havde derfor let ved strax at faa H. afløst med en af sine Venner, Chr. Lente.

I 21 Aar havde H. beklædt sit vigtige Embede. De fra den skaanske Krig hjemvendte, mere eller mindre løst forbundne og uensartet organiserede Afdelinger vare i dette Tidsrum sammenarbejdede til en staaende Hær, og de Dele af denne, som, rigtig nok i fremmed Tjeneste, deltog i Tidens Krige, indlagde sig al Ære. Ogsaa Flaaden, hvis første Flagmand Niels Juel var i næsten hele Perioden, var holdt i god Stand, og begge Værns øverste Styrelse var bragt i et fast Spor, fra hvilket der under de næste 3 Konger kun skete en væsentlig Forandring ved Oprettelsen af et særligt Oversekretærembede for Flaaden. En vigtig Del af Æren herfor maa tilskrives H. «Droit et diligent» var den Devise, han havde valgt som Ridder af Danebrog; ved Retskaffenhed og Flid havde han vundet sin Konges Tillid, og alle Vidnesbyrd om den Maade, hvorpaa han benyttede sin Indflydelse hos den let paa-virkelige Christian V, stemme med de Ord, som denne paa sit Dødsleje henvendte til H.: «I har handlet som en ærlig Mand!» Beviser paa Kongens Naade vare ogsaa i rigeligt Maal blevne ham til Del. Han var efterhaanden stegen til Admiralitetsraad (1680), Krigsraad (1682), Etatsraad (1684) og Gehejmeraad (1695); han var bleven hædret med et Adelsbrev eller maaske rettere Vaabenbrev (1684) og med Danebrogsordenen (1693), og endelig havde Kongen skjænket ham et Gods, først, som det synes, i den sekvestrede gottorpske Andel af Slesvig, senere i det oldenborgske, hvor han 1689 oprettede en Domæne til et Riddergods for H. under Navn af Hoveneck. — I Danmark besad H. af Jordegods kun Søndervang, som hans 2. Hustru arvede; han ejede en Gaard paa Østergade i Kjøbenhavn og købte af Magistraten en større Grund uden for Østerport, hvor han anlagde en Have, der i lang Tid bar hans Navn. Det bør ogsaa nævnes, at han tog livlig Del i industrielle og kommercielle Foretagender; navnlig satte han mange Penge i Skibsparter. Han blev herved en meget velhavende Mand og

maatte gjentagende komme Statskassen til Hjælp med betydelige Forstrækninger.

H. var 2 Gange gift: 1. (1682) med Karen v. Meulengracht (f. 29. Juni 1655 † 28. Jan. 1702), Datter af Hans v. M. til Svendstrup; 2. (28. Marts 1703) med Christine Baronesse Fuiren (s. ovfr. S. 79), hvis Stiftelser ogsaa have bevaret H.s Navn for Efterverdenen. Derimod efterlod han ved sin Død, 7. Febr. 1709, ikke Børn.

Personalhist. Tidsskr. 2. R. V.

H. W. Harbou.

Harboe, Johanne Christine, 1763—1843, Forfatterinde, født i Kolding 4. Nov. 1763; Datter af Generalkrigskommissær Joh. Eskild de Falsen og Sophie Amalie f. de Falsen; gift med Oberstlieutenant ved det holstenske Rytteri Jul. Chr. Harboe, som var bosat i Haderslev († 1813). Hun udgav i 1780erne 2 Lystspil: «Juliane od. die Belohnung der Tugend» og «Allzuviel an einem Tage» samt «Moralisches Allerlei». Hun døde som Enke (i Haderslev?) 9. Marts 1843.

Kordes, Schlesw.-Holst. Schriftsteller-Lex.

C. A. Nissen.

Harboe, Ludvig, 1709—83, Biskop, Kirkehistoriker, var en slesvigsk Præstesøn fra Broager i Sundeved, hvor han fødtes 16. Avg. 1709. Hans Fader, Provst Johannes H., døde som Jubel lærer 1757; Moderen hed Marie f. Petersen og var selv barnefødt i Broager Præstegaard. Efter en grundig Hjemmeundervisning blev H., 18 Aar gammel, sendt til Gymnasiet i Hamborg, hvor han opholdt sig i 2 Aar, studerede derefter ved Universiteterne i Rostock, Wittenberg og Jena og kom efter en videre Udenlandsrejse hjem til Broager 1732. Her fortsatte han sine theologiske Studier, indtil han 1735 rejste over til Kjøbenhavn. Hele H.s Dannelse og hans akademiske Studier havde været tyske; men snart efter sin Ankomst til Kjøbenhavn satte han sig med Iver ind i Studiet af Danmarks Historie og blev dens grundige Kjender og Dyrker. Han vandt den lærde H. Grams Yndest og blev Huslærer hos Præsten Rohn ved St. Petri Kirke. Til Dels efter Grams Opfordring begyndte han 1738 i Forening med Langebek at udgive «Dänische Bibliothek od. Sammlung von alten u. neuen gelehrten Sachen aus Dännemark». Øjemedet var dels at give Udlandet fornøden Efterretning om de litterære Forhold i Danmark, dels at levere Biografier af afdøde og dalevende lærde. H. og Langebek naaede at faa udgivet 3 Bind; men Samlingen fortsattes derefter af Flensborgeren O. H. Møller,

medens dog ogsaa de følgende Bind indeholde flere Afhandlinger af H., som kun ved sin Bortrejse fra Danmark forhindrede i selv at fortsætte Udgivelsen. Det var ogsaa i Aaret 1738, at H. begyndte sin Gjerning som Præst, i det han udnævntes til tysk Kapellan ved Garnisonskirken i Kjøbenhavn. Da Kastelskirken sammesteds paa denne Tid blev opført, blev han tillige den første Præst ved denne et halvt Aar efter (1739).

General-Kirkeinspektionskollegiet havde imidlertid ønsket, at der skulde sendes en Visitor til Island for at skaffe paalidelig Oplysning om Landets kirkelige Forhold og for at fremme det kirkelige Liv paa Øen ved at bringe Katekisationer i Gang, indføre Konfirmationen og Pontoppidans Forklaring m. m. Til dette Embede blev H. udset. Han tiltraadte Rejsen i Sommeren 1741, forsynet med Fuldmagt som Landets øverste gejstlige Øvrighed og med en udførlig Instrux fra Kirkekollegiet. Efter 8 Ugers Sejlads kom han til Holum, hvor Bispestolen den Gang var ledig. Han holdt strax Provstemøde for at sætte sig ind i Forholdene, og saa snart Aars-tiden tillod det det følgende Foraar, begyndte han flittig at visitere. Det havde fra Begyndelsen kun været Tanken, at hans Ophold paa Island skulde vare højst et Par Aar; men da Biskoppen i Skalholt døde 1743, ønskede han selv at udstrække Visitatsen ogsaa til Skalholt Stift, hvad der gjerne tilstodes ham. Den tidligere Rektor i Skalholt Jón Thorkelsson, som muligvis havde givet Anledning til hele Foretagendet ved under sit Ophold i Kjøbenhavn at henlede Kirkekollegiets Opmærksomhed paa de sørgelige Forhold i hans Hjem, tjente som Tolk og Notar under hele Rejsen. H. blev — hvad der ikke er at undres over — ved sin Ankomst til Island modtaget med Mistro og ikke synderlig Velvilje; men lidt efter lidt vandt han baade Præsters og Menigheders Tillid, og det lykkedes ham at faa afskaffet adskillige Misbrug og indført Forbedringer; en Række Forordninger 1742—45 om Kirke- og Skolevæsenet i Island (om Skriftemaal, Hustugt, Ægteskab m. m.) vidner om det flittige Arbejde, han fik udrettet; de skyldte alle H. deres Fremkomst. Hans Navn har den Dag i Dag en god Klang i Island. I sit senere Liv viste han sig ogsaa altid som Islændernes Velynder og ydede dem Tjenester, naar Lejlighed gaves. Reskriptet af 4. Maj 1759 til Islands Biskopper, at der aarlig fra hvert Stift skulde sendes et ungt Menneske til Danmark for at uddannes i en af Sjællands Latinskoler og der understøttes med Stipendier, har ogsaa H. til Ophavsmand.

H.s Ophold paa Island kom til at vare over 4 Aar. Men allerede 1743 var han bleven udnævnt til Biskop i Throndhjem, dog saaledes, at Visitatsen paa Island hverken skulde fremskyndes eller afkortes af den Grund. Han kom først tilbage til Kjøbenhavn i Efteraaret 1745 og havde med sig en ung Islænder, der var bleven hans Yndling og Plejesøn, den senere Konferensraad, Dr. juris Jon Erichsen (IV, 535). Efter at være bleven bispeviet drog han afsted til Throndhjem, hvortil han ankom i Juli 1746, men allerede forinden han naaede Stiftsstadens, havde han visiteret i adskillige Bygder. H. var ivrig for at faa indført de nye Bestemmelser om Almueskolevæsenet, men mødte stærk Modstand og mange Bryderier hos Befolkningen. I sine Indberetninger til Kirkekollegiet paataaler han ogsaa flere usømmelige Folkeskikke, som gik i Svang, og som han havde Møje med at faa bekæmpet. Kun 2 Aar virkede H. i Throndhjems Stift, men fik dog berejst den største Del af Stiftet og naaede helt op til Vardøhus. 1748 drog han tilbage til Kjøbenhavn og ægtede 11. Sept. s. A. Biskop Herslebs Datter Frederikke Louise H. (f. 20. Juli 1720 † 24. Dec. 1780, jvfr. Jonge, Kjøbenhavns Beskr. S. 191). Nogle Maaneder forinden var han bleven adjungeret sin Svigerfader som Medhjælper i Sjællands Stift, og ved hans Død 1757 blev han hans Efterfølger som Sjællands Biskop; 1756 var han bleven Generalkirkeinspektør. 1766 udnævntes han til Konfessionarius og viede 8. Nov. s. A. Kong Christian VII og Caroline Mathilde, hvem han ogsaa salvede 1. Maj 1767. Paa Grund af Svagelighed fik han 1782 sin Svigersøn N. E. Balle adjungeret i Bispeembedet, hvorfor Folkevittigheden talte om Arons Sorg over, at Ypperstepræsteembedet var blevet arveligt paa Spindesiden. Men H. var allerede stærkt bøjet af Sygdom, og han naaede ikke selv at bispevie Balle, men døde 15. Juni 1783 efter en lang og hæderlig Virksomhed.

H. faar almindelig Ros for sit milde, velvillige og rettænkende Væsen; men hans Bispetid indeholder for Kirkens Vedkommende ingen store Begivenheder eller Kampe; det er ligesom Vindstille forud for den kommende Storm. Fritænkeriet bredte sig i de højere Klasser, aandelig Sløvhed og Uvidenhed i Almuen. Regeringen havde sin særlige Opmærksomhed rettet paa Skoleundervisningen og paa Reformer ved Gudstjenesten. Det er H., der har konciperet Forordningen af 25. Maj 1759, der nærmere præciserer Bestemmelserne om Konfirmationen. Ved Kirkekollegiets Betænkning over adskillige Helligdages Afskaffelse var det H.s og

Grev Thotts Votum, der fik Lovskraft i Forordningen af 26. Okt. 1770; naar 2. Helligdag paa de store Fester opretholdtes, støttede H. dette af Hensyn til, at Tjenestefolk, der ej kunde komme i Kirke den første Dag, dog kunde komme der den anden. — Den Pontoppidanske kjærnefulde Salmebog fra 1740 kunde ikke mere tiltale de «oplystes» Smag. H. og Ove Høegh-Guldberg fik da i Febr. 1777 Ordre til at sammentræde i en Kommission for at udarbejde en mere tidssvarende Samling Salmer. Guldberg udførte vel det meste Arbejde derved, og Fru B. C. Boyes (II, 569) Poesier gave Samlingen sit Karaktermærke. Salmebogen udkom 1778 og befaledes indført i Kjøbenhavn fra Advent 1781, 1786 i samtlige Kjøbstæder og 1791 overalt paa Landet; men den naaede aldrig saa vidt og kom heller ikke til at udøve nogen virkelig Indflydelse i Menigheden, da den, selv hvor den allerede var indført, hurtig igjen blev fortrængt.

Som Forfatter er H. mere Historiker end Theolog. Han har givet værdifulde Bidrag til Islands og Norges Kirkehistorie i «Dänische Bibliothek» og «Danske Magasin». Af det danske Videnskabernes Selskab var han Medlem og leverede i dettes Skrifter Afhandlinger om Reformationen i Island. Til Zwergs «Sjællandske Kleresi» skrev han Fortale (1757) og udarbejdede hertil en udførlig Afhandling om den bekjendte Calvinist Johan a Lascos Ophold i Danmark under Christian III. Afhandlingen er ogsaa udgivet særskilt og oversat paa Tysk. Desforuden har man af H. flere kirkelige Lejlighedstaler og en Mindetale over Biskop Hersleb. Hans Prædikener roses af Samtiden som dygtige og kjærnefulde; men hans Organ var hult og frastødende. — Han var en stor Bogelsker og ejede et kostbart og sjældent Bibliothek; her i fandtes en betydelig Samling Manuskripter, indsamlede bl. a. under hans Ophold i Island og Norge. Da han rejste fra Norge, medtog han en Del af sin Stiftskistes bedste Indhold. Af Luthers Skrifter ejede han en temmelig fuldstændig Samling Originaludgaver, hvilken Samling var grundlagt af Gram og af hans Svigerfader, Hersleb.

Pontoppidan, *Annales eccles. Dan.* IV, 232 ff. Zwergius, *Siellandske Clerisie* S. 397 ff. P. Pétursson, *Hist. eccles. Islandiæ* S. 455 ff. Daac, *Throndhjems Stifts geistl. Hist.* S. 164 ff. Nyerup, *Lit. Lex.* A. Jantzen.

Harbou, Andreas, 1726—98, Officer, Søn af Major ved hollandske Infanteriregiment Poul Matthias H. (f. 1692 † 1745) og Christiane Charlotte f. Grubbe (døbt 1697 † 1752), født i Kirkerup

(ved Slagelse) 16. Sept. 1726, indtraadte 1743 som Fændrik i ovennævnte Regiment, men overgik 1747 til Livgarden til Fods, hvor han 1749 blev Sekondlieutenant, 1757 Premierlieutenant, 1763 Kapitajnlieutenant og s. A. Kapitajn (med Anciennitet i Infanteriet fra 1761). Efter 20 Aars Tjeneste i Garden blev han 1767 udnævnt til Major i oldenborgske Infanteriregiment, men umiddelbart efter forsat til danske Livregiment til Fods. Denne Forsættelse til den næst Garden fornemste Infanteriafdeling betød, at H. var velset ved Hove og sandsynligvis tillige, at han ansaas for en dygtig og vel instrueret Officer, hvilken Antagelse bestyrkes ved, at han 1773, da det paa Grund af Generalmajor Henrik Gudes (VI, 272) tiltagende Svagelighed blev nødvendigt at ansætte en næstkommanderende ved Landkadetkompagniet, valgtes til denne Post med Tilsegn om, at han ved Gudes Afgang skulde blive Chef for Kadetkompagniet. Dette skete ogsaa i 1779 samtidig med hans Udnævnelse til Oberstlieutenant. H. var nu Kadetchef i 6 Aar, blev derpaa Kommandør for aarhusiske (senere 1. jyske) Infanteriregiment, 1789 dets Oberst og Chef og 1795 Generalmajor. 1797 frattraadte han Kommandoen over Regimentet og overtog Posten som Kommandant i Frederiksort, hvor han døde 2. Nov. 1798. Han var gift (1763) med Friderica Walter (f. 21. Sept. 1734 † 19. April 1826), Datter af General Frederik Hans W.

Personalhist. Tidsskr. 2. R. III, 236 ff.

S. A. Sørensen.

Harbou, Andreas Paul Adolph, 1809—77, slesvig-holstensk Departementschef, var Sønesøn af foregaaende og Søn af Kammerherre, Toldforvalter i Rensborg Frederik Hans Walter H. (f. 27. Okt. 1765 † 23. Avg. 1832) og Anne Marie Callumore, f. Prætorius (f. 23. Febr. 1777 † 15. Marts 1844) og født 3. Febr. 1809 i Kjøbenhavn, hvor han gik i Skole til sit 16. Aar. 1828 blev han dimitteret fra Rensborg Skole, studerede i Kiel, Berlin og Göttingen og tog 1832 juridisk Examen i Kiel, blev strax Avskultant i Slesvig Overret, 1834 Kontorchef i Regeringen i Slesvig og 1846 Regeringsraad. Ved Oprørets Udbrud 1848 indsatte den provisoriske Regering ham sammen med Herredsfoged Jacobsen til overordentlig Regeringskommissær i Slesvig, og fra Avg. s. A. til 1851 var han Departementschef i Regeringen i Kiel for de indenrigske, tillige i henved 2 Aar for de udenrigske og de gejstlige Anliggender saa vel under «Fællesregeringen» som under «Statholderskabet». Han valgtes 1848 i Husum til Medlem af «Landesversammlung». 1852 udelukket fra

Amnestien blev han umiddelbart derefter udnævnt til Statsraad af Hertugen af Sachsen-Meiningen og faa Aar efter til dennes Statsminister. 1866 overgik han i samme Egenskab til Fyrsten af Reuss (yngre Linje) i Gera og døde her 24. Juni 1877. Han ægtede 20. Juni 1836 Mathilde Hensen (f. 7. April 1815 † 6. April 1887), med hvem han havde 13 Børn. *H. R. Hiort-Lorenzen.*

Harbou, Johannes Wilhelm Antonius, 1810—91, Officer, er født 17. Jan. 1810 i Kjøbenhavn og Broder til den foregaaende. 10 Aar gammel kom han ind paa Landkadetakademiet, hvorfra han ved Nytaar 1827 afgik som Sekondlieutenant (med Aldersorden fra 1825) og ansattes ved oldenborgske Infanteriregiment. Herved blev han Premierlieutenant i 1833 og Kapitajn i 1840. Aaret efter skulde Forbundskontingentet inspiceres, og H. henlede da i «Fædrelandet» gennem en Række Artikler Opmærksomheden paa de Mangler, som dette Korps led af, og som han ønskede afhjulpne, inden Inspiceringen fandt Sted. Men herved paadrog han sig Kongens Unaade, stilledes for en Krigsret og dømtes til 6 Maaneders Fæstningsarrest, hvorpaa han ved Hærreduktionen 1842 afskedigedes. Han drog saa til Udlandet og tog efter 2 Aars Ophold i Paris Tjeneste i Algier, hvor han, efter at have udmærket sig flere Gange, blev ansat i Marechal Bugeauds Stab. I Sommeren 1846 sendte H. en Rapport hjem om sine Oplevelser og Iagttagelser, hvoraf en Del findes gjengivet i hans Piece: «Nogle Ord om Kampement og Feltforplejning» (1849) og en anden Del i «Literarische u. kritische Blätter d. Börsen-Halle» 1847 under Titel: «Erinnerungen aus Algerien». Bugeaud ledsagede Rapporten med en Skrivelse til Kong Christian VIII, hvori han udtalte sig om H. paa en meget smigrende Maade.

I Maj 1847 vendte H. tilbage til Danmark, beriget med større Krigserfaring, end der da var sædvanlig her hjemme, og han afventede nu i Altona Kongens nærmere Bestemmelse om hans fremtidige Anvendelse. Herved blev han Vidne til Oprørsbevægelsen i Hertugdømmerne, og da Oprøret var udbrudt, rejste han til Kjøbenhavn for at afgive Beretning om Tilstanden derovre. Han meldte sig 23. Marts i Krigsministeriet, som modtog ham med aabne Arme, og han udnævntes strax til Krigsministerens, Oberst Tschernings, Adjudant, i det han gjenindsattes paa sin tidligere Plads i Hæren. Han kom nu til at spille en betydelig Rolle, dels i selve Krigsministeriet, hvor han i Ministerens øjeblikkelige Fraværelse kunde

expedere selv meget vigtige Sager «efter Befaling», dels ved forskjellige Sendelser saa vel til den aktive Hær som til Udlandet. I Maj sendtes han saaledes som Krigsministerens befuldmægtigede til Overkommandoen for at standse Hærens paatænkte Fremrykning fra Fyn over Als i Sundeved, men bemyndigede derefter paa eget Ansvar General Hedemann til at rykke saa langt frem, som det var nødvendigt, for at indtage en passende Forpoststilling til Sikring for Als. Fægningen ved Nybøl blev heraf Følgen. I Juli s. A. forfremmedes H. til Major. Ved Tschernings Afgang stilledes han til Overkommandoens Raadighed, ansattes derefter ved 13. Bataillon, men beholdt i 1849 Kommandoen over 12. lette Bataillon, som han førte under Slaget ved Kolding, ved hvilken Lejlighed han blev haardt saaret. Det følgende Aar overtog han Kommandoen over 9. Bataillon og saaredes atter haardt 24. Juli ved Helligbæk.

Efter Krigen beholdt han i lang Tid Befalingen over sidstnævnte Bataillon, der garnisonerede i Holsten, og forfremmedes i 1852 til Oberstlieutenant, i 1858 til Oberst. Under Troppesamlingerne ved Slesvig 1861—63 førte han dog en Brigade, og ved Hærens Mobilisering 1864 beholdt han Kommandoen over 5. Infanteribrigade, hvormed han deltog i Dybbøls Forsvar, indtil han under Kampen 28. Marts for 3. Gang saaredes. Vistnok forlod han ikke strax sin Post, men nogle Dage senere beskadigedes ved et Uheld hans ene Fod, han blev syg og kom ikke mere til Tjeneste før Krigens Slutning. Ved Hærreduktionen s. A. sattes H. à la suite som Generalmajor; alt forinden var han benaadet med Kommandørkorset af Danebrog. I 1876 ansattes han som Chef for 2. Udskrivningskreds, hvorfra han i 1883 søgte sin Afsked.

H. har taget levende Del i den offentlige Forhandling af militære Spørgsmaal. Han skrev saaledes i 1848 «Til Vaaben, i Gevær!», som vakte megen Opsigt. Senere behandlede han Militærbudgettet, Reserveofficersinstitutionen og andre Hærspørgsmaal i Dagspressen. Ogsaa efter at være udtraadt af Tjenesten vedblev han dermed og udtalte sig saaledes i 1867 meget bestemt mod daværende Krigsminister Raasløffs Hærordningsforslag, hvis senere erkjendte Mangler han paaviste. Han fulgte dernæst med Interesse saa vel den indre som den ydre Politik og var i begge Henseender en erklæret Modstander af det national-liberale Parti, som han bekæmpede i Tale og i Skrift. Efter Krigen var han en Tid Formand i Avgustforeningen, og for at opnaa større Indflydelse søgte han gjentagne Gange, men forgjæves, Valg til Rigsdagen. H. var ikke alene en

begavet Mand, en hurtig Arbejder og en fortræffelig Taler, men tillige en samvittighedsfuld foresat, som altid med Iver varetog sine underordnedes Interesser og bestemt talte deres Sag, saa vel lige over for overordnede som lige over for civile Avtoriteter. Den Uforbeholdenhed, hvormed han forfægtede sine Meninger, kom ham til Skade saa vel i 1842 som i 1864, men vidner om, at han var en helstøbt Personlighed.

14. April 1891 sov han stille hen. Han ægtede 8. Juli 1852 Louise Ulrikke Mariane Hellesen (f. 8. April 1833), Datter af Gros-serer, Konsul H. C. H. Hun har udfoldet en betydelig filantropisk Virksomhed.

Erslew, Forf. Lex. Nationaltid. Nr. 3320. Militærtid. 1891, Nr. 10.

P. N. Nieuwenhuis.

Harbou, Niels, 1730—1806, Officer, Søn af Generalmajor og Chef for 3. thronhjemske Infanteriregiment Hans Christian H. († 1763) og Sarah f. Moss (f. 1706 † 1767), er døbt i Fiskum i Norge 2. Dec. 1730. Han begyndte sin militære Løbebane som Underofficer ved 1. akershusiske Infanteriregiment, blev her Sekondlieutenant 1749, Premierlieutenant 1753, Kapitajn 1759, Major 1783 (Anciennitet fra 1774) og Oberstlieutenant 1789. I denne Egenskab blev han 1792 forsat til nordensfjældske Infanteriregiment, Oberst her 1795, men s. A. forsat til det thelemarkske Regiment, hvorfra han dog atter afgik det følgende Aar til oplandske som Regimentschef. 1798 blev han tillige Kommandant ad interim paa Kongsvinger, og 1802 udnævntes han til Generalmajor. H. havde fra sine Kapitajnsaar et godt Lov som en duelig og pligtopfyldende Officer; han drev tillige Landbrug med Dygtighed og Økonomi og efterlod sig en ret betydelig Formue. Han var 2 Gange gift: 1. (1768) med Ide Sophie f. Michelet (f. 10. Sept. 1744 † 21. April 1771), Datter af Oberst Christian Frederik M., og 2. (1773) med Henrika Margrethe f. Huitfeldt (døbt 21. Okt. 1746 † 24. Avg. 1813), Datter af Etatsraad Claus H. til Throndstad og Anna Margrethe f. Huitfeldt. H., der 1804 var afgaaet fra Krigstjenesten med Vente-
penge, døde paa sin Gaard Knive 24. Juni 1806.

Personallhist. Tidsskr. 2. R. III, 52 ff.

S. A. Sørensen.

Hardeknud, 1018—42, Konge, Søn af Knud den store og Emma (IV, 511), indsattes 1028 til Konge i Danmark, men da han efter sin Faders Død tøvede for længe herovre, blev hans Halvbroder Harald valgt til Englands Konge (S. 73). H. havde været

optaget af Kampen med Norges Konge Magnus; omsider opnaaede han et Forlig med denne og kunde 1039 drage med en Flaade til sin Moder i Flandern. Kort efter indtraf Haralds Død, og de engelske Stormænd bleve nu enige om at indkalde H., som kronedes i Juni 1040. Hans Regering varede kun kort; den svagelige Konge døde 8. Juni 1042, netop som han ved et Bryllup drak Brudens Skaal; han begravedes i Winchester ved sin Faders Side. Des værre kan der ikke siges noget godt om dette sidste Skud af den danske Kongestamme i England; han havde forfulgt sine Modstandere haardt, haanet sin Broders Lig og udskrevet en betydelig Ledingsskat, som vakte Uroligheder.

Freeman, *Norman Conquest* I. Dictionary of National Biography XXIV.
Steenstrup, *Normannerne* III. *Johannes C. H. R. Steenstrup.*

Hardenbeck, Ambrosius, 1621—83, Præst, født i Bergen 30. April 1621 af Forældrene Lucas H., Organist ved St. Martini tyske Kirke, og Anna Westhoff, gik i Bergens Skole og nød senere privat Undervisning til 1637, da han deponerede, hvorpaa han 1638 blev indskreven ved Rostocks Universitet. Han vendte snart tilbage til Kjøbenhavn, hvor han blev Decanus paa Klosteret, var 1642—44 Hovmester hos Hr. Laurids Ebbesen paa Skanderborg og fortsatte sine Studier i Sorø og Kjøbenhavn, hvor han 1645 blev Magister. Han kom derpaa hjem til Bergen som Amanuensis hos Biskop Ludvig Munthe, der 1646 beskikkede ham til Konrektor. 1650 blev han resid. Kapellan til Domkirken i Bergen, 1659 Sognepræst ved samme, 1671 Provst over Nordhordland, og 13. Juni 1683 døde han. Han omtales i sin Samtid som «en herlig lærd Mand» og skildres af sin Biskop som en ufortrøden Mand, der under legemlige Lidelser arbejdede til det sidste, ikke for timelig Vinding, men for Guds Ære og Menighedens Frelse. Gift 1652 med Salmedigterinden Dorthé Engelbretsdatter (s. IV, 515).

Hatting, *Præstehist. ov. Bergens Stift*, 1775, S. 111.

D. Thrap.

Hardenberg, Anne, —1589, var Datter af Corfits H. til Skjoldemose i Fyn og Mette Skram. Hendes Farbroder var nedenævnte Eiler H. 1557 nævnes hun blandt Dronning Dorotheas Jomfruer, og i denne Stilling finde vi hende lige til Dronningens Død paa Sønderborg Slot i Okt. 1571. — Suhm fortæller i sin Lærebog i Danmarks Historie, at Kong Frederik II, før han giftede sig med Sophie af Meklenborg, var forelsket i «den smukke Harden-

berg». Man kjender ikke Suhms Kilde, men det fremgaar saa vel af Vedels bekjendte Udsagn i Ligtalen over Kong Frederik som af samtidige fortrolige skrevne Meddelelser, at Kongen har elsket en dansk Adelsmands Datter. At A. H. var denne Dame, tør nu anses for hævet over enhver Tvivl. Allerede før Christian III's Død fremkomme Udtalelser fra Dronning Dorothea, der gjøre det i høj Grad sandsynligt, at den unge Kongesøn har stillet sig i Vejen for Slægtens Ønske om at bringe et Giftermaal i Stand mellem A. H. og den rige Oluf Mouritsen Krognos til Bøllerup. Men herefter brister den historiske Traad, og den knyttes først igjen, da Kong Frederik i Efteraaret 1571 fæstede sig ^{hendes søn} ~~sin Søsterdatter~~, den 15aarige Sophie af Meklenborg, til Brud. Paa Tilbagerejsen fra Sjælland stævnede Kongens Svigermoder A. H. til sig paa Hønborg (nær ved Snoghøj), og her forefaldt en Samtale, som A. H. selv faa Dage efter gjengav i et Brev til Birgitte Gjoe. Af dette fremgaar utvivlsomt, hvis den i Brevet omtalte Person, «Borgmedersønnen», er identisk med Kongen, at A. H. selv har modsat sig Kongens Ønske om at hæve hende paa Tronen, men at der har bestaaet Baand og Forpligtelser imellem dem, som Kongen har følt sin Samvittighed betyngt af nu at have krænket ved sin Trolovelse. Brevet giver et Indblik i en Karakter, fuld af ædel Selvopofrelse og virksom Handlekraft. Efter Kongens Trolovelse knyttedes atter Forbindelsen mellem A. H. og hendes gamle Bejler, Oluf Mouritsen. Brylluppet stod 11. Jan. 1573 i Kjøbenhavn. Men næppe 1/2 Aar efter opløstes Ægteskabet ved Oluf Mouritsens Død 25. Juni, og A. H. henlevede derpaa sin Enkestand paa Bregentved, som hendes afdøde Husbond havde tilsagt hende for Livstid. Hun døde 15. Febr. 1589 og ligger begravet ved sin Mands Side i St. Bents Kirke i Ringsted.

Bricka, Fred. II's Ungdomskjærlighed, 1873.

Møllerup.

Hardenberg, Eiler, —1565, Rigshofmester, til Vedtofte og Mattrup, en Søn af Erik H. til Hvedholm og Anne (Corfitsdatter) Rønnov, skal være født i de første Aar af det 16. Aarhundrede. 1530 blev han Lensmand paa det under Roskilde Bispestol hørende Dragsholm mellem Kalundborg og Nykjøbing. Var det vel end nærmest Slægtskabsforhold, der skaffede ham denne Post, i det Biskoppen var et Næstsøskendebarn til hans Moder, fik han imidlertid snart Lejlighed til at retfærdiggjøre Valget og med det samme for første Gang at indskrive sit Navn i Fædrelandets Historie,

i det det 1535 faldt i hans Lod at forsvare Slottet i Grevefejden. Med Mod og Udholdenhed værgede han sig mod Hertug Albrecht af Meklenborgs Feltherre, Greven af Hoya, og den Besætning, denne efterlod til at blokere Slottet, ligesom det ogsaa lykkedes ham at undgaa de Overraskelser, som beredtes ham af den grevelige Befalingsmand paa Kalundborg, «lange» Herman. Da Christian III i Juli landede i Sjælland, var Dragsholm det eneste faste Punkt der, som ikke var i Fjendens Magt. Den kongelige Hærs Ankomst befriede Slottet, og ligesom sin Herre, Biskoppen, sluttede E. H. sig til den, en Tid fungerende som Proviantmester. Da Bispegodset inddroges det følgende Aar ved Reformationens Indførelse, mistede E. H. sin Forlening, og han synes nu at have tilbragt nogle Aar mest i Jylland, hvor han 1535 havde faaet Tilladelse til at indløse Tranholm fra sin Svigerfaders Arvinger (1535 havde han og hans Medarvinger ogsaa overtaget Pantelenet Risby Birk i Sjælland). 1542—43 var han Lensmand paa Næsbyhoved og St. Hans Kloster i Odense, og fra 1543 (eller maaske 42) —44 var han forlenet med Malmøhus. Ved denne Tid fik han Sæde i Rigsraadet. 1544 forflyttedes han til Gulland, hvor han var Lensmand i 7 Aar, og hvor han 1549 mistede sin Hustru, Karen Rosenkrantz, en Datter af Erik Styggesen R. Af deres Børn nævnes Erik i det følgende.

1551 kaldtes E. H. tilbage fra den fjærne Ø og forlenedes med sit gamle Len, Dragsholm, hvor han dog næppe kom til at opholde sig meget, da han omtrent samtidig overtog den vigtige Plads som Hofmester for Tronfølgeren, den unge Prins Frederik. Da denne 1554 fik sit eget Hof, fandt man det rigtigst at lade ham bo paa Malmøhus, og dette fik saa hans Hofmester ogsaa i Forlening. Her tilbragte de nu adskillige Aar, Kongesønnen for at forberede sig til den store Gjerning, der ventede ham, men i Virkeligheden maaske nok saa optagen af at nyde sin mere uafhængige Stilling, og hans alvorlige Hofmester øvende den vanskelige Kunst at skulle styre en ung, levelysten Fyrste og hans lige saa unge Omgivelser. Om Forholdet mellem de to i disse Aar tie alle Efterretninger, men at det har været det bedste, skulde man synes at kunne udlede af de følgende Begivenheder. Efter at Dødsfaldet Nytaarsdag 1559 paa Koldinghus havde gjort Frederik II til Danmarks og Norges Konge, faldt den kongelige Naades Sols fulde Straaler nemlig paa E. H., i det han ophøjedes til Rigshofmester, hvorved han blev Kongens første Mand. Som saadan bar han ved

Kroningen i Avg. s. A. Kronen, og ved denne Lejlighed hædredes han med Ridderslaget. Da hans høje Embede var ulønnet, fik han samtidig en Erstatning for de Byrder, det paadrog ham, ved en Forbedring af Vilkaarerne for Forleningen med Dragsholm: det overdroges ham paa Livstid uden Afgifter. Malmøhus beholdt han, og her boede han vistnok i Regelen. I Efteraaret 1559 var han saaledes en Tid Statholder i de skaanske Landsdele. — Alligevel er det ikke saa sikkert, at Kongen virkelig har yndet ham saa meget, som disse Gunstbevisninger kunde tyde paa. Det ser nemlig ud til, at Frederik II som Prins er bleven forelsket i E. H.s Broderdatter Anne H. (s. ovfr.), og det laa da nær for ham at prøve, om han ikke kunde overvinde den Modstand, hendes Slægt satte mod Forbindelsen, med det gode ved at faa Hovedet for den, hendes Farbroder, over paa sin Side. Sikkert er det i hvert Fald, at denne Plan, om den har været oppe, ikke lykkedes, og lige saa sikkert er det, at den kongelige Naade hurtig slog om til Unaade, indtil det spændte Forhold endte med et voldsomt Brud.

Et Par Aar forløb imidlertid i Ro. 1562 sendtes E. H. i Spidsen for et Gesandtskab til Rusland. Rejsen, som tiltraadtes i April, gik nord om Norge, og 2 Orlogsskibe førte det store Følge. Først i Okt. vendte Udsendingerne tilbage, forsynede med rige Gaver fra Storfyrsten og ledsagede af Russere, som skulde indhente den danske Konges Stadfæstelse af den i Moskov oprettede Forbundstraktat, en Ratifikation, som ogsaa fandt Sted. Det er blevet sagt i nyere Tid og oftere gjentaget, at Frederik II var utilfreds med den Maade, hvorpaa E. H. havde røgtet sit diplomatiske Hverv, men noget bestemt herom vides næppe. Det formentlig første afgjørende Vidnesbyrd om Kongens Misstemning mod Rigshofmesteren er fra Slutningen af samme Aar, da sidstnævnte fik en meget alvorlig Irettesættelse, fordi han paa egen Haand havde afsat en Borgmester i Trælleborg, og da Kongen i Juli 1563, inden han begav sig over til Hæren, efter at Krigen med Sverige var udbrudt, udnævnte en Regeringskommission, bestaaende af 5 Adelsmænd, som under hans Fraværelse skulde varetage Statsstyrelsens daglige Gang, fik E. H. ikke Sæde i den, men maatte nøjes med som «øverste Proviantmester» at føre Tilsynet i de skaanske Lande. Tilsyneladende kunde man jo nok med god Grund gjøre gjældende, at Lensmanden paa Malmøhus ikke kunde undværes fra sin Post under Krigen, men at udelukke Rigshofmesteren fra hint Regeringsudvalg var dog en drøj Tilsidesættelse og opfattedes ogsaa saaledes af ham. Et

Par Dage efter afviste han nemlig Kongens Anmodning om at tilvejebringe Penge og Ammunition til Hæren med den Bemærkning, at derom maatte Kongen henvende sig til Raaderne i Kjøbenhavn, et trodsigt Svar, som ogsaa øjeblikkelig fremkaldte en yderst skarp Tilrettevisning, der foreholdt ham hans Pligt og bebrejdede ham, at hvis han selv havde kunnet vente nogen Fordel deraf, havde han nok vidst Udveje, og det var sagtens ogsaa et Svar, naar Kongen faa Dage efter bortgav Øvids Kloster, der hidtil havde ligget under Malmøhus, som Panteforlening til en anden, noget, som gjentog sig det følgende Aar (1564), da Dalby Kloster ligeledes løsnedes fra Forbindelsen med Malmøhus og forlenedes bort. I Foraaret 1565 mistede E. H. endelig selve Malmøhus Len, hvormom Rygtet allerede havde fortalt et helt Aar i Forvejen, maaske fordi Sagen da alt var afgjort, og omtrent samtidig kom det, som det synes, til et heftigt personligt Sammenstød i Børringe Kloster mellem Kong Frederik og hans Righofmester. Naturligvis blev det denne, der tabte Slaget. Han bad sig fritaget for sit Embede, der faldt ham besværligt paa Grund af Alder og Svagelighed, og han udtalte Ønsket om at maatte trække sig helt tilbage i Privatlivet, i det han til Gjengjæld tilbød at afstaa ogsaa Dragsholm, hvormed han dog ellers var forlenet for Livstid, et Tilbud, som maaske ikke var ganske oprigtig ment, men som Kongen kun alt for gjerne tog imod og holdt fast ved, thi næppe var der gaaet en Uges Tid ud over den Dag, til hvilken E. H. havde lovet at ville indsende sit Lensbrev til Kassation, før han fik Befaling til øjeblikkelig at udlevere det. Nu udstedtes den officielle Skrivelse om hans Afskedigelse, hvormed hans Udtrædelse af Rigsraadet synes at have været forbunden. Ikke et eneste anerkjendende Ord om det Livsværk, som nu var afsluttet!

Hermed forsvinder E. H. af Historien. Hvad enten han havde talt Sandhed eller brugt et Paaskud, da han klagede over sin Alderdomsskrøbelighed, var han nu en brudt Mand. Samme Aar døde han, og han, der nys havde staaet i forreste Række, var nu saa lidet paaagtet, at ingen samtidig synes at have noteret hans Dødsdag. Han begravedes i Graabrødrekirken i Horsens. Et pragtfuldt Mindesmærke om ham findes i Klovborg Kirke ved Mattrup. — E. H. var en rig Mand. I Fyn ejede han Vedtofte og i Jylland Mattrup, som han havde giftet sig til, og hvis Tilliggende han forøgede; desuden havde han Strøgods andensteds, f. Ex. paa Bornholm, og i Kjøbenhavn, Nyborg, Odense og Horsens besad han

Gaarde. Men det maa fremhæves, at han ogsaa havde høje og ædle Interesser: han havde Sans for historiske Undersøgelser og syslede med den religiøse Digtetekunst.

Hist. Tidsskr. V, 413 ff. Becker, Orion, Quartalskr. II, 20 ff. Bricka, Fred. II's Ungdomskjærlighed S. 34 f. 61. 70 ff. 87. Personalhist. Tidsskr. 2. R. III, 151 ff. *C. F. Bricka.*

Hardenberg, Erik, o. 1529—1604, Rigsraad, Søn af foranstaaende Eiler H., blev født paa Dragsholm, gik først i Skole i Vejle, senere i Malmø og paa Gulland, hvorfra han sendtes til Danzig, hvor han var 1½ Aar. Derefter studerede han i Welmingen, paa Grænsen mellem Preussen og Polen, hvorfra han vendte hjem for at fortsætte sine Studier, først ved Kjøbenhavns Universitet med den bekjendte Dr. Machabæus som Hovmester, derefter i Wittenberg, hvor han var i Huset hos Philip Melanchthon. Endelig studerede han 2½ Aar i Strasburg og lige saa længe i Paris, men da hans eneste dalevende Broder imidlertid var død, maatte han efter Faderens Ønske vende hjem. Han blev ansat som Hofjunker hos Prins Frederik, hvem han 1557 ledsagede til Tyskland, men tog her Tjeneste under Greven af Schwarzburg og deltog i et Felttog i Frankrig; herefter tog han hjem for at tage Del i Ditmarskeretog (1559). Da Krigen var forbi, tog han paa ny Tjeneste ved Hove, til han 1561 købte Skovsbo og holdt Bryllup med sin Frænke den 20aarige Jomfru Anne Eilersdatter Rønnov. Ved hende blev han Ejer af Faarevejle samt Parthaver i Hvidkilde og meget andet Gods, og da der som Fædrearv tilfaldt ham Vedtofte og efter Moderen Mattrup, blev han en af de rigeste Mænd i Landet. Paa de fleste af disse Gaarde udvidede og forbedrede han Bygningerne eller opførte dem helt af ny, saaledes den endnu staaende interessante Hovedbygning paa Skovsbo. Efter at have deltaget i Syvaarskrigen blev han 1572 forlenet med Hagenskov Slot, som han beholdt til sin Død; 1588 fik han desuden Eskebjerg Len. 1581 havde han faaet Sæde i Rigsraadet, og udad til gav Lykken ham altsaa rigelig Medbør, men des tungere Sorger formørkede hans huslige Arne. Alle hans 3 Sønner, de sidste Ætlinger af Slægten, maatte han følge til Graven, og hans Hustru saa vel som Døtrene hjemsøgte af svære Sindslidelser; selv var han svagelig i de sidste 4 Aar af sit Liv. E. H. døde paa Skovsbo 13. Marts 1604 og tog Vaabenet med sig i Graven. Ogsaa Fru Anne Rønnov, der døde 15. Juni 1609, var den sidste af sin Slægt.

P. Medelby, Ligpræd. ov. E. H., 1604.

Thiset.

Hardenberg, Jacob, —1542, Rigsraad, ældre Broder til ovennævnte Eiler H., arvede efter Faderen Hvedholm og fik o. 1526 ved sit Giftermaal med Edel Bille, Datter af Torben B. og Edel Jernskjæg, Sandholt og Arreskov, alle i Salling Herred ved Faaborg. 1522 nævnes han som kongelig Hofsinde, blev i Begyndelsen af 1523 af Christian II indsat til Befalingsmand paa Fyn og forlenet med Nyborg og Hagenskov (efter Eske Bille). 25. April, altsaa efter at Kongen havde forladt Landet, overgav han Nyborg til Frederik I's Folk og er ikke meget fremtrædende under denne Konges Regering. 152 $\frac{1}{2}$ forlenedes han dog med Faaborg By og 1532 med Helligaandsklosteret i Faaborg, da Brødrene selv, formodentlig for at sikre sig Beskyttelse under de urolige Tider, havde overdraget ham Forsvaret af Klosteret og dets Gods. Under Grevefejden var han blandt de Adelsmænd, som i Juli 1534 erklærede sig for Hertug Christian (III); men da Grev Christoffers Folk besatte Fyn, blev han nødt til at sværge denne Troskabsed. Dette hindrede dog ikke, at han i Begyndelsen af 1535, da man frygtede for Frafald af den fynske Adel, førtes som Fange til Kjøbenhavn. Sine Kostbarheder havde han betroet til Præsten Hans Madsen i Svanninge, der som bekjendt maatte udstaa Mishandlinger i den Anledning. Efter i nogen Tid at have siddet fangen i Malmø førtes J. H. i Begyndelsen af 1536 tillige med en Del Rigsraader og Adelsmænd som Fange til Meklenborg og udleveredes efter Kjøbenhavns Overgivelse, men fik ikke Christian III's Naade og fuldstændig Frihed, før han 28. Okt. 1536 havde udstedt en haard Revers om at være denne Konge tro og finde sig i den da gennemførte Religionsforandring. Først 1540 kom han atter til at spille en Rolle, optoges i Rigsraadet og forlenedes med Vordingborg og Aaret efter med Næsbyhov ved Odense samt udnævntes til Stiftslensmand i Fyn. S. A. købte han Holme Kloster (Brahetrolleborg) af Kongen for 42000 Mark lybsk, saa han nu ejede et meget stort Godsomraade i Faaborg-Egnen, men døde allerede, som det synes temmelig pludselig, i Juli 1542. — Edel Bille var død allerede 1527, hvorpaa han senere ægtede den myndige og hensynsløse Sophie Lykke, Datter af Rigsraad Peder L. til Hverringe. Med hende havde han 3 Døtre, der arvede hans store Ejendomme; dog havde Fru Sophie Lykke 1551 atter maattet sælge Holme Kloster til Kronen, der havde Gjenkjøbsret, fordi hun beskyldtes for at have vist Haardhed mod Bønderne eller for lignende

Forseelser, ligesom hun ogsaa senere havde store Stridigheder med Kronen.

Danske Herregaarde VI: Hvedholm. Annaler f. nord. Oldkynd. og Hist. 1853, S. 95 ff. Hist. Tidsskr. 5. R. VI, 246 ff. *A. Heise.*

Hardenberg, Mette, 1569—1629, Datter af ovennævnte Erik H., fødtes 22. Dec. 1569 i Ringsted og kom strax i Huset hos Mosteren Birgitte Rønnov, der da lige var bleven Enke. 6 Aar gammel vendte hun tilbage til Fædrenehjemmet, og 22. Juni 1589 stod hendes Bryllup med Preben Gyldenstjerne til Vosborg (VI, 395). Efter at være bleven Enke 1616 levede hun mest paa det fra Faderen arvede Skovsbo, hvor hun havde nogle af sine Børnebørn om sig. De urolige Forhold under Kejserkrigen nødte hende til for længere Tid at forlade Fyn, og næppe var hun kommen tilbage her til, før hun døde 4. Maj 1629 under et Besøg hos Søsteren Kirstine paa Eskebjerg. — I Aaret 1597 var hun bleven angreben af en alvorlig Sindssygdом, under hvilken hun og hendes Omgivelser troede hende besat af en ond Aand. Sygdommen, en Arv efter den tungsindige Moder, vakte megen Opsigt, især ved den mærkelige Kur, da den fornemme Frue vandrede 3 Mil til Fods med Kjæp i Haand for efter en Drøms Indskydelse i Taarnkammeret paa Vallø at befri sig for sin Plageand. Om hendes alvorlige, religiøse Tænkemaade vidne nogle Bønner af hende, som findes i Karen Brahes Bibliothek.

H. Mikkelsen, Ligpræd. ov. M. H., 1631. Schönau, Danske lærde Fruentimer S. 794 ff. Nye Danske Mag. II, 318 ff. *C. F. Bricka.*

Harder, Henrik, 1642—83, Latindigter, var født i Flensborg, hvor hans Fader, Claus H., var Perlestikker. Da denne, paa Grund af sit Arbejde for Hoffet, 1652 flyttede til Kjøbenhavn, fulgte Sønnen med og blev sat i vor Frue latinske Skole, fra hvilken han 1659 blev Student. Aaret efter optraadte han med et latinsk Digt i Anledning af Hovedstadens Frigjørelse fra Belejringen. Siden var han Hovmester paa Findstrup i Fyn for nogle unge Herrer Schult, derpaa fulgte han som Sekretær med Christoffer Lindenov paa en Statssendelse til England. Efter sin Demission fra denne Bestilling (1670) rejste han en Tid omkring i Udlandet. Hjemkommen blev han Hovmester hos den unge Grev Niels Friis (V, 447), men døde allerede 8. Jan. 1683. Han var i sin Tid anset som en ypperlig Latindigter, og hans Poesier ere samlede af Rostgaard i «Deliciæ poet. Dan.» II.

Møller, Cimbria lit. I.

H. F. Rørdam.

Harder, Johannes Georg Smith, 1792—1873, Landskabsmaler. Hans H., som han kaldte sig, var Søn af Malermester Johan H. og født i Kjøbenhavn 12. Avg. 1792. Samtidig med at han besøgte Kunstakademiets Skoler og 1818 vandt den mindre, 1820 den store Sølvmedaille i Modelskolen, havde han fra 1816 begyndt at udstille som Landskabsmaler. Han vakte strax Opmærksomhed ved sine Billeders idylliske Præg, men søgte dog i ung Alder en fast Livsstilling, i det han allerede fra 1822 blev Tegnelerer ved Sorø Akademi, og forblev i denne Stilling, kun afbrudt ved en Udenlandsrejse, som han foretog 1824—28, i de 2 første Aar med Understøttelse fra Fonden ad usus publicos. Efter Hjemkomsten agreeeredes han og blev 1830 enstemmig valgt til Medlem af Kunstakademiet paa et dansk Landskab. Fra Sorø indsendte han ikke faa Billeder til Udstillingerne, Billeder, som ved deres fine Stemning og rene Følelse altid ville hævde ham Navn blandt vore tidligste Kunstnere i national Retning, hvor forældet hans Malemaade endog tog sig ud allerede ved Siden af den opblomstrende Eckersbergske Skole. H. ægtede i 1837 Anna Agnete Prytz, Datter af Lieutenant og Postfører P. i Aalborg, og tog sin Afsked som Tegnelerer i Sorø 1862, men blev dog boende der, ogsaa efter Hustruens Død, til han døde 25. Nov. 1873.

Weilbach, *Konstnerlex.*

Ph. Weilbach.

Harpestreng, Henrik, —1244, Læge. Om hans Liv og Stilling haves ikke andre Oplysninger, end at han som «*Medicus et Canonicus Roschildensis*» er død 1244, at han har været Læge hos «*Kong Erik*» (vistnok Erik Plovpenning) og har nydt overordentlig stor Anseelse som Læge. Hans Ry vedligeholdte sig ogsaa i hele Norden over et meget langt Tidsrum, knyttet til de af ham forfattede Lægebøger paa Dansk, hvoraf der foreligger forskellige mere eller mindre fuldstændige Haandskrifter i nordiske Bibliotheker. Et saadant smukt Pergamentshaandskrift i det store kgl. Bibliothek har Molbech 1826 udgivet med udførlig Indledning, Anmærkninger og Glossarium under Titelen: «*H. H.s danske Lægebog fra det 13. Aarhundrede*». Skriftet indeholder dog ikke nogen egentlig Lægebog, men kun en Urtebog, en Stenbog og en lille Bog om Kogekunsten. Derimod findes der i andre Haandskrifter, baade i det store kgl. Bibliothek og i Stockholm, en virkelig Lægebog, der omhandler de forskellige Sygdomme og de Midler, som imod dem skulle anvendes. Hans Skrifter ere Oversættelser eller

dog Bearbejdelser af ældre latinske Forfattere, Urtebogen er væsentlig en Gjengivelse i Prosa af Digtet «Macer floridus s. de virtutibus herbarum» fra det 11. eller 12. Aarhundrede, Stenbogen, der omhandler Ædelstenenes helbredende Kræfter, en Gjengivelse af Digtet «Lapidarius» af den franske Biskop Marbod. Af den egentlige Lægebog (i Stockholm) er der udgivet en Prøve i «Nye danske Mag.» I efter Langebeks Afskrift.

Molbech, Nord. Tidsskr. III, 276 f. Ingerslev, Danmarks Læger og Læge-
væsen I, 18 f. Mansa, Bidrag til Folkesygdommenes og Sundhedspleiens Hist. i
Danm. S. 39 f. *Jul. Petersen.*

Harries, Heinrich, 1762—1802, Præst, Forfatter, født i Flensborg 9. Sept. 1762, fra 1790 Præst i Siversted i Ugle Herred i Sønderjylland, fra 1794 i Brügge i Bordesholm Amt i Holsten, hvor han døde 28. Sept. 1802. Han har forfattet nogle gudelige Smaaskrifter og Digte (disse sidste ere udgivne efter hans Død, Altona 1804) samt en jambisk Oversættelse af Thomsons «The seasons» (1796), desuden nogle Artikler i «Flensburg. Wochenbl. für Jedermann», som han en Tid redigerede. Han er ogsaa Forfatter til en Sang til Christian VII 1790, der begynder: «Heil dir, dem liebenden Herrscher des Vaterlands! Heil, Christian, dir!» Denne Sang blev senere forkortet og omdigtet af B. G. Schumacher til den bekjendte preussiske «Heil dir im Siegerkranz» (paa den oprindelig franske Melodi til «God save the king»).

Kordes, Schlesw.-holst. Schriftsteller-Lex. Brümmel, Deutsches Dichter-Lex.
C. A. Nissen.

Harring, Harro Paul, 1798—1870, Maler, Forfatter, politisk Æventyrer. Af gammel nordfrisisk Æt, Søn af Gaardejer Harro Wilhelm Martens H. og Margaretha Dorothea f. Sieverts, fødtes han 28. Avg. 1798 paa Gaarden Ibenhof (nu et ringe Bolssted) lige ved Vesterhavet i Vobbenbøl, Hatsted Sogn, Husum Amt. I sin tidligste Ungdom blev han sat til Toldvæsenet, men drog snart til Kjøbenhavn for ved det derværende Kunstakademi at uddanne sig til Bataillemaler (indskreven paa Akademiet 1818 under sit Døbenavn Paul H.; Navnet Harro antog han senere efter Faderen). I 1819 rejste han til Dresden i samme Hensigt; i 1820 levede han i Wien og i Würzburg, hvorfra han vendte tilbage til Danmark; men da den græske Frihedskrig vakte hans Begejstring, kunde hans fantastiske og æventyrlige Sind ikke holde det ud hjemme, og han drog ud for at kæmpe i den hellige Kamp (1821). Resultatet

svarede imidlertid ikke til hans højtflyvende Forventninger, og han rejste til Rom, hvor han boede et helt Aar; der fra drog han til Wien for at leve udelukkende for Kunsten; derefter levede han skiftevis i Schweits og i München, saa igjen i Wien, hvor han en Tid virkede som Theaterdigter ved Theatret «an der Wien»; saa førte han en Tid en stille Tilværelse i Prag, men i 1828 se vi ham i Warschau som Kornet i et russisk Garde-Lansenerregiment. I 1830, da Julirevolutionens Dønninger gik hen over Evropa, vaagnede atter Trækfugledriften hos ham; han tog sin Afsked og vendte tilbage til Tyskland, først til Brunsvig. Da han paa Grund af «demagogische Umtriebe» var bleven udvist af Sachsen og Bajern, drog han til Strasburg, hvor han udgav Bladet «Das constitutionelle Deutschland», tog derefter Del i den bekjendte demagogiske «Hambacher Fest» (1832) og flygtede igjen til Frankrig, hvor han opholdt sig i Egnen mellem Châlons og Dijon og i selve Dijon (1834). Her kom han i Forbindelse med Mazzini og deltog med denne i Toget til Savoyen, men han blev arresteret i Badestedet Grenchen i Schweits (Maj 1836) og sat fast i Solothurn; dog blev han snart sat i Frihed igjen og fik endog, ligesom Mazzini, Borgerret i Grenchen. Han blev ikke desto mindre snart efter udvist af Kanton Basel, arresteret i Bern og derefter udvist af hele Schweits, hvorfor han begav sig til alle politiske Flygtningsers Fristed, London. Her levede han fredelig i nogen Tid, men i 1837 blev han saaret i en Duel paa Pistoler og rejste til Øen Helgoland. Heller ikke her kunde han leve i Fred; hans stridbare Sind indviklede ham i Uenighed med Gouvernøren; han blev bragt om Bord i en Orlogsmænd og transporteret bort. I 1838 dukker han pludselig op paa Kanaløen Jersey, i Vinteren 1838—39 se vi ham atter paa Helgoland, saa i Bordeaux, 1841 i Brügge, derpaa i England, Frankrig, Brasilien. I Avg. 1843 rejste han fra Rio de Janeiro til de forenede Stater, hvor han levede hened 5 Aar af sin Pen og sin Pensel, men i Revolutionsaaret 1848 var Trækfuglen atter paa Flugt til Tyskland, hvor han opholdt sig i Hamborg, til Dels ogsaa i Rensborg, hvor han udgav Bladet «Das Volk».

Da han i 1849 igjen blev udvist af Hamborg, rejste han til Norge, hvor hans Mødreneslægt stammede fra, men da han i Christiania udgav et politisk Ugeblad, «Folkets Røst», og Skuespillet «Testamentet fra Amerika», hvori han utilsløret stillede sig i skarp Opposition til den herskende Regeringsform og erklærede den for uforenelig med Menneskets Ret og Værdighed, blev han i Følge

kgl. Resolution af 27. Maj 1850 ført som Arrestant til Kjøbenhavn og her fra i et engelsk Fartøj bragt til Hull. Her udstedte han en selvfølgelig frugtesløs «Protest and report», begav sig saa til London og levede her i nogen Tid som Medlem af en evropæisk demokratisk Centralkomité i saa yderlig fattige Kaar, at han maatte tigge i Aviserne for ikke at dø af Sult. Da han i 1854 viste sig i Hamborg, blev han strax arresteret, og kun ved den amerikanske Konsuls Mellekomst lykkedes det ham at komme bort til Amerika, hvor han levede i Rio de Janeiro, indtil han i 1856 igjen rejste til England. Fra Jersey af ansøgte han den danske Regering om Tilladelse til at opholde sig paa sit Fædrelands Jord, om det saa skulde være i et Statsfængsel. Denne Tilladelse blev ham ikke nægtet, men da det kom til Stykket, skj ttede han ikke om at benytte sig af den, men levede i meget tarvelige Kaar, snart i London, snart paa Jersey; til sidst blev Stakkelens Sind aldeles forstyrret; han led af Forf lgelsesvanvid, han lod sig af Avtoriteterne udstede Vidnesbyrd for god Opførsel og sendte disse til sine indbildte Forfølgere, de franske og russiske Agenter. En Morgen, 21. Maj 1870, fandt man ham liggende død paa Gulvet i sit Sovekammer; han havde taget sig af Dage ved Fosfor, som han havde skrabet af T endstikker.

H. var en særdeles frugtbar Forfatter; hans litterære Virksomhed er lige saa broget, sønderreven og fantastisk som hele hans Liv; en stor, maaske den største Del af hans Produktion er Tendensarbejde og fremkaldt ved øjeblikkelige Stemninger og omgivende Tilstande, saaledes f. Ex. «Die Mainoten» (1825), «Der Ipsariot, der Khan» (1825), «Firn Mathes des Wildsch tzen Flucht» (1831), «Memoiren  b. Polen» (1831), «Der russische Unterthan» (1832), «Poesie eines Skalden in Rio de Janeiro» (1843), «Republikanische Gedichte» (1848). Han har forsøgt sig næsten i alle Digtarter, Lyrik, Helte-digt, Drama, Memoire, Novelle, Roman og Rejsebeskrivelse; under Pseudonymet «Rhonghar Jarr» (en Omstilling af Bogstaverne i Harro Harring) udgav han «Fahrten eines Friesen in Dänemark, Deutschland, Ungarn, Holland, Frankreich, Griechenland und der Schweiz» (1828).

Br mmer, Deutsches Dichter-Lex. Halvorsen, Norsk Forf. Lex. Allg. Deutsche Biographie X. C. A. Nissen.

Harsdorff, Caspar Frederik, 1735—99, Arkitekt, er født i Kjøbenhavn 26. Maj 1735 og Søn af en tysk, fra Nürnberg indvandret

Fader, der ernærede sig som Skoleholder, og en svensk Moder, Anne Marie Eriksdatter. Hans Fader hed Johan Christoph Harsdorffer, hvilket Navn Sønnen senere ændrede til det nu saa berømte Harsdorff. H. begyndte at lære Mathematik for at uddanne sig til Ingeniørofficer, men hans Hu stod til Bygningskunsten, og denne studerede han derfor ivrig, saa at han efter det nye Kunstakademis Stiftelse 1754 kunde nyde Jardins Undervisning og allerede 1756 opnaa den store Guldmedaille for «En Stadsport». Saaledes blev H. den første Arkitekt, der her hjemme nød denne Udmærkelse, med hvilken der fulgte et 6aarigt Rejsestipendium paa 400 Rdl. d. K. aarlig.

H. rejste til Paris og tilbragte der 4 Aar under flittigt Arbejde, medens han samtidig trods sine tarvelige økonomiske Forhold levede en ung Kunstners frie og glade Liv, baade sammen med franske Kammerater og med danske Venner, særlig Maleren J. P. Lund og Billedhuggeren C. F. Stanley; man fortæller flere Æventyr om ham, men noget paalideligt véd man næppe. Derimod véd man af hans egne og andres Udsagn, at han, saa snart han havde lært at tale nogenlunde ordentligt Fransk, gjorde solide Studier, navnlig under Arkitekten Blondels Vejledning, og at han samtidig øvede sig i at komponere paa egen Haand. I Forsommeren 1762 rejste han til Rom, og her fik han et helt nyt Blik paa sin Kunst.

Her saa han for første Gang i Virkeligheden Resterne af selve de antike Monumenter, og han forstod pludselig, at hele hans tidligere Udvikling var ufuldkommen, og at han maatte vandre ad helt nye Veje for at naa sit kunstneriske Maal. Hvad han hidtil havde beundret og studeret, var nu i hans Øjne kun en Andenhaandskunst, et Studium af de samme oprindelige Kilder, til hvilke han nu selv vendte sig, og af hvilke han øste i fulde Drag med al den Lidenskab, der laa i hans Sind, og med den næsten ubevidst sikre Forstaaelse, som var hans ægte Kunsternatur egen. Han opmaalte og tegnede de antike Levninger, og han opfattede til Fuldkommenhed deres inderste Karakter og Væsen; dette er sikkert, thi derom vidne hans senere Arbejder. Derimod véd man ikke bestemt, om det var en ung romersk Arkitekts paa Kapitolium udstillede Prisarbejde, som slog ham ved sin Behandling og ledede ham ind paa den rette Vej, eller om det var en ung spansk Arkitekts Dovenskab med selv at tegne de Opmaalinger af Antikerne, som han skulde sende hjem, der gav H. Anledning til at udføre dette Arbejde for ham. Men dette er ogsaa temmelig ligegyldigt;

nok er det, da H. kom hjem til Danmark i 1764, mødte han med en arkitektonisk Dannelse og en kunstnerisk Modenhed, der langt overgik alle hans samtidiges.

Først de ydre Omrids af hans Liv: 1764 blev han agreeret og fik som Opgave «Et kongeligt Palais, liggende paa en smuk Plads». 1765 blev han Medlem af Akademiet, 1766 Professor i Perspektiv, 1770 kgl. Hofbygmester, 1771 efter Jardins udtrykkelige Ønske hans Efterfølger som Professor i Arkitektur. 1777—79 fungerede han som Akademiets Direktør og udnævntes derefter til Justitsraad. I Maj 1799 blev han syg paa sit Landsted «Rosenlund» ved Gammel Kongevej og døde sammesteds Natten mellem 23. og 24. Maj. 1770 havde han ægtet en Datter af Hofbygmester Fortling (V, 259) Elisabeth Margrethe, f. 1749 og i 1765 allerede Enke efter Hofbilledhugger August Braun; hun overlevede ham i 13 Aar og døde 16. Juni 1812.

H. fik ikke tilnærmelsesvis de Arbejder at udføre, som hans sjældne Begavelse evnede; Forholdene vare ugunstige og Sansen for Kunst yderst ringe. I den første Periode efter sin Hjemkomst maatte han nøjes med at opføre nogle Privathuse og restavrere nogle Herregaarde. Og naar der endelig forelaa Opgaver, ved hvis Løsning han kunde faa Brug for sit kunstneriske Snille og sin rige Fantasi, saa vare de des værre af den Art, at de paa Grund af deres Bestemmelse og Materiale kun levede saa kort et Liv, at de ikke formaaede at bringe hans Navn til Efterverdenen. Naar der var Festligheder i Anledning af Fødselsdage eller andre Mærkedage i den kongelige Familie, overdroges det H. at komponere de pompøse Dekorationer, som opstilledes paa alfar Vej, og hans Opfindsomhed og fint udviklede Smag paatrykte disse Øjeblikkets Børn et Præg, som i højeste Grad vakte Samtidens Beundring. Flere af dem opstilledes senere i Fredensborg Slotshave for en kort Tid at modstaa den Ødelæggelsens Skæbne, som det skrøbelige Materiale nødvendigvis var udsat for.

Lad os kortelig gennemgaa de forskjellige Arbejder, som det blev H.s Lod at udføre i sit Fædreland.

Uden for Kjøbenhavn har han bygget General Eickstedts Gravkapel i Ringe Kirke i Fyn og Gravkapellet i Karise Kirke ved Faxe for Grev Moltke 1766—69; sidstnævnte Kapel var paabegyndt af en fransk Arkitekt, rimeligvis Nicolas Jardin, men H. forandrede Anlægget efter sit eget Naturel og benyttede ved det lille Kapel allerede den samme Hovedidé i Karakteren, som han senere ud-

formede videre i en langt rigere og pragtfuldere Grad ved Christian VI's og Frederik V's Gravkapel ved Roskilde Domkirke, 1774—79. Lige saa lidt som Christian IV i Renæssancetiden tog Hensyn til Kirkens Stil, men lod sit eget Kapel opføre efter sin egen Smag, lige saa lidt brød H. sig om at underordne sin kunstneriske Tanke under Helhedens Tidspræg; de arkæologisk-arkitektoniske Hensyn existerede overhovedet endnu ikke den Gang. Hvad han tilstræbte, var at skabe et værdigt Gjemmested for de høje Kongers og Dronningers Gravmonumenter; derfor er Bygningen simpel og enkelt i det ydre, kun virkende ved sine Forhold, sine store Flader og sin strænge Alvor, hvorimod der i det indre er anvendt en stilfuld Pragt i Dekorationen, som dog ikke helt er kommen til sin Ret efter Bygmesterens oprindelige Tanke. I 1779 standsedes nemlig Arbejdet paa Grund af Mangel paa Penge, og først mange Aar efter, da H. længst var død, fuldførtes det af hans Elev C. F. Hansen. Nu er det indre helt hvidt, hvorimod H. havde tænkt sig en velgjørende Brydning af lyse, harmoniske Toner, frembragte ved Anvendelsen af mørkere og lysere, graaligt og hvidt Marmor mellem hinanden. Fremdeles ombyggede han den ene Fløj af Hørsholm Slot og opførte et Par Pavilloner i Slotshaven.

Hvad hans Virksomhed som Bygmester i Kjøbenhavn angaar, var det kun faa offentlige Hverv, der bleve ham overdragne. 1773 ombyggede han den lille Eremitagepavillon i Rosenborg Have og frembragte med faa og tarvelige Midler den lige saa stilfulde som yndefulde «Herkulesloge». I det store kongelige Bibliothek indrettede og dekorerede han 1781—85 2 store Sale, og 1773—74 ombyggede han det kongelige Theater, men maatte des værre 18 Aar senere selv skæmme den noble Façade ved Tilbygningen af de 2 Afstigningspavilloner, som de fornemme Klassers Trang til Bekvemmelighed gjorde nødvendige. Blandt hans Privatbygninger i Kjøbenhavn maa nævnes: Petersens Jomfrukloster paa Amagertorv, et Par Huse i Amaliegade, Gaarden Nr. 72 i St. Kongensgade, hans egen Gaard paa Kongens Nytorv, 1780, hvis mærkelige Form afhænger af den skjæve og kantede Grund, der stilledes til hans Raadighed. End videre Grosserer Peschiers Gaard ved Holmens Kanal, den nuværende Landmandsbank, hvor han med stor Finfølelse anvendte Mursten og Sandsten i Forening. I en senere Tid har Hetsch paabygget den en 3. Etage, og i de sidste Aaringer er den med respektfuld Forstaaelse restavreret af H. Storck. 1795 opførte han Løveapotheket og 1798—99 Agent Erichsens Gaard paa

Kongens Nytorv, den nuværende Handelsbank, som des værre har mistet en Del af sin ejendommelige Karakter ved en moderniserende Restavration fra den seneste Tid. H. døde, før Bygningen var fuldt færdig, og har saaledes næppe nogen Del i de prægtige Dekorationer paa 1. Sal, som sandsynligvis skyldes indkaldte italienske Kunstnere. Endelig maa det bemærkes, at han udarbejdede et Projekt til en ny Bankbygning i Kjøbenhavn, der dog aldrig kom til Udførelse.

Naar man skulde karakterisere disse Harsdorffske Bygninger, maa man først og fremmest nævne deres beundringsværdige Simpelt-hed. Om end de indre Rum, bestemte for rige Handelsherrer, ofte ere prægtig dekorerede, saa vel plastisk som malerisk, saa har Bygmesteren dog i det ydre overalt foragtet al Brask og Bram og kun lagt an paa at virke ved Forholdenes Harmoni og ved Linjernes ædle Renhed. Som Forbillede har den antike Kunst bestandig staaet for ham, naturligvis fortrinsvis den romerske, som han nøje kjendte af Selvsyn, men mærkelig nok tillige den græske, til hvilken han kun kunde have et ringere Kjendskab; og med en forbavsende Forstaaelse er han saaledes trængt ind i den antike Kunsts Aand og Væsen, at hans egen Produktion paa en næsten fabuløs Maade er bleven præget deraf. Et eneste Exempel herpaa skal anføres: Ved Løveapotheket og ved sin egen Gaard, hvor han, som for øvrigt næsten overalt, anvendte den ioniske Stil, havde han paa Grund af de indskrænkede Forhold ikke Plads til at lade det ioniske Pilasterkapitæl udfolde sine brede Voluter, hvorfor han ganske simpelt vendte Kapitælets Side udad, noget, man den Gang aldrig havde set og derfor selvfølgelig foragedes over; og nu senere, ved nyere Fund i Pompeji, har man opdaget, at Oldtidens Kunstnere under lignende Forhold have anvendt ganske den samme Fremgangsmaade.

Det Arbejde, hvortil H.s Navn er knyttet med den største Hæder, og som længst vil vidne om ham som sin Tids største Bygmester, er Kolonnaden ved Amalienborg, og er det ikke en sørgelig Skæbnens Ironi, at dette vor genialeste Bygmesters genialeste Arbejde er udført i et saa forgængeligt Materiale som Træ? Da Christiansborg Slot 1794 gik op i Luer, blev Kongen nødt til at flytte Residensen til Amalienborg. Det gjaldt da at forbinde Moltkes og Schacks Palaiser paa en saadan Maade, at der let kunde finde Adgang Sted fra det ene til det andet. Opgaven blev stillet H. som kgl. Hofbygmester, og en Række Udkast viser, hvor-

ledes han først forsøgte at løse den ved at anvende samme Stil som den, hvori Palaiserne ere opførte. Ved alle disse Projekter var der imidlertid den Svaghed, at man for at tilfredsstille Stilens Fordringer og de høje Herskabers Bekvemmelighed dækkede over Udsigten til Frederik V's skønne Rytterstatue. H. fandt da paa at løse Opgaven ad en anden Vej. Han havde under sit Pariserophold stiftet Bekjendtskab med Le Roys Værk over de græske Ruiner, og han har senere truffet Stuarts og Revetts Værk «The antiquities of Athens», hvoraf 2. Del udkom 1778, dette mærkelige Arbejde, det første, som gav den civiliserede Verden fyldestgjørende Besked om Grækenlands Bygningskunst i Oldtiden. Man fortæller, at H. var saa begejstret over disse Fremstillinger af den antike Kunst, at han efter de i Værket angivne Opmaalinger paa sit Kontor lod udføre store Detailtegninger i virkelig Størrelse, som han ophængte paa Væggene til sin og sine Elevers Glæde og kunstneriske Opdragelse. Opfyldt af Interesse for, hvorledes Oldtidens Mestre havde dannet Propylæerne, de store, aabne Gjennemgangsbygninger, ad hvilke Vejen førte til Templer og Slotte, optog han denne Idé og gjenfødte den saa levende, at der næppe før eller senere i den moderne Tid er fremkommet et Arbejde i ionisk Stil, som er saa fuldt ud præget af Antikens Aand. Heldigvis gjorde Kongen ingen Indvendinger mod hans Tegning, og i Løbet af et halvt Aar, 1795, fuldførtes dette Værk, som trods den store Stilforskjel paa den fineste og aandfuldeste Maade forbinder de 2 Palaiser, medens det samtidig, set fra Syd, danner en værdig Ramme om Rytterstatuen. I sine indbyrdes Forhold og i sin forstaaende Benyttelse af de antike Former staar dette Arbejde som et overraskende Udslag af kunstnerisk Gjenfødselssevne.

Endnu et Arbejde af stort kunstnerisk Værd kunde H. have været saa lykkelig at udføre, hvis ikke Døden havde forhindret ham deri. Det var Fuldførelsen af Marmorkirken. Da en stor Del af Kjøbenhavn i 1795, Aaret efter Slotsbranden, var lagt i Aske, og bl. a. derved Nicolai Kirke var umuliggjort som Sognekirke, vaagnede Tanken paa ny om at fuldende den i 1770 standse Opførelse af Marmorkirken. Man henvendte sig herom til H., og med ungdommelig Lidenskab tog den aldrende Mand fat paa denne Opgave. I Løbet af forholdsvis kort Tid lykkedes det ham at udarbejde 2 Projekter, af hvilke han fuldførte det ene i Model, et Arbejde, som har været opbevaret paa Kunstakademiet, indtil det ved Afstøbningssamlingens Overførelse til sit nye Lokale øde-

lagdes og fjærnedes med unænsom Haand. Dette Projekt var beundringsværdigt ved sin storladne Simpelhed; Kunstneren havde under Udarbejdelsen stadig haft Roms Pantheon for Øje, og der er ingen Tvivl om, at Kirken, opført i denne Skikkelse, vilde være bleven et karakteristisk og mærkeligt arkitektonisk Monument i Norden. Projektet vedtoges, trods alvorlig Modstand fra flere Professorers Side, men da Efterretningen herom bragtes den gamle og syge Kunstner, overvældede Glædesbudskabet ham, og de svage Kræfter svigtede. Han døde, som ovenfor nævnt, i Foraaret 1799.

Des værre eje vi saare lidet af H.s Efterladenskaber. Hans Akademitegning er forsvundet, hans Model ligesaa, og de fleste af hans Originaltegninger, som vare gaaede i Arv til hans Svigersøn Murmester Schaper, tilintetgjordes ved en Ildebrand. Hvad vi have tilbage, er det smukke Værk «C. F. Harsdorffs Værker» (1871), udgivet af Selskabet for nordisk Kunst, hvori hans Hovedarbejder ere gjengivne i dygtige Raderinger, og hvortil Høyen har skrevet en (af Julius Lange fortsat) saa kyndig og forstaaende Text, at dette Værk altid vil blive en Hovedkilde til Studiet af H.s Kunst.

Som et Exempel paa, hvor alsidig H. var, skjønt han selv saa fuldstændig gik op i Antiken, kan følgende anføres: Som kgl. Hofbygmester blev han ofte raadspurgt i vanskelige Spørgsmaal, og man maa beundre hans omfattende Blik og klare Dømmekraft. Han viste bl. a. en saadan Respekt for Christian IV's Renæssancebygninger, skjønt deres Stil laa hans Smag saa fjærnt, at det er hans Fortjeneste, at han ved sin vægtige Indflydelse forhindrede Virkeliggjørelsen af Hofbygmester Anthons taabelige Projekter om at omlægge S-Broen ved Frederiksborg Slot og at nedbryde Spiret paa Rosenborg Taarn og erstatte det ved en Ballustrade (!).

Thomas ^{de}Taarup satte de kjønne Ord paa hans Kiste: «Sjælden som Kunstner, som Menneske».

Weilbach, Dansk Konstnerlex. Hennings, Essai historique sur les arts et leur progrès en Danemarck S. 70. 87 ff. Collin, For Hist. og Statistik II, 197 ff. 262 ff. 275 ff. (Schaper,) Marmorkirken og Marmorpladsen, 1867. Høyens Skrifter III, 119 ff. 225 ff. Friis, Saml. til dansk Bygn.- og Kunsthist. S. 119 ff. 273 ff.

Erik Schiødt.

v. Harstall, Christian Ulrik, 1645—1719, Hofmand, fødtes 5. Nov. 1645 i Nykjøbing paa Falster; hans Forældre vare Hans Vilhelm v. H. til Pederstrup og Berritsgaard, der var kommen til Danmark som Kammerpage hos Prins Ulrik, og Sibylle Cathrine Metzsch. I sin Ungdom færdedes H. i forskjellige Lande og tjente

derefter ved det sachsen-altenburgske Hof som Staldmester og Kammerjunker, indtil han 1680 gik i Christian V's Tjeneste som Staldmester; han forfremmedes senere til Overstaldmester, fra hvilket Embede han i Foraaret 1699 tog sin Afsked og trak sig tilbage til sit Gods Berritsgaard, hvor han tilbragte sin Tid «med al berømmelige, højadelige Idrætter». 1707 skjenkede Frederik IV ham det hvide Baand. Død 4. Sept. 1719. Gift 1. (1669) med Marie Cathrine v. Einsiedel, 2. (1673) med Eleonore Helene v. Pfuhl († 1680), 3. (1681) med Dorothea Sophie v. Offenbergh (f. 1648 † 1724).

Pontoppidan, Marmora Dan., II, 321. Der Deutsche Herold 1890, Nr. 2.
G. L. Wad.

Hartmann, Carl Christian Ernst, f. 1837, Billedhugger, Søn af nedennævnte Komponist J. P. E. H. og hans første Hustru. Han er født 13. Sept. 1837 og Elev af H. V. Bissen. Efter i 1859 at have vundet den lille Sølvmedaille debuterede han s. A. paa Foraaarsudstillingen med en Springvandsfigur (Konkurrence til den Neuhausenske Pengepræmie), hvortil han havde valgt Motivet «Thors Kamp med Midgaardsormen». I 1860 udstillede han Gruppen «En Dreng, der forfølges af en Gase» og 2 Aar efter Statuen «Diomedes», der blev kjøbt til den kongl. Skulptursamling. Under et Ophold i Rom fra 1863—66 udførte han bl. a. en kolossal Statue, «Alexandros», som tilhører Musæet i Aalborg, og under et fornyet Ophold sammesteds fra 1868—70 «Den døende Abel» (ligeledes i Aalborg). Af hans senere Arbejder kan nævnes Marmorstatuen «Eva», som blev kjøbt af den engelske Gesandt Sir Charles Wyke, samt Statuerne «Psyche» (1889) og «Hero» (1891). I 1871 ægtede Kunstneren Thyra Boisen, Datter af Pastor L. N. B. (II, 486).

Weilbach, Kunstnerlex.

Carl Bruun.

Hartmann, Johan Ernst, 1726—93, Koncertmester, Komponist, var født i Gross-Glogau i Schlesien Juleaften 1726. Om hans Forældre haves ingen Oplysninger, og det er ligeledes ubekjendt, hvor og af hvem han modtog sin Uddannelse som Violinist og Komponist. 1754 var han Violinist hos Fyrstbiskoppen i Breslau, Grev Schaffgotsch; senere blev han Koncertmester i den lille Residensby Rudolstadt og derefter i Pløen, hvilken sidste Ansættelse atter førte til, at han i 1768 kom som Koncertmester til Hoffet i Kjøbenhavn, efter at det pløenske Kapel var blevet opløst.

Oprettelsen af en Koncertmesterpost i det kongelige Kapel stod i Forbindelse med dettes forestaaende Udvidelse og Omdan-

nelse fra et Kammermusikkorps til et egentligt Orkester. I H. fik Kapellet i sin nye Skikkelse en kyndig og erfaren Anfører; men desuden blev han ved sit mesterlige Violinspil en værdifuld Akkvisition for de Kammerkoncerter, som i Begyndelsen af Christian VII's Regeringstid hørte til Hoffets stadige og mest yndede Forlystelser, og som under Sartis Overledelse fandt Sted dels ved Hoffet selv, dels i de fornemme Kredse, der dannede dets Omgivelser. Han kom ligeledes til at medvirke i Egenskab af Solist og Orkesterdirigent ved Aristokratiets i 1774 stiftede Koncerter i Gehejmeraad v. der Lühes Gaard paa Kjøbmagergade, den nuværende Postgaard, og senere i Gjethuset paa Kongens Nytorv.

Den fine Verden, til hvis Koncerter H. saaledes blev knyttet, sværmede endnu for de italienske Modekomponister. Det store Publikum havde derimod begyndt at tabe Smagen for disses kunstige og snørklede Maner, og navnlig paa Syngespilscenen maatte den italienske Opera mere og mere vige Pladsen for de franske Syngestykker, hvis simple, udtryksfulde Melodier i langt højere Grad tiltalte den naturlige Musiksans. 1778 blev det italienske Operaselskab afskediget. Samtidig med at denne Bevægelse foregik, gjorde Ønskerne om Opførelsen af danske Originalarbejder sig gjældende med stigende Styrke. Flere Komponister prøvede ogsaa paa at afhjælpe Savnet af et nationalt Syngespil, men uden Held. H. holdt sig tilbage, i det han synes at have manglet Lyst eller Mod til at slaa ind paa denne Vej. Han var egentlig fra først af Instrumentalkomponist og havde debuteret med en Samling Sonater for 2 Violiner og Bas; her i Kjøbenhavn komponerede han en hel Række Symfonier. Derimod laa Vokalkompositionen oprindelig hans Interesse fjærnere. «Det har aldrig», skriver han i 1778, «været min Hovedsag at befatte mig med at sætte Musikken til Syngesager», og det var derfor ikke uden Betænkeligheder og Forbehold, at han det nævnte Aar efter Theaterdirektionens Opfordring indlod sig paa et saa dristigt Foretagende som at komponere Musik til Ewalds «Balders Død». Forsøget lykkedes imidlertid over Forventning. «Balders Død» blev opført første Gang som Syngespil 30. Jan. 1779, og H.s Musik, hvori han med sympathetisk Forstaaelse havde vidst at træffe «den højtidelige, melankolske Tone», som Digteren selv ansaa for at være et Hovedtræk i de fleste af sine Poesier, vandt almindeligt Bifald. Ikke mindre heldig var han det følgende Aar med Musikken til «Fiskerne», hvis Æmne tillod ham at anvende lysere Farver. Ved sine Kompositioner til disse 2

Ewaldske Digtninger løste H. paa en helt igjennem dygtig og kunstnerisk, hist og her genial Maade den Opgave, der var stillet ham, nemlig at skabe et nationalt Syngespil i den nye, af Gluck og Grétry indførte Smag, hvorefter Musikken, hvis sande Væsen ikke bestod i Triller og Roulader, «i Expression, Deklamation og Udarbejdelse skulde passe sig til Texten og dermed udgjøre et helt». For Theatret komponerede han endnu Syngestykket «Hyrdinden paa Alperne» (1783) og Musikken til det heroiske Skuespil «Gorm den gamle» (1785). Et Arbejde af en anden Art fra den nærmest følgende Tid var 2. Del af Kantaten til Prinsesse Louise Augustas Formæling med Prinsen af Augustenborg (1786); 1. Del havde Naumann komponeret.

Under Koncertvæsenets næsten alt for frodige Opvæxt i de musikalske Klubbers Periode blev der, som rimeligt var, lagt Beslag paa H. fra forskjellige Sider. Han blev, vistnok i 1784, Koncertmester i «Harmonien», det Selskab, som indtog den første Plads i musikalsk Henseende, og komponerede for flere andre Selskaber Kantater til deres Festligheder. Blandt de Vokalværker af H., som opførtes i hans senere Aar, fremhæves Musikken til Storms «Højtidsange», opført i Kongens Klub 1787, og til samme Digtters Passionssang: «Jesu Dødsangest i Urtegaarden» samt «Forløserens Død, Opstandelse og Himmelfart», komponeret til Text af Chr. Hertz. — Slutningen af hans Liv formørkedes af huslige Sorger, som Tabet af en voxen Datter, der var Hjemmets Støtte, gjorde endnu byrdefuldere. Han døde 21. Okt. 1793.

H. var en samvittighedsfuld og beskeden Kunstner, «en Mand, som kjendte sig selv, og som ikke var indtagen af sig selv» — for at bruge hans egne Udtryk. Partiturerne til de Ewaldske Syngespil vidne ogsaa om, at han ikke let blev tilfreds med sine Arbejder, men atter og atter vendte tilbage til dem for at gjøre dem fuldkomnere. «Balders Død» blev efter de første Opførelser næsten helt omkomponeret; for nogle Stykkers Vedkommende kan der endog paavises flere forskjellige Bearbejdelser. De Mangler, som desuagtet bleve tilbage, lade sig let forklare af, at den dramatiske Komposition var ham et uvant Fag, hvor tilmed Sproget og Savnet af en mere omfattende litterær Dannelse lagde ham Hindringer i Vejen.

Med sin Hustru, Margarethe Elisabeth f. Wilken, Datter af Guldsmid W. i Pløen, havde H. flere Børn. 2 af Sønnerne bleve Musikere. Den ældste af disse, *Johan Ernst H.*, var født 2. Marts

1770 og fik Ansættelse som Organist ved Frederiks tyske Kirke paa Christianshavn. 1807 kom han til Roskilde, hvor han blev Kantor ved Domkirken og døde 16. Dec. 1844. Nogle Kompositioner af ham, hvoriblandt et Par Klubkantater, opførtes i Aarene 1789—97. Broderen *August Wilhelm H.*, f. 6. Nov. 1775, kom ind i Kapellet som Violinist og blev derefter Organist, senere Kantor, ved Garnisons Kirke i Kjøbenhavn; † 15. Nov. 1850. Han var Fader til nedennævnte J. P. E. H.

Gerber, Lex. og Neues Lex. der Tonkünstler. Collin, For Hist. og Statistik II, 217 ff. Klaverudtog af «Balders Død» og «Fiskerne», udg. af Samfundet til Udg. af dansk Musik. Nær og Fjern 1. Febr. 1880. Musikforeningens Festskrift I.

V. C. Ravn.

Hartmann, Johan Peter Emilius, f. 1805, Komponist. H., som blev født i Kjøbenhavn 14. Maj 1805, var baade paa Fædrene- og paa Mødreneside af musikalsk Herkomst; Faderen var nysnævnte Kapelmusikus, senere Organist ved Garnisonskirken, August Wilhelm H., Søn af ovfr. anførte Komponist Johan Ernst H. og selv en dygtig Violinist, Elev af Schall, og Komponist af forskellige Arbejder, hvilke dog ikke bleve bekjendte uden for en snævrere Kreds; Moderen, Christiane Petrea Frederica f. Witten-dorff, var Datter af Slotskantor i Fredensborg P. A. W. Da hun af daværende Prins Christian (senere Christian VIII) blev valgt til Gouvernante for hans Søn, den lille Prins Frederik, boede Familien i nogle Aar vekselsvis paa Sorgenfri og Amalienborg, og den lille H. tumlede sig der i lystig Leg med den kun 3¹/₂ Aar yngre vordende Tronarving, hvorved et Venskab grundedes, der holdt sig med Aarene, ogsaa efter at Prinsen havde bestegit Tronen som Frederik VII. Kjærlighed til Musikken vaktes tidlig hos Drengen i det musikalske og ret velstaaende Hjem; men Faderen, som selv var sin Søns Lærer, vilde dog ikke, at denne Kunst skulde være mere end et forædlende Moment i hans Opdragelse, og ønskede, at han skulde studere. Han blev derfor sat i Borgerdydskolen i Kjøbenhavn; men imidlertid beskæftigede han sig stadig med Musikken, og da han fik Lov til at følge Faderen paa Orgelet, blev han snart Herre over dette Instrument i den Grad, at Weyse, som en Gang kom til at høre ham, blev slaaet af det ejendommelige og geniale i hans Spil og paalagde Faderen at sørge omhyggelig for Uddannelsen af Drengens Talent. Følgen heraf var, at han blev tagen ud af Skolen for at læse privat, hvorved han kunde faa mere Tid til sin Raadighed. Fra nu af blev Weyse

hans stadige Velynder og Raadgiver, hvem han altid viste, hvad han havde skrevet, og som altid levende interesserede sig for hans Fremgang. Studierne bleve dog ikke forsømte, og 1822 blev han Student, 17 Aar gammel. I 1824 blev han sin Faders Eftermand som Organist. Aaret efter optraadte han første Gang offentlig som Komponist, i det en af ham komponeret Kantate til Text af Oehlen-schläger, «Orgelets Pris» (Op. 5, a), opførtes ved en i Garnisonskirken given Koncert, ved hvilken han ogsaa udførte Præludium og Fuga af Seb. Bach. I 1826 opførtes sammesteds en af H. komponeret Koncertouverture i D-Mol for Orkester (Op. 3) og en Orgelfantasi, som han selv foredrog. Han havde imidlertid efter sin Faders Ønske valgt det juridiske Studium, og hans Tid blev delt mellem dette og Musikken, uden at nogen af Delene forsømtes; thi medens flere større Kompositioner fuldførtes, saaledes en gejstlig Overture for Orkester og Orgel i C-Mol (Op. 9) og en Sonate for Pianoforte og Violin (Op. 8), studerede han flittig, saa at han i 1827 og 1828 kunde tage den juridiske Examens theoretiske og praktiske Del. I 1828 blev han ansat som Sekretær ved den borgerlige Indrulleringskommission; men dette var det eneste, hvortil han benyttede sin Examen; fra nu af viede han sig udelukkende til Musikken. Hertil bidrog ogsaa hans 2. Dec. 1829 indgaaede Ægteskab med Emma Sophie Amalie Zinn, Datter af Agent og Grosserer J. F. Z., en ualmindelig begavet Kvinde, hvis store musikalske Sans spredte sin Forklarelse over hans lykkelige Hjem.

Da det kgl. Musikkonservatorium oprettedes i 1827, var H. bleven ansat som Lærer der. Hans Virksomhed ved denne Institution bragte ham i nær Berøring med Siboni, og ligesom Weyse blev ogsaa denne ham en velsindet Raadgiver, med hvem han navnlig raadførte sig med Hensyn til Sangkomposition. Dog kan det ikke siges, at nogen af disse to har haft egentlig Indflydelse paa hans Arbejder; snarere kan saadan mærkes fra Spohr, der den Gang stod paa sin Berømmelses Højdepunkt; hans egen Originalitet var endnu ikke ret brudt igjennem. Dette skete, da ved en Aftenunderholdning paa det kgl. Theater 19. Febr. 1832 Skuespiller Nielsen fremsagde Oehlen-schlägers Digt «Guldhornene» under Ledsagelse af en Musik af H. (Op. 11), som betog Tilhørerne ved sin ejendommelige Karakter. Det var den H. egne nordiske, af Folkevisen paa-virkede Tone, som her første Gang hørtes, og som senere altid har klinget igjennem i det bedste af, hvad han har skrevet. S. A. opførtes hans første dramatiske Arbejde, Operaen «Ravnen» (Op. 12)

med Text af H. C. Andersen, som vel vandt almindelig Anerkjendelse for sin Friskhed og sit dramatiske Liv, men som paa Grund af den svage Text efter 6 Opførelser maatte lægges hen; senere (1865) blev den gjenoptaget i noget omarbejdet Skikkelse, men kunde heller ikke i denne holde sig. I 1833 opførtes Melodramaet «Jurabjærgene» (Op. 14) og i 1835 Operaen «Korsarerne» (Op. 16) med Text af H. Hertz. Denne blev modtagen med stort Bifald, men dog snart af tilfældige Grunde lagt hen. S. A. komponerede H. sin første Symfoni, i G-Mol (Op. 17).

Aaret 1836 blev af indgribende Betydning i H.s Liv. I Anledning af Opførelsen af «Hans Heiling» kom Heinr. Marschner i Foraaret til Danmark; han blev bekjendt med den unge Komponist, hvis Arbejder vakte hans varme Interesse, og da han forlod Landet, fulgte H. ham til Tyskland. I Hamborg skiltes de, men Marschners anbefalingsbrev aabnede ham Adgang, hvor han kom frem, i Berlin, Leipzig, München; Hjemreisen gik over Paris og Kassel, hvor Spohr modtog ham med stor Sympathi og Anerkjendelse. Ogsaa Kritikken fulgte ham med Velvilje; særlig omtalte R. Schumann i Artikler fra Aarene 1837—42 Arbejder af ham med Interesse og Forstaaelse i «Neue Zeitschrift für Musik». S. A. (1836) stiftedes Musikforeningen i Kjøbenhavn, i hvis Bestyrelse H. indtraadte, og hvis Formand han har været fra 1839—92. Da Siboni døde 1839, overtog han ligeledes Bestyrelsen af Musikkonservatoriet indtil dets Ophør snart efter.

Saaledes stod H. som en af Danmarks betydeligste Repræsentanter for Musikken, og i de nærmest paafølgende Aar falde flere af hans vægtfuldeste Kompositioner. I 1838 opførtes Oehlenschlägers «Olaf den hellige», hvori H.s højst karakteristiske Tonemaleri «Slaget ved Stiklestad» og det kraftfulde «Bjarkemaal» vakte almindelig Begejstring og holdt det ellers svage Stykke paa Scenen igjennem en Række Forestillinger. I 1840 komponerede han Sørgekantaten over Frederik VI til Text af H. C. Andersen, hvori den bekjendte Sang: «Den danske Bonde bad» forekommer, og 1. Juli s. A. opførtes i Anledning af Christian VIII's Kroning Heibergs Drama «Syvsoverdag» med H.s Musik (Op. 30), hvoraf Jægerkoret: «Snart er Natten svunden» endnu den Dag i Dag er paa alles Læber. H., i hvis Lod det senere er faldet saa overordentlig hyppig at maatte give Stemningen Udtryk i Toner ved baade festlige og sørgelige Anledninger, gav her et Bevis paa sin sjældne Hurtighed i Arbejdet og Styrke i at koncentrere Tanken, i det den oprinde-

lige Ouverture til «Syvsoverdag» blev komponeret og instrumenteret paa Theatrets Syngeskole Natten mellem 30. Juni og 1. Juli; den Ouverture, som nu bruges, er skreven i 1872. I 1842 opførtes C. Borgaards Drama «Undine» med Musik af H. (Op. 33), hvoraf navnlig den smukke Bryllupsmarche kan fremhæves. I Anledning af Weyses Død i s. A. mindedes H. sin gamle Lærer og Ven ved den smukke Kantate til Ord af Hertz (Op. 36), som Musikforeningen udgav. Som en af Landets første Orgelspillere var han selvskreven til at succedere Weyse som Organist ved Frue Kirke (1843), hvilken Post han endnu bestrider. I 1844 udførtes ved Thorvaldsens Begravelse H.s storslaaede Sørgemarche, som siden er bleven benyttet ved mange lignende Lejligheder, og da det kgl. Theater s. A. ved en Sørgefest for Thorvaldsen opførte «Hakon Jarl», blev for første Gang H.s Ouverture til denne Tragedie (Op. 40) spillet, et Arbejde, der betegner et næste Trin i Komponistens Udvikling i nordisk Retning og malende gjengiver den i Stykket skildrede Kamp mellem Hedenskab og Kristendom. Det er et af de forholdsvis faa af H.s Arbejder, der ere kjendte i Udlandet, hvortil hans Musiks specifik nordiske Karakter ellers har vanskeliggjort ham Adgangen, i det den er bleven udført i «Gewandhaus» 24. Okt. 1844 under hans egen Ledelse. Det næste Aar bragte ved Afsløringen af Monumentet for Frederik VI paa Skanderborg Slotsbanke H.s Festmusik (Op. 42) med den pompøse Skanderborgmarche. Endelig kom i 1846 Syngespillet «Liden Kirsten» (Op. 44) af H. C. Andersen, til hvis lange Liv paa vor Scene med dets mere end 100 Opførelser H.s romantisk-skjønne Musik har været den væsentlige Aarsag. Den hjemlige Tone med dens Gjenklange fra Riddertiden og Kæmpevisen, dens bløde Vemod i Skildringen af den rene Kvindeskikkelse ved Siden af det lyse og lette i Narrens Figur som Repræsentant for Folkelystigheden betog strax Publikum; særlig have Vexelsangen mellem Sverkel og Liden Kirsten samt Menuetten altid vundet Bifald.

De paafølgende Aar kunne nærmest betragtes som en Hviletid oven paa den foregaaende rige Produktion. Hertil kunne muligvis de politiske Begivenheder, Kampaarene i 1848—50, have bidraget, men dernæst ogsaa megen personlig Sorg, som ramte den dybtfølende Kunstner. 15. Nov. 1850 døde hans gamle Fader. Dødsfaldet havde været ventet, og under Sorgen over den forestaaende Adskillelse havde H. paabegyndt en religiøs Komposition, «Quando corpus morietur»; samme Dag, som han afsluttede denne,

kom der Bud om Faderens Død. 6. Marts 1851 mistede han sin elskede Hustru, der havde staaet ved hans Side som en forstaaende og aandsbeslægtet Livsledsagerinde, og om hvem et Minde er bevaret i de af hende komponerede nydelige Sange, som udkom under Navnet «Fr. Palmer». 1855 døde Datteren Sophie, Gades Hustru. Trods de Skygger, som disse Aar spredte over hans Liv, foreligger der dog fra denne Periode flere Kompositioner af lysere Karakter, saaledes hans 2. Symfoni, i E-Dur (Op. 48, b), Koncertouverture i C-Dur (Op. 51) og den herlige Sangcyklus «Sulamith og Salomon» (Op. 52). I 1854 komponerede han sin Idyl «En Sommerdag» for Soli, Kor og Orkester, et Arbejde, der er bygget og udformet over den danske Folkeviser («Jeg gik mig ud en Sommerdag»). Fra samme Aar hidrører hans muntre Studentsang: «Vi er et lystigt Folkefærd», skrevet for Studentsangforeningen, hvis Musikdirektør han havde været fra 1843, og til hvilken han med sit bestandig ungdomsfriske Sind og sin akademiske Dannelse altid vedblev at føle sig knyttet; senere (1868) blev han dens Formand, og han har i Aarenes Løb skrevet mange større og mindre Kompositioner for den. Endelig var samme Aars Foraars Balletten «Et Folkesagn» bleven opført, hvortil han sammen med Svigersønnen Gade havde komponeret Musikken. Balletmusik havde H. tidligere komponeret («Fantasiens Ø», 1838), men denne er den første, hvori hans paa dette Felt fremragende Evner røbede sig og bebudede de kommende store Triumfer.

I 1856 skrev han Overturen til «Axel og Valborg» (Op. 57), det paafølgende Aar den karakteristiske Mellemaktsmusik til «Hakon Jarl» — man mindes «Bondehærens Sammenstimlen»! —, i 1858 Intermediet til «Kilderejsen» og Overturen til «Correggio» (Op. 59). S. A. falder hans store Koncertkomposition «Dryadens Bryllup» (Op. 60), hvori han, følgende Digteren, har stræbt i Tonerne at give et Billede fra den græske Oldtid. I hans huslige Forhold var den Forandring indtraadt, at han 20. Maj 1855 havde ægtet Thora Camilla Jacobsen, Datter af den tidligere Bogholder hos Zinn, Jacob Christian J. I 1857 gjorde han en Udenlandsrejse til Tyskland og Italien.

Det store Syn paa Nordens Fortid, som H. havde vist sig i Besiddelse af, gjorde ham til Bournonvilles selvskrevne Medarbejder, da denne geniale Mand fattede Ideen til en Ballet i gammelnordisk Stil. Den gjensidige forstaaende Samarbejden af de to Kunstnere skabte en af vor Scenes største Prydelser, Balletten

«Valkyrjen» (Op. 62), opført 13. Sept. 1861, der giver et glimrende Billede af Vikingelivet, og som modtoges med stormende Begejstring og har oplevet en Række Forestillinger. Ved Musikken til «Valkyrjen» havde H. godtgjort sin ubestridelige første Rang paa dette Omraade; men en endnu større Opgave var ham forbeholdt. Efter faa Aars Forløb, i hvilke der fra hans Haand foreligger Kantate ved Indvielsen af Studenterforeningens Bygning (1863), den gribende Sørgekantate over Frederik VII (1863), Koncertouverturen «En Efteraarsjagt» (1864), Kantaten ved Indvielsen af Universitetets Solennitetssal (1866), opførtes 21. Febr. 1868 den store Ballet «Thrymskviden» (Op. 67), hvori selve den nordiske Gudeverden er fremstillet, et grandiost Sujet, som vistnok kun faa turde binde an med. En overordentlig Rigdom paa Ideer er nedlagt i denne Musik, som tillige med «Valkyrjen» gjør H. til den ejendommeligste og største Balletkomponist, Verden har kjendt.

Herefter fulgte i 1871 2 Kompositioner, der danne en karakteristisk Modsætning til hinanden, nemlig den yndige og friske «Foraarssang» for Kor og Orkester (Op. 70) med sin for den 66aarige Komponist saa betegnende Strofe: «Aldrig er Ungdomstiden forbi» og «Davids 115. Salme» for Soli, Kor og Orkester med den paafaldende Vexlen mellem gammel Kirkestil i Indlednings- og Slutningskoret og dyb, gribende Mystik i Mellemsykket («De døde kunne ikke love Herren, de nedfare i Stilheden»). Denne Mystik, der oftere kan spores i hans Værker, saaledes f. Ex. i Slutningskoret af «Dryadens Bryllup», faar et endnu prægnantere Udtryk i «Vølvens Spaadom» for Mandskor og Orkester (1872), et Værk ikke stort af Omfang, men af saa tankevægtigt Indhold, at det maa anses for det genialeste af hans Toneværker i oldnordisk Retning. «Arkona» (1875), hans sidste Balletkomposition, er, trods mange fortrinlige Momenter, sammenlignet med de 2 foregaaende Balletter, af svagere Virkning og vandt heller ikke det Bifald som disse.

Ligesom Studenterverdenen drog ogsaa Universitetet ham til sig. Allerede i 1848 havde han komponeret Heibergs Kantate til Universitetets Sørgefest over Christian VIII, og foruden den tidligere nævnte fra 1866 komponerede han tillige en Kantate ved Universitetsfesten i Anledning af Kronprinsens Formæling (1869). Ved sit 50 Aars Jubilæum som Organist i 1874 kreeredes han til Æresdoktor. Sin Tak for den ham beviste Hæder ydede han i den store og aandfulde Kantate til Text af Ploug ved Universitetets 400 Aars Jubelfest (1879), i Reckes Kantate til Kongens Fødselsdag (1888) og

endelig i den skjøne Guldbryllupskantate af Richardt (1892), alle tre Værker af betydeligt Omfang og ikke mindst beundringsværdige paa Grund af Mesterens høje Alder.

Foruden de i det foregaaende særlig fremhævede Værker har H. endnu frembragt en Mængde større og mindre Arbejder, hvoraf kunne nævnes: Musik til Oehlenschlägers «Fiskeren og hans Børn» (Op. 29), «Yrsa» (Op. 78), Andersens «Maurerpigen» (Op. 32) og Molbechs «Dante» (Op. 85), alle opførte paa det kgl. Theater; «I Provence» (Op. 68) og «Hinsides Bjærgene» for Kor og Orkester; «Zigeunersang», «Foran Sydens Kloster», «Sabbathsstilhed» (Op. 76) og «Luther paa Wartburg» (Op. 79) for Solost., Kor og Orkester; Kantaterne: «Hilsen til Norge», «Tonernes Verden» (ved Musikforeningens Jubilæum 1886) og «Ved Koncertpalaisets Indvielse» (1889); «Tre Karakterstykker for Orkester» (Op. 81); Fantasier i F-Mol (Op. 20) og A-Dur, Sonate i G-Mol og «Langfredag—Paaskemorgen» for Orgel; Sonater for Pianoforte og Violin, Op. 39 (tilegnet L. Spohr) og Op. 83, samt Suite for Piano og Violin, Op. 66 (tilegnet Ferd. David); en Mængde Klaverstykker, samlede og udgivne i 4 Bind (heri Prissonaten Op. 34, «Sommerfuglen», «Gyngehesten» osv.); en stor Mængde Sange for en og flere Stemmer, hvoraf som almen bekjendte fremhæves: «Flyv Fugl, flyv», «Lille Cathrine», «Stork, Stork, Langeben», «Nøkken», «Du, som har Sorg i Sinde», «O Frihed, o du søde», «Lær mig, Nattens Stjerne» og Sangene af «Ambrosius» for 1 Stemme, «Slumrer sødt i Slesvigs Jord», «Tøvejr», «Betids» og «Jeg véd, jeg vorder dig aldrig kjær» (den sidste komponeret 1888) m. fl. for 4 Stemmer; desuden «Liturgisk Musik» (Op. 49) og en stor Del Salmer og aandelige Sange.

Da Kjøbenhavns Musikkonservatorium 1867 blev oprettet, blev H. sammen med Gade og Pauli Bestyrer af denne Institution samt tillige Lærer ved samme. Endnu i sin Alderdom beklæder han denne Post. Selvfølgelig har han modtaget en Mængde Udmærkelser som Anerkjendelse af sin Virksomhed. I 1849 udnævntes han til Professor, i 1886 dekoreredes han med Danebrogsordenens Storkors, og flere fremmede Ordener har han modtaget, ligesom han nyder Komponistgage af Staten. 1. Febr. 1889 havde han den Sorg at miste sin anden Hustru, der i mange Aar trofast havde hygget om hans Hjem.

Erslew, Forf. Lex. II. C. Andersens Skrifter XXVIII. Fremtidens Nytaarsgave 1870. C. Thrane, Danske Komponister. Musikbladet, 2. Aarg. Nr. 19 f. Schytte, Musiklex. Universitetsprogr. ved Reformationsfesten 1874. Overskou, Den danske Skueplads. Musikforeningens Festskrift. A. Sørensen, Studenter-sangforen. 1839—89.

G. St. Bricka og S. A. E. Hagen.

Hartmann, Wilhelm Emilius Zinn, f. 1836, Komponist. Emil H. er Søn af ovennævnte J. P. F. H. i dennes første Ægteskab og er født i Kjøbenhavn 21. Febr. 1836. Som Arv efter sin Slægt viste han sig tidlig i Besiddelse af musikalsk Begavelse, der uddannedes ved Undervisning først af N. Ravnkilde, senere af A. Rée i Klaverspil, medens Faderen selv underviste ham i Orgelspil og Musiktheori. Allerede i Barnealderen komponerede han — tiltalende Prøver herpaa findes i de af ham senere udgivne «Smaasange for Ungdommen» (Op. 20) —, men hans første større, offentlig hørte Komposition var en Passionssalme af Ingemann for Sopran-solo, Kor og Orkester, udført ved Theaterkorets Koncert i Frue Kirke Skærtorsdag 1858. Sammen med sin senere Svoger Aug. Winding komponerede han Musikken til Bournonvilles Ballet «Fjældstuen», opført i Maj 1859 paa det kgl. Theater, hvilken blev modtaget med Bifald og oplevede en længere Række Forestillinger. I 1860 rejste han til Tyskland, hvor han i Leipzig fortsatte sine Studier i Musik, og efter Hjemkomsten blev han i 1861 ansat som Organist ved St. Johanneskirken i Kjøbenhavn, hvorfra han senere, i 1871, forflyttedes til Christiansborg Slotskirke. Det Held, han havde med sin Balletmusik, gav ham Lyst til at forsøge sig som dramatisk Komponist, og han skrev for det kgl. Theater Musikken til Hostrups Syngestykke «En Nat mellem Fjældene» (1863), til Operaen «Elverpigen» med Text af Overskou (1867) og til Syngestykket «Korsikaneren» (1873), men intet af disse Arbejder holdt sig paa Repertoiret. Hans sikre Teknik, Klangsans og gode Herredømme over de store Instrumentalformer, i hvilken Henseende Omgangen med hans Svoger N. W. Gade vistnok har paavirket ham meget, førte ham naturlig til at arbejde for Koncertsalen, og han har indtil nu skrevet en Række anselige Kompositioner paa dette Felt, som, fremførte under hans egen Ledelse paa hans hyppige Rejser, have gjort Navnet Hartmann bekjendt i Udlandet, hvortil vel ogsaa hans Musiks mere universelle Karakter har bidraget. Blandt hans Værker kunne fremhæves: Symfoni Nr. 1 i Es-Dur (Op. 29), Nr. 2 «Fra Riddertiden» (Op. 31), Nr. 3 i D-Dur (Op. 42) og den symfoniske Digtning «Hakon Jarl» (Op. 40); «Ouverture til et nordisk Sørgespil», et af hans mest bekjendte Værker, senere udgivet under Titel «Eine nordische Heerfahrt» (Op. 25), «Ouverture pastorale», «Skotsk Ouverture»; «Nordiske Folkedanse», «Skandinavisk Folkemusik» (Bearbejdelser for Orkester af nordiske Viser og Danse), «Dyveke-Suite» (Op. 45), «Tanz-Suite» m. fl.; en Violin-

koncert (Op. 19), Violoncelkoncert (Op. 26), Klaverkoncert (Op. 47) samt flere Kammermusikværker, saasom 2 Serenader (Op. 8 og 24), Nonet (Op. 33), Strygekvartet (Op. 38); 2 større Vokalværker: «Vinter og Vaar» (Op. 13, a) og «Mod Lyset», Kantater (Op. 33), begge for Kor og Orkester, samt endelig en Mængde Sange og Klaverstykker. — I 1864 ægtede han Bolette Puggaard, Datter af Grosserer Rudolph P. og Signe f. Andrea, og 1889 fik han Professortitelen.

V. Møller, Danske Kunstner-Portræter. Schytte, Musiklex. Mendel u. Reissmann, Musiklex. *G. St. Bricka.*

Hartvigson, Frits Seligmann, f. 1841, Pianist. F. H., der er født i Grenaa 31. Maj 1841 og Søn af Kjøbmand H. H., fik først Undervisning af sin musikalske Moder, Emma f. Rée, senere af Anton Rée, optraadte allerede som Dreng i Koncerter og rejste i 18 Aars Alderen til Berlin, hvor han under Hans v. Bülow's Vejledning uddannede sig til en af Nutidens betydeligste Klavervirtuoser. Fra 1864 har han bosat sig i England, hvor han som Lærer for Prinsessen af Wales i 1873 blev udnævnt til Hofpianist; 1888 blev han ansat som Professor ved det kgl. Musikakademi i London. Paa sine Koncertrejser har han flere Gange gjæstet sit Fædreland, saaledes i 1872 og 1889.

G. Grove, Dictionary of music and musicians IV. *S. A. E. Hagen.*

Hase, Trud, —1437, ejede Ørtofte i Skaane og hørte til de mere fremragende Mænd i dette Landskab allerede i Kong Olufs Tid; han medbeseglede saaledes baade den Landefred, som Skaaningerne sluttede i 1380, og den Særfred, som de Aaret efter indgik med Kong Albrecht af Sverige. Ogsaa under Dronning Margrethe nævnes han oftere; dog opnaaede han først Ridderværdighed ved Erik af Pommerns Bryllup i 1406. Denne Konge synes at have sat megen Pris paa Hr. T. H.; i 1411 gjorde han ham til Hovedsmand paa Gulland, og denne vigtige Post beholdt han lige til sin Død, der først indtraf 1437, da han maa have naaet en høj Alder. Et Minde om Kongens Venskab for ham er endnu bevaret i en Ske, der bærer Navnene Trud Hase og Magda Hase samt Aaret 1435; paa den ses et kronet E og paa Latin Indskriften: «Til Gulland og Havet mit Haab». Den her nævnte Magda var vel T. H.'s Hustru; i saa Fald var det i andet Ægteskab, da en vis Kirstine omtales som gift med ham 1404.

Weeke, Lunde Domkapitels Gavebøger S. 239. Sveriges hist. från äldsta tid II, 154. *Kr. Erslev.*

Hasebard, Jacob, 1552—1607, Læge, var født i Lybek. Da hans Fader, Jacob H., der tidligere havde ernæret sig som Kirurg i Hamburg, 1553 blev kaldet til Kjøbenhavn som kgl. Livkirurg, fulgte Sønnen med. Efter Faderens Død 1556 ægtede Moderen, Abigael Bonifaciusdatter, Apotheker Antonius Battus. Med denne fulgte H. siden til Haderslev. Da Enkedronning Dorothea havde fattet Godhed for Drengen, tog hun ham til sig paa Koldinghus og sørgede siden for, at han blev sat i Skole i Meissen, hvor han forblev i 6 Aar. Imidlertid var hans Søster bleven gift med Biskop Poul Madsen i Ribe. Til denne kom H. nu, og da Svogeren 1569 forflyttedes til Kjøbenhavn, fulgte H. med og blev s. A. indskreven ved Universitetet. Efter at have studeret her i en Del Aar rejste han udenlands. Med kgl. Stipendium uddannede han sig til Læge og tog 1583 Doktorgraden i Basel. Siden levede han 6 Aar i England, indtil han 1590 kom tilbage til Kjøbenhavn. Aaret efter ægtede han Kirstine, Datter af Slotsskriver Niels Paaske. 1593 beskikkedes han til Livlæge hos Christian IV, i hvilken Stilling han blev til sin Død, 3. Sept. 1607 i Slagelse. H. var en i sin Tid vel anset Læge. Han efterlod 7 Børn, deriblandt nedenanf. Wichmand H. samt *Jacob H.*, nøje knyttet til den lærde Holger Rosenkrantz, først Professor ved Universitetet, siden Provst og Sognepræst ved Frue Kirke i Kjøbenhavn († 1625).

Th. Bartholin, Cista med. S. 141 ff. Moller, Cimbria lit. I.

H. F. Rordam.

Hasebard, Wichmand, o. 1601—1642, Biskop, er født i Kjøbenhavn og Søn af den foregaaende. I Følge Familieoptegnelser lignede han i høj Grad Christian IV og blev anset for en naturlig Søn af Kongen. 1618 blev han Student og kom kort efter til Rosenholm hos den lærde Holger Rosenkrantz, der 1620 sendte ham til Professor Jesp. Brochmand med en meget rosende Anbefaling. 1622 rejste han ud som Hovmester for Eiler Krafse og Erik Grubbe og opholdt sig en Tid med dem i Leipzig. 1625 tog han Magistergraden ved Kjøbenhavns Universitet og blev 1626 Rektor paa Herlufsholm, som han forlod 1628, da Kongen udnævnte ham til Lærer for sine Børn Grev Valdemar Christian og Frøkenerne Sophie Elisabeth og Leonora Christine, med hvem han rejste til Friesland, hvor de opdroges hos Kongens Søsterdatter Sophie Hedevig af Brunsvig. 1629 kom de tilbage, og han opholdt sig derpaa med Grev Valdemar paa Ellensborg i Fyn, indtil de 1630

optoges paa Sorø Akademi. 1631 gjorde Kongen paa Frederiksborg hans Bryllup med Maren Brod, Datter af Raadmand Jørgen B. i Kjøbenhavn. 1635 blev han Præst ved St. Hans Kirke i Odense, hvor han udvikledes i en Række Rangstridigheder med den oden-siske Adel og med sine Embedsbrødre. 1639 blev han efter Kon-gens Ønske Præst ved Frue Kirke i Kjøbenhavn, og 1642 udnævntes han, atter ved Indgriben fra Hove, til Biskop i Viborg. Han blev indviet af Biskop J. Brochmand 19. Maj, men døde allerede i Avg. s. A. Hans Enke († 1663) blev 1647 gift med Rigmanden, senere Assessor i Højesteret, Hans Mule.

Wad, Rektorerne p. Herlufsholm S. 80 ff.

S. M. Gjellerup.

Hasle, Jørgen Henrik Theodor, 1816—89, Landmand og Politiker. Th. H., født 13. Juli 1816 i Kjøbenhavn, Søn af Over-retsprokurator Nic. Andr. H. (f. 1785 † 1820) og Ane Marie f. Ballum, Søster til H. C. Ørsteds Hustru, blev 1833 Student og lærte derefter Landvæsen i Holsten. Han var 1838—47 Ejer af Hesselbjærggaard og 1847—59 af Løvegaard, begge ved Slagelse; blev 1848 Land-væsenskommissær og var 1848—58 Formand for Sogneforstander-skabet samt 1856—59 Medlem af Holbæk Amtsraad. For det kgl. Landhusholdningsselskab udarbejdede H. 1844 en Beskrivelse af Holbæk Amt. 1854—58 var H. Folketingsmand for Slagelse- og 1860—61 for Frederikssund-Kredsen; valgtes 1863 til Landstinget og havde Sæde her indtil sin Død, siden 1866 som Fører for Venstre, men uden at tage væsentlig Del i Forhandlingerne. 1864—75 var han af Tinget valgt til Statsrevisor og 1866—83 til Medlem af Rigsretten. H. tog vigtig Del i Grundlæggelsen af Hindholm Højskole 1852 og i Stiftelsen af den sjællandske Bonde-stands Sparekasse 1856 samt var Medlem af dens Bestyrelse indtil 1875. Han blev 1877 Formand for de mindre Landejendomsbesid-deres Brandforsikring i Holbæk Amt (efter J. A. Hansen) og var med at forberede Dannelsen af en Brandforsikring for Landbygninger i Sjælland. 1865 var H. Medstifter af «Nordisk Samfund» og Næst-formand i dets Styrelse indtil 1871. H. døde 11. Febr. 1889 paa Frederiksberg, hvor han havde boet siden 1859. — H. var 3 Gange gift: 1. med Marie Magdalene f. v. Schnell (f. 1815 † 1847), Datter af J. v. S. til Gyldenholm, og 2. med Maria f. Prip (f. 1820), skilt;

Erslew, Forf. Lex. Barfod, Rigsdagskal.

Emil Elberling.

3. 1872 m. Antoinette
de Stabell (f. 1824
† 1881), Datter af Dy-
tved N. F. S. S.

Haslund, Magnus Edvard Alexander, f. 1844, Læge. A. H. er en Søn af Malermester Ole Henrik H. og Vilhelmine Beate f.

Bentzen og fødtes i Kjøbenhavn 6. Sept. 1844. Dimitteret fra det v. Westenske Institut i 1863 tog han Lægeexamen i 1870, fungerede som Kandidat ved Kommunehospitalet 1870—72, foretog derpaa en Studierejse, var i de følgende Aar Reservelæge ved Kommunehospitalets 5. og 4. Afdeling samt 1874—75 konstit. Overlæge ved den 5. («blandede») Afdeling. 1875 tog han Doktorgraden ved en Afhandling om Rhinoskopien. 1877—82 var han visiterende Læge ved Kjøbenhavns Politi, 1882 blev han Overlæge ved Kommunehospitalets 4. Afdeling og midlertidig Docent ved Universitetet i Dermatologi og Syfilidologi. I disse Specialfag har han publiceret forskellige Afhandlinger og var ved den internationale Kongres i Kjøbenhavn i 1884 Præsident i vedkommende Sektion. 1888 fik han Professortitelen. 1875 ægtede han Ingeborg Frederikke Hein (f. 1855), Datter af Læge i Odense Sophus Chr. Julius H.

Carøe og Selmer, Den danske Lægestand, 6. Udg.

Jul. Petersen.

Haslund, Otto Carl Bentzon, f. 1842, Kunstmaler. O. H., en Broder til foregaaende og født 4. Nov. 1842 i Kjøbenhavn, er Elev af Akademiet, men søgte samtidig videre Uddannelse hos V. Marstrand, J. Roed, N. Simonsen og P. C. Skovgaard. Som Akademiets Stipendiat foretog han 1873 en større Studierejse til Italien. H., der udstillede første Gang 1865 og siden 1867 stadig har været repræsenteret paa Foraarsudstillingerne, var oprindelig Dyr- og Landskabsmaler, men har siden sit Ophold i Italien ogsaa med meget Held dyrket Genren og Portrættet. Foruden at udmærke sig ved en smagfuld Tegning og en harmonisk Kolorit ere H.s Arbejder prægede af en stor Elskværdighed, der særlig lægger sig for Dagen i hans Motiver med Børn. Det første i denne Retning, «Romerske Abbater ryge i Smug» (1875), vakte berettiget Opsigt og er efterfulgt af mange andre; et af dem, kaldet «Koncert», tilkjendtes Udstillingsmedaillen i 1887 og findes nu i den kgl. Malerisamling, der desuden ejer flere Billeder af H. Blandt hans mange Portrætter ere hans Hustrus og Sindssygelægen Professor V. Steenbergs vistnok de betydeligste. H., der er gift med Charlotte f. Aagaard, Datter af Prokurator J. G. V. A. (I, 4), har været Medlem af Udstillingskomiteen siden 1888.

H. R. Baumann.

Hass, Joachim Bruun, 1713—89, personalhistorisk Samler, er født i Kjøbenhavn 11. Marts 1713; Forældrenes Navne vare Jørgen Helmer H. og Lisbeth Augusta f. Bruun. Han angiver selv

at have haft Digteren Ole Camstrup til Lærer, vistnok da denne holdt Skole i Bergen. Han blev ikke Student ved Københavns Universitet, men vides at have været i København i 1743 og havde kongeligt Løfte paa «convenable Employ», hvilket opfyldtes, i det Kong Christian VI paa en versificeret Ansøgning om at hjælpes «af 7 Aars Gjæld og Nød» 15. Marts 1743 meddelte ham Kaldsbrev som Klokker ved vor Frelsers Kirke i Christiania, uagtet Biskop Dorph allerede havde indstillet en theologisk Kandidat. I denne Stilling forblev han til 1. Jan. 1789, da han døde kort efter sin Hjemkomst fra Aftensangen. Han efterlod en Formue paa 20000 Rdl. og har skjænket et Par mindre Legater til Christiania Waisenhus og Fattighus («Guds Forsyns Ære ved Hass og Hess»). Han var en flittig historisk Samler og har efterladt et stort personalhistorisk Manuskript i 4 svære Foliobind under Navn af «Ære og Efterminde med hørende Efterretninger til den verdslige og gejstlige danske og norske Historie» osv. 1600—1780, mest efter trykte Kilder og ordnet efter Personernes Dødsaar, samt et Dagregister for Christian VI's Regering, begge i Universitetsbibliotheket i Christiania. Et efterladt Manuskript om Gejstligheden i Akershus Stift ejedes og er benyttet af Klokker B. Svendsen i hans haandskrevne Efterretn. om samme Stifts Gejstlighed, der bevares sammesteds. H. var 2 Gange gift uden Børn: 1. (16. Sept. 1744) med Rebecca f. Hess (begr. i Christiania 8. Dec. 1774, 64 Aar gammel); 2. (16. Avg. 1776) med dennes Søster Anna f. H., der døde kort efter Manden, 70 Aar gammel, begge fødte i Bergen.

Nicolaysen, Norske Stiftelser III, 927. B. Svendsens Efterretn. om Geistligh. osv. (Mskr.).

H. J. Huitfeldt-Kaas.

Hass, Ludvig Daniel, 1808—81, Præst og Politiker, Søn af Toldbetjent i København Peder Daniel H. og Elisabeth f. Wandler, er født i Ringsted 4. Nov. 1808. Han blev Student fra Metropolitanskolen 1826 og tog theologisk Embedsexamen 1832. 1835 ansattes han som Præst i Medolden i Haderslev Vesteramt, men 1840 tog han sin Afsked for i det danske Missionsselskabs Tjeneste at gaa til Smyrna for at missionere mellem de derværende Jøder. Her blev han med Kr. Kold som Medhjælper til Aaret 1847, da han vendte tilbage, uden at det var lykkedes ham at udrette det mindste. Det næste Aar ansattes han som Sognepræst i Hals, hvorfra han 1858 forflyttedes til Nibe. Han var en ivrig Tilhænger af det grundtvigske Parti, skrev som Præst i Medolden flittig i Lindbergs

«Nordisk Kirketidende» og kom ikke sjælden paa Kant med Autoriteterne ved den Maade, hvorpaa han optraadte imod dem, naar han mente, der gjordes Indgreb i hans egen eller andres Frihed. Da han saaledes 1852 havde foretaget en uberettiget Konfirmation af 2 Børn og skrevet en meget frimodig Skrivelse til Ministeriet, gav dette ham Valget mellem at betale 100 Rdl. i Mulkt eller at blive tiltalt for en Provsteret. Han truede da med at søge sin Afsked, men Sagen jævnedes dog, saa han beholdt sit Embede. — Endnu mere Bryderi voldtes der ham ved, at han, der var Homøopath og nærede en fast Tro til denne Lægemetodes Virkninger, ikke kunde lade være at hjælpe de mange, der fra nær og fjærn søgte Lægedom hos ham. Han blev derfor flere Gange idømt Mulkt og Fængselsstraf for uberettiget Lægevirksomhed og Handel med Medicin, i det mindste én Gang (1849) endog 6 Gange 5 Dages Vand og Brød. 1869 tog han sin Afsked.

H. var tillige en ivrig Politiker og havde i mange Aar Sæde i Rigsdagen. 1852 valgtes han i Aalborg Amts 1. Kreds (Nørre Sundby), hvor han gjenvalgtes flere Gange til 1854. Han gik 1858 over til 5. Kreds (Nibe), hvor han dog faldt igjennem 1861 ligesom ved Rigsraadsvalget i Nørre Sundby 1864; men ved et Omvalg s. A. i Nibe lykkedes det ham at blive valgt. Fra 1863—65 var han Landstingsmand for 7. Kreds (Aalborg og Hjørring Amter). Han deltog især i Forhandlinger om Kirke- og Skolesager og søgte bestandig at bevirke, at der gaves baade Præster og Lærere saa stor Frihed som muligt. Han døde 11. Juli 1881. — 1837 ægtede han Theodora Cathrine Iversen (f. 1813, † i Smyrna 1845), en Landmandsdatter, og 1846 Johanne f. Ipsen (f. 1817 † 1883), Datter af Grosserer M. I.

Erslew, Forf. Lex. Elvius, Danmarks Præstehist. 1869—84 S. 360 f.

L. Koch.

Hasse, Lauritz, 1737—1821, Præst, Søn af Jacob Lauritzen H., siden Stiftsprovst i Viborg (f. 1694 † 1765), og Marie f. Lessov, er født i Skive 20. Febr. 1737. Han blev 1754 Student fra Viborg, tog theologisk Embedsexamen 1757 og blev 1760 Hører ved Viborg Latinskole. 1770 tog han Magistergraden og blev 1776 Sognepræst for Grinderslev og Grønning i Viborg Stift og 1781 tillige Provst for Harre og Nørre Herreder. 1787 kaldedes han til Michaelis Kirke i Fredericia, og her var han Provst for Elbo Herred 1796—1803. Han underviste her i Latinskolen og var i 16 Aar Forligs-

kommissær. 1818 tog han sin Afsked og udnævntes til Konsistorialraad. Han døde 5. April 1821. 1772 ægtede han Charlotte Amalie Mangor (f. 1752 † 1822), Datter af Sognepræst til Gjentofte og Lyngby Christian Siegfred M. — H. var en overordentlig flittig Mand, der besad Færdighed i mange Haandarbejder; men han har tillige baade skrevet og især oversat mange af de Skrifter, som da ansaas for oplysende og belærende, især saadanne, som omhandlede Opdragelsen eller kunde tjene til Almuelæsning. Iblandt disse kan nævnes Knigges «Om Omgang med Mennesker» (1797) og (Beckers) «Nød- og Hjælpebog for Bondestanden» (1800).

Erslew, Forf. Lex.

L. Koch.

Hasselriis, Louis, f. 1844, Billedhugger. Han fødtes 12. Jan. 1844 i Hillerød, hvor Faderen, H. E. L. H. (gift med Sophie Frederikke f. Schondel), var Apotheker. Indtil Konfirmationen gik H. i Skole, først i det v. Westenske Institut i Kjøbenhavn og derefter, da Faderen havde købt en Landejendom paa Bornholm, i Rønne lærde Skole, hvorefter han sattes i Billedskærerlære. Hans Lyst til Kunsten førte ham dog snart ind i H. V. Bissens Atelier og der fra til Akademiet, hvor han 1868 vandt den lille Guldmedaille for «David ruster sig til Kamp mod Goliath». I 25 Aars Alderen forlod han Danmark og rejste til Rom, hvor han siden har opholdt sig, naar nogle kortvarige Besøg i Hjemmet undtages. Hans første betydeligere Arbejde (udført i Rom) var en Diskuskaster (senere, i 1887, udført i Marmor til Nationalgalleriet) samt en lille Gruppe i Bronze: «To Favner, der drikke dus». Af andre Arbejder fra denne Periode kan nævnes: «Dødens Engel», tilhørende Grev Holck-Hardenberg, en Favn, der suger Vin op af en Amfora, solgt i Marmor paa Pariserudstillingen og senere i en noget ændret Form opstillet i Bronze i Ørstedsparken i Kjøbenhavn, end videre en Dreng i Ledebaand og Dreng med Druer, som er bleven udført 10 Gange i Marmor, m. fl.

H.s Udvikling og hele Naturel, hans Blik for det karakteristiske, hans Evne til med faa Midler at udtrykke det væsentlige og hans Fortællertalent førte ham tidlig ind paa Portrætstatuen, især den historiske Portrætkunst. Han udmærker sig paa dette Omraade ved Energi, Kraft og ejendommelig poetisk Finhed, ogsaa ved en lykkelig Originalitet i Kompositionen, der rammer sikkert. Til hans fortrinligste Arbejder i denne Retning hører Statuetten af Johannes Ewald (i Nationalmusæet i Christiania), Bellmann (Nationalgalleriet i Kjø-

benhavn), Søren Kierkegaard, der købtes af Kunstforeningen i Kjøbenhavn, senere ogsaa af Nationalmusæet i Stockholm og den kgl. Afstøbningssamling i Dresden, H. C. Andersens Statue i hans Fødeby Odense, Statuetten af Schleppegrell i Frederiksborgmusæet, den kolossale Statue af Heinrich Heine i Marmor i den østerrigske Kejserindes Villa «Achilleion» paa Korfu og endelig den dygtige og karakterfulde Bronzebuste af kgl. Skuespiller Emil Poulsen. Kunstneren har i den nyeste Tid udført Skitsen til det Nationalmonument, som skal rejses i Anledning af den danske Konges og Dronnings Guldbryllup i Maj 1892. *Carl Bruun.*

Hassing, Morten Mortensen, 1813--63, Læge, fødtes i Hoebro 27. Febr. 1813 og var en Søn af Smeddemester Jens Mortensen H. og Johanne Andersdatter. Født under trange Kaar blev han dog paa Grund af tidlig viste Tegn paa Begavelse anbragt i Randers Latinskole og dimitteredes her fra 1832. Som medicinsk Student vandt han i 1836 Universitetets Guldmedaille og tog i 1838 den da netop indrettede forenede medicinsk-kirurgiske Examen. De følgende Aar fungerede han som Kandidat ved Almindeligt Hospitals medicinske Afdeling og var samtidig Underlæge ved Kjøbenhavns Borgervæbning, i hvilken Anledning han erholdt Bataillonskirurgs Karakter. 1842 blev han Distriktslæge i Kjøbenhavn, 1843 Reservemedikus ved Almindeligt Hospital, 1844 tillige tilsynshavende ved den midlertidige Fødselsstiftelse, der ved den egentlige Fødselsstiftelses Lukning paa Grund af Barselbeberens Hærgen indrettedes i den Duntzfeldtske Gaard. 1845 erhvervede han den medicinske Licentiatgrad ved en Afhandling om det da nye Middel Jodkalium i dets Anvendelse mod Syfilis, foretog derefter en Studierejse, under hvilken han navnlig opholdt sig længe i Paris og særlig studerede klinisk Medicin samt Syfilis og Hudsygdomme. Efter sin Tilbagekomst i 1846 gav han i «Bibl. f. Læger» en interessant Fremstilling af den daværende franske Medicins hele Karakter, 1848 erholdt han Doktorgraden, optraadte derefter som Privatdocent og ombyttede i 1850 Reservemedikatet paa Almindeligt Hospital med Reserveaccouchørstillingen ved Fødselsstiftelsen. Kort efter (1852) indgik han Ægteskab med Olivia Sophie Jacobine Bang og blev saaledes Svigersøn til den danske Medicins daværende Primas, Konferensraad O. L. Bang, et synligt Udtryk for, at den fattige Almuesøn havde arbejdet sig frem til en Plads i Lægestandens Elitekorps.

De Forventninger, man fra hans Ungdom havde næret om

hans Evner og Dygtighed, bleve heller ikke skuffede. Det var dog ikke som egentlig Videnskabsmand, at han fik sin store Betydning; hans Anlæg og Virkelyst gik hovedsagelig i rent praktisk Retning. Først og fremmest var det Kjøbenhavns mangelfulde Hospitalsvæsen, han satte sin Kraft ind paa at reformere, og her var hans bestandig bevarede varme Interesse for det Samfundslag, som han selv ved sin Herkomst tilhørte, en kraftig Drivfjeder. De uhyggelige Tilstande paa Fattigvæsenets store Hospital, som han ved sin mangeaarige Ansættelse der kjendte saa nøje, bestræbte han sig allerede tidlig for at afhjælpe. Men det var dog først, da Koleraepidemien 1853 havde aabnet Almenhedens Øjne, at hans Bestræbelser fik Fart. Han blev Medlem af den endnu s. A. nedsatte kongl. Kommission angaaende Hospitalets Reorganisation, og hans dygtige og energiske Optræden skyldtes det, at Kommissionen ikke akkviescerede ved det allerede tidligere foreliggende og af Hospitalets daværende Overlæger støttede Forslag om at fjerne Lemmestiftelsen og indrette hele Hospitalet til et Sygehospital, men derimod som Resultat af sine Overvejelser fremsatte den bestemte Fordring om et nyt og af Fattigvæsenet ganske uafhængigt kommunalt Hospital. Af den af Kjøbenhavns Kommunalbestyrelse i 1855 nedsatte kombinerede Komité for det nye Hospitals Oprettelse blev han ligeledes Medlem, men udtraadte det følgende Aar deraf, da der opstod Dissens mellem ham og Komiteens øvrige Medlemmer, og han navnlig af hygiejniske Betænkeligheder ikke vilde gaa med til at opføre et saa stort Hospital som det nuværende Kommunehospital. Ogsaa det første vigtige Resultat af Reorganisationsbestræbelserne med Hensyn til Almindeligt Hospital, Udskillelsen af alle Hospitalets Tilfælde af Syfilis og Hudsygdomme fra de bestaaende Afdelinger til en nyoprettet 3. Afdeling, gennemførtes navnlig ved hans dygtige Medvirking, og han blev selv som selvskreven den nye Afdelings Overlæge i 1855. I denne Stilling udmærkede han sig i høj Grad som Kliniker og klinisk Lærer i det hidtil her til Lands ganske udyrkede Specialfag, men hans store Betydning laa i øvrigt ogsaa her mere i rent praktisk end i egentlig videnskabelig Retning. 1856 fik han Professortitelen. Af den s. A. nedsatte vigtige Kommission angaaende en Reform af Sundhedspolitiet i Danmark var han et for sin Indsigtsfuldhed, Klarhed og Skarpsindighed højt skattet Medlem. For sin Stands Ære og Værdighed var han levende interesseret; da Standsspørgsmaal i 1857 kom frem med Vægt i Planen om Dannelsen af en almindelig dansk Lægeforening,

tog han med Iver Del deri og var i de første Aar Medlem af den nye Forenings Bestyrelse ligesom ogsaa optagen af at konstituere en særlig Kreds af Foreningen i Kjøbenhavn.

Men snart led hans rige og betydningsfulde Virksomhed Afbræk ved en uheldelig Hjærnesygdom, der medførte en tiltagende Lamhed, samtidig med at hans skarpe Intelligens dog holdt sig uskadt og tillod ham koldblodig og rolig at forfølge sin Sygdoms skæbnesvangre, fremskridende Udvikling. Efter et Par Aars Sygdom døde han 27. Febr. 1863.

Smith og Bladt, Den danske Lægestand, 4. Udg. Hosp. Tid. VII, 1. Ugeskr. f. Læger 2. R. XXXVIII, 164 f. Bibl. f. Læger 5. R. VI, 234 ff. Erslew, Forf. Lex.

Jul. Petersen.

Hassius, Johan Sigismund, † 1729, s. Lillienpalm.

Haste, Peder Horrebow, 1765—1831, Digter, er født 12. Jan. 1765 i Faxe paa Sjælland, hvor hans Fader, Mag. Espen H., den Gang var Præst; hans Moder, Sophie Magdalene f. Horrebow, var en Datter af Professor P. H. den ældre. Efter at være bleven Student (1782) studerede han en Tid Theologi, men da han ingen Lyst havde til dette Studium, opgav han det igjen og tog en Huslærerplads i Frederiksborg, hvor han opholdt sig 1786—91. Derpaa flyttede han til Kjøbenhavn og ernærede sig her ved litterært Arbejde af forskjellig Art. I 1798 blev han udnævnt til Told- og Konsumtionsinspektør i Middelfart, hvorfra han 1804 forflyttedes til Assens og 1809 til Svendborg; her døde han som Justitsraad 28. Jan. 1831. Han ægtede 1800 Birgitte Melbye († 1850), en Datter af Jubel læreren Pastor Thor M. i Middelfart. — H. har som Forfatter forsøgt sig i adskillige Retninger. Han oversatte og bearbejdede flere af den tyske Pædagog Salzmanns populære Arbejder, udgav «Thalia, et Blad for Skuespilyndere» (1795—96), skrev «Ariana, et heroisk Syngespil» (1795), et af den Slags Arbejder, som Wessels «Kjærlighed uden Strømper» ikke strax kunde gjøre det helt af med, og forfattede endelig adskillige Digte, hvoraf han i 1790 udgav en Samling «Blandede Digte»; efter hans Død kom «Samlede, udvalgte Digte, udg. af J. H. Smidth» (1835). H. hører som Forfatter i et og alt til det 18. Aarhundredes sidste Halvdel. Af hans Digte: Læredigte, Oder, Selskabssange, Elegier osv., har intet formaaet at holde sig i Live. Blandt de bedste af dem kunne nævnes «Vuggesang» og «Hannas Sange», der i Digte som: «Ved Sytøjet», «Strikkevise» osv. skildre en ung Piges Stemninger. I sine Elegier

synger han, paa den Tids Vis, om «den venlige Grav»; hans Haab «er uforstyrret Søvn i kølig Grav». Deraf følger dog ikke, at han som Menneske var en melankolsk Natur; tvært imod, han var «en særdeles Ven af selskabelige Glæder og søgtes for sin blide Karakter og smukke Viser af mange Kredse». Som Embedsmand var han agtet for sit Retsind og sin Billighed.

P. H. Haste, Saml., udv. Digte. Erslew, Forf. Lex.

F. Rønning.

v. Hatten, Bendix, —1685, Officer, var en Søn af nedenævnte Heinrich v. H. og Margrethe Wasmer. Om B. v. H.s Ungdom vides kun, at han tidlig gik i fremmed Krigstjeneste, men under Svenskekrigen var han i Danmark og stod 1659 som Major i U. F. Gyldenløves Rytterregiment, med hvilket han deltog i Slaget ved Nyborg. 1664 blev han Oberst og Chef for fynske nationale Regiment samt Kommandant i Nyborg. Hans Forhold til Borger-skabet i denne By var meget spændt i de 7 Aar, han førte Kommandoen, og til han 1671 blev forflyttet til Norge. S. A. blev han (13. Febr.) naturaliseret som dansk Adelsmand. Efter i nogle Aar at have været Kommandant i Throndhjem overtog han i Slutningen af 1673 Kommandantskabet paa Bergenhus. Som Chef for Bergenhusens nationale Regiment deltog han under Gyldenløvefejden i Marstrands Erobring, Træfningen ved Uddevalla, Indfaldet i Jæmte-land 1677 og Belejringen af Baahus 1678. Aaret efter Freden blev han Generalmajor og 1682 Kommandant og Amtmand paa Bornholm, hvor han døde 24. Marts 1685. Hans Lig blev ført til Bergen. Han var gift (1673) med Marie Lillienskiold, Datter af kgl. Kommis-sær og konstit. Stiftsbefalingsmand Hans L. Hun blev anden Gang gift med Stiftamtmand Iver v. Ahnen (I, 158).

P. F. Rist.

v. Hatten, Heinrich, —1655, holstensk Raad, blev født i Segeberg, hvor Faderen, Christian H., havde en underordnet Stilling ved det kongelige Slot. Han studerede 1603 i Wittenberg og blev Dr. jur. i Rostock; senere traadte han i Tjeneste hos Christian IV og Hertug Frederik III og blev deres Raad og Landkansler i Hertugdømmerne; end videre opnaede han et Kanonikat i Slesvig Domkapitel. Han medvirkede til Udarbejdelsen af den 1636 ud-givne Politiordning for Hertugdømmerne og ved Revisionen af Landretsordningen for disse, forfattede 1642 et Stridsskrift mod Hamborg og benyttedes flere Gange ved Gesandtskaber til Kejseren; paa en af disse Sendelser blev han 1635 adlet af denne. I Nov.

1645 sendtes han af Kongen og Hertugen af Gottorp til Fredskongressen i Osnabrück for at varetage deres Interesser; han havde desuden her det Hverv for den senere Kong Frederik III at virke for hans Besiddelse af Stifterne Bremen og Verden. Han døde 12. Juni 1655 i Rensborg. En Opgivelse gaar ud paa, at han var gift med en Datter af den kongelige Raad Joachim Reich, en anden betegner Margrethe Wasmer som hans Hustru.

Møller, Cimbria lit.

J. A. Fridericia.

Hatting, Albert, 1742—1812, Præst, Personalhistoriker. Født i Bergen 14. Maj 1742. Faderen, Jørgen H. (f. 13. Marts 1697 † 15. Jan. 1770), var Præst ved Hospitalet; Moderen, Catharina Hedevig f. Pendsfeldt († 18. Sept. 1760), var dennes første Hustru. Blev privat dimitteret 1762, tog Aaret efter Examen philos., drog saa hjem og hjalp Faderen med at prædike, tog 1765 Examen theol. og blev 1767 personel Kapellan hos Faderen. I dette Embede tilfaldt ham den sjældne Forretning, at han viede sin Fader til hans anden Hustru. Efter Faderens Død blev han personel Kapellan til Domkirken, 1776 resid. Kapellan til Lindaas og forflyttedes 1786 som 1. resid. Kapellan til Nykirken i Bergen, hvor han døde 13. Febr. 1812. En Samling af Passionsprædikener fra hans Haand vidner baade i Form og Indhold om en Præst af den gamle orthodoxe Skole. Han har gjort sig fortjent ved sine Samlinger til Bergens Stifts Præstehistorie, hvoraf kun Byens Præsters Levnedsløb med Bemærkninger om Kirker og Sogneforhold udkom i Trykken 1774 i Bergen (Biskopperne og Domkirkens Præster), 1775 i Kjøbenhavn (samme med de øvrige Kirkers Præsteskab). 1. Udgave blev skarpt behandlet af Claus Fasting, men dette er ikke Grunden til, at Bogen blev optrykt Aaret efter. Maaske er Oplaget brændt el. l. Hvad han naaede at faa samlet om Landdistrikternes Præsteskab, opbevares i Christiania Universitetsbibliothek. Gift 31. Jan. 1772 med Maren Wirthmann Brygmann (f. 1744 † 31. Dec. 1789), Datter af Steen Wirthmann B., Guldsmed i Bergen (f. 1718 † 1785).

A. Hatting, Præstehist. ov. Bergens Stift I, 135.

D. Thrap.

Hauber, Eberhard David, 1695—1765, Præst, var en Præstesøn fra Landsbyen Hohenhasslach i Württemberg; Faderen hed Johann Eberhard H., Moderen Anna Margrethe f. Ruoff. Han blev født 27. Maj 1695 og studerede fra 1709 ved Universitetet i Tübingen, hvor han allerede 1712 fik Magistergraden. 1724 blev

[(døbt 9. Okt.)

han Kapellan i Stuttgart, 1725 Superintendent i Schaumburg-Lippe og ægtede paa sine Forældres Guldbryllupsdag 13. Febr. 1726 Maria Catharina Siegel, en württembergsk Apothekerdatter († i Kjøbenhavn 18. Febr. 1759). Efter at have erhvervet den theologiske Doktorgrad i Helmstedt rejste han til Holland og gjorde sig der bekjendt med de forskjellige kristelige Religionssamfund, hvad der fik blivende Betydning for hele hans Aandsretning, i det alt konfessionelt Snæversyn blev hans Natur imod. Paa Foranledning af Professor Reuss kaldedes han 1746 til Kjøbenhavn som Andenpræst ved Petri Kirke (jvfr. Kallske Saml., Fol., Nr. 536). Her vandt han megen Yndest i de højeste Samfundsklasser og blandt Videnskabsmænd. Hans Prædikener bleve flittig besøgte, og han var ivrig for Katekisationen. Ved sin Død, 13. Febr. 1765, efterlod han et dybt Savn, og taknemmelige Venner bekostede et stort Marmormonument (af Wiedewelt) over ham paa Petri Kirkegaard. Biskop Fr. Münter har givet ham det Skudsmaal, at han var en af de første lærde og mest oplyste Theologer paa sin Tid. Antallet af hans Skrifter var allerede betydeligt, da han kom til Danmark, og under sit Ophold her i Landet fortsatte han sin flittige Forfattervirksomhed. Fra hans Embedstid her har man saaledes adskillige exegetiske Afhandlinger, et Skrift om den bibelske Tidsregning, om de 7 Sendebreve i Johannes' Aabenbaring, om samaritanske Mønter foruden asketisk Litteratur, hvoraf særlig fortjener at fremhæves «Tanker om aandelige Anfægtelser» (1748—50), hvis 1. Del ogsaa er udgivet i dansk Oversættelse. Den anonyme historiske Oversigt over danske Salmer og Salmebøger, hvormed 9. og sidste Bind af «Dänische Bibliothek» (1747) slutter, skal være forfattet af H. Han var Medlem af det danske Videnskabernes Selskab foruden af flere fremmede lærde Samfund. En Søn af ham anføres ndfr.

Büsching, Lebensgesch. merkwürdiger Personen III, 163 ff. Worin, Lex. ov. lærde Mænd.

A. Jantzen.

Hauber, Ernst Christian, 1730—1801, Redaktør, forriges Søn, blev født i Stadthagen i Schaumburg-Lippe 6. Sept. 1730 og var 16 Aar gammel, da han med Faderen kom til Kjøbenhavn. Han havde faaet en grundig Uddannelse og besad gode Kundskaber, men beklædte aldrig noget Embede; thi naar han 1768 blev Sekretær i det tyske Kancelli, var det kun en Rangtitel. Da hans Bysbarn A. F. Büsching 1753 begyndte sine «Nachrichten vom Zustande der Wissenschaften u. Künste», var H. hans flittige og kyndige

Medarbejder. Hans Virksomhed var i øvrigt knyttet til Holcks Adressekontor i Kjøbenhavn, hvoraf hans Svoger ~~Sekretær~~ *Jens Kjöbmand* *Johan* Andersen var Medejer; og han var i mange Aar Redaktør af Adresseavisen. I den store Række Skrifter, der udgaves af Holck, har vistnok ogsaa H. haft sin Andel som Forfatter. 1770 udgav han paa Tysk en Beskrivelse over Kjøbenhavn for rejsende, som udkom i dansk Bearbejdelse efter 3. Udg. af 1782. Han døde 2. Maj 1801.

Büsching, Lebensgesch. merkwürdiger Personen III, 217. Nyerup, Lit. Lex. *A. Jantzen.*

Hauberg, Peder Christian, f. 1844, Numismatiker. H. er en Søn af Etatsraad Jørgen Chr. H. og Margrethe Sophie f. Arboe og blev født paa Christianshavn 29. Sept. 1844, Student 1863. Under Skovgaard uddannede han sig som Landskabsmaler og udstillede 1873—76 Malerier med Æmner især fra Bornholm, ligesom han skildrede denne Ø i det smukke Skrift: «Bornholm, Billeder og Text» (1879, 2. Udg. 1887). 1877—85 var han Medejer af en Bog- og Kunsthandel i Kjøbenhavn. Imidlertid var han begyndt paa at samle paa Mønter, og snart førte dette ham ind paa numismatiske Studier, der efterhaanden have sat Frugt i en Række værdifulde Afhandlinger, offentliggjorte i «Aarbøger f. nord. Oldkyndighed», om Danmarks hidtil saa lidet undersøgte Møntvæsen i Middelalderen. 1885 blev H. ansat ved den kgl. Mønt- og Medaillesamling; siden 1887 er han Inspektør saa vel herved som ved Folkemusæet. 1891 blev han tillige Inspektør ved Thorvaldsens Musæum, og ved Musæumsvæsenets Nyordning i 1892 blev han Inspektør ved Nationalmusæets 2. Afdeling. H. ægtede 1874 Michelle Christiane Stender (f. 1852), Datter af Proprietær paa Bornholm, Stænderdeputeret Adolph S.

Weilbach, Kunstnerlex.

Kr. Erslev.

Haubroe, Laurits Peter, 1791—1830, Missionær, Søn af Brændevinsbrænder Hans Larsen H. († 1817) og Hustru, Cecilie Kirstine († 1822), er født i Kjøbenhavn 9. Marts 1791. Han dimitteredes fra Borgerdydskolen i Kjøbenhavn 1807, tog theologisk Embedsexamen 1812 og var derefter 5 Aar Lærer ved Borgerdydskolen, i hvilken Tid han vandt Universitetets Guldmedaille for en theologisk Prisopgave (1816). Da det engelske Missionselskab 1818 gennem Biskop Münter søgte Missionærer i Danmark, meldte han sig tillige med D. Rosen. De ordineredes af Münter og afgik over England til Ostindien, hvor

de ankom 1819. H. fik først Station i Veperi, hvorfra han 1827 forflyttedes til Tandschor. Især dette sidste Sted søgte han at bekæmpe Kastevæsenet og at virke for, at de ulykkelige Enkers Stilling forbedredes, men i begge Retninger mødte han stor Modstand, og som egentlig Missionær har han trods en god og udholdende Vilje kun udrettet lidt. Derimod virkede han for Skolerne og oversatte engelske Skolebøger paa Tamulisk, ligesom han reviderede J. P. Fabricius' engelsk-tamuliske Lexikon, hvorved det kom ham til gode, at han bestandig havde vedligeholdt sine Sprogkundskaber. Han ægtede 1825 Frederica Halsøe († 1832). Det eneste, der forstyrrede Harmonien i Ægteskabet var H.s store Gavmildhed, der gjorde det umuligt for hans Kone at faa det nødvendige til Husholdningen. De traf da den Overenskomst, at hun skulde have $\frac{2}{3}$ af hans ikke rigelige Lønning. Den Tredjedel, han selv beholdt, bortgav han saa godt som helt. — H. døde i Tandschor 29. Dec. 1830.

Geneal. og biogr. Archiv S. 137 ff. Tidsskr. f. Kirke og Theologi I, 251 ff.

L. Koch.

Hauch, Adam Gottlob Øhlenschläger, f. 1836, Skolemand. H., Søn af nedennævnte Digter J. C. H., er født i Sorø 18. Sept. 1836. Da Faderen 1846 blev forflyttet til Kiel, fulgte han med der til og blev sat i den derværende lærde Skole. Oprøret 1848 tvang Familien til over Hals og Hoved at flygte til Kjøbenhavn, hvor Drengen nu blev sat i Metropolitanskolen, hvorfra han 1854 blev dimitteret. Han studerede Filologi og bestod Embedsexamen 1864. Umiddelbart derefter deltog han som frivillig i Krigen. Allerede i sine Studenteraar havde han foretaget flere Rejser til Udlandet, og i de nærmeste Aar efter Krigen gjorde han Rejser til Tyskland, Frankrig og især til England for at studere de nyere Sprog. 1865 blev han ansat som Lærer ved Søkadetakademiet i Historie og Geografi og 1868 ved den da oprettede Officersskole i de samme Fag. 1872 opgav han denne Stilling og oprettede en Latin- og Realskole, der 1873 blev flyttet til Vesterbrogade 25, som han havde købt. Han opførte her en ny og rummelig Skolebygning, men nedlagde Skolen 1890. Han underviste derpaa i andre Skoler, indtil han 1892 fik Ansættelse som Overlærer ved Roskilde Kathedralskole. — Hans pædagogiske Anskuelse, der i meget ere paavirkede af Herbert Spencer, have bragt ham til i flere Retninger at kritisere den traditionelle Fremgangsmaade. Særlig har han søgt at reformere Undervisningen i Latin i Lighed med, hvad andre

have forsøgt med Hensyn til de nyere Sprog. Han har udgivet en Række af sammenhængende Lærebøger i Latin, der omfatte Undervisningen i de første 4 Aar. — 1871 ægtede han Elise Marie Grégoire Gundersen, adopteret Vilsoët (f. 6. Marts 1850).

S. B. Thrige.

Hauch, Adam Wilhelm, 1755—1838, Overhofmarskal, Fysiker, var Søn af nedennævnte Generallieutenant Andreas H. og Sophie f. Styrup og fødtes i Kjøbenhavn 26. Sept. 1755. I Overensstemmelse med den Tids Skik udnævntes han allerede 1760, 5 Aar gammel, til Fændrik ved norske Livregiment Dragoner og forfremmedes 1765 til Premierlieutenant ved samme Regiment. Samtidig modtog han imidlertid sin Opdragelse og første Uddannelse i sine Forældres Hus under private Læreres Vejledning og tog 1770 Examen artium ved Kjøbenhavns Universitet. I det følgende Aar begav han sig til sit Regiment, hvis Stab laa i Itzeho, for at gjøre Tjeneste derved og forblev der til 1775, da han blev forsat til Livgarden til Hest. Han blev Kammerjunker 1776 og Ritmester i Garden til Hest 1777. I Aaret 1778 begav han sig til Tyskland for som Volontær at følge med den preussiske Armé under den bajerske Arvefølgekrig og foretog derefter en Rejse i Tyskland og Frankrig, fra hvilken han 1779 vendte tilbage til Danmark. 1782 tillagdes der ham Majors Karakter, og ¹⁷⁸² blev han Kammerherre. 1783 ~~S. A.~~ blev han udnævnt til Staldmester ved Kongens Hof og Aaret efter til Sekondmajor i Livgarden til Hest, men allerede 1786 erholdt han, i Følge Ansøgning, Afsked af Militæretaten. Han havde nemlig ved Siden af sine Embedspligter videnskabelige Sysler, navnlig med Fysik, og hvis der er nogen Sandhed i, hvad der et enkelt Sted berettes, at han nærrede saa megen Interesse for Videnskaberne, at han endog tænkte paa at modtage Ansættelse som Professor ved Universitetet i Göttingen, hvilken var ham tilbudt, tør muligen deri søges Anledningen til hans Udtrædelse af den militære Løbebane.

Udnævnt til Chef for den kgl. Staldetat kom han tilbage til Danmark fra en ny større Udenlandsrejse 1789. S. A. blev han udnævnt til Medlem af Direktionen for Veterinærskolen og for Stutteriet, hvis Ledelse han forestod lige til sin Død, og hvorigjennem han virkede meget for Hesteavlens Fremme, ligesom han bl. a. søgte ved Foranstaltning af Væddekjørsler i Nærheden af Viborg at vække Interesse for Forbedring af Trækdyrtyperne. Han, der allerede

1793 var bleven hvid Ridder, blev 1794 kaldet til, som Hofmarskal, at stilles i Spidsen for Hofbestyrelsen og i Forening dermed til Chef for det kgl. Theater og Kapel, hvorhos samtidig Forretningerne som Ordenssekretær bleve ham overdragne. Om det end var en Vinding for ham ved Bestyrelsen af Hoffets økonomiske Anliggender, at den hele kongelige Familie ikke længer boede under samme Tag, men at de enkelte Hoffer — Kongens, Kronprinsens, Enkedronningens og Arveprinsens m. fl. — efter Christiansborg Slots Brand i Febr. 1794 havde maattet tage Ophold i forskellige Bygninger i Kjøbenhavn, hvoraf Følgen var bleven bl. a. en Sondring i deres Økonomi, som i alt Fald kun delvis havde fundet Sted under de forudliggende Forhold, er der ingen Tvivl om, at hans Karakter og Egenskaber have, ogsaa i denne Retning, ydet god Virkning og bidraget til Fremkaldelse af Orden og Nøjagtighed i mange Forhold. Han var selv punktlig i alt, men forlangte ogsaa, uden at tage imod Undskyldninger eller Forklaringer, Punktighed af enhver; en prompt, nøjagtig og uvægerlig Pligtopfyldelse banede langt lettere Vej til hans Gunst end de mest glimrende Evner. Hans i al sin simple Naturlighed fornemme Væsen og den korte, afgjørende og faste Tone, hvori han gav Instruktioner og Befalinger, ytrede Velvilje eller Mishag, behagede vel ikke overalt, men ingen vovede let lige over for ham at tilsidesætte Ærbødigheden. For Resten tillod han sig aldrig med Vidende mindste Uret. At han igjennem disse Egenskaber og ved sin hele Færd maatte stige i Gunst hos sit høje Herskab, fulgte af sig selv i Betragtning af, at der deri var meget tilfælles med Kronprinsregentens Arbejdsomhed, Udtryksmaade, medfødte Sans for Tarvelighed og pligtopfyldende Tilbøjelighed.

Allerede 1798 udnævntes H., lidt over 43 Aar gammel, til Overhofmarskal, og kun modstræbende var der kort forinden blevet bevilget ham den af ham ansøgte Afsked som Chef for det kgl. Theater, hvilket Embede han dog 1801, meget imod sit Ønske, atter maatte overtage; men som en under ethvert Forhold Regenten tro, hengiven og strængt lydige Tjener saa han i Anmodningen en Befaling, hvilken det var hans Skyldighed at efterkomme. Det lykkedes ham vel ikke at tilfredsstille til alle Sider, og han lagde maaske ogsaa for megen Vægt paa de økonomiske Spørgsmaal, hvilket endog gav Digteren Pram Anledning til at anvende følgende Strofer paa ham, nemlig at han

var lige glad, naar kun Møllen gik rask,
om det, den maled, var Mel eller Mask.

Men endskjønt dette Embede, i Følge hans egne Udtalelser, havde været det byrdefuldeste af alle dem, han havde beklædt, holdt han dog trolig ud. Da Forretningerne imidlertid efterhaanden vare blevne ham aldeles utaalelige, søgte og opnaaede han sin Afsked 1811. Han vedblev dog at være Chef for Kapellet lige indtil sin Død og holdt i denne Post saa omhyggelig over sin Stillings Selvstændighed, at Theaterdirektionen ofte havde store Vanskeligheder ved sin Samvirken med ham. Overhovedet holdt han overmaade meget paa sin Embedsmyndighed og paa sit Eneherrredømme inden for dette Omraade.

Da Krigen udbrød med England 1801, udnævntes H. til Chef for det militært organiserede Korps, hvori Studenterne havde begjæret at samles, og han valgtes til dette Hverv, fordi han var «en Mand, der havde lige saa megen Fordring paa Regentens Tillid som paa de akademiske Borgeres Agtelse»; og det samme gjentog sig 1807. 1809 blev han Overstaldmester, 1814 Ordensmarskal, ledsagede s. A. Kong Frederik VI til Kongressen i Wien, udnævntes 1817 til Ridder af Elefanten, fik 1822 fra Kjøbenhavns Universitet Æresdiplom som Doktor i Filosofien, erholdt 1824 Rang med Gehejmestatsministre, blev Overkammerherre 1828, Chef for det kgl. Musæum for Naturvidenskaberne og for det store kgl. Bibliothek 1829, Ordensvicekansler 1831 og valgtes s. A. til Præsident i det kgl. Videnskabernes Selskab, af hvilket han var bleven Medlem 1791. Efter et Par Maaneders Svagelighed døde han 26. Febr. 1838 i sin Embedsbolig i Christian VII's Palais paa Amalienborg. Han var gift (1789) med Vibeke Magdalene f. Brockenhuus (f. 27. ^{Felt} Sept. 1764, † i Kjøbenhavn 8. Juni 1830), Datter af Gehejmekonferensraad H. A. B. (III, 110), men dette Ægteskab var barnløst.

Medens H. egentlig ikke udmærkede sig ved Smag og Skjønhedssans, og Veneration for det overleverede heller ikke synes særlig at have ligget for ham, havde han aabent Øje for Forbedringer og Nyindretninger, navnlig naar Orden og Økonomi kunde fremmes derigjennem. Saa vel de kgl. Samlinger, for største Delen af hvilke han havde den øverste Direktion, som de kgl. Haver skyldte ham en Del i denne Retning. Ganske vist kunde han ikke udrette dette alene, og dygtige Mænd have ogsaa staaet ham bi i hans Bestræbelser; men dels vidste han at finde dem, dels have de søgt ham, og uden ham var Maalet muligen ikke blevet naaet. Hertil kom endnu hans varme Interesse for forskjellige filantropiske Foretagender og Veldædighedsanstalter, hvis Bestyrelser han var

Medlem af, til Dels endog stod i Spidsen for. Men vare hans Forretninger — offentlige og private — end overmaade mange, vidste han dog fuldt ud at varetage dem og det tilmed hurtig og nøjagtig, hvilket muliggjordes navnlig igjennem en overordentlig Arbejdsomhed forenet med den punktligste Orden og et klart Blik, som vidste strax at opfatte Sagens Kjærne, saa at Tiden ikke tabtes med Biting. En saadan Virksomhed udfordrede betydelige aandelige Evner forenede med legemlig Kraft, men disse Gaver vare ogsaa skjænkede ham i en usædvanlig Grad. En kraftig Vilje og stræng Redelighed vare Grundtrækkene i hans Karakter.

Neuer Nekrolog der Deutschen XVI, 1, 235 ff. Erslew, Forf. Lex.

C. L. Løvenskiold.

— A. W. Hauch havde paa sine Udenlandsrejser faaet Interesse for *Fysik og Kemi*, han skaffede sig efterhaanden en stor og fortrinlig Samling af Instrumenter, der nu findes paa Sorø Akademi. I flere Aar holdt han Forelæsninger over de nævnte Videnskaber, og dette gav ham Anledning til at udarbejde «Begyndelsesgrunde til Naturlæren», I—II (1794; 2. Udg. 1799), som er oversat baade paa Svensk og Tysk. I et klart Sprog og elementær Form behandler han heri de vigtigste Afsnit af Naturlæren, hvortil han ogsaa regnede Kemi. I Kemien slutter han sig til Lavoisier. Hans vigtigste videnskabelige Arbejder omhandle Spørgsmaalet om Vandets Sammensætning, hvorom der i Slutningen af det 18. Aarhundrede var megen Strid. Ved omhyggelig udførte Forsøg paaviste han det uberettigede i flere mod Lavoisiers Theori fremsatte Indvendinger. Han har end videre skrevet et Par Afhandlinger om Tordenvejr; den ene af dem har Betydning ved de Oplysninger, den indeholder om de hyppige Tordenvejr om Vinteren i det vestlige Norge. Han begyndte 1836 Udgivelsen af en Beskrivelse over sine fysiske Apparater efter en meget omfattende Plan: «Det fysiske Kabinet», rigt udstyret med Kobber. Døden hindrede ham i at fuldføre den.

C. Christiansen.

Hauch, Andreas, 1708—82, Officer, er født 27. Marts 1708 og Søn af russisk Kommandørkapitajn Christopher H. (f. 1678 † 1718) og en Russerinde, men i øvrigt paa Fædrenesiden af god dansk Afstamning, i det Bedstefaderen var Gaardejer i Sindbjærg i Nørvang Herred og Oldefaderen Guldsmed i Ribe. Det vides ikke, hvor og hvorledes H. har tilbragt sine Ungdomsaar, men 1727 indtraadte han i sjællandske gevorbne Regiment som Sekondlieutenant.

Den unge Mand var i ingen Henseende nogen betydelig eller energisk Personlighed, men han havde en naturlig god Forstand og et smukt Ydre, var elskværdig og vindende af Væsen og savnede saaledes ikke Betingelser for at gjøre Lykke, hvortil han næsten blev selvskreven, da han førtes frem af Poul Løvenørn og nogle Aar senere erhvervede sig Kronprinsens (Frederik V's) særdeles Yndest og Fortrolighed. 1730 blev han forsat til Livgarden, men kun for Aaret efter med den i Garden erhvervede Anciennitet at vende tilbage til sit Regiment som Kapitajn. 1739 udnævntes han til Major, og i denne Egenskab deltog han som frivillig ved den svenske Hær i Krigen i Finland (1741—43). Lavrbær var der dog ikke at hente i denne for de svenskes Vedkommende parodiske Krig, og H. opholdt sig da ogsaa ofte under denne i Stockholm, hvor den danske Gesandt, General Grüner, bl. a. benyttede ham til at gjøre Garnisonens yngre Officerer gunstig stemte for Valget af den danske Kronprins til svensk Tronfølger. Ogsaa af Ambassadøren, Gehejmeraad Berckentin, anvendtes han i diplomatisk Tjeneste, og i Marts 1743 afsendtes han til Danmark med Depecher og for mundtlig at give Regeringen nøjagtig Besked om Sagernes Stilling. Under dette Ophold i Hjemmet blev H. udnævnt til Oberstlieutenant og efter sin endelige Tilbagekomst ansat ved laalandske gevorbne Regiment, hvorfra han 1747 overgik til det s. A. oprettede falsterske. 1750 blev han optagen i den danske Adelstand og udnævnt til Oberst. I samme Mærkeaar ægtede han 10. Juni i Glückstadt Sophie Styrup (f. 20. Jan. 1731 † 15. Febr. 1760), Datter af Generallieutenant Georg Christopher S. og Margrethe f. Friis. 1752 udnævntes han til Generaladjutant hos Frederik V, 1755 blev han Generalmajor, Aaret efter Chef for Kronprinsens Regiment og 1. Generaladjutant, 1761 hvid Ridder. 24. April s. A. giftede han sig paa ny, denne Gang med Anna Cathrine Staffeldt, f. v. d. Maase (f. 31. Jan. 1722 † 31. Jan. 1786), Enke efter Kammerherre, Staldmester Adolph Henrik S. (f. 1. Nov. 1717 † 20. Okt. 1759) og Datter af Ritmester Frederik v. d. M. til Tybjærggaard og Conradine Sophie f. Rostgaard. Ved dette Ægteskab kom H. i Besiddelse af Hovedgaarden Kongsdal, som han dog solgte 1770 til Kammerherre C. A. v. Massau v. d. Osten, forbeholdende sig og sin Familie Begravelseskapellet i Ondløse Kirke.

1762, da den danske Hær opstilledes i Meklenborg mod Russerne, forrettede H. Tjeneste som ældste Generaladjutant i Grev Saint-Germains Stab, og det følgende Aar ved Oprettelsen af Gene-

ralkrigsdirektoriet indtraadte han i dette som 1. Deputeret, Overkrigssekretær og Chef for 1. Departement, hvorefter navnlig Personellet og Infanteriets Styrelse sorterede under ham. I Jan. 1765 udnævntes han til Generallieutenant og til Kommandant paa Kronborg, hvilken Post han beholdt indtil 1780. Samtidig frattraadte han sin Stilling i Direktoriet, hvor han med sin Ulyst til Reformer næppe har været til Behag for Saint-Germain eller ydet denne nogen væsentlig Støtte, men ind- og udtraadte i de nærmest følgende Aar under de vexlende Styrelser gjentagne Gange i dette som Deputeret, indtil Struensee 1770 afskedigede ham fra hans Embeder med Undtagelse af den nævnte Kommandantpost paa Kronborg. Det blev derfor H., der her 17. Jan. 1772 havde at modtage den ulykkelige Dronning Caroline Mathilde, da hun efter kun 3 Timers Kjørsel ankom til sit Fængsel, ligesom det var ham, der gav hende den sidste Honnør, da hun 1. Juni afsejlede fra Kronborg. Der fortælles, at H. under Fangenskabet ikke viste Caroline Mathilde synderlig Deltagelse, og at han var smaalig og nøjeseende med Overholdelse af Fængselsreglementet, men da der samtidig tilføjes, at hans Hustru og Datter vare overordentlig tjenstvillige og hjertelige lige over for Dronningen, beviser Udsagnet kun, at den fine Hofmand med Argusøjne hvilende paa sig har valgt en forstandig Form til at lade Medfølelsen komme til Ord. De nye Magthavere tilbøde H. at lade ham avancere det bekjendte «Pas», der tilfaldt de direkte Deltagere i Sømmensværgelsen som Løn, men han afslog det, og først 2 Aar efter, paa Arveprinsens Bryllupsdag, udnævntes han til General af Infanteriet. 1773 indtraadte han paa ny i Krigsvæsenets Styrelse som Deputeret og beklædte derpaa denne Stilling indtil 1781. Han døde 19. Maj 1782. *S. A. Sørensen.*

Hauch, Christian Jørgen, 1795—1859, Departementschef, en Son af Oberstlieutenant Johannes Christian H. (f. 1745 † 1810) og Ida Vilhelmine f. Folsach (f. 1766 † 1807), fødtes i Rensborg 16. Sept. 1795, blev 1814 Student fra Viborg lærde Skole, tog 1818 juridisk Embedsexamen, blev s. A. Volontær i Rentekammerets holsten-lauenborgske Renteskriverkontor, 1819 Kammerjunker og Avskultant i Rentekammeret, 1821 Assessor auscultans under Direktionen for Statsgjælden og den synkende Fond, 1824 virkelig Assessor sammesteds, 1831 Medlem af Direktionen for Statsgjælden og den synkende Fond, 1836 Kammerherre, 1848 Chef for Finansministeriets Departement for de udenlandske Betalinger, 1853 Komman-

dør af Danebrog og døde 3. Jan. 1859 i Kjøbenhavn. Han blev 4. Juni 1824 gift med Caroline Henrikke Aagine Hoyer (f. 13. Okt. 1801 † 11. Marts 1891). *G. Kringelbach.*

Hauch, Frederik, 1754—1839, Generalpostdirektør, en Søn af ovennævnte General Andreas H. og Sophie f. Styrup, fødtes 25. Avg. 1754, var først Kammerpage hos Christian VII, men fjærnedes fra denne Stilling af Struensee, kom derefter paa Sorø Akademi, tog 1773 dansk-juridisk Examen ved Kjøbenhavns Universitet, blev s. A. Kammerjunker, rejste strax efter udenlands og fortsatte sine Studier, først i 2 Aar ved Universitetet i Göttingen og dernæst i 1 Aar ved Akademiet i Angers. Efter sin Hjemkomst blev han 1777 Avskultant i Højesteret, uagtet han ikke havde underkastet sig juridisk Embedsexamen «paa Latin»; 1779 blev han Kammerherre, 1781 i Følge en Kabinetsordre Amtmand over Smaalenes Amt og 1789 Stiftamtmand over Bergens Stift og Amtmand over Søndre Bergenhus Amt. Her fra forflyttedes han 1802 uden Rentekammerets Medvirkning til Stiftamtmand over Sjællands Stift, Bornholm og Færøerne samt Amtmand over Kjøbenhavns Amt og Færøerne. Aaret efter blev han Storkors af Danebrog og extraordinær Assessor i Højesteret, 1810 i Følge et kgl. Reskript Generalpostdirektør og end videre s. A. Medllem af Postkassepensionsdirektionen. 1811 udnævntes han til Gehejmekonferensraad; fra Udgangen af Aaret 1833 entledigedes han, og han døde 27. Okt. 1839. — Der er ingen Tvivl om, at han var en baade dygtig, arbejdsom og samvittighedsfuld Embedsmand; men han var dog næppe kommet til at indtage saa fremragende Stillinger, som Tilfældet blev, hvis han ikke havde haft meget indflydelsesrige Talsmænd ved Hove. Det gjælder i alt Fald om ham som om saa mangfoldige af Enevældens vigtigste Embedsmænd med adelige Navne, at de ikke behøvede at arbejde sig langsomt op ad de forskjellige Trin paa Embedsstigen, og at det som oftest ikke var vedkommende Kollegier, der toge Initiativet til deres Udnævnelser, men at disse skyldtes Kabinetsordrer eller andre Magtsprog fra den enevældige Konge. — Han blev 1. Juni 1784 gift med Karen Tank (døbt 29. Avg. 1764 † 23. April 1802), en Datter af Kjøbmand Niels T. († 1801) og Sophie Cathrine f. Leuch (f. 1740 † 1778). En Søn af dem var Digteren J. C. H. (s. ndfr.). *G. Kringelbach.*

Hauch, Jens Erik, 1765—1801, Søofficer, Søn af Oberst, senere Stiftamtmand i Viborg, Konferensraad Frederik H. (f. 17. Juli

1715 † 29. Marts 1789) og Nicoline Dorothea f. Wind († 31. Maj 1788). H. selv er født 23. Nov. 1765, kom paa Søkadetakademiet 1780, men blev her forsinket en Del i sin Uddannelse, saa at han først 1789 naaede at blive Sekondlieutenant. 1794 forfremmedes han til Premierlieutenant. Aaret efter beholdt han Kommandoen over de i Frederiksstad stationerede Fartøjer og forblev der en Tid lang. Da Danmark i Begyndelsen af 1801 beredte sig paa at forsvare Hovedstaden mod Angreb af Englænderne, ansattes han som Chef for den sløjsede Fregat «Kronborg» (26 Kanoner), henhørende til den flydende Defension. Han deltog med Ære i Slaget 2. April, kæmpede paa én Gang med 3 engelske Fregatter og senere med 2 af de fjendtlige Linjeskibe og faldt tillige med 30 Mand af sin Besætning; Skibet erobredes af Englænderne, men var saa forskudt, at det maatte opbrændes. *C. With.*

Hauch, Johannes Carsten, 1790—1872, Digter og Zoolog. Hans Fader, ovennævnte Frederik H. († 1839), havde været Amtmand i Smaalenene i Norge med Bopæl i Frederikshald, hvor Sønnen blev født 12. Maj 1790. I 1789 var Faderen bleven forflyttet til Bergen, og her voxede Drengen op fra 2 Aars Alderen, indtil han, 8 Aar gammel, for Undervisningens Skyld blev sendt til Præsten Niels Hertzberg i Malmanger Præstegaard i en af Hardangers Dale. Der viste sig tidlig i hans Natur en Dragelse mod den hemmelighedsfulde Side af Tilværelsen, og denne Tilbøjelighed fik stærk Næring under hans Ophold i den romantiske Fjælddal. «Den Tilstand,» hedder det i hans Erindringer, «hvori Sjælen gribes af den pantheistiske Natur og ligesom smelter sammen dermed og saaledes fortaber sig deri, at den aldrig glemmer sin Drøm, har vist ikke ret mange stærkere følt end jeg.» Hvilken Betydning H. selv tillægger sit Ophold i denne Dal, ser man bl. a. af hans Digt «En Erindring», hvori han siger, at hvis han i det kommende Liv skal bygge sig et Hjem af Jordens Minder, da vil den Dal ogsaa blive gjenfødt. Det var derfor med Vemod, han sagde Farvel til den, da han i Avg. 1803 maatte rejse ned til Kjøbenhavn; hans Fader var nemlig bleven ansat som Stiftamtmand over Sjælland. Sin Skoleundervisning fik han i det Schouboeske Institut, og endnu medens han var Elev der, indtraf Kjøbenhavns Bombardement (Sept. 1807). Af Natur var H. modig til Dumdristighed, og ved i Suhms Danmarkshistorie at læse Fortællingerne om Heltelivet i Nordens Oldtid var han tidlig bleven begejstret for vort Folks Historie. Han meldte sig da ogsaa strax som frivillig

ved Livjægerkorpset — som Skoleelev kunde han ikke komme ind i Studenterkorpset — og deltog i Udfaldet i Classens Have samt i en æventyrlig Rekognoscering, der blev foretaget i den 3. Bombardementsnat.

1808 blev H. Student. I sine Studenteraar blev han stærkt greben af Oehlenschlägers Digtning, særlig af «Poetiske Skrifter» (1805), og han var fra det Øjeblik en varm Beundrer af denne Digter, noget, han, paa et senere Tidspunkt, adskillige Gange fik Lejlighed til at lægge for Dagen. Han var en ridderlig Natur, som ikke kunde tie stille, naar der, efter hans Mening, blev gjort Uret mod dem, han elskede; derfor rykkede han ogsaa adskillige Gange i Marken for at værne om sin Yndlingsdigters Ære. Da Theatercensorerne i 1816 havde forkastet Oehlenschlägers «Freias Alter», skrev han et Forsvar for dette Stykke (i «Athene» VII) og et lille Stridsskrift, «Castor og Pollux», rettet mod Censorerne. I den Baggesen-Oehlenschlägerske Fejde stod H. naturligvis paa den sidstnævntes Side; en Dag i Sept. 1818 fik han Indbydelse til at komme op til Student N. C. Møhl (senere Professor i det medicinske Fakultet), hos hvem han traf Poul Møller, Adjunkt S. S. Meisling og flere andre af Oehlenschlägers Tilhængere. I denne Kreds blev der fremsat et Forslag om, at 12 studerende skulde udfordre Baggesen til offentlig paa Latin at forsvare sine kritiske Angreb paa Oehlenschläger. H. erklærede sig strax villig til at deltage i et saadant Skridt. Desuden skrev han et Par Pjecer mod Baggesens Kritik af Oehlenschlägers «En Rejse fortalt i Breve til mit Hjem» og et satirisk Digt, «Hunden til Maanen», hvori han sammenligner Baggesen med en Hund, der staar og bjæffer ad Maanen (Oehlenschläger), som sejler stolt hen over dens Hoved.

Efter at H.s Kjærlighed til Poesien var bleven vakt gennem Oehlenschlägers Værker, kastede han sig med Begjærighed over Studiet af Udlandets store Digtere. Da han læste Shakspeares «Kong Lear», var han til Mode, «ikke som om han læste, men som om han gennemlevede et forfærdeligt Æventyr». Goethes «Faust» og flere af hans lyriske Digte gjorde et saa stærkt Indtryk paa ham, at han ikke engang ved Studiet af Shakspeare havde oplevet noget lignende. Af den romantiske Skole satte han især Tieck meget højt; naar det gjaldt om, siger han i sine Erindringer, at «skildre Sjælens hemmeligste Drømme, det vidunderlige Naturliv i Skovenes Indre og den hele mystiske Side af Tilværelsen, hvori en højere Aande verden er nær ved at bryde igjennem, da syntes

han mig aldrig at være overgaaet af nogen anden». — Med den poetiske Sans vaagnede hos ham Trangen til digterisk Frembringelse. «En stærk Fantasi», siger han, «har jeg bestandig haft baade i god og i ond Betydning», og denne Ejendommelighed præger ogsaa hans første poetiske Arbejder (fra 1814 og følgende Aar), nogle lyriske Digte, der røbe stærk Paavirkning af den romantiske Skole. I Digte som «Himmelblaaet», «Plantelivet» o. a. opfatter han saaledes Naturen symbolsk: Himmelblaaet er «Jordens Fantasi», en «Længsel, der har brudt sit Fængsel», og Planten er Livets hemmelighedsfulde «Midte», der forbinder det, som vaager, med det, som sover, den organiske Natur med den uorganiske. Den romantiske Stemning fik dog ikke hos H. et saa overspændt, usundt Præg som undertiden hos Ingemann; dertil var hans Natur for sund. Ganske vist var han en kort Tid paa Vej til at komme ud i den Romantik, der — som han selv siger med «Jean Paul» — blev «et tomt Maleri af Æther i Æther med Æther». Men han blev opmærksom paa Faren og rettede selv et satirisk Angreb paa den Art Romantik i «Rejsen til Ginnestan, et dialogiseret Æventyr» (i «Kontrasterne», 1816). — Ved Siden af Lyrikken forsøgte H. sig ogsaa i Dramet og skrev, foruden det nys nævnte «Kontrasterne», «Rosaura, et lyrisk Drama» (1817). Men da disse Arbejder ikke sloge igjennem, og da Oehlenschläger, hvis Dom for ham var en Højesteretsdom, udtalte sig med Tvivl om hans poetiske Begavelse, sagde han resolut Farvel til Digtningen. Men hvilken Vej skulde han saa vælge? Faderen havde altid ønsket, han skulde studere Jura for at gaa den højere Embedsbane, men det Studium nærrede H. en afgjort Utilbøjelighed for. Han maatte imidlertid bestaa en temmelig alvorlig Kamp med sin Fader — en Kamp, der har afspejlet sig i hans Skuespil «Tycho Brahes Ungdom» — for at faa Lov til at følge sin egen Tilbøjelighed, der afgjort pegede i Retning af Naturvidenskaben. En Tid var han meget optaget af fysiske Studier. Forskjellige Omstændigheder droge ham i den Retning: hans Farbroder Overhofmarskal A. W. H. havde et anset Navn som Fysiker, og han overværede ofte hans Experimenter; H. C. Ørstedes Forelæsninger over Naturlæren virkede i samme Retning, ikke mindst fordi H. i dem fandt noget beslægtet, da Ørsted var en Del paavirket af den romantiske Naturfilosofi. Imidlertid blev det dog ikke Fysikken, men Zoologien, han til sidst kastede sig over som sit Hovedfag; han bestod Magisterkonferensen heri med Udmærkelse og udarbejdede derefter en Afhandling om Bevægelses-

organerne i de højere Dyreklasser, som han i Jan. 1821 forsvarede for den filosofiske Doktorgrad. Efter at have faaet et offentligt Rejsestipendium begav han sig i Maj s. A. paa en længere Udenlandsrejse, hvis Formaal særlig var et Studium af Middelhavets Dyreverden.

Rejsen gik først til Paris, hvor han opholdt sig et Aars Tid. Her stiftede han Bekjendtskab med den berømte Naturforsker Cuvier og studerede de store zoologiske Samlinger i «Jardin des plantes». I Sommeren 1822 rejste han gennem Sydfrankrig til Nizza, hvor han tilbragte den følgende Vinter, sysselsat med Studiet af Middelhavets Dyreverden. Men her indtraf der en Begivenhed, hvis Følger fik en afgjørende Betydning for hans fremtidige Livsudvikling. Allerede før Ankomsten til Nizza havde han følt Smerter i sit venstre Ben, og disse Smerter tiltog nu saaledes, at han maatte afbryde sine Studier for at besøge forskjellige bekjendte Læger og Badesteder i Italien. Rejsen gik over Mailand og Genua, hvor han opholdt sig Vinteren 1823—24, til Ischia, som han naaede i Slutningen af Juni. Da Badene her heller ikke hjalp, tog han om Efteraaret Ophold i Neapel. Ondet forværredes stadig, og Lægerne begyndte at tale om, at en Amputation maaske blev nødvendig. Den følgende Vinter var et af de mørkeste Tidsrum i H.s Liv; han tænkte med Gru paa at blive Krøbling og syntes, at hele hans Liv var forspildt. Da var det, at Poesien som «en trøstende Engel» vendte tilbage til ham. I 7 Aar havde han intet poetisk frembragt. Men i de tunge Nætter, naar han laa vaagen paa sit Smertens Leje, dukkede poetiske Billeder og Syner paa ny frem i hans Indre, og det forekom ham, at der i disse Syner og Billeder var en større Fylde og Dybde end i hans Ungdoms Drømme. Desuden troede han gennem sine Naturstudier at have faaet Øjet aabnet for en hidtil ukjendt Verden med rige poetiske Kilder. Dette mærkes ogsaa i hans første Arbejde, det naturfilosofiske Digt «Hamadryaden», som han udarbejdede i Vinteren 1824—25. Da det var færdigt, tog han i «Bajazet» fat paa Behandlingen af et historisk Æmne; men han havde kun faaet de 3 Akter færdig, da Lægerne erklærede, at nu kunde Amputationen ikke udsættes længer. Den foregik i de sidste Dage af Marts 1825. Dens første Virkning paa hans Sind var en dyb Afmattelse; det var, som om «Valravnen havde drukket Hælvten af hans Hjærteblod». Da han var kommen nogenlunde til Kræfter, gjenoptog han sit digteriske Arbejde og fuldendte «Bajazet». Sommeren, som han tilbragte i

Sorrent, gik ganske godt for ham, men den følgende Vinter i Neapel blev atter et af de mørkeste Tidsrum i hans Liv. Han blev greben af Tvivl om sine digteriske Evner og tænkte med en sørgmodig Følelse paa, at han snart skulde vende hjem som en skibbrudten Mand. Hvad duede han til, og hvilken Vej skulde han slaa ind paa? En Aften stod han nede ved Stranden og saa ud over Neapels Golf; da var det, at det knugende Tungsind, der kun for en Tid var trængt tilbage ved hans poetiske Gjenfødelse, steg op fra hans Sinds Grund og magtstjal ham. Han syntes, at det Liv, der nu laa for ham, var for trøstesløst til at kunne leves. «Se Neapel og dø», skulde det netop ikke blive hans Skæbne? Saa gik han hjem og søgte at skille sig af med et Liv, som han syntes var endt i én stor, bitter Skuffelse. Forsøget mislykkedes, og dette blev Anledning til en Vending i hans Liv af lige saa afgjørende Betydning som Gjenopvaagningen af hans poetiske Kræfter. H. var under sine videnskabelige Studier kommen langt bort fra Kristendommen, men han gennemgik nu en dyb religiøs Vækkelse. Det, at Forsøget mislykkedes, saa han som en Indgriben af en højere Magt. Fra det Øjeblik af var hans Liv og Digtning præget af en dyb religiøs Følelse; selv om han aldrig kom helt til Hvile i Kristendommen, ét var han dog vis paa, det, som han sagde endnu paa sit Dødsleje: at «han havde Udødeligheden i sig og skulde gaa ind til et andet Liv». I Sommeren 1826 rejste han til Rom, og her, hvor han levede i en rig Skjønhedsverden og i fortrolig Omgang med Thorvaldsen, Freund o. a., forsvandt de sidste Rester af hans mørke Sindsstemning. Han fik igjen Tro paa sit poetiske Kald og udarbejdede under sit Ophold i Verdensstaden med de store historiske Minder 2 Dramer, «Tiberius» og «Gregorius VII». I Foraaret 1827 drog han nord paa over Florents, Venedig og München til Dresden, hvor han besøgte Tieck. Da denne havde læst en tysk Oversættelse af «Hamadryaden», som H. havde udarbejdet i Neapel, sagde han: «Der er ikke i 20 Aar digtet noget Digt i Tyskland, som jeg foretrækker for Deres.» I Juli 1827 var H. igjen i Kjøbenhavn efter en Fraværelse paa mere end 6 Aar. Strax efter sin Hjemkomst blev han udnævnt til Lektor i Naturvidenskaberne ved Sorø Akademi, hvor han levede i næsten 20 Aar. 18. Febr. 1829 ægtede han Frederikke Elisabeth Brun Juul (f. 13. Juni 1811), Datter af Byfoged S. B. J. i Helsingør.

Det var ikke, som nogle, f. Ex. H. C. Ørsted, havde ventet, Naturvidenskaberne, men Poesien, der nu kom til at lægge Beslag

paa de fleste og de bedste Kræfter hos H. Det er som Digter og ikke som Videnskabsmand, han har tilkæmpet sig et Navn i vort Folks Historie. — Det første, H. foretog sig, var at udgive de Værker, som vare blevne til under Udenlandsrejsen (samt et senere forfattet, «Don Juan») i «Dramatiske Værker» (I—III, 1828—30). Det Tidspunkt, paa hvilket H. igjen fremtraadte som Digter, var ikke heldigt for ham. Det gamle Spørgsmaal om Forholdet mellem Indhold og Form i Poesien var netop da (1827) paa ny blevet optaget til Behandling ved Heibergs Recension af Oehlenschlägers «Væringerne i Miklagard», saaledes at Hovedvægten lagdes paa Digtværkets Form. H. fik dette at føle. Kritikken (f. Ex. C. Mølbech) lod ham høre, at, skjønt ganske vist «Tiberius» og «Bajazet» viste et betydeligt digterisk Anlæg, særlig i Karakterskildringen, saa var der dog store formelle Mangler ved hans Arbejder, i deres tekniske Bygning og sproglige Behandling. Heiberg selv, med hvem H. havde stiftet Bekjendtskab i Paris, stillede sig i Begyndelsen velvillig over for ham. I sit Blad, «Kjøbenhavns flyvende Post», meddelte han H.s, «vor geniale Landsmands», Hjemkomst og Tiecks gunstige Dom over hans poetiske Arbejder. Han læste «Tiberius» i Manuskript, udtalte sig rosende om det og lod i sit Blad en Indsender forsvare dette Stykke mod et Angreb af Mølbech. Men H. modtog ikke den fremrakte Haand. Han følte en dyb Harme over Heibergs Kritik af Oehlenschläger, en Kritik, som i hans Øjne røbede Overfladiskhed og en utaalelig Indbildskhed. Da derfor Kritikken over «Væringerne» efterfulgtes af en anden over «Hrolf Krake», kunde han ikke tie længer, men indrykkede i «Kjøbenhavnsposten» (Juli 1829) en hvas Indsigelse mod Heibergs Kritik; han indrømmer Recensenten Talent, men ønsker ham «mindre Selvtillid og større Sandhedskjærlighed», og at «han uden Misfornøjelse kunde se det højere [d: Oehlenschläger] ved Siden af sig». Heiberg, hvis Blad ferierede i 1829, svarede ikke strax; men da det igjen begyndte at udkomme i Jan. 1830, aabnedes denne Aargang med en poetisk Revue over det foregaaende Aars Begivenheder («Lanternen magica»). Heri sender han ved Omtalen af Sorø en satirisk Hilsen til H., der hører til det sorøske «Auxiliærkorps», bestaaende af «to Generaler [H. og P. Hjort] og én Adjudant» [Chr. Wilster] — Hjort og Wilster vare begge optraadte som Oehlenschlägers Forsvarere over for Heiberg. Dette Trekløver døbte Heiberg «de 3 Professorer i Fægtekunsten ved Lidenskabernes Akademi i Sorø». At der var Lidenskab i H.s Kamp, gav han snart

Bevis paa. En Maanedes Tid efter, at han havde faaet den omtalte Hilsen i den «Flyvende Post», udgav han «Den babyloniske Taarnbygning i Miniature». Her skildres «Vaudevillemesteren» (Heiberg) i Færd med at opføre 2 uhyre Taarne paa Digtekunstens Slot. Det ene skal bestaa af Vaudeviller, det andet af en «ukjendt, splinterny Kritik». Men fra Shakspeares Værker, der foragtelig ere blevne kastede ned i Kjælderens, hæver den store Digters Aand sig og styrter med en let Berøring den pralende Bygning i Grus, i det den tilraaber Bygmesteren: «Du blev kun en talentfuld Gadedreng». Kort efter rettede H. i «Kjøbenhavnsposten» (25. Febr.) et skarpt Angreb paa Heiberg, beskylder ham for Hovmod og Selvros, for at ville hæve det csemere [Vaudevillen] til noget evigt stort osv. Heiberg svarede kort efter i sit Blad med «Krigspræliminarien». Der vexledes nu adskillige Hug mellem de 2 kæmpende, men de Hug, der uddeltes med H.s tungere Slagsværd, traf sjælden Modstanderen, medens denne med sin «lille Vittighedskaarde», som han selv kalder den, tilføjede H. det ene Stik efter det andet. Heiberg kan imidlertid — ligesom Baggesen — ikke frikjendes for af og til at have brugt ikke helt noble Finter. Striden afsluttedes, ved Udgangen af Maj, med «Fredspræliminarien» af Heiberg. H. fik dog inden Udgangen af Aaret endnu en Hilsen fra den Heibergske Lejr, nemlig i Hertz' «Gjengangerbreve», der udkom i de sidste Dage af 1830. Her gjentages de tidligere Beskyldninger mod ham for Tunghed i Formen, at man i hans Digterværker alt for meget sporer det store Arbejde, de have kostet («man ser dig sidde ved Staffeliet og lægge Farven an paa Maleriet»), og for Skjødesløshed i den sproglige Behandling. — H. havde endnu en Modstander at bestaa en Kamp med. C. Molbech havde rettet en temmelig skarp Kritik mod flere af H.s Arbejder; da nu «Vilhelm Zabern» ved sin Fremkomst (1834) fik en lignende Skæbne, brast H.s ikke store Taalmodighed. Han indrykkede i «Kjøbenhavnsposten» et længere Svar til Molbech, der, hedder det her, mener, «at han er et Kald voxen, som han dog mindre end de fleste andre synes at due til». Der vexledes en Række meget heftige Replikker fra begge Sider. En Indsender i «Kjøbenhavnsposten» beskyldte Molbech for, at han, ved at anvende Ordet «afstumpet», paa en uædel Maade havde hentydet til H.s Vanførhed, en Beskyldning, som Molbech erklærede for aldeles usand. I de følgende Aar møder H. ikke saa megen Modstand, og da P. Hjort i en Anmeldelse af «En polsk Familie» (1839) udtaler det Haab, at «Gjen-

gangeriet indtil videre har udspøget», viste han sig som en god Spaamand; thi i 1842 anmeldte Heiberg H.s Tragedie «Svend Grathe» paa en særdeles rosende Maade, saa at han endogsaa i visse Henseender satte den over Shakspeares «Macbeth». Nu havde H. endelig naaet en af alle anerkjendt Plads i vor Litteratur.

De 2 første dramatiske Arbejder, H. skrev efter sin poetiske Gjenfødelse, «Hamadryaden» og «Bajazet», betegne 2 Hovedsider af hans Forfatterskab. «Hamadryaden» viser, at hans Ungdomsbegejstring for Romantikken var mere end en forbigaaende Stemning. Da det poetiske Væld i ham efter den lange Standsning begynder at rinde paa ny, er hans første Frembringelse et naturromantisk dramatiseret Æventyr. Han skildrer her den store Kamp mellem de gode og de onde Magter i Verden (ligesom Ingemann i «Reinald Underbarnet», «De sorte Riddere» o. a.). Det onde i dets mest gruopvækkende Skikkelse symboliseres her i en forfærdelig Slange, hvis Magt kan knækkes for lange Tider, naar der kommer en Yngling, som «aldrig bøjed sig for Ormens Magt, og der i dobbelt Kamp paa Hav og Land og understøttet af Naturens Magter besejred den». En af Personerne, Franskmanden Deleau, skildres som Indbegrebet af Overfladiskhed, Nydelsessyge, Materialisme m. m., og man mærker her, som andensteds hos H., Romantikerens Afsky for den lette, klare, men — vilde H. tilføje — overfladiske franske Aand. I en Afhandling fra hans Ungdom (i «Athene» VI) hedder det meget betegnende: «Saa længe Øjet sættes over Øret, sættes Mathematik over Filosofi, og en matematisk Anskuelse vorder det højeste; først naar Klarheden konsekvent underordnes Dybden, . . . da er Vejen bestemt.» — Naturromantikken gaar som en dyb Understrøm gennem hele H.s Forfattervirksomhed og bryder jævnlig frem i hans poetiske Arbejder. Man ser den i det dramatiserede Æventyr «Søstrene paa Kinnekullen» (1849), der skildrer Guldets hemmelighedsfulde Magt over Menneskesindet, en Magt saa dæmonisk, at den drager et Menneske ned til Dybets Aander (Fjældkongen); den samme Tanke har han behandlet i Romanen «Guldmageren», hvor Alkymien staar som den lønlige, lokkende Kunst, der lover Besidderen af den Magten over Verden. Naturromantikken møder man end videre i Fortællingen «Haldor», hvor Barndoms minderne fra Malmanger Præstegaard afspejle sig i Skildringen af den romantiske Fjælddal med Nøkken, der sidder ved Fossen og spinder paa sin uhyre Rok, og i adskillige af hans andre Værker.

Den anden Hovedside af H.s Forfatterejeendommelighed aabenbarer sig i hans historiske Dramer. H. var af Natur en lidenskabelig, kæmpende Aand, og dette, i Forbindelse med de bitre Smerter, under hvilke hans Digterbegavelse var brudt igjennem, drog ham mod saadanne af Historiens Optrin, hvor store Skæbner og store Viljer stødte sammen. Derfor blev «Bajazet», det første af hans historiske Dramer, efterfulgt af Værker som «Tiberius», «Gregorius VII», «Carl V's Død» (1831), «Maastrichts Belejring» (1832), «Julian den frafaldne» (1866). Fra vor egen Historie har han hentet Stoffet til 2 Dramer: det allerede omtalte «Svend Grathe» (1841) og «Marsk Stig» (1850). I sine senere Aar udgav han flere dramatiske Arbejder uden synderlig poetisk Værdi («Et Æventyr i Ørkenen», 1855, «Henrik af Navarra», 1863, o. fl.); af dem gjorde «Kongens Yndling» (1858) — bygget over et Æmne fra Christian IV's Tid — en Del Lykke paa Scenen paa Grund af sin nationale Karakter og en fortrinlig Udførelse. — Skjønt H. efterhaanden fik mere Magt over den dramatiske Form, blev han dog aldrig en Mester i den. Kun faa af hans Arbejder for Scenen have slaaet rigtig igjennem. Det største Antal Opførelser naaede det allerede nævnte «Tycho Brahes Ungdom» (1852) og «Æren tabt og vunden» (1851), der skildrer en Episode fra Gustav Adolfs Tog i Tyskland, et Æmne, der maa have haft noget fængslende for H., da han ogsaa har behandlet det i et Digt, «Tvekampen».

I 1834 slog H. med Romanen «Vilhelm Zabern» ind paa en ny Digtform. Baade denne og de følgende Romaner: «Guldmageren» (1836), «En polsk Familie» (1839), «Slottet ved Rhinen» (1845), «Robert Fulton» (1853) og «Charles de la Bussière» (1860), samt de 2 Fortællinger med Æmner fra Nordens Fortid: «Saga om Thorvald Vidforle» (1849) og «Fortælling om Haldor» (1864), vise de samme Fortrin og de samme Mangler som hans Dramer. Ogsaa her er Kompositionen ofte temmelig løs, Fortællemaaden noget bred og udtværet, men Tankegangen i dem er altid nobel og højsindet, og der er i de fleste af dem Partier af meget stor poetisk Værdi; dette gjælder da fremfor alt om de indlagte lyriske Digte. (En samlet Udgave af hans Romaner og Fortællinger udkom 1873—74 i 7 Bind.)

Her ere vi naaede til den Del af H.s Produktion, Lyrikken, som længst vil bevare hans Navn («Samlede Digte» I—II, 1891). Som en Overgang til hans egentlig lyriske Digte skal først nævnes hans

Romancer. I 1861 udgav han (i «Lyriske Digte og Romancer») «Valdemar Atterdag», en Romancekreds, der ganske vist minder en Del om «Hjortens Flugt», men hvori der dog ogsaa er mange ægte Hauchske Toner, som «Valdemars Sang»: «Min Falk den fløj over Mark og Vang, tit og mange Sinde» og «Den vilde Jagt» med den ejendommelige Rythmevexel. Dette Arbejde vandt et stærkt Bifald i Læseverdenen, og det havde vel sin Del i, at H. allerede det følgende Aar (1862) udgav en lignende Digtkreds, «Valdemar Sejer», der dog ikke staar paa Højde med den første. H.s Evne til at anslaa Folkesangstonen kommer maaske stærkest frem i mange af de smaa Digte, der ere indlagte i hans Romaner, som «Birken», «Polsk Fædrelandssang» og «En Flygtnings Sang» (i «En polsk Familie»), «Hjemmet» (i «Robert Fulton») o. fl. H.s lyriske Digte i strængere Forstand findes dels i den allerede nævnte Samling «Lyriske Digte og Romancer», dels i «Lyriske Digte» (1842; 2. forøgede Udg. 1854). Det var samme Aar, som Heiberg skrev sin anerkjendende Recension af «Svend Grathe», at 1. Udgave af denne Bog kom. Et ret ejendommeligt Sammentræf; thi her havde H. samlet de hidtil vidt adspredte smaa Perler, der skulde bidrage mest til at skjænke ham et Navn som Digter. Man blev da ogsaa strax opmærksom paa dem. En Anmelder i «Fædrelandet» siger, at selv om Digtene mangle noget i Elegans, saa have de til Gjengjæld «en Begejstringens Kraft og Dybde, som vi ikke finde hos mange andre danske Digtere». Her peges der netop paa det ejendommeligste ved H.s Lyrik. Thi i den føler man bedre end noget andet Sted i hans Forfatterskab den dybe Alvor i hans Natur, hans ridderlige Begejstring for alt stort og ædelt og inderlige Afsky for alt smaaligt og usselt, føler, at han var «en af hine Præster for Vedligeholdelsen af den hellige Ild i unge Sjæle». Blandt de bedste Prøver paa hans Lyrik kunne nævnes Digte som: «Jeg véd en Flod, jeg saa den kun i Drømme» («Valdemars anden Sang» i «Valdemar Atterdag»), Mindedigtet over «Christiane Oehlenschläger», «Sang ved Naturforsker mødet i Kjøbenhavn 1860», «Fædrelandssang» («Morgendug, der sagte bæver» osv.), «Afsked fra Verden», «Trøst i Modgang», Salmen «Solen i sin klare Glans» og endelig det storstilede «Bekjendelsen», hvori han paa en gribende Maade skildrer sin Digtereejendommelighed. —

H.s ydre Livsskæbne efter hans Ansættelse i Sorø kan fortælles i Korthed. I Marts 1846 blev han udnævnt til Professor i nordisk

Sprog og Litteratur ved Universitetet i Kiel; hans Virksomhed her gav ham bl. a. Anledning til at holde en Række Forelæsninger over den nordiske Mythologi, som han senere udgav under Titelen «Die nordische Mythenlehre» (1847). Allerede efter 2 Aars Forløb maatte han, paa Grund af Oprørets Udbrud i Marts 1848, forlade sin Stilling i Kiel; han flyttede saa til Kjøbenhavn, hvor han i 1851 blev Oehlenschlägers Eftermand som Professor i Æsthetik. Han var ingen fremragende Æsthetiker, men han kunde ofte rive sine Tilhørere med sig ved den Inderlighed og Begejstring, hvormed han kunde fordybe sig i et Digterværk og fremstille dets Indhold. Af hans æsthetiske Afhandlinger og Recensioner, der ere udgivne i 3 Bind (1855, 61, 69), kunne bl. a. fremhæves «Bemærkninger om nogle ved Kristendommen modificerede Oldtidsminder i vore Viser fra Middelalderen» (i Bindet fra 1869) og «Indledning til Forelæsninger over Njals Saga og flere med den beslægtede Sagaer» (i Bindet fra 1855); i den sidstnævnte interessante Afhandling gjøres der for første Gang et Forsøg paa en udførligere æsthetisk Vurdering af de islandske Sagaer. — I 1855 var H. Formand for den Kommission, der skulde ordne det kgl. Theaters indre Forhold, i 1858—59 en af dets 2 Direktører og 1860—71 Censor ved det. I Efteraaret 1871 maatte han paa Grund af Svagelighed opgive sin Virksomhed og rejse til Syden. Han døde 4. Marts 1872 i Rom, hvor han ligger begravet paa den protestantiske Kirkegaard. — Sit Levned indtil 1827 har H. selv skildret i «Minder fra min Barn-dom og min Ungdom» (1867) og «Minder fra min første Udenlandsrejse» (1871).

G. Brandes, Danske Digtere, 1877. F. Rønning, J. C. Hauch, 1890. Erslew, Forf. Lex.

F. Rønning.

— Som *Naturforsker* maa J. C. Hauch nærmest betragtes som Dilettant. Hans livlige Fantasi i Forbindelse med hans spekulative, analogiserende Naturopfattelse manglede det Korrektiv, som en dybere gaaende videnskabelig Fagdannelse med tilstrækkelig Agtelse for exakt Undersøgelse vilde have afgivet, og hans Virksomhed som naturhistorisk Forfatter har derfor kun Interesse, for saa vidt som han gennem den staar som en begavet dansk Repræsentant for den naturfilosofiske Skole, der samtidig blomstrede i Tyskland. — Hans første zoologiske Arbejde var hans Disputats: «Annotationes ad motum arbitrarium cum organis ad motum pertinentibus comparatum in animalibus, vertebris instructis» (1821), hvilken Afhand-

ling Aaret efter udkom i noget ændret Skikkelse i Blainvilles «Journal de physique». I 1827 udgav han i Neapel «Degli organi imperfetti che si osservano in alcuni animali», og i 1831 udkom samme Arbejde, betydelig omarbejdet, i «Blandinger fra Sorø» under Titel: «Kort Oversigt over en Del rudimentariske Organer, over deres Bestemmelse i Naturen samt over en systematisk Udviklingsfølge, der til Dels paa disse kunde bygges». S. A. publicerede han som Indbydelsesskrift: «Om de tre Organsystemer med Hensyn til Klassifikationen», og endelig udgav han (i «Blandinger fra Sorø» 1834): «Kort Udsigt over Nervesystemet med Hensyn paa dets forskjellige Forretninger og især med Hensyn paa den dyriske Følelse».

Gosch, Danmarks zoolog. Lit.

Jonas Collin.

Hauch, Ludvig Alfred, f. 1845, Forstmand, er Søn af ovfr. nævnte Johannes Carsten H. A. H., der er født 3. Marts 1845, blev 1870 Forstkandidat og Assistent ved Statsskovvæsenet, 1874 Skovrider paa Frijsenborg, 1878 Jagtjunker, 1886 Forstinspektør paa Bregentved. Han har i sin praktiske Virksomhed udført omfattende og fortrinlige Skovkulturer og har skrevet nogle Artikler, især om Skovdyrkning, i «Tidsskrift for Skovvæsen». H. ægtede 6. Nov. 1871 Juliane Augusta Holst (f. 25. Juli 1840), Datter af Instruktør og fhv. kgl. Skuespiller Vilhelm Conrad H. *A. Oppermann.*

Hauge, Hans Nielsen, 1771—1824, Lægprædikant, født 3. April 1771 i Tune Præstegjæld. Faderen, Niels Mikkelsen (f. 1732 † 10. Jan. 1813), Lensmand og Ejer af Gaarden Hauge, og Moderen, Marie Olsdatter (f. 1735 † 1. Jan. 1811), vare gudfrygtige Folk. H. var en indadvendt Natur, begyndte tidlig at gruble og havde, 7—8 Aar gammel, Selvmordstanker. Paa den Tid kom Gerhard Seeberg til Stedet som Præst, og der tør være Spørgsmaal, om han har bidraget dertil, samt om hvilken Indflydelse han i det hele har øvet paa H. i hans Opvæxt. 1791 blev Seeberg sindssyg og kom hen i Forvildelser, som H. bekæmpede. Redningen fra en Livsfare, da han var 13 Aar gammel, maatte virke stærkt paa ham, og han blev end mere ivrig til at læse bl. a. i Luthers, Müllers, Jersins, Arends Postiller. For Laster havde han Afsky og til Fornøjelser ingen Lyst, blev stille i Hjemmet i sin Ungdom, forpagtede senere en Ejendom, var dygtig med sine Hænder, kom efter en kort Tjeneste i Frederiksstad tilbage til Fædrenegaarden. 5. April 1796 blev en

afgjørende Dag for ham. Han gik og sang en Salme under Arbejdet. Da blev hans Sind opløstet, han sank hen i Bøn og fik til Svar, at han skulde gaa ud og prædike Omvendelse. Naar han hele sit Liv tillagde denne Begivenhed en afgjørende Betydning, kan man heri ikke finde noget urimeligt, men naar han opfatter den som et tvingende Kald til Omvendergjæringen netop i den Form, han valgte, og sammenstiller den med de profetiske og apostoliske Kaldelser i Skriften, kan man forstaa, at mange holdt ham for en Sværmer. I Begyndelsen lod han det blive ved Samtaler med en og anden, hvorhos han med megen Hurtighed affattede sit første Skrift, «Betragtning over Verdens Daarlighed» (o: over, hvad der er Daarlighed for Verden, den sande Kristendom). Allerede her gjør han stærke Angreb paa Præsterne, af hvilke han blot kan have kjendt ganske faa. Han vilde her vise, hvor nødvendig en Forandring i Kirken var, hvordan denne skulde være, og at *han* var kaldet af Gud til at udføre den. Han gik til Christiania og fik Bogen trykt. Hjemkommen delte han sig mellem Jordarbejdet og, hvad han ansaa for sit Kald, havde allerede 7. Avg. 1796 en ny Bog færdig, «Om Guds Visdom», og begyndte nu at holde Foredrag. 1797 hengik med Rejser i Egnene omkring Christianiafjorden, hvor han søgte Tilknytning til Levningerne af Herrnhuterne fra 1760-Tiden. Ved denne Tid læste han Taulers Omvendelseshistorie, der fik stor Betydning for ham. I Julen 1797 blev han i Frederikstad første Gang arresteret, men snart løsladt med Tilhold om at blive i sin Hjembygd. Her brugte han Tiden bl. a. til at udarbejde en ny Bog, «En Sandheds Bekjendelse om Saligheds Sag», der blev skrevet i 1 Uge. Snart drog han nord over og blev atter en kort Tid arresteret i Christiania. Han havde nu mange Tilhængere, især i Smaalenene, og adskillige unge Mænd her fra havde betraadt den af H. banede Vej. Det tør vel siges, at Lægprædikantvirksomheden er det egentlig historisk nye, der ved H. er fremkaldt i den norske Kirke. Her begik han et Misgreb ved at tilskynde umyndige Gutter samt Kvinder til at gaa ud og prædike. Der blev Uro, og de gjentagne Arrestationer — for Løsgængeri — bragte ham til at søge efter et Fristed, som han mente at kunne finde i Bergen. Her fandt han fra nu — 1798 — sit andet Hjem, men ikke noget blivende Sted, da han altid maatte rejse. Hans Haab om at finde Rolighed i Bergen slog ham ikke fejl, da Nordahl Brun, som allerede førte Bispestaven, tog ham i Forsvar mod Politiet, og de retroende Præster ikke optraadte imod ham. Pontoppidans gamle

Husholderske Maren Boes testamenterede ham 1000 Rdl., der snart skulde komme ham til gode ved hans Kjøbmandsskab. Underligt synes det, at han netop nu paa dette Sted fandt Tiden belejlig til at udgive sit skarpe, polemiske Skrift: «De enfoldiges Lære og afmægtiges Styrke» med haarde Udfald mod Præsterne.

Han rejste nord over, og efter 7 Ugers Fængsel i Throndhjem 1799 blev han sendt til sit Fødested, hvorfra han Vaaren 1800 drog til Kjøbenhavn for at forklare sit Forhold for Regeringen — hvad han dog ikke gjorde — og foranstalte nye Oplag af sine Bøger. At de alle vare udsolgte, vidner om den Magt, Bevægelsen havde faaet i Norge. I Kjøbenhavn beskæftigede han 3 Bogtrykkerier og arbejdede selv med. Om Høsten 1800 drog han tilbage. Vildfarelser havde indsneget sig hos hans Venner paa Hedemarken, hvor man forlod sit jordiske Arbejde for at gaa ud paa Omvendelsesrejser, og i Hallingdal, hvor man forkyndte Dommens Dag som nær forestaaende. Paa det første Sted var H. ganske vist bleven misforstaaet, men han havde givet et farligt Exempel og tillige opmuntret en og anden, som han ansaa særlig udrustet, til at følge det. H. fik snart stillet Forvirringen, men blev selv arresteret i Hallingdal 1801. Da han slap ud, drog han i Marts 1801 til Bergen.

Her er et Vendepunkt i H.s Liv, i det han Sommeren 1801 tog Borgerskab som Kjøbmand i Bergen. Han følte som en praktisk Natur Trang til et timeligt Gjøremaal ved Siden af det aandelige, antog det ogsaa gavnligt for Guds Riges Sag, at Samfundet mellem hans Venner kunde styrkes ogsaa i ydre Henseende. Hertil vare Fabrikantlæg, Landejendomme og Handelsforetagender tjenlige. Fra 1800 havde H. overvejet Planen til et Formuesfællesskab i den Tanke, at Brødre og Søstre i Christo maatte kunne være fælles om jordiske Ting. Han vilde ikke opgive Ejendomsretten — navnlig for Jordbrugere —, men han mente bl. a., at formuende Folk heller burde overlade sin Ejendom til kristeligt Brug end til daarlige Arvinger. Det er karakteristisk for H., at han altid lagde liden Vægt paa de naturlige Forhold i Menneskelivet. Hans Tanker bleve her mere og mere uklare, og han opgav sine Planer om Formuesfællesskab. Tiderne vare gode, og Vennerne havde Tillid til hverandre, saa Virksomheden tog Opsving. I kort Tid havde han lagt sig til Hus, 4 Fartøjer i indenrigsk Fart og en Brig til Middelhavsfart. Handelen lod han for det meste bestyre ved andre. Selv rejste han allerede om Høsten 1801 til Throndhjem. Rejserne gik nu nord over, i det han førte Korn m. m. op i sine Fartøjer, der vendte

tilbage med Fiskevarer. I Fiskeriet deltog han selv, og i Hviletimerne holdt han Foredrag. Han fandt ellers ikke i Nordland det Anhang som i sydligere Dele af Norge. Paa Hjemvejen blev han i Maj 1802 arresteret i Throndhjem, og den før mod ham gunstige Stiftamtmand var nu i en anden Stemning. Der var sket gruelige Ting — i Holtaalen Lemlæstelser og i Lexviken et Barnemord under Anfald af sværmerisk Vanvid. I Lexviken blev Ugjerningen ovet i en Kreds af H.s Venner, og Øvrigheden tog det alvorlig. H. blev nu sendt til Bergen, drog saa atter paa Rejse, blev arresteret i Christiania, var 1803 helt oppe paa Tromsø og i Fjordene der omkring, drog her fra hele Landet igjennem til Christianssand og tilbage til Bergen. I Juli 1804 drog han atter til Danmark, var i Jylland og Christiansfeld, men fandt sig ikke tiltalt af Brødrene og slog ikke rigtig an hos Jyderne. P. Laursen havde Syn for H.s Svaghed i Retsfærdiggjørelseslæren, der lod ham lægge for megen Vægt paa Gjeringerne. H. drog nu til Kjøbenhavn for at forklare sig for Kancelliet, men undlod dog dette. Det er vitterligt, at han nu anede Uraad, og han talte selv i en Bladartikel Avg. 1804 om Muligheden af at miste sin Frihed. Under disse Omstændigheder fandt han det heldigere at være hjemme i Norge, hvor han lettere kunde forsvare sit Forhold.

Det har i den senere Tid været antaget, at en Indberetning fra 24. April 1804 af Biskop P. Hansen om den religiøse Forvirring m. m., der ved H. var fremkaldt, har givet Anledning til den retslige Forfølgelse, der i Slutningen af 1804 blev sat i Gang imod ham. Dette er ikke rigtigt. Bevægelsen som religiøs Foreteelse gav ikke Regeringen mere at tænke paa end den samtidige Rørelse i Jylland. Her var imidlertid kommet noget andet til, i det den religiøse Bevægelse nu var kombineret med Handelsforetagender m. m. Selv med dette gik dog Tingen i 3 Aar sin Gang, men i Marts 1804 indkom en Klage fra Finmarken over ulovlig Handel for H.s Regning. Kancelliet gav strax Amtmanden Ordre til at lade optage Forhør og paalagde Stiftamtmanden i Bergen at lade H. arrestere og tiltale, naar Udskrift af Forhøret blev ham tilsendt. Samme Dag fik samtlige Amtmænd og Biskopper i Norge Ordre til at meddele Oplysninger om H.s Forhold i det hele. Herom vidste H. Besked, før han drog til Danmark. I nedtrykt Stemning sejlede han her fra til Frederikshald og begav sig her fra til Eker, hvor han 24. Okt. blev arresteret efter Fogdens Ordre, da en Bonde beklagede sig over, at hans Datter vilde forlade ham for at følge

H. Kun denne Sag forelaa, men samtidig var der indsendt til Kancelliet Beretning fra Byfogden i Christianssand om, at han havde gjort Forbud mod et netop udkommet nyt Oplag af H.s Skrift «De enfoldiges Lære og afmægtiges Styrke» i Henhold til Forordningen af 27. Sept. 1799 paa Grund af de i samme indeholdte Fornærmelser mod den gejstlige Stand. Nu udstedte Kancelliet (27. Okt. 1804) Ordre til, at H. skulde arresteres, hvorefter der nedsattes en Kommission til at forhøre ham og under Sagen indtage den ovennævnte Klage fra Finmarken. H. blev nu sat i Arrest i Christiania, hvor Forhøret over ham varede til Jan. 1808, da der maatte optages Tingsvidner omtrent over det hele Land, og Postgangen var besværlig. H.s Arrest var i Begyndelsen stræng og tog paa hans Kræfter, men efter 2 Aars Forløb fik han mere Frihed ved Præsident, Justitsraad Bulls Mellekomst. I Febr. 1809 blev han løsladt, da han havde tilbudt sig at lære Almuen paa Kysten at koge Salt, hvorpaa der under Krigen var blevet Mangel. Han fik hurtig i Stand 2 Saltkogerier, som han drev for egen Regning. I Okt. vendte han tilbage til Arresten, der nu blev saa mild som muligt. Han fik endog Lov at gjøre Rejser til Slægtninge. I Slutningen af 1811 blev han løsladt, og hans Broder købte til ham Gaarden Bakkehoven i Aker, hvor han boede til 1817 og byggede en Mølle. Det var ham strængelig forbudt at holde Opbyggelsesforsamlinger, men dette holdt han sig ikke efterrettelig. Dommen over ham faldt i Dec. 1813 og lød paa 2 Aars Slaveri for Overtrædelse af Forordningen af 13. Jan. 1741, for fornærmelige Udtryk mod Lærerstanden og for at have fremført Sætninger, der kunde forlede den mindre oplyste til Grublen og Tvivl. Han appellerede til Overkriminalretten, der paa lignende Præmisser i Dec. 1814 ilagde ham en Mulkt af 1000 Rdl. og for øvrigt — d. e. med Hensyn til Beskyldningerne for at have villet oprette en hellig Kasse osv. — frifandt ham for videre Tiltale. Da H. havde faaet sin Dom, giftede han sig 27. Jan. 1815 med Andrea Andersdatter Nyhus fra Næs (f. 1785 † 19. Dec. 1815). 22. Jan. 1817 indgik han nyt Ægteskab, med Ingeborg Marie Olsdatter (f. 5. April 1790 † 13. Juli 1872). Hun var Datter af Husmand Ole Nielsen under Fossum i Gjerpæn. 26. Maj 1826 ægtede hun den senere Stortingsmand Christen Dahler (f. 28. Dec. 1796 † 1. Okt. 1879), der overtog Gaarden Bredtvæt i Aker, hvorhen H. var flyttet 1817. Fra sin Arrest havde H. medbragt Sygelighed, men levede ellers i gode Omstændigheder og døde som en meget agtet Mand 29. Marts 1824.

Hans Rejseliv ophørte, men hans Hus blev Samlingssted for Vennerne, og han vedblev at skrive Bøger og Breve til sine Meningsfæller fjærnt og nær. Flere af hans Skrifter efter 1814 ere i sproglig Henseende langt klarere end de tidligere. De ere korrigerede af Professor S. B. Hersleb.

Den ved H. vakte Bevægelse har sin Sammenhæng med Levningerne fra de pietistiske og herrnhutiske Rørelser under Christian VI, der først naaede op til Norge ved det 18. Aarhundredes Midte. Hans Livssyn var pietistisk, og da han var begavet til Foredrag og Samtale, maatte han vinde Anklang hos den ved Pontoppidans Forklaring opfostrede Almue. Det laa i Sagens Natur, at han maatte træde op mod Præsteskabet, og ligesaa, at dette maatte stille sig imod ham og dem, der traadte i hans Fodspor. I sine Erklæringer af 1804 ses derfor ogsaa en Flerhed af Norges Præster at have tilraadet mere eller mindre strænge Forholdsregler imod ham. For den raadende Betragtning maatte H.s Gjerning staa som et Brud paa den kirkelige Orden og en Forstyrrelse af den kirkelige Rolighed, og saadant blev ganske anderledes bedømt i Aarhundredets Begyndelse end i dets Slutning. Der var i dette Stykke fuld Enighed mellem Rationalister, orthodoxe og gamle Pontoppidanere, og man tør ikke i Præsternes strænge Raad mod H. og hans Venner fastslaa nogen Kamp mod det kristelige Liv i Menigheden og dets Bærere som saadanne. Ved H.s Arrest 1804 standsede de omvandrende Prædikanters Virksomhed, og naar den efter hans Domfældelse blev gjenoptagen, fik den ikke paa langt nær den Udstrækning som tidligere, da man nu havde lært at holde sig de gjældende Love efterrettelig. At H.s Gjerning har haft ikke ringe Betydning for Menighedslivet paa forskjellige Steder i Norge, er overflødigt at tilføje. Dette gjælder dog næppe hans Skrifter — samtlige af opbyggeligt Indhold —, hvori man efter den Maade, hvorpaa de bleve til, maa finde hans mundtlige Foredrag igjen. Naar man i dem finder Uklarhed i Retfærdiggjørelseslæren og Sakramentlæren, hænger dette sammen med hans pietistiske Standpunkt, der ogsaa gjorde ham og hans Venner til Modstandere af Herrnhuterne. Synet paa det kristelige Liv, der altid stillede sig for ham som Krav mere paa Helliggjørelse end paa Trang til indgaaende Betragtning, Lov og Pris, tyder paa den praktiske Natur, og som saadan havde han ogsaa et klart Blik paa det borgerlige Samfundsliv. Dygtig i al forefaldende praktisk Gjerning kunde han ogsaa paa dette Felt fremkalde megen Dygtighed. Flere af de ved hans

Initiativ oprettede Fabrikker, Møller, Handelsforretninger overlevede ham, og i mange stille Kredse af hans Venner blev der Velstand under alvorligt Arbejde og tarvelig Levemaade. For den politiske Udvikling i det norske Folk have disse Kredse ikke været uden Betydning, men for Kulturarbejdet i det hele have de været fremmede.

S. J. Stenersen, H. N. H.s Liv, Virksomhed, Lære og Skrifter, 1827. A. C. Bang, H. N. H. og hans Samtid, 1874. Halvorsen, Norsk Forf. Lex.

D. Thrap.

Haugsted, Frederik Christian, 1804—66, Læge, var en Søn af Godsejer Niels Henrik H. og Johanne Kirstine f. Faaborg og fødtes paa Kroghenlund ved Svendborg 24. Marts 1804. Dimitteret fra Odense Skole i 1822 studerede han Lægevidenskab og tog 1827 den kirurgiske, i 1828 den medicinske Examen. 1829 fik han Guldmedaillen for et anatomisk Prisspørgsmaal, 1831 erholdt han Licentiat-, 1832 Doktorgraden ved komparativ-anatomiske og fysiologiske Afhandlinger om Thymuskjertelen. 1831 deltog han i Konkurrencen for et Lektorat i Farmakologi og Retsmedicin, s. A. blev han Distriktslæge i Kjøbenhavn og foretog kort efter en Studierejse til Frankrig, Holland og Tyskland, paa hvilken han særlig lagde sig efter pathologisk Anatomi og Øjenlægevidenskab; i det sidstnævnte Fag var navnlig Jüngken i Berlin hans Lærer. Hjemkommen blev han Medudgiver og Medredaktør af «Journal for Medicin og Kirurgi», publicerede en Fremstilling af Øjets Sygdomme og fik en betydelig Praxis ogsaa som Øjenlæge. 1840 blev han Censor ved den nyindrettede Lægeexamen, de følgende Aar holdt han som Privatdocent Forelæsninger over Øjenlægevidenskab og udgav Forelæserne i Trykken (1843). Sin flittige Forfattervirksomhed, der ganske vist kun var af kompilatorisk Karakter, udstrakte han ogsaa til ligefremme Oversættelser af fremmede lægevidenskabelige Værker, noget, som den Gang havde særlig Betydning af Hensyn til de ulærde studerende. Han døde 15. Dec. 1866. 1829 ægtede han Ane Marie Muusfeldt, f. Sommersted, Enke efter Cand. jur., Lieutenant og Gæstgiver M. og Datter af Gæstgiver S., og efter hendes Død (4. Nov. 1846) i 1852 Julie Susanne Plenge, Datter af Sognepræst i Hørsholm Johan Wilhelm P.

Smith og Bladt, Den danske Lægestand, 4. Udg. Erslew, Forf. Lex.

Jul. Petersen.

Haurowitz, Harry Valentin Harald, 1799—1882, Læge, var en Søn af Hosekræmmer Samuel Valentin med antaget Tilnavn

Haurowitz og ^{Henriette Berling} ~~Gunhilde~~ f. ~~Coert~~ og fødtes i Slesvig By 16. Dec. 1799. Som Barn kom han med de fattige Forældre først til Odense, senere til Kjøbenhavn og bestemtes til barber-kirurgisk Uddannelse, men blev paa Grund af sin tidlig viste Begavelse ved M. L. Nathansons Understøttelse Student 1817 og dyrkede derefter Medicinen. Herholdt interesserede sig for ham og skaffede ham, skjønt Mediciner, Skibskirurgposten paa et Togt til Vestindien, ligesom han derpaa 1822—25 fungerede som medicinsk Kandidat paa Herholdts Afdeling paa Frederiks Hospital. 1823 tog han medicinsk Examen. 1825 kom han som Epidemilæge til Hillerød paa Grund af den der herskende Tyfusepidemi, men forlod snart derefter Landet, følgende et Opraab til fremmede Læger fra den russiske Regering. I Rusland gik han strax fra Jødedommen over til den græsk-katholske Lære og ægtede Hansine Inger Marie Prahl, f. Deramm, daværende Adjunkt i Hillerød Samuel Christian P.s separerede Hustru og Datter af Herredsfoged i Gjording og Malt Herreder Peter Lund D.

Efter absolveret Tentamen i St. Petersborg ansattes han 1825 som Kredslæge i Gouvernementet Saratov og virkede her, da Koleracen i 1830 første Gang ramte Landet; han blev selv angreben af Sygdommen. I et senere (1836) publiceret Skrift om Gouvernementet Saratovs nosologiske Forhold har han beskrevet Epidemien. 1831 forflyttedes han til en Stabslægepost ved Søkadetakademiet i Zarskoje-Selo og gjorde her Bekjendtskab med Storfyrst Constantin, som da var Søkadet, ligesom med selve Kejser Nicolaus, og derefter steg den indtagende og rigt begavede Mand hurtig til bestandig højere og indflydelsesrigere Stillinger. 1837 blev han Livlæge hos Storfyrsten, den senere Storadmiral, og var bestandig dennes højtbetroede Raadgiver og fortrolige. 1840 fik han Æresdoktordiplomet fra Akademiet i St. Petersborg, 1845 beholdt han Titel af Statsraad. Ved stadig at ledsage Storfyrsten paa dennes mange Sørejser opnaaede han ikke alene talrige Udmærkelser ogsaa i Udlandet (1847 blev han Kommandør af Danebrog), men hans klare, videbegjærlige og virksomme Aand berigedes derved med mange videre Indsigter, særlig i Flaade-Medicinalvæsenet, hvilke senere kom den russiske Marine i høj Grad til gode, navnlig efter at han 1854 var bleven Generalstabslæge for den baltiske Flaade, og end mere, da han kort efter udnævntes til Generalinspektør for Flaadens hele Sanitetsvæsen og samtidig til virkelig Gehejmerraad. 1864 trak han sig tilbage fra den aktive Tjeneste, vistnok nærmest paa Grund af de kort forinden

indtrufne Begivenheder i Polen og den ved Storfyrst Constantins Forhold som Statholder fremkaldte Misstemning ved Kejsershoffet. Han tog Bolig i Wien, men stod dog fremdeles til Disposition for den russiske Regering og sendtes saaledes af denne i 1865 til Nordamerika for at undersøge de under Borgerkrigen foretagne Sanitetsreformer i Unionshæren. Resultaterne af sin Rejse har han offentliggjort paa Tysk i et Skrift, der er blevet oversat baade paa Russisk og Dansk, og som bidrog yderligere til at give ham en fremragende Avtoritetsstilling paa det militære Medicinalvæsens Omraade.

Storfyrst Constantins Datters Ægteskab med Grækenlands Konge, senere ogsaa H.s stadige Sommerophold i Gmunden, bragte ham i bestandig nøjere Forbindelse med den danske Kongefamilie. Ved sit Besøg i Danmark i 1876 var han bleven Storkors af Dannebrog, omtrent samtidig med at han erholdt de højeste Ordener baade i Rusland og andensteds. 1875 fejrede han sit 50 Aars Tjenestejubilæum under de største Æresbevisninger. Fremdeles fuldt usvækket paa Sjæl og Legeme syslede han i Wien flittig med litterære Arbejder. Saaledes publicerede han 1871 et større naturfilosofisk Skrift: «Die organische Entwicklung des Menschen nach den neuesten Naturforschungen». Han døde i Gmunden 6. Juli 1882.

Smith og Bladt, Den danske Lægestand, 5. Udg. Illustr. Tid. Nr. 1190. Biogr. Lex. der hervorrag. Aerzte III. Thrap, Fam. Bonnevie, 2. Udg., S. 44 og 51.

Jul. Petersen.

Hauser, Conrad Caspar, 1743—1824, Handelsmand, var født i Basel 16. Febr. 1743 af ret velstaaende Forældre. Faderen, Rudolf H., døde 1766, Moderen, Catharina f. König, 1786. I en ung Alder drog H. til Udlandet og skabte sig en god Stilling som Kjøbmand i Marseille. Han ægtede 6. Marts 1768 en Datter af Notarius publ. i Kjøbenhavn Rasmus Æreboe, Karen Æ., f. 21. Sept. 1729 † 13. Marts 1810, som den Gang styrede Huset for Broderen Andreas Æ., der var Konsul i Algier. For Tjenester ydede den danske Middelhavsflaade blev han 1776 paa Admiral Hooglands[†] Anbefaling udnævnt til kgl. dansk Agent med Kommerceraads Rang, men paa Betingelse af, at han oprettede et Handelshus i Kiel, hvad han efter Sigende stod i Begreb med. Om end denne Plan ikke realiseredes, fik han dog snart Lejlighed til at indtræde i et anset dansk Handelshus, da Baron Iselin 1777 traadte tilbage fra sine Forretninger for at lade dem gaa over til C. F. Iselin, H. og Frølich. 1778 blev H. udnævnt til Handelsadministrator for

det nyoprettede kgl. danske oktroierede vestindiske Handelsselskab, og 1816 valgtes han, trods sine 73 Aar, til Medlem af Direktionen for det asiatiske Kompagni. 1823 blev han dog ikke længer gjenvalgt, men Generalforsamlingen udtalte sin Anerkjendelse af «hans ædle Velvilje og nidkjære Bestræbelser for Kompagniets Tarv». 1812 udnævntes han til Konferensraad.

Hvor dygtig en Handelsmand H. end var, skyldte han dog sin Byggevirksomhed, at hans Navn i «Hausergade» og «Hauserplads» er bevaret til Nutiden. Efter Kjøbenhavns Bombardement 1807 udfoldede han nemlig en meget betydelig Virksomhed for at opføre nye, rummelige og sunde Boliger. Om man end ikke nu kan dele Samtidens Betragtning af det store Bygningskomplex som en Forskjønnelse for Byen, afhjalp han dog herved et betydeligt Savn, som Regeringen ved mange Midler søgte at raade Bod paa. Imidlertid satte H. herved sin betydelige Formue over Styr paa Grund af de kort efter indtrædende sørgelige Pengeforhold. — H. satte efter Samtidens Mode en særlig Ære i at være en «god Borger» og var det i fuldt Maal, støttede mange humane Formaal og omfattede sit nye Fædreland med et varmt Hjærte. H. døde 14. Dec. 1824. Han havde anden Gang ægtet Cecilia Marie Ludvigsen (f. 11. Jan. 1768 † 4. Avg. 1844), Enke efter Fuldmægtig i det vestindiske Handelsselskab Peter L.

Rasm. Æreboes Autobiografi, 1889, S. 241 f.

G. L. Grove.

Hausmann, Caspar Herman, 1653—1718, Officer, blev født 10. Jan. 1653 i Segeberg og var en Søn af Etatsraad, Amtmand Daniel H. og Margrethe Pape, der senere blev adlet med Navnet Baronesse Løvendal, fordi hun havde været Frederik III's Frille og var Moder til Ulrik Frederik Gyldenløve; C. H. H. var saaledes en Halvbroder til denne indflydelsesrige Kongesøn. H. deltog som ung Mand i den skaanske Fejde: 1675 som Kapitajn i Oertzens Dragonregiment, 1677 som Major og 1678 som Oberstlieutenant og Chef for den Dragoneskadron, som han oprettede og førte under Krigen, i hvilken han blev saaret ved Rygens Erobring (Sept. 1678). 1679 var han en Tid Kommandant i Apen. Efter Krigen blev hans Eskadron indlemmet i oldenborgske Infanteriregiment, hvori han selv 1680 blev ansat som Chef for 4. Kompagni, men s. A. blev han forflyttet til Akershusets Regiment, og han tilbragte nu Resten af sit Liv i Norge. 1681 blev han Oberst og Chef for Regimentet. Hans nære Forhold til Statholderen har vel ikke været uden Ind-

fyldelse paa, at han i en Alder af 28 Aar naaede saa høj en Stilling. Gyldenløve og han oprettede 1687 og 1688 2 hvervede Regimenter i Norge. 1696 blev H. Brigadér og førte sit hvervede — senere søndenfjældske — Regiment til Holsten, hvorfra det dog allerede i Dec. vendte tilbage til Norge. 1703 blev han Generalmajor og regnedes paa den Tid til den norske Armés dygtigste Førere. Det var især ham, som, da den store nordiske Krig udbrød, søgte at formaa de højstbefalende til en kraftigere Krigsførelse. Da Løvendal fik Overkommandoen i Juli 1710, blev der taget dygtigere fat, men Indmarchen i Sverige, til hvis Gjennemførelse H. fik Kommandoen over et flyvende Korps, blev dog, i Følge en kgl. Ordre, ikke til noget dette Aar, lige saa lidt som det længe forberedte Angreb paa Baahus Len blev gennemført 1711. H. var den eneste i Krigsraadet, som tilraadede det. Overgeneralen omtaler ham som tjenstivrig og fyrig, men alt for dumdristig i sine Foretagender. 1709 blev han Ridder af Dannebrog, 1711 Generallieutenant og Medlem af Slotsloven paa Akershus. Da Løvendal, misfornøjet med Forholdene, nedlagde Kommandoen og rejste til Udlandet, blev H. 30. April 1712 kommanderende General i Norge. Han udviklede stor Kraft og Energi i sin høje Stilling og forstod at bringe Plan og Orden i de norske Hærforhold. Krigen ulmede stadig og truede mere og mere med at slaa ud i Flamme paa den norske Grænse, men i Slutningen af 1715 var alt i Stand til Landets Forsvar med de ringe Midler, der forefandtes. H. var fuld af Iver og Længsel efter at maale Kræfter med Carl XII, da han i Jan. 1716 blev afskediget fra sin Stilling og udnævnt til Gehejmeraad (8. Febr.). Der fortælles meget om Aarsagerne til dette Skridt imod ham, men den ene er tilstrækkelig, at Kongen ikke havde den fornødne Tillid til hans Evner som Overgeneral under de truende, farefulde Forhold.

H. døde i Christiania 9. Sept. 1718. Han var gift med Karen Toller (f. 1662 † 1742), Datter af Assessor og Assistensraad Niels T. og Kirsten Andersdatter Tonsberg. H. indrettede Ejdsfos Jærnværk i Norge og fik 1703 for 12 Aar Monopol paa Indførsel af Staal og Anlæg af Staalværker. Han havde desuden Andel i Aardals Kobberværk, som, da man fandt Gulderts i Gruberne, blev solgt til og højt betalt af Kong Frederik IV. *P. F. Rist.*

Hausmann, Frederik Ferdinand, 1693—1757, Officer, blev født 8. Marts 1693 og var en Søn af den foregaaende. Allerede

8 Aar gammel blev han udnævnt til Fændrik ved Prins Christians Regiment, og efter at have tilbragt et Aars Tid paa det kgl. ridderlige Akademi blev han 1710 Kapitajn ved Cicignons gevorbne Regiment. Han deltog som saadan i Krigen i Norge og særlig i Forsvaret af Frederikshald 1718. 1719 blev han Kompagnichef ved Grenaderkorpset i Kjøbenhavn og Aaret efter Oberstlieutenant ved Akershusets Regiment. Hans Avancement var hidtil gaaet meget hurtig, men fra nu af spores det, at hans Fader og hans høje Beskyttere vare døde. 1732 blev han Oberst og Chef for Regimentet i Christiania, hvor Hausmannsgade er opkaldt efter ham. 1745 blev han Generalmajor med Anciennitet fra 1742, og 1748 fik han sin Afsked, efter at han 5 Dage før — 12. April — var blevet udnævnt til Generallieutenant. Aaret efter blev han Ridder af Dannebrog. Han døde i Christiania 21. Marts 1757 som sidste Mand af sin Slægt, i det hans Ægteskab (29. Dec. 1721) med Hedevig Cathrine f. Werenskjold (f. 24. Okt. 1702 † 14. Dec. 1749) var barnløst. Hun var en Datter af Konferensraad Niels W. og Elisabeth f. de Tonsberg. H., der var Medejer af Ejdsfos Jærnværk og i det hele taget en velhavende Mand, efterlod sig Legater til Christiania Fattigstiftelser.

P. F. Rist.

v. Haven, Elias Christian, 1754—1813, Præst, Numismatiker, var Søn af nedennævnte Professor Peder v. H. og blev født i Sorø 28. Juni 1754, Student fra Kjøge 1771, Alumnus paa Elers' Kollegium, rejste senere til Kiel og Göttingen paa det Vinstrup-Resenske Stipendium, hvortil han, som hørende til Familien, var berettiget, tog Magistergraden 1783, var en Tid lang beskæftiget med Ordningen og Beskrivelsen af en Del af Grev Otto Thotts efterladte Bibliothek, men opgav dette Arbejde for at beskrive Grevens Samling af Mønter fra Oldtiden, Middelalderen og den nyere Tid samt af Medailler, hvilken Katalog udkom paa Latin i 2 Dele 1789—90. Afbrydelsen af Arbejdet paa Katalogen over Thotts Bibliothek førte til en Strid med Tilsynsmanden ved dette, Universitetsbibliothekar Elert (IV, 491), og der udkom fra begge Sider flere Stridsskrifter, affattede i en temmelig hvas Form med gjensidige Beskyldninger for Uhøflighed. v. H., der 1790—91 udgav en Udsigt over den gamle Kunsthistorie, blev 1794 Præst i Bording og 1798 i Odden, hvor han døde 9. Avg. 1813. 13. Avg. 1800 ægtede han Marie Elisabeth Lunn († 1860), Datter af Kapitajn Matth. Hansen L.

Nyerup, Lit. Lex. C. F. Nielsen, Geistligheden i Oddens Pastorat S. 50 ff.

P. Brock.

v. Haven, Frederik Christian, 1727—63, Orientalist. Han var Søn af Lambert v. H., Kapellan og derefter Sognepræst i Vester Skjerninge, og Maren f. Wielandt og var født 1727 (døbt 3. Juli i Odense). Han blev Student fra Odense Skole 1745, theologisk Kandidat 1748, Magister 1750; lagde sig derpaa efter orientalske Sprog, som han studerede i Göttingen under J. D. Michaelis. Paa dennes anbefaling blev han udset til som sprogkyndig at deltage i den af den danske Regering foranstaltede Rejse til Orienten under C. Niebuhr. Med Titel af Professor tiltraadte han Rejsen 1761, men døde undervejs i Mokka i Arabien 25. Maj 1763. Han synes for øvrigt ikke at have været dette Hverv fuldt voxen, hverken hvad Kundskaber eller personlige Egenskaber angaar, og hans Bidrag til Rejsens Udbytte indskrænkede sig væsentlig til at lede Indkjøbet af de ret betydelige Samlinger af Manuskripter, især arabiske og hebraiske, der hjemsendtes til det store kgl. Bibliothek. Nogle Breve fra ham og Dagbogsoptegnelser ere trykte i «Literarischer Briefwechsel von J. D. Michaelis» II (Lpz. 1795).

Nyerup, Lit. Lex. Niebuhr, Reisebeschreib. v. Arabien. Kieler Blätter III, 1816, II. 17. 26. Vilh. Thomsen.

v. Haven, Jens, 1696—1778, Præst, var født 14. Dec. 1696 i Odense, hvor hans Fader, Frederik Christian v. H. (Broder til ndfr. nævnte Bygmester Lambert v. H.), var Præst ved Frue Kirke og Vice-Stiftsprovst; hans Moder var Birgitte Cathrine Juulby. Han undervistes først i Hjemmet, kom 1709 med nogle af sine Brødre i Kost og til Undervisning hos en fynsk Landsbydegn, men blev 1711 sat i Odense Skole og 1713 dimitteret fra Gymnasiet. Han tog theologisk Examen 1715, hvorpaa han blev Decanus paa Klosteret og i nogle Aar var en søgt Manuduktør. Efter i 4 $\frac{1}{2}$ Aar at have været Huslærer i en adelig Familie rejste han udenlands og var borte i 3 Aar, i hvilken Tid han i Rostock erhvervede Magistergraden. 1728 blev han kaldet til Sognepræst for Vester Velling og Skjern i Viborg Stift og ægtede Aaret efter sin Formand Christen Høsts Enke, Elisabeth f. Frausing, der døde 1772; han overlevede hende til 29. Maj 1778, da han havde været Præst i 50 Aar mindre end 1 Maaned. De havde ingen Børn sammen, men han tog sig med faderlig Omsorg af hendes Børn af første Ægteskab, hvilke han underviste og selv dimitterede; dette har maaske givet Anledning til, at hans Præstegaard efterhaanden blev til en Kostskole, saaledes som det ikke var ualmindeligt i det 18. Aarhundrede; over 60 unge Menne-

sker skulle være vejledede og til Dels dimitterede af ham. Sin forholdsvis ikke ubetydelige Formue testamenterede han til Legater, dels til fattige i Sognene, dels til Præsteenker, dels til Studenter, ligesom han betænkte trængende Venner.

Giessing, Jubel-Lærere II, 2, 133 ff. Wiberg, Alm. Præstehist. III, 517.

Vilh. Bang.

Haven, Jens, 1724—96, Missionær, var en Gaardmandssøn fra Vust Sogn i Han Herred. Han blev født 23. Juni 1724. I Landsbyskolen vakte han Opmærksomhed ved sit gode Nemme, men Sognets stærkt pietistiske Præst, Mag. Andreas Langgaard, var ikke tilfreds med hans selvglade Væsen og sagde en Gang under Konfirmationsforberedelsen til ham: «I Hovedet har du nok, Jens, men det er ogsaa alt det, du har». Disse Ord gjorde et vist Indtryk paa Drengen, men i flere Aar forholdt han sig dog kun spottende og uvillig over for den pietistiske Vækkelse, der bredte sig i Sognet, og han tænkte endog paa ved Lejlighed at skyde Pastor Langgaard. Men da han en Dag blev sendt hjem fra Marken, blev han overfalden af et heftigt Uvejr, og Lynet slog ned tæt ved ham uden at gjøre ham Skade. Efter denne Oplevelse blev han helt forandret. Da han kort efter kom til Kjøbenhavn for at lære Snedkerhaandværket, holdt han sig til de vakte i Hovedstaden, og da han havde udlært (1748), rejste han til Herrnhut for at søge Optagelse i Brødremenigheden. Der traf han Præsten fra Vust, som ogsaa søgte Fred for sin Sjæl ved at slutte sig til Grev Zinzendorfs Kreds.

Under Opholdet i Herrnhut fattede H. den Beslutning at gaa ud som Missionær, og da han 1752 hørte, at en Herrnhuter, Broder Erhardt, var bleven myrdet af Eskimoerne paa Labrador, følte han et stærkt Kald til paa ny at tage Missionsgjerningen op blandt dette vilde Folk. En Landsmand, Jeppe Nielsen, der opholdt sig i Herrnhut, lovede at følge med ham paa den farlige Rejse, men foreløbig var der ingen Udsigt til Virkeliggjørelsen af denne Plan. 1758 maatte H. drage til Lichtenfels i Grønland, men under Missionsarbejdet der kunde han ikke glemme Labrador. Da han 1763 var paa et Besøg i Herrnhut, blev det ved Lodkastning afgjort, at han ikke skulde vende tilbage til Grønland, og da han ved at tage Varsel af Losungsbogen stødte paa 1. Sam. 14, 7: «Gjør alt det, som er i dit Hjærte!» følte han en endnu stærkere Drift til at gaa til Labrador.

I Febr. 1764 kunde han endelig med Menighedens Velsignelse og Anbefaling til Kommandanten i St. Johns rejse til New-Foundland, og fra St. Johns naaede han en Septemberdag i 1764 Labrador paa en irsk Fiskerbaad. Det første Møde med Eskimoerne syntes at varsle godt, og efter at have givet Løfte om snart at komme igjen sejlede han tilbage til New-Foundland og der fra til England. Da det engelske Handelsselskab ventede sig store Fordele for Handel og Fiskeri af den paatænkte Mission paa Labrador, opmuntrede det H. til ved Brødremenighedens Hjælp at faa Missionsarbejdet der organiseret, og 1765 blev der til Labrador afsendt en Fregat, som foruden H. tillige medførte 2 Tyskere, Hill og Schløzer, og den danske Præst C. L. Drachardt (IV, 318). Først efter mange vanskelige Underhandlinger og gjentagne Rejser til Evropa lykkedes det H. at faa Missionen rigtig i Gang og at skaffe den fornødne Støtte, men saa længe hans legemlige Kræfter sloge til, holdt han ud paa den vanskelige Post, og Eskimoerne lærte bedre og bedre at skjønne paa «Jensingoak» (lille Jens). 1784 var den nidkjære Missionærs Helbred imidlertid saa nedbrudt, at han maatte søge Hvile i Herrnhut, og der levede han endnu 12 Aar, de sidste 6 som helt blind. Han døde 16. April 1796. 11. April 1771 var han i England bleven viet til «en engelsk Søster».

Evang. Missionstid. (Christiansfeld) for Febr. 1845. Wiberg, Alm. Præstehist. II, 221. *Fr. Nielsen.*

v. Haven, Lambert, 1630—95, Bygmester og Maler, Søn af Skildreren Salomon v. H. og født i Bergen 16. April 1630. Allerede i 1653 var han kgl. Bygmester og siden 28. Maj s. A. gift, og endnu s. A. rejste han, ledsaget af sin Broder Michael og formodentlig ogsaa af sin unge Kone, for kgl. Regning til Italien for yderligere at uddanne sig. Vistnok med flere og lange Afbrydelser var han i Udlandet 15—16 Aar; fra 1669 eller 1670 er han igjen til Stadighed hjemme og har strax stor Medbør: skjønt der var flere andre ældre kgl. Bygmestre, som Evert Jansen og Hans Steenwinkel, forfremmedes v. H. snart efter sin Hjemkomst til Generalbygmester (1671), blev Inspektør over Kongens Malerier og Billedhuggerarbejder og fik en aarlig «Besoldning» af 1500 Rdl. K., en den Gang meget betydelig Løn. Som Generalbygmester havde v. H. nok at tage vare, baade med selv at arbejde for Hs. Maj. og med paa Kongens Vegne at slutte Akkorder med Hoffets forskjellige Haandværkere og Kunstnere, endog med Stempelskæernerne. Efter kgl. Ordre af

1670 havde Hans Steenwinkel gjort Planen og forfærdiget Modellen, efter hvilken Kjøbenhavns Nørreport skulde opføres, men næste Aar kom de raadende paa andre Tanker, og det overdroges v. H. at udarbejde en ny Plan og gjøre Tegninger til nævnte Port, som saa opførtes efter disse. I 1673—75 gjorde v. H. og Joh. Franck (V, 270) en stor og dyr Stenfontæne til Jægersborg Hundegaard; den kostede ikke mindre end 1240 Rdl. K., af hvilken Sum Franck, som udførte Arbejdet, kun fik den mindste Del; i 1674 ombyggede v. H. Porthuset paa Jægersborg, og i 1682 paabegyndte han sit Hovedværk, Frelsers Kirke paa Christianshavn. Grundstenen til Kirken blev lagt 19. Okt. 1682, men Indvielsen fandt først Sted 19. April 1696, et Aars Tid efter v. H.s Død. (Taarnet er af langt senere Datum og opført af Thurah.) — Som Maler var v. H. ligeledes virksom for Kongen og Hoffet: til Jægersborg gjorde han en Apollo, en Mars, en Minerva og en Hercules, alle lige store; end videre det danske Rigsvaaben til Rosenborg, Christian V i Salvingsdragt, H. Løvenhjelms Portræt osv. I 1671 sluttedes der Kontrakt mellem Universitetet og v. H. om «et Kontrafej» til en Altertavle i Trinitatis Kirke (Alteret her ødelagdes i Byens Brand 1728).

v. H. blev en anset og velhavende Mand. Da i 1680 Terrænet mellem Stormgade og Ny Kongensgade blev bebygget, slog v. H. sig ned der og opførte rimeligvis selv sit senere Vaaningshus, det nuværende Harboeske Fruekloster i Stormgade. Hvad hans første Hustru hed, og naar hun døde, vides ikke; 17. Nov. 1674 ægtede han Anne Pedersdatter Slange (f. 1653), med hvem han fik en Hoben Børn, mindst 11. v. H. døde i Kjøbenhavn 9. Maj 1695. Han efterlod sig en Del Malerier og Kobberstik, som afkjøbtes hans Enke for kgl. Regning, og som kom henholdsvis paa Kunstammeret og det kgl. Bibliothek. Hans Enke hensad i gode Kaar og døde først 1729.

Kbhvns Skilderi 1829, S. 1363. Weilbach, *Konstnerlex.* Tilskueren 1890, S. 96. *F. J. Meier.*

v. Haven, Michael, —1660—, Maler, Broder til foranstaaende, var født i Bergen og blev ligesom Broderen Lambert 1653 sendt til Udlandet for kongelig Regning. Han var borte en halv Snes Aar og blev snart efter sin Hjemkomst (1664) af Frederik III udnævnt til Mathematicus og Ridsemester paa Sorø, men ved Akademiets Nedlæggelse det følgende Aar mistede han denne Stilling. Han kom snart i Nød og Trang, men opnaede 1676 at blive

indført i Hofrullen, o: lønnet af Kongens Kasse som Hofkunstner. Han skal desuden, meldes der, have været Slotsforvalter paa Frederiksborg (denne Efterretning er uden Tvivl falsk) og til sidst (1676) være flyttet til Landsbyen Uggerløse og død der. Hans Dødsaar kjendes ikke, men han maa vistnok være død inden 1685, da han ikke findes opført paa den første bevarede Fortegnelse (af 1685) over de af Kongens Kasse lønnede Hofkunstnere. Sidste Gang, han bestemt kan paavises, er 1683, da han udførte et Billede, en Engel med Krone, til Frederiksborg. Der nævnes kun grumme faa Arbejder af v. H.: et stort Billede af Processionen ved Souverænitetssakten 1660 og nogle Altertavler, der dog ikke kunne paavises. Han havde 1660 ægtet Anne Pedersdatter († 1672). *F. J. Meier.*

v. Haven, Niels, 1709—77, Sprogmand. Han er født 8. Sept. 1709 i Odense og Broder til ovennævnte Jens v. H. († 1778). Moderen var en Søsterdatter af Niels Slange, efter hvem Niels v. H. er opkaldt. 1729 blev han Student, 1732 Hører i Odense, 1734 Cand. theol., 1744 Magister, 1751 Professor designatus ved Gymnasiet i Odense, 1757 virkelig Professor i Græsk sammesteds. 24. Juli 1754 ægtede han Christiane Grüner († 23. Nov. 1782), Datter af Elias Christian G., resid. Kapellan til St. Hans Kirke i Odense. De havde 9 Børn. Han døde 4. Avg. 1777. — N. v. H. udgav 1741 «Et lidet orthografisk Lexikon», indholdende et Udvalg af det danske Sprogs mest almindelige Ord. Det er ikke noget betydeligt Skrift; men det har dog Betydning den Dag i Dag, navnlig derved, at det ikke alene giver Ordenes skrevne Form, men ogsaa oplyser om deres Form i det daglige Omgangssprog. I dette Skrift foreslog v. H. nogle faa ubetydelige Forandringer af den traditionelle Orthografi, blandt andet Brugen af smaa Begyndelsesbogstaver ved Substantiver, hvilket gav Anledning til et plumpt Angreb af Th. Clitau i Wielandts «Lærde Tidender» (1741, Nr. 41). Heraf udspandt sig en hidsig Pennesfejde, der endogsaa foranledigede Clitau til at indgive en Klage til Konsistorium, uden at han dog derved opnaaede noget Resultat. Denne «orthografiske Krig» blev den ydre Foranledning til, at Høysgaards første grammatikalske Afhandling saa Lyset.

Bloch, Den fynske Geistlighed I, 543. 763. Nyerup, Lit. Lex. N. M. Petersen, Den dsk. Lit. Hist. IV, 367 ff. Stolpe, Dagspressen i Danmark IV, 142.

P. K. Thorsen.

v. Haven, Peder, 1715—57, Theolog, sidstanførtes yngre Broder, blev født i Odense 9. Avg. 1715, Student 1731 og tog

Attestats 1734. Snart efter drog han til Udlandet, først til Tyskland, derefter i Sommeren 1736 til Rusland og blev efter nogen Tids Forløb Sekretær og Prædikant hos Nordmanden Admiral Peter Bredal (III, 36), der var øverstbefalende over den asovske Flaade i Russernes Krig mod Tyrkerne. Efter Hjemkomsten, som blev fremskyndet i Anledning af Faderens Død 1739, tog han Magistergraden i Kjøbenhavn 1740, rejste saa til Holland og Tyskland til 1742 og udarbejdede derefter sin «Rejse i Rusland» (1743, 2. Udg. 1757), som er et dygtigt og velskrevet Arbejde, der nød den Ære at ledsages af anbefalende Forord af Holberg. Han levede en Tid hjemme i Odense, og fra dette Ophold stammer hans «Anfangsgründe der dänischen Sprache» (1744, 2. Udg. 1753), hvori han tager særligt Hensyn til Svensk og søger at vise, at Dansk, Norsk og Svensk godt kunne betragtes som et og samme Tungemaal. Men da Grammatikken udkom, var han allerede borte fra Landet igjen. I Slutningen af 1743 havde han modtaget Ordination for at gaa som Legationspræst til Rusland, og her forblev han da til 1746. Ved dette sit andet Ophold i Zarens Land forøgede v. H. yderligere sit Kjendskab til Folket og dets Tilstande, og Resultatet heraf er nedlagt i hans «Nye og forbedrede Efterretninger om det russiske Rige» (2 Dele, 1747), som er oversat saa vel paa Russisk som paa Fransk. Da Sorø Akademi gjenoprettedes 1747, blev han Professor theologiæ her og tillige Sognepræst i Sorø. Ved Indvielsesfesten 26. Juli s. A. i Kongens Nærværelse indledede han Festlighederne ved sin Prædiken, som senere blev trykt i «Prædikener» (1752). Den theologiske Doktorgrad erholdt han 1749 ved Jubelfesten for det oldenborgske Kongehus. 1754 blev han tillige Provst. Paa Sorø Akademi læste han over Kirkehistorie, Dogmatik og Moral og udgav 1756 et fuldstændigt theologisk System, det første paa Modersmaalet («Om Theologien»), men rigtignok spækket med en Mængde Særheder. Han døde, kun 42 Aar gammel, 8. Avg. 1757 og efterlod som Enke Mariane f. Grüner († i Kjøbenhavn 8. Juli 1799 i sit 81. Aar), ældste Søster til Professor Niels v. H.s Hustru. Sønnen Elias Chr. v. H. er nævnt ovenfor.

Nyerup, Lit. Lex. Hundrup, Doctores theol. S. 42. (Norsk) Hist. Tidsskr. 2. R. IV, 444. Bloch, Den fyenske Geistligheds Hist. I, 770 f. A. Jantzen.

Havstein, Jørgen Peter, 1812—75, Amtmand, fødtes 16. Febr. 1812 paa Handelspladsen Hofsós i det nordlige Island; Forældrene vare Kjøbmand Jacob Havsteen og Maren f. Birch. H. dimitteredes

1835 fra Skolen paa Bessastaðir og tog 1840 juridisk Examen ved Kjøbenhavns Universitet. Efter at have været ansat i Rentekammeret udnævntes han 1845 til Sysselmand i Norder Múla Syssel i det østlige Island, hvorfra han 1850 befordredes til Amtmand over Nord- og Østamtet, fra hvilket Embede han erholdt Afsked 1870. De følgende Aar, indtil sin Død 24. Juni 1875, boede han paa den nær ved Amtmandssædet liggende Gaard Skjaldarvík i Øfjord Syssel. Kongevalgt Medlem af Altinget var H. 1853, men deltog ellers ikke i det politiske Liv. Derimod spillede han en stor Rolle i den bevægede Faareskabstid 1856 og følgende Aar. I Overensstemmelse med den islandske Befolknings Flertal og særlig Beboerne af de ham underlagte Landsdele, men i Modstrid med den af Regeringen valgte Fremgangsmaade, gjorde han sig til Talsmand for Nedslagnings- og Afspærringsprincippet imod Kurmethoden, gennemførte paa eget Ansvar 1858 Nedslagtning i de truede Egne mod Nordvest (Húnavatns Syssel) og lod til videre Raadslagning afholde et 6 Dages Møde af Udsendinger fra alle Amtets Sysler, der gave ham deres fulde Tilslutning (se herom «Tíðindi frá amtsfundinum á Akureyri 1858»). — H. var, hvad ovenstaaende vidner om, en energisk Mand, men noget uberegnelig, af et kolerisk og vanskeligt Temperament. Han var 3 Gange gift. — En Søn af H. i 3. Ægteskab, med Præstedatteren Kristiana Gunnarsdatter, er *Hannes H.* (f. 4. Dec. 1861; Landshøvdingssekretær), der regnes blandt de lovende yngre islandske Digtere.

Heimdallur 1884, Nr. 9 f. Borgfirðingur, Rithöfundatal. *Kr. Kaalund.*

Haxthausen, Anton Wolf Friherre, 1647—94, Hofmand, fødtes 1. Juni 1647 paa sin Slægts gamle Sæde Tienhausen i det paderbornske; hans Forældre vare Wolf Friherre H. til Eisborn og Mechtilde Sophie v. Hanxleden. 7 Aar gammel sendtes han til det oldenborgske Hof, hvor han tjente som Page indtil Grev Anton Günthers Død (1667) og nød en omhyggelig Opdragelse; særlig uddannede han sig i Ridekunsten, hvori han naaede en høj Grad af Fuldkommenhed. 1669 drog han til Danmark og fik Ansættelse som Hof- og Jagtjunker hos Frederik III, hos hvis Dronning H.s Faders Stifmoder havde været Hofmesterinde. Han avancerede nu hurtigt; 1670 blev han Forskærer, 1671 Ridejunker, s. A. Staldmester, 1672 Kammerjunker, 1679 1. Staldmester og 1680 Overstaldmester; 1684 hædredes han med Dannebrogordenen. Denne Karriere viser, i hvor høj Yndest H. stod hos Christian V, til hvis nærmeste Om-

givelser han hørte saa vel i Fred som i Krig; hans Omhu for at forsyne Kongens Stald med smukke Heste, hans Dygtighed i at arrangere Karrusseller og udmærkede Virksomhed ved Fornyelsen af det berømte Stutteri paa Frederiksborg maatte nødvendigvis tiltale en Konge som Christian V, der fattede saadan Tillid til H., at han ogsaa anvendte ham i Gesandtskaber til forskjellige tyske Hoffer. 1687 var han saaledes som Envoyé extraordinaire i Dresden, Celle, Hannover, Wolfenbüttel og Wien; 1688 sendtes han til Berlin, hvorhen han atter gik 1690 for som Envoyé at afløse Chr. v. Lente hos Kurfyrsten, hvem han fulgte paa Felittoget i Brabant.

1692 ~~S~~A tiltraadte H. Embedet som Overlanddrost i Oldenburg og Delmenhorst, der skyldte ham mange gode og nyttige Indretninger. Den paafølgende Vinter var han atter paa sin Post i Berlin, og 1694 gik han ~~som Gesandt~~ til Sachsen; syg vendte han tilbage til Berlin, og ved en temmelig pludselig Død bortkaldtes han 19. Nov. H. havde 6. April 1689 ægtet Dorothea Justina Grevinde Aldenburg (f. 6. Jan. 1663, † 27. Dec. 1735 i Oldenburg), Datter af Antonius Greve A. (s. I, 174). Med sin Hustru fik H., der 1688 havde tilkjøbt sig Familiegodset Tienhausen, Halvdelen af Marskgodset Nienfelde i Oldenburg.

L'fort til Brandenburg og del fra

H. synes, hvad der taler til hans Ære, ikke at have gjort sig sit nære Forhold til Kongen saa indbringende som flere af hans samtidige; de Lønninger, han oppebar i sine Embeder, ere ikke overdrevne. I det hele taget vidne de Træk af hans Færd, som ere komne til vor Kundskab, til Gunst for hans Karakter; hans mandige og rolige Optræden over for den iltre og anmassende engelske Gesandt Molesworth, der gjentagne Gange væltede sig ind paa ham, er saaledes i høj Grad sympathetisk. Hans Hustru, der 1695 blev Overhofmesterinde hos Dronning Charlotte Amalie, som meget elskede sin «liebste Dörtgen», var en ualmindelig dannet og elskværdig Personlighed; 1705 nødte Svagelighed hende til at opgive sin Hofstilling.

O. H. Møller, Nachr. von dem Geschlecht derer v. Haxthausen S. 12 ff. Danmarks Adels Aarbog 1887, S. 176 f. Brasch, Molesworths Skrift «An account of Denmark» S. 131 ff. Nyt hist. Tidsskr. II, 183. Brasch, Vemmetoftes Hist. II, 52 ff. 61 f.

G. L. Wad.

Haxthausen, Carl Ulrik Emil, 1807—89, Officer, er født 10. Okt. 1807 i Kiel; hans Fader var nedennævnte Generalmajor Frederik Julius H. († 1834). 14 Aar gammel traadte han ind i Hæren som Volontær, blev strax efter Artillerikadet og i 1823 Styk-

junker, medens han efter aflagt Officersexamen blev Sekondlieutenant i Artilleriet med Aldersorden fra Jan. s. A. 1828 blev han Kammerjunker. Premierlieutenants Karakter erholdt han 1833, selve Graden først i 1837, men blev saa til Gjengjæld Kapitajn i 1841. Da Krigen udbrød i 1848, erholdt han Befaling over et Halvbatteri, som skulde forsvare Lille Bælt, men blev i Juni s. A. Chef for 6. Batteri, hvormed han paa ærefuld Maade deltog i Kampen ved Ejstrup det følgende Aar samt i Fægtningerne ved Alminde og Vejle, hvornæst han deltog i Ryes Tilbage tog. I 1850 udmærkede H. sig særligen i Slaget ved Isted, i det han med sine 8 Kanoner i lang Tid stod ene mod Fjendens 24. I 1852 fik han det Hverv at overrække Kejser Nicolaus af Rusland et Espingolbatteri som Gave fra Kong Frederik VII. H. forfremmedes til Major i 1854, ansattes 2 Aar senere som Kommandør for Artilleribrigadestaben, udnævntes 1857 til Kammerherre, fik i 1860 Oberstlieutenants Karakter og opnaaede Aaret efter denne Grad samtidig med at blive Kommandør for 1. Artilleriregiment. Da Carl XV i Sommeren 1862 gjæstede Kjøbenhavn, var han attacheret hos denne Fyrste.

Ved Krigens Udbrud 1864 var H. Chef for Hærens Reserveartilleri og blev, efter at Hæren var ankommen til Dybbølstillingen, kommanderende Artilleriofficer i denne, indtil Sygdom 17. Marts nødsagede ham til at træde tilbage. Som Paaskjønnelse af sin Virksomhed benaadedes han med Kommandørkorset af 1. Grad af Danebrog og erholdt tillige Obersts Karakter. Ved Reduktionen i Dec. s. A. afskedigedes H. i Naade af Krigstjenesten og erholdt i 1886 et nyt Afskeds patent som Generalmajor. — H., der forblev ugift, var en nobel Personlighed, som lige indtil sin Død, 9. Maj 1889, følte sig stærkt knyttet til sit gamle Vaaben.

Nationaltid. Nr. 4983.

P. N. Nieuwenhuis.

Haxthausen, Christian Frederik Greve, 1690—1740, Officer, var Søn af ovennævnte Anton Wolf H. og født 19. Juli 1690. 18 Aar gammel blev han Fændrik ved Prins Georgs og Aaret efter Sekondlieutenant ved Prins Carls Regiment i Nederlandene. Allerede 1711 blev han Kapitajn, men kom snart efter hjem, i det han blev ansat ved Fodgarden og tillige som Kammerjunker hos Enkedronning Charlotte Amalie. 1716 blev han Major og endnu s. A. Oberstlieutenant ved v. d. Lühes (siden Johannsens) hvervede Regiment, med hvilket han deltog i de følgende Aars Felttog i Norge, bl. a. i Hølandsaffæren og siden som Chef for Soldatesken paa den

norske Skjærgaardseskadre. 1718 udnævntes han til Oberst og Chef for 1. thronhjemske Infanteriregiment og tog 1719 Del i Indfaldet i Baahus Lcn. Strax efter Freden 1720 blev H. forsat til Danmark som Chef for Aarhus Stifts nationale Infanteriregiment, som han endnu s. A. byttede med østsjællandske nationale Dragonregiment. 1730 blev han Chef for Dronningens Livregiment, men beholdt dette ikke engang et Aar, i det han efter kort forinden at have faaet Kammerherrenøglen ved Nytaar 1731 blev Deputeret i Landetatens Generalkommissariat. 1735 fik han Danebrogsordenen og arvede s. A. efter sin Moder Godset Nienfelde i Oldenburg (af Slægtens Stamgodser havde han tidligere arvet Tienhausen, Hemsens og Fismølle); 1736 blev han derhos optaget i Grevestanden, med et efter Moderens, det aldenburgske, dannet Vaaben, og udnævnt til Overlanddrost i Oldenburg, hvilken Post netop var bleven ledig. Her døde han allerede 26. Dec. 1740.

29. Avg. 1721 havde han ægtet Margrethe Hedevig Juel, f. 24. Febr. 1702 i Governolo i Italien, hvor hendes Fader, senere Generallieutenant Gregers J. til Eriksholm, da opholdt sig ved Hjelpe-tropperne. Hun blev 1745 Hofmesterinde for Kronprinsens Børn og dekoreret med l'union parfaite; † 19. Febr. 1752 paa Christiansborg.

O. H. Møller, Nachr. von dem Geschlecht derer v. Haxthausen. Danmarks Adels Aarbog 1887, S. 177.

II. W. Harbou.

Haxthausen, Christian Ove Greve, 1777—1842, Overhofmarskal, Herre til Tienhausen i Westfalen, var Søn af nedenævnte Gehejmestatsminister G. C. Greve H. († 1802) og fødtes 26. Maj 1777 i Flensborg, hvor Faderen den Gang var Amtmand. Fra Barndommen af bestemt for Soldaterstanden traadte han, efter 1783 at være udnævnt til Sekondlieutenant og 1791 til Premierlieutenant, i sit 19. Aar til Tjeneste ved Livgarden til Fods, blev 1796 Stabskapitajn og 1803 Kompagnichef. 1809 forsattes han til danske Livregiment til Fods som Major, ved hvilket Regiment han derefter forblev — fra 1816 som Oberstlieutenant —, indtil han 1826 overgik til aktiv Hofstjeneste som Hofmarskal og samtidig sattes à la suite i Armeen som Oberst; 1828 beholdt han Afsked som Generalmajor. Ved Overhofmarskal Hauchs Død 1838 overdroges H. Hofbestyrelsen; 1840 udnævntes han til Overhofmarskal. Da han 18. Sept. 1842 vilde begive sig fra sine Aftrædelsesværelser paa Christiansborg Slot ad den forholdsvis mørke Stentrapp, der fører til dettes Hovedport, snublede han og faldt for over, hvorved han

erholdt en betydelig Læsion i Hovedet, saa at han døde den paafølgende Nat. Han var ugift og den sidste Greve H. 1810 blev han Kammerherre, 1828 Kommandør af Danebrog og 1836 Storkors. Under Ordenskapitlet blev han Underfører ved Drabantkorpset 1809, Ordensskatmester 1834, Ordensmarskal 1840.

Becker, Orion, Quartalskr., I, 161 ff.

C. L. Løvenskiold.

Haxthausen, Clemens August Baron, 1738—93, Officer, født 17. Dec. 1738 i Oldenburg, Søn af ovennævnte Christian Frederik Greve H. († 1740), blev 1754 Sekondlieutenant og 1760 Kapitajn i Livgarden til Fods, 1768 Oberstlieutenant ved Kronprinsens Regiment og 1769 Premiermajor — hvilket den Gang tillige vilde sige højstbefalende — ved Livgarden til Fods. Samme Stilling beklædte han i Dec. 1771, da Struensee, der tidligere paa Aaret havde opløst Hestgarden, udstedte den for ham selv skæbnesvangre Kabinetsordre, i Følge hvilken der af Fødgardens 5 Kompagnier skulde dannes 1 Grenaderkompagni ved hvert af de i Kjøbenhavn garnisonerende Infanteriregimenter. Under det nu i den Anledning paafulgte Mytteri af de menige Gardere synes H.s saa vel som de øvrige Gardeofficerers Holdning at have været loyal og ulastelig, men i øvrigt var han af Struensees Omgivelser mistænkt for at høre til de konspirerende og at være vunden af Enkedronningen. Særlig Belønning tilfaldt der ham dog ikke efter Omvæltningen, naar undtages, at han 1773 blev Kommandør for den gjenoprettede Livgarde og 1774 hvid Ridder. 1777 udnævntes han til Generalmajor; Kammerherre var han fra 1766. Da Regeringsskiftet 1784 forberedtes, sluttede han sig til Kronprinsen, og det var overdraget ham med Gardebataillonen at haandhæve Ordenen i Hovedstaden, hvis Tumult mod Forventning skulde opstaa. Aaret efter fratraadte han Kommandoen over Garden og blev i det Sted Chef for sjællandske Infanteriregiment og Kommandant i Kjøbenhavn; 1789 blev han Generallieutenant. H. var 3 Gange gift: 1. (20. Sept. 1765) med Charlotte Amalie f. Baronesse Wedel-Jarlsberg (f. 27. Juli 1749 † 29. Nov. 1771); 2. (24. Avg. 1774) med Dorothea Sophie f. Schack-Rathlou (f. 25. Juli 1757 † 11. Jan. 1778) og 3. (22. Juni 1792) med Christine Caroline f. Komtesse Holstein-Ledreborg (f. 28. Febr. 1772 † 11. Dec. 1852). Han døde i Kjøbenhavn 29. Jan. 1793.

S. A. Sørensen.

Haxthausen, Frederik Gottschalck (Maximilian), 1705—70, Officer, var født i Maastricht 4. Sept. 1705, medens hans Fader,

Arnold Ludvig H. († 1730 som Oberstlieutenant), tjente ved Hjelpe-tropperne i Holland. 11 Aar gammel blev han Kadet, 1719 Fændrik ved tyske nationale Infanteriregiment, hvor Faderen da tjente, 1720 Sekondlieutenant, 1722 forsat til Prins Christians (hvervede) Regiment, 1726 Premierlieutenant, kom 1733 til Fodgarden og blev 1741 Kapitajn ved denne. 1747 udnævntes han til Chef for Landkadetkompagniet og Overfører for Drabantgarden, hvilke Poster i lang Tid vare forenede; samtidig fik han Karakter som Major, 1749 som Oberstlieutenant og 1754 som Oberst (Anciennitet fra 1750). Ved Kadetkompagniet fik han 1757 indført en «forbedret Indretning», i Følge hvilken der bl. a. holdtes ugentlige Forelæsninger for Garnisonens Officerer og Underofficerer, der ønskede at uddanne sig videre. 1760 blev H. Chef for Garnisonsregimentet og ved dettes Ophævelse 1764 for 1. oplandske Regiment, 1768 Generalmajor og Kommandant paa Frederikssten, hvor han døde 4. Jan. 1770. — Gift 18. Dec. 1737 med Juliane Dorothea v. Eldern (f. 29. Okt. 1719, † 13. Juli 1790 i Roskilde), Datter af en tidligere Kadetchef, Oberst Woldemar Ernst v. E.

Danmarks Adels Aarbog 1887, S. 181.

H. W. Harbou.

Haxthausen, Frederik Gottschalck (kaldt den yngre), 1750 —1825, Officer, Søn af ovfr. nævnte Generalmajor Frederik Gottschalck H. († 1770), er født i Kjøbenhavn 14. Juli 1750. Han blev, 6 Aar gammel, indskreven som Landkadet og udnævntes i sit 11. Aar til Fændrik i Prins Frederiks Regiment, hvor han 1763 avancerede til Sekondlieutenant, 1771 til Premierlieutenant. 1779 blev han, som 1776 var bleven Kammerjunker, Kapitajnlieutenant i søndensjældske Infanteriregiment, s. A. Kapitajn, Aaret efter titulær Generaladjutant, 1788 Major og tjenstgjørende Generaladjutant hos Prins Carl af Hessen, øverstbefalende for den norske Hær, der rykkede ind i Sverige. H. fik under dette korte Felttog, i hvilket Forplejningsvæsenet funktionerede meget slet, Lejlighed til paa dette Omraade at lægge glimrende administrative Evner for Dagen og gjorde nu hurtig Karriere. Han udnævntes s. A. (1788) til Intendant for den norske Hær og optoges som Deputeret i det norske Generalitets- og Kommissariatskollegium; det følgende Aar blev han Generalkrigskommissær for Landetaten, 1792 2. Deputeret. 1793 beordredes han udenlands for at sætte sig ind i Forplejningstjenesten ved de krigsførende Magter og gjæstede i den Anledning de østerrigske og preussiske samt flere smaa tyske Staters Hære.

1802 fik han Generalmajors Navn og Rang samt i Forbindelse med de ovfr. nævnte Embeder Chefsposten for det norske militære Institut og Aaret efter tillige Posten som Generalkrigskommissær for den norske Sæetat. Samtidig var han af de forskjellige norske Generaler sønden- og nordenjælds en søgt og skattet Raadgiver, ogsaa i Sager, der laa uden for hans egentlige Virkefelt, og hans Navn vil findes knyttet til de fleste af de Foranstaltninger, der ved Aarhundredets Begyndelse bleve truffne til Norges Forsvar. H.s ualmindelige Dygtighed var anerkjendt af alle, men hans Omsigriben og den store Lykke, han gjorde, skaffede ham, som naturligt var, talrige Misundere, fornemmelig i Norge, og paa hans Karakter kastedes der stærk Skygge, der vedblev at følge ham, saa længe han stod i den dansk-norske Statstjeneste. Enkelte vægtige Vidnesbyrd gaa dog i absolut modsat Retning, og 1802 udtaler en Privatmand sig bl. a. saaledes om ham: «H. er ej alene et sjældent Geni, men har tillige Flid, Redelighed og Glæde ved at virke til sine Medmenneskers Held, hvortil hans Post giver ham saare megen Anledning.»

Den overordentlige Anerkjendelse, som de norske Statsmyndigheder lode H. blive til Del, bestemte Kronprinsregenten til 1803 at kalde ham til Danmark for at overtage Styrelsen af Feltkommissariatet for den danske Hær, hvoraf en stor Del dette Aar koncentreredes i Holsten og Slesvig og ligeledes her var samlet i Aarene 1805—7. H. beholdt desuagtet sine norske Embeder, der 1806 forøgedes med Posten som Kommandant ad interim paa Akershus. 1809 blev han 1. Deputeret i det norske Kollegium, s. A. Kommandør af Danebrog og 1810 Deputeret i det danske General-Kommissariatskollegium, hvorunder Feltkommissariatet henlagdes for derefter strax atter at udskilles og gaa ind under Generalkvartermesterstaben under Navn af Bureau for den danske Armés Forplejning. Denne Foranstaltning, hvortil de intimere Grunde ikke kjendes, var en Antydning af, at H.s Rolle i Danmark var udspillet, og virkelig begik man den Fejl at lade denne finansiel-administrative Kapacitet, man saa haardelig kunde have behov, vende tilbage til Norge. Han betragtedes her, hvor han efter Prins Frederik af Hessens Udsagn ikke ventedes med Glæde, og hvor mange talte ondt om ham, som værende falden i Unaade, og af et karakteristisk Brev fra ham til Frederik VI, i hvilket han i Begyndelsen af 1811 takker for sin Udnævnelse til Storkors af Danebrog, skjønner man ogsaa, at han i sit inderste tager sig sin

Tilbagesendelse nær. Han glæder sig imidlertid ved, at den ham «nu overgaaede Stjærneglans har for al Verden tilintetgjort alle Fortolkninger», og han lover Kongen, at han skal «opofre sine sidste Kræfter i sin dyrebareste Monarks pligtforbindende Tjeneste». Dette Løfte holdt han dog kun til Dels. Han arbejdede vel nok i de nærmeste Aar med sin sædvanlige Duelighed og fik, da Prins Christian Frederik i 1813 overtog Statholderposten og i 1814 Regentskabet i Norge, med Titel af Generalintendant en altovervejende Indflydelse paa Prinsens Handlinger, men det menes ikke i nogen heldig Retning, og Prinsens danske Omgivelser vare endog tilbøjelige til at tro, dog næppe med skjellig Grund, at han spillede under Dække med Svenskerne. Christian Frederik udnævnte ham under sit kortvarige Kongedømme til Generallieutenant, Statsraad og Overhofmarskal. Ved hans Abdikation sluttede H. sig virkelig til Svenskerne og blev derefter strøgen af den danske Hærs Lister. 1817 tog han Afsked fra sin militære Tjeneste, efter at han Aaret forinden var bleven frifunden af en af Stortinget nedsat Rigsret. — H. ægtede 23. Sept. 1783 Cathrine Oldenburg (f. 1765 † 1843), Datter af Generalmajor Adam Christopher O. (f. 1736 † 1803) og Marie f. Schøller (f. 1741 † 1770). Han døde i Christiania 6. Juli 1825.

Thaarup, Fædrenelandsk Nekrolog 1821—26. Meddelelser f. Krigsarkiverne I—V.

S. A. Sørensen.

Haxthausen, Frederik Julius, 1772—1834, Officer, født 18. Juni 1772 i Husum, er en Søn af Kammerherre, Oberst af Kavalleriet Arnold Frederik Ludvig H. (f. 1738 † 1813) og Vibeke f. Adeler (f. 1742 † 1786). H. fik i sit 15. Aar Udnævnelse som Sekondlieutenant i Artillerikorpsset og gennemgik derefter Artillerikadetinstituttet, hvor han gjorde sig ualmindelig afholdt blandt Lærere som Kammerater ved sin Flid, Elskværdighed og smukke Optræden. 1791 avancerede han til Premierlieutenant, 1800 til Kapitajn i Artillerikorpsset, men i 1805 udtraadte han af den aktive Hær, rimeligvis under Paavirkning af sin ovennævnte Farbroder Frederik Gottschalck H., Chef for Feltkommissariatet, hvem han alt 1803 under Troppesamlingen ved Rensborg havde gaaet til Haande som «Adjunkt», og blev ansat som Sø- og Landkrigskommissær i 1. jyske Distrikt. Han vedblev i denne Stilling at fungere som Adjunkt hos Onkelen under Troppekongregationen i Holsten 1805—7, indtil han i Slutningen af sidstnævnte Aar, da største Delen af Hæren droges over til Sjælland, blev selvstændig Chef for den Del af

Feltkommissariatet, der forblev i Holsten. 1808 udnævntes han til Generalkrigskommissær, og der blev tillige givet ham Sæde i General-Kommissariatskollegiet, hvortil han nu for Resten af sit Liv blev knyttet, og hvor han efterhaanden rykkede op fra yngst til 2. militær Deputeret, fra 1814 med Obersts, fra 1831 med Generalmajors Titel. 1812 udnævntes han til Kammerherre, 1828 til Kommandør af Danebrog og s. A. til de kgl. Ordners Vicecremonimester, 1833 til Ordensskatmester. Han var tillige Direktør for den militære Manege. — H. blev 8. Avg. 1800 gift med Anna Beate Baronesse Holck (f. 4. Sept. 1773 † 16. Marts 1842), Datter af Christian Frederik Baron H. til Holckenhavn. Han døde pludselig uden forudgaaende Sygdom i Kjøbenhavn 4. Nov. 1834, efterladende sig et smukt Eftermæle som en sjælden elskværdig, brav og rettænkende Personlighed.

Øst, Materialier t. et dansk biogr.-lit. Lex. Sp. 638 f. *S. A. Sørensen.*

Haxthausen, Gregers Christian Greve, 1732—1802, Statsminister, blev født i Kjøbenhavn 1. Febr. 1732 (eller 1733) og var en Broder til ovennævnte Generallieutenant Clemens Aug. H. († 1793). Allerede i sit 6. Aar fik han den bekjendte C. C. Gärtner, senere Professor i Brunsvig, til Hovmester og undervistes siden i Gymnasiet i Altona og i Kjøbenhavn, hvor han blev Student 1748; siden studerede han ved Sorø Akademi og ved Universitetet i Leipzig. 1752—55 foretog han en større Udenlandsrejse til Holland, England og Frankrig og vendte derefter tilbage til Kjøbenhavn. Han gjorde her Tjeneste som Kammerjunker, hvilket han allerede var bleven 1749, og deltog i tyske Kancellis Sessioner, indtil han i Nov. 1757 udnævntes til Envoyé extraordinaire ved det kongl. polske og kurfyrstelig sachsiske Hof. I Begyndelsen af 1758 udnævntes han til Kammerherre og afrejste kort efter til sin Post. 1760 fik han Ordre til at gaa til St. Petersborg for at afløse Osten, der var kommen til at staa paa en meget spændt Fod med Tronfølgeren (Peter III). H. repræsenterede Danmark ved det russiske Hof i de kritiske Aar 1761—63, fra 1762 med Karakter af Ministre plénipotentiaire. Som Diplomat var H. næppe betydelig, men der var heller ikke noget at udrette under de daværende Omstændigheder i Rusland; det gjaldt kun om at have en Repræsentant, der ikke personlig irriterede Kejseren og ikke var for nøje lieret med noget af de kæmpende Partier. Da Peter III var styrtet, og der igjen blev Haab

om en Udjævning ad diplomatisk Vej af det gottorpske Spørgsmaal, afløstes H. af Osten.

Efter Hjemkomsten blev H. 1763 Deputeret i Admiralitets- og Generalkommissariatskollegiet og 1766 1. Civildeputeret i Generalkommissariatet for Søetaten, s. A. Ridder af Danebrog og af l'union parfaite, 1768 Gehejmeraad. 1770 blev han 1. Deputeret i det kombinerede Admiralitets- og Generalkommissariatskollegium. Under Struensees Styrelse brugtes H. meget, han blev Medlem af Gehejmekonferencekommissionen og fik tillige med Etatsraad Willebrandt Befaling til at gjøre Forslag til en ny og forbedret Indretning af Søetatens Styrelse. Han blev selv 1. Deputeret i det omordnede Admiralitets- og Kommissariatskollegium 1771. Efter Struensees Fald afskedigedes han fra sine Embeder i Kjøbenhavn og blev Amtmand over Flensborg og Bredsted Amter. 1774 blev han Gehejmekonferensraad, 1783 Ridder af Elefanten, 1784 Amtmand over Ringsted og Sorø Amter samt Overhofmester for Sorø Akademi og 1787 Stiftamtmand i Sjællands Stift og Amtmand over Færøerne, hvilken Stilling han beklædte til 1790. Allerede 1784 havde Schack-Rathlou foreslaaet H. som Medlem af det nye Statsraad, men Kronprinsen vilde ikke gaa ind derpaa. Da Schack-Rathlou og Rosenkrantz vare traadte ud af Statsraadet i 1788, og Stampe døde 1789, fandt man det nødvendigt paa ny at faa det danske Parti repræsenteret i Regeringen, og 28. Nov. 1789 udnævntes H. og Jørgen Erik Skeel til Statsministre, efter H.s eget Udsagn, fordi de tilfældigvis vare fødte danske. I 1795 blev H. tillige Præsident i vestindisk-guineisk Rente- og Generaltoldkammer og Medlem af Direktionen for Postpensionskassen, men afskedigedes allerede samme Aar fra alle sine Embeder. Han døde 10. Juli 1802.

H. skildres som en meget pligtosfyldende Embedsmand og en i alle Henseender hæderlig og ridderlig Karakter, men nogen større Betydning som Statsmand har han ikke haft. Han var en Mand med betydelig Dannelse og mange litterære Interesser. Han efterlod sig et ikke ringe Bibliothek, væsentlig historiske Skrifter vedrørende polske og russiske Forhold, som han havde samlet paa sine Gesandtskabsrejser; det kom efter hans Død ved Kjøb til det store kgl. Bibliothek. — Han var 2 Gange gift: 1. (1758) med Louise Charlotte f. v. d. Osten (f. 10. Okt. 1735 † 5. Juli 1766), Datter af Gehejmekonferensraad Wilh. Aug. v. d. O., og 2. (1767) med Anna Elisabeth f. Juul (f. 15. Dec. 1750 † 10. April 1813), Datter af Ove J. til Ravnholt.

O. H. Møller, Nachr. von dem Geschlecht derer v. Haxthausen. *L. Laurson.*

Haxthausen, Gustafva Charlotta Märta Aurora, 1830—88, Forfatterinde, er født 15. Avg. 1830 i Vestergötland af Forældrene Landshøvding, Statsraad, Generaltolddirektør Carl Henrik Friherre Gyllenhaal og Beata Aurora f. af Nordin. Efter Faderens Død i 1857 overtog Aurora G. Pladsen som Hoffrøken hos Kronprinsesse Lovisa, i hvilken Stilling hun forblev, da Prinsessen besteg Tronen, ja, lige indtil dennes Død 1871. Ved sin rige Begavelse, sin aldrig saarende eller bitre Kvikhed og Vittighed, sin sprudlende Aand og fine Kvindelighed glimrede hun ved Hove, samlede altid Beundrere om sig og erhvervede sig sin Dronnings sande Venskab. 20. Marts 1873 ægtede hun den danske Legationssekretær i Stockholm, Kammerherre Fred. Ferd. Haxthausen (f. 5. Febr. 1823 † 25. Dec. 1888). I 15 Aar levede dette barnløse Ægtepar meget lykkelig sammen, og i deres Hus forstod hun at samle en stor og interessant Kreds. Under alt dette var hun dog legemlig svag; men hendes gjennemgribende Religiositet gav hende til det sidste Styrke i Lidelsen. 7. Febr. 1888 døde hun i Stockholm. Hendes Mand havde i sin Ungdom mistet sin forlovede, Klara Kuhlmann; under dette Forfatterindemærke udgav Fru H. 1883—84 «Från svenska hem», I—II. I disse Novellesamlinger skildrer hun sine egne Barndomsminder. Hun improviserede pikante og træffende Vers; men hendes musikalske Evne turde dog have været hendes Hovedstyrke. Den Lethed, den geniale og opfindelsesrige Fantasi, hvormed hun paa Klaveret fremtryllede Følelser, Stemninger og Tildragelser af sit eget eller andres Liv, var højst overraskende. Andre maatte hjælpe hende med at nedskrive hendes Kompositioner, af hvilke mange ere gaaede tabt. Til den danske Kronprins Frederiks Bryllup komponerede hun en Festpolonaise, som endnu ofte bruges ved festlige Lejligheder i Sverige, og senere en kraftfuld Marche, som tit udføres ved den svenske Rigsdags Aabningsfest. Hun var en af sin Samtids mest begavede Kvinder i Sverige.

Idun 9. Marts 1888.

Nic. Bøgh.

Haxthausen, Henrich Christian Baron, f. 1831, Officer. H. er født 4. Maj 1831 paa Høvergaard ved Aarhus, og hans Forældre vare Postmester, Premierlieutenant Johan Christian Baron H. (f. 1799 † 1866) og Elisa Marie Friborg f. Schytte (f. 1801 † 1878). Fra 1844—49 var han Landkadet og blev Sekondlieutenant sidstnævnte Aar ved 3. Jægerkorps med Aldersorden fra 1848, hvornæst han i 1850 deltog i Slaget ved Isted og i Fægtningen ved Mysunde. I

1854 kom han til Tjeneste ved 1. Jægerkorps, hvorved han blev Premierlieutenant 1858, og i 1859 paa den kgl. militære Højskole, hvis Stabsafdeling han gjennemgik, hvorefter han uddannedes videre ved de andre Vaaben. Mobiliseringen 1863 fremkaldte en Afbrydelse heri, og H. ansattes som Adjudant ved 5. Brigade, i hvilken Stilling han deltog i Forsvaret af Danevirke og af Dybbølstillingen, særlig i Fægtningerne 17. og 28. Marts. Fra April blev H. Kompagnikommandør ved 7. Regiment, ansattes i 1865 ved Generalstaben og kort Tid efter som Adjudant hos Krigsministeren, indtil han ved Gjennemførelsen af Hærloven af 1867 blev Kapitajn ved 4. Bataillon. Det følgende Aar udnævntes han til Lærer i Krigskunst ved den nye Officersskole, efter at han allerede fra 1866 havde været Lærer i Taktik i Højskolens yngste Afdeling. Denne Lærervirksomhed var særdeles frugtbringende, thi faa forstode saaledes som han at vække Elevernes Interesse for og Forstaaelse af Vaabenarternes Taktik. H. var ogsaa Sekretær i den Kommission, som i 1866 blev nedsat for at udarbejde et Felttjenestereglement for Fodfolket, hvilket udkom 1868, ligesom han ogsaa har skrevet flere taktiske Afhandlinger, bl. a. i «Tidsskrift for Krigsvæsen», hvis Redaktør han var fra 1868—69. Senere blev han en af Medstifterne af «det krigsvidenskabelige Selskab». Da H. 1870 blev Skoleofficer ved Officersskolen, opgav han ældste Klasse, i 1876 sluttede han Virksomheden i næstældste Klasse, og i 1878 afgik han fra Skolen som Kompagnichef ved 15. Bataillon. I 1880 blev H. Oberstlieutenant og Chef for 21. Bataillon, i 1888 Chef for 10. Regiment i Aalborg.

H., som 19. April 1861 ægteviedes til Thora Emilie Birch (f. 23. Marts 1837), Datter af Arkitekt Emil Frederik Alexander B., har taget en ikke ringe Del i den saakaldte Forsvarsbevægelse. Allerede i 1873 ved Valghandlingen paa Frederiksberg opfordrede han Kredsen's Folketingskandidat, daværende Kultusminister Hall, til at sætte Forsvarsspørgsmaalet paa sit Valgprogram, og dernæst skrev han en Del Artikler, navnlig i «Berlingske Tidende», i samme Sag, medens han i 1881 virksomt opfordrede Kammerater til ved Foredrag at oplyse Befolkningen om Forsvarets Nytte og ogsaa selv holdt saadanne.

P. N. Nieuwenhuis.

Haxthausen, Johan Diderik, 1652—1703, Officer, Broder til ovennævnte Anton Wolf H., var født 29. Jan. 1652 paa Petershagen i Bispedømmet Minden. Han kom ung i dansk Tjeneste, var ved Begyndelsen af den skaanske Fejde Kapitajn ved Bauditz' Regiment,

kom kort efter til Fodgarden, blev 1677 Major ved Dronningens Livregiment og 1678 Oberstlieutenant. Da det sidste Regiment til det Korps, der 1689 overlodes Kong Vilhelm III af England, afgav en Bataillon, blev H. sat i Spidsen for denne som Oberst og var nu med i de 8 Aars Felttog i Irland og Nederlandene. Han blev 1693 engelsk, Aaret efter dansk Brigadér og ved Hjemkomsten 1698 Chef for hele Regimentet. Han førte saa dette under det korte Felttog i Holsten 1700 og gik samme Efteraar med den ene Bataillon til Sachsen, hvornæst han ved det Korps, som under Chr. Gyldenløve (VI, 335) sendtes til Italien i Kejserens Tjeneste, blev ansat som Generalmajor over Infanteriet og Chef for Bataillonén Prins Carl. I det blodige Slag ved Luzzara 15. Avg. 1702 deltog han med Udmærkelse, skjønt han paa Grund af Sygdom havde maattet lade sig løfte op paa Hesten. Da kort efter Gyldenløve drog hjem, fik H. Kommandoen over Korpset, som han beholdt under hele næste Aars Felttog, efter at han om Foraaret havde iværksat en Reduktion, hvorved Korpset i Henhold til den afsluttede Traktat blev sat paa samme Fod som de kejserlige Tropper; hans Bataillon indlemmedes i Korpsets 2. Regiment, hvis Chef han nu blev. Om Efteraaret maatte han afgive Kommandoen over Korpset til General-lieutenant A. F. Trampe, der førte det til Ungarn. Paa Vejen afgik H. 21. Dec. 1703 uventet ved Døden af Lungebetændelse i den lille tyrolske By Imst.

H. var i alle Henseender en duelig og samvittighedsfuld General og vandt Anerkjendelse som saadan af de kejserlige Overgeneraler Prins Eugen og Starhemberg. Ogsaa Trampe omtaler ham som «en i Haandværket fuldkommen Officer». Særlig var han bekjendt for sin urokkelige Ro i Slagtummelen, og hans staaende Tilraab til Soldaterne: «Sutjes, sutjes, meine Kinder! immer geschlossen eingedrungen!» gik længe fra Mund til Mund som Kvintessensen af Datidens Fodfolkstaktik. — Da han var ugift, gik hans kurkølske Len Eisborn over til hans Brodersøn Chr. Fr. Greve H. (s. ovfr.); hans Tilgodehavende fra kejserlig Tjeneste var endnu 30 Aar efter hans Død ikke fuldt udbetalt hans Arvinger.

O. H. Møller, *Nachr. von dem Geschlecht derer v. Haxthausen*. Danmarks Adels Aarbog 1887, S. 180. *H. W. Harbou.*

de la Haye, Jean, —1676, Officer. En Abraham de la H. var under Christian IV Ingeniør og Voldmester ved Kjøbenhavns Fæstning og er vel Fader til J. de la H., hvem vi under Kjøben-

havns Belejring 1659 træffe som Kapitajn ved det nyoprettede Livregiment (Fodgarden). Efter i et Aars Tid at have fungeret som Kommandant paa Christianshavn blev han o. 1666 Major og 1675 Oberstlieutenant i Livregimentet og tog med dette ærefuld Del i Wismars Erobring i Dec. s. A. Da Krigen 1676 førtes over til Skaane, var la H. med som Oberst for 2. sjællandske Nationalregiment til Fods (forhen v. d. Ostens). Natten til 11. Juli havde han Vagt i Løbegravene uden for Landskrone, da de belejrede forsøgte et Udfald; la H. afslog dette og trængte ind i Fæstningen sammen med de flygtende Fjender, som trak sig tilbage til Citadellet. Dettets Overgivelse var nu kun et Tidsspørgsmaal, men den tapre Oberst betalte Fæstningens Indtagelse med sit Liv. la H. havde 1659 ægtet Maren (Bruun), Datter af den bekjendte Kjobmand og Borgmester paa Christianshavn Jacob Madsen.

Han maa ikke forvexles med *Johan Heye* «til Bostel» (f. 1639 † 1678), der udmærkede sig ved den ulykkelige Affære paa Rygen 8. Jan. 1678 og s. A. adledes.

Personalhist. Tidsskr. 3. R. III. Løvenskiold, Efterretn. om den kgl. Livgarde til Fods, passim. *H. W. Harbou.*

Hecklauer, Johannes, 1596—1652, Musiker og Arkitekt, var født i Nordhausen i Thüringen. Allerede 1619 opholdt denne alsidige Mand, der fra Hjemmet maa have medbragt betydelige Kundskaber i to saa forskjellige Fag som Musikken og Bygningskunsten, sig i Danmark, beskæftiget med at bygge et Sangværk til Frederiksborg Kirke. Aaret efter faar han Bestalling som Organist og Musikus paa Gottorp. Senere blev han ogsaa Gehejmekammer tjener hos Hertugen. Som saadan nævnes han 1633—46, kaldes 1635 Bygningsinspektør og 1645 Amtsinspektør over Gottorp Amt. I sidstnævnte Egenskab forestod han talrige vigtige Byggeføretagender, senest Opførelsen af Husums østre Port, hvis Fuldendelse han dog ikke oplevede. H. døde 13. Avg. 1652, 56 Aar gammel, og bisattes i Domkirken i Slesvig. Hans Hustru var Sophia Lælius (f. 1600 † 17. April 1654), Datter af gottorpsk Kansler Lauritz L. H. stod i høj Gunst hos Hertug Frederik III, han skal endog en Tid lang have rivaliseret med den senere saa mægtige Kansler Kielman, der 1636 traadte i Hertugens Tjeneste. H. erhvervede sig en betydelig Formue, og hans Døtre gjorde gode Partier. I Følge Rachels Beretning bestod der omkring 1675 ved det gottorpske Hof et saakaldt Hecklauer'sk Parti, i Spidsen for hvilket H.s Svigersønner

Andreas Cramer (IV, 99) og Generalmajor Hans Walter stode, og som i Modsætning til det Kielmanske Parti, der væsentlig varetog Sveriges Interesser, nærde danske Sympathier.

Thottske Saml., Fol., Nr. 1229. R. Haupt, Bau- u. Kunstdenkmäler der Provinz Schleswig-Holstein III, 42. Archiv f. Staats- u. Kirchengesch. der Herzogth. III, 103.

Louis Bobé.

Heckscher, Isidor, f. 1848, Retskyndig. Han er Søn af Marcus H., Kjøbmand i Aalborg, senere Grosserer og Vexelmægler i Kjøbenhavn, og dennes første Hustru, Bertha f. Lipmann fra Altona, og fødtes i Aalborg 2. Nov. 1848. Han blev Student 1866, tog den fuldstændige juridiske Examen 1872, blev kort efter Volontær i Justitsministeriet og arbejdede samtidig som Fuldmægtig hos en Overretssagfører. I 1874 beholdt han Permission fra Justitsministeriet og tog Ansættelse som Fuldmægtig hos en Sagfører i Nykjøbing paa Falster. I 1875 overtog han en overordnet Plads ved en Bankierforretning i Stockholm og har siden været bosat der, fra 1884 som Sekretær og Kontorchef ved Industri-Kredit-Aktiebolaget i Stockholm. 28. Dec. 1878 ægtede han Rosa Meyer fra Stockholm. — Foruden mindre Arbejder i Tidsskrifter, af hvilke fremhæves «Om Anvisningen som Retsinstitut» i «Tidsskr. f. Retsvidenskab» II, har H. skrevet: «Kreditsalget og Sælgerens Standsningsret», for hvilken Afhandling han i 1885 erhvervede den juridiske Doktorgrad ved Kjøbenhavns Universitet. I begge de nævnte Arbejder har H. godt forstaaet at gjøre sine praktiske Erfaringer fra Handelsforhold frugtbringende for Retsvidenskaben, navnlig indeholder det sidstnævnte Arbejde fortrinlige Bidrag til Bestemmelsen af Kreditsalgets Begreb. For den som Bilag i «Forhandlingerne paa det 7. nordiske Juristmøde» meddelte Afhandling om Spekulationsforretninger og deres Bedømmelse fra Retsordenens Standpunkt høstede han fortjent Paaskjønnelse.

Universitetsprogr. til Reformationsfesten 1886.

Jul. Lassen.

Hedegaard, Christian Ditlev, 1700—81, Retskyndig, Søn af Funktionær ved Admiralitetet Andreas H. og Hustru Anne Christensdatter, fødtes i Kjøbenhavn 3. Jan. 1700. Han deponerede allerede 1714. Efter Faderens Ønske skulde han være Præst og tog ogsaa i sit 17. Aar theologisk Examen, men følte sig ikke duelig og værdig til præstelig Virksomhed. Da Faderen kort efter døde, slog han sig paa Medicinen, men ogsaa under dette Studium paa-kom der ham saa mange Tvivl og Vanskeligheder, at han — tillige

paa Grund af økonomiske Forhold — opgav Tanken om at blive Læge. Da frembød der sig Lejlighed for ham til at komme til Udlandet. Ved Universiteterne i Halle og Jena fik han «først Smag paa den saakaldte Wolfiske Filosofi og efter den paa Jura» og lagde sig navnlig efter juridiske Studier. Efter Hjemkomsten 1719 mærkede han imidlertid, hvor ukyndig han endnu var i dansk Ret, og søgte ved Studier paa egen Haand at raade Bod herpaa. Samtidig blev han antagen som Volontær ved Krigskancelliet. I 1723 blev han Mønsterskriver ved Indrulleringen i det holstenske og kom 1726 tilbage til Kjøbenhavn med Pension; 1728—31 var han Medlem af Inkvisitionskommissionen ved Kjøbenhavns Toldbod. Sidstnævnte Aar udnævntes han til Birkedommer ved Rytterdistriktet i Fyn, 1746 tillige til Birkeskriver. I 1742 erholdt han den juridiske Doktorgrad for Afhandlingen: «De eo, quod contradictorium videtur in jure danico». 1767 er der udfærdiget Bestalling for ham som Højesteretsadvokat til at betjene Folk ved Landstinget uden for sin Jurisdiktion. 1734 udnævntes han til Krigsraad, og han var korresponderende Medlem af Landhusholdningsselskabet. Han var gift 1. med Else Pedersdatter Wichmann, f. Deichmann, Datter af Dr. med. P. D., 2. med Johanne Marie f. Kryssing, Datter af Præsten Peder Olufsen K. i Odense og Else f. Brøchner. I 1769 erholdt han, der allerede i længere Tid havde følt og udtalt sig om Vanskelighederne ved en Underdommers Stilling over for de overordnede Retter og lidt under Embedsforretningernes Besværligheder, efter Ansøgning paa Grund af Alder sin Afsked. Ved Afskedigelsen tilstodes der ham, i Anledning af hans «lange og tro Tjeneste samt udvist Flittighed med de adskillige af ham i Trykken udgivne Skrifter», en aarlig Pension af 400 Rdl.

Hidtil havde man kun hørt godt om H. Men kort efter hans Afsked afsagde Højesteret 1770 en Dom, der vel var egnet til at nedbryde det gode Omdømme, H. havde erhvervet sig, og som i høj Grad har pint ham. Sagen forholdt sig saaledes, at H. paa 2 Vidners Udsagn havde dømt en Husmand til at hensættes i Fængsel for Trusler. For Højesteret oplystes det, at Vidnerne vare falske, og H. blev dømt til at betale Mulkten pro meliori informatione samt til «for hans i denne Sag brugte partiske og uretvide Forhold» at betale en Bøde af 400 Rdl. Nægtes kan det nu ikke, at H. i Sagen havde brugt en uregelmæssig summarisk Fremgangsmaade, saa at han efter Datidens Opfattelse vel havde fortjent Mulkten. Men ligesom det under Voteringen i Højesteret end ikke antydes, at

H.s Fremgangsmaade skulde have haft egennyttige Motiver, synes der ikke at have foreligget noget som helst objektivt Holdepunkt for Højesterets Antagelse af Partiskhed. Sagen og dens Udfald finder sin ganske naturlige Forklaring paa den ene Side i den nervøse gamle Mands Frygt for, at der var *periculum in mora*, paa den anden Side i Højesterets Tilbøjelighed til at mistænke Underrettsdommerne for at ville begunstige de store paa de smaas Bekostning.

Sine sidste Dage henlevede H. under flittig litterær Virksomhed i Odense, hvor han døde 13. Juli 1781.

H. har udfoldet en overordentlig udstrakt Virksomhed som Skribent. Saaledes har han, væsentlig i Kommentarens Form, dog med korte, almindelige Indledninger, behandlet hele Danske Lov med Undtagelse af dennes 1. Bog, nemlig i «Forsøg til en Traktat angaaende den danske Kriminalret» (6. Bog) (1760, 2. Opl. 1773), «Forsøg til en Traktat angaaende den danske Soret» (4. Bog) (1771), «Kong Christian V's danske og norske Lovs 3. Bog» (1774), «Den danske Kirke- eller gejstlige Ret» (2. Bog) (1775) og «Kong Christian V's danske og norske Lovs 5. Bog» (1776). Lovens 1. Bog, der jo navnlig handler om processuelle Regler, har H. derimod, «da Formaliteterne altid have været mig afskyelige, hvor det hindrer Realiteten», overladt til «dem, som ere større Liebhaveere deraf end jeg». Han indskrænkede sig for denne Del af Retssystemets Vedkommende til i 1769 at udgive Hojers juridiske Kollegium med Rettelser og Tillæg. Foruden disse Arbejder findes der fra H.s Haand en Mængde mindre Afhandlinger, ogsaa af ikke-juridisk Indhold, og flere af disse Dissertationer opnaaede 2 Oplag. I «Juridisk-praktiske Anmærkninger til Danske og Norske Lov» (I—IV, 1764—67) og i «Fortsatte jur.-praktiske Anmærkninger» (I—II, 1780) omhandles «adskillige kuriøse Tilfælde, Spørgsmaal og Anmærkninger, som enten virkelig ere forefaldne eller ventelig kunne forefalde saa vel i som uden Rettergang». Dybere gaaende historiske eller dogmatiske Undersøgelser indeholde H.s Værker ikke, og hans Kommentarer synes i det hele tarvelige. Men sikkert har han dog i fattige Tider virket ikke lidet til Lovkyndigheds Fremme, og navnlig i hans «Anmærkninger» findes adskillige gode kritiske Bidrag til Belysning af Lovgivning og Retstilstand paa Omraader, hvor han havde særlig praktisk Erfaring, saaledes f. Ex. Udtalelser om Edens Misbrug i Rettergang og om Hustruens Stilling i Ægteskabet.

Nyerup, Lit. Lex. Jurid.-med.-økon. Tid. 1767, Nr. 30 f. Iris og Hebe 1808, I og III.

Jul. Lassen.

Hedegaard, Johan Christian, 1762—1831, Jurist, Søn af ovennævnte Christian Ditlev H. og dennes anden Hustru, fødtes i Odense 21. Febr. 1762. I 1769 blev han Søkadet, 1775 surnumerær Kancellist i Generalitets- og Kommissariatskollegiets Depechekontor. 1779 blev han privat inskriberet ved Kjøbenhavns Universitet, og 1781 tog han juridisk Examen for ustuderede. 1785 udnævntes han til virkelig Kancellist, 1789 til Fuldmægtig og 1805 til Chef for 1. Departements Kontor under Generalitetet. Samtidig fratraadte han Kjøbenhavns Fattigvæsens Politiret, af hvilken han havde været Medlem fra 1799. 1815 blev han virkelig Etatsraad, og efter Ansøgning beholdt han 1819 sin Afsked i Naade med Vartpenge. 16. Dec. 1831 døde han i Lyngby. Han var gift med Bolette Katanowna f. Hoffmann (f. 1760 † 1815), Datter af Klædefabrikør Friedrich H. og Maria Dorothea f. Gasman. — H. «dyrkede med Flid Videnskaberne, navnlig de skjønne». Han har udgivet en Mængde Smaaskrifter, Fortællinger, Digte, Lærebøger, originale og Oversættelser. End videre har han udgivet «Reskripter, Resolutioner og Kollegialbreve vedrørende den danske Krigsmagt til Lands fra 1801 til 1830» (I—XIII, 1805—31) og «Samling af Forordninger, Plakater og Patenter betræffende Landmilitærvæsenet fra 1670 til 1823» (I—III, 1807—25) samt Register til Rosenstand-Goiskes og til Dels til sin egen Reskriptsamling.

Erslew, Forf. Lex.

Jul. Lassen.

Hedemann, Anton Rudolph, f. 1816, Søofficer. Hans Fader var Kapitajn i Marinen Christoffer Johan Friederich H. (f. 23. Avg. 1786, † 19. Maj 1826 som Chef for Briggen «St. Jan» i Puerto Cabello og bekjendt ved et Digt af Baggesen, hvori denne roser hans Handlemaade ved Redningen af en forulykket engelsk Skibsbesætning i Atlanterhavet). Hans Moder var Frederica Lovise f. Hoyer (f. 17. Okt. 1789 † 11. Marts 1830). H. er født 10. Okt. 1816, kom paa Søkadetakademiet 1832, blev Sekondlieutenant 1838, Premierlieutenant 1847, Kapitajnlieutenant 1857, Kapitajn og Kommandør 1868 og afgik paa Grund af Alder 1881 med Kontreadmirals Karakter. — Efter et Togt til Middelhavet 1838 og 2 Aars Ophold i Vestindien 1840—41 deltog han 1845—47 i Korvetten «Galathea» Jordomsejling, var i den 1. slesvigske Krig ansat 1848 paa Hjuldampere «Gejser», 1849 paa Korvetten «Valkyrjen» og i 1850 næstkommanderende paa Hjuldampere «Holger Danske». 1851—52 førte han Dampskibet «Slesvig» og 1856—57 Dampskibet «Ejderen»

i Postfart. 1859—61 var han Lærer for Søkadetterne og 1862 næstkommanderende i Kadetfregatten «Jylland» paa dens Togt til Verdensudstillingen i London. Fra det følgende Aar gjorde H. adskillige Togter som Chef med Marinens Skibe, saaledes 1863 med Dampskibet «Gejser», 1864 med Korvetten «Thor», 1865 med Kongens Dampskib «Slesvig», 1868 med Kadetkorvetten «Heimdal» og 1871 med Fregatten «Jylland». 1872—80 var han Yachtkapitajn hos Hs. Maj. Kongen. Foruden denne Tjeneste har H. 1867 været Havnekapitajn i St. Thomas. I Aaret 1876 udnævntes han til Kammerherre, 1878 til Kommandør af Danebrog (1881 af 1. Grad). Tjenstgjørende Kammerherre blev han 1881. — H. var gift med Johanne Thekla Oda Eugenie f. v. Berenhorst (f. 2. Dec. 1838 † 5. Jan. 1890), Datter af Gehejmeraad v. B. i Anhalt-Dessau.

C. With.

Hedemann, August Ludvig Georg, 1739—1813, Officer, er født i Celle (døbt 19. Jan. 1739). Hans Fader var Landdrost i Bückeburg Christian Hartwig v. H. til Schwarmstedt i Hannover, Moderens Navn var Eleonore Sophie Dorothea f. v. d. Wense. 1754 blev han Kornet ved holstenske Rytterregiment, 1758 Premierlieutenant, 1764 Ritmester, 1776 karakt. Major, 1780 Sekond- og 1783 Premiermajor. Ved sin Udnævnelse til Oberstlieutenant 1789 blev han forsat til jyske Dragonregiment, 1795 blev han Oberst, 1803 Chef for Livregiment lette Dragoner, og s. A. udnævntes han til Generalmajor med Anciennitet fra 1802. H., der 1762 deltog i Toget til Meklenborg, roses i Konduitelisterne af 1764 for sit gode Forhold, sin Aktivitet og sine medfødte militære Anlæg. Han kom dog aldrig til at optræde som Fører under større Forhold. Han deltog fra 1803—9 i Sydgrænsens Bevogtning og fremhæves af General Ewald for sin Konduite under de Sammenstød, som fandt Sted i Nov. 1806 med Franskmændene, der ved Lybeks Erobring ikke respekterede Danmarks Neutralitet; ved denne Lejlighed førte han en kort Tid Avantgarden. Aaret efter kommanderede han en Rytterbrigade, og i 1808 var han virksom ved Oprettelsen af de holstenske annekterede Batailloner. 1809 afskedigedes han paa Grund af Alder og Svagelighed og trak sig tilbage til Itzeho, hvor han besad en lille Ejendom. Her døde han i temmelig trange Kaar 16. April 1813. — Han ægtede 1786 Magdalene Margrethe v. d. Maase (f. 2. Jan. 1762 † 26. April 1823), eneste Datter af

Landsdommer i Odense, Etatsraad Fred. Chr. v. d. M. og Charlotte Amalie f. v. Holstein.

Meddelelser fra Krigsarkiverne.

A. Tuxen.

Hedemann, Hans Christopher Georg Frederik, 1792—1859, Officer, er født i Flensborg 7. Juli 1792 og Søn af Kammerherre, Generalmajor Johan Christopher Georg H. († 1837) og Georgine Frederikke f. Baronesse v. Dehn. H. tilbragte sine Barndomsaar dels i Flensborg, dels i Slesvig indtil 1803, da han indtraadte i Landkadetkorpset, hvorfra han 1809 afgik til slesvigske Infanteriregiment som ~~Sekondlieutenant~~ ^{Fændrik} ~~S.~~ ¹⁸⁰⁹ blev han Premierlieutenant og gjorde som saadan efterhaanden Tjeneste ved Kronens Regiment og holstenske Infanteriregiment, indtil han 1812 blev ansat ved 1. jyske Infanteriregiment, ved hvilken Afdeling han 1818 avancerede til Kapitajn, 1836 til Major og forblev staaende indtil 1842. Ved disse forskellige Regimenter er H. fra sine første Lieutenantsdage stedse bleven fremhævet for sin særdeles Duelighed i alle Tjenestens Grene, sin strænge Retfærdighedsfølelse og sin mønsterværdige Opførsel, og den øverste Krigsstyrelse anerkjendte hans Dygtighed ved at tildele ham særlige Hverv og give ham Sæde i flere Kommissioner. Han var derfor ved Hærordningen 1842 blandt dem, der vare selvskevne til Forfremmelse, og udnævntes da til Oberstlieutenant og Kommandør for 10. Bataillon, der i 1846 ombyttedes med 1. Jægerkorps og Posten som Kommandant i Citadellet. Aaret efter blev han Oberst.

Begivenhederne i det mindeværdige 1848, der brat afbrød en 34aarig Fredsperiode, skulde i ganske ualmindelig Grad komme til at gribe ind i H.s Skæbne. Da det slesvig-holstenske Oprør var blevet en Kjendsgjerning, søgte den nye Krigsminister, Tscherning, efter en Mand, egnet til at stille i Spidsen for det i Hast dannede, saakaldte nørrejske Armékorps, der skulde gaa Oprørerne i Møde, og efter at Tanken om at overdrage dette Hverv til den kommanderende General i Nørrejylland og paa Fyn, den ansete Generallieutenant Guldberg (VI, 285), var opgivet, faldt Valget paa H., der vel, som berørt, først lige var udnævnt til Oberst, men med sine fremhævede militære Kvalifikationer og Evne til at kommandere forenede et vindende Væsen og var en dannet og smuk Personlighed. Til Stabschef var udset den unge Generalstabskapitajn Læssøe, i hvis Haand efter Tschernings Mening tillige Hærledelsen skulde lægges. Der skal her strax bemærkes, at dette

ikke blev Tilfældet. Læssøe fik al den ham i Følge hans Stilling og hans glimrende Talent tilkommende Indflydelse, men H., personlig modig, koldblodig og uforfærdet i Slaget, viste ogsaa før og efter dette ved gjentagne Lejligheder, at han følte sig som Hærens Overbefalingsmand, som saadan havde sin selvstændige Opfattelse af Situationen og dens Krav og ikke skyede Ansvar for at søge dem gennemførte. I øvrigt var Forholdet godt mellem H. og Stabschefen, ligesom ogsaa mellem H. og Hærens højere Chefer, og Slagene ved Bov og ved Slesvig 9. og 23. April, ved Nybøl og Dybbøl 28. Maj og 5. Juni, fortrinlig ledede fra Overkommandoens, tappert gennemkæmpede fra Afdelingernes Side, ville stedse i den danske Krigshistorie staa som smukke Minder om deres fælles Samvirken og om den Fasthed og gode Aand, der helt igjennem besjælede den af H. i 1848 kommanderede Hær.

Der skulde imidlertid beredes H., som kort efter at have overtaget Anførselen var bleven udnævnt til Generalmajor, og som efter Slaget ved Bov hædredes med Danebrogsordenens Kommandørkors, store Skuffelser fra anden Side, og det netop fra den, hvorfra han burde have haft sin bedste Støtte. Tscherning, vankelmødig og ubestemt i alt, hvad der angik Krigsoperationerne, greb ved flere Lejligheder, saaledes umiddelbart forinden Slaget ved Nybøl, højst forstyrrende ind i H.s Planer, kunde længe ikke bekvemme sig til at stille Hærkorpsset uafhængigt af andre Militærmyndigheder, ja gav endog en Gang Ordre til, at det skulde underlægges Generalkommandoen paa Fyn. Værst af alt var det dog, at Generalintendant, Oberst C. F. Hansen (VI, 598) nogle Dage efter Slaget ved Slesvig indfandt sig ved Hæren med uindskrænket Fuldmagt til paa Krigsministerens Vegne at foretage og anordne, hvad han under de stedfindende Forhold maatte skjønne rigtigt, og saaledes, som det træffende er bleven bemærket, kunde tage Kommandoen fra H. midt i dennes Hovedkvarter. Paa H.s bestemte Forlangende om at fratæde Befalingen over Hæren, hvis dette unaturlige Forhold ikke hævedes, blev Oberst Hansen ham vel til Dels underlagt, men Misstemningen og Uenigheden i Anskuelse mellem dem vare dermed selvfølgelig ikke hævede, og maaske var dette en væsentlig Grund til, at Krigsministeren, efter at Vaabenstilstanden var indtraadt, under 16. Juli udvirkede en kgl. Resolution, i Følge hvilken H. skulde afgive Overkommandoen og beordredes til at begive sig til Kjøbenhavn for at overtage Forsædet i en raadgivende Komité under Krigsministeriet, i det Kommandantposten i Citadellet

tillige paa ny overdroges ham. H.s ældre Vaabenfæller, de mest fremragende blandt Hærens Førere, saasom Bülow, de Meza, Schleppegrell m. fl., søgte at bøde paa denne Krænkelse, som H. dog aldrig ret forvandt, ved at tilstille ham en smuk Takskrivelse for hans Ledelse af Hæren; Kongen udnævnte ham strax til Kammerherre og 1853, paa 5 Aars Dagen for Slaget ved Slesvig, til Storkors af Danebrog. En tiltagende Øjensvaghed, der til sidst gik over til Blindhed, bevægede H. til 1854 at ansøge om sin Afsked, der blev ham tilstaaet med Karakter af Generallieutenant.

H. havde 12. Avg. 1820 ægtet Charlotte Eleonore Christine Baagøe (f. 1796 † 1873), Datter af Kapellan ved Roskilde Domkirke Peter B. Han døde i Kjøbenhavn 31. Maj 1859 og blev under stor Deltagelse af en talrig Sørgekare med Kongen i Spidsen begravet 11 Aars Dagen efter Slaget ved Dybbøl paa Garnisonskirkegaard, hvor hans med en Portrætmedaillon prydede Mindesmærke findes.

Tidsskr. f. Krigsvæsen 1859, S. 425 ff. Vort Forsvar 28. Sept. 1890.

S. A. Sørensen.

Hedemann, Hartvig Johan Christoph, 1756—1816, Forfatter, blev født i Slesvig 24. Okt. 1756. I 1772 gik han i hannoveransk Tjeneste og deltog i Felttogene 1793 og 1794, i hvilke han avancerede til Kapitajn. I Begyndelsen af 1794 blev han Kavaller hos Prins Adolf af Storbritannien. (Han døde 11. Jan. 1818 af et Saar i Hovedet, som han havde faaet i Slaget ved Sehested (11. Dec. 1813)) Fra 1787—96 udgav han forskjellige Smaaskrifter, Digte og Bladartikler; af større Værker kan nævnes: «Empfindsame Reise von Oldenburg nach Bremen» (1796) og «Karl v. Elendsheim» (2. Opl. 1796).

I hannoveransk Tjeneste avancerede han op til Generalmajor og døde 18. Aug. 1816 i Hannover.

Kordes, Schlesw.-Holst. Schriftsteller-Lex. Lübker u. Schröder, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex.

C. A. Nissen.

Hedemann, Johan Christopher Georg, f. 1825, Officer, Jærnbaneingeniør. H. er Søn af ovennævnte Generallieutenant Hans Christopher Georg Frederik H. og blev født i Kjøbenhavn 29. Dec. 1825. Han indtraadte paa Landkadetakademiet i 1837 og udnævntes i 1842 til Sekondlieutenant à la suite i Jægerne med Anciennitet fra 1841. Fra 1842—48 gennemgik han den kgl. militære Højskole og gjorde, medens Undervisningen ved samme var suspenderet i 1845—46, Tjeneste ved Ingeniørtropperne i Kjøbenhavn. Ved sin Afgang fra Højskolen udnævntes han til Premierlieutenant i Ingeniørkorpset med Anciennitet fra 1846 og ansattes en kort Tid ved

Fæstnings- og Bygningstjenesten paa Kronborg for dernæst at overgaa til Troppetjenesterr. Med Undtagelse af det sidste Fjerdingaar af 1849, i hvilket han virkede ved Ingeniørkorpsets Vejtjeneste, var han fra Maj 1848 til Marts 1851 ansat ved Feltingeniørdetachementet og havde rig Lejlighed til at tage aktiv Del i Krigsbegivenhederne, i det han var med i Fægtningerne i Sundeved 28. Maj og 5. Juni 1848, i Udfaldet fra Fredericia 6. Juli 1849 samt i Slaget ved Isted 24. og 25. Juli 1850, i hvilket han gjentagne Gange med sit Brotræn slog og afbrød Broer, til Dels under den fjendtlige Ild. I 1850 forbeholdtes der ham Kapitajns Anciennitet, og s. A. udnævntes han til Kapitajn af 2. Klasse. Efter Krigen var han fra 1851—53 beskæftiget ved Kongerigets Vejtjeneste, fra 1853—55 ved Ingeniørtroppetjenesten og fra 1855 til Udgangen af 1861 atter ved Vejtjenesten; han var imidlertid i 1853 bleven Kapitajn af 1. Klasse. 1856 deltog H. i de omfattende Jærnbaneprojekteringer i Jylland og Fyn, og han fungerede fra 1862 til Krigens Udbrud i 1864 som Overingeniør ved Bygningen af den nordsjællandske Bane. I Krigen gjorde han Tjeneste ved den aktive Armé som Kommandør for Brovæsenet og deltog i Dybbølstillingens Forsvar, ved hvilken Lejlighed han navnlig gjorde sig fortjent ved den Hurtighed, Orden og Ro, hvormed han under den heftigste Ild ledede Afbrydningen af Broerne over Als Sund ved Dybbøls Fald 18. April. 1868 traadte han uden for Nummer i Ingeniørkorpset for fuldstændig at ofre sig for Jærnbanevæsenet. Ved naaet Aldersgrænse 1877 erholdt han Afsked af Krigstjenesten med Obersts Karakter.

1868 overtog H. som Overingeniør Projekteringen og Ledelsen af alle nye Anlæg ved de sjællandske Jærnbaner, hvilken Stilling han beholdt, da disse Baner 1. Jan. 1880 overgik til Staten. Fra 1882 forandrede hans Stilling, i det han blev Overingeniør for større Udvidelser af de under Drift værende sjællandske Statsbaner, og han var, indtil 1885, tillige teknisk Konsulent for de nævnte Baners Direktion. Førstnævnte Stilling har han ved den nye Ordning af Statsbanedriften (Lov af 12. April 1892) fratraadt 31. Marts 1893. Ved Siden af denne Jærnbanevirksomhed har han fra 1885 været teknisk tilsynsførende med de private Baner paa Sjælland, Falster og Laaland og Medlem af — fra 1890 Formand for — Bestyrelsen for Gribskovbanen samt fra 1889 teknisk tilsynsførende med de private Baner i Fyn. Han udnævntes til Kommandør af 2. Grad af Danebrogsordenen i 1875. — H. ægtede 6. Jan. 1849

Marie Julie Frederikke Marcher (f. 22. Okt. 1823), Datter af Dr. med. Hans Koefoed M. (f. 1796 † 1877) og Emilie Franzisca Elisabeth f. Wilckens (f. 1785 † 1857). *V. E. Tychsen.*

Hedemann, Marius Sophus Frederik, f. 1836, Officer, er en Søn af ovennævnte Generallieutenant H. C. G. F. H. og fødtes i Kjøbenhavn 21. Jan. 1836. Efter at have været Landkadet blev han i 1853 Sekondlieutenant ved 1. Jægerkorps med Aldersorden fra Aaret forud, kom i 1855 ind paa Højskolen og tog i 1859 Stabsafdelingens Afgangsexamen. Han gennemgik derefter de forskjellige Vaabens Skoler og var i Mellemtiden flere Gange til Tjeneste ved den topografiske Afdeling. Her fra ansattes H. i 1863 som Adjudant ved 2. Divisions Stab og fik i denne ansvarsfulde Stilling flere Gange Lejlighed til at udmærke sig, saaledes under Dybbøls Forsvar og Kampen 18. April 1864. Efter Krigen, under hvilken H. baade var bleven Premierlieutenant og Kapitajn, kom han atter tilbage til den topografiske Afdeling, men ansattes i 1868 til Tjeneste i Krigsministeriet, i 1870 tillige som Adjudant hos Krigsministeren. Aaret efter blev han Adjudant hos Kong Christian IX og kom i 1876 til Tjeneste ved Livgarden som Kompagnichef. Under Krigen mellem Rusland og Tyrkiet det følgende Aar var han fra Maj til Nov. attacheret den russiske Hærs Hovedkvarter. I 1880 blev H. Oberstlieutenant og Chef for 23. Bataillon, hvornæst han i 1885 blev Oberst i Generalstaben og Chef for dennes taktiske Afdeling. Under Kejseren af Ruslands Ophold her i Landet i Efteraaret 1887 var han attacheret denne Fyrste og blev s. A. udnævnt til Kammerherre. I 1889 blev H. Chef for 6. Regiment i Odense, hvilken By han repræsenterede i Folketinget fra 1887—92, og i 1893 udnævntes han til kongevalgt Medlem af Landstinget samt til Generalmajor og Chef for fynske Brigade. — H. blev gift:
1. (27. Sept. 1861) med Sophie Charlotte Johanne Baggesen (f. 24. Febr. 1835 † 20. Okt. 1883), Datter af Generalmajor F. L. Aug. H. B. (I, 429),
2. (1. Sept. 1885) med Anna Frederikka Petersen (f. 14. Sept. 1835), Datter af Kommandør Jonas Ramus P. *P. N. Nieuwenhuis.*

Hedevig, Kurfyrstinde af Sachsen, 1581—1641, Datter af Kong Frederik II af Danmark og Sophie af Meklenborg, blev født 5. Avg. 1581 paa Frederiksborg og opfostredes som hendes Søkende en Tid hos Bedsteforældrene, Hertug Ulrik og Hertuginde Elisabeth, i Meklenborg. 12. Sept. 1602 ægtede hun i Dresden Kurfyrst Chri-

stian II af Sachsen, der døde allerede 23. Juni 1611, hvorefter hun tog Ophold paa sit Enkesæde, Slottet Lichtenberg, i Sachsen. Hun vedblev at staa i ret livlig Forbindelse med sin Broder Christian IV og besøgte Danmark baade 1631 til sin Moders Begravelse og 1634 til den udvalgte Prins Christians Bryllup med hendes afdøde Mands Broderdatter Magdalena Sibylla. I Sachsen er hendes Navn knyttet til forskjellige Byggeforetagender; navnlig opførte hun flere nye Kirker. Hun døde paa Lichtenberg 26. Nov. 1641 og blev begravet i Freiberg.

Barthels, Leich-Sermon von Fr. Hedevig, Torgau 1642. *J. A. Fridericia.*

Hedevig, 1626—78, Datter af Christian IV og Kirstine Munk, blev født 15. Juli 1626 paa Haderslevhus og opfostredes i en Del af sin Barndom hos Mormoderen, Ellen Marsvin. 6. Nov. 1642 ægtede hun paa Kjøbenhavns Slot den daværende Lensmand paa Christiansstad, Ebbe Christoffersen Ulfeldt til Ovesholm. Hun og Leonora Christina vare de eneste af Børnene, der vare tilstede ved Christian IV's Død paa Rosenborg 28. Febr. 1648. Faa Aar efter grebe Svigersønnernes Fald og den inden for deres Kreds voxende Opløsningstilstand ind i hendes Skæbne. Hendes Mand, der paa Grund af mislig Embedsførelse havde mistet sit Len Bornholm, forlod i Jan. 1652 Danmark og søgte Tilflugt i Stockholm, H. fulgte ham der til 2 Maaneder senere. Hun deltog her i det underlige Liv ved Dronning Christinas Hof, senere levede hun med sin Mand paa Braheberg i Upland. Men Forholdet mellem Ægtefællerne var i høj Grad ulykkeligt. Allerede under deres Forlovelse, i Okt. 1641, vides der at have været Uenighed imellem dem, og i Sverige kom de paa fuldstændig Krigsfod. Ebbe Ulfeldt var uden Tvivl en i høj Grad brutal Natur, der efter sin Hustrus Sigende svirede sine og hendes Penge op, tyranniserede hende paa enhver Maade og endog truede hende med Prygl. Hendes Stemning over for ham var til Gjengjæld det mest levende Had; i et Brev kalder hun ham «det forbandede Kreatur»; sandsynligt er det ogsaa, at hun stod i Kjærlighedsforhold til en af hans undergivne. Til sidst kunde hun ikke udholde det længere og flygtede i Okt. 1655 med sin formodede Elsker til Søsteren Leonora Christina, der den Gang boede paa Slottet Barth i Pommern. Her fra rejste hun til Moderen, Kirstine Munk, paa Boller; hun var ogsaa tilstede ved dennes Begravelse i Odense i Juli 1658. Ved Skiftet efter Moderen tilfaldt der hende Taasinge; men Besiddelsen af dette Gods tiltraadte hun

først et Par Aar efter, og den blev kun lidet glædelig for hende. Hun maatte afstaa eller pantsætte Stykke for Stykke til sine og sin Mands Kreditorer og levede fra 1661—64 i den yderste Fattigdom paa Valdemars Slot. I April 1664 rejste hun til Skaane, hvor hun opholdt sig den meste Tid paa Ebbe Ulfeldts Gaard Raabelev, maaske af og til paa Ovesholm. Det tjener til hendes Ære, at hun viste sin ulykkelige Søster Leonora Christina en varm Sympathi under hendes Fangenskab; hun korresponderede hemmelig med hende, tog en Tid hendes 2 yngste Sønner til sig og rejste endog lige efter Frederik III's Død 1670 til Kjøbenhavn for at arbejde paa hendes Frigivelse. Hun døde 5. Okt. 1678 og blev begravet i Trefoldighedskirken i Christiansstad.

Danske Saml. 2. R. II, 305 ff.

J. A. Fridericia.

Hedevig Eleonore, Dronning af Sverige, 1636—1715, blev født paa Gottorp 23. Okt. 1636 og var en Datter af Frederik III, Hertug af Holsten-Gottorp, og Marie Elisabeth af Sachsen. Hun var først forlovet med en meklenborgsk Fyrste, men da Carl X Gustav tilbød hende sin Haand, blev denne Forbindelse af politiske Grunde foretrukken, og 24. Okt. 1654 ægtede hun Carl Gustav paa Stockholms Slot. Efter hans Død 13. Febr. 1660 fik hun Forsædet i Formynderregeringen med 2 Stemmer, men øvede for øvrigt ikke stor Indflydelse. Hun havde meget at sige hos Sønnen Carl XI og havde ikke ringe Skyld i det mindre gode Forhold mellem ham og Dronningen, Ulrikke Eleonore. Hun var en varm Ven af Litteraturen og de skønne Kunster og anvendte en stor Del af sine rige Indkomster til at fremhjelpe disse i Sverige. Hun døde 24. Nov. 1715 i Stockholm.

L. Laursen.

Hedevig Sophie, Hertuginde af Gottorp, 1681—1708, Datter af Carl XI af Sverige og den danske Kongedatter Ulrikke Eleonore, fødtes 26. Juni 1681 paa Stockholms Slot. Ligesom Broderen Carl XII opdroges hun af Farmoderen, Enkedronning Hedevig Eleonore, i Had til Danmark og formæledes mod sit Ønske med sin Frænde Hertug Frederik IV af Gottorp 2. Juni 1698. Ægteskabet var ulykkeligt, da Hertugen førte et ryggesløst Liv; de boede kun en kort Tid paa Gottorp, vendte derpaa tilbage til Sverige, hvor de havde Bolig paa Carlborg, og forbleve her, indtil Hertugen fulgte Carl XII paa Felttoget til Polen, hvor han 1702 fandt sin Død. H. S. blev i Stockholm og overlod den stedlige Styrelse af sin Søn

Carl Frederiks Del af Hertugdømmerne til hans Farbroder Christian August, saaledes at dog de vigtigste Regeringssager kom til hendes Afgjørelse. I øvrigt optoges hun af Intrigerne med Hensyn til Arvefølgen i Sverige, da man stadig var forberedt paa Kongens Fald. Det «holstenske Parti» var, saa længe hun levede, det mægtigste, især fordi hun var den mest begavede og stærkest fremtrædende af Søstrene. Hun døde pludselig af Børnekopper 22. Dec. 1708 og blev en Del Aar efter bisat i Ridderholmskirken.

A. Fryxell, *Berättelser ur Svenska hist.* XXI—XXVII (især XXIV, 60 ff. XXVII, 48 ff.).

A. D. Jørgensen.

Hee, Christen, 1712—81, Matematiker, født paa Thyholm 5. April 1712, var Søn af Sognepræst i Søndbjærg Christen H. († 1729) og studerede først i Kjøbenhavn, derefter i Marburg og Tübingen, hvor han navnlig lagde sig efter Matematik og Mekanik. Efter sin Hjemkomst blev han Lærer i Matematik ved Søetaten; dette gav igjen Anledning til, at han fik det Hverv at studere Vandbygning i Holland, England, Frankrig og Italien. 1759 blev han Professor i Matematik ved Universitetet, 1761 Magister. 1774 fik han Justitsraads Titel. Som Medlem af Videnskabernes Selskab (fra 1747) udkastede H. Planen til Kortvæsenets Indretning og vejledede Landmaalerne. I Videnskabernes Selskabs Skrifter har han skrevet Afhandlinger over det danske Fodmaal, over Friktionen og over «Kunsten at leve under Vandet». End videre findes en kort Meddelelse af ham i «Philosophical transactions». Han skal have været en dygtig Matematiker, hvorfor man beklagede, at han offentliggjorde saa lidt. Han døde 12. Jan. 1781.

Worm, *Lex. ov. lærde Mænd.*

C. Christiansen.

Hee, Jens (Johannes), —1327, Biskop, var vistnok Broder til Ridder Niels H. i Har Syssel, hvor han ogsaa havde mange Ejendomme. Han var Kannik ved Ribe Domkapitel 1291, blev Ærkedegn o. 1295 og Biskop i Ribe 1311. Han stiftede et Kapel i Ribe Domkirke for den hellige Anna og skjænkede Domkapitlet flere Ejendomme og en Samling Bøger. Han døde 13. Jan. 1327.

Kinch, *Ribe Bys Hist.* I.

O. Nielsen.

Hee, Jørgen, 1714—88, Biskop, blev født i Odense 18. Nov. 1714. Familien har Navn efter Landsbyen Hee i Ringkjøbing Amt. Hans Fader, Jens H., der den Gang var Præst ved Hospitalskirken, døde som Stiftsprovst i Odense 1747; Moderen hed Else f. Lund.

Han blev Student 1729, tog Attestats 1734 og var derefter Huslærer hos General Brockenhuus, af hvem han allerede 1738, knap 24 Aar gammel, kaldedes til Sognepræst i Allerup og Davinde ved Odense. Her sad han i 21 Aar, og hans store Prædikensamling, «Fuldstændig Forklaring over Christi Lidelse, Død og Begravelse», 3 tykke Kvartbind (1758—66), hører til denne Periode. Professor P. Holm har skrevet anbefalende Fortale dertil. H.s Stil er den gammeldags orthodoxe med Masser af Bibelsteder og en Uendelighed af Afdelinger og Underafdelinger i hver Prædiken. 1759 blev han Sognepræst ved St. Hans Kirke i Odense og 1763 forflyttet til St. Knuds Kirke sammesteds, hvormed Stiftsprovstiet var forenet. Allerede 1^{1/2} Aar efter (1764) kom han til Kjøbenhavn som Holmens Provst, i det Formanden, Dr. P. M. Bildsøe, var bleven Biskop i Aarhus; og da Bildsøe døde 1777, blev H. ogsaa hans Efterfølger paa Aarhus Bispestol. I 11 Aar virkede han i dette Embede og døde som Jubellærer 30. Dec. 1788 uden foregaaende Sygeleje. H. faar af alle Ros for sin milde, elskelige Karakter og var meget afholdt af Stiftets Gejstlighed; men hans Evner vare næppe store. Foruden den anførte Prædikensamling har han udgivet en Del enkelte Prædikener og Lejlighedstaler som Holmens Provst. Hans Prædiken i Anledning af Hofrevolutionen 17. Jan. 1772 var den første, der blev udgivet i Trykken; den blev holdt Søndagen efter Omvæltningen og kaldtes «Forstyrrenes Forstyrrelse og Mangelens glædelige Forandring»; den er fuld af en Række mindre heldige Allegorier, men var vistnok medvirkende til, at han af Regeringen blev valgt til den ulykkelige Enevold Brandts Sjælesørger. Han besøgte flittig Greven i Fængselet, var overbevist om, at hans Omvendelsesforsøg kronedes med det lykkeligste Udfald, og ledsagede ogsaa Greven til Retterstedet. For denne sin Virksomhed modtog han af Arveprinsen en kostbar Anerkjendelsesgave. Sit Forhold til Brandt har han udførlig skildret i «Paalidelig Underretning om den henrettede E. Brandts Forhold og Tænkemaade i hans Fængsel» (1772). Skriftet er oversat saa vel paa Tysk som Fransk. H. var gift med Karen f. Gudme († i Aarhus 6. Nov. 1792), en Præstedatter fra Sønder Broby i Fyn.

Bloch, Fyenske Geistligheds Hist. I, 692 ff. II, 40 ff. Hertel, Aarhus Domkirke II, 48 ff. Nyerup, Lit. Lex.

A. Jantzen.

Hee, Søren, 1706—56, Læge, en Broder til ovennævnte Biskop Jørgen H., fødtes i Odense 2. Juni 1706. 1723 deponerede han fra

Odense Gymnasium, studerede derpaa Medicin, for hvilken han allerede som Dreng havde fattet en levende Interesse, og blev Alumnus paa Borchs Kollegium, i det han samtidig fik praktisk Uddannelse som Amanuensis hos Jens Bing og Assistent hos Laub paa Kvæsthuset. 1731 rejste han udenlands og erhvervede sig ved sin Tilbagekomst 1734 den medicinske Doktorgrad, hvorefter han nedsatte sig som Læge i Odense. 1739 deltog han i Konkurrencen for det ledige medicinske Professorat ved Universitetet. Han viste i sin Prøveafhandling ligesom ogsaa tidligere i sin Doktordisputats en Begavelse og selvstændig Opfattelse, der tydelig stille ham over alle hans 4 Konkurrenter, men beholdt dog ikke Professoratet. Derimod opnaaede han ved Konkurrencen Titelen af Professor extraordinarius samt Designation til et Professorat ved Odense Gymnasium og rykkede 1748 op i ordinær Stilling her som Lærer i Fysik og Filosofi; 1751 blev han Professor i Græsk. En tiltagende Brystsvaghed gjorde ham imidlertid bestandig mindre arbejdsdygtig, og efter sin Konkurrenceafhandling har han ikke publiceret noget Arbejde af Betydning. Videnskabelig Anerkjendelse opnaaede han, for saa vidt som han før sin Død, 15. Dec. 1756, var bleven Medlem baade af det danske Videnskabernes Selskab og af det kejserlig Leopoldinske Akademi. — 1741 havde han ægtet Vilhelmine Marie Kørbitz, Datter af Overkrigskommissær K.

Bloch, Fyenske Geistligheds Hist. I, 536 ff. Ingerslev, Danmarks Læger og Lægevesen II, 320. J. Petersen, Den danske Lægevidenskab 1700—50 S. 185 ff.

Jul. Petersen.

Heegaard, Poul Sophus Vilhelm, 1835—84, Filosof. Soph. H. blev født i Slangerup 19. Jan. 1835 og var en Søn af Postexpeditør og Landvæsenskommissær Poul H. (f. 11. Juni 1806 † 13. Maj 1882) og Trine Thomasine f. Rugaard (f. 3. Juni 1815). Sin første Undervisning modtog han i Hjemmet; senere blev han sat i Frederiksborg lærde Skole, hvorfra han i 1853 blev Student. Allerede tidlig spirede de Aandsejendommeligheder frem hos ham, som senere gave hans Karakter dens særegne Præg. Udrustet med en klar og skarp Forstand søgte han paa alle Punkter i Livet efter Klarhed og Skarphed i Opfattelsen. Enhver Gaaen paa Akkord, ethvert Selvbedrag her var hans inderste Natur imod, ikke som om han mente, at alt i Verden for enhver Pris skulde og kunde gennemtrænges til Bunds, et saadant dogmatisk Krav var han langt fra at stille, men hans Fordring var den, at man paa ethvert Punkt nøjagtig og samvittighedsfuldt skulde skjelne mellem, hvad man havde forstaaet, og hvad

man ikke havde forstaaet, hvad man kunde slaa fast som Resultat, og hvad der kun var Tilsnigelse.

Hin udprægede Trang til Klarhed og en næsten alt andet overvældende Interesse for at vinde Løsning paa Livets højeste og dybeste Gaader, det var de Træk, som nærmest prægede Billedet af den modne Mand, og de sporedes allerede tydelig hos den unge Student. Hvor skulde han nu vende sig hen for at faa sin Trang tilfredsstillet? Han vaklede nogen Tid mellem Astronomien og Theologien, men bestemte sig endelig for den sidste og blev 1858 theologisk Kandidat. Han følte sig imidlertid ikke tilfredsstillet ved dette Studium, og samtidig var det blevet ham klart, at den theologiske Virksomhed slet ikke laa for ham. Han valgte derfor endnu en Gang, og denne Gang det Fag, hvor han til sidst skulde føle sig hjemme: Filosofien. Dog kom denne Følelse ikke med ét Slag; han havde endnu en lang Vej af Vanskeligheder at arbejde sig igjennem. Det var nærmest den saakaldte spekulative og særlig den Hegelske Filosofi, der den Gang blomstrede ved vort Universitet; og den afgjørende Ejendommelighed ved denne Filosofi var den, at den i Virkeligheden naaede til sine fleste Resultater ad rent subjektiv Vej; det var nærmest lutter lyriske Intuitioner, man her antog og udgav for Videnskab. Ganske vist havde Rasmus Nielsen, der allerede den Gang stod som den geniale og berømte Universitetslærer, paa mange Punkter med stor Dygtighed blottet Mangler ved Indholdet af den Hegelske Lære; ja ved Indoptagelse af de Kierkegaardske Anskuelser saa vel som ved egne Ideer havde han endog efterhaanden givet Systemet et til Dels nyt Indhold; men uheldigvis lykkedes det ham ikke energisk at løsrive sig fra Formen, Methoden; de nye Tanker vare strængt taget lige saa intuitivt vundne som de tidligere, og det var derfor næsten en Selvfølge, at de maatte rumme adskillige Modsigelser og Uklarheder. Baade paa Grund af Systemets i sig selv saa tiltalende Indhold og paa Grund af den fængslende Veltalenhed, hvormed det blev fremstillet, vandt det imidlertid talrige Tilhængere, og blandt disse var H. en af de mest fremtrædende. Allerede 1860 havde han taget Magisterkonferens i Filosofi, og Aaret efter vandt han den filosofiske Doktorgrad ved Afhandlingen: «Den Herbartske Filosofi». Ogsaa Herbart var dygtig paavirket af den romantiske Tidsalders Hang til at fantasere og drømme, og hans Methodé var langt fra at være videnskabelig efter Nutidens Maalestok; men i Sammenligning med Hegel gjorde han ved første Øjekast næsten Indtrykket af at være

exakt, et Indtryk, der skærpedes ved hans hyppige — tit rigtignok temmelig lyriske — Brug af matematiske Formler og Beregninger. Muligvis har H. — der selv i en længere Aarrække med Iver dyrkede Mathematikken — oprindeligt søgt til Herbart for her at faa sin Trang til Klarhed og Nøjagtighed tilfredsstillet. I saa Fald fandt han imidlertid ikke, hvad han søgte, og han sluttede sin Disputats med at udtale, at «Herbart med al sin Aandsstatik og Aandsmekanik mangler Aand i højere Betydning; thi Aanden lader sig hverken gribe i «statisk» eller «mekanisk» Form; den er Fornuftens og Ideens udviklede Enhed».

Med disse Ord melder han sig som en Tilhænger af Rasmus Nielsen, og som saadan udgav han 1866 et større Værk: «Indledning til den rationelle Ethik». Særkjendet for denne som allerede for den forrige Bog er den ærlige Stræben efter Klarhed og Entydighed i Udtrykket, som før eller senere maatte føre ham til at bryde med den spekulative Methode, og allerede det følgende Aar indtraf dette Brud, i det han efter sin Hjemkomst fra en Udenlandsrejse udgav det klare og skarpe lille Skrift: «Professor R. Niensens Lære om Tro og Viden». Han har her opdaget Grundskaden i den spekulative Filosofi: den upaalidelige, rent subjektive Methode. «Saa vist» — siger han (S. 97) — «som jeg ubetinget skal respektere Grunde, saa vist vil jeg intet respektere uden Grunde. Menings-tilkjendegivelser, Avtoritetsdomme o. dsl. anser jeg i en videnskabelig Undersøgelse for intetsigende og — komiske.» Bruddet var resolut og fuldstændigt; men det havde kostet ham baade Smerte og Selvovervindelse, og han vedblev bestandig at bevare varm Hengivenhed for sin gamle Lærer.

Det var altsaa en helt ny Methode, der skulde indføres, hvor Grunde vare alt og Meningstilkjendegivelser intet, og som et Bidrag til at kalde Interessen for denne Forskjel tilbage i Filosofien udgav H. i Aaret 1871 en kort Fremstilling af «Den formelle Logik». Aaret i Forvejen var han bleven ansat som Docent i Filosofi ved Universitetet, og han lagde nu sin lille Bog til Grund for en Række Forelæsninger over formel Logik, hvorved denne Disciplin, der under den spekulative Periode havde fristet en kummerlig Tilværelse i Krogen, atter blev trukket frem og kom til sin velfortjente Ret. Omtrent samtidig begyndte han ogsaa en Række Forelæsninger over ældre filosofiske Systemers Erkjendelseslære, et Æmne, ved hvilket Spørgsmaalet om Methoden ligeledes spillede en vigtig Rolle. Ved Brøchners Død (1875) blev H. hans Efterfølger som

Professor i Filosofi; men skriftlig høre vi ikke fra ham før i 1878, da han udsender sin Bog «Om Intolerance»; i det 11aarige Mellemrum mellem 1867 og 1878 er hans eneste filosofiske Produktion den lille Logik. En af Grundene til denne Tavshed var sikkert den, at den kritiske Filosofi, som han repræsenterede, ingenlunde vandt nogen let eller almindelig Indgang hos Publikum, der endnu ikke var blevet træt af at tumle sig paa Spekulationens luftige Højder. H. benyttede imidlertid Tiden dels til Syslen med sit Yndlingsstudium, Matematikken, og dels skrev han anonymt og maaske nærmest af økonomiske Grunde en Række Fortællinger i Dickensk Aand og Form: «Dobbeltgængereren» (1871), «Et Handelshus» (1871), «Familien Gorm» (1872) og «Urolige Tider» (1874). Ulige selvstændigere fremtræder han dog i den Række livlige, satirisk-humoristiske Smaaartikler, som oprindeligt fremkom i «Illustreret Tidende» under Mærket B. C. og senere (1874) samledes i et lille Bind under Navn af «Øjeblikksfotografier». Er end den hvasse Satire her tit ved at tage Magten fra den forsonende Humor, saa findes der dog saa meget Vid og Lune og saa mange træffende Bemærkninger i det lille Bind, at man læser det med stor Fornøjelse. Ogsaa til «Nær og fjern» og til «Dagbladet» har H. leveret anonyme æstetiske Bidrag.

I Begyndelsen af Aaret 1878 udkom den Bog, som først gjorde H.s Navn bekjendt i videre Kredse, nemlig den særlig fra Formens Side ypperlige lille Afhandling «Om Intolerance». Bogen var egentlig et Lejlighedsarbejde og nedskrevet i stor Hast; men H. har her faaet fat paa et Yndlingsæmne, i det han med glimrende Veltalenhed og stor personlig Varme optræder som Ridder for Trosfriheden.

Samme Aar betonedede han endnu en Gang vor virkelige Videns uhyre Begrænsethed i en lille Afhandling i det Letterstedtske Tidsskrift: «Om Filosofiens Betydning og Værd». Atter her sammenligner han den spekulative og den kritiske Filosofi med hinanden, og med lignende Sammenligninger snart i strængt videnskabelig alvorlig, snart i sprudlende humoristisk Form krydrede han ogsaa sine Forelæsninger over Begrebet «Udvikling» for de unge Studenter fra Aarene 1877 og 79. Disse Forelæsninger hørtes med en ualmindelig Begejstring og ville for mange af hans Tilhørere staa som uforglemmelige. Men hermed havde han ogsaa kulmineret. Midt under Examen 1880 blev han ramt af et apoplektisk Tilfælde og kastet paa et langvarigt Sygeleje, hvorfra han aldrig mere helbredet skulde rejse sig.

For saa fuldstændig som muligt at løsrive sig fra alt Arbejde foretog han en Rejse til Italien. Men under et Ophold i Florents ramtes han af et nyt Anfald, og da hans Hustru og en ung haabefuld Datter vare rejste der ned for at pleje ham og ledsage ham hjem, havde han den store, bestandig uforglemmelige Sorg at miste denne sidste. Dette knækkede ham helt; hans Mod og Lyst til at leve svandt hen og rejste sig ikke igjen; for sine gamle Beskæftigelser tabte han al Interesse; han levede kun i Tanken om Døden og det hinsidige. Under en Rekonvalescens fra en tidligere Nervesygdom havde han paa Kultusministerens Forslag udarbejdet en Lærebog i Pædagogik (1880—81), og det er i Forordet til 2. Udgave (1883) af denne Bog, at de bekjendte rørende og smukke Ord findes, hvori han forkynder Læseverdenen, at kun i Kristendommen har han fundet Hvile under sine store Lidelser og Sorger. Han døde 27. Marts 1884 paa Fasangaarden, hvor han i nogle Aar havde haft Bolig.

Han levede i et lykkeligt Ægteskab med en Datter af General Fensmark, Louise Henriette Laurenze (f. 4. Dec. 1839, gift 1862). I hans videnskabelige Virksomhed var Lykken ham ikke særlig gunstig. Han opnaede ikke at efterlade sig noget Værk, som kunde give et smukt og fyldestgørende Billede af, hvad han havde været i sit Kald, for Videnskaben. Hele sin Ungdom tilbragte han med at rive sig løs fra en forældet Filosofis Herredømme, og da han endelig fra 1875 fik gunstige Betingelser at virke under, havde han kun faa Aar tilbage. Bogen «Om Intolerance» er, som sagt, med alle dens Fortrin kun et Øjeblikks Værk, og den i mange Henseender saa fortjenstfulde Opdragelseslære er ogsaa bleven til paa en tilfældig Foranledning. Den fremmede faar derfor gjennem hans Skrifter kun et mangelfuldt Billede af ham; heldigere ere de stillede, som have haft Lejlighed til selv at høre ham; men kunde, der have kjendt ham personlig, ville ret formaa at vurdere ham, som han fortjente det. Den Videnskab, hvortil han havde helliget sig, trængte netop til saadanne bundærlige og kritiske Naturer som hans.

Illustr. Tid. 6. April 1884.

K. Kroman.

Heegaard, Steffen Peder Anker, f. 1815, Fabrikejer. Han er født 29. Juli 1815 i Kjøbenhavn, hvor hans Fader, Matthias Anker H., var Isenkræmmer; Moderen var Henriette Baggine f. Hornemann. Efter at have gaaet i v. Westens Skole kom han strax efter sin

Konfirmation i Lære hos sin Fader, og efter dennes Død i 1837 overtog han sammen med en ældre Broder, Christian August H., saa vel Isenkramforretningen som det af Faderen 1828 paa Blaagaard anlagte Jærnstøberi. 1847 hævedes Kompagniskabet, og han overtog nu for egen Regning det sidste. Han var nu udelukkende Fabrikant og fik som saadan snart en betydelig Virksomhed, der yderligere forøgedes derved, at han i 1857 købte Statens Fabrikker paa Frederiksværk, ikke at tale om, at han s. A. overtog et Lerbrænderi i Blaagaardsgade, der væsentlig tilvirkede saltglasserede Rør. Men derfor kunde han ogsaa f. Ex. paa den nordiske Udstilling i Kjøbenhavn 1872 optræde som stor Udstiller. Han udstillede Dampmaskiner, Industri- og Landbrugsmaskiner samt en betydelig Række støbte Husholdningsgjenstande, hvorimellem som et Speciale ypperlig emailerede Gryder. H. havde imidlertid andet at gjøre med denne Udstilling end at udstille paa den. Den afholdtes af «Industriforeningen i Kjøbenhavn», og H. var denne Forenings Formand.

Sin offentlige Virksomhed havde H. begyndt som Medindbyder til og Bestyrelsesmedlem i den 1862 stiftede Frihandelsforening. Men hans Virksomhed her var kun kort, ja han stillede sig senere nærmest imod denne Forenings Program. Af større Betydning var hans kraftige Optræden 1865 mod den da opkomne Plan om at afholde en dansk Industriudstilling 1866 i Kjøbenhavn som Modtræk imod en til samme Tid berammet nordisk Udstilling i Stockholm. Den af ham forfægtede Anskuelse godkjendtes af Industriforeningen, og den samme Generalforsamling, der fastslog dette, indvalgte ham med et Par andre af Sagens Talsmænd i Foreningens Repræsentantskab. Stockholm sejrede, men just derfor blev det nu Industriforeningens Sag at gennemføre en nordisk Udstilling i Kjøbenhavn, og da den navnlig ved Rustmester G. Christensens (s. III, 470) Bestræbelser lykkelig gennemførtes i 1872, stod H. som Foreningens Formand, valgt hertil i 1871. Under ham konstitueredes Udstillingskomiteen med den daværende Konseilspræsident, Lensgreve Holstein-Holsteinborg som Præsident; under ham indkasserede Industriforeningen Udstillingens store Overskud, og under ham dannedes endelig den Kommission med Gehejmeraad C. C. Hall som Formand, der gennemførte Foreningens længe nærede Ønske om Oprettelsen af en virkelig stor teknisk Skole. Det tekniske Selskabs Skole traadte i Virksomhed 1876. Hermed betragtede H. sin Virksomhed i Industriforeningen for afsluttet, og han fratraadte s. A. som dens

Formand for at lade andre løse det Spørgsmaal, der nu frembød sig, Industriforeningens Flytning fra Holmens Kanal til Udstillingsbygningen paa Vesterbrogade.

Det var imidlertid ikke alene Industriforeningen, der knyttede H. til sig. Det samme gjorde «Arbejderforeningen af 1860». Fra 1866—85 var han Medlem af denne Forenings Bestyrelse, og han deltog her bl. a. i Bestræbelserne for at skaffe Foreningen en egen Bygning, hvad der lykkedes i 1875. Han blev endnu valgt til Borgerrepræsentant og virkede som saadan fra 1868—85, ikke at tale om, at han i 1881 var en af Stifterne af Dansk Sparemærkekasse. Han ønskede imidlertid nu at trække sig tilbage til Privatlivet, og 1884 overdrog han derfor hele sin Virksomhed, Fabrikkerne paa Blaagaard og Frederiksværk, til 2 Sønner og en Svigersøn, af hvilke den stadig drives. 1883 var han bleven udnævnt til Etatsraad. — 14. Sept. 1844 havde han ægtet Louise Christine Feilberg (f. 11. Dec. 1821), Datter af Justitsraad, Kontorchef i Nationalbanken Henning Frederik F. og Louise f. Brummer.

C. Nyrop, Industriforeningen i Kbhvn.

C. Nyrop.

Heegaard, Thomas Wissing, 1781—1831, Forfatter, er født 24. Jan. 1781, blev 1809 Klokker og Kantor ved Domkirken i Viborg og døde 1831. Hans Liv synes at have været rigt paa Modgang, thi i Indledningen til et af sine Digte taler han om en Proces, der for hans Vedkommende drejede sig om Embedsfortabelse, men i hvilken han blev frikjendt, og i «Dagen» for 1825 Nr. 54 takker han «med graadblændet Øje» for den Understøttelse, hans Velyndere have ydet ham. — H.s «Berømmelse» er udelukkende knyttet til den af ham 1824 udgivne Digtsamling: «Rimposen», hvor man paa Titelbladet, under en Vignet forestillende Digteren selv i Færd med at bestige Pegasus, finder det ofte citerede Vers:

«Min Ven, stik din Haand i min Pose,
tilgiv, om dig træffer en Glose.»

«Rimposens» Komik er aldeles ufrivillig; Digtene ere naivt-selvbehagelige, og for at faa de nødvendige Rim laver Forfatteren ufortrødent nye Ord eller giver i alt Fald de gamle nye Endelser. Hans Popularitet var derfor ganske af samme Art som den, Danse lærer Bagges Forfattervirksomhed kunde glæde sig ved (s. I, 416).

Erslew, Forf. Lex.

Sophus Bauditz.

Heering, Peter Frederik Suhm, 1792—1875, Handelsmand og Fabrikant, er født 19. Okt. 1792 i Roskilde, hvor Faderen, Otto

Carl H., var Konsumtionsforvalter. Moderen, Christiane Petrine Beate Margrethe f. Wineken, der alt 1795 blev Enke, kunde paa Grund af Tidens vanskelige økonomiske Forhold ikke holde Sønnen i Roskilde Skole. Han blev tagen ud, og 1. Jan. 1807 kom han i Urtekræmmerlære i Kjøbenhavn. Efter 7 Aars Forløb blev han Svend, og 1818 aabnede han her ved et Par Venners Hjælp en beskeden Urtekrambutik. Det følgende Aar begyndte han i meget lille Maalestok at fabrikere Kirsebærbrændevin, og denne Fabrikation blev for en væsentlig Del hans Fremtid. Lidt efter lidt blev hans Likør (Cherry brandy, Cherry cordial) bekjendt over hele Verden, Bestillinger strømmede ind, og for stadig at have tilstrækkelig Plads til Udvidelse købte han i 1838 Ejendommen Nr. 11 i Overgaden neden Vandet, hvorhen han flyttede i 1839. Sit Borgerkab som Interessent i Urtekræmmerlavet ombyttede han 1841 med et «Groshandler»-Borgerskab, thi foruden at være Cherry-cordial-Fabrikant havde han 1833 paabegyndt en Rederiforretning med en paa Bornholm bygget Skonnert. Og ogsaa denne Virksomhed voxede. Indtil 1858 lod han i Svaneke bygge ikke mindre end 10 Skibe, som han beskæftigede bl. a. i Fragtfart paa Mellem- og Sydamerika, Middelhavet osv., et Par af dem drev i nogle Aar Havkalfiskeri under Island. Den opkommende Dampskibsdrift gjorde imidlertid Skaar i denne Forretning, Skibene bortsolgtes derfor efterhaanden, og ved sin Død, 6. Dec. 1875, havde han kun 2 Brigger tilbage, men Likørfabrikationen trivedes, og den er, stadig voxende, bleven fortsat af hans Søn, Grosserer *Peter Nicolai H.* (f. 16. Dec. 1838). — 19. Jan. 1831 havde han ægtet Karen Nicoline Mørch (f. 19. Febr. 1805 † 2. Febr. 1872), Datter af Havnefoged, fhv. Skibsfører Niels M. i Helsingør og Karen f. Ferslew.

C. Nyrop.

v. Heespen, Alexander Tilemann, 1677—1738, Konferensraad, var Søn af den 1686 afdøde, i Rigsadelstanden optagne Regeringsraad og Kancellidirektør i Oldenburg Wilhelm v. H. og fødtes 7. April 1677 i Oldenburg. Han besøgte den lærde Skole i Bremen, studerede 1693 i Halle og senere i Leipzig, hvorefter han foretog en større Udenlandsrejse. 1704 udnævntes han til Assessor i det tyske Kancelli, blev 1709 Kancelliraad og 1716 Meddeputeret ved Overretten paa Gottorp. 1718 forlod han Kancelliet i Kjøbenhavn og afgik til Overretten. 1723 beskikkedes han til Formynder for Hertug Joachim Frederik af Holsten-Pløens Døtre og fik Aaret efter

Titel af Etats- og Landraad. 1733 blev han Konferensraad og det følgende Aar Danebrogsridder. H. døde 26. Dec. 1738 og bisattes i Lybek. I 1. Ægteskab var han gift med Catharina Elisabeth f. Gensch v. Breitenau, en adopteret Broderdatter af Gehejmeraad Christoph Gensch v. B. (III, 48). Efter hendes Død ægtede han 1720 Frederikke Klingenberg (døbt 22. Febr. 1699 † 13. Marts 1755), Datter af Etatsraad Poul K. til Højris. Ved Arv kom H. i Besiddelse af Gehejmeraad Breitenaus store og værdifulde Bibliothek, som han tilbød Kongen, uden at man dog blev enig om Betingelserne. H. efterlod Sønnen *Christian Frederik v. H.*, Gehejmeraad og Overretsraad paa Gottorp († 1776), der arvede de fædrene Godser Himmelmark, Tersløsegaard, Grünenhof og Blixensande.

T. C. Schwollmann, In manes Dni Alexandri T. ab Heespen, Slesv. 1739.
Louis Bobé.

Hegel, Frederik Vilhelm, 1817—87, Boghandler, er født 11. Maj 1817 i Fredensborg, gik som Dreng i Borgerdydskolen paa Christianshavn og kom efter sin Konfirmation (1832) i Lære i den Gyldendalske Boghandel, der først benyttede ham i det Brünnichske Bogtrykkeri, hvis Drift den Gyldendalske Boghandels Ejer, Kancelliraad Deichmann (IV, 240), en Tid forestod. Ved sin ejendommelig stille, men akkurate og dygtige Optræden erhvervede H. sig hurtig Deichmanns Tillid, saaledes at denne allerede i 1838 gjorde ham til Forretningsfører for den af ham s. A. stiftede Forlagsforening, en Stilling, han bevarede i 10 Aar. Og der blev snart betroet ham endnu mere. Da Deichmann ønskede at trække sig tilbage til Privatlivet, overdrog han fra 1. Jan. 1846 H. det Gyldendalske Sortiment med dets betydelige Papirhandel, hvortil han paa H.s 33aarige Fødselsdag (1850) endnu føjede hele Forlaget. Det Gyldendalske Sortiment forsynede en Række Boghandlere i Danmark, Norge og Sverige ligesom flere norske Bibliotheker med navnlig udenlandsk Litteratur, hvorfor dets altid prompte Betalinger i Leipzig ved deres Storrelse betøde noget. Men H.s Interesser førte ham efterhaanden bort fra Sortimentet og over til Forlagsvirksomhed. 1853 overgav han Papirhandelen til en af den Gyldendalske Boghandels Elever (Julius Faber) og 1877 hele Sortimentet til 2 af sine egne Elever (D. Lehmann og C. Stage). Men som denne udskillende Bevægelse ikke skete med ét Slag, saaledes gik det paa lignende Maade med Forlagsvirksomheden. H. associerede sig en Tid med andre. 1854

stiftede han sammen med O. H. Delbanco, C. G. Iversen og C. C. Lose Forlagsbureauet (1856 traadte H.s Discipel G. E. C. Gad (V, 524) ind i Steden for Iversen); 1857 var han Medstifter af Selskabet til Udgivelse af Oehlenschlägers Værker, og sammen med Th. Lind forlagde han flere Skrifter. Navnlig fra 1858 voxede imidlertid hans egen Forlagsvirksomhed, saaledes at det Gyldendalske Forlag snart kunde betegnes som det største i Norden. Det nøjedes da heller ikke med danske Forfattere, mellem hvilke vor Litteraturs anseligste, men H. knyttede desuden saa godt som hele den betydende norske Litteratur til sig, hvad der levende blev paaskjønnet. «Tak fra Norge, fra hver Sanger, som du fik i Burl! Du dem alle, alle fanger, flyr de syd en Tur», synger Bjørnstjerne Bjørnson til ham, og han fortsætter om Forholdet mellem Danmark og Norge: «Mer end alle dyre Vine, «Skandinaver» drak, mer end Noter, franske, fine, gjorde du». Og det var ikke blot som Navne i den Gyldendalske Forlagskatalog, at Forfatterne vare knyttede til H., flere af dem stode i Venskabsforhold til ham. Stille og beskeden vidste den flittige og kloge Mand at knytte dem til sig ved mere end Honorarerne for deres Skrifter. Troede han først paa et Talent, var han udholdende i sin Hengivenhed, og i sit Hjem i den gamle Gyldendalske Gaard i Klarcboderne ligesom paa sin Ejendom ved Ordrups Krat kunde han, selv væsentlig tavs, samle en stor og livlig Kreds af danske og norske Forfattere uden Hensyn til deres Stilling i modsatte litterære og politiske Lejre. Hans Hjem var fredlyst; der hvilede Vaabnene. Ogsaa direkte i sit Forlag viste han for øvrigt, at han til fulde forstod, at en stor Forlagsvirksomhed har litterære Forpligtelser. Det kan saaledes ses af den Redebonhed, hvormed han 1885 paatog sig Forlaget af det store Værk, hvori nærværende Biografi fremkommer. Det skal ogsaa nævnes, at Chr. Bruuns «Systematisk Fortegnelse over den danske Litteratur fra 1482 til 1830» (1872 ff.) udkommer paa den Gyldendalske Boghandels Forlag.

H.s store Forretningsdygtighed og altid elskværdige Optræden blev almindelig anerkjendt, og, som naturligt er, blev der da lagt Beslag paa ham fra forskjellige Sider, hvor stor Ulyst han end havde til paa nogen Maade at træde op. 1853 blev han saaledes Deichmanns Efterfølger som Kurator i Waisenhuset, og fra 1859 var han en af Direktørerne i Sparekassen for Kjøbenhavn og Omegn. Som naturligt er, blev der, da han 1870 fejrede den Gyldendalske Boghandels 100 Aars Jubilæum, fra mange Sider vist ham stor Anerkjendelse, og det samme skete, da han 1887 fyldte 70 Aar.

1855 var han bleven Universitetsboghandler, 1861 Kancelliraad, 1879 (ved Universitetets Jubilæum) Justitsraad og 1887 Etatsraad. 24. Jan. 1846 havde han ægtet Elisabeth Ulrikke Eleonore Bagge (f. 4. Marts 1811 † 14. April 1868), Datter af Kobberstikker O. B. (I, 416). *Ark. 17-12-188*

— *Jacob Deichmann Frederik H.* (f. 16. Febr. 1851), dette Ægteskabs eneste Barn, blev efter at have uddannet sig som Boghandler i Faderens Forretning fra 1. Jan. 1877 Deltager i den, og efter Faderens Død staaer han som Eneindehaver af det Gyldendalske Forlag.

Nord. Boghandlertid. V, 209. XXII, 215. C. Nyrop, Den danske Boghandel II. Delbanco, Festskr. i Anl. af Boghandlerforeningens Halvhundredaarsdag 1887. Illustr. Tid. XXIX, 168. Nutiden XII, 135. *C. Nyrop.*

Hegelahr, Johan, 1708—64, Præst, tilhører en oprindelig hollandsk Slægt og blev født 13. Okt. 1708 i Bergen, hvor hans Fader, Herman H., var Kjøbmand og Klokker ved en af Stadens Kirker; Moderen hed Geske f. Garboe († 1743). Han blev Student fra sin Fødebys Skole 1729 og overtog 1735 den ynkelige Stilling som Rektor i Sackjøbing. Ved den almindelige Nedlæggelse af Latinskoler 1739, som ogsaa ramte Sackjøbing, blev han ledig; tog Attestats 1740 og blev s. A. kaldet til Kapellan ved St. Laurentii Kirke paa Føhr, men 4 Uger efter til Sognepræst i Hassing og Villerslev i Thy. Som Præst vedblev han sin Skolevirksomhed, i det han stadig i sit Hus havde unge Mennesker, som han forberedte til Universitetet. 1753 forflyttedes han til Karleby paa Falster, hvor han døde 31. Marts 1764. Magistergraden havde han erhvervet 1761. Han er Forfatter til en Traktat om «Jesu Vunder og saarede Sjæl» (1753), hvortil Aaret efter føjedes et Hæfte Salmer. I Henseende til Poesien i disse — siger han selv i Fortalen — har han ikke villet flyve, men hellere villet følge «en kirkemæssig Nedrighed». Deres Billedsprog maa ogsaa forekomme Nutiden «nedrigt», naar t. Ex. Jesus paakaldes som «omskaarne Gud». H. var 2 Gange gift: 1. (1736) med Marie Poulsdatter († 1757), en Præstedatter fra Falster; 2. (1758) med en Søster til Professor P. Rosenstand-Goiske, Karen f. Goiske († 1784).

I. Barfod, Den falsterske Geistligheds Personalhist. I, 178 f. *A. Jantzen.*

Hegelund, Morten Mortensen, —o. 1565, Præst. Denne Mand, der var en af Reformationens Fædre i Nørrejyland, var først Præst i Vorning, Kvorning og Hammershøj i Viborg Stift; o. 1527 kom han til Aalborg, hvor han grundede en luthersk Menighed, hvis Repræsentant han var ved Religionsforhandlingerne under

Herredagen i Kjøbenhavn 1530. Siden blev han Sognepræst ved St. Budolphi Kirke i Aalborg. 1537 var han en af de evangeliske Prædikanter, der vare indkaldte for at gjøre Udkast til Kirkeordnansen. Han kaldes ved denne Lejlighed «Mester Morten», vistnok et Vidnesbyrd om, at han har studeret og taget Graden udenlands. Medens han modtog flere kongelige Naadesbevisninger, mødte han, som det synes, ikke ringe Modstand i Aalborg. En af hans Efterfølgere har vidnet om ham, at «han sled sig slet op og blev ilde aftakket». Et enkelt bevaret Træk viser ham som en forstandig og hæderlig Mand, der med egen Fare modsatte sig den afsindige Hexejagt. En Salme af ham er bevaret. Som hans Hustru nævnes «Marine Mortens».

Ny kirkehist. Saml. II, 723 ff. V, 793 ff.

H. F. Rørdam.

Hegelund, Peder Jensen, 1542—1614, Biskop og Forfatter, fødtes 9. Juni 1542 i Ribe, hvor Faderen, Jens Christensen H., siden blev Borgmester; Moderen hed Anne Pedersdatter. Efter at have gennemgaaet sin Fødebys Latinskole og derefter i nogen Tid selv været Hører ved Skolen drog han 1561 med Skolemesteren, den senere som Salmedigter og Salmebogsudgiver bekjendte Mag. Hans Thomesen, til Kjøbenhavn, hvor han blev indskrevet ved Universitetet og optoges i Niels Hemmingsens Hus. I Foraaret 1564 rejste han efter Tidens Skik til Udlandet for at studere ved fremmede Universiteter. Han levede saa først i Leipzig og derpaa (efter et kort Ophold i Hjemmet 1565—66) i Wittenberg, hvor han var Hovmester for Niels Hemmingsens temmelig mislykkede Søn Hans, og hvor han 1568 tog Magistergraden. Den følgende Sommer kom han tilbage til Danmark og overtog allerede i Nov. Maaned Skolemesterembedet i Ribe. Han beklædte dette Embede til 1580, da han blev theologisk Læsemester eller Lektor ved Domkapitlet; 1588 blev han Sognepræst ved Domkirken og endelig 1595 Biskop over Ribe Stift. Som saadan døde han 18. Febr. 1614. Han var 3 Gange gift og havde Børn med alle sine 3 Koner, i alt ikke færre end 17.

H. var en i sine forskjellige Stillinger meget anset Mand, der røgtede sin Gjerning med stor Nidkjærhed og Dygtighed, og han var lige saa afholdt som agtet. Ved Siden af sin praktiske Virksomhed fandt han hyppig Lejlighed til litterær Sysse, men det er dog forholdsvis paa faa Punkter, at hans Forfatterskab har en betydeligere Interesse. Han udgav — til Dels paa Latin — flere mindre grammatiske og pædagogiske Arbejder, optraadte gjentagne

Gange som latinsk Digter og skrev, mest i bestemte Anledninger, flere længere danske Digte, væsentlig af opbyggeligt og belærende Indhold. Af disse kunne nævnes: «Argumenta resurrectionis corporum, Trøst og Bevisning udaf Guds Ord om Legemens Opstandelse» (1578), «Memento mori, Om Liv og Død, timelig og evig» (1587, baade Vers og Prosa) og «Elogia mulierum, Om ypperlige Kvindfolk» (1587). Det mærkeligste ved disse Skrifter er uden Tvivl den ualmindelige Færdighed, Forfatteren viser i Behandlingen af det danske Sprog. Et vigtigere litterært Efterladenskab af H. haves i de Optegnelser, han fra 1565 af og til kort før sin Død indførte i sine Almanakker, og i hvilke der er bevaret en overordentlig stor Mængde Efterretninger, ikke blot om hans eget Livs Hændelser, men ogsaa og især om samtidige Personer og Begivenheder. Allerede disse Optegnelser, af hvilke kun nogle Brudstykker ere trykte (bl. a. i «Mag. til den danske Adels Historie» I.), bære Vidne om en historisk Interesse, som, uden Tvivl næret ved H.s Samliv i Ribe med Mænd som Hans Svaning og Anders Sørensen Vedel, ogsaa gav sig Udtryk i mere bevidst historisk Produktion. Man kjender af denne dog kun en ganske kort Udsigt over de oldenborgske Kongers Historie (trykt bag i H.s «ABC af bibelske Ordsprog», 1588), medens et rimeligvis større Arbejde om den nordiske Syvaarskrig vistnok maa anses for tabt. Hvad der dog mere end noget andet har sikret H. et Navn i den danske Litteraturhistorie, er et Værk af noget anden Art end de foran nævnte, nemlig hans danske Skuespil «Susanna» med det tilhørende Mellemspil «Calumnia». H. nærede en levende Interesse for dramatisk Digtning, og i de Aar, han var Rektor i Ribe, lod han ofte sine Disciple opføre Skuespil, undertiden latinske, hyppigst dog danske. Blandt disse sidste var ogsaa hans eget Skuespil «Susanna», som opførtes 1576. Stykket udkom dog først i Trykken (tillige med «Calumnia») 1579, og da i en noget omarbejdet Skikkelse. Det er ikke originalt, men en Bearbejdelse af et latinsk Skuespil af en tysk Forfatter, Sixt Birck (Betulius eller Betuleius). Imidlertid er Bearbejdelsen i visse Punkter temmelig selvstændig, saa at H. baade kan siges at have uddybet Karaktertegningen og, som han selv siger i Fortalen, afpasset Skildringen efter sin danske Samtids Sæder og Mennesker. Sprogbehandlingen er, i Betragtning af Tiden, ualmindelig naturlig og flydende og faar en særegen Farve ved mange træffende og kjærnefulde Vendinger, oftest i det danske Ordsprogs folkelige Form. Det med «Susanna» forbundne Mellem-

spil «Calumnia» er en Monolog, som var bestemt til at fremsiges mellem to af Stykkets Scener. Den skildrer Bagtalelsens Last, dens Arbejdsmaade, Virkninger osv., ofte dog paa en temmelig kunstlet Maade og i hvert Fald i en uhyre trættende Bredde. Som Sprog-mindesmærke har dog «Calumnia» næppe mindre Interesse end «Susanna» selv, og Mellemspillet har det Fortrin for «Susanna», at det er originalt. — H. nævnes endnu som Forfatter til eller Bearbejder af flere andre Skuespil, men det er maaske tvivlsomt, om Angivelsen er rigtig.

Pontoppidan, *Annales eccles. Dan.* III, 153 ff. Thorup, *Histor. Efterr. om Ribe Cathedralskole* S. 79 ff. Kinch, *Ribe Bys Hist. og Beskriv.* II, 203 ff. P. H.s *Susanna og Calumnia*, udg. af S. Birket Smith, 1888—90, Indledn.

S. Birket Smith.

Heger, Elisabeth Frederikke Margrethe, s. Holst.

Heger, Ellen (kaldet Eline) **Marie**, 1774—1842, Skuespillerinde. Blandt de talrige Skuespillerinder, som fra det kgl. Theaters Danseskole ere gaaede over til Skuespillet, spiller Marie H., f. Smidth, en fremtrædende Rolle. Hun var født 13. Dec. 1774 i Kjøbenhavn, hvor Faderen var Kobbersmed, kom som Barn paa Danseskolen og medvirkede i nogle Aar i Balletten, indtil hun 26. Nov. 1793 debuterede som Lucette i Skuespillet «Den gode Moder». Den unge Pige havde mange Betingelser for at gjøre Lykke. Hun var en ægte Type paa den nordiske Kvinde, slank, lyshaaret med et rent, mildt Udtryk og et sværmerisk, lidt vemodigt Blik i det ædeltformede, indtagende Ansigt. Hendes Talestemme var ikke ganske egal i de forskjellige Register og kunde navnlig til sine Tider faa en dyb Altklang, hvortil Øret først maatte vænne sig; men med denne Stemme var hun i Stand til at tolke den stille, forsagende Kjærlighed, og over hendes Diktion kunde der hvile en elegisk Stemning blandet med den dybeste Længsel, der gjorde et mægtigt Indtryk paa Tilhørerne. Hun maatte helst spille Roller, der passede til hendes Personlighed, og i hvilke den bly Undseelse, det elskelige Sværmeri og den blide Melankoli udgjorde Understrømmen; i klar Bevidsthed om sine Evners Begrænsning valgte hun da ogsaa helst disse Roller, over hvilke hun ved Hjælp af sin levende Fantasi og sit dybe Følelsesliv forstod at brede et betagende poetisk Skjær. Hendes Debutrolle var for ubetydelig til at kunne vække videre Opsigt, men næppe havde hun 20. Dec. 1793 som anden Debut spillet Titelrollen i «Emilia Galotti», før det stod klart for alle, at der i hende var vundet en stor Kraft for Skue-

spillet. Der tilfaldt hende da ogsaa snart et temmelig betydeligt Repertoire, og hun udviklede sig i Aarenes Løb mere og mere til den fortræffelige Kunstnerinde, hvorom hun allerede ved sin anden Debut havde givet saa gode Løfter; ganske vist betroedes der hende Roller, i hvilke hendes blide Personlighed ikke evnede at fylde, f. Ex. Titelrollen i Schillers «Maria Stuart», men til Gjengjæld havde Oehlenschläger i hende den ypperste Fremstillerinde, han kunde ønske sig, i Roller som Thora i «Hakon Jarl», Valborg i «Axel og Valborg», Maria i «Correggio», Caroline i «Den lille Hyrdedreng» osv. Ikke blot harmonerede disse Roller i en fortrinlig Grad med hele hendes kunstneriske Naturel, men Digterens Ord kom i hendes Mund i en særlig Grad til deres Ret, eftersom hun paa hin Tid var en af de faa ved Theatret, som forstode den Kunst at sige Vers. Hun blev 4. Febr. 1797 gift med den nedenævnte Skuespiller J. S. Heger og døde i Taarbæk 7. Juni 1842. Blandt hendes vigtigste Roller kan foruden de allerede nævnte anføres: Juliane i «Juliane v. Lindorak», «Dyveke», Lovisa i «Armod og Højmodighed», Estrith i «Niels Ebbesen», Frederikke i «Jægerne», Lady Fletcher i «Heckingborn», Henriette Darring i «Ringn Nr. 1», en ubekjendt i «Ringn Nr. 2», Sophia i «Herman v. Unna», Titelrollerne i «Octavia» og «Eugenie», Irene i «Selim, Prins af Algier», Ingrid i «Knud, Danmarks Hertug», Marie Beaumarchais i «Clavigo», Eulalia i «Menneskehad og Anger», Helga i «Stærkodder», Kuningunde i «Hugo v. Rheinberg», «Blanca», Emma af Falkenstein i «Korsridderne» osv. Efter at hun 13. Jan. 1832 havde spillet Sophie i «Magt og List», rantes hun af et apoplektisk Anfald, der for bestandig berøvede hende Mælet. Af hendes Børn kom Datteren Elisabeth Frederikke Margrethe til at spille en Rolle i Theatrets Historie.

Overskou, Den danske Skueplads. Hist. Archiv 1875, I, 190 ff.

Edgar Collin.

Heger, Jens Stephan, 1769—1855, Skuespiller. Det var Kjærlighed til den ovennævnte Ellen Marie Smidth, der drev St. H. til Theatret. Han var født 17. Sept. 1769 i Kjøbenhavn og ældste Søn af Konferensraad, Assessor i Landsover- samt Hof- og Stadsretten Hans H. (f. 8. Febr. 1747 † 28. Nov. 1819) og Anna Louise f. Drewsen (f. 1751 † 1799). Han blev Student 1788 og var i nogen Tid Huslærer paa Landet. Faderen, der var mere bekjendt for sin hæderlige, retskafne Karakter og sin Originalitet end for

fremragende Dygtighed som Embedsmand, og som havde hindret Sønnen i at ofre sig til Malerkunsten, som hans første Lyst havde været, har næppe set fornøjet til paa, at Sønnen vilde vælge den ikke videre respekterede Skuespillerstilling til fremtidig Levevej, men Sønnen, der synes i adskillige Retninger at have taget Arv efter Faderen, var ikke til at faa fra sit Forsæt, og han kom da 14. April 1796 til at debutere paa det kgl. Theater som Figaro i Beaumarchais' «Figaros Giftermaal». Men var det ogsaa Kjærlighed til en Kunstnerinde, der drev den unge H. til Theatret, saa har han dog tillige uden Tvivl følt et stærkt indre Kald til at vælge netop denne Vej, for hvilken han i flere Retninger havde ganske udmærkede Anlæg. Han var en smuk ung Mand med en ualmindelig skjøn Profil, hans Ansigt var i Stand til at udtrykke de forskjelligste Affekter, Talestemmen var sonor og overordentlig behagelig og, modsat den noget for spinkle Underkrop, Overkroppen smukt formet. Følelsen var ikke hans Styrke som Skuespiller, men desto stærkere var hans Reflexion udviklet, og den i Forening med hans rige Fantasi bevirkede, at det lykkedes ham at skabe en Række fortræffelige Karakterfigurer paa Scenen. I Modsætning til sin Hustru bestræbte han sig fornemmelig for at faa Karakterroller, der ikke harmonerede med hans egen Personlighed, thi kun heri saa han en værdig Opgave for den sande Kunstner og for selve Skuespilkunsten. Følgen af denne Theori blev, at han f. Ex. næsten ikke var at formaa til at udstoppe sin spinkle Underkrop, naar han skulde spille en Kæmpe, eller til at male sig Rynker i Ansigtet i en Gammelmandsrolle, hvor da det ungdommelige Fysiognomi og det lige saa friske Organ kontrasterede stærkt med, hvad Rollen i Følge sin Natur krævede. Men i to Ting lignede han sin Hustru: han forstod den Kunst at kunne recitere Vers, og han var en fortrinlig Fortolker af de Oehlenschlägerske Sørgepil. Af Samtiden fremhævedes hans Spil som ganske fortrinligt i Roller som Einar Tambeskjelver i «Hakon Jarl», Thorvald Vidførle i «Palnatoke», Vilhelm i «Axel og Valborg», Giulio Romano i «Correggio», Ingild i «Stærkodder», Olaf Tryggvason i «Hakon Jarl» osv., og af hans øvrige Repertoire, der var yderst afvejlende, kan her anføres Anton i «Jægerne», Tony Lumpkin i «Fejltagelserne», Jens i «Jacob v. Thybo», Henrik i «Det lykkelige Skibbrud», Figaro i «Barberen i Sevilla», Henrik i «Gert Westfaler», Lars i «Guldaasen», Stygotius i «Jacob v. Thybo», Appiani i «Emilia Galotti», Oakly i «Den skinsyge Kone», Marquard Brockdorff i «Niels Ebbe-

sen» og Horatio i «Hamlet». Man ser heraf, over hvor stort et Felt han spændte: Holbergske Leandere, burleske Figurer, Bonvivanter, Anstandskavallerer, fint komiske Roller, Ræsonnører og højt tragiske Figurer, i alle disse forskjellige Fag ydede han noget stort og fortjenstfuldt, og han vilde kunne have hævet sig endnu højere, hvis ikke hans Særhed havde bragt ham til i sine senere Aar at foragte den Skueplads, han tidligere havde elsket saa højt. Han begyndte at sløje af i sit Spil, memorerede daarlig paa Grund af sin Distraktion, glemte en Replik og sprang fra den ene Akts Replikker ind i den andens, saa at han forvoldte sine medspillende stort Besvær. Derfor beklagede man heller ikke i videre Grad Tabet af ham, da han i 1817 søgte sin Afsked og fik den med Pension. Han optraadte sidste Gang 21. April s. A. og tilbragte Tiden til sin Død, der indtraf 8. Marts 1855, med at oversætte og udgive en stor Mængde, dels Børnebøger, dels Komedier, dels populære naturvidenskabelige Skrifter.

Overskou, Den danske Skueplads. Erslew, Forf. Lex. Hist. Archiv 1875, I, 213 ff. *Edgar Collin.*

Hegermann, Diderik, 1763—1835, Officer og norsk Statsraad, født i Altona 6. Dec. 1763 og Søn af Krigskommissær, fhv. Oberstlieutenant Cai Ditlev H. (f. 1732 † 1800) og Anna Esther f. Stuhlmann († 1778). Et halvt Aar gammel kom han til Frederikshald og blev 1776 antagen som Kadet. 1786 blev han Sekondlieutenant ved Kadetkorpset og forblev i Kjøbenhavn, indtil han 1790 ansattes som 2. Officer ved den matematiske Skole i Christiania, hvis Kommandør han blev 1800. Fra 1790 stod han derhos som Kapitajn ved 2. akershusiske Regiment og var fra 1800 Major. Det er gjennem sin Virksomhed ved det nævnte Institut, H. erhvervede sit ansete Navn. Han hævede det op til en respektabel Højde, og under ham som Lærer og Leder opdroges der mange Hold af dygtige Officerer, gjennem hvilke hans Aand længe levede i den norske Hær. H. var Medlem af den 1805 i Kjøbenhavn nedsatte kgl. Kommission, der skulde udarbejde nye Planer for de militære Institutter i begge Riger. Den matematiske Skole i Christiania blev derefter omdannet til det kgl. norske Landkadetkorps; i Marts 1814 udnævntes han til dettes Chef. Imidlertid var han ogsaa avanceret i Armeen, hvor han 1808 blev Oberstlieutenant, 1811 Oberst og 1812 Chef for oplandske Regiment. Som dettes valgte Repræsentant mødte han ved Rigsforsamlingen paa Ejdsvold, hvor han hørte til

den Kreds, der stod Christian Frederik nærmest. Til Dels synes han at have haft den Opgave at fremføre dennes Ideer i Forsamlingen, saaledes under Behandlingen af Grundlovens Arvefølgeregler. Han var Medlem af Konstitutionskomiteen og har tillige paa egen Haand optraadt som Forslagsstiller. Det Hegermannske Tillægsforslag til Grundlovsudkastets § 115 (om Forandringer i Grundloven) har i senere Tid, fra 1824 og fornemmelig i 1883 og 1884, ofte været tillagt en stor Betydning, hvad imidlertid nyere grundige Undersøgelser have frakjendt det. Som Forsamlingens Præsident gjorde H.s Stemme Udslaget i den for de følgende Begivenheder afgjørende Votering 19. April, hvorefter Forsamlingen skulde hæves, naar Grundloven var færdig og Kongen valgt.

Under det korte Felttog i 1814 førte han en Brigade, hvormed han opererede langs Glommen omkring Øjeren. I Sept. opholdt han sig i det svenske Hovedkvarter for at paase Vaabenstilstandens Overholdelse og kom der i personlig Forbindelse med Carl Johan, der siden satte stor Pris paa ham. I Okt. 1814 blev han tilfornordnet Statsraadet og blev i Nov. Generalmajor og — mod sit eget Ønske — Statsraad, i hvilken Egenskab han overtog Bestyrelsen af Armédepartementet. Imidlertid ægtede han i Dec. 1815 en rig Kjøbmandsenke i Christianssand, Hanna Susanne Christiane Isachsen, f. Nideros (f. 1778 † 1858), og da han dermed fik den Pligt at varetage hendes betydelige Handelsforretninger, søgte og fik han i Maj 1816 foreløbig et Aars Fritagelse for sine Embedsforretninger. I April 1817 fik han fuldstændig Afsked. Resten af sit Liv tilbragte H. i Christianssand, hvor han levede som Lederen af en stor Forretningsvirksomhed til sin Død, 7. Febr. 1835.

Halvorsen, Norsk Forf. Lex.

Yngvar Nielsen.

Hegermann-Lindencrone, Cai Ditlev, f. 1807, Officer, er en Søn af nedennævnte Generallieutenant J. H. H.-L. Han fødtes 17. Maj 1807 i Kjøbenhavn. Efter den Tids Skik blev han Volontær i 1816 og Landkadet 3 Aar senere, hvornæst han efter aflagt Officers-examen i 1823 blev Sekondlieutenant med Aldersorden fra 1822. Af Mangel paa ledige Pladser i Rytteriet sattes han à la suite ved jyske Jægerkorps, men kom i 1829 til Tjeneste ved jyske Regiment lette Dragoner, hvor der dog først blev en Plads ledig 1831. H.-L. gennemgik derefter den militære Manege og Veterinærskolen, ved hvilken han i 1834 tog den store Veterinærexamen; Aaret forinden var han bleven Premierlieutenant. I 1834 kom H.-L. til Husar-

regimentet, blev Ritmester 1838 og vandt ved hele sin Optræden sine foresattes Tillid. Da Krigen udbrød i 1848, udstedte han et Opraab til det hjemmeværende Mandskab af Gardehusardivisionen om frivillig at give Møde og dannede deraf efter Ministeriets Paalæg en «Reservehusareskadron» paa saa kort Tid, at han alt 26. April indtraf med den ved Hjortkjær i Slesvig; den stilledes under højre Flankekorps, udførte navnlig Sikringstjeneste og deltog i Affæren ved Hoptrup, hvor H.-L. kjækt gjennebrød den fjendtlige Linje for i Tide at melde Hovedstyrken Friskarernes Overfald. Det følgende Krigsjaar fik han tillige Befalingen over 4. Dragonregiments 2. Eskadron og deltog med denne «Division» i Kampen ved Kolding og i Fægtningerne 7. Maj som Bindeled mellem Generalerne Ryes og Schleppegrells Korpser. «Divisionen» tog dernæst som tildelt Avantgarden virksom Del i Slaget ved Fredericia. H.-L., som kort forinden var bleven Major, virkede under Felttoget 1850 som Forpostkommandør, hvilken Stilling, navnlig efter Slaget ved Isted, hvori han deltog, ofte frembød store Vanskeligheder. Samme Efteraar forfremmedes han til Oberstlieutenant og udnævntes i 1851 til Kommandør for det holstenske Dragonregiment, der hørte til det holstenske Forbundskontingent, men i 1852 forlagdes til Odense som 2. Dragonregiment, i hvilken Stilling han ligeledes vandt sig et anset Navn, saa at han i 1858, Aaret efter Udnævnelsen til Oberst, blev ansat som Generaladjutant for Landetaten og Chef for Kong Frederik VII's Adjudantstab, ved hvilken Lejlighed han tillige blev Generalmajor. I Slutningen af 1859 opgav han dog sin Stilling som Generaladjutant paa Grund af forskjellige politiske Indflydelser, men hans selvstændige Optræden ved denne Lejlighed forskaffede ham en Del Popularitet i Kjøbenhavn, saa at dens 6. Kreds i 1861 valgte ham til Medlem af Folketinget, hvorimod han i 1864 ikke blev gjenvalgt. Efter at have været en kort Tid til Disposition blev H.-L. i 1860 Kommandør for 1. Kavalleribrigade og i 1863 Chef samt Generalinspektør for Kavalleriet. Han stod altsaa atter i Gunst hos Kong Frederik VII, som et Par Gange sendte ham i særlig Mission til Carl XV i Sverige. Fra 1862—66 var han Formand i Stutterikommissionen.

Da Kong Christian IX havde tiltraadt Regeringen, sendtes H.-L. til Rusland for at melde Kejseren det skete Tronskifte og førte ved denne Lejlighed politiske Forhandlinger. Efter Hjemkomsten opfordredes han til at overtage Konseilspræsidiets, men i rigtig Erkjendelse af, at han ikke var Manden til at klare de mange

Vanskeligheder, som forestode, bad han sig fritaget herfor. Han udnævntes derimod paa ny til Generaladjutant og Chef for Kongens Adjutantstab og strax efter til Generallieutenant. Krigen stod imidlertid for Døren, og allerede 4. Jan. 1864 stillede han i Spidsen for 4. Division, og han kom nu til at tage en virksom Del i Krigsbegivenhederne. I det Krigsraad, som afholdtes i Slesvig 4. Febr., udtalte han sig for at gjøre et offensivt Stød imod Fjenden, inden Danevirkestillingen forlodes, men da Rømningen af Stillingen alligevel besluttedes, blev 4. Division beordret til Jylland for at forsvare denne Landsdel med Limfjorden som Operationsbasis, i det 3. Division ogsaa midlertidig underlagdes Generalen.

Det er ikke her Stedet at komme nærmere ind paa 4. Divisions Optræden, dens forskjellige S sammensætning m. m. 8. Marts søgte H.-L. at standse Østerrigerne ved Vejle, derefter tog han Stilling ved Horsens, hvor Kronprinsen sluttede sig til Generalens Stab, og 10. Marts i Skanderborgafsnittet. Medens 4. Division kun talte 4 Batailloner, 16 Eskadroner og 16 Kanoner, havde dens Modstander, General Gablentz, 13 Batailloner, 14 store Eskadroner og 40 Kanoner til umiddelbar Raadighed; H.-L. gjorde derfor ret i ikke at afvente det til 12. Marts bestemte Angreb, men at rømme Stillingen i al Hemmelighed Natten forinden, saa at Fjenden ikke alene kom til at gjøre et Luftstød, men tillige blev vildledet med Hensyn til, hvor Divisionen var gaaet hen, og opgav sin Forfølgning. H.-L. førte sine Tropper til Viborg og videre til Mors, for at Tropperne kunde faa nogen Ro og modtage manglende Udrustning, Træn m. m.; kun enkelte Strejfkorps efterlodes syd for Limfjorden. Tilbagetoget blev imidlertid, om end med urette, skarpt kritiseret i den daværende Presse. Det laa ikke i H.-L.s Natur at forblive uvirksom, ligesom ogsaa Overkommandoen opfordrede ham til at gjenoptage Offensiven, og i Begyndelsen af April brød han atter frem fra Mors. Han lagde da en Plan til sammen med General Lunding at kaste Fjenden ud af Jylland og derefter at foretage et Angreb i Ryggen paa den foran Dybbøl staaende Styrke (det nærmere herom findes i H.-L.s Skrift: «Om Krigsaaret 1864»), men af forskjellige Grunde blev Planen ikke til Virkelighed. At dog Fjenden paa den Tid ansaa sin Stilling i Jylland for vanskelig, kan fremgaa deraf, at han beordrede en ny Brigade til Krigsskuepladsen; men efter dennes Ankomst maatte 4. Division atter gaa tilbage. I Maj blev H.-L. Chef for det nørrejyske Armékorps, bestaaende af 2. og 4. Division, og en ny offensiv Bevægelse over

Limjorden forberedtes; Vaabenhvilen standsede dog dens Udførelse, og Korpset ophævedes atter 24. Juni, hvorefter H.-L. paa ny blev Chef for 4. Division, som nu successive overførtes til Fyn.

Da Krigen var endt, overtog H.-L. atter Stillingen som Generaladjutant og Chef for Kavalleriet, hvornæst han i 1865 blev kommanderende General i 1. Generalkommandodistrikt og Storkors af Danebrog. Da Krigsminister, General Raasløff efter Vedtagelsen af Hærloven af 6. Juli 1867 ønskede, at nye Mænd skulde føre Loven ud i Livet, beholdt H.-L. s. A. sin Afsked fra Krigstjenesten, i det han stilledes à la suite og modtog Kongens Tak for sin lange, udmærkede Tjeneste. Siden den Tid har han tilhørt Privatlivet.

H.-L., som i 1858 udnævntes til Kammerherre, ægteviedes 1835 til Elise Andrea Frederikke Caroline du Puy, Datter af Komponisten E. du Puy. Hun døde 9. Jan. 1892.

Nationaltid. Nr. 2389.

P. N. Nieuwenhuis.

Hegermann-Lindencrone, Johan Frederik, f. 1840, Officer, Søn af foregaaende. Han er født 17. Febr. 1840 paa Jægersborg. Efter at have gennemgaaet Landkadetakademiet blev han 1859 Sekondlicutenant ved 2. Dragonregiment med Aldersorden fra 1857, gennemgik 1862—63 den franske Kavalleriskole i Saumur og ansattes efter Hjemkomsten som Adjudant ved 2. Kavalleribrigade, i hvilken Stilling han 1864 deltog i Fægtningen ved Vejle og i Operationerne i Jylland. Efter Krigen var han ansat ved 2., 3. og 5. Dragonregiment, gennemgik Feltartilleriets Skoler og udnævntes i 1867 til Premierlieutenant. I 1870 sendtes H.-L. til Troppesamlinger ved Verona og ved Wien og ansattes det næste Aar som Adjudant ved 2. Generalkommando. Ved Afgangen der fra i 1875 kom han til Gardehusarregimentet, hvorfra han ved Udnævnelsen til Ritmester i 1878 blev forsat til 4. Dragonregiment. Fra 1882—85 var H.-L. Adjudant hos Kongen, men da han sidstnævnte Aar forfremmedes til Oberstlieutenant, blev han Chef for Gardehusarregimentet og Kammerherre; 1892 udnævntes han til Oberst. Han beordredes i 1886 til Frankrig for at overvære Manøvrer ved Bordeaux, sendtes i 1890 paa Kongens Vegne til det preussiske thüringske Uhlanregiment Nr. 6 i Anledning af dets 75aarige Jubilæum og var Medlem af flere Kommissioner. Desuden var han fra 1886—92 Medlem af Officersforeningens Bestyrelse, fra førstnævnte Aar i Bestyrelsen for det krigsvidenskabelige Selskab og fra 1883 i Bestyrelsen for Foreningen til den ædle Hesteavls Fremme og Medlem af Væddeløbsbestyrelsen.

Endelig har han flere Gange skrevet i «Militært Tidsskrift» angaaende Ridningen, Rytteriets Reglementer og dets Uddannelse samt i «Militær Tidende» om Væddeløbene. — H.-L. blev 29. Juni 1866 viet til Juliane Mathilde Caroline Baronesse Wedel Jarlsberg, Datter af norsk Kommandør i Marinen H. Baron W. J. *P. N. Nieuwenhuis.*

Hegermann-Lindencrone, Johan Henrik, 1765—1849, Officer, født i Frederikshald 30. April 1765, en Broder til ovennævnte Did. H., indtraadte i sit 10. Aar i Landkadetkorpset i Kjøbenhavn og blev 1783 Sekondlieutenant ved søndenfjældske Infanteriregiment. 1787 vendte han tilbage til Landkadetkorpset, hvor han i sin Kadettid havde gjort sig særdeles yndet, for at forrette Tjeneste som Adjudant og Kommandersergent og forblev der indtil 1800, da han, der 1789 var avanceret til Premierlieutenant, 1793 til Kapitajn, lod sig stille à la suite i Armeen (ved Kronens Regiment) for derefter 1803 efter Ansøgning at tage sin Afsked af Krigstjenesten. Ved Englændernes Overfald 1807 meldte han sig imidlertid paa ny til Tjeneste og fik Ansættelse i Kongens Livkorps, hvorved han i Slutningen af Aaret udnævntes til Major. 1808 blev H., der, uden nogen Sinde at faa Plads i Frederik VI's nærmeste Omgivelser, snart kom til at høre til de af Hærens Officerer, som Kongen skattede højest, Sekondkommandant i Kjøbenhavn og Kommandør for sjællandske Skarpskyttekorps, 1811 Oberstlieutenant — i hvilken Egenskab han i de 2 følgende Aar, da Svenskernes Landgang paa Sjælland alvorlig frygtedes, førte en betroet og temmelig selvstændig Kommando paa Øens Sydostkyst — og 1816 Oberst. 2. Maj 1818 optoges H., udnævnt til Kammerherre 1815, i den danske Adelstand under Navn af *Hegermann-Lindencrone*, hvilket Tilnavn hidrører fra hans Hustru, den ndfr. nævnte Forfatterinde Mette Louise Christiane Frederikke f. Lindencrone, hvem han havde ægtet 26. Maj 1797. 1823 blev H.-L. ansat som Chef for 2. Livregiment, hvilken Kommando han beholdt indtil sin Afgang, og hvormed han i Aarene 1828—34 forenede Posten som Chef for Kongens Livkorps; 1826 udnævntes han til Kommandør af Danebrog, 1831 til Generalmajor, 1836 til Storkors af Danebrog. Da i 1841 Udtalelserne om Hærens Officerer i Anledning af den forestaaende Reduktion gik ind til Christian VIII, kunde de overordnede Myndigheder om den 76aarige H.-L. fremhæve, at hans vanlige Iver for Tjenesten var uformindsket, hans Helbredstilstand, Aandsevner og Duelighed i enhver Henseende tilfredsstillende, men, som naturligt var, søgte H.-L. selv

om sin Afsked, der det følgende Aar tilstodes ham med Vente-
penge og med Titel af Generallieutenant. Han døde 9. Maj 1849
paa Gaarden Rolighed ved Kjøbenhavn.

Erslew, Forf. Lex. Selmer, Nekrolog. Saml. II.

S. A. Sørensen.

Hegermann-Lindencrone, Johan Henrik, f. 1838, Diplomat. Han er Søn af fornævnte Generallieutenant C. D. H.-L. og født paa Jægersborg 21. Juli 1838. Han blev Student fra Herlufsholm 1856 og tog statsvidenskabelig Examen i 1862, hvorefter han s. A. blev ansat som Volontær i Udenrigsministeriet; her avancerede han Aaret efter til Kancellist, men blev, da han var yngst Embedsmand, paa Grund af Reduktionen efter Krigen entlediget med Vartpenge i 1866, dog saaledes, at han vedblev at gjøre Tjeneste i Ministeriet som surnumerær Kancellist. I Efteraaret 1867 ledsagede han Prins Hans af Glücksborg til Grækenland, hvor Prinsen en kortere Tid var Regent, og efter Hjemkomsten blev han udnævnt til Legationssekretær, i hvilken Egenskab han først ansattes i Stockholm og derpaa i St. Petersborg. I 1872 blev han udnævnt til Danmarks Repræsentant i Washington, først med Titel af Chargé d'affaires og Generalkonsul, senere som Ministerresident. Efter at have beklædt dette Embede i o. 8 Aar blev H.-L. i 1880 udnævnt til kgl. Gesandt i Rom, en Stilling, han 10 Aar efter ombyttede med den langt vigtigere Post som Gesandt i Stockholm. Han blev Kammerherre 1874, Kommandør af Dannebrog af 2. Grad 1882 og af 1. Grad 1890. 21. Okt. 1875 ægtede han i Cambridge (Massachusetts) Anna Lillie Moulton, f. Greenough, f. 18. Juni 1844 i nævnte By.

Leth og Wad, Dimitterede fra Herlufsholm.

C. Zytphen-Adeler.

Hegermann-Lindencrone, Mette Louise Christiane Frederikke, 1778—1853, Forfatterinde. Louise H.-L. er født 4. Dec. 1778 af Forældrene Johan Frederik de Lindencrone og Bolette Marie f. Harboe, en Datter af Biskop Ludvig H. Sammen med en yngre Søster, der tidlig døde, voxede hun i Stilhed op hos sine fint dannede Forældre, der besade og beboede Herregaarden Gjorslev ved Store Heddinge. Der foreligger Vidnesbyrd i Vers om den dybe Sympathi, der bandt hende og Forældrene sammen. Paa sin Fædrengaard har hun i sin Barndom lært at kjende den djærve, elskværdige og ridderlige Joh. Henr. Hegermann (s. ovfr.), som for sin Fornøjelses Skyld laa paa Opmaalinger i Egnen; efter at Gjorslev i 1791 var blevet solgt, fortsattes Bekjendtskabet, og 26. Maj 1797 holdt de Bryllup. I 1817 arvede hun ved sin Faders Død det Fidei-

kommis, der repræsenterede Salgsindtægten af Gjorslev (200000 Rdl.), og Aaret efter adledes hendes Mand under Navnet Hegermann-Lindencrone. I deres første Ægteskabsaar erhvervede de sig Ejendommen Rolighed ved Kjøbenhavns Kalkbrænderi, og dels her, dels i Hovedstaden førte de til hans Død et yderst lykkeligt Samliv, fuldt af Aand og Elskværdighed, som drog inden for sin Rækkevidde en lille udvalgt Kreds, af hvis Medlemmer kunne nævnes Oehlenschläger, J. P. Mynster, H. Steffens, F. C. Sibbern, Ingemann, M. F. Liebenberg, Andreas Saint-Aubain («Carl Bernhard»), P. Hjort, Rudolph Bay, Abrahams og endelig «Yndlingen paa Rolighed», A. S. Ørsted. — Oehlenschläger siger om hende, at hun maaske var den mest poetiske Sjæl, Danmark har ejet, og Mynster udtaler, at han i hende har fundet et af de ædleste, fortræffeligste Væsener, han har kjendt; han kalder hende aandrig, af et dybt poetisk Gemyt. P. Hjort berømmer hende for den harmoniske Sammensmeltning mellem Aand og Hjærte, Forstand og Fantasi, Ungdom og Aldersaar, der karakteriserede hende. «Hendes Kjærligheds Væld blev uudtømmeligt, hendes Sjæl saa ubesmittelig, som man næppe kunde forestille sig. Derfor kunde hun se saa skarpt, dømme saa genialt, drømme saa skjønt, spøge saa yndig naivt, tro saa troskyldigt og tage saa elskværdigen fejl.» Af Væxt var hun middelhøj, rank og spinkel.

Som Forfatterinde følte hun decideret en Oehlenschlägersk Aand i sig, og det er ganske fejlagtigt, naar det tidligere er sagt, at hun tilhørte den Heibergske Kreds. Hun har udgivet 2 Dramer: «Eleonora Christina Ulfeldt» (1817) og «Troubadouren» (1820), «Danske Fortællinger» (1825, 2. Udg. 1862) og en stor Del Digte i forskellige Nytaarsgaver og Tidsskrifter; desuden har hun efterladt sig mange utrykte Digte, et Par Fortællinger, flere Dramer og en Skildring af sin i Krigen 1848 faldne Søn Frederiks (Fritz') Liv. Selvstændigst og smukkest brød hun sig Vej i Novellen, hvor hun viser Evne til at opfinde paa en god og naturlig Maade. Hun maa dog helst have noget historisk at knytte sin Fantasi til, for at den skal kunne skildre levende og paalidelig, og hun studerede altid samvittighedsfuldt Historiens Kilder og Enkeltheder. Stedse røber hun megen Smag og fin Aand, men mangler Evnen til den dybeste psykologiske Udvikling. Med Hensyn til Komposition ligne hendes Fortællinger vel meget hverandre, men drage dog hver Gang paa ny ved Ynde og Sandhed. Naar hun har kaldt dem *danske*, skal denne Benævnelse efter hendes eget Udsagn tilkjendegive «det

Sindelag, den lokale Kjærlighed, som her har ledet Fantasiens». Flere af hendes Frembringelser ere oversatte paa Tysk og Engelsk. — Efter at hun i 1849 var bleven Enke, trak hun sig tilbage fra «Rolighed» til en kjøbenhavnsk Bolig, hvor hun døde 18. Juni 1853.

Erslew, Forf. Lex. Breve til P. Hjort I, 309 ff. M. Reinhardt, Familie-Erindringer II, 58 ff. Nyt Aftenblad 1825, S. 329. Selmer, Nekrolog. Saml. II, 406 f.

Nic. Bøgh.

Heiberg, Arve Christian Linde, 1805—91, Præst, Historiker, blev født 5. Juli 1805 i Ringsted, hvor hans Fader, Gabriel H., en norsk Præstesøn, var Klokker og Kordegn; hans Moder hed Elisabeth f. Siersted. Efter at have nydt Privatundervisning i Hjemmet blev han 1818 sat i Roskilde Kathedralskole, fra hvilken han 1823 dimitteredes; theologisk Kandidat blev han 1829, men baade før og efter sin Embedsexamen var han Lærer ved kjøbenhavnske Skoler, v. Westens Institut og Efterslægtsselskabets Realskole, ligesom han privat dimitterede flere unge Mennesker til Universitetet. 1831 udnævntes han til ordineret Kateket ved Trinitatis Kirke i Fredericia, men virkede kun kort Tid der, da han allerede i Marts 1832 blev Sognepræst i Lunde ved Odense, fra hvilket Embede han 1840 forflyttedes til Kjærteminde og Drigstrup, og strax efter blev han Provst. Skjønt den stærke Bølgegang fra den fynske kirkelige Opvækkelse, der havde sit Udspring fra Kjærteminde og Omegnen, til Dels havde lagt sig, var det dog af flere Grunde stadig et vanskeligt Embede, men det synes, at H. har været Mand for baade som Præst og som Provst at magte Forholdene. 1855 forflyttedes han til Helsingør som Præst ved St. Olai Kirke, fra hvilket Embede han tog sin Afsked 1882; han flyttede da til Kjøbenhavn, hvor han døde 22. Juni 1891. 1831 blev han gift med Georgia Samsine Rørdam († 1883), Datter af Provst T. S. R. i Tølløse. — Foruden nogle Prædikener og Afhandlinger i forskellige kirkelige Blade har H. udgivet en Biografi af Peder Palladius (1840), ligesom han, der under sin Virksomhed paa Fyn havde god Lejlighed til at benytte Arkiverne i Odense, 1852 udgav en Levnedsbeskrivelse af Th. Kingo. Da Manuskriptet til P. Palladius' Visittatsbog var gjenfundet paa det kgl. Bibliothek, var H. vel, som Palladius' Biograf, selvskreven til at udgive dette mærkelige Værk; det skete 1867 paa Forlag af Samfundet for den danske Litteraturs Fremme, men da denne Udgave ikke i alle Retninger tilfredsstillede, besørgede Samfundet 1872 en ny Udgave (ved Sv. Grundtvig).

Erslew, Forf. Lex. Elvius, Danmarks Præstehist. 1869—84 S. 191 f.

Vilh. Bang.

Heiberg, Christen, 1737—1801, Amtmand, fødtes 21. Febr. 1737 i Vinje (Thelemarken), hvor Faderen, Anders Pedersen H. († 1751), var Sognepræst siden 1734; Moderen hed Sophie Christensdatter f. Heiberg († 1750). Han var i nogen Tid Fuldmægtig hos Sorenskriver M. Falch paa Søndmøre, blev 1761 Volontær i Rente-kammerets norske søndenfjældske Kontor og 1764 Fuldmægtig samme-steds, 1766 Foged over Nordhordland og Voss, 1778 Amtmand i Finmarkens Amt og 1787 Amtmand paa Bornholm. Han døde 21. April 1801 og var siden 4. Marts 1767 gift med Anne Margrethe f. Først (Fürst) (f. 30. Dec. 1736 † 7. Nov. 1816), Datter af Sognepræst til Lille Lyngby i Sjælland Iver Henriksen F. og Margrethe Pedersdatter f. Angel. H. var i Aarene 1784—85 i Kjøbenhavn i en Kom-mission angaaende Finmarkens Handel, i hvilken Anledning han forfattede et «Forslag til Finmarkens Opkomst», der anbefaler Fri-handel, en Kjøbstads Anlæg m. m., og som er trykt i «Hermoder» V, 13. St., S. 87 ff. (Chra. 1800).

H. K. Heiberg, Genealog. Optegn. om Fam. Heiberg S. 84.

H. J. Huitfeldt-Kaas.

Heiberg, Iver Først, 1773—97, Søofficer, Søn af ovennævnte Amtmand Christen H., fødtes 15. Maj 1773. Som Dreng kom han ind i Marinens Tjeneste, blev Kadet 1783, men da han efter 10 Aars Tjeneste endnu ikke var naaet at blive Officer, søgte han Afsked og beholdt den med Sekondlieutenants Rang, hvorpaa han gik i hollandsk Tjeneste. I denne Stats talrige Søkampe mod Englænderne fik han adskillige Gange Lejlighed til at lægge Mod og Dygtighed for Dagen, hvorved han avancerede til at blive næstkommanderende i et Linjeskib. 14. Okt. 1797 i et Slag i Nord-søen, hvor den hollandske Vicedmiral de Winther med 12 Linje-skibe blev overvunden af en engelsk Styrke paa 21 Skibe, blev hans Skib, «Delft», angrebet af 3 Modstandere og bragt i synkefærdig Tilstand. Englænderne forsøgte da med deres Baade at frelse den tiloversblevne Del af Besætningen; men H., hvis Chef var falden, vilde ikke forlade Skibet, saa længe der befandt sig andre om Bord. Han gik under med Vraget og druknede. Han var ugift.

Danebrog I, 321 ff.

C. With.

Heiberg, Johan Ludvig, 1791—1860, Digter og Æsthetiker. Han var eneste Barn af Ægteskabet mellem nedennævnte Peter Andreas H. og Thomasine Christine f. Buntzen og blev født i Kjø-benhavn 14. Dec. 1791 — «hin navnkundige Dag,» siger han i sit

latinske Vita i Anledning af Doktordisputatsen, «paa hvilken den berømte Mand, hvis Navn staar øverst blandt alle de glimrende Navne, vort Fædreland kan glæde sig ved, Tycho Brahe, Danmarks og Verdens Lys, fødtes». Han havde lige fyldt sit 8. Aar, da Faderen maatte gaa i Landflygtighed. Da kort efter den længe lurende ægteskabelige Katastrofe, der førte til Skilsmisse og til Thomasine H.s Giftermaal med Gyllembourg, kom til Udbrud, blev Ludvig efter sin Faders bestemt udtalte Vilje tagen fra Moderen og betroet til hendes Søster Lise Jürgensen, men i Maj 1802 flyttedes han til P. A. H.s gode Venner paa Bakkehuset, Knud Lyne og Kamma Rahbek. Han læste Latin med Rahbek, levende Sprog med hans Hustru, og til at lede den øvrige Undervisning blev der antaget en udmærket Lærer, theologisk Kandidat Peter Hansen, for hvem H. vedblev at bevare den største Hengivenhed. Efter 6 Aars Lærergjerning fik Hansen Præstekald, og hans Plads overtoges af en anden Theolog, E. Chr. Basse, hvem H. ligeledes nævner med skyldig Veneration; men da denne Forandring indtraf, havde Drengen for længst skiftet Domicil, i det han efter 2 Aars Ophold paa Bakkehuset flygtede bort der fra en Aftenstund, nærmest fordi Rahbek havde lovet ham Prygl næste Dag paa Grund af daarlige Karakterer, men væsentligst utvivlsomt fordi den Tone, hvori P. A. H.s Venner omtalte hans Søns Moder, hvem Barnet hang ved med sværmerisk Hengivenhed, krænkede ham i hans Hjertes dybeste Følelser. Han blev nu paa ny anbragt hos den ovennævnte Moster, og 1809 dimitteredes han af sin Lærer til Universitetet, hvor han tog Artium og det følgende Aar filosofisk Examen. Imidlertid vare Fru Gyllembourg og hendes Mand, efter at deres Gaard paa Landet var brændt, flyttede til Kjøbenhavn, og alt som H. havde nærmet sig Ynglingealderen, havde Faderens Forbud mod hans Samliv med Moderen tabt sin Kraft, og han betragtede mere og mere hendes Hjem som sit, knyttet til hende med den stærkeste sønlige Kjærligheds Baand og til Gyllembourg med Venskab og Agtelse. I deres fine og højtdannede Vennekreds fortsatte han den forædlende selskabelige Omgang, som han i sine des værre alt for kortfattede «avtobiografiske Fragmenter» tillægger saa afgjørende en Indflydelse paa sin hele Aands- og Smagsretning; han nævner sin Faders Hus som Samlingsplads for alle den Tids fremtrædende Forfattere saa vel som for den franske Republiks diplomatiske Repræsentation i Kjøbenhavn, mindes den litterære Interesse, som beherskede Rahbeks Hjem, og omtaler som

sin Moders jævnlige Omgangsfæller Mænd som H. C. Ørsted — med hvem han allerede inden Studentereksamen havde læst Matematik —, Weyse, Oehlenschläger, Professor F. G. Howitz og de adelige svenske Bekjendtskaber, som søgte Gyllembourg, naar de gjæstede Kjøbenhavn; med en af disse svenske Familier, Grev Taubes, gjorde han i Efteraaret 1812 sin første Udenlandsrejse til Stockholm og indførtes i den svenske Hovedstads mest eksklusive Kredse. Da han efter 3 Maaneders Fraværelse kom tilbage, blev han Gjæst hos den rige Handelsherre Konferensraad Brun og hans skjønlitterære Hustru, Frederikke f. Münter, hvor han traf Prinsere og Diplomater, Digtere, Videnskabsmænd — og den yndige, højt-begavede Datter Adelaide eller Ida, den senere Grevinde Bombelles (II, 491), der afløkkede ham som de andre Poeter ridderlige Kjærlighedsstanzer. Baade her og hos sin Moder kunde han afvexlende — naturligvis aldrig samtidig — træffe Baggesen og Oehlenschläger i den Konflikttid, der satte den litterære Verden i saa voldsom en Bevægelse, at den næsten lignede en Borgerkrig. Skjønt der tidlig blev lagt Mærke og taget Hensyn til H. som Forfatter, undgik han dog at sværge til noget af de stridende Partiers Fane, og han fremhæver det mange Aar senere som en for den unge Alder ikke ganske sædvanlig bon sens, at han, trods alle Opfordringer, forstod at holde sig uden for en Kamp, «der — uagtet de vigtige og til Dels gavnlige Frugter, den har baaret — dog blev ført med en Fanatisme, der ikke undlod at prostituere mere eller mindre enhver, som var saa uheldig at blive reven ind i dens Hvirvel».

Begge de Digtere, der delte deres Samtid i to stridende Lejre, enedes tidlig om at hylde den unge H. som en løfterig Mulighed i Digtingens Rige. Begejstret over en Sonnet, som H. — «l'enfant», som han kaldtes i det Brunske Hus — havde skrevet til Fru Frederikke, spaaede Baggesen, at denne Digteryngling «med spæde Vingskud, lig dem paa Skuldrene af Amors Brud», en Gang skulde hæve sig paa fuldvoxne Vinger til Sangens Top og derfra, «Fremtids Genius i Upartiskhed lig, — sangdømme den i Live førte Krig imellem Baggesen og Oehlenschläger». Den sidstnævnte Digter hyldede i Anledning af «Marionetteatret» den unge Forfatter som den, der var «til Kunstner og til Digter baaren», fordi han «fulgte tro Naturen og dens Røst».

Titelen «Marionetteater» for H.s første Bog havde i Følge Fortalen «især til Hensigt at stemme Læseren til det barnlige Sind»,

som skulde gennemtrænge dens Indhold; men den havde for øvrigt ogsaa en historisk Oprindelse. Under en Sygdom i hans Drengesaar havde Weyse og Laur. Kruse forfærdiget et Dukketheater til ham, for hvilket Drengen forfattede adskillige barnlige Skuespil, til Dels i rimet Dialog og i den Holbergske Komedies Stil. Ved en senere Lejlighed, da i Begyndelsen af 1812 en adelig svensk Dames Fødselsdag skulde fejres, blev det hentet frem paa ny, og H. skrev Fireakts-Skuespillet «Don Juan», en Omarbejdelse af Molières «Festin de pierre». Oehlenschläger var tilstede ved Opførelsen og gav i sin Henrykkelse den unge Digter Broderkysset — en Gjentagelse af den Situation, der havde fundet Sted i Aarhundredets Begyndelse, da Baggesen ved sin Afskedsfest kysede den unge Oehlenschläger. Ikke længe efter skrev H. det romantiske Skuespil «Pottemager Walter» og udgav det 1814 sammen med «Don Juan» under den ovenfor anførte Fællestitel — et Janushoved, der skuede i to for H.s senere Digtning afgjørende Retninger: den burlesk-komiske og den romantisk-mystiske, der dog her, som saa ofte senere, paa mange Punkter vare forenede. Tidligere havde han skrevet Skuespillet «Tycho Brahes Spaadom» med de prægtige Uranieborg-Digte «Solen sank bag grønne Lund» og «Du Vandringsmand ved Søen»; det blev ikke udgivet i sin oprindelige Skikkelse, men først efter at det i en Omarbejdelse var blevet opført 1819. Den romantisk-polemiske Komædie «Julespog og Nytaarsløjer, en Fortsættelse af Oehlenschlägers St. Hans Aftens Spil», udkom ved Juletid 1816 og vakte stærkt Røre ved sin Satire over den Ingemannske Digtningens Hypersentimentalitet og Publikums Sværmeri for hans Varner og Blanca. Grundtvig traadte med vanlig Voldsomhed i Skranken for den angrebne Digter, og Polemikken — som affødte H.s «Ny A-B-C-Bog» — varede det meste af Vinteren, indtil den afsluttedes med H.s festlige Digt «Vaaren og Freden».

Den tyske Romantik, især Tieck, har øvet sin Paavirkning paa H. som paa det unge Aarhundredes andre Digtere; naar den paalagde sine Adepter at skue mod Vest — Shakspeare — og mod Syd — Spanierne —, saa blev H., i Modsætning til den øvrige Digtterskare, den, der fortrinsvis vendte Blikket i sidstnævnte Retning. Hans dygtige Sprogkunderskaber gjorde ham tidlig bekjendt med italiensk og spansk Digtning, og især denne tiltrak sig hans levende Interesse. I den spanske Kappe- og Kaardekomedies Stil skrev han 1817 det romantiske Drama «Dristig vovet halv er vundet», en dansk Omplantning af Calderonsk Aand og Form, som

vidner i lige Grad om Digterens Kjendskab til Forbilledet og om hans allerede den Gang mærkelige Klarhed i Opfattelsen af formelle Ejendommeligheder. Medens her en fremmed Genre var efterlignet fra inderst til yderst, anstillede han i det mythologiske Skuespil «Psyche» (1817) det modsatte Experiment og gav det antike Stof en romantisk Paaklædning, i hvilken der end ikke fattes Elementer af den nordiske Folketone.

H.s Bevandrethed i spansk Litteratur gav ham Æmnet til hans Doktordisputats 1817: «Om spansk dramatisk Litteratur, fornemmelig om Calderon», en kortfattet og skematisk Behandling af Stoffet, men efter hin Tids Skik frembydende de nødvendige Theses til Forsvar under Disputationsakten. H.s Hensigt med dette Skrift var ikke blot at erhverve en akademisk Grad, men ogsaa at skaffe sig en nyttig Introduktion. I den Brunske Kreds havde man ivrig tilskyndet ham til at slaa ind paa den diplomatiske Løbebane, til hvilken baade hans fine sociale Dannelse og hans gode Sprogkunderskaber syntes at maatte gjøre ham skikket. Han tilegnede derfor Udenrigsminister Niels Rosenkrantz, en gammel Ven af hans Fader, sin Afhandling for Doktorgraden, men indrømmer selv senere, at «han just ikke viste stort diplomatisk Geni ved at indbilde sig, at en latinsk Doktordissertation over det spanske Theater kunde give ham Adkomst til den diplomatiske Karriere, i Steden for at begribe, at den tvært imod maatte støde ham derfra»; naar han over for Rosenkrantz beraabte sig paa sin Sprogfærdighed og sine andre Kunderskaber, svarede Ministeren som i Spøg, at hans Duelighed var alt for stor, og at det mindre kom an paa denne end paa at være af god gammel Adel. H. naaede saaledes sit 27. Aar, uden at han endnu havde taget Bestemmelse om sin Fremtid. Han droges i mange Retninger, mod Naturvidenskab og Mathematik som mod Digtekunst og Æsthetik, og en udstrakt Selskabelighed med dens Flirtation og dens mange Haande Krav til hans Talenter spredte yderligere hans Interesser. I denne Valgets Vanskelighed kom et kongeligt Rejsestipendium som en sand Befrielse i Foraaret 1819. Over London tog han til sin Fader i Paris og boede hos ham i 3 Aar. Mange interessante Bekjendtskaber fra mange forskjellige Lejre fik han her Lejlighed til at gjøre. Af danske traf han bl. a. P. G. Bang (den senere Minister), H. J. Estrup, H. N. Clausen, C. Hauch, P. Hjort, C. Molbech, H. G. v. Schmidten og deltog i det Selskabsliv, som Prins Christian og Prinsesse Caroline Amalie under deres Pariserophold aabnede deres Hus for en Gang

om Ugen. I Faderens Bekjendtskabskreds plejede han Omgang bl. a. med den forhenværende Biskop og Senator Grégoire, med den liberale Pair Grev Lanjuinais, med Udgiveren af «Revue encyclopédique», J. A. Jullien, med Naturforskeren Cuvier, Filosofen Cousin, Digteren Beranger og mange andre bekjendte Mænd. Ogsaa Malte-Brun, Faderens politiske Antagonist, besøgte han med dennes Samtykke og traf her bl. a. Alexander Humboldt. H.s «distraherende Dæmon» forlod ham, som det kunde ventes, ikke i den livlige Verdensby. Han studerede under Cuvier og besøgte flittig Jardin des Plantes, var hyppig Gjæst i Theatrene, læste fransk Litteratur og baade tog og gav Musikundervisning, var en Tid Medarbejder af «le Constitutionnel» og skrev, begejstret af Danserinden Bigottinis Udførelse af Balletrollen, Skuespillet «Nina», den eneste Digting, som hans Pariserophold affødte. Endelig tog han en afgjørende Beslutning, søgte fra Seinestaden om Ansættelse som Lektor i dansk Sprog ved Kiels Universitet, støttedes af sine Velyndere i Hjemmet, blev ansat og tiltraadte sit nye Embede ved Begyndelsen af Efteraarsemestret 1822.

Hans Moder fulgte med ham til Kiel og var hans bedste Trøst under de Pinagtigheder, som Overgangen fra Frankrigs Hovedstad til den holstenske Universitetsby og endnu mere hans Stilling som Lærer i et ildeset Sprog og en oversat Litteratur havde til Følge; dog mener han, at den aandelige Koncentration, han her blev tvungen til, ikke var uden Nytte for ham. To Serier af hans Forelæsninger udkom i Trykken: «Formenlehre der dänischen Sprache» 1823 og «Nordische Mythologie» 1827. Det vigtigste Udbytte for H. af hans 3 Aars Kielerophold var den Indtrængen i den Hegelske Filosofi, han her begyndte paa efter Tilskyndelse af den filosofiske Professor Etatsraad Berger og senere førte videre under et Besøg i Berlin, hvor han hørte og omgikkes Hegel saa vel som hans Discipel Gans, medens det først blev ved en Slags Aabenbaring paa Tilbagerejsen, at Systemet afslørede sig for ham i sin fulde Gjennemskuelighed. Ved sit Skrift «Om den menneskelige Frihed» (Kiel 1824) blev H. den første Talsmand for den Hegelske Lære i dansk Litteratur; men herom som om H.s Hegelianisme overhovedet vil der senere blive talt fra anden Side.

I Sommeren 1825 besøgte H. Kjøbenhavn med det faste Forsæt at gjøre et Forsøg paa at skabe sig en Virksomhed i den saa stærkt savnede Hovedstad. Han tænkte nærmest paa Theatret, som havde spillet hans «Nina» det foregaaende Aar. Ved Sommer-

forestillingerne havde en tysk Skuespillerinde, Mlle. Pohlmann, gjort megen Lykke med Sangfarcen eller Vaudevillen «Die Wiener in Berlin». Dette indgav H. den Tanke at omplante Genren paa Dansk. Han kjendte den godt nok baade fra Paris og fra Tyskland, han havde i sin musikalske Dannelse en Hovedbetingelse for Opgavens lykkelige Løsning og turde tiltro sig saa megen komisk Kraft, saa nært et Slægtskab med vor Lystspildigtningens bedste Traditioner, at han under denne nye Form vilde kunne yde Bidrag til et Repertoire, der atter kunde give Theatrets Kunst og den dramatiske Litteratur en national Farve, som alt for længe havde været fortrængt af det fremmede. H. vilde nemlig ikke nøjes med en ydre Overførelse af Vaudevilleformen; han vilde paa den ene Side gjøre det musikalske Element fyldigere og formæle det paa en inderligere Maade med Handling og Karaktertegning, end Forbilleder kjendte det, paa den anden Side gjensføde den lokal-komiske Burleske i Holbergs Aand og derved knytte den afbrudte Forbindelse mellem Scenens Fortid og Nutid. Han meddelte den handledygtigste af Theaterdirektørerne, Collin, sine Tanker og blev livlig opmuntret til at sætte dem i Værk. H. skrev da «Kong Salomon og Jørgen Hattemager», som blev opført 28. Nov. 1825 og modtagen med en Tilslutning, der viste, at Slaget var vundet fuldstændig: der kom nyt Liv i Skuespillerne, forøget Theaterinteresse hos Publikum og dygtig mange Penge i Kassen, et fiskalt Resultat, som blev en vigtig Hjælp for Collin, naar det gjaldt om at nedslaa den gnavne Modstand mod Vaudevillen hos flere ældre Avtoriteter, især hos Rahbek. I Begyndelsen af Febr. det følgende Aar gik som «Geburtsdagsstykke» «Den 28. Januar»; da H. Ugedagen efter paa Frydendahls Aftenunderholdning saa den 13aarige Johanne Pätges optræde sammen med C. N. Rosenkilde i Poul Møllers Kongenshave-Dialog «Hans og Trine», benyttede han Parret som Hovedfigurer i sin næste Vaudeville, «Aprilsnarrene», opført 1. Gang 22. April 1826, og beregnede 2 af de følgende: «Et Æventyr i Rosenborg Have» og «De uadskillelige», for en stor Del paa den unge Piges mærkelige Talent, hvis varme Talsmand i Pressen H. fra første Færd blev. Forud for de 2 sidstnævnte Vaudeviller var i Okt. 1826 «Recensenten og Dyret» bleven spillet; den havde forud for og under Opførelsen saa mange Fordomme at kæmpe imod, at Succesen forspildtes. H. lod den derfor strax tage af Repertoiret og udarbejdede den dramaturgiske Afhandling «Om Vaudevillen som dramatisk Digtart og om dens Betydning paa den

danske Skueplads», et polemisk Skrift, der med Selvfølelse hævdede baade den nye Digtarts og dens Forfatters Stilling i dansk Litteratur, men — som Tiden har vist — ikke overdrev, naar H. forudsagde det nationale Lystspils og dets sceniske Fremstillings Gjenopblomstring fra det Øjeblik af, da Vaudevillen havde inaugureret en ny Theateræra. Hans Argumentation gjorde den Virkning paa Publikum, at «Recensenten og Dyret», gjenopført i en lidt omarbejdet Skikkelse, nu slog fuldstændig igjennem og blev den hyppigst spillede af alle Vaudevillerne. Denne gode Følge af hans æsthetiske Vejledning tilskyndede H. til at etablere en varigere Forbindelse mellem sig og den dannede Læseverden, og Organet for denne Forbindelse blev «Kjøbenhavns flyvende Post», som begyndte 1. Jan. 1827 og udkom 2 Gange ugentlig i 2 Aar; 1829 pauserede Bladet, men gjenoptoges 1830 med 3 ugentlige Numre. Med Udgangen af dette Aar ophørte den regelmæssige Udgivelse; i Jan. 1834 udgaves Nr. 1 af «Den flyvende Posts Interimsblade», hvis første 100 Numre indtil Juni 1836 danne et Bind; med Nr. 135 (21. Dec. 1837) sluttedes 2. Bind. Siden Rahbeks «Danske Tilskuer» i dens bedste Aar havde intet Ugeblad af underholdende Art haft en saa udbredt og tillige saa dannet Læsekreds som H.s «Flyvende Post». Ikke just fordi han var en særlig ivrig eller omhyggelig Redaktør; adskilligt af Bladets Indhold var Fyldekalk, mest i Skikkelse af Oversættelser uden større Værd; men til Gjengjæld indeholdt det H.s egne vittig ræsonnerende eller skarpt polemiserende Artikler og var tillige den opvoxende Digterslægts fornemme Organ, i hvilket Chr. Winther, Andersen, Carl Bagger o. a. debuterede som Lyrikere, Fru Gyllembourg og Carl Bernhard som Novellister. Hvad der dog gav Bladet størst Betydning og Anseelse, var H.s æsthetiske Kritik. Her begyndte i Aargangen 1827 med Anmeldelsen af «Væringerne i Miklagard» den Værdsættelse af Oehlenschläger, der blev en Fortsættelse af Baggesens Opposition, men bygget paa en systematisk Betragtning og udgaaet fra et æsthetisk Totalsyn, som ganske vist mest dvælede ved den formelle Bestemmelse af Digtarternes Grænselinjer, men ogsaa ad denne Vej naaede til gyldige Domme og uimodsigelige Resultater. H.s Kritik vakte den stærkeste Forargelse blandt Oehlenschlägers Tilhængere, og navnlig, da han i det 1. Nummer af Aargangen 1830 havde raillet med Digterens Optræden ved Doktorpromotionen i Lund den foregaaende Sommer, kom han i en heftig Fejde med de saakaldte «Sorane» (Hauch, Wilster og Hjort), en Polemik, som baade paa Vers og Prosa førtes med den

mest overlegne Vittighed fra H.s Side, saa at han stod som Sejerherre, selv hvor han ikke saa ganske havde Ret.

Imidlertid havde han i Sommeren 1828 skrevet Skuespillet «Elverhøj», der blev opført som Festforestilling 6. Nov. i Anledning af Prins Frederiks Formæling med Prinsesse Vilhelmine og er spillet over 300 Gange — det største Antal Forestillinger, noget Stykke har oplevet paa vor Scene. Som Paaskjønnelse af dette Arbejde udnævntes H. 20. Dec. 1828 til Theaterdigter og fast Oversætter med en Gage af 600 Rdl., for hvilket Vederlag han skulde oversætte et vist Antal Akter aarlig og skrive de den Gang saa hyppig forekommende Festsange, Prologer og lignende Lejlighedsarbejder. I Okt. 1829 opførtes for første og sidste Gang «Prinsesse Isabella eller 3 Aftener ved Hoffet», et romantisk Intrigestykke med det spanske Dramas lyriske Karakter. S. A. fik H. Titlen af Professor, og 1830, da den militære Højskole oprettedes, blev han udnævnt til Docent i Logik, Æsthetik og dansk Litteratur, hvilken Lærerplads han forestod indtil Højskoleundervisningens Omordning 1836; litterære Frugter af denne Virksomhed ere «Ledetraad ved Forelæsningerne over Filosofiens Filosofi eller den spekulative Logik» (1832), «Indledningsforedrag til det i Nov. 1834 begyndte logiske Kursus» (1835) og «Udsigt over den danske skjønnede Litteratur» (1831). 31. Juli 1831 indgik H. Ægteskab med kgl. Skuespillerinde Johanne Luise Pätges (s. ndfr.). I Nov. s. A. opførtes Vaudevillen «Kjøge Huskors»; med «De danske i Paris» (1832) og det i sin Art fuldkomne og uovertræffelige Kunstværk «Nej» (1836) afsluttedes Vaudevilledigtningen, til hvilken endnu maa henregnes nogle Monologer («Supplikanten», «Ja», «Emilies Hjærtbanken», «Grethe i Sorgenfri») og en «Bellmansk Situation»: «Ulla skal paa Bal». 1834 fremkom Æventyrkomedien «Alferne», i hvilken Tiecks bekjendte Æventyr er dramatiseret med overlegen teknisk Kyndighed og en beundringsværdig Uddybning af dets poetiske Idé. 1836 rejste H. med sin Hustru over Berlin og gennem en Del af Tyskland til Paris, hvor hans gamle Fader endnu levede. Aaret efter begyndte han paa Udgivelsen af «Perseus, Journal for den spekulative Idé», og paa en ejendommelig Maade forenede han den filosofiske Spekulation med poetisk Anskuelighed i Æventyrkomedien «Fata Morgana», som opførtes 1838, men kun gik 5 Gange, dels fordi dens Idéindhold laa over den store Mængdes Horisont, dels fordi Theatrets Maskineri virkede alt for ufuldkomment til at kunne tilfredsstille de Krav, Stykket stillede. Af lignende Grunde

opnaaede den romantiske Komedie «Syvsoverdag», der blev skrevet som Feststykke i Anledning af Christian VIII.s Kroning (1840), ligeledes kun 5 Opførelser, men har ved den senere Gjenoptagelse 1872 i fuldt Maal vundet den Anerkjendelse, som dette ægte poetiske og paa særlig Vis dansk-nationale Skuespil fortjener.

I Aarene omkring Tronskiftet 1839 var H.s tidligere saa store Popularitet overhovedet i stærk Aftagen. Efter Provinsialstændernes Oprettelse havde «Den flyvende Posts Interimsblade» bragt forskellige politisk-ræsonnerende Artikler, hvis afgjort konservative Aand stærkt havde mishaget de liberale Ordførere og den Ungdom, som fulgte dem. Hvorledes H. bedømte den oppositionelle Bevægelse og dens Ledere — med Undtagelse af «Fædrelandet», for hvis fornemmere Holdning han nærede kvalificeret Agtelse —, giver sig tilstrækkelig tydelig til Kjende i 3. Akt af den apokalyptiske Komedie «En Sjæl efter Døden», hvor de liberale Institutioner og deres Mænd ere indlemmede i Trivialitetens Helvede. Dette Mesterværk af komisk Digtning udkom i Slutningen af 1840 som det omfangsrigeste og vægtigste Parti af de «Nye Digte», hvis øvrige Indhold udgjordes af Romancecyklen «De nygifte» samt Digtene «Gudstjeneste» og «Protestantismen i Naturen».

Vendte Publikum sig mere og mere bort fra H., saa gjorde denne til Gjengjæld stærkere og stærkere Front mod Publikum og trak sig omsider i stolt Fornemhed tilbage fra al Berøring med det masseagtige. I «Intelligensblade», som udkom i 4 Bind fra 1842—44, læste han Publikum Texten og varierede atter og atter Beviset for Mængdens selvfølgelige Mangel paa Evne og Berettigelse til at fælde Dom i aandelige Sager. Ogsaa Digtene i det samtidig udkommende Billedværk «Danmark, et malerisk Atlas» benyttede han til Udfald mod de nye politiske og litterære Tankers Talsmænd, og Satyrspillet «Nøddeknækkerne» (1845) samler som i et Brændeglas al den overlogne Foragt, hvormed Digteren fra sit mere ophøjede Stade ser ned paa Endelighedens rastløse, men paa samme Tid i højere Forstand meningsløse Færd, over for hvis Tilfældighed han peger paa Naturens, særlig Himmelklodernes, lovbundne Gang som den lysende Modsætning. De astronomiske Studier, som altid havde været ham kjære, optog i større og større Maal hans Tid og satte litterær Frugt i de 3 Bind af Aarbogen «Urania» (1844—46) med Afhandlingerne «Det astronomiske Aar» og «Om Tiden og dens Bestemmelse ved astronomiske Observationer» samt Monografierne

«Hven, tilforn Danmarks Observatorium» og «Sophie Brahe, en Hverdagshistorie fra det 16. og 17. Aarhundrede».

Kun én Gang endnu bragte H. sin Ungdomskjærlighed, Theatret, en Gave: 1847, da han anonymt skrev Toakts-Lystspillet «Valgerda»; det havde den politiske Tvedeling i Tiden til Æmne, men gjorde med digterisk Overlegenhed Ret og Skjel mellem den konservative og den liberale Retning og benyttede for øvrigt kun Konflikten som Udgangspunkt for en fint gennemført Handling og en paa samme Tid sikker og diskret Karaktertegning. Fra 1839 var han bleven fritagen for sin Forpligtelse til at oversætte et vist Antal Skuespil, imod at han til Gjengjæld skulde gennemlæse de til Theatret indleverede Arbejder, foreslaa tjenlige Forandringer i dem, han mente egnede til Opførelse, og have Tilsyn med de første Prøver. Dette Censorembede beklædte H. endnu, da Skuepladsen efter den frie Forfatnings Indførelse gik over fra Kongen til Staten og fik sin øverste Myndighed i Kultusministeren i Steden for som tidligere i den til Hoffet knyttede Theaterchef, under hvem de øvrige Direktører havde sorteret. Denne kollegiale Bestyrelsesform skulde nu opgives og en enkelt Mand sættes i Spidsen for Ledelsen med Ansvarlighed over for Ministeren. Det lykkedes Madvig at formaa H. til at overtage denne Post som den, der af alle udpegedes som den bedst kvalificerede, og under 23. Juli 1849 modtog han sin Udnævnelse. I 7 Aar — indtil 21. Juni 1856 — var H. Theaterchef, en stormfuld Periode, i hvilken ogsaa ved Theatret Tidens parlamentariske Ideer brødes med den styrende Avtoritet, medens denne ikke altid fandt den fornødne Støtte hos sin eneste foresatte, der i sin Egenskab af Minister ofte havde politiske Hensyn at tage til Stemningen i Rigsdag og Presse og maatte inddrage ogsaa Theatret under det do-ut-des-System, der, til Skade for Fastheden i Styrelsen, er den parlamentariske Forhandlings ledende Princip. Dertil kom den Vanskelighed, det altid — med eller uden Grund — volder en Theaterstyrer at have Scenens ypperste Kunstnerinde til Hustru, samt Rivninger af personlig Art, om end under Kunstens Maske. Disse Uoverensstemmelser førte til, at flere af Theatrets bærende Kræfter forlode H., ja endog oprettede en Konkurrence med det kgl. Theater. Det var navnlig denne Omstændighed i Forbindelse med de Angreb, Pressen begyndte at rette mod hans Hustrus Kunst, der bevægede H. til at tage sin Afsked og tiltræde en Udenlandsrejse til Berlin, Dresden, Marienbad og Prag. Han overtog paa ny sin Post som Censor og hen-

gav sig i sin Fritid med forøget Iver til sine videnskabelige Studier. Kun én Gang endnu gjæstede hans Sangmuse ham, da han 1857 ved Efterretningen om sin Ungdomsveninde Ida Bruns (Bombelles') Død skrev sit skønne, om Goethes Klarhed og Stemningsfylde mindende Digt: «De samle sig lig underfulde Drømme», hvilket han, som for at tilkjendegive sin Despekt for den politiske Presse, lod indrykke i Adresseavisen.

H.s lyriske Produktion er for øvrigt for en stor Del en Lejlighedsdigtning, der i Værd staar langt tilbage for dette hans sidste Digt, fordi Lejligheden har været en ydre, tvingende Tilskyndelse og ikke, som her, en indvortes vakt Stemning. Maa det end siges, at H. overhovedet er noget kølig i den lyriske Følelse og dens Udtryk, findes der dog mellem hans Digte klassiske Fuldkommenheder, der høre til vor poetiske Litteraturs uforgængeligste, ikke mindst de erotiske eller naturskildrende Sange i Vaudevillerne. Det er i det hele taget fra Theatret, at H. har øvet sin største Indflydelse paa vort Aandsliv, en Indflydelse, der i brede Strømme som i smaa Kanaler har gennemtrængt Nationen og gjort den i mange Maader til en anden, end den var før 1825, ved at føre dens Stemningsliv tilbage i dets gamle Leje, gjenføde dens komiske Skuespillitteratur og vække en Fremstillingskunst, som falder sammen med dens Naturs særegne Ytringsmaade. Sin Tidsalders æstetiske Smag har H. paavirket i en uberegnelig Grad ogsaa som den anerkjendte Mester i kritisk Kunst, som den første, der dømte ud fra en samlet og sammenhængende Lærebygning. H. har ingensteds gjort Rede for denne i dens Helhed, men den lader sig uden Vanskelighed konstruere ud af hans forskjellige kritiske Afhandlinger. Det Hegelske System, som han svor til, har vel stundum gjort Vold paa Fænomenerne for at faa dem til at passe og beskæftigede sig mere med Kunstens Former end med dens Aand; som Systemet selv vilde H.s Benyttelse af det nu kun have historisk Betydning, hvis ikke hans sikre og fine Smag — med de Begrænsninger, den i Følge sit Væsen havde og maatte have — havde stemplet hans Domme med et Præg af Vederhæftighed, af sund Sans og Sky for det affekterte, der ogsaa i hans Egenskab af Smagsdommer gjorde ham til et ægte Udtryk for hans Nations bedste Karaktertræk.

H., som 1850 var bleven Etatsraad, døde 25. Avg. 1860 under sit Sommerophold paa Herregaarden Bonderup ved Ringsted. Efter flere foregaaende samlede Udgaver af hans Skrifter fulgte i 1861 og

62 den store i 22 Bind, Halvdelen poetiske og Halvdelen prosaiske Arbejder.

J. L. Heiberg, Autobiografiske Fragmenter, Pros. Skrifter XI. Molbech, Dansk poetisk Anthologi IV, 1. Johanne Luise Heiberg, Et Liv, gjenoplevet i Erindringer, I—IV. P. Hansen, Ill. dansk Litteraturhist. Peter Andreas Heiberg og Thomasine Gyllembourg, en Beretning ved Johanne Luise Heiberg. Museum 1890. Breve fra og til J. L. H., 1862. Erslew, Forf. Lex. P. Hansen.

— J. L. Heiberg som *Filosof*. Da H. skulde vælge sin Livsgjerning, vidste han ikke, om han vilde være Diplomat eller Landmaaler, Naturforsker eller Digter. Man aner allerede heraf, at han ikke hørte til de stærkt ensidig udrustede, for hvem Naturen saa at sige allerede har valgt. I Virkeligheden delte han sig ogsaa hele Livet igjennem mellem forskjellige Beskæftigelser, og var han end først og fremmest Digter, saa førte hans stærke Interesse for at være dette med fuld Bevidsthed om, hvad han gjorde, ham dog til tillige efter en omfattende Maalestok at sysle med Digtekunstens Theori, Æstetikken, ja Filosofien i det hele. Medens Sibbern og Poul Møller stillede sig med en vis Kølighed over for det Hegelske System, blev H. dets ivrige og trofaste Tilhænger, og det blev en af hans Livsopgaver at indføre det i Danmark.

H. virkede for denne Opgave dels ved sine Forelæsninger paa den militære Højskole, dels ved Udgivelsen af forskjellige direkte filosofiske Afhandlinger og endelig ved at lægge Systemet til Grund for og lade det mere eller mindre tydelig træde frem i hans mange Anmeldelser og Kritikker. Naturligvis var det først og fremmest Kunstens, særlig Digtekunstens, Filosofi, der beskæftigede ham.

Den Hegelske Filosofis Ejendommelighed bestaar som bekjendt navnlig deri, at den har en overvejende intuitiv Karakter, skjult under den saakaldte immanente eller dialektiske Methode. H. søgte først ved et Par Afhandlinger at give sit Publikum Smag for Methoden og anvendte den derefter i sin Fremstilling af Æstetikken, dels i Afhandlingen «Om Vaudevillen», dels i den større Afhandling «Om Malerkunsten osv.». Han tredeler her Kunsten i «den materielle», «den illusoriske» og «den substantielle» Kunst; hvert af disse Led tredeles atter, saa at vi faa: Arkitektur, Skulptur og Relief; Havekunst, Maleri og Mimik; Musik, Rhetorik og Digtekunst. Digtekunsten falder selvfølgelig atter i de tre: lyrisk, episk og dramatisk Digtekunst, og under den sidste henrøre «det umiddelbare Drama», Tragedien og Komedien. Komedien spaltes igjen i adskillige Treheder, og i Toppen af det hele stilles Vaudevillen og

«den spekulative Komedie», de Former, H. selv særlig dyrkede. Som man ser, træder Vilkaarligheden frem omtrent paa ethvert Punkt af disse Tredelinger. Mangfoldige Læsere, der nærmest opfattede Systemet som en Slags Rangordning, forargedes særlig over, at H. stillede Vaudevillen over Tragedien. Værst var dog den Omstændighed, at Methoden saaledes fængslede H.s Interesse, at han opstillede det som den æsthetiske Kritiks væsentligste Formaal at undersøge, om et Digt nu ogsaa i ét og alt passede til den Ramme i Systemet, hvorunder det burde falde. Ud fra denne Synsmaade forkastede han som Theatercensor Ibsens «Hærmændene», fordi dette Digt i Følge sit Sagstof burde have været episk. Og ud fra samme Synspunkt gav han sin en Gang saa berømte «Bestemmelse af Oehlenschlägers Geni» som lyrisk-episk, som Geni for Romancen, men ikke for Tragedien eller overhovedet det dramatiske; aabenbart ligeledes en Vilkaarlighed, thi hvad der gjør Oehlenschläger stor som Romancedigter: hans sunde Naturlighed, hans rige, varme Følelse, hans storslaaede malende Evne og hans betydelige Kompositionstalent, gjør sig med samme Styrke gjældende i hans dramatiske Arbejder; og hvad der udgjør Svagheden i disse, hans stundum mere end barnlige Naivitet, træder i Virkeligheden lige saa kraftig frem i hans samlede Romancedigtning.

H.s ringe Interesse for de psykologiske Problemer, for det historiske og det individuelle i Menneskelivet, gav i det hele adskillige af hans Domme en skjæv Retning og forklarer bl. a. hans Mangel paa Syn for Shakspeares Storhed. Men med alt dette maa det ikke glemmes, at H. inden for vor Litteratur staar som Repræsentant for det første og kraftigste Forsøg, der er gjort paa at bygge en æsthetisk Kritik paa objektive, videnskabelige Principper. At han hentede disse hos Hegel, var des værre en Ulempe, hvorpaa hverken hans i øvrigt saa klare og sunde Omdømme, hans fint udviklede Smag eller hans rolige Besindighed fuldt formaaede at raade Bod.

G. Brandes, *Essays*.

K. Kroman.

Heiberg, Johan Ludvig, f. 1854, Filolog og Matematikhistoriker. H. er en Søn af Emil Theodor H., Læge ved Sygehuset i Aalborg, og Johanne Henriette Jacoba f. Schmidt, Søster til Professor i Anatomi ved Kjøbenhavns Universitet F. Th. S. Han blev født i Aalborg 27. Nov. 1854 og gik i Kathedralskolen der fra 1863—71, da han dimitteredes med Udmærkelse. 1872 tog

han filosofisk Examen og i Jan. 1876 filologisk-historisk Embedsexamen. 1877 vandt han Universitetets Guldmedaille for Besvarelsen af den filologiske Prisopgave. Fra Okt. 1876 til April 1877 vikarerede han for Bestyreren af Vejle private Latin- og Realskole, H. A. Krarup, og da han derefter var vendt tilbage til Kjøbenhavn, arbejdede han som Lærer dels i Hauchs Skole, dels i Borgerdydskolen i Kjøbenhavn. Dennes daværende Bestyrer, Professor Jean Pio, der havde set H.s ualmindelige Begavelse som Lærer, ønskede, at han en Gang med Tiden skulde blive hans Afløser; og efter Pios Død blev H. da ogsaa fra Sommeren 1884 Bestyrer af Borgerdydskolen sammen med Pios efterlevende Medbestyrer, Professor Søren Georg Møller. Under deres dygtige Ledelse hævede Skolen sig til at være en af Landets mest ansete private Latin- og Realskoler. Samtidig med sin Skolegjerning har H. udfoldet en meget rig videnskabelig filologisk Virksomhed. Fra tidlig Tid har han særlig følt sig hændret til Studiet af de græske Matematikere, og hans første Arbejde over dette Æmne blev hans Doktordisputats: «*Quæstiones Archimedææ*» (1879). Skriftet indeholdt Undersøgelser om Archimedes' Liv og Forfattervirksomhed samt Overleveringen af hans Skrifter, dernæst kritiske Bidrag til deres Textbehandling og en kritisk Udgave af et enkelt Skrift. Kort herefter kom han i Forbindelse med den store Teubnerske Boghandel i Leipzig, der overdrog ham at bearbejde de græske Matematikere for dens Forlag; H. har i den Anledning maattet foretage mange Udenlandsrejser for at samle Haandskriftmateriale, og med stor filologisk Dygtighed har han bearbejdet dette, saa at man nu endelig for første Gang har faaet ordentlige kritiske Udgaver af de fornemste græske Matematikere, hvis Værker hidtil vare blevne forsømte af Filologerne. Efterhaanden har han udgivet Archimedes (3 Bd., 1880—81), Euclides (5 Bd., 1883—88; en Del af Værkerne udgives af en anden Filolog), Apollonius fra Perga (2 Bd., 1891—93); hertil slutter sig en betydelig Række større og mindre Afhandlinger og Tidsskriftartikler med Bidrag til Oldtidsmatematikernes Litteratur- og Texthistorie (især «*Litterargeschichtliche Studien über Euclid*», 1882). Det er let forstaaeligt, at denne betydelige Udgivervirksomhed ikke har levnet H. megen Tid til skriftlig at behandle andre Sider af den klassiske Filologi trods hans vidtstrakte Læsning baade i den latinske og særlig den græske Litteratur; dog har han iblandt den Række Smaaskrifter, som Filologisk-historisk Samfund har begyndt at udgive i 1891, leveret nogle interessante Afhandlinger,

især «Aforismer om Hippocrates». Endnu maa nævnes, at H. i 1883, efter at Fru Johanne L. Heiberg havde udgivet sit mærkelige Skrift om P. A. Heiberg og Thomasine Gyllembourg, leverede et vægtigt Indlæg i den derved foranledigede litterære Strid, i det han stillede sig paa sin Slægtning P. A. Heibergs Side («Breve fra P. A. Heiberg», 1883). — H. ægtede 6. April 1879 Cathrine Asmusen, Datter af Ingeniørkapitajn M. A. 1883 blev han Medlem af Videnskabernes Selskab; 1892 udnævntes han til Professor.

Levnedsbeskr. af de ved Kbhvns Universitets Firehundredaarsfest promov. Doktorer. M. Cl. Gertz.

— J. L. Heiberg som *Mathematikhistoriker*. H.s Doktorafhandling: «Qvæstiones Archimedææ», der danner en Indledning til hans paafølgende Udgave af de opbevarede Arbejder af Archimedes, viste, at han ogsaa var i Besiddelse af de matematiske Forudsætninger for Udførelsen af dette Hverv. Det dertil nødvendige Kjendskab, ogsaa til saadanne Afsnit, som gaa ud over Matematikkens Elementer, havde han dog ikke erhvervet ved et samlet Studium af vor Tids højere Matematik, men ved at trænge ind i hvert enkelt Æmne, efterhaanden som han fandt det behandlet hos de gamle Forfattere. Ad denne Vej har han erhvervet sig en enestaaende Fortrolighed med disse Matematikeres egen Tankegang og deres Maade at udtrykke alle Enkeltheder paa. Han har haft rig Løjlighed til yderligere at udvikle den under den paafølgende Udgivelse af de opbevarede Hovedværker af Oldtidens 3 største Matematikere, Archimedes, Euclid og Apollonius. Denne Fortrolighed er først kommen ham til gode ved selve Udgiverarbejdet. Den har, ved Siden af hans fremragende filologiske Dygtighed, bidraget til at give hans græske Texter deres fra alle Sider anerkjendte store Paalidelighed. Den har spillet en endnu større Rolle ved Udarbejdelsen af de latinske Oversættelser, som ledsage Texten, og hvori H. ved en moderat Brug af moderne matematiske Tegn forstaar at gjøre de ofte meget vidtloftig fremstillede Beviser mere overskuelige, uden at noget væsentligt af de gamles Fremstillingsmaade gaar tabt for den opmærksomme Læser.

Den samme Fortrolighed med alle Ejendommeligheder ved den opbevarede græske matematiske Litteratur i Forbindelse med hans store Kjendskab til hele den græske Litteratur giver tillige hans Udtalelser om ethvert Spørgsmaal vedrørende Oldtidens Matematik, saaledes om Forstaaelsen af dunkle Steder, om Indholdet af tabte

Værker osv., en Vægt, der fuldt anerkjendes af de mest fremragende Dyrkere af Mathematikkens Historie og sikrer ham selv en meget høj Rang blandt disse. Denne hævder han ogsaa i Undersøgelser, som strække sig ud over Oldtiden. Som Udgiver har han nemlig maattet følge de gamle Texters Skæbner i Tidens Lob, og med de derhen hørende Undersøgelser har han forbundet Opmærksomhed for den Indflydelse, som de gamle matematiske Skrifter fik, da de i Renæssancetiden atter bleve bekjendte og efterhaanden bleve bedre forstaaede i Evropa. — Disse forskjellige historiske Undersøgelser findes, foruden i H.s Disputats og i Fortalerne til hans Udgaver af de gamle Matematikere, i Afhandlinger i den historisk-litterære Del af «Zeitschrift f. Mathematik u. Physik», i Videnskabernes Selskabs Oversigter og i «Litterargeschichtliche Studien über Euclid». Tillige har H. i «Philologus» givet Referater over de talrige fremkomne Arbejder om græsk og romersk Mathematik. *H. G. Zeuthen.*

Heiberg, Johanne Luise, 1812—90, Skuespillerinde og Forfatterinde. Hendes Fader hed Christian Heinrich Pätges, var født 1777 i Landsbyen Honnef i Hertugdømmet Berg ved Rhinen, lærte Bødker- og Vinkyperprofessionen i den rhinske By Linz, udvandrede, for at undgaa Militærtjenesten, til Danmark og nedsatte sig i Begyndelsen af Aarhundredet som Vinhandler i Kjøbenhavn. Her gjorde han Bekjendtskab med Henriette Hartwig eller Hirschborn, hvis jødiske Forfædre vare komne fra Holland til Byen Friedberg ved Frankfurt; fra sin Fødestad flygtede hun i en meget ung Alder, efter Sigende med en fransk Officer, kom til Hamborg, hvor hun fik Tjeneste hos et jødisk Herskab, og fulgte dette til Kjøbenhavn. I sit Ægteskab med H. Pätges fødte hun 9 Børn, af hvilke Johanne, der kom til Verden 22. Nov. 1812, var det næstyngste. I Bombardementet (1807) mistede Familien alt, hvad den ejede, og levede i en Aarrække under de trangeste Kaar, trods den energiske Husmoders ihærdige Bestræbelser for at holde sammen paa Stumperne. Hun drev Værtshushold og havde Middagsabonnement, bl. a. for Officererne ved 2. jyske Regiment. Da det 1816 fik Garnison i Aalborg, flyttede hun med, og her modtog den lille Johanne sin første Danseundervisning hos en af Regimentets Underofficerer. Han medgav hende, da Familien 4 Aar efter vendte tilbage til Kjøbenhavn, et Anbefalingsbrev til Solodanser Dahlén, og efter aflagt Prøve blev hun optagen i Theatrets Danseskole. Her kom hun snart til at høre blandt de fremmeligste; der blev komponeret

et Par smaa Entréer for hende og en anden flink Elev, den senere Solodanserinde Mad. Kretzschmer, og de to unge Piger fulgte med deres Lærer, P. J. Larcher, paa en Kunstrejse til Lybek og Hamborg.

Allerede forinden var Johanne P. bleven tagen i Tjeneste af Tale scenen, som benyttede de mest opvakte Danseelever til Udførelsen af Børneroller. 13. Maj 1823 havde hun været det ene af Cathrina Juuls Børn i «Christian IV's Dom», og Aftenen efter spillede hun Giovanni i «Correggio», i den nærmest følgende Tid bl. a. Fritz i «Den lille Hyrdedreng», andet Syn i «Macbeth» og Adonia i «Salomons Dom». Ved Nielsens Aftenunderholdning 8. Jan. 1826 fremsagde hun paa Tysk Castellis Digt «Lob der kleinen» og gjorde saa megen Lykke, at Frydendahl sikrede sig hendes Medvirkning ved sit Deklamatorium Maaneden efter (12. Febr.), ved hvilken Lejlighed hun sammen med Rosenkilde udførte Poul Møllers Dialog «Hans og Trine». Den modtoges med stormende Bifald, og J. L. Heiberg, som var tilstede, lod sig forestille for den unge Pige, takkede hende for hendes Udførelse og skrev med det juvenile Elskerpar som Centrumfigurer Vaudevillen «Aprilsnarrene», i hvilken Jfr. Pätges spillede Trine Rar første Gang 22. April 1826. Ved Sæsonens Begyndelse var hun bleven Elev ved Theatret med 25 Rdl. Sølv i aarlig Gage, og efter den store Succes med «Aprilsnarrene» udnævntes hun til «dramatisk Elev», hvorved hun fritoges for Dansetjeneste og fik sin Løn sat op til 100 Rdl. om Aaret. Fra nu af tog Udviklingen af hendes lige saa ejendommelige som smidige Talent en Fart, der satte hendes Samtid i den største Forbavselse og omgav hende med en stedse voxende Beundring. Heiberg lagde i «Et Æventyr i Rosenborg Have», «De uadskillelige» og «Prinsesse Isabella» Roller til rette for hende, Hertz byggede paa hende til Udførelsen af Julie i «Flyttedagen», Johanne i «Kjærlighed og Politi», Marie i «Arvingerne» og Lotte i «Amors Genistreger», Overskou beregnede Esperance i «Østergade og Vestergade» paa hende, og for det nye franske Repertoire, særlig Scribes Lystspil, kom hun just i det mest belejlige Øjeblik for at stemple dets Udførelse med den rette Stils Præg; hun spillede Maria i «Kjærligheds Drømme», Constance i «Braun & Comp.», Fanny i «Ustadighed og Kjærlighed», Isabella i «Gesandten», Agathe i «Den fortræffelige Onkel», Emmeline i «Den første Kjærlighed», Georgina i «Kvækeren og Danserinden» o. fl. Roller; ej heller maa glemmes Fruen i Tøpfers lille Spøg «Ser jer i Spejl», end mindre de større Skikkelser, hvormed hun gjorde det stærkeste Indtryk:

Preciosa i Wolffs og Webers lyriske Drama, Julie i Shakspeares Tragedie, Fenella i «Den stumme» og Agnete i «Elverhøj».

Under denne blændende kunstneriske Udvikling var der naturligvis ogsaa foregaaet en Forandring i den unge Skuespillerindes sociale Stilling. Medens Barndomshjemmet sank dybere og dybere ned i Armod, mest paa Grund af Faderens ligeglade Energiløshed, aabnede den store og dannede Verden sine Døre for den beundrede Kunstnerinde, hvis Ungdom og interessante Personlighed gave hendes Spil forøget Interesse og Omgangen med hende en egen Charme. Kort efter «Aprilsnarrenes» Opførelse havde Heiberg indført hende hos sin Moder, Fru Gyllembourg, og i den lige saa fintdannede som elegante Kreds, der samledes hos Søkadetakademiets Chef, Shakspeares Oversætter, Kommandør Wulff, blev hun en velset og feteret Gæst. Den unge Piges naturlige Takt erstattede hendes Mangel paa selskabelig Opdragelse, hun greb instinktmæssig det rette i Holdning og Udtryksmaade og blev, trods sin beskedne Tilbageholdenhed og sit tarvelige Toilette, Gjenstand for manges Hyldest, ja sværmeriske Tilbedelse. Til dette lette Liv paa Samfundets Højder, til Fantasiens lyse Verden paa Scenen stod Fattigdommen og Ufreden i Hjemmet i en grel Modsætning, saa meget mere som ogsaa andre og vanskeligere Forhold tyngede paa den unge Pige. En 13 Aar ældre Mand, Joh. Gebhard Harboe, Assistent ved det kongl. Klædeoplæg, havde ved et Tilfælde gjort hendes Bekjendtskab i hendes tidlige Barndom, taget sig af hendes Undervisning og efterhaanden hildet sig i en heftig Forelskelse, som, da han mente at turde gjøre Regning paa Forældrenes Samtykke, lod ham optræde som en Slags skinsyg Mentor for hende; han bevogtede hendes Veje, plagede hende med sin Mistanke og sine Mistydninger og søgte samtidig at vinde hende ved de oprigtigste Hengivenhedsbeviser, alt imedens han selv led ved at se hende inddragen i større og rigere Kredse, hvortil hans Indflydelse ikke strakte sig, og gjorde hende, som det andet Offer for dette uklare Forhold, den hjemlige Tilværelse til en Kval. I denne mislige Situation kom det til hende som en stor og uventet Lykke, at hendes faderlige Ven i Theaterstyrelsen, Jonas Collin, tilbød hende Optagelse i Ægteparret Wexschalls Hjem paa Theatrets Regning. Nytaarsdag 1829 flyttede hun til dette Kunstnerhus — kun om Hjørnet, fra Vingaardsstræde til Laxegade, men alligevel ind i en anden Verden. Den store Skuespillerinde Anna Wexschall, f. Brenøe, var et elskeligt Menneske, som tog sig af sin Myndling med moderlig

Ømhed og den dannede Kvindes Forstand paa hendes Tarv, Violinisten Wexschall var Virtuøs paa sit Instrument, en gennemmusikalsk Personlighed og en livfuld Natur med stor Sans for Humor og Komik; i deres Hjem samledes en munter og opvakt Kreds af Forfattere, Kunstnere og aandfuldt interesserede Mennesker. Under disse Forhold brød den saa længe kuede Livsglæde med dobbelt Magt frem hos den unge Pige, og hendes Væsen undergik en fuldstændig Forvandling; Efterretningen om, at hendes lidenskabelige Tilbeder havde taget sig af Dage, eftersøgt af Politiet som mistænkt for Underslæb, kastede kun en forbigaaende Skygge over hendes Tilværelse: den var jo paa samme Tid Budskab om Ophøret af et knugende Tryk. Med Kunstnerparret Wexschall, Nielsen og nogle andre af Theatrets Kunstnere gjæstede hun i Sommeren 1829 Christiania, hvor det mest levende Bifald blev hende til Del; under Opholdet her erfarede hun, at hun (under 18. Juli) var bleven udnævnt til kongl. Skuespillerinde med 300 Rdl. i aarlig Gage.

Af hendes mange Tilbedere havde adskillige haft Frierhandskerne paa. Heiberg havde bejlet til hende, men faaet et skaansomt Afslag; ligeledes hans Ven, den ædle og aandfulde Dr. Møhl. Hos Wexschalls forestillede man hende, at lige Børn lege bedst, og raadede hende til at forlove sig med en Skuespiller. Den unge Christoffer Hvid, som havde debuteret i Marts 1829, kom meget der i Huset, og hans Kurmageri begunstigedes af dets Værtinde. Under denne daglige Paavirkning kom Forlovelsen omsider i Stand, men hvorvel han var en dannet og nobel Personlighed, gik det snart op for hende, at hun havde begaaet et Misgreb, og hun led meget derunder. Imidlertid stundede det Wexschallske Ægteskab sin Opløsning i Møde, og J. P. maatte se sig om efter et andet Hjem. Fru Gyllembourg tilbød hende sit, og Udsigten til jævnlig at se og tale med Heiberg var vel ikke det mindst virksomme af de Motiver, der dreve hende til at modtage det venlige Tilbud. Han vedblev at have den første Plads i hendes Beundring og, uden at det altid stod klart for hende, ogsaa i hendes Hjærte; hans usvækkede Virken for hendes Vel, hans uforandrede Finhed og Ridderlighed i Samkvemmet med hende afsatte et stærkere og stærkere Indtryk af dyb Hengivenhed. Under Opholdet hos Fru Gyllembourg blev Forbindelsen med Hvid løst og opløst, stiltfærdig og harmonisk fra begge Sider, og lige saa stiltfærdig foregik der mellem J. P. og Heiberg en Tilnærmelse, der umærkelig gled over til en fast Pagt imellem dem — en Forlovelse, som de

ikke meddelte til noget Menneske, end ikke til Fru Gyllembourg. Først Sommeren efter bleve hun, gamle Heiberg i Paris og Johannes Forældre indviede i Hemmeligheden, og 31. Juli 1831 fandt Vielsen Sted i Slangstrup Kirke, forrettet af Heibergs gamle Lærer Pastor P. Hansen. Hvedebrødsdagene tilbragtes i Lyngby, og ved Theaterprøvernes Begyndelse flyttede de nygifte til deres Hjem paa Christianshavn, i Brogade Nr. 3, hvor Fru Gyllembourg sluttede sig til den unge Husholdning.

Den 19aarige Fru H. fortsatte det glimrende Løb, som Jfr. Pätges havde begyndt, og hendes Navn blev under en lang Kunstnerbane det berømteste, vor Scene har ejet. Som Barn og som pur ung Pige havde hun fejret Triumfer i Roller, der fordrede barnlig Uskyld, komisk Air og ungdommelig Livsglæde; til dem føjede hun nu, paavirket af urbane Omgangsformer og modnet af den høje Intelligens, der omgav hende, sit store Repertoire af det franske Konversationsstykkets elegante, aandfulde Damer, men tillige en Række kvindelige Karakterer af stærkt Følelsesliv og lidenskabelig Sindsbevægethed. Af de o. 180 nye Roller, hun udførte i Tiden fra Sept. 1831 til Juni 1856, da hendes Theaterliv foreløbig blev afbrudt, fremhæve vi i kronologisk Orden: Prinsesse Eboli i Schillers «Don Carlos», Lise i «Kjøge Huskors» af Heiberg, Grevinde Clara Villier i «Et Fejltrin» og Camilla i «Frierens Besøg» af Scribe, Juliette i «De danske i Paris» af Heiberg, Christine i «Dronningen paa 16 Aar» af Bayard, Lady Teazle i «Bagtalelsens Skole» af Sheridan, Titelrollen i «Donna Diana» af Moreto, Susanne i «Figaros Giftermaal» af Beaumarchais, Marie i «Alferne» af Heiberg, Delphine i «Advokatens Kone» af Mélesville, Petrine i «Den eneste Fejl» og Petrea i «Debatten i Politivennen» af Hertz, Charlotte i «Guldkorset» af Mélesville, Antonie i «Sparckassen» af Hertz, Sophie i «Nej» af Heiberg, Fru Vertpré i «Enkens Mand» af Dumas, Ragnhild i «Svend Dyrings Hus» af Hertz, Hertuginde af Langeais i «Frieren og hans Ven» af Ancelot, Preciosa i «Farinelli» af de Forge m. fl., Nancy Hardcastle i «Fejltagelserne» af Goldsmith, Rosaura i «Livet en Drøm» af Calderon, Ernestine i «Kjærligheds Drømme» af Scribe, Zoë i «Kammeraterne» af Scribe, Cæcilie i «Mulatten» af H. C. Andersen, den kvindelige Titelrolle i «Dorotea og Gomez Arias» af Calderon, Anna i «Syvsoverdag» af Heiberg, Helene i «Svanehammen» og Louise i «Indkvarteringen» af Hertz, Abigael i «Et Glas Vand» og Aline i «En Lænke» af Scribe, Titelrollen i «Dina» af Oehlenschläger, Parthenia i «Ørkenens Søn» af Halm,

Titelrollen i «Amanda» af Hertz, Denise i «Møllen i Marly» af Mélesville, Jolanthe i «Kong Renés Datter» af Hertz, Maritana i «Don Cæsar de Bazan» af Dennery, Judita i «Valgerda» af Heiberg, Rose i «Fruentimmerskolen» af Molière, Titelrollen i «Viola» af Shakspeare, Karine i «Trolddom» af P. V. Jacobsen, Titelrollen i «Ninon» af Hertz, Emilie i «Hr. og Fru Møller» i Høedts Bearbejdelse af Bayards Lystspil, Titelrollen i «Tonietta» af Hertz, Myrrha i «Sardanapal» af Byron, Margucrite i «Dronning Marguerites Noveller» og Grevinde d'Autreval i «Kvindens Vaaben» af Scribe og Legouvé, Titelrollen i «Ruth» af Athalia Schwartz, Fiorella i «Den yngste» af Hertz, Hanna i «Tilfældet har Ret» af Goldoni.

Dette Repertoire omfatter saa at sige den hele Skala af kvindelige Karakterer og menneskelige Sindsretninger — fra Ragnhilds dæmoniske Lidenskab og Grevinde Villiers Fortvivlelse («Et Fejltrin») over Verdensdamens sikre Selvbevidsthed og spillende Vid til den pureste Uskyldigheds uberørte Væsen i Skikkelser som Molières Agnes, Hertz' Amanda og Heibergs Marie (i «Alferne»). Barnet begyndte med Fremstillingen af Ingenuer, hvis Alder og Udvikling stemmede med dets egen, men ej heller den unge Kone glemte det paalidelige Tonefald og den ægte Naivitet, der skal præge Jomfrueligheden hos en Antonie i «Sparekassen» eller en Petrine i «Den eneste Fejl». Og medens allerede det unge Talent aabenbarede sin sjældne Dybde i en Rolle som Shakspeares Julie, voxede i Aarenes Løb dets Udtryk for den flammende Kjærlighed, den dybe Lidenskab, den haabløse Fortvivlelse, paa samme Tid som den selskabelige Konversations aandfulde Replik og spillende Skjæmt beherskedes med den mest fuldendte Kunst. At Scribes og overhovedet det nyere franske Lystspils Indtrædelse i vort Repertoire faldt sammen med Tilstedeværelsen af et saa rigt og mangfoldigt, paa én Gang saa frodig voxende og saa sikkert behersket Fremstillingstalent som Fru H.s, blev af uberegnelig Betydning for Arten af Theatrets Kunst i en lang Aarrække og hævede, hvad Udførelsen angaar, Scenen op i Rang med Udlandets bedste. Men endnu større Betydning for Aandslivet i det hele fik det andet Sammentræf, at den fremblomstrende nationale Skuespildigtning kunde regne med en saa fint forstaaende og saa fantasifuldt opfindende Kunstnerpersonlighed som hendes. Hun virkede inspirerende paa Digterne og derigjennem frugtbargjørende paa Litteraturen. Hendes Ægtefælle, der med «Aprilsnarrene» havde gjort

hende «sin første Kjærlighedserklæring», modtog fra Indtrykket af hendes Talent den ene Impuls efter den anden, og for Hertz var hun ligefrem den tilskyndende Genius, hvis Væsen han har belyst fra de forskjelligste Sider i det rigt vekslede Galleri af kvindelige Naturer, som hans dramatiske Digtning indeholder. Kun til to af vore Klassikere stod hendes Kunst i et løsere Forhold. I det Holbergske Repertoire var hun en sjælden Gæst, skjønt hendes Lune ingenlunde behøvede at nægte sig det bredere Udtryk, hvor et saadant gjordes fornødent; hun havde en Tid lang Lyst til at overtage Leonorerne og forsøge paa at give den Holbergske Elskerinde en noget stærkere karakteriseret Personlighed, end hun sædvanlig har, men hendes Ønske blev uopfyldt, hvorimod hun saa at sige gjenfødte et Par andre Holbergroller og gjorde dem fra oversete eller vragede Opgaver til Fremstillinger af den mest fængslende Interesse: 1831 den stumme Engelke Hattemagers i «Barselstuen» og 1850 Lucretia i «Den vægelsindede». De store Linjer i Oehlenschlägers tragiske Pathos, det lidet sammensatte i hans Karakter-skildring fandt ikke Sangbund i Fru H.s kunstneriske Naturel; hun indrømmer selv, at hun ligesom manglede Ballast til at føre slige oldnordiske Snækker i Havn. Selvfølgelig, da Oehlenschläger beherskede det tragiske Repertoire, var hun en og anden Gang med i hans Dramer: Bertha i «Carl den store», Dæmonen i «Sokrates», Tym i «Knud den store»; men først da Oehlenschläger for hendes — og sin egen — Skyld, for at tage hendes altovervindende Talent ogsaa i sin Digtning's Tjeneste, skrev «Dina», vandt han derved en Triumf og skaffede sit Drama en Fremgang paa Bræderne, som intet af hans andre Skuespil kunde opvise Magen til. Det var efter Fru H.s 7. Udførelse af denne Rolle — 17. Nov. 1842 —, at begejstrede Tilskuere spændte sig for hendes Vogn og trak hende fra Theatret hjem til hendes Bolig i Bredgade, hvor der 5 Dage efter, paa hendes 30 Aars Fødselsdag, blev bragt hende et Fakkeltog af Studenter og afsunget en henrivende Notturmo af Hertz, i hvilken hun hilstes som den, der lig «Titania paa Tronen til Sandhed hæver Illusionen».

Hvad en Mand som J. L. Heiberg i intellektuel Henseende maatte være for en Kvinde som sin med saa mange Udviklingsmuligheder udrustede Hustru, behøver ingen nærmere Paavisning. Ikke mindst paavirkedes hun af den Omgangskreds, som i dette eksklusive Hjem, der var lukket for al efemer Indrykning, fik Lov til at samles om det af Ægteparret og Fru Gyllembourg dannede

Focus. Her vare i de tidligere Dage Poul Møller, Weyse, H. C. Ørsted, Andræ og Tscherning stadige Gjæster, senere Martensen, Madvig og Hall. Fra den første til den sidste Tid var Henrik Hertz, den med Heibergs Aandsretning mest kongeniale Digternatur, Husets trofaste Ven; hans yndefulde Hirschholmdigte male det sommerlige Samliv mellem ham og det Heibergske Trekløver. Hvor langt deres aandelige Baner end strakte sig, vare Heibergerne dog overvejende Hjemmemennesker. Fremmed Skuespilkunst havde Fru H. kun set lidet af. Med sin Mand besøgte hun 1836 Paris, levede der meget sammen med gamle P. A. Heiberg og vandt hans Fortrolighed; hun saa, hvad der var at se af Komædie i Sommertiden, og beundrede højlilig den allerede da aldrende Mlle. Mars. 1839 var hun for sin Helbreds Skyld i Ems, paa hvilken Rejse Bekjendtskabet indlede med den store kjøbenhavnske Kjøbmand Th. Suhr, hvis Landsted «Sølyst» blev hendes og hendes Mands Sommerhjem i mange Aar. Stockholm gjæstede hun 1852, og 1854 gjennemgik hun en Bådekur i Marienbad for at forvinde Følgerne af en langvarig og livsfarlig Sygdom, som havde holdt hende borte fra Theatret i største Delen af Sæsonen 1852—53. Havde Fru H. i Løbet af sit Theaterliv været omgivet af en Hyldest, som næsten ikke kjendte Grænser, saa viste det sig om muligt endnu mere under hendes Sygdom, hvilken enestaaende Plads hun indtog i Nationens eller i alt Fald i Hovedstadens Bevidsthed. Der udstedtes daglige Bulletiner om hendes Befindende, som om hun havde været en fyrstelig Person, og da hun optraadte paa ny 30. Marts i den lille Vaudeville «En Sommeraften» — hvis anonyme Forfatter hun selv var —, blev hun Gjenstand for Ovationer, hvis Lige Skuespilhuset aldrig havde set.

Hun havde i Begyndelsen af Halvtredserne været ikke saa lidet opreven af de Stridigheder, som herskede ved Theatret under hendes Mands Direktorat, og især i den Sæson, da de udvandrede Konkurrence gjorde Forholdene dobbelt vanskelige, havde hun med en forbavsende Kraftanspændelse baaret saa at sige hele Repertoiret. Da Heiberg tog sin Afsked 1856, fik hun — efter at hun 20. Juni for 7. Gang havde spillet Mamsel Hanna i «Tilfældet har Ret» — Permission for største Delen af den følgende Sæson og rejste til Udlandet sammen med sin Mand. 18. April 1857 optraadte hun paa ny som Ninon, modtagen med stormende Hyldest af det tæt besatte Hus; men hun fandt snart Samarbejdet med den nye konstituerede Direktør (Christensen) umuligt og søgte under 16. Okt.

1857 sin Afsked. Kultusministeriet (Hall) prøvede ved Forhandlinger paa at rokke hendes Beslutning, men den stod fast, og 3. Marts 1858 modtog hun sin Afskedigelse med Pension og sagde 8 Dage senere Publikum og sine Kunstfæller Farvel i en varm Henvendelse, som indrykkedes i Bladene.

Fru H.s Theaterbane var dog ikke afsluttet dermed. Da Tillisch i Juni 1859 var bleven Theaterchef, bestemte hun sig for at give efter for Kultusminister Monrads indtrængende Anmodninger om at vende tilbage til Scenen, og 5. Okt. optraadte hun paa ny som Lady Teazle i «Bagtalelsens Skole», overvældet med Blomster og hilst med uendelig Jubel. Indtil Udgangen af Sæsonen 1863—64 udførte hun af mere betydningsfulde nye Roller Lady Macbeth, Maria Stuart i Schillers Tragedie, Fru Thompson i «En Kurmethode» af Hertz og Thusnelda i «Fægteren fra Ravenna» af Halm. Hendes sidste Optræden fandt Sted 2. Juni 1864 som Elisabeth Munk i «Elverhøj». Under Linde—Berners Direktion overtog hun 1867 Sceneinstruktionen og satte i de 7 Aar, hun udøvede denne Virksomhed, adskillige store og vanskelige Stykker i Scene, deriblandt Bjørnsons «Maria Stuart», Ibsens «Kongsæmnerne» og «De unges Forbund», «Syvsoverdag» o. fl.

Fru H., der efter sin Mands Død (25. Avg. 1860) havde adopteret 3 forældrelose Pigebørn, rejste i Foraaret 1874 med disse til Schweits og Italien; en Del Sygelighed hjemsøgte hende paa denne Rejse, men hun kom dog styrket tilbage og bevarede fra nu af til højt op i Aarene en mærkelig kraftig Helbred, som hun styrkede ved aarlige Rejser til norske og svenske Badesteder; især i Norge var hun en jævnlig Gjest, kjendt som faa andre danske, og befandt sig vel i den skønne Natur og blandt en Befolkning, hvis «Saltvandspræg» tiltalte hende. Sin sidste Sommer tilbragte hun i Hornbæk og døde efter nogen Tids Svagelighed i Kjøbenhavn 21. Dec. 1890. 4. Jan. gav Theatret en Mindefest for hende; til Fantus' Rolle i «Syvsoverdag» havde C. Ploug som Prolog og Epilog knyttet de Ord, der fremhævede den afdødes Betydning for den danske Scene.

Det er dog ikke med denne alene, at hendes Navn er fast forbundet. Ogsaa i Litteraturen har J. L. Heibergs Hustru sat sig Spor. Halvt for Spøg betraadte hun Journalistikkens Bane, da hun 1844 skrev «En Modeartikel» i sin Mands «Intelligensblade», og endnu samme Aar leverede hun, ligeledes under Anonymitetens strængeste Skjul, en Anmeldelse af «Barselstuens» Opførelse til «Fædrelandet»,

Aaret efter en rosende Fremhævelse af Foersoms Spil i «Debatten i Politivennen». Tanken om dramatisk Produktion vaagnede hos hende, da hun paa sin Opfordring til Heiberg om at skrive et nyt Skuespil fik Svaret: «Skriv selv!» Denne Tilskyndelse modnede hos hende, langsomt og besindig, et Par Lystspilideer, som vare udsprungne af de Person- og Naturiagttagelser, som hun jævnlig havde Lejlighed til at anstille. De to Smaastykker «En Søndag paa Amager» (opført 1848) og «Abekatten» (opført 1849), til hvilke Musikken var komponeret af Forfatterinden, stemples af strængere Dommere, der fandt deres idylliske Stemning alt for sødladen, som «Duftvaudeviller», men vandt — med Fru H., M. Wiehe, Rosenkilde, Phister og Fru Sødring i Hovedrollerne — en lige saa afgjort som vedvarende Tilslutning hos det store Publikum og ere tilsammen blevne opførte 231 Gange paa det kongelige og dertil endnu 122 Gange paa de andre kjøbenhavnske Theatre. Den ovfr. nævnte Vaudeville «En Sommeraften» er derimod kun spillet 8 Gange. Den fine Karakteristik af Fru Gyllembourg, der indleder 2. Udgave af de samlede «Hverdagshistorier» (1866), skyldes uden Tvivl ogsaa Fru H.s Pen, og 1882 udgav hun den opsigtvækkende, i flere Oplag udkomne Bog «Peter Andreas Heiberg og Thomasine Gyllembourg, en Beretning, støttet paa efterladte Breve». Paa sine Erindringer var hun begyndt at skrive allerede 1855, og mange Aar inden hendes Død laa det voluminøse Manuskript færdigt. Hun ønskede dog ikke selv at opleve dets Offentliggjørelse, og først 1891 udgav Rigsarkivar A. D. Jørgensen de 2 første, Aaret efter de 2 sidste Bind: «Et Liv, gjenoplevet i Erindringen». Faa Skrifter ere her hjemme blevne imødesete med saa megen Forventning og læste med saa stor Ivrighed, endnu færre have vakt saa megen Debat. Naar denne er forstummet, vil der blive tilbage et Memoireværk, som vilde være en Mærkelighed i enhver Litteratur og i lange Tider vil hævde en fremragende Plads i vor paa Grund af Fortællerindens interessante Livsløb, hendes Skildring af de betydelige Mænd og Kvinder, hun har staaet nær, og hendes Ræsonnementer om den Kunst, hun øvede som en af sin Samtids ypperste Skuespillerinder.

Overskou, Den danske Skueplads IV—VII. Johanne Luise Heiberg, Et Liv, gjenoplevet i Erindringen, I—IV, 1891—92. A. Aumont, J. L. Heiberg og hans Slægt paa den danske Skueplads. *P. Hansen.*

Heiberg, Karl Friedrich, 1796—1872, Publicist, var født 29. Okt. 1796 i Klensby ved Slesvig. Hans Fader var den tyske

Scenes Reformator, den berømte Skuespiller Friedrich Ludwig Schröder (f. 3. Nov. 1744 i Schwerin, † 3. Sept. 1816 i Rellingen). Moderen hed Anna Maria v. Schwarzenfeld, var fra Wien og døde 1846 i Rellingen. Schröder, der i Forvejen var gift, har rimeligvis valgt at give sin Søn det fremmede, men paa den Tid ved Peter Andreas Heiberg bekjendte Navn for at bortlede al Mistanke fra sig. H. blev opdraget hos en Læge Hilbrecht i Slesvig, blev 1817 Student fra Slesvig Domscole, studerede Jura i Kiel, Berlin og Heidelberg og tog 1821 juridisk Examen paa Gottorp. 1825 blev han Underretsadvokat (1830 Notarius publicus) i Slesvig, hvor der i Forvejen var ikke mindre end 20, til Dels brødløse Advokater, hvis store Antal blev en Ulykke for Landet, da den i Tyverne vaagnende Liberalisme gav dem Levebrød som Deltagere i den offentlige Drøftelse af Landets Anliggender. H. var en af de mest skrivende, i Førstningen dog mest om juridiske Sager, snart i «Heidelberger Jahrbücher», snart i Elvers' «Themis», og ved den augsburgske Konfessions 300 Aars Jubilæum i Rostock 1830 opnaaede han den juridiske Doktorgrad («De familiari Patriciorum»). Det var en Tid lang hans Hensigt at gaa Universitetsvejen, men den af Uwe Lornsen vakte Bevægelse greb ogsaa ham, og fra nu af var han med Liv og Sjæl Politiker. Hans første Brochure, «Das Recht der Theilnahme an dem Verfassungswerke in Schleswig-Holstein», udkom 1831. Fra 1835—40 udgav han 9 Bind «Schleswig-Holsteinische Blätter» af statistisk, historisk og politisk Indhold, hvori navnlig 2 længere Afhandlinger om Homagialeden og Arvefølgen vakte Opsigt, og skrev samtidig utallige Artikler til en Mængde inden- og udenlandske Blade.

Efterhaanden som Liberalismen i Slesvig slog om til Separatisme, gjorde H., som endnu i 1841 forsvarede P. H. Lorenzen imod Hertugen af Augustenborgs voldsomme Angreb i «Itzehoer Wochenblatt», Svingningen med, hvortil nogle Sammenstød med Censuren vel bidrog. Betegnende for den Aand, der efter Otto Moltke kom ind i Regeringen paa Gottorp med Joseph Reventlow-Criminil, var det, at Slesvig-Holsteneren H. var en af de første, der paa hans anbefaling 1842 fik Overretsadvokatbestalling. H. traadte nu mere og mere frem som slesvig-holstensk Agitator. Han var Hovedmanden for «Schleswig-holsteinischer Advokatenverein», som stiftedes paa et Møde i Rensborg 26. Sept. 1842. Denne Forening, hvis Sekretær og Kasserer H. var, blev Hovedværkstedet for Slesvig-Holstenernes Planer imod Danmark. Desuden oprettede han i 1843

sammen med Gülich en «patriotisk Forening», der dog næppe kom til at virke meget, da Hertugen af Augustenborg ikke sympathiserede med de ham for liberale Stiftere. Slesvig-Holstenerne give H. Æren for at have opfundet den blaa-rod-hvide Fane, og blandt de mange Protester, der fremkom imod Christian VIII's aabne Brev af 8. Juli 1846, var H.s «Das souveraine Herzogthum Schleswig-Holstein» maaske en af de skrappeste. 1848 valgtes H. til Medlem af den saakaldte «konstituerende Landsforsamling», hvor han stemte imod «die Unterwerfung». 1851 blev han udelukket fra Amnestien, men snart efter amnesteret og vendte nu tilbage til Slesvig, hvor han, da han ikke kunde faa sin Advokatbestalling fornyet, i 1857 etablerede en Bog- og Musikhandel, men samtidig i Smug fortsatte sin Agitation. Hans Hus var Samlingsstedet for de misfornøjede i Slesvig. Adressebevægelsen i 1860 fremkaldte en langvarig Undersøgelse imod ham, som havde Lukningen af hans Boghandel til Følge. Kort efter Slesvigs Besættelse af de allierede Tropper i 1864 gaves der ham en ny Advokatbestalling, og han optraadte nu atter som en ivrig, men uegennyttig Talsmand for Hertugen af Augustenborg, hvilken Sag han blev tro til sin Død, 16. Avg. 1872. Han ægtede 15. Sept. 1835 Asta Sophie Charlotte f. Komtesse Baudissin

(f. 7. Maj 1817), Datter af Carl Chr. Greve B. og tidligere gift med Oberst Sigismund Carl v. Gähler, fra hvem hun var skilt.

Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex. *H. R. Hiort-Lorenzen.*

Heiberg, Ludvig, 1760—1818, Rektor, Broder til Forfatteren P. A. H. (s. ndfr.), blev født i Vordingborg 12. Sept. 1760 og gik i Latinskolen sammesteds, hvorfra han dimitteredes 1777. Næste Aar tog han filosofisk, 1783 filologisk Examen og 1785 Magistergraden i Filologi. 1786 blev han Konrektor ved Ribe Kathedralskole, 1797 Rektor ved Kathedralskolen i Odense, hvor han virkede til sin Død, 21. Sept. 1818; siden 1810 var han titulær Professor. Han har skrevet en betydelig Mængde mindre Afhandlinger, som for største Delen findes spredte omkring i Tidsskrifter og Skoleprogrammer. En Del af dem drejer sig om Skolespørgsmaal som Forholdet mellem Skolen og Hjemmet, Skoletugten og Skolens Reform. I andre behandler han dansk Lexikografi, især i Tilknytning til B. G. Sporns bekjendte Værk om «Enstyldige danske Ords Bemærkelse», hvoraf han leverede en ny Udgave med en Levnedsbetegnelse af Sporn og enkelte Tillæg (1807); i Anledning heraf blev han opfordret til og paatog sig ogsaa at arbejde med paa

*Anna Margaretha
Henriette, f. Käm-
niger,*

Videnskaberne Selskabs danske Ordbog, men naaede næsten ikke at faa udrettet noget. Af Arbejder i den klassiske Filologi har han kun leveret nogle mindre Bidrag til den græske Lexikografi (i et Program fra Odense 1815) og desuden danske Oversættelser af en Del Skrifter af Lucian; disse have vel adskillige vellykkede Steder, men i det hele taget er deres danske Sprogform dog ikke meget tiltalende og blev ogsaa Gjenstand for Kritik paa hans egen Tid. — Han ægtede 4. Maj 1790 Francisca Mathilde Hansen (f. i Kjøbenhavn 11. Febr. 1770, † i Odense 15. April 1836), Datter af Kancelliraad, Brygger og Raadmand Jens H.

Erslew, Forf. Lex. N. M. Petersen, Den dsk. Lit. Hist. V. C. Molbech, Vidensk. Selsk. Hist. S. 395. *M. Cl. Gertz.*

Heiberg, Peter Andreas, 1758—1841, Publicist, Visedigter og Skuespilforfatter. Hans Forældre vare Mag. Ludvig H., Rektor ved Vordingborg lærde Skole, og Inger Margrethe f. Heiberg. H. fødtes 16. Nov. 1758 i Vordingborg. Da Faderen, som i høj Grad havde gjort sig fortjent af Vordingborg Skoles Reorganisation, allerede døde 31. Avg. 1760, flyttede Moderen med sine 2 Smaadrenge til sin Fader, Præsten ved Vemmetofte Mag. Peder H. († 1775). Denne var allerede bleven stokblind i sit 40. Aar, men var ikke desto mindre en kraftig og virksom Mand. Allerede i Bedstefaderens Præstebolig viste Dattersønnen Tegn paa det satiriske Lune, som senere skulde udmærke ham. Trods alle smaa Skjælsstykker samt de Følger deraf, som ikke altid kunde undgaas, have sikkert H.s Barndomsaar i Vemmetofte baade været frejdige og lykkelige. Men alvorlige bleve Dagene, da Moderen flyttede tilbage til Vordingborg, for at hendes Sønner kunde komme i Latinskolen der. 1774 blev H. dimitteret og tog Aaret derpaa Examen philos. Herefter opholdt han sig et godt Aars Tid hos sin Morbroder T. S. Heiberg, der var Præst i Kirke-Saabu. Han maa have benyttet Tiden vel her; thi allerede 1777 meldte han sig til den nylig indførte store filologiske Examen og opgav endogsaa langt mere, end der fordredes (fornemmelig i Græsk). Han klarede sig glimrende.

H. har aabenbart forment, at han nu «var noget», og med Grund. Hvor meget maa det da ikke have saaret hans ærekjære Hjærte endnu i de ældres Selskab at blive behandlet som en Dreng eller et ubetydeligt, ungt Menneske. Stødt tilbage ved dette Forhold fra de ældres Side har H. søgt andet Selskab, der muligvis ikke altid var det bedste. Saa vidt vi kunne skjønne, har han for

at hjælpe paa sin uheldige pekuniære Stilling og de Afhængighedsforhold, som fulgte heraf, søgt Lykken i Spil eller ved stadig forhøjede Indsatser i Tallotteriet. Han har været uheldig, gjort Gjæld, og da han ikke har kunnet betale den, er han af Frygt for Gjælds-fængselet i Midsommeren 1779 flygtet til Sverige, hvor han har ladet sig hverve til Soldat. At noget kriminelt skulde have været Grunden til denne Flugt, er mindre end rimeligt. Senere, da Aar vare svundne, blev han af litterære Modstandere paa en tvetydig Maade sigtet for i sin Tid at have begaaet et Tyveri. H. tilbageviste ikke alene med Harme disse ondskabsfulde Sigtelser, men truede endog med at lade «Lovene tale». Dette havde H. sikkert ikke vovet, hvis han virkelig havde forbrudt sig mod Lovene; thi det vilde ikke have faldet hans Modstandere vanskeligt gennem Politiet at faa den formentlige, langt fra gamle Lovovertrædelse opsporet, og havde H. da vist sig at være skyldig, vilde han have været borgerlig fortabt. — Efter en Tid at have tjent som svensk hvervet Soldat lykkedes det H. ved sin Farbroder i Bergen, Klokker J. Heibergs Hjælp at købe sig fri. En kort Stund opholdt han sig derpaa ved Upsala Universitet, hvor han agtede at tage Doktorgraden. Men snart opfordrede hans Farbroder ham til at komme til Bergen, hvor han mente Udsigterne for Brodersønnens Fremtid vare lysere. Der hen drog H. i Aaret 1782.

Her begynder et nyt Afsnit af H.s Liv. Efter en kort Tid at have tjent som Huslærer hos en Provst Krog blev han ansat som Kontorist hos en af Byens Storhandlere, Etatsraad Krohn. H.s Stilling var i Begyndelsen meget behagelig. Krohn havde særdeles Nytte af sin kundskabsrige og flittige Kontorist, og det sagdes almindelig rundt om i Byen, at Principalen i en nær Fremtid vilde gjøre ham til sin Svigersøn. Da forstyrredes pludselig det gode Forhold ganske. Et Bedrageri fra Krohns Side, som H. meget mod sin Vilje var bleven tvungen til at deltage i, vakte hans Harme i den Grad, at han ikke kunde lade være at meddele sin Broder i Kjøbenhavn det hele. Brevet blev læst af uvedkommende, og Grossererens Forbitrelse kjendte nu ingen Grænser. H. maatte strax forlade hans Hus. Efter 3 Aars Ophold i Bergen maatte H. drage tilbage til Kjøbenhavn. Men fra det Øjeblik af nærrede han en sand Modbydelighed for alt Handelsvæsen.

I Kjøbenhavn fik han snart Ansættelse hos Notarius publicus, og 1787 erholdt han Bestalling paa at være Translator i det spanske, portugisiske og flere Sprog. Allerede 1779 var han for første Gang

optraadt i Litteraturen med en Oversættelse af Moses Mendelsohns «Phædon». Nu udgav han en fri Oversættelse af Jean de Laveaux' satiriske Fortælling «Eusebius eller, hvad Frugt man høster af Dyden i vore Tider». Dette Arbejde tilstillede han Rahbek (der paa hin Tid vel meget førte «Dyd» og atter «Dyd» i Pennen) med en spydig Dedikation. Herover udspandt der sig en lille litterær Bataille, hvorunder de unge Forfattere sagde hinanden en Del Grovheder; men det hele blev dog uden videre Følger. Under de sig nærmende politiske Brydninger fandt H. og Rahbek snart hinanden som frisindede Mænd. Omtrent samtidig med «Eusebiusfejden» udkom det første Nummer af «Rigsdalersedlens Hændelser». Ideen til dette satiriske Tidsskrift, som udgaves med ubestemte Mellemlum, har H. faaet fra den engelske Forfatter Johnston, men Stødet, som angav dets Retning, er aabenbart kommet fra Riegels' «Kjøbenhavns Skilderi», der allerede 1786 havde taget sin Begyndelse, og hvori Udgiveren med skaanselløs Bitterhed blottede Hovedstadens sociale Brøst. Ogsaa disse vilde H. til Livs, men hans Stil og Maade at polemisere paa have i meget et Fortrin for Riegels'. Mangt vil nu forekomme os antikveret i disse Flyveblade; men Interesse ville de altid beholde som Bidrag til Tidens Krønike, og om, hvad H. forstaar ved Satireskrivning, give de mere end én Oplysning. Naar han saaledes siger: «En Satyricus maa sige den rene Sandhed, intet laste uden Overbevisning, ikke rose af Frygt og aldrig laste af Had, og naar han overbevises om et eller andet Sted at have fejlet, da bør han være lige saa villig til at erkjende sin Fejl, som han er haard i at forekaste andre deres. Paskvillanten derimod siger aldrig Sandhed», — saa har H. aabenbart her villet udtale «en litterær Trosbekjendelse, som han i det hele og væsentlige kan siges aldrig at have svigtet». «Rigsdalersedlens Hændelser» (2 Dele) sluttede med Udgangen af 1793.

Allerede 5 Aar forinden var H. optraadt som Skuespilforfatter med Intrigestykket «Forvandlingerne». Æmnet er taget af en Novelle af Cervantes og ikke heldig lokaliseret; ikke des mindre gjorde Stykket Lykke og drev H. til fortsat Arbejde for Theatret. Samme Aar, som «Forvandlingerne» opførtes (1788), skrev han Karakterkomedien «Heckingborn»; men dette kan dog lige saa lidt som det foregaaende kaldes et godt dramatisk Arbejde. Højere end disse Stykker staar H.s Operaparodi «Holger Tyske» (1789), der fremkaldte en hel Fejde i Litteraturen, hvorunder det længe tilbageholdte Had mod den gennem Enevældens Tider kun alt

for meget Overhaand tagende Tyskhed kom til Udbrud. Medens H.s Operaparodi kun gav Anledning til denne «Holgerfejde», og han selv ikke tog Del deri, fremkaldte en kritisk Bemærkning om Skuespillet «Heckingborn», der fremsattes af Tode, som misbilligede, at Baggesen blev «epigrammatiseret» for sin Opera, et lille Fejdeskrift fra H., betitlet «Formaninger til den unge Tode». Heri fingerede Forfatteren, at det var Todes Søn (en Dreng, han havde set med en Notitsbog i Theatret), som hin efter hans Formening uheldige kritiske Bemærkning skyldtes. Det hele var kun et sarkastisk Indfald af H., der skulde ramme Faderen og ikke Sønnen. Men det ganske spidsborgerlige Kjøbenhavn (for ikke at tale om Tode selv og hans uheldige Adjudant Gutfeldt) tog i høj Grad Forargelse af dette Indfald; og da H. havde erfaret, at det oven i Kjøbet havde forstyrret Todes «huslige Rolighed», fandt han sig beføjet til offentlig at udtale sin Beklagelse over den *Maade*, han havde polemiseret paa, medens han samtidig forbeholdt sig Ret til at protestere mod Todes uefterrettelige Kritik.

Det var dog ikke som skjønletterær Forfatter, H. skulde vinde Betydning i sit Fødelands Historie. Hans Navn er derimod uløselig knyttet til de politiske Bevægelser, som fandt Sted her hjemme i det 18. Aarhundredes sidste Decennium. — De første Efterretninger om Revolutionens Udbrud i Frankrig 1789 gjorde kun lidet Indtryk paa Hovedstadens intelligente Ungdom. Tvært imod, da Prinsregenten med sin Brud holdt sit Indtog i Kjøbenhavn i Sept. 1790, blev det unge Ægtepar modtaget af Befolkningens Jubel, og H. var selv med til paa taktfuld Maade at hylde dem i Sang og Kantater. Da hændte det sig, at H. i de samme Dage paa Opfordring fra et privat Selskab skrev en Vise, hvori han (med Motiver fra et vittigt Indtogstransparent hos en Skomager) snærtede «de Vonner, Vanner og De'cr» og udtalte, at kun «Idioter» vare blevne behængte med Ordner ved denne Lejlighed, hvorimod fortjente Mænd vare blevne forbigaaede. For denne Vise, der uden H.s Medvirking blev offentliggjort, blev han af Politiretten idømt en Bøde paa 150 Rdl. som den, «der havde tilladt sig en dumdristig Kritik af Hs. Maj. Kongens Forhold». Denne Sag gjorde H. meget populær: man fandt Politimesterens Tjenstiver i høj Grad utidig, ja selv Chr. Colbjørnsen dadlede ham derfor og fik Reskriptet af 3. Dec. 1790 udgivet, i Følge hvilket Trykkefrihedsmisbrug for Fremtiden skulde forfølges ved de almindelige Retter og ikke, som hidtil, paatales af Politimesteren. Fra nu af anvender H. sit Digtertalent

saa godt som udelukkende i den politiske Satires Tjeneste. Hans Viser gjøre stormende Lykke hos det kjøbenhavnske Publikum, som efterhaanden stærkere og stærkere paavirkes af Luftningerne fra Frankrig.

Allerede tidligere havde H. spottet tysk Vindbeutleri og Frækhed i sit Enakts-Skuespil «Virtuosen» (1789). I Jan. 1792 opføres nu under stærk Tilslutning fra Publikums Side hans Femakts-Komedie «De Vonner og de Vanner», hvori der polemiseres skarpt mod Korruptionen inden for vor den Gang halvtyske Landofficersstand. Som Kontrast hertil lader Forfatteren et hæderligt Lys falde over vor Flaades Befalingsmænd, der i Modsætning til Landetaten vare lige saa nationale som populære. Men paa højere Steder forargedes man over denne skarpe Skjellen mellem «den røde» og «den blaa Kjoles» Bærere, og Stykket blev for Fremtiden forbudt. Det kunde ikke være synderlig opmuntrende for H. at se det første af hans dramatiske Arbejder, som ganske havde slaaet igjennem hos Publikum og lovede at skaffe Forfatteren saa vel som Theaterkassen en betydelig Indtægt, henlagt af rent illitterære Grunde. Denne hans Utilfredshed maatte forøges, da den nye Theaterchef, Grev Ahlefeldt, der selv havde opmuntret H. til at skrive Enakts-Stykker, forkastede et saadant, fordi han (efter Sigende) læste dets Titel galt: Hofsnogen i Steden for «Hofsorgen». I den Strid, som derefter udspandt sig, havde H. aldeles det store Publikum paa sin Side. Men fra nu af tabte han Lysten til at skrive for Theatret. Der skulde ikke gaa lang Tid, inden ogsaa Lysten og Modet til at skrive politiske Viser blev ham berøvet.

26. Febr. 1794 brændte Christiansborg Slot. Ved denne Lejlighed, hvor den kongelige Families Fare og Tab vare Gjenstand for alle Hovedstadbeboeres Deltagelse, havde den engelske Gesandt Hailes vist en højst taktløs Opførsel. H. revsede ham skarpt herfor i en til Rahbeks «Danske Tilskuer» indsendt Artikel. I den Anledning klagede Hailes til Bernstorff, og denne lod «Tilskuerens» Redaktør sagsøge. Men Hof- og Stadsretten frifandt ham. Hailes var meget forbitret. Kort efter skrev H. en ny politisk Vise. I dens 5. Vers havde han givet «King George» (III) det Raad ikke at lade sig lede i sin Statsstyrelse af en Mand som den yngre Pitt (der paa den Tid var almindelig forhadt i Kjøbenhavn) og tilføjet:

«Han tror ej, Briten mukke tør,
 hvor gal han endog Sagen gjør;
 tror I, godt Folk! slig Politik
 kan længe holde Stik?»

At H. ved denne «han» har forstaaet Pitt, er der ingen Grund til at tvivle om; men Bernstorff henværte «han» til «King George» og sørgede for, at Generalfiskalen efter allerhøjeste Ordre anlagde Sag mod H. Denne blev i Nov. 1794 af Hof- og Stadsretten dømt til en Mulkt paa 300 Rdl. Dommen var uforsvarlig og saa meget mere at beklage, som den senere blev benyttet til at aggrave hans Landsforvisningsdom.

Fra nu af synes H. at have besluttet ikke mere at optræde som offentlig Skribent. Forholdene medførte dog, at han ikke vedblivende kunde holde sig tilbage. Den vindige unge Republikaner M. C. Bruun (III, 172), der som Dramaturg støttedes af Rahbek, havde i «Svada» væltet sig ind paa H., fordi denne forfægtede Mad. Preislers Ret til at spille Sigbrit i Samsøes Tragedie «Dyveke». H. var ikke sen til at give den unge Mand Svar paa Tiltale, og Bruun replicerede atter paa en uforskammet Maade. Af dette Skjænderi mellem to ansete liberale Publicister kunde efter de kjøbenhavnske frisindedes Formening «kun Fanden have Fryd», og de skyndte sig med at faa H. og Bruun forligte. Ikke desto mindre havde navnlig Bruuns Maade at polemisere paa vakt Anstød hos indflydelsesrige Mænd, og saaledes bidrog denne «Dyvekefejde» til, at Ønsket om en ny Presselov blev stærkere og stærkere. I den offentlige Debat, som i den Anledning udspandt sig, deltog H. med sin lille, klare «Draabe i det store Hav af Skrifter om Skrivefrihed» (1797). H. havde ikke skrevet denne lille Brochure af Lyst; «Sagens Vigtighed» ligesom tvang ham dertil. Og om den Dom, der senere drev ham i Landflygtighed, ogsaa heri fandt Udtalelser, der kunde forøge hans Skyld, saa var det dog navnlig den Del af hans Forfattervirksomhed, der faldt under og efter «Notarialfejden», der fremkaldte Dommen.

Notarialfejdens Aarsag var følgende: H. havde i 10 Aar assisteret den gamle Notar Schmidt til dennes fuldstændige Tilfredshed. Schmidt havde derfor lovet ham, at han skulde gjøre alt for at faa ham udnævnt til sin Eftermand i Embedet. Dette synes H. ogsaa at have været saa sikker paa, at han opgav den visse Exspectance, han (i Maj 1790) havde faaet paa sin Svigerfaders Dispachørbestilling. Ikke desto mindre havde H. søgt 2. Deputeret i Kancelliet, Chr. Colbjørnsen, for at faa yderligere Stadfæstelse af sit Haab om Notarposten. Colbjørnsen havde da, efter H.s Sigende, «i meget smigrende Udtryk opmuntret dette Haab». Da hændte det sig, at N. D. Riegels under H.s korte Sommerophold i Norge

(1797) udgav nogle aabne Breve til ham. Disse fremkaldte et skarpt og haanligt Modskrift fra Colbjørnsens Side, hvori ogsaa H. fik et hvast Sideblik, fordi Riegels havde kaldt ham «sin Ven». Riegels' Adfærd ved denne som ved flere andre Lejligheder var baade uklog og taktløs; thi da nu H. ansøgte om Notarposten, indstillede Colbjørnsen saa vel som de andre Kancelliherrer ikke H., men en Professor Olsen til Embedet. H. havde ikke kunnet vente sig andet af Kancellipræsident Brandt og 1. Deputeret, Schou; men paa Colbjørnsen, den erklærede Frihedsmand, der selv i sin Tid havde opmuntret ham til at bruge sin satiriske Pen, havde han sikkert haabet. At denne Skuffelse har fremkaldt Bitterhed i H.s Sind, er naturligt, og at den har forenet sig med den Mistænksomhed, som var ham medfødt og særlig udviklet under hans Livskæbner, er rimeligt. I de Flyveskrifter, han udgav mod sin heldige Medbejler til Notarposten: «Suum cuique» og «Si tacuisses etc.», mærker man tydelig, at han formener, det er Colbjørnsen, der staar bag ved det hele.

H. har paa dette Tidspunkt (Avg. 1798) følt sig stærkt trykket, ja forpint. Olsen havde til Regeringen indgivet Ansøgning om, at flere Translatører maatte blive ansatte, og H. mente, han havde gjort dette ikke alene for at hjælpe paa sig selv, men ogsaa for at skade H. i hans Brøderhverv. Hertil kom hans private Sorger. H. tilstaar selv, at han under disse ulykkelige Forhold har taget sin Tilflugt til farlige Stimulanser (rimeligvis Opium). Dette Forhold forklarer den Hensynsløshed, der fra nu af kan spores i hans Polemik, især i den berømte «Sproggranskning», hvor hvert Ord er en rammende Pil. Det var her, han i Artiklen «Privilegier», benyttende sig af den bibelske Fortælling om Achab og Naboth som et gjennemsigtigt Slør, sigtede Colbjørnsen for skammelig Adfærd i en Sag, hvorved en Mand i Nærum mistede sin Ret til at drive Erhverv som Krovært. Da der, efter at H.s «Sproggranskning» havde set Lyset, blev anlagt Sag mod ham af Regeringen for Udtalelser i dette saa vel som i andre af hans Skrifter, derimellem Afhandlingen «Politisk Dispatch» i Kvartalsskriftet «For Sandhed», troede hele den store Del af Publikum, der var paa H.s Side, og denne selv, at det var Colbjørnsen, der var Skyld i Sagsanlæggelsen og paa den Maade søgte at hævne sig. H. holdt under hele Processen Publikum à jour med Sagens Gang ved at udgive sine Forsvarsindlæg. Først da den nye Presseforordning af 27. Sept. 1799 fremkom, saa han sig nødsaget til at standse sin

«Læsning for Publikum». Ogsaa denne Forordning har H. tilskrevet Colbjørnsens Initiativ, men med urette. Det hele skyldtes en Pres- sion fra den russiske Regerings Side; derimod har Colbjørnsen som Regeringens juridiske Konsulent tydeligvis Del i Ansaret for, hvad der kom til at staa i Forordningens Paragraffer. For H.s Ved- kommende fik den nye Lov tilbagevirkende Kraft, og 24. Dec. (Juleaften) 1799 faldt hans Dom: den lød paa, at han skulde for- vises Kongens Riger og Lande. Hvad der synes at have været det mest tyngende Anklagepunkt i H.s Proces, var hans Ytring i «Suum cuique», at han i sin Tid var bleven tiltalt for «Udtryk mod Master Pitt, som Kongen befalede skulde anses som brugte mod Kongen af Storbritannien». H. forlod Kjøbenhavn 7. Febr. 1800. Forinden saa vel som under selve Afrejsen var han Gjen- stand for den største Deltagelse og Hyldest fra den kjøbenhavnske Befolknings Side.

Skjønt H. aldrig mere skulde gjense sit Fødeland, er der dog ingen Tvivl om, at han saa vel som hans Venner inderlig har troet og ventet, at hans Landsforvisning blot skulde være foreløbig. Om en Tilbagekaldelse var der dog ikke Tale, dertil vare Regerings- mændene, ikke mindst Kronprins Frederik, alt for forbitrede over den Skribentvirksomhed, H. havde udfoldet i det sidste Par Aar, saa vel som over det Bifald, den havde vakt. Da hans Hustrus Utroskab var bleven ham bekjendt, viste han en Stund stor Iver for at faa Lov til at komme tilbage: han vilde endog være nøjet med et Fængselsophold i Citadellet, om han blot kunde faa Lov til at opdrage sin unge Søn Johan Ludvig (s. ovfr.). Dog ogsaa denne Beslutning opgav han, stødt tilbage af den uærlige Maade, hvorpaa hans Hustru, der synes for alt i Verden ikke at ville have haft ham til Kjøbenhavn, omgikkes de Ansøgninger, han betroede i hendes Hænder. Af denne hans Hustru, Thomasine Christine f. Buntzen, hvem han havde ægtet 7. Maj 1790, findes ovfr. (VI, 401) en egen Biografi.

I Paris fik H. Ansættelse i Bureau des traducteurs under Udenrigsministeriet. Ved sine solide Kundskaber, sin Arbejdsevne og sin Samvittighedsfuldhed vandt han snart den bekjendte Talley- rand og efter ham de andre Udenrigsministres Velvilje. Men under de meget forandrede Forhold efter Napoleon I's Fald fik han 1. Jan. 1817 en hæderlig Afsked med 3000 Frs. i Pension. En stor Glæde nød H. et Par Aar efter ved at modtage sin Søn Johan Ludvig, der som ung Dr. phil. kom til Paris. Han søgte at gjøre ham

hans 3aarige Ophold i Verdensstaden saa behageligt og lærerigt som muligt. Men Sønnens Udgifter vare ikke lette at afholde, og efter hans Afrejse maatte den gamle indskrænke sine Fornødenheder til det mindst mulige.

I den sene Alder optog H. atter sin Forfattervirksomhed. Han udarbejdede og fuldendte en stor kriminalretlig Afhandling, som han allerede for Aar siden havde paabegyndt under de Rejser i Udlandet, han havde foretaget i Udenrigsministerens Følge. Af denne Afhandling udkom et Brudstykke, «Om Dødsstraffene», i Christiania 1820, hvori Forfatteren afgjort erklærer sig mod disse. 1822 udgaves i Paris hans «Lettres d'un Norvègien de la vieille roche, ou Examen des changemens, qui menacent la constitution du Royaume de Norvège». Heri advarede den frisindede Forfatter det Folk, hvorfra han stammede, mod de Forslag, den svenske Regering gjorde til Forandring i den norske Konstitution. 1826 udkom i Christiania H.s «Politiske Aforismer», medens en spansk Oversættelse af dette Skrift blev forbudt af «den hellige Kongregation i Rom», «en uventet Ære, som Forfatteren reklamerede sin Andel af». 1827 udkom den for H.s politisk-juridiske Standpunkt mærkelige Afhandling: «Hvad betyder Ordet «arbitrær»?», 1828 «Enevældens Indførelse i Danmark», 1829—30 de avtobiografiske Skrifter: «Tre Aar i Bergen» og «Erindringer», alle i Norge. Intet af H.s senere Skrifter udkom i hans Fødeland. Da en Gang en Artikel af ham, trykt i Kjøbenhavn, var bleven mærket med den danske Censors «Imprimatur», havde han derved faaet en saadan Afsky for at udgive noget, der skulde bære dette Stempel, at han ikke forsøgte at faa nogen Bog ud paa dansk Forlag. Denne Kjendsgjerning staar dog i ingen som helst Forbindelse med nogen Animositet mod det danske Folk; tvært imod de danske, som kom til Paris, vare altid sikre paa at træffe den venligste Modtagelse og beredvilligste Vejledning hos H. H.s «Erindringer» handle mere om de mærkelige Mænd, Forfatteren er truffen sammen med, end om ham selv; kun én vigtig Oplysning give de os om H.: at han gjennem hele sin Landflygtighedsperiode har nydt de Folks Agtelse, han kom i Berøring med; og at vise dette turde ogsaa have været hans Hensigt med hint avtobiografiske Skriffs Udgivelse. — H. var nu over Støvets Aar og havde sikkert haabet snart at skulle gaa bort. Men des værre havde Skæbnen bestemt det anderledes. I Begyndelsen af 30erne udviklede en Øjensvaghed, der allerede for flere Aar siden havde ængstet ham, sig i den Grad,

at han snart blev fuldstændig blind. Mere og mere følte han sig forladt og ensom. En enkelt Gang blev han oplivet af Sønnens og Svigerdatterens Besøg i Paris; men i Regelen mente han, at Sønnen forsømte ham utilbørlig med Breve. Endelig, 30. April 1841, kom den Død, den haardt prøvede Mand saa længe havde ventet paa.

Faa af H.s Skrifter kunne endnu have Interesse for det store Publikum, dertil have de alt for meget slaaet Rod i den Tid, hvori de ere fremkomne; men som Aktstykker til Tidshistorien ere de af betydeligt Værd. H. var egentlig ikke skabt til Partifører, dertil var han en alt for stejl Natur og selvstændig Karakter; ej heller var han i Stand til at opstille eller hensynsløst gennemføre noget bestemt politisk Program, i saa Henseende var han for lidet doktrinær og alt for kritisk. Han havde Modbydelighed for Enevælden i den idolatoriske Form, visse Perioder af det 17. og 18. Aarhundrede kjendte den: han ønskede, at Regenterne skulde være Folket ansvarlige for deres Regerings Førelse; men han priste de forstandige og oplyste Konger, der vogtede sig for slette Raadgivere og samvittighedsfuldt sørgede for deres Undersaatters Tarv. Han hadede den Adelsmand, der henviste ham til sit Stamtræ, inden han nævnede ham sine Fortjenester; men han bøjede sig for den højbyrdige Mand, der aldrig glemte, at Adelskab forpligter (jvfr. H.s store Digt «Selvstændighed», Bearbejdelse efter Churchill). Han satte den ærlige Republikaner højt, men afskyede Jakobinismens Udskejelser (jvfr. Fierval i «Menneskekjenderen»). Kun ét Sted, i «Politiske Aforismer», har H. med udhævet Tryk fremsat sit politiske Ideal, og d. e. «en Regeringsform, der udelukker alt, hvad der er arbitrært» (∴ al Vilkaarlighed og Egenmægtighed, som Lovene ikke kunne beskytte en imod). «Er blot en Stat saaledes organiseret og denne Organisation redelig holdt ved lige, er det H. ligegyldigt, om Statsoverhovedet kaldes Kejser eller Konge, Præsident eller Konsul.» Da H. mere end én Gang under sin Landflygtighed udtaler, at de Meninger, han har lidt for, saa langt fra at være forandrede, snarere i Aarenes Løb ere tiltagne i Styrke, maa vi lade det bero ved hin Erklæring; thi det turde dog være mindre korrekt at tillægge H. andre politiske Anskuelser end dem, han selv har tillagt sig paa en Tid, hvor intet som helst Hensyn kunde tvinge hans Tunge til Forsigtighed.

Faa have som H. med rette været Gjenstand for den offentlige Opmærksomhed og de frisindedes Tilslutning her hjemme; thi faa

have vidst og endnu færre vist som han, at det egentlige Frihedssind, det eneste, der kan bære et Folks politiske Liv, bestaar i den ærlige Forstandighed, hvormed man vejer sine Meninger, den Uegenlykke, hvormed man gjør dem gjældende, og den mandige Uforsagthed, hvormed man fastholder dem. At H.s københavnske Medborgere i ham saa den ideale Frihedsmand, deres Stands liberaleste og dygtigste Repræsentant, er da vel forstaaeligt. H.s Landsforvisningsdom kan aldrig forsvares. Med Presseloven af 27. Sept. 1799, der drev ham ud af Landet, lammedes den danske Frihedsudvikling for et halvt Aarhundrede, og han efterlod i vort politiske og litterære Liv en tom Plads, som i over en Menneskealder ikke kunde fyldes.

Rahbeks Erindringer. Hist. Tidsskr. 3. R. II og 6. R. III. Breve fra og til J. L. Heiberg. Breve fra P. A. Heiberg, udg. af J. L. Heiberg, 1883. B. Smith, Literære Personer og Forhold i Slutn. af d. 18. og Beg. af d. 19. Aarh. Holm, Den offentlige Mening og Statsmagten 1784—99. H. Schwanenflügel, P. A. Heiberg, 1892. *H. Schwanenflügel.*

Heiberg, Peder Andreas Christian, 1837—75, Botaniker, er født 29. Sept. 1837 i Lunde ved Odense og Søn af ovennævnte A. C. L. H. († 1891). Han blev Student fra Odense 1854, Cand. mag. i Naturhistorie 1860 og giftede sig 12. Juni s. A. med Louise Sophie Holm (Datter af Raadmand, Kapitajn og Skibsreder P. L. H. i Helsingør), med hvem han fik en ikke ubetydelig Formue. For Doktorgraden disputerede han 1863 («*Conspectus criticus diatomacearum Danicarum*»). Han opholdt sig derpaa i Udlandet, mest Schweits og Italien, 1863—65 og gjorde senere i Aarenes Løb flere mindre Udenlandsrejser. I Efteraaret 1865 blev navnlig ved hans Initiativ den botaniske Forening gjenoplivet og «*Botanisk Tidsskrift*» stiftet; han selv blev Redaktør af dettes 2 første og lidt af 3. Bind. Omtr. 1867 kastede han sig ind i det praktiske Liv og deltog navnlig i Søudtørringsarbejder (paa Laaland, ved Korsør, Sønder sø ved Ballerup, i Vestjylland); men dette medførte hans økonomiske Ruin, og han endte med Konkurs. Da hans Hustru var død af Brystsyge i Mentona (19. Marts 1871), giftede han sig faa Maaneder efter (15. Sept. s. A.) paa ny, med Otilie Margrethe Hauch (f. 22. Marts 1847), Datter af Digteren J. C. H. I flere Aar, vist fra 1867—73, boede han ved Sønder søen, derefter i Hellebæk, hvor han døde pludselig 20. Marts 1875; 14. Sept. s. A. døde hans Hustru, ligeledes pludselig. Begge Ægteskaber vare barnløse.

H. var en begavet Mand, en skarp og kold Logiker, kritisk

og polemisk. Var han vedbleven at dyrke Videnskaben, vilde han utvivlsomt være bleven en fremragende Repræsentant for Botanikken ved vort Universitet. Hans første og eneste større Arbejde, den nævnte Disputats, anses af Specialister for et værdifuldt Arbejde, der des værre, fordi det er skrevet paa Dansk, næppe har faaet den Betydning, som det fortjener. Den overordentlige Omhu i Undersøgelsen og Nøjagtighed i Fremstilling og i Tegning, der udmærke dette Arbejde, vise sig ogsaa i hans morfologiske og anatomiske Arbejder, der ere publicerede i «*Botan. Tidsskrift*». Han havde mange Planer med Hensyn til Arbejder over Danmarks Plantevæxt; der eksisterer et Korrekturark og en Del Manuskripter til en «*Dansk Exkursionsflora*»; han tænkte paa en omfattende morfologisk og biologisk Bearbejdelse af de danske Blomsterplanter, og i sin sidste Levetid optog han Planen om en populær «*Flora Danica*» og fik 4 Tavler udførte. — Hans polemiske og kritiske Natur aabenbarede sig dels i Stiftelsen af «*Botanisk Tidsskrift*», der, udstyret aldeles som Schiødtes «*Naturhistorisk Tidsskrift*», tillige var bestemt til at undergrave Naturhistorisk Forening, hvis Formand Steenstrup var. Han var dernæst den ledende Aand i det rent personlige Angreb, der fra 1867 rettedes mod A. S. Ørsted, Professor i Botanik ved Universitetet, i Anledning af den af Ørsted foretagne Ændring af et videnskabeligt Navn, et Angreb, der førte til en Retssag, men endtes ved Voldgiftskjendelse af Fenger (1869). Endelig rettede han selv i «*Botan. Tidsskrift*» II (1867) et overmaade heftigt og nærgaaende Angreb paa Ørsted i Anledning af dennes Tydning af Gymnospermernes Blomster; om der end var meget uklart og uholdbart i denne, retfærdiggjorde dette dog ikke Angrebets Hensynsløshed; han kom i den Anledning i Konflikt med Botanisk Forening og traadte ud af Bestyrelsen i Begyndelsen af 1869 (s. Ørsted, *Et Forsøg paa Eristikens Anvendelse*, 1868; *Botan. Foren. Festskrift* 1890). — Med 1868 afsluttedes H.s botaniske Virksomhed. I 1874 publicerede han under Navnet «*Victor Norfelt*» et Skrift: «*Er det ikke paa Tide at ophæve Folkekirken og afskaffe Statsgejstligheden?*»

Botan. Tidsskr. XII.

Eug. Warming.

Heiberg, Peter Wilken, f. 1840, Læge. P. H. er en Søn af nedennævnte Professor Søren Johan H. og fødtes i Kjøbenhavn 24. Juli 1840. Dimitteret 1860 fra Metropolitanskolen studerede han Medicin, tjente som Underlæge ved Ambulancen under

Krigen 1864 og tog Lægeexamen 1867. Derefter fungerede han som Kandidat ved Almindeligt Hospital og Kommunehospitalet og dyrkede samtidig et videre Studium af Fysiologien under Panum, hvorefter fremgik Erhvervelsen af Universitetets Guldmedaille for Besvarelse af en fysiologisk Prisopgave i 1867 og af Doktorgraden i 1869. 1868 nedsatte han sig i Thisted, kastede sig i sin Lægevirksomhed særlig over den operative Kirurgi og Gynækologi og gjorde sig allerede 1869 — forinden Antiseptikens Indførelse — bemærket i vide Kredse ved at udføre det første heldig forløbende Kejsersnit i Danmark. I de følgende Aar foretog han flere Studierejser til Udlandets kirurgiske Klinikker og udvidede bestandig sin operative Virksomhed. 1874 blev han Distriktslæge i Thisted, 1879 i Viborg, hvor han tillige blev Læge ved Sygehuset og derved fik sin kirurgiske Virksomhed yderligere udvidet. I de lægevidenskabelige Tidsskrifter har han givet Meddelelser fra sin Klinik. — Han ægtede 1868 Zarah Margrethe Cathrine Krieger († 1870), Datter af Kapitajnlieutenant Christian K., og 1874 Abelone Marie Bonne, Datter af Jærnstøber Marius Vilhelm Sabinus B. i Thisted.

Carøe og Selmer, Den danske Lægestand, 6. Udg.

Jul. Petersen.

Heiberg, Søren Johan, 1810—71, Døvstummelærer og Præst, blev født i Kjøbenhavn 1. Juni 1810 og var Søn af Peter Wilken H., Forstander for Vartov Hospital († 1842), og Elisabeth Catharina (Else Christine) f. Schrøder. Han blev Student fra v. Westenske Institut 1827, theologisk Kandidat 1836 og s. A. Lærer ved det kgl. Døvstummeinstitut. Efter at han havde gjort en Udenlandsrejse 1838—39 for at gjøre sig bekjendt med Døvstummevæsenet, blev han Førstelærer, Forstander og Præst ved Døvstummeinstitutet 1839. 1858 blev han Medlem af dets Direktion og senere Formand for samme. Indtil Maj 1865 bestyrede han med udmærket Dygtighed dette Institut, til hvilket hans Hovedvirksomhed knytter sig. I Efteraaret 1839 flyttedes det fra Stormgade til sin nuværende Plads paa Citadelsvejen og fik under H. en fortrinlig Organisation. Ved Ansættelse af flere Lærere og Trykning af de hidtil afskrevne Læsebøger blev det muligt at give Pigerne samme Skoletid som Drengene og tillige føre alle Elevernes Undervisning frem til et højere Maal. Pigerne Haandgjerning udvidedes med Skræddersyning og Vævning, Drengenes med Snedkerarbejde. H. indførte en ugentlig Gudstjeneste for Eleverne og de ældre døvstumme fra Hovedstaden og fik oprettet en Fond til Hjælp ved døvstummes

Anbringelse i Lære. Hans Omhu for Eleverne bevarede ham disses Hengivenhed, længe efter at de havde forladt Stiftelsen. Da han tilmed sørgede fortrinlig for Orden og Økonomi, viste Anstaltens forbedrede Tilstand sig baade i Elevernes større Sundhed og deres forøgede intellektuelle og moralske Dannelse. 1857 blev H. Medlem af Bestyrelsen for det nye Blindeinstitut og s. A. titulær Professor. Han var Præst ved Ladegaarden 1853—57 og i Kjeldby paa Møen fra 1865 til sin Død, 15. Jan. 1871. Gift 1. (7. Nov. 1839) med Engelke Marie f. Rørdam (f. 22. Marts 1814 † 6. Sept. 1855), 2. (7. Febr. 1857) med Emma f. Rørdam (f. 3. Sept. 1812), begge Døtre af Provst Thomas Schatt R. Hans anden Hustru overlevede ham.

Erslew, Forf. Lex.

Joakim Larsen.

Heiberg, Thomas Severin, 1738—1819, Præst, Søn af Præst ved Vemmetofte Peder H. (f. 1693 † 1775) og Edele Cathrine f. Hørning (f. 1710 † 1791), er født paa Vemmetofte 23. Marts 1738. Han blev privat dimitteret 1756, blev Alumnus paa Borchs Kollegium 1763 og underkastede sig theologisk Attestats 1764. 1768—74 var han Huslærer hos Generalavditør i Søetaten Sevel, hvorefter han kaldtes til Sognepræst for Saaby og Kidserup i Voldborg Herred paa Sjælland, for hvilket han 1794 blev Provst. Han kastede sig som saa mange af hans samtidige med Iver over Landvæsenet og de industrielle Foretagender, som da vare saa stærkt paa Moden, i det han fik grundet et Floretspinderi og en Baandfabrik, hvilket 1784 skaffede ham Guldmedaillen pro meritis, ligesom han fik Landhusholdningsselskabets 3. Guldmedaille. Han fik Rang med Amtsprovster 1813 og døde 26. Okt. 1819. Han har skrevet nogle Disputater, udgivet Ambr. Stubs «Arier og andre poetiske Stykker» (1771) samt en Digtsamling, hvori der ogsaa er Digte af ham selv. Ligeledes har han skrevet nogle Afhandlinger om økonomiske Spørgsmaal og forfattet Registeret til Suhms kritiske Historie. Da en Provst Rachlev i Snoldelev tilhørende Gaard under mistænkelige Omstændigheder brændte 1807 tillige med en Malerisamling, der var assureret for over 13000 Rdl., skrev han en nærgaaende Piece herom, men blev siden ramt af den Nemesis, at 3 Længer af hans egen Gaard nedbrændte Dagen efter, at den var bleven assureret. — Han ægtede 1775 Frederikke Christine Fabritius (f. 1746 † 1833), Datter af Møntgardein Christopher F.

Erslew, Forf. Lex. Wiberg, Alm. Præstehist. III, 4.

L. Koch.

Heide, Hans Peter, f. 1811, Landmand. Han er født 26. Febr. 1811 i Iller i Broager Sogn og en Søn af Fuldmægtigen paa Herredskontoret Claus H. og Cecilie f. Petersen. Han lærte Landbruget paa et Par slesvigske Gaarde, kom 1832 til Holsteinborg paa Sjælland, senere til Mogenstrup ved Næstved som Forvalter, bestyrede et stort Brændevinsbrænderi og Ølbryggeri, til han 1836 kom til Knivholt ved Frederikshavn, hvor han anlagde og drev et Teglværk indtil 1840, da han forpagtede Teglværket paa Bygholm ved Horsens. Her boede H. til 1876, da han flyttede til Kjærsgaard (ved Horsens), som han tidligere havde kjøbt. 1885 solgte han Gaarden og tog Bolig i Horsens. 1. Dec. 1840 ægtede H. Sophie Dorthea Hygom, Datter af Apotheker H. i Frederikshavn; efter hendes Død (1857) ægtede han 18. Avg. 1860 Søsteren Christiane.

H. har været en fremragende dygtig Praktiker, og tidligere Aargange af «Ugeskrift for Landmænd» bære Vidnesbyrd om den levende Interesse, han nærrede for næsten alt inden for Nutidslandbrugets vidtforgrenede Omraade. Dog maa hans Betydning mere søges andensteds end just i hans praktiske Virksomhed. Af levende Landmænd have faa bidraget saa meget til Nutidens blomstrende Foreningsliv som han. Alt paa Sjælland var han som ung Mand Medstifter af «Sorø Amts Landboforening», han havde en væsentlig Andel i Stiftelsen af «Horsens Landbrugsforening» (1862), hvis Formand han blev, men navnlig bidrog han, vel mere end nogen anden, til Dannelsen af den store «Foreningen af jyske Landboforeninger» (1872). H. var i det første Par Aar (til 1874) Formand for denne Forening. En Mængde andre offentlige Hverv har selvfølgelig været betroet H.: han har været Folketingsmand (1864—65 for Vejle Amts 5. Kreds) og Sogneraadsformand, Bestyrelsesmedlem af Landhusholdningsselskabet og af forskellige Landmandsforsamlinger, Repræsentant for Brandforsikringen «Jylland», Tilsynsmand ved Landbohøjskolen osv., — det var som Medlem af den forberedende Komité for den 8. Landmandsforsamling (Horsens 1861), at han delvis tog Initiativet til den nye Ordning, der blev gjældende for de senere Landmandsforsamlinger. Den fortjenstfulde Virksomhed, han saaledes har udfoldet, er ogsaa paaskjønnet i vide Kredse, H. er saaledes Æresmedlem af flere landøkonomiske Foreninger.

Galschiøt, Landbrug og Landmænd i Danm.

H. Hertel.

Heide, Jørgen, —1550—, Musiker, stod i Aarene 1542—56 som «øverste Trommeter» i Spidsen for Instrumentalmusikken ved Christian III's Hof. Forinden han kom til Danmark, synes han at have tjent Kongens Svoger Hertug Albrecht af Preussen, hvem han vedblev at staa i Forbindelse med og i 1545 sendte et Par Kompositioner for 8 Stemmer over Kongens Valgsprog og «Nun bitten wir den heiligen Geist». Ved sin Ansættelse her i 1542 maatte han binde sig for Livstid og forpligte sig til ingen Sinde at give sig i nogen anden Herres Tjeneste; men der kan dog næppe være nogen Tvivl om, at det er den samme J. H., der i en lidt senere Periode nævnes som Øverste for Spillemandene ved det svenske Hof.

Monatshefte f. Musikgesch. 1876, S. 81 f.; 1886, S. 75 f. *V. C. Ravn.*

Heide, Ulrik Christian, o. 1711—1785, Officer, var uden Tvivl Søn af Peter Christian H., der var Sekondlieutenant ved smaalenske Regiment 1709—16. Moderen var en Datter af Sognepræsten til Aas paa Follo Jørgen Harder († 1686). Han gik meget ung i russisk Tjeneste, deltog under Grev Münnich i Felttogene mod Tyrkerne og var med ved Oczakov og Perekop (1737—38). Efter sin Hjemkomst ansattes han 1743 som Premierlieutenant i søndenfjældske Infanteriregiment og anvendtes i Grænsekommissionen til Fastsættelsen af Grænsen mod Sverige. 1749 fik han Kapitajns Karakter, blev 1754 Kompagnichef, 1760 kgl. Fløjadjutant, var med Regimentet i Holsten og kom 1765 som Premiermajor til 1. eller østre smaalenske Infanteriregiment, hvor han 1776 avancerede til Oberstlieutenant og Regimentskommandør, blev 1780 Oberst og døde ugift 11. Jan. 1785 paa sin Ejendom «Heides Hytte», en Del af Gaarden Asak ved Frederikshald, hvilken Ejendom han formentlig havde købt o. 1770 og fra en sumpig og ufrugtbar Ødejord opdyrket til et lidet Mønsterbrug, der forskaffede ham en Medaille af Kongen. Han indførte igjen Sansen for Biavl i Omegnen og skaffede den hidtil ukjendte Kartoffeldyrkning Indgang, ligesom han ogsaa lagde sig efter Humleavl og Tjærebrænding efter finsk Methode, i alt støttet til sine Erfaringer fra sit udenlandske Ophold. Digteren Thomas Stockfleth, som den Gang var Byfoged paa Frederikshald, har besunget hans Landbrug i Virgils Maner i et af Samtiden højt vurderet Arbejde: «Heides Hytte, et Digt af en hans Ven 1779» (1780). Ved Testamente af 19. April 1784 skjænkede han, efter Udbetaling af nogle mindre Legater til Slægt-

ninge og andre, Resten af sin Formue, o. 1600 Rdl., til Deling mellem den matematiske Skole i Christiania (der ogsaa fik hans Bibliothek og nogle Instrumenter) samt hans Sognekirke Asak, hvor hans Billede endnu findes.

Nicolaysen, Norske Stiftelser I, 788 f. III, 929. Wilse, Reise-lagttagelser I, 180. 189. II, 71. 217 ff. *H. J. Huitfeldt-Kaas.*

v. Heidersdorf (Hedenstrup), Reinwald, —1544, Feltøverste, tjente allerede under Christian II som Landsknægthovedsmand paa Toget mod Sverige 1520. Efter Kongens Tilbagerejse blev H. i Sverige som Øverste for Kongens Landsknægte og var Hovedfører i det blodige Slag ved Vesterås 29. April 1521. Han viste her stor Tapperhed, men, ægget af Biskop Diderik Slaghecks overmodige Indblanding, ogsaa stor Uforsigtighed, hvorved Slaget tabtes. Han maatte døje haarde Bebrejdelser herfor af Christian II, men var dog under Stockholms langvarige Belejring af Gustav Vasa Anfører for Fodfolket. Efter Overgivelsen 17. Juni 1523 begav han sig til Tyskland og forblev endnu i nogen Tid i Christian II's Tjeneste; men 1525 deltog han paa Frederik I's Side i Kampen mod Søren Norby, og 1526 blev han «Rigens Øverste». Han nød stor Anseelse som Krieger; 1528 vilde saaledes Landgrev Philip af Hessen laane ham af Frederik I, hvilket ogsaa skete, og paa samme Tid søgte Christian II at faa ham og hans Folk i sin Tjeneste, hvilket mislykkedes. 1531 ægtede han nemlig med Kongens Tilladelse Anne Ahlefeldt, eneste Arving efter Benedict A. til Gelting og Bukhavn og Sophie Henriksdatter Gyldenstjerne fra Iversnæs. Med Rigsraadets Indvilligelse overdroges derpaa Hagenskov Slot til ham paa Livstid, skjønt han var Udlænding, da hans Hustru havde det i Pant. 1532 var han tillige med sin Hustrus Morbrødre Knud og Mogens Gyldenstjerne Medlem af den Kommission, der sendtes til Norge mod Christian II, men viste sig ikke meget fremtrædende under de skæbnesvangre Forhandlinger med Kongen. — Under Grevefejden overrumpledtes Hagenskov ved Forræderi af Lybekkerne 1534, men efter Slaget ved Øxnebjerg fik han det tilbage. Som «Rigens Øverste» deltog han derpaa som Befalingsmand for Fodfolket i Københavns Belejring 1535—36. — Han døde 1544 og ligger begravet i Assens tillige med Anne Ahlefeldt, der o. 1546 havde ægtet Jens Nielsen Rotfeldt og døde 1550.

Danske Mag. 4. R. III, 51. Danske Herregaarde IX: Frederiksgave. Heise, Kristiern II i Norge og hans Fængsling S. 71. *A. Heise.*

Heidmann, jvfr. Heinsen og Heitmann.

Heidmann, Christoffer, —1627, Professor, var født i Bodenwerder i det brunsvig-lyneborgske Gebet. 1602 kom han som ungt Menneske til Universitetet i Helmstedt, til hvilket han senere var knyttet i mange Aar, først som Lærling og senere som Lærer. Han blev Professor eloquentiæ, men synes mest at have syslet med Oldtidens Geografi og Historie. Han skal have været den første, som i Tyskland holdt Forelæsning over Palæstina, i hvilken Anledning der 100 Aar derefter (1724) blev udgivet et Sekularskrift af den bekjendte Herman v. der Hardt. Krigens Ødelæggelser i Tyskland nødte ham til at forlade Helmstedt, hvorpaa hans Ven og Landsmand Dr. Henning Arnisæus, Christian IV's Livlæge (I, 338), skaffede ham Pladsen som Professor eloquentiæ ved Sorø Akademi 1626. Ligeledes skyldes det vistnok samme indflydelsesrige Ven, at der i Okt. s. A. blev tilstaaet H. 500 Rdl. aarlig af det kgl. Rentekammer til Udgivelse af Universitetsbibliothekets Haandskrifter til Danmarks og Norges Historie. Han døde imidlertid allerede 1627 i Sorø. Professor Henrik Ernst (IV, 569), der satte stor Pris paa ham og omtaler ham som en lærd, fint dannet, from, god og forstandig Mand, leverede nye, med Anmærkninger forsynede Udgaver af hans Arbejder i den gamle Geografi (Evropa 1658, Palæstina 1665).

Heidmann, Oratio de migratione sua in Daniæ Acad. Soran., Brunsv. 1626. Henke, G. Calixt I, 62 o. fl. St. J. G. Vossii Epist. II, 85. Rørdam, Lyskanders Levned S. 160. Jöcher, Gel. Lex. *H. F. Rørdam.*

Heie, s. Heye.

Heilmann, Johan Ernst, 1735—1800, Præst, blev født i Haderslev 29. Jan. 1735. Faderen, August Vilhelm H., var Læge og flyttede senere til Aarhus († 1766). Moderen var en Provstedatter fra Haderslev, Cathrine f. Fischer. Han blev Student 1752, theol. Kandidat 1758 og rejste derpaa hjem til Aarhus, hvor han i 4 Aar prædikede for Stiftsprovst, Dr. Chr. Pontoppidan under dennes Sygdom. 1762 kaldedes han til Sognepræst i Lunde mellem Odense og Bogense; forflyttedes der fra 1778 til Kjærteminde, hvor han døde 24. Nov. 1800. Han var en livlig og begavet Mand, men skildres tillige som letsindig. Der var hos ham en poetisk Aare, og ikke blot som Oversætter af Gellerts Oder og Sange (1775 og 1777; et saakaldt «forbedret» Oplag 1785 er et Eftertryk, udgivet uden hans Vilje og Vidende) gjorde han sig bekjendt, men

tillige som Digter af originale Salmer («Aandelige Sange», 1778). Han stod i Venskabsforbindelse med Bogtrykker Chr. Iversen i Odense, og i dennes forskellige Nytaarsgaver og Samlinger findes ikke faa Arbejder af H., hvoraf nogle ogsaa derefter bleve særskilt udgivne, saasom Sørgespillet «Knud Lavard» og et musikalsk Drama: «Goliath og David». Han brugte undertiden Forfattermærket H. A. (Hans Alvor, o: Johan Ernst). Efter Iversens Opfordring paatog H. sig Oversættelsen af Gebhardis og Christianis historiske Værker om Danmark, Norge og Hertugdømmerne, hvoraf dog kun de første Bind (1776 ff.) ere udarbejdede af H. alene; men Oversættelsen er gjennemgaaende tarvelig og temmelig afjasket. — H. ægtede 1763 en jysk Provstedatter, Karen Buch († 1812, 71 Aar gammel).

Saml. t. Fyens Hist. og Topogr. III, 28 f. Kordes, Schlesw.-Holst. Schriftsteller-Lex. Nyerup, Lit. Lex. Hist. Tidsskr. 5. R. IV, 134 f. *A. Jantsen.*

Heimbach (eller Haimbach), **Wolfgang**, —1666—, Maler, var født i Oevelgönne i det ^{holstenske} Oldenborgske. Man antager, at han er den, der kaldes «den stumme Maler». Efter at have lært Malerkunsten var han udenlands i 12 Aar og skal under sit Ophold i Italien have vundet Pavens, flere Kardinalers og andre fornemmes Yndest. Allerede 1635 nævnes Billeder i Palamedes' Maner af ham; dog er han næppe kommet til Danmark før mod Slutningen af Christian IV's Regering, i det han har malet dennes Sønner Christian og Frederik. Det saakaldte «Portræt af en Læge» (paa Rosenborg), der efter en senere Oplysning snarest forestiller «Elfenbenskunstneren» Jacob Jensen Nordmand, er malet 1654. Ulrik Chr. Gyldenløves Portræt er fra 1659. Hans Hovedarbejde, Frederik III's Hylding paa Slotspladsen, er fra 1666 og endnu fra Opholdet i Kjøbenhavn er Grev Gynther af Oldenborgs Familiebillede, betegnet med hans Navn og «Copp.» 1667. S. A. fik han 12 Rdl. til «Rejsepenge» og skal være rejst tilbage til Oldenborg, hvor han endnu levede 1675, som Aarstal paa Billeder udvise. Han har, foruden de nævnte, malet en Del Portrætter (navnlig af fyrstelige Personer), hvoraf flere bevares paa Rosenborg.

Nagler, Die Monogrammisten III, 742. Weilbach, Kunstnerlex.

Ph. Weilbach.

Heimbrod, Johan Christopher, —1733, Billedhugger og tillige, som alle den Tids Billedhuggere, Stenhugger og Stukkator, arbejdede for Hoffet i Frederik IV's og Christian VI's Tid og var

virksom paa Residensslottet i Kjøbenhavn, paa Hørsholm, Fredensborg, Koldinghus, Vallo osv. Som Kunstner stod han alt andet end højt. En stor Del af hans Arbejder er gaaet til Grunde; af dem, der ere tilbage, kan nævnes den store Florastatue af Bremersten i Marmorhaven ved Fredensborg og Engelen med Kalken paa vor Frelsers Kirkes Alter. Indskriftstavlerne paa de af Frederik IV stiftede 240 Almueskoler udførtes i H.s Værksted. Just som det var overdraget ham at udføre alt Billedhuggerarbejdet til den store Sal paa Hørsholm, døde han (i Begyndelsen af 1733), efterladende sig en stor Børneflokk. *F. J. Meier.*

Heimreich, Anton, 1620—85, Præst, Historieskriver. Han var født 5. Marts 1620 i Trindermarsk paa Nordstrand, hvor hans Fader, Heinrich H., var Præst til 1639. Selv skrev han sig ofte med Tilnavnet Walter. Efter at have gaaet i Skole i Lüneburg gjorde han vidtløftige Udenlandsrejser, og der var ikke mange af Europas Lande, som han ikke havde besøgt. Hjemkommen blev han o. 1652 Præst i Nordstrandisch-Moor, en lille Hallig ved Slesvigs Vestkyst, en Levning efter den forfærdelige Flod 1634, der havde ødelagt saa mange Sogne i Marskegnene og særlig paa Nordstrand, med hvilken større Ø den nævnte Hallig tidligere havde været landfast. Paa dette fattige Sted, hvis lille Kirke opførtes i H.s Tid og efter oftere at have lidt Skade ved Vandflod endelig 1825 ganske opslugtes af Bølgerne, tilbragte H. hele sin følgende Levetid og udfoldede her en efter Forholdene mærkværdig Skribentvirksomhed. Med en overordentlig Energi samlede han Bidrag til sin Fødeegns Historie. Udbyttet bearbejdede han og udgav det 1666 som «Nordfresische Chronik». 1668 udkom samme Bog i meget forøget Skikkelse; siden vedblev H., saa længe han levede, at samle nye Bidrag til Æmnet, hvilke ere benyttede af N. Falck i hans fornyede Udgave af det gamle Historieværk (1819). Meget i dette kan vel ikke staa for en kritisk Prøvelse; men ingen vil dog kunne sysle med den frisiske Stammes og de nordfrisiske Egenes Historie uden at spørge H. til Raads. Det samme gjælder ogsaa, om end i ringere Grad, hans «Ditmarsische Chronica» (1683) og hans «Sleswigische Kirchenhistorie» (1684). Ligeledes gjorde H. sig fortjent ved Udgivelsen af den nordstrandske Landret af 1572 (s. II, 182). — Trods trange Kaar og vanskelige Tider bevarede H. en vis rolig Munterhed og Sindets Ligevægt indtil sin Død, 16. Sept. 1685. Han var gift med Helena, Datter

af Peter Finck, Landskriver paa Nordstrand. Til Efterfølger i Embedet fik han sin eneste Søn, *Heinrich H.* (f. 1661 † 1726), der paa en hæderlig Maade fortsatte i Faderens Spor og forøgede hans efterladte Samlinger til Nordfrislands Historie.

Møller, Cimbria lit. I. Falcks Fortale til Udg. af Nordfres. Chron. Schlesw.-Holst.-Lauenb. Kirchen- u. Schulblatt 1887, Nr. 23. *H. F. Rørdam.*

Hein, Christian, 1744—1826, Generalkrigskommissær, var født i Kassel 16. Sept. 1744 som ældste Søn af hessen-kasselsk Gehejmeregierungsraad Levin H. Efter at have studeret i Helmstedt, Marburg og Göttingen ansattes han 1766 som Privatsekretær hos Prins Carl af Hessen; efter dennes Ønske udnævntes han 1774 af den danske Konge til Sekondlieutenant i Ingeniørkorpset, hvor han s. A. forfremmedes til Premierlieutenant. Denne Ansættelse var dog kun rent nominel; han vedblev at staa i Prinsens Tjeneste, selv efter at han 1778 som Kapitajn var bleven forsat til slesvigske Infanteriregiment, hvor han 1790 avancerede til Major. 1788 var han saaledes Prinsens Adjudant under Felittoget i Baahus Len, og efter Krigen fungerede han i en Aarrække som hans Generaladjutant og Stabssekretær. 1799 udnævntes han til Generalkrigskommissær i Slesvig, hvor han kom til at medvirke ved Landeværnets Oprettelse og de øvrige Forandringer i Forsvarsvæsenets Organisation, som den nationale Hærreform medførte. 1808 havde han sin Del af Arbejdet ved de franske Hjælpetroppers Modtagelse og døjede en Del under de fordringsfulde Gjæsters Overgreb. — H. ægtede 1801 Christina Margretha Eggers (døbt 28. Juni 1772 i Schwabstedt, † 24. Juni 1838), Datter af Indvaaner i Hude J. E. og Maria f. Janssen. Han døde 25. Jan. 1826.

Thaarup, Fædrenelandsk Nekrolog 1821—26.

A. Tuxen.

v. Heinen (Hein), Albrecht Christopher, 1651—1712, Officer. Hans Fader, Hans Albrecht v. H., skal fra Sachsen være kommen til Meklenborg, hvor han blev hertugelig Raad og, ved Ægteskab med Metha Elisabeth v. Cramohn, Godsejer. Sønnen, født 3. Marts 1651 paa Herregaarden Schwiesel, kom under den skaanske Fejde i dansk Tjeneste. Som Major og fra 1681 som Oberstlieutenant stod han siden efterhaanden ved næsten alle de nationale Regimenter i Norge, blev 1689 Kommandant paa Bergenhus, 1692 tillige Oberst for bergenhussiske Regiment, 1704 Brigadér og 1710 Generalmajor, men fratraadte nu Regimentet. Aaret efter deltog han i

Indfaldet i Baahus Len under Løvendal, der roste hans gode Forhold. S. A. blev v. H. udnævnt til kommanderende General nordenfjælds, men døde allerede 12. Maj 1712 i Throndhjem. — Gift 1686 med Margrethe Brüggemann (f. 1672 † efter 1732), Datter af Etatsraad Nic. B. til Ulriksholm paa Fyn. Hans Slægt uddøde i Begyndelsen af det 19. Aarhundrede, men Navn og Vaaben ere gaaede over til Familien Wedel-Heinen. *H. W. Harbou.*

Heinesen, Mogens, —1589, Fribytter, er født paa Færøerne omkring Aar 1545. Faderen, Heine, var fra Norge og efter Reformationens Indførelse bleven valgt til Præst paa Østerøen, siden ansat som Provst over alle Øerne. Moderen var ligeledes fra Norge, saa at Mogens altsaa vel var født paa Færøerne, men af ren norsk Herkomst. Indtil sit 17.—18. Aar opholdt M. sig paa Færøerne og færdedes saa vel paa Grund af Faderens Stilling og Forholdenes Natur som af egen Lyst stadig til Søs, hvorved han udvikledes til erfaren Sømand, alt imedens han fik et Kjendskab til Farvande og Smuthuller, som senere skulde blive ham ubetaleligt. Da Faderen forflyttedes til Norge, fulgte M. med, kom til Bergen og fik her ved Hjælp af velstaaende Slægtninge snart Skib at føre. Han sejlede mellem Bergen og Færøerne. Men paa tredje Rejse blev han overfalden og udplyndret af Sørøvere. Ilde modtagen i denne Anledning ved sin Hjemkomst opgav han Koffardifarten, forlod Norge og gik i hollandsk Krigstjeneste. Om dette nye Afsnit af M. H.s Liv, der synes at have varet mindst en halv Snes Aar, vides saa godt som intet. Han skal have udmærket sig i Søkampe og være vendt tilbage med anbefalinger til sin Konge.

Under M. H.s Fraværelse fra Hjemmet var Halvbroderen Jon 1571 bleven Lagmand paa Færøerne. M. H. ønskede at gjenoptage Handelen paa disse Øer og opnaaede 1579 for sig og Medredere i Bergen Eneret herpaa. S. A. tillodes det ham at udruste sit Skib paa Orlogsvis og angribe baade de Sørøvere, han mødte, og de hollandske Skibe, der til Trods for Frederik II's Forbud søgte at sejle norden om Norge for at handle paa Rusland. Halvparten af Byttet skulde tilfalde Kongen, Halvparten M. H. I de følgende Aar udfoldede nu M. H. en travl Virksomhed i Nordhavet med Færøerne som Støttepunkt. Utallige Beretninger, der endnu leve i Folkemunde paa Færøerne, melde om hans ustandne Kampe mod de ofte overlegne Sørøvere. Og talrige Tingsvidner, indsamlede af hans aarvaagne Tilsynsmand, Rentemester Christoffer Valkendorf,

vidne om, hvorledes han snart med Vold, snart med List — falsk Maal, slette Varer til ublu Priser osv. — brandskattede Færingerne. Ingen Klage kunde let naa ned til Danmark, Øernes Lagmand var jo M. H.s Broder, Lensmanden i Bergen, Hans Lindenov, hans hemmelige Medreder.

Under Besøg i Danmark Aar 1581 paatog M. H. sig med 2 af sine Skibe paa egen Regning at opsøge Grønland. Men Forsøget mislykkedes, fordi han nærmede sig Grønland fra Østsiden med dens brede Bælte af Drivis. Ved sin Hjemkomst fra Grønlandsfærden til Bergen modtoges han med en Stævning for tidligere udøvet Voldtægt mod Lagmanden over Nordlandene Peder Hansens Hustru, Margrethe Gyntersberg. Den sene Anklage bliver forstaaelig ved, at M. H., vistnok kort før sin Ankomst til Bergen, havde paa Helgeland forført hendes yngre Søster Sophie G., hvilken Vanære nu Slægten søgte overdækket ved Parrets Giftermaal. Et saadant Dobbeltforhold, der af Datiden betragtedes som Blodskam og var underkastet den strængeste Straf, kunde vel tænkes at have oprørt den ældre Søster og drevet hende til at fremkomme med den skæbnesvangre Tilstaaelse. M. H. aflagde imidlertid Ed paa aldrig at have staaet i noget utilladeligt Forhold til Margr. Gyntersberg og frifandtes da, «saa længe samme Ed stod ved Magt». Derpaa holdt han Bryllup med Sophie Gyntersberg paa Bergenhus i Febr. 1582. Efter Brylluppet drog M. H. sin vante Vej ad Færøerne til; men Margr. Gyntersberg gjenoptog sin tidligere Anklage. En Del af Sagen paadømtes af Rigsraadet i Kjøbenhavn 25. Jan. 1583, og Dommen gik M. H. imod. Samtidig trak et nyt Uvejr op, i det Rentemester Christ. Valkendorf, der var kommen under Vejrer med M. H.s Bedragerier paa Færøerne, stævnedes ham for Kjøbenhavns Raadstueret. M. H. flygtede da til Holland, hvor han i Sommeren 1585 fik udstedt Kaperbrev af Morits af Oranien. Hvorledes hans Retssager i Danmark egentlig ere endte, vides ikke. I Juni 1587 tog M. H. atter Afsked fra sin Tjeneste som nederlandsk Kaper og bosatte sig i Aalborg, ikke langt fra sin gamle Kompagnon Hans Lindenov, der nu boede paa sin Gaard Ørslevkloster. Efter Frederik II's Død opnaede M. H. endnu i Henhold til et mundtligt Løfte af Kongen at faa Regeringsraaderne til at forlene ham med Øen Egholm i Limfjorden. Men dermed var ogsaa hans Held forbi. Et engelsk Gesandtskab førte blandt andet Klage over et af M. H. 1585 forøvet Overfald paa et engelsk Skib. Skjønt denne den Gang havde handlet som Kaper i Morits af Oraniens Tjeneste

og ikke med rette kunde dømmes herfor i Kjøbenhavn, anede han dog Uraad og flygtede med Hustru og Børn fra Danmark, men grebes, rimeligvis da han søgte at redde sit Gods i Bergen. Han blev overgivet til Christoffer Valkendorf, der lod ham lægge i Lænker paa Kjøbenhavns Slot. Da Raadstueretten 16. Jan. 1589 havde dømt M. H. fra Livet, befalede Christ. Valkendorf Dommen snarest udført, og uden at der gaves Lejlighed til at indanke Sagen for en Herredag, halshuggedes M. H. ved Kjøbenhavns Slot 18. Jan. Hans Lig jordedes paa Nicolai Kirkegaard. Saa vel M. H.s Enke som Hans Lindenov anlagde Sag mod Christ. Valkendorf for hans forhastede Færd. Paa Herredagen i Kolding 1590 afgjordes Sagen ved et Forlig. I Følge dette skulde Dommen over M. H. være død og magtesløs og hans Enke have Lov til at lade hans Lig optage og begrave, hvor hun lystede. C. Valkendorf skulde betale hende 1000 Rdl. og til Hans Lindenov 2000 Rdl. I Forbindelse med samme Sag stod det uden Tvivl, at Valkendorf samtidig fratraadte sin Stilling som Regeringsraad og strax forlod Kolding. Med stor Højtidelighed blev derpaa M. H.s Kiste tagen op af Graven i Kjøbenhavn og under Klokkeringning, hvor Toget drog frem, ført til Hans Lindenovs Gaard Ørslevkloster. M. H.s Enke fik af Regeringsraaderne anvist Ophold i Maribo Kloster, men giftede sig siden paa ny.

Eftertidens Dom over M. H. har været underkastet stærke Svingninger. Han egner sig ikke til at bedømmes efter Nutids Maalestok, knap efter sin egen Tids, man maa søge tilbage til Vikingetiden for at finde en Maalestok, der passer.

I. Debes, Færoa et Færoa reserata. P. T. Wandal, Jægerspris I, 411 ff. Et Kornbaand til Jul, Chra. 1869. Folkekal. f. Danmark 1869. T. Lund, Mog. Heinesøn, 1877. *Troels Lund.*

Heinrichs, Emilie, f. 1823, Forfatterinde. E. Schmidt fødtes 1. Marts 1823 i Slesvig By. I 1845—49 levede hun i Hamborg-Altona, hvor hun paa Oprørets Tid 1848 første Gang traadte frem for Offentligheden med politiske Digte. I 1849 blev hun gift og flyttede med sin Mand til Hannover, hvor hun udfoldede en livlig Forfattervirksomhed, indtil de forandrede Forhold efter 1866 dreve hende tilbage til Altona i 1872. Siden 1878 har hun levet i Brunsvig. Hun har skrevet en hel Del historiske og Nutids-Romaner og Noveller.

Brümmer, Deutsches Dichter-Lex.

C. A. Nissen.

Heinsen (eller Heithman), **Rasmus**, 1530—1602, Musiker, Prælat, var født i Haderslev 3. Okt. 1530 som Søn af velstaaende Forældre. Efter disses Bestemmelse skulde han være Præst, men da han tidlig røbede usædvanlige musikalske Anlæg, optoges han, o. 14 Aar gammel, i Christian III's Kantori og udviklede sig her til en saa duelig Musiker, at han efter Sangmesteren Jørgen Prestons 1553 indtrufne Død trods sin unge Alder blev stillet i Spidsen for de kongelige Sangere. Allerede mod Slutningen af 1556 fraadte han imidlertid sin Stilling som Sangmester for med kongelig Understøttelse at dyrke Videnskaberne, særlig Theologien, og drog til Wittenberg, hvorfra han efter nogle Aars Studier vendte hjem som Magister og fik Ansættelse, først som Rektor ved Klosteret Bordesholm, derefter som Konrektor ved Domsolen i Slesvig, til hvilken By han fra nu af var knyttet hele Resten af sit Liv. 1573 blev han konstitueret som Vice-Archidiaconus, 1587 udnævntes han til Archidiaconus. Fra 1581 var han tillige Ærkedegn i Ribe Kapitel. H., der 1568 i Husum ægtede Ingeborg Frøtz, kaldes ved denne Lejlighed — og siden efter — Heithman (Hedemand), medens han i sine yngre Aar stadig benævntes Heinsen eller Heinsius. Han døde 14. April 1602 og ligger begravet i Slesvig Domkirke.

Rørdam, Hist. Saml. og Studier II, 170 f.

V. C. Ravn.

Heinsohn, Marcus, —1737, Officer. Han gjorde Tjeneste ved Fortifikationsetaten i Danmark, ved hvilken han fra 1685 opføres som Underkonduktør og fra 1688 som Overkonduktør. I 1694 blev han Ingeniørkapitajn, og han erholdt i Foraaret 1703 Majors Karakter og Tilladelse til at gaa i russisk Tjeneste. Han udnævntes i 1707, medens han endnu var i Udlandet, til Oberstlieutenant af Fortifikationen og fik ved sin Hjemkomst fra Rusland i 1708 Gage som saadan. Senere deltog han i det skaanske Felttog 1709—10 og var med i Slaget ved Helsingborg 10. Marts 1710. S. A. fik han Karakter som Oberst af Infanteriet og udnævntes til Chef for den danske Fortifikationsetat, i hvilken Stilling han forblev, indtil han i 1723 blev Kommandant i Frederiksort. Han afskedigedes af Krigstjenesten 3. Juli 1725 paa Grund af høj Alder og med Titel som Generalmajor og døde 23. Sept. 1737.

V. E. Tychsen.

Heinsvig, Peder, ¹⁷⁷⁴—1822, Skuespiller. Som halvvoxen Danse-elev vakte H. Opmærksomhed ved sin morsomme Udførelse af Jonas i «De Vonner og Vanner» (s. Titelbladet til P. A. Heibergs Skue-

spil II), og som voxen vandt han ved sin Debut i Skuespillet 2. Maj 1797 som Jabal i «Jøden» saa meget Bifald, at han s. A. ansattes som Skuespiller. H. spillede mange og forskjelligartede Roller, altid med Flid og Nøjagtighed, men uden at aabenbare nogen udpræget Ejendommelighed; som hans særlige Fag nævnes Jøder og Lapse. Han optraadte sidste Gang som Moses i «Soldaterne» 10. April 1822 og døde efter et 5 Ugers Sygeleje 17. Maj s. A. — H. var gift med Anne Marie f. Büchling, der overlevede ham.

Arthur Aumont.

Heintze, Josias Friedrich Ernst Friherre, 1800—67, Amtmand, var en Søn af Friedrich Adolph v. H. (f. 28. Maj 1768 † 19. Maj 1832) og Henriette f. Blome (f. 28. Febr. 1775 † 18. Avg. 1845). E. v. H. var født 22. Sept. 1800 paa Schwarzenbeck ved Kiel, studerede her og i Göttingen, tog 1822 juridisk Examen i Glückstadt og ansattes Aaret efter som Avskultant ved Overretten i Slesvig, af hvilken han 1829 blev Medlem. 1832 arvede han Godserne Niendorf og Reecke ved Lybek efter Faderen, blev 1834 Medlem af Regeringen paa Gottorp, 1836 Kammerherre, oprettede 6. Okt. 1841 det Heintzeske Forlods og ophøjedes 31. Dec. s. A. i Friherrestanden. 1845 udnævntes han til Amtmand over Bords-holm, Kiel og Cronshagen Amter og til kgl. Kommissær for de holstenske Baner, 1846 til Kommandør af Danebrog og var 1846—48 tillige Amtmand over Neumünster Amt. Ved Vaabenstilstanden i Malmø 1848 blev han Medlem af Fællesregeringen for Slesvig, Holsten og Lauenborg under Carl Moltke, var 12. Okt. s. A. — April 1849 Medlem af den nye Fællesregering under Reventlow-Jersbeck og 2. Febr. 1851—Marts 1852 Medlem af den øverste Civilbestyrelse for Holsten under Adolf Blome. 1852 overtog han atter sin Amtmandspost, men fik allerede i Foraaret 1855 sin Afsked. I Dec. 1859 var han en kort Tid designeret til holstensk Minister og blev 1863 under et Besøg hos Frederik VII paa Glücksborg kort før dennes Død mundtlig udnævnt til Gehejmekonferensraad. Han døde 26. Jan. 1867 paa Niendorf. 20. Sept. 1823 ægtede han Elisabeth Cornelia Komtesse Reventlow (f. 28. Avg. 1804).

H. R. Hiort-Lorenzen.

Heinzelmann, Johan Christian Friedrich, 1762—1830, Landfoged, Søn af Konrektor i Meldorf, Dr. phil. Rudolph Friedrich Otto H. (f. 20. April 1738 i Hehlingen ved Magdeburg, † 19. April 1805 som Skoleinspektør i Salzwedel-Neustadt) og Auguste Char-

lotte f. Remmers († 8. Okt. 1769), var født i Meldorf 24. Juli 1762. Han studerede først Theologi i Halle, hvor han var Lærer ved det kgl. Pædagogium, derefter Jura og kom 1791 til Kjøbenhavn. Her blev han 1793 Fuldmægtig i det tyske Kammerkancelli, 1795 Kammersekretær, 1797 tillige Bestyrer af Tabelværket for Hertugdømmerne, 1800 Kammerraad, 1802 Justitsraad, 1804 Kommitteret i Rentekammeret, s. A. Deputeret i tyske Kancelli, 1805 Etatsraad, 1806 Landfoged i Sønderditmarsken og 1807 tillige Inspektør i Kronprinsens Kog. H., der stod i personlig Gunst hos Frederik VI, roses for sin udmærkede Embedsførelse, især i Krigsaarene, og blev 1816 Medlem af den kgl. Kommission, som skulde gjøre Forslag til en Ordning af Hertugdømmernes Bankforhold. I sit udførlige Votum fraraadede han bestemt at udskille Slesvig og Holsten fra Rigsbanken paa den Maade, som det senere skete 1818. Han var ligeledes Medlem af den 1816 nedsatte ~~staaende~~^{staaende} Kommission for Holsten og udnævntes 1817 til Konferensraad. Han døde 12. Maj 1830 i Meldorf. 6. Jan. 1796 havde han i Kjøbenhavn ægtet Jacobine Rahbek (f. 1777, † 7. Jan. 1855 i Meldorf), Datter af Justitsraad, Toldinspektør Jacob R.

Kordes, Schlesw.-Holst. Schriftsteller-Lex. Lübker u. Schröder, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex. Kieler Correspondenzblatt 1838, Nr. 114, S. 468 og Nr. 115, S. 474.

H. R. Hiort-Lorenzen.

Heinzelmann, Ludvig Gustav, 1803—61, Overpræsident, var en Søn af foregaaende og født 28. Sept. 1803 i Altona. 1827 tog han juridisk Examen i Glückstadt, var i nogle Aar Avskultant i Rentekammeret og blev 26. Nov. 1833 Herredsfoged i Vis Herred i Flensborg Amt. Aaret efter blev han Assessor i Regeringen paa Gottorp, 1846 Regeringsraad og gik 1848 i samme Egenskab ind under den provisoriske Regering. Han hørte dog til dem, der ønskede Overenskomst med den danske Regering, og var i April—Juni 1850 sammen med Reventlow-Farwe og Syndikus Prehn i Kjøbenhavn for at forhandle om en saadan. Hans gjentagne Samtaler med Madvig om en Overenskomst paa Grundlag af Slesvigs Deling efter Nationaliteterne førte dog ikke til noget. H. har vel savnet Energi til at overvinde sine Medafsendingers Modstand, Forhandlingerne afbrødes 6. Juni, og Deputationen maatte rejse tilbage med uforrettet Sag, hvorefter Krigen paa ny udbrød. Fra 2. Febr. 1851—Marts 1852 var han Medlem af den øverste Civilbestyrelse for Holsten under Adolf Blome, og 1852 blev han Departements-

chef i Ministeriet for Holsten og Lauenborg under Reventlow-Criminil, 1856 1. lærde og dirigerende Borgmester i Altona og s. A. Overpræsident i samme By. 1855 udnævntes han til Konferensraad, 1859 til Kommandør af Danebrog. Han døde 17. Okt. 1861, ugift. Som ivrig Kunstven anlagde han en betydelig Kobberstiksamling, der blev Grundlaget for den slesvig-holstenske Kunstforenings Kobberstikkabinet.

H. R. Hiort-Lorenzen.

Heise, Carl Arnold Leopold, f. 1837, Historiker og Skolemand. A. H., en Søn af nedennævnte Carl Joh. H., er født i Birkerød 28. Dec. 1837, blev 1856 efter 3 Aars Skolegang i Frederiksborg lærde Skole Student her fra og tog 1862 filologisk-historisk Embedsexamen. Efter en Udenlandsrejse i 1863 ansattes han s. A. som Adjunkt ved Herlufsholm Skole, forflyttedes 1868 i samme Stilling til Viborg Kathedralskole, kom 1882 som Overlærer til Roskilde Kathedralskole og vendte 1892 tilbage til Viborg som Rektor. 1877 erhvervede han den filosofiske Doktorgrad, 1884 blev han Medlem af Danske Selskab. — Som Historiker har H. især syslet med Danmarks Historie paa Reformationstiden, hvortil han har et indgaaende Kjendskab. Til Oplysning af denne Tid har han udgivet en Række Afhandlinger i forskellige historiske Tidsskrifter, til Dels af betydeligt Omfang, bl. a. «Herredagen i Kjøbenhavn 1533», 1873, og «Wolfgang v. Utenhof», 1877 (begge i «Hist. Tidsskr.»), og herom handler ogsaa hans Doktordisputats: «Christiern II i Norge og hans Fængsling» (1877). Det af K. Barner (I, 542) paabegyndte store Værk: «Familien Rosenkrantz' Historie» fortsatte han med 2. Bind (1882), omfattende 1. Halvdel af det 16. Aarhundrede, og Slægtens Historie i Resten af samme Aarhundrede skildrede han (1885—91) i «Hist. Tidsskr.» (5. R. V og VI) og «Personalhist. Tidsskr.» (2. R. III og VI). Ogsaa andre Perioder af Fædrelandets Historie er han kommen ind paa; han har f. Ex. leveret Bidrag til Spørgsmaalet om det ældste Kjøbenhavn (1881—82 i «Hist. Tidsskr.» og «Aarbøger f. nord. Oldkynd.»). 1879 udgav han «Diplomatarium Vibergense» (Dokumenter vedkommende Viborg By og Stift fra Tiden 1200—1559) og 1890—91 en Oversættelse af Skibbykrøniken. I alle sine Arbejder viser H. sig som en grundig og selvstændig Forsker, og han har vidst at drage mange nye Synspunkter frem. — 5. Avg. 1868 ægtede han Kaia Marie Ottilia Dichman (f. 30. April 1837), Datter af hans Morbroder Rektor G. A. D. (IV, 259).

Hundrup, Philolog.-hist. Candidater, 2. Udg., S. 72 f. Universitetsprogram til Reformationstiden 1877.

C. F. Bricka.

Heise, Carl Johan, Præst, Oversætter, 1787—1857, fødtes i Kjøbenhavn 30. Marts 1787 og var en Søn af Kjøbmand Samuel Christian H. og Karine Marie f. Holm. Han blev dimitteret fra Borgerdydskolen i Kjøbenhavn 1801 og fik Udmærkelse ved Examen artium saa vel som ved 2. Examen 1802; derefter studerede han Theologi og tog sin Embedsexamen med Udmærkelse 1805 samt den homiletiske og kateketiske Prove 1815. Fra 1806—13 var han Adjunkt ved den lærde Skole i Helsingør; derefter ledede han fra 1815 som Forstander og Førstelærer Skolelærerseminariet ved Brahetrolleborg, indtil det blev nedlagt 1826; 1828 blev han titulær Professor; 1831 beskikkedes han til Præst i Birkerød, hvor han blev til sin Død, 26. Febr. 1857. 13. Febr. 1832 ægtede han Caroline Dichman (f. 17. Dec. 1800), Datter af Professor Carl Frederik D. (IV, 259). I Litteraturen har han gjort sig fortjent ved gode Oversættelser af en stor Del af Platos Værker (3 Dele, 1830—53).

Erslew, Forf. Lex.

M. Cl. Gertz.

Heise, Frederik Julius, 1820—78, Præst, var en Søn af Kontorchef i Justitsministeriet Samuel Leopold H. (Broder til ovennævnte Carl Joh. H.) og Petrine Mariane f. Petersen. Han blev født i Kjøbenhavn 5. Sept. 1820, og efter 1836 at være dimitteret fra Borgerdydskolen paa Christianshavn studerede han Theologi. 1841 blev han theologisk Kandidat, og derpaa kastede han sig med Iver over Studiet af de semitiske Sprog og det gamle Testamente. 1849 vandt han Magistergraden for en Afhandling om et Æmne af den hebraiske Grammatik, og i de følgende 2 Aar holdt han som Privatdocent Forelæsninger ved Universitetet. Men da Docentposten i østerlandsk Filologi, om hvilken han havde gjort sig Forhaabninger, uden Konkurrence 1851 var bleven besat med A. F. Mehren, søgte han præstelig Virksomhed. 1851 blev han Sognepræst for Nørbæk, Sønderbæk og Læsten i Viborg Stift; der fra blev han 1858 forflyttet til Roholte paa Sjælland, og 1871 blev han Sognepræst for Slaglille og Bjernede Menigheder. Han døde 10. Dec. 1878. En Oversættelse af Davids Salmer med oplysende Anmærkninger (1850) og forskjellige Bidrag til Tidsskrifter vidne om hans fortsatte Syslen med gammeltestamentlige Æmner. 1851 ægtede han Regine Ingeborg Holsøe, Datter af Sognepræst L. H. H. paa Frederiksberg, og efter hendes Død (1855) giftede han sig (1857) med hendes yngre Søster Caroline H. Hun døde allerede 1858,

og derpaa ægtede han (1860) Bertha Mathilde Østrup, Datter af Sognepræst B. M. Ø. i Snesere. Hun døde 1872.

Universitetsprogram til Reformationsfesten 1849. Elvius, Danmarks Præstehist. 1869—84 S. 463 f. Erslew, Forf. Lex. *Fr. Nielsen.*

Heise, Peter Arnold, 1830—79, Komponist, Broder til ovfr. nævnte Frederik Julius H., blev født i Kjøbenhavn 11. Febr. 1830. Hans Fødsel kostede Moderen Livet, hvad der gjorde Hjemmet noget trist og foranledigede, at han i sine Barndomsaar tilbragte meget af sin Tid i det nær forbundne Sibbernske Hus. Hans musikalske Begavelse traadte ikke særlig tidlig frem; han bestemtes til Studeringerne og sattes i Latinskole. Først i sit 12. Aar fik han en Lærer i Klaverspil, og nu begyndte Sansen for Musik at vaagne hos ham og udviklede sig med voxende Styrke, saa at han efter at være bleven Student i 1847 definitivt besluttede at opgive Studierne og alene at dyrke denne Kunst. Hos A. P. Berggreen lærte han i 1—1½ Aars Tid Theori og rejste derpaa i 1852 til Leipzig, hvor han studerede videre ½ Aar under M. Hauptmanns Ledelse; efter sin Hjemkomst i 1853 levede han i Kjøbenhavn som Musiklærer, blev i 1854 Meddirigent i Studentersangforeningen, indtil han i Begyndelsen af 1858 drog til Sorø, hvor han havde faaet Ansættelse som Musiklærer ved Akademiet og Organist. 17. Avg. 1859 ægtede han Ville (Vilhelmine) Hage, Datter af Alfred H. (VI, 454).

I hans tidligste Kompositioner mærkes Paavirkningen af Weyses Romancer; dog synes ved Siden deraf et ejendommeligt Naturel at skimte frem, som i den lille Vuggesang af «Aladdin» («Visselulle nu, Barnlil»), der i Følge Traditionen i den Sibbernske Kreds skal være hans første Arbejde. Men snart fik han ogsaa fra Gade, hvem han sandsynligvis først er kommen i Berøring med i Konferensraad Holms musikalske Hus, hvor Kvartetspillet drog ham stærkt til sig, en Paavirkning, som blev af Betydning for hans Udvikling. Studentervivet, hvori han deltog med Liv og Lyst, og Dirigentvirksomheden i Studentersangforeningen affødte karakteristiske og ungdommelig friske Sangkompositioner baade for flere Stemmer, f. Ex. Studentersangen: «Vi er en liden, men modig Hær» (1854), «Det er Efteraar» (1855) og den morsomme «Tre Katte» (1858), og for en Stemme, som Viser til Hostrups Stykker, f. Ex. «Soldaterløjer» (1850), og nogle Hæfter Romancer til Texter af Ploug, Winther, Hauch o. fl. Ogsaa større Arbejder foreligge fra denne Tid, saaledes «Indvielseskantate»,

[og Hostrup]

tilegnet Konferensraad Holm (1851), den fornøjelige og meget kjendte Ruskantate til Text af Chr. Richardt (1856) og Afskedskantaten til Hostrup. I 1856 komponerede han endelig sin Ouverture til «Marsk Stig», hans første Arbejde for Orkester, der udførtes i Musikforeningen 1858, og hvis virkningsfulde Instrumentation uden Tvivl var en Frugt af Paavirkningen fra Gade.

Opholdet i det stille Sorø, der ved et lykkeligt Familieliv med hans kunstforstandige Hustru afløste det mere urolige Studenterliv i Hovedstaden, gav ham Ro til at forsøge sig i større Kompositionsformer. I 1860 skrev han «Efteraarsstormene» for Soli, Kor og Orkester, der s. A. udførtes i Musikforeningen i Kjøbenhavn; derefter fulgte det storslaaede «Bergliot» for Solo og Orkester samt Symfoni i D-Mol, hvilke Arbejder dog først kom til Udførelse efter hans Tilbagekomst fra Sorø. Virksomheden ved Akademiet tiltalte hans ungdommelige Sind meget, og han arbejdede med Iver og Energi med sine smaa og store Elever, saa at han fik bragt en hidtil ukjendt Flugt i det musikalske Liv der nede; men i Længden følte han Savnet af de Impulser, som det fyldigere Liv i Hovedstaden kunde yde, og da hans økonomiske Kaar gjorde ham uafhængig af Hensynet til et Levebrød, tog han i 1865 sin Afsked og flyttede tilbage til Kjøbenhavn, hvor han derefter levede uden nogen offentlig Stilling, alene beskæftiget med sin Kunst.

Allerede før sin Afrejse til Sorø havde han paabegyndt Kompositionen af en Opera, «Paschaens Datter», til Text af H. Hertz. Dette Arbejde, som han havde fortsat under Sorøopholdet, fuldendtes nu og indleveredes til det kgl. Theater, hvor det dog først opførtes i 1869. Som skreven i den traditionelle Stil vakte Operaen trods de lyriske Partiers Melodiskjønhed ikke særlig stor Opmærksomhed og holdt sig kun i 2 Sæsoner. Heller ikke hans Musik til Balletten «Cort Adeler» (opført 1870) formaaede at skaffe sig et langt Liv paa Scenen (den yndefulde og karakteristiske Indledning, «Folkeliv paa Piazzettaen», er dog senere (1890) benyttet af Fr. Rung i Balletten «En Karnevalsspøg i Venedig»). Imidlertid drog den dramatiske Tonedigtning ham fremdeles til sig; foruden alt tidligere til «Palnatøke» (1867) skrev han Musikken til Ibsens «Kongsæmnerne» (1871), til Reckes «Bertran de Born» (1873), som gjorde stormende Lykke, og til Munchs «Fjældsøen» (1875), og endelig opførtes 25. Sept. 1878 hans anden Opera, «Drot og Marsk» til Text af Chr. Richardt, som, indledet med den tidligere komponerede Ouverture til «Marsk Stig», gjorde et gribende Indtryk og

blev et betydningsfuldt Led i vor nationale Opera, i det H. i dette Arbejde har forladt den overleverede Stil og, sluttende sig til den nyere Skoles Principper, skabt et virkeligt Sangdrama, hvori tillige hans egen ejendommelige Kunstnerindividualitet er bevaret.

Til Sangfesten i Kjøbenhavn 1868 komponerede H. «Volmer-slaget» for Mandsstemmer med Blæseorkester. I Musikforeningen opførtes 1873 hans Koncertstykke «Tornerose» for Soli, Kor og Orkester, som blev udgivet af Samfundet for dansk Musik, og hvori den bekjendte Sang: «Saa længe jeg kan mindes» forekommer. Af egentlig Kammermusik er intet fremkommet for Offentligheden; iblandt hans efterladte Arbejder findes en Violinsonate, komponeret o. 1857, og en Klaverkvintet, skreven under et Ophold i Rom i 1869. End videre har han skrevet «Kong Hakes Ligfærd» for Mandskor, «Skovbækken», «Foraar og Sommer» og en Del Mandskvartetter, som «Jylland mellem tvende Have», «Hurra, Kammerater», «Dans, ropte Felen», «De smukke» osv. Men hvad der dog særlig har gjort H. til den bekjendte danske Komponist og mere end andet vil sikre hans Navn mod Glemsel, er den lange Række af Romancer og Sange, som gaar lige fra hans første Ungdomsdage indtil hans Død og viser den geniale og fint forstaaende Komponists smukke og harmoniske Udviklingsgang fra det næsten Weyseske Udgangspunkt til de derfra saa aldeles forskellige «Dyveke-Sange» og «Farlige Drømme». At udhæve enkelte i denne Rigdom er en vanskelig Sag; til de ejendommeligste og for H. mest typiske høre, foruden de nys nævnte 2 Samlinger, Sangene: «Husker du i Høst», «Højt over Bøgens Top» samt «Sange af Shakspeare», «Bergmanden», «Digte fra Middelalderen», «Sydlandske Sange», «Ero-tiske Digte af Aarestrup», «Engelske Sange», «Gudruns Sorg» og «Samson». En samlet Udgave af hans Romancer og Sange (i alt 187) udkom efter hans Død i 3 Bind.

Den lige saa beskedne som begavede Komponists Liv afbrødes i dets fulde Kraft, just som «Drot og Marsk» havde vakt Haabet om en frugtbringende ny Virksomhed for vor Scene, ved hans Død 12. Sept. 1879. Ved Afsløringen af hans Marmorbuste, skjænket Studentersangforeningen af hans efterlevende Enke, blev i Marts 1887 givet en Mindekoncert i Universitetets Festsal, hvor samtlige udførte Kompositioner vare af ham, og hvor hans Ven Chr. Richardt i varme Ord tolkede det Tab, man havde lidt ved H.s tidlige Bortgang.

Erslew, Forf. Lex. Schytte, Musiklex. Ude og hjemme, 2. Aarg., Nr. 103. Nord. Musiktid. 1880, Nr. 3. Sørensen, Studentersangforen. 1839—89. N. W. Gade, Optegnelser og Breve. *G. St. Bricka og S. A. E. Hagen.*

Heise, Victor, 1825—90, Præst, var en Broder til ovennævnte Fred. Julius og P. A. H. Han blev født i Kjøbenhavn 3. Juli 1825; 1842 blev han Student og 1849 theologisk Kandidat. 1855 kom han som Adjunkt til Sorø Akademi, men der fra blev han 1869 kaldet til Præst i det nære Pedersborg og Kindertofte. 1879 blev han flyttet til Kvislemark og Fuirendal og 1885 til Stenløse og Fangel paa Fyn, hvor han døde 7. Sept. 1890. Ligesom Broderen syslede han meget med gammeltestamentlige Studier, og han har udgivet en Bearbejdelse af Højsangen («Sangenes Sang», 1863). Under Opholdet i Sorø var han nøje knyttet til Ingemanns Kreds, og efter den gamle Digers Død udgav han paa Fru Ingemanns Opfordring «Breve til og fra B. S. Ingemann» (1879) og «Brevvexling mellem B. S. Ingemann og Fru J. C. v. Rosenørn» (1881). Han har desuden af og til ved Bladartikler taget Del i den kirkelige Forhandling og i Forhandlingerne om Skindød. 1857 ægtede han Sine Alexandrine Flensborg, Datter af Kommandør P. V. F.

Elvius, Danmarks Præstehist. 1869—84 S. 319.

Fr. Nielsen.

Heistermann v. Zielberg, Johan Samuel, 1621—70, gottorpsk Embedsmand. H., hvis Herkomst og Hjemstavn ikke kjendes, er født 25. Dec. 1621. I ung Alder kom han til det gottorpske Hof, hvor han fik Ansættelse i Kancelliet. Støttet til Kansler Kielmanns Gunst, hvis Datter han 1652 ægtede, forfremmedes han efterhaanden til Gehejme-, Hof- og Kammerraad og var tillige Amtmand i Landskaberne Ejdersted, Everskop og Utholm. Indviet i alle sin Svigerfaders Planer deltog han i Gottorps Forhandlinger med Danmark i Glückstadt 1667 og ophøjedes i Rigsadelstanden. H. bortreves af en pludselig Død i Tønning 29. April 1670 og bisattes i Slesvig Domkirke. Hans Ægteskab med Maria Elisabeth Kielmann v. Kielmansegg (f. 3. Dec. 1637 † 14. Avg. 1665) var barnløst.

v. Kielmansegg, Familien-Chronik der Herren v. Kielmansegg, 1872, S. 105 f.

Louis Bobé.

Heitmann, jvfr. Heidmann og Heinsen.

Heitmann, Johan, 1664—1740, Skipper, opbyggelig Forfatter, fødtes i Ranen paa Helgeland, hvor Faderen, Johan H., var flyttet hen, efter at han som Kjøbmand i Throndhjem(?) havde mistet sin Ejendom ved Ildebrand. Hjemme havde han Indseende med Faderens Gaardsdrift og Handel og gik efter dennes Død til Søs fra Bergen, hvor han lærte Navigation. Han fór paa Holland og Finmarken, kom 1702 i Vicestatholder Gabels Tjeneste og optog Kort

over den norske Kyst, blev 1712 Kommiskapitajn og fór som saadan til 1729. Aaret efter kom han i det asiatiske Kompagnis Tjeneste og førte Skibet «den gyldne Løve» til Trankebar, men led paa Rejsen Skibbrud paa Irlands Kyst, blev liggende her i Proces til 1739, da han kom tilbage til Kjøbenhavn, hvor han døde 6. Juli 1740. Han er bleven bekjendt ved sin i Christiania 1722 udgivne Bog: «Besværede Sømænds søde Sjælero», der indeholder en «liden Underretning om Søfartens Nødvendighed, Farlighed, Ypperlighed samt en Undervisning om Bønnens Kraft og Nytte». Dette er imidlertid det mindste, da næsten hele Bogen udfyldes af Bønner og Salmer, hvoraf nogle originale. Bogen, der røber en hjærtelig Fromhed, fik megen Udbredelse, udkom 1797 i 6. Oplag og optrykkes og benyttes til denne Dag i Norge. Et Par navtiske og fysiske Smaaskrifter fra hans Haand ere uden Betydning. Gift med Anna Marie f. Nordborg (f. 1670, begr. 21. Okt. 1748 i Risør).

Lærde Tidender 1742, S. 514. Nyerup, Lit. Lex.

D. Thrap.

Heklauer, s. Hecklauer.

Heldvad (Helvad), Niels, 1564—1634, Forfatter, er født 27. Okt. 1564 i Heldevad i Sønderjylland og Søn af Præsten Hans Nissen og Mette Laursdatter Dytmersen. Faderen underviste ham først hjemme, særlig i Mathematik, Astronomi og Astrologi. Fra 1575 af gik han i Skole i Flensborg, Haderslev og forskjellige tyske Byer. 1587 blev han Student fra Riga og fuldendte sine theologiske Studier i Rostock. 1590 blev han efter Faderens Død hans Eftermand som Præst i Heldevad og ~~Hel~~gøvad. Samme Aar begyndte han at udgive sine tyske — og senere ogsaa danske — Almanakker med mange praktiske Oplysninger og med dertil hørende Prognostica astrologica (Spaadomme om Vejrliget, Landeplager osv., støttede paa Himmellegemernes indbyrdes Stillinger). 1591 ægtede han Gertrud Jørgensdatter Hacke fra Slesvig († 1631). H. gav sig ogsaa af med at stille Nativiteter (at bestemme Menneskers Skæbne efter den Stilling, de forskjellige Himmellegemer indtage i Fødselsøjeblikket), men dette blev hans Ulykke. Den gottorpske Hertug Johan Adolfs Gehejmeraad Joh. v. Wowern lod ham stille sit Nativitet, men da dette ikke faldt ud efter hans Ønske, blev han saa forbitret, at han lod H. afsætte fra Præsteembedet 1609. Hertugen indsatte ham vel igjen 1611, men v. Wowern fik ham atter afsat 1612, denne Gang vistnok fordi H. som Lutheraner ikke vilde bøje sig for den gottorpske Kirkestyrelse, der i disse Aar var ud-

præget reformert. Han havde i det hele taget let ved at støde an, fordi han med sit udprægede humoristiske Anlæg vanskelig kunde tømme sin Tunge. 1613—15 opholdt han sig i Svendborg, hvor flere fynske Adelsfolk toge sig af ham og henledte Christian IV's Opmærksomhed paa ham. Da Kongen personlig havde lært ham at kjende, udnævnte han ham til sin Kalendariograf, og H. tog derefter Ophold i Kjøbenhavn, hvor han døde 23. Avg. 1634.

Kongen, der vistnok satte Pris paa hans satiriske Lune, tog ham ofte med paa sine Rejser, og Kjøbenhavns Borgere, især Renteskriverne, samledes ofte med ham om Aftenen paa Vinkjældere, hvor de ved rigeligt Traktement lokkede hans sprudlende Vid frem. Deres Hustruer, der ikke vare til at spøge med, hentede dem ud paa Aftenen hjem fra deres Orgier, og der vankede da ofte knubbede Ord, som især gik ud over H., der hævnede sig ved giftige Udfald imod de onde Kvinder i sine Almanakker («Hvo der haver en ond Kvinde, han gaa betiden tho Huus»), især i den for 1634. Denne, der er dediceret til Renteskriverne, indeholder i Indledningen en Undersøgelse om, hvorfra de onde Kvinder stamme. Indledningen udkom 1667 særskilt under Titelen: «En lystig Traktat om St. Peders trende Døtre», men den Gang kjendte vistnok ikke ret mange Skriftets Forhistorie.

H. indtager en mærkelig Stilling i dansk Litteraturhistorie. Han var en af sin Tids mest karakteristiske Skikkelser, og som Folkeskribent har han haft stor Betydning. Man har med rette betegnet ham som sin Tids Feuilletonist, og der var ikke noget af det, der fremkom i hans Samtid af almen Betydning, f. Ex. en Vandflod, et Jordskjælv, en Komet osv., uden at han udgav Flyveskrifter derom, altid med en religiøs og moralsk Udlægning. I 44 Aar udgav han sine Almanakker med Prognostica og Skrivkalendere, men blev dog i sit sidste Leveaar indskrænket i sin Virksomhed ved et Kongebrev af 1634, der forbød Udgivelsen af Spaakalendere. 1625 trykkes der af hans Almanakker 6000 og 1629 alene i Hamborg 10000 Exemplarer. Med Hensyn til Udbredelse staa hans asketiske Skrifter Almanakkerne nærmest. Hans «Kong Davids Tøjhus» udgik 1623 i over 1000 Exemplarer og udkom derefter senere i nye Oplag. Han nævnes ogsaa som Salmedigter, Skuespildigter (en tysk Tragedie af ham blev ageret 1618) og historisk Forfatter. Kirkehistorien, hvori han var godt hjemme, har han beriget med Arbejder, som ogsaa fik Betydning for senere Tider. Hans «Eleusinia sacra, Forklaring over vores Kirker og

gode gamle Ceremonier og udvortes Gudstjeneste» (1610) — et godt Bidrag til Kirkeskikkens Historie — udkom endnu 1863. Hans Formular- og Brevbog, som blev udgivet længe efter hans Tid, indeholder gode Bidrag til dansk Sproghistorie.

Videnskab.s Selskabs hist. Almanak f. 1775—76. Minerva 1804, I, 1 ff. Brandt og Helveg, Den danske Psalmedigtning I, Biogr. S. 30. Kirkehist. Saml. 3. R. VI, 201 f.; 4. R. I, 22 f. Allg. Deutsche Biographie XI.

S. M. Gjellerup.

Helene, Hertuginde af Lyneborg, —1233, Datter af Valdemar I, blev 1202 i Hamborg gift med Vilhelm den tykke, yngste Søn af Henrik Løve, der kort efter ved Deling med sine Brødre fik en Tredjedel af sin Faders Arvegods med Lüneburg som Hovedsæde. I Holsten havde man ventet, at H. vilde bringe sin Mand dette Land i Medgift, men Kong Knud gav hende klogelig i Steden herfor betydelige spredte Godser i Danmark. H., som blev Enke ved Vilhelms Død 12. Dec. 1213, følte sig stadig nøje knyttet til sit gamle Fædreland; i sit Segl betegner hun sig som «Søster til Valdemar, Danmarks Konge», hendes kraftfulde Søn Otto («puer», den unge) sluttede sig til sin Morbroder Kong Valdemar, ved hvis Bistand han haabede at gjenoprette det welfiske Huses Magt; han kæmpede i Slaget ved Bornhoved 1227, hvor han blev fanget. H. døde 1233. 2 Aar efter lykkedes det Otto at gjenforene de brunsvigske og lyneborgske Besiddelser, der ophøjedes til et Hertugdømme; han betragtes derfor som den hertugelige Families Stamfader († 1252).

Johannes C. H. R. Steenstrup.

Helene, —1204—, Esbern Snares Hustru, var Datter af den ansete svenske Jarl Guttorm, som havde hentet Kong Carl Sverkersens Brud i Danmark og ved samme Lejlighed stod Fadder til Valdemar I's Søn Knud (1163). Rimeligvis har hun været opkaldt efter den hellige Helene af Skøfde, en fejret Helgeninde, der blev kanoniseret 1164 og er vel kjendt i nordsjællandske Folkesagn. Da Esbern Snare havde mistet sin anden Hustru, Ingeborg, ægtede han, skjønt til Aars, den unge svenske Jarledatter. I dette Ægteskab fødtes Ingeborg «af Kalundborg» og maaske flere andre Børn. Strax efter Esberns Død (1204) blev H. Kong Valdemar II's Frille og fødte ham Sønnen Knud. Men da Valdemar ægtede Dagmar (1205), ophørte vistnok deres Forhold, og hun synes at have forladt Danmark. I alt Fald blev hun ikke som Esberns 2 første Hustruer jordfæstet i Sorø, og af Diplomer fra det 14. Aarhundrede fremgaar

det, at hun ved Linkøping Domkirke stiftede vor Frue Kapel med tilhørende Præbende; der har hun vistnok valgt sit Gravsted, og hendes Gave blev senere forøget af hendes Sønesøn Svantopolk Knudsen og hans Æt. Valdemar II udmærkede sin og H.s Søn med Hertugnavnet og skjænkede ham tillige sit Gods i Sverige, og H. har ogsaa efterladt ham en betydelig Arv her.

Suhm, Hist. af Danmark IX, 192 ff. J. Steenstrup, Vore Folkeviser i Middelald. S. 248 ff.

Hans Olrik.

Helgason, Árni, 1777—1869, Præst. Á. H., hvis Forældre vare Præsten Helgi Einarsson og dennes Hustru, Guðrún Árnadatter, er født 27. Okt. 1777 paa Præstegaarden Staður i Aðalvík, i en af Islands mest afsides og fattige Egne, langt mod Nordvest. Hans Opvæxt her foregik under trange Kaar og haardt Arbejde, og først 1795 kunde han sendes til den lærde Skole i Reykjavík, hvorfra han dimitteredes 1799. Efter nogle Aars Huslærervirksomhed paa Island indskrives han ved Kjøbenhavns Universitet 1804, hvor han viste sig som en særdeles flink og samvittighedsfuld Student, der 1807 tog theologisk Embedsexamen med Udmærkelse, vandt Guldmedaillen for den s. A. udsatte theologiske Prisopgave og desuden efter endt Examen lod sig optage paa det pædagogiske Seminarium. 1808 udnævntes han til Præst i Vatnsfjörður i det nordvestlige Island, men naaede først det følgende Aar tilbage til Hjemmet og kom aldrig selv til at betjene dette fjærne Kald. 1811 fik han Kaldet Reynivellir i det sydlige Island, hvor Rask, hvis fortrolige Ven han var, boede hos ham Vinteren 1813—14; 1814 blev han Præst ved Reykjavík Kirke (Domkirkepræst), og 1825 forflyttedes han her fra til det nærliggende Gardar, hvorfra han entledigedes 1858. Ved sin Afsked beholdt han, der i en Aarrække havde udført de provstelige Forretninger og adskillige Aar tilbage havde faaet Rang med Stiftsprovster, Rang med Biskopper.

Som denne Udmærkelse antyder, var Á. H. en mere end almindelig Mand, han var et klart Hoved, en gjennemdannet Personlighed og en veltalende Forkynder af kristelig Oplysning. Hans religiøse Standpunkt er en human og intelligent Rationalisme, som det fremgaar af den af ham udgivne Postil («Helgidaga-Prédikanir», 1822, 2. Udg. 1839), der i sin Tid vandt ikke ringe Udbredelse. Som almenoplysende, i politisk og anden Henseende konservativ Forfatter fremtræder han navnlig i de af ham udgivne Aargange af Maanedsskriftet «Sunnan-Pósturinn» (1836, 1838); herigjennem saa

vel som ved sin gejstlige Produktion kom han til at staa som Repræsentant for den gamle Tid og udsattes for Angreb af den ved Tidsskriftet «Fjölnir» repræsenterede yngre Slægt. Foruden de nævnte Arbejder har A. H. udgivet spredte Afhandlinger og Lejlighedsskrifter samt oversat Partier af Bibelen.

Á. H., der havde store Gaver som Lærer og tidlig havde følt sig hendragen til denne Virksomhed, havde næsten til Stadighed unge Mennesker i sit Hus, som han underviste og til Dels dimitterede som Studenter. Med Rask er han blandt Stifterne af det islandske litterære Selskab, for hvis reykjavikske Afdeling han har haft stor Betydning, og Rask havde under sit Ophold i Stockholm Planer om at faa ham ansat i Sverige som Fortolker og Udgiver af islandske Oldskrifter. Á. H. var 2 Gange gift: 1. (1809) med Guðný Högnadatter, 2. (1836) med Sigríður, Datter af Biskop Hannes Finsen, men efterlod sig ikke Børn. Han havde Sæde paa Altinget 1845 og 1847. At han i ydre Henseende ikke kom til at indtage nogen mere fremragende Stilling, skyldes vel til Dels Tidsforholdene, men dels vistnok ogsaa en vis Tilbageholdenhed hos ham selv. Ejendommelig for ham var en uforstyrrelig Sindsligevægt, en mild og tilfreds Livsanskuelse. Hans Skikkelse skildres som anselig, hans Optræden som værdig og sympathetisk. Han døde 14. Dec. 1869, 92 Aar gammel, efter indtil sin sidste Sygdom at have bevaret Aands- og Legemskræfter usvækkede.

Erslew, Forf. Lex. Æfminning Árna bps. Helgasonar, Rkv. 1877. Timarit IX (1888). *Kr. Kaalund.*

Helgesen, Hans, 1793—1858, Officer, er født 4. Okt. 1793 i Oslo og Søn af Forvalter paa det derværende Allunværk Hans H. Moderen hed Karen Hansdatter. Drengen kom til at slægte sin Fader paa i Styrke og udmærkede sig fra Barnsben af ved en sjælden Smidighed og et ubetvingeligt Mod. Han blev derhos snart en saa fortrinlig Skytte, at hans Lige næsten ikke fandtes, og det var hans Lyst at tumle sig og færdes i det frie med Bøssen i Haanden. Desuagtet bestemtes han til Studeringerne og blev sat i Christiania Latinskole, hvor han, der havde et hurtigt Nemme, i Begyndelsen gjorde gode Fremskridt; men til sidst kunde Skolen ikke holde Styr paa ham, og Faderen fik ham da i hans 18. Aar anbragt paa det norske Militærinstitut, hvorfra han, efter at have gjort en god Examen, 1813 afgik som Sekondlieutenant til thelemarkske Infanteriregiment. Ved dette Regiment, hvor han s. A.

blev Premierlieutenant, kom han til at tjene sammen med Premierlieutenanterne Rye og Schleppegrell, de senere saa berømte Generaler, og sluttede med dem og vel fornemmelig med den sidste et inderligt Fostbroderskab, som kun Døden skulde opløse. H. udmærkede sig ved gjentagne Lejligheder under Felttoget mod Sverige 1813—14, men da dette var endt, og Norge skulde afstaas til Sverige, traadte han tillige med de 2 nævnte Stalbrødre ud af den norske Hær og gik til Danmark, hvor de alle 3 af Frederik VI erholdt Tilladelse til at gaa i preussisk Krigstjeneste. H. blev ansat i General Bülow's Armékorps og kæmpede med i de blodige Slag ved Ligny og Waterloo. Efter at den preussiske Hær var bleven stillet paa Fredsfod, traadte H. 1816 i Nummer som Premierlieutenant ved holstenske Infanteriregiment i Rensborg, men forrettede indtil videre Tjeneste ved det danske Auxiliærkorps i Frankrig og vendte med Korpset tilbage til Danmark 1818. H. var imidlertid for meget Friluftsmænd til at kunne finde sig i Garnisonstjenesten her hjemme, og da han havde forlovet sig i Frankrig og ønskede at gifte og bosætte sig der, søgte og fik han s. A. Afsked af dansk Krigstjeneste.

I de nu følgende 30 Aar førte H. et temmelig æventyrligt Liv. I Frankrig synes han i den første Tid efter sit Ægteskab — om hvilket der hersker Usikkerhed og Beretningerne lyde forskjelligt — nærmest at have ernæret sig som Landmand og ved at handle med Heste, som han købte i Danmark og Nordtyskland og til Dels smuglede ind over den franske Grænse. Under Julirevolutionen 1830 kæmpede han med i Paris blandt dem, der omstyrkede Bourbonnernes Trone, og han tjente derefter i nogen Tid under Ludvig Philip som Officer i Nationalgarden. 1838 begav han sig efter Opfordring af den norske General Mansbach til sit Fædreland for at søge Ansættelse, hvilken det dog ikke lykkedes ham at opnaa, og efter mange Gjenvordigheder forlod H. 1840 Norge for stedse og drog atter til Danmark, hvor Olaf Rye vel forgjæves søgte at faa ham anbragt i dansk Krigstjeneste, men dog skaffede ham en lille Aarpenge af Christian VIII, og han tog her fast Ophold i Distriktet Stapelholm i Sønderjylland, ernærende sig af Jagt, Fiskeri og Fuglefangst og med at afrette Oddere.

Da Oprøret udbrød i Hertugdømmerne 1848, var H., der kun lidet havde givet Agt paa den politiske Udvikling og indirekte var paavirket af den ham omgivende tysksindede Befolkning, uklar over Situationen, troede som saa mange andre i Hertugdømmerne paa

Fabelen om Frederik VII's Ufrihed og tilbød den slesvig-holstenske Regering sin Tjeneste. Til alt Held slog man ikke strax til, og da H. snart anede Uraad og kom under Vejr med, at Rye og Schleppegrell stode paa den anden Side, ilede han skyndsomst til Kjøbenhavn, hvor Tscherning havde den gode Idé ikke at vrage ham. H. bad om Tilladelse til at maatte tjene under Schleppegrell, der var udnævnt til Kommandør for det saakaldte venstre Flankekorp, og med Kapitajns Rang blev han ansat som Ordonnans-officer i Korpsets Stab. Han gjorde her fortrinlig Nytte, i Slaget ikke mindre ved sit ubændige, Mandskabet elektriserende Mod end ved sit skarpt udviklede Blik for Terrænet, i Kantonnementet ved at være den noget urolige Schleppegrell den kjærest mulige og uadskillelige Ledsager. Ved Schindels Fald i Slaget ved Kolding 23. April 1849 fik han Kommandoen over 5. Bataillon, hvilken Afdeling han med Duelighed førte i Slaget ved Fredericia. Han maatte imidlertid under den kort efter paafulgte Vaabenstilstand afgive Bataillon og opnaaede ikke endnu at faa fast Ansættelse i Hæren trods Schleppegrells Indstilling og Bøn om Retfærdighed for en gammel Kammerat. Ryes Død gik ham nær til Hjærte, og paa Efterretningen herom udbrod han: «Nu er Kløverbladet revet itu». Ved Feltogets Begyndelse i 1850 blev H., der efterhaanden havde faaet Majors og Oberstlieutenants Rang, paa ny ansat hos Schleppegrell, der i Slaget ved Isted stillede ham til Raadighed for Brigaden Krabbe. I det smukke Resultat, som Brigaden opnaaede i den sig om Vedelspang udspindende Kamp, skal H. have haft betydelig Andel. Nogle Dage efter Slaget stilledes H. til Raadighed for Brigaden Schepelern, der skulde besætte det sydvestlige Slesvig og rykkede mod Frederiksstad. Brigaden overdrog H., der paa denne Egn kjendte hver Sti, Kommandoen over Avantgarden, og i Spidsen for denne bemægtigede H. sig i første Anløb Frederiksstad og blev til Belønning udnævnt til Kommandant i Byen. Hans Saga er nu kjendt af alle. Forsvaret af Frederiksstad, som den fjendtlige Overgeneral satte al Kraft ind paa at tilbagetage, og som efterhaanden blev angrebet af det tredobbelte Infanteri og det tidobbelte Artilleri af, hvad H. raadede over, er en af vor Krigshistories mest lysende Bedrifter, og da den sidste Storm paa Byen 4. Okt., H.s 57aarige Fødselsdag, var afslaaet, var det med rette, at hans Ry fløj vide om Land. Ingen kunde være i Tvivl om, at Frederiksstad stod med ham, som den vilde være falden med ham. Han udnævntes nu til Oberstlieutenant i Linjen

og hædredes med Danebrogsordenens Kommandørkors og med norske og russiske Ordener. Frederiksstads tapre Besætning førte ham et pragtfuldt Sværd, paa hvis Fæste den norske Løve var smeddet af massivt Guld.

Efter Krigens Ophør udnævntes H. til Kommandant i Slesvig og forflyttedes 1852 i samme Egenskab til Rensborg, hvor den prægtige Gouvernørbolig overlodes ham. 1856 blev han Oberst. Som Kommandant tilintetgjorde H. hurtig alle ydre Spor fra Oprørstiden og vaagede med Strænghed over, at Embedsmænd som Undersaatter opfyldte deres Pligter mod den danske Regering. Detaillerne i Kommandantskabstjenesten interesserede ham derimod ikke; han syslede hellere med sine Fugle og Heste, Hunde og Oddere. For at tilfredsstille sin uimodstaaelige Trang til Jagtens Glæder købte han en Gaard i Hollingsted og forpagtede Jagtretten paa Jorderne om denne By. Han døde i Rensborg 28. Febr. 1858 og blev efter sit Ønske jordet ved Siden af sin Ven og Vaabenfælle Schleppegrell i Flensborg.

Flamand, Slagene ved Fredericia og Isted. Tidsskr. f. Krigsvæsen 1858. Vaupell, Frederiksstads Forsvar samt Helgesens Levnetsløb, 1875.

S. A. Sørensen.

Helgesen (Hellisen), Laurids, —1551—, religiøs Sværmer, var født i Fyn og blev 1537 ved Universitetets Gjenoprettelse indskreven ved samme og fungerede 1537—39 som Universitetspedel. Siden blev han Præst ved St. Hans Kirke i Odense, hvortil Lunde Sogn den Gang var annekteret. Tillige blev han Provst i Lunde Herred. Med Sognemændene i Lunde lagde han sig saaledes ud, at de fik Tilladelse til at kalde sig en egen Præst. I Odense gik det ikke bedre. Her gjorde han sig fra 1551 af bemærket ved sine heftige Angreb paa Præsterne i St. Knuds Kloster, hvilke han betegnede som Munke, der burde bortjages. Det lykkedes ham ogsaa at ophidse Læsemesteren ved St. Knuds Kirke, Hr. Christoffer Mikkelsen, til lignende Angreb paa disse Levninger fra Papismens Tid. Forgjæves forsøgte Stiftets Biskop og andre mere besindige at bringe dem til Fornuft. Endelig bleve disse puritanske Fanatikere afsatte ved Stiftskonsistoriets Dom. Deres Sag blev derpaa efter Kongens Ønske henvist til Universitetet. Heller ikke Professorene lykkedes det dog at faa Bugt med L. H.s sværmeriske Gjenstridighed. Da alle mildere Midler vare udtømte, blev han, der desuden syntes at hælde til anabaptistiske Vildfarelser, 1553 hensat i Forvaring i Herrisvad Kloster i Skaane, hvorfra han

Aaret efter førtes som Fange til Visborg Slot paa Gulland. Her er han formodentlig død.

Saml. t. Fyens Hist. og Topogr. IV, 71 ff.

H. F. Rordam.

Helgesen, Poul, —1523—, Lektor, Forfatter. Selv skriver han sig Paulus Helixæ (Eliæ); paa Dansk skrives hans Navn af Samtiden: P. Heliesen (o: Heljesen), Hellissen, Helgesen (udtales Heljesen). Han var født i Varberg i Halland o. 1480; Faderen var dansk, Moderen svensk. Sin første Uddannelse fik han i det nærliggende Skara, hvor han selv med Tak ihukommer «Mester Svend» (senere den første evangeliske Biskop der) som sin Lærer. For øvrigt kjender man ikke videre til hans Uddannelse, før man ved Aar 1517 træffer ham som Munk i Karmeliterklosteret i Helsingør, hvor Ordenens daværende dygtige Provinsialmester, Dr. Anders Christensen (III, 451), vistnok har haft ikke ringe Indflydelse paa ham, ligesom han ogsaa her traf sammen med den lærde Frands Wormorden fra Amsterdam. Selv blev han stærkt greben af Tidens humanistiske Dannelse; den lærde Erasmus fra Rotterdam blev hans Forbillede; klassiske Studier fik han Interesse for og skriver ogsaa selv et i det hele flydende Latin. Da den pavelige Legat Arcimbaldus paa en fræk Maade ledede Afladshandelen i Danmark, vakte disse Misbrug i høj Grad P. H.s Forargelse; allerede 1517 — før Luther — udgav han paa Latin en Tale mod Romerkirkens Misbrug.

Med Glæde hilste P. H. derfor Luthers Fremtræden; ligesom denne lagde han Vægt paa en mere frugtbar Bibellære end den tørre Skolastiks Spidsfindigheder og havde et aabent Blik for Kirkens Mangler. Da Christian II, der havde lagt Mærke til det helsingørske Klosters gode Kræfter, kort efter at Dyveke havde fundet sit Hvilested i Klosteret, havde skjænket dette St. Jørgensgaard ved Kjøbenhavn, for at Klosteret i sit paatænkte nyoprettede Kollegium i St. Pederstræde («Hvide Kloster», nu Valkendorfs Kollegium) kunde uddanne unge Mænd til at virke i Kirkens og Videnskabens Tjeneste, blev P. H. udset til den nye Stiftelses Styrer og tillige Lektor i Theologi ved Universitetet (1519). Han samlede ved sit vækkende Foredrag og sin hele Personlighed her om sig en Række yngre Mænd, der senere fik ikke ringe Betydning.

Men Forholdet baade til Luther og Christian II ændredes snart. Da Luther fuldstændig brød med den katolske Kirke, kunde Lektor P. lige saa lidt som Erasmus følge ham længer; han kom til at staa for P. H., der holdt stærkt paa Avtoriteten, som en oprørsk

Aand, hvis Lære kun kunde medføre Forvirring og Opløsning af alle Baand baade i Kirke og Stat. Fra Christian II bortstødtes han af lignende Grunde; Kongens Troløshed og Voldsomhed, hans nye Love, hvorved den paa den middelalderlige Kirkeordning byggede Statsform rokkedes, hans egenmægtige Skalten og Valten med Kirkens Sager lode ham i P. H.s Øjne fremtræde som en oprørsk Tyran, som det var enhver lovtro Mands Pligt at modsætte sig.

Personlige Sammenstød bragte Bægeret til at flyde over. Da Kongen havde sendt Lektor P. et latinsk Skrift (formodentlig Machiavellis Skrift om Fyrsten) til Oversættelse, erklærede denne, at det var «en ond Bog» og sendte Kongen i Steden en Oversættelse af Erasmus' Skrift: «En kristen Fyrstes Undervisning og Lære» med en Fortale, hvori manges en Brod skjulte sig. Senere erklærede han i en Samtale med Kongen, at Luthers Meninger vare kjætterske, og da han saa endelig i en Prædiken St. Hansdag 1522 paa Slottet i Kongens egen Nærværelse gav en saadan Skildring af Herodes og Herodias, at Kongen (og Mør Sigbrit) følte sig truffen, ja, da tog Kongen pludselig St. Jørgensgaard igjen fra Karmeliterklosteret, hvorved Lektor P. faktisk blev afsat fra sin Stilling, og den dristige Munk maatte flygte til Jylland for at unddrage sig Kongens Vrede.

Her blev Lektor P. et af de virksomste Redskaber under Opstanden mod Kongen. Med Selvfølelse erklærer han selv senere, at faa have med saa stor Frimodighed modsat sig Kong Christians Tyranni i Skrift og i Tale som han. Mulig er han Forfatter af en Smædevisse mod «Kong Klipping» og har haft Del i de paa Dansk udsprede Proklamationer; sikkert er det, at han nogen Tid derefter paa en Biskops Opfordring affattede en udførlig latinsk Fremstilling af Klageposterne mod Kongen.

Nu fik P. H. formodentlig sin Stilling ved Universitetet tilbage; i alt Fald var han 1527 atter Lærer ved Universitetet og havde tillige efter Dr. And. Christensen overtaget Stillingen som Karmeliterordenens Provinsialmester for Norden. Men det nye Regimente behagede ham lige saa lidt som det gamle. Næppe et halvt Aar efter Kongens Flugt klager han over, at man kun har faaet mange Tyranner i Steden for én. Samtidig maatte han af katholske Ivrrere høre ilde for sin Virksomhed i Humanismens Tjeneste; man beskyldte ham slet og ret for at være Lutheraner og Kjætter. Netop paa denne Tid bearbejdede han Luthers lille

«Bede bog», som han nærmest betragtede som en opbyggelig Bog, der kun kunde gjøre Gavn, da der intet polemisk fandtes heri. Han udgav den dog først 1526 med en Tilskrift til en katholsk Rigsraad, hvori han forsvarer sig mod Beskyldningen for selv at være luthersksindet. Hans Hovedforsvar baade her og ved andre Lejligheder er omtrent følgende: Jeg indrømmer, at jeg en Tid har givet Luther Ret i meget, men det var i Virkeligheden i det, hvori jeg ikke fandt Luthers egne Tanker, men de gamle vise Fædres; hvad Luther derimod har sat til af sit eget, det er saa kjættersk som vel muligt.

Kraftig traadte Lektor P. paa denne Tid atter op mod Christian II's Forsøg paa at skaffe sig Indgang i Riget. Kongen havde nemlig sendt Exemplarer af Hans Mikkelsens Oversættelse af det nye Testamente ind i Landet, ledsaget af et Brev, hvori der opfordredes til atter at tage mod Kongen. Dette fremkaldte fra P. H. det skarpe «Svar til Hans Mikkelsen» (1527), hvori han giver en forfærdelig Skildring af Kong Christians «Tyranni» og af den ved Lutherdommen fremkaldte Oprørsaad. Men da ogsaa Frederik I i Aaret 1526 aabenlyst var optraadt som Lutheraner, kom det til et Brud med den «kirkerøverske Konge». St. Hansdag d. A. var P. H. atter kaldt op paa Slottet og udtalte med stor Frimodighed, at begge Parter, baade Katholikker og Protestanter, havde Uret; men ved Nedgangen fra Slottet blev han overfalden med Haansord af en Skare larmende og støjende Soldater, og nu var Bruddet med Lutheranerne aabenlyst. I de følgende Aar følger fra hans Haand det ene Fejdeskrift efter det andet; selv mod Reformatorerne i Sverige skrev han («Svar paa Kong Gustavs Spørgsmaal», 1528). Især gik det ud over hans tidligere Medlærere eller Disciple fra Karmeliterkollegiet («Mod Malmøbogen», 1530, rettet mod Reformatorerne i Malmø) og over Hans Tausen, mod hvem P. H. optraadte under Herredagen i Kjøbenhavn 1530, hvor han af al Magt søgte at faa en Disputats i Stand for at bevise, at Hans Tausen og hans Medhjælpere vare Kjættere, og da Hans Tausen derpaa forfattede et Skrift om den katholske Messe, blev han imødegaaet af Lektor P. i et Skrift, som atter fremkaldte et Gjensvar fra H. Tausen, der er noget af det groveste, Reformationstidens kraftige Polemik kan fremvise. Det regnede nu ned over den heftige Kamphane med Skjældsord. Under Herredagen 1530 digtede man Smædeviser om «Poul Vendekaabe» og beskyldte ham for at være bestukken af Prælaterne, og hans gamle Ven og Medhjælper Frands Wormordsen overdængede

ham i en Strid om Præsternes Giftermaal med de mest udsøgte Skjældsord som «hin fedbugede Skalk» og andet lignende.

Forbitrelsen mod Lektor P. blev saa stor, at han efter de heftige Optrin 1530 en længere Tid ikke turde vise sig i Kjøbenhavn, men i de følgende Aar maatte opholde sig paa forskjellige Steder. Med Harme maatte han se paa, at Karmeliterklostrene flere Steder opløstes. Stærkt giver Harmen over Fremfærden mod Kirkerne sig Udtryk i hans efter et Skrift af Erasmus 1532 forfattede «Formaning» til Rigsraad og Adel. Men stadig tager han midt under Kampen mod Lutheranerne stærkt fat paa de katholske Prælaters Hovmod og Verdslighed og Kirkens store ydre Mangler.

Efter den «kirkerøverske» Kong Frederiks Død i April 1533 aandede P. H. atter friere. Under Herredagen 1533 førte han Sagen mod Hans Tausen for kjættersk Nadverlære og fik ham erklæret skyldig. Men at Kongevalget udsattes, at «Holstenerne» havde det danske Kronland Slesvig i deres Magt, alt dette fyldte ham, der havde en stærkt udpræget Nationalfølelse, og som med Forfærdelse saa paa de nye Ideer, der trængte ind fra Tyskland, med Uro og Bekymring. Han opholdt sig paa denne Tid i Roskilde, og her fra udgav han nu i Trykken sin tidligere Oversættelse af Erasmus' Skrift: «Den kristne Fyrstes Undervisning og Lære», ledsaget af et Formaningsord til Rigsraadet. Imidlertid udbrød Grevefejden. Kampen gjaldt nu ikke længere, om den unge Hertug Hans, der maaske endnu kunde opdrages i katholsk Aand, eller den «kjætterske» Hertug Christian skulde være Konge; det gjaldt nu, om den kjætterske Hertug Christian eller den kjætterske Grev Christoffer med Lybek og Christian II i Baggrunden skulde faa Magten. P. H. søgte da nu i det sidste Øjeblik at sige et Formaningsord til Enighed i den religiøse Strid og udgav 27. Okt. 1534 i Roskilde et mærkeligt Skrift, hvori han, ligeledes med et Skrift af Erasmus til Grundlag, søgte at mægle i Kirkestriden ved i enkelte mere ydre Retninger at gjøre Indrømmelser til Protestanterne.

Det faldt virkningsløst til Jorden, og hermed ender ethvert sikkert Spor af P. H. Samtidig ender, midt i en Sætning, hans historiske Optegnelsesbog, den saakaldte «Skibbykrønne», der 1650 fandtes indmuret i Skibby Kirke i Horns Herred ved Roskilde. Dog synes det af Ytringer heri, at han har oplevet Begivenheder fra Begyndelsen af 1535. Om Døden har overrasket ham, eller om han maaske har søgt sin Tilflugt i Udlandet, det kan endnu ikke med Vished afgjøres. Senere opstaaede Sagn om, at han atter

skulde have sluttet sig til Lutherdommen og have levet som Præst eller Kannik et eller andet Sted, have vist sig urigtige.

Ogsaa som historisk Forfatter indtager P. H. en mærkelig Plads. Allerede tidlig havde han paa Latin forfattet en kortfattet Fremstilling af «Danmarks Kongers Historie, for at hjælpe paa en og anden studerendes Hukommelse». Det er lige saa lidt som hans mere private Optegnelser i den ligeledes paa Latin skrevne Skibbykrønike, der omhandler de 4 første oldenborgske Kongers Tid, en tør Munkeaarbog, men det første humanistiske Forsøg paa at give en mere pragmatisk Historie med stærke, ofte ensidige Domme. Hele sin Galde mod Tiden og dens ledende Personer har han udøst i Skibbykrøniken, der i mange Henseender er en Hovedkilde til disse Aars Historie, især fordi den i Afskrifter eller Uddrag allerede var kommen i Svanings og Huitfeldts Hænder, medens selve Originalen laa indemuret i Skibby Kirke. Den er fanatisk og lidenskabelig, men vidner om hans stærkt udprægede nordiske Nationalfølelse over for «Holstenerne» og det nye, der gennem Reformationen strømmede ind fra Tyskland, og om hans stadige Harme over de store ydre Mangler i den daværende katolske Kirke. — Som dansk Stilist indtager P. H. en høj Plads ved Siden af, maaske endogsaa over, Christiern Pedersen og Hans Tausen.

Olivarius, De vita et scriptis Pauli Eliæ, 1741. Nyt hist. Tidsskr. II. Povel Eliesens danske Skrifter ved C. E. Secher I, 1855. Rørdam, Hist. Kildeskr. I. Skibbykrøniken, p. Dansk ved A. Heise, 1890—91. Rørdam, Hist. Saml. og Studier I. Hist. Tidsskr. 3. R. I og VI; 5. R. VI. *A. Heise.*

Helias, † 1162 (?), s. Elias (IV, 492).

Helkand, Anders Jensen, 1599—1662, Borgmester, er født i Aarhus 12. Maj 1599 af Forældrene Jens Andersen H., Borger sammesteds, og Boel Rasmusdatter. Fra 1613 tjente han forskellige Adelsmænd, indtil han 1622 fra Kansleren Christian Friis til Kragerup kom til Hr. Peder Schjelderup, der netop var bleven Biskop i Throndhjem, og som gjorde ham til Foged over sine Indkomster i Nordlandene, hvilket han var i 20 Aar, fungerende samtidig 1627—31 som Foged i Hærjedalen. I sidstnævnte Aar blev han Tolder i Throndhjem, 1633 Byfoged, 1636 Raadmand og 1637 Overformynder sammesteds. 1637 fik han Bevilling paa Save, som hans Hustrus Søster havde haft, og 1637 (med Otte Lorck) Bevilling paa en Reberbane og 1639 paa Kobberværker. 1640 fik han (i For-

ening med den samme) Tilladelse til at forsyne Kirkerne i Byen og Lenet med Vin og Brød og blev 1643 Kirkeværge ved Domkirken. 1652 blev han Borgmester i Throndhjem og døde 17. Okt. 1662. Han roses som en gudfrygtig og retsindig Mand, der bar stor Omhu for Kirken, Fattighuset m. m. Han blev 5. Jan. 1625 gift med Karen Hansdatter (f. paa Øje i Guldalen 14. Sept. 1590), Datter af Hans Lauridsen og Anne Ludvigsdatter, Enke efter Hr. Christoffer paa Melhus († 1615) og Hr. Peder Harildsen i Nordlandene († 1620). Hun overlevede ogsaa sin tredje Mand.

Ewensens Saml. I, 2, 71 ff. Personalhist. Tidsskr. 2. R. VI, 1 ff.

H. J. Huitfeldt-Kaas.

Helkand, Rasmus Jensen, 1603—48, Handelsmand, er født i Aarhus og Broder til den foregaaende. Hans Ungdomsliv er ubekjendt, men ved Giftermaal med Karen Pedersdatter, Enke efter «fornemme Handelsmand» i Kjøbenhavn Lorens v. Meulengracht, der døde 1630, har han ventelig faact Midler til en stor Handelsvirksomhed. Fra 1633 leverede han Varer til Flaaden og købte 1635 Grund paa Christianshavn, hvor han anlagde et Skibsbyggeri; et af hans Skibe deltog i Slaget paa Kolberger-Heide. 1637 blev han Medlem af danske Kompagni og beskikkedes 1640 til at deltage i Undersøgelsen af det ostindiske Kompagnis Forhold. 1636 købte han Christian Barnekows Gaard paa Østergade og fæstede 1646 Ordrup Sø og de 3 Damme ved Vartov af Magistraten. 1648 var han en af de Mænd, der deltog i Udnævnelsen af deputerede til Hyldingen. Han skjænkede 1644 500 Rdl. til sin Sognekirke, St. Nicolai Kirke, og ved sin Død lige saa meget til Fattigvæsenet. Han døde 10. Okt. 1648, hans Enke 26. Febr. 1654. Deres Datter var Griffenfeldts Svigermoder.

Bruun, Slaget p. Kolberger Heide S. 77. Chr. IV's egenhænd. Breve. Personalhist. Tidsskr. 2. R. VI, 1. 4. O. Nielsen, Kjøbenhavns Hist. og Beskr. IV.

O. Nielsen.

Hellembert, —1343, Biskop i Slesvig. H., der kaldes: af Visbek (Fischbek i Hannover), var Scholasticus i Bremen og Kannik i Hamborg, da han ved pavelig Provision opnaede Slesvig Stift (1331). Her fik han dog store Vanskeligheder at kæmpe imod, i det den overmægtige Grev Gert ønskede at skaffe sin Broder Giselbert denne Bispestol; H. maatte først affinde sig med de 2 Brødre ved at love dem store Pengesummer (1332), senere endog ligefrem tage Giselbert til sin Vikar og selv forlade Stiftet imod en

aarlig Pension. Paven protesterede dog imod denne Ordning; mere hjalp vel Grev Gerts Død (1340), og H. kunde atter vende tilbage til sin Bispestol. Han var dog svagelig og bad i Nov. 1342 Paven om Tilladelse til at resignere Stiftet; før han endnu, som det synes, havde faaet dette bevilget, døde han 31. Maj 1343 i Lybek, hvor han ligger begravet. Af enkelte Forfattere kaldes H. Albert, dog vistnok med urette.

Helveg, Den danske Kirkes Hist. til Reform. I, 94 ff. Suhm, Hist. af Danmark XIII, 57. 91. *Kr. Erslev.*

Hellevad, s. Heldvad.

Hellfried, Johan Carl Frederik, 1739—1810, administrativ og diplomatisk Embedsmand, fødtes 11. Nov. 1739 i Kjøbenhavn. Hans Fader, Michael H., var Major ved Kronprinsens Regiment, Moderen hed Marie Elisabeth f. Gäden. Efter Faderens Ønske bestemte han sig for den militære Løbebane og avancerede 1764 til Premierlieutenant. Hans Lyst hældede imidlertid mere til at følge den studerende Vej, og han foretog en fleraarig Udenlandsrejse, under hvilken han ved Universiteterne i Helmstedt, Göttingen og Leipzig lagde sig efter Lovkyndighed og Kameralvidenskaber, ligesom han i Paris dyrkede fransk Sprog og Litteratur. Efter Hjemkomsten blev han 1769 extraordinær Medhjælper i tyske Kancelli og 2 Aar efter Expeditionssekretær i Finanskollegiet, i hvilken Stilling han tog ivrig Del i Struensees omfattende Planer til Ordning af Statens Finansvæsen. Ogsaa efter dennes Fald bevarede han sin Anseelse og blev 1773 Chef for det omdannede Finanskollegiums Expeditionskontor og Kommitteret i Kommercekollegiet. Som saadan havde han bl. a. en vigtig Del i Forhandlingerne om det asiatiske Kompagnis ostindiske Etablissemeters Overgang til Kronen og Frigivelsen af Handelen paa Indien, der før havde været Monopol for Kompagniet. 1774 blev H. Justitsraad og 1777 Legationsraad og Agent ved forskellige Hoffer i Italien. 1779—83 havde han en vellykket Sendelse som Chargé d'affaires i Spanien for at reklamere en Del beslaglagte Skibe, men vendte atter tilbage til Italien, hvor han blev til 1790 og ved sin dygtige Affattelse af forskellige Traktater som overhovedet ved sin diplomatiske Duelighed og sine indgaaende økonomiske og kommercielle Indsigter var til megen Gavn for Danmarks den Gang betydelige Middelhavs-handel.

Da han 1790 vendte hjem til sit Fødeland, hædredes han med

Udnævnelsen til Konferensraad og blev Aaret efter Stiftamtmand over Ribe Stift med Tilladelse til at bo i Vejle, senere (1796) Amtmand i Koldinghus (Vejle) Amt, hvorfra han 1803 tog Afsked. I sin Amtmandsperiode virkede han med Nidkærhed til Landvæsenets Fremme, Bøndernes Tarv og Kjøbstædernes Opkomst. H.s levende Interesse for politiske, sociale og økonomiske Spørgsmaal gav sig Udslag i mange lejlighedsvis affattede Afhandlinger, saaledes: «Forsøg til en politisk Overskuelse af Engellands Overfald paa Danmark i Aaret 1807» (1808), «Bemærkninger og Erfaringer angaaende Jordudstykningsen» (1805) m. fl. Han støttede af nationale Hensyn Bestræbelserne for at fremme en Industri, der gjorde de engelske Varer overflødige, og blev Formand for Selskabet for indenlandsk Kunstflid, en af Forløberne for Industriforeningen i Kjøbenhavn. Efter 5 Aars Hvile indtraadte han 1807 atter i offentlig Virksomhed som Medlem af den vestindiske Gjældslikvidationskommission, og 28. Jan. 1809 fik han en endnu større Virkekreds ved sin Udnævnelse til Generalpostdirektør. Længe kom han dog ikke til at virke i denne Egenskab, da han 30. Sept. 1810 afgik ved Døden. 1809 var han bleven Kommandør af Danebrog. Han efterlod sig en Enke, Frederikke Vilhelmine f. v. Jessen, hvem han 1772 havde ægtet.

Kbhvnske lærde Efterretn. 1810, Nr. 48. Nyerup, Lit. Lex. *G. L. Grove.*

Hellmann, Thorvald Julius, 1815—81, Bankdirektør, er født 11. Avg. 1815 i Kjøbenhavn af jødiske Forældre i smaa Kaar. Faderen, Benjamin H., der tidligere havde været Grosserer, ernærede sig som Bogholder, Moderen var Vilhelmine f. Meier. En Tid var det bestemt, at han skulde studere, men Forholdene forbød det. Han maatte tidlig arbejde for at tjene til det daglige Brød, men der var selvstændigt Liv i ham, og 1836 lod han sig døbe af Pastor C. H. Visby. Hans første Ansættelse var paa «Berlingske Tidendes» Avertissementskontor. Der fra avancerede han til at besørge «Fædrelandets» Expedition, men han var samtidig utrættelig paa mange andre Maader. 1841 udsendte han Cirkulærer for at faa de nødvendige Oplysninger til Udgivelsen af en merkantil Adressebog (hvad der delvis lykkedes ham 1845); 1842 udarbejdede han Registrene til Stændertidenderne; 1843 og 1844 var han Inspektør ved Industriforeningens Julebasarer ligesom 1844 ved Industriudstillingen paa Charlottenborg. Hans livlige Opfindsomhed lod ham imidlertid ikke nøjes med at udføre andres Ideer. Paa

en Tid, da det paa ny vaagnede økonomiske Liv bl. a. gav sig Udslag ved Stiftelsen af en Række Aktieselskaber, var det naturligt, at ogsaa han fremsatte Planer, selvfølgelig med det Ønske derved at skabe sig en Stilling. Aaret 1845 kjender ikke mindre end 3 Forslag af ham: Omordningen af det Aaret før stiftede Aktieselskab Klampenborg Vandkur- og Søbadeanstalt, Oprettelsen af et philanthropisk «Tjenestepigernes Velfærdsselskab» og Oprettelsen af et Dampskibsselskab. Intet af Forslagene realiseredes imidlertid. H. maatte nøjes med at staa som Bogholder ved det forenede Enkeunderstøttelses- og Brudegaveselskab, og hans dygtige Virksomhed som Regnskabsfører ved Kjøbenhavns Garnison (1848) og Feltintendanturen (1849) bragte ham heller ikke videre. Hans Tid var endnu ikke kommen, men han begyndte at blive paaskjønnet, saaledes som det kan ses af hans Virksomhed i Industriforeningen, hvor han var Repræsentant fra 1845—59. Han kastede sig her med Iver over at fremme dansk Industri og tog atter og atter Initiativet. Han blev 2 Gange (1844 og 1847) sendt til Stockholm for at undersøge den svenske Industri; foranledigede, at der 1845 sendtes en industriel Agent med Korvetten «Galathea» paa dens Jordomsejling; forestod 1846 paa Industriforeningens Vegne Udstillingen af en Række Industrigjenstande ved Landbrugsmødet i Odense; blev 1850 Medlem af Komiteen for Danmarks Deltagelse i Verdensudstillingen i London 1851; var Sekretær ved Industriudstillingen paa Christiansborg Slots Ridebane 1852; foranledigede s. A. det første danske Industrimøde og skabte herved en Institution, der senere er vedbleven; var ivrig for at skaffe Foreningen et eget Lokale og holdt, da det var lykkedes, 1856 Indvielsestalen i dens nye Ejendom ved Holmens Kanal, osv. Der skete saa godt som intet i Industriforeningen i denne Tid, uden at H.s Navn var knyttet dertil, og samtidig var han virksom for andre Opgaver. 1851 skrev han om de danske Jærnbanners Udvikling, 1853 virkede han for dansk Export til Avstralien, 1854 gjaldt det Hedernes Opdyrkning og 1856 Oprettelsen af et Dampkøkken i Kjøbenhavn.

H. blev sidstnævnte Aar Direktør i et Aktieselskab for en saadan folkelig Spiseanstalt, der imidlertid kun bestod i faa Aar, men samtidig knyttedes han til den Virksomhed, der skulde give hans Navn blivende Betydning. I Maj 1856 udstedte han sammen med Professor A. Steen og Dispachør A. Wessely en Indbydelse til at stifte Forsørgelsesforeningen «Bikuben», og Aaret efter traadte denne i Virksomhed som Sparekasse samt Børne- og Alderdomsforsørgelses-

kasse med H. som Direktør. Her havde han endelig fundet den faste Stilling, som han saa længe havde kæmpet for, og «Bikuben» voxede under hans dygtige Ledelse til en Institution af Betydning. Paa forskjellige Punkter rejste der sig dog stærk Modstand mod hans Administration, men han gjememførte, hvad han vilde, og han saa Tallet paa de af «Bikuben» udstedte Sparekassebøger voxe til o. 200000, dens aarlige Omsætning til o. 155 Mill. Kr. og dens indestaaende Kapital til o. 30 Mill. Kr. Han blev en indflydelsesrig Mand, var fra 1863—73 Medlem af Kjøbenhavns Borgerrepræsentation og stiftede endelig 1865 Foreningen «Fremtiden», hvis Formaal var at sætte Aandens Arbejdere i Stand til «ved Produktet af deres vante Virksomhed» at erhverve en opsparat Kapital. Det var, som om H.s egen, nu tilbagelagte Kamp for at naa frem gav ham særlig Interesse for dette Foretagende, under hans livlige og ihærdige Ledelse voxede «Fremtiden» op til at faa en Kapital paa over 288000 Kr. H. var en i vide Kredse anset og hædret Mand, da han efter nogle Aars Svagelighed døde 11. April 1881. — 24. Okt. 1860 havde han ægtet Petra Jensine Georgine Lund (f. 24. Okt. 1819), Datter af Justitsraad, Stiftslandinspektør Chr. Frederik L. og Inger Cathrine f. Madsen.

Illustr. Tid. XXII, 365. Fremtidens Nytaarsgave 1882. Erslew, Forf. Lex. C. Nyrop.

Helm, Johan, 1599—1678, Kansler, Søn af Johan H. og Margrethe Tetens, født i Brunsbüttel i Ditmarsken 7. Nov. 1599, studerede ved flere tyske Universiteter og blev Lic. jur. i Jena 1627. Aaret efter blev han Raad hos Ærkebiskoppen i Bremen Johan Frederik og senere hos dennes Efterfølger, Hertug Frederik. Denne sendte ham 1645 til Stockholm for at virke for hans Gjenerhvervelse af Stifterne Bremen og Verden og gjorde ham efter sin Tronbestigelse som Konge i Danmark til Medlem af det slesvigholstenske Regeringskancelli, der først havde Sæde i Flensborg, senere i Glückstadt, og som spillede en stor Rolle baade ved Styrelsen af Hertugdømmerne og som Kongens Raadgiver i det hele taget. 1661 blev han Vicekansler og 1665 Kansler. Han var 3 Gange gift, nemlig med Margrethe Dippel, Anna Cathrine Gronow og Adelheid Cathrine Keller. 6. Juni 1678 døde han i Glückstadt.

Møller, Cimbria lit. I.

J. A. Fridericia.

Helms, Jacob, f. 1824, Kunstarkæolog. H., Søn af Sognepræst Søren Bagge H. († 1857) og Nicoline Marie f. Zeuthen, blev

født i Sørbymagle 14. Marts 1824, Student fra Frederiksborg 1842, theolog. Kandidat 1848. Allerede tidlig røbede H. stor Interesse for Middelalderens kirkelige Bygningskunst, en Interesse, der særlig fandt Næring, da han i 1850 blev ansat som Adjunkt i Ribe, hvis Domkirke som bekjendt staar i første Række blandt vore Kirkebygninger fra den romanske Periode. Under sin næsten 20aarige Lærervirksomhed paa nævnte Sted foretog H. med offentlig Understøttelse Rejser saa vel her i Landet som i Tyskland for at studere den ældre Middelalders kirkelige Bygningskunst, og en Del af Udbyttet fra Undersøgelserne her hjemme nedlagdes dels i «Ny kirkehist. Saml.», dels i J. P. Traps Topografi af Slesvig, til hvilken han i 1864 meddelte et betydeligt Antal Kirkebeskrivelser. I 1869 blev H. kaldet til Sognepræst for Janderup-Billum i Ribe Stift, og Aaret efter udkom hans Hovedværk, Resultatet af mange Aars Studier: «Ribe Domkirke». Et værdifuldt Indlæg i Sagen om Roskilde Domkirkes Alder og Stil i Forbindelse med en skarp Kritik af Dr. theol. V. Rothes uheldige Angreb paa da afdøde N. L. Høyens Afhandlinger om dette Spørgsmaal offentliggjorde H. i 1871 som et særligt lille Skrift. Som Anerkjendelse af H.s litterære Virksomhed blev han i 1873 optaget som Medlem af det kgl. danske Selskab. I dette og det paafølgende Aar, i hvilket sidste H. forflyttedes til Skjellerup-Ellinge paa Fyn, undersøgte han for Direktionen for de antikvariske Mindesmærkers Bevaring bl. a. samtlige Kirker i Ribe Amt. Som H.s seneste Arbejde staar hidtil Indledningen til Værket over Rødding Herreds Kirker: «Om Nørrejylland's Granitkirker» (1884). Kultusministeriet har gjentagende søgt H.s Bistand ved Spørgsmaal vedrørende Restavrationer af vore kirkelige Monumenter, saaledes i 1882, da han blev Medlem af en Kommission til at gjøre Forslag om Ribe Domkirkes Restavration. H.s Arbejder som Helhed tagne høre til det værdifuldste, vor Litteratur ejer paa dette Omraade. — I 1851 ægtede H. Anna Cathrine Sophie Bang († 1855) og 1856 hendes Søster Ida Marie Sophie, Døtre af Konseilspræsident P. G. B. (I, 495).

Hundrup, Stamtavle ov. Ol. Bangs Efterkommere. Elvius, Danmarks Præstehist. 1869—84 S. 451.

J. B. Løffler.

Helms, Johannes, f. 1828, Forfatter. H., en Broder til foregaaende, er født 8. Nov. 1828 i Sørbymagle Præstegaard. Da han var 2 Aar gammel, blev Faderen forflyttet til Esbønderup og Nøddebo i Nordsjælland, og her, i Centrum for det da endnu

existerende Kulsvierliv, nød H. en glad Friluftstilværelse om Esrom, Søborg og i Gribskov. 1841 kom han i Frederiksborg Skole, hvorfra han dimitteredes i 1847. Efter at have taget 2. Examen gjorde han Soldatertjeneste 1849—51 og erhvervede sig derved Sølvkorset; denne Periode af sit Liv har han paa en elskværdig, beskeden og lunerig Maade skildret i sin Bog «Soldaterliv i Krig og Fred» (1883, 3. Opl. 1889). Efter sin Tilbagekomst fra Felten fik han Bolig paa Regensen, og, som han med Liv og Lyst havde givet sig hen i Krigens Tildragelser, blev han nu efter dens Afslutning en munter og frisk Deltager i Studenterforeningens og Regensens Liv i Tale og Sang; selv ydede han en Mængde værdifulde og meget skattede Bidrag dertil; han var en Mester i at skrive en Vise, og mange af Øjeblikkets Fostre inden for den snævre Studenterkreds ere senere blevne almen Ejendom, saasom Sungen om Rigsdagsmanden, der var til Middag hos Kongen, om den svenske Konstabel fra Sverige, om Prins Ferdinand o. fl. — I 1856 blev han filologisk Kandidat, og 6. Avg. 1857 ægtede han den 18aarige Marie Sophie Hansen (f. 26. Dec. 1838), Datter af Vexelerer H. P. H. (VI, 633). Fra Sept. 1856 til Febr. 1864 var han Kollaborator ved Domsolen i Slesvig, hvor Undervisningssproget var Tysk. Herovre fra udgav han i 1859 «Nogle Vers», der samle Minderne om hans Deltagelse i Krigen og om «det rige og bevægede Liv, han som Student førte paa Regensen, i Studenterforeningen og i en udvalgt Kreds af trofaste Venner». Det var Tyskerne, som fordrevede ham fra hans Gjerning i Slesvig; nu privatiserede han i Kjøbenhavn og udgav her i 1866 «Et Par Digte og Viser», hvori han havde gjenoptaget flere af dem i hans forrige, nu udsolgte Samling. 12. Okt. 1867 overdrog Martin Hammerich ham Borgerdydskolen paa Christianshavn. Ved sin Skoles Hundredaarsjubelæum 1887 blev han Professor. Ved denne Lejlighed udgav han «Borgerdydskolen paa Christianshavn i dens Barndom og Ungdom, 1787—1837». 1893 flyttedes Skolen til en af ham opført tidssvarende Bygning i Helgolandsgade. I 1888 udgav han «Fortællinger og Digte, Sange og Viser», denne Gang (paa nær nogle enkelte Undtagelser fra 1848—50) en Samling Minder om Krigen 1864, om det Studenterliv, han efter den Tid atter havde taget virksom Del i, samt om Skole- og Familielivet. En af hans Studenterkomedier, «Kjærlighed og Statistik», er senere gaaet over til ~~Folketheatret~~ *Casino*, og det kgl. Theater opførte i 1878 hans Lystspil paa rimede Vers «Et ungt Menneske». Desuden har han leveret Bidrag

til forskjellige Samlinger, saaledes til en Del Aargange af «Børnenes Juleroser».

I Indledningsdigtet til sin sidste Samling Fortællinger og Digte siger H. selv, at han ikke fødtes med Digterpatent, men at det gode Humør var alt, hvad der stod i hans Muses Butik; selv har han ikke villet gjøre sig offentlig gjældende som Poet, men andre have kaldt ham frem. Denne Fordring fra Publikums Side er ikke underlig; thi i hans Digterindividualitet er der saa megen Ærlighed, Naturlighed, Djærvhed og dog Godmodighed, saa meget Lune og Frisind, at Samlivet med ham altid er oplivende og velgjørende; til sin sidste Stund synes han at skulle være den unge, friske og glade Student. Men at han ogsaa er anerkjendt som et dygtigt og nyttigt Samfundsmedlem, fremgaar blandt andet deraf, at han i 1892 blev valgt til Borgerrepræsentant i Kjøbenhavn. *Nic. Bøgh.*

Helper, Johan Wilhelm, 1778—1861, Veterinær. H., der var født 15. Juli 1778 i Rethmar i Fyrstendømmet Lyneborg og havde studeret ved Veterinærskolen i Hannover, blev 1799 ansat som Dyr læge ved Livregiment Dragoner i Itzeho. 1800 underkastede han sig Dyr lægeexamen i Kjøbenhavn, og 1804 blev han ansat som «Dyr læge» ved den danske Veterinærskole, d. v. s. som Hjælper for den kliniske Lærer, men han har uden Tvivl som saadan haft en væsentlig Andel i den kliniske Undervisning og i Hovedsagen bestyret Skolens ambulatoriske Praxis. I de mange Forsøg, som E. Viborg paa den Tid anstillede over Virkningen af forskjellige Lægemidler og Kurmetoder, ses H. at have taget virksom Del, og hans Navn er knyttet til et Par smaa Opfindelser paa det operative Omraade. 1813 forlod han Veterinærskolen, i det han blev ansat som «Kur-, Beslag- og Rejsesmed» i den kgl. Staldetat, i hvilken Stilling han virkede til sin Død, 23. Dec. 1861. Han synes at have besiddet ualmindelig stor praktisk Dygtighed og i sit lange, virksomme Liv at have erhvervet sig megen Anseelse og Agtelse. Han havde 2 Sønner, som bleve Dyr læger, den ene i Sverige, den anden i Rusland. *B. Bang.*

Helsengreen, Andreas Frederik, 1827—90, Skuespiller. H. blev født 13. Okt. 1827 i Kjøbenhavn, hvor Faderen, Jens Waage H., var Skræddermester. Han sattes i Blikkenslagerlære, blev Svend, spillede Komædie i 1848, først i Søetatens dramatiske Forening, senere paa Theatret i Kannikestræde, og optraadte 1854 paa Tivolis

aabne Theater. Efter Sommeren 1855 engageredes han af E. Bøgh til Kasino og virkede her til 1862, da han gik til Folketheatret, som han igjen forlod 1867 for at vende tilbage til Kasino. Her forblev han saa, indtil han 1884 fulgte med Th. Andersen til Dagmartheatret. H.s første Rolle paa Kasino var som Bondekarlen Claus i «Talismanen», uden at dette dog var nogen egentlig Debut, og han, der i Tidens Løb udviklede sig til en meget afholdt Komiker, der havde sin Styrke i at opfinde pudsige Figurer, hvilke han udstyrede med mange karakteristiske Smaatræk, fik efterhaanden et meget betydeligt Repertoire saa vel i Vaudevillen og Sangspillet som Komedien og Dramet. Blandt hans mest fremtrædende Roller kan anføres: Abel i «Et Uhyre», Banditten Pietro i «Røverne», Geronte i Regnards «Testamentet», Skomager Tokkerup i «En Spurv i Tranedans», Passepartout i «Jorden rundt i 80 Dage», Klokkeren i «Alt for Fædrelandet» og Bogholderen i «Fromont jun. & Risler sen.». Han optraadte sidste Gang i Dec. 1887 paa Dagmartheatret og døde 1. April 1890. — H. ægtede 28. Okt. 1853 Wenzeline Hansine Marie Stripp. Deres Søn *Frederik Albert H.*, f. 3. Jan. 1856, optraadte første Gang 18. April 1872 paa Kasino og har med Undtagelse af Sæsonerne 1887—89, i hvilke 2 Aar han var ved det kgl. Theater, virket ved Kasino som komisk Skuespiller og Sceneinstruktør. *Edgar Collin.*

Helsted, Axel Theophilus, f. 1847, Figurmaler. A. H., Søn af nedennævnte Professor Fred. Ferd. H., er født i Kjøbenhavn 11. April 1847. Sin første Uddannelse fik H. hos Faderen, blev 16 Aar gammel Elev af Kunstakademiet, vandt den lille Sølvmedaille 1864 og fik Afgangsbetegnelse som Maler allerede 1866, kun 19 Aar gammel. 1869 rejste H. til Paris, hvor han opholdt sig omtrent et Aar, men tvungen af Belejringen maatte han forlade Byen og tog til London, hvorfra han over Kjøbenhavn og Berlin begav sig til Rom. Under sit Ophold der nede opnaede han Akademiets Stipendium for 2 Aar. I Rom lærte H. Frøken Emilie Augusta Wolff, Datter af Justitsraad Niels W., at kjende, blev viet til hende 1874 i Kjøbenhavn og drog derpaa med sin Hustru til Italien, hvor de forbleve til 1879. Efter sin Hustrus Død (24. Okt. 1886) foretog H. 1887 en Rejse til Holland og Belgien og 1890 med Hjælp af det Anckerske Legat en Rejse til Palæstina. 1887 blev han Medlem af Akademiet, 1892 fik han Titel af Professor.

H. udstillede første Gang 1865 (en Karton: «Uffes Kamp med

de 2 Tyskere paa Øen i Ejderen») og har siden været næsten stadig repræsenteret paa de aarlige Udstillinger, hvor hans Arbejder stedse vække megen Anerkjendelse og berettiget Opsigt. De udmærke sig ikke blot ved fortrinlig Tegning, omhyggelig Udførelse og Æmnernes Mangfoldighed, men røbe tillige den i aandelig Henseende fint dannede Kunstner. Som Bevis paa Æmnernes Mangfoldighed skal her blot nævnes det yndefulde Billede «En lille Pige med sine Dukker» (udst. 1882), det ved sin dybe Følelse saa gripende Arbejde «To Sønner ved deres Moders Dødsleje» (1883) og den med næsten grotesk Humor fremstillede «Paris' Dom» (1885). Gjennem mange af H.s Arbejder udtaler sig en fin Ironi, der ofte stiger til en næsten snærtende Satire. I «Byraadet» (1885, ejes af Hamborgs Malerisamling) er saaledes med megen Finhed givet de forskellige Nuancer i Vigtigheden og Selvgodheden hos Raadets Medlemmer, lige fra den stormægtige Borgmester og nogle af Kjøbstadens Matadorer ned til de mere jævne Borgere, og i «En Forelæsning for Damer» (1888) er de allerede noget afblomstrede Frøkeneres Begejstring over den fade, selvbehagelige unge Theologs Foredrag fremstillet med meget Lune. Ogsaa «En Deputation» (1893) er et fortræffeligt Billede. — Ved sine mange fortrinlige Arbejder vil H. stedse indtage en fremragende Plads i den danske Kunst.

H. R. Baumann.

Helsted, Carl Adolph, f. 1818, Sanglærer og Komponist. Carl H. blev født 4. Jan. 1818 i Kjøbenhavn, hvor hans Fader, Siger H., var Valdhornist ved Livjægerkorpset; Moderen hed Elisabeth f. Stendrup. I sin Barndom lærte han af sin Onkel Joseph Fröhlich, en Broder til Komponisten, at spille paa Fløjte, hvori han videre uddannedes af Kapelmusikus Niels Petersen og blev en af dennes dygtigste Elever. Efter allerede i flere Aar at være optraadt som Solist ved Koncerter blev han ansat i Kapellet 1837. Da han imidlertid tillige besad en god Sangstemme, fik han Lyst til at uddanne sig som Sanglærer, og efter at han med offentlig Understøttelse i 1840 havde tiltraadt en Rejse til Udlandet, under hvilken han i Leipzig gjorde Mendelssohns og Schumanns Bekjendtskab og besøgte Prag og Wien, tog han til Paris for at søge Undervisning hos den berømte Garcia. Hos denne, som modtog ham med stor Velvilje og viste den unge Mand den Fortrolighed at lade ham, der besad gode theoretiske Kundskaber, gennemse og rette sine til Undervisning bestemte Arbejder, gennemgik han et Kursus i den

nyere Sangmethode. Siden sin Hjemkomst i 1842 har han i Aarenes Løb først privat og senere for offentlig Regning uddannet en Mængde Sangelever for det kgl. Theater, indtil han efter H. Rungs Død (1871) blev ansat som virkelig Syngemester ved dette, ved hvilket han siden 1869 ogsaa havde virket som Koncertmester; i 1884 afgik han med Titel af Professor. Fra 1867 har han været Lærer i Sang ved Musikkonservatoriet og blev ved Gades Død (1890) Medbestyrer af dette. 26. Maj 1849 ægtede han Franciska Marie Christiane Hagen († 1878), Datter af Kapitajn og Vinhandler Frants Peter H.

I 1840 konkurrerede H. med sin Ven N. W. Gade, C. J. Hansen o. a. til den af Musikforeningen udsatte Præmie for en Koncertouverture og beholdt et hæderligt Accessit. Under sin Udenlandsrejse skrev han i Wien i Sommeren 1841 en Strygekvartet i Es-Dur og syslede fremdeles en Del Aar med Kompositioner. I Musikforeningen er opført af ham Symfoni Nr. 1 i D-Dur (komp. 1842), «Idyllisk Symfoni» Nr. 2 i F-Dur (komp. 1844), Pianokvartet i Es-Dur (komp. 1844) og «Liden Kirsten» for Sopransolo, Kor og Orkester (komp. 1851). I Trykken ere forskellige Sanghæfter udkomne, deriblandt et Hæfte tyske Sange (Op. 1), der omtales rosende i Schumanns efterladte Breve. — Hans Søn *Gustav Carl H.*, f. 30. Jan. 1857, er Organist ved Jesuskirken i Valby og siden Jan. 1892 Lærer i Theori ved Musikkonservatoriet. Han har skrevet flere større Kompositioner, bl. a. en Symfoni, en Klavertrio og en Decet (Op. 18).

Erslew, Forf. Lex. Schytte, Musiklex.

S. A. E. Hagen.

Helsted, Edvard Mads Ebbe, f. 1816, Komponist. Edvard H., Broder til ovennævnte Carl A. H., er født i Kjøbenhavn 8. Dec. 1816. Han uddannedes som Violinist og ansattes i det kgl. Kapel 1838, hvor han efter at have virket en Række Aar som Orkestermedlem i 1863 blev ansat som Koncertmester og Repetitor, men allerede i 1869 af Helbredshensyn tog sin Afsked. Som alsidig dannet Mand og som dygtig Lærer i Theori har han haft en udstrakt Virksomhed og bl. a. i en Række Aar (1869—90) været Lærer i Pianosammenspil ved Musikkonservatoriet. Som Komponist har han skrevet en Del Ungdomsarbejder, navnlig Sange, hvoraf dog kun ét Hæfte er udkommet, og en i Musikforeningen udført Orkesterbearbejdelse af Fr. Schuberts symfoniske «Duo» for 4 Hænder, men ellers væsentlig arbejdet i Theatrets Tjeneste, i det han har skrevet Musikken til følgende Balletter af Bournonville: «Torea-

doren» (1840), «Napoli» — sammen med Gade og Paulli — (1842), «Kirsten Pil» (1845), «Gamle Minder» (1848), «Psyche» (1850) og «Blomsterfesten i Genzano» — sammen med Paulli — (1858); flere af disse have opnaaet et betydeligt Antal Opførelser. I Manuskript ligger udarbejdet et Værk, bestaaende af en Række tonologiske og rhytmiske Studier og bestemt for unge Musikere, navnlig Lærere. 16. Maj 1846 ægtede han Elinore Louise Augusta Seydel, Datter af Forpagter Johann Elias Gottlob S.

Erslew, Forf. Lex. Schütte, Musiklex.

G. St. Bricka.

Helsted, Frederik Ferdinand, 1809—75, Maler og Tegnelerer, var Søn af Skomagermester Johan H. og Ane Marie f. Salathee og født i Kjøbenhavn 18. Marts 1809. Han skulde først have været Musiker, men da han var for svag til at blive Spillemand ved Hæren, maatte han arbejde i Faderens Haandværk, indtil det lykkedes ham at komme i Malerlære og besøge Kunstakademiet. Her vandt han begge Sølvmedailler og en Pengepræmie for Modelfigurer (1834—37). Imidlertid udstillede han nogle Arbejder og ægtede 11. Avg. 1841 Anna Christine Vilhelmine Olsen. Strax efter rejste han udenlands i det Haab senere at opnaa Rejseunderstøttelse, men det lykkedes ikke, og under de vanskeligste Forhold tilbragte han o. 3½ Aar i Udlandet. Efter Hjemkomsten besluttede han paa Eckersbergs Raad at oprette en Tegneskole (1845), som han, med stor Energi forenet med mild Elskværdighed, ledede i næsten 30 Aar, indtil hans stadig svage Helbred nødte ham til at nedlægge Skolen, et Par Aar før han døde, 10. Dec. 1875. Den blev under hans Hænder den betydeligste Tegneskole i den Tid i Kjøbenhavn, og ikke faa Kunstnere have modtaget deres første kunstneriske Forberedelse der. Han har udstillet fra 1833—49 Portrætter og Genrebilleder.

Weilbach, Konstnerlex.

Ph. Weilbach.

Helt, Nicolai, —1667, Admiral, var født i Ditmarsken. Han skal have tjent paa den spansk-nederlandske Flaade 1652 og kom 2 Aar efter i dansk Tjeneste som Kapitajn paa Flaaden. 1656 blev han Medlem af Admiralitetet og var i Efteraaret s. A. Viceadmiral paa den til Østersøen sendte Flaade. Under Kjøbenhavns Belejring udmærkede han sig særlig i Avg. 1658 ved at erobre flere svenske Skibe, der vilde sætte Folk over til Amager, og havde i Marts 1659 en heldig Fægtning med Fjenden under Langeland. Efter

Freden virkede han ivrig paa Holmen; han skal have følt sig forurettet ved Cort Adellers Udnævnelse til Admiral 1663 og have tænkt paa at tage sin Afsked, men opgav dog dette. Under Krigen med England 1666 blev han sendt til Nordsøen med en Eskadre, men led Skibbrud og reddede sig med Nød og næppe til Bergen. I Juli 1667 var han atter beredt til at gaa til Søs, men blev bragt syg i Land og døde 7. Avg.

Personalhist. Tidsskr. 2. R. III, 273. Bruun, Curt Adelaer S. 188.

J. A. Fridericia.

Helt, Vilhelm, —1724, Digter, Finansdeputeret, maa være født 1650 eller lidt senere, maaske i Kjøge, og antyder selv, at han som saa mange studerende paa den Tid har prøvet trange Kaar. Imidlertid træffe vi ham allerede 1676 i Gesandten Just Høgs Følge ved Fredsunderhandlingerne i Nimwegen, rigtignok i den beskedne Stilling som Kopist. Gjennem en Samling franske Breve (Ny kgl. Sml., Fol., 1323) fra Vicekansleren i danske Kancelli Michael Wibe til H. kunne vi dernæst følge denne paa Rejser i Tyskland, Frankrig, Italien, England og Holland 1682—88 som Hovmester for den unge Vincents Lerche (senere Gehejmerraad og Overceremonimester, † 1742), der var forlovet med Wibes Datter. Han blev aabenbart behandlet med større Hensyn, end en Hovmester den Gang almindelig nød, og udnævntes endnu under sin Fraværelse 1688 til Assessor i Rentekammerkollegiet. 1699 ansattes han i den nyoprettede Post som Maître des requêtes i danske Kancelli, under hvilken alle Ansøgninger sorterede, dog uden direkte Referat til Kongen. Dette Avancement skyldte han sikkert sit Forhold til Familien Wibe, i det Michael W.s Søn Ditlev lige før var bleven Kancelliets Oversekretær. Snart efter blev H. Justitsraad, 1713 Etatsraad, gik 1719 atter over i Rentekammeret som Finansdeputeret, adledes 1720 og døde 16. Jan. 1724 som Konferensraad. Omtr. 1720 ægtede han Anna Joachima Starup (f. 1682), Datter af Amtsforsvalter, senere kgl. Køkkeninspektør, S. († 1699). Som Enke var hun med 3 Døtre 1748 bosat i Landsbyen Rerslev i Løve Herred, som det synes i tarvelige Kaar.

I sin Digtning staar H. paa Overgangen fra det 17. til det 18. Aarhundredes Digtterskole. Han oversatte 5 poetiske Fortællinger og kortere bibelske Læredigte af den i sin Tid højt ansete Høllænder Jacob Cats' store Samling «Trou-Ringh» (d. e. Bruderingen, 1637), vistnok gennem Tysk og temmelig frit behandlede. 2 af dem,

«Grund-Ægteskab . . . mellem Adam og Eva» og «Ægteskab mellem en Mand og to Koner, hvor Jacob faar Lea og Rachel», vare allerede 1653 og 56 oversatte af Søren Terkelsen, uden at det spores, at H. har kjendt denne sin Forgænger, der i det hele er nok saa jævn og naturlig. I temmelig stive og opstyltede Alexandrinere ere ogsaa H.s fleste Lejlighedsdigte: i Anledning af Landmilitsets Oprettelse, Vornedskabets Ophævelse (Samtale mellem en skaansk og en sjællandsk Bonde, i virgiliansk Eklogform, 1703), Frederik IV's Norgesrejse 1704, Storkansler Reventlows Død 1708, Bremens Erobring 1717 o. fl. Betydeligere er den lange Satire «Aut insanit, aut versus facit» (1690), en Klage over, at Sandhed er ilde hørt og Satiren forhadet, hvor H. viser sig som en let Rimer i gammeldags jævn, undertiden plump Tone, ogsaa gammeldags snakkesalig og langtrukken. De kulturhistoriske Træk og ret veltrufne Tidstyper, Lejlighedspoeter, Arkæologer, Barselsladder osv., der ofte minde om Holberg, overgros rent af uvedkommende Exkurser og Reflexioner, Allegori og Mythologi. I mere moderne Aand og næsten i Spectatorstilen giver han i den kortere Satire «Irus» (efter Navnet paa den forslugne Betler i Odysseen) en enkelt Karaktertegnning af en kjøbenhavnsk Praler og Snyltegjæst, der har Træk til fælles med Holbergs «Don Ranudo».

De af H.s Digte, der bestemt vise over imod en nyere Smag, ere Oversættelser, hvor han er en af de første, der hos os vende sig til romansk i Steden for tysk eller klassisk Poesi og tillige fra Alexandrinerne til lettere Versformer. Den moderne lyriske Hyrdetone begynder at afløse Lære- og Lejlighedsdigtet i hans Bearbejdelse af nogle Scener fra Guarinis berømte Hyrdespil «Pastor fido», til Dels dog endnu i Alexandrinere, samt i Oversættelsen af nogle Digte af Mad. Deshoulières, deriblandt Idyllen «Les moutons».

H. besidder ingen fremtrædende Ejendommelighed som Digter. Naar han aabenbart i sin Tid var skattet og endnu roses af Kunstdommere som J. E. Schlegel og Luxdorff, er det især paa Grund af den farlige Evne til at rime let, som saa ofte fører til at sætte Ord i Steden for Tanker. Hans Digte bleve først samlede efter hans Død ved H. H. (Historikeren og Statistikerens Hans de Hofman); men denne Samling, «Kuriøse poetiske Skrifter» (1732, optrykt 1759), er langt fra fuldstændig; adskillige flere findes i Verssamlinger og i Haandskrift eller tillægges ham i Følge sandsynlig Gisning. Saaledes den opsigtvækkende Satire «Adelens Oprindelse» (1711), som længe gik under Rostgaards Navn og fremkaldte en poetisk Pole-

mik, men som vistnok er bearbejdet fra Fransk af H., der maaske ogsaa selv har skrevet Svaret paa den.

Nyerup og Rahbek, Den danske Digtetekunst III, 58. IV, 1 ff. Medd. fra Geh.-Ark. 1886—88. Paludan, Renaissancebevægelsen i Danm. Lit. S. 188. 204. 324. 358. Bruun, Fr. Rostgaard I, 194 ff. II, 46. *J. Paludan.*

Heltzen, Christian Ernst, 1745—1825, Berghauptmand, er født 12. Sept. 1745 i Kjøbenhavn. Hans Fader var Deputeret i Rentekammeret, Konferensraad Poul H. (f. 1711 † 1772), Moderen var Karen f. Collett (f. 1725 † 1785) af en rig norsk Kjøbmandsfamilie. Forældrene vare meget velhavende og ansete, og H. gjorde hurtig Karriere ad Embedsvejen. Kun 19 Aar gammel blev han 1764 Assessor auscultans ved Oberbergamtet i Kongsberg og fik faa Aar efter et kgl. Stipendium til en Udenlandsrejse for at studere Bjærgvidenskaben. 1771 blev han Oberbergamtsassessor og 1788 Berghauptmand og Bergamtsforvalter nordenfjælds. 1777 var H. bleven Justitsraad, 1811 Etatsraad og afgik 1812 fra sit Embede som Konferensraad. H. var Medlem af Videnskabernes Selskab i Throndhjem og beklædte 1797—1818 Stillingen som Selskabets Bibliothekar. Som saadan har han «dels selv skrevet, dels med største Flid og Omhyggelighed gennemgaaet Materialerne til den af R. Nyerup redigerede Katalog over Selskabets Bøger og Haandskrifter». Aabenbart stærkt paavirket af T. O. Bergmann har H. skrevet en mindre Afhandling i «Det norske Vidensk. Selskabs Skrifter» (I, 1798): «Geologiske og deraf anledigede andre Betragtninger». Heri gives i et svulmende Sprog et ret tydeligt Billede af Datidens Anskuelse om Jordens Bygning, og Opmærksomheden henledes paa Strandlinjens Forskydning. H. ses desuden at have haft Interesse for «Urter, Græs- og Lav- eller Mosarter anvendelige i Nødsfald til Menneskers Føde» (Throndhjem 1805). Han døde 24. Marts 1825 i Throndhjem. Han ægtede 22. Avg. 1772 Anne Christine Haxthausen (f. 1743 † 1815), Datter af ovfr. (S. 176) nævnte Generalmajor Fred. Gottschalck H.

Halvorsen, Norsk Forf. Lex. Nyerup, Lit. Lex.

K. Rørdam.

Heltzen, Eugenius Sophus Ernst, f. 1818, Amtmand og Minister. H., født 2. Dec. 1818 i Kjøbenhavn og Søn af daværende Kapitajn i Artilleriet Chr. Ludv. Gust. H. (f. 1787 † 1855, en Søn af foregaaende) og Marie Elisab. f. Komtesse Knuth (f. 1789 † 1865), blev 1835 Student fra Borgerdydskolen i Kjøbenhavn og 1840 jurid. Kandidat samt Højunker. 1843 blev han Protokolsekretær i Højeste-

ret, 1845 Kammerjunker og 1846 Avskultant i Rentekammeret og var som saadan flere Gange konstit. Amtmand, bl. a. Stiftamtmand i Aalborg Okt. 1846—Juli 1847. I Dec. 1848 blev H. Sekretær hos Indenrigsministeren og i Sept. 1849 tillige Kommitteret, men efter Slaget ved Isted i Juli 1850 blev han (fra først af som konstitueret) Amtmand over Aabenraa Amt samt kort efter ogsaa over Als og Ærø. For at vinde Fodfæste i Befolkningen købte han 1854 de store adelige Godser Søgaard og Aartoft i Lundtoft Herred (med o. 2400 Indbyggere og efter Bøndergodsets Afløsning med 2200 Tdr. Land). Han blev ogsaa 1856 valgt til Medlem af Rigsraadet, hvor han sluttede sig til det konservative Helstatsparti og bl. a. affattede dettes Erklæring i Okt. 1859 imod Fællesforfatningens Ophævelse for Holsten og Lauenborg; ligeledes stemte han 1858 imod Københavns Søbefæstning og 1863 imod Novemberforfatningen samt tilraadede indtrængende Kongen at kalde denne tilbage for at undgaa den truende Krig og Monarkiets Opløsning. Under Krigen 1864 forblev H. i sit Embede, indtil han 28. Juni, Dagen før Alses Indtagelse, blev afsat og udvist af Landet som mistænkt for at have staaet i Forbindelse med den danske Hær.

Da han var kommen til København, fik han 8. Juli det Hverv at danne et nyt Ministerium under C. Moltkes Forsæde; men dets Sættelse blev helt anderledes, end han havde ønsket, og kun ugjærne overtog han Justits- og Kultusministerierne i Steden for Indenrigsministeriet, der var ham tiltænkt, og som allerede 2 Gange tidligere var blevet ham tilbudt (af Bluhme 1852 og af Bang 1856). Hans politiske Fortid og hans udpræget royalistiske Holdning, der ogsaa kom til Syne under Straffelovens Behandling i Rigsdagen, vakte hos det national-liberale Parti Mistanke om, at han vilde bruge Helstatens Ophør til at indføre Enevælde paa Fællessagernes Omraade og derved fremtvinge Indskrænkninger i Grundlovens Friheder. H. vilde tvært imod skyde Rigsraadet til Side som unaturligt efter Hertugdømmet Slesvigs Tab og gjenoprette Juni-Grundloven i dens fulde Myndighed, kun med nogle mindre Ændringer, i det han haabede derved at vinde Landbefolkningens Hengivenhed for det nye Kongehus. Samtidig ønskede han ved at afskaffe Embedsmændenes politiske Valgbarhed at lamme det national-liberale Parti, mod hvilket han nærede Uvilje og Mistro. Denne gjorde ham i Jan. 1865 til Offer for en Intrige, i det J. J. Hansen (s. ovfr. S. 9) for at opnaa Tilladelse til et nyt Ophold i Paris tilbød at overgive H. Breve fra flere af Partiets fremragende

Medlemmer af foregivent statsfarligt Indhold, men siden forstod at give det Skin af, at H. med Løfte om et Dommerembede havde villet lokke ham til at forraade sine politiske Meningsfæller. 7. Marts rettedes i «Fædrelandet» et heftigt Angreb paa H., og senere stilledes Forespørgsler om Sagen baade i Rigsraadets Landsting og Rigsdagens Folketing. Da H. ikke erkjendte Rigsraadets Myndighed i dette Spørgsmaal — han var jo Minister for Kongeriget —, svarede han kun som Medlem af dets Landsting paa de haarde Bebrejdelser, der fremsattes af de national-liberale Ledere; men de andre Ministre, som med Undtagelse af General Hansen vare uenige med H. om den almindelige Politik, grebe Lejligheden til at styrte ham, i det de bag hans Ryg forlangte deres Afsked for at afnøde Kongen hans Afskedigelse. H. undlod derimod af Hensyn til sine Kolleger at give Rigsdagens Folketing fuldstændig Oplysning om Forholdet og nøjedes med at henvise til en nærmere Undersøgelse. Ved denne Adfærd lykkedes det at faa H. fjærnet 30. Marts, og hans Forventning om at blive Minister igjen i Foraaret 1865 sammen med Grev Frijs gik ikke i Opfyldelse. Derimod godtgjordes det under en Retssag imod Redaktør C. Bille, at de Sigtelser, som havde medført hans Fald, vare usande (jvfr. H.s Skrift: «Kopist J. J. Hansens Klage over mig som Justitsminister», 1868), og en Tillidsadresse i Febr. 1869 fra de ledende Mænd i Aabenraa og Omegn gav ham yderligere Oprensning. I April s. A. blev han Stiftamtmand i Fyn. 1851 var han bleven Kammerherre, og 1882 fik han Danebrogsordenens Storkors. — H. ægtede 1849 Catharine Elisabeth Stemann (f. 1830), Datter af Stiftamtmand Chr. L. S.

Tauber og Nielsen, Embedsmænd i Aalborg S. 80. *Emil Elberling.*

Helvad, s. Heldvad.

Helveg, Hans Friedrich, f. 1816, Præst, er en Søn af Distriktskirurg, Dr. med. Hans Zacharias Helweg og Anna Elsabe f. Wendt. F. H. blev født i Bordsesholm 10. Sept. 1816, og efter at have besøgt Skolerne i Odense og Slesvig gik han til Kiel, hvor han blev Student 1833. Efter nogen Vaklen mellem det juridiske og det theologiske Studium bestemte han sig for det sidste og rejste 1836 til Erlangen, hvor især den unge Privatdocent J. C. K. Hofmann fik Betydning for hans aandelige Udvikling. 1839 underkastede han sig i Gottorp den Examen, der aabnede Adgang til præstelig Virksomhed, og allerede før han blev Kandidat og i Kandidat-aarene havde han, som Lærer paa Lammehave i Sønder Højrup Sogn

paa Fyn, holdt Bibellæsninger i Kirke og Skole, der havde gjort et saa stærkt Indtryk paa de opvakte, at hans Navn endnu mindes med Tak i den Egn. 1842 blev han, under Sognepræsten Mag. Fr. Hammerichs Sygdom, paa eget An- og Tilsvar Kapellan for Starup og Nebel i Ribe Stift, og der samlede han hver Søndag store Skarer fra nær og fjærn om sin Prædikestol. Da Hammerich 1843 foreløbig opgav sin præstelige Virksomhed, stod H. atter ledig paa Torvet. 1845 holdt han ved det nordiske Studentermøde i Ridehuset en Tale for Helsingforses Universitet, der indviklede ham i en Generalfiskalsag, som dog endte med hans Frikjendelse. 1846 blev han Forstander for Rødding Højskole, og 1848—49 gjorde han Felttogt med som Feltpræst. Under Vaabenhvilen 1850 blev han konstitueret først som Diaconus, siden som Hovedpræst ved vor Frue Kirke i Haderslev, men for at undgaa en i politisk Henseende lidet ønskelig Valghandling lod han sig foreløbig nøje med at blive fast ansat som Diaconus. 1856 blev han dog igjen Hovedpræst, og som saadan virkede han, indtil han 1864 blev afsat af Preusserne. Efter sin Afsættelse tog han til Kjøbenhavn, hvor han sysselsatte sig med Studier og litterære Arbejder, blandt andet med Udgivelsen af det politiske Ugeblad «Danmark» (1864—65). Da han Palmesøndag 1867, sammen med Fr. Hammerich, havde gaaet for Borde ved den Altergang i Vartov Kirke, ved hvilken Grundtvigs Sindssygdom kom til Udbrud, lod den daværende Kirkeminister (Rosenørn-Teilmann) ham vide, at han indtil videre ikke kunde vente præstelig Ansættelse, men efter Ministerskiftet blev han, endnu 1867, udnævnt til Præst i Kjøbelev paa Laaland, i hvilket Embede han siden har virket, efter 1886 tillige som Stiftsprovst for Laaland-Falsters Stift.

H. har i Aarenes Løb udfoldet en betydelig Forfattervirksomhed, der dog ikke har vundet megen Paaskjønnelse hos den store Læseverden, fordi hans Skrifter i Regelen trænge til en delisk Uddyder. I kirkelig og kristelig Henseende var Grundtvig hans Udgangspunkt, men Haand i Haand med Paavirkningen fra ham gik Paavirkningen fra Hofmann. Begge disse Mænd havde tidlig aabnet hans Blik for Forholdet imellem Kristendommen og Historien som det, hvorigjennem «Kristendommens Herlighed oplukkes til Aandens Bekræftelse», og han viser sig ikke sjælden som en aandfuld Discipel af sine to aandrige Mestre. Men ogsaa disses Skyggesider har han taget i Arv. Hans Prosa kan være dunkel som Grundtvigs dunkleste Digte, og hans Stil lige saa knudret og kunstlet som

Hofmanns mest udviklede Perioder. 1855—62 udgav han et stort Værk i 3 Bind: «Spaadommene eller Gud i Historien», 1856 «Parabel og Offer, eller Natursymbolik», og i det af Dr. Kalkar udgivne Bibelværk oversatte og fortolkede han flere af det gamle Testamentes historiske Bøger, Salmerne, de smaa Profeter, de paulinske Breve og Johannes' Aabenbaring. Som Profetien har været den ene Pol i hans Forfatterskab, har Historien været den anden. 1878—82 udsendte han under Titelen: «Frimenighed og Apostelskole» en kirke- og kulturhistorisk Skildring, navnlig af det 2. Hundredaar e. Chr., og dette lærde Værk blev 1890 efterfulgt af et mindre om «Israels Aandsliv i Hjemfærdstiden». Som en Nøgle til sin Forfattervirksomhed, især til det sidste Skrift, har han endelig (1892) skrevet en Redegjørelse, der bærer Titelen: «Livstanke og Livsgjerning» (jvfr. ogsaa «Dansk Kirketidende» 1893, Nr. 9 f.). Desuden har han i en lang Række af Aar ved Indlæg og Kritikker i de kirkelige og politiske Blade givet Bidrag til Forhandlingen af brændende religiøse og nationale Spørgsmaal, og i 1863 deltog han i Striden om den saakaldte Grundtvigianisme ved et Par Smaaskrifter om Grundtvigs Forhold til Lessing.

1847 ægtede han Agnes Caroline Sophia Anthes († 1858), Datter af Kjøbmand Johan Casper A. i Altona; 1877 Anna Marie Lauritzen, Datter af Toldoppebørselskontrollør Lorenz L. i Krückau ved Elmshorn.

Erslew, Forf. Lex. Elvius, Danmarks Præstehist. 1869—84 S. 269 f. F. Hammerich, Et Levnetsløb II, 47 f. 206 f. Birkedal, Personlige Oplevelser II, 34 f.

Fr. Nielsen.

Helveg, Ludvig Nicolaus, 1818—83, Præst og Kirkehistoriker, var en Broder til ovennævnte Hans Friedrich H. Han blev født i Odense 26. April 1818 og kom saa tidlig i sin Fødebys Skole, at han allerede 1834 var moden til Dimission, men af økonomiske Grunde blev han holdt tilbage i Skolen endnu et Aar. Dette sidste Skoleaar fik stor Betydning for ham i religiøs Henseende. Dr. Kalkars Religionstimer, Mynsters og især Grundtvigs Skrifter gjorde et dybt Indtryk paa ham, og da han som Student kom til Hovedstaden, var han allerede klar over, at han «hellere vilde staa imod den hele Verden som Grundtvigs Væbner end sværge til nogen anden Fane». 1840 tog han theologisk Attestats, og s. A. fik han et hæderligt Accessit for Besvarelsen af en Prisopgave fra den gammeltestamentlige Theologis Enemærker. Det var hans Ønske

at vie sit Liv til videnskabelige Studier, men for Udkommets Skyld maatte han foreløbig i 3 Aar overtage en Huslærerplads paa Margard ved Odense. Under Opholdet der skrev han en Afhandling om Tro og Viden, som han oplæste i Fyns Stifts litterære Selskab og senere (1843) lod trykke i Selskabets Tidsskrift «For Litteratur og Kritik». Omtrent samtidig blev han valgt til Udgiver af dette Tidsskrift, og det Hverv røgtede han indtil dets Ophør (1848). Som Redaktør skrev han forskjellige Afhandlinger, der røbe Retningen af hans Studier, blandt andre en Undersøgelse om «Christian VI og den Tids religiøse Bevægelser», et Forarbejde til hans Livs Hovedværk, og en Sammenligning imellem Grundtvig og Schleiermacher i kirkelig og theologisk Henseende, der viser, hvor han havde taget sit aandelige Stade.

Da han i Foraaret 1844 var vendt tilbage til Hovedstaden, overtog han, i Begyndelsen i Forbindelse med E. Christiani, Ledelsen af de gudelige Forsamlinger, som J. Chr. Lindberg, der netop da gik ud som Præst, havde holdt hver Søndag Aften, navnlig for at modarbejde Baptismen. Kjøbenhavns Konvents Arbejde paa Samlingen af en ny Salmebog vakte hans Opmærksomhed for vore gamle Salmer, og sammen med sin Ven C. J. Brandt udgav han «Den danske Salmedigtning» (1846—47), hvis 2 Bind ikke alene indeholde en Salmeanthologi, men tillige biografiske Oplysninger om Forfatterne. Kort efter Afslutningen af dette Arbejde gjorde han et forgjæves Forsøg paa at vinde den theologiske Licentiatgrad ved en exegetisk Undersøgelse: «Om Troen og Guds Ord» (trykt i P. C. Kierkegaards «Fortsættelser fra Pedersborg» II), og i flere Aar afløste den ene Skuffelse den anden. Et Haab om at opnaa et theologisk Lektorat ved Christiania Universitet brast (1847), da C. P. Caspari traadte frem som Medbejler til Pladsen. Da han søgte Embedet som Diaconus i Aabenraa (1850), blev A. Leth foretrukken ved Valget, og da han (1852) konkurrerede om en Professorpost i Kirkehistorie ved Universitetet, gik J. F. Hagen af med Sejeren. Efter Konkurrencen om Professoratet rejste han ved en Artikel i «Berlingske Tidende» (1852, Nr. 232) Spørgsmaalet om Hovedstadens Forsyning med flere Kirker og Præster, og da der siden blev nedsat et Udvalg til Opførelse af en ny Kirke paa Nørrebro (Johanneskirken), var han i Begyndelsen Medlem af dette, men han trak sig snart tilbage, «fordi han ikke vilde have Skin af selv at ville skabe sig en Præstestilling». Hans Ønske om en Præstegjerning i Kjøbenhavn blev dog ikke opfyldt hverken før

eller efter Johanneskirkeens Opførelse. 1857 blev han kaldet til resid. Kapellan ved St. Knuds Kirke i Odense samt Præst ved Hospitalet — en Tid ogsaa ved Tugthuset —, og i denne Stilling virkede han til 1883.

Da Selskabet for Danmarks Kirkehistorie 1849 blev dannet, var han en af Stifterne; han blev den første Redaktør af Selskabets Tidsskrift: «Kirkehistoriske Samlinger» (1849—52), og et Omrids af Danmarks Kirkehistorie efter Reformationen fra hans Haand var et af de Arbejder, det nye Selskab strax stillede i Udsigt. Det 1. Hæfte af det bebudede Omrids udkom 1850, og 1855 vare de 2 Bind af «Den danske Kirkes Historie efter Reformationen» færdige (2. Udg. 1857—83). 1855 vandt han den filosofiske Doktorgrad for en Afhandling om de danske Domkapitler, der viste, at hans Studier ogsaa vare naaede til Tiden før Reformationen, og 1857—70 udkom «Den danske Kirkes Historie før Reformationen», ligeledes i 2 Bind. Han er i Regelen gaaet tilbage til de oprindelige Kilder, og han har fremdraget meget nyt og i Stilhed rettet mange gamle Fejltagelser. Men skjønt han hverken savnede Forarbejder eller Medarbejdere, var Stoffet dog den Gang paa mange Punkter saa lidet samlet og sigtet, og der savnedes saa mange Enkeltundersøgelser, at der nu vil være meget at tilføje og en Del at ændre i hans Fremstilling. Hertil kommer, at hans Studier væsentlig vare rettede paa den danske Kirkehistorie, hvorfor Sammenhængen mellem de historiske Fænomener i Danmark og i Udlandet ikke altid bliver stillet i det fornødne Lys. Men alt i alt er H.s Værk et betydeligt Arbejde, og den Varme, der præger den jævne, stundum alt for brede, Fremstilling, har skaffet det en stor Udbredelse, og det har bidraget ikke lidt til at vække og nære Sansen for historisk Læsning i vide Kredse af vort Folk. Som en Paaskjønelse af hans kirkehistoriske Forfattervirksomhed meddelte det theologiske Fakultet ham ved Jubelfesten 1879 Æresgraden som Doktor i Theologien.

H. var dog først og fremmest Præst. Som Prædikant savnede han i høj Grad ydre Gaver. Hans Stemme var hæs, hans Foredrag tungt og slæbende, og han forsmaaede alle Former af legemlig Veltalenhed. Men der var en ejendommelig Inderlighed og Paa-lidelighed over hans i god Forstand enfoldige Forkyndelse, som sikrede hans Ord Indgang hos dem, der længtes efter et evangelisk Vidnesbyrd, og i Graabrødrekirken samledes der efterhaanden en talrig Menighed, der i mange Maader var et Sidestykke til den

frie Menighed i Vartov. Langvejs fra søgte Fynboerne til Odense om Søndagen for at styrkes og oplives ved det Fællesskab, der traadte dem i Møde i den lille Hospitalskirke, og paa Vennemøder, paa Højskoler og Friskoler var H. en nidkjær Talsmand for Grundtvigs kirkelige og folkelige Frihedskrav og for hans Skoletanker. 1864 fremtraadte han med Flyveskriftet «Om Grundtvigs sæere Indfald» som et Svar til Martensen, og ved Artikler i «Dansk Kirke-tidende», af hvilken han 1855—57 var Medudgiver, og i «Nordisk Maanedsskrift for kristelig og folkelig Oplysning», som ogsaa bar hans Navn paa Titelbladet, fik han ofte Lejlighed til at udvikle sit Syn paa Kirkens og Borgersamfundets Anliggender, paa Mythologien og Kirkehistorien. Han var et ivrigt Medlem af den 1861 stiftede «Danevirkeforening» og en trofast Ven af Sønderjyderne; af Kjærlighed til dem tog han 1874 Del i Ordinationen paa Askov (I, 297), der paaførte ham en Retssag, som for hans Vedkommende endte med Idømmelsen af en Bøde. For at skaffe Landsmænd i Amerika Gudstjeneste paa Modersmaalet dannede han 1871 Udvalget for dansk-amerikansk Mission, og han var i flere Aar Udvalgets Formand.

Men den store Virksomhed gjorde ham gammel før Tiden. Da han 1882 under stor Deltagelse holdt Jubilæum som Præst i Odense, havde han allerede i flere Aar maattet holde Kapellan, og næste Aar tvang den voxende Svagelighed ham til at søge Afsked. Det var hans Agt at tage Bolig i Kjøbenhavn, men netop som den Vogn, der skulde bringe ham til Jærnbanestationen, holdt for Døren, blev han ramt af et Slagtilfælde, der 5. Sept. medførte Døden. Efter hans Død udkom der (1884) en Samling af hans Prædikener, og selv havde han (1863) udgivet en Udlæggelse af Korinthierbrevene, der var en Frugt af hans Bibellæsninger. — 1847 ægtede han Thalia Caroline Elisabeth Luun († 1873), Datter af Proprietær A. L. paa Lammehave.

Erslew, Forf. Lex. L. Schrøder, Ludvig Helveg. Af hans Liv og af hans Tid, 1884. J. Steenstrup, Historieskrivn. i Danm. i d. 19. Aarh. S. 363 f. V. Birke-dal, Personlige Oplevelser II, 140 f. Elvius, Danmarks Præstehist. 1869.—84 S. 379 f. *Fr. Nielsen.*

Helvig, —o. 1374, Dronning. H. var Datter af Hertug Erik af Sønderjylland (IV, 555); medens hun endnu var ganske lille, mistede hun sin Fader (1325). Da hendes Broder, Hertug Valde-mar, trykket af Grev Gerts Overmagt, sluttede Forbund med den unge Junker Valdemar, Christoffer II's Søn, blev der aftalt et Ægte-

skab mellem denne og H., som i Medgift skulde bringe Valdemar en Fjerdedel af det pantsatte Nørrejylland, og i Pinsen 1340 stod Brylluppet paa Sønderborg Slot. I de følgende Aar fødte H. sin Mand en Række Børn, hvoraf dog Margrethe, det yngste (f. 1353), blev det eneste, der overlevede Forældrene. Selv nævnes H. i det første Tiaar af sit Ægteskab undertiden ved Valdemars Side; siden forsvinder hun derimod ganske. Et Par Hundredaar senere mente Historikerne at vide, at der var indtraadt et Brud mellem Ægtefolkene, og at H. var blevet hensat paa Søborg i et mangeaarigt Fangenskab; det lader dog til kun at være Gætninger paa løs Grund. Det eneste, der synes sikkert, er, at H. er død i Esrom Kloster; her blev hun begravet, og da Munkene i 1374 lovede at holde Sjælemesser for hende, kalde de hende «vor Tjenerinde» (famula nostra). I 1377 fik Dronning Margrethe Pavens Tilladelse til at flytte sin Moders Lig til Sorø, en Plan, der dog ikke kom til Udførelse.

Reinhardt, Valdemar Atterdag S. 89 f. 95. 503 ff.

Kr. Erslev.

v. Hemert, Joost, 1696—1775, Handelsmand, fødtes i Kjøbenhavn 22. Jan. 1696. Faderen, Peter v. H. (f. 1648 † 1703), der stammede fra en nederlandsk Slægt, var Vinhandler og Grundejer sammesteds og hørte til Grundlæggerne af Stadens tysk-reformerte Menighed, til hvilken Familien i flere Generationer sluttede sig. Moderen, Susanne Margrethe v. Tangen, døde 1703 efter 20 Aars Ægteskab. J. v. H. tog 1727 Borgerskab som Grosserer i Kjøbenhavn, drev betydelige Bank- og Kommissionsforretninger og grundlagde et af vore anseligste Handelshuse, «Joost v. H. og Sønner». I en lang Række af Aar førte han, indtil sin Død, som Medlem af Direktionen for det kgl. oktroierede Søassuranceselskab dets Udenrigskorrespondance, og han var til forskjellige Tider i Spidsen for næsten alle de i hans Tid grundede større monopoliserede Handelselskaber, saaledes fra 1743—52 Direktør i det asiatiske, 1747—54 i det vestindisk-guineiske, 1755—67 i det afrikanske Kompagni og 1757—69 i det almindelige Handelskompagni, ligesom han ogsaa 1737, Aaret efter Bankens Oprettelse, og siden flere Gange var Bankkommissær. v. H., der 1745 var bleven udnævnt til kgl. Agent og 1751 til Etatsraad, afgik ved Døden 25. Juni 1775. Han havde 6. Nov. 1725 ægtet Cornelia Decker (f. 31. Marts 1709 † 15. Nov. 1731) og 14. Okt. 1732 Petronelle Elisabeth Behagen, f. Mestecker (f. 13. Sept. 1703 † 19. Febr. 1778), Enke efter Anthony B.

G. L. Grove.

v. Hemert, Peter, 1734—1810, Handelsmand, Søn af foregaaende i hans andet Ægteskab, gik tidlig i Kompagni med Faderen, blev 1763 udnævnt til Agent med Justitsraads Rang og tog 1765 Borgerskab som Grosserer i Kjøbenhavn. Medens Faderen havde delt sine Interesser mellem de mange da bestaaende monopoliserede Handelsselskaber, var Sønnen navnlig interesseret i det asiatiske Kompagni, hvor han f. Ex. ejede over 50 Aktier i den gunstige Periode 1772—81, der bragte Aktiernes Værdi op fra 500 til 1900 Rdl. Stykket. Tillige deltog han, da Handelen paa Ostindien ved den nye Oktroi for Kompagniet af 1772 gaves fri, for egen Regning og med egne Skibe i de følgende Aars opblomstrende Handel. Ogsaa paa Rangstigen steg v. H. i disse Aar, i det han 1776 udnævntes til Etatsraad, og hans Formue ansloges 1782 til o. 500000 Rdl. Den Krise, der indtraadte for Danmarks Handel ved Udsigten til den amerikanske Krigs Ophør, bragte imidlertid ogsaa hans Hus til at vakle, skjønt Bankbestyrelsen endnu ved samme Tid benævner det et «af Landets ældste og mest akkrediterede Handelshuse». Situationen klaredes dog den Gang, da Staten traadte hjælpende til og 1783 ydede først et Laan paa 100000 Rdl. mod Sikkerhed i 6 Ostindiefarere og derefter et paa 200000 Rdl. mod Sikkerhed i nogle vestindiske Fordringer. S. A. havde v. H., der sad i Direktionen for Asiatisk Kompagni, ogsaa her Uheld med sig, i det der opdagedes en Kassesvig paa over $\frac{1}{2}$ Mill. Rdl., begaaet af den juridiske Direktør i Forbindelse med Kassereren og Bogholderen, hvilket foranledigede den øvrige Direktion baade Penge- tab og andre Ubehageligheder.

Om end Huset atter hævede sig, i alt Fald i ydre Anseelse, blandt Landets første, havde det allerede faaet et Grundstød. Dets og v. H.s private Gjæld til Banken og Kongens Kasse var i 1792 over 500000 Rdl. Det kneb med at betale de stipulerede betydelige Afdrag til Staten, og Aktiverne, Wodrofs Sejldugsfabrik, kjøbt 1783 for 40000 Rdl., og Kobber- og Messingværkerne ved Brede, Nymølle og Fuglevad, som Faderen med flere af Hovedstadens større handlende havde kjøbt af Badstubers Fallitbo 1746 og Sønnen betydelig udvidet, saa vel som de endnu betydeligere vestindiske Fordringer, vare vanskelige at realisere. Den Skæbne, der havde truet 1783, var nok forhalet, men ikke afvendt. 1805 maatte v. H. gjøre Opbud, og hans Bo blev taget under Behandling af en Kommission. Resultatet af denne Behandling, der endnu 1822 ikke var sluttet, naaede v. H. dog ikke at se, da han 20. Maj

1810 døde i Huset hos sin Søn Jost Johan v. H., hvor han og hans Hustru imidlertid havde faaet deres Underhold. — Ved sine Ægteskaber var han traadt i Forbindelse med to andre i Handelsverdenen vel ansete tysk-reformerte Familier, i det han 3. Avg. 1763 havde ægtet Charlotte Fabritius (f. 2. Dec. 1745 † 17. Okt. 1766), Datter af Etatsraad Gotthilf Just F., og 11. Sept. 1769 Agatha Hooglandt (f. 5. Jan. 1746 † 11. Nov. 1823), Datter af Admiral H. *G. L. Grove.*

Hemmet, Iver Iversen, 1564—1629, Biskop, var født i Hemmet i Ribe Stift og Søn af Præsten Iver Gregersen og Maren Clausdatter. Han gik i Ribe Skole, studerede derefter Theologi og Astronomi og opholdt sig nogle Aar paa Uranieborg som Tyge Brahes Medhjælper. 1590 blev han Rektor i Ribe, hvor han fortsatte sine astronomiske Studier og udgav en Almanak for 1592. Samtidig hermed skal han ogsaa have øvet Lægekunsten. 1596 blev han Lektor i Theologi i Ribe og Præst i Vester Vedsted, og 1614 udnævntes han til Biskop over Ribe Stift. 1620 blev han Dr. theol. Han var en meget stridbar Mand og forivrede sig flere Gange i den Grad over for sine Embedsbrødre, at han efter Øvrighedens Befaling maatte give dem offentlig Oprejsning. Han ægtede: 1. (1592) Borgmester Laurids Thøgersens Datter Lene († 1602), 2. (1603) Raadmand Peder Baggesens Datter Karen († 1639). Begge Hustruer vare fra Ribe. Det sidste Bryllup varede i 3 Dage, og paa den sidste Dag var der et slemt Slagsmaal imellem Gæsterne. H. døde 6. Juli 1629.

Kinch, Ribe Bys Hist. II, 269 ff.

S. M. Gjellerup.

Hemmingsen, Christen, o. 1378—1454, Biskop. Født i Sjælland blev han i tidlig Alder Domprovst i Roskilde; som saadan nævnes han allerede 1405. Da Peder Lykke 1418 blev valgt til Ærkebiskop, fulgte C. H. ham som Bisp i Ribe. Han deltog i det danske Kirkemøde i Kjøbenhavn 1425 og skal ogsaa en Tid have været dansk Afbud ved Kirkemødet i Basel; som Rigsraad overværede han Datidens Fredsmøder og var med ved Christoffer af Bajerns Kroning, der foregik i hans egen Domkirke 1443. C. H. skal have skaffet Ribe Bispestol meget Gods; i Domkirkens store Taarn stiftede han 1438 et Kapel. Han maa være død 1454, ikke, som det oftest hedder, 21. Jan. 1455.

Kinch, Ribe Bys Hist. I, 288 f. 303 ff. 321. 325. 334.

Kr. Erslev.

Hemmingsen, Hans, 1550—o. 1602, Professor, var en Søn af nedennævnte Niels H. og dennes første Hustru. Efter sin Fader

synes han at have arvet en betydelig Begavelse; men til sin Ulykke havde han ogsaa faaet Moderens slette Karakter i Arv. Kun 7 Aar gammel blev han indskreven ved Universitetet, og da han var 16 Aar, agtedes han moden til at afgaa til udenlandske Højskoler. 1569 tog han Magistergraden i Wittenberg, og næppe 20 Aar gammel blev han Professor ved Kjøbenhavns Universitet. Snart hengav han sig dog til et meget udsvævende Levned, og trods alle Formaninger og Advarsler endte det med, at han 1575 blev afsat. Et Aars Tid derefter begav han sig til Gulland, der paa den Tid betragtedes næsten som et Forvisningssted. Efter forskellige omskiftende Fata lykkedes det ham 1587 at blive Præst her i Lædebro og Helgvi Sogne. Men da han viste sig i høj Grad forsømmelig og gjenstridig, blev han ogsaa her afsat 1595. Siden levede han mest i Kjøbenhavn, undertiden støttet med en Almisse fra Universitetet. Efter 1602 forekommer han ikke mere.

Rørdam, Kbhvns Universitets Hist. 1537—1621 II, 592 ff. *H. F. Rørdam.*

Hemmingsen, Niels, 1513—1600, Theolog, skal være født i Errindlev paa Laaland 4. Juni (ell. 22. Maj) 1513 af jævne Almuesfolk. Faderen, Hemming Nielsen, skal være død tidlig, Moderen, Karine, blev derimod 80 Aar gammel († 1564) og modtog i sin høje Alderdom Beviser paa, at man ærede hende som den berømte Lærers Moder. Efter Faderens Død skal dennes Broder, Smed Hans Nielsen, have taget sig af den unge N. H., og da denne havde Lyst og Nemme til Bogen, kom han i Nysted Skole, hvorfra han senere skal være gaaet over til Nakskov og der fra til Nykjøbing Skole. Saa-danne Vandringer fra den ene Skole til den anden vare den Gang almindelige. Stort lærtes der vel ikke paa den Maade; men det gjaldt om at finde et Sted, hvor fattige Peblinge kunde have Føden ved gode Menneskers Gavmildhed, og naar man ikke var heldig ét Sted, drog man andensteds hen i Haab om bedre Lykke der. Efter at have besøgt de vigtigste Skoler paa Laaland og Falster gik H. til Sjælland, og her fandt han da Tilhold først i Næstved, siden i Slagelse og endelig i Roskilde Skole. Paa det sidstnævnte Sted var Niels Black Rektor (s. II, 372). Han var en dygtig Humanist, og H. mindedes senere og omtalte ved flere Lejligheder med Taknemmelighed, hvad han skyldte denne fortræffelige Lærer, der ogsaa ved sin gavmilde Understøttelse hjalp den fattige Discipel fremad paa den studerende Bane. Imidlertid hørte H. Rygtet om, at M. Bent Arvidsen, der var Rektor i Lund (s. I, 353), havde for-

trinlige Kundskaber i det græske Sprog, noget, der den Gang var en Sjældenhed; saa maatte han da der over for at nyde godt af denne Lærers Vejledning. Under Mester Bent gjorde han saa god Fremgang, at han ikke blot i høj Grad vandt sin Lærers Yndest ved udmærket Begavelse, Flid, Udholdenhed og Beskedenhed, men ogsaa kom saa vidt, at han i en Alder af 24 Aar kunde begive sig til Wittenbergs berømte Højskole, hvor han blev immatrikuleret i Efteraaret 1537.

Paa Vejen havde han for øvrigt haft det Uheld at blive udplyndret for det lidet, han ejede og havde, saa han næsten var nøgen, da han naaede sit Bestemmelsessted; men ved Landsmænds Hjælp blev han forsynet med det allernødvendigste. Han fandt ogsaa snart Underhold ved at undervise rigere Studenter, og hjemme fra understøttedes han af Adelsmanden Johan Urne og efter dennes Død af hans Søster Fru Alhed Urne, der var Enke efter Jørgen Venstermand. Tillige lykkedes det ham i høj Grad at vinde Melanchthons Yndest, og til denne Lærer sluttede han sig da ogsaa med en Trofasthed og Hengivenhed, som aldrig ophørte. De vexlede siden jævnlig Breve, og saa længe H. levede, forsømte han ingen Lejlighed til at prise denne sin «Præceptor», hvis Læremaade han fuldstændig havde tilegnet sig, og med hvem han i alle Henseender delte Aandsretning.

Efter at have erhvervet Magistergraden og fuldendt sine akademiske Studier i Wittenberg vendte H. 1542 tilbage til Fædrelandet. Her blev han først en kort Tid Lærer for Hr. Oluf Nielsen Rosenkrantz' Døtre i Malmø; men snart gik han til Kjøbenhavn, hvor han begyndte en Virksomhed som Privatdocent, der ledte til, at han i Begyndelsen af 1543 blev beskikket til Professor i Græsk ved Universitetet. Da han endnu var ugift, førte han daglig et fortroligt Samliv med nogle ældre, ansete Akademikere, hvoriblandt M. Oluf Offesen, Rektor ved vor Frue Skole, Jens Skjelderup, siden Professor og endelig Biskop i Bergen, og Laurids Bertelsen, siden Biskop i Aarhus. De spiste daglig sammen, og da H., som han selv siger, nylig var kommen ud af Melanchthons Værksted, saa maatte han gennemgaa Davids Salmer for de andre, og det skete paa den Maade, at han angav Indholdet og Gangen i Salmen, paaviste Afsnittene og Overgangene, viste de dialektiske Reglers Anvendelse paa det foreliggende Æmne, forklarede de enkelte Udtryksmaader og paaviste endelig Salmens praktiske Anvendelighed. Paa denne Maade bleve disse Samlivstimer, som H. selv ytrer,

langt behageligere og nyttigere for dem, end om de havde fordrevet Tiden med Kort og Tærninger eller Drikkelag, og endnu 30 Aar efter mindedes Deltagerne med Glæde disse Timer. Dette Liv fornyedes i en anden Skikkelse, da H. senere fik sit Hus fuldt af ældre og yngre Kostgængere, som han paa lignende Maade søgte at sysselsætte ved at vække deres Sans for de videnskabelige og religiøse Opgaver og Synsmaader, som udgjorde hans Livs Hovedinteresser. Thi det var ikke blot et ydre, men fremfor alt et mægtigt indre Kald, der bragte H. til at indvie sit Liv og sine store Aandsevner til Lærergjerningen.

1545 overtog H. Professoratet i Dialektik, og ved samme Tid blev ogsaa den hebraiske Forelæsning midlertidig overdragen til ham. Medens han læste over Dialektik, fortolkede han undertiden bibelske Skrifter for at vise den dialektiske Methodes Anvendelse i Fortolkningskunsten. Paa den Maade kom han til at virke som theologisk Docent, inden det endnu var blevet hans egentlige Embedsgjerning. En Frugt af hans Forelæsninger var uden Tvivl hans Methodelære («De methodis»), der udkom 1555 og siden oplagdes mange Gange. I dette Skrift gav han en fortrinlig Prøve paa sine skarpt udviklede logiske Evner og sit fortræffelige Greb paa den akademiske Lærervirksomhed. Det var for sin Tid «en gylden Bog», der vandt stort Bifald baade hjemme og ude.

Da Embedet som Sognepræst ved Helligaandskirken var ledigt 1547, paatog H. sig efter Menighedens Ønske og med de andre Professorers Samtykke i et Aars Tid at betjene dette Embede ved Siden af sit Professorat, indtil Menigheden kunde finde en anden duelig Mand dertil. Efter i Marts 1553 at have taget Bakkalavrgraden i Theologien beskikkedes H. til Professor i dette Fag. Posten havde staaet ledig en Tid lang, da Christian III helst vilde have en berømt tysk Theolog her ind. Men da det ikke vilde lykkes, maatte man nøjes med, hvad Landet selv kunde yde, og heldigvis traf Valget en Mand, der var i Stand til at gjøre Fyldest trods nogen af de fremmede Celebriteter, som der havde været Tale om at erhverve. I ethvert Tilfælde var H. kommen paa sin rette Hylde, og i forholdsvis faa Aar udfoldede han nu en saa betydningsfuld Virksomhed baade som Docent og som theologisk Forfatter, at hans Navn snart blev bekjendt i hele det lærde Europa, medens en Skare taknemmelige Disciple ærede ham som deres uforlignelige Læremester.

Særlig kan fremhæves hans theologiske Haandbog i Dogmatik

og Moral («Enchiridion theologicum»), der udkom 1557. Den blev ikke blot her til Lands, men ogsaa paa flere Steder i Udlandet benyttet som Lærebog i den systematiske Theologi og oplevede en Mængde Oplag. Forfatteren udtrykte sig for øvrigt meget beskedent om Skriftet og betegnede det som en Vejledning for den studerende Ungdom til en dybere Indtrængen i Melanchthons «Loci», af hvilket Værk han tilstod at have laant meget. Skriftet har dog en selvstændigere Betydning, end denne Ytring lader formode, og i den nyere Tid har H.s Behandling af de ethiske Spørgsmaal tildraget sig Opmærksomhed som et af de tidligste Forsøg inden for den lutherske Kirkeafdeling paa at give en theologisk Ethik. — Af ikke ringere Betydning er H.s latinske Evangeliepostil (1561), der blev oplagt mangfoldige Gange i Udlandet og oversat paa Dansk, Tysk og Engelsk, hvad noksom vidner om, i hvilken Grad den har imødekommet Tidens Tarv. Det er egentlig ikke Prædikener, der indeholdes i Postillen, men snarere Udkast eller Dispositioner til saadanne, og H.s Bestræbelse gaar ud paa at tvinge Præsterne til alvorlig Tænkning over Texten, saa at de ligesom kunne udtømme, hvad der ligger i den af Lærdom og Formaning. Men ved de mange Delinger og Underdelinger fik det hele et temmelig skematisk Præg, og H. kan ikke frikjendes for ved denne saa overordentlig udbredte Postil at have ført ind paa en ganske vist grundig, men tør og forstandsmæssig Textudlægning, hvorved Prædikenen tabte noget af det hjærtelige, som den havde haft i Reformationstiden. — Et tredje vigtigt theologisk Arbejde af H. var hans «Pastor» (1562), en Fremstilling af alt, hvad der hører til en evangelisk Præsts og Sjælesørgers Gjerning i Levned og Lære. Ved dette Skrift, der ogsaa i den nyere Tid har tildraget sig fortjent Opmærksomhed, har H. lagt Grunden til den saakaldte Pastoraltheologi inden for den evangeliske Kirke. — End videre maa nævnes en lang Række exegetiske Arbejder over den største Del af det nye Testaments Skrifter og nogle af Davids Salmer. Som karakteristisk for disse og andre Skrifter af H., som vi ikke her kunne dvæle ved, skulle vi fremhæve en besindig Klarhed forbunden med tiltalende Ytringer af et front, kristeligt Sind samt en stor Nidkjerhed for sædelig Tugt forbunden med en i hine Tider ikke almindelig Mildhed over for dogmatiske Forskjelligheder, for saa vidt de bevægede sig inden for den fælles Tros Grund. Først i senere Skrifter, da H. selv var bleven Gjenstand for haarde Angreb, ja,

for ligefrem Forfølgelse for sin Læres Skyld, finde vi en skarpere Polemik anvendt af ham.

En egen Plads blandt H.s Skrifter indtager hans Naturret («De lege naturæ»), der udkom 1562 og siden oftere. Fra den filosofiske Ethiks Side har man anerkjendt dette Skrift som et betydningsfuldt Arbejde, hvis Anthropologi udmærker sig ved «rige og dybt indtrængende Betragtninger», og Retshistorikere nævne det som en af det 16. Aarhundredes mærkeligste Frembringelser og give Forfatteren en Plads i Naturrettens Historie som en af de Mænd, der paa en værdig Maade have banet Vej for Hugo Grotius.

Da der i Slutningen af Christian III's Tid opstod Lærestridigheder i Nordtyskland, særlig angaaende den hellige Nadvere, og da disse Stridigheder truede med at berøre Danmark, gave Forholdene her Kongen Anledning til at forlange en klarende og beroligende Udtalelse af Kjøbenhavns Universitet. Det blev overdraget H. at forfatte en saadan. Dette skete 1557 i hans «Tavle om Herrens Nadvere», en kortfattet Fremstilling af de afvigende Opfattelser af dette Lærestykke med særlig Fremhævelse af den lutherske Lære som den rigtige. Den blev underskrevet af alle Professorerne og kan i visse Maader betragtes som et Bekjendelsesskrift for den danske Kirke. Her havde H. udtalt sig i Overensstemmelse med den augsburgske Konfession, og 27. Sept. s. A. blev han kreeret til Doktor i Theologien af Professor Johs. Machabæus i Overværelse af Kong Christian III og dennes Svigersøn Kurfyrst August af Sachsen samt mange andre høje Herrer.

Fra denne Tid af kan H. betragtes som Hovedet for Kjøbenhavns Universitet. Ved en overordentlig Flid i sin Embedsvirksomhed foregik han sine Medlærere med et lysende Exempel, og intet akademisk Anliggende af nogen Vigtighed afgjordes uden hans Samtykke. Han beklædte gjentagne Gange Rektorværdigheden, og 1572 beskikkedes han tillige til Universitetets Vicekansler. Efter kongelig Befaling forfattede han 1569 de 25 Religionsartikler, som enhver Udlænding, der tog Bolig her i Riget, skulde sværge paa, og han var saaledes anden Gang den danske Kirkes Ordfører ved Affattelsen af et vigtigt Bekjendelsesskrift. — Med Hensyn til det lærde Skolevæsen og Ungdomsdannelsen i det hele indtog H. en ledende Stilling, som flere Skoleordninger og lignende Bestemmelser fra hin Tid vise. Kort sagt, det var ikke ufortjent, at der tillagdes ham Hædersnavnet «Danmarks almindelige Lærer»; thi ingen Mand har i højere Grad end han paatrykt Aandslivet sit Præg her

til Lands i det Tidsrum, da han uanfægtet stod i sin Kraft. Det mest ejendommelige i saa Henseende, ved Siden af det religiøse og sædelige Element, er den stærke Hævdelse af den klassiske Dannelses gennemgribende Betydning — Modersmaalet skulde bandlyses fra Undervisningen, ja endog fra Disciplenes indbyrdes Samtaler i Skolen — og derhos en stræng Aandsgymnastik gennem logisk-dialektiske Øvelser.

Som Skribent var H. utrættelig, og det ene betydningsfulde litterære Arbejde udkom fra hans Haand efter det andet. 1570 udgav han «Livsens Vej, det er en vis og kristelig Undervisning om, hvad et Menneske skal vide, tro og gjøre, som til det evige Liv vil indgaa». Han ønskede Bogen betragtet som en Bekjendelse om «den Lærdom, han havde ført her udi Kjøbenhavns Skole og Kirker henved 30 Aars Tid». Imod Sædvane havde han her skrevet paa Dansk; men det varede ikke længe, inden Anders Sørensen Vedel ved at oversætte Skriftet paa Latin gjorde det til den lærde Verdens Fælleseje; senere blev det ogsaa oversat paa Tysk, Engelsk og Islandsk. H.s «Libellus de conjugio, repudio et divortio» (1572) udmærker sig ligesom hans andre videnskabelige Arbejder ved en god Ordning, stor Klarhed i Begrebsudviklingen og et fortræffeligt Sprog. Skriftet var nærmest udarbejdet til Vejledning for danske og norske Kapitelsmedlemmer, der som saadanne skulde dømme i Ægteskabssager. I et dansk Skrift «Om Ægteskab», der udkom s. A. og siden ofte, behandlede H. Æmnet mere populært og opbyggelig. 1572 udkom end videre en gennemset og samlet Folioudgave af alle H.s Kommentarer til Apostelbrevene, et anseligt Værk, der vidner om Forfatterens theologiske Grundighed og store dialektiske Klarhed.

Paa dette Tidspunkt kan man sige, at H. stod paa sit Højdepunkt, lige anset og æret baade hjemme og ude; og vi fejle næppe ved at paastaa, at naar man maaske undtager Martensen, har ingen dansk Theolog i den Grad som H. tildraget sig Opmærksomheden i hele den protestantiske Verden. Men en saadan fremskudt Plads har sine Farer og Vanskeligheder, og H. kom da ogsaa til at erfare dette. Som gammel Discipel af Melanchthon var han tilbøjelig til at gaa lettere hen over Forskjellene mellem Lutheranerne og de reformerte; ja, meget i hele hans Retning drog ham nærmest til Calvin. Herom var der vel allerede tidligere ymtet, og H. havde 1571 i Skriftet «Demonstratio indubitatae veritatis de Domino Jesu» ved sin Bestridelse af den saakaldte Ubikvitetslære vist, at han

bestemt tog Afstand fra de lutherske Ivrere. Et længere Besøg, som nogle sachsiske lærde af kryptokalvinistisk Retning 1572 aflagde her i Landet, har vistnok fremskyndet Krisen, da vi vide, at de havde megen Omgang med H. Nok er det, at denne 1574 i et større dogmatisk Skrift («Syntagma institutionum Christianarum») udtalte sig paa en Maade, der viste, at han hyldede den kalvinske Nadverlære.

Den nærmeste Følge heraf var, at Kong Frederik II, der maa være bleven gjort opmærksom paa denne Udtalelse, lod H. kalde og paalagde ham og hans Medlærere intet ydermere at disputere angaaende Nadveren. Her hjemme, hvor H.s Anseelse var saa dybt rodfæstet, og hvor han havde saa mange Venner og Disciple, var der næppe blevet gjort mere ved Sagen, hvis der ikke var kommet Klager udenlands fra. Men uheldigvis var der omtrent samtidig i Sachsen blevet opdaget Forsøg paa at indsmugle Kalvinismen i dette ellers strængt lutherske Land. Det var Mænd, der hidtil havde nydt den største Anseelse, og til hvis Retroenhed Kurfyrsten havde sat ubegrænset Tiltro, som havde gjort dette Forsøg. Da de bleve dragne til Ansvar, søgte nogle af dem (til Dels de samme, der tidligere havde været her i Landet) at forsvare sig ved at vise hen til, at en Theolog af H.s Anseelse delte Anskuelse med dem, og derved kom de ufrivillig til at drage ham med i deres Fald. Kurfyrst August var nemlig ikke sen til at underrette sin Svoger Kong Frederik II herom og at forestille ham, hvor farligt det var, at en saadan Mand var offentlig Lærer for den akademiske Ungdom. Denne Angivelse, hvis Virkning skærpedes ved flere senere, meget nærgaaende Breve fra Kurfyrsten og dennes Hustru, den danske Konges Søster, førte til store Fortrædeligheder for H. 15. Juni 1575 kaldtes samtlige Professorer op paa Kjøbenhavns Slot, hvor Righofmester Peder Oxe, Kansler Niels Kaas og Rigsraad Jørgen Rosenkrantz paa Kongens Vegne forlangte, at H. skulde tilbagekalde, hvad han havde skrevet om den hellige Nadvere. Det er øjensynligt, at Kongen og Statsmændene gjerne, saa vidt muligt, have villet skaane den gamle berømte Lærer; thi Sagen trak ud over et halvt Aar, uden at der blev affattet nogen egentlig Tilbagekaldelse; men Kurfyrsten vedblev at trænge paa, og endelig befalede Kongen Professorerne at kalde H. for sig og lade ham affatte en latinsk Gjenkaldelse og deri forklare sig saaledes, at den danske Kirke kunde befries for al Mistanke for falsk Lærdom. H. søgte vel endnu Udflugter, men Professorerne eller

dog Flertallet af dem vare enige med Biskop Poul Madsen i, at nu maatte Tilbagekaldelsen affattes «klart og foruden Svinker». Hertil maatte H. efter en Del Forhandlinger da endelig ogsaa bekvemme sig 6. April 1576, saa tungt det end faldt ham.

Fra den Tid af var H.s Stilling pinlig og usikker, og da man fra Tyskland stadig søgte at gjøre ham mistænkelig for Kong Frederik, gjorde denne til sidst kort Proces for at befri den danske Kirke og Højskole for den Mistanke, som H.s fortsatte Lærervirksomhed fremkaldte, og afsatte ham 29. Juli 1579 fra hans Professorembede samt befalede ham uopholdelig at forlade Kjøbenhavn og tage Bolig ved det Kanonikat, han siden 1557 besad i Roskilde. En Slags Oprejsning fik H. og hans talrige Venner dog snart efter, da Kongen 1580 paa den mest energiske Maade afviste den saakaldte Konkordieformel, som de lutherske Ivrere i Tyskland vilde paanøde den dansk-norske Kirke.

De sidste 20 Aar af sit Liv tilbragte H. i Roskilde, vel uden Embede, men dog ikke ledig, sysselsat med litterære Arbejder og med de Forretninger, hans Stilling som residerende Kannik og i hans senere Aar som Domkirkeværge og Kapitlets Senior medførte. Endnu var han, som forhen, æret og anset af Landsmænd og fremmede. Bisperne anbefalede endnu jævnlig paa Landemoderne hans Skrifter som en fortrinlig Læsning for Præsterne. Og hans Venner haabede, at han snart igjen skulde vende tilbage til sin forrige Virksomhed ved Universitetet. Dette skete vel ikke; men nogen egentlig Unaade kan dog ikke siges at have hvilet paa ham. Regeringen sørgede ikke blot for hans sømmelige Underhold, men begjærede ogsaa endnu som forhen af og til hans Betænkning angaaende vanskelige Spørgsmaal. Professorerne sendte ham hvert Aar til Jul $\frac{1}{2}$ Ams Vin til Foræring og overlode ham flere af det forrige St. Claræ Klosters Jorder og Haver i Roskilde til Brug uden Betaling eller for en moderat Leje. Fremmede Videnskabsmænd rejste til Roskilde for at se og tale med den gamle berømte Lærer. Den unge Kong Christian IV fortæller i et Brev fra 1591, indført i hans endnu bevarede Stilebog, om, hvorledes han havde haft den Fornøjelse at se den berømte Dr. N. H. i Bispegaarden i Roskilde og at tale med ham. Og Kong Jacob VI af Skotland forsøgte ikke, da han 1590 under sit Besøg i Danmark var i Roskilde, at hilse paa H. og at faa sig en theologisk Samtale med ham.

Saa længe Frederik II levede, afholdt H. sig fra al offentlig

Forfattervirksomhed. Sine Meninger havde han nemlig ikke forandret, og han vovede ikke paa ny at vække Kongens Mistanke eller Harme, saa meget mere som han havde forpligtet sig til ikke at røre ved de mistænkelige Æmner. Hvad han altsaa i dette Tidsrum udarbejdede, maatte han henlægge i sit Bogskrin eller kunde dog kun betro det til en eller anden paalidelig Ven. Men i Udlandet optryktes hans Bøger endnu stadig, og 1586 foranstaltede Simon Gulart i Genf en samlet Udgave af hans ældre theologiske Arbejder. Efter Kong Frederiks Død (1588), da H.s Ven og fordums Discipel Kansler Niels Kaas traadte i Spidsen for Regeringsraadet under Christian IV's Mindreaarighed, fik han atter friere Hænder og optraadte paa ny med flere Skrifter, der viste, at han havde beværet sin Aandskraft, skjønt hans Syn begyndte at tage af, og Alderen ogsaa paa andre Maader gjorde sin Ret gjældende. Af hans Skrifter fra denne Tid kan nævnes: «Antidotum adversus pestem desperationis» (1590 og oftere), der blev oversat paa Dansk, Islandsk, Svensk og Tysk; en Kommentar (paa Latin) til Johannes' Evangelium (1590—91 i 2 Foliobind); «Tractatus de gratia universalis» (1591 og i ny Bearbejdelse 1595). Det sidste Skrift viser, at medens H. bifaldt Calvins Nadverlære, adskilte han sig bestemt fra ham med Hensyn til Læren om Naadevalget eller Forudbestemmelsen, i hvilket Lærepunkt han afgjort hævdede Rigtigheden af den lutherske Opfattelse. Endnu kan nævnes en latinsk Udlægning af de 27 første af Davids Salmer, der udkom i Basel 1592.

Da Christian IV selv havde overtaget Regeringen, maa Kongen, som det synes, fra en eller anden Side være bleven gjort opmærksom paa, at det endnu ikke stod rigtig til med H.s Retroenhed. I alt Fald fortælles der, at denne i Febr. 1599 blev kaldt op paa Kjøbenhavns Slot, hvor han maatte aflevere nogle af ham forfattede (utrykte) «Spørgsmaal og Svar om Alterens Sakramente». Skjønt det nu ikke var vanskeligt at se, at dette lille Arbejde langt nærmere var kalvinsk end luthersk, gik man dog, som det synes, ikke videre i Sagen, men var billig nok til at lade den højtfortjente, nu næsten blinde Olding med Fred. Hans lange Vandring stundede ogsaa stærkt mod Enden. Paa sit Dødsleje nød han den hellige Nadvere, fandt Trøst ved Oplæsning af Stykker af Evangelierne og bad til sidst den 103. Davids Salme med saa stor Kraft og Inderlighed, at alle omstaaende maatte forundres og opbygges derved. — 23. Maj 1600 gik Dr. N. H. til Hvile, 87 Aar gammel. En stor Del af Sjællands Præster og de fleste af Kjøbenhavns Pro-

fessorer fulgte ham til Graven. Sjællands Biskop, Dr. Peder Jensen Vinstrup, talte over ham i Roskilde Domkirke og vidnede: «Denne Mand har i Sandhed været et Lys for Danmark, et saare nyttigt Redskab for Guds Menighed, en Sir og en udmærket Prydelse for Skolerne. Vi kunne ikke noksom takke Gud for, at han samler saa nyttige og heldbringende Arbejdere i sin Vingaard, og at han værdiges at udruste dem med saa store Helligaandens Gaver.»

H. var 3 Gange gift: 1. (14. Avg. 1547) med en Kvinde, hvis Navn ikke kjendes. Da hun blev sin Mand utro og hengav sig til et udsvævende og forargerligt Levned, maatte han lade sig skille fra hende. Hun var Moder til Sønnen Hans H., der slægtede hende paa og undertiden bragte Faderen næsten til Fortvivlelse ved sit uordentlige Liv (s. ovfr.), og til Datteren Dorthe, der blev gift med Professor Claus Hammer (s. VI, 528), og hvis Søn var Mag. Niels H. (s. VI, 534), der voldte sin gamle Morfader Sorg ved sit slette Levned. Derefter var H. gift 2. med Marine Madsdatter († 7. Sept. 1582), en fortræffelig Kvinde, med hvem H. levede lykkelig i mange Aar, og 3. (1583) med Birgitte Lauridsdatter, der plejede ham kjærlig i hans Alderdom og 6 Aar efter hans Død ægtede fhv. Hofpræst Christen Jensen Guldager, da Kannik i Roskilde. Af H.s 2 sidste Ægteskaber var der ingen Børn.

Ligesom H. havde store Sorger og Fortrædeligheder i sit Familieliv, saaledes havde han ogsaa til Tider anden meget krænkende Modgang, der kan tyde paa visse Mangler i hans Karakter. Særlig kan fremhæves det pinlige Sammenstød, han 1568 havde med M. Iver Bertelsen, der tidligere havde staaet ham nær (s. II, 173). H.s ydmygende Tilbagekaldelse af Meninger, som han dog ikke opgav, efterlader heller ikke det bedste Indtryk. Alt dette kan dog ikke fordunkle Billedet af den udmærkede Lærer. Af Ydre var han vel lille og uanselig, men hans Ord maa have strømmet fra Læberne med en sjælden Kraft og Ynde, naar denne «Danmarks veltalende Nestor», denne «guddommelige Læremester», som samtidige Forfattere kalde ham, med sin besindige Klarhed talte saaledes om de højeste og dybeste Ting, at Mindet derom blev uudsletteligt for den ene Generation af Tilhørere efter den anden. — Fyldigst udtrykkes maaske H.s Betydning, naar vi kalde ham Danmarks Melanchthon; ligesom denne strakte han sin Virksomhed lige saa fuldt til Skolens som til Kirkens Omraade. Hvad Melanchthon virkede til Udbredelse af videnskabelig Sans i Tyskland og i videre Kredse, det virkede H. i vort Fædreland. Med Undtagelse

af Tyge Brahe var næppe nogen dansk Videnskabsmand i det 16. Aarhundrede saa kjendt blandt fremmede som han.

J. H. Paulli, *N. H.s Pastoraltheologi*, 1851. Rørdam, Kbhvns Universitets Hist. 1537—1621 I—II. *H. F. Rordam.*

Hempel, Christian Frederik, 1814—75, Læge, var en Søn af Forpagter Niels H. og Dorothea f. Petersen og fødtes paa Sonnerupgaard ved Roskilde 14. Maj 1814. Dimitteret fra Ribe Skole 1831 tog han Lægeexamen 1838, fungerede de følgende Aar som Kandidat paa Frederiks Hospital og derpaa som militær Underlæge, var fra 1844 i en lang Aarrække pathologisk-anatomisk Prosektor ved Universitetet, redigerede 1844—60 «Ugeskrift for Læger», dels alene, dels som Medredaktør, og beholdt 1851 den medicinske Doktorgrad ved en interessant Afhandling om hovedløse Misfostre. Derpaa virkede han som Privatdocent i pathologisk Anatomi baade 1851 og 1862—63 under Professor Sommers Sygdom, var 1853—72 Distriktslæge paa Christianshavn samt 1853 Kolerælæge, blev 1863 Læge ved Tugt- og Forbedringshuset paa Christianshavn, fungerede som Overlæge ved et militært Lasaret i Kjøbenhavn under Krigen 1864, blev s. A. adjungeret Stadslæge Hoppe og var efter dennes Død 1865 konstit. Stadslæge i Kjøbenhavn. Fra 1870 var han Medlem af Direktionen for det Classenske Litteraturselskab. Han døde 15. Jan. 1875. — Baade i sin litterære og i sin praktiske Virksomhed var han skattet for sine omfattende og paalidelige Indsigter, sin Samvittighedsfuldhed og Noblesse. Hans varme Interesse for sit Kald gav sig ogsaa Udslag i Bestræbelser paa Sundhedsplejens Omraade ligesom i utrættelig Bestyrelsesvirksomhed i de danske Lægers Understøttelsesforeninger. — 1845 ægtede han Ida Frederikke Valborg Friis, Datter af Kapitajn i det kgl. Artillerikorps, senere Bogholder og Justitsraad, Johan Christopher Gottholt F.

Smith og Bladt, *Den danske Lægestand*, 5. Udg. Ugeskr. f. Læger 3. R. XIX, 79 f. Erslew, *Forf. Lex.* *Jul. Petersen.*

Hempel, Søren, 1775—1844, Bogtrykker og Avisudgiver, er født 3. Jan. 1775 i Faaborg, hvor Faderen, Christian H., var Distriktskirurg og Postmester; Moderen hed Sophie f. Erreboe. 1793 blev han Student fra Odense Skole, 1796 tog han theologisk Examen, og 1797 købte han i Kompagni med den franske Emigrant J. B. Lindenfels Fyns Stifts Adressekontor og Bogtrykkeri i Odense, hvormed han forbandt en Boghandel. Han lod det imidlertid ikke være nok med at trykke og sælge Aviser og Bøger, han skrev selv

fittig og kom derved i mange Pennesfejder, navnlig med Christian Iversen, der fra 1780 havde udgivet en anden Avis i Odense. Det forholder sig dog næppe, som N. M. Petersen vil vide, at Fejderne mellem «Fyns Stiftstidende» (Hempel) og «Fyns Avis» (Iversen) vare aftalte; de førtes for Alvor, og det havde, som andensteds sagt, ikke liden Indflydelse, at Odense havde 2 saadanne Førere og Organer for den offentlige Meningsytring, begge i liberal og patriotisk Aand. Som gammel Theolog tog H. særlig kraftig til Orde mod Tidens pietistiske og grundtvigske Rørelser, og som Dilettant i Astronomien skrev han en Del astronomiske Artikler. 1813 blev han Forligelseskommisær og 1838 borgerlig Raadmand i Odense, hvorfra han 1835 blev valgt til Stænderdeputeret, i hvilken Egenkab han gav Møde i Roskilde 1835, 1838 og 1840. Allerede 1829 var han bleven Kancelliraad. Hans 47aarige Fødselsdag, 3. Jan. 1822, der faldt sammen med «Fyns Stiftstidendes» 50aarige Jubilæum og hans eget 25aarige Jubilæum som dens Udgiver, blev stærkt fejret. I Bestyrelsen for Lahns Stiftelse stod han, «Borgervennen», som et virksomt Medlem, og ved hans Initiativ oprettedes 1841 «Stiftelsen af 18. Sept.» for trængende Haandværksmestre og deres Enker. Han døde 12. Jan. 1844. — 19. Sept. 1798 ægtede han Frederikke Kirstine Kisbye (f. 16. Maj 1769 † 22. Sept. 1839), Datter af Kateket ved St. Knuds Kirke i Odense Morten K. og Johanne Margrethe f. Sibbern.

Erslew, Forf. Lex. C. Nyrop, Den danske Boghandels Hist. II. J. Lauritzen, Fyns Stiftstidendes første Aarh. C. Nyrop.

Hensen, Johann Tychsen, 1792—1830, Theolog, blev født paa Før 15. Okt. 1792. Efter at have studeret i Kjøbenhavn, hvor han 1817 underkastede sig den theologiske Embedsexamen, og i Göttingen søgte han at opnaa Præstekald i Hertugdømmerne; men da det ikke lykkedes, rejste han til Göttingen for at slaa ind paa den akademiske Løbebane. 1822 vandt han der den filosofiske Doktorgrad for en Afhandling om Filosofen Anaxagoras, og s. A. blev han Hjælpepræst ved Universitetskirken, siden 2. Universitetspræst og extraordinær Professor i Theologi. Over for Bretschneiders Tvivl om Johannesevangeliets og Johannesbrevens Ægthed søgte han (1823) at hævde disse Skrifters johanneiske Affattelse, og ved sin Død var han sysselsat med Udarbejdelsen af et Skrift om Apostelen Paulus, som hans Kollega Professor Lücke udgav («Der

Apostel Paulus, sein Leben, Wirken und seine Schriften», 1830). 1825 modtog han den theologiske Doktorgrad. Han døde 15. Maj 1830.

Lübker u. Schröder, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex. Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex. Allg. Deutsche Biographie XI.

Fr. Nielsen.

Henck, Carl Ludwig Friedrich, 1789—1854, Kirurg, fødtes i Neu-Brandenburg og var en Skolelærersøn. Efter at have været i Barberlære i sin Hjemstavn kom han til Kjøbenhavn 1807, tog Examen ved Kirurgisk Akademi 1813, blev Reservekirurg ved Akademiet 1819, ved Frederiks Hospital 1821. 1826 fik han Regimentskirurgs Karakter og udnævntes 1827 til Lektor i Anatomi ved Akademiet. 1832 blev han Regimentskirurg, 1838 fik han Professor-titelen. Han var en dygtig praktisk Anatom med fremragende Præparationstalent og var som Lærer højt skattet af de studerende, hos hvilke han forstod at vække Iver og Interesse for Faget. Ved Akademiets Ophør trak han sig tilbage fra Lærergjerning og udnævntes derefter (1842) til militær Overlæge i Kjøbenhavn, i 1843 tillige til Læge ved Stokhuset; ogsaa var han en meget beskæftiget og skattet Læge i privat Praxis. 1849 afskedigedes han fra Militæretaten, og 24. April 1854 døde han. Hans Hustru var Marie f. Jørgensen († 23. Marts 1871).

Smith og Bladt, Den danske Lægestand, 4. Udg. Hosp. Tid. V, 97.

Jul. Petersen.

Henckel, Carl Frederik Theodor, 1801—53, Lithograf, er født 15. April 1801 i Aalborg, hvor Faderen, Premierlieutenant Ferdinand Ludvig H., der ligesom Moderen, Amalie Christiane Henriette f. Zug, var tysk af Fødsel, holdt Skole. 1814 kom han til Kjøbenhavn for at blive Kadet, 1818 blev han Sekondlieutenant ved 1. jyske Infanteriregiment, 1829 Premierlieutenant, men allerede 1842 afgik han med Rang som Stabskapitajn. Han havde nemlig kastet sig over Lithografien. 1815 havde Musikhandler C. C. Lose anlagt det første lithografiske Etablissement i Danmark, og det gik 1820 over til Staten, der drev det under Militæretaten. Officerer bleve benyttede som Lithografer. Paa denne Maade kom H. i Forbindelse med Lithografien, og 1824 fik han kongelig Understøttelse til paa en Rejse i Udlandet videre at uddanne sig i denne Kunst. Hjemkommen fra den anlagde han 1827 et Stentrykkeri i Kjøbenhavn, og der var nu en stadig Kappelstrid mellem hans og det militære Etablissement, i hvilken H. langtfra trak det korteste Straa. 1831

saa Kunstakademiet «med Fornøjelse» en Del af H. indsendte Arbejder, og 1838—40 udstillede han lithografiske Arbejder paa Charlottenborg. I Troppesamlingen 1843 ved Lüneburg blev et af ham opfundet transportabelt lithografisk Etablissement til hurtig Fremstilling i stort Antal af noget skrevet eller tegnet prøvet og erkjendt for godt. 1848 deltog han som frivillig i den slesvigske Krig. 29. Juli 1853 afgik han ved Døden. 1827 havde han ægtet Maria Dorothea Schmidt (døbt i Kjøbenhavn 18. Febr. 1805, † 5. Marts 1853), Datter af Møller Jens S. og Sophie Henriette f. Jacobi.

Erslew, Forf. Lex. Weilbach, Kunstnerlex.

C. Nyrop.

Henckel, Ferdinand Frederik, 1799—1855, Officer, er født 7. April 1799 i Aalborg og Broder til ovennævnte Carl Fred. Theodor H. Den unge H. fik, 14 Aar gammel, Sekondlieutenants Udnævnelse i 3. jyske Infanteriregiment, blev her Premierlieutenant 1824, Kapitajn 1839 (Anciennitet fra 1835) og overgik ved Hærreduktionen 1842, særdeles godt anbefalet til Forfremmelse, til 9. Linjebataillon, med hvilken Afdeling han i 1848 rykkede i Felten. I Juni s. A. udnævntes han til Major og blev ansat ved 1. Linjebataillon, hvorfra han imidlertid afgik i Slutningen af Aaret for at overtage Kommandoen over 1. Reservebataillon. I Spidsen for denne Bataillon, som han i de 2 følgende Krigsaar førte ved alle Lejligheder med den ham karakteriserende mandige Fasthed og Ro, gjorde han sit Navn berømt og da fornemmelig i det sidste Krigsaar i Slaget ved Isted under Katastrofen ved Øvre Stolk. Som bekjendt blev her Hovedstyrken af den under Schleppegrell fremrykkende 2. Division, hvis Avantgarde og venstre Flankedækning gik mod Grydeskov og Vedelspang, uformodet angreben og til Dels adspjaltet af Insurgentbrigaden v. d. Horst. Divisionens berømte Fører faldt under forgjæves Bestræbelser for at bringe Ligevægt i Kampen til Veje; Forvirringen var ubeskrivelig. Da satte H., hvis Bataillon stod bagest i Kolonnen, sig i Marche med Divisionens Reserve. Den var kun ringe, og der blev tilraadet ham ikke at sætte den paa Spil, men H. skal have afvist Raadet med de Ord: «Vi vil Guds Død frem», og inden kort Tid havde han jaget den over sit Held og over Situationen endnu uklare Fjende ud af Stolk, samlet om sig største Delen af de splittede Afdelinger, tilbageerobret de tabte Kanoner og gjort et stort Antal Fanger. Istedslaget var efter denne stolte Bedrift faktisk vundet. Under den sidste Periode af Felttoget 1850 blev H. med sin Bataillon afgivet til Hærens højre

Fløj, der holdt Frederiksstad besat, og han nævnes ogsaa herfra med Berømmelse blandt denne Bys tapre Forsvarere. Umiddelbart efter at Stormen paa Frederiksstad var afslaaet, udnævntes H. til Oberstlieutenant og blev, da Reserven i den følgende Vinter opløstes, og Hæren kom paa Fredsfod, Kommandør for 17. Bataillon. Med Krigens Ophør var dog ogsaa H.s Virksomhed saa godt som afsluttet. Han hjemsøgte af svære Sygdomme, og for disse bukkede den kraftige Mand under paa sin «Hæders Fødselsdag», 25. Juli 1855, i Kjøbenhavn. — H. var gift med Augusta Sophie Caroline f. Rodenburg (f. 12. Jan. 1804, † i Kjøbenhavn 3. Sept. 1888), Datter af Generalmajor Hans Joachim R. til Vorgaard og Constance f. Moltke.

Tidsskr. f. Krigsvæsen 1855, S. 354.

S. A. Sørensen.

Henderson, Ebenezer, 1784—1858, Theolog, har Betydning for Danmark ved sin Iver for Bibelselskabssagen. Han blev født i Nærheden af Dumferline i Skotland 17. Nov. 1784 og var Søn af en fattig Daglejer. De trange Kaar, i hvilke han opvoxede, tillode ham ikke at følge de aandelige Interesser, som optog hans Tanker; men han maatte søge til forskjellige Haandværk for at friste Livet. 1803 lykkedes det ham dog at komme ind paa et theologisk Seminarium i Edinburgh; her gjorde han saa hurtige Fremskridt i sin videnskabelige Uddannelse, at han allerede 1805 blev bestemt til at gaa som Missionær til Ostindien med den senere berømte Dr. Paterson. Rejsen gik først til Danmark; men her kom uventede Hindringer for Rejsens Fortsættelse, og H. blev for længere Tid her i Landet, hvis Sprog han ualmindelig hurtig fuldkomment tilegnede sig. Han blev Præst for den engelske Menighed i Helsingør og Lærer i Engelsk ved Latinskolen sammesteds; men ved Krigens Udbrud 1807 drog han til Gøteborg som Agent for det britiske Bibelselskab og prædikede paa Dansk for de danske Krigsfanger der. Med særlig kongelig Tilladelse vendte han dog tilbage til Kjøbenhavn, hvor han gav Stødet til det danske Bibelselskabs Oprettelse 1814 og besørgede for det britiske Bibelselskab 5000 islandske Bibler og et lignende Antal Nye Testamenter trykte, hvormed han derefter rejste til Island 1814—15. Denne sin Rejse har han udførlig beskrevet i et Værk, som endnu har betydeligt Værd («Iceland, or the journal of a residence in that island during the years 1814 and 1815», Edinburgh 1818; 2. Udg. 1819). Efter sin Tilbagekomst til Kjøbenhavn gjorde han vidtstrakte Rejser

til Rusland for Bibelsagens Fremme og vendte endelig hjem til sit Fædreland 1825. I 1830 blev han Professor i Theologi og østerlandske Sprog ved det kongregationalistiske Highbury-College ved London; tiltagende Svagelighed nødsagede ham til o. 1850 at nedlægge sin Lærervirksomhed ved Højskolen, og han overtog 1852 Stillingen som independistisk Præst ved et Kapel i Mortlake i Nærheden af London. Her døde han 17. Maj 1858, almindelig anerkjendt som fremragende Forsker i de semitiske Sprog. Fra Københavns Universitet havde han 1840 modtaget Æresdiplom som Dr. theol. I Fyrrerne besøgte han gjentagne Gange Danmark.

Thulia S. Henderson (hans Datter), *Memoir of E. H.*, Lond. 1859. Herzog, *Real-Encyclopädie f. protest. Theol. u. Kirche.* 2. Aufl., XVIII, 68 ff. J. Møller, *Theol. Bibl.* XVI, 146 ff. F. Hammerich, *Et Levnetsløb* I, 88 f. 95 f. 327 f. Erslew, *Forf. Lex.*

A. Jantzen.

Hendriksen, Rasmus Frederik, f. 1847, Xylograf. Han er født 11. Avg. 1847 i København, hvor Faderen, Rasmus H., var Bud i Ministerierne (senere Værtshusholder); Moderen hed Frederikke f. Nielsen. Efter i 4 Aar at have lært i «Illustreret Tidendes» xylografiske Atelier besøgte han 1863—66 Kunstakademiet og opholdt sig derefter 2 Aar i Udlandet, navnlig i England, hvorpaa han 1870 i København aabnede et selvstændigt xylografisk Atelier. Der er fra dette udgaaet en Række dygtige Træsnit og (fra 1884) fotografiske Ætsninger, i det han i dette Aar under et Ophold hos det bekjendte Firma Angerer & Göschl i Wien tilegnede sig dettes fotokemigrafiske Methode. Men H. ønskede i mere omfattende Grad at faa Indflydelse paa det danske Boghaandværks Udvikling. Han stiftede derfor det illustrerede Ugeblad «Ude og hjemme» (1877—84), som han selv redigerede til 1880 og derpaa sammen med O. Borchsenius (II, 512). Det har bragt fortrinlige Træsnit efter danske Kunstneres Billeder. Endnu større Betydning vil dog den af ham 1888 stiftede «Forening for Boghaandværk» faa, der virker ved Forevisninger og Foredrag og i 1893 har aabnet en Skole for Boghaandværk. Det er selvfølgelig, at H. som Foreningens Formand har væsentlig Indflydelse paa den Form, hvori dens fortræffelige Aarsskrift udgaar, men han virker ogsaa andensteds i samme Retning, saaledes siden 1883 i Foreningen «Fremtiden», og den i Begyndelsen af 1891 i «Industriforeningen i København» afholdte internationale Bogudstilling var i væsentlig Grad hans Værk. Fra 1881—90 udgav han en illustreret Katalog over de aarlige Kunstudstillinger paa Charlottenborg. Med aldrig svigtende Interesse er

han med sit solide Kjendskab, skarpe Blik og fine Smag altid virksom for, hvad der kan gavne dansk Boghaandværk; i «Tidsskrift for Kunstindustri» har han behandlet flere herhen hørende Æmner. Fra 1881—86 var han Medlem af Kunstforeningens Bestyrelse og siden 1891 er han Medlem af Bestyrelsen for det danske Kunstindustri-musæum. — 30. April 1872 ægtede han Therese Margrethe Degen (f. 26. Febr. 1848 † 6. Avg. 1873), Datter af Musiker D. og Caroline f. Nielsen, og 20. Dec. 1876 Holga Albertha Paulli (f. 18. Marts 1845), Datter af Kapelmester Holger Simon P. og Nielsine Albertha f. Schouw.

Weilbach, *Konstnerlex.*

C. Nyrop.

Henius, Isidor, f. 1820, Industridrivende. H. er født 25. Dec. 1820 i Thorn (Vestpreussen). Hans Forældre vare Guldtrækker M. H. og Friedrika f. Cohen. I sit 18. Aar udvandrede han og kom til Aarhus, hvor han fik Plads hos en Brændevinsbrænder. Siden den Tid har han opholdt sig i Danmark og har for Udviklingen af en enkelt Side af den danske Industri, nemlig Spritfabrikationen, haft en ikke ringe Betydning. Efter nogle Maaneders Ophold i Aarhus var han i forskellige Byer beskæftiget med Anlæg og Rekonstruktion af Brænderier. Siden 1841 har han været bosat i Aalborg, hvor han 1845 oprettede «Aalborg privilegerede Sirup- og Spiritfabrik». Sammen med en anden Fabrik, som han havde købt, gik den 1872 over til et Aktieselskab, som han bestyrede, indtil det 1881 sammensluttedes med Selskabet «de danske Spritfabrikker», til hvis Bestyrelse H. ogsaa var knyttet indtil 1891. Ved Siden heraf har han drevet anden industriel Virksomhed, i det han 1873 erhvervede Aalborg Dampmølle, der imidlertid 1881 overgik til et Aktieselskab, i hvis Bestyrelse H. er Formand. 1884 købte han Ejendommen Sohngaardsholm ved Aalborg og beskæftigede sig derefter i nogle Aar med Driften af denne Ejendom, som han imidlertid senere har solgt til en Cementfabrik. Han var fra 1870—76 Medlem af Aalborg Byraad og har senere været gjenvalgt, men maatte fratæde paa Grund af Fraflytning fra Byen. H. er gift med Emilie f. Wasserzug, Datter af Kornhandler W. *E. Meyer.*

Henneberg, Hans Christian, 1826—93, Xylograf, er født 7. Sept. 1826 i Kjøbenhavn og er Søn af Arbejdsmand (senere Spækhøker) Svend H. og Magdalene Hansdatter. Efter sin Konfirmation kom han i Lære hos Xylograf Flinch (V, 207) og var hos ham

i 5 Aar, samtidig med at han besøgte Kunstakademiet. Med den Reiersenske Fonds Hjælp kom han til Tyskland (1847—49), hvor han uddannede sig i Dresden og München. I den sidste By deltog han bl. a. i Udskæringen af Billederne til en Jugend-Kalender med Tegninger af Lorens Frølich. Her hjemme har han leveret Billeder til Holsts «Felttogene», Fabricius' Danmarkshistorie osv. Fra 1862—84 virkede han ogsaa som Fotograf, og 1866 opfandt han en hurtig meget benyttet Methode, hvorved den paagjældende Kunstnertegning, der skulde skæres i Træ, direkte kunde overføres paa Træstokken, hvad der var et væsentligt Fremskridt. Paa den nordiske Udstilling i Stockholm 1866 fik han Medaille for sine Træsnit. — H., som 9. Nov. 1854 ægtede Anna Dorothea Severine Drejer (f. 18. Juli 1829), Datter af Handelsagent Carl Peder Christian D., døde 9. Maj 1893.

Weilbach, *Konstnerlex.* Industriforens Maanedsskr. 1866. *C. Nyrop.*

Hennings, August Adolph Friedrich, 1746—1826, civil Embedsmand og Forfatter, tilhørte en gammel Ditmarskerslægt. Han fødtes 19. Juli 1746 i Pinneberg, fik af sin Fader, Amtsforvalter og siden Etatsraad Martin Nicolai H., den omhyggeligste Opdragelse, besøgte i 2 Aar Gymnasiet i Altona, tog Afsked der fra med en offentlig forsvaret latinsk Afhandling om de danskes ældste Love og Sædvaner (1763), drog saa til Göttingen, hvor han erhvervede sig en grundig juridisk og katedralistisk Fagdannelse og, i Marts 1766, kreeredes til Dr. juris. af den berømte Pütter, der gav hans Talent, Flid og fine Sæder et glimrende Vidnesbyrd.

Inden H. forlod Universitetet havde Rousseaus Bøger sat Ild i hans Blod og givet hans Aand en halv sværmende, halv revolutionær Retning. Vendt tilbage til Pinneberg tilbragte han et langt, ufrivilligt Otium med ørkesløse Grublerier under Læsning af Oldtidens og Samtidens Filosofer og Digtere. 1768 gik han til Kjøbenhavn, følgende en Indbydelse fra den jævnaldrende Baron Ernst Schimmelmann. Forholdet førte snart til et entusiastisk Forbund, der i H.s Øjne var bestemt til at sikre Kontrahenterne en stor Fremtid som Statens Reformatorer. Foreløbig maatte han dog overlade Struensee og hans Venner Affærene og nøjes med Tilskuerrollen. I Maj 1770 var H. paa en Hofmaskerade bleven hemmeligt Vidne til Livlægens Forhold til Dronningen. Han røbede strax Opdagelsen for Skatmesteren, den ældre Schimmelmann, der foretrak at fjerne Angiveren. H. maatte ufortøvet gaa til

Antvorskov som kgl. Landmaaler. Han deserterede i Sept. og rejste til Holsten for at drage Schimmelman ind i en med dennes Søn spunden Intrige imod Usurpatoren. Forsøget glippede, og H. blev ved sin Faders pludselige Død (26. Okt. 1770) for en Tid revet ud af sine Illusioner og tvungen til at søge Struensee — sin tidligere Læge — om en Stilling. I Juni 1771 blev han Arkivar ved det tyske Kammer. Efter Katastrofen 17. Jan. gik han i Nov. 1772 som Legationssekretær til Berlin, hvor han som Agent for Ernst Schimmelman og medsammensvorne søgte at virke for Planen til den forviste Dronnings Rehabilitation ved hemmelige, frugtesløse Forhandlinger med den engelske Gesandt Harris. Under sit zaarige Ophold i Berlin levede H. i fortrolig Omgang med den som Menneske og Filosof beundrede Moses Mendelssohn, med hvem han siden vedligeholdte en levende Forbindelse. Sin Beundring for Filosofen paa Tronen nedlagde H. i et utrykt Skrift om Frederik II's Geni og Statskunst. I Sommeren 1775 gik han som Chargé d'affaires til Dresden. Denne Bys Billedgalleri vakte hans Interesse for Kunsten, som han nu under Omgang med betydelige Kunstnere og egne Forsøg ivrig studerede. Han forsømte heller ikke at sætte sig ind i den sachsiske Industris Tilstand og glemte ikke Adam Smith over Winckelmann.

I Okt. 1776 forlod H. Dresden og Diplomatiens, vendte tilbage til Kjøbenhavn og traadte fra Nytaar 1777 ind i det af Ernst Schimmelman overtagne Kommercekollegium som Kommitteret for de tyske, udenlandske og Konsulatsagerne, i det han tillige fik Tilsynet med Generalmagasinet og det kjøbenhavnske Fabrikvæsen. Med Hovedet fuldt af Reformplaner begyndte den energiske, men af utaalmodig Ærgjerrighed betagne unge Mand Samarbejdet med Ungdomsvennen, men fandt sig snart utilfredsstillet ved den stærkt begrænsede Indflydelse, som kunde indrømmes ham inden for den anviste Virkekreds. Han søgte da at virke gjennem Litteraturen og udgav i 1778 bl. a. det smukke lille Arbejde: «Essai sur les arts et sur leurs progrès en Dannemarc». Samme Aar gav en Embedsrejse til Stockholm ham Lejlighed til at samle Materiale til et (tabt?) Skrift om Sveriges Handel og Industri. Udnævnt til Etatsraad i 1779 sendtes han til Jylland for der at undersøge Industriens og Husflidens Tilstand og skilte sig med Ære fra dette Hverv (jvfr. hans i 1786 udgivne «Oekonomische Bemerkungen einer Reise in Jutland»). Ved Hjemkomsten udgav H. det opsigtvækkende Skrift «Olavides», hvori han — i tyske Hexametre — udgød sin Harme

over den grusomme Kjætterdom, der nylig havde ramt denne spanske Fremskridtsmand, og i et Par tilføjede Prosastykker («Ueber Duldung und Vorurtheile») slog til Lyd for Tænkefriheden. Denne Bog fik strax en haansk og bitter Anmelder i Dr. theol. Schønheyder, der benyttede sin Stilling som Hofpræst til paa høje Steder at fremstille Forfatteren som en maskeret Religionsfjende, hvis Afsettelse maatte tilraades. Men Guldberg holdt sin Haand over Kjætteren, som ved sin patriotiske Iver havde vundet Magthaverens Yndest og gennem en flittig Brevvexling havde forstaaet at befæste sig i den. H. blev da ikke sine Angribere Svar skyldig, men gik Theologen og hans filosofiske Sekundant, Professor Lars Smith, tappert paa Klingen i et Par hvasse Stridsskrifter. Imidlertid havde en heftig Forelskelse givet H.s Stemning en blidere Vending. Han forlod Krigsstien, sluttede en Slags Fred med sine Modstandere, holdt i Okt. 1780 Bryllup med sin udkaarede, Gehejmeraad Fr. Krabbes 19aarige Datter Eleonora, og opnaede et halvt Aar efter Udnævnelse som Deputeret i Kommercekollegiet. H. higede bestandig videre. «Min Aand var saa urolig,» tilstod han selv, «at alt, hvad Skæbnen bragte, stedse vilde have forekommet mig som intet, saa længe den ikke havde bragt alt.» Dette «alt» var for H. at naa til Magten ved Ernst Schimmelmans Side. Skatmesterens Død (Febr. 1782) syntes et Øjeblik at begunstige H.s Planer, men førte kun til et Brud mellem Guldberg og Schimmelman jun.; paa samme Tid var denne ved sit andet Ægteskab kommen i nye Ledebaand, der fjærnede ham fra H., hvis stolte Hensynsløshed ofte var falden ham besværlig. H. drog sig saaret tilbage fra Vennen, fordybede sig i Studier og forberedte en Række større Arbejder, deriblandt en Englandshistorie (udg. 1783), et Værk over Ostindien i 3 Bind (1784—86), en Nationaløkonomi (1785) osv., medens han vedblev at søge Støtte hos Guldberg. I 1784 havde han faaet Kammerherrenøglen og et kgl. Brev paa den første ledige Gesandtpost, da Hofrevolutionen 14. April drog ham med i Guldbergs Fald. Schimmelman opofrede sin gamle Ven for Svogeren J. L. Reventlow, der skulde indtræde i Kommercekollegiet som Deputeret foran H. Da denne ikke vilde lade sig degradere, maatte han fortrække. Sin Gage beholdt han, men i Steden for den lovede Gesandtpost fik han Rejsepas som Kommerceintendant i Hertugdømmerne, en Stilling, som ikke betød andet end Forvisning.

Dette Slag gjorde en brat Ende paa H.s lange Storhedsdrøm

og forbitrede for stedse hans Liv, som han fra nu af betragtede som forfejlet. I Avg. 1784 forlod han Kjøbenhavn og levede — efter et Ophold i Altona — et Par Aar i den stille Stad Slesvig, lige ivrig sysselsat som Gartner og Skribent. Til Prams og Rahbeks «Minerva» leverede han mange Bidrag, hvoraf nogle optoges i hans i 1787 udgivne «Kleine ökonomische und kameralistische Schriften», I—II. I Marts 1787 udnævntes H. til Amtmand i Pløen og Ahrensboek og residerede derefter som myndig og nidkjær Embedsmand paa det skjønt beliggende Pløener Slot i 20 Aar. I denne af politisk Gjæring og aandelige Brydninger bevægede Periode var H. stærkt paa Færde. Hans Pen var i stadig Bevægelse og vakte hyppig Anstød. Det af ham i 1792—93 redigerede Tidsskrift «Schleswigsches Journal» opbragte de tyske Kredsyrster, der fik dets Trykning og Salg forbudt i Holsten. Strax stiftede H. et nyt Organ, Maanedsskriftet «Genius der Zeit», som Digteren Claudius ved dets første Fremkomst søgte at mistænkeliggjøre over for Regeringen (jvfr. H.s Skrift «Asmus», 1798), men som dog i sin gaarige Levetid (1794—1802) vandt ikke ringe Tilslutning og Opmærksomhed, navnlig paa det politiske Omraade, hvor H. indtog et fast Stæde som liberal Monarkist. Lafayette, der under sit lange Ophold i Holsten var kommen i nært Forhold til H., nævner ham i sine Memoirer «homme d'un talent littéraire et d'un caractère très-distingués». I æsthetisk Henseende var H. ikke ret fulgt med Tiden. Da han dristede sig til at angribe Goethe, hævnede denne sig ved at indføre H. som «ci-de-vant Genius der Zeit» i sin «Faust» (Walpurgisnachtstraum). Ved sit Skrift «Ueber Adelsgeist und Aristokratismus» (1792) havde H. paadraget sig en anonym Udfordring af den norske General Mansbach. H. foretrak at afgjøre Mellemværendet i et nyt Skrift («Meine Duellgeschichte», 1795), men fik derved en anden General, Grev Goltz, paa Halsen. Dennes Kartel var ledsaget af Trusler, der bragte H. til at paakalde Regeringens og Domstolenes Beskyttelse; den nægtedes ham i unaadige Udtryk, men det store Publikums Dom var H. gunstig. Grevinde Schimmelmänn viste ved denne Lejlighed H. sit i Aarenes Løb forandrede Sindelag og bidrog ved sine venskabelige Breve til paa ny at knytte det Venskabsbaand, som hun forud havde klippet over. Da H. i Aaret 1802 efter 16 Aars Fraværelse tilbragte et Fjerdingaar i Kjøbenhavn, optagen af at iagttage Forhold og Tilstande — smaat og stort —, men paa samme Tid opfyldt af Fortidens levende Erindring, fandt han paa Sølyst hjærtelig Modtagelse

og venlig Forstaaelse. Tanken om H.s mulige Ansættelse i Hovedstaden drøftedes endog mellem Vennerne. Men derved blev det. Først i 1807 opnaede H. en Forflyttelse ved Udnævnelserne til Administrator over Grevskabet Rantzau. Det nye, anselige Embede bragte ham ikke den søgte Rolighed, men aarelange bitre Stridigheder og en tiltagende Forstemthed, som hverken hans lykkelige Familieliv eller Fordybelsen i Studier og litterære Sysler kunde besejre. Men han holdt Hovedet oppe, røgtede samvittighedsfuldt sit Embede til det sidste og udgav Skrifter og Afhandlinger endnu i sit sidste Leveaar. 17. Maj 1826 sov han stille og fredelig hen.

Worm, Lex. ov. lærde Mænd. N. M. Petersen, Den dsk. Lit. Hist. V, 2. Allg. Deutsche Biographie XI. Thaarup, Fædrenelandsk Nekrolog 1821—26. Museum 1891. Rahbeks Erindringer II, 145 f. III, 38. Baden, Christ. VII's Regjerings Aarvog. J. K. Høst, Clio I, 2. Regeringsskiftet 1784. K. A. Böttiger, Literar. Zustände u. Zeitgenossen, Lpz. 1838, II, 66 ff. F. Wehl, Hamburgs Literaturleben im 18. Jahrh., Lpz. 1856. W. Herbst, Joh. Heinr. Voss, Lpz. 1874, II. Rists Lebenserinnerungen I, 27 f. II, 21. 337 f. *J. Bloch.*

Hennings, Betty Mathilde, f. 1850, Skuespillerinde. I en Alder af ikke mere end $7\frac{1}{2}$ Aar kom den lille Betty Schnell, født i Kjøbenhavn 26. Okt. 1850, Datter af Restavrator Stig S. og Sophie Regine Dorothea f. Schmidt, paa det kgl. Theaters Danseskole, hvor hun blev betroet til Brodersens omhyggelige Vejledning. Med en sjælden Energi tog den lille Pige fat paa sin Gjerning, og inden der var hengaaet ret lang Tid, havde hun tiltrukket sig Bournonvilles Opmærksomhed, saa at hun blev benyttet i mindre Partier i Balletten. Den Bournonvilleske Dressur var stræng, men man lærte noget af ham. Hans flittige og opvakte Elev gjorde da ogsaa udmærkede Fremskridt, i Sommeren tog han hende og hendes jævnaldrende, Anna Scholl, ud til sig paa Fredensborg, hvor han yderligere underviste dem, og under et saadant Sommerophold var det, at han lovede B. S. en Fødselsdagsgave. Gaven bestod i Astrids Parti i Balletten «Valdemar», og denne betydelige mimiske Rolle fik den unge Pige da Lov til at udføre første Gang paa det kgl. Theater 20. Nov. 1866, altsaa i en Alder af 16 Aar. Hun gjorde stor Lykke. Det var ikke blot hendes yndefulde Dans, man med rette beundrede, men man grebes af den Intelligens og den dybe Følelse, som aabenbarede sig paa ethvert Punkt i hendes mimiske Spil, og fra denne Aften tvivlede Bournonville ikke om, at han i hende havde fundet den Primadonna, han siden Juliette Prices Afgang forgjæves havde sukket efter. Der er vel heller ingen Tvivl

om, at B. S. vilde have kunnet opfylde alle de Forventninger, den geniale «Mester» satte til hende, saafremt der ikke havde stillet sig to Hindringer i Vejen. For det første var der hos hende — som Tilfældet saa ofte er med Balletskolens Børn — en ubestemt Trang til at forlade denne Kunstretning for at hellige sig det reciterende Skuespil, og for det andet tydede hele hendes spinkle og fine Skikkelse paa, at hun næppe i Længden vilde kunne udholde de legemlige Anstrængelser, en Balletdanserindes Virksomhed udkræver.

Nok er det, at hun kom ind under Høedts Vejledning, og her gik hun i en Skole, der havde de allerbedste Resultater for hende. Den udmærkede Lærer lod sin Elev vandre fremad med langsomme, men sikre Skridt, han vilde ikke have hende paa Scenen, forinden hun var moden dertil, men da saa Øjeblikket kom, og da hun 13. Dec. 1870 debuterede som Rose (Agnès) i «Fruentimmerskolen», blev det en sand Triumf saa vel for hende som for hendes Lærer. Man saa øjeblikkelig, at det var et betydeligt og ejendommeligt Talent, man her havde for sig. Den sarte og elegante Skikkelse var i et og alt som skabt for Ingenuen; til det tydelige, velklingende og fortrinlig skolede Organ kom et ædeltformet, skjønt Ansigt, i hvilket der straaede to Øjne saa rene og uskyldige, som Fantasien kunde udmale sig dem, og bag al den Blidhed og Elskelighed, der lagde sig for Dagen i Miner og Blikke, havde man ligesom en Anelse om et betydeligt Fond af Vilje og Energi. Derfor blev ogsaa paa det kgl. Theater B. S. Typen paa en Ingenue, og sine sjældne Evner i denne Retning fik hun yderligere Lejlighed til at vise, bl. a. som Jeanne i «Lady Tartuffe», en Rolle, der under hendes Behandling blev noget af det skønneste og i al sin Naturalighed mest virkningsfulde, den danske sceniske Kunst i denne Retning har at opvise.

Hun blev 25. Juli 1879⁷ gift med Indehaveren af Kgl. dansk Hofmusikhandel, Cand. ~~Phil.~~^{lit.} Henrik Hennings (f. 16. Okt. 1848). Fru H. har siden den Tid hævdet Pladsen som den første af det kgl. Theaters Kunstnerinder. Der kan nævnes adskillige Skuespillerinder, som her hjemme muligvis have siddet inde med større sceniske Evner, men ikkun yderst faa af dem have forstaaet som Fru H. at benytte Evnerne paa den rette Maade. Det er egentlig ikke ved Storslaaethed i Følelserne eller ved Styrke i Lidenskaben, at Fru H. har udmærket sig. Hun har aldrig været i Stand til med Voldsomhed at rive Tilskuerne med sig, men hun har begejstret dem

og betaget dem ved den Intelligens, der bestandig har været udbredt over hendes Spil. Med sin skarpt udviklede Forstand og sin rige Fantasi har hun fordybet sig i de Personligheder, hun skulde fremstille, levet sig ind i dem og sammen med dem, saaledes at hun til sidst saa at sige gik helt op i dem, og deri ligger da til Dels ogsaa Hemmeligheden ved, at hendes Spil altid har gjort og gjør et saa paalideligt, saa stærkt og saa varigt Indtryk. Som man kan tænke sig, blev Fru H. ikke længe staaende ved ene og alene at være Ingenue; hun er ganske vist endnu den Dag i Dag uopnaaet paa dette Felt, men der var andre Omraader, som fristede hende, og da Opgaverne tilbød sig, lod hun dem ikke ligge, hvorimod hun greb til med den Energi, der er hende medfødt, og i Karakterskuespillet skabte en Række Roller, som for bestandig ville bevare hendes Navn. Tragisk Skuespillerinde i Ordets egentligste Forstand har Fru H. aldrig været, og hvor meget fortjenstfuldt hun har ydet ogsaa paa dette Omraade, har det dog aldrig været her, hun har fejret sine bedste Triumfer. Oehlen-schlägers «Yrsa» og Schillers «Maria Stuart» vare ypperlig tænkte og smukt følte Præstationer, men fattedes det storslaaede, der skal sætte det sidste Stempel paa Spillet i Tragedien. Karakterskuespillet er derimod som sagt hendes sande Felt, og hun er da atter her i forreste Række en moderne Skuespillerinde i Ordets bedste Forstand. Henrik Ibsen har vist aldrig haft nogen Fortolkerinde som Fru H., og fuldt berettiget er det, at hun har vundet Berømmelse vidt ud over vort Lands Grænser ved sit Spil, f. Ex. som Nora i «Et Dukkehjem». Men har Ibsen hende meget at takke for, skylder ogsaa hun ham Tak for de Opgaver, han har budt hende. Det er et omfattende og meget vexlende Repertoire, hun har haft i de forløbne Aar, og overalt er hun naturligvis ikke naact lige højt. Men det maa siges til hendes Berømmelse, at hvor hun end har spillet en Rolle, der maatte synes hende ikke at svare til hendes kunstneriske Naturel, der har hun aldrig ladet sig forlede til at jasje den af eller spille udelukkende paa den Virtuositet, som Aarene have udviklet hos hende til saa høj en Grad, og end mindre til at sænke Niveauet for at blive i Samklang med Rollen. Langt snarere har hun da — hvorpaa der ogsaa kunde anføres Beviser, f. Ex. Anna Hjelm i «Kong Midas» — hævet Rollen op til sig og skabt noget større, noget smukkere end det, Forfatteren havde tænkt sig eller evnet.

Blandt de vigtigste Roller, Fru H. har udført, kan nævnes:

1871 Agnete i «Elverhøj», Petrine i «Den eneste Fejl»; 1872 Antonie i «Sparekassen», Amanda i «Amanda»; 1873 Zoë i «Kammeraterne»; 1874 Lotte i «Amors Genistreger»; 1875 Signe i «En Fallit»; 1876 Selma i «De unges Forbund», Jeanne i «Lady Tartuffe»; 1877 Therese i «Ferreol», Eugenie i «Skikkelige Folk»; 1878 Diane de Saintrailles i «Marquis de Villemer»; 1879 Antoinette i «Gnisten», Nora i «Et Dukkehjem»; 1880 Hero i «Stor Staahej for ingen Ting», Nanna Lindow i «Lindows Børn»; 1881 Cæcilie i «Umyndige i Kjærlighed»; 1882 Suzanne i «Hvor man kjeder sig», Fru Thora Barring i «Puppe og Sommerfugl»; 1884 Karen Vahl i «En Skandale», Ophelia i «Hamlet»; 1885 Hedevig i «Vildanden», Claire i «Fabrikanten», Karen i «Geografi og Kjærlighed»; 1886 Frøkenen i «Tilfældigheder», den gamle Dame i «I Stiftelsen», Fru Laura Friedemann i «Tre Par»; 1887 Prinsessen i «Der var en Gang —»; 1888 Beatrice i «Dante», Bodil i «Frøken Bodil og hendes Broder»; 1889 Grethe i «Broder Rus», Ingeborg i «Dronning Margareta», Grisola i «Pottemager Walter»; 1890 Fru Anna Hjelm i «Kong Midas», Karen i «Det nye System»; 1891 Fru Hedda Tesmann i «Hedda Gabler», Margarethe i «Faust»; 1892 Signe i «Hagbarth og Signe», Emily i «Den kjære Familie», Maria Stuart i «Maria Stuart»; 1893 Hilde Wangel i «Bygmester Solness», Regisse i «Svend Dyrings Hus». — Fru H. har oftere givet Gjesteforestillinger i Norge og Sverige.

Edgar Collin.

Hennings, Simon, 1608—61, Præst, fødtes i Bergen, hvor Faderen, Ambrosius H., en Lybekker, var Præst ved den tyske St. Mortens Kirke. 1627 drog han til Universitetet i Rostock, tog her 1631 Magistergraden og blev 1632 kaldet som Kapellan til St. Petri tyske Kirke i Kjøbenhavn. I denne Stilling vandt han stor Yndest hos sin Menighed og skal ogsaa have været velset ved Hove. Han siges at have været Hofprædikant hos den svenske Enkedronning Maria Eleonora, medens hun opholdt sig her i Landet, og han var Corfits Ulfeldts Skriftefader. Som saadan blev han 1651 indviklet i Dina Winhovrs' Sag (s. IV, 268), i det han bl. a. mistænktes for at have døbt og begravet et Barn, som Dina havde født, og som hun angav Ulfeldt at være Fader til. Paa Grund af sin formløse og udfordrende Optræden under Processen samt paa Grund af nogle ældre Ankeposter, som ved samme Lejlighed fremdroges, blev han først suspenderet og derefter afsat fra sit Embede. I Avg. 1651 forlod han Danmark og drog med sin Familie til Ro-

stock, men paa Ulfeldts Opfordring flyttede han snart efter til Stralsund for at være Præst hos sin gamle Velynder. Ogsaa efter at Ulfeldt 1652 var rejst til Stockholm, blev H. i Stralsund for at tage Vare paa hans Børn, men senere (1654) drog han dog selv til Stockholm og blev 1655 af Carl Gustav ansat som Tredjepreest ved Domkirken i Bremen, i hvilken Stilling han døde 1661. Under Opholdet i Stralsund oversatte han Ulfeldts «Æresforsvar» paa Tysk.

Kort oc Sandferdig Beretning [om Dinas Sag]. Sperlings Selvbiografi, passim. S. Birket Smith, Leon. Christinas Historie I. H. W. Rotermund, Lex. aller Gelehrten, die in Bremen gelebt haben, I. Worm, Lex. ov. lærde Mænd. Allg. Deutsche Biographie XI. *S. Birket Smith.*

^{Santen} Hennings, ^{Hinrich} Wilhelm, 1716—94, Kirurg, blev født i Glückstadt 27. Juli 1716 og var en Søn af Kjøbmand Wilhelm H. og Anna Marie f. Titken. 15 Aar gammel sendtes han til sin Morbroder, en Læge i Bremen, for at uddannes, men da denne opdagede særlige kirurgiske Anlæg hos ham, satte han ham 1733 i Lære hos en Amtsmester Hannemann i Glückstadt. 1736 udskreves han som Svend, drog til Lybek, hvor han konditionerede nogen Tid, og der fra 1738 til Kjøbenhavn, hvor han fortsatte sit kirurgiske Studium ved Kollegier hos Krüger sen. og jun., ligesom ogsaa hos Detharding og Buchwald; ligeledes gik han forskjellige Kirurger til Haande i deres Praxis og tilegnede sig derved Kjendskab ogsaa til medicinske Sygdomme. 1739 blev han vanskelig stillet ved sin Moders Død og sin sindssvage Faders daarlige Kaar, men fik snart en Kondition hos en Amtsmester, hos hvem han forblev til 1743, da han modtog Ansættelse som Obermester paa en kgl. Fregat. Efter Hjemkomsten fra et Togt fik han Plads hos en Regimentsfeltkær, efter hvis Død han fremdeles passede Forretningerne, indtil han igjen kom ud paa et Togt som Obermester. 1746 blev han Pensionær (Reservekirurg) ved det anatomisk-kirurgiske Theater, tog i 1747 anatomisk, 1748 kirurgisk Examen, begge med Berømmelse, fortsatte derefter paa egen Haand sin Uddannelse ved Studium af de fornemste medicinske Forfattere, særlig Boerhaave og Fr. Hoffmann, og forestod, som han oplyser, alene Undervisningen ved Theatret lige til 1752. Dog gjorde han i denne Tid gjentagne Rejser med Orlogsskibe som Obermester, saaledes i 1749 med Fregatten «Oldenborg», der førte Kongen fra Fladstrand til Norge. 1752 udnævntes han til Regimentsfeltkær ved norske Livregiment og fik snart en anselig Praxis, navnlig efter at han med Glans

havde helbredet en Danser ved Operatheatret, hvis Sygdom andre Kirurger havde behandlet fejlagtig.

Ogsaa Kongen blev ham nu meget bevaagen og tilbød ham 1755 et Rejestipendium, som han med Glæde modtog. I den extraordinære Afsending Grev Wedel-Friis' Følge og antagen som dennes Huslæge med frit Logi og Underhold i Lægeløn drog han nu til Paris, hvor han i 2 Aar studerede hos den gamle J. B. Winsløw og forskjellige ansete franske Kirurger. Frederik V bevarede sin Interesse for ham og skaffede ham, skjønt Protestant, en anselig «poste d'honneur», en Ansættelse som Overkirurg ved den franske Armé, efter at han havde underkastet sig et fransk Tentamen. Efter Slaget ved Hastenbeck (1757) fik han Ledelsen af et Lasaret i Hameln og havde her en meget vanskelig Stilling paa Grund af Lasarettets yderlig slette Tilstand. Efter at han selv under sin Funktion havde paadraget sig en alvorlig Sygdom, fik han sin Afsked fra Posten og drog 1758 til Leiden, hvor han fortsatte sine Studier, navnlig under de berømte Lærere Albinus og Gaubius; kort efter blev han imidlertid tilbagekaldt af Regeringen for at overtage Overlægestillingen ved et af de store Militærlasaretter, hvis Oprettelse Troppesammendragningen i Holsten 1758 medførte. Under sit Ophold her udnævntes han 1759 til Professor anatomiae et chirurgiae extraord. og fik dermed Designation til den kirurgiske Generaldirektørpost efter Krüger. Efter dennes Død i 1760 overtog han denne vigtige Stilling, som han beklædte i en lang Aarrække til sin Død, 26. Jan. 1794.

I den reformivrige Periode, hvorunder hans Generaldirektorat faldt, var han imidlertid ikke Situationen voxen. Han besad ikke sin Forgængers Energi og stod i videnskabelig Udvikling ikke højt nok til at kunne fyldestgjøre Tidens Krav og bringe sin Læreanstalt ud af dens Hensygnen. Da Kampen mellem den ældre, haandværksmæssige Kirurgi og den nyere, videnskabelige Medico-Kirurgi tilspidsedes efter Nedsættelsen af den bekjendte Kommission til Kirurgi-ens Ophjælpning i 1776, i hvilken hverken H. eller andre Kirurger af den ældre Skole fik Sæde, søgte han at føre Krigen over i Fjendens Land ved i sin første — og eneste — litterære Produktion («Eine wahre u. zuverlässige Beschreibung von den Kennzeichen u. der Cur der Entzündung des Magens u. der Gedärme», 1777) at optræde som medicinsk Polemiker og hævde, at Kirurgerne forstode bedre end de lærde Medici at behandle ogsaa medicinske Sygdomme. Med naiv Selvros skildrer han Sygdomstilfælde, som han

med Glans har kureret, efter at Medici havde taget fejl af deres Natur. Men hans Taktik faldt meget uheldig ud; den medicinske Kritik kunde med Lethed reducere hans løse Fremstilling in absurdum, og forgjæves søgte han Støtte mod Kritikken hos Landets højeste Medicinalavtoritet, Collegium medicum, af hvilket han i Følge sin Stilling var Medlem. Ved Kirurgernes senere snilde Skaktræk, der førte til den pludselige Oprettelse af det kirurgiske Akademi, synes han med en vis Dygtighed at have medvirket, og han modstod standhaftig det medicinske Fakultets lokkende Tilbud om at erholde Doktorgraden som Belønning for at skifte Standpunkt. Som Generaldirektør indtog han derefter den første Professorpost ved Akademiet. I sin personlige Optræden roses han meget af samtidige og særlig af Disciple for Elskværdighed og Forekommenhed. — Han var gift 1. med Dorothea Margrethe f. Eichler, Datter af Urtekræmmer og Sukkerbager E., og 2. med Maria Elisabeth Meyer, Enke efter Domprovst Henr. M. og Datter af Provst E. Friderici.

Worm, Lex. ov. lærde Mænd III. Ingerslev, Danmarks Læger og Lægevæsen II, 455 ff.

Jul. Petersen.

Henningsen, Erik Ludvig, f. 1855, Figurmaler. Han fødtes 29. Avg. 1855 i Kjøbenhavn, hvor Faderen, Frants Ludvig H. (f. 16. Nov. 1820 † 10. Marts 1869), var Grosserer. Moderen var Hilda Charlotte Christine f. Schou (f. 17. Sept. 1824 † 8. April 1880). E. H. kom tidlig i Malerlære hos Dekorationsmaler Hellesen og der fra ind paa Akademiet, hvor han fik Afgangsbetegnelse 1877 og senere forskellige akademiske Udmærkelser som 2 Gange Aarsmedaille (1887 og 1890), end videre det Anckerske Legat i 1889 og i 1892 en Rejseunderstøttelse paa 1000 Kr. Paa sine Rejser besøgte han Tyskland, Italien, Frankrig og Holland. Som Kunstner har han særlig skildret det kjøbenhavnske Gadeliv og vundet sig et anset Navn som Folkelivsmaler; han har et aabent Blik for Livets lyse Sider, er en fortræffelig Skildrer af den kjøbenhavnske Almue og ser paa den med et vist satirisk Lune, der dog er mere godmodigt end egentlig bidende. Til hans mest bekendte Arbejder høre «Morgen i Adressekontorets Gaard» (1881) med en Samling Typer paa kjøbenhavnske tjenestesøgende, «En Snevejrsgang paa Gammeltorv» (1886) med en væltet Droske i Forgrunden, «Frikvarter i Efterslægtens Skole» (1887), «Infanteriets Vagtparade» (1888), «En Grundlovsfest paa Landet» (1891), «Dans ved Grøndalshuset» (1892)

og endelig det anselige «Sat ud» (fra samme Aar), et usædvanlig dygtigt Genrebillede fra en af Kjøbenhavns Forstæder, i hvilket Kunstneren vistnok er naaet højest i psykologisk Skildring. 35. Nov. 1886 ægtede H. Mary de Dompierre de Jonquières (f. 2. Maj 1858), Datter af Gotfred Christian de D. de J., Kontorchef i det slesvigske Ministerium.

Carl Bruun.

Henningsen, Frants Peter Diderik, f. 1850, Figurmaler, Broder til ovfr. nævnte Erik Ludv. H. Han fødtes 22. Juni 1850 i Kjøbenhavn og blev efter 1869 at have taget Studentereksamen ved Borgerdydskolen paa Christianshavn Elev af Akademiet, hvorfra han fik Afgangsbevis i 1875 og i 1883 Udstillingsmedaillen. Allerede i 1874 udstillede F. H. sit første Arbejde, et Portræt af kgl. Skuespillerinde Fru Sødring, og har fra dette Tidspunkt været repræsenteret paa saa godt som alle Foraarsudstillinger. Han udmærker sig navnlig ved dygtig og grundig Tegning, samvittighedsfuld og omhyggelig Gjennemførelse og har lagt usædvanlig Begavelse for Dagen paa de forskjelligste Omraader som Portrætmaler, Genremaler, Dyr-maler, Landskabsmaler og Illustrator. Blandt hans mange Arbejder maa særlig fremhæves «Pløjescene i Oktober» (1879), «En Skytte med sin Hest og sine Hunde» (1880), «En Begravelse» (1883, tilhører det kgl. Billedgalleri), «En Dreng, der tegner for sin lille Søster» (1884), «Sommerlandskab med legende Børn fra Hornbæk Strand» (1885), «Forladt» og «En Sædemand» (1888) foruden en lang Række større og mindre Portrætter af Kong Christian IX, Grev S. Danneskiold, Baronesse Reedtz-Thott, Brødrene Reitzel o. fl. Kunstneren har ved Regeringsjubilæet i 1889 og igjen ved Kongeparrets Guldbryllupsfest i 1892 vist sit Talent til at operere med store Masser, først i Akvarellen forestillende Deputationerne ved Regeringsjubilæet, derefter i «Garden trækker op paa Amalienborg», et figurrigt Arbejde med Portrætter af mange bekjendte Personligheder. F. H.s Kunst kan have et vist akademisk Præg; han mangler Kraft i Farven og kan derfor undertiden blive tungsindig og sort, men hans gode, solide Egenskaber, navnlig i Tegningen, fornægte sig aldrig og hævde ham en smuk Plads i vor Kunsthistorie. Efter Carl Blochs Død blev F. H. hans Efterfølger som Professor ved Kunstakademiet 1890. Han ægtede i Nov. 1880 Thora Vermehren (f. 26. Dec. 1859), Datter af Professor ved Akademiet J. F. N. V.

Carl Bruun.

Henningsen, Isak, o. 1730—1759, Kobberstikker, var født i Kjøbenhavn og Søn af Snedkeren Christoffer H. Han kom i Guldsmeddelære, men forlod Haandværket for at dyrke Kunsten i Udlandet. Han naaede til Antwerpen, hvor han kom under en habil Mesters Haand, og hvor han hurtig drev det saa vidt, at han (1754 eller 55) kunde gjøre et vakkert Konversationsstykke. 1755 drog han til Paris for at lægge sig efter Kobberstikkeriet, som han allerede tidligere lejlighedsvis maa have dyrket, thi allerede 1756 stak han et seværdigt Blad — det eneste, den danske Kobberstiksamling ejer af ham —, en omvendt Kopi af Saenredams Stik efter Golzius' Bacchus, halv Figur. Bladet vidner om flittigt Studium af gode franske Forbilleder og respektabel Teknik, om det end staar en Del tilbage for Saenredams Stik. De følgende Aar levede H. i Paris i trange Kaar og stak flere Blade i Rødkridtsmaner, mest efter Tegninger af Vanloo, Boucher og Parrocel. 1759 fik han af Frederik V en Pengeunderstøttelse, men allerede i Efteraaret 1759 afgik han ved Døden i Paris.

Kjøbenhavns Skilderi 1830, Sp. 404. Weinwich, Kunstens Hist. i Danm. og Norge S. 173. Weinwich, Kunstner-Lex. Weilbach, Kunstnerlex.

F. J. Meier.

Henningsen, Jakob, f. 1849, Embedsmand under det store nordiske Telegrafelskab. H., Søn af Gjæstgiver i Nakskov Broder H. og Hansine Jørgine Charlotte f. Jørgensen, er født i Nakskov 5. Sept. 1849. Efter at være konfirmeret var han i nogen Tid ansat paa Byfogedkontoret i Nakskov og tog 1869 dansk-juridisk Examen. 1870 indtraadte han i det store nordiske Telegrafelskabs Tjeneste som Telegrafist og ansattes først i Newcastle, hvorfra han 1871 forflyttedes til Østasien. I de følgende Aar avancerede han efterhaanden, indtil han 1885 blev udnævnt til Selskabets Driftsbestyrer i Østasien med Bolig i Shanghai. I denne Egenskab har han bl. a. indlagt sig Fortjeneste ved flere Forhandlinger med de kinesiske Avtoriteter. — Allerede her hjemme havde H. beskæftiget sig med journalistisk Virksomhed, og efter at have fæstet Bo i Kina fortsatte han denne og gav i Korrespondancer til Blade og Tidsskrifter livlige Skildringer af de fremmede Forhold. De fleste af disse Skildringer, videre udførte og supplerede, har han samlet i en i 1887 udkommen større Bog: «Det himmelske Rige», der i en let læselig, tiltalende Form giver mange Oplysninger om Kinas Land og Folk. — Inden H. forlod Evropa i 1871, ægtede han i England Miss Forbes.

Eibys Familieven 1892, Nr. 9.

A. Leigh-Smith.

Henningsen, Laurits Gottlieb Emanuel, 1844—86, Forfatter, er født 12. Juli 1844 i Hillested Skole ved Maribo af Forældrene Lærer Hans Christian H. og Elisabeth Amalie f. Hansen. I sin Opvæxt var Eman. H. en rask Dreng, der tidlig droges i Retning af det æventyrlige. Han blev undervist i Maribo Borgerskole og skrev her for sine Kammerater et humoristisk Blad. Fra 1861—64 var han Elev paa Jonstrup Seminarium, hvor han mindre udmærkede sig ved Flid end ved sin kaade Overgivenhed og en paa Kritik og extravagante Frihedsfordringer grundet Opposition mod Seminariets Myndigheder. Ogsaa her udgav han et haandskrevet Blad. Efter Afgangsexamen blev han først konstit. Lærer i Maribo og derpaa privat Lærer i Holeby paa Laaland; i 1870 fik han fast Ansættelse i Husby ved Fjerritslev, et Par Mil nord for Løgstør. Dette Embede, som laa i en naturskøn, men ensom Egn, var usselt, og han, som 29. Maj 1868 havde ægtet Henriette Petrea Henriksen (f. 18. Avg. 1842, Datter af Sømand Henrik Christensen og Vilhelmine Cornelia f. Roggenkamp), fik lidt efter lidt en stor Familie at forsørge, hvilket tvang denne uøkonomisk anlagte Mand til at søge Indtægt ved en tit forceret Forfattervirksomhed, som han allerede paa Laaland havde givet sig i Lag med, den Gang mest til Almanakker og Tidsskrifter. Nu begyndte han at udgive selvstændige Børnebøger («Børnenes Jul» 1872, «Palle Hovgaard» 1874, «Mathilde og hendes Venner» 1878, o. fl.). Ved Fortællingen «Troidhøjene» (1875), der blev optagen i et af de ved Udvalget for Folkeoplysningens Fremme udgivne Hæfter, lededes han ind paa Skildring af jysk Folkeliv, af hvilket han her og i sine senere Fortællinger viste god Opfattelse, om han end noget overvurderede det lavere Samfundslags Betydning for Nationen. I 1878 udgav han «Fortællinger», i 1879 «Fortællende Digte» og «Fra Laaland» (2. Opl. 1884), i 1880 «Fra Jylland», i 1882 «Fra Folkelivet», i 1883 «Korsets Stridsmænd», i 1884 «Bygevejr», i 1885 «Rejsfæller», og efter hans Død udkom «Folkelivsbilleder» (1886). — Efter at have søgt mange Embeder, blev han, der havde sine foresattes Anbefaling som dygtig Lærer, af Konsistorium 1883 ansat i Sæby ved Tissø, hvor han fik baade «en paradisisk Bolig i en dejlig Egn» og større Indtægter; her følte han sig snart hjemme; men en Lungesvindst, som vel dels har haft sin Grund i hans ikke altid regelrette Leve-maade, dels i hans anstrængende Liv i et barsk Klima, udviklede sig snart, og efter et langt, smertefuldt Sygeleje døde han 11. Febr. 1886.

H. var en af de mest fremragende Repræsentanter for den

saakaldte Skolelærerlitteratur. Han hadede alt sødladent Føleri, elskede Kvikhed og Friskhed, havde stærk Fantasi og stort Humør, der somme Tider kunde slaa over i vel stærk Lystighed, naar han, som han selv sagde, «hvirvlede sig i Løjernes Dans»; dog røbede han ogsaa dybere Følelse i sine med alvorlige Træk tegnede Fortællinger. I hans Udtryk var der noget drastisk; men Brodden i hans vittige Udtryk og Vendinger var aldrig giftig. Han røbede Bestræbelse efter at fordele Lys og Skygge paa retfærdig Maade; men hans smaa Forhold indskrænkede undertiden hans Overblik. Hans Evne var meget hurtig i sin Ytring, han skrev aldrig Kladde til sine Arbejder, som dog vare godt formede, der er Lethed og Flugt i hans Stil, og hans Fortællingers Handling er rask fremadskridende.

E. Henningsen, Folkelivsbilleder, Fortalen. Husvennen 1887—88. Smstedes 1879, Nr. 21. 1886, Nr. 22. *Nic. Bøgh.*

Henrichsen, jvfr. Henriksen.

Henrichsen, Albert Julius Ferdinand, f. 1814, Skolemand. H., Søn af tidligere Konrektor i Husum, senere Præst i Schwesing H. og Christiane Friderike f. Franck, er født i Schwesing 23. Juli 1814. 1839 blev han Lærer i Flensborg, 1840 Kollaborator i Slesvig, 1848 Konrektor sammesteds, 1855 Overlærer i Altona, 1882 pensioneret. Han har udgivet «Des Tacitus Agricola, lat. u. deutsch» (Altona 1858—70), flere Programmer og smaa politiske Skrifter.

Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex. *S. B. Thrige.*

Henrichsen, Christian Severin, 1829—83, Højesteretsadvokat, Borgerrepræsentant, Legatsstifter, var Søn af Faktor ved Adresseavisen Christian Frederik H. (f. 17. Dec. 1777 † 18. Juli 1838) og Marie f. Antoni (f. 24. Maj 1790 † 29. Maj 1865). Han blev født i Kjøbenhavn 15. April 1829, dimitteredes 1846 fra Metropolitan-skolen og tog juridisk Embedsexamen 1853. Tidlig bestemte han sig for Sagførervejen, og efter at have haft Fuldmagt, navnlig hos Advokat Liebe, blev han 1859 Overretsprøveprokurator, 2 Aar efter virkelig Overretsprokurator og 1862 Højesteretsadvokat. Hans Forbindelser med Borgerstanden, ualmindelige Dygtighed og usvigelige Retsindighed skaffede ham forholdsvis hurtig en stor og indbringende Praxis. Et Bevis paa den Tillid og Anseelse, han nød, var det, at han allerede 1864 valgtes til Borgerrepræsentant og 1873, da Tømmermester Kayser efter en lang Funktionstid ønskede at fra-

træde, blev Forsamlingens Formand, en Stilling, som han beklædte lige til sin Død. Bølgerne gaa sjælden højt i Hovedstadens kommunale Raad, saa at Formandens Opgave, for saa vidt den bestaar i at lede og styre Forhandlingerne, ikke stiller store Krav til Overlegenhed eller Aandsnærværelse, men Formandens Indflydelse paa de kommunale Sagers Gang er meget betydelig, og det beror for en væsentlig Del paa ham, om Forholdet mellem det direkte valgte Led af Kommunalbestyrelsen og Magistraten skal føre til harmonisk Samvirken eller til Tvist. H. var en udmærket Formand, rolig og upartisk i sin Ledelse, og hans gode Indflydelse var umiskjendelig. Andre offentlige Tillidshverv betroedes ham; 1873 blev han Medlem af Landmandsbankens Bankraad og dets Formand, 1875 Medlem af Direktionen for Sparekassen for Kjøbenhavn og Omegn.

Sit varigste Minde har han sat sig ved sin Virksomhed for Oprettelsen af de Spannørske Legater, hvis Formue udgjør o. 2¹/₂ Mill. Kr. Skomagermester Spanner, en Original, som fra en ringe Begyndelse havde ved heldige Ejendomskjøb og Pengetransaktioner samlet en betydelig Formue, blev i Avg. 1872 efter et uheldigt Fald indlagt paa Kommunehospitalet; han sendte Bud efter H. for at faa skrevet sit Testament, og det var den juridiske Raadgiver, som foreslog ham de forskjellige veldædige Formaal, til hvilke Legatet skulde anvendes. Testamentet underskrevs 14. Avg., en Kodiciel tilføjedes 23., og 24. døde Testator. Uden H.s forstandige og betænksomme Optræden vilde den store Formue være bleven splittet til fjærne Slægtninge. Legatet, der under H.s Ledelse begyndte at virke i Juni 1877, skjönt Fundatsen først udfærdigedes 10. Juli 1879, vil efter de testamentariske Bestemmelser yderligere voxe i Tidens Løb. H. og Hustru (Marie Charlotte Breede, f. Lund, Enke efter Tømmermester B., f. 22. Dec. 1814, gift med H. 20. April 1862, † 9. Febr. 1887) have selv stiftet et betydeligt Legat «for Enker, forladte Hustruer og ugifte Piger i Kjøbenhavn», hvis Kapital vil stige til o. 200000 Kr., men hvis Fundats først efter nogle Rentyderes Død skal affattes af Kjøbenhavns Borgerrepræsentanter. Ogsaa ved Udarbejdelsen af Entreprenør N. Andersens Arbejderlegat, der bestyres af Indenrigsministeriet, har H. medvirket. — H. fik 1882, ved 25 Aars Jubilæet for Kjøbenhavns nye Kommunalforfatning, Kommandørkorset. Efter en kort Sygdom døde han 22. Dec. 1883.

C. St. A. Bille.

Henrichsen, Henrik, † 1780, s. Hjelmstjerne.

Henrichsen, Rudolph Johannes Frederik, 1800—71, Rektor, blev født 15. April 1800 i Schwerin i Meklenborg, hvor hans Fader, Joachim Hinrichsen, var Kjøbmand († 1847); hans Moder, Jacobine f. Nathanson, Søster til Grosserer Mendel Levin N. i Kjøbenhavn, døde faa Dage efter hans Fødsel. Da hans Faders økonomiske Stilling blev ugunstig, tilbød hans Morbroder at tage ham til sig, og han kom da til Kjøbenhavn i Sommeren 1811 og blev 1813 sat i Borgerdydskolen i Kjøbenhavn, hvorfra han blev dimitteret 1818. Han tog 2. Examen 1819 med Udmærkelse, studerede derpaa klassisk Filologi og de orientalske Sprog og fik 1821 Accessit for en Besvarelse af Universitetets filologiske Prisopgave, 1822 Guldmedaillen for Besvarelsen af den historiske; fra 1824—27 var han Alumnus paa Borchs Kollegium og tog i denne Tid, efter at han havde ladet sig døbe, filologisk Embedsexamen 1825 og nogle Maaneder senere den praktiske Prøve. Hans Drengaar havde, selv efter at han var bleven optaget i sin da velhavende Morbroders Hus, hvor han blev behandlet meget kjærlig, været temmelig glædeløse, i det han stadig trykkedes af de ugunstige Efterretninger fra sit Hjem; med Glæde mindedes han dog sin Skolegang i Borgerdydskolen, hvis daværende Bestyrer, Professor M. Nielsen, ved sin Undervisning og sin Personlighed øvede stærk Indvirkning paa ham og siden stadig var hans trofaste Ven. En langt lysere Tid for ham var hans første akademiske Aar, da han blev Medstifter af den nye Studenterforening og med stor Iver deltog i de selskabelige Sammenkomster og videnskabelige Øvelser der. Ved Universitetet vare Forholdene for de filologiske studerende paa den Tid ikke gunstige: Brøndsted var for det meste borte, N. Schou og B. Thorlacius vare aandelig svækkede; kun F. C. Petersen gavnede de studerende ved sine omhyggelig udarbejdede Forelæsninger og især ved sine Interpretationsøvelser. I disse deltog H. ivrig med 4 andre studerende, der nøje sluttede sig sammen («den faste filologiske Stok»), nemlig C. E. Elberling, F. C. Olsen, F. L. C. Rasmussen og J. N. Madvig; de mødtes ogsaa til Diskussion om, hvad de havde læst, og i Forening begyndte de paa et litterært Foretagende, i det de vilde give et Aftryk af Garatonis «Notæ in Ciceronis orationes», hvoraf dog kun 1. Bind, besørget af H. og Elberling, udkom 1825. Som Kollegiealumnus skrev H. sine Smaaafhandlinger «de Phœnicis fabula» (1825—27).

I hans Plejefaders økonomiske Forhold var der imidlertid foregaaet et Omslag, og han maatte nu selv sørge for sit Underhold,

først ved private Informationer og ved at søge forskellige akademiske Understøttelser, senere, efter sin Examen, ved Lærervirksomhed dels ved Borgerdydskolen i Kjøbenhavn, dels ved Metropolitanskolen, hvor han blev ansat som Adjunkt 1826. Dog arbejdede han videre i sin Videnskab, og 1828 disputerede han for Magistergraden over en Afhandling «de carminibus Cypriis»; han begyndte ogsaa nu at udfolde en ikke ringe Virksomhed som Recensent i forskellige Tidsskrifter. 1828 beskikkedes han til Overlærer ved Helsingør lærde Skole under Rektor Meisling; her ægtede han i 1829 sin Plejesøster Emma Marie Anna Nathanson (f. 9. Dec. 1806); her udarbejdede han ogsaa under Bistand af Madvig og Elberling sit Hovedværk i klassisk Filologi, den udmærket dygtige kritiske Udgave af Ciceros Skrift: «De oratore libri tres» (1830). 1830 blev han ansat som Lektor i latinsk Filologi ved Sorø Akademi og som Lærer i den lærde Skole sammesteds; senere maatte han ogsaa give Undervisning i Hebraisk ved Skolen og holde Forelæsninger derover ved Akademiet. I Sorø døde hans Hustru 15. Sept. 1831; et Par Aar senere ægtede han hendes Søster Lovise Caroline Sophie (f. 1. Febr. 1810). Af Kollegerne var Lektor i Græsk, Digteren Chr. Wilster den, han især traadte i venskabelig Forbindelse med, efter at en Misstemning, som var opstaaet imellem dem i Anledning af H.s dadlende Anmeldelse af Wilsters Magisterdisputats, var hævet; efter Wilsters Død udgav H. hans ufuldendte Oversættelse af Euripides 1840. Skjønt hans Forelæsninger og Lærervirksomhed gave ham fuldt op at bestille, fik han dog i den Tid, han virkede i Sorø, betydelige filologiske Arbejder i Stand, nemlig de to store Programafhandlinger: «Om den nygræske eller saakaldte Reuchlinske Udtale af det helleniske Sprog» (1836) og «Om de saakaldte politiske Vers hos Grækerne» (1838), et Æmne fra den byzantinsk-græske Filologi, som han var kommen ind paa, da han i 1821—22 arbejdede paa Besvarelsen af Universitetets historiske Prisopgave; fra den hentede han ogsaa senere Æmnerne til sine Afhandlinger «om Schedografien i de byzantinske Skoler» (Program ved hans Rektorindsættelse i Odense 1843) og «om den palatinske Anthologis Oprindelse osv.», som han udgav 1869 i Videnskabernes Selskabs Skrifter; Medlem af dette Selskab blev han 1842. I Sorø udarbejdede han ogsaa sine ved Latinundervisningen meget benyttede Skolebøger: «Materialier til latinske Stile» (1832 ff.) og «Opgaver til Oversættelse fra Latin paa Dansk» (1839), hvoraf navnlig den sidste har oplevet flere Oplag og endnu stadig bruges.

1843 blev han Rektor for Odense Kathedralskole og s. A. Professor (1868 Etatsraad). Af de Afhandlinger, han her skrev i Skolens Programmer, bør nævnes den «om det gottorpske Haandskrift af Lucretius» (1846) og «om Barmekidernes Magt og Fald under Harun Arraschid» (1852); men for øvrigt drejede de fleste af dem sig dels om det lærde Skolevæsens Historie i Almindelighed (saaledes de meget interessante Smaaskrifter: «Bidrag til Skoletugtens Historie i Norden», 1853, og «Deposits og Pennalisme», 1856), dels særlig om Odense Skoles Historie og Ejendoms- og Indtægtsforhold. Han var som Skolestyrer yderst samvittighedsfuld, som Lærer meget dygtig og mild og elskværdig mod Disciplene. Indtil sit sidste Aar var han stadig ved godt Helbred og fuldstændig aandelig frisk; da blev han greben af en indvortes Sygdom, og da han fik at vide, at han ikke kunde vente at komme over den, besluttede han strax at tage sin Afsked fra Skolen; men inden Fratrædelsestiden kom, døde han under Examenstiden i Natten mellem 14. og 15. Juli 1871.

Program fra Odense Kathedralskole 1843. Illustr. Tid. XII, 391 ff. Erslew, Forf. Lex. *M. Cl. Gertz.*

Henrici, Paul Christian, f. 1816, Jurist. H. er født 18. April 1816 i Augustenborg og Søn af Livlæge hos Hertug Christian af Augustenborg, Fysikus i Sønderborg, Dr. med. Heinrich Wilhelm H. (f. 23. Juni 1772 † 1850) og Catharina f. Jessen (f. 17. Okt. 1790 † 1858). Fra 1834—38 studerede han Jurisprudens i Kiel og Berlin, tog 1838 juridisk Examen og var i 10 Aar Avskultant ved den holstenske Overret. 1848 ansatte den provisoriske Regering ham som Politimester i Aabenraa og Aaret efter som Overretsraad i Glückstadt. I denne Stilling forblev han efter Oprørets Undertrykkelse og udnævntes 1858 til Etatsraad. Da de tyske Forbundstropper i Jan. 1864 havde okkuperet Holsten, blev han, den Gang endnu en af Augustenborgernes ivrigste Tilhængere, gjort til Præsident for den holstenske Regering i Kiel, men kom allerede 1865, da det var paa Hædingen med Augustenborgernes Udsigter, tilbage til Glückstadt som Præsident i Overretten og 2 Aar efter til Berlin som 1. Raad i Overappellationsretten. Her gjorde han sig hurtig gjældende som en fremragende Jurist, blev 1872 nævnt Rets Vicepræsident, s. A. kaldet til Medlem af Herrehuset, 1874 Vicepræsident i Overtribunalet, 1875 virkelig Gehejmeoverjustitsraad, 1879 Senatspræsident i Rigsretten i Leipzig, 1888 virkelig Gehejmerraad. 1891 tog han sin Afsked. — Fra 1855—67 redigerede han «Hol-

steinische Anzeigen». — Han ægtede 27. Maj 1846 Elise Marie Christiane Tiedemann (f. 7. Juli 1822), Datter af Landretsadvokat T. i Glückstadt.

Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex.

H. R. Hiort-Lorenzen.

Henrici, Robert Stephan, 1718—81, Læge, var født 20. Febr. 1718 i Helsingør. Hans Fader, Jochum H., var Toldkammerer ved Øresund og hans Moder, Maria f. Tigh, af adelig engelsk Herkomst. 1732 deponerede han fra Helsingør Skole, studerede Medicin og blev Alumnus paa Borchs Kollegium. Med Fuirens Stipendium besøgte han flere fremmede Universiteter, navnlig opholdt han sig ved Universitetet i Göttingen, hvor han sammen med sin gode Ven kgl. Livlæge Johan Just v. Berger studerede under den berømte Professor Haller. Efter sin Hjemkomst tog han 1748 den medicinske Doktorgrad med en Afhandling over Nettets Anatomi. 1749 udnævntes han til Stadsfysikus i Throndhjem og virkede her til sin Død, 26. Juli 1781. Han var en anset Læge, men hans Løn var liden, og Praxis i Throndhjem gav den Gang kun lidet Udbytte, saa at han efterlod sin Enke, Inger f. Manzin, med hvem han havde været gift i 28 Aar, i trængende Kaar. H., der var en Omgangsvæn af Biskop Gunnerus, var Medlem af det kgl. norske Videnskabers Selskab og blev i 1779 Etatsraad. Foruden Doktordisputatsen har han udgivet flere medicinske Afhandlinger, bl. a. om Luftens Sundhed i Kjøbenhavn.

Hundrup, Biogr. Efterretn. om Doct. med. Ingerslev, Danmarks Læger og Lægevæsen II, 609.

F. C. Kiær.

Henrik Skadelaar, —1134, Kongeætling, var Søn af Svend Estridsens Søn Svend, der i 1104 krampagtig higede efter at blive Konge i Danmark, men døde paa Vejen til Viborg Ting. Faderens Ærgjerrighed synes at være gaaet i Arv til H. Misundelse og Had bleve tillige raadende hos ham, alt som han saa sig stillet i Skygge af andre, og den Legemslyde, som voldte hans Øgenavn, har vel yderligere ægget ham til Bitterhed. Kong Niels' Dronning, Margrethe Fredkulla, der ved forskjellige Giftermaal i Kongehuset søgte at sikre Fred, vilde ogsaa vinde H.; han ægtede Margrethes Broderdatter Ingerid, samtidig med at Knud Lavard ægtede hendes Søsterdatter Ingeborg. Saa stor Vægt tillagde Dronningen disse Giftermaal, at hun udstyrede hver af de 2 Brude med en Fjerdedel af sit svenske Fædrenegods. Derved fik H. Besiddelser i Sverige, hvilket senere

blev Udgangspunktet for hans Søn Magnus' Krav paa det svenske Kongedømme. I Danmark havde H. bl. a., som det fremgaar af hans Søn Buris' Gavebrev til Tvis Kloster, udstrakte Ejendomme i Holstebro-Eggen. Særlig kjendt er H. for sit voldsomme Had til sin Fætter Knud Lavard, hvis Ære og Magt skare ham i Øjnene. Forskjellige Begivenheder øgede dette Fjendskab. Led ved sin Husbond flygtede Ingerid bort med en Elsker, og H. maatte fare vide om, før han fik hende grebet ved Aalborg; for denne Vanære gav han mærkelig nok Knud Skylden. Higende efter at komme Knud til Livs æggede han snart efter den svage Kong Niels til at stævne Knud til et Møde i Ribe for at svare paa Beskyldningerne om at have handlet den danske Konge og hans Rige til Skade; og da Knuds stolte Svar afvæbnede hans Fjender, søgte H. blot des ivrigere paa ny at ophidse Niels imod ham. Han var den egentlige Ophavsmand til S sammensværgelsen mod Knud, og han blev Sjælen i Raadslagningerne. Det var H., der drev den mere godsindede Magnus til Snigmord; og da Hakon Jyde skilte sig fra de andre sammensvorne, tvang H. ham til at aflægge Ed paa ikke at røbe noget (s. VI, 490). H. fulgte Magnus til den blodige Udaad i Haraldsted Skov; aldrig saa snart havde Magnus her overrumplet Knud og kløvet hans Hoved, før H. styrtede til og jog sit Spyd gennem hans Legeme (7. Jan. 1131). Da Niels dernæst af de sjællandske Tingskarer var bleven tvungen til at lade Magnus gaa i Landflygtighed, fik H. med flere andre den gamle Konge til atter at kalde sin Søn tilbage og fremkaldte derved den voldsomste Borgerkrig, som har raset i Danmark. Under de bratte Omvæltninger har H. vel haabet at opnaa Kongenavn; men i det afgjørende Slag ved Fodevig (4. Juni 1134) faldt han saa vel som Magnus og en stor Skare af deres Tilhængere. H. efterlod sig flere Sønner: Magnus og Regnald kom en kort Tid til at spille en Rolle i Sverige, Knud og Buris (III, 260) bleve derimod knyttede til Danmarks Historie.

H. Olrik, Knud Lavard.

Hans Olrik.

Henrik, —1375, Hertug af Sønderjylland. I sit Ægteskab med Richardis havde Hertug Valdemar V af Sønderjylland 2 Sønner, Valdemar og H., der begge allerede i Faderens Levetid deltog i Regeringen, men af hvilke den første døde før Faderen. Da H. ved Faderens Død (1364) arvede hans Titel og Lande, var det kun et lille Omraade af Hertugdømmet, hvorover han virkelig blev

Herre; fremfor alt var hele den sydlige Halvdel af Slesvig med selve Hovedslottet Gottorp i de holstenske Grevers Hænder som Pant, Als og flere Herreder paa Fastlandet havde hans Moder i Livgeding, Langeland var i Valdemar Atterdags Besiddelse. Den unge Hertug var saaledes ilde stillet, indeklemmt, som han var, mellem Kongen og Holstenerne, og han besad aabenbart ikke Evner, der kunde tillade ham at udbytte de Muligheder, som viste sig i de begivenhedsrige Aar, hvori han levede; i Steden blev han af Forholdene kastet fra den ene Side til den anden. Var han i Fjendskab med Kong Valdemar i det Øjeblik, han efterfulgte sin Fader, udsonede han sig dog snart efter med sin nordlige Nabo, men da dennes Fjender atter sluttede sig sammen, stillede H. sig paa deres Side, om end sent og nølende, for siden igjen at forsone sig med Valdemar; han vandt intet ved disse Svingninger, og hvad hans Optræden har kostet ham, fremlyser af de talrige Pantsættelser, han var nødt til at foretage. Til sidst synes Frygten for Holstenerne ganske at have vundet Overhaand hos H., og i Aarene 1373 og 1374 sluttede han og hans Familie sig helt til Valdemar Atterdag; Moderen overlod denne Styrelsen af Als, og selv tilstod H. Kongen Ret til at indløse Gottorp i hans Sted; nægtede Holstenerne end at modtage Løsesummen, saa kom dog i disse Aar de øvrige hertugelige Slotte i danske Høvedsmænds Hænder. H.s hele Selvstændighed var derved undergravet, og det var som en Nemesis, at disse Hertuger, der saa længe havde staaet den danske Konge imod, støttende sig paa de holstenske Grever, til sidst maatte søge Ly under Kronen. Endnu ung døde H. i Eftersommeren 1375, og med ham uddøde Abels Efterkommere paa Mandslinjen; han efterlod sig kun en Enke, Kunigunde, der drog til Kongeriget og siden blev begravet i Sorø Kirke. Men alt, hvad Valdemar Atterdag havde lagt Grunden til i Sønderjylland, hjulpet af H.s Svaghed, gik tabt ved Kongens Død faa Uger efter Hertugen.

Reinhardt, Valdemar Atterdag S. 353. 364. 418. 435. 477. 483 ff. 490 f.
Kr. Erslev.

Henrik, holstensk Greve og (ikke anerkjendt) Hertug af Sønderjylland, 1397—1427, var ældste Søn af Hertug Gerhard (V, 599) og Elisabeth af Brunsvig. Han var kun 7 Aar gammel, da Faderen faldt paa Toget imod Ditmarskerne, og voxede op under de mest trykkende Forhold, medens Dronning Margrethe stræbte at trænge hans Slægt ud fra det nyvundne Herredømme i Sønderjylland; hun krævede

Formynderskabet over H., og han blev sendt til Danmark for at opdrages her. Da Drengen blev til Yngling, vare Vanskelighederne endnu større; Erik af Pommern paastod, at Hertugdømmet var forbrudt; H.s Morbroder Hertug Henrik af Brunsvig, der paa Danehoffet i Nyborg 1413 var optraadt som Forsvarer for sin Søstersøn, blev draget over paa Kongens Side, og denne forstod ogsaa at vinde Hansestæderne ved i Lybek atter at hjælpe det aristokratiske Raad til Magten. Forgjæves ansøgte den unge H. ydmyg Kongen om Forleningen; Erik stillede som første Vilkaar, at Schaumburgerne helt skulde opgive de Besiddelser nord for Ejderen, som de sade inde med. I Sommeren 1417 lykkedes det endelig Kongen at erobre Slesvig By; men dermed havde ogsaa Ulykken kulmineret. Medens den unge H. med sin Moder sad fortvivlet paa Rensborg og hvert Øjeblik ventede at høre Budskab om, at Gottorp Slot havde overgivet sig til Kongen, var hans Farbroder Henrik, udvalgt Biskop af Osnabrück, ileet til Hamborg; han vendte nu tilbage med hamborgske Lejetropper, snart kom ogsaa flere nordtyske Fyrster til Hjælp, og den største Fare var overstaact. Fra nu af traadte H. selv frem i første Række i den heftige Kamp for sine og sine Brøders Rettigheder, især efter at Farbroderen var død 1421, og den unge Fyrste var lige utrættelig, naar han mødte de kongelige Tropper i Kampene rundt om i Sønderjylland, og naar det gjaldt at imødegaa Kong Eriks juridiske Angreb. Vel gik til sidst Kejser Sigismunds Dom (1424) Schaumburgerne imod, skjønt H. selv var rejst til Ungarn for at føre sin Sag, men det bragte ingen Ændring i de faktiske Forhold. Tvært imod forlode nu Hansestæderne Kongens Parti; H. mødte i Lybek paa Hansedagen og fremstillede den Fare, der truede Stæderne fra det forenede Norden, mindede om, at Lybek og Holstenere ved Bornhoved havde kunnet bryde den danske Overmagt. Saaledes fik han den Glæde at se sig selv som Leder af en mægtig Koalition imod Kong Erik, og i Foraaret 1427 indesluttede han Flensborg fra Landsiden, medens en hanseatisk Flaade lagde sig i Fjorden og spærrede al Tilførsel. Et Stormangreb var fastsat til Christi Himmelfarts Dag; allerede Aftenen før begyndte dog de hamborgske Lejetropper et forhastet Angreb, Hertugen selv kom til og blev i Bygraven dødelig saaret (28. Maj). Den samtidige holstenske Krønikeskriver jamrer over hans tidlige Død og roser i de stærkeste Ord hans Personlighed, hans Kyskhed og Maadehold, hans Retfærdighed og Mod; hans Hustru, en brunsvigsk Prinsesse, skal

være blevet siddende i Enkestand af Kjærlighed til den ædle afdøde. Om hans danske Modstandere have fældet en anden Dom om H., derom vides intet. Hans Broder Adolf (I, 106) førte Kampen mod Kong Erik til en heldig Udgang. *Kr. Erslev.*

Henrik, Greve af Reuss, s. Reuss.

Henrik, —o. 1060—, Biskop i Lund, skal i England have beklædt en Skatmesters Stilling hos Kong Knud den store og ført dennes Kostbarheder hjem til Danmark. Efter at være vendt tilbage til England lod han sig vie for at gaa som Missionsbiskop til Orknøerne. Muligvis er han der fra senere draget til Island, hvor en Biskop Henrik o. 1050 eller noget efter vides at have virket et Par Aars Tid. Før 1060 maa han i hvert Fald igjen være kommen her til Danmark, da Kong Svend Estridsen i dette Aar, efter at have oprettet 2 nye Bispedømmer i de danske Lande øst for Øresund, beskikkede ham til Biskop i det ene og lod ham tage Sæde i Lund; det andet med Dalby til Bispesæde fik Egin (s. IV, 443). Efter faa Aars Virken døde H., som det fortælles, af Drik. *C. Weeke.*

Henrik, —o. 1170, Abbed, var først Munk i Clairvaux. Medens han endnu kun var Novice, skal den store Abbed Bernhard have forudsagt ham hans fremtidige Virksomhed i det fjærne Norden. Da Kong Sverker og Dronning Ulvhild i Sverige grundlagde det første nordiske Cistercienserkloster, Alvastra (1143), var H. blandt de franske Munke, som Abbed Bernhard sendte der til. Ved kongelig Gave blev der snart efter dannet et nyt Cisterciensersamlag, som først havde Bo paa forskjellige Øer i Vænern, men (o. 1150) fik blivende Sted i Varnhem. For dette Kloster blev H. Abbed; men han fik megen Modgang at kæmpe med. Den højbyrdige Sigrid, som havde skjænket Cistercienserne Varnhem, forjog dem atter der fra. Dette har bidraget til, at H. en Tid atter gjæstede Clairvaux. Vel kaldte Fru Sigrid Munkene tilbage; men snart fik de at mærke, at en anden Kongeæt havde faaet Magten i de Egne af Sverige, hvor de hørte hjemme. Erik den helliges Dronning, Christine (II, 357), forulempede Klostermændene i Varnhem paa alle Maader, medens Nabopræsten og Almuen fortrædagede dem med raa Drillerier. Da Christine til sidst bød H. at flytte Klosterets Hovedbygning, forlod han Sverige for at klage til Cisterciensernes Generalkapitel og til Paven. Ærkebiskop Eskil, der 1156 havde

truffet ham i Clairvaux, tog sig imidlertid saa varmt af ham, at han blev i Danmark. Ved den Tid grundlagde Valdemar I nær ved Limfjordens store Bredning Cistercienserklosteret Vitskøl, der blev et af Danmarks største og rigeste Klostre, og efter Eskils Anbefaling indsatte han H. til dets første Abbed (1158). Denne hidkaldte nu sine Munke fra Varnhem; flere af dem vendte dog atter tilbage til Sverige. H. maatte imidlertid godkjende Esrom som sit Klosters Moder; han maa da have faaet nye Munke der fra. Med Iver fremmede H. sin Ordens Udbredelse i Danmark. Ved Biskop Eskils Hjælp (IV, 588) grundlagde han selv et lille Cistercienserkloster i Aarhus Stift (1165), og efter dets Flytning til Veng indsatte han en af sine dygtigste Munke, Briennus, til dets Abbed (III, 59). H.s Dødsaar vides ikke med Sikkerhed. I Følge franske Cistercienseres Optegnelser var hans Dødsdag 11. Febr., og man regnede ham for Helgen. Klosteroptegnelserne fra Æm skildre ham som en ærværdig, veltalende og saare afholdt Mand.

Script. Rer. Dan. IV. V. Danske Mag. I.

Hans Otrik.

Henriksen, jvfr. Henrichsen.

Henriksen, Hans, —1562, Kannik, var født i Svendborg, hvor han ogsaa nød sin første Skolegang. Han gik den gejstlige Vej og blev præsteviet. 1531 forekommer han som Sekretær hos Biskop Ove Bille i Aarhus (II, 238), samtidig var han Kannik i Kapitlet sammesteds. Indtil Ove Billes Død (1555) forblev H. H. i hans Tjeneste. Den Troskab og Hengivenhed, han viste mod sin Herre, ogsaa efter at denne 1536 var nedstødt fra sin høje Værdighed, lønnedes fra dennes Side med en uindskrænket Tillid. Biskoppen betroede Udfærdigelsen af de hemmeligste Brevskaber til denne sin «svorne Sekretær», og mangt et vigtigt Hverv overgav han ham at udføre. Forbindelsen med Ove Bille og dennes mægtige Slægtninge, for hvilke H. H. ogsaa paa flere Maader var til Tjeneste, skaffede ham forskjellige gejstlige Forleninger og da navnlig et Kanonikat i Roskilde, hvor han efter sin gamle Herres Død tog Bolig og 1556 ægtede Boel Mattisdatter fra Malmø. 1557 blev han Forstander for Duebrødrehospital i Roskilde, af hvilket han gjorde sig fortjent, og hvor han døde 9. Nov. 1562. — H. H. havde historisk Interesse og gjorde Optegnelser om Tidsbegivenheder; navnlig skyldes ham et udførligt Udtog af den skibbyske Krønike.

Rørdam, Hist. Kildeskrifter I, 385 ff.

H. F. Rørdam.

Henriksen, Hans Peter, f. 1836, Mekaniker og Opfinder. Han er født 18. April 1836 i Rønne, hvor Faderen, Lars Peter H., var Urmager; Modren var Karen Kirstine f. Mortensen. Efter at have lært hos sin Fader drog han, 18 Aar gammel, til Kjøbenhavn med 2 af ham selv konstruerede Modeller til et Lokomotiv og et Dampskib. Efter en Tid at have forevist dem her drog han videre til Odense Marked, hvor en i Rensborg boende dansk købte dem. Han kom herved selv til Rensborg og gik i Forbundt hos en i Nærheden af denne By boende holstensk Urmager. Efter et Par Aars Forløb rejste han tilbage til Rønne, hvor han etablerede sig som Urmager. Samtidig opfandt han en Malkemaskine og en Mitraillease, af hvilke den første præmieredes af Landhusholdnings-selskabet. 1864 flyttede han til Kjøbenhavn, hvor han særlig lagde sig efter at konstruere Symaskiner. 1866 fik han sit første Patent paa en saadan, og skjønt den først kom paa Udstillingen i Paris 1867 efter Præmieuddelingens Slutning, blev Patentet købt af en fransk Forretning. Senere har han konstrueret en Stikhandskesymaskine, der prisbelønnedes paa Udstillingen 1872 i Kjøbenhavn, 1873 i Wien og 1876 i Philadelphia, en Krydsstingshandskesymaskine, der vakte stor Opsigt paa Verdensudstillingen i Paris 1878 og skaffede ham baade Udstillingens Guldmedaille og Æreslegionens Ridderkors, en Saalesymaskine for Skomagere, der prisbelønnedes paa den nordiske Udstilling i Kjøbenhavn 1888, og endelig en avtomatisk Gasmaaler. En paa Handskesymaskinen fra 1878 i Paris forsøgt Forretning førte ikke til det ønskede Resultat. Fra Indenrigsministeriet har H. siden 1889 oppebaaret 1000 Kr. aarlig. — 22. Dec. 1866 ægtede han Margrethe Kirstine Koefoed (f. 15. Nov. 1840), Datter af Overbetjent Jørgen Andersen K. og Margrethe Kirstine f. Therkelsen.

C. Nyrop.

Henriksen, Jacob, 1522—77, Præst, er født i Odense og studerede vistnok i Wittenberg. Han antages nemlig for at være den Jacobus Strangius Otthoniensis, der indskreves ved dette Universitet 1544, og den samme som Jacobus Henricus, der 1545 af Bugenhagen anbefaledes til Christian III's Understøttelse. Han var nogle Aar Rektor og Kannik i Oslo og senere Lektor i Theologi i Odense. 1553 blev han Præst ved St. Hans Kirke sammesteds, og 1568 nævnes han som Provst i Odense Herred. Han døde 7. Nov. 1577. 1545 havde han ægtet Karen Lauridsdatter Bogense († 1573). 1561 udgav han i Lybek en Oversættelse af C. Spangen-

bergs «Kristelige Hustavle», som udkom i nyt Oplag i Kjøbenhavn 1605, og 1562 udgav han i Magdeburg et Skrift om Fadervor.

Ny kirkehist. Saml. I, 468. Bloch, Den fyenske Geistligheds Hist. I, 817 ff. *S. M. Gjellerup.*

Henriksen, Jesper, —1479—, Prælat, var en Søn af Adelsmanden Henrik Nielsen af Sandager (i Fyn), der havde været Rigsraad i Erik af Pommerns Tid. Han forekommer første Gang 1455. Siden maa han have taget Magistergraden udenlands. 1461 var han Dekan i Kjøbenhavns Kapitel, og i denne Stilling forblev han i 20 Aar eller mere. Desuden var han Kannik baade i Roskilde og i Odense. Han ejede en Del Jordegods og da navnlig Fædrengaarden Sandager, som han 1480 tilskjødede sin Svoger Henning Jensen (Qvitzov) af Engestofte. Da han var en velstuderet Mand, blev han ved Kjøbenhavns Universitets Oprettelse 1479 valgt til Højskolens første Rektor, en Værdighed, som han ogsaa skal have beklædt 1483. Kort efter er han vistnok død. Han jordedes i Frue Kirke i Odense.

Rørdam, Kbhvns Kirker og Kloostere i Middelald. S. 101 ff. *H. F. Rørdam.*

Henriksen, Michael, † 1701, s. Tistorph.

Henriksen, Nis, 1478—1554, Herredsfoged. Han var Søn af Henrik Petersen paa Hajstrupgaard og blev 1518 i sit 40. Aar Herredsfoged i Slogs Herred, Tønder Amt, der hørte til den hertugelige Del af Hertugdømmet. I Aaret 1523, da Hertug Frederiks Lejetropper havde øvet store Grusomheder i Aabenraa og Omegn, fremkaldte dette en Rejsning af Bønderne i alle Herrederne i Haderslev, Aabenraa og Flensborg Amter til Fordel for Christian II. De samledes paa Urnehoved Ting; men N. H. red ind imellem dem og forestillede dem det haabløse i en saadan Kamp; vel maatte han forlade Tinget, forfulgt af Øxehug og Pileskud, men hans Ord havde dog virket saa meget, at Bønderne skiltes ad. Frederik I gjorde ham til Belønning til «Frimand» paa Hajstrupgaard, der var en hertugelig Fæstegaard, og han førte ogsaa senere et Slags adeligt Mærke; samme Rettigheder fik han senere paa Vraagaard, som han kom i Besiddelse af tillige med en Del andre Ejendomme. Han nød stor Anseelse, skildres som «ein verschlagenes Weltkind» og ligger begravet i Bylderup Kirke, hvor hans

Kappe med de Pile, hvoraf den var gjennemboret, en Tid lang opbevarede. Han blev Stamfader for en talrig Slægt. Død 1554.

Helvader, Sylva chronologica II, 70. Program fra Flensborg Latinskole 1760, S. 25. Allen, De tre nord. Rigers Hist. III, 2, 390. 480. Sønderjydske Aarbøger 1891, S. 213 ff.

A. Heise.

Henriques, Fini Valdemar, f. 1867, Komponist og Violinist. F. H., yngste Søn af Hospitalsforstander, Justitsraad Moritz Vilhelm H. († 1889) og Marie Kirstine f. Rasmussen, er født paa Frederiksberg 20. Dec. 1867. Begyndelsesgrundene i Musik lærte han af sin musikalske Moder; senere blev Tofte hans Lærer i Violinspil og Johan Svendsen i Theori; i 3 Aar (1888—91) var han derefter Elev ved «Königl. Hochschule f. Musik» i Berlin under Joachim. Han har komponeret flere Sager, som røbe et ikke almindeligt Talent, bl. a. en Orkestersuite, en Strygekvartet, en Violinsonate og forskellige Sange. I Juli 1891 ægtede han Adda Johanne Elfride Krogh, Datter af Lieutenant og Lærer Theodor Rotterodamus K. († 1878). 1892 blev han Medlem af det kgl. Kapel.

S. A. E. Hagen.

Henriques, Robert Martin, f. 1858, Musiker og Forfatter. R. H., Søn af Vexelmægler Martin Ruben H. og Therese f. Abrahamsen, er født i Kjøbenhavn 14. Dec. 1858, blev Student 1876, men kastede sig derefter, i det han som Søn af et velstaaende Hjem kunde følge sin Tilbøjelighed, over Violoncelspillet, hvori han allerede fra sin Barndom havde modtaget Undervisning, først af Fritz Bendix, senere af Neruda. I 1877 rejste han til Dresden, hvor han uddannede sig videre under Grützmacher i Violoncel og under E. Kretschmer i Theori; den sidste Haand paa hans Uddannelse lagde Dav. Popper. Dels alene (bl. a. for det Anckerske Legat i 1887), dels med Søsteren *Fernanda H.* (bekjendt Pianistinde, f. 20. Maj 1857, i 1885 gift med Koncertmester Georg Hänflein i Hannover) har han rejst en Del i Udlandet og koncerteret i Berlin, Leipzig, Hannover, Dresden og Paris. For sit Instrument har han skrevet flere mindre Kompositioner som «Romance og Capricietto», «Märchen» o. a.; end videre har han komponeret «Akvareller» for Orkester (hvori «Gnomentanz»), Ouverturen «Olaf Tryggvason» (opført her, i Stockholm og Berlin), Suite for Obo, flere Klaversager og Sange. Adskillige af sine Arbejder har han, som godt kjendt i Udlandet, udgivet der. Ogsaa som Journalist er han optraadt, særlig med Musikanmeldelser, og har skrevet Piecen «N. W. Gade»

(1891), og sammen med Forfatteren Oscar Madsen bl. a. under Pseudonymet «Swift & Co.» Kjøbenhavnertællingerne «Ved højen Mast» (1892), «Tjenestefolk» (1892) og «Studentens glade Liv —» (1893).

Schytte, Musiklex.

G. St. Bricka.

Henriques, Valdemar, f. 1864, Fysiolog. Han er en Søn af Grosserer Aron Rubin H. og Fanny f. Fürstenberg og fødtes i Kjøbenhavn 19. April 1864. Dimitteret 1881 fra Mariboers Skole studerede han Medicin og tog Lægeexamen 1888. I det følgende Aar var han Assistent ved Universitetets fysiologiske Laboratorium, derefter til 1891 Kandidat ved Kommunchospitalet. 1891 erholdt han den medicinske Doktorgrad ved en experimentel-fysiologisk Afhandling, der i forkortet Form optoges i Videnskabernes Selskabs Oversigter, i hvilke ligeledes andre, paafølgende Undersøgelser af ham, til Dels udførte i Forening med hans Lærer Professor Bohr, findes meddelte. 1891 og 1892 foretog han med Understøttelse fra den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole Studierejser til Tyskland og Frankrig. 1893 er han efter en Konkurrence bleven ansat som Lektor i Dyrefysiologi ved den nævnte Undervisningsanstalt. — 1891 ægtede han Carrie Amalia Bing, Datter af Grosserer J. M. B.

Carøe og Selmer, Den danske Lægestand, 6. Udg. Universitetsprogr. til Reformationensfesten 1892.

Jul. Petersen.

Henry de Cheusses, s. ^{de Cheusses} Henry (III, 446).

Hensen, Hans, 1786—1846, Døvstummelærer, fødtes 18. Juni 1786 i Landsbyen Büнге i Gottorp Amt, hvor hans Fader var Møller og Bonde. Han var den yngste af 13 Søskende, og da han viste gode Evner, satte Forældrene ham 1801 i Slesvig Doms-kole, hvorfra han 1806 dimitteredes til Universitetet i Kiel. Her lagde han sig efter Retsvidenskaben og var en ivrig Tilhører af Cramer og Hegewisch. 1807 forstyrredes hans Studier af Krigen; som Kapitajn og næstkommanderende traadte han ind i Studenterkorpset, og da hans Forældre kort efter døde, forlod han Universitetet og tog 1809 juridisk Embedsexamen i Slesvig. Under Universitetetslivet havde han stiftet Bekjendtskab med den ansete Døvstumme-lærer Professor Pfingsten, der 1799 havde oprettet et privat Døvstummeinstitut i Kiel, og gennem ham vandtes han fuldstændig for Abnormskolesagen. 1810 flyttedes Instituttet til Slesvig, og samtidig

udnævntes H. til Medbestyrer ved samme, der nu fik Prædikaten «kongeligt». Paa 37. Aar virkede han ved Skolen, og fra 1826, da Pfingsten trak sig tilbage, var han Enebestyrer. Ved ihærdigt Arbejde lykkedes det ham hurtig at gjøre Instituttet til en Mønsteranstalt. Han skrev Lærebøger, uddannede dygtige Lærekræfter, og understøttet af Kong Frederik VI og den Valentinske Stiftelse stræbte han med Held at forene selve Døvstummeundervisningen med det praktiske Livs Krav, i det han i særegne Nybygninger forsynede Skolen med et Trykkeri, et Væveri, med Drejer-, Snedker- og Skomagerværksteder, med en kvindelig Haandgjerningsskole o. a. m. Overhovedet er H.s Navn knyttet til en Række Velgjørenhedsanstalter i den trange Tid efter Freden 1814, og selv i sine senere Aar førte han Retssager for Fattigfolk. Samtiden hædrede ham paa flere Maader: 1830 valgtes han til økonomisk Direktør for den slesvigske Daareanstalt, 1846 blev han Stænderdeputeret, han var Etatsraad, og da han døde 20. Nov. 1846, fulgte den slesvigske Stænderforsamling ham til Graven. Han var 2 Gange gift: 1. med en Datter af Prof. Pfingsten og 2. med en Datter af Dr. Suadicani i Slesvig.

Paulsen, Die Taubstummen-Anstalt in Schleswig, Schlesw. 1839. Lübker u. Schröder, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex. *P. Lauridsen.*

Hensen, Victor, f. 1835, Fysiolog. Han fødtes i Slesvig 10. Febr. 1835 og er en Søn af foregaaende. Efter at have besøgt Gymnasierne i sin Fødeby og i Glückstadt studerede han Lægevidenskab i Kiel og ved andre tyske Universiteter og blev 1859 promoveret i Kiel, hvor han derpaa virkede som Docent og snart skaffede sig et anset videnskabeligt Navn, særlig ved embryologiske og andre anatomiske og histologiske Arbejder. 1864 blev han ved Panums Bortgang fra Kiel Professor extraord. i Fysiologi og Direktør for det fysiologiske Institut, 1868 ordinarius, i hvilken Stilling han fremdeles virker som Lærer og frugtbar Forfatter, ligesom han ogsaa i en Aarrække har været et virksomt Medlem af Kommissionen til favnistisk Undersøgelse af de tyske Have. I nogle Aar var han Medlem af Landdagen for en slesvigsk Kreds.

Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex. Biogr. Lex. der hervorrag. Aerzte III og VI. *Jul. Petersen.*

Hensler, Johannes Nicolai Kragh, 1780—1822, Søofficer, er født i Odense 23. April 1780 og Søn af Ritmester ved fynske Dragoner Bendix Vilhelm H. (f. 25. Juni 1737 † 28. Maj 1789) og

Anne Marie f. Kirchhof. H. kom paa Søkadetakademiet 1792 og blev Sekondlieutenant 1797. Uden at det nærmere kan angives i hvilken Egenskab, deltog han i Slaget paa Reden 2. April 1801. Umiddelbart derefter bestemtes han til at studere Søartilleri og sendtes i den Anledning til Sverige med Stipendium; 1804 avancerede han til Premierlieutenant. Ved Krigens Udbrud 1807 vendte han tilbage og ansattes ved Defensionen i Norge, hvor han 23. Maj 1808 udmærkede sig i en Kanonbaadskamp mod den svenske Fregat «Freia», der maatte flygte. 1809 rejste han paa ny udenlands, denne Gang til Frankrig og Holland paa Studierejse, kom hjem Aaret efter, forfremmedes til Kapitajnlieutenant og udnævntes til Tøjmester, i hvilket Embede han forblev indtil 1822, da han paa Grund af Svagelighed fritoges for at fungere. 1814 avancerede han til Kapitajn. Han døde 26. Sept. 1822 i Ringsted. H. blev 1803 gift med Caroline Sophie Emerentze Block (f. i Ribe 13. April 1778, † paa Frederiksberg 21. Juni 1830). *C. With.*

Hensler, Philipp Gabriel, 1733—1805, Læge. Hans Fader var Præst, hans Moder var født Wedderkop, og han fødtes 11. Dec. 1733 i Oldensworth i Ejdersted, besøgte Gymnasierne i Husum og Slesvig og tog derpaa theologisk Examen i Göttingen, hvor han navnlig sluttede sig til Michaelis. Senere var han Huslærer dels i Holsten, dels paa Fyn. 1760 vendte han imidlertid tilbage til Göttingen for nu at studere Medicin og tog saa energisk fat, at han allerede 1762 kunde lade sig promovere. Derpaa praktiserede han en kort Tid i Preetz, hvor han indgik Ægteskab med en Datter af Pastor Hieronimus Kramer, tog der fra til Segeberg med Ansættelse som Fysikus og gjorde her den ældre Bernstorffs Bekjendtskab, hvad der fik stor Betydning for hans Fremtid. Bernstorff, der i øvrigt allerede ved Afsendelsen af Niebuhrs Expedition af Michaelis var bleven gjort opmærksom paa H. som en til Læge for Expeditionen udmærket egnet ung Mand, anbefalede ham i 1768 til at blive Rejselæge for Kong Christian VII. Da det lykkedes Struensee ved Livlæge v. Bergers Hjælp at blive foretrukken, opnaede dog H. derved at erholde Struensees anselige Fysikat i Altona. Herved kom H. i endnu nærmere Forbindelse med Bernstorff, da denne 1770 trak sig tilbage til Hamborg, og behandlede ham ogsaa under hans dødelige Sygdom, en Lungebetændelse, hvorom H. udgav en udførlig trykt Beretning, der i øvrigt fra flere Sider paadrog ham Beskyldningen for at have anvendt en skadelig Kur-

methode, en Beskyldning, der dog ikke syntes at gjøre hans voxende Lægery nogen kjendelig Skade eller at nedsætte ham i den afdødes Slægts Øjne. Tvært imod vedblev han at staa i et særlig betroet Lægeforhold ogsaa til A. P. Bernstorff, kaldtes i den følgende Tid oftere til Kjøbenhavn ved Sygdom i dennes Familie ligesom ogsaa under Bernstorffs egen sidste Sygdom i 1797. Ved denne Forbindelse fik H. i 1775 Titel af Arkiater, og i 1789 blev han udnævnt til medicinsk Professor ved Kiels Universitet, samtidig med at hans ældste Søn blev Professor ord. i det theologiske Fakultet.

Denne fremragende Stilling kan han dog paa ingen Maade siges at have opnaaet ved Nepotisme; han havde ved videnskabelig og litterær Virksomhed gjort sig i fuldt Maal værdig dertil og havde ogsaa tidligere modtaget — men afslaaet — en Kaldelse til Göttingen. Allerede 1765 havde han vundet et anset Navn rundt om i Evropa ved et udførligt og meget energisk Indlæg for Koppeinokulationen; det var dediceret til det franske Parlament, der den Gang var optraadt fjendtlig mod den bestandig noget omstridte Indpodning. Nogle Aar senere var han Banebryder for et andet vigtigt praktisk medicinsk Anliggende, der den Gang begyndte at beskæftige Forskere og Regeringer, Tilvejebringelse af Redningsmidler for druknede og andre forulykkede. Hans Skrift derom, som udkom i 1770, blev strax paa Regeringens Foranstaltning oversat paa Dansk (af Dr. Garboe) og uddelt til Sognepræsterne og andre Embedsmænd i Rigerne. Ogsaa i Lægemiddellæren havde han erhvervet sig særlig Avtoritet og blev derfor af Struensee i 1771 tilkaldt for at bistaa Collegium medicum i dets gjennem en Menneskealder forgjæves tilstræbte Udarbejdelse af en dansk Farmakopé, som ogsaa derved hurtig kom ud af Stagnationen og blev fuldført. Sit største og mest blivende Navn i Videnskaben erhvervede han sig dog ved sit omfattende historiske Værk om Syflis, hvorved han blev Grundlægger af den senere flittig dyrkede Disciplin, den saakaldte historiske Pathologi.

Som medicinsk Professor indtog han en indflydelsesrig Stilling ved Universitetet, gjorde i det hele god Fyldest og viste den samme Energi og Utrættelighed som hidtil i sin praktiske og videnskabelige Virksomhed. En Kaldelse til Kjøbenhavn som kongelig Livlæge afslog han. H. Steffens omtaler ham med Begejstring som Lærer og Vejleder og fremhæver særlig den Betydning, som hans ægte menneskevenlige og ideelle Personlighed havde for Studenterne.

1804 blev han Medlem af det nyoprettede Sanitetskollegium for Hertugdømmerne; det følgende Aar, 31. Dec., indtraf hans Død.

Kordes, Schlesw.-Holst. Schriftsteller-Lex. Lübker u. Schröder, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex. Zeitschrift der Ges. f. die Gesch. der Herzogth. Schleswig, Holst. u. Lauenb. I, 260 ff. Kohlfs, Die medicinischen Classiker Deutschlands I, 1875, S. 176 ff. Allg. Deutsche Biographie XII. Biogr. Lex. der hervorrag. Aerzte III.

Jul. Petersen.

Hentze, Peter Mathiesen, 1753—1843, Præst, var Søn af en fra Tyskland indvandret Murmester og Gibser Mathias H. i Horsens og fødtes 22. Okt. 1753 i denne By, fra hvis Latinskole han dimitteredes i sit 19. Aar; Attestats fik han først i sit 29., men saa Aaret efter Kald og Kone, i det han i 1783 blev Sognepræst til Sandø paa Færøerne og gift med Maren Christine Eisenberg (f. 1758 † 1840). Med Kraft og Nidkjærhed virkede han i 57 Aar blandt Færingerne som Sjælesørger (fra 1807—17 efterhaanden som vikarierende Sognepræst paa Sydstrømø, Vaagø og Østerø) og Embedsmand (Viceprovst 1807, Provst 1814 og Amtsprovst 1816—29), entledigedes 1837 og døde 25. Juni 1843. En gennem 50 Aar ført Embedsjournal vidner om H.s Flid og Nøjagtighed og er vigtig for Øernes gejstlige Statistik. Desuden har han efterladt sig en for tjenstlig Samling af gamle færøske Folkesange. H. skal have været en usædvanlig Personlighed. Han havde Ord for at være en god Læge og at forstaa mere end sit Fadervor.

Wiberg, Alm. Præstehist. III, 721. C. F. Nielsen, Færøernes geistl. Stat, 1879, S. 33.

J. Bloch.

Herbach, Casper, —1664, Guldsmed og Alkymist, er født i Sachsen og kom efter Indkaldelse her til 1643. Hans første Ansettelse var som Hofsnedker, men han blev endnu 1643 tagen i Brug baade som Guldsmed og Fremstiller af matematiske Instrumenter. Han fik da ogsaa strax det betegnende Navn «Kunst-Casper». En Tid har han boet ved Rosenborg, hvor han 1646 i Havens Laboratorium gik Christian IV til Haande med en Række Forsøg paa at udsmelte norsk Gulderts. Og den Yndest, han stod i hos Christian IV, vedblev han at have hos Frederik III. Ved Kroningen i Nov. 1648 bar Dronning Sophie Amalie en af H. tilvirket ny Dronningekrone. Muligvis er han snart herefter flyttet til Lyngby. 1650 fik han nemlig af Frederik III Skjøde paa Lyngby Vandmølle, og han købte desuden en Bondegaard her. 1655 fik han Ordre til sammen med en kongl. Bygmester at føre Tilsyn med

nogle Vandledninger, som fra Emdrup Sø skulde føres til Kjøbenhavns Slot, og ved samme Tid forestod han Indretningen af «nogle Smelteværker», der bleve opsatte paa det nævnte Slot. Muligvis staar dette i Forbindelse med de Forsøg paa Guldmageri, som Frederik III var saa tilbøjelig til. Og sikkert er det, at H. i 1656 fra Amsterdam tilskriver Kongen, at han har faaet Tilbud om et «kontinuerligt Bjærgværk», om en rød «liqvor solis», om «det Værk» af 100 Dukater at frembringe endnu én osv. Noget Resultat synes der dog ikke at være kommet heraf. H. vendte tilbage til Danmark og virkede, som tidligere, baade i Lyngby og Kjøbenhavn. 1661 fik han Eneret til at have Krohold i sin Gaard i Lyngby, og 1662 fik han Ret til der at oprette en Valkemølle med et tilhørende Værk, «som Stene kunne drejes og skæres paa». For Kjøbenhavns Vedkommende fik han 1661 Fritagelse for Indkvartering m. m. paa Christianshavn, og 1663 tilskjødede Frederik III ham en Grund i Nærheden af Kjøbenhavns Slot mellem Provianthuset og Boldhuset. Skjønt han nu næppe var nogen ung Mand længer, synes han dog stadig at have været villig til at kaste sig ind i nye Foretagender. Sidst i 1663 udgik en kongelig Befaling om, at Mønten i Kjøbenhavn med, hvad dertil hørte, skulde overleveres ham, men længe fik han ikke Lov til at virke i sin nye Stilling. I Okt. 1664 afgik han ved Døden. Han var 2 Gange gift. Hans første Hustru, Margrethe, døde 1653; hans anden Hustru, Anna «Dirik Holschards», overlevede ham.

Industriforens. Maanedsskr. 1881. Hist Tidsskr. 5. R. I, 716. Christ. IV's egenh. Breve. C. Nyrop.

Herbst, Adolph Tobias, 1746—1825, Søofficer, var Søn af nedennævnte Schoutbynacht Michael Johan H., fødtes 17. Marts 1746, blev Sekondlieutenant i Marinen 1763, Premierlieutenant 1769, Kapitajnlieutenant 1776, Kapitajn 1781, Kommandørkapitajn 1796, Kommandør 1801, Kontreadmiral 1809, Viceadmiral 1825. Som Premierlieutenant var han 1771 næstkommanderende med Fregatten «Falster» paa Togt til Middelhavet. Skibet blev overfaldet af en Orkan ved Rokol i Atlanterhavet, maatte kappe alle 3 Master og indkom som Vrag til Norge og med Tab af 33 Mand; da Chefen, Kapitajn Bording, maatte gaa i Land som syg, blev det H., der sørgede for at faa Fregatten i Stand igjen; i Juni Maaned førte han den derefter tilbage til Kjøbenhavn. S. A. ansattes han som Chef for Kongebaaden «Svanen» og overførte med denne under særdeles

besværlige Forhold en betydelig Pengesum til Norge. 1775 blev han Chef for Skonnerten «Støren» paa Togt mod Smuglere i vore Farvande. 1779 og ligeledes de nærmest følgende Aar førte han det armerede Koffardiskib «St. Jan» til Middelhavet og Vestindien. Under en Konvoiering blev han 1782 ud for Cadix opbragt af 2 spanske Fregatter og først efter lang Parlateren i Cadix atter frigivet. For hans Forhold ved denne Lejlighed bevidnede Kongen ham sin Tilfredshed og udnævnte ham til Generaladjutant. Efter en Del Kommandoer med Vagtskibe og andre Fregatter i Aarene 1787—93 blev han Aaret efter Linjeskibschef og fortsatte uafbrudt denne Virksomhed til Aaret 1804, desuden deltog han i adskillige Kommissionssager. H. var saaledes en af den Tids mest benyttede og betroede Søofficerer. 1805 førte han en Øvelseseskadre, og 1808 beordredes han paa en Tjenesterejse til Rusland, paa hvis Flaade han skulde gjøre Tjeneste mod Englænderne. Da den russiske Flaade imidlertid flygtede op i Skjærgaardene og holdt sig der, rejste H. atter hjem efter at have modtaget et Anerkjendelsestegn for sin Virksomhed og ansattes som Chef for Prøvesten. 1820 optoges han i den danske Adelstand, 1824 blev han Kommandør af Danebrog. Han endte sit virksomme Liv 20. Avg. 1825. — H. blev 1770 gift med Anne (Anette) Magdalene Rasch, Datter af Justitsraad R.

Thaarup, Fædrenelandsk Nekrolog 1821.—26 S. 372 ff.

C. With.

Herbst, Christian Frederik, f. 1818, Arkæolog og Numismatiker. H. er født 7. April 1818 i Kjøbenhavn og Søn af Direktør for den militære Klædefabrik, Generalkrigskommissær Michael Johan Chr. H. († 1830, Søn af ovennævnte Ad. Tob. H.) og Michelle f. de Stibolt. Han blev Student 1837 fra Slagelse, hvorhen Familien var flyttet, efter at Faderen havde taget sin Afsked. C. J. Thomsen bemærkede snart den Iver, hvormed H. dyrkede numismatiske og arkæologiske Studier, af hvilke de første allerede havde optaget ham i hans Skoletid, og da Thomsen i 1843 ansatte H. som «Assistent ved Forevisningen», opgav H. sit paabegyndte juridiske Studium. I 1846 ledsagede H. Thomsen paa en Rejse til Tyskland og Italien. 1848 fik han kgl. Udnævnelse som Arkivar ved Antikvarisk-topografisk Arkiv og Sekretær ved Kommissionen for Oldsagers Opbevaring, hvilken sidste Stilling 1849 ændredes til Sekretær (senere Inspektør) ved det kgl. Musæum for de nordiske Oldsager, i det den nævnte Kommission ophævedes. Thomsen efterlod sig

ved sin Død i 1865 Indstilling om H.s Udnævnelse til hans Efterfølger ved Musæet for de nordiske Oldsager, men som bekjendt blev denne Stilling forenet med de Direktørposter, som Worsaae beklædte. Efter Worsaaes Død 1885 konstitueredes H. i dennes Embede, kgl. Udnævnelse fik han i 1887. Ved Omordningen af Musæernes Administration 1892 entledigedes han fra de fleste af sine Musæums-embeder, i det han dog vedblev at være Direktør for Rosenborgsamlingen og udnævntes til Direktør for den kgl. Mønt- og Medaillesamling. Siden 1887 har han været Formand i Bestyrelsen for Frederiksborgmusæet. I 1856 var H. bleven Kammerraad, 1869 fik han Justitsraadstitelen. 1862 optoges han som Medlem i Danske Selskab.

H., der hørte til Thomsens første Elever, har paa de forskellige Trin af sin Musæumsvirksomhed været en udmærket Støtte for vore Samlingers Fremvæxt. Altid velvillig og hjælpsom i sin Stilling over for læg og lærd og særlig over for Samlernes store Skare har han til Gjengjæld selv fundet velvillig Imødekommen, naar han har søgt at skaffe Musæerne Erhvervelser, som disse kun ved Hjælp af private Sømmenskud kunde naa, og meget betydelige ere de Forøgelser, som navnlig Møntsamlingen og Musæets antikvarisk-topografiske Arkiv saaledes skyldes H.s Initiativ. Som et Taknemmelighedstegn lod en Kreds af Kolleger og Venner i 1885 præge en Guldmedaille med H.s Billede, som overræktes ham paa hans Sølvbryllupsdag. Fra 1848 og i henved 25 Aar ere Musæets righoldige Fundprotokoller førte med H.s Haand, og ingen kunde den Gang med større Indsigt og Omhu have lagt et saa betydningsfuldt Materiale til rette for vort Oldtidsstudium; med praktisk Sans har H. stedse forbundet et øvet kritisk Øje ved Bedømmelsen af Oldsager fra alle Tidsaldre. Paa en Tid, da Musæet saa at sige aldrig fik Forøgelser ved Fund optagne under omhyggelig sagkyndig Ledelse, vakte i 1845 H.s «Hvidegaardsfund» med det bekjendte indholdsrige «Sejdmandsbestik» fra Broncealderen en stor Opmærksomhed, og det skyldes H.s Tilstedeværelse ved Udgravningen af de første Egekistefund med velbevarede Klædedragter fra Broncealderen i Trindhøj og Kongshøj ved Vamdrup 1861 og 1862, at de mærkelige Fund optoges i saa vel konserveret Stand. Sammen med Professor Japetus Steenstrup ledede H. i 1859 Undersøgelsen i Viemose i Fyn og deltog 1861 i Udgravningen af Jellinghøjene. Protokollen over Undersøgelsen af Kongegravene i Ringsted, der er offentliggjort i det bekjendte Værk om dem (1858), skyldes H.

I Litteraturen er H. for øvrigt kun fremtraadt med mindre numismatiske og arkæologiske Arbejder, der navnlig findes i Oldskriftselskabets Tidsskrifter. H. var bleven valgt til Sekretær for Oldsagafdelingen i dette Selskab 1865, men traadte i 1868 tilbage fra denne Post under Forhold, der karakteriseredes ved Striden i Selskabets «Aarbøger» om Opdagelsen af den ældre Jernalder. — H. ægtede 20. Marts 1860 Ophelia Gerstenberg Rosted, Datter af Proprietær G. R. og Andrea f. Herbst.

Erslew, Forf. Lex.

Henry Petersen.

Herbst, Emilie Adelgunde, s. *Vofgt.*

Herbst, Michael Johan, 1699—1762, Søofficer. Faderen var Kapitajn ved Fortifikationen. H., som er født 3. Juni 1699, blev Søkadet 1716 og gik strax med Orlov i Koffardifart til Guinea og Vestindien indtil Aaret 1727, da han udnævntes til Sekondlieutenant. Den bekjendte Fabrikmester Benstrup ønskede ham uddannet til Skibskonstruktør, men H., som foretrak det farende Liv, gik i Steden for atter til Koffardis og opholdt sig 2 Aar i de kinesiske Farvande. 1734 forfremmedes han til Premierlieutenant og ansattes strax som Medhjælper for Navigationsdirektøren. Aaret efter adjungeredes han Ekvipagemesteren, fra hvem han erholdt et særlig godt Vidnesbyrd for Duelighed og Ærlighed, og benyttedes tillige ved Tømmeropkjøb i Preussen. 1738 forfremmedes han til Kapitajnlieutenant og indtraadte samtidig i Konstruktionskommissionen, 1740 blev han Kapitajn og ansattes Aaret efter som Ekvipagemester. 1743 var H. Chef for Flagskibet «Christianus Sextus» i Viceadmiral R. Krag's Eskadre. 1748 ansattes han som Havnemester i Kjøbenhavn samt Medlem af Havnekommissionen, og i de nærmest paafølgende Aar under Danneskjold-Samsøes og Suhms Administration deltog han i alle de betydeligere Kommissionsarbejder. 1751 blev han Kommandørkapitajn og Chef for Frederiksværns Værft i Norge, hvor han ved sin dygtige og energiske Bestyrelse gjorde sig saa bemærket, at man efter Admiral Suhms Død 1756 overdrog ham det vigtige Embede som Holmens Chef med Sæde i Admiralitetskollegiet. Ogsaa her gjorde H. sig bemærket ved den Dygtighed, hvormed han til sin Død bestyrede Forretningerne. 1757 avancerede han til Kommandør og indtraadte tillige s. A. i Helsingørs Havnekommission. Ved Jubilæet 1760 forfremmedes han til Schoutbynacht. Almindelig agtet og æret døde han 22. Okt. 1762. — H. var 2 Gange gift: 1. (1737) med Engelke Marthe f. Liebe (f. o. 1715

† 18. Febr. 1747), Stofdatter af Kommandørkapitajn Carlsen; 2. (1748) med Kapitajn under Asiatisk Kompagni Roluf Kjær's Enke, Anna Cathrine f. Thomsen, som overlevede ham. *helps C. With.*

Herforth, Christian Ludvig August, 1818—92, Kreditforeningsdirektør, Søn af Direktør for Københavns Fattigvæsen Hans Henrik H. (f. 20. Marts 1793 † 21. Dec. 1883) og Sophie Louise Emilie Augusta f. Hjelm, fødtes 22. Marts 1818. Efter at være bleven Student ved privat Dimission 1837 tog han 1844 juridisk Examen. 1857 blev H. Prøveprokurator, 1859 Overretsprokurator og erhvervede sig snart en betydelig Praxis som Sagfører, især for Forretningsverdenen, samtidig med at han paa andre Omraader kom til at indtage en temmelig fremskudt Stilling. I sine yngre Aar spillede han en betydelig Rolle i Studenterkorpset, i hvilket han fik Kapitajns Karakter, og 1865 blev han valgt ind i Borgerrepræsentationen, hvor han i en lang Aarrække udøvede en ikke ringe Indflydelse, indtil han 1885 trak sig tilbage. H. var tillige Direktør i Københavns Brandforsikring, men hans betydningsfuldeste Virksomhed falder dog i Østifternes Kreditforening, i hvilken han 1865 blev Direktør og 1872 Formand i Direktionen, en Stilling, han med en kort Afbrydelse bevarede lige til sin Død. I H.s Direktionstid og for en væsentlig Del under hans Ledelse hævede Østifternes Kreditforening sig til at blive Landets største Pengeinstitut, og han har sin store Part af Æren for den grundfæstede Anseelse, Foreningen nyder paa vort Pengemarked. I de senere Aar førte dog hans konservative Anskuelser ham til at stille sig alt for afvisende over for de nyere Ideer, der ønskede forskellige Reforme i Foreningen, og dette førte omsider til, at han 1887 nedlagde sin Post som Direktør. En Konflikt imellem den nye Direktion og Repræsentantskabet bragte ham imidlertid snart igjen til Roret, men Reformbestræbelserne, der navnlig gave sig Luft i Forlangender om Konvertering af Foreningens Obligationer og i høj Grad støttedes af Forholdene paa Pengemarkedet, lode sig ikke kue og affødte en Række Kampe, der vistnok ikke lidet forbitrede H.s sidste Aar. — H. var gift med Christiane Johanne f. Rée, Datter af Herman Ludvig R. (f. 1790 † 1853) og Maria f. v. Halle (f. 1789 † 1845). Han døde 23. April 1892.

Illustr. Tid. 8. Maj 1892.

A. Leigh-Smith.

Herholdt, Johan Daniel, 1764—1836, Læge, fødtes i Aabenraa 10. Juli 1764 og var en Søn af Amtskirurg Johann Friedrich

Wilhelm H. og Catharina Maria f. Peterssen. Efter at have lært Begyndelsesgrundene til Kirurgien hos Faderen og paa hans Barberstue drog han, skjønt svagelig og lidende af Epilepsi, 1783 til Kjøbenhavn for at fortsætte Studierne. Under hans haarde Kamp for Existensen i Hovedstaden, under Nød og Sult, bedredes imidlertid hans Helbred; en gift Dame, Sophie Marie f. Berwald, med hvem han senere (1789), da hun var bleven Enke, indgik Ægteskab, tog sig noget af ham, og 1785 kunde han underkaste sig Examen ved det anatomisk-kirurgiske Theater, umiddelbart før dette hævedes og veg Pladsen for det kirurgiske Akademi, ved hvilket han derpaa yderligere fortsatte Studierne, i det han dog i de følgende Aar gjorde flere Togter som Overmester med Orlogsskibe. I 1787 udnævntes han til Reservekirurg ved 2. Søddivision og blev samtidig Amanuensis hos H. Callisen, hvorved han under de heldigste Forhold fik videre praktisk Uddannelse ligesom ogsaa frugtbringende videnskabelige Impulser. Tode fattede ligeledes varm Interesse for den unge, rigtbegavede og energisk fremadstræbende Mand og knyttede ham hurtig til sit Disputereselskab, i hvilket H. 1787 fremkom med sine første videnskabelige Forsøg.

1789 underkastede han sig Examen ved det nye kirurgiske Akademi. Det følgende Aar blev han Reservekirurg ved Akademiet samt i 1792 interimistisk Divisionskirurg ved Søctaten; 1794 blev han virkelig Divisionskirurg. I 1793, da Universitetet for første Gang udsatte aarlige Prisopgaver, vandt han, der var bleven en dygtig Latiner ved Undervisning af Sekretær Gudenrath, sine første virkelig videnskabelige Lavrbær ved en Besvarelse af den medicinske Opgave og fik, skjønt egentlig uberettiget ved manglende akademisk Borgerret, i Følge særlig kongelig Resolution den udsatte Præmie. Allerede forinden havde han dog offentliggjort flere mindre Afhandlinger i Todes Tidsskrifter, saaledes om den saakaldte «Jasserske» Øreoperation, hvis Berettigelse blev meget omstridt, efter at Livlæge v. Berger havde underkastet sig den med dødeligt Udfald; H. drøfter Sagen med megen Modenhed og Kyndighed. Det var dog først, da «Fysikalsk, økonomisk og medico-kirurgisk Bibliothek» i 1794 paabegyndtes — udgivet af et Selskab, hvoraf han var Medlem sammen med O. H. Mynster, E. Viborg og C. G. Rafn —, at hans litterære Produktion tog Fart. Han blev en af de vigtigste Medarbejdere derved for Lægevidenskabens Vedkommende, aabnede det 1. Bind med en kirurgisk Afhandling, der ligesom flere følgende vidnede om Forfatterens Indsigtsfuldhed og selvstændige Opfattelse

samt ikke mindre om hans historiske Sans og grundige Studium af den ældre lægevidenskabelige Litteratur. Hans talrige Afhandlinger i Bibliotheket begrænse sig imidlertid paa ingen Maade alene til Kirurgien; tvært imod omspænde de hele Lægevidenskabens forskjelligartede Territorium, og en stor Del deraf har han publiceret i Fællesskab med C. G. Rafn. De koncentrere sig efterhaanden i særlig Grad om anatomisk-fysiologiske Spørgsmaal, men ved Siden deraf findes de forskjelligste Æmner behandlede, stadig i Tilknytning til de allernyeste Bevægelser inden for Videnskaben og hyppigst med praktisk Sigte. Det kort i Forvejen af Hensler (ovfr. S. 372) og andre fremdragne vigtige praktiske Spørgsmaal om hensigtsmæssige Midler til druknedes og andre forulykkedes Gjenoplivelse omhandles særlig udførlig — H. og Rafn komme ogsaa derved i Polemik med Hensler —, og snart (1796) dannedes Selskabet til druknedes Redning, for hvilket H. blev den første Direktør. Elektriciteten, Magnetismen og Galvanismen i Anvendelsen for Lægekunsten beskæftigede ligeledes H. og Rafn i høj Grad, navnlig vare de ivrige for Anvendelsen af Magnetismen i Form af den saakaldte «Perkinisme», en amerikansk Kurmethode, der bestod i Strygninger med magnetiske Metalnaale, og som en Tid spillede en stor Rolle; omfattende Afhandlinger derom indrykkede de i deres Bibliothek. Da Jenners store Opdagelse af Vaccinationen fremkom ved Aarhundredets Slutning, blev H. hurtig greben af Begejstring derfor, var Sekretær i den private Lægekomité, der i den første Tid, indtil den kongl. Vaccinationskommissions Dannelse, virkede energisk for Sagens Fremme, og skrev ligeledes Artikler derom. Ogsaa Bichats epokegjørende fysiopathologiske Arbejder bleve af H. og Rafn hurtig introducerede i den danske Litteratur, til Dels i selvstændig Bearbejdelse.

Denne overordentlig livlige, utrættelige og frugtbare videnskabelige Virksomhed skaffede den unge Kirurg den store Æresbevisning at blive Medlem af det danske Videnskabernes Selskab allerede 1798 (samtidig med Rafn), og derefter fremtræder han da ogsaa i dette Selskabs Skrifter som en Forsker og Forfatter af høj Rang. Det var ligeledes her dels anatomisk-fysiologiske Arbejder — saaledes særdeles betydningsfulde Undersøgelser om Synet og om Misfostre —, dels Arbejder af mere umiddelbar praktisk Retning, men for øvrigt oftest særlig paa Grundlag af den nye stringente Naturvidenskabs Resultater. Herhen høre Undersøgelser over Midler og Metoder til Luftens Rensning i Skibe, Hospitaler og lignende Lokalteter, ligesaa en Afhandling om penetrerende Saar

i Brystet og deres Behandling paa Grundlag af selvstændige Undersøgelser over Aandedrættets Mekanisme — hvilken sidste Afhandling han senere, nærmest i Anledning af Hertugen af Berrys Snigmord, videre udarbejdede og tilsendte det medicinske Akademi i Paris. I Videnskabernes Selskabs Skrifter findes i alt 7 Afhandlinger af ham, men at Antallet ikke er blevet større, skyldes den Omstændighed, at han stadig vedblev at offentliggjøre talrige, ogsaa større Arbejder i andre Tidsskrifter, fornemmelig i det nævnte Bibliothek, af hvis Fortsættelse som «Nyt Bibliothek for Fysik, Medicin og Økonomi» han fra 1805 var Medudgiver, og i «Det skandinaviske Litteraturselskabs Skrifter». Mange af hans Afhandlinger fandt Vej til Udlandet ved at oversættes i fremmede Tidsskrifter, ligesom han ogsaa efterhaanden blev Medlem af talrige udenlandske videnskabelige Selskaber.

Det var naturligt nok, at en saadan videnskabelig Kraft ikke rolig blev staaende i det ulærde Kirurglav, men vilde optages i det lærde akademiske Lav, hvor han hørte hjemme, og overhovedet sigtede paa akademisk Karriere. Umiddelbart efter at være bleven privat inskriberet ved Universitetet erhvervede han 1802 den medicinske Doktorgrad ved en under tydelig Indflydelse af Bichats Forskning skreven Afhandling om Fosterets Livsforhold, der oversattes paa Tysk af Tode og vandt Opmærksomhed ogsaa i Udlandet. Noget efter (1805) nøde han og Rafn den Udmærkelse at faa et Prisskrift om forskjellige Dyrs Vintersøvn belønnet af det franske Nationalinstitut efter en smigrende, af Cuvier forfattet Bedømmelse; Skriftet er imidlertid ingensteds blevet trykt og forefindes kun i en dansk Afskrift i det kgl. Bibliothek. 1805 ansattes han som Professor extraordinarius i Medicinen og virkede derefter med overordentlig Utrættelighed og Liv ogsaa som Lærer, medens hans praktiske Virksomhed i øvrigt bestandig udvidedes i forskellige Retninger. Med Divisionskirurgikatet, som han fremdeles beholdt til 1819, forenede han 1806 Stillingen som Søetatens Stabsmedikus og Medlem af Direktionen for Søetatens nye Hospital, 1808 blev han Medlem af Sundhedskollegiet. Hans private Lægepraxis blev bestandig mere omfattende og varetoges af ham med altid uforandret Utrættelighed, om han end efterhaanden knyttede til sig en Stab af Assistentter, der rekruteredes af Eliten af de vexlende Hold Medicinere, og som saaledes fik en værdifuld praktisk-klinisk Uddannelse under hans altid redbonne Vejledning og faderlige Støtte. En ikke ringe Del af det følgende Tidsrums fremragende Læger

har gjort Amanuensistjeneste hos ham og derved lagt Grunden til deres Praxis, i det han altid med den yderste Liberalitet og Uegenyttighed lod dem gaa ind i sit Klientel. Som Professor har han foruden at fortsætte sin tidligere omtalte, yderst frugtbare og alsidige Forfattervirksomhed tillige publiceret enkelte Skrifter, der skulde tjene til Undervisning, saaledes en medicinsk Plantelære, udgiven i Forbindelse med C. F. Schumacher (1808).

Ved O. H. Mynsters Død 1818 rykkede han op i ordinær Professorpost og blev Assessor i Konsistorium. Det følgende Aar blev han Rektor ved Universitetet og overtog samtidig Overmedikatet paa Frederiks Hospital. I denne Stilling, til hvilken der fra Fr. L. Bangs Virketid knyttede sig anselige Traditioner og en vis Nimbus, gjorde han imidlertid — for første Gang i sit Liv — ikke Fyldest, i ethvert Tilfælde opfyldte han ikke de betydelige Forventninger, man ogsaa i denne Stilling med Grund stillede til ham. Unægtelig satte hans reformivrige og virkelystne Aand ogsaa nogen Frugt i hans Ledelse af den store Sygeafdeling. Han har saaledes Fortjenesten af at have afskaffet den tidligere yderlige Tvangsbehandling af de den Gang meget talrige Delirium-tremens-Patienter med Spændetrøje osv. og at have erstattet den med en Friluftsbehandling, der viste et heldigt Resultat i Dødelighedsstatistikken. Han anvendte ogsaa sine tidligere Undersøgelser over Luftfornyelse i Hospitaler og lignende Lokalteter til Fordel navnlig for Hospitalets talrige Tyfussyge, hvem han samlede paa særskilte, rummelige og luftige Stuer og lod ligge for aabne Vinduer, hvori han i øvrigt havde engelske Forbilleder at følge. Men alt i alt var det dog egentlig mere Beskæmmelse end nye Lavrbær, der resulterede for ham af hans Overlægevirksomhed.

Aarsagen til dette mindre heldige og med H.s Personlighed for Øje noget paafaldende Forhold kan vel til Dels søges deri, at han i en for sen Alder tiltraadte sin Hospitalsstilling, ligesom ogsaa deri, at hans videnskabelige Hovedinteresser altid havde ligget den egentlige Klinik lidt fjærnt og efterhaanden vare komne til at ligge den end fjærnere, for saa vidt som han i sin ældre Alder i bestandig højere Grad kastede sig over at dyrke et til den aktuelle Medicin saa lidet knyttet Fag som Medicinens (navnlig den danske Medicins) Historie; efter at han tidligere havde publiceret mindre Afhandlinger paa dette Omraade, saaledes i «Det skandinaviske Litteraturselskabs Skrifter» Farmaciens og Medicinaltaxtens Historie, udkom 1823 hans første større medicinsk-historiske Publikation,

hans «Arkiv for Lægevidenskabens Historie i Danmark», der efter Planen skulde være et periodisk Skrift i tvangløse Hæfter, men i øvrigt aldrig naede ud over det 1., 192 Sider omfattende Hæfte. Men den væsentligste Del af Skylden for, at hans kliniske Virksomhed halvvejs led Skibbrud og ogsaa hurtig igjen afbrødes, har dog vistnok en Kvinde, en Patient, «Synaalejomfruen» Rachel Hertz, hvis mangeaarige, forviklede og uudgrundelige Sygdomstilfælde efterhaanden lagde ensidigt Beslag paa al hans Tanke, Granskning og Interesse og tillige gav den fantasifulde Side i hans alsidige Aand, der med hele sin koncise naturvidenskabelige Udvikling dog tillige var et Barn af hin Naturfilosofiens Tid, en uheldig og alt for overvældende Næring, saa at han kritikløst gav sig hen i Tilbedelse af Naturens Vidunderlighed, og hans ellers klare Blik tilsloredes — hvad der noksom fremgaar af hans lettroende Publikationer om denne Patient, fornemmelig hans Meddelelse i det kgl. medicinske Selskab i 1821 og hans i 1822 udkomne latinske Skrift om hende. Dette gjorde ham vel endnu mere bekjendt end tidligere hele Verden over, men de ædruelige medicinske Videnskabsmænd baade i Ind- og Udland rystede dog tvivlende paa Hovedet ad hans Beretninger om Rachel Hertz og anede Uraad, længe førend Sammenhængen med hendes Sygdomstilfælde var bleven opdaget og H.s kliniske Fiasko dermed fastslaaet (jvfr. Art. R. Hertz).

Naar H. imidlertid led den for en Mand i hans Position overordentlige Tort efter Udløbet af de første 6 Aars Overlægetjeneste (1825) at faa sin Prolongationsbegjæring, stik imod de gjældende Regler, nægtet, og det under en særlig krænkende Form ved en til Direktionens ugunstige Erklæringer støttet kategorisk Kjendelse af Kancelliet, i Følge hvilken han enten strax eller til Flyttedag skulde forlade Hospitalet, saa skyldtes dette dog ikke selve Afsløringen af Rachel Hertz' Bedragerier — hvilken først indtraf 1826 og efter hans Afskedigelse —, men overhovedet hans hele mindre heldige og nok af Rachel Hertz paavirkede Forhold i Egenskab af Hospitalsoverlæge, hvorved han efterhaanden kom i et meget spændt Forhold til Hospitalets Direktion og, som det synes, navnlig til den daværende egentlig medicinske Direktør, den paa dette Tidspunkt særdeles indflydelsesrige Livmedikus Brandis. En tiltagende Misfornøjelse vakte han hos Direktionen ved ikke at tage mindste Hensyn til Hospitalets knappe Pengemidler. Menneskekjærlig storslaaet og gavmildt og ødselt ruttende var han baade i sit private Forhold — af sine store Indtægter skabte han sig

aldeles ingen Formue — og i sin Overlægestilling. Til sine fattige Hospitalspatienter rekvirerede han kostbar Extraforplejning, kostbare Bandager og lignende i et hidtil aldeles ukjendt Omfang, saaledes at det i høj Grad trykkede Hospitalets Budget, og saaledes at derved fremavledes megen demoraliserende Misbrug. I ethvert Tilfælde syntes den Masse Vine, han ordinerede, kun i ringe Udstrækning at komme selve Patienterne til gode. H. lod det skorte paa Kontrol, tog i det hele sin Overlægestilling let, lod de underordnede skalte og valte og tilsaa paa enkelte udvalgte Patienter nær (Rachel Hertz) ikke sin Afdelings syge med tilbørlig Paapasselighed og Regelmæssighed — i Følge de af de 2 lægekyndige Direktører Brandis og Colsmann afgivne bestemte Erklæringer, fra hvilke dog den 3. Lægedirektør, Schumacher, H.s tro Ven, tog Afstand. Dertil kom, at hans fremtrædende Skepsis lige over for Medikamenternes Virkning vakte ikke ringe Anstød hos alle Læger af den da endnu herskende F. L. Bangs Skole, der forholdt sig positivt troende i saa Henseende. Endelig vakte det i videnskabelige Kredse særlig Misbilligelse, at H. kun i meget ringe Grad plejede den vigtige kliniske Undervisning, som F. L. Bang med Dygtighed og Energi havde inavgureret, og som ogsaa Efterfølgeren, O. H. Mynster, havde fortsat i det angivne methodiske Spor. H. indskrænkede sig væsentlig til at give en lejlighedsvis Vejledning til de studerende under Stuegangen, medens den mere methodisk-kliniske Undervisning, for saa vidt som den fandtes paa Hospitalet i hans Tid, hovedsagelig besørgedes frivillig af enkelte talentfulde Kandidater, fornemmelig den senere Fysikus Lind. Og nu meldte sig tilmed i 1825 den fra en klinisk Uddannelse i Udlandet netop hjemvendte O. L. Bang, den gamle kliniske Avtoritets Søn, som virkelysten og ivrig Aspirant til Overlægeposten. Ved de forskjellige Blottelser, H. havde givet sig, ved Hospitalsdirektionens og Kancelliets rede-bonne Bistand blev det nu Bang let at fortrænge sin ældre Universitetskollega.

Den Tilfredsstillelse havde dog H. at forlade Hospitalet begrædt af Patienter og det ham undergivne Personale, baade det højere og det lavere, hvis varme Erkjendtlighed mod ham gav sig Udtryk i en kostbar Gulddaase og en Krystalvase. Ogsaa da hans kliniske Fiasko deklareredes ved Opdagelsen af Rachel Hertz' Bedragerier, viste det sig, at han overalt havde trofaste Venner, saa at han blev skaansomt bedømt baade i Ind- og Udland; men de ædle Sider i hans Personlighed fremtraadte ogsaa ved denne Lejlighed

i det smukkeste Lys. I sine 1826 publicerede Dagbøger over Sygdomstilfældet optræder han med den største Aabenhed og Ærlighed, uden noget som helst Forsøg paa at besmykke sin skæbnesvangre Fejltagelse. Han viser sig nedbøjet af Sorg, ikke over sin egen Ydmygelse, som han bærer med Værdighed, men over den bitre Erfaring, han har gjort, at den Kvinde, der som en lidende af den ædleste og mest ophøjede Art havde været Gjenstand for hans dybe Veneration og hans utrætteligste Bistand, kun var en forvorten Bedragerske.

H.s videnskabelige Prestige og hans Yndest som Universitetslærer og Læge vare nu ogsaa alt for grundfæstede til, at denne graverende Fejltagelse skulde knække ham. I den følgende Tid hævdede han uden ret kjendeligt Afbræk sin Avtoritet ved Universitetet som overhovedet i Samfundet. 1828 blev han Etatsraad, 1829 Æresmedlem af det kgl. medicinske Selskab, 1833 fejrede han under store Æresbevisninger sit 50 Aars Jubilæum efter sin Ankomst til Kjøbenhavn. 1833 blev han paa ny valgt til Universitetets Rektor, og i de i denne Egenskab holdte akademiske Taler hævdede han med Kraft og Vægt Vigtigheden og Nødvendigheden af en virkelig videnskabelig Medico-Kirurgi, der skulde træde i Steden for den gamle, mere haandværksmæssige Kirurgi, som det kirurgiske Akademi væsentlig kun repræsenterede. I disse Taler gav han tillige nye interessante Bidrag til Fædrelandets Medicinalhistorie, hvilken han samtidig berigede i større Omfang ved sammen med Mansa at udgive et ret betydeligt Bind «Samlinger». Sit spillende Vid og hele sin Aandslivlighed bevarede han usvækket, lige til han rantes af den Sygdom, for hvilken han 18. Febr. 1836 bukkede under. Oehlschläger viede ham et smukt Mindedigt med Tak «for din Kunst, din Videnskab, dit Hjærte», og for «den aandrige lærde, den skarpsindige Læge, det elskeligste Menneske» rejstes ved Sammenskud af Disciple og Venner paa hans Grav paa Assistens Kirkegaard et anseligt Monument.

Smith og Bladt, Den danske Lægestand, 4. Udg. Erslew, Forf. Lex. Dagen 1836, Nr. 51. Molbech, Vidensk. Selskabs Hist. S. 315 ff. Dansk Konvers. Lex. V. Gosch, Danmarks zoolog. Lit. II, 1, 564 ff. *Jul. Petersen.*

Herholdt, Johan Daniel, f. 1818, Arkitekt. H.s Farbroder var ovennævnte Læge af samme Navn, hans Fader var Regimentskirurg i Kjøbenhavn Johan Frederik Wilhelm H. (f. i Aabenraa 21. Jan. 1778, † 18. Avg. 1834), hans Moder Cathrine Marie f. Lo-

rentzen (f. i Aabenraa 25. Maj 1783, † 6. Juli 1823). H., som fødtes i Kjøbenhavn 13. Marts 1818, var først bestemt for Studeringerne, men efter at han uden Held havde besøgt forskjellige Skoler, bl. a. i et Aar Metropolitanskolen, kom han efter sin Konfirmation i Lære hos Tømmermester J. Breede, blev Svend 1837 og arbejdede som saadan til 1840. I denne Periode boede han sammen med en ældre Broder i en af Christiansborg Slots Sidebygninger, hvorfra der var Udsigt til Byggepladsen for Thorvaldsens Musæum; han fulgte med Interesse Opførelsen af dette monumentale Værk, og det er sandsynligt, at denne Omstændighed har bestemt hans Livsbane. Samtidig gik han i de ledige Maaneder, som den Gang vare temmelig hyppige for de unge Haandværkssvende, paa Kunstakademiet om Aftenen og paa Tegneskole om Dagen, først hos Hetsch, senere hos Bindsbøll. Af den første lærte han korrekt Tegning og Kjendskab til den antike Stil, af den sidste Kjærlighed til Kunsten uden Hensyn til Stilen og Respekt for en Kunstners Arbejde, i det han med Opmærksomhed fulgte Udførelsen af Tegningerne til Musæet, som atter og atter omarbejdedes, før de tilfredsstillende Mesteren.

I Aaret 1841 brændte en Del af Throndhjem, og H. rejste da der op for at faa Arbejde; han blev der fra Maj 1841 til Juli 1842 og opmaalte samtidig større Partier af Domkirken. 1843 opmaalte han St. Knuds Kirke i Odense, og der fra drog han til Hamborg, som ogsaa var blevet hærget af en større Ildebrand. Her fik han bl. a. Arbejde ved Altona—Kieler-Jærnbanen, og sammen med sin Landsmand Arkitekt Walther tilbragte han et Par fornøjelige og glade Ungdomsaar. Efter en lille Rejse i Nordtyskland og et Ophold i et Par sønderjyske Byer vendte han 1845 tilbage til Kjøbenhavn for at fuldende sine Akademistudier; han havde 1842 vundet den lille Sølvmedaille for «Et Hospital», og han vandt 1846 den store og endelig 1849 den lille Guldmedaille for «Et Invalidhotel». Samtidig ernærede han sig ved at tegne for Haandværkerne, og Indtægterne vare ikke store. 1849 foretog han en Rejse Landet rundt for at studere Avlsbygninger, 1850 opmaalte han Kronborg Slotsgaard og undersøgte adskillige Landsbykirker, bl. a. Fjenneslevlille, Uvelse og Merløse, som den Gang vare helt ukjendte og egentlig kun interesserede Høyen. 1851 rejste han til Visby paa Gulland og udgav senere (1852) et lille Hæfte med lithograferede Tavler: «Helligaandskirken i Visby paa Gulland, med Forklaring af N. Høyen, udg. af Selskabet for nordisk Kunst». Han berejste en Del af Sverige og foretog endelig 1852—54 sin store Udenlandsrejse til Italien

gjennem Tyskland sammen med Meldahl og hjem over Frankrig og England. Forinden havde han bygget nogle Villaer ved Bülowsvejen, som senere ere nedrevne eller ombyggede, samt givet Tegning til Herregaarden Erholm i Fyn.

H.s første monumentale Arbejde efter hans Hjemkomst blev Universitetsbibliotheket. Ved en Konkurrence, hvori bl. a. ogsaa Bindsbøll deltog, vandt han 1. Præmie, og Bygningen opførtes 1857—61. Som Motiv benyttede han Kirken St. Fermo i Verona, men disse norditalienske Bygninger fordre en Teknik i Murstensfabrikationen, som den Gang var helt ukjendt her hjemme; H. tog imidlertid trøstigt fat, traf nogle flinke Ejere af mindre Teglværker og opdrog dem til at lave gode Façadesten, Formsten og glasserede Sten, og det tør siges, at hans Initiativ her har givet hele vor Teglværksindustri et betydeligt Skub fremad. Ogsaa ved at anvende en større Jærnkonstruktion i Bygningens Indre til Sikring mod Brandfare gav han et følgerigt Exempel for Fremtiden. Den elegante, yndefulde Façade med sin enkle Inddeling hører til Kjøbenhavns nobleste Nybygninger, og den indre Ordning var for sin Tid fuldt ud baade praktisk og arkitektonisk, hvorimod Nutidens Kæmpefordringer til et Bibliotheks Anlæg ikke mere kunne tilfredsstilles derved.

Nu fulgte Arbejderne Slag i Slag. I Kjøbenhavn af monumentale Bygninger: Studenterforeningen 1861—63, en fuldstændig Omændring af en ældre Marinebygning; Hovedbanestationen i Kjøbenhavn 1863—64 med sine elegante Hjørnetaarne og sin imponerende Hal; Nationalbanken 1867—70, en smagfuld Overføring af florentinske Renæssancemotiver paa nordiske Forhold og Bygningsæmner; Botanisk Laboratorium 1890 og endelig Polyteknisk Lærestanstalt 1888—92. Af private Bygninger: Fru Heibergs nydelige Villa i Rosenvænget 1862, samme Aar Grøns Pakhus, en Murstensbygning, som i Storhed, Simpelhed og harmoniske Forhold er enestaaende i moderne dansk Bygningskunst; Grosserer Levins smagfulde Ejendom paa Hjørnet af Havnegade og Tordenskjoldsgade 1866; Sukkerhuset Phoenix' Pakhus ved Knippelsbro 1869 og Bikubens Bygning i Silkegade med den ejendommelige dekorative Gaard 1883—84. End videre adskillige mindre Sager som Fodstykket til Frederik VII's Statue, Indgangen til Ørstedsparken, forskellige Villaer osv. — Paa Landet og i Provinserne: Herregaardene Selchausdal 1856, Enrum 1863, Gyldenholm 1864, Korsør Kirke 1869, Diskontobanken i Aalborg 1874, Kysthospitalet paa Refsnæs 1874—75,

Duebrødreklosteret i Roskilde 1879—80, Raadhuset i Odense sammen med Lendorff 1881—83, Gravkapellerne paa Roskilde Kirkegaard 1885 og paa Store Heddinge Kirkegaard 1887, og i Aarene 1887—91 Toldbygninger i Næstved, Helsingør og andre Steder. — Han har restavreret og omændret: store Dele af Herlufsholm 1862 og 65, Gisselfeld 1869, Hospitalet i Slagelse 1877, Klosterporten i Sorø 1884, samt Kirkerne: i Nykjøbing paa Falster 1870, Vestgavlen paa Roskilde Domkirke 1872, Vindinge 1873, St. Knud i Odense 1874—75, St. Peder i Slagelse 1880 og i Næstved 1883—85, Kildebrønde 1885 og Ballerup 1886. Naar til denne Oversigt over H.s Bygninger kommer adskillige mindre Privatbygninger i Land og By, forstaar man, hvilken en rig Virksomhed han som Arkitekt har udfoldet.

Men ikke alene som udøvende Arkitekt har hans Liv været frugtbart, ogsaa som Danner af en hel Skole. Hans J. Holm, H. Storck, Gnutzmann og en Række yngre Arkitekter have dels direkte, dels indirekte modtaget deres kunstneriske Opdragelse af ham. Hans Princip har altid været: Se med egne Øjne og ikke gennem Udlandets Briller! Benyt saa vidt muligt Landets Materialier og studer den hjemlige Bygningskunst i dens bedste Perioder! H. har den største Fortjeneste af vor Murstensarkitekturs Udvikling, han har hentet sine Motiver saa vel fra den danske Middelalder som fra den italienske Renæssance, altid sund og smagfuld, altid solid og behersket. Han er maaske den mest *danske* af alle vore Arkitekter.

Hans ydre Liv formede sig saaledes: 1860 ægtede han Johanne Caroline Elise Herholdine Blaunfeldt, Datter af Herredsfoged B. (II, 373); 1861 indtraadte han i det særlige Syn for enkelte udvalgte Kirker og blev der i 25 Aar, det sidste Aar som Formand; 1860—75 var han Lærer i borgerlig Bygningskunst ved Polyteknisk Lærestanstalt; 1861 blev han Medlem af Kunstakademiet; s. A. valgtes han til bygningskyndigt Medlem af Bestyrelsen for Kreditkassen for Husejere i Kjøbenhavn og er det endnu; 1864—76 var han Borgerrepræsentant, 1881—92 kgl. Bygningsinspektør. Han er efterhaanden blevet Etatsraad (1871) og Kommandør af 1. Grad af Dannebrog (1890), ligesom Universitetet ved sit 400 Aars Jubilæum 1879 udnævnte ham til Æresdoktor. I Aarenes Løb har han lige til den seneste Tid foretaget talrige mindre Studierejser i Norge og Sverige, Tyskland og England, Frankrig og Italien. — 21. Okt. 1892 overrakte danske Haandværksmestre H. en stilfuld og kostbar Mindetavle til Tak for alt, hvad han i sit lange, flittige Liv har været for dansk Bygnings-

kunst og dansk Haandværk. H. har selv udgivet: «Lommebog for Bygherrer og Bygmestre» (2. Udg. 1869) og «Vejledning i Husbygningskunst» (1875).

Weilbach, Dansk Konstnerlex. Levnedsbeskrivelser af de ved Kbhvns Universitets Firehundredaarsfest promov. Doktorer S. 125 f. Nord. Univ.-Tidsskr. 1859, I, 131 ff. Opfindelsernes Bog VIII, 40. Tidsskr. f. Kunstindustri 1892, S. 185 ff.

Erik Schiødt.

Heribert, —o. 1100, Biskop. Da Svend Estridsen ved Biskop Valas Død (o. 1060) delte Nørrejylland i 4 Stifter, gav han Viborg til H., og denne modtog Indvielsen af Ærkebiskop Adalbert af Hamborg. Viborg hævdede sig meget under hans Styrelse; saaledes maa Domkapitlets Grundlæggelse henføres til H., og Bispesædet nød godt af Kong Svends Gaver og Knud den helliges Privilegier. Derfor har H. sikkert ogsaa bidraget sit til Hellig Knuds første Skrinlæggelse (1095). Han døde 8. April; Aaret vides ikke.

Hans Olrik.

Herman, —o. 1146, Biskop, var en Udlænding, født i den nuværende Rhinprovins. Her havde hans Fader, Emmerik, der var i Grevnen af Saffenbergs Tjeneste, sine Besiddelser og boede, indtil han o. 1107 med Hustru, Sønnen H. og en Datter lod sig optage i Augustinerklosteret Rode eller Rath (fransk Rolduc), lidt nord for Aachen. H., der den Gang, som det synes, endnu kun var et Barn, gjorde siden efter, da han havde naaet Modenhedsalderen, et Par mislykkede Forsøg paa at blive Abbed i Klosteret. Ydmyget og beskæmmet forlod han derefter Rode (1129) og fandt et Tilflugtssted hos den kølnske Ærkebisp Frederik, der midlertidig overdrog ham Styrelsen af Dünwald Kloster i Nærheden af Köln. Da han havde levet her en Tid alene, og hans Kloster ingen Tilgang fik, brød han omsider op fra sit Hjemland og drog til Lund. Efter Ankomsten her til fik han en Plads blandt Ærkebispens Omgivelser, men sendtes snart efter i et betydningsfuldt Ærende til Rom. Ærkebiskop Asser (I, 368) havde nemlig i Løbet af Sommeren 1133 modtaget et Pavebrev, der frakjendte ham Ærkebispværdigheden og paalagde ham og hans hidtidige Lydbisper at underordne sig Ærkebispnen af Hamborg. Denne Ordning skulde nu H. i Rom søge at faa forandret, og saa godt lykkedes dette ham, at Asser af Paven paa ny bekræftedes som Ærkebisp og som den rette Ypperstepræst for den nordiske Kirkeprovins. Paa Hjemvejen aflagde H. et Besøg i Rode Kloster, som han skjænkede en

fra Rom medbragt Relikvie, og var senest i Efteraaret 1135 atter i Danmark. I det følgende Par Aar, i Løbet af hvilket han uden Tvivl er bleven Medlem af Lunds Domkapitel, nævnes han (Nov. 1135) som Kapellan hos Biskop Eskil i Roskilde (IV, 588), senere skal han have været i Kong Erik Lams Tjeneste, formodentlig ligeledes som Kapellan, indtil der 1138 omsider tilbød sig en Lejlighed til at lønne ham med et passende Embede for hans Fortjenester af Ærkebispesagens Ordning. Ved Biskop Riccos Forflyttelse i det nævnte Aar til Roskilde blev det sønderjyske Bispesæde ledigt, og til dette kaldte Kongen nu H., som derpaa blev bispeviet i Lund. I Slesvig By var der imidlertid alt blevet valgt en anden, en indfødt Mand ved Navn Aage (I, 7), til Biskop, og da han i Bybefolkningen og sin Slægt havde et mægtigt Parti for sig, saa H. sig nødt til at træde tilbage. Dette Udfald af Sagen tog H. sig meget nær, og skjønt Kongen (o. 1140) paa anden Maade, ved en Forlening og en Gave, sikrede ham et passende Livsophold, forvandt han det ingen Sinde. Et Bytte for Mismod døde han antagelig alt 16. Jan. 1146 efter Aaret forud 1. Sept. at have været tilstede ved Indvielsen af Lunds Domkirke. I denne stededes han til Hvile, og Graven dækkedes af en endnu vel bevaret smuk Ligsten. Baade i det fjærne Kloster, hvor han havde tilbragt sin Barndom og første Ungdom, og i Lund mindedes hans Dødsdag aarlig.

Ny kirkehist. Saml. IV, 599 ff. A. D. Jørgensen, Den nord. Kirkes Grundlæggelse S. 896 ff. Danske Mag. 4. R. II, 335 ff. *C. Weeke.*

Herman («lange»), —1536—, var en oldenborgsk Adelsmand, maaske uægte Halvbroder af Grev Christoffer (III, 581), og fulgte 1534 med denne til Danmark, hvor han indtog Tranekjær fra Otte Krumpen. I Jan. 1535 indsattes han af Greven til Lensmand paa Kalundborg; her fra gjorde han flere forgjæves Forsøg paa at indtage den biskopelige Borg Dragsholm, der med stor Tapperhed forsvarede af Eiler Hardenberg (ovfr. S. 94). Selv maatte han efter et tappert Forsvar i Jan. 1536 overgive Kalundborg til Mog. Gjõe paa Christian III's Vegne. 1539 fejdede han i Pfalzgreve Frederiks Tjeneste til Søs mod Norge. Hans senere Skæbne er næppe bekjendt. — Han maa ikke forvexles med den samtidige «lange» Herman Høyer fra Husum (s. VI, 554). *A. Heise.*

Hermansen, Christen, 1806—82, Theolog, Søn af Husmand Herman Christensen, blev født i Store Brøndum i Viborg Stift 31. Jan. 1806. Stedets Præst, Provst A. Jungersen, blev opmærksom

paa den lærenemme Drengs gode Evner og tog sig af hans Undervisning, saa han 1825 var færdig til Dimission til Universitetet. 1830 tog H. theologisk Embedsexamen med Udmærkelse, og som Kandidat havde han i 2 Aar Bolig paa Borchs Kollegium, hvor han udarbejdede en Besvarelse af den gammeltestamentlige Prisopgave, som blev belønnet med Guldmedaillen (1834). Efter i nogle Aar at have manuduceret og fungeret som Notarius ved det theologiske Fakultet tiltraadte han 1839 med offentlig Understøttelse en lang videnskabelig Rejse, der ikke alene bragte ham til Tyskland og Italien, men ogsaa til Grækenland og Tyrkiet, og da han (1841) kom hjem, blev han konstitueret som Docent i semitisk-østerlandsk Filologi og Litteratur. 1844 blev han Lektor og 1845 extraordinær Professor i de samme Fag, men 1848 ombyttede han Stillingen i det filosofiske Fakultet med et extraordinært Professorat i det theologiske, saaledes at han fik gammeltestamentlig Exegese som Hovedfag. 1850 blev han ordinær Professor i Theologi, og som saadan virkede han indtil Sommeren 1882, i de sidste Aar stærkt legemlig svækket ved Følgerne af et apoplektisk Anfald.

H. havde i Aarenes Løb erhvervet sig en omfattende Lærdom i næsten alle de theologiske Discipliner og langt ud over disse, og han var en i høj Grad samvittighedsfuld Lærer. Hans Forelæsninger udmærkede sig ved Grundighed og Klarhed, og hans medfødte kritiske Sans, der var parret med en stor personlig Elskværdighed, gjorde ham til en ypperlig Leder af de skriftlige theologiske Øvelser ved Universitetet. I kirkelig Henseende var han en udpræget orthodox Lutheraner, der paa alle Punkter hævdede den gammel-lutherske Dogmatiks Bestemmelser over for rationaliserende og spekulative Tendenser hos Kollegerne. Som gammeltestamentlig Theolog var han konservativ, nærmest en Meningsfælle af Hengstenberg, og en afgjort Modstander af den kritiske Retning, der den Gang i Ewald og Hitzig havde betydelige Ordførere. I Litteraturen optraadte han kun sjælden; han var lige saa kritisk over for sig selv som over for andre. Foruden en lille Disputats fra Opholdet paa Borchs Kollegium og et Par Universitetsprogrammer — af hvilke navnlig hans Undersøgelse om det af Cureton udgivne syriske Evangeliehaandskrift (1859) har vundet Fagmænds Paaskjønnelse — har han udgivet en ny Oversættelse af Salmerne (1862) og Profeten Esaias (1865) og haft den væsentligste Del i det Gjennemsyn af den danske Oversættelse af det gamle Testamente, som førte til den reviderede Text, der blev avtoriseret ved kgl. Resolution af 25. April

1871. 1873—74 var han Universitetets Rektor, og da hans Efterfølger, Professor jur. Nellesmann, i Juni 1875 indtraadte i Ministeriet Estrup, fungerede han som Prorektor til Universitetsaarets Udløb. 1878 tildelte Universitetet i Leipzig ham Ærcsdoktorgraden i Theologien, og ved sin Afgang fra Universitetet modtog han Kommandørkorset af Danebrog af 1. Grad.

Efter en lang og trofast Ventetid ægtede han 1858 Edel Kirstine Margrethe Secher (f. 1813), Datter af Jørgen Mørch S. til Skafføgaard, og med hende, der blev en moderlig Veninde for mange af de studerende, førte han et lykkeligt, men barnløst Ægteskab. Kort før hendes Død (1879) opsatte begge Ægtefællerne et Testamente, i Følge hvilket deres efterladte, ikke ubetydelige Formue skulde tilfalde deres Familie, deres Fødesogne (Hvilsager og Store Brøndum) og Universitetet som Legatkapitaler (Fundats i Ministerialtidende 1884, A, S. 37 f.). Det store Bibliothek, han havde samlet, blev testamenteret til Viborg Stiftsbibliothek, af hvilket det udgjør en egen Afdeling.

Det faldt H. vanskelig at opgive den Universitetsvirksomhed, der var bleven ham saa kjær. Selv da han var haardt kuet af legemlig Skrøbelighed, kørte han hver Dag ind til Universitetet og lod sig hjælpe op paa Kathederet for at holde sin Forelæsning, og da han havde besluttet sig til at søge sin Afsked, havde han en klar Følelse af, at hans Liv snart vilde være endt. 7 Uger efter, at han havde opgivet sin Professorvirksomhed, døde han (19. Okt. 1882), savnet af de mange, hvis Hengivenhed han havde vundet ved sit milde Væsen, sin retsindige Tænkemaade og sin hjælpsomme Haand. Universitetets Lærere og Studenter stode hans Hjærte nærmest, men han færdedes ogsaa gjerne uden for den lærde Kreds, alle Vegne skattet for sin bramfrie Jævnhed og sit tørre Lune. Det kongl. Skydeselskab havde saaledes i mange Aar i ham et ivrigt og virksomt Medlem.

Erslew, Forf. Lex. Dagbladet 20. Okt. 1882. V. A. Secher, Meddelelser om Slægten Secher S. 118 f. *Fr. Nielsen.*

Hermansen, Oluf August, f. 1849, Blomster- og Frugtmaler. H., Søn af Tømrer Frederik Salomon H., er født paa Frederiksberg 30. Juli 1849. H. var først Porcellænsmalerlærling hos Bing & Grøndal, men kom 1872 paa Kunstakademiet, hvor han under Professor J. Roeds Vejledning uddannede sig til Maler og fik Akademiets Afgangsbevis som saadan 1876. H., der i flere Aar deko-

rerede Terrakottaarbejder for Ipsens Enke, udstillede første Gang 1874 og har siden været næsten stadig repræsenteret paa de aarlige Udstillinger med smagfuldt arrangerede og dygtig udførte Blomster- og Frugtstykker, blandt hvilke «Roser og andre Blomster i en Vase» (1877) blev belønnet med den Neuhausenske Præmie. 1874 tildeltes ham Akademiets Rejseunderstøttelse til Indlandet, hvorimod Kunstneren aldrig har besøgt Udlandet. H. ægtede 29. Sept. 1871 Marie Nicoline Mathilde Andersen, Datter af Arrestforvarer A. i Helsingø. *H. R. Baumann.*

Herrmannsen, August Nicolai, 1807—54, Læge og Naturforsker, var Søn af nedennævnte Nicolai H. og blev født i Flensborg 24. Marts 1807. Efter at han havde studeret Medicin og Naturvidenskab ved Universitetet i Kiel, promoverede han der 1831. Derefter virkede han i en Aarrække som praktiserende Læge i sin Fødeby og beskæftigede sig samtidig med naturvidenskabelige, især mineralogiske og konkylologiske, Studier. Han modtog senere Ansættelse som Medhjælper ved Kieler-Universitetets zoologiske Musæum og virkede desuden som Privatdocent. Foruden nogle mindre Afhandlinger til forskjellige naturvidenskabelige Tidsskrifter og Disputatsen («Guilielmi Harveii systema generationis») har han udgivet et større, fortjenstfuldt Arbejde: «Indicis generum malaco-zoorum primordia» I—II (Kassel 1846—49). Han døde i Kiel 19. Sept. 1854.

Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex.

Jonas Collin.

Herrmannsen, Nicolai, 1773—1848, Skolemand, er født i Sonderup, Adelby Sogn, 5. Okt. 1773, blev 1793 Skolelærer i St. Mariæ Sogn i Flensborg, hvor han udgav forskjellige Skolebøger. Han nedlagde sit Embede 1845 og døde 3. Nov. 1848. Han var gift med Christine Elisabeth Friedrike f. Møhring.

Lübker u. Schröder, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex. Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex.

S. B. Thrige.

Hersleb, Hans Christopher, 1722—88, Borgmester, Søn af ndfr. nævnte Biskop Peder H., er født 11. Juni 1722 paa Frederiksberg, deponerede i Halle 1739, studerede ved Kjøbenhavns Universitet 1740—43, hvorpaa han blev Sekretær i Kancelliet og Landsdommer i Sjælland 1745, Borgmester i Kjøbenhavn 1754, i hvilket Embede han forblev til sin Død, 22. Febr. 1788, dog ligesom sine Kolleger en Tid afskediget i den Struenseeske Periode. 23. April

1755 ægtede han Cathrine Magdalene Munch, eneste Datter af Etatsraad og Højesteretsassessor Laurids M. H. blev 1747 optaget som Medlem af det kgl. danske Selskab og blev som Vidnesbyrd om Frederik V's Naade mod Selskabet tillige med 3 andre af dets Medlemmer s. A. udnævnt til Justitsraad. Foruden at han forøgede Selskabets Samlinger, udgav han Beskrivelse af Dronning Dorotheas Brudesmykke og andre Antikviteter, der tilhørte Kjøbenhavns Kommune, og Fortegnelse over Dokumenterne i Raadstuearkivet (1786), hvilket Arkiv blev omordnet under hans Tilsyn. En Krønike over kjøbenhavnske Begivenheder, der er af Betydning for hans egen Tids Historie, er udgivet længe efter hans Død i «Nyeste Skilderi for Kjøbenhavn» 1826. 1760—66 var han Medlem af Theaterdirektionen. 1766 blev han Etatsraad, 1775 Konferensraad.

Giessing, Jubel-Lærere II, 2, 260. Werlauff, Det kgl. danske Selskab. Overskou, Den danske Skueplads II.

O. Nielsen.

Hersleb, Jacob Peter, 1716—81, Skolemand, født 23. Juli 1716 i Stod af Forældrene Provst og Sognepræst Jacob H. (f. 15. Dec. 1686 † 14. Okt. 1758) og Inger Marie f. Frost († 1764, begr. 17. Okt.), deponerede fra Throndhjem Skole 1733, blev Magister 1736 og ved sin Farbroder Biskop P. Herslebs Indflydelse allerede 1737 Konrektor i Christiania og 1746 Rektor sammesteds. 1761 blev han virkelig Kancelliraad og 1777 virkelig Justitsraad. Han indtog en Hædersplads i den Række af dygtige og lærde Rektorer, Christiania Skole kunde glæde sig ved i det 18. Aarhundrede, og mange udmærkede Mænd ere blandt hans Dimittender. Man finder de varmeste Udtalelser om ham fra 2 af disse (N. Treschow og J. Rosted), efter at de havde indtaget hans Plads. Han omfattede ogsaa Disciplene med stor Interesse, og bekjendt er hans Ytring til Norges Statholder under en Strid om Disciplenes Rettigheder, da denne havde brugt Udtrykket «saadanne Dreng». H. pegede paa Statholderens Ordensbaand med de Ord: «Af saadanne Dreng gjøre vi saadanne Mænd». Fra hans Haand foreligger kun et Program med Bidrag til Skolens Historie og en Tale ved Arveprins Frederiks Bryllup (Manuskript), hvori han viser sig som ivrig Forkæmper for den gamle Retroenhed og taler haarde Ord om Tilstanden under Struensee. Han døde 2. Dec. 1781. Gift 12. Avg. 1748 med Else Marie f. Arctander (f. 1721 † 16. Jan. 1800), Enke efter hans Formand E. N. Arbien (I, 305).

D. Thrap.

Hersleb, Ole, 1695—1760, Præst, Broder til den ndfr. nævnte Biskop Peder H., er født i Stod i Throndhjem Stift. Han blev 1726 ansat som Præst ved Vartov, og her blev han inddraget i den stærke herrnhutisk-pietistiske Bevægelse i de første Aar af Christian VI's Regering. Han var mere og mere kommet til den Overbevisning, som han delte med alle sine Meningsfæller, at det var Haandspaalæggelsen og Syndsforladelsen i Skriftestolen, der vare Skyld i al den Ligegyldighed og Verdslighed, han mødte i sin Menighed, og som bevirkede, «at Omvendelsens Ord var paa de fleste spildt». Han skrev da 5. Juni 1733 til Kongen og bad ham ikke blot om Fritagelse for selv at forrette Skriftemaalet efter Ritualet, men ogsaa om, at han vilde træffe Foranstaltning til en Forandring af dette, i hvilken Hensigt han lod medfølge en lang Skrivelse med mange Spørgsmaal, som han vilde, at det theologiske Fakultet skulde erklære sig over. Biskop Worm fik derefter Ordre til at kalde H. for sig, afkræve ham Løfte om, at han herefter vilde rette sig efter Kirkens Orden, og, hvis han nægtede dette, strax erklære ham for afsat. H., der allerede nogle Dage i Forvejen var bleven suspenderet og da havde søgt sin Afsked, fik denne paa Mødet hos Biskoppen 25. Juli, og endnu samme Dag udnævntes hans Eftermand. — Naar Kongen gik strængere frem mod H. end mod de andre Præster, der søgte Fritagelse for at sidde i Skriftestolen, har vel Grunden været, at H. ikke nøjedes med at forlange en personlig Begunstigelse, men tillige androg paa en Forandring af Kirkelovene. Om hans senere Liv vides ikke andet, end at han efter et Ophold i Tyskland vendte tilbage til Kjøbenhavn, hvor han døde ~~ugift~~ 1760.

Wiberg, Alm. Præstehist. II, 160.

L. Koch.

Hersleb, Peder, 1689—1757, Biskop. Hans Slægt lader sig føre tilbage til Reformationstiden, da en Korsbroder Jens i Viborg gik over til den lutherske Lære, ægtede en forhenværende Nonne og derefter blev Præst i Herslev og Viuf ved Kolding. Præstekaldet gik i en lang Aarrække i Arv i Slægten, uden at denne dog optog Bynavnet som Slægtnavn, og det er først en yngre Linje, som udvandrede til Norge henimod Midten af det 17. Aarhundrede, der tog Navnet Hersleb til Minde om sin tidligere Hjemstavn. Til denne Linje hørte P. H., der er født 25. Marts 1689 i Stod Præstegaard i Throndhjem Stift og Søn af Præsten Christopher H. og Sophie Borch, en Præstedatter fra Stod. Han gik først i Skole

hjemme og mindedes endnu i sine senere Aar med Taknemmelighed den religiøse Paavirkning, han skyldte sin fromme Moder († 1718). Senere kom han i Throndhjem Skole, hvorfra han blev Student 1703. Efter at have taget Bakkalavrgraden 1704 deltog han i en Række Disputatser og blev til Løn for sin store Flid af Konsistoriet valgt til den første Alumnus i det nylig oprettede Elers' Kollegium (IV, 491). 1707 tog han theologisk Examen og rejste derefter hjem og underviste sine yngre Søkende. Samtidig hermed øvede han sig i at prædike og katekisere, men da han ikke følte sig dygtig eller værdig nok til at varetage en Præstegjerning, turde han ikke foreløbig tage nogen Bestemmelse for Livet, men gav dog sin Fader det Løfte, at han ikke før sit 30. Aar vilde gjøre noget Valg, der kunde afskære ham fra at blive Præst. Han tænkte en Tid paa at vælge den juridiske Bane og at fortsætte sine Studeringer i Udlandet. 1713 fulgte han en yngre Broder til Kjøbenhavn, hvor han deltog i en Disputats og udmærkede sig saaledes, at Konsistoriet tildelte ham Magistergraden som Æresgrad. Paa Forslag af kongl. Konfessionarius P. Jespersen blev han 1714 udnævnt til Feltpræst og trængtes saaledes meget imod sin Vilje ind i gejstlig Virksomhed. Han fulgte derefter Kronprinsens Regiment til Holsten og laa senere med forskjellige Troppeafdelinger i Nordtyskland, hvor han overværede Stralsunds Erobring. Medens han tjente som Feltpræst, fik han stor Øvelse i at prædike paa Tysk, hvilket blev af Betydning for hans senere Forfremmelse, og han maatte ofte prædike for Frederik IV, der den Gang opholdt sig ved Hæren.

1718 blev han uden Ansøgning kaldet til Præst i Gunderslev paa Falster, men allerede samme Aar, da Kongen kom til Nykjøbing, lod han ham prædike for sig og udnævnte ham derefter til Slotspræst paa Frederiksborg og Sognepræst i Hillerød og Herlev, skjønt Embedet ikke var ledigt. Formanden maatte derfor forflyttes til et andet Kald, og H. tiltraadte først Embedet 1719. S. A. ægtede han Bolette Hjort († 1767), en Slægtning og Plejedatter af Konfessionarius P. Jespersen. I de 7 Aar, hvori han virkede i denne Stilling, maatte han ofte prædike for de kongelige Herskaber paa Frederiksborg, Fredensborg og Hirschholm, som oftest paa Tysk. Men 1725 blev han, atter meget imod sit Ønske, forflyttet til Kjøbenhavn som dansk Hofprædikant, blev 1727 Medlem af Missionskollegiet og Meddirektør for Waisenhuset, som han indviede i Foraaret 1728. Kort efter fulgte han Kronprins Christian og Kronprinsesse Sophie Magdalene paa en Baderejse til Carlsbad. Paa

Tilbagereisen traadte de i Forbindelse med flere af de saakaldte «fromme Grevefamilier», ogsaa med Grev Zinzendorf. Under nogle Dages Ophold i det den Gang berømte Halle besøgte de de store pietistiske Stiftelser, Waisenhuset og Pædagogict, og mødtes med Grev Chr. E. Stolberg, der indbød dem til at lægge Rejsen over Wernigerode, hvor de dog kun opholdt sig en Dag. For H.s religiøse Udvikling har denne Rejse vistnok haft stor Betydning. Han havde faaet Lejlighed til at se den tyske Pietisme paa tilstrækkelig nært Hold til at føle sig frastødt af den. Den var allerede den Gang udartet til Separatisme og havde i de Egne, hvor den udfoldede sig under Beskyttelse af det højere tyske Aristokrati, skruet sig ind i Former, der truede med at lægge hele Livet i Spændetroje. Over for disse Misvisninger maatte han med sin sunde, praktiske Sans og sin udprægede Personlighed nødvendigvis tage Afstand.

Da Frederik IV 1730 laa dødssyg i Odense, blev H. kaldt til ham og tjente ham paa hans Dødsleje. Dagen efter Kongens Død, da Christian VI besteg Tronen, var det en af hans første Regeringshandling at afskedige Biskop B. Deichman i Christiania (IV, 237) og udnævne H. til hans Efterfølger. Denne modtog dog Embedet under stor Modstræben. Men Kongen overvandt hans Betæneligheder ved et Magtsprog og forøgede hans aarlige Indtægter med et personligt Tillæg paa 800 Rdl. Han blev dog endnu en Tid i Danmark, da han som Norges øverste Biskop skulde deltage i Kroningen 6. Juni 1731. Hans Virksomhed i det nye Embede blev af stor Betydning for den norske Kirke og fremkaldte en aandelig Vækkelse, som sporedes længe efter hans Tid. I Efteraaret 1737 blev han kaldt tilbage til Danmark, hvor han 27. Okt. udnævntes til Sjællands Biskop. 1738 indviede han Frue Kirke efter Branden. S. A. blev han optaget i General-Kirkeinspektionskollegiet, blev Medlem af Generaldirektionen for de fattiges Væsen, Deputeret for de fransk-tyske reformerte Menigheder og fik desuden mange forskellige Hverv, som stode i fjærn Forbindelse med hans gejstlige Stilling. Han indtraadte ogsaa i Kommissionen for de lærde Skoler og havde en væsentlig Del i den nye Skoleforordning 1739. 4. Sept. 1747 salvede han Frederik V og Dronning Louise og fik Rang med Konferensraader. Paa Grund af Svagelighed fik han 1748 sin Svigersøn Biskop L. Harboe (s. ovfr. S. 86) i Thronhjem udnævnt til sin Medhjælper og Efterfølger. H. døde 4. April 1757 og blev begravet i Holmens Kirkes Kapel.

H. maa nærmest henregnes til de ældre Pietister af A. H. Franckes og Ph. J. Speners Skole, hvis Forkjærlighed for philanthropiske Opgaver han delte. Men i hans Prædikener sporer man dog kun ringe Paavirkning fra denne Side, hvilket er saa meget mærkeligere, som hans vigtigste Virksomhed dog falder i den Periode, hvor den pietistiske Bevægelse naaede sin højeste Blomstring i Danmark. I en Prædiken om «den Kraft, der er i Guds Ord», har han lejlighedsvis udtalt sig om Prædikekunsten. «Det er», siger han, «Kunsten at prædike Guds Ord enfoldig og dog i sin Kraft, Saligheds Vej i sin Sammenhæng, saa enhver kan føle det i sit Hjærte, at han har selv fundet det; at kunne tale fyndig om Guds Riges Hemmelighed og det af Hjærtet, saa det kan gaa til Hjærterne, dertil fordres Følelse og Erfarenhed.» Og denne Kunst forstod han selv at øve. For sin Samtid stod han som et Mønster paa Veltalenhed. Suhm, der havde hørt ham, siger: «H. besad en ugemen legemlig Veltalenhed, saa mig synes deri aldrig at have set eller hørt hans Lige». Trangen til at høre ham var saa stor, at skjønt Vagten for Kirkedøren blev fordoblet, naar han skulde prædike, kunde den dog næppe holde den indstrømmende Mængde tilbage. Man bar ogsaa gjerne over med, at han prædikede langt ud over den fastsatte Tid; thi det maa tilføjes, at han havde ondt ved at begrænse sig. Han kunde til sine Tider i mærkelig faa Ord stille Tanker og Begreber klart og tydelig frem, ofte med et Vid og Lune, der mindede om hans store samtidige: Holberg. Men til andre Tider kunde han blive staaende ved en Lignelse, som han førte ud i de mindste Enkeltheder, indtil han endte i stor Uklarhed. Men en vækkende Betydning maa han have haft. Derom vidnede Breve til ham fra Tyskland, Trankebar og Batavia med Tak for den Opbyggelse, hans Prædikener havde bragt. Iblandt disse maa især fremhæves: «Livets Ord udi Dødens Stund» (1729), «Prædikener over adskillige Søndags- og andre Texter» (1741), «Offentlige Taler ved Kirke-, Biske- og Præstevielser» («I ere Jordens Salt») (1740—56). En Samling af hans opbyggelige Taler udkom paa Tysk i 12 Bind (1743—57). Iblandt hans Skrifter maa ogsaa nævnes: «Guds Børns daglige Adgang til Naadestolen» (1748), en Bønnebog, der endnu læses af Almuen, især i Norge og Sverige. Endnu maa tilføjes, at H. var en kundskabsrig Mand, der fulgte godt med sin Tid. Han havde stor Indsigt i Fædrelandets Historie og opmuntrede til Udgivelsen af historiske Skrifter. Det skyldes ogsaa ham, at mange gamle Dokumenter fra Præste- og Kirke-

arkiver ere blevne bevarede. Naturvidenskabelige Skrifter læste han med stor Lyst. Han havde selv en Naturaliesamling, og til Mønter havde han stort Kjendskab.

Det er nødvendigt at fremhæve H.s Betydning som Prædikant, fordi den alt for hurtig blev glemt. Bastholm med sin «gejstlige Talekunst» og hele den rationalistiske Retning fremtraadte saa nær op efter hans Tid, at han blev stillet i Skygge derved. Dersom man nu vil sammenstille Bastholms og H.s Prædikener, vil man, naar Spørgsmaalet gjælder kristelig Inderlighed og Dybde, ikke være i Tvivl om, til hvilken Side Vægtskaalen maa synke. Men paa et andet Omraade har H. endnu større Betydning. Som praktisk Embedsmand og som gejstlig Tilsynsmand er han en af de mest fremragende, som den dansk-norske Kirke har at opvise. Allerede kort efter, at han var bleven Præst i Hillerød og Herlev, sporer man en Virksomhed af indgribende Betydning. Hans Forslag til Oprettelsen af en Skole for Bønderbørn i Herlev henledte Regeringens Opmærksomhed paa de uheldige Skoleforhold paa Landet og gav Stødet til Oprettelsen af de 240 Skoler paa Rytterdistrikterne, og hans Plan om Indretning af Fattighuse paa Landet fremkaldte Oprettelsen af Hospitalet i Hillerød, hvortil Frederik IV gav 24000 Rdl. Men langt større Betydning fik han i sin Virksomhed som Biskop over Akershus Stift, hvor han bragte Kirkevæsenet ind i en hel ny Gænge og ved en vel gennemført Forretningsgang nødte sine Embedsbrødre til en samvittighedsfuld Opfyldelse af deres Embedspligter. Han fordrede Katekisation i Kirker og Skoler og gav selv en praktisk Vejledning til dens Gjennemførelse. Han drev stærkt paa Husbesøg, og Konfirmationen var indført i hans Stift 2 Aar, førend den kongl. Forordning om dens Indførelse udkom. Han indgav ogsaa til Regeringen et Forslag til en Ritualforandring, nærmest med Hensyn til Skriftemaal og Absolution. Han sørgede for Oprettelsen af Hospitaler, Arbejdshuse, Enkekasser osv., og de Stiftelser, der stode under hans Tilsyn, sikrede han ved nye Fundatser. Han gennemførte en stræng Regnskabsforelse i Stiftsmidlernes Forvaltning og hævede derved en Uorden, der havde hersket i 18 Aar, hvori ingen Regnskabsrevision havde fundet Sted. Han holdt Dagbog over sin Virksomhed og lod ikke uden stor Selvbebrejdelse nogen indgaaet Forespørgsel henligge ubesvaret Dagen over. Den samme udstrakte Virksomhed udfoldede han, efter at han var vendt tilbage til Danmark som Sjællands Biskop. Men i dette sit sidste Embede maatte han dog

arbejde under Forhold, der vare lidet tilfredsstillende for ham. Han var en praktisk Mand med et sundt Blik paa Livet og havde et mærkeligt Greb paa at oprede en Sag og lægge den saaledes til rette, at den lod sig gennemføre uden Vanskeligheder. Han var vant til at gribe hurtig ind, og han taalte intet Omsvøb. Der var noget af en Jurist i ham, og de Fundatser, han har udarbejdet for Stiftelser, der stode under hans Tilsyn, vække endnu Beundring og vidne baade om Omblæk og Fremsyn. Men han følte sig i høj Grad hemmet af General-Kirkeinspektionskollegiet, der paa mange Maader indskrænkede Biskoppernes Selvstændighed. Han blev selv optaget i Kollegiet, som han siger, «for Skams Skyld», fordi man ikke godt kunde udelukke Sjællands Biskop. Da man roste ham for den gode Orden og Skik, han havde gennemført i Akershus Stift, svarede et af Kollegiets Medlemmer: «Lad ham kun komme her, vi skal nok holde ham saa varm, at han ikke mange Spring skal gjøre». Dette lykkedes ogsaa. Han stod i Kollegiet ene over for et tætsluttet Flertal, der desuden ofte brugte Tiden, medens han var fraværende paa Visitatsrejser, til at tage Beslutninger, som han ikke kunde godkjende, men han havde dog undertiden Indflydelse nok til at kunne omstøde dem, naar han vendte tilbage. Han omtaler Kollegiet med stor Bitterhed, og efter Frederik V's Tronbestigelse indsendte han et Forslag om dets Ophævelse, der dog ikke blev taget til Følge.

H. har holdt Dagbog fra sin tidlige Ungdom til sine sidste Aar. Efter de Uddrag, man kjender af den, maa man have Grund til at forudsætte, at den fortjener at udgives, dersom den ellers endnu er bevaret.

Zwergius, Siellandske Clerisie S. 381 ff. J. P. Anchersen og L. Harboe, Tvende Lovtaler over P. Hersleb, ved N. Rønning. Møller, Theolog. Bibl. V, 146 ff. Theolog. Tidsskr. f. d. evang.-luth. Kirke i Norge VIII, 1 ff.

S. M. Gjellerup.

Hersleb, Svend Borchmann, 1784—1836, Theolog, fødtes 7. Marts 1784 paa Nord-Herrø (Helgeland), hvor Faderen, Jørgen Sverdrup H. (f. 13. Sept. 1748 † 10. Nov. 1819), var Ejer af betydeligt Jordegods. Moderen hed Anna Lydia f. Borchmann (f. 1741 † 1. Dec. 1786). Indtil hans 10. Aar tog Farmoderen, Provstinde Maren H., f. Sverdrup, sig af hans Opdragelse. Hun holdt ham til Bogen, navnlig til gudelig Læsning, og han skal have læst Bibelen flere Gange igjennem inden hendes Død (1794). 12 Aar gammel blev han sendt til Præsten Anton Schnabel paa Alstadvov, kom

fra ham i Throndhjem Skole, hvor han blev Student 1802, tog 1803 Examen philol., 1804 Examen philos. og 1807 Examen theol., samtlige med Udmærkelse. Efter Moldenhawers Ønske blev han strax efter ansat som Inspektør paa det kongelige Bibliotheks Læsesal og var med Werlauff, Molbech og Widerøe der tilstede i Bombardementsnætterne som den roligste og mest resignerede af dem alle. Man tilbød ham 200 Rdl. aarlig Understøttelse til Forberedelse for en theologisk Professorpost, men han afslog det, da han kunde hjælpe sig selv. 1808 blev han Lærer i Religion og 1810 Adjunkt ved Metropolitanskolen, hvor han var meget elsket af Medlærere og Disciple. Flere af disse, der bleve fremragende Mænd, have med Varme udtalt sig om hans udmærkede Lærerdygtighed og opofrende Iver for deres Vel. Før han drog her fra kunde han ogsaa i sin Bibelhistorie, udmærket ved klart Sprog og tro Fremstilling, skjænke den danske og norske Skole en af de skønneste Gaver, den har ejet i det 19. Aarhundrede, og den blev ogsaa almindelig benyttet lige til dets Midte. Denne Bog, hvis Fortale er dateret 12. Sept. 1812, blev H.s Farvel til Danmark, da han 16. Jan. 1813 blev udnævnt til Lektor i Theologi og Hebraisk ved Universitetet i Christiania. Han paatog sig tillige — uden Godtgjørelse — at være Universitetets Sekretær indtil 3. Juni 1814, da Christian Frederik udnævnte ham til Professor. Som saadan arbejdede han med utrættelig Flid til største Velsignelse for den norske Kirke til sin Død, 12. Sept. 1836.

Det var en stor Opgave, som forelaa den første theologiske Lærer ved det norske Universitet. Som Videnskabsmand stod han ensom i et fattigt Land. Endnu et Aar efter sin Udnævnelse fortæller han, at han kun havde 7 Bøger med fra Kjøbenhavn. Der var intet Universitetsbibliothek, og kun i Latinskolen fandt han nogle Hjælpemidler. Han maa have staaet uvis ved Anlægget af sin Virksomhed, men han var en energisk Mand, der snart fandt sig til rette. 1814 fik han sin Ven S. J. Stenersen til Kollega, og med denne delte han nu Arbejdet saaledes, at han selv beholdt den gammeltestamentlige og den systematiske Theologi. Han drev sin Gjerning med en overordentlig Flid, og det ses, at han har fortolket mere end Halvdelen af det gamle Testamentes Bøger, hvorhos der fra hans Haand foreligger Fremstillinger af Dogmatik, Ethik, Apologetik, naturlig Theologi, Gamle og Nye Testamentes Indledning. Hans Forelæsninger vare udarbejdede — de fleste paa glimrende Latin — saaledes, at de kunde trykkes med det samme,

men som theologisk Forfatter optraadte han aldrig, rimeligvis fordi han stillede alt for store Fordringer til sig selv. Opdragen i den gamle Bibeltro og udviklet i en inderlig Higen efter Sandheden kom H. til Kjøbenhavn i en Tid, da Rationalismen havde naaet sit Højdepunkt og holdt paa at brydes. Den kunde aldrig tiltrække en Natur som H., og medens han sluttede sig til sin Lærer P. E. Müller, udviklede han sig selvstændig til en Bibeltheolog, der fulgte den gamle kirkelige Retning. Han var kommen til Hvile i denne, da han 1808—11 paa Valkendorfs Kollegium levede i det fortroligste Venskab med Grundtvig, en Forbindelse, der visselig har været af megen Betydning for ham som Grundlægger af det theologiske Studium i Norge. Som saadan blev han tro i den Gjerning at lede de vordende Præster til Erkjendelse af den kristelige Sandhed paa den lutherske Bekjendelses Grund, om han end kunde være usikker paa enkelte Punkter, f. Ex. i Nadverlæren, men han var udelukkende Theolog og antoges — maaske ikke med Uret — at overvurdere theologisk Lærdom. Hans Liv var delt mellem Studerekammeret og Høresalen. Han har aldrig betraadt en Prædikestol, og hans Interesse kunde aldrig bindes til Menighedslivet, dets Udvikling og Krav, uden hvor disse kom i direkte Berøring med det videnskabelige. Han var saaledes en af det norske Bibelselskabs Stiftere, forfattede Indbydelsen til dets Oprettelse 1816, var Medlem af dets Centralkomité til sin Død, skrev i mange Aar dets Beretninger og gjorde sig meget fortjent ved en Revision af det nye Testamentes Oversættelse (1830). Her maa ogsaa nævnes, hvad han udrettede for Almueskolen, i det han som Stortingsmand og Formand i Kirkekomiteen 1827 blev Forfatter af den i dette Aar udkomne Lov, der satte Landets Skolevæsen paa en ny Fod. Man overraskes ved det praktiske Blik og det Kjendskab til Folkets Krav rundt om i Landet, den indesluttede lærde lægger for Dagen i sin Indstilling. 1832 udgav han en Bibelhistorie for Almueskolen, der fik megen Udbredelse og udkom i mange Oplag, uagtet den i praktisk Brugbarhed ikke kunde maale sig med den af W. A. Wexels 1830 udgivne Bog. Det er efter dette forstaaeligt, at H. ikke kunde følge sin Ven Grundtvig i hans Udvikling, og at han — mere og mere befæstet i sit supranaturalistiske Standpunkt — under Kirkekampen 1825 og senere nærmest maatte regnes til hans Modstandere, om han end var uden for al Polemik.

H. havde som Student ved Siden af Theologien med Iver dyrket Nordens Historie og havde paa dette Felt megen Kundskab.

I de urolige Aar, hvori hans Embedsgjerning i Norge begyndte, blev han stærkt dragen af den patriotiske Bevægelse. Sommeren 1814 tilbragte han hos sin Familie i Nordland, men han var i Christiania, da det overordentlige Storting var samlet, og udtalte sig med Styrke for sine Venner mod enhver Forbindelse med Sverige. Sin Kjærlighed til Danmark svigtede han aldrig, og denne har vel ikke mindre end hans Følelse for Norges Hæder bragt ham til offentlig at bekæmpe N. Wergelands bekjendte Skrift «Danmarks politiske Forbrydelser mod Norge» (1816). Ellers stod ikke hans Hu til det politiske Liv og Dagens Strid, men kun til Studier og Stilhed. Det var ikke ofte, man fik ham draget ud af denne, som i 1818, da han repræsenterede Universitetet ved Carl Johans Krøning, og 1827, da Christianias Borgere valgte ham til Stortingsmand. Til Biskop vilde Regeringen 1832 have gjort ham, men dertil fandt han sig aldeles uskikket. Hans Dage gik hen i fuldstændig Regelmæssighed, og han, der altid forblev ugift, indrettede sin Levemaade til det sidste ganske paa Studentervis. Sine overskydende Indtægter gav han til fattige, der hver Maanedsdag i Skarer ventede ved hans Dør. Mangen fattig Student har ogsaa nydt godt af hans Velgjørenhed, men han stillede sig ellers ikke i noget personligt Forhold til sine Disciple. Han var i sit Væsen meget reserveret, og hans høje, ærefrygtindgydende Skikkelse holdt Ungdommen paa Afstand, medens den vidste at skatte hans Værd og omfattede ham med den inderligste Kjærlighed. Efter sit hele Anlæg maatte han over for Livets Bevægelser omkring ham væsentlig blive en stille Betragter, men han blev dog ikke fremmed for dem. Ved Rosing og Schwartz havde han faaet en Interesse for Theatret, som han længe beholdt, og i sine Kollegers Selskaber kom han gjerne.

Hans Dod efter en smertefuld Sygdom vakte dyb Sorg i vide Kredse. Man havde en Følelse af, at en af Norges ypperste Mænd var kaldt bort, og en taknemmelig Efterslægt tør maaske aflægge det Vidnesbyrd, at ingen enkelt Mand i det 19. Aarhundredes første Halvdel har øvet en saa stor Indflydelse paa Kirke- og Menighedslivet i Norge som han.

S. B. Hersleb. Mindekrands fra hans sørgende Disciple, Chra. 1836. Wexels, Tidsskr. f. Kirkekronike og Theologi III, 271. Pavels, Dagbogsoptegn. 1815 - 16, fl. St. Halvorsen, Norsk Forf. Lex. *D. Thrap.*

Hertel, Christian Vest, 1748—1817, Præst, historisk Forfatter, er født 1. Maj 1748 i Vester Mariæ Sogn paa Bornholm, hvor hans

Fader, Samuel H., da var Degn; hans Moder var Margrethe Elisabeth f. Sode. Han blev Student fra Aarhus 1769. Han dyrkede saa ivrig Litteraturhistorien, at han nær havde opgivet Theologien, men 1774 tog han dog Attestats. Efter et Par Aar at have været Amanuensis hos Stiftsprovst Monrad i Aarhus var han Fredagsprædikant i vor Frelsers Kirke paa Christianshavn og var samtidig Huslærer hos Bogtrykker Berling. 1784 blev han Præst ved Frederiks Hospital og giftede sig s. A. med Mette Kirstine Riise († 6. Maj 1838), en Præstedatter fra Nimtofte. 1789 kaldtes han til Præst i Ørslev, 1798 til resid. Kapellan ved Aarhus Domkirke og 1811 til Øster Tørslev, da de dyre Tider ikke gave tilstrækkeligt Udkomme i det ham saa kjære Aarhus. H. har i Tidsskrifter meddelt en Del Afhandlinger, der ere af mindre Betydning; derimod udgav han 1809—11 «Forsøg til en antikvarisk-historisk Beskrivelse over Aarhus Dom- og Kathedralkirke», der er et med stor Flid samlet Arbejde med righoldige Oplysninger i mange Retninger. Han ender det vemodig med, at hans næste Arbejde skal være en Avktionskatalog over hans i bedre Tider samlede Bøger, Skilderier og Kobbere. H. døde 9. Juli 1817.

Erslew, Forf. Lex.

O. Nielsen.

Hertel, Harald Christian, 1827—81, Officer, er født 29. April 1827 paa Christiansborg Slot, hvor Faderen, Kapitajn Frederik Christian H., boede som Chef for Artilleriets Staldetat. Moderen hed Charlotte Hedevig f. Engberg, adopt. Thomsen. I 1846 kom H. ind paa Højskolen, men Krigen 1848 afbrød Studierne, og han kom til Tjeneste ved 1. Artilleriregiment for at blive praktisk uddannet samt blev Sekondlieutenant med Aldersorden fra 1846. Først i 1849 sendtes han til Krigsskuepladsen og deltog i Fredericias Forsvar samt i Slaget 6. Juli med Batteriet Mossin. Han udnævntes s. A. til Premierlieutenant og var dernæst med i Slaget ved Isted. Efter Krigen var han fra 1853—57 tjenestgjørende ved 2. Artilleriregiment i Rensborg, gennemgik i 1855 Pontonnerskolen og udnævntes i 1860 til Kapitajn. Ved Mobiliseringen 1863 ansattes H. som Chef for 6. Fæstningskompagni og fik strax Lejlighed til at udmærke sig ved Mysunde 2. Febr. I Skansen b blev det rettende Nummer ved den mest udsatte Kanon flere Gange bortskudt; Lieutenant Klubien forsøgte derpaa at rette, men faldt ligeledes, hvorefter H. personlig traadte til og fik Kanonen rettet. Ogsaa ved Dybbøls Forsvar, hvorunder han med 2 andre Kapitajner skiftedes til at have Befaling

over Artilleriet i Skanserne, lagde han stort personligt Mod og Dygtighed for Dagen. Ved Preussernes Overgang til Als deltog han i Kampen som kommanderende over Batterierne ved Sønderborg. I 1866 blev H. Skoleofficer ved den kgl. militære Højskole (fra 1868 Officersskolen), indtil han i 1870 kom til 2. Artilleriregiment som Chef for 8. Batteri. Udnævnt til Oberst i 1879 ansattes han som Chef for 2. Artilleribataillon, næste Aar som Chef for Trænafdelingen, men døde 12. Jan. 1881. — H. ægteviedes 25. Febr. 1852 til Vilhelmine Hertel, Søster til nedennævnte Ludv. Vilh. H. 23. Dec. 1863 viedes han til Michelli Elisabeth Thomsen, Datter af Regimentskvartermester T. i Helsingør. *P. N. Nieuwenhuis.*

Hertel, Jørgen Valdemar Torben, f. 1831, Landøkonom. V. H., Broder til ovennævnte Har. Chr. H., fødtes i Kjøbenhavn 13. Maj 1831, tog 1849 Adgangsexamen til den polytekniske Lærestanstalt og 1850 dansk-juridisk Examen. 1851 gik han til Landvæsenet og ejede 1855—66 Gaarden Store Ravnholt i Vendsyssel. 1864 flyttede han til Kjøbenhavn og knyttedes til «Ugeskrift for Landmænd», hvis Redaktør han blev 1866, og som han ledede i 24 Aar, indtil 1. Jan. 1890, dels alene, dels i Forening med forskellige andre. Hans Redaktørvirksomhed faldt i en Periode, hvori Landbruget undergik en mægtig Udvikling, og i hele denne Bevægelse kom «Ugeskrift for Landmænd» til at spille en stor Rolle som Budbringer om Fremskridtet i Ind- og Udland og som det Organ, hvori de udmærkede videnskabelige og tekniske Kræfter, der arbejdede i Landbrugets Tjeneste, meddelte sig til Landmændene. Med Omhu og Kyndighed sigtede han det rige Stof og naaede ved sit sunde og sobre Syn paa Forholdene at fæstne og øge Ugeskriftets Indflydelse. For den mindre Jordbruger udgav han 1866—74 «Dansk Landbotidende», og han har forfattet «Farvetabeller over forskellige Afgrøders og Gødningstoffers Indhold af Kvælstof, Fosforsyre og Kali» (1872) samt deltaget i Oversættelsen af «Kortfattet Gødningslære og Landbrugsstatik» af E. Heiden og «Kvægets hensigtsmæssigste Ernæring» af J. Kühn (begge 1874). — 1889 ansattes H. som Kasserer og Bibliothekar ved det kgl. danske Landhusholdnings-selskab, 1892 udnævntes han til Justitsraad. Han ægtede 20. Sept. 1856 Ida Sophie Hertel (f. 9. Juni 1831), Datter af daværende Forpagter paa Vemmetofte Peter H. *A. Bing.*

Hertel, Ludvig Vilhelm, f. 1844, Præst. H. blev født 27. Marts 1844 i Moltrup ved Haderslev; hans Fader, Præsten

Hans Vilhelm H., var en af den danske Sags trofaste Forkæmpere i Sønderjylland; hans Moder, Louise Cathinca f. v. Westen, døde faa Dage efter hans Fødsel. Han blev Student 1864 og theol. Kandidat 1872. S. A. ansattes han som Kommunalærer i Kolding; Aaret efter blev han personel Kapellan, først i Tværsted ved Hjørring, senere i Sest ved Kolding. 1877—79 var han Hjælpepræst paa forskjellige Steder, derefter Sognepræst i Vejerslev og Blidstrup paa Mors, senere (1884) i Sønder Vissing og Vørladegaard, hvorfra han 1888 forflyttedes til sit nuværende Embede, Brænderup og Ore paa Fyn. H., der selv tilhører den grundtvigske Retning, men altid har kunnet arbejde sammen med Mænd fra andre Sider, er især kjendt som en af Santhalmissionens mest nidkjære Forkæmpere her i Danmark. Som ung Præst (i 1876) traf han Børresen (III, 327) og modtog af dennes ejendommelige Personlighed et stærkt og blivende Indtryk. Af forskjellige Komiteer til Santhalmissionens Fremme har han været Medlem og taget virksom Del i deres Arbejde. Fra 1880 har han udgivet denne Missions Maanedsskrift, «Dahkwala», ligesom han i flere Skrifter har skildret dens Historie («Indisk Hjemmission blandt Santhalerne», 1877; «Den nordiske Santhalmission, historisk fremstillet», 1884; «Før og nu, Guds Gjerninger i Santhalistan i 25 Aar», 1892). — I 1879 ægtede han Thomine Ludovica Husum, Datter af Pastor Peter Laurentius H. i Tranebjærg.

Dahkwala 1880—92. Elvius, Danmarks Præstehist. 1869—84 S. 594. 690.
V. Schousboe.

Hertel, Niels Theodor Axel, f. 1840, Læge. A. H. er en Broder til ovennævnte Har. Chr. og Jørg. Vald. Torb. H. og fødtes i Kjøbenhavn 1. Juni 1840. Dimitteret fra det v. Westenske Institut 1858 studerede han Medicin, var Underlæge i Krigen 1864 og tog 1865 Lægeexamen. Efter at have været Kandidat paa Kommunehospitalet foretog han 1868—69 en Studierejse, blev ved sin Hjemkomst Reserve-læge ved Kommunehospitalets 4. Afdeling og 1872 Kommunalæge i Kjøbenhavn. Senere dyrkede han særlig Skolehygiejne, offentliggjorde i 1881 et omfattende Arbejde om Sundhedsforholdene i de højere Dreng- og Pigeskoler i Kjøbenhavn, blev i 1882 Medlem af den nedsatte Kommission til Undersøgelse af Skolernes Sundhedsforhold, foretog i den følgende Tid flere Udenlandsrejser til videre Studier af Spørgsmaalet og udgav i 1886 sammen med Professor Drachmann en «Sundhedslære». Skolegymnastikken har han særlig draget ind

under sine Undersøgelser, og gjentagne Gange har han været Medlem af Kommissioner til Reformer paa dette Omraade. — 1874 ægtede han Signe Charlotte Jensen, Datter af Proprietær, Cand. jur. Carl Henrik Jacob J. paa Fredsholm ved Nakskov.

Carøe og Selmer, Den danske Lægestand, 6. Udg.

Jul. Petersen.

Hertz, Birgitte Cathrine, † 1824, s. Boye (II, 569).

Hertz, Christian, 1765—1810, Forfatter, var ældste Søn af kgl. Skovrider Herman H. († 1775) og Salmedigterinden Birgitte Cathrine f. Johannissen (II, 569) og blev født 21. Marts 1765 i Skovhuse i Øster Egesborg Sogn ved Vordingborg. Ved Faderens Død kom H. tillige med sin yngre Broder, den senere Biskop J. M. H. (s. ndfr.), i Helsingørs Skole; men da Moderen giftede sig med Toldkontrollør Hans Boye i Kjøbenhavn, bleve Brødrene flyttede til Metropolitanskolen og dimitteredes der fra 1784. H. levede et lystigt, men tillige ryggesløst Studenterliv, hvorved han tidlig nedbrød sit Helbred. Hans Attraa var at komme til Theatret, men Moderen modsatte sig bestemt dette Ønske. Allerede før han blev Student, udgav han under Pseudonymet «Jeppe Jepsen» «Rejsen til Helicon, et Heltedigt i 4 Sange» (1782), et satirisk Digt om en Degns Fataliteter, skrevet med Lune og Vid i godt formede Vers. Sammen med J. Werfel og sin Broder paabegyndte han 1784 «Det muntre Bibliothek for begge Kjøen», som dog kun fristede en kort Tilværelse og udkom hæftevis meget uregelmæssig; det indeholdt nogle ubetydelige Rimerier og en Del slette og utiladelig afhjaskede Oversættelser. Endelig naæde H. 1800 at tage Attestats med ringeste Karakter (2 Aar i Forvejen var han bleven rejseret); han prædikede for Dimis 1802. S. A. udgav han igjen et Digt i 4 Sange; men denne Gang var det «Søslaget paa Reden», der havde stemt hans Lyre i de højtideligste Toner. 1804 blev han Klokke ved Roskilde Domkirke og giftede sig nu med sin mangeaarige forlovede, Sylvia Molberg († 1824). Selv var han aldeles ude af Stand til at røgte sin Gjerning; den blev besørget af hans dygtige, men forfaldne Hustru. Han døde i Juni 1810. I Familien Hertz har der levet en apokryf Tradition om, at H. skulde kunne gjøre Chr. Olufsen Forfatterskabet til Lystspillet «Gulddaasen» stridig, og siden 1878 har der med denne Familietradition som Udgangspunkt i Pressen været ført en ivrig Debat derom.

Nyerup, Lit. Lex. J. Steenstrup, Fra Fortid og Nutid S. 257 ff. C. Behrens, Forfatterskabet til «Gulddaasen», 1892. Museum 1891, I, 105 f. *A. Jantzen.*

Hertz, Christian Adolph, 1824—82, Forfatter, Søn af nedennævnte Herman Adolph H., blev født i Kalundborg 16. Sept. 1824. For at tilfredsstille hans Hang til Musik blev han sat i Instrumentmagerlære hos C. Hornung i Slagelse, hvor han gjorde sit Svendestykke; men ham, der var udgaaet fra et dannet Hjem, behagede denne Virksomhed ikke i Længden, og da han ved Udgivelsen af et Par Hæfter Sange og Duetter havde røbet Talent for Komposition, fik han 1852 Lov af Faderen til at opholde sig et Aars Tid i Leipzig for at studere Musik, hvorefter han ernærede sig i Kjøbenhavn som Musiklærer og Litterat, særlig som Oversætter af Musiktekster. I sidstnævnte Egenskab kom hans musikalske Dannelse, Smag og gode Forstaaelse af Textens Sangbarhed ham udmærket til Nytte, og han har ved sine Oversættelser af de Wagnerske Sangdramer «Lohengrin» (1870), «Mestersangerne» (1872) og «Tannhäuser» (1875) samt ved Udgivelsen af et Par Smaaskrifter om Wagner og «Fremtidsmusikken» (1867) bidraget meget til at gjøre denne Operaens Reformator bekjendt her i Landet. Foruden flere andre Oversættelser for det kgl. Theater, som Glucks «Iphigenia i Aulis» (1861), Gounods «Faust» (1864) osv., har han skrevet et originalt Lystspil i 3 Akter, «Student og Komediant» (opført 1877), og forfattet Texten til N. W. Gades ufuldendte Opera «Judith». Kæmpende med Sygelighed og smaa Kaar døde Ad. H. i Kjøbenhavn 2. Avg. 1882, et Fjerdingaar efter at have opnaaet at blive ansat som fast Theateroversætter. Hans Enke, Julie Vilhelmine f. Holm, en Fiskerdatter fra Bornholm, hvem han havde ægtet 2. Nov. 1867, overlever ham.

Erslew, Forf. Lex.

S. A. E. Hagen.

Hertz, Christian Ehlers, 1795—1866, Borgmester, juridisk Forfatter, Søn af nedennævnte Biskop Jens Michael H., fødtes i Nørhaa Præstegaard, Aalborg Stift, 28. Marts 1795 og blev Student 1812. Derefter gik han den militære Vej og blev 1813 Sekondlieutenant ved Kongens Regiment, hvorpaa han 1814—22 gjorde Tjeneste i Ingeniørkorpset. 1819 tog han juridisk Embedsexamen, og 1822 blev han Premierlieutenant. S. A. udnævntes han til Byfoged og Byskriver i ~~Å~~ Ålborg, forflyttedes der fra 1829 til Embedet som Herredsfoged og Skriver i Nørre og Bølling Herreder og 1842 til Embedet som Byfoged og Byskriver i Frederikssund samt Herredsfoged og Skriver i Horns Herred. 1848 blev han Borgmester og Avktionsdirektør i Aarhus, og 1864 udnævntes han til Konferens-

raad. 1858—61 deltog han som Rigsdagsmand i det politiske Liv, men indtog ikke nogen fremragende Plads i dette. 14. Jan. 1866 døde han i Aarhus. Han var gift med Kirstine Inger Sophie f. Kornerup, Datter af Sportelkasserer, Kammerraad Frederik K. og Maren (Marie) f. Tolberg. — H. roses som en hæderlig og redelig Karakter og som en virksom Embedsmand. Navnlig indlagde han sig Fortjeneste af de kommunale Forhold i Aarhus, og hans Optræden under den fjendtlige Okkupation 1864 vandt megen Anerkjendelse. Hans «Bemærkninger til Kong Christian V's danske Lov, hentede fra den senere Lovgivning, Kollegieresolutioner og Skrivelser samt lovkyndiges Skrifter» (1838—43) og «Overdomstolenes Anvendelse og Fortolkning af en Del Lovsteder og Forordninger» (1852—61) ere flittige Samlerarbejder, der benyttedes meget og gjorde god Tjeneste, navnlig indtil Repholtz havde udarbejdet Realregistre til Domsamlingerne.

Erslew, Forf. Lex. Aarhus Stiftstidende 1866, Nr. 13. *Jul. Lassen.*

Hertz, Henrik, 1798—1870, Digter. Hans Forældre vare Philip H., først Kjøbmand, senere Bagermester i Kjøbenhavn, og Beline f. Salomonsen; Faderen døde, da Sønnen kun var 1½ Aar gammel, og Moderen overtog med stor Dygtighed og tilsvarende Fremgang Driften af Bageriet. «Efter de Oplysninger, jeg har kunnet indhente», hedder det i et egenhændigt biografisk Udkast af H., blev han født 25. Avg. 1798 i Kjøbenhavn. Allerede i sit 4. Aar faldt han i en farlig og langvarig Sygdom, der truede med at gjøre en hurtig Ende paa hans Liv og til sidst opløste sig i to Forhærdelser, en paa hver Side af Halsen. En Operation ansaas for nødvendig, men tillige for livsfarlig. Omsider besluttede en af de behandlende Læger — om det var Winsløw eller Stebuss, erindrer H. ikke med Sikkerhed — sig til at bruge Kniven; men i den visse Forventning, at Patienten faa Øjeblikke efter vilde opgive Aanden, tog han strax efter Operationen Hat og Stok og gik sin Vej uden engang at anordne den videre Behandlingsmaade. Operationen lykkedes imidlertid, H. kom sig, men vedblev i sine tidligere Aar som Følge af Sygdommen at være et skrøbeligt Væsen, paa hvis Nerver en Mængde Ting, Børn ellers ikke agte paa, gjorde et smerteligt Indtryk; han kunde saaledes ikke taale at se sin Moder vinde Garn og græd, naar hun sang, eller naar Lirekassen spillede uden for Gadedøren om Aftenen.

Det gode og lykkelige Barndomshjems Velstand gik til Grunde

i Bombardementet 1807. Moderens Bagergaard, der vendte ud mod Klosterstræde, Graabrødrestræde og Ulfeldts Plads, nedbrændte, og kun lidet af Indboet reddedes; samme Skæbne ramte en Bagergaard i Skindergade, som den ældste af Sønnerne havde kjøbt Aaret i Forvejen. Han var nær ved at gaa fra Vid og Sans af Fortvivlelse over sit Tab og døde Aaret efter. Moderen bar sin Hjemfølgelse med større Fatning trods de fortrykte Kaar, hun maatte leve under i Resten af sit Liv. Den næstældste af Sønnerne, Salomon Sylvester H. (f. 1792), senere bekjendt som Udgiver af «Vejle Amtsavis» og udrustet med nogen digterisk Begavelse, fuldendte sine Artiumsstudier 1809. Han forberedte sin yngste Broder til Optagelse i Metropolitanskolen og vejledede ham samtidig med Hensyn til Valget af den Underholdningslektur, som H.s stadig voxende Læselyst eller snarere Læsegraadighed fordrede for at mættes, saa at han, foruden en Utallighed af Romaner, gjorde Bekjendtskab med største Delen af de bedste danske og tyske Digterværker. 13 Aar gammel kom H. i Latinskolen og mindedes senere med Taknemmelighed den Undervisning, han nød der af duelige og humane Lærere, mest dog den Omhu, hvormed det danske Sprog, ved forskjellige af Rektor foranstaltede Øvelser, blev dyrket allerede fra de nederste Klasser. Da H.s Moder døde 1814, var det tvivlsomt, om den forældreløse Dreng vilde have kunnet fortsætte Studierne, hvis ikke saa mange Begavelsers redbonne Hjælper i de Dage, daværende Grosserer, senere Redaktør af «Berlingske Tidende», M. L. Nathanson, havde taget sig af ham og tilsagt ham sin Støtte. I hans velhavende og højt dannede Hus blev H. en daglig Gæst og traf der mange af Tidens fremragende Mænd. 1817 blev han Student og tog Aaret derpaa den filosofiske Examen. Uden Lyst og uden Følelsen af et indre Kald dertil valgte H. Jurisprudensen til Studium, men det gik kun smaat og trangt med Arbejdet; historisk og æsthetisk Læsning samt poetiske Sysler gjorde store Lakuner i det, og en Omvexling i hans Velgjørers Formuesomstændigheder tvang ham til at anvende megen Tid paa Informationer. Da H. 1825 omsider tog den juridiske Embedsexamen, havde han dog Aaret forinden vundet Universitetets Guldmedaille for et juridisk Prisspørgsmaal, som Kolderup-Rosenvinges Forelæsninger over den gamle Lovhistorie havde givet ham Interesse for: en Udvikling af Læren om Infamier efter vore egne ældre og nugældende samt de romerske Love; Opgaven forekom ham især interessant ved den Maade, hvorpaa Begreberne om Ære

og Vanære historisk havde udviklet sig hos os fra de ældste Tider, og det var ogsaa navnlig de fra vore gamle Love hentede Betragtninger, der skaffede H. den hædrende Medaille. Kort efter Examen vandt han en ny for Besvarelsen af den æsthetiske Prisopgave, der fordrede en historisk og filosofisk Paavisning af, hvorledes Nationerne have virket paa deres Digtere og disse igjen paa deres Nationer — et Spørgsmaal, hvis Vidtløftighed hans temmelig udbredte Læsning hjalp ham til at faa Bugt med.

«Saa vidt jeg erindrers», siger H. i det ovfr. nævnte selvbiografiske Manuskript, «ansaa jeg det fra mit 11. Aar eller saa for en afgjort Sag, at jeg kunde skrive Vers, naar jeg blot vilde. Da min Broder derfor en Gang gav mig en Opgave i Dansk, besvarede jeg den i en lille Komædie med indflettede Sange, om hvilke sidste min Broder paastod, at de maatte være skrevne ud af en Bog, hvilket dog ikke var sket mig bevidst.» I Skolen blev han inddraget i en poetisk Polemik, som var rettet mod en nylig indkommen Discipel — den senere Dr. phil. Thortsen —, hvis gode Hoved og store Flid truede med at vanskeliggjøre Kampen for Duxepladsen; H. skrev flere «i skarp Skolelud dyppede Stridsbreve», der aftvang Thortsen en saadan Respekt for Modstanderens Digtergaver, at han nogen Tid efter foreslog ham at træde ind som 4. Mand i et poetisk Societet, som han havde oprettet sammen med 2 Disciple fra Klassen ovenover. I ugentlige Møder læste og kritiserede man hinandens Poesier, deklamerede udenad lærte Digte og oplæste dramatiske Scener. H.s Lyrik fra denne tidlige Tid var stærkest paavirket af Ingemann; senere indtog Oehlenschläger og Grundtvig Forrangen i hans Yndest, ogsaa Schack-Staffeldt saa han op til med Beundring, og et ubeskriveligt Indtryk modtog han fra Shakspeare, da han første Gang læste ham i Focrsoms Oversættelse. Han betragtede det imidlertid som en Lykke for sig, at den komiske Poesi just paa denne Tid begyndte at blande sin Stemme ind i Samklagen, og Heibergs «Julespøg og Nytaarsløjer» blev ham en i flere Henseender befriende Læsning. Som alle de unge var han en begejstret Tilhænger af Oehlenschläger og blev personlig bekjendt med adskillige af hans Partis Ordførere; men i andre Kredse traf han sammen med Baggesen og hørte ham oplæse flere af sine Stridsskrifter.

I den unge æsthetiserende Klub drejede Diskussionen sig ofte om Muligheden af at faa et dansk Lystspil med Levedygtighed bragt til Veje. H., hvis digteriske Produktion hidtil udelukkende

havde været lyrisk og haft en afgjort tungsindig Karakter, var vel nu og da falden paa den Tanke at skrive et Skuespil, men det var da altid Tragedien, der foresvævede ham som det eneste rette og mulige. Under Paavirkning af Lystspildebatterne gjorde han sig lidt efter lidt fortrolig med Tanken om en komisk Skuespildigtning og lagde Planen til en Komædie, der skulde skildre de grasserende Privattheatres Udskejelser. Det var hans Agt at udføre den med de Holbergske Masker og i Holbergs Sprog; denne mislige Idé opgav han dog snart, men da Stykket — «Hr. Burchard og hans Familie», Lystspil i 5 Akter — længere hen (i den første Halvdel af 1826) blev skrevet, beholdt det dog i Dialog og i Skildringen af et Par af Hovedpersonerne stærke Spor af den oprindelige Hensigt. Imidlertid havde Heibergs Vaudeville brudt Isen, der forstenende laa om den danske Skueplads, og for en frisk Brise kunde en national Lystspildigtning styre i Havn. H. indleverede — anonymt, ligesom de nærmest følgende Arbejder — sit Stykke til Theatret, det blev antaget og opførtes 1. Gang 14. Marts 1827, i alt 6 Gange. Hans næste Lystspil, «Flyttedagen» (1828), ligeledes i 5 Akter og ligeledes en lokalkomisk Satire, viser en voxende teknisk Færdighed og en Stræben bort fra den direkte Holbergske Paavirkning, om det end er mere gammeldags i Form og Sprog end den Tid, det vil skildre. Det tredje Femakts-Lystspil, «Emma», med dets Analyse af en interessant Personlighed og en ejendommelig Situation ansaa H. derimod saa vel i de Forhold, det støtter sig paa, som i Karakter og Dialog for «en Datter af vor egen Tid» og stillede det i Henscende til disse Egenskaber som jævnbyrdigt med sine bedste Arbejder. Men endnu inden han havde fuldendt dette Lystspil — opført først 1834 og kun 4 Gange —, var Casimir Delavignes «L'École des vieillards» falden H. i Hænderne og havde forbavset ham ikke mindre ved sin fortræffelige Karaktertegning end ved sin ypperlige Dialog, den fine Tankegang og de lette, elegante Vers, hvorigjennem den slyngede sig. Et Par af Molières versificerede Komædier forstærkede yderligere den Impuls, han havde modtaget til at skrive et dansk Lystspil paa rimede Vers; Stoffet voldte det ham ikke Besvær at finde, det ordnede sig saa at sige af sig selv, men Vanskeligheden laa i at finde en passende Versform. Alexandrineren forekom ham at hindre en naturlig og tvangfri Udvikling af Dialogen og krævede desuden stor Kunst i Fremsigelsen; han valgte da den femfodede Jambe, dog saaledes, «at Rimene ikke efter en fast Lov fulgte efter

hverandre, men dannede metriske Perioder, hvis Længde og Korthed og karakteristiske Egenskaber kunde afpasses efter Indholdet». H. tilskriver Valget af dette Versemaal for en meget væsentlig Del den Lykke, som «Amors Genistreger» gjorde strax ved sin første Opførelse 31. Marts 1830, og som vedvarende har fulgt dette vor Litteraturs klassiske Værk gjennem dets langt over 100 Fremstillinger paa Scenen; men han tilstaar ogsaa, at Udarbejdelsen har voldt ham de største Bryderier, i det han gjør Wielands Ord til sine: «Ich habe oft drittehhalb Tage über eine einzige Strophe zugebracht, wo im Grunde die ganze Sache auf einem einzigen Worte, das ich brauchte und nicht finden konnte, beruhte». 2 følgende Lystspil i et lignende Metrum ere det langt fra efter Fortjeneste paaskjønnede «En Dag paa Øen Als», der 1832 kun naaede 5 Opførelser, og den med des større Bifald optagne gratiøse Spøg «Den eneste Fejl» (1835).

Havde H. ikke prøvet og skærpet sine metriske Evner paa en Opgave som «Amors Genistreger», vilde «Gjengangerbrevene» aldrig være blevne til. De faldt mod Slutningen af 1830 ned blandt Litteraturens stridende Hære som en exploderende Bombe. Kampen mellem Oehlenschlägers Tilhængere og Heiberg var naaet til sin højeste Spænding, da sidstnævnte aldeles uventet modtog den værdifulde Undsætning, som ikke syntes at kunne komme fra nogen anden end Baggesen selv, ham, der jo havde indsat Heiberg til sin Kritiks Arvetager og paalagt ham at «sangdømme» det litterære Mellemværende mellem Oehlenschläger og Baggesen. Der findes vel næppe i Verdenslitteraturen nogen Pastiche saa fint og stilfuldt efterlignende, i den Grad Aand af Forbilledets Aand og Form af dets Form som disse «Knud Sjællandsfars» «Gjengangerbreve eller poetiske Epistler fra Paradis», 6 i Tallet, af hvilke de 3 ere henvendte til Heiberg, de 2 til Hauch og det sidste og mesterligste, i Følelse og Vid maaske mest ægte Baggesenske (hvis her ellers kan være Tale om nogen Gradsforskjel) til det danske Folk. Pseudo-Baggesen stiller sig selvfølgelig i det hele og store paa Heibergs Side; et Par milde Bebrejdelser for Overgreb i Stridens Hede rettes imod ham, men for øvrigt billiger Rimbrevskriveren fuldt hans Kamp for den gode Smag imod Litteraturens Barbaresker, stiller sig ved hans Side og rækker ham de skarpeste Vaaben til Overvindelse af det poetiske Anarki, i hvilket det stoflige har taget Magten og brutalt traadt Formens Ret under Fødder, skjønt al god og varig Kunst bestaar i disse to Faktoreres fuldkomne

Harmoni. Man gjør sig ikke let nogen overdreven Forestilling om det Røre, de poetiske Epistler vakte, ikke mindst ved den uigjennemtrængelige Anonymitet, som deres virkelige Forfatter forstod at hylle sig i, saa at det alle Vegne, hvor man vilde trænge ind i den litterære Hemmelighed, ene og alene var Baggesens Janusansigt, man mødte. Heiberg hyldede sin Kampfælle med Digtet «Til Knud Sjællandsfar i Paradis», som atter fremkaldte 4 nye poetiske Epistler, offentliggjorte i «Anonym Nytaarsgave for 1832» af «Forfatteren af «Gjengangerbrevenc», Forfatteren af «Amors Genistreger» og flere»; dens betydeligste Stykke, næst efter Epistlerne, er det didaktiske Digt «Naturen og Kunsten»; Indledningen, «Mødet i Dyrehaven», var af P. V. Jacobsen, der fra Skoletiden havde hørt til H.s kjæreste Venner og nu var en af de faa, som vare indviede i hans Forfatter-skabs Mysterium.

Nogle Maaneder efter Nytaarsgavens Fremkomst brød H. imidlertid Hemmeligheden, mest af praktiske Grunde, særlig formedelst Vanskeligheden ved en gennem flere Aar fortsat anonym Forhandling med Theatret angaaende de til Opførelse antagne Stykker. Navngivelsen vakte stor Sensation, ikke mindst derved, at saa mange Arbejder af saa højst forskjellig Natur viste sig at have deres Udspring fra en og samme Forfatter; under 3 forskjellige Firmaer vare saaledes 6 af hans dramatiske Arbejder blevne opførte, nemlig foruden de tidligere nævnte tillige Vaudevillerne «Kjærlighed og Politi» og «Arvingerne», og H. havde altsaa — som han siger — «3 Gange fristet den Fare at bedømmes som en ganske ubekjendt Forfatter». Endnu 1. April 1832, da Mad. Nielsen ved Rosenkildes Aftenunderholdning fremsagde det pompøse Deklamationsnummer «Slaget paa Reden», betegnedes dette paa Plakaten som «et nyt Digt af Forfatteren til Gjengangerbrevene», men da 26. i samme Maaned «Emma» opførtes 2. Gang, var der efter Titelen tilføjet: «af Candidatus juris Henrik Hertz». — Samme Aar lod H. sig døbe.

H. havde sparet sig sin Berømmelse sammen som et hemmeligt Fond; da det nu paa én Gang blev vitterligt, hvor rigt hans Skatkammer var, stod han med ét Slag som en af Litteraturens Stormænd. Det laa dog fjærnt fra hans beskedne Natur at gjøre sig til af denne sin Stilling; lille og uanselig, som han var af Skikkelse, var han ogsaa tilbageholdende af Væsen, og for et udstrakt selskabeligt Samkvem begyndte allerede nu hans Tunghørighed at lægge Hindringer i Vejen; den stod sandsynligvis i Forbindelse

med hans Sygelighed i Barndomstiden, og med Aarene gik den over til fuldstændig Døvhed, saa at H. i en lang Aarrække kun ved Hjælp af en Skrivetavle kunde sætte sig i Rapport til sine Omgivelser. Med den Heibergske Kreds knyttedes tidlig en varig Omgang; de beslægtede Aander fandt hurtig hinanden, Heiberg og H. stode paa det samme Smagsstade, og Fru Heiberg virkede inspirerende paa ham som Digter. Om deres Sommerliv i Hirschholm samme Aar, som Bekjendtskabet stiftedes, fortælle Fru Heibergs Erindringer og H.s af Fruens Bellmanssang baarne skønne Digte fra Hirschholm, der meddeltes i «Foraarets Nytaarsgave for 1833» sammen med Novellen «Den paatrængende», 2. Sang af Læredigtet «Naturen og Kunsten» samt adskillige mindre Poesier. Efter Udgivelsen af denne Bog tiltraadte H. med offentlig Understøttelse en Udenlandsrejse over Berlin og Dresden gennem Tyrol til Wien, der fra gennem Steiermark og Krain over Triest til Venedig, Padua og Florents. I Rom traf han H. C. Andersen — den «hellig Andersen», som han havde harcelleret i «Gjengangerbrevene»; de omgikkes venskabelig og fulgtes ad til Neapel. Hjemreisen tiltraadtes det følgende Foraar over Genua, Mailand, Sørerne, Simplon, Genf, Lyon og Paris; ved Efteraarstide 1834 var H. paa ny i Kjøbenhavn. Mange Aar senere meddelte han i sine «Ugentlige Blade» Skitser fra denne Udenlandsrejse, men Digtet «Rejsen paa Apenninerne», skrevet til en Bellmansk Melodi, er en friskere Stemning fra selve Rejsetiden.

Efter Hjemkomsten begyndte H. paa ny, som i sin førdramatiske Periode, at «stemme de gyldne Strænge lyrisk, at synge og at glemme, han en Gang var satyrisk». Adskillige af hans fineste og lødigste Poesier stamme fra de nærmest følgende Aar: Prologen «Kjærligheds Veje» i Nytaarsgaven af samme Navn (1836), «13 til Bords» og «Fjerboldspillet» i samme Samling; spredte i Holsts «Nytaarsgaver fra danske Digtere», i «Flyvende Posts Supplementsblade», «Portefeullen» o. a. St. Digte som «Silkeormen», «Gubben og Ynglingen», «Ensomt Liv», «Skriftemaalet», «Digterlod», «Fillologen til sin elskede», «En Digter og hans elskede», «Resignation», «Ved Nattetid», de «gamle Melodier»: «Jeg gik mig ud en Sommerdag» og «En dejlig, ung Ridder»; de humoristiske Stykker: «Bryggerens Jeremiade», «Rødhætten», «Paa Volden store Bededag» o. fl.; de skjæmtefulde Epistler i Baggesensk Stil, saasom «Den glemte Paraply», «Beriderne paa Nørrebro», «Stambogsepistel» («Som en fin og snehvid Due»); endelig af de mere bekjendte episke Digte

«Den danske Soldat», «Fregatten Ørnens Brand» o. fl. I 2 Bind «Lyriske og dramatiske Digte» (1841 og 44) samledes en Del af disse Poesier tillige med H.s nyere dramatiske Digtning.

Thi for Skuepladsen fik H. dog sin største Betydning som Digter. Den smidige Assimilationsevne, som «Gjengangerbrevene» havde aflagt et saa glimrende Vidnesbyrd om, gjorde ham det muligt at udføre vidt forskellige Æmner, hvert enkelt i den Stil og Farve, som dets Behandling naturligt krævede. 1835 opførtes den lokalkomiske Vaudeville «Debatten i Politivennen», 1836 det ægte danske og gedigent komiske Lystspil «Sparekassen», 1837 den ikke mindre, om end paa en helt anden Maade, af Danskfølelse gjennemtrængte romantiske Tragedie «Svend Dyrings Hus», en af vor Skuespildigtnings reneste Perler og, hvad Sprogbehandlingen angaar, den mærkeligste af de Gjenfødelser af Folkevisestilen, som vor Litteratur ejer; 1839 Dramet «Valdemar Atterdag» i en strængere historisk Stil, 1841 det romantiske Skuespil «Svanehammen» og det skjælnske Lystspil «Indkvarteringen», 1842 Enakts-Skuespillet «Fristelsen», 1844 det romantiske Lystspil «Amanda», 1845 det lyriske Drama «Kong Renés Datter», 1848 Femakts-Skuespillet «Ninon», 1849 det romantiske Lystspil «Toniotta», 1851 Lystspillene «Avdiensen» og «Scheik Hassan», 1853 Skuespillet «De deporterede», 1854 Skuespillet «Et Offer» og Lystspillet «Den yngste», 1859 Vaudevillen «De fattiges Dyrehave», 1860 Lystspillet «Besøget i Kjøbenhavn», 1861 Lystspillet «En Kurmethode», 1865 det romantiske Lystspil «Advokaten og hans Myndling» samt Lystspillet «Portrættet», 1869 det romantiske Skuespil «3 Dage i Padua» og Lystspillet «Et Herreselskab». Skjønt disse Navne kun betegne en Del af de 44 (i 18 Bind «Dramatiske Værker» samlede) Arbejder af H., som ere komne til Opførelse, og skjønt de ingenlunde alle gjorde Lykke paa Scenen, tælle dog alene de her nævnte Stykker tilsammen o. 950 Opførelser, som H. overhovedet med o. 1180 Fremstillinger af sine Skuespil staar som den tredje i Rækken af de hyppigst opførte danske Forfattere, umiddelbart efter Holberg og J. I. Heiberg.

Naar H.s dramatiske Arbejder viste en saa højst forskjellig Levedygtighed paa Scenen, laa Grunden selvfølgelig dels i deres forskjelligartede poetiske Værd og dramatiske Kraft, dels i Publikums ustadige Smag; men for en Del maa den ogsaa, i alt Fald til en Tid, søges i den Misgunst, der ramte H. paa Grund af hans politiske Konservatisme. Ogsaa paa dette Punkt faldt hans

Anskuelser sammen med Heibergs, og af den Uvilje, der fra de liberale Ordføreres Side rettedes mod denne, fik ogsaa H. sin Part, især efter at han 1839 havde lagt sin politiske Trosbekjendelse aabent for Dagen i Novellen «Stemninger og Tilstande», i hvilken han uden Lidenskab, nærmest som Beskuer, men ofte med rammende Ord udtalte sin Dom om Tidens Bevægelser. «Det politiske Element, der er optaget i denne Bog», siger han i sine avtobiografiske Optegnelser, «har givet vore Oppositionsblade, der ere Part i Sagen, Anledning til en Mængde mat gennemført Polemik, som jeg hidtil har ladet ubesvaret, da den for største Delen finder sin Besvarelse i selve Bogen. At den Anskuelse af vore nyere politiske Forhold samt af Oppositionspartiets Fremfærd, jeg i denne Bog har søgt at gjøre gjældende, nu hyppig og fra flere Kanter kommer til Orde, tør jeg maaske for en liden Part regne mig til Fortjeneste.» Bogen udkom i alt Fald i 2 Oplag med kort Mellemrum, hvilket ikke bidrog til at mildne Stemningen mod dens Forfatter. De Arbejder, han bragte paa Scenen i de nærmeste Aar her omkring, fik da ogsaa for det meste kun en tynd Lykke: «Valdemar Atterdag» opnaaede kun 3, «Svanehammen» 5, «Fristelsen» 5 og «Amanda» 4 Opførelser, og et lille Lejlighedsstykke, «Perspektivkassen», skrevet til en Sommerforestilling 1842, fremkaldte Angreb, hvis Heflighed og Langvarighed stode i absolut Misforhold til den ubetydelige Anledning. Det er under disse Forhold meget betegnende, at H. lod «Kong Renés Datter» opføre anonymt og først navngav sig, efter at Stykkets Succes var sikret. I den polemiske Komædie «Hundrede Aar», skreven i Anledning af Theaterjubilæet 1848, gjør H. sig dog delvis til Talsmand for en Slags parlamentarisk Styrelse af Skuepladsen, medens han ogsaa her viser sit Mod til at gaa imod Strømmen, i det han advarer imod at lade Sværdet overskære ogsaa de aandelige Baand, der forbinde dansk og tysk Kultur med hinanden. Omtrent samtidig med dette Værk skrev han det oldnordiske Digt «Tyrving», som udkom med Tegninger af Const. Hansen.

1858—59 udgav H. «Ugentlige Blade», i hvilke han af større Arbejder, foruden de ovfr. nævnte Rejseskitser, meddelte en litterær Exposé: «Poesien i Danmark efter 1814» samt en omfangsrig Fortælling i 3 Delc: «Johannes Johnsen, løse Blade af nogle samtidiges Liv», der senere er udkommen i Bogform. Som hans dramatiske Skrifter foreligge i den tidligere nævnte 18 Binds Udgave, ere ogsaa hans øvrige Poesier samlede i 4 Bind «Digte fra forskjellige

Perioder» (1851—62). I Særtryk ere «Svend Dyrings Hus» og «Kong Renés Datter» udkomne mange Gange, baade som Folkelæsning og i Luxusudstyrelse. Det sidstnævnte Stykke er oversat paa flere Sprog og har i en Del Aar hort til det tyske Theaters Repertoire.

H., der 1845 fik Titel af Professor, var en af de 4 Digtere (foruden ham Andersen, Winther og Paludan-Müller), hvem de første af Rigsdagen bevilgede «Digtergager» tilfaldt. 1850 ægtede han — altsaa i en fremrykket Alder — Louise v. Halle, Datter af Grosserer Amsel v. H. og Sara f. Nathanson. Han døde 25. Febr. 1870.

Haandskrevne avtobiograf. Meddelelser, dat. 14. Juni 1840 (Molbechske Avtograf-saml. Nr. 129 paa det kgl. Bibl.). Erslew, Forf. Lex. P. Hansen, Illustr. dansk Lit. Hist. Overskou, Den danske Skueplads. *P. Hansen.*

Hertz, Herman Adolph, 1796—1863, Forfatter, Læge, er Søn af nedenstaaende Biskop J. M. H. og blev født 1. Nov. 1796 i Nørhaa Præstegaard i Aalborg Stift, i 1814 Student fra Roskilde Skole, hvorpaa han i 1818 tog kirurgisk Examen og nedsatte sig saa næste Aar som praktiserende Læge i Kalundborg, hvor han i Aarenes Løb — indsigtfuld og menneskekjærlig, som han var — udøvede stor Indflydelse og blev højt skattet; i 1858 udnævntes han til Distriktslæge der, i hvilken Egenskab han virkede til sin Død, 4. Juni 1863. 3. Sept. 1819 ægtede han sin Faders Søsterdatter Catharine (Ketty) Thomassine Potter (f. 25. Sept. 1799), hvis Fader var Grosserer i Kjøbenhavn; hun døde 1. Juli 1826, og 16. Maj 1828 holdt han Bryllup med Catharine Elisabeth Bayer, Datter af Apotheker og Kancelliraad Chr. Fred. B. og Johanne Sophie f. Gercken i Kalundborg. — H. skal have været en ualmindelig begavet Personlighed. Han har skrevet «Fire patriotiske Sange» (1848), Smaadigte og «Gustav Erikson Vasa, Sveriges Befrier, et historisk Digt» (1856) samt foruden enkelte mindre Afhandlinger «Udkast til Temperamentslærens Historie, med et Bidrag til denne Lære selv», med en Fortale af F. C. Sibbern (1856).

Erslew, Forf. Lex. Berl. Tid. 1856, Nr. 22. Smith og Bladt, Den danske Lægestand, 4. Udg. *Nic. Bøgh.*

Hertz, Jens Michael, 1766—1825, Biskop, Forfatter, yngre Broder til ovfr. anførte Christian H. († 1810), blev født i Ørslev ved Vordingborg 26. Juli 1766. Da hans Fader døde (1775), blev

han tillige med sin Broder med Arveprins Frederiks Understøttelse sat i Helsingørs Skole og undervistes her i 6 Aar. Efter at Moderen havde indgaaet nyt Ægteskab, overflyttedes Brødrene 1781 til Kjøbenhavns Skole, hvorfra de samtidig dimitteredes 1784. Moderens digteriske Talent var gaaet i Arv til Sønnen, og allerede i Skolen havde han gjort sig bekjendt ved dette; men Rektor Thorlacius gav ham i hans Afgangstestimonium det Raad «ej at bortskræmme Muserne ved alt for tidlig at bejle til deres Gunst». I den første Studentertid levede han lystig i temmelig vildt og broget Selskab. Men da han indsaa Nødvendigheden af forandrede Omgivelser, hvis han vilde fortsætte Studeringerne, modtog han en Huslærerplads paa Falster, først et Aars Tid hos en Kjøbmand i Stubbe-kjøbing, derefter i 3 Aar i det patriarkalske Hjem hos Pastor Koch i Horbelev. Samtidig med at han underviste Børnene, skulde han selv forberede sig til Embedsexamen; dette gik kun trangt. Efter et Par Maaneders Ophold ved Universitetet i 1787 underkastede han sig Attestats, men kunde kun indstille sig til ringeste Karakter. Da han 1789 kom tilbage til Kjøbenhavn, paatænkte han at tage Examen om, samtidig med at han øvede sig i at prædike; men inden noget Resultat i saa Henseende var naaet, udnævntes han 1791 til Sognepræst i Nørhaa i Thy og ægtede en Datter fra Horbelev Præstegaard, Christiane Sophie Koch. Kaldets Indtægter vare kun ringe, Boligen faldefærdig, saa trykkende Næringsssorger lode ikke længe vente paa sig og fremskyndede Ønsket om Forflyttelse. 1796 kom han til Butterup og Tudse ved Holbæk. Her paa Baroniet Løvenborg fik han god Lejlighed til at øve Indflydelse paa Skolevæsenets Forbedring og vise sin levende Interesse derfor. 1800 udnævntes han til Sognepræst i Korsør. Under sin Embedstid her fuldendte han det poetiske Arbejde, som særlig har gjort hans Navn bekjendt i Litteraturen. I hele 10 Aar havde han arbejdet derpaa, enkelte Brudstykker vare tidligere bekjendte, men først 1804 udkom som Helhed «Det befriede Israel, et Prisdigt i den episke Poesi i 18 Sange». Ved Læsningen af Herders «Vom Geist der hebräischen Poesie» havde H. faaet Impulsen til at give sig i Lag med et saadant Arbejde. Israeliternes Udfrielse fra Ægypten under Moses er det historiske Stof, der behandles i korrekte og smagfulde Hexametre, ofte med betydelig rhetorisk Skjønhed, om ogsaa ikke saa lidt hul Pathos faas med i Kjøbet, og Digtet i hele sin Udstrækning vanskelig vil kunne fængsle Læseren (bekjendt er

Baggesens Persiflage: «det lange Jødedigt, som ingen læser»). Selskabet for de skønne Videnskaber belønnede det med en Præmie paa 600 Rdl., selv om det ikke var i Stand til at tilkjende det hele den for et episk Digt tidligere udsatte Pris.

I forskellige Tidsskrifter findes af H. en Del mindre Digte fra hans Embedstid i Korsør, ligesom han ogsaa udarbejdede en Plan til et Bibliothek i Korsør for rejsende. Men da han i Marts 1804 havde mistet sin Hustru, længtes han efter ny Virkekreds, og i Nov. s. A. udnævntes han til Domprovst i Roskilde og ægtede sin afdøde Hustrus ældste Søster, Else Christence Thrige, f. Koch († 1845), der i adskillige Aar havde levet hjemme i den fædrene Præstegaard som fraskilt fra Prokurator Søren T., der døde knap 2 Maaneder før hendes andet Giftermaal. H. dyrkede nu mere Theologien end Poesien. I de af Biskop Münter iværksatte videnskabelige Forhandlinger ved Sjællands Stifts Landemode var han flittig Deltager, hvortil det i 1812 oprettede Stiftsbibliothek i Roskilde var ham en væsentlig Hjælp. I de 3 Bind trykte Landemodesforhandlinger findes af H. en Afhandling om Lighederne i de synoptiske Evangelier, en metrisk Oversættelse af Johannes' Aabenbaring og flere Stykker rettede mod de Wettes Kritik af det gamle Testaments historiske Bøger. Disse sidste kritiske Afhandlinger udkom senere samlede i tysk Bearbejdelse (Altona 1822). 1817 beholdt han den theologiske Doktorgrad for en Afhandling om Firmicus Maternus, en kristelig Apologet i det 4. Aarhundrede. Arbejdet vidner om flittig Læsning, men er uden selvstændig Betydning. Som Theolog nød H. overhovedet trods sin Doktorgrad ingen stor Anseelse. Men hans Hjem i den nye Provstegaard i Roskilde var et livligt Samlingssted for mange begavede Mennesker. Musikken dyrkedes ivrig, og bl. a. var Professor Weyse en fortrolig Husven. — 1819 udnævntes H. til Biskop i Ribe. Her vandt han Yndest baade som Prædikant og ved sin Administrationsdygtighed. Hans Erfaring paa Skolevæsenets Omraade kom Stiftet til gode, og han fik oprettet saa vel Bibelselskab som Stiftsbibliothek. Kun paa 6. Aar virkede han som Biskop. Efter et Par Maaneders Sygeleje hensov han 2. Juni 1825.

Med sin første Hustru havde han 5 Sønner og 1 Datter; det sidste Ægteskab var barnløst. 2 af Sønnerne ere anførte ovenfor; Datteren, *Lucie Elise H.*, der døde 1883 som Enke efter Konsistorial-assessor, Sognepræst H. J. Fich i Bogense, har efterladt i Haandskrift (3 tykke Kvantbind) udførlige Livserindringer, der ere i Fa-

miliens Eje. De ere nedskrevne, da hun var i Halvfjerdserne, og indeholde bl. a. rige Bidrag til Faderens Karakteristik.

J. Møller, *Nyt theol. Bibl.* IX, 39 ff. Frost, *Efterr. om Ribe Domkirke* S. 130 ff. *Museum* 1891, I, 103 ff. *Kirkehist. Saml.* 3. R. IV, 676 f. I. Barfod, *Den falsterske Geistligheds Personalhist.* I, *Stamtavler* S. xviii ff. *Erslew, Forf. Lex.*

A. Jantzen.

Hertz, Martin, 1817—79, Politiembedsmand, fødtes i Assens 14. Okt. 1817. Faderen, Hertz Isak Levy, var en fra Tyskland indvandret jødisk Kjøbmand; Moderen, født Nielsen, var af kristelig Tro, og i denne opdroges ogsaa Sønnen. Han anbragtes i et Haandværk og fik i 1847 Ansættelse som Betjent i Københavns Politi. I denne Stilling gjorde han sig snart bemærket; en ypperlig Hukommelse, stor Snarraadighed, Dristighed og sej Udholdenhed vare Egenskaber, der gjorde ham udmærket skikket til hans Hverv som «Opdager», og da Københavns Politi i Aaret 1863 omordnedes, var han derfor saa godt som selvskreven til at overtage den da oprettede Post som Chef for Opdagelsespolitiet. I denne Stilling befæstede han sit alt erhvervede Ry og vandt Aerkjendelse og Betydning saa vel for sin Ledelse af selve Politiforretningerne som for den store Redebonhed, hvormed han ydede private Raad og Bistand i vidt Omfang. Et omfattende Personalkjendskab til alle Samfundsklasser, høje som lave, var ham til en væsentlig Støtte i hans Virksomhed og gav hans Stilling en Indflydelse og Betydning, der gik ud over det almindelige. — Efter en fleraarig Brystlidelse, der efterhaanden nedbrød hans af Naturen stærke Helbred, afgik han ved Døden 21. Jan. 1879. Hans Hustru, Henriette f. Frobøse (Datter af Skomagermester F.), hvem han havde ægtet 19. Maj 1845, overlevede ham.

Plenge.

Hertz, Michael Herman Theodor, 1820—73, Præst, Søn af ovfr. anførte Læge Herm. Ad. H., er født i Kalundborg 5. Juni 1820. Han dimitteredes fra Roskilde Skole 1837 og tog theologisk Embedsexamen 1845. Efter at have været Institutbestyrer, personel Kapellan og Hjælpepræst forskellige Steder blev han 1854 konstitueret som Præst for de danske Soldater i Holsten med Bolig i Rensborg. 1865 blev han Hjælpepræst i Nørre Næraa og s. A. Sognepræst til Hasle og Rutsker paa Bornholm, hvor han døde 20. Nov. 1873. Han ægtede 1854 Cecilie Lassen (f. 1829), Datter af Distriktslæge Pet. Clausen L. i Bogense. — H. har udgivet «Efterretninger om gejstlige Embeder i Danmark, deres Indtægter og Byrder» m. m.

(1857—64), «Gejstlig statistisk Kalender» (1854) samt nogle Digte og Prædikener. En Samling af saadanne, der udkom efter hans Død, viser, at han har været en bibelfast og veltalende Mand, men ogsaa, at den Lethed, hvormed hans Tale flød, har fristet ham til at bruge flere Ord, end Tankerne krævede eller kunde fylde.

Erslew, Forf. Lex. Elvius, Danmarks Præstehist. 1869—84 S. 180 f.

L. Koch.

Hertz, Peter, 1811—85, Guldsmed, er født 11. Maj 1811 i Kjøbenhavn, hvor hans Fader, Moses H., drev Melhandel; Moderen var Mariane f. Berendt. Da begge Forældrene snart døde, kom han i Huset hos en meget ældre Broder, Garvermester Abraham H. 14 Aar gammel sattes han i Guldsmeddelære, og efter at have udstaaet sin Lære og et Par Aar arbejdet her som Svend tog han Ranselen paa Nakken og besøgte Hamborg, Berlin og Wien. Kommen tilbage etablerede han sig 1834, men hans Virksomhed udviklede sig først ret, da han 1841 overtog Guldsmed Sivertsens Forretning paa Kjøbmagergade. Paa Udstillingen 1852 i Kjøbenhavn og 1862 i London udstillede han dygtige Arbejder. 10. Dec. 1841 ægtede han Rose Meyer (f. 6. Juni 1815), Datter af Kjøbmand Jacob Salomon M., og efter i 1878 at have optaget 2 Sønner som Kompagnoner døde han 1. April 1885. — Sønnerne *Sally H.* (f. 5. Avg. 1844) og *Jacob H.* (f. 26. Febr. 1846), der efter at være oplærte her hjemme en Tid uddannede sig i Udlandet, oprettede 1875 under Firmaet S. & J. Hertz en betydelig Sølvvarefabrik og bleve, som nævnt, 1878 Kompagnoner i deres Faders Forretning, som de efter hans Død have fortsat sammen med deres Fabrik i en stadig stigende Virksomhed.

C. Nyrop.

Hertz, Rachel, 1793—1841, «Synaalejomfruen», var en Datter af agtede jødiske Forældre og en Moster til Dr. med. C. J. Fürst og Generalkonsul L. G. Fürst (V, 496 f.). Hun viste under sin Skolegang udmærkede Evner i Tilegnelsen af alle de forskjellige Discipliner, men tillige en mindre elskværdig Karakter; hendes Legeme var spinkelt og noget sygeligt, stærke Kopar vansirede hendes Ansigt. I Forbindelse med flere indgribende Sygdomme udviklede sig allerede i Pubertetsaarene heftige nervøse Tilfælde af udtalt hysterisk Karakter og med meget forskjellige Ytringsformer, for hvilke Callisen med Bistand af Herholdt behandlede hende. Efter at hun havde nydt en ret god Helbred i nogle Aar, toge disse Tilfælde paa ny fat med overordentlig Voldsomhed, med Skrig og Rasen, og 1819 op-

dagedes rundt om paa hendes Legemes Overflade stærkt smertende Svulstdannelser, der viste sig at rumme Synaale, som antoges at være nedslugte i Vildelse og derefter udvandrede fra Tarmkanalen, og hvoraf Herholdt i dette og de følgende 2 Aar udskar flere Hundrede. De smertefulde Operationer underkastede hun sig altid med stoisk Ro. Samtidig optraadte andre højst besværlige og mærkelige Tilfælde, hvilke alle bleve udførlig beskrevne af Herholdt i et latinsk Skrift med Paaberaabelse af talrige sagkyndige Øjenvidner. Efter 1822 at være indlagt paa hans Afdeling i Frederiks Hospital frembød hun bestandig flere uforklarlige og uhyggelige Sygdomsfænomener, vedvarende absolut Faste og Mangel af al Defækation, Urinafsondring ad unaturlig Vej, Lamhed, Stumhed osv.; ogsaa udenlandske Læger valfartede, hidkaldte ved Herholdts Skrift, til hendes nu saa celebre Sygeseng, men Mistanken om en artificiel, bedragerisk Fremkaldelse af Tilfældene og gennemført Simulation voxede samtidig. Her til Lands var den klartskuende Professor Ludvig Jacobson en tidlig Talsmand for denne Opfattelse, som imidlertid paa det allerbestemteste afvistes af Herholdt, der opfattede sin Patient som den ædleste, netop ved sit Taalmod under uhørte Lidelser særlig store Kvinde. Dertil kom, at Herholdt, samtidig med at han stadig ventede hendes Død, blev mere og mere fængslet af hendes mærkelige Begavelse og tilsyneladende videnskabelige Interesse. Efter Fremkomsten af hans latinske Skrift om hende lærte hun sig selv uden nogen som helst Hjælp i kort Tid at læse, ja endog at skrive Latin; hun begyndte paa Hospitalet at føre en latinsk Dagbog og en latinsk Korrespondance med sin Læge, vel ikke fri for grammatikalske Fejl, men med virkelig pompøse og ophøjede Udtryk for sin Lidelse og Jammer ligesom for overstrømmende Taknemmelighed mod sin opofrende Læge. Med ubegribelig Kortsynethed lod denne hende nu af den medicinske Litteratur selv samle og uddrage alle refererede Tilfælde af nedslugte Naale og andre fremmede Legemer, hvilke meddeltes i Ottos Tidsskrift «Ny Hygæa»; desuden tog hun med overordentlig Utrættelighed og Energi talrige omfattende Excerpter af Forfatterne til Brug for Herholdts medicinsk-historiske Arkiv samt til andre lægevidenskabelige Skrifter og Afhandlinger, han i de Aar forberedte og udgav, — hvorved hun paa sin Vis kan siges at have erhvervet sig ligefrem Fortjeneste af Lægevidenskaben.

Ved Herholdts Afskedigelse fra Hospitalet i 1825 forlod ogsaa hun dette og anbragtes hos en Familie i Byen. Her blev hun

systematisk udspioneret og saaledes hendes Simulation og alle de uhyggelige Kunster, hvorved hun fremkaldte sine Sygdomstilfælde, konstaterede (1826), til sidst ogsaa af Herholdt, som loyalt og uforbeholdent har givet Beretning derom; men sin alt dominerende hysteriske Attraa efter at fængsle og absorbere sin Læges, ja hele den inden- og udenlandske Lægeverdens Tanke og Interesse havde hun da faaet i kun alt for fuldt Maal tilfredsstillet. Efter den Tid saa Herholdt hende ikke mere. Der var Tale om Straffeansvar, men Dronningens Forbøn hindrede det; hun overgaves til religiøs Paavirkning af Pastor W. H. Rothe, hendes nærmeste Slægts, den døbte Familie Fürsts, Sjælesørger, og anbragtes senere (1837) hos en Skovrider ved Aastrup, hvor hun ubemærket døde i Foraaret 1841.

Herholdts Dagbøger over R. Hertz's Sygdomme, 1826. Søndagsposten 1863, Nr. 6 f. Nord. Convers. Lex., 3. Udg. *Jul. Petersen.*

Hertzberg, Niels, 1759—1841, Præst, født 13. Avg. 1759 paa Findaas, hvor Faderen, nedennævnte Peder Harboe H., var Sognepræst. Han røbede tidlig Interesse for praktiske og æsthetiske Sager, fik heldige Lærere og en dygtig Rektor i Jens Boalth, der dimitterede ham fra Bergens Kathedralskole 1778. Aaret efter vendte han hjem, underviste sine Søkende og uddannede sig i de klassiske Sprog, Tegning og Landmaaling. 1783 tog han Attestats og blev Aarct efter Kapellan hos Faderen. 1786 blev han Sognepræst til Kvind Herred, et stort Embede, men betyngt med en Pension. For at kunne leve maatte han tage unge Mennesker i Huset, der er blevet bekjendt som J. C. Hauchs Barndomshjem. De medicinske Kundskaber, han hos sin Fader havde samlet, vilde han ikke gjøre indbringende, men han brugte dem til stor Velsignelse i vide Kredse. 1803 blev han Sognepræst i Kingservik, 1810 Provst i Hardanger og Vos. Som Provst blev han staaende til 1832, da Øjensvaghed nødede ham til at træde af, men Sognekaldet beholdt han — i de sidste Aar blind — til sin Død, 21. Okt. 1841. Paa det overordentlige Storting 1814 mødte han som Repræsentant for Søndre Bergenshus Amt og gjorde sig bekjendt ved et voldsomt Forslag til Modstand mod Svenskerne. Hans Mening var kun den at vise, hvad der maatte gjøres, om man ikke skulde gaa ind paa Foreningen, men han blev ikke forstaaet, og Forslaget vakte stor Opsigt. Dagen efter stemte han for Unionen med Sverige.

H.s Liv er ikke rigt paa Begivenheder, men han vil længe mindes som en af den norske Kirkes mærkeligste og mest begavede

Tjenere. Han blev Præst mod sit Ønske, da de filantropiske og naturhistoriske Interesser tidlig havde faaet stor Magt over ham, men da Vejen var lagt for ham, ofrede han sig til Gjerningen og levede med og for sin Menighed saaledes, at i dette Stykke faa ere blevne hans Ligemænd. Han tog sig af sine Menighedslemmer som en Fader, og baade Kvind Herreds og Kingserviks Menigheder havde under hans lange Virketid et stort Navn for kristelig Oplysning og sædeligt Alvor. Medens han med den største Iver tog sig af Fattig- og Skolevæsenet, altid i Forstaaelse med Menighedens bedste Mænd, kunde han gaa langt i sin strænge Tugt, da Menighedens Hengivenhed standsede enhver Opposition. Det var ikke blot som Præst, han virkede, men man tør næsten sige, at han var alt for Menigheden, hvad hans polyhistoriske Viden og hans ualmindelige praktiske Dygtighed gave ham Evne til. Han forfærdigede selv Barometre, Thermometre, ja en Elektrisermaskine og andet, som han brugte til sine aldrig afbrudte meteorologiske og astronomiske Observationer. Han kunde vejlede Bønderne baade i deres Jordbrug og deres Haandværk og var op til sin høje Alderdom den eneste Læge i vid Omkreds. Som saadan var han baade Kirurg og Medikus, ja Fødselshjælper — alt uden Betaling. Der var i Sandhed nok af det, der kunde knytte Almuens Kjærlighed til ham, og faa have i den Grad levet for Almuen som han. Paa samme Tid hørte han den lærde Verden til, og hans Navn blev kjendt i vide Kredse ved hans naturhistoriske Iagttagelser. Udenlandske lærde besøgte hans Præstegaard, hvor de paa Fransk eller Latin kunde underholde sig med den interessante Personlighed. For sit Fædreland gjorde han sine Kundskaber nyttige ved stadige Meddelelser i Aviserne, og intet, der fortjente at opbevares, kunde undgaa hans Opmærksomhed. Her er ikke blot Tale om de naturhistoriske Sager, men vi have ogsaa fra hans Haand Skildringer af Folket i hans Egn, af mere eller mindre fremtrædende Personligheder m. m., der altid ville beholde sit Værd for Historikeren. Han maatte da ogsaa baade ved sin Personlighed og sin Gjerning lige fra sin Ungdom til sin høje Alderdom blive en af Norges mest kjendte Mænd og en af dets mest populære Skikkelser. Da hans Præstegaard blev ødelagt i Kvind Herred ved Stenskred og i Kingservik ved en Orkan, strømede der ogsaa Bidrag fra det hele Land ind til Manden, der intet Øjeblik tabte Modet.

H. blev gift 1. (28. Nov. 1786) med Maria Elisabeth Weinwich (f. 1759 † 28. Marts 1818), Datter af Raadmand i Bergen Jan Niel-

sen W. og Mariane f. Winding, 2. (7. Febr. 1823) med Anne Christine Egede Thomsen (f. i Bergen 18. April 1789 † 20. Jan. 1860), Datter af Skibskapitajn Jan T. og Margrethe Bolette f. Meyer.

Thrap, Bidrag til d. norske Kirkes Hist. i 19. Aarh. I, 63 ff. Halvorsen, Norsk Forf. Lex. *D. Thrap.*

Hertzberg, Peder Harboe, 1728—1802, Præst, født i Daviken 4. Juli 1728. Faderen, Niels Jensen H. (f. 7. Febr. 1693 i Vraa i Aalborg Stift, † 17. Okt. 1764), var først Kapellan til Ejd og døde som Sognepræst til Findaas. Moderen, Dorothea Cathrine f. Harboe († 1743 i Viborg), var en Præstedatter fra Sælo. I hans 5. Aar blev Faderen forflyttet til Viborg, og han nød her privat Undervisning, til han 1742 kom i Latinskolen. Da Faderen havde tabt, hvad han ejede, ved Ildebrand, søgte han tilbage til Norge og fik Findaas Sognekald i Bergens Stift. Sønnen kom da i Bergens Skole, hvorfra han blev dimitteret 1746. Efter 3 Aars Ophold i Kjøbenhavn maatte han vende hjem og blev Klokker hos sin Fader. 1751 saa han sig i Stand til at drage til Universitetet igjen og fik theologisk Examen 1752, overtog atter sin Klokkerpost, indtil han 1754 blev Kapellan hos Faderen og 1759 adjungeret og succederende Sognepræst. Ved Faderens Død overtog han Embedet, blev 1785 Provst over Søndhordland og døde 1. Jan. 1802. Han var en velstuderet og meget dygtig, ydmyg Præst med et Anstrøg af Jovialitet. Vel hjemme i sine Klassikere og de levende Sprog havde han dog tidlig givet sig hen til Naturvidenskaberne, af hvilke navnlig Mineralogien synes at have tiltrukket ham. Af Faderen var han undervist i Medicin og Botanik, og i en endnu større Udstrækning end denne praktiserede han som Læge — den eneste i hele Søndre Bergenhus Amt. Mest bekjendt blev han som «Potetpræsten». Han havde 1758 faaet nogle Poteter af Præsten Atche i Kingservik — den første, der i Norge gjorde Forsøg med dem —, og nu lagde han sig efter deres Dyrkning og lærte Bønderne i Søndhordland den. Inden hans Død blev der fra dette Distrikt alene solgt mere end 15000 Tdr. aarlig i Bergen af denne Rodfrugt. Hans praktiske Sans viste sig ogsaa paa andre Maader. Han optog saaledes et Marmorbrud, fik Bønderne oplærte til at fabrikere og benytte Træsko og gjorde meget for Jorddyrkingen i sin Bygd. Kancelliet paaskjønnede hans Virksomhed ved en Skrivelse 1796, hvori det i anerkjendende Udtryk tilkjendegav ham Kongens Velbehag og gav hans Søn Løfte paa Kaldet efter ham. Gift 1758

med Christiane Winding (f. 1737 † 22. Juni 1801), Datter af Niels Jensen W. (f. 1697 † 1757), Provst og Sognepræst til Kingservik, og Johanne Christine f. Sims (f. 1708 † 1801).

Fallesens Maanedsskrift 1803, II, 266 ff. S. H[ertzberg], Stamtavle ov. Slægten Hertzberg, Bergen 1882, S. 5. *D. Thrap.*

Hertzholm, Iver Nielsen, 1635—93, Historiograf. Denne ikke meget bekendte Mand var født 15. Juni 1635 i Horsholm. Efter Fødestedet tog han sit Tilnavn, der jævnlig skrives Hirtzholm. 1653 deponerede han ved Sorø Akademi, hvorfra han 1655 kom til Københavns Universitet. Fra 1662 optraadte han med latinske Skrifter, der ikke give nogen klar Forestilling om, hvad hans egentlige Studium var. Af statsretlig Art er hans utrykte Skrift «Justa Danorum causa pro justa Batavorum defensione ad Bergam», et Forsøg paa med megen Lærdom at forsvare Danmarks Optræden mod England 1666. H. kalder sig Juris utr. cand. i sin rimede Beskrivelse af Christian V's Salving 1671, et Skrift, der som Poesi betragtet er maadeligt, men nok kan indeholde en og anden ret interessant historisk Notits. 1673 erhvervede han den juridiske Licentiatgrad ved en Afhandling om Livegenskabet («De servitute personali et reali»). Samme eller følgende Aar ægtede han Isak Lauridsens Enke, Dorothea Ingvorsdatter. Siden blev han kgl. Historiograf, sikkert i Anledning af sine Arbejder i Ordenshistorien. Hans Skrift om Elefantordenen blev dog først 1704, længe efter Forfatterens Død, udgivet, i overordentlig pragtfuld Udstyrelse, af Jens Bircherod (II, 297). 1675 beskikkedes H. til Assessor i Overhofretten i Norge. Han døde 1693.

Worm, Lex. ov. lærde Mænd.

H. F. Rørdam.

Hertzog, Frederik Gottlieb, 1821—92, Billedhugger, var Søn af Snedkermester Johan Frederik H. († 1825) og Caroline Cathrine f. Bertelsen († 1861) og blev født 6. Jan. 1821. Da Moderen sad som Enke i smaa Kaar, blev han opdragen i Waisenhuset og kom efter sin Konfirmation der fra paa Postkontoret i Roskilde, men gik snart over til at blive Træskærer (hos Wille) og var Lærling i dette Fag, da han i 1836 begyndte at besøge Kunstakademiet. Med sin medfødte Grundighed gik han forholdsvis langsomt frem, blev 1842 Elev af Modelskolen som Billedhugger og vandt de 2 Sølvmedailler (1842 og 1845). Samtidig havde han fra 1840 været Elev af H. V. Bissen og har bl. a. hos denne udført hans Apollo til Universitets-

forhallen i Marmor. I 1851 vandt han den mindre, i 1855 den store Guldmedaille for 2 Relieffer, som vakte Opmærksomhed ved deres aandfulde Behandling og noble Stilfølelse. Derefter fik han i 1856 Akademiets Rejsestipendium, for hvilket han opholdt sig i Rom til 1860 og tilbragte sit sidste Rejskaar med at besøge Grækenland, navnlig Athen. Efter Hjemkomsten virkede han en Del Aar som Lærer ved Akademiets Skoler og blev 1866 Medlem af Akademiet, i hvis Forhandlinger han tog stadig og virksom Del. Den Flid, hvormed han havde studeret sit Kunstfag i dets historiske Udvikling, henledte Tanken paa ham, da Dronning Margrethes Gravmæle i Roskilde, et af den senere Middelalders værdifuldeste Mindesmærker i Danmark, skulde restavreres. Dette Arbejde blev altsaa overdraget ham (1862) og optog ham i den Grad, at han ikke alene hemmedes i al anden kunstnerisk Produktion, men anlagde sine Studier efter en saa vidtløftig Maalestok, at Værket ved hans Død, 13. Marts 1892, var langt fra at være fuldendt. Samtidig synes han at have været stærkt religiøst bevæget, købte i stor Maalestok Andagtsbøger og kirkehistoriske Værker og levede ugift et mere og mere indesluttet Eremitliv i saa stor en Tarvelighed, at det synes at have undergravet hans ellers kraftige Konstitution. Har han end kun efterladt faa Arbejder, hvoriblandt dog en Del aandfulde og omhyggelig udførte Tegninger, kunde enhver, der kjendte ham, ikke undgaa at faa Indtrykket af en ægte og dyb Kunstnerpersonlighed, hvis varme Begejstring for al sand Kunst aldrig fornægtede sig.

Weilbach, *Konstnerlex.* Museum 1893, I.

Ph. Weilbach.

Hess, Marcus, 1526—90, Borgmester, var i Midten af det 16. Aarhundrede en af Kjøbenhavns driftigste Kjøbmænd; hans Broder Anders var en anset Kjøbmand i Helsingør. Han fremtræder først efter at have ægtet Enken efter den 1557 afdøde Borgmester Peder Jensen, Lisbet Bertelsdatter, og drev 1559—60 Hestehandel. Under Krigen med Sverige kunde han forstrække Kongen med Penge, og han begyndte under Krigen en stor Handel paa Narva. Fra 1566 fik han flere kgl. Privilegier paa at besejle islandske Havne, hvor han navnlig hentede Svovl og Tran. Han byggede selv Skibe og støbte Kanoner. Ogsaa paa Spanien handlede han. Men Handelen paa Narva gik uheldig, og den ødelagde ham saaledes, at han 1581 maatte sælge et stort nyt Skib til Kongen for 15000 Dlr. 1564 var han bleven Raadmand og 1565 Borgmester,

hvilken Stilling han vist havde mistet 1581 paa Grund af sine vanskelige Forhold, hvis Kongen ikke havde holdt sin Haand over ham; især var der gjort Krav gjældende til ham i Anledning af Byens Krigsskib, som han havde solgt i Danzig, men for hvilket han ikke havde aflagt Regnskab. 1589 tog han sin Afsked som Borgmester, og Kongen maatte paa Grund af hans Armod give ham noget til Underhold. Han døde 26. Okt. 1590. Efter sin første Hustrus Død 1572 ægtede han Margrethe Surbek, der siden var gift med Borgmester Iver Poulsen. Han ejede en stor Gaard, der gik ud til Kompagnistræde og Snaregade, i hvilken han ofte husede fremmede Fyrster og Gesandtskaber. Det navnkundigste Besøg var dog af det svenske Gesandtskab 1563, da Hr. Sten Eriksson Lejonhufvud med 15 Tjenere holdtes i et Slags Fangenskab i hans Hus i et Par Maaneder, hvilket var en af Aarsagerne til Syvaarskrigen.

O. Nielsen, Kjøbenhavns Hist. og Beskr. II, 200 ff. ~~II~~, 181 ff.

III

O. Nielsen.

Hesse, Conrad, o. 1622—1705, Kancellisekretær, blev født i Kiel, kom 1646 til Akademiet i Sorø, rejste flere Aar udenlands og erhvervede 1653 den juridiske Doktorgrad i Altorf. Faa Aar efter maa han være traadt i dansk Tjeneste, vistnok som diplomatisk Agent. 1659, da han kaldes Regeringsraad i Fyrstendømmerne, sendes han som extraordinær Envoyé til de smaa gejstlige og verdslige Hoffer i Tyskland for at udforske deres Stilling til det svenske Parti. 1662 var han meddeputeret paa Rigsdagen i Regensburg i den oldenborgske Successionssag. Udnævnt til Kancelliraad 1664 og senere til Hofraad var han 1666 Medlem af den til Likvidationen af de sønderborgske Godser nedsatte Kommission. Ved sit Giftermaal med den tyske Kansler Theodor Lentens Datter opnaede han en vis Indflydelse, ligesom han ved sin Svigerfaders Død 1668 nævnes blandt dem, der gjorde sig Haab om at blive dennes Efterfølger. 1669 skal han paa Grund af nogle fornærmelige Ytringer mod den senere Storkansler Reventlow være bleven bortvist fra Hoffet for en Tid, dog nævnes han endnu 1670 blandt de expedierende Kancelliraader i tyske Kancelli. 1676 blev han Medlem af Kommissionen til Undersøgelse af Griffenfelds Sag og underskrev Dødsdommen over ham. Traditionen fortæller, at han siden hjem-søgte af de stærkeste Samvittighedsnag derover, og at han ingensteds kunde finde Ro. Han foretog mange kostbare og lange Rejser, endog i sin høje Alder, og opholdt sig kun forbigaaende

paa sine Godser Trudsholm og Sandholt. H. var en anerkjendt dygtig og lærd Jurist, men gjorde sig overalt ilde lidt ved sin heftige og trættekjære Natur, der udviklede ham i talrige Processer. Han var stadig i trykkende Gjæld og maatte 1692 flygte for sine Kreditorer til Udlandet. Han døde 1705. Hans Hustru, Anna Cathrine Lente, døde 1715.

Becker, Saml. t. Frederik III's Hist. II, 249. Moller, Cimbria lit.

Louis Bobé.

Hesselberg, Engelbrecht (Engebret), 1728—88, Retskyndig, er født i Norderhov Præstegjæld paa Ringerike 1728 (døbt 7. Marts). Faderen, Engebret Engebretsen H., var eller blev senere Lensmand i Norderhov; Moderen hed Inger Christoffersdatter. Sønnen blev Student 1745, juridisk Kandidat 1751 og laa fra 1751—55 paa Elers' Kollegium. Sidstnævnte Aar beskikkedes han til Byskriver paa St. Croix, 1757 til Byfoged og Byskriver i Christianssted paa St. Croix. Her fra rappelleredes han 1760, da han «vel ikke skal fejle Habilité, men paa det Sted ikke meget godt derved udretter». Kort efter kom det op, at han under sin Embedsvirksomhed havde afpresset en fransk Skibskapitajn aldeles urimelige Retsgebyrer. Stampe udtaler i sin Erklæring om Sagen, at han «længe og ofte har hørt H. omtale som en egennyttig og derhos snedig Betjent». Det paalagdes H. ved kgl. Resolution at tilbagebetale det oppebaarne og senere ved en ny Resolution at betale en Bøde, med mindre han hellere vilde underkaste sig fiskalisk Aktion. 1770 blev han entlediget og udnævntes til Generalkrigskommissær, 1782 beholdt han Rang med Generalmajorer. 19. Febr. 1788 døde han i Kjøbenhavn. — Af H.s juridiske Skrifter nyder hans «Juridisk Kollegium» (1753), hvilket han skal have affattet, medens han endnu var Student, fortjent Ros som et klart og skarpsindigt Arbejde. Det blev senere (1763) paa ny udgivet af Dons og benyttedes i lang Tid som Lærebog, navnlig af de ustuderede Jurister.

Richter, Jurid. Stat. Nyerup, Lit. Lex.

Jul. Lassen.

Hesselberg, Hans Jacob Henning, 1734—1809, Officer, fødtes 13. Dec. 1734 i Rensborg, hvor Faderen, Major Frants Christian H., laa i Garnison; hans Moder, Beate Hedevig f. Gude, var Søster til Generallieutenant Henrik G. (VI, 272). H. indtraadte 1754 i Hæren som Fændrik i Kronprinsens Regiment til Fods og blev Sekondlieutenant 1755. Han havde gode naturlige Anlæg, som han udviklede ved flittigt Studium, og han samlede Krigserfaring i den

franske Hær, hvor han var ansat fra 1759—61. Han deltog i flere Fægtninger, og i en af disse saaredes han. Han blev Premierlieutenant 1759, 1761 Kapitajnlieutenant og senere paa Aaret Kapitajn. Efter Hjemkomsten fra det ublodige Felttog i Meklenborg 1762 blev H. som 2. Officer ansat ved det af hans Morbroder H. Gude kommanderede Landkadetkompagni, og her virkede han i 8 Aar. Da Chefen var bebyrdet med mange andre Hverv og ofte opholdt sig fjærnt fra Byen, var H. den, der ledede Kadetternes Undervisning, og han fik rig Anvendelse for sine pædagogiske Anlæg. Hans Virksomhed blev paaskjønnet; 1766 udnævntes han til Major, og 1771 ansattes han som Oberstlieutenant ved danske Livregiment, hvis Chef, Oberst S. O. Falkenskjold (V, 52), i Regelen var fraværende, saa at H. ogsaa her kom til at føre Kommandoen. Han var en Slags Mentor for Struensees yngre Broder, der stod som Lieutenant i Regimentet, men traadte ikke i noget nærmere Forhold til den mægtige Minister. I Slutningen af Aaret blev General Gude Kommandant i Kjøbenhavn, og da han var gammel og affældig, fik H. en Del Indflydelse paa Ledelsen af Kommandantskabets Forretninger. Da den af Struensee opløste Garde i Slutningen af Aaret 1771 gjorde Mytteri, skal H. have vist megen Energi; men under denne saakaldte Juleaftensfejde skal han have erhvervet sig en mægtig Fjende, i det han lagde sig ud med Chefen for falsterske Regiment, Oberst Koller. Dette var rimeligvis Aarsagen til, at H. arresteredes Natten til 17. Jan. 1772, efter det famøse Maskebal paa Christiansborg. Han sad flere Maaneder i stræng Arrest paa Nyholm; men da det af Forhørene fremgik, at han ikke havde været Struensees medskyldige, loslodes han 18. Maj. Han blev nu ansat ved 2. slesvig-holstenske Bataillon, men snart efter forsat til møenske Regiment, hvor han stod som extraordinær Stabsofficer indtil 1774, da han forflyttedes til nordenfjældske Infanteriregiment i Norge, hvis Kommandør han blev 1777; s. A. udnævntes han til Oberst, og 1781 blev han Regimentets Chef.

H. var en ivrig Soldat og en ypperlig Taktiker, og hans Afdeling blev snart en af de bedste i den dansk-norske Hær. Kundskabsrig og human, som han var, tog han sig meget af sine undergivne, og hans Underofficerer fik en fortrinlig Undervisning. Saa vel Carl af Hessen som Kronprinsen paaskjønnede hans Arbejde og lode det ikke mangle paa Ros. 1783 blev H. fungerende Kommandant paa Akershus og 1788 Generalmajor. I Felttoget i Baahus Len 1788 førte han 3. Feltbrigade, og nogle af hans Tropper

vare 28. Sept. med til at omgaa de svenskes Stilling ved Kvistrum Bro; han førte Brigaden over Gøtaelv, men Felttoget endtes snart uden yderligere Sammenstød med Fjenden. 1790 dæmpede H. nogle Uroligheder paa Kongsberg, og s. A. udnævntes han til Direktør for den militære mathematiske Skole i Christiania samt til Inspektør for Infanteriet søndenfjælds. 1793 fratraadte han Kommandoen over Regimentet, men hans øvrige Stillinger gave ham rigelig Beskæftigelse. Han arbejdede med Kraft paa de unge Officerers Uddannelse, Skolen fik 1798 en ny Organisation, og han stræbte med Held at hæve Militærstandens sociale Anseelse. Ogsaa som Inspektør udfoldede han megen Virksomhed.

Til Trods for sin anerkjendte Dygtighed maatte H. dog døje adskillig Modgang. I 90erne havde han saaledes en langvarig Retssag med en tidligere undergiven, en Kapitajn Löventhal, der havde skrevet en ærekrænkende Brochure mod ham. H. tilbageviste Angrebene i en lille Piece, og Kapitajnen dømtes 1799 til at være Tremarksmand, men Sagen krænkede dog i høj Grad H. Et Par Aar senere tilføjedes der ham ovenfra en Krænkelse, som han tog sig meget nær. Da Norge 1801 inddeltes i Generalkommandoer, blev ikke han, men den lidt yngre Generalmajor J. F. Mansbach kommanderende General søndenfjælds. Han fik dog sat igjennem, at han som Kommandant og Inspektør vedblev at staa direkte under Prins Carl af Hessen og Generalitets- og Kommissariatskollegiet, og Aaret efter blev han kommanderende General i Bergens Stift, Chef for bergenusiske Regiment og Kommandant paa Bergenus Fæstning, hvorhos han udnævntes til Generallieutenant med Aldersorden fra 1789. Dannebrogskorset fik han 1803.

H. var allerede i en fremrykket Alder, da han overtog sin nye Stilling, som i de bevægede Tider, der nu forestode, blev meget besværlig. Bergens Beliggenhed var udsat, og Kommandanten maatte være paa sin Post for at hævde Neutraliteten. I 1804 indesluttede Englænderne nogle armerede bataviske Skibe i Bergen, og de fjendtlige Eskadrer leverede hinanden flere Træfninger paa norsk Søterritorium. H.s personlige Sympathier have vel nærmest været paa Hollændernes Side, hvis kjække Fører, St. Faust, blev forlovet med hans næstældste Datter, men han optraadte saa upartisk som muligt, og hans Forholdsregler bleve fuldt ud billigede af Kronprinsen.

Endnu vanskeligere bleve Forholdene 1807, thi Fæstningen var forfalden, Bestykningen mangelfuld og Betjeningsmandskabet for faa-

talligt. Ganske vist var Regimentet, hvorover Oberst J. U. Hoelfeldt siden 1806 førte Kommandoen, i ret god Stand, men den bedste Del af det maatte i 1808 afgives til den aktive Hær ved Østgrænsen. H. arbejdede imidlertid ihærdig paa at bringe Forsvaret paa Fode. Fæstningen udbedredes, nye Værker anlagdes, Kanoner og Ammunition anskaffedes, det borgerlige Militær indøvedes, en Kystmilitis organiseredes, og et større Antal Kanonfartøjer udrustedes. H. sørgede for alt, han oprettede Lasaretter og drog Omsorg for de fraværende Kriegeres Familier. Hans Forsvarsforanstaltninger bleve imidlertid ikke satte paa nogen alvorlig Prøve, dog leverede Ro-flotillen 18. Maj 1808 den engelske Fregat «Tartar» en hæderlig Kamp, og Englænderne gjorde et Par smaa Landgangsforsøg, som i Regelen afvistes. Svenskerne derimod gjæstede kun Bergen som Krigsfanger.

Denne anstrængende Virksomhed, under hvilken H. ikke altid fandt den fornødne Støtte hos de civile Myndigheder, nedbrød i Forening med Bergens «rasende Klima» den gamle Generals i Forvejen skrøbelige Helbred. I Slutningen af 1808 søgte han derfor sin Afsked, og i Febr. 1809 modtog han den kongelige Resolution, der tillod ham at trække sig tilbage fra den aktive Tjeneste med Generals Karakter fra 30. Juni 1808. H. levede kun faa Maaneder som Pensionist; 8. Maj 1809 sov han hen.

H. ægtede 19. Sept. 1781 Magdalene Smith (f. 16. Maj 1757 † 25. Juli 1815), Datter af Gabriel S. og Petronelle Margrethe f. Høeg.

Barstad, Bergens Forsvar i 1801 og 1807—14. Meddelelser fra Krigsarkiverne. *A. Tuxen.*

v. Hesten, Laurens, —o. 1434, af holstensk Adelsslægt, hørte til det schaumburgske Huses vigtigste Tilhængere i Dronning Margrethes og Erik af Pommerns Tid. Han overværede Mødet i Assens 1396 og vidnede siden i holstensk Retning om, hvad her var foregaaet. Før sin Død havde Hertug Gerhard indsat ham sammen med Erik Krummedige og Sigfrid Sehested til Formyndere for sine Børn, og i de skæbnesvangre Aar, der fulgte efter Gerhard's Fald i Ditmarsken (1404), stod L. v. H. ogsaa trofast ved Enkehertuginde's Side; han havde paa den Tid Slottet Nyhus ved Flensborg i Pant. Til sin Sorg maatte han i 1411 udlevere denne vigtige Borg til Kongen; men han levede længe nok til at opleve Omslaget og se sit Fyrstehus som Herre i næsten hele Sønderjylland. Han nævnes endnu 1434. *Kr. Erslev.*

Hetsch, Gustav Friederich, 1788—1864, Arkitekt, var af tysk Familie. Han blev født 28. Sept. 1788 i Stuttgart, hvor hans Fader, Philipp Friederich v. H., var Hofhistoriemaler og Kunstgalleri-direktør (f. 1758 † 31. Dec. 1838); hans Moder, Louise Friedrike Wilhelmine (f. 1766 † 1800), var født Scholl. H. blev Student ved Universitetet i Tübingen, men hans Lyst til Tegning ledede ham ind paa andre Baner. Han begyndte at studere Arkitektur under Bygningsinspektør Etzels Vejledning, og 1808 rejste han med sin Fader til Paris, hvor han fortsatte sine Studier hos Arkitekterne Percier og Lebas, medens han samtidig uddannede det for hans Slægt fælles musikalske Talent under den berømte Pianist Kalkbrenners Vejledning og endog en Periode var i Tvivl om, hvorvidt Bygningskunsten eller Tonekunsten skulde være hans Fremtids Opgave. Efter at have fulden sine Studier tog han Plads som Konduktør hos Arkitekt Rondelet ved Restavrationen af Kirken St. Gèneviève, men 1812 kaldtes han tilbage til sin Fødeby, hvor Kongen mente at have Brug for ham som for andre yngre talentfulde Arkitekter; men da hans Forhaabninger i denne Retning skuffedes, drog han i Slutningen af samme Aar til Italien, Kunstens forjættede Land. Her arbejdede og studerede han med lidenskabelig Iver, og blandt de mange Kunstammerater, han traf sammen med, blev den danske Arkitekt Peter Malling hans bedste Ven.

Da han havde mistet Tilliden til den Fremtid, hans eget Land kunde byde ham, fulgte han med Malling til Danmark, og den Dag, 15. Okt. 1815, da han satte Foden paa dansk Grund, blev en Mærkedag, ikke alene for ham selv, men for Kunsthaandværkets Præg i Danmark. I Kjøbenhavn, hvor han allerede var kjendt ved nogle til Kunstakademiet indsendte Tegninger, blev han hurtig ansat som Lærer ved den nyoprettede Ornamentskole for Arkitekter, og man afkjøbte ham en stor Samling Studietegninger efter antik Bygningskunst, som den Dag i Dag ere Forbilleder for de vordende Arkitekter. 1820 blev han Medlem af Akademiet, 1822 Professor i Perspektiv, 1829 overordentlig, 1835 ordentlig Professor i Arkitektur.

H. havde det Held strax ved sin Ankomst til Kjøbenhavn at komme i Berøring med den den Gang i Kunstens Verden næsten eneraadende Bygmester C. F. Hansen (VI, 594), og denne overdrog ham Udsmykningen af det indre af Christiansborg Slot. Her fik H. en rig Lejlighed til at udfolde sin dekorative Begavelse og benytte sine omhyggelige Studier efter den antike, o: den romerske, Kunst. Man kan have Sympathi eller ej for den Kunstretning,

der den Gang herskede, men man maa i ethvert Tilfælde absolut beundre den Konsekvens og den kunstneriske Respekt, hvormed han løste Opgaven. Hans arkitektoniske Viden var større og hans sydlige Naturel kraftigere end de samtidige danske Kunstneres, saa det var intet Under, at mange officielle og private Hverv bleve ham overdragne. Han tegnede Møbler og Dekorationer til Christian VIII's Palais paa Amalienborg, til Prins Ferdinands og Mac Evoy's Palaiser i Bredgade, til de kongelige Udstyr, til Prinsesserne Vilhelmines og Carolines Bordservicer, til adskillige Rigmænds Lejligheder, til Gravmonumenter paa Kirkegaarde, til Æresgaver til Fyrster og berømte Mænd osv.

Vi staa her ved det centrale i H.s Betydning for Danmark. Hans uvisnelige Ære er den, at han har indgydt vort Kunsthaandværk nyt og kraftigt Blod; med beundringsværdig Energi og utrættelig Flid arbejdede han for, at vi i denne Retning skulde være paa Højde med Ulandet. Lad være, at vi nu ofte finde hans Frembringelser svage og usympathetiske, man erindre, at det var i Empiretiden, men det skal dog siges og slaas fast, at næppe nogen dansk Kunstner har haft en saa afgjørende Indflydelse paa hele Nationens Smagsretning som den lille Würtemberger, der fandt sit andet og egentlige Hjem her. H. var ensidig, utrolig ensidig, han ejede kun Syn og Sans for en enkelt Provins i Kunstens vidt-udstrakte Rige, alt andet fordømte han, selvfølgelig med urette; men inden for sin bestemte Begrænsning var han en Mester, og lige til den sidste Tid, i Møbler, i Sølv- og Guldarbejder, i Porcellæn og Terrakotta, overhovedet i alt Kunsthaandværk, spore vi hans Indflydelse, paa en vis Maade skæbnesvanger for vor kunstneriske Udvikling, men samtidig et Vidne om hans energiske Personlighed.

Ligesom Indflydelsen paa Kunsthaandværket er den ene, saaledes er Lærervirksomheden den anden Side af hans Betydning. Hans Tegnefærdighed og Akkuratesse vare enestaaende, og lidenskabelig fordrede han af sine Elever, at de i enhver Retning skulde følge hans Exempel. Og som Lærer ved Akademiet havde han mange Elever, og hans Aand har gennemtrængt dem saaledes, at ogsaa her — se f. Ex. Theophilus Hansen (ovfr. S. 46) — Sporene overalt kunne følges. Og det var ikke alene danske, som søgte hans Undervisning; svenske, norske og russiske Kunstnere har han uddannet, og igjennem deres Virksomhed som Lærere og Arkitekter har hans Paavirkning bredt sig i vide Kredse.

Som udøvende Arkitekt har H. ikke præsteret meget. Nogle Restavrationer af Kirker og Herregaarde, nogle Privathuse i Kjøbenhavn, paa St. Annæ Plads og i Bredgade, Synagogen i Krystalgade (1833) og den katholske Kirke i Bredgade (1842), et Par Herregaarde, det er det hele. Man finder i disse Bygninger en solid Smag, men Mangel paa Fantasi og frodig Skaberevne. H. var i en lang Periode (1828—57) kunstnerisk Leder af den kongelige Porcellænsfabrik, han gav Impulsen til Ipsens Terrakottafabrik, til L. Rasmussens Zinkstøberi og til mange lignende Haandværksinstitutioner. Han deltog med stor Iver i Industriforeningens Virksomhed (han sad i Repræsentantskabet fra 1841 til sin Død), han var Direktør for det tekniske Institut (1844—57), og han virkede i det hele taget paa enhver Maade for Tegneundervisningens Fremme. Derfor var det ikke underligt, at Kunstnere og Haandværkere i 1846 lode udarbejde en Guldmedaille til hans Ære og overrakte ham den ved en større Fest, hvortil Oehlschläger havde skrevet Festsangen.

H. foretog i Aarenes Løb (1829, 39, 51, 55) adskillige Rejser til Udlandet, hvor han traf gamle Venner og Lærekammerater, ligesom han overalt blev hyldet, baade ved Fester og ved Æresbevisninger, danske som fremmede. Han var 2 Gange gift: 1. (1823) med Chr. F. Hansens ene Datter, Annette (f. 20. Marts 1795 † 21. Nov. 1827), og 2. (1829) med hendes Søster Caroline Amalie Augusta (f. 15. Okt. 1800 † 31. Maj 1874). Han udgav en Række Skrifter, f. Ex. «Om Tegneundervisning» (1834), «Fortegninger for Haandværkere» (1836—40), «Vejledning til Perspektivens Studium og Anvendelse» (1839), «Om Moden og den rene Smag» (1848), «Om Tegnekunsten betragtet som Dannelsesmiddel» (1853), «Bemærkninger ang. Kunst, Industri og Haandværk» (1863), og sammen med G. F. Ursin: «Begyndelsesgrunde af den geometriske Tegnelse» (1828). Flere af disse Skrifter ere udkomne i nye Udgaver og oversatte paa forskjellige Sprog. Han døde efter en kort Sygdom rolig og stille 7. Sept. 1864. Et stort Epitafium af sort Marmor og Sandsten med Inskriptioner og Portrætmedailloner af ham og C. F. Hansen er sat over hans Grav i Holmens Kirkes Kapel.

Saa H. end langt fra alle sine Projekter fuldførte efter Ønske, som Toldboden, Dekorationen af Christian IV's Kapel i Roskilde Domkirke, Gammelholms Bebyggelse, Marmorkirkens Ombygning osv., saa kunde han dog med Tilfredshed se tilbage paa et ualmindelig virksomt og frugtbringende Kunstnerliv. Hans Søn *Christian Frederik H.*, f. 24. Sept. 1830, har som Arkitekturmaler,

Dekorationsmaler, Theatermaler, Lærer ved tekniske Skoler og kunstnerisk Leder af forskellige Fabrikationer udfoldet en ikke ringe Virksomhed. Han ægtede 1857 Anna Kirstine Nyeland (f. 16. Dec. 1831); han har udgivet et stort Værk: «Industrielle Tegninger af Kunstnere og Haandværkere» (1872--82).

Weilbach, *Konstnerlex.* Tidsskr. f. Kunstindustri 1888, S. 195 ff. Industriforeningens Tidsskr. 1888, Nr. 16 ff. Til Minde om G. F. H., 1888. Museum 1890, S. 218 ff. Erslew, *Forf. Lex.* C. Bruun og L. Fenger, Thorvaldsens Museums Hist. *Erik Schiøtte.*

v. Heubsch, Elias, s. Hübsch.

Heuch, Peter Andreas, 1756—1825, Handelsmand, født i Kragerø 18. April 1756, hvor hans Fader, Halvor H., var Kjøbmand. I 40 Aar fortsatte han dennes Handelsforretning. H. erhvervede en betydelig Formue, som han bestyrede i en patriotisk Aand. Som Paaskjønnelse for sine Opofrelser under Krigen blev han i 1809 Ridder af Danebrog. Ved Universitetssubskriptionen i 1811 bidrog H., der allerede i 1793 havde deltaget i Diskussionen om et norsk Universitet, med 15000 Rdl. d. K. og skjænkede senere store Summer til «Selskabet for Norges Vel» og til milde Stiftelser. Han døde 5. Dec. 1825, overlevet af sin Hustru, Marie Margrethe f. Solberg. H. er lejlighedsvis ogsaa optraadt som Forfatter, bl. a. i 1815 med en Brochure om Norges Pengevæsen.

Halvorsen, *Norsk Forf. Lex.* Nicolaysen, *Norske Stiftelser* III.

Yngvar Nielsen.

Heuer, Wilhelm, —1830—, Kobberstikker, siges at være en uægte Son af Storhertug Frederik Frants af Meklenborg og at være født i det meklenborgske. 1803 blev han sendt til Kunstakademiet i Kjøbenhavn, hvor han 1808 vandt dets Sølvmedailler. Imidlertid var han dog samtidig, som Elev af Kobberstikker Lahde, naact saa vidt, at han kunde melde sig til Konkurs for Guldmedaillen som Kobberstikker, og i dette Fag vandt han 1810 den mindre, 1814 den store Guldmedaille. Akademiet kunde ikke give ham Rejsestipendium, da han ikke havde Indfødsret, men 1818 fik han ved kgl. Resolution et Rejsestipendium paa 800 Rdl. aarlig i 2 Aar med Forpligtelse til at studere i Paris. Her lagde han sig tillige efter den da nye Kunstart Lithografien. Han var ikke noget betydeligt som Kobberstikker, og paa et Stik efter Eckersbergs Portræt af Thorvaldsen vilde Akademiet ikke optage ham til Medlem, men kun agreere ham (1830). Han blev ikke Medlem af Akademiet og

levede ugift dels i Kjøbenhavn, dels i Hamborg uden at udføre andet end nogle Portrætter. Hans Dødsaar er ubekjendt, men falder efter 1856, da han udstillede sidste Gang.

Weilbach, *Konstnerlex.*

Ph. Weilbach.

Heuermann, Georg, 1723—68, Læge, fødtes i Oldeslo og var en Søn af Raadmand Jürgen H. og Maria f. Goden. Efter nogen Tids Skolegang i sin Fødebys Skole blev han paa Grund af en afgjort Lyst til Kirurgien anbragt i Barberlære, vistnok i sin Fødeby, og kom 1743 til Kjøbenhavn, hvor han fortsatte sine kirurgiske Studier i Krügers anatomisk-kirurgiske Theater og samtidig havde Ansættelse som Kirurg hos Grev Danneskjold-Laurwigen. 1746 indstillede han sig til det for Opnaaelsen af en Pensionærpost ved Theatret foreskrevne Tentamen, men uden at afslutte dette forlod han Theatret og vendte sig til Universitetet, hvor Buchwald netop den Gang havde Trang til en anatomisk Prosektor, og hvis Undervisning maatte love den unge, videbegjærlige og fremadstræbende Kirurg større videnskabelig Tilfredsstillelse end den haandværksmæssige Uddannelse hos Krüger.

1748 opnaaede H. Immatriculation ved Universitetet, og det følgende Aar fik han den medicinske Doktorgrad, hvorefter han ikke alene for den bevilgede aarlige Løn af 100 Rdl. forrettede Prosektortjeneste hos Buchwald, men ogsaa ses at have udfoldet en omfattende vikarierende Lærervirksomhed for Studenter og Barber-svende i Anatomi og Fysiologi, senere tillige i Kirurgi, og saaledes at have bragt nyt Liv i den da stagnerende medicinske Undervisning. Forskjellige Udtalelser fra H.s Disciple vidne om, at denne hans Undervisning har været i høj Grad baade vækkende og belærende, hvad der ogsaa bekræftes af hans betydelige, paa Tysk forfattede og baade i Kjøbenhavn og Leipzig udkomne litterære Arbejder, navnlig hans Fysiologi i 4 Bind (1751—55) og hans «Abhandlungen der vornehmsten chirurgischen Operationen am menschlichen Körper» i 3 Bind (1754—57); disse Værker ere nemlig en Gjengivelse af hans akademiske Kollegier, og de vise en Forfatter med omfattende Læsning og Kundskaber, med livlig videnskabelig Sans og Interesse, med selvstændig Opfattelse og kritisk Blik. Han er vel stærkt paavirket navnlig af Haller, Datidens Banebryder paa hele Fysiologiens Omraade — til hvem han ogsaa har dediceret 4. Bind af Fysiologien —, og gjør i sine Skrifter dennes nye Forskningsresultater bekjendte for Lægevidenskabens

Dyrkere i Danmark; men han er paa ingen Maade nogen slavisk Tilhænger af Stormanden i Gottingen, hvis Anskuelser han oftere uforfærdet opponerer imod paa Basis af selvstændige Undersøgelser. End mere træder Selvstændigheden frem i hans kirurgisk-operative Fremstilling; her kan han ogsaa efterhaanden støtte sig til sin egen Erfaring, indvunden i en udstrakt Praxis. Netop den Omstændighed, at han arbejdede sig ind i alle de videnskabelige Spørgsmaal uden regulær Fordannelse, uden Læreres Vejledning og uden at foretage den Studierejse, som den Gang ellers var et Hovedled i den lægevidenskabelige Udvikling, giver hans Skrifter og Optræden Avtodiaktens hele umiddelbare Friskhed og tillige dennes raske Selvsikkerhed. Et ganske særlig betydningsfuldt Afsnit af hans Skrifter udgjør hans Behandling af Ophthalmologien, der hidtil her til Lands kun havde været dyrket praktisk af farende Okulister. Blandt andet har han bidraget meget væsentlig til at give den da nye Operationsmethode for Stær, Extraktionen, Borgerret baade i Norden og Tyskland.

Ved denne hans erhvervede fremskudte Stilling i den danske Lægevidenskab og i den akademiske Undervisning var det naturligt, at han sigtede paa en blivende akademisk Karriere og med god Grund troede at kunne opnaa et Professorat ved Universitetet. Hans Andragende herom blev imidlertid paa kategorisk Maade afvist af Universitetet og af selve hans hidtidige Protektor, Buchwald, der nok vilde benytte hans ufortrødne Bistand i Undervisningen, men paa ingen Maade vilde se den tidligere Barberkirurg som sin jævnbyrdige Fakultetskollega. Det fremgaar nu ogsaa tydelig nok af selve H.s Forfatterskab, at han til Trods for sin Doktorgrad kun var meget lidt gennemtrængt af Tidens lærde Aand og Dannelse; og lettede denne Frihed for alle de skolastisk-lærde Forudsætninger ham Tilegnelsen af den nye Naturvidenskabs Aand og Betragtningssmaade, til hvilken han ses med umiddelbar Begejstring at have sluttet sig, saa maatte den dog med det samme i høj Grad skade hans Kredit hos den lærde Samtid, der ikke forstod at vurdere hans fremskredne videnskabelige Standpunkt, og i hvis Øjne han vedblev at staa som den udannede eller dog kun halvdannede Barberkirurg. Dertil kom, at den unge Rottbøll snart meldte sig som Professoraspirant, fuldt udrustet baade med den lærde Ballast og med Indsigter i den nye Naturvidenskab, og H. havde saaledes den Tort at se denne sin Discipel erholde den akademiske Designation med Oprykningret i Fakultetet, han selv

havde haabet at opnaa; han maatte nøjes med efter J. Bings Død at erholde den beskedne Post som Læge ved Søkadetterne (1754).

Da Haabet om Universitetskarriere bristede, maatte hans Attraa naturlig vende sig mod den kirurgiske Generaldirektørpost, der snart kunde ventes at blive ledig, og vistnok for at kvalificere sig end yderligere i saa Henseende opgav han pludselig 1758 hele sin videnskabelige og praktiske Virksomhed i Kjøbenhavn for at modtage Udnævnelse som militær Overlæge ved de Feltlasaretter, som Arméopstillingen i Holsten nødvendiggjorde. Under Tjenesten her havde han den nye Skuffelse, at hans Kollega ved Felthospitalerne W. Hennings, der havde udmærkede Forbindelser med Hoffet, designeredes til Generaldirektør Krügers Efterfølger, medens der vel kort efter (1760) forundtes H. en Bestalling som Professor designatus, men uden Oprykningret og derved uden reel Betydning, hvorfor han ogsaa oftest senere kun betegnes som Professor extraordinarius. For øvrigt blev han i Felttjenesten indtil Hærens Opløsning henad Slutningen af 1762, hvorefter han vendte tilbage til Kjøbenhavn, udnævnt til Medikus ved Krigshospitalets Ladegaard og det militære Plejehus, senere tillige til Læge for Slaverne.

Efter sin Tilbagekomst indgik han 1764 Ægteskab med Maria Dorothea Gustmeyer, Datter af den bekjendte Kjøbmand C. H. G. (VI, 324), og søgte at gjenoptage sin tidligere Virksomhed ogsaa i videnskabelig Retning. Han holdt paa ny anatomisk-fysiologiske Forelæsninger og Demonstrationer, rimeligvis dog kun for Barber-svendene, og udgav et nyt større Værk i 2 Bind: «Vermischte Bemerkungen u. Untersuchungen der ausübenden Arzeneiwissenschaft» (1765—67). Dette Arbejde, hvis Indhold for en stor Del bestaar i en kirurgisk, ofthalmologisk og medicinsk Kasuistik, derimellem tillige Observationer hentede fra andre, frembyder vel ogsaa ikke ringe Interesse, men er dog væsentlig kun en supplerende Efterslæt til hans tidligere, betydningsfulde Forfattervirksomhed og vidner for saa vidt om, at hans sprudlende videnskabelige Kraft havde lidt et Knæk under de ham overgaaede Skuffelser og den Mangel paa Anerkjendelse, han fremdeles var Gjenstand for ved sin ulærde Stil og Fremstilling, og som ogsaa har bevirket, at hans Forfatterskab senere er forblevet i høj Grad uænset her hjemme; det er tyske lægevidenskabelige Forfattere og Historikere, der have haft Sans for hans Arbejders Værd, og som derfor have holdt hans Navn og Forfatterskab i Ære gjennem Tiderne.

1768 indlod han sig paa at købe en stor, herskabelig Gaard

paa Nørregade, hvad der rimeligvis har haft en væsentlig Skyld i de derangerede Formuesomstændigheder, der viste sig efter hans endnu samme Aar, 6. Dec., indtrufne Død af en hidsig Feber. Flere af hans Brødre ligesom ogsaa hans ældste Søn vare ligleedes i kirurgisk Virksomhed i Danmark, men ingen af dem har haft nogen større Betydning.

G. Norrie, Georg Heuermann, 1891. Hist. Tidsskr. 6. R. III, 194 ff.

Jul. Petersen.

Heuser, Hans, —1680—, Industridrivende. Hvor han er fra, er ikke oplyst, men muligvis er han en Holstener fra Egnen om Preetz. 1673 faar han som Forpagter af Papirmøllen ved Frederiksdal Ret til at samle Klude over hele Danmark. Paa Frederiksdal havde han Dronning Charlotte Amalie til Herskab, og det fik han ogsaa paa Strandmøllen, da Dronningen 1690 købte den. H. havde 1686 overtaget den for Ejeren, Mag. Jens Portuan, Sognepræst i Sorø, med Udsigt til at kunne blive Ejer af den. Han bestyrede den med Dygtighed. Tidligere havde den kun en Melkværn og en Papirmølle, han gav den 3 Papirværker, 2 Melkværne, 2 Stampeværker og muligvis 1 Hammerværk, men sin Gjæld til Ejeren kunde han lige saa lidt betale som sine Afgifter til Dronningen, hvorfor han 1693 sattes fra Møllerne; paa Strandmøllen maatte han vige Pladsen for Johan Drewsen. H. kom i lang Proces med Drewsen og truedes af Dronningen med Stokhuset. Han synes dog endnu en Del Aar at have holdt sig paa Stampen, som han erhvervede 1687. 1675 ægtede han Cathrine Adelheid v. Manderslo.

C. Nyrop, Strandmøllen.

C. Nyrop.

Heuss, Johann, o. 1670—1744, Postmester og Avisudgiver, Son af Boghandler i Hamborg Heinrich H. (f. 1636 † 1716), som, selv Avisudgiver, blev Stamsfader for en Slægt af Avisudgivere. J. H. havde fra 1700 den fyrstelige holstenske Post i Forpagtning, men blev 1712 dansk Postmester i Hamborg, senere med Titel af Postinspektør, i det man derved vilde vinde ham og saaledes hans Avis, den af Faderen stiftede og i Følge Privilegium af 1696 i Altona udgivne «Reichspostreuter», saa vel som de af ham redigerede skrevne Aviser for den danske Sag. De hadske Beskyldninger, som af avindsyge Kolleger og Konkurrenter rejstes imod ham for Brud paa Brevhemmeligheden og for svensk Sindelag, synes at have været uden Grund. Med sin Hustru, Sophie Elisabeth f. Schomaker († 1739), havde han Sønnen *Johann H.* (f. o. 1716

† 1764), som fra 1743 af med Titel af Postkommissær, fra 1747 Kancelliraad, havde de slesvigske og holstenske Ageposter i Forpagtning. I Maj 1764 døde han og i April 1765 hans Hustru, Catharina Elisabeth f. Kirchhoff. Under hans dygtige Ledelse udvikledes «Reichspostreuter» til det største Presseorgan i Nordevropa i det 18. Aarhundrede med en Stab af kostbare Korrespondenter. En enkelt Korrespondent i Holland — han havde der 4 — betaltes med 300 Gylden aarlig. Fra 1757 udgik Bladet i 10800 Exemplarer, under Syvaarskrigen steg Tallet til 13000. Skjønt Censuren, som Altonas Præsident udøvede, helst var meget lemfældig, arbejdedes der dog under vanskelige Forhold; de krigførende Magter bestormede den danske Regering med Klager over Bladets Holdning. Da begge Parter umulig kunde tilfredsstilles, maatte H.s Redaktører oftere vandre i Arrest, og han selv truedes med Privilegiets Fortabelse, uagtet Bernstorff personlig ikke var uvenlig stemt imod Aviserne.

Stolpe, Dagspressen i Danmark II—IV, passim.

P. Stolpe.

Heyde, s. Heide.

Heye, Jep, —1550, Prælat, forekommer 1512 som Vicarius ved Roskilde Domkirke; 1515 fik han af Christian II Præsentation paa Nykjøbing Kirke i Ods Herred og Annexet Højby. Da han strax gik Frederik I til Haande, den Gang denne 1523 med sin Hær indsluttede Kjøbenhavn, forlenedes han paa Livstid med St. Jørgens Gaard uden for Staden og fik senere et Kanonikat i Kjøbenhavns Kapitel. En Tid var han Vicedecanus sammesteds. I det hele var han en meget dygtig Forretningsmand, der blev brugt i mange Hverv, særlig som Skatteopkræver. 1538 fik han et Kanonikat i Roskilde, og 1540 forlenedes han med Kantordømmet sammesteds. Efter Universitetets Gjenoprettelse var han det til Nytte i mange Sager vedrørende dets Gods og Indkomster. For øvrigt tilhørte han nærmest det katholske Parti. Han døde 29. Avg. 1550 i sin Vogn paa Hjemvejen fra Claus Daa paa Ravnstrup, som havde skjænket saa rigelig Mjød og Brændevin med Peber i for ham, at han ikke var sig selv mægtig.

Rørdam, Kbhvns Kirker og Kloostere i Middelald. S. 151 ff.

H. F. Rørdam.

Heye, Johan, † 1678, s. ovfr. S. 185.

Heyerdahl, Hieronymus, 1773—1847, Præst, født i Aremark 31. Avg. 1773, Søn af Sorenskriver Halvor H. (f. 19. Jan. 1748

† 11. Nov. 1819) og Martha Dorothea f. Bassøe. Han blev 1790 dimitteret fra Christiania Skole og tog 1794 theol. Attestats, blev 1795 personel Kapellan til Ringsaker, flyttede 1799 i samme Egen- skab til Kongsberg, hvor han lagde sig efter Mineralogi, men blev allerede 1800 udnævnt til resid. Kapellan til Thoten. Her blev han ved Reskript af 20. April 1804 bemyndiget til at oprette et Skole- lærerseminarium, som han bestyrede med Held og uden Løn, til det 1808 blev ophævet. Ved Siden af sit Embede og sin Lærer- virksomhed foretog han geognostiske Undersøgelser og Dybde- maalinge i Mjosen. 1812 fik han Stordalens betydelige Sognekald. Her blev han 1814 valgt til 2. Repræsentant for Nordre Thronhjems Amt paa Rigsforsamlingen, hvor han sluttede sig til Selvstændigheds- partiet og ansaas for en af Forsamlingens behageligste og mest oplyste Mænd. Med sin udprægede Beskedenhed traadte han imidlertid kun lidet frem. I Stordalen led han i de første Aar megen Nød efter Pengesforandringen 1813 og flere Misvæxtaar. Imidlertid bar han sin Skæbne med Taalmodighed, lagde sig efter Botanik og foregik som Jordbruger sine Bønder med et godt Exempel, men han roses ikke her for nogen Iver i Skolevæsenet, der kom i Forfald i hans Menighed. Han trivedes ikke heller her oppe og længtes bestandig til de sydligere Egne. 1835 blev han Sognepræst til Gran, hvor han virkede stille og bramfrit til sin Død, 6. Marts 1847. Han stod i sin Ungdom i høj Gunst hos den orthodoxe Biskop Christen Schmidt og fik paa sine gamle Dage det bedste Vidnesbyrd af den værdige Provst H. S. Arentz, men vi have intet fra hans Haand til Bedømmelse af hans theologiske Standpunkt. Han blev gift 1. Marts 1799 med Frederikke Sophie Schwabe (f. 6. Okt. 1777 † 16. Avg. 1859), Datter af Lagmand Johan Frederik S. og Birgitte f. Larsen.

Thrap, Bidrag til d. norske Kirkes Hist. i 19. Aarh. I, 292. Halvorsen, Norsk Forf. Lex. *D. Thrap.*

Heyman, Isaac Wulff, 1818—84, Handelsmand, var født i Kjøbenhavn 1. Nov. 1818. Hans Forældre vare Kjøbmand Wulff Philip H. og Gittel f. Isaac Moses. I sit 19. Aar etablerede han sig som Vexelerer sammen med I. M. Levin. Efter en meget heldig Virksomhed traadte H. 1848 ud af Firmact og arbejdede derefter nogle Aar som Vexelmægler. Han begyndte nu at anlægge den allerede ikke ubetydelige Formue, han i de nævnte Virksom- heder havde erhvervet sig, i Ejendomshandel og Byggeføretagender

og i forskjelligartet industriel Virksomhed. Han anlagde 1853 Bryggeriet Svanholm, som han ejede til sin Død, senere den kemiske Fabrik Sophieshaab, og han var en Tid lang Medejer af Christianshavns Dampmølle og af forskjellige andre Fabrikker. Som stor Grundejer spillede han en betydelig Rolle i Kjøbenhavns Grundejerforening, hvis Formandsplads han beklædte i adskillige Aar. Han var Medstifter af forskjellige Aktieselskaber, deriblandt 1862 af Industribanken i Kjøbenhavn, i hvis Repræsentantskab han havde Sæde til 1880, de 3 sidste Aar som Formand. Fra 1871—80 var han Borgerrepræsentant. End videre var han Medlem af den jødiske Menigheds Repræsentantskab og deltog i Bestyrelsen af flere af Menighedens velgjørende Foreninger. Dels i levende Live, dels ved Testamente oprettede han forskjellige velgjørende Stiftelser og Legater. 1882 blev han udnævnt til Etatsraad. H. var gift med Johanna f. Levysohn († 1885), Datter af Kjøbmand Joachim L. i Hamborg. Han døde 19. Juni 1884. *E. Meyer.*

Heyman, Philip Wulff, f. 1837, Handelsmand. H., foregaaendes Halvbroder, er født 5. Nov. 1837 i Kjøbenhavn og er Søn af Kjøbmand Wulff Philip H. i dennes andet Ægteskab med Jacobine f. Meyer. 1858 etablerede han sig som Kommissionær i Smør. Denne Forretning fik et betydeligt Omfang, efter at han i 1862 var begyndt at udføre dansk Smør til Skotland og England. 1864 aabnede han vor Smørproduktion en ny Afsætningskilde, i det han begyndte at udføre hermetisk pakket Smør til oversøiske Pladser. Efter at A. N. Hansen & Co. i nogle Aar havde drevet Svineslagteri til Export, anlagde H. 1866 sammen med H. Puggaard & Co. «Kjøbenhavns Svineslagteri». Puggaard traadte ud i Slutningen af 70erne, og H. har senere været Eneejer af Slagteriet, til hvilket han efterhaanden har knyttet en Mængde Filialer baade i Danmark og Udlandet. I de nævnte Virksomheder har H. udfoldet et særdeles betydeligt Forretningstalent, og ved sin stadige Agtpaagivenhed over for Udlandets Fordringer har han øvet en fremmede Indflydelse paa Landbrugets rationelle Produktion af Smør og Fedevarer. Hans ualmindelige Arbejdskraft og Energi førte ham ogsaa ind paa andre Virksomheder. 1873 foranledigede han Stiftelsen af Aktieselskabet «Tuborgs Fabrikker», der fra Begyndelsen væsentlig var baseret paa Gødningsfabrikation, men senere er gaaet over til Brygning af bajersk Øl, i hvilken Virksomhed det nu indtager en høj Rang. Efter nogle Aars Forløb overtog H. ved Siden af sin egen Forretning

Stillingen som Fabrikernes Direktør, og det Opsving, de have taget, er foregaaet under hans stadige personlige Ledelse. 1892 udnævntes han til Etatsraad. Han er gift med Hanne Emilie f. Adler, Datter af Farver A. *E. Meyer.*

Heynsen, Rasmus, † 1602, s. Heinsen (ovfr. S. 277).

Hilker, Georg Christian, 1807—75, Dekorationsmaler, var Søn af Skibsfører, senere Toldassistent, Christian Ernst H. og Marie Margrethe f. Vest, og er født 5. Juni 1807 i Kjøbenhavn. Han begyndte i sit 13. Aar at gaa paa Kunstakademiet og kom snart efter i Malerlære hos Baruel, der uden Tvivl allerede den Gang har vakt hans Interesse for en kunstnerisk Opfattelse af Dekorationsmaleriet. Imidlertid begyndte han at udstille som Landskabsmaler og vandt samtidig Akademiets 2 Sølvmedailler i Modelskolen (1833—35). Det var dog som Malersvend hos Lærer ved Kunstakademiet, Malermester Kongslev, H. mere alvorlig førtes ind paa Dekorationsmaleriet som kunstnerisk Fag. Han udførte Arbejder i denne Retning i Sorø, paa Bregentved og flere Steder, men hans Uddannelse fik dog især en frugtbar Paavirkning, da hans Mester overdrog ham (1830) efter Billedhugger H. E. Friends Hjemkomst at dekorere dennes Professorbolig i Materialgaarden ved Frederiksholms Kanal i pompejansk Stil (s. V, 384). Freund fik ham til at lægge Landskabsmaleriet ganske til Side og vakte ved sin kyndige Ledelse og sit livlige Samarbejde med den unge Kunstner den Kjærlighed til Oldtidens Kunst, som siden udvikledes og modnedes hos H. under hans Rejse i Italien.

Hans Anlæg for Dekorationsmaleriet havde imidlertid vakt en saadan Opmærksomhed, at Akademiet varmt anbefalede ham til Understøttelse af Fonden ad usus publicos, der ogsaa i 1838 tilstod ham 600 Rdl. i 2 Aar, hvortil kom 150 Rdl. fra den Reiersenske Fond til Hjemreisen. Han rejste ud med Maleren Chr. Købke, med hvem han tilbragte største Delen af sine Rejseaar i Italien, særlig i Rom. I Neapel var han sammen med Const. Hansen og studerede, som man kan vide, med brændende Iver alt, hvad Musæerne der og selve Pompeji kunde vise ham af Oldtidskunst; han kopierede her efter Originalerne de Motiver, hvoraf han allerede havde maattet bruge saa mange i Friends Bolig efter andres Gjengivelser, og i Forening med Const. Hansen gjorde han Udkast til en friere Anvendelse af det lærte, i det de i Fællesskab lagde Planen til en

Udsmykning af Universitetets Forhal, som siden i det væsentlige blev fulgt (VI, 588 f.). I Rom gave de berømte Dekorationsarbejder fra Rafaels Tid, ikke mindre end levnedc Oldtidsminder, nye Motiver og Vejledning til deres frie kunstneriske Anvendelse. Paa Hjemreisen fandt han i München Lejlighed til at øve sig i at male i den vaade Kalk (Italienernes al fresco). I Nov. 1841 var han atter i Hjemmet, hvor han, fraegnet en mindre Udenlandsrejse, siden blev.

Strax efter satte Bingesbøll ham i Virksomhed med Dekorationen af nogle Lofter i Thorvaldsens Musæum, derpaa optog den store Udsmykning af Universitetets Forhal ham og Const. Hansen i 1844—53. Han giftede sig i 1847 med Elise Boline Schou, som døde 8. Febr. 1867. Imidlertid var han 1848—49 bleven Lærer ved Teknisk Institut, var fra 1853 kgl. Vaabenmaler ved Ordenskapitlet samt Lærer ved Kunstakademiets Dekorationsklasse. Han dekorerede i 1858—59 Landbohøjskolens store Hørsal, i 1860—63 i Sorø Akademi, i 1862—65 Universitetets Festsal i en rig Renæssancestil, i 1869 den nye Bankbygning og samtidig en stor Mængde private Ejendomme saa vel i Kjøbenhavn som i Provinserne. Saa godt som overalt var det antike Motiver enten direkte eller i den modificerede Form, hvori Renæssancen havde optaget dem, der laa til Grund for hans Kompositioner, hvori ikke sjælden andre Kunstnere, særlig hans tro Ven Const. Hansen, udførte enkelte fremtrædende Partier. H., hvis Død indtraf 13. Jan. 1875, var som Menneske en saare elskværdig Personlighed, hos hvem værdig Selvfølelse og sand Beskedenhed smukt forenedes.

Fædrelandet 1875, Nr. 10. Weilbach, Kunstnerlex.

Ph. Weilbach.

Hillebrandt, Niels Peter, 1815—85, Sangkomponist, Søn af Skibskapitajn Peter Jørgen H. og Petrea Cecilie f. Nielsen, blev født paa Christianshavn 14. Sept. 1815, gennemgik fra sit 12. Aar Sibonis Konservatorium og virkede derefter som Musiklærer og Sangforeningsdirigent i Hovedstaden; 1852 blev han Kantor og Klokker og 1858 tillige Organist ved Frederikskirken paa Christianshavn, i hvilke Stillinger han forblev til sin Død, 11. Febr. 1885. Som Komponist var han ikke særlig frugtbar og har, saa vidt vides, ikke skrevet andet end Smaaviser; som de mest populære kunne nævnes: «Har man Ungdomskræfter» (af Vaudevillen «Karens Kjæreste»), «Til 1. Regiment» («Tak for din Daad») og den mest

bekjendte Melodi til «De sønderjyske Piger». 1836 ægtede han Sophie Charlotte Møller († 9. Maj 1880, 73 Aar gammel).

Erslew, Forf. Lex. Schytte, Musiklex. Søndags-Posten Nr. 603.

S. A. E. Hagen.

Hillerup, Frederik Christian, 1793—1861, Forfatter, er født paa Wedellsborg i Fyn 12. Maj 1793. Faderen var Justitsraad, Proprietær Søren H. († 1829); Moderen hed Ingeborg Margrethe f. Hillerup. Han kom 1807 i Odense Latinskole, dimitteredes 1811 og studerede efter at have taget 2. Examen i nogle Aar Jura, men opgav dette Studium for udelukkende at beskæftige sig med Kunst og Poesi. Efter at han en Tid lang havde malet under Eckersberg, raadede denne ham til at rejse til Italien, og støttet af sin velhavende Fader kom H. 1820 til Rom, hvor han blev til 1826. I Løbet af disse Aar havde Forholdene imidlertid aldeles forandret sig for ham: han havde efterhaanden indset, at hans kunstneriske Evner ikke svarede til hans varme Interesse for Kunst, og Understøttelserne fra Hjemmet, der vare blevne sparsommere og sparsommere, hørte til sidst aldeles op, da Faderens Formue var gaaet tabt. Kun ved gode Venners Hjælp sattes han i Stand til at rejse hjem, og Resten af sit Liv levede han i Kjøbenhavn, hvor han døde ugift 5. Maj 1861. — H.s originale æsthetiske Produktion har ikke stor Betydning. 1829 udgav han «Italica eller Mindeblomster fra mit Ophold i Italien», derefter fulgte en Del Noveller og Digtninger og 1842 «Digte»; Vaudevillen «Spøgeriet paa Herregaarden» (1850) har, navnlig i Provinserne og ved Dilettantforestillinger, oplevet et ikke ringe Antal Opførelser. Større Fortjeneste har H. som Oversætter og Kunstkritiker. Særlig fra Italiensk har han oversat en Del (saaledes bl. a. til Heibergs «Den flyvende Post»), og som han i et Par Aar (1836—38) redigerede «Dansk Kunstblad», saaledes var det ogsaa ham, der udgav «Thorvaldsen og hans Værker» med den efter Thiele forkortede Text (4 Dele, 1842 ff.).

Erslew, Forf. Lex. N. C. L. Abrahams, Meddelelser af mit Liv S. 265 f.

Sophus Bauditz.

Hilmer, Camilla Elisa, f. 1849, Skuespillerinde. Som Datter af Skræddermester og islandsk Kjøbmand Jens Jensen og Edle Hansine f. Nielsen kom Camilla J., født i Kjøbenhavn 17. Avg. 1849, i 1855 paa det kgl. Theaters Danseskole og virkede ved Balletten indtil 1864. I Utilfredshed med sin Virksomhed tilskrev hun Fru Heiberg, der tog sig varmt af den unge Pige og vejledede hende,

saa at hun 23. Nov. 1865 kunde debutere paa det kgl. Theater som Laura i «De nygifte». Endskjønt Debuten var heldig, havde Frk. J. dog Vanskelighed ved at bane sig Vej i Elskerindesaget, men derimod skaffede hendes smukke Stemmestemmer hende snart stor Anvendelse i Vaudevillen og Syngestykket, og da hun tillige havde Lejlighed til at vise sine Evner i komisk Retning, fik hun Instruktion af Professor Phister og forsøgte sig i Pernillerollerne med et saadant Held, at hun tog disse i Arv efter Fru Phister. Ved utrættelig Flid og stræng Pligtopyldelse har Fru H. — hun var nemlig i 1877 bleven gift med ndfr. nævnte kgl. Kapelmusikus Chr. Fr. H. — arbejdet sig op til at blive en Kraft ved det kgl. Theater, særlig i det nationale Repertoire. Hun er lige saa sund som sand i sin Kunst, bred og djærv i sin Komik, fri for al Chageren, og saa vel i Syngestykket og Vaudevillen som i Skuespillet har hun skabt sig et smukt og temmelig betydeligt Repertoire, der omfatter henved 200 Roller. «Skatten», «Den dybe Sorg», «Murmesteren» og «Fra Diavolo» ere Exempler paa Syngestykker, i hvilke Fru H. har gjort meget god Fyldest, og blandt hendes Roller i Skuespil og Vaudeviller kan nævnes: Pernillerne i «Det lykkelige Skibbrud», «Jean de France», «Henrik og Pernille», «Maskeraden» og «Den stundesløse», Jfr. Sørensen i «Abekatten», Mad. Sommer i «Et Æventyr i Rosenborg Have», Kirsten Giftkniv i «Den forvandlede Brudgom», Mad. Jensen i «Deklarationen», Frk. Trumf-meyer i «Aprilsnarrene», Johanne i «Æventyr paa Fodrejsen», Petrea i «Debatten i Politivennen», Sophie i «Nej» og Juliette i «De danske i Paris».

Nationaltid. 20. Nov. 1890.

Edgar Collin.

Hilmer, Christian Frederik, f. 1845, Violinist. H., der er født i Kjøbenhavn 13. Febr. 1845 og er Søn af Stabstambour ved Livgarden Fredrik Lauritz Theodor H. og Johanne Emilie f. Knodt, aftjente sin Værnepligt som Klarinettist i Livgardens Musikkorps fra 1860—69, men hans Hovedinstrument er Violinen, paa hvilken han under Kammermusik Schiørrings Ledelse og senere ved gjentagne Studier i Udlandet har uddannet sig til en ypperlig Solospiller og Primarius i Strygekvartetten; i begge Egenskaber har han koncerteret med Held saa vel her hjemme som i St. Petersborg, Stockholm og Gøteborg og er fra 1872 ansat i det kgl. Kapel i Kjøbenhavn. Ovennævnte Skuespillerinde Camilla Elisa H., f. Jensen, ægtede han 17. Nov. 1877.

Schytte, Musiklex.

S. A. E. Hagen.

Himmelstrup, Otto Pedersen, —1709, Krigskommissær, var født paa Himmelstrupgaarden (Vigerslev Sogn i Fyn), hvorefter han tog sit Tilnavn. 1691 blev han Landkommissær i Fyn og Langeland — senere kaldes han Krigs- og Landkommissær — og ægtede 21. Dec. s. A. Borgmester i Odense Jens Eriksen Westengaards Enke, Maren Bang (Datter af Biskop Niels B., s. I, 486 f.), der efter sin Mand fik en Fjerdepart af Dallund, hvori hendes Børn ejede det øvrige. Uagtet H., der ejede Hollufgaard, blev boende i Odense, medførte dette Sameje endeløse Stridigheder af den smaaligste Art, hvortil hans slette Pengeforhold vel have givet nogen Anledning. 1705 solgte han sin Hustrus Part i Dallund til sin Broder Jørgen Pedersen, der tjente som Ridefoged paa Godset. Imidlertid fik H., der 1708 havde afhændet Hollufgaard, Lyst til Dallund og købte nu hele Gaarden, hvis Gods han forøgede. Ved hans Død i Begyndelsen af 1709 var hans Bo i en kummerlig Tilstand, og Dallund gik over til en Panthaver.

Danske Herregaarde IX: Dallund. K. Hansen, Danske Ridderborge, 1876, S. 40 ff. Hundrup, Stamtavle ov. Ol. Bangs Efterkommere S. 20 f. *G. L. Wad.*

Himmerich, Hans, 1681—1735, Politimester, er født i Aalborg 19. Dec. 1681. Hans Forældre vare Overkjøbmand Jens Nielsen H. og Elsebe Hansdatter Mumme. Han blev Student 1702 og var en Snes Aar i russisk og polsk Krigstjeneste, hvorfra han vendte hjem 1726 med Titel af Oberst. Samme Aar udgav han «Compendium philosophicum», som han med en krybende Dedikation overgav Dronning Anna Sophie, hvilket belønnedes med, at han 2. Sept. blev Politimester i Kjøbenhavn og 7. Okt. tillige Borgmester. Han giftede sig ogsaa 1727 med Dronningens Kammerjomfru Elisabeth Bjørnskov († 1731). Den selvraadige H. kom strax i Konflikt med alle de Avtoriteter, han havde med at gjøre, baade med Politikollegiet, hvilket han ikke vilde tillade nogen Indblanding i hans Sager, og med Stadshauptmanden, hvem han ikke vilde overlade Overkommandoen ved Ildebrande, og som svarede H., at man ikke kunde behandle Kjøbenhavns Borgere som Soldater i Felten. Han kom ogsaa i en saadan Strid med Vicestadshauptmanden, at de maatte kaldes op til Oversekretær Møinichen for at forliges. H. gjorde sig i sin korte Embedstid grundig forhadet, saa man tiltroede ham det værste; man fortalte, at han havde været en af dem, der under Pesten 1711 plyndrede de fradøde Huse, og udfandt en meget vanærende Grund til hans senere Afskedigelse, ligesom man troede,

at han under Ildebranden 1728 havde drukket sig fuld i Steden for at sørge for Slukningen; der kan dog ikke siges andet herom, end at han tabte Besindelsen ligesom alle andre Avtoriteter. En raa Person var han; det var ham en Glæde at vække Pøbelens onde Instinkter ved opsigtvækkende Straffe. Jøderne hadede han og viste dette ved Jens Gedeløches Begravelse (V, 586), hvor han tvang dem til at gøre sig urene ved Handlinger, som deres Religion forbød; maaske var hans Fremfærd en Hævn, fordi de ikke vilde laane ham Penge, thi hans Omstændigheder vare daarlige, og han havde en Kreditor i Oversekretær Møinichen, der ikke var behagelig, tilmed hans foresatte og formodentlig fra først af Beskytter. Da Frederik IV var død, gik han 1731 af som Politimester og Borgmester; da han kaldes «civiliter mortuus», er han gaaet fallit, men i øvrigt foregik samtidig en Omordning af Politiet, ved hvilken man sikkert helst vilde have ham fjærnet. Han flyttede derpaa til Aalborg og døde paa sin Hovedgaard Halkjær 15. Marts 1735. Han udgav 1728 en Samling Politiplakater fra sin Embedstid.

Personalhist. Tidsskr. I, 286 ff. O. Nielsen, Kjøbenhavns Hist. og Beskr. VI.

O. Nielsen.

Hincheldey, Christian, 1729—93, Handelsmand, blev født i Nykjøbing paa Falster 6. Marts 1729. Faderen, Edvard H. († 1775), som var Raadmand og Kjøbmand sammesteds, var en Kjøbmands-søn fra Lybek. Moderen hed Karen f. Høy († 1767). Med en ualmindelig Dygtighed og Energi drev H. sin betydelige Kjøbmands-handel, og hans Virkelyst skaffede ikke alene ham selv en anselig Formue, men bevirkede ogsaa for hans Fødeby en mærkelig Opkomst, som imidlertid baade kom og svandt med ham. Af sine rige Midler købte han ~~af Staten~~ o. 1766 paa meget heldige Vilkaar Kringelborg og Ovrupgaard, som han havde i Sinde at supplere til et Baroni, hvad han dog ikke naaede. Med Bønderne, der tungt følte de falsterske Godsers Overgang fra Staten til de private Ejere, og som næppe uden Grund holdt ham for en haard Herre, stod han i en langvarig Strid. — H. ægtede 1. (9. Juli 1760) Mette Helene Tersling († 29. Avg. 1770), 2. (22. Febr. 1775) Laurentia Hofgaard (f. 8. April 1755 † 5. Avg. 1841), Datter af Justitsraad og Viceborgmester i Kjøbenhavn Gerhard H. og Margrethe f. Moss. H., der 1784 var bleven udnævnt til Justitsraad, døde 7. Jan. 1793.

Baden, Christ. VII's Aarvog S. 250. Aarvog f. dansk Kulturhist. 1891.

G. L. Grove.

Hind, Jens, —1330, Biskop. Han var Degn i Roskilde, da han ved Biskop Olufs Død 1320 valgtes til dennes Efterfølger; da Ærkebispens paa den Tid var udenlands, rejste han til Avignon for at søge Konfirmation hos Paven. Han overværede siden Danehoffet i Nyborg 1326, hvor Grev Gerhard forlenedes med Sønderjylland; ellers vides der intet mærkeligt om ham, og allerede 24. Marts 1330 døde han under en Visitatsrejse til Rygen. 2 Aar i Forvejen havde han forlenet sin Broder Ingvar Hjort (s. ndfr.) med Bispeslottet Kjøbenhavn; men denne svigtede sit Løfte til Broderen, og Slottet kom derved for lang Tid ud af Bispens Haand.

Kr. Erslev.

Hindenburg, Arthur Leopold, f. 1832, Retskyndig. Han er Søn af Major Georg Daniel H. og Dorothea Augusta f. Antoni og fødtes i Kjøbenhavn 2. Avg. 1832. Han blev Student 1850 og juridisk Kandidat 1855. Derefter arbejdede han som Fuldmægtig hos forskellige Sagførere, blev Prøveprokurator 1860, Overretsprokurator i Kjøbenhavn 1862, Højesteretsadvokat 1863 og i 1885 konstit. Kammeradvokat. I 1872 erhvervede han den juridiske Doktorgrad for Afhandlingen: «Om Kjøb og Salg», og i 1892 udnævntes han til Kommandør af 2. Grad af Danebrogsordenen. Fra 1869—76 var han Medlem af Folketinget for Kjøbenhavns 6. Kreds og sluttede sig som Politiker til Højre. 1868 ægtede han Simonine Petrine Holm, Datter af Etatsraad, Gouvernementssekretær August Jagemann H. og Petrine f. Wallø. — H. har Æren af at være den første, der har undergivet den danske Handelsret særlig videnskabelig Behandling, navnlig i «Haandbog i den danske Vexelret» (1860), «Om Kjøb og Salg, et Bidrag til dansk Handelsret» (1872) og «Om Kommissionskontrakten» (i «Tidsskr. f. Retsvæsen» 1866). Desuden har han skrevet flere mindre Afhandlinger i Tidsskrifter og paa de nordiske Juristmøder indledet Forhandlinger om handelsretlige Æmner.

Universitetsprogram til Reformationsfesten 1872.

Jul. Lassen.

Hindenburg, Georg Theodor, f. 1836, Retskyndig. Han er en Broder til ovennævnte Arthur L. H. og fødtes i Kjøbenhavn 10. Marts 1836. Han blev Student 1854, juridisk Kandidat 1861, arbejdede derefter i Justitsministeriet og tillige som Sagførerfuldmægtig, indtil han 1868 blev ansat i Højesterets Justitskontor. I 1871—72 var han konstitueret som Byfoged i Randers, 1872 ud-

nævntes han til Protokolsekretær i Højesteret, 1876 til Assessor i Kjøbenhavns Kriminal- og Politiret, 1881 til Assessor i Landsoversamt Hof- og Stadsretten og 1891 tillige til Næstformand i Sø- og Handelsretten i Kjøbenhavn. 1883—91 virkede han ved Organisationen af Højrepartiet, navnlig i Kjøbenhavns Amts 1. Valgkreds. 1870 ægtede han Mathia Reinholdine Anna Margrethe Haralda Gram, Datter af norsk Generalkon^{major} Johan Georg Boll G. og Frederikke f. Stabel. — Foruden forskellige politiske, juridiske, historiske og arkæologiske Bidrag i Aviser og Tidsskrifter har H. udgivet — under Medvirkning af flere andre ansete Jurister — «Juridisk Formularbog» (1880, 2. Udg. 1887), et overordentlig paa-lideligt og meget benyttet Værk. *Jul. Lassen.*

Hindenburg, Vilhelm August Gottlieb, 1795—1880, Officer, Søn af Oberstlieutenant ved fynske Infanteriregiment Johan Philip H. og Louise Beate Johanne f. Wesenberg, er født i Fredericia 21. Avg. 1795. H. blev i sit 14. Aar Landkadet, Sekondlieutenant 1811 og det følgende Aar ansat ved 1. jyske Infanteriregiment, hvor han 1820 avancerede til Premierlieutenant og 1830 til Stabskapitajn. I de følgende 11 Aar forrettede han tillige Tjeneste som Regimentsadjutant og gjorde sig som saadan bemærket ved sin administrative Duelighed. 1842 blev H. forsat til 7. Bataillon og i Febr. 1848 udnævnt til Major ved, efter Slaget ved Slesvig til Kommandør for 2. Bataillon, hvilken Afdeling han med stor Hæder førte i de 3 Krigsaar. Ved alle betydningsfulde Lejligheder: ved Nybøl og Dybbøl i 1848, ved Fredericia i 1849, ved Helligbæk og Isted i 1850, var «2. lette» stedse at finde blandt de Batailloner, der kæmpede i forreste Linje. H., der 1849 var bleven udnævnt til Oberstlieutenant og 1853 blev Oberst, beholdt Kommandoen over 2. Bataillon indtil 1860, da han indtraadte som Medlem af den raadgivende Komité under Krigsministeriet, i det der samtidig til-deltet ham Kommandørkorset af Danebrog. I Sommeren 1863 beklædte H. Posten som Forstander for den i Kjøbenhavn oprettede Infanteriexercerskole. Ved Udgangen af Aaret fik han Afsked af Krigstjenesten med Karakter som Generalmajor. — H. havde 14. Dec. 1832 ægtet Johanne Marie Margrethe Lorentzen, Datter af Regimentskirurg, Dr. med. L. i Vestindien. Han døde 15. Maj 1880.

Flamand, Slagene ved Fredericia og Isted S. 65.

S. A. Sørensen.

Hindsholm, Laurids Jacobsen, 1600—63, Biskop, er født i Viby paa Hindsholm i Fyn og Søn af Præsten Jacob Jacobsen

og Anne Pedersdatter. 1607 blev han sat i Skole i Kjærteminde, hvor han, efter at Forældrene vare døde, fandt en Plejefader i Præsten Anders Mand. 1618 kom han i Odense Skole og blev samtidig hermed tillige Huslærer hos Borgmester Jørgen Mogenssen Rosenvinge. 1621 blev han Student og var iblandt de første, der udgik fra det nyoprettede Gymnasium i Odense. Efter 2 Aars Ophold ved Universitetet blev han 1623 optaget i den rosenholmske Kreds, i det den lærde Holger Rosenkrantz valgte ham til Hovmester for sine Sønner. Hans Ophold paa Odense Slot og Rosenholm fik efter hans egen Udtalelse stor Betydning for hans aandelige Udvikling, og «han lærte meget af den brave Herre, især hvad den hellige Skrift angaar». Efter 4 Aars Forløb fulgte han de unge Junkere til Sorø, hvor han forblev til 1630, da han udnævntes til Præst i Rudkjøbing og Provst over Nørreherred paa Langeland. Han blev flere Gange indkaldt til Hove for at prædike for Christian IV, der 1647 udnævnte ham til sin Hofpræst og Skriftefader. I denne Stilling blev han tillige Sjælesørger for Fru Vibeke Kruse og hendes Børn, som han efter Kongens Befaling ofte maatte overhøre i deres Kristendomskundskaber, ligesom han ogsaa maatte deltage i en Undersøgelse om en «Forgjørelse», som Fru Vibeke efter Kongens Mening var Gjenstand for. 1648 tjente han Christian IV paa hans Dødsleje og forblev derefter i sin Stilling som Hofpræst hos Frederik III. 1650 valgte Ribe Stifts Gejstlighed ham til Biskop, men Kongen vilde ikke give Afkald paa ham, og det stemmede vist heller ikke med hans eget Ønske at blive forflyttet til en Udkant af Riget. Men da den fynske Gejstlighed valgte ham til Biskop i Odense 1651, stadfæstede Kongen Valget. 1653 blev han Dr. theol. Under Svenskekrigen gennemgik han store Trængsler. Han havde ved Krigens Begyndelse skjænket 400 Lod Sølv til Rigets Forsvar, men da Fyn blev besat af Fjenden, satte han hele sin Formue til og kunde ikke faa de ham tilkommende Lønninger udbetalte. Selv efter Fredslutningen havde han store Vanskeligheder ved at skaffe sine nødlidende Præster og sig selv de nødvendige Indtægter. 1660 deltog han i Rigsdagsforhandlingerne og arbejdede for Enevoldsmagtens Indførelse. 1661 fik han Sæde i en Kommission, der skulde gjøre Forslag til en Forandring i Kirkeforholdene og bringe dem i Overensstemmelse med den nye Regeringsform. H. døde 30. Avg. 1663. Han ægtede 1. (1630) Abigael Christensdatter († 1636), Enke efter hans Formand i Rudkjøbing, 2. (1639) Anne Mule († 1677), Datter af Borgmester Jørgen

M. i Odense. Baade som Hofpræst og senere som Biskop var han søgt af den danske Adel, der satte Pris paa at høre ham ved Brudevielser og Begravelser, en Ære, der var forbunden med rige Indtægter i Naturalydelse og i Pengegaver. 9 af hans Ligprædikener ere trykte. Hans Dagbogsoptegnelser fra den Tid, han var ved Hove, og fra Svenskekrigens Tid indeholde ret gode Bidrag til Samtidens Historie, men især til Belysning af Forholdene ved Hoffet i Christian IV's sidste Aar.

Zwergius, Siellandske Clerisic S. 592 ff. Bloch, Den fyenske Geistligheds Hist. I, 109 ff. L. J. Hindsholms Dagbog (udg. af F. V. Wivet), 1779. Kirkehist. Saml. 4. R. II, 641 ff.

S. M. Gjellerup.

Hinnerup, Peter Reimer, 1803—68, Guardein, er født 7. April 1803 i Randers, hvor Forældrene, Anders H. og Birgitte Margrethe f. Reimer, boede. Han nød kun ringe Skoleundervisning, og efter flere foreløbige Bestemmelser kom han i Guldsmeddelære. Han blev Svend 1824, og som flittig Tilhører ved de Forelæsninger, som Selskabet for Naturlærens Udbredelse 1825 lod afholde i Randers, blev han anbefalet til Selskabets Formand i Kjøbenhavn, H. C. Ørsted, der hjalp ham frem. Han kom her til at deltage i Forsøg navnlig om Elektromagnetismens Anvendelse til Probering af ædle Metaller og besøgte Kunstakademiet. Med Understøttelse fra den Reiersenske Fond tiltraadte han 1828 en 3aarig Udenlandsrejse, blev ved sin Hjemkomst Fuldmægtig ved Mønten, 1836 Møntguardein og i 1840 tillige Stadsguardein. Sine betydelige Fagkundskaber gjorde han frugthringende ved at give Undervisning i Legering og Nielering og ved at udgive en omfattende «Haandbog for Juvelere, Guld- og Sølvarbejdere» (1834—39). Han ophørte at være Møntguardein 1860 og Stadsguardein 1863 paa Grund af Sygelighed. Han afgik med Titelen Justitsraad og døde pludselig 12. Nov. 1868 paa Frederiksberg. Han efterlod Kjøbenhavns Guldsmeddelav et Legat til Understøttelse for trængende Guldsmeddemestre og disses Enker og Børn samt for Svende, der have ført en pletfri Vandel. Hans Hustru var Inger Helene f. Tømmerbye (f. 28. Febr. 1805 † 3. Avg. 1861), Datter af Peder Nielsen T.

Erslew, Forf. Lex. C. Nyrop, Medd. om dansk Guldsmedekunst.

C. Nyrop.

Hinrichsen, Taie, 1718—59, Billedhugger, var født i Sommeren 1718 paa Halligen Nordstrandischmoor og yngste Søn af Sogneraadsmedlem og Strandfoged Hinrich Hansen (f. 1672 † 1750), en af dem,

der med Hustru og Børn frelste Livet under Stormfloden 1717. H. lærte ventelig Billedskærieriet hos Jens Süncksen, Nordfrisernes sidste betydelige Billedskærer, der havde ægtet H.s ældste Søster, men blev siden en saa habil Sten- og Billedhugger, «at hans Lige aldrig havde været der i Landet», som Traditionen blandt Friserne paa Øerne i Vesterhavet melder. H.s Arbejder vare dog for største Delen Gravmæler, og af saadanne kjendes der paa Nordstrand og andre Øer i Vesterhavet en Del; de ere som Regel prydede med Skibe o. l. og roses for Smag, Nøjagtighed og fin Udførelse. Ogsaa til Husum Slot og Schackenborg gjorde H. Arbejder (1752). Sin Fødehallig forlod han kun sjælden; han stod der i Agt og Ære. I Foraaret 1744 ægtede H. den 20aarige Anna Jacobsdatter Nickelsen fra Øland. Under Stormfloden 7. Okt. 1756 reddede H. sig med Hustru og Børn. Efter i Dagene fra 2.—5. Jan. 1759 at have mistet en Søn, en nær Slægtning og sin Hustru afgik han selv ved Døden 11. s. M.

Kieler Zeitung 19. Okt. 1885. A. Sach, Brüggemann, 1865, Fortalen. R. Haupt, Bau- u. Kunstdenkmäler der Provinz Schleswig-Holstein I, 463. II, 596. III, 2, 13.

F. J. Meier.

Hintze, Jørgen, —1498—, Kannik, var født paa Hindsholm i Fyn og forekommer i Slutningen af det 15. Aarhundrede som Kannik i Kjøbenhavns Kapitel. Han er for øvrigt mest bekjendt derved, at Kong Hans en Tid lang betroede ham sin Søns (Christian II's) Opdragelse, hvilken imidlertid havde sine Vanskeligheder paa Grund af Kongesønnens urolige Sind. Som Kannik var J. H. 1512 Sognepræst til St. Peders Kirke. Han levede endnu 1537, men er rimeligvis død snart efter. Peder Palladius omtaler ham i sin Visitatsbog som en Mand, der gjorde meget godt mod sine fattige Slægtninge.

Rørdam, Kbhvns Kirker og Kloostere i Middelald. S. 143 f.

H. F. Rørdam.

Hirsch, Frederik Georg Henrik, 1812—76, Officer, hører til en gammel Officersslægt og fødtes 30. Avg. 1812 i Nyborg. Hans Forældre vare¹ Kapitajn Woldemar Wilhelm H. og Laurine f. Nielsen. I 1828 blev han Kadet og i 1829 opvartende Page; efter bestaaet Officersexamen blev han Sekondlieutenant med Aldersorden fra 1828 og kom i Nummer ved fynske Regiment 1830. Her ved blev han Premierlieutenant 1836, hvorefter han ansattes som Vagtmesterlieutenant hos Kommandanten i Fredericia og som

Adjutant hos Chefen for fynske Regiment, daværende Prins Frederik (VII), hvis Yndest han vandt. I 1842 blev H. Adjutant ved 12. Bataillon og rykkede strax ved Krigens Udbrud 1848 i Felten, i det en anden Officer overtog Vagtmesterlieutenants-Forretningerne. Han deltog saaledes i Kampen ved Bov og Slaget ved Slesvig, blev derefter Kapitajn og ansattes ved Overkommandoen paa Als, men kom i Okt. til 1. Forstærkningsbataillon som Kompagnichef. Under Fredericias Forsvar det følgende Aar valgte Oberst Lunding ham til Pladsmajor, og han gjorde udmærket Fyldest i denne Stilling. Det næste Aar attacheredes han atter Overkommandoen og deltog i Slaget ved Isted, i det han den Dag ansattes hos General de Meza som Stabschef. I 1851 blev H. karakt. Major og Kommandør for 2. Forstærkningsbataillon, Aaret efter Major ved 4. Jægerkorps og i 1854 virkelig Major, men kaldtes i 1857 til Kjøbenhavn som Stabschef hos Generalinspektøren for Fodfolket. Udnævnt til Oberstlieutenant i 1860 blev han Chef for 18. Infanteribataillon og ved Mobiliseringen 1863 Chef for 18. Regiment. Han deltog derpaa i Kampen ved Mysunde og i Dybbøls Forsvar og blev i Marts s. A. baade Oberst og Kommandør af 2. Grad af Danebrog samt Kommandant i Sønderborg. Hans nedbrudte Helbred tvang ham dog snart til at søge Lasarettet, og først i Løbet af Sommeren kunde han melde sig til Tjeneste igjen. Han blev da Chef for 5. Infanteribrigade, men afskedigedes paa Grund af Svagelighed i Dec. som Generalmajor. I 1867 udnævntes H. til General i Forstærkningen og Chef for Kjøbenhavns Borgervæbning (senere Kjøbenhavns Væbning), benaadedes med Kommandørkorset af 1. Grad af Danebrog i 1870 og døde pludselig 28. April 1876. — H. ægtede 30. Okt. 1840 Anna Catherina Høyrup, Datter af Kjøbmand Johan H.

Vort Forsvar Nr. 311.

P. N. Nieuwenhuis.

Hirschnack, Christian Frederik, 1732—94, Officer, var født paa Christiansø, hvor hans Fader, Oberst Rasmus H., var Kommandant; Moderen, Ellen Kirstine f. Munk, var dennes 2. Hustru. H., der 1751 blev Fændrik i laalandske (siden Arveprins Frederiks) Regiment, 1754 Sekondlieutenant og 1764 Kapitajn, omtales som en flink Officer, men blev 1776, da han i flere Aar ikke havde gjort Tjeneste paa Grund af «Gemytssvaghed», efter Ansøgning pensioneret. Ved nogle «Grundregler for det danske patriotiske Præmieselskab», som han med Bistand af senere Amtmand M. Theiste

offentliggjorde 1768, gav han Stødet til, at flere formaaende Mænd traadte sammen og Aaret efter stiftede det kongelige danske Landhusholdningsselskab. Af sin lille Formue oprettede han Legater, for hvis Renter der dels skulde uddesles Præmier af nævnte Selskab, dels skulde ydes fattige Officerer eller Officersenker Hjælp i Sygdomstilfælde. Han døde ugift i Kjøbenhavn i Okt. 1794.

Nyerup, Lit. Lex.

H. W. Harbou.

Hirschsprung, Harald, f. 1830, Læge. H. er en Broder til den efterfølgende og fødtes 14. Dec. 1830 i Kjøbenhavn. Privat dimitteret 1848 studerede han Medicin, var i 1853 Koleralæge, tog Lægeexamen 1855, fungerede de følgende Aar som Kandidat ved Frederiks Hospital og ved Fødselsstiftelsen samt som konstit. Distriktslæge i Kjøbenhavn. Efter at have taget den medicinske Doktorgrad i 1861 ved en Afhandling om medfødt Tillukning af Spiserør og Tarm blev han i 1862 Reservemedikus ved Frederiks Hospital, i 1864 Visitator ved Hospitalet. 1870 blev han efter Brünniche Læge ved Børnehospitalet i Rigensgade og samtidig Distriktslæge (1872 Kommunalæge), 1874 Censor ved medicinsk Examen, 1877 fik han Professortitelen. Han har offentliggjort talrige pædiatriske Tidsskrifts-afhandlinger, og fra 1879 har han virket som Overlæge ved det nye Dronning Louises Hospital. 1892 blev han midlertidig Docent ved Universitetet i sit Specialfag. Ved den internationale Lægekongres i 1884 var han Præsident for den pædiatriske Sektion. 1862 ægtede han Mariane Hertz, Datter af Garvermester Abraham H.

Carøe og Selmer, Den danske Lægestand, 6. Udg.

Jul. Petersen.

Hirschsprung, Heinrich, f. 1836, Fabrikejer og Kunstsamler. H., født i Kjøbenhavn 7. Febr. 1836, er Søn af Abraham Marcus H (f. i Friedberg ved Frankfurt a. M. 1793, † 1871), der 1826 i Kjøbenhavn grundlagde en anset Tobaksfabrik, som 1858 overtoges af Sønerne Bernh. og Heinr. H. Moderens Navn var Petrea f. Hertz (f. 1804 † 1891). I Aaret 1866 anlagde H. sin aldeles fortrinlige Samling af danske Maleres Arbejder. Den indeholder for Tiden over 200 Malerier foruden et endnu større Antal Pasteller, Akvareller og Haandtegninger og forøges stadig. Med aldrig svigtende Kunstsans og den fineste Forstaaelse har H. tilvejebragt i denne sin Samling en aldeles enestaaende Repræsentation af den danske Malerkunst i det 19. Aarhundrede, fordi det ved Indkjøbet af de enkelte Arbejder stedse har været ham magtpaaliggende

gjennem dem at vise Udviklingen hos vore betydeligste Malere, et Princip, der ikke følges ved Indkjøbet til den kgl. Malerisamling. Paa Grund af denne Samlingens store Betydning have H. og Hustru besluttet, at den efter deres Død i Følge nærmere, endnu ikke definitivt vedtagne Bestemmelser skal gaa over i Statens Eje. Samlingen var offentlig udstillet paa Charlottenborg i Sommeren 1888, og af det ved Udstillingen indkomne Overskud har Ejeren stiftet «H. H.s og Hustrus Kunstnerlegat», hvis Kapitalformue Stifteren agter efterhaanden at forøge. H. ægtede 26. Juni 1864 Pauline Elisabeth Jacobson (f. 9. Juli 1845), Datter af Grosserer Daniel Simon J. (f. 1791 † 1858) og Friederiche f. Gerhardt (f. 1811 † 1855).

H. R. Baumann.

Hirtzholm, Iver Nielsen, s. Hertzholm (ovfr. S. 427).

Hjaltalín, Jón Jónsson, 1807—82, Læge. J. H. (ogsaa Hjaltelin), der fødtes paa Gaarden Saurbær i Borgarfjarðar Syssel i det sydvestlige Island 21. April 1807, er Søn af Præsten Jón Oddsson H. og dennes 2. Hustru, Gróa Oddsdatter. Han besøgte Latinskolen paa Bessastadir 1825—30, men dimitteredes privat, var derpaa 4 Aar hos den daværende islandske Landfysikus, hvorefter han fortsatte sine lægevidenskabelige Studier i Kjøbenhavn 1834—37, i hvilket sidste Aar han underkastede sig kirurgisk Examen. Medicinsk Examen tog han — der 1838 havde studeret Sindssygeforholdene i Tyskland — 1839 ved Universitetet i Kiel og disputerede sammesteds for Doktorgraden i Medicin og Kirurgi. I Aarene 1839—46 fungerede han som Militærlæge. 1840 erholdt J. H. offentlig Understøttelse til at studere Spedalskheden paa Island, et Æmne, han i sin Disputats havde behandlet; 1841 gjorde han sig, ligeledes med offentlig Understøttelse, bekjendt med Vandkurmetoden i Tyskland. Ved sin Interesse for denne Kurmethode blev han Grundlæggeren af Klampenborg Badeanstalt, idet han 1844 opnaaede Bevilling til paa en ham indrømmet Grund i Jægersborg Dyrehave at indrette en Vandkur- og Søbadeanstalt, til hvis Drift et Aktieselskab grundedes, hvorefter Anstalten fra 1846 traadte i fuld Virksomhed. Til Badeanstalten, hvis ledende Bestyrer og Læge J. H. var, knyttedes fra Aktieejernes Side højtspændte Forventninger, som dog hurtig skuffedes, til Dels vistnok begrundet i mangelfuld Ledelse, hvortil kom Uenighed inden for Bestyrelsen, og 1851 traadte J. H. helt tilbage fra Foretagendets Ledelse. Dette Aar overdrog Regeringen ham en Undersøgelse af de islandske

Svovllejer og Efterforskninger angaaende den islandske Faarepest (Miltbrand). Han begav sig nu til Island, hvor han tog Ophold paa Handelspladsen Eyrarbakki paa Sydlandet, og levede, indtil han 1855 udnævntes til Landfysikus med Bolig i Reykjavik, optaget af mineralogiske Studier og fysiske Experimenter, der dog ikke førte til noget praktisk Resultat. Embedet som Landfysikus indehavde han til 1881, da han ved sin Entledigelse udnævntes til Etatsraad. Fra 1859—81 havde han Sæde i Altinget som kongevalgt Medlem. 1840 havde han ægtet Karen Jacobine Baagøe († 1866), Datter af Handelsbestyrer H. H. B. i Reykjavik, men Ægteskabet forblev barnløst.

Som Landfysikus arbejdede J. H. ivrig for en Reform af det islandske Lægevæsen og har i denne Henseende indlagt sig ikke ringe Fortjeneste. Medens ved hans Tiltrædelse Island var delt i nogle faa Lægedistrikter, der ofte stode ledige eller maatte besættes paa mindre heldig Maade, satte han igjennem — som den eneste Vej til sikker Tilgang af tilstrækkelige og taalelig uddannede Kræfter —, at Lægeundervisningen blev indenlandsk og ordnedes methodisk. Efter en foreløbig Ordning 1863 saa han 1875 sit Ønske opfyldt, idet Altinget vedtog en det følgende Aar af Regeringen stadfæstet Lov om Oprettelsen af en Lægeskole i Reykjavik, i Følge hvilken Undervisningen besørges af Landfysikus som Forstander og 2 Lærere; samtidig inddeltes Landet i 20 Lægedistrikter, af hvilke flere igjen ere blevne delte.

J. H. var en Mand af sangvinsk-kolerisk Temperament, livlig og let bevæget, med mangesidige Interesser og Trang til at udtale sig og paavirke sine Omgivelser, fremfor alt sine særlige Landsmænd, i hvis Ve og Vel han tog levende Del. Han har derfor udfoldet en betydelig Forfattervirksomhed i praktisk eller populærvidenskabelig Retning, hvorimod videnskabelige eller strængt kritiske Undersøgelser ikke laa for ham. I talrige Smaaskrifter og Afhandlinger udtaler han sig om Natur- og Lægevidenskab, Sundhedspleje, daglig Levevis m. v. eller drager til Felts mod den paa Island om sig gribende Homøopathi. Ogsaa Veterinærvidenskaben behandler han og tog under den store Faareskabssyge paa Island 1856 ff. med megen Iver, men vistnok noget doktrinært, Parti for Kurmethoden og mod Nedslagtingen, der forekom ham at betegne et lavere Kulturtrin. Hans Disputats er paa Latin; paa Dansk har han skrevet forskjellige Indlæg om Vandkuren og Anlægget af Klampenborg Badeanstalt, de 1846 udgivne «Klampenborgs Bade-

tidender» samt nogle lægevidenskabelige Afhandlinger; de øvrige Arbejder ere paa Islandsk, deriblandt Tidsskrifterne «Heilbrigðis-tíðindi» (1871—73 og 1879) og «Sæmundur fróði» (1874), ligesom ogsaa en stor Del af Indholdet af Faareskabstidsskriftet «Hirðir» (1857—61) skyldes ham. I alt opregner hans Biograf af ham 33 særlige Skrifter og en stor Mængde Bidrag i 17 forskjellige Blade og Tidsskrifter — noget enkelt, særlig omfattende eller betydningsfuldt Arbejde vil det dog ikke være let at udpege blandt disse.

J. H., der var en høj og anselig Skikkelse, oprømt og velvillig, med Anlæg for Korpulence, sløvedes i sine senere Aar, men døde uden foregaaende Sygdom 8. Juni 1882.

Erslew, Forf. Lex. Andvari XI, 1885. Tímarit XI, 1890. *Kr. Kaalund.*

Hjaltalín, Oddur Jónsson, 1782—1840, Læge, Botaniker, ovennævntes Halvbroder, er født 12. Juli 1782 paa Gaarden Kálfafell i Vester Skaptafells Syssel i det sydøstlige Island som Søn af Præsten J. O. H. og dennes 1. Hustru, Guðrún Jónsdatter. 1803, Aaret efter at være dimitteret fra Reykjavik Latinskole, kom O. H. til Kjøbenhavn, hvor han ved Universitetet med offentlig Understøttelse studerede Lægevidenskab uden dog at tage nogen afsluttende Examen. 1807 udnævntes han til Distriktskirurg i Islands Vestamts sydlige Del, fra hvilken Stilling han entledigedes 1839; tillige havde han 1816—20 været konstij. Landfysikus. Død 12. Maj 1840. Han var 2 Gange gift: 1. (1806) med Dorothea Georgiana Heinson, f. Bornemann, 2. (1838) med Sigríður Bjørnsdatter.

O. H., der gjaldt for en dygtig Læge, var en ejendommelig Personlighed, i Besiddelse af en djærv, noget grovkornet Humor, men skæmmet ved tiltagende Tilbøjelighed for Drik. Som Forfatter har han foruden flere Smaaafhandlinger leveret den første systematiske islandske Botanik («Íslenzk Grasafræði», Kph. 1830), der paa Island er meget paaskjønnet og sikkert ogsaa har gjort Gavn, navnlig ved blandt Forfatterens Landsmænd at udbrede botanisk Sans og Kundskab i Plantelære, men som næppe kan siges at have videnskabelig Fortjeneste ud over Indførelsen af islandske Kunstord og Meddelelsen af islandske Plantenavne, da den væsentlig er udarbejdet efter ældre trykte Kilder, særlig Professor J. W. Hornemanns «Dansk økonomisk Plantelære», uden at O. H. selv kan antages at have samlet eller undersøgt de hos ham beskrevne Arter.

Erslew, Forf. Lex. Botan. Tidsskr. 1882—83, S. 83 f. Ísafold's Feuilleton 1891, S. 56 f. (sml. Bj. Thorarensens Digt: Oddur H.). *Kr. Kaalund.*

Hjaltalín, Thorstein Elias, s. Hjaltelin.

Hjaltason, Ólafur, —1569, Biskop. Ó. H., hvis Fader, Hjalti Arnkelsson, var Klokker paa Bispesædet Holar, maa være født i Slutningen af det 15. Aarhundrede. Aar 1520 var han allerede i præstelig Virksomhed. Han skal i sin Ungdom have besøgt Skolen i Bergen og saaledes erhvervet sig Kundskaber, der, om end ikke synderlig dybtgaaende, dog hævede sig noget over det Lavmaal, som udmærkede de fleste islandske Præster i Slutningen af den katholske Tid. Ó. H. stod fra først af i et fortroligt Forhold til Catholicismens sidste Forkæmper paa Island, Biskoppen paa Holar Jón Arason, paa hvis Vegne han skal have klaret de latinske Svar ved dennes Indvielse i Norge, og af hvem han paa flere Maader begunstigedes, ligesom han ogsaa af ham benyttedes i vigtige Hverv; saaledes var han en af de 3 Mænd, som paa Jón Arasons Vegne 1542 drog til Danmark, da Kongen havde stævnet begge Islands Biskopper til Forhandling om Kirkevæsenets Ordning. Under sit Ophold i Kjøbenhavn blev Ó. H. vunden for Reformationens Sag, men sluttede sig dog ved sin Hjemkomst til Island tilsyneladende som før til Jón Arason uden foreløbig at lade sig mærke med det skete Omslag. Først 1549—50 begyndte han aabenlyst i sit Sognekald at prædike mod de katholske Kirkeskikke. Da Biskoppen hørte herom, lykkedes det vel Ó. H. første Gang at afvende hans Mistanke, men da Jón Arason snart fik nye Beviser i Hænde, indstævnedes han for en gejstlig Ret, der fradømte ham Kaldet og lyste ham fredløs. Hans paafølgende Udstødning af den Kirkebygning, hvori Dommen var bleven afsagt, foregik saa voldsomt, at han paadrog sig ulægelig Skade. Det lykkedes ham at undkomme til Danmark, hvor man villig antog sig hans Sag og udsaa ham til Jón Arasons Efterfølger. Da derfor Regeringen 1551 — endnu inden Jón Arasons Henrettelse var bleven bekjendt — besluttede sig til at sende væbnet Magt til Island for saaledes at bryde det katholske Partis Modstand, fulgte han med de til Nordlandet afgaaende 2 Krigsskibe. Efter at han her foreløbig havde taget Bispesædet i Besiddelse, vendte han tilbage til Danmark for at lade sig indvie og tiltraadte Aaret efter (1552) til fulde Embedet.

Som Biskop vendte Ó. H. sig med Iver mod Tilbedelsen af katholske Helligdomme, udgav til Hjælp ved Gudstjenesten en Alterbog samt oversatte eller bearbejdede til Vejledning for gejstlige og Lægmand forskjellige andre gudelige Skrifter. Men han

synes at have manglet Avtoritet og følte stadig Trykket af den Uvilje, som den henrettede Biskops mange personlige Tilhængere viste ham; og hans praktiske Dygtighed har næppe været stor. Han skildres som en jævnt begavet, fredsommelig Mand. Hans Hustru, med hvem han, før Reformationens Indførelse tillod ham Ægteskab, efter Tidens Skik havde levet sammen og havde et eller flere Børn, voldte ham ved sin Usædelighed store Krænkelser. Efter mange Aars svageligt Helbred døde han 16. Jan. 1569.

F. Johannæus, Hist. eccles. Island. III, 357 ff. Espolin, Islands Árbækur. Hist. Aarbøger III, 256 ff. *Kr. Kaalund.*

Hjaltelin (Hjaltalín), Thorstein Elias, 1771—1817, Maler, født paa Island, var sine Forældres 16. Barn, opdroges i Armod og Nød, levede af Fisk og Fisketran, lærte først som Yngling Brød at kjende og sov som oftest under aaben Himmel. I 1789 drog han ud i den vide Verden, led Skibbrud og kom endelig til Danzig, hvorfra han paa Lykke og Fromme vandrede videre, uden en Skilling i Lommen, uden at kunne tale andet end islandsk, sultende, frysende, sovende under aaben Himmel. Næsten død af Sult faldt han i Hænderne paa en polsk Friherre Trenck, der beholdt ham hos sig nogen Tid. Saa vandrede H. videre, kom 1792 til Brunsvig, hvor Lakfabrikanten Stobwasser opdagede store Anlæg for Malerkunsten hos ham og sendte ham til Maleren Weitsch i Salzdahlum (ved Brunsvig), hvor H. lærte i 3 Aar, hvorefter han vendte tilbage til sin Velgjører i Brunsvig. I 1800 giftede H. sig, gik 1802 til Dresden, hvor han paa Kobber malede 2 Fantasilandskaber i Ruisdaels Smag, som pristest meget. H.s Kunstnervirksomhed, som dog hverken blev stor eller betydelig, hører udelukkende Tyskland til. Han døde 1817 i Halle.

Meusel, Archiv f. Künstler I (1804), 57 ff. Københavns Skilderi 1829, Sp. 1428. Weinwich, Kunstens Hist. i Danm. og Norge S. 205 f. Allg. Deutsche Biographie XII. *F. J. Meier.*

Hjelm, Jonas Anton, 1782—1848, norsk Jurist og Politiker, Søn af Regimentskvartermester og Avditor Børge H. († 1810) og Hulleborg f. Abel. Født i Christianssand 30. Dec. 1782 blev han 1797 Student fra denne Bys Skole med Udmærkelse og 1800 juridisk Kandidat. 1803 blev han Avditor ved det norske Livregiment til Fods; 1807 deltog han personlig i Forsvaret under Københavns Belejring, hvorved en Hest blev skudt under ham; 1811 fik han Titel af Overavditor; 1812 blev han Højesteretsadvokat. Begiven-

hederne i Norge 1814 kaldte ham tilbage til Fædrelandet, hvor han s. A. blev Højesteretsadvokat, 1815 konstit. Docent i Lovkyndighed (hvilken sidste Stilling han dog kun indchavde til 1816) og 1820 Regeringsadvokat. I 1815—21 fungerede han efter Stortingets Valg som Statsrevisor. Som Sagfører udviklede H. til Fordel for sine Parter en Kløgt og Opfindsomhed, som skaffede ham en stor Praxis og megen Anseelse; men det kunde stundum træde skarpt frem, at han ikke var fri for visse den Gang til Professionen hørende Skjødesynder og var lidet kræsen i Valget af Midler, naar hans Lidenskabelighed var vakt. Afgjørende for hans hele Liv blev hans Forhold til de Trykkefrihedsprocesser, som i 1821 af Regeringen anlagdes i Anledning af 2 Artikler i «Nationalbladet», der begge egentlig bestode af Optryk af en Brochure af Chr. M. Falsen fra 1814 (jvfr. V, 60), men vare forsynede med ondsksfulde Noter, som vare anlagte paa at forhaane og mistænkeliggjøre dels Kongen og Regeringen, dels Falsen selv. For disse Noter blev hans Broder, Boghandler H. A. H., der var «Nationalbladets» Udgiver og ikke vilde opgive Forfatteren, ansvarlig. Den sidst anlagte af Sagerne, «Komplimentsagen», hvorfor H. A. H. ved Underretten var dømt til 2 Maaneders Tugthus og ved Overretten til Landsforvisning, kom først under Paakjendelse i Højesteret. For at redde Broderen, som han paastod, formaaede J. A. H. om Morgen, da Sagen skulde procederes, en paa Akershus Fæstning hensiddende «Slave», Kreydahl, til at udgive sig for Forfatter af begge de anklagede Stykker. Slavens efter hans Koncepter nedskrevne og antedaterede Erkjendelse tilstilledes Aktor, men det lykkedes ikke at standse Sagens Gang, og H. A. H. dømtes til Fængsel paa Vand og Brød, som ved Benaadning formildedes til Arrest. For J. A. H.s Vedkommende havde det passerede strax den Følge, at han som den, der havde tabt Kongens Tillid, suspenderedes som Regerings- og Højesteretsadvokat og sattes under Tiltale for sit Forhold til Kreydahl. I den anden Sag («Profetisagen») var H. A. H. ved Under- og Overretten bleven dømt til Landsforvisning. Efter at denne Dom var indstævnet for Højesteret, opgav han Broderen som den egentlige Forfatter. I Højesteret blev derefter H. A. H. 1823 fri-funden for Justitiens videre Tiltale, men i Dommen forbeholdtes Justitiens Tiltale mod J. A. H. Højesterets Dom af 13. Sept. 1825, som omfattede begge de mod J. A. H. anlagte Sager, gik ud paa, at han for Misbrug af Trykkefriheden og for sit Forhold til Kreydahl dømtes til en Mulkt af 500 Sp. Dlr. Forfatterskabet til Noterne

til «Profetierne», som J. A. H. stadig havde nægtet og søgt at overføre paa sin Slægtning Pavels Hielm, blev anset bevist. Med denne i Forhold til Sagens tidligere Gang milde Dom var Sagen endelig afgjort. Hans Suspension baade som Regerings- og som Højesteretsadvokat var nu hævet. Men Regeringen fastholdt, at hans Forhold havde været uværdigt for en Mand i hans Stilling, og han blev derfor s. A. afskediget som Regeringsadvokat. Mod denne Afgjørelse rejstes af H. Indsigelser og Klager, som af Stortinget 1827 afgjordes paa den Maade, at han skulde forblive udslettet af Gagelisten som Regeringsadvokat, men at der skulde tillægges ham 504 Sp. Dlr. (Gagens Beløb) i aarlig Pension.

H. var Stortingsmand for Smaalenene i 1830, 33, 36—37 og 42. Det var de almindelige politiske Spørgsmaal, som fortrinsvis sysselsatte ham; mest bekjendt er hans Forslag til gennem Reglementsforandring at aabne Statsraaderne Adgang til at deltage i Stortingets Forhandlinger og hans Deltagelse i Flagsagen, der forherligedes af Wergeland. H. var en slagfærdig Debattant, hvis Dialektik beundredes, men han var ikke veltalende og synes aldrig at have erhvervet sig rigtig Tillid og Indflydelse i Stortinget. H. var en Mand med mere end almindelig omfattende Interesser og Studier, men hans litterære Virksomhed var ikke betydelig; hans Tale ved Carl Johans Jubilæum (først i 1860 trykt i Barfods «Folke») viser en for hans Tid sjælden fordomsfri Opfattelse af Norges Forhold til Danmark.

1847 fik han efter Ansøgning paa Grund af Sygelighed Afsked som Højesteretsadvokat. 30. Marts 1848 døde han i Christiania. Hans Enke, Sophie Magdalene f. Bøegh, Datter af Amtsforvalter B. i Korsør, levede til 1863.

Halvorsen, Norsk Forf. Lex

M. Birkeland.

Hielmstjerne, Henrik, 1715—80, Gehejmeraad, Bogsamler, hvis borgerlige Navn var Henrik Henrichsen, blev født 1. Jan. 1715 i Kjøbenhavn, hvor hans Fader, Niels Henrichsen, var en rig islandsk Kjøbmand, der blev Raadmand, senere Justitsraad og Viceborgmester († 9. Okt. 1745). Moderen hed Agnete Birgitte f. Finkenhagen († 1763). Forældrene lode sig det være magtpaaliggende at give deres Børn den bedste Opdragelse og Uddannelse. H. blev undervist i Hjemmet, og H. Gram og A. Hojer, der vare Faderens Omgangsvener (den sidste boede i Huset hos Faderen), vare ogsaa Raadgivere ved Valget af Lærere. De bekjendte theologiske Professorer P. Holm og C. L.

Leth underviste Drengen, der i sit 18. Aar dimitteredes til Universitetet. Han studerede derpaa Theologi og tog Attestats 1736, skjønt han paatænkte at gaa den diplomatiske Vej. Ved daglig Omgang med A. Hojer og en anden som Bogelsker og Samler bekjendt Mand, Kapitajn Schulenburg (senere Generalavditør i Norge), som ogsaa boede i Faderens Gaard, blev hans Lyst til historiske Studier yderligere vakt, og tidlig gav han sig selv til at samle Bøger og Kunstsager, særlig nordiske Mønter. Allerede 1738 blev han Sekretær i det danske Kancelli. I denne Stilling begyndte han at gaa Kommissionen til Ordning og Beskrivelse af den kongelige Møntsamling til Haande og lagde ved dette Arbejde god Indsigt og Kundskab for Dagen. Samtidig udarbejdede han en Fortegnelse over de ældste danske Bøger og beskrev deres Forfatteres Levned samt beskæftigede sig med Studiet af de ældre oldenborgske Kongers Historie, navnlig efter utrykte Kilder. I Begyndelsen af 1740 tiltraadte han en længere Udenlandsrejse til Tyskland, Frankrig og England og opholdt sig navnlig i Strasburg, Paris og London. Overalt, hvor han kom hen, stiftede han Bekjendtskab med fremragende lærde og Statsmænd og vedligeholdt Forbindelsen med adskillige af dem gennem Brevvexling efter sin Hjemkomst. Historikeren Schöpflin i Strasburg og den berømte svenske Statsmand og Kunstkjender Grev C. G. Tessin, der paa den Tid var Gesandt i Paris, fortjene særlig at fremhæves blandt disse, fordi de ved deres Studier og Interesser fik en stor Betydning for H.s hele Aandsretning. H. kom hjem i Efteraaret 1742 med rige litterære og kunstneriske Skatte, men tillige aldeles inddrukket af franske Sæder og fransk Levevis. «Mr. Anrison» vakte en Del Opsigt i Kjøbenhavn, just ikke til sin Fordel. Han holdt kostbare Gjæstebud og samlede ved sit Bord Stadens fornemste og lærdeste Mænd. Allerede behøvede han én Sal til sit Bibliothek, én til sin Malerisamling; og i en anden Etage i Huset havde han sine Dagligværelser. Det blev ham foreslaaet at gaa som Legationssekretær til Madrid. Men da det kongl. danske Videnskabernes Selskab blev stiftet i Nov. s. A., blev H. strax ved første Møde efter Gehejmraad Holsteins Ønske Selskabets Sekretær og maatte saaledes afslaa Tilbudet om den diplomatiske Post. Selskabets første Medlemmer vare foruden Præses, Grev Holstein, H. Gram og Pontoppidan, med hvem H. derved kom i nær Forbindelse. Allerede i 1743 blev H. optaget som Medlem af det londonske Videnskabers Societet. Sin Plads i Kancelliet bevarede han fremdeles — fra 1750 som Assessor —

lige til sin Afskedigelse her fra 1771 under Struensees Regimente. 1744 blev han Assessor i Højesteret. Næppe havde Langebeck 1745 stiftet Selskabet for Fædrelandets Historie og Sprog («det lille Selskab»), før H. lod sig forstaa med gjærne at ville optages som Medlem i dette, og hans Ønske herom blev villig imødekommet; han var da et virksomt Medlem af Selskabet lige til sin Død.

Da hans Fader ved Sygdom var forhindret i selv at styre sit store Gods Vesterbygaard ved Kalundborg, overtog H. i Foraaret 1745 dets Bestyrelse og begyndte at lægge sig efter Landvæsenet. Ved Faderens Død s. A. blev han Ejer af Godset. 3. Febr. 1747 ophøjedes han i Adelstanden med Navnet *Hjelmstjerne*, og 4. Avg. s. A. ægtede han Andrea Kirstine Kjærulf af adelig Byrd (f. 19. Jan. 1730, † i Kjøbenhavn 19. Okt. 1806), Datter af Kancelliraad Søren K. († 1730) og Johanne Marie f. Bentzon. Ved dette Giftermaal blev H. Ejer af Mølgaard i Aalborg Amt og Holmgaard i Viborg Amt, men solgte dem begge allerede Aaret efter. Han steg nu fra den ene Værdighed til den anden. Ved Frederik V's Salving 1747 blev han Justitsraad, 1760 Etatsraad, 1766 Konferensraad, 1774 Ridder af Danebrog og tog til Symbolum: «Gloria in obsequio». 1776 blev han Justitiarius i Højesteret, hvilket Embede han beklædte til sin Død, 1777 Gehejmeraad. I Videnskabernes Selskab blev han Præsæs 1776 og Aaret efter Æresmedlem af Kunstakademiet. Han døde i Kjøbenhavn 18. Juli 1780.

I sine forskellige Embedsstillinger vandt H. almindelig Højagtelse for Retsind, Dygtighed og utrættelig Flid. Luxdorph kaldte ham i det latinske Epigram, han satte under hans Billede, «en uforfærdet Hævder af Sandhed, et Forbillede paa Dyd og en Mand, som altid satte Fædrelandet over sin egen Person». Suhm fremhæver, ved Siden af hans Duelighed, hans Paalidelighed og Trofasthed. Jacobi holdt Sørgetale over ham i Videnskabernes Selskab og stillede i denne «sin Velgjører og sin Ven» meget højt. H. var ikke produktiv som Forfatter. Nogle enkelte haandskrevne Ungdomsarbejder ere nævnte ovenfor. Trykt haves kun nogle Lejlighedstaler. Et Udkast til en Lovtale over Gram, oplæst i Videnskabernes Selskab, blev efter hans Død trykt i Suhms «Nye Samlinger» IV, 165 ff. Sammen med Luxdorph og Langebek foranstaltede han Udgaven 1751 af O. Worms latinske Brevvexling. Hans Haandskrift og Orthografi vare paafaldende slette og skjødesløse; men hans lærde Brevvexling var meget vidtstrakt baade i yngre og ældre Aar. Det havde fra hans tidlige Ungdom været en Trang hos

ham at samle Bøger; og i det han indskrænkede sig mest til dansk Litteratur og, hvad dermed stod i Forbindelse, og han derhos raadede over betydelige Pengemidler, fik hans Samling en enestaaende Fuldstændighed og Skjønhed. Han var omhyggelig for at erhverve de bedst vedligeholdte Exemplarer; og kunde han ej paa anden Maade komme i Besiddelse af litterære Sjældenheder, lod han dem aftrykke. Til sit Bibliothek gav han villig danske Videnskabsmænd Adgang. Da hans ældste Datter, hans eneste i Live værende Barn, 1773 ægtede Kammerherre, senere Greve, Rosencrone, bestemte H. ved Ægtepagten, at hans Samlinger af Danica, det være sig Bøger, Manuskripter, Landkort eller Portrætter, skulde evindeligt konserveres i Familien og være et Fideikommis; og efter hans Død skulde en udførlig Katalog trykkes og Samlingerne forøges. Katalogen blev ogsaa udgivet (1782—86) i 3 anselige Kvarthind under Tilsyn af Suhm, som ledsagede den med Fortaler. I lang Tid stode Samlingerne ubenyttede; men Grev Rosencrone troede ikke at handle mod Stifterens patriotiske Hensigt ved at søge Bibliotheket forenet med et større offentligt. Han overdrog derfor Bogsamlingen til Kongen, hvorefter det ved kgl. Resolution af 6. Marts 1807 bestemtes, at den samlet skulde opstilles i det store kgl. Bibliothek og der bestandig udgjøre en særskilt Afdeling under Navn af «den Hjelmstjerne-Rosencronske Bogsamling». Den er saaledes nu en af nævnte Bibliotheks herlige Skatte, der har været og stadig er en vigtig Hjælpkilde for Litteraturens Dyrkere. Stifterens Marmorbuste, modelleret af Thorvaldsen, er opstillet ved Samlingen.

C. F. Jacobi's Samlede Skrifter S. 77 ff. ·Molbech, Videnskabernes Selskabs Hist. Werlauff, Det st. kgl. Bibliothek. Langebekiana S. 19 f. 23 f. Hist. Tidsskr. IV, 300 ff.

A. Jantzen.

Hjelte, Johan Christoffer Leonhard, 1800—67, Mathematiker, en Søn af Bogholder ved det asiatiske Kompagni Ole H. († 1817) og Knudine Catharine f. Quist, er født 8. April 1800 i Kjøbenhavn. Han blev i 1815 Sekondlieutenant i det kongl. Artillerikorps, men maatte af Helbredshensyn allerede i 1826 tage Afsked fra Korpset, hvorimod han blev Lærer i Mathematik ved det kongl. Landkadet-akademi. I denne Stilling har han udgivet en Række Lærebøger over de forskjellige Grene af den elementære Mathematik op til analytisk Geometri og Statik. Af disse, som ere udarbejdede efter gode udenlandske Forbilleder, ere nogle udkomne i 2. Udgave. Et deri brugt Ord, «Topplansvinkel», har senere vundet Borgerret i det

danske matematiske Sprog. I 1845 afskedigedes H. fra sin Lærerstilling i Naade med Pension og blev Aaret efter Landmaaler. I Krigsaarene var han Chef for de faste Batterier paa Als. I 1850 fik han Majors Karakter. Han døde 8. April 1867. — 24. April 1838: ægtede han den endnu levende Sophie Madalen Friedel, Datter af Oberst F., der i engelsk Tjeneste faldt i Slaget ved Navarino.

Erslew, Forf. Lex.

H. G. Zeuthen.

Hiernøe, Jens, 1748—1801, Billedhugger og Bygmester, var født i Horsens 2. Juni 1748 og Søn af Sten- og Billedhugger Rasmus H., der selv ledede Sønnens første Uddannelse i Kunsten. Som Yngling kom han derpaa til Kjøbenhavn og arbejdede i adskillige Aar hos Wiedewelt. Samtidig lagde han sig efter Arkitekturen under Harsdorffs Ledelse, men Faderens Død gjorde Ende paa hans kunstneriske Studier, han vendte hjem til Horsens og overtog den afdødes Værksted. Som Billedhugger drev han det aldrig vidt, og det blev nærmest kun Gravmæler, der udgik fra hans Atelier; som Bygmester opførte han i Horsens og Omegn ikke faa anselige Bygninger, der rostes af hans samtidige, endog af Harsdorff, som vakre Arbejder. I sin Fødeby var H. en anset Mand og «nyttig Borger», som man den Gang sagde. Det skyldes navnlig ham, at Horsens Havn i sin Tid blev udbedret og uddybet. Som Aerkjendelse af H.s Fortjenester af sin Fødeby fik han 1788 Medaillen pro meritis. Efter i 1797 eller 98 at have mistet sin Hustru sank han hurtig sammen og døde i Horsens 13. Nov. 1801.

Minerva 1801, IV, 166 ff. Weinwich, Kunstens Hist. i Danm. og Norge S. 219 f. Weilbach, Konstnerlex. Meier, Wiedewelt S. 62 f. *F. J. Meier.*

Hjort, Bernt Christopher Wilkens Lind, f. 1830, Præst. W. H., Søn af Sognepræst Niels Schjørring H. (f. 1798 † 1842) og Karen Cathrine f. Lind (f. 1798 † 1849), er født 2. Sept. 1830 i Præstkjær, blev Student fra Metropolitanskolen 1848 og theologisk Kandidat 1854. Han ansattes som Adjunkt ved Odense Skole 1857, blev 1859 Sognepræst i Glücksborg, 1863 ved Michaelis Kirke i Slesvig, fra hvilket Embede han afsattes 1864. 1866 blev han resid. Kapellan for Asminderød, Grønholt og Fredensborg og 1870 Sognepræst i Nyborg, hvor han tillige 1887 blev Provst for Vindinge og Gudme Herreder. Han ægtede 1857 Anna Sophie Mathilde Jacobsen (f. 1833), Datter af Galanterihandler Vilh. Carl J. — H. har som Kapellan i Fredensborg foranlediget, at Humlebæk Kapel blev

bygget, og ligeledes, i Nyborg, at Hjulby Kirke opførtes for Landsognet. 1881 grundlagde han i Nyborg det første Soldaterhjem, som siden er efterfulgt af flere, næsten i alle Garnisonsbyer. Ligeledes har han oprettet et Børnehjem og et Menighedshjem. Han er Formand for Stephansforeningen og for Fyns Præstekonvent og var Medlem af en 1892 nedsat Kommission til en Omordning af Præsternes Naadensaar. Han var Medudgiver af et «Forslag til Fornyelse af Salmebogens rituelle Del med dens Bønner» (1886), og i Anledning af Biskop Martensens Udtalelser om Slesvig skrev han 1883 «Biskop Martensen og de danske Sprogskripter i Slesvig, en Protest». Endelig har han udgivet Biografier af Jens Krog (1880) og N. Blædel (1881).

Elvius, Danmarks Præstehist. 1869—84 S. 366 f.

L. Koch.

Hjort, Christoffer, —1616, Præst, var en Søn af ndfr. nævnte Provst Rasmus H. i Tønsberg. Under sine Studeringer nød C. H. Indtægten af et Præbende i Oslo. 1596 var han hos Tyge Brahe paa Hven. Det er sandsynligt, at ligesom han udenlands har erhvervet Magistergraden, han ogsaa har besøgt et eller andet af de Jesuiterkollegier, som den Gang trak ikke faa stædlerende Nordboer til sig. Efter Hjemkomsten blev han dog, da han havde gode Forbindelser, Sognepræst i Aker og Slotspræst paa Akershus. Men da det var kommet til Regeringens Kundskab, at han tillige med 2 Brødre, der ogsaa vare Præster i Oslo Stift, samt et Par andre af Stiftets Præster hældede til Romerkirken, udgik der Befaling om, at de skulde indstævnes til Herredagen i Skien 2. Avg. 1613. Her lykkedes det Biskop Niels Clausen Sinning i Oslo efter et 3 Dages Forhør at bringe dem til Bekjendelse, hvorpaa de bleve dømte til Embedsfortabelse og til inden 3 Døgn at forlade Kongens Riger og Lande. Vendte de uden Tilladelse tilbage, skulde de have deres Liv forbrudt. C. H. skal være død i Danzig 1616.

Tønder Nissen, De nord. Kirkers Hist. S. 316.

H. F. Rørdam.

Hjort, Frederik Christian, 1760—1820, Præst, blev født 28. Sept. 1760 paa Gunderslevholm, hvor hans Fader, Peder H. (f. 1725 † 1789), der senere blev Herredsfoged i Jylland, den Gang var Forpagter; Moderen hed Else f. Holm (f. 1731 † 1812). Han deponerede fra Viborg Skole 1778, men tog først Attestats 1786. 3 Aar efter (1789) blev han Sognepræst i Hyllested og Rosmus i

Aarhus Stift, i hvilket Embede han døde 3. April 1820. Samme Aar, han blev Præst, ægtede han Karen Bagge († 1840) fra Holme Præstegaard ved Aarhus. I sin lange Studentertid dyrkede han mere Muserne end alvorlige Studier. I Datidens periodiske Skrifter findes en Del Digte af ham, ligesom han udgav adskillige Anekdot-samlinger og humoristiske Smaaskrifter af meget tvivlsomt Værd.

Erslew, Forf. Lex. Hundrup, Lærerstanden ved de lærde Skoler i Naks-kov, Nysted og Rønne S. 27 f. *A. Jantzen.*

Hjort, Ingvar, —1290, Biskop i Roskilde fra 1280. Som saadan deltog han i Aarene 1282—85 i de store Rigsmøder, der foranledigedes ved Kong Erik Glippings Strid med Kongefrænderne og Stormændene; han har sikkert ogsaa overværet Danehoffet i Nyborg 1287, da Rigets Bisper forkyndte Fredløshedsdommen over Kongemorderne, og den unge Erik Menveds Kroning. For Bispes-taden Kjøbenhavn synes I. H. at have haft megen Interesse; han overlod 1281 Foged og Raadmænd Retten til at bestemme om Maal og Priser i Byen, og 1289 opmuntrede han Borgerne i deres Forsæt om at befæste Byen. Aaret efter døde han 23. eller 24. April. *Kr. Erslev.*

Hjort, Ingvar, —o. 1334, fremtræder allerede sidst i det 13. Aarhundrede blandt Erik Menveds Raader og kom efterhaanden til at indtage en fremtrædende Stilling blandt disse. I 1309 blev han saaledes sendt til Norge for her at træffe Aftale om et Ægte-skab mellem Kong Hakon V's eneste Datter, Ingeborg, og den svenske Prins Magnus Birgersen, Kong Eriks Søstersøn; 1318 var han en af Voldgiftsmændene, der skulde dømme i Stridighederne mellem Birger og hans myrdede Brødrers Mænd, og Aaret efter udnævnte Erik Menved ham til Exekutor af sit Testamente. I Christoffer II's Tid hørte I. H. til de ældste af Raaderne; men han forstod ikke i den Grad som adskillige af hans Standsfæller at udbytte de ulykkelige Forhold, der nu indtraadte i Danmark; 1326 var han dog sammen med Knud Porse med til at plyndre Knardrup Kloster, som Kongen havde stiftet lige før sin Fordrivelse. Han sluttede sig til den slesvigske Valdemar uden, som det synes, at træde i nærmere Forhold til denne; da Christoffer 1329 vendte tilbage til Danmark, mødte I. H. hos ham og tilbød at overgive ham Kjøbenhavns Slot, som han Aaret i Forvejen havde faaet i Len af sin Broder Biskop Jens Hind (ovfr. S. 451); det lykkedes dog

Grev Johan den milde at faa Slottet i sin Haand. Siden spiller I. H. ingen Rolle.

Subm, Hist. af Danm. XI, 277. 615. 826. 850; XII, 170. 177.

Kr. Erslev.

Hjort, Jens Mathias Lind, f. 1824, Præst, er en Sønneson af ndfr. omtalte Biskop V. K. H. og en Broder til ovennævnte B. C. W. L. H. Han blev født 5. Nov. 1824 i Ribe, hvor hans Fader den Gang var Adjunkt, og efter at være undervist i Hjemmet kom han, da Faderen i Mellemtiden var bleven Præst i Tømmerup paa Sjælland, 1839 i Metropolitanskolen i Kjøbenhavn, fra hvilken han blev dimitteret 1842. Efter at have taget theologisk Embedsexamen 1848 begyndte han at manuducere, og 1850 blev han Lærer, 1852 Overlærer ved Søetatens Drengeskole. 1859 forlod han Hovedstaden for at overtage det residerende Kapellani og Førstelærerembedet i Kolding, men allerede Aaret efter blev han kaldet til Sognepræst i Tønder og Provst for Tønder-Løgumkloster Provsti. 1864 afsatte Preusserne ham, men 1865 blev han udnævnt til Sognepræst i Elmelunde paa Møen og 1880 tillige til Provst for Baarse og Møenbo Herreder. 1853 ægtede han sit Søkendebarn Clara Dorothea Schou, Datter af Justitsraad, Hovedbogholder i Nationalbanken L. C. S.

Under Opholdet i Kjøbenhavn gav han flere Bidrag til Litteraturen, i det han dels oversatte H. W. Thiersch's «Om det kristelige Familieliv» (1854) og J. C. L. Gieselers «Fremstilling af de kirkelige Begivenheder i den nyeste Tid» (1856), dels som Udgiver af «Ugeskrift f. den evangeliske Kirke i Danmark» (1853—Juli 1859) med Dygtighed og Ihærdighed førte en Guerillakrig imod den grundtvigske Retning og dens Virksomhed i Folkekirken. Da Roskilde Konvents Salmebog udkom, gjorde han denne til Gjenstand for en indgaaende Kritik (Nyt thcol. Tidsskr. II, 83 ff.), i hvilken han udtalte Synspunkter, der i flere Henseender falde sammen med dem, der ere fulgte ved de senere Salmesamlinger (de 2 Konventstillæg; «Salmebog for Kirke og Hjem»). Sin Interesse for Salmesagen havde han allerede tidligere (1849) lagt for Dagen ved at udgive en Oversættelse af «Dies iræ», «Stabat mater» og andre latinske og tyske Kirkesalmer. Ved den 1854 sammenkaldte Kirkekommission udførte han Sekretærforretningerne, og det blev 1857 betroet ham at besørge Udgivelsen af den forordnede Alterbog.

Erslev, Forf. Lex. Elvius, Danmarks Præstehist. 1869—84 S. 104. Elvius og Hjort-Lorenzen, Danske patriciske Slægter S. 149.

Fr. Nielsen.

Hiort, Jørgen, 1737—1804, Overberghauptmand, Rentekammerdeputeret, fødtes 29. Juni 1737 i Christiania, hvor Faderen, Jens Jørgensen H. (f. 1705 † 1769) var Kjøbmand; Moderen hed Marthe Poulsdatter (f. 1702 † 1758, s. Tullins samtl. Skr. I, 277). Efter at have studeret Bjærgvidenskaben og gjort en Udenlandsrejse blev han 1769 Bergmester, 1771 Assessor ved Overbergamtet paa Kongsberg og 1775 Berghauptmand. Da Kronprins Frederik (VI) og de hessiske Prinser i Juli 1788 besøgte Kongsberg, boede de i hans Hus, ved hvilken Lejlighed han blev Overberghauptmand; men Sølvværkets Drift havde i længere Tid ikke vist sig lønnende, og 1789 stilledes M. T. Brünnich (III, 191) ved hans Side som Overbergkommissær. 1791 blev han Deputeret (eneste) i Rentekammerets Bjærgværkskollegium og fik maaske omtrent samtidig Konferensraads Rang, efter at han 1779 var bleven Etatsraad. Han afgik ved Døden i Kjøbenhavn 28. Nov. 1804. Som Medlem af det kgl. norske Videnskabernes Selskab i Throndhjem har han i dettes Skrifter leveret en kort Beretning om Ertsfund i Kongsbergs Gruber. Til Bergseminariet paa Kongsberg skjænkede han sin Mineraliesamling og til det kgl. Bibliothek i Kjøbenhavn en større Samling af Værker angaaende Mineralogien. Hans og senere hans Enkes Hus i Kjøbenhavn var et Samlingssted for fastboende og tilrejsende Nordmænd, af hvilke mange have erkjendt at staa i stor Taknemmelighedsgjæld til dette Ægtepar. H. blev gift 1. (1769) med Magdalene Christine Lyng († 30. Nov. 1790), 2. (25. Sept. 1792 i Aas p. Follo) med Karen f. Friderichsen († i Kjøbenhavn 2. Jan. 1828), Enke efter Sorenskriver paa Follo Jens Rummelhof Bærøe.

Nyerup, Lit. Lex. Moe, Tidsskr. f. d. norske Personalhist. I, 476. Wilse, Reiseiagttagelser I, 89. 94 ff. Bradt, Beskr. ov. Kongsberg Sølvverk S. 50 ff. Allum, Kongsberg S. 98 f.

H. J. Huitfeldt-Kaas.

Hiort, Peder, o. 1716—1789, Bjærgværksdirektør. Forældrene vare Bergskriver paa Røros Peder H. fra Angel i Slesvig († 1716) og Johanne f. Ogman († 1730). Sønnen fødtes paa Røros, muligens efter Faderens Død, blev Student fra Throndhjem 1732, theolog. Kandidat 1737 og var et Par Aar ansat ved det kgl. Bibliothek i Kjøbenhavn. Han blev 1743 Provianskriver, 1764 Bergskriver og Kasserer, o. 1770 adjungeret og 1772 administrerende Direktør ved Røros Kobberværk. Han døde ugift 1. Avg. 1789 paa Røros, hvor han har efterladt sig et godt Navn baade som Embedsmand og som Stifter af en Arbejdsanstalt for fattige, der her oplæres i

forskjellige nyttige Arbejder, og hvortil han skjænkede den største Del af sin Formue, over 27000 Rdl., ligesom ogsaa Røros Kirke har nydt godt af hans Gavmildhed. Han samlede og nedskrev gode historiske Efterretninger om Kobberværket, hvilke i Forening med Sognepræst P. S. Krag's Efterretninger om Bjærgstaden ere besørgede i Trykken af Sognepræst John Aas i Aaret 1846.

Nicolaysen, Norske Stiftelser III, 934. Moe, Tidsskr. f. d. norske Personalhist. II, 223 ff. Hjort og Krag, Efterretn. om Røraas Kobberværk, Fortalen.
H. J. Huitfeldt-Kaas.

Hjort, Peder, 1793—1871, filosofisk, litterærhistorisk, sproglig og publicistisk Forfatter. H.s Fader, nedennævnte Vikt. Kr. H., var først Kapellan i Taarnby paa Amager. Der fødtes P. H. som ældste Søn 19. Juli 1793. I Aaret 1811, samme Aar, som hans Fader fra Holmens Provsti kaldtes til Ribe Bispestol, afgik Sønnen fra Frue Skole til Universitetet. Som Bispesøn og lovende, livlig Student fik H. tidlig en fremskudt Position. Han var saaledes en af Hovedlederne ved en Fest, Studenterne afholdt til Ære for de til det nye Frederiks Universitet i Christiania bortdragende Professorer N. Treschow og J. Sverdrup, hvilken sidste hos Universitetsungdommen gjaldt for at repræsentere Datidens nyere og friere Anskuelse. H. studerede først Jura, da Faderen mente, at han egnede sig til Advokat, men opgav snart dette Studium og ligeledes et paabegyndt theologisk Studium for, paavirket nærmest af F. C. Sibbern, at lægge sig efter Filosofi. I 1815 vandt H. Guldmedaillen for en Afhandling om, hvorfra den store Uenighed om Viljens Frihed egentlig hidrører. Samtidig modtog den 22aarige Student Opfordring fra C. Molbech til at skrive filosofisk-æsthetiserende Kritikker i «Athene». Her optraadte H. anonymt mod Ingemanns tidligere Værker. Saa fulgte 1816 i «Athene» H.s «Tolv Paragrafer» mod Baggesen, og dermed fik H.s Livsbane en for ham aldeles uventet Retning. H.s Kritik, som var en Begivenhed i Datidens litterære Verden, og som vidnede om en ualmindelig Belæsthed og Sans for ægte Poesi, indeholdt tillige nærgaaende, ærerørige Sigtelser, der paadrog ham en Retssag fra Baggesens Side. Efter «Paragrafernes» Afslutning i «Athene» udgav H. 1817 sit første navngivne Skrift, om Baggesens Syngespil «Trylleharpen». Han sigtede Baggesen for Plagiat og for Majestætsforbrydelse ved at byde Kongen et Plagiat til Fødselsdagsfestforestillingen paa Theatret. Dette Skrift inddrog under Retssagen. Men ihvorvel H. ved Dommen

25. Maj 1818 blev ifunden en Bøde paa 200 Rdl. som «skyldig i fornærmelig og ubevist Beskyldning», bleve dog ikke de af Baggesen paaklagede Udtryk mortificerede, og H. var gaaet saa vidt, at han stemplede Baggesen som «et skadeligt Ukrudt» i den danske Litteratur. H. havde virkelig tilføjet Baggesens hidtil aldrig omtvistede Digterkald og store Popularitet et føleligt Knæk; men Baggesens Venner sejrede alligevel til sidst. Omslaget skete ved Mindefesten paa Theatret efter hans Død 1826. J. L. Heiberg og Henrik Hertz inaugurerede den Retning i Litteraturen, der slog ind i den Baggesenske Retning, og H. maatte med hvert Aar, han levede, mærke, at mange bare Nag til ham for dette hans Angreb paa Baggesen.

Imidlertid bleve de «Tolv Paragrafer», uden at H. kunde forudse hvorledes, bestemmende for hele hans Fremtid. I 1817 skulde Baron Bertouch-Lehn have, hvad man fra gammel Tid kaldte det, en Hovmester med paa en Rejse i Udlandet. Han havde fra først af ingen ringere end Oehlenschläger, men denne henledede Opmærksomheden paa den nu 24aarige Student H., der opfattedes som en af Oehlenschlägers Kampfæller i Striden mod Baggesen. Saaledes kunde H. takke sine «Tolv Paragrafer» for en højst interessant og lærerig Udenlandsrejse, men de skulde yde ham endnu mere, nemlig en Livsstilling. Den danske Minister i Berlin, Christian Bernstorff, der allerede kjendte «Paragraferne», forestillede H., at man for at rejse i Tyskland helst maatte have sig en Titel. H. var allerede den Gang saa fremmelig i Tysk, at han kunde overføre de «Tolv Paragrafer» i dette Sprog. Dem indsendte han til Universitetet i Halle, som 1818 tilkjendte ham Doktorgraden for, hvad de kaldte en Dissertation de pulchro, der vidnede om cognitio philosophica. Saa var H. Dr. phil. og fik Lejlighed til at færdes med Datidens filosofiske Tænkere, saasom Jacobi, Schelling, Baader og Hegel. Efter et længere Ophold i München kom H. til Rom, hvor han blev et helt Aar. Her grundlagdes det Venskab med de to Augustenborgere, som senere kom ham dyrt at staa. Som Frederik VI's Søstersønner skulde de vises om af Danmarks derværende diplomatiske Agent, P. O. Brøndsted; men optagen af sine arkæologiske Studier overlod han dette Hverv til den unge H. Sammen med Thorvaldsen fartede H. saa om med Prinserne. Efter at Baron Bertouch-Lehn var vendt hjem, kunde H. dog fortsætte sit Ophold i Udlandet endnu 2¹/₂ Aar. Det skete, som H. skriver, ved privat Munificens. I April 1821 vendte H. tilbage. Da havde

Frederik VI just taget sig for at gjenoprette Sorø Akademi, ogsaa for at aabne yngre lærde Lejlighed til tidligere end ellers at komme i Vej. Paa Hjemvejen forbi Sorø havde H. et Professorat i Kikkerten, selvfølgelig det filosofiske. De, der skulde udpege Docenterne, vilde imidlertid ikke vide noget af tysk Filosofi at sige. Man henviste H. endog til kun at søge Adjunktplads ved Skolen. Men saa skete noget uventet. Ved at fremhæve sine filosofiske Adkomster havde H. aldeles i forbigaaende nævnt, at man i Halle havde undret sig over, at en dansk kunde skrive saa flydende Tysk. Uden at H. selv vidste af det, blev han saa underkastet en Prøve i Tysk. Til et Middagsselskab indbød L. Engelstoft sammen med H. en tysk Doktor til at overvære Prøven, nemlig en tysk Middagskonversation. Denne skilte H. sig fra med Glans. Biskop Münter fik H. til i Hast at oversætte en Ungdomsafhandling om Johannes Scotus Erigena paa Tysk (udg. 1823), for at Konferensraad Jensen i tyske Kancelli kunde give H. Vidnesbyrd om hans fortrolige Kjendskab til Tysklands filosofiske Litteratur. Saa blev H. udnævnt til Lektor i — Tysk! men dog tillige med Forpligtelse til eventuelt at overtage ogsaa andet Fag! H. vejrede i denne Tilføjelse sit filosofiske Haabs Opfyldelse. Andre tænkte paa Kunsthistorie. Men Professor i Filosofi blev H. aldrig; derimod blev han en Mester i det ham overdragne Fag og i det hele i Sprogvidenskaben. Om hans sproglige Arbejder findes Oplysninger nedenfor.

Udnævnelsen til Lektor i Sorø er af 23. Juli 1822. 25. Sept. s. A. ægtede han sin ungdomselskede, Olivia Katharina Rasbech, Datter af Kapitajn ved sjællandske Infanteriregiment Ole Lyche R. I Sorø fik H. en rig Arbejdstid paa over 25 Aar. Men allerede det første Aar kom H. i Strid med Akademiets Direktør, E. G. Tauber. H. klagede over ham til Direktionen for Universitetet og de lærde Skoler, og det kollegiale Forhold til Kaldsfællerne var ikke altid det bedste. Men det maa siges til Ære for H., at han medvirkede sit til, at det unge Akademi kom i Ry for en vis livlig Intelligens. H. deltog ivrig i Stridighederne om Skjønnerlitteraturen i Tyverne og Trediverne, sluttende sig til Hauch og Wilster mod Heiberg, og blev han end ikke filosofisk Docent, optraadte han ikke uden en vis Selvstændighed i den største filosofiske Dyst, Danmark har haft, nemlig da Professor i Medicina forensis Frantz Howitz 1824 ved sit til mange Sider udæskende Skrift: «Om Af-sindighed og Tilregnelighed» kaldte Datidens ypperste Skribenter med A. S. Ørsted i Spidsen frem paa Kamppladsen.

Som Lektor var H. nidkjær for Akademiets Vel og Ry. Han medvirkede ivrig for at komplettere dets Bibliothek og gjøre dette nyttigt for de studerende. Hans levende pædagogiske Sans gav sig det bedste Vidnesbyrd ved hans fortrinlige Læsebog: «Den danske Børneven», der udkom 1839, og som i over en Menneskealder i flere (10) Oplag, ogsaa efter hans Død, bragte hans Navn rundt om i Landets Almueskoler. Han ledsagede 3. Udgave (1842) med en selvstændig Afhandling: «Kritiske Bemærkninger over adskillige Læsebøger for Børn». Som en Salmedigters Søn var det en smuk sønlig Gjerning, da han 1838 udgav «Salmer og Bønner, udvalgte og lempede efter vor Tids Trang til Brug saa vel ved Undervisning som ved huslig Andagt». Den udkom i 2. meget forøgede Udgave 1840 og end mere forøget 1843. Som den, der var det tyske Sprog mægtig og havde knyttet mangt et Baand i Tyskland, følte han sig naturlig kaldet til at imødegaa alle de tyske Forvrængninger af danske Tilstande, som efter Uwe Lornsens Skrift kom til Orde. H. udgav da under Mærket «L. S. Navne» (o: Peter Hjort Lorenzens Navne) 3 Samlinger Breve fra 1840 til 1848 om «det slesvig-holstenske Røre».

I 1849 nedlagdes Sorø Akademi til stor Sorg for H. Han havde 1828 paa Frederik VI's og 1840 paa Christian VIII's Fødselsdag været den, der holdt Festtalerne, som han udgav 1840. Ved Akademiets Ophævelse fik H. sin Afsked med Titlen af Professor, og efter at hans Hustru var død i Sorø 5. Maj 1849, flyttede han 1850 til Kjøbenhavn og levede der som Pensionist til sin Død, 11. Nov. 1871. Ved Oprørets Udbrud 1848 havde H. efter indtrængende Advarsler afbrudt sin Brevvexling med Hertugen af Augustenborg, men da H. som konservativ og fra 1852 Tilhænger af Helstaten kom paa Kant med det den Gang toneangivende national-liberale Parti, blev han halvvejs stemplet som Landsforræder for sit Forhold til Augustenborgerne, og da han 1852 havde udstedt en Erklæring i «Flyveposten» «til Værn om sit borgerlige Navns Ære», paafulgte der en Retssag med «Fædrelandets» Redaktør, Carl Ploug. De fra begge Sider fremsatte Beskyldninger bleve ved Dommen mortificerede, og H. udgav 1853 «den beskrevne Domsakt». En senere Retssag med Ploug endte 1857 med, at H. idømtes en Bøde. Under det stærke Valgrøre ved Folketingets første Opløsning 1853 stillede H. sig mod Hall i dennes Valgkreds, Kjøbenhavns Amts 1., men blev ved Vælgermøderne paa sin Fødeø Amager modtagen med en saadan Larm, at han knap kunde komme til

Orde. Han har nedlagt sine Valgerfaringer i et lille Skrift fra s. A.: «Nogle Træk fra vore Valgbevægelser». Han vedblev imidlertid ihærdig at virke for «Fredningen af det danske Modersmaal» i Slesvig, ligesom han forsvarede de saakaldte Sprogskripter i Slesvig og udgav Skrifter herom i 1860 og 1861. Han havde ogsaa arbejdet for at bringe den svenske Læseverden Kjendskab til den danske Litteraturs Tilstand i Atterboms Tidsskrift «Svea». Disse Artikler bleve udgivne paa Dansk efter hans Død af hans Brodersøn Provst J. M. L. H. «Til biografisk Eftermæle» samlede og udgav H. selv fra 1852—67 «Kritiske Bidrag til nyere dansk Tænke- maades Historie», bestaaende af en politisk, en kunsthistorisk, en kirkelig-ethisk og en litterærhistorisk Afdeling, hvori mange værdifulde Oplysninger. Endelig udgav han 1867—69 2 Bind «Udvalgte Breve fra Mænd og Kvinder til P. H.». Udgivelsen af disse Breve, som give mange særdeles vigtige Bidrag til Samtidshistorien, men hvis Offentliggjørelse ikke paa alle Punkter var ganske taktfuld, vakte en sand Storm af Uvilje hos mange dalevende, og H. maatte til Selvforsvar fremkomme med et «Postscriptum». Samlede vilde H.s Skrifter udgjøre en halv Snes anselige Bind. Hans Stil er koncis og meget livlig, som oftest polemisk. Hans Haandskrift var tydelig, men, som han selv i sit hele Væsen, urolig. Hans Skrifers Indhold er mere alsidigt end hans fleste samtidiges. De vidne om, paa hvor mange Felter han følte sig hjemme. Lige fra sin tidlige Ungdom lededes han i sit Forfatterliv af en næsten hensynsløs Kampiver; vakte hans Skrifter til mange Sider Harme, vandt de ham ogsaa mange Venner selv blandt Samtidens allerypperste, og en upartisk Fremtid vil sikkert give ham det Vidnesbyrd, at ligesom hans Bøger ere kundskabsrige og lærerige, saaledes maa det indrømmes ham, at han i sin aggressive Skrivemaade lededes af en Harme over alt, hvad der vakte hans Afsky, og som i hans Øjne stred mod Sandhed og Ret. Han bevarede sin Arbejdskraft usvækket omtrent lige til det sidste.

Illustr. Tid. 3. Dec. 1871. Erslew, Forf. Lex.

Chr. Zahle.

— P. Hjort som *Sprogmand*. Det var først efter, at H.s grundige Kjendskab til Tysk havde skaffet ham Ansættelse som Lektor i dette Fag i Sorø, at han blev ført ind paa sprogvidenskabelige Arbejder. For at skaffe et brugbart og tidssvarende Hjælpemiddel ved sin egen Undervisning udgav han 1824 «Den tyske Grammatik for dansk talende». Hertil sluttede sig nogle mindre Specialarbejder

over de tyske Substantivers Deklinationssystem og Kjøen og over Konjugationerne og i 1829 en «Kortfattet tysk Sproglære». H.s tyske Grammatikker ere for deres Tid meget fortjenstlige Arbejder; de indførtes da ogsaa efterhaanden i de fleste af vore Skoler og udkom i gjentagne, stadig omhyggelig gennemsete Udgaver (7. Udg. af den større 1858). Hvad der skader den store Grammatik noget, er vistnok den Omstændighed, at den er «indrettet til Brug saa vel ved Undervisning som ved fortsat eget Studium» — den sidstnævnte Side repræsenteret i fragmentarisk Form ved en lang Række Tillægsanmærkninger, hvor navnlig det sproghistoriske Element dog ikke er ganske tilfredsstillende. For Bogens Plan og Indretning gjør han for øvrigt selv, fra 3. Udgave af, Rede i en Efterskrift, hvis polemiske Farve, særlig lige over for virkeligt eller formentligt Plagiat, voxer for hver Udgave. Ogsaa vedrørende andre Sprog end Tysk har han leveret enkelte Arbejder af lignende Retning som de ovennævnte Monogramer, saaledes «Udkast til en systematisk Fremstilling af den latinske Konjugationslære» (1827), der i sin Tid fremkaldte en heftig Strid (jvfr. ogsaa hans «Udvalg af Breve», 1867, S. 421 ff.), og «Om det engelske Konjugationssystem» (1843).

Hvad der karakteriserer H.s sproglige Arbejder, er — ved Siden af ikke faa originale Iagttagelser, navnlig over Sprogbrugen i Tysk, der vidne om hans grundige Indsigt og omhyggelige Læsning i dette Sprog — særlig den Maade, hvorpaa han slutter sig til den nye Udvikling af Sprogvidenskaben, der indledes af Rask og J. Grimm. Paavirkningen fra Rask viser sig især i Bestræbelsen efter at bringe Klarhed i det grammatiske System og stedse at finde de simpleste og naturligste Inddelinger. Endnu stærkere er han dog paavirket af Grimms «Deutsche Grammatik» (hvoraf 1. Bd. i den helt omarbejdede 2. Udg. udkom 1822) og den derigjennem grundlagte sproghistoriske Methode; har han end ikke magtet at benytte denne Methode med den ønskelige Skarphed og Selvstændighed, kan man dog ikke nægte det fortjenstlige i hans Bestræbelse efter at fremdrage den sproghistoriske Baggrund, naar Talen er om et videnskabeligt Sprogstudium. Paa en ny og ejendommelig Maade fremtraadte Tilslutningen til Rask og hans Skole i H.s senere Tid, navnlig i den 5. Udg. (1851) af «Den tyske Sproglære» (som Titelen fra nu af lyder). Her indførte han nemlig, foruden en væsentlig efter Rasks Principper indrettet Retskrivning, gennemgaaende danske Kunstord i Steden for de tidligere brugte latinske; ikke faa af disse vare dannede af ham selv og afvigende fra de ellers bruge-

lige, f. Ex. «Sigtefald» (Akkusativ), et «Øg» (Augment, Forstavelse), «Styr» (Rektion, Præposition) o. a. Dette vakte saa almindeligt Mishag, at det vistnok bidrog meget til at fortrænge Bogen fra Skolerne, uagtet der paa Forlæggerens Forlangende 1853 kom en 6. Udgave, hvor de latinske Kunstord vare gjenindsatte ved Siden af de danske (af disse fremkom her endnu enkelte nye, som «Gjern» for Gjerningsord, Verbum). Om end visse af H.s nye Ord ere ganske sindrig lavede og i alt Fald anbefale sig ved Korthed, have de dog alt for meget Præg af Særhed, til at de have kunnet finde nogen Tilslutning. *Vilh. Thomsen.*

Hjort, Rasmus, —1604, Provst. Om denne Mand, der indtog en mere fremragende Plads blandt norske gejstlige i det 16. Aarhundrede, vides ikke, om han var dansk eller norsk af Fødsel. Det er kjendeligt, at han i sin Ungdom har gjort grundige humanistiske Studier, og Sjællands Biskop, Dr. Poul Madsen nævnes som hans Ven fra hine Dage. Efter at have været Hører ved Oslo Skole blev han Rektor sammesteds. 1562 blev han forlenet med Tønsberg Provsti, som hans Svigerfader, Biskop Frants Berg i Oslo (II, 92), havde afstaaet til ham. Til dette Len var den Forpligtelse knyttet, at Besidderen skulde «opholde Skolen» i Tønsberg og forsørge de fattige i Hospitalet med nødtørftigt Underhold. Med Provstiet var ogsaa Præsteembedet ved Laurentiuskirken i Tønsberg den Gang forbundet. Den Overlegenhed, som R. H.s Dannelse og sociale Stilling gave ham, styrkedes yderligere ved hans nøje Forhold til Biskop Jens Nielsen i Oslo, hvis Lærer han havde været, og hvis Svoger han blev. I et af dennes Skrifter findes en vel stilet latinsk Epistel af R. H. — Han døde 1604. Blandt hans Børn kan mærkes ovfr. nævnte Christoffer H.

Y. Nielsen, Bisk. Jens Niensens Visitatsbøger.

H. F. Rørdam.

Hjort (Hjorth), Severin, o. 1670—1717, Officer, var Søn af Landsdommer i Sjælland og Forstander for Herlufsholm Jesper Sørensen H. og Anna Bülche, der 2. Gang ægtede Generallicutenant Andreas Harboe (s. ovfr. S. 77). Sin militære Løbebane begyndte han som Fyrværker i holstenske Artilleri, der kommanderedes af hans Stiffader, men gik snart over i Fodfolket. Allerede 1690 blev han Kapitajn i Prins Christians Regiment, tjente 1694—95 i Frankrig ved Royal Danois og gik med sit Kompagni 1700 til Sachsen, 1701 til Italien. 1702 blev han forsat som Adjudant hos sin Stiffader i

Flandern, og Aaret efter udnævntes han til Major ved dennes Bataillon samt til Brigademajor; i denne sidste Egenskab udmærkede han sig meget, navnlig i Slaget ved Malplaquet 1709; Hertugen af Württemberg (III, 372 ff.) omtaler gjentagende den Anerkjendelse, H. nyder hos Marlborough og Eugen. S. A. blev han Oberstlieutenant ved 1. Bataillon af Prins Carls Regiment, 1710 Oberst og Chef for 1. thronhjemske Regiment. Ogsaa i Norge, hvor man i de følgende Aar levede paa Krigsfod, om end ikke i Krig, vandt han stor Anseelse, men blev allerede i Febr. 1717 bortrevet af Brystsyge efter en anstrængende Rekognosceringsrejse i Fjældene. — Gift med Anna Elisabeth Hovenbeck, Datter af den 1690 adlede Peder Hansen H.

Personalhist. Tidsskr. 2. R. V, 99 ff. 242.

H. W. Harbou.

Hjort, Viktor Kristian, 1765—1818, Biskop, Broder til ovennævnte Fred. Chr. H. († 1820), er født paa Gunderslevholm 13. Okt. 1765, blev Student fra Odense Skole 1783 og efter at have været Alumnus paa Valkendorfs Kollegium theologisk Kandidat 1788. 1791 blev han resid. Kapellan i Taarnby paa Amager efter en Prøveprædiken for Konsistorium, der havde Kaldsret, 1796 2. og det næste Aar 1. Kapellan ved Holmens Kirke i Kjøbenhavn og 1804 Sognepræst og Provst sammesteds. 1811 blev han Biskop i Ribe Stift. Han døde 26. Juli 1818. Han ægtede 1792 Marie Pouline Schiørring (f. 1775 † 1848), Datter af Kammermusikus Niels S.

H. har udgivet mange enkelte Taler, især saadanne, som han i Egenskab af Holmens Provst holdt ved højtidelige Lejligheder, og en Opbyggelsesbog: «Gudfrygtige Sømænds Sjælero» (1802), der var en Bearbejdelse af et ældre Skrift med Udeladelse af, hvad der var for smagløst eller bar Præg af ældre Tidens Mysticisme. Større Betydning har han dog som Digter. Allerede som Kandidat udgav han efter Biskop Balles Opfordring en Samling «Aandelige Sange» (1790—91), som belønnedes af Selskabet for de skønne Videnskaber. Flere af disse bleve optagne i den evangeliske Salmebog, og nogle ere der fra gaaede over i «Salmebog til Kirke og Husandagt». Han holder sig især til den Side af Kristendommen, hans Samtid forstod at vurdere, Guds Forsyn og hans faderlige Styrelse, men han har ogsaa her skrevet Salmer, som ville faa et længere Liv end det meste af den Tids Poesi, saasom «Evige Fader, som kjærlig regerer» (Salmeb. Nr. 31), «Med høj og festlig Jubelklang» (Nr. 134), «I dit Tempel møde vi» (Nr. 363). Han fortsatte denne sin

poetiske Virksomhed, og da efter den Tids Opfattelse helst enhver Stand skulde have Poesien lempet efter sit Behov, skrev han «Sange for unge Piger» (1799), «for Haandværksstanden» (1809) og «for Soldaterstanden» (1810). Den sidstnævnte Samling blev paa kongelig Bekostning uddelt i Hæren. I sin Helhed hæve hans Digte sig ikke over det middelmaadige.

Som Præst og Biskop virkede han paa den i hans Tid almindelige Maade; han tog sig meget af Holmens Sogns Fattig- og Skolevæsen og var Medudgiver af «Efterretninger om det kjøbenhavnske Fattigvæsen» (1799). I Ribe oprettede han en Søndagskole for konfirmerede Drengene og Svende og var Medstifter af et patriotisk Selskab for Stiftet. Skolevæsenets Midler i Holmens Sogn forøgedes i hans Tid med 20000 Rdl.; men i Ribe var han ikke saa heldig; det var den trange Tid, da en almindelig Forarmelse tyngede det hele Land. Ligesom de andre Biskopper bestræbte han sig forgjæves for at skaffe Præsterne Hjælp; men ogsaa hans egne Pengesager kom i Uorden, og ved hans Død manglede der mange Penge i de offentlige Kasser. — H. var Fader til ovennævnte Peder H. og nedennævnte Vilh. B. H.

Erslew, Forf. Lex. Elvius og Hiort-Lorenzen, Danske patriciske Slægter S. 145. Frost, Efterretninger om Ribe Domkirke S. 129 ff. C. Arentzen, Baggesen og Oehlenschläger I, 100. *L. Koch.*

Hjort, Vilhelm Billeskov, 1813—67, Postembedsmand, Søn af ovfr. anførte Biskop V. K. H., var født i Ribe 13. Marts 1813, blev 1830 Student, 1835 juridisk Kandidat, gjorde i nogle Aar Tjeneste dels i det kjøbenhavnske Toldexpeditionskontor, dels paa Frederiksværks Birkekontor, konstitueredes 1841 som Fuldmægtig i Generalpostdirektionen, fast ansat 1842, blev 1848 Kontorchef og Postsekretær, konstitueredes 1852 som Postinspektør for Slesvig og Østifterne, blev s. A. Justitsraad, fast ansat 1853, vendte 1857 tilbage til Generalpostdirektionen som Kommitteret, fik 1862 Etatsraads Titel og døde 23. Nov. 1867. H., der var ugift, var en samvittighedsfuld og dygtig Embedsmand; et Par Gange blev han anvendt ved Afslutning af Postkonventioner med fremmede Stater. Han var dertil en human og dannet Mand, der ikke savnede Interesser; han anvendte saaledes meget Arbejde paa en Oversættelse af den ældre Edda (1860—63), hvortil han dog savnede de fornødne Forudsætninger. Ogsaa i det politiske Liv deltog H. som Folketingsmand for Vejle Amts 3. Kreds (1853).

Elvius og Hiort-Lorenzen, Danske patriciske Slægter S. 154 f. *G. L. Wad.*

Hiort-Lorenzen, s. Lorenzen.

Hjorth, Frantz Christian, 1782—1865, Naalemager, er født 22. Juni 1782 i Jylland, hvor hans Fader var Landsbyskolelærer. Han kom tidlig til Kjøbenhavn, hvor han blev opdragen og sat i Naalemagerlære. Under smaa Forhold etablerede han sig her 1807 efter 1. Maj s. A. at have ægtet Maria Dorthca Olsen (f. 9. Dec. 1775 † 30. Sept. 1854), Gaardmandsdatter fra Egnen om Aalborg. Ved Dygtighed og Energi arbejdede H. efterhaanden sin Forretning stærkt op. 1837 fik han 8 Aars Eneret paa at forfærdige Knappe-naale paa den af ham angivne Maade, og paa Industriudstillingen i 1840 havde han en rig Udstilling. Han blev en hædret og velstaaende Mand. 1838 var han Medstifter af Industriforeningen, hvor han var Repræsentant 1838—40 og 1843—55; han var Borgerrepræsentant 1844—56, og ved sit 50aarige Borgerjubilæum 1857 blev han Justitsraad. Han har stor Fortjeneste af Stiftelsen for gamle Haandværksmestre og deres Enker i trange Kaar, oprettet 1835 paa Hjørnet af Ny Kongensgade og Vestervold, etablerede 1849 en selvstændig Stiftelse for ugifte Døtre af Embedsmænd og Borgere (den Hjorthske Stiftelse i Wesselsgade) og roses meget for varm Fædrelands- og Menneskekjærlighed. Da Stiftelsen Alderstrøst 1863 blev tagen i Brug, gjorde Haandværkerforeningen i Kjøbenhavn H. til Æresmedlem som den, «der havde givet Impulsen til de fleste Haandværkerstiftelser i Kjøbenhavn». H. døde 14. Avg. 1865. Allerede i 1842 havde han overdraget sin Forretning til sin Søn Naalemager *Peter Christian H.* (f. 13. Dec. 1812 † 23. Marts 1892).

C. Nyrop, Industriforeningen i Kbhvn.

C. Nyrop.

Hjorth, Jens Christian, 1805—69, Landmand, blev født i Rold 10. April 1805. Forældrene vare Proprietær Jacob H. († 1846) og Else Marie f. Haubro. I sine yngre Aar handlede H. med Stude paa Holsten, 1831 forpagtede han Lindenberg Hovedgaard og Afbyggergaarden Henriksdal, som han drev til 1842, da han overtog Tustrup Arveforpagtergaard, som Faderen 6 Aar før havde solgt til ham. H. drev Tustrup op til en fremragende Mønstergaard, paa hvilken der holdtes en meget stor Kvægbesætning, han anlagde en Plantage, et betydeligt Dampbrænderi osv. For en vid Omegn var han den meget søgte Hjælper og Raadgiver, og en Mængde Tillidshverv betroedes ham: han var Formand for Frær Sogneraad og Medlem af Aalborg Amsraad, Landvæsenskommissær, Medlem af Stutterikommissionen, Dommer ved Dyrskuer osv. 20. Okt. 1832

ægtede han Ane Agathe Kjeldsen (f. 1810), Datter af Proprietær Peder K. († 1846). H., der 1853 var udnævnt til Kammerraad, døde 16. Febr. 1869.

Saml. t. jydsk Hist. og Topogr. 2. R. II, 314 f. Aalborg Stiftstid. 1869, Nr. 40 og 46. *H. Hertel.*

Hjorth, Jens Jacobsen Strøby, 1790—1868, navtisk Forfatter, Søn af Soartillerilieutenant Jacob H. og Anne Cathrine f. Lefevre, er født 21. Maj 1790 i Kjøbenhavn. Han ansattes i ung Alder som Fuldmægtig i Admiralitets- og Kommissariatskollegiet, 1824 udnævntes han til Bogholder og Kasserer ved Lodsvæsenet i Sjællands Distrikt og Søkrigskommissær, 1843 til midlertidig Bestyrer af Lodseriet i Helsingør og Overkrigskommissær samt 1856 til Justitsraad. Han har navnlig gjort sig bekjendt ved sin navtisk-litterære Virksomhed, i det han bl. a. fra 1840—42 udgav forskjellige gode Beskrivelser over Nordsøen, Østersøen, den biscayiske Bugt og Kanalen. H. blev gift i Dec. 1814 med Laurenze Cathrine Frederikke Ziegler (f. i Frederikshald 24. Juni 1795, † 6. Juni 1871), Datter af Kancelliraad, By- og Raadstueskriver Herman Henrik Z. og Dorothea Marie Blix f. Heiberg. Han døde 21. Juli 1868.

Erslew, Forf. Lex.

C. With.

Hjorth, Søren, 1801—70, Civilingeniør, er født 13. Okt. 1801; hans Forældre vare Jacob H., Forpagter af Vesterbygaard og Adelsborg, og Margrethe f. Lassen. Bestemt til Landvæsenet voxede han trods sit betydelige mekaniske Talent, der tidlig viste sig, op i Hjemmet uden megen Undervisning. Han fik dog Lejlighed til at tage dansk-juridisk Examen, og allerede 1821 blev han Godsforvalter paa Bonderup ved Korsør. Han følte sig imidlertid ikke tilfreds her og blev 1828 Volontær i Rentekammeret, avancerede i 1836 til Sekretær og Kammerskriver, hørte Forelæsninger ved Polyteknisk Lærestanstalt og syslede stadig med mekaniske Opgaver. 1832 konstruerede han en Dampvogn til Brug paa almindelige Veje, rejste 1834 med den Reiersenske Fonds Hjælp til England for at blive bekjendt med Jærnbanevæsenets Udvikling, oversatte 1838 Lardners «Dampmaskinen» og var 1839 i England, Frankrig og Belgien. At han i nogle Aar var Bestyrer af Marschalls Pianofortefabrik, drog ham ikke fra hans Jærnbanestudier. Sammen med Bogholder G. Schram arbejdede han fra 1840 paa Gjennemførelsen af en sjællandsk Jærnbane, og ved Industriforeningens Hjælp, i hvilken H. var først Næstformand (1841—43) og derpaa Formand (1843—45),

naaedes Maalet. Foreningen fik under hans Formandskab i 1844 Koncession paa en Jærnbane fra Kjøbenhavn over Roskilde til en Havn paa Sjællands Vestkyst, det sjællandske Jærnbaneselskab stiftedes (Juli 1844), og medens Schram blev dets første administrerende Direktør, blev H. dets første tekniske Direktør. 1848 tog han dog sin Afsked og levede nu som Civilingeniør, Lærer og Oversætter — en Tid bosat i Skotland —, væsentligst beskæftiget med at søge Elektriciteten gjort til en praktisk, brugbar Bevægkraft. Sine Resultater i saa Henseende fremlagde han paa Verdensudstillingerne i London 1851 og Paris 1867, og de bleve langt fra upaaagtede, dog uden at give ham noget Udbytte. 1859 blev han Translatør i Engelsk. Fra 1864 oppebar han af Indenrigsministeriet en aarlig Understøttelse paa 500 Rdl. Efter nogen Tids Svagelighed døde han 28. Avg. 1870. — 19. Dec. 1845 havde han ægtet Vilhelmine f. Hansen (f. 27. Marts 1805 † 30. Sept. 1885), Enke efter Landmand Diderik Ancker til Lille Egede og Datter af Præsten Peter H. paa Tunø. Erslew, Forf. Lex. C. Nyrop, Industriforeningen i Kbhvn. C. Nyrop.

Hjorthøy, Hugo Frederik, 1741—1812, Præst og Topograf, fødtes 9. Maj 1741 i Klep, hvor Faderen af samme Navn († 30. Jan. 1741) var Sognepræst. Moderen hed Inger Beate f. Schreuder. Han blev sendt til Bergen, og efter privat Undervisning af J. S. Cammermeyer (III, 349) deponerede han 1760 og tog Examen philos. 1761, var saa nogle Aar Huslærer og tog Attestats 1764. Han blev 1765 personel Kapellan i Flesberg, drog 1769 til Kjøbenhavn og fik Ansættelse som Orlogspræst paa Togtet til Algier 1770 og blev under dette Viceprovst paa Flaaden. I en Dagbog (udg. i «Musæum» 1893, I) giver han en gribende Skildring af den elendige Tilstand paa Skibene. 1771 blev han Sognepræst til Skien. Hans Hustrus Sindssygdом nødede ham til at søge et roligere Hjem, og han blev da 1774 forflyttet til Fron i Gudbrandsdalen, hvor han Aaret efter blev Provst. 1783 blev han Sognepræst til Nykirken i Bergen, som han 1791 mageskiftede med Sunds Sognekald i Stadens Nærhed. Allerede i Bergen var han begyndt at sløves, og da han paa Sund gav sig af med at dyrke de golde Myrstrækninger, tiltog hans Sløvhed med den økonomiske Elendighed, saa han i sine sidste Aar var uden for al Virksomhed. Han døde 29. Avg. 1812. Ved sin Beskrivelse over Gudbrandsdalen (1785—86) fik han stor Anseelse som Skribent, og den store Bog, skreven under travl Embedsvirksomhed dybt inde mellem Fjældene med ringe Tilgang af Hjælpemidler,

røber megen Flid og skarp Iagttagerevne. I Gudbrandsdalen hændte han ogsaa Avtoriteternes Opmærksomhed paa sig ved Oprettelsen af Kornmagasiner. H. var gift 1. (1771) med Bolette Marie f. Braage († 1776), Datter af Kjøbmand Lars B. og Marthe Andersdatter, 2. (1780) med hendes Søster Maren (f. 1750 † 3. April 1826).

Hjorthøy, Beskriv. ov. Guldbrandsdalens Provsti II, 107. *D. Thrap.*

Hjørring, Anders Matthiesen, 1609—78, Præst, Forfatter, var født i Hjørring 7. Sept. 1609 og blev 1634 Student fra Københavns Skole. 1637 kaldtes han til Præst for Helligaands Hospital eller Vartov (da liggende uden for Østerport) og for Børnehuset i København. Dette Embede betjente han med samvittighedsfuld Flid i en lang Aarrække. Da Vartov i Nov. 1658 blev ødelagt af Svenskerne, blev H. med sine fattige nødt til at søge ind i Byen, og da Hospitalet ikke længere kunde underholde Lemmerne, gik H. omkring og «tryglede Føden til dem», saa at fremdeles 60 Personer kunde forsørges. Københavns Belejring gjorde H. til historisk Forfatter. Den overordentlige Interesse, hvormed han fulgte Begivenhederne, har sat sit Præg i hans talrige Optegnelser. Trykte foreligge hans «Lejr-Krans» (1660 og siden oftere) og «Lejr-Politi» (1661); men et endnu større Skrift, kaldet «Lejrs eller Belejrings Dagværk», forblev utrykt, skjønt det (i Følge Werlauffs Dom) er det vigtigste Kildeskrift, som haves til Københavns Belejringshistorie. Ogsaa en Række andre Optegnelser til Tidshistorien haves fra H.s Haand. Alt, hvad han skrev, er præget af hans naive og fromme Sindelag. Han døde 23. Dec. 1678. Blandt hans talrige efterladte Haandskrifter var en dansk Konkordans over Bibelen i 4 Foliobind. — H. var 2 Gange gift: 1. med Sidsel Jonsdatter († o. 1652), 2. med Sidsel Pedersdatter, der endnu 1694 omtales som Ejerinde af et ret betydeligt Areal af Københavns udenbys Grunde i Nærheden af Østerport, som hendes afdøde Mand 1647 havde erhvervet.

Nielsen, Københavns Hist. og Beskr. III, 72 ff. Nielsen, Københavns Diplomater. V, 719 ff. Ny kirkehist. Saml. V, 305 f. *H. F. Rordam.*

v. Hobe (Hoben), Levin Ludvig, 1700—81, Officer, var Søn af Cord Ludvig v. H. til Warbelow i Meklenborg og Dorothea v. Levetzow. Født 25. Nov. 1700 kom han tidlig til Danmark, hvor han paa Mødreneside havde mange Slægtninge, blev 1722 Sekondlieutenant ved oldenborgske hvervede Regiment, 1727 Premierlieutenant og s. A. Kapitajn, 1737 forsat til Fodgarden, 1746 Major ved denne, 1752 karakt. Oberst af Infanteriet (Anciennitet

fra 1750), 1756 Chef for falsterske Regiment, 1760 Deputeret i Landetatens Generalkommissariat og s. A. Generalmajor. Under Saint-Germains Styrelse var han uden Ansættelse, derimod 1766—67 Medlem af «det høje Krigsraad». 1768 blev han Kommandant i Citadellet og forblev til sin Død, 26. April 1781, i denne Stilling, hvor bl. a. 1772 Bevogtningen af Struensee og hans Medfanger blev ham overdraget; han synes at være optraadt forholdsvis human over for disse og skal f. Ex. have hemmet Kapitajn C. F. Becks Trakasserier (II, 11 f.). H., der 1766 var bleven hvid Ridder, forfremmedes 1769 til Generallieutenant og 1775 til General. 1772—73 fungerede han atter et halvt Aar som Deputeret i Hærens øverste kollegiale Myndighed, som da kaldtes Generalitets- og Kommissariatskollegiet. — Gift 1. (1732) med Cathrine Sophie f. Langhaar (f. 1703 † 1748), Datter af Oberst Claus L.; 2. (1753) med Adelgunde Sophie f. Scholten (f. 1732 † 1775), Datter af General Henrik S. H. var 1776 bleven optagen i den danske Adel; en Sønesøn af ham blev 1821 ved Giftermaal Baron v. H.-Gelting (jvfr. V, 590).

H. W. Harbou.

Hoë, Josias, —1816, Rentekammerdeputeret, fødtes i Flensborg, fik sin Skoleundervisning paa Pædagogiet i Halle, ved hvis Universitet han derefter studerede. Efter at han havde taget juridisk Embedsexamen ved Kiels Universitet, nedsatte han sig som Advokat i Flensborg, men traadte snart efter i Hertugen af Glücksborgs Tjeneste som Direktør for dennes Hofret. Da de glücksborgske Arvelande 1779 hjemfaldt til den danske Krone, blev han udnævnt til Medlem af den Kommission, der skulde ordne de heraf flydende Foranstaltninger. 1782 blev han Medlem af den gottorpske Overret, indtraadte 1784 som 5. Deputeret i Rentekammeret, hvor han avancerede saa hurtig, at han allerede 1796 blev 1. Deputeret; men 1804 led han den Skuffelse at blive forbigaaet ved Besættelsen af Posten som Direktør i Rentekammeret, sandsynligvis fordi hans Anskuelser i flere Retninger divergerede fra Præsidenten C. D. F. Reventlows, og det var ham en daarlig Trøst, at man samtidig tildelte ham det hvide Baand. Fra 1796—98 var han tillige Stempel-papirkommissær; sidstnævnte Aar blev han desuden Medlem af Postkasserpensionsdirektionen. Han afskedigedes 1810 med sin fulde Gage i Pension, efter at han i de sidste Aar paa Grund af sit nedbrudte Helbred havde haft Dispensation fra sine Embedsforretninger og i den Tid navnlig havde opholdt sig i Kiel. 1777 var

han bleven Justitsraad, 1784 Etatsraad og 1789 Konferensraad. Sin Hustru mistede han 1800, og selv døde han 20. Jan. 1816. Han skildres som en særdeles vindende, nobel og uegennyttig Personlighed, der røgtede sin Gjerning med stor Dygtighed og Energi.

Manthey, Ridderes Levnetsløb 1809—17.

G. Kringelbach.

Hoel (Hool), Tosten, 1703—45, Præst, født 3. Dec. 1703 paa Næs (Hedemarken), hvor Faderen, Niels Halvorsen H. (f. 24. Juli 1671 † 16. Febr. 1725), var Lensmand. Moderen hed Malene Tostensdatter (f. 16. April 1672 † 17. Jan. 1731). Han deponerede fra Christiania Skole 1724, forblev efter sin Attestats 1727 i Kjøbenhavn for at studere videre indtil 1734, da han drog til Tyskland og opholdt sig ved Helmstedts og Jenas Universiteter. Hjemkommen blev han 1738 udnævnt til resid. Pastor i Norddalen under Ørskov Præstegjæld paa Søndmøre, hvor han døde 16. Juni 1745. Han var en retsindig og lærd Mand, og H. Strøm har haft godt af hans Optegnelser til 1. Del af sin Beskrivelse over Søndmøre. For sin Menigheds fattige stiftede han Aaret efter sin Udnævnelse et Legat. Han blev snart efter sin Ankomst til Norddalen gift med Maren f. Finde (f. 1702 † 1766), Datter af hans Næstformand, Samuel F., og Cecilie f. Hanning og Enke efter hans Formand, Niels Bugge. Hun blev efter H.s Død gift med hans Eftermand, Otto Finde Astrup († 1771).

Nicolaysen, Norske Stiftelser III, 934.

D. Thrap.

Hoelfeldt, Jacob Ulrik, 1736—1812, Officer, Søn af Major *Oberst lieutenant* ved 2. vesterlenske Infanteriregiment Johan Nathanael H. (f. i Spandau 1703, † 1787) og dennes 1. Hustru, Elisabeth Dorothea f. Ramm, er født paa Lister. Han indtraadte i Hæren 1755 som Underofficer og blev 1763 Premierlieutenant i Kronprinsens Regiment til Fods. Der blev her givet ham det Lov, at han var en duelig, dannet og tjenstivrig Officer, og i de højere Stillinger, han senere beklædte, omtales han som en human og veltænkende Mand, der med Omhu tog sig af sine undergivnes Tarv. 1773 udnævntes H. til Kapitajn i 2. vesterlenske Infanteriregiment, blev Major 1789, Bataillonskommandør 1790, Oberstlieutenant 1801, forsat i denne Egenskab Aaret efter til bergenusiske Infanteriregiment, her Oberst 1806 og ved Generallieutenant Hesselbergs Død 1809 Chef for Regimentet, som han alt siden 1806 havde kommanderet, samt Interimskommandant paa Bergenhus. S. A. udnævntes han

til Generalmajor. — H. ægtede 1780 Enken efter resid. Kapellan i Vansø Præstegjæld Claus Pavels († 1769), Karen f. Tostrup († 1813), og blev derved Stiffader til den bekjendte Biskop og Forfatter Claus Pavels, til Fordel for hvem H. 1793 oprettede Testament. H. fik sin Afsked i Jan. 1812 og døde kort efter. *S. A. Sørensen.*

Hof, Anders, 1667—1732, Præst, født 25. Jan. 1667. Hans Fader var Byfoged i Kjærteminde. Han deponerede fra Nyborg 1684, var 1 Aar Hører i Kjærteminde, før han tog sin Attestats, kom 1687 til Norge som Informator hos Præsten Hannibal Hammer paa Næs (Hedemarken), med hvis Stifdatter Kirstine Olsdatter Pharo (f. 1666 † 1738) han blev gift. Hun var Datter af Sognepræst til Næs Ole P. og Berte Hansdatter. 1692 blev han resid. Kapellan i Nyborg, 1701 tillige Præst for den tyske Garnison, 1706 Slotspræst paa Kronborg og Præst for den tyske Menighed paa Stedet. 1710 blev han Feltpræst og var som saadan med baade i Skaane og Pommern, ved Gadebusch og Stade. Han stod i megen Gunst hos Kongen, blev hans Rejsehospredikant og 1716—18 Præsident i Feltkonsistoriet, som han fik sat paa saadan Fod, at under hans hele Feltpræstetid «Justitien saaledes er administreret derved, at aldrig et eneste Klagemaal derover har været». Under Krigen fik han 1711 Frederiksborg Slotskald, som han lod bestyre ved en Vikar til 1718, da han overtog det, men endnu samme Aar blev han udnævnt til Stiftsprovst i Christiania. Før sin Afrejse fik han Rang med Sognepræster i Kjøbenhavn. I Christiania vandt han Menighedens Agtelse og Kjærlighed ved sit jævne Foredrag, sin kateketiske Dygtighed og sin Opofrelse for fattige og syge. I den Overgangstid, han tilhørte, har han næppe været uberørt af Pietismen, hvorpaa de Smaabøger af ethisk Indhold, han har forfattet og oversat, tyde. Biskop Deichman, der havde overset ham, fik anerkjende og takke ham som sin Sjælesorger i Ulykkens Dage. Han døde 1732 (be-graven 6. Okt.).

Worin, Lex. ov. lærde Mænd. Pontoppidan, Annales eccles. Dan. IV, 215.

D. Thrap.

Hoff, Engelbrecht Hansen, 1739—1811, Officer, blev født i Aker i Norge, hvor Faderen var Officer. Han erholdt i 1760 Udnæv-nelse som Fændrik réformé ved 4. søndenfjældske nationale Dragonregiment, sandsynligvis det samme Regiment, ved hvilket hans Fader gjorde Tjeneste. 1764 ansattes han som Sekretær og Dessinator hos den tjenstgjørende Ingeniørmajor i Norge, Oberstlieutenant H. J.

Scheel, hvornæst han i 1768 forfremmedes til Konduktør og i 1774 til Premicrliutenant i Ingeniørkorpset; sidstnævnte Aar erholdt han tillige Karakter som Kapitajn af Infanteriet med Anciennitet af 1773. Efter i 1782 at være forfremmet til virkelig Ingeniørkapitajn med Majors Rang deltog han som saadan i Felittoget i Sverige i 1788. Han blev 1796 karakt. Oberstlieutenant af Infanteriet med Anciennitet af 1790, 1803 Oberst af samme Vaaben og Kommandør for det norske Ingeniørdetachment og var 1802—10 tillige Direktør for Norges geografiske Opmaaling. I 1809 afgik han fra Ingeniørkorpset og udnævntes samtidig til Generalmajor med Anciennitet af 1808 og til Kommandant paa Bergenhus, i hvilken Stilling han forblev til sin Død, 27. Nov. 1811. H. var gift med Marthe Torgersen, som overlevede ham. *V. E. Tychsen.*

Hoff, Johan Villiam, f. 1832, Præst, er en Søn af Lægen J. A. H. H. og Hannibaline f. Stockfleth. Han blev født i Rensborg 11. Okt. 1832, men da hans Fader blev Distriktslæge i Viborg, kom han i denne Bys Latinskole, og fra den blev han dimitteret 1851. Da han 1857 havde taget theologisk Embedsexamen, var han først Huslærer paa Gammel Kjøgegaard, men 1860 blev han Kapellan i Vallekilde og Hørve hos Sognepræst Honoratus Bonnevie, hvis Datter Elisabeth Marie Emilie han ægtede 1861. I Juni 1872 modtog han Opfordring til at være Præst for den Valgmenighed, der var ved at danne sig i denne Egn, og 18. Marts 1873 bleve Ubberup Valgmenighed og H. som dens Præst anerkjendte ved kongelig Resolution. S. A. blev den nye Valgmenigheds Kirke («Bethlehemskirken») indviet, og 1882 blev der til den knyttet en Fialkirke i Vallekilde. Uden for sin nærmere Kreds har H. vundet sig Venner ved flere Smaaskrifter, i hvilke han paa en irenisk Maade har hævdet sin grundtvigske Opfattelse, og især ved sin Andagtsbog: «Fra Kirken og fra Lønkammeret, kristelige Læsestykker til hver Dag i Aaret», I—II (2. Opl. 1891), der har opnaaet en stor Udbredelse og en vel fortjent Paaskjønnelse.

Elvius, Danmarks Præstehist. 1869—84 S. 544.

Fr. Nielsen.

Hoff, Thomas Christian Frederik August, 1822—82, Geolog, er født 8. Sept. 1822 i Kjøbenhavn. Hans Fader var Postkontrollør Jens Jensen H. (f. 1792 † 1826), Moderen Oline Cathrine f. Tillge (f. 1790 † 1869). H. var meget sygelig i Opvæksten, blev privat dimitteret 1842 og studerede derpaa Kemi og Mineralogi ved Polyteknisk Lære-

anstalt. 1851 blev han Assistent ved Universitetets mineralogiske Musæum, hvilken Stilling han beklædte til sin Død. 1869 blev han Docent i Jordbundslære ved Landbohøjskolen, men tog Afsked her fra 1880 paa Grund af Sygdom. 1871 var han Medlem af Komiteen til Fordeling af de «Nordenskiøldske Jærnmasser». En lille Artikel om «Tinstenen ved Ivikæt i Sydgrønland» skyldes H., ligeledes har han skrevet forskellige geologiske Artikler i «Landbrugsordbogen» samt nogle Bladartikler af geologisk-polemisk Indhold. Han døde 11. Febr. 1882 i Kjøbenhavn. 5. Avg. 1863 ægtede han Rosa Valentin (f. 16. Okt. 1826 i Inowraslaw), Datter af Kjøbmand Philip V. og Zippera f. Senator. *K. Rørdam.*

Hoffensberg, Julius, f. 1828, Industridrivende, er født 20. Juli 1828 i Kjøbenhavn, hvor hans Fader, Frantz H., var Lithograf. Moderen var født Møller. Efter at være uddannet som Typograf i W. Laubs Bogtrykkeri i Nykjøbing paa Falster gjorde han i nogle Aar Tjeneste som Assistent i Krigsministeriet og overtog derefter i 1855 en afdød Broders lithografiske Etablissement, fra hvilket der nu efterhaanden udgik en Række fortræffelige Blade. 1870 var han en Tid sammen med N. K. Strøyberg Ejer af Silkeborg Papirfabrik og stiftede 1874 et stort grafisk Firma, «Hoffensberg, Jespersen & Trap», der foruden hans eget Etablissement overtog Bærentzen & Co.s lithografiske Institut, G. S. Wibes Bogtrykkeri og Otto Schwartz' Efterfølgers (E. Jespersens) Boghandel. Fra 1878 var Firmaets Navn «Hoffensberg & Fr. Trap». H. stod i Spidsen for denne betydelige Virksomhed indtil 1888, da han paa Grund af Øjensvaghed trak sig tilbage. 1893 blev han udnævnt til Etatsraad. — Han ægtede 1. (8. Febr. 1861) Mathilde Fahrner (f. 18. Maj 1836 † 30. Okt. 1871), Datter af Skræddermester, senere Ejer af Bavnegaard ved Gjentofte, F., 2. (19. Nov. 1872) Margrethe Withusen (f. 26. Febr. 1835), Datter af Proprietær W. til Rygaard ved Hellerup. *C. Nyrop.*

Hoffmann, jvfr. Hofman.

Hoffmann, Gottfried, —1687, Officer. H. indtraadte i Krigstjenesten omkring 1647 og virkede som Ingeniør, saaledes i Skaane 1653 og de følgende Aar og i Kjøbenhavn fra 1658. Fra 1657—58 var han i Felten og deltog sandsynligvis i Kjøbenhavns Forsvar mod Svenskerne; i det mindste foreligger der fra Slutningen af 1658 en kongelig Resolution, som giver ham Privilegium paa et Kobberstik over Kjøbenhavns Belejring. Senere, 1675—79, deltog

han i den skaanske Fejde. 1657 fik han Bestalling som Kapitajn, og han var i 1675 Oberstlieutenant og i 1679 Generalkvartermester. I 1680—81 benævntes han Inspektør over Fæstningerne eller Generalingeniør. Da den danske og den holstenske Fortifikationsetat — den første faste Organisation af det militære Ingeniørvæsen i Kongeriget og Hertugdømmerne — oprettedes 6. Nov. 1684, blev H. Chef for den danske Etat og for sammes 1. Kompagni, og i 1685 udnævntes han tillige til Oberst og til Kommandant i Citadellet Frederikshavn. Han døde 15. Febr. 1687. *V. E. Tychsen.*

Hoffmann, Henrich Bernhard Martin Johannes, f. 1844, Billedhugger. J. H., Søn af Skræddermester H. i Slesvig, er født i Slesvig By 17. Juli 1844 og kom som ungt Menneske til København for at uddanne sig til Kunstner, dels ved Kunstakademiet, dels under H. V. Bissens Vejledning (1862). Han gennemgik Akademiets Skoler og vandt i 1866 dets mindre Guldmedaille for «Odysseus' Kamp med Hjorten»; Aaret før var han første Gang Udstiller med en «Griffenfeld». En «Vesta», som senere udførtes i Bronze til Grev Moltke, var udstillet i 1872. Akademiets Rejsestipendium havde han i 1874—75 og har siden den Tid, med kortere Afbrydelser, opholdt sig i Italien; han ægtede 1877 Anna Louise Müffelmann, ^{Wassfeld} Datter af Overlæge M. Til Marmorkirken har H. modelleret 2 af de kolossale dekorative Statuer, hvormed den øvre Omgang er smykket, nemlig «Elias» og «Benedictus», og i 1892 udstillede han 2 Marmorstatuer, «Psyche» (tilhører den kgl. Malerisaml.) og «En ung Pige», den sidstnævnte med en diskret Farvebehandling af Marmoret. For øvrigt har han kun udstillet nogle Buster.

Weilbach, Konstnerlex.

Ph. Weilbach.

Hoffmann, Johan Anton Frederik, 1818—64, Officer, født 28. Juni 1818 i Frederiksstad og Søn af derværende Borger J. F. P. H. (f. 1795 † 1839) og Marie Elisabeth f. Mamens (f. 1795 † 1872), blev Kadet 1832, Sekondlieutenant ved oldenborgske Infanteriregiment 1837, forsat til 7. Bataillon 1842 og s. A. forfremmet til Premierlieutenant ved 2. Bataillon. Ved Siden af sin militære Uddannelse havde H., der var af en virksom Natur og fortrinlig praktisk anlagt, fundet Lejlighed til at sætte sig ind i Landinspektørforretninger og forskellige Forhold vedrørende Jærnbaneanlæg, og i 1846 lod han sig stille uden for Nummer i Hæren og medvirkede under

den engelske Overingeniør Radford som Sektionsingeniør ved Anlægget af den første danske Jærnbane, fra Kjøbenhavn til Roskilde. I Forbindelse hermed kan anføres, at H. senere blev benyttet af Indenrigsministeriet til at udsøge Jærnbanelinjer i Fyn og Jylland og var dets Konsulent ved Expropriationerne, ligesom han sammen med senere Jærnbanedirektør, Etatsraad Holst sendtes til England for at gjøre sig bekjendt med Dampfærgerne.

1848 indtraadte H. paa ny i Nummer og rykkede i Felten med 3. Reservebataillon, hvorfra han det følgende Aar, efter at være bleven udnævnt til Kapitajn, overgik til 5. Forstærkningsbataillon. 1850, faa Dage efter Slaget ved Isted, stilledes han til Raadighed for det paa Hærens højre Fløj under Schepelern opererende Vestkorps og attacheredes Oberstlieutenant Helgesen, der 7. Avg. i Spidsen for Korpsets Avantgarde fravristede Fjenden Frederiksstad, og hans Navn knyttedes under det paafølgende mindeværdige Forsvar af denne hans Fødeby fast til Helgesens som dennes uforfærdede, dygtige og trofaste Hjælper og Raadgiver. Efter Krigens Ophør fulgte han Helgesen til Slesvig og fungerede som Adjudant ved Kommandantskabet der indtil 1853, da han blev ansat som Kompagnichef ved 16. Bataillon, hvorfra han 1856 forflyttedes til 22. Bataillon, 1863 til 13. Bataillon. I Slutningen af sidstnævnte Aar, da Krigen stod for Døren, stilledes han til Raadighed for 4. Infanteribrigade, der kantonnerede i og om Frederiksstad, og da Brigadens Chef, Generalmajor Wilster, 9. Febr. 1864 overtog Kommandoen over 3. Armédivision, blev H. ansat som Stabschef ved Divisionen. H.s Virksomhed i denne nye Stilling blev dog brat afbrudt. 8. Marts, under Forpostkampen ved Fredericia, sprang en Granat midt i den paa Landevejen øst for Stovstrup værende Divisionsstab og saarede H. saa alvorlig, at Døden paafulgte 4. Maj paa Lasarettet i Bogense. Umiddelbart forinden sin Død var H. bleven forfremmet til Major. Han var gift med Caroline Vilhelmine f. Flor (f. 21. Febr. 1822), Datter af Bataillonskirurg Hans F. (f. 1771 † 1838) og Martha Elisabeth f. Joenstrup. *S. A. Sørensen.*

Hoffmann, Johan Christopher, 1799—1874, Officer, er født 27. April 1799 i Maribo, hvor hans Fader, Henrik Nicolai H., var Apotheker; Moderen hed Sophie f. Eræboe. Han indtraadte 1806 i Hæren som Volontær, blev Artillerikadet 1812, Stykjunker 1814 og efter aflagt Officersexamen, der tillige skaffede ham en Medaille og en Hæderssabel for udmærket Flid, Sekondlieutenant i Artilleriet

1815, i det han dog først kom i Nummer 1823. Men allerede forinden var han udnævnt til Lærer i Historie og Geografi samt Mathematik ved Artillerikadetinstituttet, hvornæst han blev Premierlieutenant 1827 med Aldersordenen først fra 1830. H. vilde gjerne have indtraadt som Elev paa den i 1830 oprettede kgl. militære Højskole, men i Steden for ansattes han som Lærer ved samme, først i Fysik og fra 1831 tillige i Kemi. Som saadan udgav han «Ledetraad ved Forelæsningen i Fysik ved den kgl. militære Højskole» (1830—32) og en Ledetraad i Kemi (1832), hvilke dog ikke findes i Boghandelen. I 1837 fik han reserveret Anciennitet som Kapitajn, hvilken Karakter han opnaaede 1840, og i 1842 udgav han «Anvisning til ved Hjælp af den galvaniske Kobberudskilning at mangfoldiggjøre en med Pen eller Ridsefjeder udført Skrift eller Tegning (Galvanografi)», hvilken Afhandling ikke alene blev oversat paa Tysk, men tillige s. A. lod ham blive Medlem af det kgl. danske Videnskabernes Selskabs fysiske Klasse; senere blev han ogsaa Medlem af det kgl. norske Videnskabernes Selskab og af Bestyrelsen for Efterslægtsselskabets Skole.

H., som i 1840 var bleven sat à la suite med Bibehold af sin Gage og i 1849 havde faaet Majors Anciennitet, udnævntes s. A. til Chef for Laboratorieetaten, hvilken Stilling han dog først overtog næste Aar efter Afgangen fra Højskolen. Ved Laboratoriet arbejdede han meget med Skydebomuld, hvorom han ogsaa skrev Artikler i «Berlingske Tidende». Han blev kort Tid efter Medlem af en Kommission angaaende den polytekniske Lærestalts og den militære Højskoles Forening og havde som saadan Andel i 2 Forslag til Kirke- og Undervisningsministeriet om Ordningen af den højere matematiske og naturvidenskabelige Undervisning i praktisk Retning (1852). I 1852 erholdt han Oberstlieutenants Karakter og blev i 1853 fungerende og det følgende Aar virkelig Kommandør for Landkadetkorpset. Han var afholdt af Kadetterne, hvem han bibragte Interesse for Fysik og Kemi, men kunde ikke hindre, at Landkadetkorpset opløstes 1. Nov. 1861, hvorefter han det næste Aar stillede à la suite i Hæren og udnævntes til Oberst. I 1865 benaadedes H. med Kommandørkorset af 1. Grad af Dannebrog, fik i 1868 tillagt Rang i 2. Klasse og døde 19. Dec. 1874. — Han indtraadte 3. Maj 1826 i Ægteskab med Helene Cecilie Hoffmann, Datter af matematisk Instrumentmager H.

Hoffmeyer, Andreas Brock, 1809—76, Officer, er født 22. Marts 1809 i Store Heddinge, hvor hans Fader, Henrik H., var Kjøbmand, Brandinspektør og Forligelseskommissær. Moderen hed Ane Mariager f. Buch. I 1819 blev H. Volontær, 1821 Artillerikadet og i 1826 Stykjunger, hvornæst han i 1830 tog Officersexamen med Udmærkelse, tilkjendtes en Æressabel og udnævntes til Sekondlieutenant i Artilleriet med Aldersorden fra 1826. Allerede i 1831 ansattes han som Lærer i Fortifikation ved Landkadetakademiet og i 1833, da han samtidig sattes à la suite, til Lærer i Matematik, Statik og Fysik. Ved Siden af denne Virksomhed bestyrede han ogsaa fra 1839—41 en Forberedelsesskole for Aspiranter til Landkadetakademiet og den kgl. militære Højskole, medens han som Lærer ved Akademiet udgav Lærebøger i Fortifikation, Matematik, Naturlære og Regning. I 1834 forfremmedes han til Premierlieutenant, og i 1842 fratraadte han sin Lærervirksomhed, medens han det følgende Aar udnævntes til Kapitajn med Aldersorden fra 1841. Ved Artilleriet benyttedes han til at anstille Undersøgelser over Krudtfabrikationen og Krudtets Virkning og var under Krigen 1848—50 ansat ved Laboratorieetaten, medens han derefter blev højstkommanderende Artilleriofficer i Nørrejylland samt i 1851 Sekretær i en Kommission, der havde at give Forslag til Hærens Omordning, hvorefter han i 1852 blev Laboratiechef i Rensborg. I 1856 udnævntes H. til Major og Tøjmaster sammesteds, men flyttedes ved Aarets Slutning til Kjøbenhavn som Chef for Laboratorieetaten, i hvilken Stilling han var virksom i 7 Aar. I 1862 erholdt han Oberstlieutenants Karakter (selve Graden Aaret efter) og blev da tillige Tøjmaster ved Kjøbenhavns Arsenal, hvilken vigtige Stilling han altsaa beklædte under Krigen 1864. Ved Hærreduktion i Slutningen af dette Aar erholdt han sin Afsked, og der tillagdes ham tillige Obersts Karakter.

H. var en livlig Natur, som allerede tidlig sluttede sig til den liberale Bevægelse og f. Ex. i 1837 i fuld Uniform holdt en Tale ved Johs. Hages Begravelse (Kjøbenhavnsposten 1837, Nr. 266), og han arbejdede derefter med Iver for den politiske Udvikling, hvad der næppe blev regnet ham til gode af hans foresatte. I 1849 valgtes han ogsaa til Folketingsmand for Præstø Amts 1. Valgkreds, som han repræsenterede til 1852, og tillige var han Medlem af Femte-Juni-Foreningens Bestyrelse. I Pressen skrev han ogsaa talrige Artikler om politiske og andre Æmner. Efter sin Afskedigelse fra Militæretaten trængte H. til ny Virksomhed, og han anlagde der-

efter i Forbindelse med Grosserer Jørgen Jensen og sin nedennævnte Søn, Kapitajn N. H., et Jærnvalseværk paa Christiansholm, men de uheldige Konjunkturer standsede snart dette Foretagende, og han kastede sig nu over Studiet af Ægyptologien. I 1875 flyttede han til Store Heddinge og døde der 17. Juni 1876. — H. var 4 Gange gift: 1. (25. Dec. 1833) med Juliane Jensine Emilie f. Bilfeldt, Datter af Organist B. ved Helliggejstes Kirke i Kjøbenhavn; 2. (28. Sept. 1843) med den foregaaendes Søster Arcadia Sophie Emilie f. B.; 3. (10. Marts 1866) med Augusta Aurora f. Wingler, Datter af Toldassistent W., og 4. (4. Jan. 1871) med Elisabeth Davidsdatter f. Mazar de la Garde, Datter af Postmester, Etatsraad M. de la G. i Helsingør.

Barfod, Dansk Rigsdagskal. Erslew, Forf. Lex. *P. N. Nieuwenhuis.*

Hoffmeyer, Niels Henrik Cordulus, 1836—84, Meteorolog, var Søn af foregaaende i dennes 1. Ægteskab og var født 3. Juni 1836. H. var bestemt til Officer og uddannedes paa Kadetakademiet, blev Sekondlieutenant 1853 og gik til Højskolen for at udanne sig til Artilleriofficer. Han blev Premierlieutenant i 1863 og sendtes til Slesvig, men allerede i Febr. 1864 hjemsendtes han som syg. I den følgende Sommer anvendtes han som Kontrolloffer ved Hellebæk Geværfabrik, men ved Reduktionen s. A. maatte han gaa af, hvorvel med Kapitajns Karakter.

Han var imidlertid for energisk en Karakter til at tabe Modet. Efter en Kur, hvorunder han nogenledes havde gjenvundet sine Kræfter, rejste han til Frankrig, hvor han tilbragte 1865—66, dels i Paris, dels i Nantes, for at studere Jærnfabrikationen. Efter Hjemkomsten bestyrede han en kort Tid en Jærnfabrik i Kjøbenhavn, men foretrak dog i 1868 at modtage Plads som Expedient i Krigsministeriet; 1870 blev han tillige Kapitajn i Artilleriets Forstærkning og forblev i denne Stilling til 1878. Samtidig havde hans livlige Aand fundet et Omraade for hans Kundskaber, der skulde lade dem og alle hans Karakters bedste Egenskaber komme fuldere til deres Ret end nogen Sinde før.

I Udlandet var Begyndelsen gjort til at omskabe Meteorologien fra en lokal til en international Videnskab. Telegrafens Opfindelse kom Videnskaben til Hjælp; der grundlagdes i Frankrig, England og andensteds Bureauer, som havde den Opgave at muliggjøre Forudsigelsen af det kommende Vejrlig, navnlig, af særlig Hensyn til Sømanden og Søhandelen, af den kommende Storm. Det gik hurtig op for H., at næst efter Englands maatte Danmarks Be-

liggenhed have overordentlig Betydning for Meteorologiens internationale Virksomhed, «Vejrtjenesten». At skabe et saadant meteorologisk Centrum ogsaa i Danmark blev hans kjære, stadige Tanke, hans matematiske Kundskaber vare en god Forudsætning til Oparbejdelsen af det statistiske Materiale, som det er denne Videnskabs Opgave at tilvejebringe, og endelig lykkedes det ham i 1872 at faa oprettet en dansk Station, «det danske meteorologiske Institut», hvis første Bestyrer han blev. Og Marineministeriet, under hvem den nye Institution henlagdes, kunde ikke have gjort et heldigere Valg. Han organiserede med Klarhed og Sikkerhed ikke alene den stadige Forbindelse med en Mængde, til Dels frivillige Observationsposter, der af den tidligere «meteorologiske Komité» under det kgl. danske Videnskabernes Selskab vare oprettede som «Regnstationer», men ogsaa den regelmæssige Forbindelse med alle de Punkter i det nordlige Evropa, som have størst Betydning for den danske «Vejrtjeneste», for, om muligt, ved Hjælp af en grafisk Fremstilling af de meteorologiske Elementer til en vis given Tid, et dagligt, saakaldt «Vejrkort» for Nordevropa, at kunne forudsige Vejrliget for den nærmeste Fremtid.

Udgangspunktet for den Virksomhed, der hurtig gav det danske Institut en anset Plads i Kredsen af de tilsvarende Institutioner i Udlandet, var et lille Kontor, som laante Husly i Navigationsskolen i Havnegade. Allerede her begyndte han strax paa egen Risiko et Værk, som fik saa at sige universel Betydning for den nye Videnskab. Det var de saakaldte «synoptiske Kort», grafiske Fremstillinger af de indvundne meteorologiske Observationer over en stor Del af Jordkloden, som han udgav i 6 Aar under voxende Vanskeligheder. Han maatte opgive dem, men hans Navn som Meteorolog i Ordets moderne Forstand var grundlagt. Senere optog Professor Neumayer i Hamborg Tanken, og Deutsche Seewarte i Forening med det danske Institut begyndte Udgivelsen af en ny Række synoptiske Kort, men Tankens Skaber oplevede ikke at se det første Hæfte trykt.

Instituttet var imidlertid flyttet til en ny Bygning, som det maatte dele med Søkortarkivet; men det fik dog Plads til flere selvstændige Observationer. Meteorologerne fra alle Lande samledes jævnlig til Kongresser, hvori H. var et virksomt Medlem, ikke sjælden, paa Grund af sin Elskværdighed og store Frihed i Omgang som Verdensmand, Mødernes Sekretær; de telegrafiske Forbindelser udvidedes, og Iagttagelserne bleve stedse fyldigere, men endnu stod

der noget tilbage, som H. tidlig havde faaet Øjet op for. Saa snart det blev klart, at Retningen fra Vest mod Øst var en Grundlov for Vejrets Bevægelse, havde man fra alle Sider følt, hvilken Hindring det brede Atlanterhav var. Vejrforandringer ved Amerikas Østkyst, som i god Tid meldtes telegrafisk, undergik paa Vandringen over Havet saadanne Omskiftelser, at Efterretningerne havde tabt al Værd. H. havde, ved tidlig at inddrage Observationer fra Færøerne, Island og Grønland i sine grafiske Fremstillinger, ført Beviset for, at der findes visse konstante Midtpunkter for Luftbevægelsen netop i Havet mellem de nordiske Bilande og Evropas vestlige Kyster, saaledes at en telegrafisk Forbindelse med hine Bilande, en anden med de azoriske Øer vilde sætte Meteorologerne i Evropa og Amerika i Stand til, i det mindste tilnærmelsesvis, at kjende Lufttrykkets Gang over Atlanterhavet. Denne med genial Intuition grebne Tanke fremsatte han i en paa Grundlag af de synoptiske Kort given «Étude sur les tempêtes de l'Atlantique septentr. et projet d'un service télégr. international relatif à cet océan». Iværksættelsen af denne Tanke vilde have ydet Vestevropas Kyster og Skibsfart en Betyggelse, som ellers kun kunde tænkes, hvis Naturen havde skabt et fast Punkt i Atlanterhavet 100 Mile vest for Irland. Men det blev des værre kun en Arv, H. har efterladt den meteorologiske Verden, og den har endnu ikke indfriet den; thi midt i sin Alders Blomst og sin Krafts usvækkede Fylde blev H. atter angrebet af et Hjærteonde, som hans gamle Sygdom, Gigtfeberen, havde skabt, og efter faa Dages Sygeleje døde han 16. Febr. 1884. — Han var i 1866 bleven gift med Louise Hauberg, Datter af Etatsraad, Assessor pharm. Jørgen Christian H. og Margrethe Sophie f. Arboe.

Illustr. Tid. 1884, Nr. 1274. Geogr. Tidsskr. VII, 83 ff. *Ph. Weillbach.*

Hoffory, Johan Peter Julius, f. 1855, Sprogforsker. Julius H. er født i Aarhus 9. Febr. 1855 af Forældrene Kjøbmand Peter Julius H. (af ungarsk Æt) og Ane Margr. Ulrikke f. Lunne. Allerede som Skolediscipel drev han ivrige Sprogstudier og vakte bl. a. K. J. Lyngbys Opmærksomhed. 1872 blev H. Student fra Aarhus, bestod 1878 Magisterkonferens i nordisk Filologi og studerede derefter i Tyskland (Berlin og Strasburg); 1883 vandt han den filosofiske Doktorgrad ved Københavns Universitet for sin Afhandling: «Oldnordiske Konsonantstudier», men vendte tilbage til Berlin, hvor han s. A. blev Docent i nordisk Filologi og almindelig Fonetik,

i hvilke Fag han 1887 blev extraordinær Professor sammesteds. 1883 havde han forgjæves søgt Lektoratet i Tysk ved Københavns Universitet.

I sine første Afhandlinger (især i «Zeitschr. f. vergleich. Sprachforschung» XXIII og XXV) leverede H. værdifulde fonetiske Undersøgelser, mest af systematiserende Natur, ligesom han anvendte den almindelige Fonetik til Forklaring af de ældste islandske Haandskrifters Lydlære (Doktorafhandlingen m. m.). I de senere Aar har han derimod væsentlig beskæftiget sig med nordisk Mythologi og Eddakritik i nær Tilslutning til Müllenhoff. Sine her hen hørende Afhandlinger har han samlet i «Eddastudien» I (Berlin 1889). En væsentlig Betydning har H., der er den første, som har beklædt en Professur i nordisk Filologi i Berlin, fremdeles haft ved at udbrede Kjendskab til nordisk Litteratur i Tyskland: han udgav saaledes (sammen med P. Schlenther) Holbergs «Dänische Schaubühne» (1885—87); men især har han en Hovedandel i Fremkaldelsen af den stærke Interesse for Henrik Ibsens Digtning i Tyskland (sml. Tilskueren 1888, S. 61 ff.); af Ibsens Skuespil besørgede han nogle oversat i sin Samling «Nordische Bibliothek»; selv oversatte H. «Die Frau vom Meere» og E. Brandes' «Ein Besuch» (begge 1889).

I Dec. 1889 blev H. angreben af en svær Sygdom, efter hvis Forløb han hidtil har været uskikket til aandeligt Arbejde.

Universitetsprogr. 1883.

Verner Dahlerup.

Hofman, jvfr. Hoffmann.

de Hofman, Hans, 1713—93, Amtmand, historisk Samler, var født 10. Juli 1713 paa Skjærrildgaard, der ejedes af hans Fader, Justitsraad Søren H. (f. 1688, adlet 1749, † 1771); hans Moder hed Karen Elisabeth f. Dreyer († 1727). Opdragen i sin Mormoders Hus i København blev H. Student 1731 og tog 1734 juridisk Examen, hvorefter han med sin Grandonkel Peder Lassens Stipendium rejste udenlands, først til Leipzig, dernæst til Leiden, stadig studerende, og endelig til Frankrig og Belgien. Ved sin Hjemkomst 1737 fik han strax Ansættelse i General-Landøkonomi- og Kommercekollegiet, hvor han Aaret efter blev Sekretær; 1740 blev han tillige Assessor i Borgretten, men allerede 1743 tog han sin Afsked med Kancelliraads Karakter og bosatte sig paa Skjærrildgaard, som han købte af sin Fader. 23. Okt. s. A. ægtede han Bodil Biering (f. 1726 † 1769), Datter af Kjøbmand i Horsens Peder B. og Elisabeth Cathrine f. Hofgaard; hun bragte ham 32000 Rdl. i Medgift (s. Hist. Tidsskr. IV.

301 ff.). I de 17 Aar, H. boede paa sin Fædrenegaard, var han optagen af forskjellige Virksomheder, dels praktisk som Landmand og som Regeringens Kommissarius i forskjellige Sager, f. Ex. ved Landevejsanlæg og ved Hedernes Kolonisation og Opdyrkning ved indkaldte Tyskere, dels videnskabelig med økonomiske, juridiske og historiske Arbejder, hvilke 1749 skaffede ham Sæde i det kongl. danske Selskab. 1760 traadte H., der 1758 havde faaet Titel af Justitsraad, igjen i Statens Tjeneste som Embedsmand, i det han beskikkedes til Præsident i Fredericia, for hvis Opkomst og Fremgang han paa mange Maader og med stor Uegennyttighed arbejdede, indtil han 1773 blev Amtmand over Koldinghus Amt, stadig med Bopæl i Fredericia; fra 1769 var han desuden Landkommissær i samme Amt. Hans Virksomhed i disse Embeder var til overordentlig Gavn for Amtet; Jordernes Udskiftning og Bøndernes Udflytning fremmede han med største Iver, og de talløse Stridigheder, som disse Foranstaltninger maatte medføre, forstod han med Held at bilægge; kun Prokuratorer og Vinkelskrivere, sagdes der, kunde have Aarsag til at beklage sig over ham. Hans Fortjenester bleve i fuldt Maal paaskjønnede af Regeringen: 1766 blev han Etatsraad, 1774 Konferensraad, og 1782 fik han det hvide Baand. 3. Febr. 1793 døde H., begrædt af Amtets Beboere, der i Mængde strømmede til Fredericia for, som de udtrykte sig, at ofre de sidste Taarer ved deres gode Amtmands Kiste. Efter sin første Hustrus Død havde H. 10. Febr. 1770 ægtet Oberst Ehrenfeldts Enke, Marie Elisabeth f. Beensfeldt (f. 1737), Datter af Generallieutenant Herman Frederik B. (II, 35).

Allerede medens han arbejdede i Økonomi- og Kommercekollegiet, havde H. begyndt sine Samlinger i statistisk-historisk Retning, til Dels byggede paa de til Kollegiet indkomne Indberetninger; disse Samlinger fortsatte han stadig, og de bleve ham til god Nytte, da Omstændighederne medførte, at han kom til at fortsætte det ved hans Svoger E. Pontoppidans Død afbrudte Værk «Den danske Atlas», hvis 4.—6. Del væsentlig skyldes H.s Pen (1768—74); at han vilde og kunde ofre Tid og Kræfter paa dette fortjenstfulde, men besværlige Arbejde, maa saa meget mere paaskjønses, som han samtidig arbejdede paa det omfattende Værk «Samlinger af publique og private Stiftelser, Foundationer» osv., hvortil Planen var lagt af hans ndfr. anførte Broder Tycho de H., og som han med kongelig Støtte optog efter ham. Disse «Hofmans Fundatser», der i 11 anselige Kwartbind (1755—80) indeholde en

Skat af Aktstykker samt historiske, topografiske og genealogiske Optegnelser, og som ere udstyrede med solid Elegance, ville vedblive at være uundværlige for Historikeren. Under alt sit Arbejde fik H. Tid til at udgive nogle økonomiske Piecer og til at samle til et Adelslexikon. Til hans litterære Fortjenester bør det ogsaa henregnes, at han samlede og udgav Vilh. Helts Digte (1733). Alt i alt er H. en smuk Type paa en Embedsmand, der med administrativ Dygtighed forbandt betydelige litterære Interesser.

Minerva 1793, I, 369 ff. Hofman, Danske Adelsmænd II, 22 ff. Worm, Lex. ov. lærde Mænd. Nyerup, Lit. Lex. *G. L. Wad.*

de Hofman, Niels, 1717—85, Amtmand, en Broder til ovennævnte Hans de H., blev 1750 Landsdommer paa Sjælland og Møen, 1759 tillige Amtsforsvalter i Ringsted og Sorø Amter med Tilladelse til at bo paa sin uden for Amtets Grænser beliggende Ejendom Ravnstrup, som han dog allerede solgte det følgende Aar. 1771 blev han Kommitteret i det danske Kammer under Finanskollegiet, overgik der fra 1773 til den tilsvarende Stilling i Rentekammeret, blev 1775 Deputeret sammesteds, udnævntes 1777 til Amtmand over Nordborg og Sønderborg Amter, fra hvilken Stilling han efter eget Ønske afskedigedes 1784, og døde 8. Juni 1785. Allerede 1746 havde han faaet Titel af Kancelliassessor, 1761 blev han Justitsraad, 1768 Etatsraad og 1776 Konferensraad. 1746 blev han gift med Anne Christine Bang, f. Vellejus (f. 1717 † 1799). Af den fynske Gaard Bøttigersholm oprettede han 1784 Stamhuset Hofmangave for Esterkommerne af hans Søsterdatter, Familien Hofman (Bang).

G. Kringelbach.

de Hofman, Tycho, 1714—54, Genealog, Broder til ovfr. anførte Hans og Niels de H., fødtes 15. Dec. 1714 og blev efter privat Undervisning Student 1735, studerede efter sin Faders Ønske Theologi og tog 1738 Attestats. Men paa den Udenlandsrejse, han derefter foretog, fulgte han i sine Studier sine egne Tilbøjeligheder og lagde sig mest efter Historie, Filosofi og Sprog under sine Ophold i Göttingen, Leipzig og Strasburg; efter at have besøgt Paris og Englands Universitetsstæder vendte han 1741 hjem gennem Holland og Tyskland og udgav s. A. sit første Skrift, «Leben einiger wohlverdienten Dänen», der skaffede ham Udnævnelse til Sekretær i danske Kancelli. Men allerede Aaret efter tiltraadte han en 4aarig Rejse som Ledsager af ~~en Broder til Kammerherre~~ Berregaard ~~(der var Gesandt i Sæbson)~~, med hvem han besaa en stor

(II, 172),

Del af Tyskland, Frankrig, Italien, England og Holland, og overalt skaffede hans Ledsagers Familieforbindelser dem Adgang til Hofferne. At han paa Rejsen ikke havde forsømt sine Studier, ses deraf, at han s. A., som han kom hjem, kunde udgive sine «Portraits historiques des hommes illustres de Dannemarc» i 6 Dele samt, ligeledes paa Fransk, Levnedbeskrivelser af Griffenfeld, Cort Adeler og Tordenskjold. Rimeligt er det, at disse Pragtværker, forsynede med Dedikationer til Kongen og indflydelsesrige Mænd, ikke vare uden Indflydelse paa H.s hurtige Avancement: 1747 udnævntes han til Assessor i Hofretten i Kjøbenhavn og 1750 til Assessor i Højesteret, hvor han som Hofretsassessor havde ført Protokollerne. Ved Siden af sine Embedsforretninger fik H. stadig Lejlighed til Studier, der i den Grad vare hans Hovedinteresse, at han 1748 søgte Embede som Arkivsekretær i Gehejmearkivet. 1750 lod han trykke en Afhandling om Tiendens Oprindelse paa Grundlag af en Opsats om dette Æmne, som han havde skrevet paa Foranledning af Universitetet i Jena, der hædrede ham med den juridiske Doktorgrad, og 1753 et Skrift om de af hans Grandonkel, den berømte Jurist Peder Lassen, stiftede Legater. H. havde derhos paabegyndt en Reskriptsamling og en Samling af Fundatser, hvilken sidste blev fortsat af hans ældre Broder. Men hans virksomme Liv blev pludselig afbrudt, da han 14. Febr. 1754 døde af Blodstyrtning, hvoraf han tidligere havde lidt; Udnævnelsen til Justitsraad naæde ham ikke, skjønt den var dateret 11. Jan. Af det kongl. danske Selskab havde H. siden 1746 været et virksomt Medlem.

Uagtet H.s Skrifter ikke ville kunne bestaa for Nutidens Kritik, have de dog ikke tabt deres Betydning; især ville hans Biografier af berømte danske med tilhørende Stamtavler i den af C. Liunge og B. C. Sandvig besørgede danske Udgave («Historiske Efterretninger om vel fortjente danske Adelsmænd», I—III, 1777—79) stadig kunne benyttes, da mange af Originalens Fejl deri ere rettede. Hvad der giver H.s Bøger en særlig Tiltrækning, er den skønne Udstyrelse med mangfoldige fint udførte, kobberstukne Portrætter og Vignetter, der til Dels ogsaa bleve benyttede af Broderen i hans «Fundatser». En ufordulgt Glæde over sig selv og sin Slægt tilgiver man gjerne den elskværdige Forfatter, der har sat sit smukke Portræt foran flere af sine Skrifter.

Hofman, Danske Adelsmænd II, 9 ff. Werlauff, Det kongl. danske Selskab S. 28 f. 34. 44. Hist. Tidsskr. 5. R. IV, 141 f. Worm, Lex. ov. lærde Mænd. Nyerup, Lit. Lex.

G. L. Wad.

Hofman (Bang), s. I, 504 ff.

Hofnagel, Michael, —1650—, Annalist, var rimeligvis tysk. Han siges at have været tysk Skoleholder i Bergen, nævnes der 1620 og ejede 1657 Gaard sammesteds; i 1634 udgav han i Rostock «Schöne christliche Gebete» (4to), og i 1664 «forærede han et Skrift til Raadstuen». Dette Skrift er rimeligvis det samme, som Edvardsen citerer under Navnet «H.s Diarium» og Arne Magnussen kalder hans «Descriptio Bergensis Germanice», og findes i flere senere Afskrifter; det er for den ældre Tid en Oversættelse af den saakaldte «Bergens Fundats» fra 16. Aarhundrede og for den nyere Tid en Dagbog over Begivenheder i Bergen; hvor meget heraf er forfattet af H., er usikkert, da nogle Haandskrifter standse ved 1622, andre ved 1643, 1648, 1670 og 1676.

Worm, Lex. ov. lærde Mænd. Suhms Saml. t. d. danske Hist. II, 2, 126.
Nicolaysen, Norske Mag. II. *Gustav Storm.*

Hofsteter, Johann Adam, 1660—1716, Læge, var en Ungarer, der 1687 tog den medicinske Doktorgrad i Jena og senere kom til Danmark, hvor han ved det nye Aarhundredes Begyndelse blev Livlæge hos Kong Frederik IV. Efter Hojers Vidnesbyrd brugte han i sin Lægevirksomhed temmelig dumdristige Kurmetoder, men vandt dog Kongehusets Tillid. 1708 blev han Justitsraad. Under Krigen var han 1711 sammen med Johannes de Buchwald Feltmedikus ved den danske Armé i Pommern. Efter Mules Død blev han 1713 ved særlig kongelig Gunst og med Forbigaaelse af Franckenau ansat som Professor primarius og Dekan i det medicinske Fakultet og udgav i den Anledning en Disputatio pro loco om det naturlige Zinnobers therapeutiske Virkning. Afhandlingen er kun et Opkog af nogle tidligere smaa Afhandlinger af ham og uden videnskabeligt Værd, men maaske nok et litterært Vidnesbyrd om hans nævnte dristige og sangvinske Syn paa Therapien. Paa anden Maade har han ikke gjort sig litterært bekjendt i Danmark, og noget Spor som Universitetslærer har han ikke sat sig — han staar kun som en adækvat Repræsentant for den daværende Forfaldsperiode i den danske Medicin. I øvrigt døde han allerede 1716.

Ingerslev, Danmarks Læger og Lægevæsen II, 154 f. J. Petersen, Den danske Lægevidenskab 1700—50 S. 43 f. *Jul. Petersen.*

Hoftved, Niels, 1762—1815, Landsdommer, Læge, Søn af Brygger Bent H. og Øllegaard f. Hvass, fødtes i Kjøbenhavn 2. Juli

1762, blev Student 1779, tog 1783 filologisk og 1785 juridisk Examen, blev s. A. Kancellisekretær efter nogle Aar at have tjent som Volontær i Kancelliet, 1787 Hof- og Stadsretsprokurator, 1790 Højesteretsadvokat og 1799 Landsdommer paa St. Croix. Ved sit Embedes Ophævelse 1803 entledigedes H., kastede sig nu over medicinske Studier, tog 1810 kirurgisk Examen og ansattes som Distriktslæge ved Københavns Fattigvæsen, men allerede inden Aarets Udgang praktiserede han i Randers, hvorfra han 1814 flyttede til Aalborg; her døde han 30. Nov. 1815. Gift 26. Okt. 1792 med Elisabeth Wosemose (f. 8. Febr. 1775 † 22. April 1842), Datter af Prokurator og Raadmand i København Chr. W. H. har ladet trykke nogle Taler, mest af juridisk Indhold, og en Del Lejlighedsdigte.

Tauber og Nielsen, Embedsmænd i Aalborg S. 285 f. Nyerup, Lit. Lex. G. L. Wad.

Hogenskild, Peder, —1420(?). Efter en Tradition i Familien Huitfeldt skal denne Slægt tidligere have heddet Hogenskild, men have opgivet dette Navn, efter at Peder H. havde holdt sig ilde i Slaget ved Emmervad. Om dette Slag har Historieskriveren Arild Huitfeldt bevaret et Vers: «Hos Emmervad der fik Danmark et Fandens Bad»; andre fortsætte saaledes: «Ved Hogenskilds Nid Folket laa bleg og hvid». Huitfeldt henfører Slaget til 1420[?]; i dette Aar vides Holstenerne virkelig at have gjort et sejerrigt Tog til Haderslev, og Emmervad eller Immervad Hede ligger kun en Mils Vej sydvest for denne By. Ellers vides der intet om P. H., og synes der paa den ene Side, at dømme efter Vaabenet, unægtelig at være en vis Forbindelse mellem Slægterne H. og Huitfeldt, saa er det dog paa den anden Side sikkert nok, at der levede Hogenskilder hele det 15. Aarhundrede igjennem, uden at de altsaa have aflagt Navnet. Slægten hører for øvrigt vistnok til de mange tyske Adelsfamilier, der indvandrede i Valdemar Atterdags og Margrethes Dage.

* 1422 ?

Kr. Erslev.

Hohendorf (Hohndorf), Lave, 1662—1729, Officer, var Søn af efterfølgende Steen H. og født i København 7. Nov. 1662. 17 Aar gammel blev han sendt som Gesandtskabskavaller med Just Høg til Paris, men forlod snart den diplomatiske Vej for at blive Officer i det franske Infanteriregiment Royal. Ved sin Hjemkomst 1683 blev han Lieutenant og endnu s. A. Kapitajn i Livregimentet (Garden) til Fods, 1687 tillige Kammerjunker. 1689 gik han med den til Hjælpetropperne hørende Bataillon af Garden i engelsk

Tjeneste, blev 1690 forfremmet til Major og ved Kingsal saaret af en Kanonkugle, 1692 atter saaret og tillige fangen ved Steenkerke. Kort efter blev han Oberstlieutenant og Kommandør for Bataillon, og da denne efter Hjemkomsten 1698 ophørte at være selvstændig, blev H. Oberst for smaalenske Regiment i Norge, Aaret efter for Marineregimentet i Danmark. 1700 var han i Kjøbenhavn og blev 4. Avg. sendt ud med 6 Batailloner og 10 Kanoner for at imødegaa Carl XII's Landgang ved Humlebæk, men for sent til at afslaa den. Forfremmet til Brigadér 1703 blev han 1707 tillige Overkommandant i Rensborg, men 1708 atter sendt til Nederlandene som Generalmajor og Chef for den derværende Gardebataillon. Efter med Ære at have taget Del i Slagene ved Oudenarde og Malplaquet, Erobringen af Lille og Beljringen af Gent blev H. allerede i Sommeren 1710 kaldt hjem, hvor han 1711 blev Generallieutenant, 1712 hvid Ridder. Han var i disse Aar med i Kampen mod Stenbock og kommanderede bl. a., uagtet han strax efter Slaget ved Gadebusch atter var udnævnt til Kommandant i Rensborg, i Træfningen ved Koldenbüttel 12. Febr. 1713. Aaret efter tog han sin Afsked og flyttede til Hamborg, hvor han døde 15. Jan. 1729. H. havde 1694 i Stralsund ægtet Cathrine Margrethe v. d. Osten (f. 1674 † 1719), Datter af Henrik v. d. O. til Plüggentin og Penckum i Forpommern. Med deres Søn, Major *Carl H.*, der har efterladt en Del genealogiske Optegnelser, uddøde 1787 Slægtens danske Gren.

H. W. Harbou.

Hohendorf, Steen, 1625—1687, blev født paa Rønneholm 22. Avg. 1625 og stammede fra en i Tyskland vidt udbredt Slægt, der fra Brandenburg var kommen til Danmark med hans Fader, Jørgen H., som var Jægermester hos Christian IV; Moderen var Helle Steensdatter Laxmand til Rønneholm. Om hans Ungdomsaar vides kun, at han fra 1636—42 gik i Skole paa Herlufsholm. Siden har han sagtens fortsat sin Uddannelse paa sædvanlig Vis ved fremmede Universiteter og Rejser. 1654 var han indtraadt i Stats-tjenesten som Kancellijunker, og 2 Aar efter blev han Rentemester. Denne anselige Stilling beholdt han efter Regeringsforandringen lige til 1679, nu under Titelen Overrentemester, Kammerraad og Assessor i Skatkammerkollegiet. Desuden blev han Assessor i Højesteret og steg senere til Gehejmerraad. 1668 kalder han sig desuden Befalingsmand over Nonneklosters Amt. Ved sin Afgang fra Skatkammeret 1679 udnævntes han til Stiftamtmand i Aalborg. Endelig benaadedes

han 1684 af Christian V med det hvide Baand, og han maa altsaa antages at have sluttet sig nøje til det enevældige Hof. Han ægtede 1661 Lave Becks Enke, Margrethe Jørgensdatter Grubbe, der bl. a. ejede Førlevgaard, som S. H. 1685 solgte. En stor Del af sit eget Gods mistede han ved Skaanes Afstaaelse, men sin her beliggende Hovedgaard Rønneholm skilte han sig dog først ved 1683, da ethvert Haab om Landets Gjenerhvervelse var slukt. Ved sin Død 4. Febr. 1687 i Kjøbenhavn efterlod han sin Enke i meget reducerede Kaar, som det synes. Hun døde 18. April 1696. *Thiset.*

Hohlenberg, Frantz Christopher Henrik, 1764—1804, Skibskonstruktør, født 18. Febr. 1764, Søn af Kapitajn Heinrich H. (f. 1726 † 1773) og Øllegaard Hedevig f. Grabow (f. 1734 † 1807), blev Sekondlieutenant i Marinen 1782 og strax uddannet som Skibskonstruktør. Allerede samme Aar, han var bleven Officer, ansattes han som Avskultant i Konstruktionskommissionen. Kort Tid efter rejste han sammen med Lieutenant Tycho Jessen udenlands for at studere, besøgte det sydlige Europas Orlogshavne og senere tillige Sverige og Rusland. Han var den talentfulde Fabrikmester Henrik Gerners mest begavede Elev og saa meget yndet af ham, at Gerner ved sin Død testamenterede ham alle sine Papirer. 1795 ansattes han som Lærer i Skibsbyggeri ved Kadetakademiet og Medlem af Konstruktionskommissionen. Aaret efter erholdt han Kapitajnlieutenants Karakter og samtidig Udnævnelse til Interimsfabrikmester; da E. W. Stibolt kort Tid efter tog sin Afsked som Fabrikmester, fik H. 1797 fast Ansættelse som saadan. 1801 blev H. Medlem af Defensionskommissionen; men 1803, efter at han havde bygget Fregatten «Rota», led han den Skuffelse, at Rapporten udtalte sig misbilligende om hans Værk, og at Kronprins Frederik, der ellers var H. meget bevaagen, sluttede sig til dens Opfattelse. Uagtet Kronprinsen i et bevaagent Brev til ham senere søgte at formilde Indtrykket af Dommen, blev H. dog meget stærkt paavirket af den Kritik, hans Bygningsmaade her var bleven underkastet; i sin Fortrydelse søgte han endogsaa sin Afsked og fik den med Kapitajns Karakter samt Ansættelse som Overlods paa Christianssted paa St. Croix, et Embede, hvormed ogsaa var forbunden Bestyrelsen af et lille Værft paa Øen. I denne Stilling, der ansaas for særdeles indbringende, forblev han dog kun kort, da Døden allerede 9. Jan. 1804 bortrev ham.

H. var en talentfuld, men tillige kostbar Fabrikmester. I hans

Periode byggedes efter hans Tegninger 4 Linjeskibe, der ansaas for saa fortrinlige, at Englænderne, som 1807 bemægtigede sig de 3 af disse, senere lode bygge med disse som Modeller. Tillige konstruerede han 11 Fregatter foruden en Del mindre Skibe, hvoraf dog nogle havde den Fejl at være for ranke. Sandsynlig har det været denne Egenskab ved den af ham konstruerede Fregat «Hvide Ørn», der bevirkede, at denne en Nat i Middelhavet kæntrede og gik under med Mand og Mus i Aaret 1800. Han besad en høj Grad af Selvtillid, hvilket hans Genialitet dog maaske til Dels undskylder, men var tillige meget pirrelig og herskesyg. Til sin Formand, Stibolt, som utvivlsomt stod under ham i Begavelse, og som i sin Tid havde chikaneret hans forgudede Læremester Gerner, stod han i et spændt Forhold, der udartede saa meget, at Stibolt til sidst søgte sin Afsked derover, ja endog Aaret efter tog sig selv af Dage (1797). — H. var gift med Elisa(beth) Judithe f. Hagen (f. 2. Sept. 1771, † Nov. 1814 i Odense), Datter af Assessor og Apotheker i Kjøbenhavn Matthias H. og Birgitte f. Søbøtke.

Garde, Den dansk-norske Sømagt 1700—1814.

C. With.

Hohlenberg, Matthias Hagen, 1797—1845, Theolog, var en Søn af den foregaaende. Han blev født i Kjøbenhavn 18. Marts 1797, og efter at være undervist i Hofpræst Christianis Institut paa Vesterbro kom han i Efterslægtsselskabets Realskole, derpaa i Metropolitanskolen og 1810 i Odense Kathedralskole, fra hvilken han blev dimitteret 1814. 1819 underkastede han sig den theologiske Embedsprøve; 1821 vandt han Universitetets Guldmedaille for en gammeltestamentlig Afhandling og Aaret efter den filosofiske Doktorgrad ved en Disputats om den ostindiske Kirkes Oprindelse og Vilkaar. Samme Aar, som H. med Udmærkelse tog theologisk Attestats, døde den unge, haabefulde Poul Lemming, der var udset til at være Universitetslærer, og efter hans Død blev Opmærksomheden henvendt paa H. For at uddanne sig til en akademisk Virksomhed tiltraadte han i Esteraaret 1822 med offentlig Understøttelse en lang Studierejse, der gik over Berlin, hvor Schleiermacher og Neander holdt ham fast en Vinter, til Halle, hvor især Gesenius blev hans Lærer. Efter kortere Ophold i Leipzig, Jena og Heidelberg tog han til Paris, og der studerede han Arabisk under Silvestre de Sacy og Syrisk under Quatremère. Fra Frankrig rejste han til England, hvor navnlig Londons og Oxfords Bogsamlinger og Haandskrifter fængslede ham.

Da han i Avg. 1825 var vendt hjem, holdt han først som Privatdocent Forelæsninger over Æmner af den gammeltestamentlige Theologi, men allerede 1826 blev han udnævnt til Lektor i Theologien, og efter nogle Maaneders Forløb blev det tillige, efter Professor J. L. Rasmussens Død, overdraget ham at foredrage Begyndelsesgrundene i Hebraisk for dem, der vilde underkaste sig 2. Examen. 1827 blev han extraordinær Professor i Theologien, 1828 fik han — for en Afhandling om det 10. Kapitel i 1. Mosebog — den theologiske Doktorgrad, og 1831 blev han Professor ordinarius. 1826 ægtede han Johanne Malling († 1854), en Datter af Gehejme-statsminister Ove M.

H. var en stille Mand, over hvis Person der var udbredt et eget Skjær af Humanitet og aandelig Adel; men det var ham vanskeligt at finde sig til rette i den urolige Tid, i hvilken den gamle Kristentro var vaagnet for at optage en Dyst med den herskende Rationalisme. «Det faldt svært for den stræbende Mand», sagde J. P. Mynster ved hans Grav, «at finde det faste Stade i en gjærende Tid og svært at vorde hørt for den, der ikke vilde deltage i de vilde Skrig.» Efter sin theologiske Uddannelse, som Schleiermachers og Gesenius' Discipel, havde han nærmest hjemme i den Kreds, der i H. N. Clausen havde sin Ordfører, og denne Kollega var hans trofaste Ven. I Fællesskab med ham udgav H. fra 1833 til sin Død «Tidsskrift for udenlandsk theologisk Litteratur», og han var ogsaa Medredaktør af «Maanedsskrift for Litteratur» (1829—38); men legemlig Skrøbelighed hemmede altid hans Arbejde, hvorfor han ikke kom til at udfolde nogen betydeligere Forfattervirksomhed. Da det theologiske Fakultet i Forening med Biskop Mynster overtog Revisionen af den avtoriserede Oversættelse af det gamle Testamente, faldt Byrden ganske naturlig for en væsentlig Del paa H., der var gammeltestamentlig Theolog ex professo. «H.», skrev Mynster (Meddelelser S. 270 f.) med Blikket rettet paa denne Side af hans Virksomhed, «var ikke uden poetisk Talent; han skrev et smukt Sprog, men dette var dog for modernt; han vilde gjøre alt fra nyt af og gjøre det alene.» Derfor gik Revisionsarbejdet kun frem med Sneglefart. For at give en Forestilling om, hvad der kunde ventes, udgav H. 1845 Brudstykker af Oversættelsen af Hjob, Salmerne og Amos, men dermed var hans Kraft brudt. Han døde 22. Juni 1845.

Solennia academica i Anledn. af Prinsesse Vilhelmines Bryllup 1828. Tidsskr. f. udenl. theol. Lit. 1845. Erslew, Forf. Lex. V. Birkedal, Personl. Oplevelser I, 189.

Fr. Nielsen.

Hohndorf, s. Hohendorf.

Hojer, jvfr. Hoyer og Høyer.

Hojer, Andreas, 1654—1728, Generalsuperintendent, blev født 16. Maj 1654 i Karlum, Tønder Provsti, hvor hans Fader af samme Navn († 1689) var Præst; Moderen hed Catharine Brekling († 1724). Han immatrikuleredes i Kiel 1671 og fortsatte sine Studier i Leipzig. Paa sin 26. Fødselsdag (1680) blev han valgt til Diakon ved Johanneskirken i Flensborg og oprykkede 1685 til Sognepræst samme steds. Fra 1694 fungerede han som Viceprovst for Generalsuperintendent Schwartz og blev 1709 udnævnt til Provst. 1724, da han allerede var 70 Aar, men endnu rask og rørig, udnævntes han efter Th. Clausens Død til Konsistorialraad og Generalsuperintendent over Slesvig og Holsten. Frederik IV passerede netop Flensborg i de Dage paa Hjemrejsen fra Aachen, og da Byens Gejstlighed blev forestillet Kongen, skal denne spøgende have henvendt Ordet til H.: «Naar man længe har været Kardinal, er det paa Tide, at man en Gang bliver Pave. Vi udnævne dig herved til Generalsuperintendent.» H. faar Ros for kraftig Administration, og han havde særlig Opmærksomheden rettet paa at modarbejde de separatistiske og sværmeriske Bevægelser i Hertugdømmerne i hin Tid. Han døde i Rensborg 10. Juli 1728. Aaret i Forvejen havde han mistet sin Hustru, Anna Christine f. Zimmermann, Datter af Postmester Z. i Flensborg. H. var Farbroder til Historikeren Andreas H. (s. ndfr.).

Pontoppidan, *Annales eccles. Dan.* IV, 138 f. O. H. Møller, *Hist. Nachricht von der Kirche zu St. Johs. in Flensburg* S. 49 ff. C. E. Carstens, *Die Generalsuperintendenten in Schleswig-Holstein*, 1890, S. 52. *A. Jantzen.*

Hojer, Andreas, 1690—1739, Historiker, Jurist, administrativ Embedsmand, var født 18. Maj 1690 i Karlum i Nærheden af Tønder, hvor hans Fader, Johan H. († 1726) var Præst; Moderen var en født Fabricius. Paa Fædrene- som paa Mødreneside var han knyttet til vidt udbredte sønderjyske Præsteslægter. Efter at have lagt en god Grund, navnlig i Sprog og Historie, dels hjemme under Faderens Vejledning, dels hos sin Morbroder, den lærde Præst Vilhad Fabricius i Løjt, afgik H. 1706 til Pædagogiet i Halle. Fra Hjemmet af var han af Faderen vænnet til Arbejdsomhed og selvstændig Tænkning, noget, der blev af største Betydning for hans følgende Liv. I Besiddelse af et hurtigt Hoved og stor Flid gjorde han derfor raske Fremskridt. 1707 gik han over til Universitetet i Halle og gav sig til at studere Medicin, som han selv siger, af Helbredshensyn,

da han fra Barndommen af havde været noget svagelig. Men skjønt han i den berømte Stahl og hans Discipel Alberti fandt Lærere efter sit Sind, der indviede ham i «den praktiske Medicin», kunde den Sysselsættelse med Menneskets legemlige Natur, som Lægevidenskaben førte ham ind paa, dog ingenlunde tilfredsstille hans søgende Aand; samtidig studerede han derfor ogsaa Moral, Historie, Natur- og Statsret, og i Professor Christian Thomasius fandt han en Vejleder til rationel Betragtning af Livet i Staten og Folket, som bidrog til at udvikle den ham iboende Drift til at gjøre sig uafhængig af videnskabelige Avtoriteter og at se med egne Øjne. I Pietismen saa han ogsaa en Forbundsfælle i Kampen mod den da endnu herskende orthodox-lutherske Theologi, af hvilken han følte sig frastødt, vistnok fordi han allerede fra Hjemmet var paavirket af den konfessionelt-indifferent, ethiske Retning, der i sin Tid havde haft en kraftig Talsmand i Sønderjyden Georg Calixt i Helmstedt (III, 338).

Udbruddet af den nordiske Krig 1709 bragte imidlertid Forstyrrelse i H.s Studieplan. Af økonomiske Grunde maatte han tænke paa at begive sig hjem. Dog fik han Lejlighed til et Ophold ved Universitetet i Wittenberg. Fra Hjemmet gjorde han forskjellige Rejser, altid med et aabent Øje for det politiske og sociale Livs forskjellige Forhold og baade hjemme og ude sysselsat med Studier af forskellig Art. 1713 kom han til Kjøbenhavn, som han for øvrigt ogsaa tidligere synes at have besøgt, og i Juni 1714 blev han immatrikuleret ved Universitetet. Som ved et Tilfælde blev han af Gchejmeraad J. G. Holstein antaget til Lærer for hans 2 yngre Sønner, og derved knyttedes han for bestandig til Danmark, hvis Historie og Sprog han, skjønt tysk dannet og levende i et tysk talende Hus, kom til at omfatte med en Kjærlighed, der er saa meget mærkeligere, som han var født gottorpsk Undersaat. Ved Flid og Duelighed og sin i den inderste Grund brave og retsindige Tænkemaade vandt H. snart en Yndest og Agtelse i det Holsteinske Hus, der senere blev af stor Betydning for ham som Værn mod de heftige Angreb, som hans noget fremfusende og selvbevidste Brud med tilvante Synsmaader udsatte ham for. H. var nemlig en ung Mand, der, følede sig i Besiddelse af betydelige Evner i forskellig Retning og rig paa reformatoriske Ideer, havde Lyst til at gjøre sig gjældende og at komme frem. Et Forsøg, han 1717 gjorde paa at blive Professor i Medicin ved Kjøbenhavns Universitet, mislykkedes, da Kongens Livlæge, Justitsraad, Dr. med.

Johs. de Buchwald (III, 225), der af Alder kunde være H.s Fader, sejrede i Konkurrencen, som rimeligt kunde findes. H. vandt dog ved denne Konkurrence Adkomst til at praktisere som Læge, skjønt han ikke havde taget Doktorgraden. Kort efter rejste han til Universitetet i Helmstedt med sine adelige Elever. Her stiftede han nøje Bekjendtskab med flere af Tidens videnskabelige Celebriteter. Men efter et Aars Tids Forløb kom han atter tilbage til Kjøbenhavn, i Haab om at faa en Ansættelse i Statens Tjeneste. Det gik imidlertid ikke saa let, navnlig fordi han samtidig kom i to slemme litterære Fejder, som nær havde forstyrret hans Fremtidsudsigter.

Til Brug for de unge Holsteiner havde H. nemlig forfattet sin «Kurtzgefasste dännemarkische Geschichte» (Flensb. 1718), et Skrift, der i flere Henseender viser Forfatterens fortræffelige Evner og sunde Dom over historiske Personer og Begivenheder, men hvori han tillige om forskellige Forhold havde udtalt sig med en da uvant Dristighed, der fremkaldte megen Harme og paadrog ham langvarige Ubehageligheder. Navnlig optraadte Holberg (under «Poul Rytters» Navn) meget skarpt og haanlig imod ham, da han havde følt sig personlig krænkert ved H.s Udtalelse om et af hans Skrifter. Endnu større Forargelse vakte H.s naturretlige Afhandling «De nuptiis propinqorum», der udkom 1718 i Tyskland. Thi da adskillige vovede Paastande i dette Skrift kunde fortolkes, som om Forfatteren gjorde sig til Forsvarer af Ægteskab mellem de allernærmeste blodsbeslægtede, saa opstod der en sand Storm imod ham baade hjemme og ude. Ved sin rolige Holdning og sin ufortrødne Besvarelse af alle Indvendinger lykkedes det dog H. endelig at faa Stormen til at lægge sig. Dog vilde han vel næppe have naaet dette Resultat, hvis formaaende Venner ikke havde taget ham under deres Vinger, og hvis han ikke selv med en god Samvittigheds uforstyrrelige Ro midt under Stormen havde arbejdet videre og ved en Række til Kongen og Kronprins Christian rettede finansielle, statsøkonomiske og historiske Skrifter og Afhandlinger — trykt blev kun «Continuatio annalium Alberti Stadensis» (1720) — havde vidst at bibringe de højeste Myndigheder den Anskuelse, at han, trods sine Særmener, var en brugbar og talentfuld Mand.

Imidlertid havde H., for at leve, praktiseret som Læge. Tillige var han, om end uden at navngive sig for Offentligheden, traadt i Forbindelse med Bogtrykker Jochum Wielandt om Redaktionen af

Nyheds- og Litteraturblade («*Extrait des nouvelles*» og «*Nova litteraria*»), hvorved H., som altid, lagde Talent for Dagen, men ogsaa ved uforbeholdne Ytringer vakte en saadan Opposition, at han maatte standse. Hans gjentagne Forsøg paa at blive Professor i Medicin mislykkedes, hvilket af kyndige beklages, da han uden Tvivl vilde have kunnet tilføre det medicinske Fakultet en betydelig Kraft og nye Impulser; heller ikke fik han paa denne Tid sit Ønske om Ansættelse ved det kgl. Bibliothek opfyldt. Derimod blev han, støttet af den bekjendte Hans Nobel, 1721 Sekretær i den af Regeringen nedsatte norske Matrikelkommission og Aaret efter kongelig Historiograf.

Den Formodning er udtalt, at H. skyldte Dronning Anna Sophies Gunst, at han blev Historiograf; men om det end var saa, er H. dog meget langt fra at være en almindelig Lykkejæger. Tvært imod se vi, at han ved Siden af sine Forretninger i Matrikelkommissionen, der en Tid førte ham til Norge, varetog Historiografembedet med overordentlig Energi. Hans Opgave var nærmest at fortsætte de af Amthor (I, 197) paabegyndte tyske Aarbøger over Kong Frederik IV's Regeringshistorie, og han sparede ingen Møje for at skaffe de fornødne Kilder tilstede. Navnlig foretog han 1723 omfattende Arkivundersøgelser i Hertugdømmerne, og naar han havde faaet det nødvendige Materiale tilvejebragt, gik det rask fremad med Udarbejdelsen, saa der i Løbet af 8 Aar fra hans Haand forelaa en Række skrevne Foliobind, hvori Kong Frederiks Regeringsaarbøger vare førte til 1711.

I Dec. 1724 ophævedes den norske Matrikelkommission uden at have naaet sit Maal, da der var rejst en stærk Uvilje imod den paatænkte Omregulering af Matrikelvæsenet. For H. blev Sagen dog ikke uden Betydning, ikke blot fordi han havde faaet Lejlighed til at lægge sin Forretningsdygtighed for Dagen og var bleven godt kjendt med norske Forhold, men ogsaa fordi han var kommen i nøje Forbindelse med indflydelsesrige Mænd, særlig Overhofmarskal og Præsens i Kommercekollegiet C. F. Holstein og Biskop B. Deichman i Christiania. Da H., vistnok efter den sidstnævntes Forslag, blev udset til at indtræde som Sekretær i «den gehejme Kommission», som nedsattes, samtidig med at den ovennævnte Matrikelkommission opløstes, med det Hverv at undersøge, hvorvidt flere højtstaaende Embedsmænd, som Rygtet gik, havde taget imod Bestikkelse (s. IV, 236), var han dog saa forstandig at frabede sig dette odiøse Hverv. Imidlertid var han ikke ledig. Hans store

historiske Arbejde, der stadig skred fremad, var dog ikke Syssel-sættelse nok for ham. Rig paa Reformideer, som han var, indgav han fra Tid til anden til Regeringen forskjellige Forslag, som vel ikke alle vare af lige Værd, men som dog viste, hvor varmt han interesserede sig for Statens og Samfundets Vel, og hvor nøje han var inde i mangfoldige offentlige Forhold. Regeringen gjorde da ogsaa Brug af hans Indsigt. Med Forbigaaelse af mindre vigtige Sager kan saaledes nævnes, at H. i Okt. 1726 beordredes til at indtræde i en Kommission, der skulde undersøge det ostindiske Kompagnis Tilstand og Udsigter. Kort efter blev han Medlem af en Møntkommission og udnævntes samtidig til Justitsraad. Da han havde syslet en Del med Handelsspørgsmaal og navnlig interesserede sig for den danske Stats Frigjørelse for Hamborgs Handelssupremati, var det ham uden Tvivl kjært 1729 at blive udnævnt til Kommitteret i Politi- og Kommercekollegiet. Omtrent samtidig fik han et længe næret Ønske opfyldt, i det han beskikkedes til adjungeret og succederende Bibliothekar ved det kgl. Bibliothek (Formanden døde 27. Juni 1730), en Opgave, som i høj Grad interesserede ham, hvorfor han ogsaa i den korte Tid, han havde dette Hverv, viste stor Iver for Bogsamlingens Ordning og Fremvæxt.

H. stod saaledes i en udstrakt Virksomhed som Historiograf, Bibliothekar og Kollegieembedsmand, da Frederik IV's Død (Okt. 1730) medførte en brat Standsning i alt dette. H. betragtedes nemlig af Efterfølgeren, Christian VI, som knyttet til Dronning Anna Sophies Parti, hvorfor han kort efter Tronskiftet mistede alle sine offentlige Hverv, i det der dog tillagdes ham en anstændig Pension. Her viste sig imidlertid den mærkelige Elasticitet, der var H.s Karakter egen. Det var meget langt fra ham at trække sig surmulende tilbage. Rig paa Udveje, som han var, søgte han strax at vinde sig en Position hos den nye Regering. Han indgav 1731 et Udkast til en værdig Skildring af Christian VI's Salvingshøjtid, og da han efter at have mistet Historiografstillingen ikke længere havde den Opgave at fortsætte de vidtløftige Aarbøger over Frederik IV's Regering, benyttede han sit Otium til at forfatte en sammentrængt, overordentlig indholdsrig og velskreven Skildring af denne Konges Historie, som han i Haandskrift overrakte Christian VI med en Tilegnelse, dat. 31. Marts 1732.

Dette Værk, «König Friedrich des IV glorwürdigstes Leben», der viser os H. som en af vore mest fremragende Historieskrivere, var næppe bestemt for Offentligheden, i alt Fald kunde det ikke

komme for Lyset, med mindre Christian VI selv tog Initiativet i saa Henseende. Skriftet blev da ogsaa henliggende utrykt i mange Aar. I «Fortsetzung der Allgem. Welthistorie» XXXIII (Halle 1770) blev vel den allerstørste Del deraf trykt, men uden at Forfatterens Navn kom til sin Ret. Først 1829 blev det hele som selvstændigt Skrift udgivet af N. Falck, skjønt ingenlunde saa korrekt, som ønskeligt var.

Saa udmærket et Vidnesbyrd dette Historieværk end aflagde om H.s Evner og Dygtighed, blev det dog næppe det, der gjen- erhvervede ham den Tillid og Yndest, han i tidligere Tid havde nydt paa de højeste Steder, men dels personlig Forbindelse med Mænd som J. L. Holstein og J. B. Bluhme, som Christian VI satte højt, dels et fortræffeligt handelspolitisk Skrift, H. 1734 anonymt udgav under Danmarks længe verserende Strid med Hamborg. Thi fra nu af gik det atter i en rivende Fart med hans Forfremmelse fra den ene Embedsstilling til den anden, eller rettere: han blev i den Grad overvældet med offentlige Hverv, at vi ikke kunne fatte, hvorledes én Mands Kræfter kunde forslaa til alt dette. Først maa dog omtales, at han 1734 paa meget gunstige Vilkaar forpagtede den inddragne, forhenværende hertugelig-gottorpske Hovedgaard Satrupholm i Angel med tilhørende skønne og udstrakte Gods, deriblandt flere store Avlsgaarde. 15. Avg. s. A. beskikkedes han til Medlem af Overretten paa Gottorp og den lokale Regering, og saaledes havde han vundet en anselig og indflydelsesrig Stilling midt iblandt sine nærmeste Venner og Frænder, der saa op til ham som Slægtens berømte Mand. Og dog lød han, da Kongen, just som han havde sat sig til rette i sin Hjemstavn, kaldte ham bort fra alt dette tilbage til Kjøbenhavn, hvor han vidste, at mange betragtede ham som en fremmed, der vilde trænge sig ind i noget, der ikke kom ham ved. 3. Dec. 1734 udnævntes han til Professor i Natur-, Folke- og Statsret ved Universitetet og 14 Dage efter tillige til Medlem af Missionskollegiet, Direktør for Waisenhuset og Sekretær i ovennævnte Kollegium, hvortil senere lagdes det, som det synes, underordnede, i ethvert Tilfælde brydsomme Hverv som Inspektør ved Waisenhuset med tilhørende vidtløftige Administration og Korrespondance.

20. Jan. 1736 blev H. ved kgl. Bulle kreeret til Dr. juris. S. A. fik han Sæde i Kancellikollegiet og Højesteret og blev Generalprokurør. 1737 udnævntes han til Medlem af det nyoprettede General-Kirkcinspektionskollegium og blev Etatsraad — alt

med Bibehold af de Embeder, han tidligere havde. Kun for Sekretariatet i Missionskollegiet og for Inspektoratet i Waisenhuset slap han fri 1738. Ogsaa var han desuden Medlem af en Række vigtige og omfattende kgl. Kommissioner vedrørende Kirke-, Skole-, Rets- og Medicinalvæsen, ligesom han flere Gange med Held var Regeringens Advokat i vanskelige Sager over for Udlandet. I næsten alt, hvad H. havde at gjøre med, var det ham, der maatte trække Læset; særlig spillede han en vigtig Rolle i Kirkeinspektionskollegiet, hvis Virksomhed afspejler hans energiske, men noget urolige og til Pietismen hældende Aandsretning. Overalt arbejdede H. paa Indførelse af Tilstande, som han ansaa for Forbedringer, og som, om end ganske vist ikke altid saa dog i de fleste Tilfælde, ogsaa vare det. Navnlig kan det fremhæves, at det laa ham paa Sinde at skaffe det danske Folkesprog i Sønderjylland bedre Vilkaar, end det hidtil havde haft og efter hans Død fik.

Men «*hvorledes skulde denne overmaade flittige Mand vel kunne mage det saa, at Dagen bestod af mere end 24 Timer?*» Det kunde kun ske ved et forøget Forbrug af Oljen i Livslampen. Ofte følte H. sig derfor yderlig svag, men han vilde ikke give efter; saa snart det blev lidt bedre, tog han fat med fornyet Kraft. Men under en Rejse i Slesvig overvældede Sygdommen ham, og 28. Avg. 1739 døde han i Byen Slesvig, endnu ikke 50 Aar gammel.

1735 havde H. ægtet Elsabe Margrethe f. Ambders, en Præstedatter fra Burkal i Mellemslesvig, Enke efter Andreas Nissen, Ejer af «*Frigodset*» Store Tønde i Hostrup Sogn. Hun overlevede H. i mangfoldige Aar. Da han kort før sin Død havde faaet Forpagtningen af Satrupholm og Gods fornyet paa sin og sin Hustrus Levetid, sad Etatsraadinde H. siden i over 30 Aar som en mægtig Frue paa Ahlefeldternes gamle Borg, indtil Regeringen endelig 1770 tingede hende ud for at udparcellere Godset.

H. var en stor Bogven, og skjønt hans Samlinger et Par Gange bleve forstyrrede ved Ild, sidst ved Hovedstadens Brand 1728, efterlod han dog et stort Bibliothek, hvori der navnlig fandtes mange Haandskrifter til Fædrelandets, særlig Slesvigs, Historie og Retsforfatning. — Saa længe H. levede, var der mange, der følte sig trykkede af hans rastløse Energi eller krænkedes ved, at han skulde med til næsten alt, hvad der paa Statens Omraade skulde udrettes. Da han var ung, sagdes der om ham, at han var en forvoven Karl, begjærlig efter nyt. Fra hans ældre Aar er Biskop P. Herslebs Dom om ham bekjendt, at han var «*en klog og skarp-*

sindig, men derhos meget farlig og entreprenant Mand». Da han ikke mere gik nogen i Vejen, kom hans Fortjenester efterhaanden til deres Ret, og det blev mere og mere erkjendt, hvilken sjælden For-
ening af udmærkede Evner, Virkelyst og kraftigt Initiativ denne Mand havde besiddet ved Siden af Egenskaber, der vidnede om en retsindig og guddhengiven Karakter samt en ualmindelig Embedstroskab.

Rørdam, Hist. Saml. og Studier I. J. Petersen, Den danske Lægevidenskab 1700—50.

H. F. Rørdam.

— A. Højers egentlige *juridiske Forfattervirksomhed* begynder med hans Professur. I 1735 og 1736 fremkom Dissertationerne «De co, quod jure belli licet in minores» og «Idea jurisconsulti Danici» (overs. og udg. af Sommer 1737). Dette sidste Værk, der var beregnet paa at udgjøre 13 Kapitler, hvoraf kun de 3 første udkom, indeholder Programmet for H.s Virksomhed som retslærd. I 3. Kapitel udtaler han: «Efter Naturens og den guddommelige Rets Kundskab bør en Jurist hos os for alle Ting gjøre sig den danske og norske Ret vel bekjendt og deraf retteligen danne sig en ret Sammenhæng af vores indenlandske Lovkyndighed», og det bemærkes endog, at «den romerske Ret intet hjælper til at lære den danske Jurisprudens, men snarere hindrer et rent og akkurat Begreb deraf og indvikler den i alle Haande af den romerske Ret laante unyttige Spidsfindigheder og Fiktioner». Endelig var det gaaet op for en retskyndig med fremragende Evner — hvad allerede Holberg havde udtalt —, at en videnskabelig Behandling af det nationale Lovstof maatte være Retsvidenskabens Opgave, og i denne Opfattelse støttedes H. af Mænd som I. Rosenkrantz og H. Gram. Ved Gjennemførelsen af dette sit Program blev H., som det tidlig erkjendtes, den dansk-norske Retsvidenskabs Stifter. Hans Kollegier over den danske og norske Proces (udg. af Hagerup 1742, af Hedegaard 1764, 1769) og forskellige utrykte Forelæsninger — særlig omtaler Eftertiden hans exegetiske Forelæsninger over Lovens 1. Bog, Kap. 1—9 —, til Dels ogsaa hans Forelæsninger over Jus publicum («Statsret for Danmark, Norge og Fyrstendømmerne», overs. og udg. af Bredsdorff 1783) ere i den af ham anviste Retning banebrydende og overraskende ved en for Tiden usædvanlig Friskhed, Klarhed og naturlig Skarp-sindighed. Det er ikke at undres over, at saadanne Arbejder fremkaldte Disciple som Kofod Ancker og Stampe. H.s Interesse for Retsvidenskaben antages ogsaa at have fundet Udslag i væsentlig

Medvirken til den for Retsplejen saa betydningsfulde Reform af det juridiske Studium, som gennemførtes ved Forordningen af 10. Febr. 1736, der indførte den fuldstændige juridiske Embedsexamen og som Nødhjælp den juridiske Examen for ustuderede.

Kjøbenhavns Skilderi LI, 673 ff.

Jul. Lassen.

Hojer, Andreas, ^{1697/}—1752, Rektor, var en slesvigsk Præstesøn. Han blev Rektor ved Domskolen i Slesvig 1725 og indsat i Embedet af sin nære Frænde Generalsuperintendent Hojer. Dette Embede beklædte han til sin Død 1752. Skolen havde i mange Aar været i slet Forfatning, og H. blev ved sin Ansættelse modtaget med lyse Forventninger. Han søgte at vække Interesse for Skolen i videre Kredse ved regelmæssig Udgivelse af en Lektionsplan og ved tyske Programmer. I hans Embedstid (1736) blev det Disciplene forbudt at bære Kaarde. Han var en anset Mand af mange Kundskaber og syslede gjerne med historiske Æmner. Hans Hustru var en Broderdatter af den bekjendte historiske Samler Ulrich Petersen († 1735), hvis omfangsrige Manuskripter om Byen, Bispedømmet og Fyrstendømmet Slesvig gik i Arv til hende. H. har i et Par Skoleprogrammer (1743 og 1744) udgivet Brudstykker af Ulr. Petersens Arbejde og bebudede, at hele Værket, særlig Byen Slesvigs Beskrivelse, snart vilde udkomme i Trykken; men han naaede ikke at faa Løftet indfriet, lige saa lidt som nogen anden senere. — Under Besøg i H.s Hjem døde Historikeren Etatsraad Andreas Hojer 1739 (s. ovfr.).

Sach, Gesch. der Stadt Schleswig, 1875, S. 212. Danske Saml. 2. R. IV, 343 f. Rørdam, Hist. Saml. og Studier I, 513 ff.

A. Jantzen.

Holbech, Carl Frederik, 1811—80, Billedhugger, født 27. Febr. 1811, var Søn af Proprietær F. H. og kom som Dreng til Kjøbenhavn for at uddanne sig ved Kunstakademiet. Dette besøgte han fra 1824, vandt 1832 den mindre og 1835 den store Sølvmedaille for Modelling. I Mellemtiden vandt han en Pengepræmie, og derpaa konkurrerede han 2 Gange uden Held for den mindre Guldmedaille. Det lykkedes ham dog at komme til Berlin strax efter, og Kammerater traf ham der i 1838 jublende glad over at være udenlands og over den Velvilje, Billedhuggeren Rauch viste ham. Der fra tog han til München, og endelig naaede han i 1841 Rom, fuld af store Forventninger, som sørgelig skuffedes, og forblev der hele sit øvrige Liv, levende i største Nøjsomhed, brav og hjælpsom, saa snart han saa nogen fattigere end han selv, til sidst,

da hans Syn svækkedes, under yderst ugunstige Kaar, indtil en Indsamling og en Aarpenge fra Staten paa 600 Kr., foruden Udstillingsfondens Understøttelse, sikrede ham (fra 1877) en forholdsvis sorgfri Alderdom. Han døde ugift 23. Juli 1880. H. var en alvorlig, tænkende Kunstner, men lidet produktiv. Af hans Arbejder kan nævnes «Euridice», som ved en Bortlodning tilfaldt Professor M. Hammerich, «En ung Bacchant» og «Bacchus som Barn», der begge i 1872 bleve kjøbte til Skulptursamlingen, samt en Gruppe, «Sovende Børn», som han udførte flere Gange.

Weilbach, *Konstnerlex.*

Ph. Weilbach.

Holbech, Jens Andreas Christian, 1815—85, Skolemand, var Søn af Grosserer Jens Jørgen H. († 1848) og Vilhelmine Louise Dorothea f. Fischer og blev født i Kjøbenhavn 6. Dec. 1815. Da Forældrene hørte til Petri Menighed, gik han først i dennes Real-skole og derpaa i Metropolitanskolen, hvorfra han blev Student 1833. I nogle Aar informerede han, men studerede samtidig Theologi, uvis, om han vilde være Præst eller Skolemand. Tilbøjeligheden for den sidste Stilling sejrede dog, og efter at han var bleven theologisk Kandidat 1838, konstitueredes han s. A. som Lærer ved Randers Latinskole, blev Aaret efter Adjunkt her, 1844 ved Metropolitanskolen og 1855 Overlærer ved sidstnævnte Skole. Fra 1860 indtil sin Død, 23. Dec. 1885, var han Direktør for Borger- og Almueskolevæsenet i Kjøbenhavn. Hans Virksomhed her faldt i en Periode, hvor det offentlige Skolevæsen udviklede sig meget stærkt; Børnetallet steg i hans Tid til det 3dobbelte, og en Række Forbedringer indførtes, især efter Forslag af den i 1873 nedsatte Reformkommission: Undervisningen udvidedes, Børnetallet i Klasserne blev nedsat, Lønningerne forbedrede og Lærerinder efterhaanden anvendte gennem hele Skolen. I Udførelsen af disse Reformers tog H. virksom Del, og især har han Fortjeneste af Lærerindeinstitutionens Udvikling. Han var tillige Formand i Examenskommissionen for Skolelærere og Skolelærerinder fra dens Oprettelse 1869, Ministeriets Konsulent i Skolespørgsmaal og Formand i den af Ministeriet 1882 nedsatte hygiejniske Skolekommission. H. havde et anset Navn som Lærer, og som Chef for Hovedstadens Skolevæsen gjorde han sig afholdt ved sin Retsindighed og Velvilje. I Examenskommissionen var han en mild og human Dommer. 1863 udnævntes han til titulær Professor og 1885 til Etatsraad. Gift 1. (7. April 1841) med Henriette Frederikke f.

Sødring (f. 22. April 1820 † 27. Juni 1844) og 2. (18. Okt. 1860) med Birgitte Sophie f. Larsen (f. 8. Jan. 1840). Hun overlever ham.
Erslew, Forf. Lex. *Joakim Larsen.*

Holbech, Niels Peter, 1804—89, Maler, var født 14. Sept. 1804 paa Rejsen fra Ostindien til Danmark, i det Faderen, P. H., var Skibsfører; Moderen hed Marie f. Thayssen († 4. Marts 1850). Paa en senere Sørejse med Forældrene blev Skibet opbragt af Englænderne, og han maatte som Barn være Krigsfange i 2 Aar. Som 15aarig kom han paa Kunstakademiet i Kjøbenhavn og blev 1824 Elev af Modelskolen. Til Maler havde han uddannet sig først hos Lorentzen, senere hos C. V. Eckersberg, men efter Faderens Ønske havde han ogsaa lært Haandværket og var bleven Malersvend. Den herværende engelske Statsafsending A. Forster rev ham imidlertid bort fra hans Studier ved i 1824 at tage ham med som Privatsekretær, først til England, senere til Italien, hvor Forster var bleven Afsending i Turin. Endelig i 1830 tog H. til Rom og begyndte at male igjen. Trods en anbefaling af Thorvaldsen fik han, efter at Akademiet havde set nogle Portrætter som Prøve, ikke nogen Rejseunderstøttelse. I 1834 kom han tilbage til Kjøbenhavn og fik da Tilladelse til at oprette en Tegneskole; men han nedlagde den snart efter, da han fik nok at gjøre som Portrætmaler. Han var gift med Caroline Louise Amalie f. Gamburg og døde under et Ophold i Carlshamn 11. Jan. 1889. Han udstillede kun sjælden, mest Portrætter i mindre Størrelse.

Weilbach, Konstnerlex.

Ph. Weilbach.

Holberg, Christian Nielsen, —1686, Officer, er uden Tvivl født paa en Gaard af dette Navn i Thronhjems Stift (maaske Holberg i Skogn), tjente først som Soldat, blev under Hannibalsfejden, senest i Maj 1645, Sergent og allerede i Avg. s. A. Fændrik ved thronhjemske Regiment. 1653 blev han Lieutenant ved akershusiske og kort efter ved bergenhussiske Regiment og erholdt som saadan, formentlig s. A., Tilladelse til med Bibehold af sin Gage at foretage en Udenlandsrejse til sin videre militære Uddannelse. Han vides at have staaet i maltesisk og venetiansk Tjeneste (i Juni 1656 var han i Venedig) samt at have gennemvandret hele Italien. Formodentlig er han vendt hjem i Anledning af Krigen med Sverige og bleven udnævnt til Kapitajn ved søndenfjordske Kompagni, hvilket han var i Sept. 1658. Han deltog med

Berømmelse i Throndhjems Tilbageerobring i dette Aar og var i Begyndelsen af 1660 tilstede under Svenskernes Belejring af Halden, hvor hans Folk lede meget af Feltsygdomme, og hvorfra han vendte hjem i April 1660. Allerede i Maj s. A. blev han Major og i 1667 Oberstlieutenant. Som saadan deltog han i Indfaldet i Sverige 1676 under Statholder U. F. Gyldenløve, af hvem han var meget yndet. Han boede baade før og siden i Bergen, hvor han undertiden fungerede som Vicekommandant paa Bergenhús. 1679 erholdt han Afsked med Pension, men fik under et Ophold i Kjøbenhavn i 1684 paa Ansøgning — under Tilbud om Opgivelse af sin Fordring paa resterende Gage — Inspektion over Bøndernes Armatur i Bergenhús Amt, uden at han dog erholdt den ligeledes ansøgte Karakter som Oberst. Han afgik ved Døden i Bergen 29. Marts 1686, efterladende en Del Formue, der dog for største Delen gik tabt ved Bergens Brand i Sept. s. A. Hans Hustru, Karen Lem († 1695), var en Datter af Mag. Peder Nielsen L., Lector theol. i Bergen og Sognepræst til Fane, samt dennes Hustru, Abel Ludvigsdatter Munthe. Af deres 12 Børn levede ved Faderens Død de 6, blandt hvilke nedennævnte Ludvig H. var det yngste.

(Norsk) Hist. Tidsskr. II, 244 ff.

H. J. Huitfeldt-Kaas.

Holberg, Ludvig, 1684—1754. Digter og Lærd, er født i Bergen 3. Dec. 1684. Hans Fader, ovennævnte Oberstlieutenant Christian Nielsen H., døde 2 Aar efter Ludvigs, den yngste Søns, Fødsel. Samtidig mistede Familien sin Velstand ved Bergens Ildbrand; men Moderen evnede dog at give sine mange Børn en god Opdragelse. Efter hendes Død (1695) blev H. som Officerssøn først bestemt til Militærstanden og sendt til en Slægtning, der var Præst i Gudbrandsdalen. Kort efter kom han dog tilbage til Bergen, hvor hans Morbroder Peder Lem tog ham i Huset, og han gennemgik Latinskolen under den senere Professor Søren Lintrups Rektorat. Skolen hørte til Tidens bedre, og H. afgik vistnok vel forberedt til Kjøbenhavns Universitet 1702, men maatte strax efter tage Huslærerplads hos en Provst paa Voss, hvor han ogsaa øvede sig i at prædike. Stillingen egnede sig dog ikke for ham; 1703 drog han atter til Kjøbenhavn og tog i Løbet af et Aar filosofisk og theologisk Examen, foruden at han lagde sig efter nyere Sprog; men derefter maatte han paa ny tjene som Huslærer, denne Gang hos Lektor Smith i Bergen, hvis Rejsedagbøger vakte H.s egen Rejse-lyst. Han skrabede en lille Sum sammen og afrejste endnu i

Aaret 1704 til Holland, som stod i livlig Handelsforbindelse med Bergen. Rejsen var dog uoverlagt; H.s Penge slap snart op, og hans Haab om at kunne leve af Sproginformationer slog fejl, ligesom hans meget ungdommelige Ydre udsatte ham for ubehagelige Misforstaaelser. For sit Helbred tog han til Badene i Aachen og til Fods tilbage til Holland; men Pengetrang nødte ham til at føre en Art Vagabondliv, hvorpaa han i sin Levnedbeskrivelse aabenbart ikke vil nærmere ind. Efter et Aars Fraværelse naaede han med Nød og næppe hjem, dog ikke til Bergen, hvor han frygtede sine Slægtinges Kritik, men til Christianssand. I denne By manglede han heller ikke Forbindelser; han ernærede sig som Sproglærer og havde her sin muntreste Ungdomsperiode, hvor end ikke en Forelskelse synes at have manglet. Men H. havde aabenbart Uro i Blodet; efter mindre end et Aar slog han Følge med en Student Brix og gik til Søs til England, hvor han tilbragte Aarene 1706—8, især ved Universitetet i Oxford. Her befandt han sig i det hele vel, underviste i Fransk og Musik og lærte den filosofiske Empirisme saa vel som den engelske Parlamentarisme at kjende, uden dog at hylde noget af disse Systemer, maaske til Dels fordi Aanden ved selve Universitetet var konservativ. Imidlertid førtes hans Studier her i mere moderne Retning, end det var almindeligt hjemme. Ved Hjælp af det vel forsynede Bibliothek paabegyndte han sin 1711 udgivne «Introduktion til de evropæiske Rigers Historie», den første Udsigt over Verdenshistorien paa Dansk, anlagt efter Pufendorfs Methode og 1713 forøget med et ufuldendt «Anhang» om Rigernes indre Forfatning.

1708 rejste H. til Kjøbenhavn og gjensaa fra nu af ikke mere sit Fødeland Norge. I Steden for at gaa Embedsvejen forsøgte han at gjøre Erfaringerne fra sine Rejser frugtbringende ved at holde private Forelæsninger, men da dette ikke indbragte noget, maatte han snart efter som Hovmester for en Søn af Professor Vinding gjøre en lille Rejse til Dresden og Leipzig, hvor han dog følte sig langt mindre tiltalt af den tyske Videnskabelighed end tidligere af den engelske. Efter Hjemkomsten blev han atter Huslærer, hos Admiral F. E. Gjedde (VI, 29), men fik kort efter Borchs Kollegium og opgav da Pladsen for udelukkende at vie sig især til historiske Studier. Samtidig synes han ved Fodvandring at have erhvervet sig den Kundskab til Sæder og Befolkning i Danmark, som han i sine senere Skrifter lægger for Dagen. I Steden for de Alumnerne paalagte Disputationer, hvis Ørkesløshed H. under

sit Ophold i Udlandet havde lært at indse, holdt han i de 5 Aar, han laa paa Kollegiet, 4 Taler eller Foredrag, som des værre ere tabte, men hvis Æmner vise Retningen af hans Interesser: om Rejser, om Historieskrivning, om Musik og om Sprogstudium. Foruden de ovenfor nævnte Skrifter forfattede han her sin utrykte «Introduktion til det forrige Seculi danske Historie», som han senere delvis benyttede i Danmarks Historie og Beskrivelse. Haandskriftets Tilegnelse til Kongen skaffede ham 1714 Udnævnelse til extraordinær Professor, en Exspektancestilling uden Forpligtelser og uden Løn, som imidlertid nødte ham til at fraflytte Kollegiet. Alligevel fandt mange Udnævnelserne utilbørlig, fordi H. aldrig havde disputeret paa Latin eller erhvervet det officielle Lærdomsmærke: Magistergraden.

H. stod nu foreløbig atter uden Subsistensmidler, men opnaaede et lille Stipendium, med hvilket han i Foraaret 1714 tiltraadte sin 4. og længste Udenlandsrejse. Denne, som han for en stor Del gjorde til Fods, gik over Holland og Belgien til Paris, hvor han levede i 1½ Aar, først et ensomt Studereliv, senere i livlig Omgang, ogsaa med Landsmænd, hvoraf mange vare Konvertiter, saa at Religionsdisputer spillede en stor Rolle. Her gjorde H. Bekjendtskab med nyere fransk Litteratur, deriblandt med Skepticismens Hovedarsenal, Bayles berømte «Dictionnaire». Men ved Siden af Bøgerne ses dog Livet og de fremmede Nationers Sæder at have tildraget sig en Hovedpart af hans Interesse. Trods de smaa Midler kunde han ikke modstaa Lysten til at udstrække sin Rejse til Italien. 1715 gik han til Fods eller i Trækskøjte, til Dels i temmelig blandet Selskab, gennem hele Frankrig til Marseille og til Søs til Genua, hvor han ensom og forladt var Døden nær af Feber. Endelig naaede han til Rom og tilbragte Vinteren 1715—16 især med at bese Staden og dens Mindesmærker, medens den katholske Intolerance vanskeliggjorde ham Brugen af Bibliothekerne. Naturen synes H. som hele Samtiden ikke at have haft meget Øje for; derimod har sikkert Bekjendtskabet med den italienske Folkekomedie, ligesom tidligere med det franske Theater, haft Betydning for hans senere Virksomhed. Næste Foraar vandrede han over Florents, Bologna, Turin og Lyon til Paris igjen, stadig plaget af Feber, som først i Amsterdam paa en mærkelig Maade blev fordreven ved Musik.

Over Hamborg kom han hjem 1716, aabenbart trods Sygdom og Nød stærkt udviklet ved sine Rejser; men med Hensyn til Udkommet var han lige nær. Han maatte leve af Understøttelser for

fattige Studenter og udgav (allerede 1715?) sin paa Borchs Kollegium skrevne «Introduktion til Natur- og Folkretten», hvor han først i Danmark hævder moderne, verdslig filosofiske Retsgrundsætninger over for de theologiske, og en national Retsvidenskab, støttet paa dansk og norsk Lov, mod Romerretten. Original er H. naturligvis ikke paa dette ham fjærnere liggende Omraade; det er de nyere Retsfilosofers, Grotius', Pufendorfs og Thomasius', Anskuelse, han i populær Form overfører paa Modersmaalet. Foreløbig indbragte Skriftet ham ikke meget, skjønt det senere fandt stor Afsætning.

Imidlertid blev der 1717 et Professorat ledigt, som H. efter Tidens Skik tiltraadte, uden Hensyn til at Faget, Metafysik, var det, der laa hans Studier og Interesser allerfjærnest og blev drevet i den mest gammeldags, skolastisk spidsfindige Aand. Hans Tiltrædelses-tale, «snarere en Ligtale end en Lovtale» over Metafysikken, synes at have vakt Anstød, men er tabt, og naturligvis udrettede han intet i denne Stilling, som han allerede 1720 ombyttede med Professoratet i (latinsk) Veltalenhed. 1719 blev han indviklet i en temmelig bitter og personlig Polemik med den senere bekjendte Jurist og Historiker Andreas Hojer (S. 508), der i Fortalen til sin «Dännemarkische Geschichte» paa forskjellig Maade havde saaret den danske Nationalfølelse og bl. a. antydet, at H.s «Introduktion til de evropæiske Rigers Historie» var Plagiat af Pufendorf. H.s Angreb paa ham under den berygtede, i Anledning af den thistedske Besættelsessag relegerede Student Poul Rytters Navn saa vel som et følgende Stridsskrift, da Hojer havde givet sig en Blottelse ved at forsvare Ægteskab i forbudne Grader, vare imidlertid lovlig nærgaaende og billigedes ingenlunde af alle; men for H. selv synes de at have faaet Betydning ved at gjøre ham klar over sit Talent til Satireskrivning. Omtrent samtidig gav han, der indtil sit 35. Aar aldrig havde syslet med Poesi, sig til at bearbejde Juvenals 6. Satire paa danske Vers, og endnu samme Aar, 1719, udgav han Begyndelsen af «En sandfærdig ny Vise om Peder Paars». Med rette har han selv fremhævet, at dette komiske Epos førte den danske Skjønlitteratur ind i den moderne, almeneuropæiske Bevægelse; thi havde denne end i et Hundredaar været kjendt og efterlignet hos os, saa blev den først nu virkelig selvstændig og nationalt tilegnet. I det H. her følger Tassonis og Boileaus Spor, giver han med det samme i den kalundborgske Kræmmers Rejsebeskrivelse et af den frodigste Komik gennemstrømmet satirisk Billede af hele Aandslivets og Kulturens forældede Tilstand her hjemme, et Galleri af skarpt opfattede

og glimrende tegnede Tidstyper, der indeholde Spiren til Karaktererne i mange af hans Komedier og gjøre os den forbavsende Frugtbarhed forklarlig, ved hvilken han senere paa nogle faa Aar evnede at skabe en dansk Nationalskueplads. Særlig rettes Angrebet mod det ufrugtbare Lærdomspedanteri, som altid var H. en Pest, og som allerede snærtes ved Digtets i og for sig dristige ydre Anlæg som Parodi paa de forgudede klassiske Epikere og deres Kommentatorer. Den forlorne Pathos i dens kostelige Modsætning til Æmnets Filistrøsitet bliver i alt Fald for Eftertiden endnu mere slaaende ved det højtidelige alexandrinske Versemaal, og selv bortset fra Satirens dybe og omfattende Sigte indeholder Digtet en Fylde af enkelte komiske Træk og Replikker, der strax maatte gjøre det til en yndet Folkelæsning og lader det straale i lige frisk Liv ned til vore Dage. At det paa den anden Side maatte vække stort Anstød, var naturligt. Satiren er aldrig velset af dem, den gaar ud over, særlig i en Tid, der endnu ikke var udviklet nok til at skjelne mellem almindelig Satire og personligt Skandskrift. Mange følte sig med rette eller urette ramte, og Pseudonymet «Hans Mikkelsen» var kun et gjennemsigtigt Slør over det uhørte, at det var en Universitetsprofessor, der gav sig af med den Slags Poesi. Det er bekjendt, hvor grovt H.s Kollega Hans Gram misforstod Digtet, hvorledes Hojer her fandt Lejlighed til at sige H. Tak for sidst, og hvorledes Øen Anholts Ejer, den indflydelsesrige Fr. Rostgaard, endog vilde have ham draget til Ansvar, saa at kun Kong Frederik IV's sunde Sans reddede Forfatteren. Ligesom Ængstelsen over disse Angreb spores i de sidste, svagere Bøger af «Peder Paars», bidrog den vel til at give hans næste poetiske Arbejde, de «Fire Skjæmte digte» (1722), dets mere gammeldags Præg af generelt moraliserende Satire i Laurembergs, Vilh. Helts og Falsters Aand, skjønt H. ved Siden af Klassikerne ogsaa her tager Boileau til Forbillede. De forskjellige Fortaler og «Kritikken over P. Paars» søge at retlede Samtidens Opfattelse af Satirens Væsen og Berettigelse; de øvrige Digte rettes dels mod menneskelige Daarskaber i Almindelighed, dels mod Vægelsind, som H. senere og mindre overlegent behandlede i dramatisk Form, dels mod Gammelmandsægteskaber i den ovennævnte Efterligning af Juvenals Satire mod Kvindekjønnen, medens H. i «Sille Hansdotters Forsvarsskrift» for dette Kjønn udvikler sine egne, for den Tid lidt besynderlige Pæbersvendedoktriner om Kvindens Natur og Bestemmelse.

Endnu i samme Aar begyndte H. sit Livs Størværk, Grund-

læggelsen af den danske Skueplads. Hidtil var der hos os kun spillet Skolekomedier, tyske Haupt- und Staatsactionen og fransk Hofkomedie. Da denne maatte vige for tysk Opera, og Theatermaleren Capion havde faaet Privilegium paa at lade opføre Komedier, mente ansete Patrioter, hvoriblandt H.s tidligere Modstander Rostgaard, at man burde benytte Lejligheden til at fremkalde Skuespil i Modersmaalet. Tanken faldt ganske naturlig paa H., som maaske allerede den Gang var begyndt at sysle med dramatisk Digtning, og efter nogen Betænkning overlod han den imidlertid dannede danske Trup sin «Politiske Kandestøber», som opførtes sidst i Sept. 1722 og inden Aarets Udgang fulgtes af «Den vægelsindede», «Jean de France», «Jeppe» og «Gert Westfaler», som opførtes afvexlende med Oversættelser, især af Molière, og i det hele bleve optagne med Bifald, om det end kun var faa, der fattede, hvilket Skridt Danmark hermed havde gjort ind paa den moderne Kulturs Bane. Det var imidlertid kun Foretagendets Nyhed, som trak; snart vakte ogsaa her Satiren Anstød i alle Stænder; Hoffet holdt sig efter Datidens Etikette borte, og med det de fornemme; Universitetet vilde ikke taale, at Truppen rekruteredes af Studenter, og Fallitten hang stadig over Nationaltheatrets Hoved. Forgjæves indledede H. 1. Tome af sine Komedier (1723) med et Forsvar for Skuespil og Skuespillere; forgjæves skjænkede han i Aarens Løb Theatret i alt nogle og tyve Komedier, som dog ikke alle opførtes: karakteristisk nok vare de, der for en Tid gjenvakte Publikums Interesse, «Den 11. Juni», paa Grund af de burleske Optrin, og Parodien «Melampe», som Folk misforstode og bleve rørte over. Men i Febr. 1727 kunde Theatret ikke holdes oppe længer og maatte slutte med «Den danske Komedies Ligbegængelse». Under den kortvarige Gjenaabning 1728 kom ingen Holbergske Stykker til Opførelse, hvorpaa Kjøbenhavns Ildebrand i Okt. og Tronskiftet 1730, der bragte den pietistiske Aandsretning til Magten, for lange Tider gjorde Ende paa alt Komediespil i Danmark.

H. selv var træt af de idelige Bryderier med Skuespillerne og med Publikum. Allerede i Sommeren 1725 tiltraadte han en Rekreationsrejse til Badene i Aachen, men betænkte sig undervejs, og efter at være gaaet over Land til Holland tog han til Paris. Skjønt han her mødte Dyrtid og alskens Optrækkeri og i det hele nu, i sit 41. Aar, havde mindre let ved at finde sig i en Rejses Besværligheder, befandt han sig dog aandelig og legemlig vel i denne Stad med dens store Bibliotheker og berømte lærde, hvem

han nu kunde omgaas mere paa lige Fod. Han lægger Mærke til, hvor meget den religiøse Interesse er aftagen under Ludvig XV's Regering, og maa tillige sande, at den litterære Smag havde vendt sig bort fra hans eget klassiske Mønster, Molière. Man lagde nu mest Vægt paa Dans, Sang og Udstyr og vilde ikke mere se længere Stykker eller Almuesfolk paa Scenen. H. havde oversat et Par af sine Komedier paa Fransk og indsendte «Den politiske Kandestøber» til de italienske Komedianter, som rivaliserede med de franske. Men de holdt sig helst til Harlekinader og sendte Stykket tilbage med en høflig Undskyldning: man frygtede ogsaa her for personlige Udtydninger. Rimeligvis har der dog ligget noget andet bagved: H. har lige saa lidt som andre Digtere, der have næret den Ærgjerrighed at ville skrive for fremmede Nationer, ret betænkt, hvor meget af sin Saft og Kraft et Digterværk taber ved at overflyttes paa et fremmed Sprog, mere, jo stærkere nationalt udpræget det er, og mest, naar det tilhører en lille Nation, hvis Aandsliv end ikke i sine Hovedtræk kan forudsættes alment bekjendt og forstaaet. — Et andet Forsøg, som han gjorde 1746 med at lade sine Komedier oversætte paa Fransk, lykkedes ikke bedre.

Paa Tilbagerejsen gennem Holland og Friesland i Foraaret 1726 mødte H. ikke faa Ubchageligheder, og dette blev hans sidste Udenlandsrejse. S. A. udgav han «Metamorphosis eller Forvandlinger», en Travesti af Ovid, hvori Dyr forvandles til Mennesker af tilsvarende Naturejendommelighed. Det er altsaa en moralsk Satire i parodierende Tone, hvilken imidlertid her som oftere jævnligen slaar Klik for H. Alexandrinerne virke noget trættende, og de personlige Udtydninger udebleve som sædvanlig ikke. Kort efter foranledigede en Strid med den lærde Stiftsprovst Tychonius i Viborg, hvis Navn H. tilfældig, som det synes, havde givet Pedanten i «Jacob v. Thyboe», Satiren «Den jyske Fejde», ligesom en Udtalelse af den hollandske Filolog Burman, hvilken H.s let pirrelige Patriotisme opfattede som et Angreb paa dansk Videnskabelighed, affødte det latinske Stridsskrift «Holger Danskes Brev til Burman», der ogsaa fremkom paa Dansk, men misbilligedes bl. a. af Gram.

Imidlertid følte H. med Alderen mere og mere sin «poetiske Raptus» svinde og vendte sig atter til videnskabelig Virksomhed. Dette er aabenbart ikke alene eller nærmest en Følge af ydre Forhold, af Theatrets uheldige Skæbne og endelige Lukning eller af

den mørke Tidsaand under Christian VI. Allerede før havde han følt sig træt og delvis udtømt, og han afslutter tydelig nok en Periode af sit Liv, da han sidst i 1727 skriver sin første «Epistola ad virum perillustrem», Begyndelsen til de lunefulde og ejendommelige Memoirer, hvori han paa lige saa ejendommelig Latin giver os et Indblik i sit Liv og sin Karakter. Dette 1. Brev offentliggjordes mod hans Vilje af den unævnte Adressat, hvem man har søgt i næsten alle de fremragende Personligheder, til hvilke H. har staaet i nærmere Forhold: Rostgaard, Stiftamtmand Reitzer o. a. I nyeste Tid er man i Henhold til en endelig opdaget Meddelelse fra Rostgaard til Langebek standset ved den senere Statholder i Norge, Grev Chr. Rantzau, som ligeledes var Falsters Mæcen, og med hvem H. ogsaa ellers vides at have korresponderet. Efter at H. i 1728 havde givet Bevis for sine mangesidige Interesser i et Par Piecer om Handels- og Industriforhold, «Samtaler hinsides Elben», udkom 1729 hans «Danmarks og Norges Beskrivelse», ikke nogen egentlig Topografi eller Statistik, men en kulturhistorisk Skildring af Folkekarakteren og Institutionernes Udvikling. Næste Aar ændredes hans Stilling ved Universitetet paa en Maade, der maatte opfordre ham til mere at vie Videnskaben sin Tid, i det han overtog Lærestolen i Historie i Steden for den i klassiske Sprog. Til egentlig Universitetslærer egnede H. sig imidlertid lige saa lidt som tidligere til Privatlærer. Hans Personlighed har næppe haft noget vindende for Ungdommen, og den Maade, hvorpaa Undervisningen meddeltes, ansaa han for ufrugtbar, ikke blot Disputereøvelserne, men ogsaa Forelæsningerne, ligesom han ikke vides at have haft det mundtlige Ord særlig i sin Magt. Han klager over, at Theologien var den herskende Videnskab, medens ingen brød sig om Jura og Statsvidenskaberne, som han havde søgt at fremdrage. Den praktiske Filosofi og Moralen forsømtes for Logik og Metafysik, og i Sprogstudiet var pedantisk Syslen med «Skolemestergloser» Hovedsagen. Allerede 1720 i et latinsk Program, som hans Kolleger fik undertrykt, forklarer han Universitetets ringe Frekvens af dets forældede Metoder, og lignende Grundsætninger kom ved Slutningen af hans Universitetsvirksomhed til Orde i hans Rektortale 1736. Som Lærer i Historie samlede han næppe heller mange Tilhørere, og da efter 7 Aars Forløb hans økonomiske og praktiske Sans bragte ham til at overtage Universitetskvæsturen, blev han fri for at holde Forelæsninger, men beholdt Titel og Sæde som Professor og Assessor consistorii.

Det var altsaa som Skribent, H. gjorde sig fortjent af Videnskaben, vistnok ikke, som hans Kollega Gram, ved at grave sig ned i den og bringe nye Fund for Dagen, men snarere ved sin Lydhørhed for Tidens Strømninger og Tanker, sin fransk uddannede Evne til at tilegne sig dem personlig og sætte dem i Omløb langt ud over de lærdes Kreds. Dette viser sig ikke blot i hans for den Tid fortjenstlige latinske Skolelærebøger i Historie og Geografi (1733) og i de historiske og politiske Haandbøger, han alt havde udgivet, men langt mere i hans Manddoms selvstændigere Værker, hvor han i en her hidtil ukjendt Grad anvendte Modersmaalet i videnskabelig Fremstilling og formaaede at give denne et individuelt Præg og en tillokkende, almenforstaaelig Form, der stillede sig i den mest slaaende Modsætning til Pedanteriets Eksklusivitet. Det var i denne Henseende mere end som Digter, han dannede Skole: efter Universitetets og Undervisningens tidsmæssige Reform (1732 og 39) træder en hel Kreds af yngre Mænd i hans Fodspor ved at lægge Vægten paa let og underholdende Stil, optage Tidsinteresserne til videnskabelig Drøftelse og drage hele det dannede Publikum med ind i denne.

Af sin første officielle Optræden i den nye Stilling havde H. nærmest Ubehageligheder som af sine fleste Universitetstaler, i det hans varme Mindeord over den afdøde Kong Frederik IV ikke faldt i god Jord under den forandrede Stemning ved Hoffet og først efter Christian VI's Død kunde trykkes. Desto heldigere var han med sit næste Arbejde, «Danmarks Riges Historie» (til og med Frederik III, 1732—35). Her udførte H. et Værk, som alle vore tidligere Historikere vare strandede paa. Det kan da naturligvis ikke være anlagt med en Vedels Udførlighed eller en Grams kritiske Grundighed, om end navnlig den nyere Tid er behandlet efter Førstehaands Kilder. Men det er heller ikke som hos Huitfeldt en blot Stofsamling; H. er den første, der hos os hævder Historie-skrivningen som Fremstillingens Kunst og sætter det som Kritikens Opgave ikke blot at prøve, men at vælge og ordne sit Stof. I det han lægger Hovedvægten paa Rigets indre Udvikling og fortæller med sit ejendommelige Lune og sin Evne til at karakterisere Tider og Personer, lykkes det ham at give vort Folk den første almenlæselige og almeninteressante Fremstilling af dets eget Levnedsløb paa Modersmaalet. Med sædvanlig Lethed i Arbejdet frembragte H. nu i hurtig Rækkefølge andre historiske Værker, alle mindre udmærkede ved Fremdragelse af nye Kjendsgjerninger end ved den

livfulde Stil og det nye Lys, hvori det allerede bekjendte stilles: Beskrivelsen af hans Fødeby Bergen (1737), «Almindelig Kirkehistorie» (1738—40), hvor han rigtignok som hele Samtiden viser sig at mangle Blik for Middelalderens historiske Ret og af en let forstaaelig Forsigtighed standser ved Reformationen, men hvor hans Domme ellers røbe Frisind og en for den Tid sjælden Upartiskhed. Hertil slutter sig 1742 «Den jødiske Historie», medens han i «Berømmelige Mænds og Heltes sammenlignede Historier» (1739) og «Heltindehistorier» (1745) fulgte Plutarchs Mønster i Sammenstilling af historiske Biografier til gjensidig Belysning og moraliserende Behandling. Skjønt han i det første Værk jævnlig vælger noget fjærnt liggende Æmner, og skjønt hans Karakterskildringers psykologiske Dybde ikke altid svarer til det stilistiske Liv, hørte disse Skrifter til hans mest læste. Hans Omtale af Dronning Christina bragte ham i Polemik med Tyskeren Arckenholtz. — Af hans historiske Smaaskrifter skal her kun fremhæves Indledningen til Oversættelsen af den græske Historiker Herodian (1746), om Aarsagerne til Roms Fremvæxt, hvor han behandler et ogsaa af Montesquieu fremdraget Æmne. I nogle af Epistlerne polemiserede han ogsaa mod dennes «Esprit des lois» og udgav 1753 begge Afhandlinger paa Fransk, et Bevis paa den levende Interesse, hvormed han endnu i sin Alderdom fulgte Dagens Spørgsmaal i Udlandet.

I disse Aar samlede og fortsatte H. en Del af sine Smaaskrifter: 1737 og 43 i «Opuscula Latina» de selvbiografiske Breve, som snart bleve oversatte paa Dansk, tillige med Epigrammer m. m.; 1746 i «Mindre poetiske Skrifter» Metamorfoserne, Skjæmtegedtene og Smaasatirer, hvoraf kun «Det daphniske Blodbad», en mod Hykleriet rettet ubetydelig Fabel, var utrykt. Imidlertid lagde han ikke ganske Digtekunsten paa Hylden; han havde vistnok alt i adskillige Aar syslet med «Niels Klims underjordiske Rejse», før han paa Grund af de vanskelige Forhold her hjemme udgav den i Leipzig 1741, anonymt og paa Latin; men næste Aar blev den oversat. Atter her valgte H. en i Danmark saa godt som ukjendt, men i Udlandet meget yndet Form for sin Satire: Prosaromanens, særlig den vidunderlige Rejseromans. Den lange Række af opdigtede og fantastiske Rejsebeskrivelser begynder allerede i Oldtiden (Lucian), men havde især siden Renæssancen fulgt og populariseret de store geografiske og naturvidenskabelige Opdagelser og tjente ofte tillige som en gjennemsigtig Indklædning for dristig Samfundsatire og utopiske Reformforslag. Den kulminerede i Defoes

«Robinson» (1719), Montesquieus «Lettres Persanes» (1721) og Swifts «Gulliver» (1726), hvilke alle i Forbindelse med mange mindre betydende Fiktioner af samme Art have paavirket «Niels Klim» og givet Romanen dens noget aforistiske Form. Ligesom i «P. Paars» udvider det vedkjendte polemiske Sigte — her mod Rejsebeskrivernes Løgne, hist mod den episke Pathos — sig til en omfattende social og moralsk Satire, og det ikke blot over danske, men over almen-evropæiske Daarligheder (franske Sæder og Moder). Viddet er rigtignok ikke saa frodigt som i H.s Ungdomsværk, den poetiske Række er mere søgt og den moralske Hensigt mere haandgribelig. Paa den anden Side griber Satiren fuldt saa dristig ind i Tidens brændende Spørgsmaal, især de religiøse, og Forargelsen udcblev heller ikke. Men denne Gang havde den allerede højt ansete Forfatter den offentlige Mening paa sin Side, og Pietisterne vovede ikke at sætte nogen Forfølgelse i Scene.

I det H. i «Niels Klim» søger at bryde alle Fordomme og al Vanebetragtning ved at stille de tilvante Forhold paa Hovedet og belyse dem gennem deres Modsætning, snart gennem Idealet, snart gennem Karikaturen, danner Bogen en Overgang til de kort efter udgivne «Moralske Tanker» (1744), hvis Maal ligeledes er at vække til Estertanke ved at opstille Paradoxer og uvante Synsmaader efter Montaignes og Erasmus' Mønster. Som Filosof er H. mere en livlig end en dyb Tænkter; han hævder den praktiske Filosofi mod Spekulationen og stiller snarere Problemerne, end han løser dem. H. knyttede de moralske Tanker som nærmere Forklaring til et Udvalg af sine latinske Epigrammer og fortsatte dem senere, endnu tvangløse og mere tilfældig, i Brevform med Indblanding af rene Bagateller og personlige Forhold, i «Epistlerne» (I—IV, 1748—50; V efter hans Død 1754). Medens Filosofien tidligere i et barbarisk Latin og inden for det fastslaaede aristoteliske Skema havde bevæget sig i Kreds om tørre, abstrakte Begreber, tog den her ganske socratisk, i let, spøgende Samtaleform paa Modersmaalet, sit Udgangspunkt fra rent dagligdags Fænomener og førte derved langt dybere ind i Forstaaelsen af Livet og Menneskene; men det er intet Under, at Tiden stod noget desorienteret over for denne pludselige Overgang: det gamle *var* Trivialitet, det nye syntes at være det. Det var atter her den engelske og franske Videnskabelighed, der med H. afløste den tyske, og fra Renæssancefilosofien naar hans Blik gennem Grotius og Bayle, Locke og Spinoza — der have paavirket ham i Methoden og i Enkeltheder, men hvis

religiøse Standpunkt han bekæmper — ned til Malebranches Modifikation af Cartesianismen, til la Bruyères populære Moraliseren og den spirende fransk-materialistiske Retning. Skjønt H. i moderne Aand arbejder paa at verdsliggjøre Livsanskuelsen og lægger Vægten paa Livet over for Læren, Moralen over for Dogmet, vender hans Filosoferen dog stadig tilbage til de religiøse Spørgsmaal, som endnu vare Tidens store Livsinteresse. Selv er han vel nærmest Rationalist, men ingeniunde indifferent; han hævder Tænkningen og den religiøse Kritik deres Ret og fordrer fremfor alt Tolerance. Den fremmede Fritænkning gjør han bekjendt, men billiger den ikke og føler sig navnlig frastødt af dens yderliggaaende Former. I det hele er han aldrig afgjort Oppositionsmand, men paa alle Omraader besindig Reformator, religiøst, politisk og socialt. I det han saaledes forsigtig beredte den gryende Tidsaand Vejen, vakte han stor Opsigt og øvede betydelig Indflydelse uden egentlig at bryde Tænkningen nye Baner eller blive Filosof af Fag.

Efter Christian VI's Død tabte Pietismen sin Magt, og et lysere Livssyn blev herskende, som bl. a. medførte Gjenaabningen af den danske Skueplads 1747. H., som hilste denne Forandring med Glæde, bistod ogsaa de nye Skuespillere med sin Erfaring og førte i nogle Aar et privat Tilsyn med Theatret, uden dog at ville indtræde i dets Bestyrelse; i Virkeligheden havde han ogsaa kun Ærgrelse af Skuespillernes indre Strid og idelige Penge nød. «Den politiske Kandestøber» var det første Stykke, der opførtes; men det mærkedes snart, at Smagen var bleven forfinet og fordrerede franske Konversationsstykker. De 6 Komedier, H. nu skrev i sin Alderdom, hævdede heller ikke hans Ry. Han vendte sig bort fra Virkelighedsskildringen til en allegoriserende og filosoferende Retning, hvor han blev mat og blodløs («Plutus», «Sganarels Rejse», «Philosophus udi egen Indbildning», «Abracadabra», «Republikken», «Den forvandlede Brudgom»; den sidste opførtes ikke før 1882). Her spores undertiden aristophanisk Indflydelse, medens hans Blomstringstids klassiske Mønstre vare Terents og især Plautus. Disse Forbilleder har han imidlertid til fælles med Molière, som jo ubetinget har haft størst Indflydelse paa hans Digtning. Er Molière end den dybere Aand, der trænger mere til Bunds i Sjæleskildringen, saa ejer H. til Gjengjæld et umiddelbarere og mere ægte folkeligt Lune, der gjør ham til alle Klassers Digter, ikke blot de dannedes. Medens Molière lader sine sammensatte Karakterer udvikle sig for vore Øjne, skaber H. snarere Typer i den italienske Maskekomedies

Spor; men han varierer disse Typer ganske anderledes rigt og individuelt end Italienerne, efter Tid, Sted og personlige Forhold, saa at de dog til sidst blive hans og hans Folks egentligste Ejendom. En saa frugtbar Digter som H. maa nødvendigvis laane sine Motiver, og næsten hele Europas Litteratur har i saa Henseende ydet ham Tribut, endog det kluntede tyske Drama (i «Jacob v. Thyboe» og «Ulysses»). Æmnerne har han taget overalt, hvor han fandt dem, og Komediernes Digtforn er den fransk-klassiske, som han først gjorde os bekendt med, uden dog at lade sin Genialitet indsnævre ved pedantisk Overholdelse af dens Regler, over for hvilke Komedien som Virkeligheds- og Samtidsskildring jo altid maa stille sig friere. Den omhyggelige franske Teknik har H. aldrig tilegnet sig; Handlingen er hos ham underordnet og ofte forsømt; det er gennem Situationer og Replikker, at hans Vid udfolder sig i den rigeste Komik; derigennem giver han et Billede af sin Tids hele Liv og Færden, dens Brydninger mellem gammelt og nyt, saa livagtigt og slaaende, at det aldrig forældes, saa ejendommeligt, at han trods sine Laan er en blandt alle Tidens originaleste og nationaleste Digtere, saa omfattende og indgaaende, at Oehlenschläger har kunnet sige: «Hvis Kjøbenhavn var forgaaet paa H.s Tid og kun hans Komedier blevne reddede, vilde vi gennem dem have en lige saa klar Forestilling om Datidens hele Liv, som Udgravningerne give os af Livet i Pompeji.»

H.s sidste og svageste Alderdomsværk var «Moralske Fabler» (1751) i Prosa, til Dels kun moralske Exempler og Historier. Hans betydelige Indtægter, bl. a. som Forlægger af sine egne Skrifter, i Forbindelse med hans tarvelige Levemaade og økonomiske Sans tillode ham 1740 at købe Godset Brorup, 1745 Tersløse og Ødemark. Disse store Ejendomme styrede han med Dygtighed og fandt meget Behag i Landlivet om Sommeren. Da der blev Tale om Gjenoprettelsen af Christian IV's 1665 nedlagte Akademi i Sorø, besluttede H. i fuld Overensstemmelse med nogle af sit Livs Grundtanker at skjænke Akademiet sine Godser tillige med sit Bibliothek og en Del Kapitalformue til Fremme af en friere og modernere Videnskabelighed end den, der trivedes ved Universitetet, og tillige i det Haab derved at modvirke Ungdommens skadelige Udenlandsrejser. I denne Anledning oprettedes hans Godser til et Baroni 1747, kort før Akademiets Indvielse. At Fortællingerne om den Tilsidesættelse, der ved den Lejlighed skulde være vist mod H.s Ønsker og Person, i alt Fald ere i høj Grad overdrevne, er nylig

gjort sandsynligt. Gaven fuldbyrdedes dog først 1751, og faa Aar efter døde H. efter længere Tids Svagelighed af Brystsyege, 28. Jan. 1754, og blev begravet i Sorø.

Der har endog i vore Dage vist sig Tendens til at uddanne en Legende om, at vor store Digter henlevede sin meste Tid under Fattigdom, Forfølgelse og Miskjendelse. Sandheden er tvært imod, at hans ydre Stilling i største Delen af hans Liv var glimrende. Sin Ungdoms Penge nød synes han at have baaret med let Sind; i sit 30. Aar blev han extraordinær, i sit 33. virkelig Professor, og hans praktiske Forretningsdygtighed gjorde ham det muligt, hvad der før og vel ogsaa siden var ukjendt i Danmark, temmelig hurtig at samle endog betydelig Formue ved Skribentvirksomhed. 1740 blev han Godsejer; 1747 fulgte hans for en Videnskabsmand ganske usædvanlige Ophøjelse til Baron, og i sin Ligtale over ham kunde Professor Lysholm endog sammenligne ham med Sorøs første Stifter, Absalon. At hans Satire i Forbindelse med hans vanskelige Sind skabte ham Uvenner, er kun naturligt, ligesom det er en Selvfølge, at det Væld af nye Ideer, der brød ind med ham, ikke strax blev fuldt vurderet og hans populære Videnskabelighed ikke forstaaet af de gammeldags lærde. Men allerede hans første Optræden modtoges dog ogsaa med varm Anerkjendelse, og paa sin ældre Alder var han beundret baade i Ind- og Udlandet. Ingen anden dansk Forfatter havde den Gang set sine Værker udkomme i saa mange Oplag, og ingen er lige til vore Dage bleven oversat paa saa mange Sprog, maaske med Undtagelse af H. C. Andersen. Om Forfølgelse kan der højst være Tale ved «P. Paars» og «N. Klim», og det blev ikke til mere end nogle Ubehageligheder, som enhver Banebryder maa være forberedt paa. Snarere undres Baden o. a. med rette paa, at hans dristige Udtalelser, f. Ex. i «Moralske Tanker», gik saa uanfægtede hen, og at han saa godt som ikke generedes af Censur, hvad der vel maa tilskrives hans Stilling i det filosofiske Fakultet, der selv øvede Censuren.

Noget andet er, at H. næppe hverken i Livet eller i Døden vakte nogen varm personlig Sympathi. Grundtonen i hans Værker er den mest ægte «festivitas», men som Menneske var han, i alt Fald i Manddoms- og Alderdomsaarene, en saare pirrelig Hypokondrist, hvis Særhed var fremkaldt af legemlig Svaghed og næret ved hans ugifte Stand. Det var af eget Valg og Tilbøjelighed, at H. stod som en ensom Mand, ligegyldig for sin Familie og uden selskabelig Trang, til sidst egentlig kun knyttet til andre gennem

sin Kjærlighed til Musikken. Disse Livsvaner havde ogsaa en Grund i hans unægtelige Paaholdenhed, især i Smaating, medens han ikke skyede Ofre for store Almenformaals Skyld. Ikke blot ved at skjænke hele sin Formue til Sorø og til Udstyrslegater viste han sig som en «nyttig Borger», men maaske endnu mere ved den storartede Gave af sit bedste aandelige Eje, Komedieme, til den danske Skueplads og ved de Præmier, ved hvilke han i Aarene 1738—40, rigtignok med ringe Resultat, søgte at fremkalde smukke danske Vers. I sin Alderdom klager han selv over aftagende Popularitet, som han tilskriver Misstemningen over, at han, den honnête Ambitions afsagte Fjende, havde ladet sig baronisere og efterladt sit Gods til et *adeligt* Akademi. Men N. M. Petersen henviser med større Ret til, at H. nu var udtømt, og at Tiden var løbet ham forbi, hvor meget han end fordem havde været forud for den.

Naturligvis maa det indrømmes, at H.s digteriske Syn har sin væsentlige Begrænsning. Lige fra Reformationen ned gennem Oplysningsperioden var Nyttetbetragtningen herskende i vor Litteratur; Renæssancens og siden den franske Klassicismes Bestræbelse for at hævde Poesien som sit eget Maal trængte aldrig igjennem hos os, og i denne Henseende var H. sin Tids Barn. Som det 17. Aarhundredes Digtere skriver han

«for Folk ej ene, men for Sproget at polere»,

o: i Belæringens og Sprogopdyrkningens Tjeneste. Digtningen er ham én blandt flere Maader at moralisere paa; Komedieme regner han blandt sine moralske Skrifter; de «have tvende Sigter, som er at forlyste og undervise tillige», det gamle «utile dulci». Den poetiske Form betragter han som noget tilfældigt, Forgyltning paa den moralske Pille, og særlig i den bundne Stil ser han en Tvang, der kun fører til Svulst og Uklarhed; selv var han jo ingen stor Versifikator. Derfor kan han heller ikke ret finde sig i den franske Tragedie. Han er Forstandsdigter uden Sans for lyrisk Sving, Erotik eller Naturstemning; han hylder efter Tidens franske Smag Regelen, ikke Fantasien i dens Frihed. Men heldigvis rive Inspirationen og Lunet ham ofte med sig langt ud over de Grænser, hans Theori vilde afstikke. Saaledes allerede, naar han først af alle lærte sit Folk at sondre mellem Lærdom og Aand, at tillægge Æmnets smagfulde og underholdende Behandling selvstændigt Værd. Men uden ret at klare sig det aner han ogsaa noget højere, guddommeligt bag Formen og Nyttetvirkningen i Poesien:

«Et kunstigt Arbejd, skjønt det er af ingen Nytte,
med lærde Skrifter dog en Kjender ej vil bytte»,

og:

«En sig af Lærdom, en af Gejst sig viser rig,
en klog, skarpsindig er, en er guddommelig!»

Det gjælder om H., mere maaske end om nogen enkelt Forfatter i noget andet Land, at han har skabt en Nationallitteratur og et helt læsende Publikum:

«Før var der knap skrevet paa Dansk en Bog,
som ret kunde Hjærterne hue.»

Han frembragte her hjemme, om ikke af intet saa dog af højst ubetydelige Spirer, alle Poesiens Hovedgrene, undtagen Lyrikken, og derhos en populær, især historisk og filosofisk, Videnskabelighed. Men dette Storværk var kun muligt ved at bringe Fædrelandet i frugtbar aandelig Vexelvirkning med det øvrige Evropa, ved i rigt Maal at benytte fremmede Ideer og fremmede litterære Former. Thi i vort eget Aandsliv var der den Gang ingen Kim til ny Udvikling, i alt Fald ingen, som endnu vare modne, og det Aandsliv, som havde udviklet sig uden om os siden Renæssancen, kjendte vi kun paa anden Haand, gennem Tyskernes uselvstændige og plumpe Efterligning. Først H. fører os til Kilderne, ind under fransk og engelsk Indflydelse, og det med saadanne Kæmpeskridt, at han i vor Litteratur repræsenterer paa en Gang Renæssancens Fuldcndelse, den franske Klassicisme og Oplysningstidens Begyndelse, de 3 store Faser, som den europæiske litterære Bevægelse havde gennemløbet fra det 16. til først i det 18. Aarhundrede, i 3 Generationers Levetid og gennem mangfoldige Forfatteres Arbejder. Fra H. af kan den danske Litteratur fortsætte sin Gang Haand i Haand med, om end lidt bag efter, det øvrige Europas.

For saa vidt fortsatte og uddybede H. dog kun et allerede indslaaet Spor, som han især dyrkede den moraliserende Forstandsdigtning og her kunde slutte sig til noget af det bedste og livskraftigste i vor gamle Litteratur. Hvor meget han end skylder Molière, er han dog aandelig langt mindre beslægtet med Franskmandens ætsende Vid end med det godmodige Lune hos vor egen Fortids Satirikere, og med dem har han ofte baade Syn og Æmner til fælles, især paa sine ældre Dage, da han stod betænkelig over for den af ham selv vakte Bevægelse og vendte sin Satire mod alt det fremmede, forlorne Væsen. Ej heller var *det* det nye hos ham, at han uddannede Litteratur og Modersmaal efter udenlandske

Mønstre: Indførelsen af det øvrige Evropas Ideer og Litteraturformer var begyndt over Tyskland 100 Aar før, med Arrebo, men Tilegnelsen var raa og ufordøjet. Forgængerne lode sig overvælde af den fremmede Kultur og vilde snøre dansk Aandsliv ind i dens Former i Steden for at lempe den efter vort Behov. Derfor trængte de aldrig ned i Folket, og deres Virksomhed blev uden Resultat. Først H. forstod, at Opgaven ikke var at lave os selv om paa evropæisk, men at omsætte de fremmede Tanker, ikke blot i vort Sprog, men i vor Aand. National i Sind, om ikke i Dannelse, vidste han at bringe en Nationallitteratur ud af den udvortes Efterligning, en populær Videnskab ud af den til enkelte Kredse indskrænkede Lærdom, at sprede Ideerne gennem alle Folkets Lag ved let og smagfuld Fremstilling. Dette er hans ejendommelige Fortjeneste, der har Værd for alle Tider, og som i hans egen Tid gjør ham til Hovedfiguren, i hvem Fortid og Fremtid mødes, i hvem næsten alle Videnskabens og Litteraturens Grene samles og faa deres Fuldendelse, hvem alle andre Forfattere enten forberede eller fortsætte, i alt Fald paa det populærvidenskabelige Omraade.

Holberg, III Epistolæ ad virum perillustrem (og Ep. 447). Scheibe, H.s Levned, i den tyske Overs. af P. Paars 1764 (dansk ved C. Ewald 1883). Welhaven, Om L. H., 1854. Smith, H.s Levnet og populære Skrifter, 1858. Brandes, L. H., 1884. Winkel Horn, L. H., 1884. Daae, L. H., 1886. Rahbek, H. som Lystspildigter, 1815—17. Werlauff, Antegnelser til L. H.s 18 første Lystspil, 2. Udg., 1858, og Oplysninger til N. Klim, i Dorphs Udg., 1857. Skavlan, H. som Komedieforfatter, 1872. Bruun, H. som Lærer i Historie, 1872. Paludan, Om H.s Niels Klim, 1878. E. Holm, H.s Betydning for Aandsliv og Videnskab, 1884. Hist. Tidsskr. 5. R. IV, 35 ff. *J. Paludan.*

Holberg, Ludvig, f. 1847, Retshistoriker. H., Søn af Sognepræst D. A. H. og Henriette Sophie f. Worsaae, er født 8. Juni 1847 i Skaarup ved Svendborg. 1865 dimitteredes han fra Sorø Akademi til Universitetet, og 1871 tog han juridisk Embedsexamen. I 1875 beskikkedes han til Overretssagfører, i hvilken Stilling han endnu virker, og ægtede 26. Maj 1876 Betty Juliane Sofie Mathilde Caroc, Datter af fhv. Proprietær C. — I Forbindelse med sin praktiske Livsgjerning har H. drevet flittige retsvidenskabelige Studier, særlig vedrørende den offentlige Rets Historie. En første, fortjenstfuld Frugt deraf er: «Engelsk Parlamentarisme» (1884). Fra Studiet af Englands middelalderlige Statsret førtes H. gennem nærliggende Sammenligninger til Granskningen af tilsvarende offentlige Retsforholds Udvikling i Danmark. Derved fremkom 1886 Afhandlingen: «Leges Waldemari regis, Kong Valdemars Lov, et Bidrag til Oplysning om

Danmarks Statsret i det 13. Aarhundrede», hvilken Afhandling erhvervede H. den juridiske Doktorgrad. Til denne Afhandling sluttede sig i 1889: «Dansk Rigslovgivning; Forholdet mellem Vederlagslov og Rigslov; Rigslovene i Perioden 1241—1282». — Disse H.s retshistoriske Arbejder have den særlige Fortjeneste at have henvendt Opmærksomheden paa Rigslovgivningens Fremkomst, Udvikling og Betydning ved Siden af Landslovgivningen. De virke vækkende og oplysende i Henseende til alle de Æmner, som de behandle, og læses med Interesse baade af Jurister og Historikere. Paa den anden Side have Forfatterens Anskuelse og Udviklinger dog ogsaa udløst Kritikken og fundet Modsigelse paa væsentlige Punkter, saaledes navnlig hans Fortolkning af Ordene «Leges Waldemari», der endnu kun kan anses som en dristig Hypothese, hvilken Forfatteren dog vedblivende med Styrke har forsvaret i et nyt Skrift: «Dansk og fremmed Ret» (1891), som foruden en yderligere Drøftelse af tidligere behandlede Æmner ogsaa indeholder en interessant og oplysende Afhandling om «Biskop Knud Mikkelsen og hans Gloser til Jyske Lov».

Universitetsprogr. til Reformationensfesten 1886.

H. Matzen.

Holbøll, Carl Peter, 1795—1856, Koloniinspektør og naturhistorisk Samler, var Søn af den efterfølgende og fødtes i Kjøbenhavn 31. Dec. 1795, blev i 1821 Sekondlieutenant i Søetaten og fik det følgende Aar kongelig Understøttelse til en 2aarig Rejse til Grønland for at gjøre sig bekjendt med Hvalfangsten og for at foretage Indsamlinger til det kgl. naturhistoriske Musæum. Dette sidste Hverv udførte han med stor Interesse og Dygtighed saa vel paa den nævnte Rejse som senere, efter at han i 1825 var afgaaet fra Søetaten med Kapitajnlieutenants Karakter og var bleven kgl. Inspektør for de grønlandske Kolonier og Hvalfangsten samt Skifteforvalter i det nordlige og (1828) i det sydlige Grønland. I 1826 ægtede H. Hanna Theresia Sophie Petersen (f. i Kjøbenhavn 13. Maj 1810, † 21. Juni 1856). Efter al Sandsynlighed er H. forulykket 1856 paa Rejsen til Grønland med Skibet «Baldur», som maa antages at være gaaet under med Mand og Mus. H.s litterære Arbejder indskrænke sig hovedsagelig til nogle faa Notitser om den grønlandske Dyreverden; mest bekjendt er hans «Ornithologiske Bidrag til den grønlandske Favna» (1843), der oversattes paa Tysk.

Erslew, Forf. Lex.

Jonas Collin.

Holbøll, Frederik Ludvig, 1765—1829, Gartner, blev født 14. Okt. 1765 paa Lystslottet Frydenlund (ved Vedbæk), hvor hans Fader, Peder H., en Bondesøn fra Vraa i Ribe Stift, var kongl. Gartner og Slotsforvalter. Moderen hed Marie Elisabeth f. Buchholtz. Faderens Tid var stærkt beslaglagt af hans mange Embeds- pligter, og han kunde derfor ikke tage sig af Sønnens Undervisning, men til Trods herfor lykkedes det H. under sin Opvæxt paa Grund af sin Lærelyst og gode Nemme at erhverve sig ret fyldige Kund- skaber i fremmede Sprog og Naturvidenskaberne, særlig Botanik. Sin første Uddannelse som Gartner fik han hos Gartner Krause paa Sophienberg og var derefter «Svend», som det den Gang kaldtes, hos sin Fader, indtil han ved dennes Død (3. Avg. 1788) blev udnævnt til hans Efterfølger. I 5 Aar bestyrede han den for sine fortrinlige Frugter bekjendte Have, men i 1793 blev Slottet solgt og H. afskediget. Da imidlertid til samme Tid Pladsen blev ledig som Gartner ved Universitetets botaniske Have i Kjøbenhavn, og den daværende Statsminister Grev C. D. Reventlow havde lagt Mærke til H.s Dygtighed og for den Tid ualmindelige grundige Kundskaber, udvirkede denne, at H. blev udnævnt til botanisk Gartner s. A. Samtidig med Udnævnelser blev der bevilget ham en Understøttelse til en Udenlandsrejse, som han strax tiltraadte. Først besøgte han Holland, hvor han navnlig opholdt sig længere Tid ved de botaniske Haver i Leiden og Amsterdam, ligesom han ogsaa gjorde sig bekjendt med Blomsterløgkulturen i Haarlem. Næste Aar rejste han til London, hvor han af den danske Legations- sekretær Schönborn blev indført hos den berømte Botaniker Joseph Banks, som gav ham fri Adgang til sit store Bibliothek og rige Samlinger og anbefalede ham til Forstanderen for den store kongl. botaniske Have i Kew, W. T. Acton. I Efteraaret 1794 forlod han England og tiltraadte strax ved Hjemkomsten sit Embede som Gartner ved den botaniske Have. Denne Have var paa den Tid i en temmelig maadelig Forfatning, men det lykkedes H. forholdsvis hurtig at hæve Havens Renommé til Ligestilling med de bedre botaniske Haver i Udlandet. Hans grundige Kjendskab til Plan- terne satte ham i Stand til at yde disse en mere formaalstjenlig Kultur, og hans store Ordenssans og utrættelige Flid bragte snart Frøindsamlingen og Sorteringen ind i et langt bedre Spor, end det nogen Sinde før havde været. Foruden at have Embedet ved den botaniske Have var han tillige fra 1799 ansat som Gartner ved Frederiksborg Slotshave. I 34 Aar røgtede han med ufortrøden

Iver og levende Interesse sin Gjerning som botanisk Gartner. H. døde 30. Jan. 1829. 19. Okt. 1792 ægtede han Juliane Friderica Kompffe (f. 1771 † 1801).

Skjønt H. havde en udmærket lagttagelsesevne, parret med en sjælden Hukommelse, og han som Følge deraf maa have samlet en rig Erfaring paa sin lange og virksomme Livsbane, er det forholdsvis kun lidet, han har efterladt sig af litterære Arbejder. I «Landøkonomiske Tidender» (VIII) skrev han «Om den pomologiske Tryllering eller Ringsnittet», i «Nye landøkonomiske Tidender» (IV) «Bemærkninger ved R. W. Assens' Frugttræer af Kjærner», i «Have-tidende» (I) «Beskrivelse over de her i Landet almindeligst dyrkede Meloner». Desuden har han skrevet et Par Boganmeldelser og leveret Anmærkninger og mindre Bidrag til nogle gartneriske og botaniske Bøger.

Have-Tidende I. Erslew, Forf. Lex.

L. Helweg.

Holch, Hans Christian, f. 1837, Politiker. H., der er en Søn af Skolelærer Hans Peter Christopher H. og Dianore Lovisa Sophie f. Fich, er født i Landerslev ved Jægerspris 12. Avg. 1837. Han dimitteredes fra Frederiksborg lærde Skole 1856 og blev juridisk Kandidat 1862. Efter i en Aarrække at have været Amts- og Sagførerfuldmægtig nedsatte han sig i 1867 som Prokurator i Helsingør, virkede som saadan indtil 1881, da han udnævntes til Byskriver i Hillerød, og blev i 1890 Borgmester, By- og Herredsfoged i Nykjøbing paa Falster. H. kom tidlig ind i det offentlige Liv i Frederiksborg Amt. I 1871 valgtes han til Formand for Helsingør-Valby Sogneraad, i Aarene 1874—81 var han Medlem af Frederiksborg Amtsraad og fra 1885—90 Medlem af Hillerød Byraad og Overligningskommissær. I det politiske Liv indtraadte han ved Valgene 3. Jan. 1879, da han som Højres Kandidat valgtes til Medlem af Folketinget for Frederiksborg Amts 4. Valgkreds (Frederiksværk), hvor han i 1876 forgjæves havde søgt Valg. Han gjenvalgtes her indtil 1892, da han af Helbredshensyn traadte tilbage. H. har i Rigsdagen sjældnere deltaget i Diskussioner af almenpolitisk Karakter, men har taget virksom Del i mange større Sagers Behandling, særlig i Arbejdet paa Reformer af socialpolitisk og human Natur, saaledes Forslagene om Alderdomsforsørgelse, Ulykkesforsikring, Sygekasser, Fattigvæsenet, uforskyldt Varetægtsfængsel, Helligdagsordningen o. l. Ved Alderdomsunderstøttelses- og Fattiglovene var han Højres Ordfører og øvede betydelig Medvirken ved

det humane Fremskridt, som disse Love betegne. I Overenskomsten af 7. Marts 1891 mellem Højre og det forhandlende Venstre var han en virksom Deltager. Baade i Udvalgsværelset og i Folketings-salen har H. hørt til Højrepartiets dygtigste og sikreste Medlemmer. — Han ægtede 1868 Marie Christiane Niemann, Datter af Bagermester N. og Hustru, f. Randleff, af Kjøbenhavn, og i 1879 dennes Søster Hansine Henriette Vilhelmine N. *M. P. Friis.*

Holck, Anne, 1602—60, Datter af nedennævnte Ditlev H., blev født 7. Dec. 1602 paa Tryggevælde, hvor hendes Fader den Gang var Lensmand, og opdroges i en stor Del af sin Barndom hos sin Mormoder, Fru Birgitte Skave paa Eskildstrup. I Juli 1621 trolovedes hun med den daværende Kammerjunker hos Hertug Ulrik, Vincents Steensen til Stensgaard paa Langeland; Brylluppet stod i Kjøge 2. Nov. 1623. Det historiske Moment i hendes Liv blev det Heltemod, hvormed hun, skjønt henved 60 Aar gammel, i April 1659 ledede Forsvaret af Langeland, efter at hun 2 Maaneder før havde haft den Sorg at se sin Ægtefælle dø som Følge af Saar under en Kamp, hvorved det var lykkedes at afslaa et svensk Angreb. Denne Gang blev Fjenden Sejerherre, og A. H. skal endog være bleven fængslet. Et sikkert uhjemlet Sagn har lagt til, at hun blev bunden med en Lænke til Hundehuset, men ved et Vink til en Pige fik Svenskerne lokket ned i en Vinkjælder og nedhugget af Gaardens Folk og Bønder. Hendes Portræt gjør et sjældent kraftigt og djærvt Indtryk. Hun døde paa Stensgaard 5. Juni 1660.

Illustr. Tid. XI, 124 f.

J. A. Fridericia.

Holck, Carl Georg, 1834—68, Retslærd, Søn af Etatsraad, Herredsfoged i Elbo, Holmans og en Del af Brusk Herreder Peter Carl Christian H. og Adelaide Emilie Caroline f. Laub, fødtes 3. Jan. 1834 i Aalborg, hvor hans Fader den Gang var Avditor. 1849 blev han Student og 1855 juridisk Kandidat. Han gav sig derefter strax ind paa Studiet af slesvigsk Ret i den Tanke at knyttes til den slesvigske Administration eller Judikatur, blev allerede i s. A. ugageret Volontær i det slesvigske Ministerium, tog 1856 ved Appellationsretten i Flensborg den slesvigske Embedsexamen og blev 1858 Kancellist i Ministeriet for Slesvig. 1856 og 1857 fungerede han som dansk Hjælpesekretær ved den 8. ordentlige Samling af de slesvigske Provinsialstænder i Flensborg, og i 1857—59 studerede han paa det Hurtigkarlske Rejsestipendium i Udlandet, navnlig i Bonn, München og Paris. I 1859 blev der overdraget

ham det Hverv som extraordinær Docent for et Tidsrum af 3 Aar at holde Forelæsninger ved Københavns Universitet over slesvigsk Ret. 1861 udnævntes han til Fuldmægtig i det slesvigske Ministerium. Efter F. C. Bornemanns Død i 1861 rettedes der af det juridiske Fakultet Opfordring til H. om at indtræde i dette, og han blev i s. A. konstitueret som og i 1862 udnævnt til Professor i det rets- og statsvidenskabelige Fakultet ved Københavns Universitet. Medens han tidligere, navnlig under sin Udenlandsrejse, særlig havde studeret Civilret og Civilproces, overtog han som Professor Statsretten og Kirkeretten, men holdt, foruden Forelæsninger i disse Fag, tillige for Begyndere kortfattede Forelæsninger over Tingsret og Obligationsret. I 1861 ægtede han Christiane Frederikke Andresen, Datter af Proprietær Jens Christian A. til Ørnfeld og Frederikke Sørine f. Thomsen. Efter hendes Død i 1864 ægtede han 1868 i München Louise Therese Schmitt, Datter af Wagenmeister Martin S. i Aschaffenburg og Karoline Maria f. Zeller. Faa Dage derefter, 14. Avg. 1868, døde han pludselig i Dresden.

Efter H.s Død bleve af hans Arbejder «Den danske Statsforfatningsret» og «Den danske Statsforvaltningsret» udgivne af Goos og Nellemann (1869 og 1870), hvorimod hans Forelæsninger over Formueretten og hans som Noter til Kolderup-Rosenvinges Værk givne Fremstilling af kirkeretlige Æmner ikke ere blevne trykte. H.s udgivne Arbejder indeholde den første Fremstilling af den danske Statsret efter Grundlovsforandringen i 1866. Paa Grundlag af en omhyggelig, til det yderste samvittighedsfuld Gjennemgang af det omfattende Materiale giver H. en Fremstilling af den danske Statsrets Udvikling fra Kongelovens Tid og af de gjældende statsretlige Institutioner. Som Arbejdets Væsensmærke fremhæves den nøjagtige, lidenskabsløse og nøgterne Afvejelse af de forskjellige Anskuelser og Argumenter, dets afgjort objektive Karakter. Forfatningslivets Kampe om Grundlovens Forstaaelse havde endnu ikke sat Sindene i den stærke Bevægelse, som paa den ene Side giver Skarpsynet for dybere liggende praktiske Hensyn, der maa være bestemmende ved Grundlovens Fortolkning, men som paa den anden Side ogsaa blinder for Hensyn, man ikke ønsker at se. H.s Fortolkning af Grundloven giver i det hele det Billede af den, som den kyndige Samtid den Gang havde og maatte have, og allerede denne Egenskab vil bevare Arbejdets Værdi gennem Tiderne. Som Universitetslærer var H. meget afholdt.

Holck, Den danske Statsforfatningsret, Fortalen.

Jul. Lassen.

Holck, Christian, 1558—1641, Rigsraad, til Højgaard og Bustrup, Søn af nedennævnte Henrik H. († 1579), blev født 29. Maj 1558 paa Gaarden Rønhave paa Als. Han blev 1582 Sekretær i Kancelliet, var 1589—95 øverste Sekretær og forlenedes 1590 med Domprovstiet i Roskilde og senere med et Kanonikat sammesteds. Der er Vidnesbyrd om, at han i Formynderregeringens sidste Dage har staaet i et vist Modsætningsforhold til det herskende Parti blandt Rigsraaderne, og det hænger sandsynligvis sammen hermed, at han i Juni 1596 optoges i Rigsraadet, samtidig med at Christian IV selv overtog Regeringen. 1598 blev han Lensmand paa Tryggevælde, hvilket Len han 1601 ombyttede med Hald for atter 1611 at faa Silkeborg i Steden. Som Rigsraad sendtes han flere Gange (1599, 1616, 1618 og 1622) til Herredage i Norge og 1597 til Øsel for at holde Retterting; men han benyttedes desuden i flere vigtige Gesandtskaber til Udlandet. Saaledes gik han 1600 til Sverige for at klage over svenske Orlogsskibes Overgreb paa de danske Strømme; Kongen var dog ikke ret fornøjet med den Maade, hvorpaa han udrettede dette Ærende, i det Hertug Carl af Sødermanland fik ham afholdt fra efter den ham givne Ordre at rejse til Rigsdagen i Linkøping. 1602 var han en af de Rigsraader, der ledsagede Kongens Broder Hertug Hans paa hans ulykkelige Rejse til Rusland (s. VI, 567); han kom først hjem i Juli 1603. Fra Nov. 1604 til Marts 1605 var han paa en Sendelse til Kongen af Polen for at klage over Kaperier. 1621 deltog han i det vigtige Møde i Segeberg mellem Kongen og flere protestantiske tyske Fyrster, og 1624 var han Kommissarius ved et Grænsemøde med svenske Rigsraader. Under Kongens Fraværelse beskikkedes han flere Gange til at deltage i Regeringen, saaledes 1606 under Christian IV's Rejse til England, 1612 under Kalmarkrigen og 1626—27 under Kongens Deltagelse i Kampene i Tyskland. Han var end videre Medlem af flere vigtige Kommissioner, saaledes af den, der 1621 foranledigede Udstedelsen af nye Konstitutioner for Universitetet, og af den, der 1624 gjennemsaa Gaardsretten; 1612 var han Krigskommissær i Sverige under Kalmarkrigen og bemyndigedes 1629 til at undersøge Tilstanden i Jylland, hvor Krigens Ødelæggelser ogsaa i høj Grad havde medtaget hans eget Gods. Som Lensmand paa Silkeborg maatte han 1613 finde sig i en Undersøgelse i Anledning af Klager over ham fra Bønderne.

En vis litterær Interesse viste han ved at støtte Lyskanders Udgave af de danske Kongers Slægtetog; han var desuden Konser-

vator for Universitetet. 31. Juli 1630 fritog Kongen ham efter Ansøgning paa Grund af hans Alder fra hans Stilling som Rigsraad, men han vedblev at være Lensmand paa Silkeborg og døde først 18. Marts 1641. Han ægtede 1. (20. Juli 1595) Karen Eilersdatter Krafse († 26. Juni 1602) og 2. (16. Juni 1605) den lærde Marie Henriksdatter Below (II, 46).

Rørdam, Kbhvns Universitets Hist. 1537—1621 III, 481 ff.

J. A. Fridericia.

Holck, Christian Christoffer Greve, 1629—76, Officer, var en Søn af den nedennævnte Henrik Greve H. († 1633). Sammen med en yngre Broder sendtes han, 18 Aar gammel, af sin Stiffader, Frands Pogwisch, udenlands, bl. a. til Universitetet i Leiden, under Ledsagelse af den senere Professor Christian Ostensfeldt. Efter sin Hjemkomst fik han 1656 Bestalling som Ritmester over et Kompagni Sogneryttere fra Laaland og Falster, men under den paafølgende Krig gjorde han Tjeneste som Ritmester og Oberstvagtmester ved det Regiment sjællandske Sogneryttere, som under U. C. Gyldenløves Kommando sendtes til Skaane. Efter Fredslutningen blev Regimentet hjemforlovet, men da Fjendtlighederne fornyedes, indkaldtes Regimentet paa ny, nu under Anførsel af Ove Thott, og H. stod da atter derved indtil i Nov. 1660. I en Aarrække, til 1671, var han derefter Drabanthauptmand, men ved Omdannelsen af Rostjenesten til 2 Regimenter betroedes Kommandoen over det sjællandske Regiment ham som Oberst i 1675. Han kom dog ikke strax til at deltage i den paafølgende Krig, thi hans Regiment laa 1675 paa Sjælland blandt de Afdelinger, der vare underlagte Kommandanten i Kjøbenhavn, Jørgen Bielke; men i Juli 1676 sendtes han, 600 Heste stærk, over foran Malmø, hvor han tilbageslog et større Udfald af de belejrede svenske. 1. Okt. blev hans Afdeling afløst fra denne Stilling og sluttede sig til Hovedhæren, med hvilken den deltog med Udmærkelse i det store Slag ved Lund 4. Dec. 1676, hvor H. fandt Heltedøden; hans Lig blev ikke fundet. 25. Marts 1676 havde han og hans Broder erholdt Naturalisation som danske Grever. H. var gift med Sophie Flemmingsdatter Ulfeldt til Orebygaard (f. 25. Jan. 1636). Hun trolovede sig efter hans Død med hans Fætter Oberstlieutenant Hans Ditlev Steensen, men da ogsaa han faldt 1677, forblev hun Enke til sin Død, 24. April 1698. Hun efterlod Orebygaard til sin Datter Hilleborg, der atter testamenterede den til sin nedenstaaende Brodersøn, Christian Christoffer Greve H.

Thiset.

Holck, Christian Christoffer Greve, 1698—1774, Officer, fødtes 24. Avg. 1698 og var en Sønesøn af den foregaaende. Kun 3 Aar gammel mistede han sin Fader, Flemming Greve H., Amtmand i Nyborg, der myrdedes i en Baad paa Store Bælt; Moderen, Margrethe Rodsteen, døde 1711. Ved Kjøb erhvervede han allerede 1718 et Kompagni i 3. jyske Kavalleriregiment og udnævntes til Ritmester; 1730 blev han Sekondmajor, 1737 Major med Oberstlieutenants Karakter, 1746 virkl. Oberstlieutenant, 1758 Oberst og Chef for 2. jyske Kavalleriregiment og beholdt s. A. Generalmajors Karakter. 1763 blev han hvid Ridder, og Aaret efter fik han Enkedronningens Orden. Efter 1766 at have taget sin Afsked udnævntes han 1768 til Generallicutenant af Kavalleriet. H., der af Samtiden ansaas for at være en jævnt dygtig Officer, arvede 1724 efter en ugift Fæster Orebygaard, men om hans Virksomhed som Godsejer vides kun, at han led af en meget fremtrædende Mani for at drive Krybskytteri paa sine Naboers Ejendomme. H. døde 23. Sept. 1774 i Nyborg; han havde 8. Sept. 1723 ægtet Ermegaard Sophie Baronesse Winterfeldt (f. 1. Nov. 1702), der alt døde 25. Marts 1756. *Thiset.*

Holck, Ditlev, 1556—1633, til Rønhave, Højgaard og Eskildstrup, er født 21. Jan. 1556 paa Rønhave paa Als og Søn af nedennævnte Henrik H. Han opdroges hjemme og kom i sit 14. Aar til Enkedronning Dorotheas Hof, tjente efter hendes Død Hertug Hans af Sønderborg og blev 1574 af Kong Frederik II forskrevet til Markgrev Georg Frederik af Brandenburg, hvis Yndest han vandt, og som ofte brugte ham i Sendefærd til fremmede Hoffer, især til det polske. 1580 tog Frederik II ham i sin Tjeneste og udnævnte ham til Hofjunker, 1585 blev han Kammerjunker og sendtes til Sverige for at repræsentere Kongen ved Johan III's Bryllup. 1585 forlenedes han med Udsten Kloster i Norge (til 1597), og 1586 blev han Hofmester hos Dronning Sophie. 1588 forlenedes han med Kjøbenhavns Slot, 1595 fik han Kronborg Len, havde derefter 1600—1 Lysckloster i Norge, 1601—14 Tryggevælde og til sidst, 1614—19, Gulland, hvor han skal have bragt god Orden, «efter at det før hans Tid var gaaet sælsomt til». Han var en praktisk Mand og roses i det hele taget for sin gode Lensstyrelse. Han var velvillig over for Kleresiet og Præsterne og bar særlig Omhu for Kirkernes Udsmykning og Vedligeholdelse. Ved Siden af sin Stilling som Hofembedsmand og som Lensmand havde han kun faa offentlige Hverv. I Kalmarkrigen var han Krigskommissær og laa

i Rostock og Warnemünde og modtog Krigsfolk, som han sendte til Kalmar og Elfsborg. 1613 sendte Christian IV ham til Wolfenbüttel til Hertug Henrik Julius' Begravelse. I religiøs Henseende hørte han til Niels Hemmingsens Retning, og efter at han 1619 havde trukket sig tilbage til Privatlivet, synes han at have ofret sin Tid til religiøs og historisk Læsning. Han har ogsaa bekostet Udgivelsen af flere religiøse Skrifter, deriblandt 2 af Niels Hemmingsens, som han lod oversætte fra Latin paa Dansk. Sin sidste Tid tilbragte han hos sin Svigerdatter Hilleborg Krafse paa Ravnholt i Fyn. Her døde han 22. Sept. 1633. Han ægtede 1. (1591) Inger Rosenkrantz fra Stensballe († 1592), 2. (1595) Margrethe Krabbe fra Eskildstrup († 1656). Af sidste Ægteskab vare de ovfr. og i det følgende omtalte Børn, Anne og Henrik H.

Hist. Tidsskr. 5. R. IV, 631 ff. H. Mikkelsen, Ligpræd. ov. D. H.

S. M. Gjellerup.

Holck, Eiler Baron, 1627—96, Officer, Søn af Eiler H. til Gjedsholm (f. 1595 † 1648) og Rigborg Bille, blev født 4. Juni 1627. Om hans Ungdom vides kun lidet. Han studerede i Sorø og blev senere Hofjunker, hvilket han var i 1648 og vedblev at være indtil Efteraaret 1655. I 1650 fik han Tilladelse til at rejse 2 Aar i Udlandet, og i denne Tid, ligesom muligvis allerede tidligere, var han i fremmed Krigstjeneste. I 1653 blev det ham tilladt at indgaa Ægteskab med Lisbet Høg til Skjærgaardsholm (f. 27. Dec. 1633), en Datter af Mogens H. og Helvig Ottesdatter Lindenov, og 29. Sept. 1655 blev han viet til hende i Viborg.

E. H. fik dog ikke længe Lov til at sidde hjemme i Ro. Da Krigen i Jan. 1657 stod for Døren, blev han udnævnt til ^{fest}Overvagt-~~ter~~mester ved det skaanske Regiment til Fods, men han kom ikke til at tiltræde denne Stilling, thi i Febr. fik han Tilladelse til at gjøre Tjeneste ved det gevorbnne Infanteri, og i Marts findes han som Overvagtmaster ved Oberst Beenfeldts Regiment. Med dette rykkede han ved Krigens Udbrud ind i Landskabet Bremen og erobrede Leheskansen, og i Juli Maaned deltog han som Oberst-licutenant med Regimentet i Belejringen af Bremervørde. Ved den svenske Hærs Fremtrængen trak han sig med sit Kompagni ind i Glückstadt, hvorfra han i Sept. med sine Folk overførtes til Skibs til Danmark. En Del af hans Kompagni blev taget til Fange ved Indtagelsen af Frederiksodde, men det vides ikke, om han selv var tilstede i Fæstningen. I Nov. og Dec. var han paa Fyn, men kort

efter (30. Jan. 1658?) blev han vistnok taget til Fange. 24. Maj 1658 blev han udnævnt til Oberst ved Ulrik Christian Gyldenløves Dragonregiment; men efter at Krigen var begyndt igjen, maa han, som det synes, paa ny være falden i Fangenskab, thi i Maj 1659 gaves der Befaling til, at han skulde udvexles imod en svensk Oberst. Naar det fortælles, at han under Kjøbenhavns Belejring har været Kommandør for Garden, er dette næppe rigtigt, men under alle Omstændigheder har han sikkert gjort god Fyldest under Krigen; derpaa tyder ikke alene, at han fik Gyldenløves Regiment efter dennes Død (i Dec. 1658), men ogsaa det, at Regimentet, der nu kaldtes E. H.s Regiment, 19. Okt. 1659 fik Navn af Dronningens Livregiment Dragoner. Dette Æresnavn, der blev stadfæstet efter Christian V's Tronbestigelse, viser tillige, at E. H. stadig har vedligeholdt sine Forbindelser med Hoffet og har forstaaet at bevare dets og ikke mindst Dronningens Gunst. Særlig har han vistnok været nær forbunden med Ulrik Christian Gyldenløve, denne Hoffets glimrende Repræsentant i Hæren; de vare omtrent jævnaldrende, og der er en ikke ringe Lighed imellem deres Karakterer: E. H. synes at have haft sin Del af den hensynsløse Raskhed og Dristighed, tilsat med en god Portion Raahed og Voldsomhed, der var saa fremtrædende hos Gyldenløve.

Efter Krigen blev E. H. 7. Juli 1660 udnævnt til Kommandant paa Kronborg og modtog Fæstningen af Svenskerne, og samtidig blev han forlenet med Kronborg Len. Det var en baade vigtig og vanskelig Post, han her fik, og i de 11 Aar, han tilbragte paa Kronborg, havde han rig Lejlighed til at sande, at om det end var en stor Tillid, der vistes ham fra Kongens Side, en Tillid, som han kun delte med meget faa af sine Standsfæller af den gamle Adel, saa var det til visse ikke en Sinekure, der var betroet ham. Det var ikke den militære Side af hans Funktioner, der voldte ham Vanskeligheder: han sørgede med Iver for Fæstningens Forbedring, og Disciplinen opretholdt han med Jærnhaand. Men Kommandantposten paa Kronborg var tillige en halv diplomatisk Post, og diplomatisk Takt og Behændighed var ikke E. H.s stærke Side. Han kom, fornemmelig om Etikettespørgsmaal imellem Fæstningen og de forbisejlende Skibe, i idelige Stridigheder med de fremmede Ministre, og det var kun undtagelsesvis, at han optraadte saa besindlig, som da han i 1669 gav den engelske Ambassadør, Lord Carlisle, med hvem han ikke kunde blive enig om Honnøren for Slottet, det Raad, at han skulde sejle forbi om Natten, saa at

de kunde undgaa at komme i Strid. I Regelen holdt H., i øvrigt i god Overensstemmelse med Aanden i hans Instruktioner, stift paa, hvad han ansaa for Fæstningens Ret, og flere Gange kom det til saa stærke Kollisioner, at han var paa Nippet til at faa sin Afsked eller i hvert Fald til at blive fjærnet fra Kommandantskabet. Han sad dog saa fast i Kongens Yndest, at al Gesandternes Pression var forgjæves, og lige saa lidt Indtryk gjorde det, at der i 1664 rejstes nogle graverende Beskyldninger imod ham for at have staaet i Forbindelse med en fransk Æventyrer ved Navn la Roche og have villet forraade Kronborg til Ludvig XIV. Hvor liden Vægt Frederik III lagde paa disse Beskyldninger, viste han ved kort efter at være E. H.s Gjæst og staa Fadder til hans Søn paa Kronborg. Ved en bestemt Lejlighed fik H. god Brug for Kongens Velvilje. Det var ved en Strid, han havde med den hollandske Oberst Capel. Striden endte med en Duel i Nærheden af Hamborg, i hvilken Capel faldt (1662), men skjønt H. synes nærmest at have været Ophavsmanden, og Kongen i Begyndelsen var meget vred, endte det med, at H. efter kort Tids Forløb blev pardonneret og fik Lov til at vende tilbage til sin Post. Muligvis er Dronningen gaaet i Forbøn for ham; det vides i det mindste, at hun gjorde det ved en anden Lejlighed, hvor Kongen var i høj Grad forbitret paa ham, fordi han var gaaet uden for sine Instruktioner.

At H. slap saa godt fra alle de Vanskeligheder, han blev indviklet i, medens han var paa Kronborg, skyldes sikkert nok ogsaa det gode Forhold, han stod i til Griffenfeld. De vare paa den Tid meget gode Venner — H. var saaledes indbudet til at overvære Griffenfelds Bryllup —, og Griffenfelds Indflydelse maa have været H. en god Støtte, især i Konflikterne med Diplomaterne. Senere, efterhaanden som Griffenfeld steg højere og højere, blev Forholdet imellem ham og H. mere som den mægtige Patrons over for den undergivne, men de vedbleve dog at staa paa en god Fod med hinanden lige til Griffenfelds Fald. Da blev H. en af Dommerne over sin fordums Ven (1676).

Efter Christian V's Tronbestigelse beholdt E. H. endnu sin Stilling paa Kronborg i 1½ Aar. Det er ikke klart, om han selv ønskede en Forandring, men i hvert Fald led han intet Tab, da han, der allerede i 1664 var bleven Generalmajor til Fods og havde faaet Sæde i Krigskollegiet, i 1671 blev udnævnt til højstbefalende paa Fyn og samtidig blev gjort til Baron og Ridder af Danebrog. Kort efter fik han sin Gaard Nygaard, Ulfeldternes tidligere Ejen-

dom, som han nylig havde kjøbt, oprettet til et Baroni under Navn af Holckenhavn, og han boede nu enten der eller i Nyborg, hvor han havde Overkommandoen, og hvor en Del af hans Regiment laa. Hans militære Myndighed maa imidlertid ikke have været bestemt defineret, eftersom han snart kom i Strid med den egentlige Kommandant, Oberst Cicignon, om deres indbyrdes Kompetence. Det var i sig selv en ubetydelig Sag, men den antog til sidst saadanne Dimensioner, at der blev nedsat en Kommission til at paadømme den, og det endte med, at de 2 stridbare Herrer fik et Tilhold af Kongen om at slutte Fred og forliges bedre for Fremtiden. H. ønskede meget at blive Stiftamtmand over Fyn ved Siden af sin militære Gouvernørværdighed, men dette Ønske blev ikke opfyldt, hvorimod han i 1675 blev gjort til Assessor i Højesteret. Hans Helbred var i disse Aar ikke godt — han klager, især efter hans Hustrus Død (29. Nov. 1672), stadig over sin «Melankoli» —, og skjønt han deltog i Lejrsamlingen ved Alminde i 1674, bad han selv, da Krigen nærmede sig til næste Aar, om kun at blive anvendt indenlands. Han forblev da ogsaa i Fyn, hvor han ivrig virkede for at sætte Øen og særlig Nyborg i Forsvarsstand, medens hans Regiment under Joachim Schacks Kommando gik til Tyskland. H. kom saaledes ikke til at tage aktiv Del i Krigen, og fra nu af indskrænker hans offentlige Virksomhed sig til, at han var Medlem af forskellige Kommissioner, saaledes bl. a. af den, der i 1678 blev nedsat til at paadømme Fr. v. Arenstorffs Sag (I, 322 f.). Under Krigen blev han udnævnt til Gehejmraad, rimeligvis samtidig med at han fik sin endelige Afsked fra Krigstjenesten.

Med sin første Hustru synes E. H. at have levet meget lykkelig. 6. Nov. 1678, da han var en Mand paa over 51 Aar, ægtede han den 20aarige Ingeborg Dorothea Vind (f. 29. Juni 1658 † 1729), en Datter af Holger V. og Margrethe Gjedde. Det pragtfulde Bryllup fejredes i Kongens og Dronningens Nærværelse, men Ægteskabet blev meget ulykkeligt og blev omsider ophævet i 1696 efter en Skilsmisseproces, der stod paa i flere Aar. — E. H. døde 28. Juni 1696.

A. Leigh-Smith.

Holck, Frederik Vilhelm Conrad Greve, 1742—1800, Hofmand, Søn af ovfr. anførte Generallieutenant Christian Christoffer Greve H., kom i en ung Alder til Hoffet som Kammerpage, blev 1764 Vejadjudant med Hofjunkers Rang og snart efter Kammerjunker. Ved Tronskiftet 1766 begyndte det korte Afsnit af H.s

*døbt 2/10 1745:
Orloggaards
Kapel.*

Liv, der har knyttet hans Navn til Christian VII's Historie; «han dansede godt og løj med Fripostighed», siger Reverdil, men anerkjender derhos hans Vittighed og Omgængelighed, der snart vandt ham Kongens Yndest, og hans Magt over sin Herre viste sig allerede i Sommeren 1767 saa stærk, at han kunde hindre Dronningens Deltagelse i Kongens Rejse til Holsten. Efter Hjemkomsten fra denne lykkedes det H. at faa Reverdil afskediget, og fra nu af synes det vanvittige Liv, hvortil Kongen under H.s Vejledning hengav sig, først ret at have floreret; de vildeste, natlige Udskejelser i berygtede Huse, Slagsmaal med Vægtere og Pøbel, Pryglescener mellem Kongen og H. i Slottets Gemakker udfyldte Tiden. Inden Aarets Udgang belønnede Kongen sin Mentor ved at udnævne ham til Hofmarskal. H.s Indflydelse var nu overordentlig, des værre; thi forlystelsessyg og letsindig, som han var, benyttede han den i fuldt Maal til sin egen Fordel og til Kongens Skade. Det lykkedes ham saaledes 1768 at sætte igjennem, at Kongen foretog den særdeles bekostelige Udenlandsrejse, paa hvilken Struensee knyttedes til Hoffet. Forinden fik H. saa vel l'union parfaite som Danebrogsordenen, og under Rejsen udnævntes han til Grand maître de la garde-robe med Gehejmeraads Rang. For at ophjælpe sine trods Kongens rigelige Gaver forfaldne Affærer ægtede H. 20. April 1768 Christiane Stockfleth (f. 7. Maj 1751), Datter af Stiftamtmand Christian S. til Brahesholm; hun døde imidlertid meget hurtig af Smaakopper, 12. Maj s. A., og de 8000 Rdl., hun havde bragt H., havde han snart forødt. Et nyt godt Parti skulde hjælpe ham paa Fode igjen, og efter forgjæves at have friet til 2 fornemme udenlandske Damer indgik han 28. Sept. 1769 Ægteskab med Grev Christian Conrad Danneskjold-Laurwigens Datter Juliane Sophie, der endnu var et Barn (f. 17. Jan. 1757). Paa sin Bryllupsdag blev H. Gehejmekonferensraad, men hermed var hans glimrende Periode til Ende; Kongen, der nu havde vænnet sig til Struensees Selskab, kjededes ved H.s, og paa en Rejse til Holsten, som H. selv havde arrangeret for at adsprede Kongen, modtog han af dennes egen Haand i Juli 1770 sin Afsked med 2000 Rdl. i Pension og maatte aflevere det skriftlige Tilsagn, han havde ladet sig give paa Overceremonimesterposten.

Resten af sit Liv til sin Død, 7. Dec. 1800, tilbragte H. i Stilhed, dels paa sin Gaard Eckhof, dels i Bordesholm, efter at han 1789 havde opnaact Embedet som Amtmand over Kiels, Cronshagens og Bordesholms Amter. Efter sin 2. Hustrus Død, 11. Jan. 1790,

ægtede H. en hannoveransk Dame, Anne Elise v. Ende. Mærkværdigt er det at se H. paa sine gamle Dage næsten som Patriark i Bordesholm, elsket og æret af sin Familie og sine undergivne, men stadig trængt af sine Kreditorer. Sin Letsindighed, sit fornøjelige Humør og sin Elskværdighed i Omgang bevarede han til det sidste og formaaede endnu at bedaare dem, der kom i Berøring med ham; J. G. Rist, der besøgte ham i hans sidste Leveaar, skildrer ham som en Type paa en fuldendt Kavaller fra Frederik V's og Christian VII's letsindige Hoffer, en Type, som allerede den Gang begyndte at blive en Sjældenhed. Man har dømt H. strængt, men sikkert for strængt; der fandtes næppe Ondskab hos ham, Hovedtrækkene i hans Karakter vare en utrolig Lethed og en grænseløs Godmodighed.

Reverdil, Mémoires. Hist. Tidsskr. 3. R. IV. Rist, Lebenserinnerungen I, 143 ff. G. L. Wad.

Holck, Hans, —1565, Søn af Manderup H. til Barritskov og Anne Lykke, har gjort sit Navn berømt ved sit tapre Forsvar af Varberg Slot 1565. Efter Faderens Død 1560 arvede han Fædrengaarden; s. A. forlenedes han med Ulvskov i Kjær Herred, og 1561 tiltraadte han Bestyrelsen af Varberg Len. Som Befalingsmand her har han efterladt sig Ry for human og velvillig Optræden lige over for Almuen. Paa hans Opfordring trak Dan. Rantzau sine Tropper tilbage fra Varbergs Omegn i Juli 1565, for at Befolkningen ikke skulde blive fuldstændig udpint. H. H. afviste endog et Tilbud om Besætningens Forstærkning paa Varberg Slot. En Maaned efter rykkede imidlertid den svenske Hær ind i Halland, og efter at have erobret og opbrændt Varberg By indesluttede den Slottet 10. Sept. 3 Dage efter begyndte Beskydningen, og da H. nægtede at overgive Slottet, stormede Svenskerne d. 15., og efter 2 Timers Kamp blev Slottet indtaget. H., der var haardt saaret, blev tagen til Fange tillige med sin Hustru, Margrethe Nielsdatter Rotfeldt, og sine 2 Børn, Manderup og Anne. Han døde kort efter i Fangenskab af Pest. Hans Hustru og Børn bleve urlløste Aaret efter.

Möller, Bidr. t. Hallands hist. I, 212 ff.

Møllerup.

Holck, Hans, 1726—83, Filanthrop, Journalist og Forfatter, blev født i Nyborg 12. Marts 1726. Da Forældrene, Peter Nielsen Dyrhauge og Margrethe f. Bolt, vare ubemidlede og havde 7 Børn, blev Sønnen sat i en Regne- og Skriveskole, uagtet han havde

Lyst til Studering. Ved Læsning i sin Fritid erhvervede han sig dog en Del spredte Kundskaber og udvidede dem som ældre, uden dog paa noget Omraade at opnaa solid Dannelse. Efter at have lært Handelen i Nyborg tog han Tjeneste som «Kjøbmandskarl», først i Flensborg og siden i Kjøbenhavn, hvor han jævnlig søgte de opvakte Forsamlinger. Her etablerede han sig 1754, og ved at han optog en Kompagnon i Forretningen, fik denne et betydeligt Opsving. Handelen alene kunde dog ikke tilfredsstille hans mangesidige Interesser. Han ønskede at udgive et Blad, og da han savnede Midler dertil, gik han en Omvej. Af Kammerjunker v. Ostens Arvinger lejede han 1759 Privilegiet paa at holde Adressekontor og købte det senere. I Begyndelsen udsendte han kun én Gang om Ugen et skrevet Uddrag af de Bekjendtgjørelser, der indkom paa Kontoret, men snart efter lod han sin Adresseavis trykke, den udkom siden 4 Gange ugentlig, og Antallet af Subskribenter voxede fra 30 til flere Tusende. Det lille, 2spaltede Blad i Kvart indeholdt ikke blot Bekjendtgjørelser, men ogsaa forskjellige Lister, Dagsnyheder, Digte m. m. Herover mødte H. Indsigelse, ikke blot fra de 2 andre Hovedstadsaviser, men fra mange flere, lige til Stodderkongerne, der tidligere havde været ene om at meddele Prædikantlisten. Til Trods for Modstanden udvidede han dog stadig Avisens Indhold. For at udbrede den uden for Kjøbenhavn søgte han om at faa den sendt med den ridende Post, men dette blev afslaaet, da Pladsen i Postsækken var optagen af «Den Berlingske Tidende». Herover triumferede denne og antog Titelen «De til Forsendelse med Posten alene privilegerede kjøbenhavnske Tidender». H. fik dog den agende Post til at besørge hans Avis og kaldte den nu «den med Posten forsendende». 1767 fik Avisen et ugentlig Tillæg, der siden forandredes til en kritisk Journal over udkomne Bøger.

Af filanthropisk Iver fremkaldte H. en Række godgjørende Institutioner. 1765 oprettede han en Sygekasse og 1769 en Bespisningskasse for at skaffe Fattigfolk varm Mad om Vinteren. Af Medlidenhed med de mange tiggende Børn, som ofte bleve moralsk fordærvede ved deres vagabonderende Liv, oprettede han 5 Friskoler for fattige Børn 1771, en Foranstaltning af stor Betydning i Betragtning af Skolevæsenets daværende Tilstand. Til alle disse Foretagender paakaldte han den private Velgjørenhed. For Børn af bedre Klasser fik han Gratistskolen i Gang 1775 og Aaret efter Indføds-skolen. H. bevirkede, at Husene i Kjøbenhavn bleve numme-

rerede, og udgav 1765 «Kjøbenhavns Handelsspejl», Byens første Vejviser. For sin gavnlige Virksomhed blev han 1763 Agent, og 4 Aar efter blev han Grosserer. 1771 fik han Bevilling paa at anlægge et Bogtrykkeri.

Over sine mange andre Foretagender forsømte han imidlertid sin Forretning og maatte for at rejse Penge overlade Adressekontoret og Avisen til et Interessentskab. Desuagtet fallerede han 1773. Nu oprettede han et Avisudsalg og en Boghandel baade for de Bøger og Tidsskrifter, han selv udgav, og for dem, han tog paa Forlag efter at have faaet andre til at skrive dem efter hans Ideer. Emanuel Balling (s. I, 466) og Niels Prahls vare hans vigtigste Medarbejdere. Af de henved 50 litterære Foretagender, der vare Frugten af denne Samarbejden, og som omhandlede Økonomi, Statistik, Historie, Moral, praktisk Filosofi, populær Medicin og Læsning for Børn, opnaaede kun «Aftenposten» nogen Betydning. Dette Blad begyndte at udkomme 17. Jan. 1772, da der efter H.s Mening aabnede sig en ny Æra for Danmark ved Struensees og Brandts Fald. I den 1. Aargang indeholder Bladet en Mængde Oplysninger om Hofrevolutionen, men rigtignok yderst ensidige. For øvrigt havde «Aftenposten» et meget broget Indhold: Nyheder fra Ind- og Udland, et «Handelsarkiv», et «Børnespejl», endog «Byrygter», notable Forlovelser, Anekdoter og Gaader. Senere blev Indholdet ordnet i bestemte Rubrikker: «Landvæsenpost», «Kommercepost», «Kirkepost», «Huspost» osv. Den sidste, der som Regel havde dialogisk Form, giver en ret anskuelig Skildring af Samfundsforhold og huslig Levevis i den Tids Kjøbenhavn. I det hele var Avisen kvikt skrevet, og med Hensyn til journalistisk Teknik var H. langt forud for sin Samtid. «Aftenposten» indeholdt ogsaa Digte ved Familiebegivenheder og versificerede Taksigelser for indkomne Gaver til H.s filantropiske Foretagender. Disse poetiske Udgydelser, snart pathetiske og snart sentimentale, udmærke sig næsten alle ved en komisk Naivitet og en yderst ubehjælpelig Form, der gjorde dem til Skive for Samtidens Vittighed. Almindelig bekjendt er Wessels Railleri over «Sygekassens Patriark». Herved fik H. et Skjær af Latterlighed over sin Person, og dette har for Eftertiden stillet hans fortjenstlige Virksomhed i Skygge. Vel fik han som Folkeskribent ingen blivende Betydning, men hans Dygtighed som Journalist i Forening med den menneskekjærlige Iver, hvormed han søgte at hjælpe syge og fattige og modarbejde Raahed og Uvidenhed, gjør ham fortjent til et hæderligt Eftermæle.

H. døde 2. Marts 1783. Han ægtede 1. (14. Okt. 1754) Bolette Thrane († 12. Maj 1764) og 2. (12. Nov. 1764) Charlotte Sophie Topp.

(N. Prahl,) Agent H. H.s Levnetsløb, 1783. J. H. Wessels saml. Digte ved Levin S. 318 f. J. Davidsen, Fra vore Fædres Tid S. 180 ff. J. Larsen, Bidrag til Kjøbenhavns offentl. Skolevæsens Hist. S. 39 f. Nyerup, Lit. Lex.

Joakim Larsen.

Holck, Henrik, —1579, til Rønhave, af en sønderjysk Adels-slægt, var Søn af Bertel H. til Rønhave († 1535) og Cathrine Lundt. Efter at have studeret i Tyskland (1528 i Wittenberg) fik han An-sættelse som Sekretær i Kancelliet. Som Belønning for sin Tjeneste her forlenedes han ikke alene 1536 med Degnedømmet i Bergen (som han formentlig sad inde med sin hele Levetid), men ogsaa 1538 med Hellig tre Kongers Kapel i Roskilde (som han beholdt til sin Død) mod samtidig at opgive et andet, tidligere erhvervet Præbende i Roskilde. Han forblev endnu nogle Aar i Kancelliet, vel omtrent til 1546, da han holdt Bryllup med Magdalene Revent-low, en Datter af Anders R. til Søbo, men trak sig derefter tilbage til Privatlivet, opholdende sig, som det synes, mest paa sin Gaard Rønhave paa Als. Desuden ejede han Ballegaard i Sundeved, og med sin Hustru fik han en Part i den fynske Gaard Søbo. Han døde 1579. Af hans Børn ere Christian og Ditlev nævnte ovenfor.

Danske Mag. 4. R. III, 48 f.

C. F. Bricka.

Holck, Henrik Greve, 1599—1633, kejserlig Feltmarskal, til Eskildstrup, Egholm og Ravnholt, er født paa Kronborg 18. April 1599 og Søn af ovennævnte Ditlev H. Han opfødtes i sin første Barndom hos sin Mormoder, Birgitte Skave, paa Eskildstrup, hvor «hans meste Leg var af Holger Danskes Krønnoike og Kæmpeviserne». Sin egentlige Skolegang afsluttede han paa Herlufsholm, som han forlod 1614 for at studere i Udlandet. Han besøgte Strasburg Gymnasium, studerede derefter ved Heidelberg Universitet og op-holdt sig 1617 en Tid i Sedan, hvis reformerte Akademi den Gang var Samlingsstedet for en stor Del lutherske og reformerte Adels-junkere, som her uddannede sig til at blive den evangeliske Unions Stridsmænd i den store Religionskrig, hvortil man forberedte sig fra alle Sider. 1618 rejste han til Paris, hvor han øvede sig i den højere Ridekunst og lærte Matematik og Befæstningskunst. 1619 opholdt han sig i Italien, hvor han især besøgte de berømteste Fægteskoler, og rejste derefter over Frankrig til England, hvorfra han 1620 vendte tilbage til Danmark. Dermed var hans Uddannelse

foreløbig afsluttet. Trediveaarskrigen var i fuld Gang, og H. higede efter Stordaad. Men Faderen tillod ham ikke at drage ud, og han maatte derfor meget imod sin Vilje søge Ansættelse i Kancelliet. Det stille, ensformige Liv tilfredsstillede ikke den livslystne Adelsjunker. Han forfaldt til Svir og mange Haande Udskjelser, og for at rive ham ud af disse uheldige Forhold tillod Faderen ham 1621 at deltage i den saakaldte schaumburgske Fejde. Men Felttoget var ublodigt, og H. fik endnu ikke sin krigerske Trang tilfredsstillet. Samtidig hermed søgte man at binde ham paa anden Maade. Man vilde vælge ham en Brud. Men den, man tiltænkte ham, vilde han ikke have. Han valgte derfor selv og friede til Hilleborg Krafse, Datter af Christoffer K. til Egholm og Dorthe Banner. Kæmpeviserne, der allerede havde haft Betydning for hans Barndomslege, kom ogsaa ved denne Lejlighed til at danne Baggrunden for hans Drømme. Jomfruen gav ham sit Ja, men han skulde derefter søge hendes Slægts Samtykke, og da han paa sit Bejlertog kom til Egholm, drømte han den første Nat, at «der i Steden for hende blev givet ham et blottet Sværd, dermed at drage af Gaarde og komme siden igjen». Slægtens Samtykke fik han, men Drømmen gik dog for saa vidt i Opfyldelse, som han, førend han hjemførte sin Brud, fik Lejlighed til at tilfredsstille sin Trang til krigerske Bedrifter.

I Begyndelsen af 1622 fik han Orlov og drog ud for at træde i Tjeneste hos Hertug Christian af Brunsvig. Som Oberst for en Rytterafdeling fulgte han Hertugen paa hans æventyrlige Tog til Pfalz og Tilbagetog igjennem Nederlandene. Ved Höchst bleve de slaaede af Tilly. Kampen indleddes med en Rytterfægtning, hvori H. første Gang fik Lejlighed til at vise sin Tapperhed. 2 Heste bleve skudte under ham, men selv slap han uskadt ud af Kampen. Da Tilly ikke forfulgte sin Sejer, lykkedes det Hertugen at forene sig med Ernst af Mansfeld og naa frem til Pfalz. Men Pfalzgreve Frederik turde ikke modtage deres Hjælp af Frygt for Kejseren, og de traadte derfor i Morits af Oraniens Tjeneste. Ved Fleurus stødte de sammen med en stor spansk Hær i Avg. 1622. Ernst af Mansfeld blev slaaet, men ved et fortrinligt Rytterangreb, hvori H. deltog, sprængte Hertugen den spanske Hær, der i vild Flugt efterlod sin Lejr med hele Krigskassen til Sejerherrerne, som derefter forenede sig med Morits og ophævede den spanske Belejring af Bergen op Zoom. Kort efter udtraadte Hertugen af hollandsk Tjeneste og samlede sine Tropper i Weser-Egnene, men hans Hær

blev fuldstændig slaaet af Tilly ved Stadtlohn i Sommeren 1623. H. kom derefter hjem og blev Hofjunker (1623—25). I den nedersachsisk-danske Krig tjente han som Oberst under General W. Baudissin (I, 606) og udmærkede sig 1626 ved Erobringen af en Række Fæstninger i Schlesien. Wallensteins Fremrykning nødte de danske til at trække sig tilbage og 1627 modtage Kampen ved Bernstein. Her var, som det berettes, H. den eneste danske Fører, der holdt Stand. En stor Del af de kejserlige Folk blev paa Pladsen, men kort efter blev han omringet af en Afdeling Kroater og fanget. Han maatte betale 4000 Thlr. for at komme ud af Fangenskab.

Da han kom tilbage i Foraaret 1628, sendte Christian IV ham med Hjælpetropper til Stralsund, der belejredes af Wallensteins Tropper. Midt under Belejringen sejlede han til Danmark, forhandlede med Kongen og holdt derefter 22. Juni Bryllup paa Egholm. Stralsunds Borgerskab sendte ham i Brudegave en stor Sølvpokal med 100 rhinske Gylden. Men Bryllupsrejsen havde en politisk Betydning. Den betød, at det danske Parti havde mistet Overtaget i Stralsund, som nu sluttede sig til Svenskerne. H. kom dog tids nok tilbage til at hindre, at Byen overgav sig til Wallenstein. I Okt. 1628 overleverede han Stralsund til Svenskerne. I Maj 1629 deltog han med Christian IV i et Indfald i Slesvig og slog en af Wallensteins Troppeafdelinger, der vilde undsætte Gottorp. Efter Fredslutningen tjente han en Tid med et Par Regimenter i Holland, hvorhen hans Hustru fulgte ham. Men i Foraaret 1630 traadte han i kejserlig Tjeneste som Oberst for 3000 højtyske Knægte til Fods. Førend han drog ud, købte han for Penge, Kongen var bleven ham skyldig under Krigen, Ravnholt Gaard og Gods i Fyn, hvis Styrelse han overdrog til sin Hustru. H. havde naaet sine Ønskers Maal, at komme til at tjene under Wallenstein. Men den nærmeste Tid bragte ham store Skuffelser. I Avg. 1630 maatte Wallenstein afgive Overbefalingen og trække sig tilbage til Privatlivet. H. maa dog forinden være traadt i personligt Forhold til ham, da han fra den Tid af indledede en fortrolig Brevvexling med ham, som han fortsatte til sin Død. Han klager i sine Breve over den planløse Krigsførelse, over de øverstbefalendes Uduelighed og indbyrdes Skinsyge, men særlig over den grænseløse Plyndring, der drev Folk af Lande og kun lod Krøblinger tilbage, som ikke kunde ernære sig selv, endsige dyrke Jorden.

1631 tjente H. under Tilly og deltog i Erobringen af Magdeburg, men efter Gustav Adolfs Fremrykning fulgte en Række

Nederlag for de kejserlig-liguistiske Tropper, og Kampen frembød kun faa Lyspunkter, f. Ex. Sammenstødet med Gustav Adolf ved Landsbyen Angern, hvor H. blev staaende, som tidligere ved Bernstein, medens de øvrige Afdelinger flygtede. Skjønt han til sidst maatte vige, tilføjede han dog Fjenden store Tab, og Svenskekongen beundrede hans personlige Tapperhed. Ogsaa i Bøhmen, hvorfra han fordrev Sachserne, fik han Lejlighed til at vise sin strategiske Dygtighed, og da Wallenstein atter overtog Overbefalingen, blev H. i Febr. 1632 udnævnt til Generalvagtmeister og fik Befaling til at oprette et Kyrasserregiment, de saakaldte «Holckske Ryttere». Han indtog derefter Fæstningerne Eger og Elbogen og banede derved Vejen for Wallenstein, saa at han kunde gaa imod Gustav Adolf ved Nürnberg. Da Sachserne i Sommeren 1632 gjorde et Plyndringstog ind i Schlesien, fik H. Befaling til at rykke ind i Sachsen og udnævntes samtidig hermed til Feltmarskal-Lieutenant. Under sin Fremrykning blev han saaret i en mindre Træfning og mistede Synet paa sit venstre Øje. Han indtog det meste af Landet og naaede frem til Dresden, men medens han selv roses for den gode Mandstugt, han holdt i sine egne Regimenter, maatte han i sine Breve til Wallenstein klage over, at han ikke kunde hindre de øvrige Afdelingers Udskejelser. For at faa en Ende paa de forfærdelige Plyndringer, hvorfor han maatte bære Ansvaret, opfordrede han gjentagne Gange til at søge en Afgjørelse igjennem et Feltslag. Imidlertid kaldte Kurfyrsten af Sachsen Gustav Adolf til Hjælp, og han rykkede frem til Lützen, hvor Slaget stod 6. Nov. 1632. H. opstillede Wallensteins Tropper i Slagorden og fuldendte Opstillingen om Natten ved Fakkelskin. Han førte den venstre Fløj, over for ham stod Gustav Adolf paa sin højre Fløj. Kongen faldt, og H. blev saaret, men holdt Stand. Da Sachserne imidlertid truede med at falde de kejsersliges højre Fløj i Ryggen, trak Hæren sig tilbage til Bøhmen. I Vinteren 1632—33 opholdt H. sig hos Wallenstein i Prag og var den eneste, der havde fortrolig Omgang med ham. «Han er Faktotum», hed det, «og kan faa det med ham, som han vil.» Den danske Yndling var almindelig forhadet. I Dec. 1632 blev han udnævnt til Feltmarskal, i Foraaret 1633 ophøjedes han til Rigs greve og fik Løfte paa nogle Godser i Bøhmen. Christian IV, der brugte ham i diplomatiske Forhandlinger baade med Wallenstein og med Kejsershoffet, udnævnte ham samme Aar til Lensmand paa Møen. Da Wallenstein i Sommeren 1633 indledede Fredsforhandlinger med Svenskerne og Sachserne, befalede han H.

at besætte Sachsen for at fremtvinge en Afgjørelse. I Løbet af 8 Dage var Befalingen udført, og Leipzig havde for tredje Gang i Løbet af 2 Aar maattet overgive sig til H. Han havde holdt sin sidste «Leipziger-Messe». Kort Tid derefter døde han af Pest i Troschenreuth ved Adorf i Voigtland 30. Avg. (9. Sept.) 1633. Christian IV maatte i et helt Aar forhandle med Kurfyrsten af Sachsen for at faa Tilladelse til at føre H.s Lig til Danmark. Det blev med stor Højtidelighed bisat i Frue Kirke i Kjøbenhavn og der fra ført til Herrested Kirke ved Ravnholt.

Godserne i Bøhmen fik hans Arvinger aldrig, og en stor Pengesum, som den kejserlige Regering skyldte ham, var endnu ikke udbetalt dem 1650 og blev det maaske aldrig. En Række Smædeskrifter om H. udkom i Tyskland før og efter hans Død. En dansk Adelsdame, Fru Marie Below (II, 46), der var gift med hans Farbroder, traadte i Skranken for hans Ære. Hun udgav et lille djærvt Modskrift, der udkom kort efter hans Død.

Hist. Tidsskr. 5. R. IV, 640 ff. Archiv d. hist. Vereins f. Niedersachsen, N. F., 1845, S. 1 ff. Zober, Gesch. d. Belager. Stralsunds 1628. Mittheilungen von dem Freiburger Alterthumsverein 1877, S. 1351 ff. Allg. Deutsche Biographie XII. Schlegel, Saml. zur dän. Gesch. II, 1, 133 ff. 148 ff. *S. M. Gjellerup.*

Holck, Iver Baron, 1701—81, Stiftamtmand, Son af Oberstlieutenant Frederik Christian Baron H. til Holckenhavn og Mette Margrethe f. Rosenkrantz, var født 14. Avg. 1701, uddannede sig inden- og udenlands til «at tjene Gud, Kongen og Fædrelandet», blev 1731 Kammerjunker, 1732 Kammerjunker hos Dronning Sophie Magdalene, 1736 Stiftamtmand over Aalborg Stift samt Amtmand over Aalborg Amt, 1741 Ridder af Dannebrog, 1749 af l'union parfaite, s. A. Gehejmeraad, 1764 Gehejmekonferensraad, tog 1773 sin Afsked og døde i Aalborg 31. Dec. 1781. 1777 efterfulgte han sin Brodersøn i Besiddelsen af Holckenhavn, der efter hans Død gik over til en Brodersøns Søn, da han ingen Børn havde med sin Hustru, Anne Sophie f. Baronesse Juul (f. 28. Avg. 1707, gift 9. Okt. 1739, † 14. Marts 1788), Datter af Ove Henrik Baron J. til Baroniet Rysensten og Ide Anne f. Rantzau. En Fuldmægtigs Bortrejse uden at aflægge Regnskab voldte H. en Del Bryderier og foranledigede Nedsættelsen af en Kommission til at undersøge Stiftsovrighedens Regnskaber; men H.s Hæderlighed og Redelighed blev næppe omtvistet.

Tauber og Nielsen, Embedsmænd i Aalborg S. 67 ff.

G. L. Wad.

Holck, Johan Christopher, f. 1824, Præst. Han er født 5. Sept. 1824 i Skovlænge paa Laaland og Søn af Præsten Søren Hagerup H. og Laurine Dorthea f. Jørgensen. H. blev Student 1844 fra Nykjøbing Skole og theol. Kandidat 1849. I 1848 gjorde han som frivillig Tjeneste i Hæren. Efter at have været Kateket ved Garnisons Kirke i Kjøbenhavn i over 10 Aar (1852—63) blev han resid. Kapellan ved vor Frelzers Kirke og i 1880 Sognepræst ved samme Kirke. I 30 Aar har han paa det forholdsvis fattige Christianshavn udfoldet en trofast Virksomhed som Præst og Sjælesørger, og navnlig har han vundet et godt Navn ved sit Arbejde for de fattige. Ved hans Initiativ stiftedes i 1866 «Christianshavns Understøttelsesforening», der bl. a. har bygget Arbejderboliger for 200 Familier; i 1874 blev den en Afdeling af den store kjøbenhavnske Understøttelsesforening, til hvis Dannelse den i væsentlig Grad havde givet Impulsen, og i hvis Hovedbestyrelse H. stadig har siddet. For «Sygeplejeforeningen for Christianshavn og Sundbyerne» har han ligeledes været Formand siden dens Oprettelse i 1875, ligesom han er Medlem af Bestyrelserne for «Christianshavns Bospisningsforening» og for «Arbejdsstuer for Børn». Fra 1878 har han været Formand for «Forening mod Lovbeskyttelse for Usædelighed» og fra 1891 for «Præmieselskabet for Plejemødre». — 1869 udgav han «Om Godgjørenhed og frivilligt Fattigvæsen i Kjøbenhavn», og han har jævnlig i Bladartikler taget Ordet for den samme Sag; i «Filanthropisk Tidsskrift» (for 1877) har han givet et «Bidrag til Belysning af det sociale Spørgsmaal og Socialismen». Om Salmebogssagen har han udtalt sig i Kalkars «Theol. Tidsskrift» (for 1873); i 1881 var han virksom for Dannelsen af og indtraadte selv i den Komité, der har udgivet «Salmebog for Kirke og Hjem», som nu foreligger i 3. Udgave. — I 1853 ægtede han Thyga Elisabeth Christine Thomine Thaning, Datter af Konsistorialraad Vilhelm T. i Hunseby.

Elvius, Danmarks Præstehist. 1869—84 S. 277.

V. Schousboe.

Holck, Ole Elias, 1774—1842, Officer, født i Sogn 6. Jan. 1774, blev 1789 ansat ved bergenusiske Regiment, hvor han siden tjenstgjorde til 1818, alene med en kort Afbrydelse i Kjøbenhavn. 1818 blev han Chef for søndfjordske Musketerkorps, 1828 Oberst og 1834 Generaladjutant. 1841 fik han Afsked og døde paa Alværn i Ladvik 14. Juli 1842. I 1814 var H. valgt Repræsentant for sit Regiment ved Rigsforsamlingen paa Ejdsvold, hvor han sluttede sig til

Christian Frederiks Parti, hvad han allerede viste ved Behandlingen af den første Grundsætning for Konstitutionen 16. April. Senere repræsenterede han Nordre Bergenhus Amt paa Stortingene 1818, 1824 og 1839 og var 1818 Medlem af Stortingets Deputation til Carl Johans svenske Kroning.

Halvorsen, Norsk Forf. Lex.

Yngvar Nielsen.

Holck-Winterfeldt, Gustav Frederik Greve, 1733—76, Amtmand, ældre Broder til ovfr. anførte Fr. Vilh. Conrad Greve H., traadte ligesom denne tidlig i Hoffets Tjeneste og var Kammerjunker hos Christian VII som Kronprins, efter hvis Tronbestigelse han udnævntes til Kammerherre og Overskjænk. Aaret efter blev han Medlem af General-Landvæsenskommissionen og traadte 1768 tillige ind i Administrationen som Deputeret for Finanserne samt Medlem af Overskattedirektionen; samtidig vedblev han at være Medlem af den til General-Landvæsenskollegiet forvandlede General-Landvæsenskommission. Men under Struensees Styrelse afskedigedes han i Efteraaret 1770 fra sine Embeder med 1000 Rdl. i Pension; 1768 havde han faaet Danebrogsordenen og 1769 Gehejmraads Titel. Snart aabnede sig dog en ny Virkekreds for H., da han 1772 efter en ældre Broder arvede Baroniet Wintersborg og dermed Navnet Winterfeldt, hvorefter han solgte sin Ejendom Gjedsersgaard paa Falster, og 1773 udnævntes han til Amtmand over Aabenraa og Løgumklosters Amter. Baade som Godsejer og Amtmand faar han det bedste Lov; med stor Omhu fremmede han alle Haande Forbedringer, og Bønderne havde i ham en god og mild Herre, der vilde deres Vel. Men hans Virksomhed blev kun kort, da han døde allerede 23. Jan. 1776. H. blev gift 1. (28. Marts 1760) med Frederikke Elisabeth v. d. Lühe (f. 3. Jan. 1735 † 16. Febr. 1762), Datter af Kammerherre Adolph Andreas v. d. L. til Svanholm; 2. (18. Marts 1763) med Frederikke Louise Komtesse Ahlefeldt (f. 14. Dec. 1736 † 13. Dec. 1793), Datter af Adam Christoph Greve A. til Eskildsmark, Overhofmesterinde hos Dronning Juliane Marie og 1785 Dekanese paa Vallø, hvor hun for øvrigt aldrig tog Ophold.

Baden, Christian VII's Regjerings Aarvog. Rhode, Saml. til Laalands og Falsters Hist. I, 226 ff.

G. L. Wad.

Holgensen, Niels, 1637—1711, Præst, var født 24. April 1637 i Malmø, hvor Faderen, Holger Jacobsen, var Borger. Da denne døde tidlig, maatte Sønnen under megen Fattigdom arbejde sig

frem, indtil han 1656 af Rektor Matthias Foss i Lund (V, 266) blev dimitteret til Universitetet. Snart vendte han dog som Hører tilbage til Skolen efter sin Rektors Ønske. Efter 2 Aars Tjeneste her skaffede Rektoren ham en Plads hos sin Svigermoder, Drude Fincke, Enke efter Professor Hans Rasmussen Brochmand, i Kjøbenhavn, og da Ørslev og Bjerre Sognkald i Sjælland 1663 blev ledigt ved den bekjendte Forfatter M. Hans Ravns Død, var det atter en anbefaling fra M. Foss (nu Slotspræst i Kjøbenhavn), der skaffede N. H. dette Embede, som han siden forestod med megen Anseelse i 48 Aar. Efter Indbydelse af Oluf Borch tog han 1677 Magistergraden, og 1691 blev han Provst i Vester Flakkebjerg Herred. Han døde 7. Juni 1711. — N. H. var først gift med ovennævnte M. Hans Ravns Enke, Karen Andersdatter, og siden med Barbara, Datter af M. Hans Allesen (Bunkeflod), Sognepræst i Slagelse (III, 252). Hans Sønner, hvoraf 3 bleve Præster, toge Navnet Olivarius (en Latinisering af Holgersen).

Treschow, Jubel-Lærere S. 185 ff. Giessing, Jubel-Lærere III, 1, 301 ff.
Rørdam, Hist. Saml. og Studier I, 96 ff. *H. F. Rørdam.*

Holk, s. Holck.

v. Holle, Jürgen, 1514—76, Landsknægthøvding, Søn af Drost Rudolph v. H. til Hausbergen, af hildesheimsk Adel, protestantisk opdraget ved Kurfyrst Frederik den vises Hof, var en af sin Tids berømteste Landsknægtførere. I Spidsen for sine hvervede Skarer drager han i en lang Aarrække fra Valplads til Valplads under de forskjelligste Bannere. 1542 gjør han sin Debut som selvstændig Chef under Kurfyrsten af Sachsen med 2 Fænniker Knægte; 1545 er han med en større Hob i Ærkebiskoppen af Bremens Hær; i den schmalkaldiske Krig kæmpe han og Hilmer v. Münchhausen, med hvem han ofte hvervede i Fællesskab, med ikke færre end 24 Fænniker under Kejser Carl V og deltage bl. a. 1547 i Slaget ved Mühlberg; 1552 kæmper han i Flandern, hvor han mister sit ene Øje; Aaret efter deltager han under Henrik af Brunsvig i Slaget ved Sievershausen; 1557 tilfører han Philip II Tropper i Nederlandene og deltager med Udmærkelse i Slaget ved St. Quentin. Ved dette Tidspunkt traadte H., der paa en eller anden Maade var beslægtet eller besvogret med den lærde Henrik Rantzau, og som i øvrigt havde Tilknytning gjennem det sachsiske Hof, i nærmere Forbindelse med de nordiske Fyrster. Hertug Adolf af Holsten, der forgjæves havde søgt hans Hjælp til Ditmarskens Erobring,

udnævnte ham til sin «Raad», og 1560 fik han Bestalling af Frederik II som Oberst og Regimentschef med Forpligtelse til paa nærmere Forlangende at tilføre Kongen et vist Antal tyske Fænniker. Kapitulationen fornyedes de følgende Aar, og ved Syvaarskrigens Udbrud 1563 traadte den i fuld Kraft. H. indfandt sig da paa Sjælland i Spidsen for et 8000 Mand stærkt Fodfolksregiment, der i Juli Maaned mønstredes ved Roskilde og derpaa indlemmedes i den ved Helsingborg forsamlede Hovedhær. Regimentet medvirkede kraftig ved Ellsborgs Erobring 5. Sept. og i Slaget ved Mared 9. Nov. s. A. og gjorde i det hele god Fyldest, saa længe det fik sin Sold. H. selv viste sig som en særdeles kyndig Anfører, og det var paatænkt, da Grev Günther af Schwarzburg det følgende Aar fratraadte Overkommandoen, at overdrage denne til H. Heraf blev der dog intet. Tvært imod blev H. ved et Møde, som han ved Juletid 1564 havde med Frederik II i Nyborg, fritaget for personlig Deltagelse i Krigen, medens Regimentet under Anførsel af den næstkommanderende, Lazarus Streckfuss, skulde forblive indtil videre. Regimentet gjorde i det følgende Aar, inden det opløstes, gjentagne Gange Mytteri, hvorved Varbergs Fald til Dels foranledigedes, men kæmpede med stor Tapperhed og Udholdenhed i det berømte Slag paa Axtorna Hede.

Efter sin Tilbagevenden fra Danmark levede H. som brunsvigsk og sachsisk Raad mest paa sit Slot Himmelreich ved Minden og førte her fra en levende Brevvexling — fortsat efter hans 1576 indtrufne Død af 3 med Hustruen Gertrude v. Horn avlede Døtre — med den danske Regering for at erholde sit formentlige Tilgodehavende, der i 1580 ansloges til ikke mindre end 244000 Rdl.

Neues vaterländ. Archiv II (1822), S. 322 ff. Allg. Deutsche Biographie XII.
S. A. Sørensen.

Holm, Adam Vilhelm, f. 1824, Præst. H. er født 17. April 1824 i Kjøbenhavn; hans Fader var nedennævnte Konferensraad Chr. Fred. H. († 1879). Han blev Student fra Borgerdydskolen i Kjøbenhavn 1840 og theol. Kandidat 1845. Efter i nogle Aar at have været Lærer i Hovedstaden blev han 1851 Sognepræst for Jersi og Skjensved, hvorfra han i 1868 forflyttedes til Gladsaxe og Herlev. Ved Siden af Arbejdet i sine Menigheder har han navnlig anvendt sine Kræfter i Hedningemissionens Tjeneste. Fra 1873—89 har han været det danske Missionsselskabs Formand og har antaget sig Selskabets Anliggender med utrættelig Omhu, ligesom han ogsaa

stadig har leveret Meddelelser om Virksomheden til «Dansk Missions-tidende». Det vakte Beklagelse hos mange, da han i 1889 — nærmest af Hensyn til den Overvægt, som «Indre Mission» havde faaet inden for Selskabet — mente at burde afgive Formandspladsen; han forblev imidlertid efter Opfordring i Bestyrelsen og er senere bleven gjenvalgt til Medlem af den. I Polemikken mod Romerkirken har han deltaget med to Smaaskrifter: «Aabent Sendebrev til J. L. Grev Holstein» (1873) og «Et Bidrag til Belysning af den papistiske Polemik» (1874). — I 1853 ægtede han Ane Kathinka Isidora Johanne Marie Brumstz, Datter af Bager Joh. B.

Elvius, Danmarks Præstehist. 1869—84 S. 153.

V. Schousboe.

Holm, Alexander, 1740—1818, Præst, blev født 14. Maj 1740 i Stenstrup (Jungshoved Sogn) ved Præstø, hvor Faderen, Eskild H., paa den Tid var Skoleholder (senere Klokker i Skjelskør); Moderen hed Marie Christiane f. Harring. Han blev Student 1759 fra Kjøge Skole og tog Attestats 1763. Derefter ernærede han sig i mange Aar ved Undervisning, udgav ogsaa (1773) en Plan til en Handels- eller Realskole, som dog ikke blev understøttet. 1775 blev han ordineret for at gaa som Præst til den danske Menighed i London, hvor Forholdene, ikke mindst i økonomisk Henseende, i de Aar vare meget forvirrede og sørgelige. Han indvikledes i en Mængde Stridigheder og holdt ud til 1779, da han rejste hjem. Der klagedes over hans Adfærd til den danske Regering, som resolverede, at da H. var bortrejst fra Menigheden uden Tilladelse, maatte han ikke befatte sig videre med det ham hidtil betroede Embede, men Menigheden maatte skride til et nyt Præstevalg. Fra hans Ophold i England stamme hans 1779 udgivne «Skriftetaler» (ogsaa oversatte paa Svensk), som ere de første af denne Art her hjemme. Da der i den danske Kirke i London ikke fandtes Skriftestol, benyttede han den nu overalt i Danmark herskende Form for Skriftemaalet; men dette var den Gang noget ukjendt her i Landet. Efter sin Hjemkomst levede han i 3 Aar i Kjøbenhavn som engelsk Sprog-lærer, indtil han 1783 blev Sognepræst i Nykjøbing i Sjælland. Der fra forflyttedes han 1787 til Kirke-Helsing og Drøsselbjærg Menighed (Holbæk Amt), hvorfra han søgte Afsked 1817. I nogle Aar havde han tillige været Provst i Løve Herred. Efter sin Entledigelse bosatte han sig i Kalundborg, hvor han døde 1. Dec. 1818. I sine ældre Aar skrev H. — mest i Ugebladet «Politivennen» — en Mængde Indlæg i Dagens Anliggender og fremsatte adskillige

Forslag, beraabende sig paa sine Erfaringer fra England. Forslagene omfattede Agerbrug, Kvægavl, Træplantning, Regeringskonsulenter i Landvæsen og Forstvæsen, Husflidsskoler m. m. og viste i det hele taget et ganske sundt Blik paa Forholdene. 1785 havde H. ægtet Birgitte Magdalene Halboe († 1806), Datter af kgl. Kjælder-skriver H.

Erslew, Forf. Lex. Kirkehist. Saml. 3. R. IV, 775.

A. Jantzen.

Holm, Andreas Krag, 1767—1851, Præst, Søn af Snedker Henrik H. og Charlotte Sophie f. From, er født i Nakskov 17. Sept. 1767. Han dimitteredes fra Nakskov Skole 1785, blev Lærer ved Borgerdydskolen i Kjøbenhavn 1787 og underkastede sig filologisk Examen 1788. Fra 1789—92 var han Hører paa Herlufsholm, medens han tillige 1790 tog theologisk Attestats. 1792 ansattes han som Sognepræst for Holeby og Bursø paa Laaland og 1797 som 2. resid. Kapellan ved Holmens Kirke, med hvilket Embede han fra 1801 forenede Præsteembedet ved Søkvæsthuset. Han blev 1804 1. Kapellan og 1823 Holmens Provst og Medlem af Kjøbenhavns Skoledirektion. 1841 fik han Rang med Biskopper og blev ved sit 50 Aars Jubilæum 1842 Kommandør af Danebrog og Dr. theol. Han tog sin Afsked 1848 og døde 13. Maj 1851. Han ægtede 1793 Anne Marie Kroyer (f. 1772 † 1825), Datter af Kjøbmand Chr. K. i Maribo.

H.s Ungdom faldt i den Tid, da næsten alle begavede unge Mænd saa Middelmod og al Brøst i en forbedret Undervisning, og han delte til fulde den almindelige Mening om Pædagogikkens afgjørende Betydning for Folkenes Fremtid. Han har udgivet en stor Mængde Skolebøger, mest Oversættelser eller Bearbejdelser, deriblandt ogsaa et Par af den bekjendte Skolebogsforfatter Thonboes Bøger. Selv skrev han 1812 «Undervisning i Religionen for Ungdommen med Hensyn til den anordnede Lærebog», der 1813 og 1818 udkom i nye Oplag. Ved en kongl. Resolution befaledes det 1813, at der skulde uddeles et Exemplar af denne Bog til hver Almueskole i Landet. Han var tillige med F. Plum og L. C. Sander Udgiver af Tidsskriftet «Egeria» (1804—8), hvis Opgave det især var at gjøre Pestalozzis Undervisningsmethode bekjendt i Danmark, men som tillige bestandig klagede over Skolevæsenets mangelfulde Tilstand her hjemme.

Ogsaa i Forhandlinger om kirkelige Spørgsmaal deltog han i sine yngre Aar flittig. Han stod i mange Henseender paa den gamle rationalistiske Theologis Standpunkt; men han forandrede

dog sine Anskuelse ikke lidt, efterhaanden som den almindelige Opfattelse af Kristendommen og Kirken blev en anden. Da Bibelselskabet stiftedes, indgav han 1814 et Forslag til Bestyrelsen om at forandre Planen for dette, saa at det skulde sørge for en bedre Bibeloversættelse, og for at Steder, der kunde misforstaas, skulde oplyses ved Anmærkninger; det gamle Testamente skulde trykkes i Udtog. Men uagtet der intet Hensyn toges til hans Ønske, var han dog i mange Aar (1815—39) Bibelselskabets Sekretær. — Da H. N. Clausen 1825 udgav sin bekjendte Bog «Katholicismen og Protestantismen», udtalte H. i et Brev til Grundtvigs Ven G. Busch stærk Misbilligelse af denne «ukristelige Bog», men da der 1831 gjordes et Forsøg paa at danne en Frimenighed med Grundtvig og Siemensen som Præster, og han paa Embeds Vegne skulde erklære sig derom, fraraadede han at gaa ind derpaa. Som Holmens Provst blev han 1823 tillige Medlem af den til Kirkelovenes Revision 1813 nedsatte Kommission, hvor han var med at udarbejde Anordningen om Daaben af 20. Maj 1828. Kommissionen ønskede den Gang tillige at forandre Daabsritualet, men den fik et afslaaende Svar paa sit Andragende derom, og faa Maaneder efter fik den en brat Afgang ved Kancelliskrivelsen af 12. Avg., der paabød, at Præsterne nøje skulde følge de kirkelige Formularer. Som der var mange Modsigelser i H.s Anskuelse, saaledes ogsaa i hans Praxis; i hans egen Kirke brugtes der særegne Formularer for baade Daab, Altergang og Vielser, og Ørsted siger med rette om disse, at de vare forfattede i en ganske anden Aand end Alterbogens. — I den sidste Snes Aar, H. var i Embede, mærkes der kun lidet til ham; da det faldt ham besværlig at gaa, kom han næsten aldrig uden for sit Hus, undtagen naar han var i Kirken.

Erslew, Forf. Lex. Helveg, Den danske Kirkes Hist. est. Reform., 2. Udg., II, 513 o. fl. St.

L. Koch.

Holm, Anna Sophie Louise, s. Riise.

Holm, Christian, 1807—76, Handelsmand. H. var født i Kjøbenhavn 21. Juli 1807 og var Søn af nedennævnte Grosserer Jacob H. († 1845). Efter at have modtaget sin Forretningsuddannelse hos H. P. Hansen paa Christianshavn indtraadte han 1836 sammen med et Par Brødre i Faderens Firma, i hvis Ledelse han deltog indtil sin Død. 1870 blev han udnævnt til Etatsraad. Han var gift med Sophie Magdalene f. Corneliusen, Datter af Gjæstgiver C. Han døde 8. Okt. 1876.

E. Meyer.

Holm, Christian Christopher Gøttsche, 1796—1848, Officer, er født 23. Marts 1796 paa Donse Krudtmølle og Søn af daværende Møllejer Christian H., senere Organist og Chef for et Borgerkompagni i Helsingør. Moderen hed Frederikke f. Gøttsche. H. fik sin første Undervisning i Latinskolen i Helsingør og var bestemt for Studeringerne, men det viste sig, at han havde en udpræget Lyst til Militærstanden, og i sit 13. Aar fik han Tilladelse til at indtræde som Frikorporal paa Militærinstituttet, hvorfra han overgik til Kadetakademiet. Efter i 1812 at have taget en fortrinlig Examen udnævntes H. til Sekondlieutenant ved sjællandske Jægerkorps, ved hvilket han — der havde nyttet Tiden efter Fredslutningen i Kiel til (1816) at underkaste sig Landmaalereksamen og i 1817 forrettede Tjeneste ved Auxiliærkorpset i Frankrig — 1823 blev Premierlieutenant og Adjudant, 1831 Kapitajn. 1842 blev H. forsat til det da oprettede 1. Jægerkorps, der garnisonerede i Kjøbenhavn. Han gjorde sig her bemærket ved sin fremragende Duelighed som Troppesfører i Marken og ved sit udstrakte Kjendskab til Tjenestens forskjellige Grene, hvoraf Krigsbestyrelsen drog Nytte ved bl. a. at give ham Sæde i de Kommissioner, der havde at tage Spørgsmaalet om Infanteriets Bevæbning og Udrustning under Overvejelse. Af sine undergivne var H. i høj Grad afholdt, og Kammeraterne saa op til ham med Tillid. Dette viste sig paa en opsigtvækkende Maade i 1846, i det han udvalgtes til selv anden at overbringe Christian VIII et Andragende fra Kjøbenhavns Garnisons Kapitajner om, at der i Steden for de gjældende Avancementsbestemmelser af 1842 maatte blive udarbejdet nye. Det er betegnende for den Anseelse, H. nød, at det Rygte fandt Tiltro, at Tscherning ved Krigens Udbrud i 1848 havde tilbudt ham Overbefalingen over den aktive Hær, et Tilbud, H.s Beskedenhed dog havde forbudt ham at modtage. H. forfremmedes til Major strax efter Hærens Indrykning i Sønderjylland og stilledes til Raadighed for Avantgarden. Under dennes berømte Kamp 23. April i Slaget ved Slesvig godtgjorde H., der overtog Kommandoen efter Chefen Oberstlieutenant Magius' Fald, paa en glimrende Maade, at han ikke var bleven fejlagtig bedømt i Fredens Dage. Lige som Slaget næsten var endt, ramtes han imidlertid af en Geværkugle, som han selv antog hidrørte fra en civil Mand, og til almindelig Beklagelse i Hæren paafulgte Døden 12. Maj. Nogle Dage efter kom Efterretningen om, at han uden for Tur var bleven udnævnt til Oberstlieutenant. H. var en lille, firskaaren, kraftig bygget Mand med

et aabent og djærvt Ansigt, sikker og støt Optræden. Han var siden 1835 gift med Anna Sophie Cathrine f. Ølund (f. 1802), Datter af Ejeren af Svanemøllen og Ølunds Mølle Christian Ø.

Selmer, Nekrolog. Saml. I. Den dansk-tydske Krig 1848—50, udg. af Generalstaben, I, 1297 ff. *S. A. Sørensen.*

Holm, Christian Frederik, 1796—1879, Departementschef, en Søn af Kancelliraad og Korrespondancechef ved det kgl. Talloteri i Kjøbenhavn Poul Thoring H. (f. 1762 † 1822) og Ane Marie f. Theistrup (f. 1772 † 1837), fødtes i Kjøbenhavn 30. Nov. 1796, blev 1813 privat dimitteret til Universitetet, tog 1817—18 juridisk Examen og vandt 1820 Universitetets Guldmedaille for en juridisk Prisaftandling. Allerede forinden han havde taget Embedsexamen, blev han 1816 ansat som Volontær i Kammerkancelliet; 1821 blev han Kopist i 1. sjællandske Renteskriverkontor, 1822 2. og 1826 1. Fuldmægtig i det danske Kammerkancelli. Den «Flid, Duelighed, Orden og Nøjagtighed», han lagde for Dagen i disse Stillinger, havde til Følge, at han 1831 blev udnævnt til Assessor i Direktionen for Statsgjælden og den synkende Fond, hvorfra han ved Begyndelsen af Aaret 1841 overgik som Medlem af Finansdeputationen. Ved Kollegiernes Omdannelse i 1848 blev han Chef for Finansministeriets 1. Departement, fra hvilken Stilling han afskedigedes 1864 i Anledning af den ved Hertugdømmernes Tab stedfundne Reduktion. Derimod vedblev han indtil 1878 at være et meget skattet Medlem af Livsforsikringsanstaltens Bestyrelse, i hvilken han var indtraadt 1842, efter at han forinden havde været Medlem af den i 1835 nedsatte Komité, der skulde tage Oprettelsen af en Livrenteanstalt under Overvejelse, ligesom han 1867—70 var konstitueret som Chef for Departementet for Statsgjælden og Pensionsvæsenet. 1839—61 var han tillige Medlem af den Komité, som førte Tilsyn med private Forsørgelsesforeninger og Understøttelsesselskaber, fra 1862—71 Medlem af Direktionen for det kgl. Theaters Enkekasse. 1828 fik han Titel af Sekretær, 1831 blev han Justitsraad, 1836 Etatsraad, 1847 Konferensraad, 1850 Kommandør og 1871 Storkors af Danebrog.

Hvor omfattende hans Embedsvirksomhed end var, og hvor samvittighedsfuldt han end passede denne, var han dog paa Grund af sin sjældne Arbejdsevne i Stand til ved Siden deraf at røgte forskellige mere private Hverv. Han var saaledes i en lang Aarrække Sekretær ved Vemmetofte Kloster og Bogholder, senere

Direktør, ved den Reiersenske Fond. Desuden var han i kortere eller længere Tid Medlem af Kontrolkomiteen ved Kreditkassen for Husejere i Kjøbenhavn, af Landhusholdningsselskabets Handelskommission og af Bibelselskabets Bestyrelse, ligesom han ogsaa paa Grund af sin anerkjendte Kunstsans og musikalske Interesse var Medlem af Kunstforeningens Bestyrelse og Musikforeningens Administration. Kun for aktiv politisk Virksomhed syntes han ikke at nære nogen Tilbøjelighed; i alt Fald bad han sig i 1848 fritaget for en paa ham falden Udnævnelse til kongevalgt Medlem af Rigsforsamlingen. Han døde 27. Maj 1879 i Kjøbenhavn. — 2. Maj 1823 blev han gift med Marie Elisabeth Engelbreth (f. i Lyderslev 13. Marts 1802, † i Kjøbenhavn 13. Jan. 1865), en Datter af Dr. theol. Wolf Fred. E. (IV, 513).

Erslew, Forf. Lex.

G. Kringelbach.

Holm, Christian Frederik Carl, 1804—46, Dyrmer, var født i Kjøbenhavn 18. Febr. 1804 og var Søn af en Guldsmed. Hans Moder var fra Skaane. Som eneste Barn uddannedes han efter Faderens Ønske til dennes Haandværk, men da han kom paa Kunstakademiet, brød Lysten til at blive Kunstner igjennem. Først lagde han sig hos Kobberstikkeren J. F. Clemens efter Kobberstikkerkunsten, begyndte derefter at modellere, men gik snart over til at blive Maler, og allerede i 1823 udstillede han en Kopi efter Porbus. 2 Aar efter vandt han den mindre Sølvmedaille. Samtidig blev han Elev af Gebauer, i det hans Hu stod til at blive Bataillemaler, men da der ingen Lejlighed tilbød sig til at studere dette Fag i den forhaandenværende Fredsperiode, førtes han under Lærerens Paavirkning mere og mere over til at blive Dyrmer. Men han udstillede dog flere Billeder, der gave ham Navn som en lovende Bataillemaler, saaledes «Gustav Adolf i Slaget ved Lützen», «Dronning Philippa forsvarer Kjøbenhavn», «Slaget ved Heide» o. fl.; men ogsaa Æmner af anden Art, som «Hippolyts Død». De 2 sidstnævnte bleve kjøbt til den kgl. Malerisamling. Man savnede i disse Billeder Grundighed, alvorlige Studier, Ro og Klarhed i Tanken, men saa dog ogsaa saa meget Talent deri, at Akademiet varmt anbefalede ham allerede i 1829 til Fonden ad usus publicos, der det følgende Aar gav ham en Rejseunderstøttelse til en zaarig Udenlandsrejse. Da han imidlertid kun var 1 Aar borte (1830), blev Halvdelen af Summen tilbageholdt og først udbetalt ham under en senere Rejse. Han havde vel udstillet nogle Landskaber med

Heste, men det var dog først efter denne Rejse (til Dresden og München samt Tyrol), han synes i større Omfang at have helliget sig til Dyr-maleriet; saaledes købte Malerisamlingen i 1833 «2 Hunde», Motiv fra Tyrol. I 1832 ægtede han Rosalie Petit (f. 1807 † 1873) og rejste i 1834 med hende til München for ikke senere at gjen- sit Fædreland. Det friske Kunstnerliv i Bajerns Hovedstad øvede aabenbart en befrugtende Virkning paa hans Talent. Han vovede sig til større Opgaver og synes at have behandlet dem med mere Kraft og Sikkerhed. Til Senator Jenisch i Hamborg solgte han et stort Billede, «En Rensdyrjagt». Under en Rejse til Rom i 1838—39 malede han «Daniel Rantzau erobrer Tursby Bro», hvilket blev købt til Malerisamlingen. Efter nogle Aars Ophold i München tog han atter med sin Familie i 1845 til Rom, i det Kongen, Christian VIII, i Steden for at give ham et nyt Stipendium bestilte 2 større Male- rier hos ham. Det sidste af disse, «Romerske Kampagner ved et Osteri», udstilledes først efter hans Død. Thi Overanstrengelse under den brændende Sol i Roms Kampagne paadrog ham en Feber, der paa faa Dage bortrev ham 24. Juli 1846 i Tivoli i Hu- struens og hans Ven Küchlers Nærværelse. Hans Enke kom i Slutningen af 1846 til Kjøbenhavn med de faderløse Børn. Saa vel H. som hans Hustru have udført nogle Raderinger.

Weilbach, Kunstnerlex.

Ph. Weilbach.

Holm, Emil, f. 1819, Landmand. Han er født paa Christians- havn 2. Nov. 1819 og er en Søn af ndfr. nævnte Jacob H. († 1845). Bestemt for Farmacien var han i Aarene 1835—38 Discipel paa Frederiks Hospitals Apothek; 1840 tog han farmaceutisk Examen og anlagde og drev i de følgende Aar en Stearinfabrik; 1844 købte han Apotheket i Nyborg, men 10 Aar efter opgav han Farmacien for at kaste sig over Landbruget. Han købte 1854 Lerchenfeldt (ved Kalundborg), som han først selv drev i en lang Aarrække og senere har bortforpagtet til en Søn. H.s kemiske Foruddannelse gjorde det let for ham at følge med i Landbrugets Udvikling, og han har arbejdet Lerchenfeldt op til et bekjendt, fremragende, inten- sivt drevet Avlsbrug. Af de Tillidsposter, som han fra Tid til anden har beklædt, kan fremhæves, at han er Revisor i Landhus- holdningsselskabet og var Landbrugets første Repræsentant i Gros- serersocietetets Smørnoteringsudvalg. — Han ægtede 15. Maj 1846 Marie Julie Fritze Bierfreund, Datter af Byfoged Fred. Ludv. B. 1892 udnævntes H. til Etatsraad.

H. Hertel.

Holm, Georg Tycho, † 1759, s. Holm, Jørgen Tyge.

Holm, Gustav Frederik, f. 1849, Søofficer og Opdagelsesrejsende, er en Søn af nedennævnte Orlogskapitajn Peter Chr. Holm. H. fødtes 6. Avg. 1849, udnævntes til Sekondlieutenant i Flaaden 1870, til Premierlieutenant 1873 og til Kapitajn 1885. 1876 deltog han i K. J. V. Steenstrups geologiske Undersøgelsesrejse til Julianehaabs Distrikt, og i Aarene 1880—81 ledede han en selvstændig Expedition til Sydgrønland, hvis Hovedopgave var, ved Siden af en almen fysisk-geografisk Undersøgelse af den nævnte Landsdel, at rekognoscere og kortlægge Oldtidsmindesmærkerne i Julianehaabs Distrikt samt at indhente Oplysninger om Rejsevilkår og øvrige Forhold paa Østgrønlands sydlige Kyststrækninger. Disse Opgaver løstes fortrinlig. H. er den første Europæer, der har sat Foden paa Kap Farvel, han trængte desuden frem til Prins Christians Sund, traadte i Forbindelse med Østlændinger og indsamlede en Række vigtige Oplysninger for den følgende Rejse. 1883—85 var han Chef for den berømte østgrønlandske Konebaadsexpedition, den bedst ledede og resultatrigeste Rejse, som nogen Sinde er udgaaet her fra Landet. Ledsaget af Lieutenant V. Garde (V, 570), den norske Geolog H. Knutsen og Kand. P. Eberlin, nogle danskgrønlandske Tolke og indfødte Roersker undersøgte han Østkystens fjordrige Kystland ud over Kapitajn Graahs nordligste Punkt paa 65° 18' n. Br., opdagede Kong Christian IX's Land og overvintrede 1884—85 ved Angmagsilik, den nordligst beboede Plads i Østgrønland (66° n. Br.). Rejsens Hovedresultater ere følgende: Kapitajn Graahs Kort rettedes og udvidedes ogsaa til Fjordenes Indre, til Fjældfremspringene og Indlandsisen, Kong Christian IX's Land kortlagdes, og Expeditionens forskellige Medlemmer gjorde en rig Høst af geografiske og fysiske Iagttagelser fra Hav og Land langs hele Kystafnittet. Under Vinteropholdet i Angmagsilik studerede H. de hedenske, af Kulturen helt uberørte Eskimoers Liv, Sæder, Skikke, Sprog, Sagn og Traditioner, og han hjembragte en rig Samling af Redskaber og andre ethnografiske Gjenstande, der ere en Pryd for Nationalmusæet. End videre paaviste han, at Østkysten kan opsejles formodentlig hver Eftersommer, og at der ikke er Spor af Østerbygden eller overhovedet af nordiske Mindesmærker i denne Del af Landet. H. har beskrevet sin Rejse i «Meddelelser om Grønland» IX og X samt i «Den danske Konebaadsexpedition til Grønlands Østkyst 1883—85». 1890 modtog han fra det franske

geografiske Selskab i Paris «la Roquette-Medailen», der uddeles hvert 4. Aar som Belønning for videnskabelig udførte Rejser. — For Tiden er H. Chef for Søkortarkivets 1. Afdeling. 1886 ægtede han Anna Mathea Rosenstand, f. Heiberg, Datter af Kammerraad H. og Enke efter Kolonibestyrer R.

Meddelelser om Grønland VI. IX. X.

P. Lauridsen.

Holm, Hans, —1793—, politisk Flyveskriftforfatter. H., der var født i Odense, hvor hans Fader, Wolrad H. († 1765), var Borgmester, levede først som Prokurator paa Langeland og bosatte sig siden i Kjøbenhavn. Han fik 1783 Kancelliraads Titel; men efter at han 1786 havde udgivet et lidet betydeligt Skrift om Embedsvæsenet, kom han til sin Ulykke ind i en farlig Skribentvirksomhed. Der faldt en stærk Mistanke paa ham for at staa i Ledtog med Porcellænshandler M. Brabrand (II, 580), der 1793 blev sat under Tiltale paa Grund af et Flyveskrift imod Regeringen. H. gjaldt for at være Forfatter til en Piece: «Til Publikum fra Louise Brabrand», der udkom efter den nys nævnte Porcellænshandlers Fængsling, og han blev selv sat fast. Sagen imod ham trak ud Aar efter Aar, og han virkede selv efterhaanden dertil ved fra sit Fængsel at udgive en Række lidenskabelige Flyveskrifter, rettede imod Regeringsavtoriteterne. Naturligvis bleve disse Skrifter dragne ind under hans Sag. Ved en Kommissionsdom af 4. Jan. 1799 blev han dømt til at miste Ære og Gods; men Sagen blev indstævnet for Højesteret. Selv nu fortsatte han steds hidsigere sin ubesindige Forfattervirksomhed. Han erklærede i et af sine Smaaskrifter, at han vilde indstævne Kancelliet og Højesteret for Landets øverste Domstol. Kronprinsen blev saa forbittet over dette Skriblervæsen, at han spurgte Kancelliet, om det ikke kunde hindres, da H.s Sag ellers aldrig vilde komme til Ende. Dette skete dog, da Højesteret 18. Dec. 1799 dømte ham til foruden at have forbrudt Ære og Boslod at forvises Kongens Riger og Lande. Han tog siden Ophold i Tyskland. H. nød kun liden almindelig Agtelse; men hans Sag vakte ikke ringe Opsigt og gav de daværende Oppositionsmænd, Gudenrath, Malthe Bruun og Heiberg, Stof til Angreb paa Regeringen.

Nyerup, Lit. Lex.

E. Holm.

Holm, Hans Jørgen, f. 1835, Arkitekt. H., som er født i Kjøbenhavn 9. Maj 1835, er Søn af Etatsraad, Administrator i Kreditkassen Carl Jacob H. (f. 1796 † 1875) og Johanne Henriette

f. Kierulf (f. 1798 † 1867). Han blev Student 1854, Cand. phil. 1855 og samme Aar Exam. polyt. Da hans Hu stod til Kunsten, forlod han den studerende Vej og besøgte Kunstakademiet, som han gennemgik, og hvor han senere (1868) vandt den lille Guldmedaille for «En protestantisk Kirke for en større Menighed». Samtidig tegnede han hos Hetsch og senere hos Herholdt, under hvem han bl. a. var Konduktør ved Opførelsen af Universitetsbibliotheket og Studenterforeningsbygningen. 1866—79 var han Assistent ved Undervisningen i Bygningskunst paa Akademiet, fra 1883 er han Professor deri. 1872 var han konstitueret som Bygningsinspektør, 1873 blev han Medlem af Akademiet. 1866 ægtede han Anna Dorothea Nielsen (f. 1841), Datter af Sognepræst til Frørup Peter Frederik N. (f. 1802 † 1876) og Lucie Noline f. Fuglsang (f. 1808 † 1892).

H. har foretaget en Række Rejser i Udlandet og der fra hjembragt talrige Studier; 1863—65 foretog han med offentlig Understøttelse sin første store Udenlandsrejse, 1874 besøgte han i specielle Øjemed Holland og Tyskland, 1880 og 87 var han atter for kortere Tidsrum i Italien, og 1887 deltog han i Brygger Carl Jacobsens Rejse til Grækenland. Men han har derfor ikke forsømt sit eget Land; paa Kryds og tværs har han gennemstrejft det, snart alene, snart som Fører for Akademiets Elever, og overalt har han samlet et betydeligt Materiale, i det han rigtig har forstaaet, at vor moderne Bygningskunst maa støtte sig til vor ældre, naar den gode Tradition skal fortsættes, og naar en national Kunst skal kunne udvikle sig her hjemme. H. har haft en sjælden Evne til at samle Elever om sig, paavirke og lede dem; han har selv haft en udmærket Lærer i Herholdt, og han har i fuldt Maal givet igjen, hvad han har modtaget. Hans stærke Sans for Enkelthedernes Betydning i Kunsten, hans sikre Smag og fine Forstaaelse have sat Frugter, ikke alene i hans egne, men ogsaa i hans bedste Elevers Arbejder, ligesom hans omhyggelig gennemtænkte Tegninger altid have glædet Haandværkerne og gavnet Arbejdet.

Som Resultater af sine Studier af vor hjemlige Bygningskunst har han udgivet: «Tegninger af ældre nordisk Arkitektur» (1872—84), «Studierejser af Kunstakademiets Elever» I—II (1873—87) og «Bornholmske Kirker» (1878). Desuden foreligger der endnu uudgivne Opmaalinger af Kronborg og Rosenborg Slot og af vore ejendommeligste Herregaarde fra Middelalderen og Renæssancetiden, foretagne under hans Ledelse, ligesom han talrige Gange har staaet Avtori-

teterne bi med Raad og Daad i arkitektoniske Spørgsmaal. Som selvstændig Bygmester har han allerede udfoldet en ualmindelig rig Virksomhed. Som et Udvalg af hans Bygninger skulle følgende nævnes: Diakonissestiftelsen, den Bygning, som i første Grad viser hans Evners Ejendommelighed, et Arbejde, hvor Studiet af vor ældre Bygningskunst gaar Haand i Haand med Hensynet til det moderne Livs Fordringer. Han har end videre i Kjøbenhavn anlagt Vestre Kirkegaard og opført det karakteristiske Gravkapel der; han har bygget Kvægtorvet 1879, Nørrebros Brand- og Politistation 1884, Mineralogisk Musæum 1890—93 og Overformynderiet 1893 samt hjulpet Ingeniørerne med forskellige Arbejder. Han har for Kjøbenhavns Kommune opført 10 Skolebygninger 1873—85; blandt hans Privathuse i Kjøbenhavn kan fremdrages: Nørrevoldgade Nr. 11, 1880, Brygger Vogelius' Villa, 1874, Maleren Frantz Schwartz' Villa, 1884, og Kommunelærernes Fribolig paa Blegdamsvej, 1888. Han har restavreret vor Frelsers Kirke samt Kirke-Helsing, Hemmershøj og Gjentofte Kirker og bygget nye i Sundby, Ordrup og flere Steder; han har i Kjøbenhavn ombygget «Hafnias» Gaard og D. B. Adlers Gaard, paa Laaland Aalholm Slot, en gennemgribende Ombygning i middelalderlig Stil, Resultatet af et omfattende Kjendskab til denne Stils Former her i Landet. Han har end videre i Provinserne opført Herregaarden Sanderumgaard paa Fyn 1870—82, Aalborg Sygehus 1878 og tekniske Skole 1881 samt en Del mindre Arbejder rundt omkring, Holmblads nydelige Mønsterbondegaard paa Amager ikke at forglemme. Og endelig kan af hans dekorative Arbejder nævnes: den indre Udstyrelse af 4 Hovedværelser paa Frijsenborg, 1865, Møbler for Kunstflidslotteriet, Gravmæler over O. B. Suhr, 1876, Isberg, 1878, Grev Raben, 1890, Dr. Lausen, 1891, og Tesdorpf, 1892. Ved Konkursen til det nye kgl. Theater 1871 vandt han sammen med Fenger 2. Præmie.

Hvor ældre dansk Bygningskunst ikke har været Forbilledet for H.s Arbejder, har han hentet sine Motiver fra den reneste og nobleste italienske Renæssancetid.

Weilbach, *Konstnerlex.*

Erik Schiodte.

Holm, Hans Peter, 1772—1812, Søofficer, Søn af Kapitajn i det ostindiske Kompagnis Tjeneste Peter H. og Christence f. Morslet (f. 3. Juni 1744 † 21. April 1819), er født 17. Juni 1772. Han blev Sekondlieutenant i Marinen 1789, avancerede 1797 til Premierlieutenant, 1805 til Kapitajnlieutenant og 1811 til Kapitajn. Efter i sin

Ungdom at have gjort de sædvanlige Togter var han 1804—6 ansat som Overlods og Havnemester paa St. Croix; efter sin Tilbagekomst udsendtes han som næstkommanderende for et af de franske Linjeskibe, henhørende til Scheldeflaaden. 1807 blev han gift med Marie Heegaard (f. 12. Dec. 1791 † i Avg. 1860), Datter af en Plantageejer i Vestindien. Ved hans Hjemkomst fra fransk Tjeneste var Landet indviklet i Krig med England; H. ansattes 1811 ved den norske søgaaende Eskadre som Chef for Briggen «Laaland» og kom hurtig i Virksomhed her. Efter en hæderlig Affære 1. Maj mod en Del armerede engelske Fartøjer i Ekersund, af hvilke Fartøjer han erobrede det ene, og en anden 1. Juli i Skagerak med en engelsk Brig og Kutter, hvilke han tvang til Flugt, lykkedes det ham 2. Sept. at erobre den engelske Brig «the Manly» i aaben Sø uden for den norske Kyst. For disse kjække Handlinger belønnedes han Aaret efter med Chefskommandoen over den norske Sømagts største Skib, Fregatten «Najaden», med hvilken han afgik fra Kjøbenhavn i Slutningen af Febr. Strax paa Henrejsen, ligesom ogsaa i Juni Maaned, bestod han med dette Skib hæderlige Træfninger mod Englænderne, hvis Handelsskibe han desuden tit opbragte. Tilstedeværelsen af en saa anselig Orlogsmand som «Najaden» i de norske Farvande blev efterhaanden Englænderne saa generende, at Linjeskibet «Dictator» blev opsendt for at tilintetgjøre den. 6. Juli laa H. med sin Fregat og 3 Brigger ved Sandøen, hvor de troede sig ubemærkede. «Dictator», som havde forenet sig med Briggen «Calypso», havde imidlertid faaet Kig paa de høje Toppe over Klippeøerne og gik ind efter dem, uagtet Sejladsen var meget farlig for dem i det smalle Sund. H. trak sig kæmpende tilbage med sin Styrke til det indenfor liggende Lyngør, men blev stadig fulgt af Fjenden. I den snævre Vig udspandt sig nu en morderisk Kamp, som varede flere Timer, og hvori de danske Orlogsskibe uheldigvis kom til at ligge i Vejen for hverandre. Overmagten var saa stor paa Englændernes Side, at H. ikke i Længden kunde holde Stand. Et glat Lag fra Linjeskibet bortskød alle «Najadens» 3 Master, det øverste Dæk styrtede sammen, faldt ned over Batteriet og bragte Fregatten til at krænge over, saa at Kanonportene kom i Vand. Samtidig udbrød der Ild i Skibet. H. anvendte herefter al sin Energi paa at redde Mandskabet, hvilket ogsaa til Dels lykkedes. Da han kort Tid efter fik Forstærkning af tililende Kanonbaade, gjenoptog han Kampen med disse og Briggerne og tvang omsider Fjenden til at vige. De

danske mistede i denne ulige Kamp foruden Fregatten o. 120 Mand som fangne, døde og saarede. Lieutenanterne G. J. Grodt-schilling og P. Buhl vare blandt de faldne. Den kjække Chef kom derimod som ved et Under uskadet ud af Kampen. Han overlevede den dog ikke længe, i det han 26. Okt. 1812 kæn-trede med en Jolle i den norske Skjærgaard og druknede. Paa hans Grav ved Langesund have Vaabenbrødre rejst ham en Minde-støtte, ligesom en norsk Orlogsmand, der løb af Stabelen 1813, blev opkaldt efter ham. I «Arkiv for Søvæsen» VII læses om ham: «H. var den braveste af de brave, med Liv og Sjæl sin Stand hengiven, elskelig som Menneske, en Gentleman i Ordets fuldeste Betydning».

Danebrog III, 443 ff.

C. With.

Holm, Harald Emil Larsenius, f. 1848, Politiker. Har. H., født 19. April 1848 paa Christianshavn, Søn af Musiker Christian E. H. H. (f. 1825 † 1880) og Rasmine f. Rasmussen (f. 1822), gik i det forenede Velgjørenhedsselskabs Drengeskole og blev efter sin Konfirmation gratis forberedt af dens Lærere til Studentereksamen, som han tog 1867. Han blev strax efter Lærer i S. Høgsbros Hus, og her udvikledes hans Interesse for det politiske Liv og for Folke-højskolesagen videre; senere blev han en jævnlig Gjest i Grundt-vigs Hjem, til hvis kirkelige Opfattelse han tidlig havde sluttet sig. 1875 blev H. theol. Kandidat og søgte i April 1876 forgjæves Valg til Folketinget i Kjærteminde-Kredsen, men valgtes i Okt. s. A. ved et Udfyldningsvalg i Verninge-Kredsen (Odense Amts 7. Kreds) og er senere stadig bleven gjenvalgt med voxende Stemmetal. I de første Aar tog han fortrinsvis Del i Drøftelsen af Kirke- og Skole-spørgsmaal, men tiltrak sig snart Opmærksomhed som en livlig Taler og vandt især Indflydelse ved sin Optræden paa politiske Folkemøder (deltog 1885 i C. Bergs Rundrejse og talte 1886 paa over 100 Møder). Siden 1888 er H. Medlem af det forhandlende Ven-stres Bestyrelse og var i Samlingerne 1890—93 Medlem af 26 Ud-valg, Formand i 13 og Ordfører for 10 af disse. Han valgtes 1891 til Medlem af Københavns Havneraad, fik 1892 Sæde i den store Kommission om de offentlige Arbejder i København og sendtes s. A. som dansk delegeret til Norge i Forhandlinger om Forfatterret. 1893 blev han af Folketinget valgt til Statsrevisor. Desuden var han 1878—83 Medredaktør af «Dansk Folketidende» og skrev 1884—92 en Række Flyveskrifter om den politiske Kamp («Af

Højres politiske Børnelærdom» o. s. fr. under Mærket —d —m.), Han oprettede 1878 Kjøbenhavns Højskoleforening (stadig Formand) og styrer siden 1887 dens Højskolehjem; tog ogsaa væsentlig Del i den kjøbenhavnske Valgmenigheds Dannelse 1890. — H. ægtede 1877 Gudrun Høgsbro (f. 1856), Datter af Folketingsmand Sofus H. Ringkjøbing Amts Avis 30. Nov. 1891. *Emil Elberling.*

Holm, Herman Theodor, f. 1854, Botaniker. Th. H. fødtes i Kjøbenhavn 3. Febr. 1854 (Faderen: Bagermester Christian Zacharias H., † 1882; Moderen: Amalie f. Holm). Student 1880 fra Haderslev Læreres Skole (Privatist). Han syslede tidlig med dansk Floristik og fandt forskellige interessante eller for Danmark nye Planter. Deltog i Hovgaard's Togt med «Dijmphna» til det kariske Hav 1882—83 og gjorde paa det en Mængde værdifulde Indsamlinger, Grundlaget for det smukt illustrerede Værk: «Dijmphnatogtets zoologisk-botaniske Udbytte» (1887), hvori han selv har bearbejdet Blomsterplanterne m. m. Var 1884 og 1886 med danske Expeditioner i Vestgrønland; har givet zoologiske og botaniske Meddelelser herfra i «Meddelelser om Grønland» og i Englers «Botan. Jahrbücher» (VIII). Han udvandrede 1888 til Nordamerika, hvor han fik Ansættelse ved Nationalmusæet i Washington, fra Juni 1893 ved Departement of agriculture. Amerikansk Borger 1893. I Amerika har han publiceret en stor Del, mest morfologiske og anatomiske, Afhandlinger i forskellige Tidsskrifter, og 1893 berejste han for Regeringens Regning det indre af Florida. *Eug. Warming.*

Holm, Jacob, 1543—1609, Biskop, var født i Viborg og Søn af Jens H., der var Borger sammesteds. Han skal være blevet Student fra Viborg Skole og rejste 1571 med Absalon Juel fra Mejlgaard til Wittenberg, hvor han fortsatte sine Studier i Samliv med Melanchthons Disciple. 1574 skal han have taget Magistergraden, og s. A. udgav han en græsk Afhandling om «Dyden». Efter sin Hjemkomst virkede han i en længere Aarrække i Viborg, først, fra 1574 af, som Rektor og senere, fra 1582 af, som Sognepræst ved Domkirken. Iblant hans Disciple i Viborg Skole maa nævnes den senere bekjendte Biskop H. P. Resen. 1587 blev han Biskop i Aalborg. 1604 var han med de øvrige jyske Bisper hos Christian IV i Haderslev, vistnok for at forhandle om en ny Skoleordning, og 1606 deltog han i en Forhandling om Exorcismens Afskaffelse, som han bestemte fraraadede. Han døde 29. Maj 1609. Han ægtede

1. (1577) Else († 1591), Datter af Biskop P. Thøgersen i Viborg,
2. (1595) Elsebeth († 1641), Datter af Borgmester P. Hegelund i Ribe. Hun blev siden gift med H.s Eftermand, Biskop Christen Hansen Riber.

Giessing, Jubel-Lærere III, 1, 254 f. Kirkehist. Saml. 3. R. III, 721 ff.
S. M. Gjellerup.

Holm, Jacob, 1770—1845, Handlende og Industridrivende, er født 29. Sept. 1770 i Skafterup ved Næstved, hvor Faderen, Knud H., var Skoleholder; Moderen var Christine Sophie f. Kampmann. Faderen døde allerede, da H. var 4 Aar, og da Kaarene i Hjemmet kun vare smaa, indskrænkede hans Undervisning sig til, hvad Landsbyskolen kunde yde. 14 Aar gammel kom han i Urtekræmmerlære i Næstved, og efter endt Læretid tog han (1790) til Kjøbenhavn, hvor han fik Plads hos sin ældste Broder, Henrik H. (f. 1761), der var Urtekræmmer her. 1794 etablerede han sig i Torvegade som Christianshavns første Urtekræmmer, og skjønt han begyndte med fuldstændig tomme Hænder — alt, hvad Butikken indeholdt, var, paa 12 Pd. Chokolade nær, taget paa Kredit —, voxede Forretningen dog snart endog meget betydelig ved hans udholdende Arbejdsomhed og udmærkede Blik for Handel, der bundede i store Evner. Han skabte sig saaledes en Provinsforretning, der hurtig nødvendiggjorde et selvstændigt Pakhusrum, hvad der førte til, at han købte en Ejendom i Strandgade, og det blev ikke derved. Hans Forretning voxede stadig, og nu modnedes den Tanke hos ham selv at tilvirke forskjellige af de Varer, som han førte i sin Handel. Med dette for Øje købte han i 1805 Ejendommen «Oljegræn» paa Amager uden for Christianshavn, hvor han anlagde en Oljemølle, og Tidspunktet var valgt saa godt, at den i sit første Aar bragte H. en Indtægt paa 30000 Rdl. 1808 føjede han en Limfabrik til Oljemøllen, 1809 anlagde han i Dronningensgade en Sejldugsfabrik, 1810 et Sæbesyderi for grøn Sæbe paa Demarkationslinjens Grund uden for Christianshavn og endelig 1811 en Reberbane, som han gjorde meget for at faa saa fuldkommen som muligt. Og her som altid benyttede han udelukkende danske Kræfter. Han lod saaledes det Gamstske Etablissement gjøre en Tovslagningsmaskine efter den, som den kongl. Reberbane havde faaet fra England. Den Dampmaskine, som M. F. v. Würden 1827 forfærdigede til en af H. nyanlagt Oljemølle, var den første af en dansk i Danmark byggede Dampmaskine.

H. blev efterhaanden en stor industridrivende, men derfor opgav han ikke sin Detailhandel i Torvegade. Den drev han lige til 1817. I det hele forstod han at varetage selv smaa Anliggender ved Siden af sine store Foretagender og stærkt voxende Spekulationer. Efter i nogle Aar at have forpagtet Vilders Plads, hvor han drev Skibsbyggeri, købte han i 1822 og 1824 de tidligere Kapitajn Jensen og Kommandør Fabritius tilhørende Skibsværfter i Strandgade, hvor hans Skibsbyggeri udviklede sig i væsentlig Grad; her byggedes bl. a. Dampskibet «Frederik VI» for L. N. Hvidts Regning. 1825 anlagde han en Stivelsefabrik i Prinsessegade, 1827 paa Fabritius' Plads den ovfr. nævnte Oljemølle og derefter paa Sandøen vest for Jensens Plads et Trankogeri, som 2 af hans egne Skibe bragte Spæk til fra Grønland; ikke at tale om, at han i 1836 anlagde den første Ophalingsbeding i Kjøbenhavn. Han udvidede sig i det hele mere og mere. Allerede 1833 havde han købt Appelbyes Plads ved Langebro, hvor han opførte de saakaldte «Holms Huse» for at skaffe de mange Arbejdere, han beskæftigede, billigt Husly; 1841 købte han Asiatisk Kompagnis Plads, hvor der efter lang Tids sørgelig Stilhed nu kom nyt Liv, og endelig i 1844 Larsens Plads, særlig til Skibsreparationer. H. naaede at blive Kjøbenhavns største Skibsreder. 1840 ejede han 5 Barkskibe, 9 Brigger, 2 Skonnerter og 2 Kuffer, der besøgte Grønland samt Ost- og Vestindien, ikke at tale om en Række evropæiske Havne, og det skal endnu særlig nævnes, at han var den første, der her udrustede et Skib til Hvalfangst i Sydhavet (1839). Dristig og foretagsom veg han ikke tilbage for at vove betydeligt i store Foretagender, naar han først nøje havde prøvet dem. Han blev naturlig en af de ledende paa Kjøbenhavns Børs, og den rolige og venlige Mand, der bl. a. aldrig afskedigede nogen, der i længere Tid havde været i hans Tjeneste, øvede i flere Retninger stor Indflydelse. Han var i en Aarrække en af Kjøbenhavns 32 Mænd (d. v. s. Borgerrepræsentant) og døde agtet og anset 3. Avg. 1845. I sine sidste Aar stod han for øvrigt ikke alene i sin Virksomhed. 1. April 1836 optog han sine 3 ældste Sønner, Georg (f. 17. Jan. 1803 † 2. Nov. 1867), Ludvig (f. 17. Maj 1804 † 21. Juni 1858) og ovennævnte Christian, i sin Forretning, der derefter dreves under det endnu bestaaende Firma «Jacob Holm & Sønner».

H. var 3 Gange gift: 1. (9. Dec. 1795) med Maria f. Lock eller Lorck († 8. Febr. 1811), Datter af Høker Niels Nielsen L.; 2. (10. Juni 1811) med Christiane f. Schifter (f. 6. April 1785 † 10. April

1825), Datter af Kapitajn i Asiatisk Kompagni Christen S.; 3. (11. Marts 1826) med Anne Margrethe Clausen, f. Kirkerup (f. 12. Sept. 1782 † 15. Dec. 1852), Enke efter Grosserer C. og Datter af Styrmand Andreas K.

E. Holm, Et Eftermæle for Grosserer J. H., 1889. Stamtavle ov. Fam. Holm, 1888. C. Nyrop.

Holm, Jakob, f. 1845, Præst, er en Søn af Sognepræst for Dollerup, Finderup og Ravnstrup Rasmus Hansen H. og Birgitte f. Trap. Han blev født i Fallesgaarde Præstegaard 18. April 1845, og efter at være undervist i Randers Latinskole blev han Student 1864. 1870 tog han theologisk Attestats, og derpaa var han personel Kapellan hos Dr. W. Rothe i Vemmelev, indtil han 1876 fulgte en Kaldelse som Præst for de danske St. Stephans og St. Michaels Menigheder i Chicago. Under Opholdet i Amerika redigerede han den danske Kirketidende «Kirkelig Samler» (1877—80) og virkede ogsaa ved Rejser for Evangeliets Udbredelse blandt sine Landsmænd hinsides Atlanterhavet. 1881 vendte han hjem til Danmark og var da først Medhjælper hos forskellige Præster, blandt andre hos C. Hostrup, men allerede 1882 blev han kaldet til Sognepræst i Vadum ved Nørre Sundby, hvorfra han 1893 er bleven forflyttet til Tølløse paa Sjælland. 1872 ægtede han Jutta Christiane Holst, Datter af Sognepræst E. H. H. i Borup. Foruden flere Bladartikler og mindre Skrifter har han forfattet en større opbyggelig Afhandling: «Herlighedshaabet til kirkelig Oplysning om de sidste Ting» (2. Udg. 1883), og siden 1889 har han været Udgiver af det dansk-amerikanske Folkesamfunds Organ: «Kors og Stjerne».

Elvius, Danmarks Præstehist. 1869—84 S. 556.

Fr. Nielsen.

Holm, Jens Albrecht Leonhard, 1799—1861, Præst, var en Søn af Kapitajn i det asiatiske Kompagnis Tjeneste Jens Axel H. og Karen Kirstine f. Abel. Han blev født paa Christianshavn 30. Avg. 1799, og efter at have modtaget den første Undervisning i Efterslægtsselskabets Realskole kom han 1810 i Borgerdydskolen paa Christianshavn, i samme Klasse som P. A. Fenger, med hvem han sluttede et Venskab for Livet. 1816 blev han dimitteret til Universitetet, og da han 1820 havde taget theologisk Attestats, besluttede han sig til at studere videre. 1821—24 foretog han en Udenlandsrejse, der gik over Göttingen, Berlin og Wien til Italien og der fra tilbage over Schweits til Paris, hvor han lærte Biskop Grégoire at kjende, og hjem gennem Holland. I Berlin tog han

under Neanders og Tholucks Avspicier den theologiske Licentiat-grad, og efter Hjemkomsten fortsatte han under et 3 Aars Ophold i Hovedstaden sine kirkehistoriske Studier, indtil han 1827, paa Forslag af Grev F. A. Holstein, blev kaldet til resid. Kapellan for Hyllested, Venslev og Holsteinborg; 1828 blev han Sognepræst for Venslev og Holsteinborg og 1840 tillige Sognepræst for Hyllested med Forpligtelse til at holde en Kapellan. Som Præst sluttede H. sig til den Kreds af troende Præster, der, med P. A. Fenger i Spidsen, dannede det sydvestsjællandske Broderkonvent. Paa Missionsmøder og ved Smaaskrifter og Bladartikler søgte han at vække og nære Interessen for Missionen, og gjennem sin Udgave af Brorsons «Salmer og aandelige Sange» (1. Udg. 1830) og «Svanesang» (1838) lærte han mange at skjønne paa den Brorsonske Salmedigtning, som var bleven skudt til Side i Evangelisk-kristelig Salmebogs Dage. 1844 satte han ved en udførlig Biografi sin faderlige Ven og Velynder Grev F. A. Holstein et smukt Mindesmærke. Han døde i Hyllested 1. Dec. 1861. 1827 havde han ægtet Johanne Jacobine Caspersen, Datter af Ankersmed H. C. (III, 417).

Erslew, Forf. Lex. Fenger, Det sydvestsjællandske Broderkonvent 1837—54.

Fr. Nielsen.

Holm, Jesper Johansen, 1748—1828, Billedhugger og Medaillør, var født i Kjøbenhavn og kom i en Alder af 15—16 Aar paa Kunstakademiet, hvor han i Tiden fra 1769—73 vandt alle 4 Medailler. Samtidig hermed var han under Wiedewelts Haand, hvor han uddannedes til en for den Tid ikke uhabil Billedhugger. Men da det var saare usle Tider den Gang for Billedhuggerne, medens man endnu i Ny og Næ slog en Medaille eller to, kastede H. sig over Medaillørfaget, opnaaede et Rejsestipendium og drog 1779 afsted til Frankrig og Italien for yderligere at uddanne sig som Medaillør. Som saadan naaede han dog aldrig stor Betydning, han skar kun faa Stempler, og over hans Medaille over H. Gerner, paa hvilken han i 1789 blev Medlem af Akademiet, fældedes der ikke lutter gunstige Domme. Uden Tvivl vilde H. have drevet det videre som Billedhugger, hvis han var bleven sysselsat, men det var næsten kun Dekorationsgjenstande og Gravmæler, det faldt i hans Lod at gjøre. Hans Kaar vare derfor trange. Forgjæves søgte han en Plads ved Mønten, forgjæves om at faa frit Billedhuggerværksted, forgjæves om et Professorat, — til sidst maatte

han af Nød og Trang tage til Takke med en Plads som Model-
lerer ved den kgl. Porcellænsfabrik. H. var aldrig gift, i sine
sidste Aar meget svagelig. Han døde i Kjøbenhavn 7. Jan. 1828.

Weinwich, Kunstens Hist. i Danm. og Norge S. 235. Weillbach, Konstnerlex.
Meier, Wiedewelt, passim. *F. J. Meier.*

Holm, Johan Peter, 1805—84, Borgmester, er født i Kjøben-
havn 18. Avg. 1805; hans Fader var Jens H., Koffardikapitajn i
Asiatisk Kompagnis Tjeneste, hans Moder Juliane Henriette f. Ge-
ding. Han blev Student fra Borgerdydskolen i Kjøbenhavn 1823,
tog juridisk Embedsexamen 1828 og gjorde efter flere Aar at have
været Fuldmægtig hos Højesteretsadvokat Treschow en længere
Udenlandsrejse. 1833 blev han Avditor, 1839 Overavditor, 1845
Overretsassessor. 1842 var han bleven Borgerrepræsentant og blev
som saadan 1843 Medlem af Direktionen for Fattigvæsenet, tillige
1844 Medlem af Direktionen for Borger- og Almueskolevæsenet.
1846 valgtes han til Suppleant til Provinsialstænderne, blev indkaldt
1848 og virkede som Sekretær. 1847 beskikkedes han til Raadmand
i Kjøbenhavn og 1858 til Borgmester for Magistratens 3. Afdeling
(Fattigvæsenet). Foruden at han 1864—65 omtr. et Aar udførte
Overpræsidentens Forretninger, deltog han i en Mængde Fore-
tagender, saaledes som Medlem af Direktionen for Sparekassen, af
Bestyrelserne for det søsterlige Velgjørenhedsselskab, for Sygehjemmet,
for det siden nedlagte Tjenestepigehjem i Store Kongensgade, for
Plejestuen for spæde Børn og dens Fortsættelse, Børneplejeforeningen.
Særlig maa nævnes hans Virksomhed som Medindbyder til Asyl-
selskabets Dannelse 1835 og som stadigt Medlem af dets Bestyrelse.
Han havde væsentlig Del i Erhvervelsen af Grundene og Opførelsen
af Asylernes Bygninger. 17. Juli 1840 giftede han sig med Alvilda
Davine Ebbesen, Datter af Isenkræmmer Jørgen August E.; hun
døde 9. Febr. 1869, hvorpaa han tog sin Afsked som Borgmester
og udnævntes til Konferensraad; Justitsraad var han bleven 1857,
Etatsraad 1864. Han døde 27. Marts 1884. *O. Nielsen.*

Holm, Johan Theodor, † 1793, s. Holmskjold.

Holm, Just Jean Christian, f. 1815, Portrætmaler. Just H. er
født i Randers 8. Maj 1815 og Søn af Regimentskirurg Just Christian
H. og Jeannette Margrethe Strambou, f. Suenon. Han besøgte
den lærde Skole i Randers, men opgav Studeringerne for at blive
Maler, særlig Portrætmaler, et Fag, han viste Anlæg for. Han

kom derfor til Kjøbenhavn og fik Adgang til Kunstakademiet, hvor han 1835 avancerede til Modelskolen og 1838 vandt den mindre Sølvmedaille. I Tiden 1840—43 var han for egen Regning udenlands og opholdt sig navnlig i München og Paris. Han begyndte at udstille i 1837 og var i en lang Aarrække en søgt Portrætmaler; navnlig yndedes hans Portrætter i halv naturlig Størrelse. Blandt hans Arbejder kan fremhæves, foruden en Del Børneportrætter, et Billede med en Gruppe af 11 den Gang yngre Læger. Ved Siden heraf malede han, navnlig efter Rejsen i Udlandet, nogle enkelte Genrebilleder. Han har udstillet sidste Gang i 1884. Han var Tegnælærer ved de forenede Kirkeskoler 1864—82. H. er ugift.

Weilbach, *Konstnerlex.*

Ph. Weilbach.

Holm, Jørgen Tyge (eller, som han sædvanlig blev kaldt, Georg Tycho), 1726—59, Botaniker. Hans Fader var Wolf Godske H., Præst i Korup i Fyn, hvor Sønnen blev født 3. Jan. 1726. Han blev Student fra Odense 1743 og theologisk Kandidat 1746, men gav sig derefter til at studere Medicin og Botanik, som han allerede længe havde vist afgjort Tilbøjelighed for. I 1748 blev han Alumnus paa Borchs Kollegium, og her skrev han en anatomisk-fysiologisk Afhandling om Menneskets Mave (1749). I 1750 fik han paa B. J. Buchwalds Anbefaling, trods det theologiske Fakultets enstemmige Erklæring derimod, kgl. Understøttelse til at foretage en Rejse til Upsala for i et Aar at høre Linnés Forelæsninger, og han vendte tilbage «med Udsigt til at blive en Hæder for sit Fædreland», som Linné udtrykte sig. Efter Hjemkomsten blev han af Regeringen sendt til Norge i Anledning af en Epidemi; nogle af hans Iagttagelser og Optegnelser fra denne Rejse bleve efter hans Død offentliggjorte i Thaarups «Magasin», medens andre endnu findes som Manuskript i det store kgl. Bibliothek; de indeholde dels botaniske Iagttagelser, dels landøkonomiske Optegnelser, Anvendelse af vildtvoxende Planter og nogle mineralogiske Undersøgelser. I 1754 fik han, trods Theologen P. Holms Modstand som stridende mod vedkommende Fundatsers Bestemmelse, atter Rejsestipendier for at drage til Upsala, hvor han studerede i 3 Aar, og hvor han skrev et Forarbejde til en dansk Flora (1757), hvilken Fortegnelse over danske Planter senere optoges i Pontoppidans «Danske Atlas». I Upsala modtog han i 1757 Doktorhatten af Linnés Haand og vendte s. A. tilbage til Kjøbenhavn med de bedste Vidnesbyrd fra Linné, der ansaa H. for en af sine ypperste

Disciple. Aaret efter foretog han en botanisk-økonomisk Rejse gennem en stor Del af Danmark, blev 1759 ansat som Professor i Økonomi ved Naturaliekabinettet paa Charlottenborg, hvis naturhistoriske Musæum han havde grundlagt ved Hjælp af sine egne værdifulde Samlinger, men døde allerede 25. Sept. s. A. i sit 34. Aar, umiddelbart før han paa offentlig Bekostning skulde tiltræde en Rejse til England for at undersøge dette Lands Agerbrug og Økonomi. Han var udset til at deltage i Udgivelsen af «Flora Danica», hvad der vidnede om hans Anseelse som Botaniker, og hans tidlige Død maa anses for et Tab for den botaniske Videnskab.

Naturhist. Tidsskr. 3. R. VI.

E. Rostrup.

Holm, Lars Jess, 1791—1851, Kancellideputeret, en Søn af Konferensraad *Ole Pedersen H.* (f. 1751 † 1828) og Anna Cathrine f. Dytskov (f. 1761 † 1835), fødtes i Kjøbenhavn 17. Marts 1791, blev 1808 dimitteret fra Borgerdydskolen i Kjøbenhavn og tog 1811 juridisk Examen. Faderen (der 1766 havde begyndt sin Embedsbane som Skriver i Brandforsikringskontoret, 1780 var bleven Fuldmægtig, 1786 Bogholder sammesteds, 1791 Kommitteret i Økonomi- og Kommercekollegiet og fra 1816—26 var Deputeret i danske Kancelli for Brandforsikringssagernes Vedkommende) havde allerede 1809 faaet ham ansat som Kopist i Kontoret for Landbygningernes Brandforsikring; 1813 blev han Fuldmægtig sammesteds, fungerede 1817—20 tillige som Chef for dette Kontor, blev i Begyndelsen af 1821 Fuldmægtig i det kort forinden oprettede fælles Kontor for Kjøbstædernes og Landets Brandforsikringsvæsen, men udnævntes faa Uger efter til Assessor i den kgl. Landsover- samt Hof- og Stadsret, 1837 til Assessor i Højesteret og blev 1839 Deputeret i det danske Kancelli, Chef for dettes 1. Departement samt tillige (indtil Udgangen af Aaret 1840) Decisor for de under Kancelliets 4. Departement sorterende Regnskaber for offentlige Stiftelser og Legater. Ved Kancelliets Omordning 1848 afskedigedes han, da han ikke ønskede at overtage den ham tilbudte Stilling som Departementschef i Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet. Han var tillige fra 1839 til sin Død, 1. Nov. 1851 i Kjøbenhavn, med en kort Afbrydelse i 1848 Medlem af den overordnede Tiendekommission og fik 1841 Sæde i den angaaende Overbestyrelsen af det hele Kirke- og Undervisningsvæsen nedsatte Kommission. 1816 blev han Kancellisekretær, 1831 Justitsraad og 1848 Konferensraad. I flere Aar (1833—39) var han Medudgiver af «Juridisk Tidsskrift»

og leverede Bidrag saa vel til dette som til «Nyt juridisk Arkiv». Baade som Dommer og som administrativ Embedsmand nød han stor Anseelse og var i høj Grad vurderet af sine Kolleger for sin noble Tænkemaade. — Han var 1. gift med Gjertrud Cathrine f. Aagesen (f. 3. Dec. 1801 i Kjøbenhavn, † sammesteds 9. Okt. 1843), en Datter af Deputeret i Generalitets- og Kommissariatskollegiet Søren A. og Megtele Christine f. Riegelsen. Derefter ægtede han 19. Juni 1846 Augusta Christine Aagesen (f. i Kjøbenhavn 25. Marts 1822), en Datter af hans afdøde Hustrus Broder, Konferensraad Nic. A. (I, 10).

Erslew, Forf. Lex.

G. Kringelbach.

Holm, Mads Christian, 1827—92, Skibsreder, var født i Nykjøbing paa Mors 19. Okt. 1827. Moderen, Maren Nielsdatter, blev senere gift med Skibstømrer Lars Christensen Holm, efter hvem han antog Navnet H. Ligesom Stiffaderen var H. oprindelig Skibstømrer, først i Jylland, senere i Helsingør. Derefter opholdt han sig længere Tid i Amerika og Avstralien, hvor han lagde Grunden til sin Formue, og nedsatte sig efter sin Hjemkomst som Skibsbygger i Aabenraa. 1870 bosatte han sig i Kjøbenhavn, hvor han 1871 stiftede Dampskibsselskabet «Norden», som han ledede til sin Død, og som stadig har indtaget en betydningsfuld Plads blandt danske Dampskibsselskaber. En kort Tid overtog han Stillingen som korresponderende Reder for «de forenede Oplagspladser og Værfter i Kjøbenhavn». 1881 grundlagde han Aktieselskabet «Helsingørs Jærnskibs- og Maskinbyggeri», hvis Drift han styrede, først sammen med V. Dyhr, senere alene. Til Trods for, at han stadig var bosat i Kjøbenhavn, ledede han i alle forretningsmæssige Detailler Driften af dette Selskab, der efterhaanden blev et af vore betydeligste industrielle Foretagender. I det hele udfoldede han i sine forskjellige Forretningshverv en stor Energi og en ualmindelig Arbejdskraft. Han stillede særdeles betydelige Fordringer til sine undergivne, men fordrede endnu mere af sig selv. Ligesom hans Ydre paa én Gang røbede betydelig Intelligens og stor fysisk Styrke, saaledes var det ogsaa et Særkjende for hans Virksomhed, at han med det forretningsmæssige Overblik over Helheden forenede Deltagelse i alle Arbejdets praktiske Detailler. H. var gift med Emilie f. Bendixen, Datter af Skibsreder Boy B. fra Nordslesvig. (Byerne Helsingør og Nykjøbing paa Mors havde udnævnt ham til Æresborger.) Han døde 23. Sept. 1892.

E. Meyer.

Holm, Niels Emil Severin, 1823—63, Maler. Emil H. var født i Aarhus og Søn af Organist Peter H. og Birgitte f. Stigsen. Faderen var oprindelig Drejer, men viste kunstneriske Anlæg og uddannede sig under Gebauer til Landskabsmaler; dog dyrkede han Musikken som sit Hovedfag. Efter den 1. slesvigske Krig udstillede han i Kjøbenhavn nogle Panoramaer fra forskellige af Kampene, hvortil han havde malet Landskaberne, Sønnen Figureerne. Denne, der havde lært Begyndelsesgrundene i Prins Ferdinands Tegneskole i Aarhus, kom 1841 til Kjøbenhavn, blev sat i Malerlære og besøgte Kunstakademiet; i 1844 vandt han den mindre Sølvmedaille i Dekorationsklassen, men gik derefter over til Modelskolen og vandt 1849 den mindre, 1853 den store Sølvmedaille og 1854 en Pengepræmie. Han begyndte at udstille 1854, væsentlig Prospekter, rejste i 1857 udenlands og opholdt sig navnlig paa Sicilien indtil Begyndelsen af 1863. Et i 1859 hjemsendt Billede, «Udsigt fra Taormina», vakte saa megen Opmærksomhed, at han s. A. fik en Rejseunderstøttelse paa 400 Rdl. og i 1862 200 Rdl., rimeligvis til Hjemrejse. Efter et Besøg i sin Fødeby var han i Færd med at gjenoptage sin Kunstnervirksomhed, da Døden bortrev ham 29. Dec. 1863. H. var ugift.

Weilbach, *Konstnerlex.*

Ph. Weilbach.

Holm, Niels Johannes, 1778—1845, religiøs Forfatter, er født i Sønder Farup ved Ribe 3. Marts 1778. Faderen var Skrædder og flyttede senere til Sild, hvor han levede i smaa Kaar. Sønnen maatte tidlig arbejde strængere, end han kunde taale, hvorved han blev forvoxen. Efter Konfirmationen blev han først sat i Lære som Handskemager, derefter, da han ikke kunde udholde Arbejdet, som Lakerer. Han drog til Tyskland, blev Medlem af Brødremenigheden og opholdt sig 11 Aar i Neuwied. Da han tillige med en Del af Menigheden var blevet smittet af Tidens frivole Tone, blev han ved en Visitats udstødt af denne; han kom da 1805 hjem til Faderen og tog siden Arbejde hos en Lakerer i Christiansfeld. Paa Anbefaling af J. F. Boesen i Vigerslev (II, 461) blev han antaget som Skolelærer, og efter at have virket som saadan 10 Aar og 1816 underkastet sig en Examination af Generalsuperintendent Adler sendtes han til England for at være Lærer ved Brødremenighedens Skole i Fulnek. 1820—34 var han Forstander for Brødremenigheden i Christiania. Her fra vendte han tilbage til Christiansfeld, hvor han virkede som Eftermiddagsprædikant til sin Død, 26. Maj 1845.

— Især i den Tid, han opholdt sig i Norge, skrev han mange Smaaskrifter, mest for Børn, stærkt prægede af hans herrnhutiske Retning. Han udgav ogsaa i flere Aar (1827—35) et Missionsblad, der var et Slags Foreningsbaand mellem Herrnhuterne og Haugianerne. Hans betydeligste Arbejde er en Salmesamling, «Harpen» (1829), der bruges meget i herrnhutiske Menigheder, og som er oplagt mange Gange. Der er flere Salmer af ham selv, deriblandt «Hvor salig er den lille Flok»; andre har han stærkt bearbejdet. Under sit sidste Ophold i Slesvig sluttede han sig til en der dannet Forening for Kristendommens Udbredelse, der især virkede i Vestindien. 1844 begyndte han Udgivelsen af en evangelisk Missions-tidende.

Halvorsen, Norsk Forf. Lex. Ugeskr. f. den evang. Kirke i Danm. 1853, S. 171 f. 177 f. Skaar, Salmehist. I, 241; II, 445. *L. Koch.*

Holm, Ole Pedersen, † 1828, s. under Holm, Lars Jess (ovfr. S. 581).

Holm, Peder, 1706—77, Theolog, blev født i Norge, men begge hans Forældre vare af dansk Herkomst og tilhørte gamle danske Præsteslægter. Faderen, Jacob H. († 1738), var Avktionsdirektør og boede paa Gaarden Moum ved Frederiksstad. Her blev H. født 6. Juni 1706; hans Moder hed Ida Sophie f. Ølgod († 1716). Han sattes i Skole i Frederiksstad, hvorhen Forældrene vare flyttede, da Krigen med Sverige udbrød; men han blev privat dimitteret 1724; og da han rejste til Universitetet i Kjøbenhavn, forlod han Norge for bestandig. Efter at have taget Attestats 1726 blev han det følgende Aar Alumn paa Valkendorfs Kollegium og boede her i 5 Aar. Han blev efter H. Grams og Andr. Hojers Anbefaling Lærer for den unge Hielmstjerne og blev i hele sit senere Liv nøje knyttet til denne sin Elev og hans Familie. 1732 fik han Magistergraden og begyndte at holde theologiske og filosofiske Forelæsninger. Rektoratet i Aarhus blev ham tilbudt; men efter sine Velyndere Grams og Hojers Raad foretrak han at blive i Kjøbenhavn for at søge at bane sig Vej til fast Ansættelse som Universitetslærer. 1735 blev han Provst paa Kommunitetet og omtrent samtidig Biskop Worms Vikar ved de offentlige Forelæsninger, 1738 Professor extraordinarius i Theologi og Filosofi og endelig 1746 ordentlig Professor i Theologi og Medlem af Konsistorium, i hvilket Embede han virkede til sin Død, 4. Juni 1777.

Ved Jubelfesten 1749 for det oldenborgske Kongehus fik han den theologiske Doktorgrad. Han levede ugift.

H. har næsten intet udgivet. Naar nogle akademiske Disputater, hans Fortale til J. Hees store Prædikensamling over Jesu Lidelseshistorie (1758) og hans Deltagelse i Bibeloversættelsen under Christian VI ere nævnte, er dermed hans Forfattervirksomhed udtømt; men dog har han sat sig et varigt Navn ved sin Virksomhed som Universitetslærer i over en Menneskealder. Han var en ivrig Tilhænger af den gamle, lutherske Orthodoxy og var selv overbevist om, at det dogmatiske Kollegium, han meddelte, var den ufejlbare Vej til Salighed. Han hadede og ivrede imod al Nyhedssyge og sporede Kjæteri, hvor andre vanskelig vilde kunne opdage sligt. Hans Foredrag var uendelig tørt og kjedsommeligt, hans Organ frastødende, og vanskeligt var det for ham at have Tilhørere, naar ikke Hensynet til Examen og Haabet om Stipendium gjorde sig gjældende hos disse. «Man skulde høre mans Kollegier, saa kunde man nok selv hjælpe dem til Stipendier», skal han oftere have ladet sig forlyde med lige over for de studerende. Men i øvrigt er der ikke faa blandt hans Disciple, som med Paaskjønnelse have erkjendt den Godhed og redebonne Hjælpsomhed, der bleve dem til Del fra denne grundhæderlige, men snæversynede lærde.

Langt større Betydning end hans Virksomhed fra den theologiske Lærestol har H.s Deltagelse i Universitetets økonomiske Anliggender som Medlem af Konsistorium og af Kommunitetsdirektionen. Her arbejdede han med den utrætteligste Flid og med den største Interesse og indlagde sig virkelige Fortjenester; men paa disse Felter skaffede han sig ogsaa selv ved sin Stridighed og Egenindighed, der sørgelig tiltog med Alderen, en uendelig Række Bryderier og Kvaler. Hans Indlæg og Vota svulmede op til lange Afhandlinger; i Kallske Samling, Fol., Nr. 148 findes opbevaret en tyk Bunke af hans Koncepter. Han er bleven kaldet «Universitetets Aristides» for den strænge og urokkelige Retfærdighed, hvormed han hævdede de ham betroede Stiftelsers Tarv; og vilde nogen prøve paa at indføre Reformer eller røre det allermindste ved Bestemmelserne i en eller anden Fundats, saa tordnede han mod en saadan formastelig Adfærd og truede med Guds Vrede paa Dommegad; dette fik bl. a. hans Kolleger Janson og Balle at føle, da der i 1775 af Guldberg var nedsat en Kommission, hvori ogsaa han selv havde Sæde, til Indførelse af en ny Studieindretning ved Kommunitetet og Regensen. Guldberg var i det hele taget hans

bitreste Modstander; og Balle, som i sine yngre Aar havde været i Kridthuset hos H., havde senere som Professor paadraget sig hans stærke Fjendskab. Det har været et almindeligt Sagn, at H., der i 1774 var den eneste Doktor i det theologiske Fakultet, skulde have nægtet at kreere Balle ved hans Doktorpromotion i Anledning af Arveprinsens Formæling, fordi H. skulde have Mistanke til hans Orthodoxi og derfor skulde have ytret, at han «ej vilde lægge Haand paa den Kjætter»; men Anledningen til H.s Modstand ved denne Lejlighed var, at Balle havde injurieret ham og ikke vilde give ham Oprejsning og «derfor levede i vitterlig Synd». H. stod i Kampen for det gamles Bevarelse aldeles isoleret; og næppe havde Døden lukket hans Øjne, før en Række af de Forandringer, han havde modarbejdet, blev gennemført.

J. H. Schlegel, *Oratio in memoriam P. H.*; overs. af Nyerup. *Nye lærde Tid.* 1750, S. 73 ff. J. Møller, *Nyt theol. Bibl.* III, 37 ff. *Suhms Saml. Skrifter* X, 33 f. *Kirkehist. Saml.* 4. R. I, 324 f.; II, 372 f. 385. Steenstrup, *Dansk Maanedsskr.* 1865, I, 98 ff. 432 ff. Jonge, *Kjøbenhavns Beskriv.* S. 175.

A. Jantzen.

Holm, Peter, 1733—1817, Amtmand, formentlig født i Nyborg og Søn af Stads- og Garnisonskirurg sammesteds Thomas Nicolai H. og Cathrine Lucie f. v. Lengerchen. Han blev juridisk Kandidat 1751, Assessor i Hofretten i Kjøbenhavn 1757, Avskultant i General-Landøkonomi- og Kommercekollegiet 1761, Kommitteret sammesteds 1764, Justitsraad 1767 og s. A. Amtmand i Nordlandene, 1771 Amtmand i Bratsberg Amt og 1773 i Lister og Mandals Amt, 1780 Etatsraad. Han entledigedes som Amtmand fra 1. Jan. 1806 med fuld Gage og døde i Christianssand 26. Maj 1817. Han har skrevet en værdifuld Beskrivelse over Lister og Mandals Amt, der er trykt i «*Topografisk Journal*» II—V, samt efterladt betydelige Samlinger til et dansk-norsk Adelslexikon, der nu bevares i Universitetsbibliotheket i Christiania. Af det genealogiske og heraldiske Selskab var han Medlem fra dets Stiftelsesaar 1777. Han blev 1768 gift med Sara Hornemann (f. 22. Maj 1745 † 1794), Datter af Assessor Henrik Carstensen H. til Rejnskloster og Sara f. Hammond.

Halvorsen, *Norsk Forf. Lex.* Meddel. fra Geh. Arkivet 1886—88 S. 169. Richter, *Jurid. Stat* S. 138. Werlauff, *Det kgl. danske Selskab* S. 134. 190. 267. *Personalhist. Tidsskr.* 2. R. II, 51.

H. J. Huitfeldt-Kaas.

Holm, Peter Alberg, 1823—92, Præst og Forfatter, fødtes 24. Maj 1823 paa Nordstrømø blandt Færøerne, hvor hans Fader, Niels Lassen H. († 1839), var Sognepræst. 1832 sendtes han til

Danmark og dimitteredes 1841 fra Kjøbenhavns Borgerdydskole; tog 1847 theologisk Embedsexamen. Baade som Student og som Kandidat underviste han i forskellige Fag i flere af Hovedstadens Skoler; blev 1849 Adjunkt i Aarhus, hvorfra han 1855 forflyttedes til Roskilde. 1862 blev han Sognepræst i Veterslev og Hømb ved Ringsted, 1869 i Dalum, og 1880 fik han sit sidste Kald, Gamtofte paa Fyn; her døde han 2. Maj 1892. Han nærrede stor Kjærlighed til og Interesse for Færøerne, som han besøgte i Sommeren 1844 ~~og flere Gange senere~~, og som han jævnlig har skildret; hans første trykte Værk var «Skildringer og Sagn fra Færøerne» (1856); 3. Udg. udkom 1887, men han har i den næppe taget tilstrækkeligt Hensyn til de mange Forandringer, som de mellemliggende Aar havde bragt paa Færøerne. Desuden har han rundt om i Dagblade og Tidsskrifter leveret Artikler af religiøs, sproglig og naturvidenskabeligt Indhold, ligesom han har udgivet en Del Salmer og Bønner. — Gift 1. (1851) med Petra Conradine f. Stæger († 1869), Datter af Etatsraad, Finanshovedkasserer R. S.; 2. (1872) med Anna f. Fenger, Datter af Sognepræst ved Frelsers Kirke P. A. F. (V, 119).

Elvius, Danmarks Præstehist. 1869—84 S. 141. Erslew, Forf. Lex. Nationaltid. 3. Maj 1892. Vilh. Bang.

Holm, Peder Andersen, f. 1844, Skolemand, er Søn af Snedker Niels H. i Rynkeby. Han fødtes 12. April 1844, blev dimitteret fra Jelling Seminarium 1863, Aaret efter Lærer ved Borgerskolen i Fredericia, 1866 i Højbjerg ved Viborg og 1878 i Bjerge ved Horsens. 1892 blev han udnævnt til Skoleinspektør i Kolding, men trak sig strax efter tilbage til sit forrige Embede. H. deltog 1874 i Oprettelsen af «Danmarks Lærerforening» og har uafbrudt haft Sæde i dens Bestyrelse. 1880 var han med at stifte «Lærerstandens Brandforsikring», hvis Formand han siden har været. Han har flere Gange haft offentlig Understøttelse til pædagogiske Rejser i Tyskland, Schweits og Sverige, har skrevet nogle Skolebøger og været Medudgiver af Ugebladene «Skoletidende» 1872—92 og «Folkeskolen» fra 1. April 1893. Ægtede 14. Juni 1867 Anna Eriksen fra Nymarksgaarden ved Kjærteminde. Joakim Larsen.

Holm, Peter Christian, 1807—64, Søofficer, Søn af foran nævnte Kapitajn Hans Peter H., er født 25. Dec. 1807 paa St. Croix. Han indtraadte 1826 som Sekondlieutenant i Marinen, avancerede 1834 til Premierlieutenant, 1842 til Kapitajnlieutenant og 1852 til

Orlogskapitajn. Efter et Togt til Vestindien med Korvetten «Najaden» gik han 1828 i fransk Orlogstjeneste, hvor han forblev til Marts 1833. Foruden at deltage i forskjellige lange Togter, hvoriblandt kan nævnes et med Fregatten «la Themis» til Mexiko, hvor han overværede Spaniernes Forsøg under Grev Barradas paa at besætte Landet, gjorde han ogsaa Tjeneste under den franske Expedition til Algier 1830 samt ved Eskadren, der i Febr. 1832 under Gallois overrumplede og besatte den italienske By Ancona. Man tilbød ham efter disse Togter fast Ansættelse i den franske Marine, men herpaa ønskede H. ikke at inddrage sig. Efter Hjemkomsten til Danmark gjorde han Tjeneste i Fregatten «Galathea», som hjemførte Thorvaldsens Arbejder fra Italien 1833. Efter nogle Togter til Vestindien i Tidsrummet til 1841 udgik han paa ny 1842—43 som næstkommanderende paa Briggen «St. Croix» til disse Kolonier og havde her det Uheld at brække sit Ben, noget, han aldrig fuldt ud forvandt Følgerne af. I 1. slesvigske Krig var H. 1848 Chef for samme Brig, med hvilken han gjorde 74 Priser; 1849 samme Kommando med Station ud for Danzig—Pillau. Han bestod her med Ære en 5 Timers Kamp mod den preussiske Damper «der Adler» 27. Juni. 1850 var H. Chef for Korvetten «Diana» paa Togt til Island, de 2 paafølgende Aar Vagtskibschef, 1853 Chef for Korvetten «Valkyrjen», 1854 for Dampskibet «Hekla» og senere konstit. Havnekapitajn i Kjøbenhavn, i hvilken Stilling han forblev til 1858. 1860 Chef for Fregatten «Thetis» og det paafølgende Aar for Linjeskibet «Danebrog», hvilket paa hans Forslag senere blev omdannet til Panserfregat. I Krigen 1864 blev H. Chef for Marinens bedste Skib, Fregatten «Jylland», med hvilken han 6. Maj tog en overordentlig hæderlig Del i Affæren ved Helgoland. Ved Hjemkomsten til Kjøbenhavn bragtes han i Land som syg og døde 2. Okt. s. A. af Tyfus.

H. blev gift 22. Maj 1839 med Konferensraad P. Pedersens Datter Marie Caroline, som døde 18. Dec. 1842. 14. Avg. 1846 ægtede han Louise Margrethe Hetsch, Datter af Professor G. F. H. (s. ovfr. S. 434); hun overlevede ham og døde 21. Jan. 1876. — Paa H.s Grav paa Holmens Kirkegaard er rejst et stort Mindesmærke over denne almindelig agtede Officer. *C. With.*

Holm, Peter Edvard, f. 1833, Historiker. Edv. H., Søn af foran nævnte Konferensraad Chr. Fr. H. († 1879), fødtes 26. Jan. 1833 i Kjøbenhavn. Allerede i Drengæarene følte han sig hen-

draget til historisk Læsning, men Lysten steg især, da han igjennem Forfatterlæsning i Afgangsklassen fik et fyldigt Indtryk af Oldtidens Liv. Efter 1850 at have taget Artium (med Udmærkelse) var H. derfor ikke i Tvivl om at ville vælge Filologien som det Fag, der bedst beredte Grunden for et historisk Studium. I øvrigt begyndte han allerede i Rusaaret at undervise; Hjemmet med dets store Interesse og Sans for Kunst og Musik gav ham rig Lejlighed til en almindeligere Udvikling. I 1855 tog han filologisk Examen og drog derpaa med offentlig Understøttelse fra Juli 1856 til April 1857 til Italien; Hjemvejen lagdes over Paris.

Oldtidens Liv havde især fængslet H., og paa dette Omraade skulde ogsaa hans Studier først sætte Frugt i videnskabelige Arbejder. Han disputerede 1860 for den filosofiske Doktorgrad ved et Arbejde: «De græske Undersaatters politiske Stilling under de romerske Kejsere indtil Caracalla». Snart efter satte H. sig den vanskelige Opgave i et stort Værk at skildre efter Kilderne «Gejstlighedens Optræden lige over for Staten fra Slutningen af Constantin den stores Regering indtil det vestromerske Riges Fald» (1864). I en Del mindre Afhandlinger, optagne bl. a. i «Tidsskrift f. Filologi», hvoraf han var Medredaktør, belyste han forskjellige Spørgsmaal af Oldtidens Historie. Det skulde imidlertid ikke blive disse Tidsrum, men netop Historiens nyeste Tider, til hvilke H. især skulde vie sine Kræfter. Efter Professor Velschows Død overdroges det nemlig H. som Docent at holde Forelæsninger over den nyeste Tids Historie for de statsvidenskabelige studerende (1865), og denne Pligt har paahvilet ham, ogsaa efter at han 13. Dec. 1867 blev udnævnt til Professor ordinarius i Historie. Ved sine livlige og grundige Forelæsninger har han stadig samlet et Avditorium fra en langt videre Kreds end de studerendes Verden.

H. maatte nu føle sig kaldet til at dyrke Danmarks nyere politiske Historie, og dette Studium har sat Frugt i en Række betydningsfulde Arbejder. Stundum har han forfulgt vor Politik under bestemte Kriser («Danmarks Deltagelse i Forhandlingerne om en væbnet Neutralitet 1778—80», 1866; «Danmarks Politik under den svensk-russiske Krig 1788—90», 1868), stundum betragtet enkelte Ministre («Styrelsen af Danmark-Norges Udenrigspolitik under Struensee», 1871) eller Diplomater («Caspar v. Saldern og den dansk-norske Regering», 1872). Et større Værk fra hans Haand udkom 1875: «Danmark-Norges udenrigske Historie under den franske Revolution og Napoleons Krige fra 1791 til 1807» (2 Bind). Saaledes var det

saa længe forsømte Studium af Enevælden bleven optaget paa ny, Dommen over de absolutistiske Kongers ydre Styrelse fik sikker Fodfæste at staa paa, og den store europæiske Baggrund traadte tydeligere frem. I det hele bevarede H. under al sin Virken Synet for Verdenshistorien i sin Helhed; et Vidnesbyrd herom var ogsaa den af ham i Forening med Ph. Weilbach besørgede danske Udgave af Cantus Verdenshistorie, af hvilken H. omskrev store Partier og særlig forfattede Nordens nyere Historie (1871—79).

Imidlertid var H. bøjet ind paa nye Sider af vort Lands Historie. Et interessant Skrift, «Holbergs statsretlige og politiske Standpunkt» (1879), gjorde Begyndelsen og fulgtes af en Række Arbejder af lignende Indhold, alle Universitetsprogrammer ligesom hint: «Om det Syn paa Kongemagt, Folk og borgerlig Frihed, der udviklede sig i den dansk-norske Stat i Midten af det 18. Aarhundrede (1746—70)» (1883), «Nogle Hovedtræk af Trykkefrihedstidens Historie 1770—73» (1885), «Den offentlige Mening og Statsmagten i den dansk-norske Stat 1784—99» (1888), og end videre det smukke Festskrift: «Kampen om Landboreformerne i Danmark 1773—91» (1888); her viste Forfatteren, at Fremstillingens Kunst ikke behøver at svække det simple og naturlige Sprog, som H. ellers sætter som det øverste. — Længe havde det staaet for H.s Tanke at give en sammenhængende Skildring af Tiden fra den store nordiske Krigs Ophør til 1814, altsaa et Værk af lignende monumental Natur som C. F. Allens store Værk og som de mange, der smykke vore svenske Naboers Litteratur. Forinden maatte han dog erhverve den fulde Indsigt i hele det absolutistiske Regeringssystem, saaledes som dette havde virket i de foregaaende Menneskealdere siden 1660. Disse Udenværker fuldførtes i det store Arbejde: «Danmark-Norges indre Historie under Enevælden 1660—1720» (2 Bind, 1885—86); og derpaa udkom 1. Bind af «Danmark-Norges Historie fra den store nordiske Krigs Slutning til Rigernes Adskillelse» (1891), der omfatter Tiden indtil 1730.

Saaledes har under H.s Forfattervirksomhed Arbejde efterhaanden knyttet sig til Arbejde og Opgaverne ført hinanden med sig, indtil det hele Tidsrum er bleven inddraget under Belysning af ham eller er kommet til at staa klart for hans Syn. Han kjender som ingen anden, hvad vore Arkiver indeholde herom; ved sin omfattende Hukommelse og store Arbejdslethed har han gennem en hel Bogrække kunnet belyse Enevældetiden og i en Mængde Forhold føre nye Opfattelser igjennem; eksempelvis kan nævnes hans

Studier over «Frederik IV's Landmilits og dens Indflydelse paa Bondestandens Kaar» (1884). Især er Rigets Historie som Helhed bleven klarere betonet; ingen dansk Historiker har som H. hævdet Norges jævnbyrdige Stilling og taget dettes indre Vilkaar med i Betragtning, ligesaa har han taget fuldt Hensyn til vore Besiddelser hinsides Ejderen og Elben. Overalt mærkes Bestræbelsen for at se Tingene fra saa mange Sider som muligt og derved at dømme humant. H. har stundum for stærk Frygt for at vise sin egen Personlighed, paa den anden Side have aldrig udenforstaaende Tendenser blandet sig i Betragtningen. Ligesom Interessen for Begivenheder og Krige i H.s Bøger træder tilbage for Skildringen af Tilstande, saaledes beror Fremstillingens Ejendommelighed mindre paa den dramatiske Bevægelighed end den rolige og ædle Hvilen, de klare Linjer og den overskuelige Plan. — For H.s Arbejder, især for saa vidt de angaa Styrelsesmaaden, de økonomiske og Retstilstandene i det 18. Aarhundrede, tilkjendtes der ham 1891 den A. S. Ørstedske Prismedaille.

Denne omfattende Forfattervirksomhed har ikke hindret H. i at udfolde en betydelig praktisk Virksomhed. Som erfaren Skolemand, i det han i en Snes Aar havde undervist i Skoler, indtraadte han 1875 i Undervisningsinspektionen for de lærde Skoler og højere Realskoler og virkede her med stor Iver og Indflydelse indtil 1888. Ved Universitetet lagdes der stærkt Beslag paa hans Arbejdsdygtighed: 1876 valgtes han til Medlem af Konsistorium, 1883 og 1891 til Universitetets Rektor, mange akademiske Hverv ere i Tidens Løb blevne lagte i hans Haand. Siden 1865 er han Medlem af Historisk Forenings Bestyrelse og var Foreningens Sekretær 1865—78, fra 1882 dens Formand. 1871 optoges han til Medlem af Danske Selskab, til hvis Formand han valgtes 1892. 1867 optoges han i Videnskabernes Selskab. 1876 valgtes han til Medlem af Direktionen for Carlsberg-Fondet (siden 1889 er han dens Formand), 1878 til Medlem af Bestyrelsen for det nationalhistoriske Musæum paa Frederiksborg Slot. 1887 blev han en af Direktøerne for den Hielmstjerne-Rosencroneske Stiftelse. Saaledes har H. haft en omfattende Gjerning inden for det akademiske og videnskabelige Livs praktiske Forhold — i det politiske Liv har han ikke deltaget —, og ligesom han under sin Forfattervirksomhed kun sjælden har været inddraget i Polemik, have hans mæglende Naturel og Hensynsfuldhed ofte været af Betydning under vanskelige Forhold. H. udnævntes

1892 til Kommandør af 2. Grad af Danebrog. — H. ægtede 1859 Frederikke Catharina Waage, Datter af Etatsraad, Dr. theol. G. H. W.

Hundrup, Biogr. Efterr. om philol. Candidater, 2. Udg. Universitetets Re-formationsprogram 1860.

Johannes C. H. R. Steenstrup.

Holm, Peder Thygesen, f. 1848, Politiker. H., født 7. Okt. 1848 i Idestrup paa Falster og Søn af Husmand og Væver Thyge Pedersen (f. 1818) og Dorthe Jensdatter (f. 1812 † 1859), blev 1867 Skræddersvend i Nykjøbing paa Falster og rejste s. A. til Kjøbenhavn. Her arbejdede han som Svend, indtil han 1874 blev Bestyrer for Skræddernes Produktionsforening. Da denne ophævedes 1879, begyndte han en selvstændig Forretning, men havde mange Vanskeligheder at kæmpe imod paa Grund af sine politiske Meninger. Efterhaanden arbejdede han sig op til Velstand og vandt 1888 paa Industriudstillingen Medaille for sit Arbejde. Allerede tidlig sluttede H. sig til den socialistiske Bevægelse og har siden 1876 hørt til dens Ledere samt jævnlig været dens Ordfører paa offentlige Møder. 1881 søgte H. 2 Gange forgjæves Valg til Folketinget i Kjøbenhavns 5. Kreds, men valgtes her 1884 og er siden stadig bleven gjenvalgt (1887 dog kun med 30 Stemmers Overtal, men 1892 med 1300). — H. ægtede 1890 Thora Nielsen (f. 1867), Datter af Smed Rasmus Chr. N.

Emil Elberling.

Holm, Poul, 1704—85, Skolemand, var en Bondesøn fra Maale paa Hindsholm; Navnet Holm tog han efter sin Fødeegn. 1735 blev han Hører ved Odense Skole, hvorfra han 7 Aar tidligere var dimitteret; 1746 blev han Magister, 1757 Konrektor ved Skolen, 1759 tillige Professor eloquentiæ ved Gymnasiet. H. har skrevet en Del Skoleprogrammer, især om Overtro, hvortil han hentede Stof fra den fynske Almues daglige Liv. 1757 ægtede han Martha f. Møller, der først havde været gift med Kjøbmand Laur. Hyllerup, dernæst med Professor i Mathematik ved Odense Gymnasium, Mag. Peder Zeuthen. Hun døde 1779, H. selv 25. Jan. 1785. Han skal have været en dygtig Skolemand og en elskværdig Personlighed.

Tauber, Sørgetale over P. H., Odense 1785. Bloch, Fyenske Geistligheds Hist. I.

Hans Olrik.

Holm, Rasmus Anton, f. 1836, Læge. H. er en Søn af Skibsfører Rasmus Andersen H. og Ane Margrethe Møller, f. Madvig (Søster til Johan Nicolai M.), og fødtes i Svaneke paa Bornholm 2. Avg. 1836. Han dimitteredes 1855 fra Metropolitanskolen,

tog 1861 Lægeexamen, var derefter Kandidat ved Frederiks Hospital og ved Sindssygeanstalten ved Aarhus og nedsatte sig 1863 som Læge i Haderslev, hvorfra han 1867 flygtede for at undgaa tysk Militærtjeneste og Edsaflæggelse. S. A. blev han Reservelæge ved Sindssygeanstalten ved Aarhus, foretog 1871 en psykiatrisk Studierejse i Udlandet, erhvervede 1873 Doktorgraden ved en Afhandling paa sit Specialfags Omraade og blev 1878 ved Selmers Afgang Anstaltens Overlæge. For sin Stands Anliggender har han vist levende Interesse og i en Aarrække været Medlem af den almindelige danske Lægeforenings Bestyrelse, i nogle Aar tillige dens Formand. — 1865 ægtede han Bertha Wigantine Marie Timm, Datter af Borgmester og Avktionsdirektør i Randers Frederik Ulrik T.

Carøe og Selmer, Den danske Lægestand, 6. Udg.

Jul. Petersen.

Holm, Rasmus Jensen, f. 1838, Seminarieforstander, er Broder til ovennævnte Peder Andersen H. Født 23. Nov. 1838 dimitteredes han, 20 Aar gammel, fra Jelling Seminarium og var i nogle Aar Lærer ved Landsbyskoler i Fyn og Jylland, indtil han 1865 blev konstitueret og 2 Aar efter fast ansat Lærer ved Jelling Seminarium i Historie, Dansk og Pædagogik. Sammen med Broderen redigerede han «Skoletidende» og er desuden Forfatter til flere Skolebøger, af hvilke en Læsebog og en Danmarkshistorie ere meget udbredte. 1887 deltog han i Oprettelsen af «Dansk Skoleforening», har siden været dens Formand og udgivet dens Aarsskrift. I denne Stilling optog han paa ny Tanken om Oprettelsen af Forskoler som Middel til at forbedre Skolevæsenet paa Landet, for hvilken Reform han tidligere gennem en Aarrække havde virket i Tale og Skrift. Efter at han 1889 med offentlig Understøttelse havde gjort sig bekendt med de svenske Smaaskoler og de for samme oprettede Seminarier, skrev han «Forskolen eller Almueskolens Reform» (1890) og bidrog til at fremkalde Lov af 30. Marts 1892 om Oprettelse af en Statsskole ved Vejle til Uddannelse af Lærerinder i Forskolen. S. A. udnævntes han til Forstander ved dette Seminarium, der aabnedes 1. April 1893. H. ægtede 28. Okt. 1862 Nielsline Gregersine Gregeresen fra Kjærteminde.

Joakim Larsen.

Holm, Viggo Valdemar, f. 1855, Forfatter. Viggo H. er født i Helsingør 25. Okt. 1855 som Søn af Chef for Translationskontoret ved Øresunds Toldkammer Carl Frederik H. og Augustine Anna Frederikke Elisabeth f. Liebmann. Student fra Herlufsholm

1874, theologisk Kandidat 1881. Skrev s. A. i «Nutiden» en Række Karakteristikker af danske Forfattere samt i «Vor Ungdom» Artikler om dansk Stil og Sprog. Udgav 1884 «Drilske Smaarim», nærmest paavirket af Heine og Richardt, og 1887 «Fra Hexernes Tid», en Samling «kuriøse Historier» af «Woldemar». I Jan. 1891 opførtes hans Fireakts-Skuespil «Gregers» første Gang paa det kgl. Theater. I Sæsonen 1893—94 ventes opført paa Dagmartheatret et Treakts-Skuespil, «Præsidenten». Hans ejendommeligeste Arbejde er «Fra Hexernes Tid», hvori han giver smaa Tidsbilleder fra det 16., 17. og 18. Aarhundrede i Form af fingerede samtidige Beretninger. J. P. Jacobsens «Marie Grubbe» og Petrus Borels «Dina, la belle juive» have nærmest givet Anledning til disse Forsøg. Det er Kabinetsstykker uden store Motiver, men gjorde med en Kunst, der ofte skuffende efterligner længst henfarne Tiders naive Syn og Udtryksmaade. En korrekt gennemført Sprogform i de enkelte Stykker er ikke tilsigtet. Humoristisk Sans og frisindet Syn i Forbindelse med en ualmindelig Evne til at give sine Tanker gammeldags Form kjendetegne ham som Forfatter. *M. Galschiet.*

Holm, Vilhelm Christian, 1820—86, Bratschist, blev født 28. Sept. 1820 i Kjøbenhavn, hvor Faderen, Peter Fred. H., var Opsigtsbetjent i Politiet; Moderen hed Sophie Margrethe f. Poulsen. Oprindelig var Violinen hans Hovedinstrument, og han havde gennemgaaet en god Skole hos Koncertmester Wexschall; men da han fra 1. Jan. 1848 havde faaet en Bratschistplads i Kapellet, blev Bratschen hans Yndling, og han udviklede sig paa dette stilfærdige og dog for Strygekvartetten saa betydningsfulde Instrument til en fortrinlig og meget benyttet Kammermusikspiller. 1869 blev han tillige Balletrepetitor ved Theatret, og Bournonville, der allerede tidligere havde opdaget den beskedne og tilbageholdne Mands Talent som Komponist, fik ham til at komponere og arrangere Musikken til adskillige af hans Balletter, nemlig: «Pontemolle» (1866), «Livjægerne paa Amager» (1871), «Et Æventyr i Billeder» (1871), «Mandarinens Dotre» (1873), «Weyses Minde» (1874) og «Fra det forrige Aarhundrede» (1875), hvoraf navnlig de 2 første have oplevet mange Opførelser. H. døde i Kjøbenhavn 15. Okt. 1886; hans Hustru, Adolphine Mariane Theodora Augusta Lüttichau f. v. Westen, var allerede død 1875. — En Søn, *Ludvig Sophus Adolph Theodor H.*, f. 24. Dec. 1858, ansat som Violinist i Kapellet 1880, er ligesom Faderen en dygtig Kvartetspiller. *S. A. E. Hagen.*

Holm, Villads Nielsen, f. 1829, Politiker. V. H., født 10. Jan. 1829 i Nørre Tranders ved Aalborg, er Søn af Gaardejer Niels Villadsen († 1836) og kaldt Holm efter sin Stiffader. 1858 købte han en mindre Gaard i Nørholm ved Nibe, fik 1866 en større Gaard i Ferslev (s. for Aalborg), byttede den 1880 for en Gaard i Nabosognet og endelig 1890 denne for en Gaard i Brovst i Øster Han Herred, hvor han 1889 var bleven Branddirektør. Allerede 1862—66 var H. Medlem af Sogneraadet samt paa ny 1883—88, end videre 1875—89 Repræsentant i Landbygningernes almindelige Brandforsikring (Næstformand i de sidste 6 Aar) og 1881—88 i den jyske Husmandskreditforening. 1866—90 var han Folketingsmand for Aalborg Amts 5. Kreds (Nibe), 1870—78 Medlem af det forenede Venstres Bestyrelse; tog saa vel i Marts 1875 som i Marts 1887 Del i Forhandlingerne med Ministrene om et Forlig og var ligeledes 1880 med at forberede Overenskomsten om en Hærordning. H. ægtede 1858 en Gaardmandsdatter, Claudemine Clausen (f. 1836).

Emil Elberling.

Holmberg, Ludvig Ferdinand, f. 1826, Ingeniør. H. er født i Kjøbenhavn 23. April 1826 og Søn af Fabrikmester Arent Holger H. og Ellen Marie f. Glud. Efter i 1845 at være bleven polyteknisk Examinand og at have gennemgaaet Lærestaltens Værksteder tog han i 1846 Landmaalerexamen og blev i 1849 polyteknisk Kandidat i Mekanik. Af Trang til Kundskaber i Kemi studerede han det følgende Aar dette Fag, men afbrød et videre Studium, da han i 1851 blev ansat som Assistent ved Kjøbenhavns Havnevæsen (særlig ved Ombygningen af Langebro og Stormbro) hos daværende Havnebygmester Carlsen (III, 377), hvis Efterfølger han blev i det følgende Aar. Naar man ser hen til de forholdsvis smaa Forhold, der da herskede, fik han dog Lejlighed til at udfolde en ret betydelig Virksomhed i denne Stilling. Efter hans Planer og under hans Ledelse ombyggedes saaledes Prinsens Bro, Kanalen paa St. Annæ Plads blev fyldt og Dampskibsbroen sammesteds bygget, ligesom de endnu eksisterende Kajer ved Nordre Toldbodplads bleve anlagte.

Det gik ham som en stor Del af Datidens polytekniske Kandidater: de havde modtaget Uddannelse i Mekanik, men fandt Anvendelse som Civilingeniører. Trangen til en Undervisning i Ingeniørvidenskab, som Polyteknisk Lærestalt den Gang endnu ikke havde optaget, viste sig stadig voxende. Der havde i flere

Aar været ført Underhandlinger mellem de forskjellige Ministerier om Indretningen af en saadan Undervisning; men det var ikke lykkedes at komme til Enighed om, hvorvidt den burde indrettes ved Lærestalten eller ved den daværende militære Højskole, eller om den overhovedet var nødvendig; men medens de officielle Forhandlinger ikke førte til noget Maal, voxede i private Kredse Erkjendelsen af Nødvendigheden af en speciel videnskabelig funderet Ingeniøruddannelse mere og mere, saa at en Del polytekniske Kandidater i 1857 besluttede at sætte Sagen i Gang ad privat Vej ved at indsamle Midler til Engagement af en Lærer i Ingeniørfagene, hvorpaa de anmodede Lærestalten om at ordne Undervisningen. Dette Skridt ledede til, at der blev oprettet en med Lærestaltens øvrige Examina ligestillet Examen for Ingeniører, og at Rigsdagen Aaret efter paa Monrads Forslag bevilgede Lønning til en Lærer i Bygningsfagene. Til at overtage denne Stilling valgtes H., som i første Halvdel af 1857 foretog en Studierejse til Udlandet til Dels for at uddanne sig med denne Lærerstilling for Øje. Han studerede paa denne Rejse en kort Tid ved École des ponts et chaussées i Paris, gjorde sig bekendt med de franske Havnebygninger ved Middelhavet og Kanalen og arbejdede en Tid hos den franske Ingeniør Oudry paa Brokonstruktioner. Efter Hjemkomsten begyndte han fra Slutningen af 1857 Forelæsninger over Fundering, Jordarbejde, Vej- og Jærnbanebygning, Brobygning, Havnebygning, Digebygning, Vanding og Udtørring samt Vandløbsregulering. Saa vel det nævnte store Antal Fag, der skulde doceres af én Mand, som den Omstændighed, at alle Fagene skulde doceres for første Gang, gjør det forstaaeligt, at det var et kolossalt Arbejde, der blev lagt paa ham, og da den Lønning, der kunde bydes, selv efter den Tids Forhold var uanstændig ringe (600 Rdl. aarlig), maatte han desuden bibeholde sin Stilling som Havnebygmester. Opgaven var næsten umulig, men det maa erkjendes, at den blev løst med udmærket Dygtighed, og det Grundlag, han har givet den store Mængde Ingeniører, der til Dato ere udgaaede fra Lærestalten, i de nævnte Specialfag og deres rationelle Begrundelse, har utvivlsomt været af største Betydning for Ingeniørvæsenets Udvikling her hjemme. Det er næsten forbavsende, at det har været muligt, at Undervisningen i disse mange Fag med den rapide Udvikling, der netop i saadanne Retninger er foregaaet indtil den seneste Tid, har kunnet magtes af en enkelt Lærer, og at der først

i 1892 er sket en Deling af Fagene, hvorved H. beholdt sine egentlige Specialfag, der angaa Vandbygningskunst.

Da Havnevæsenets Organisation i 1860 blev forandret, hvorved bl. a. Havnebygmesteren blev stillet under en Havnekapitajn, opgav H. Embedet som Havnebygmester og blev kort efter (s. A.) ved Siden af sin Lærervirksomhed ved Polyteknisk Lærestalt Docent i Jord- og Vandbygningslære ved Landbohøjskolen, en Stilling, som han først i 1883 fratraadte. Disse Hverv levede selvfølgelig ikke megen Tid til praktisk Virksomhed som Ingeniør, dog overtog han enkelte Arbejder, saasom Udarbejdelse af et Projekt til Ombygning af Flensborg Havn og Udførelsen af den større Havn ved Faxe Ladeplads. Dertil kom, at der paa anden Maade blev lagt Beslag paa hans Tid til forskellige offentlige Hverv: fra 1856—90 som Meddirektør ved de Massmannske Søndagsskoler, fra 1868—93 som Borgerrepræsentant i Kjøbenhavn, fra 1872 som Medlem af Havneraadet, ligesom han 1861—65 var Formand for Industriforeningen.

H.s litterære Virksomhed omfatter en Del Artikler i Industriforeningens Maanedsskrift, Udgivelsen af en Del af hans Forelæsninger og af Planer til Brug ved Skovbrugs- og Havebrugselevernes Tegneundervisning samt sammen med Ad. Steen «De mekaniske Grundlove for Bygningsvæsenet» (1871) og sammen med S. C. Borch «Lærebog i teknisk Mekanik» (1879).

I 1864 ægtede H. Petra Jensine Berthelsen. Han blev i 1869 udnævnt til Professor og ved Indvielsen af den nye Bygning for den polytekniske Lærestalt i 1890 til Kommandør af Danebrog (2. Grad). *Ch. Ambt.*

Holmblad, Andreas, 1810—83, Justitiarius, yngste Søn af Agent, Farver og Sæbesyder Lauritz H. (f. 1770 † 1827) og Berthe f. Carlsen (f. 1772 † 1822), fødtes i Kjøbenhavn 18. Nov. 1810. Efter sin Konfirmation maatte han meget mod sin Vilje uddanne sig til delvis at overtage den store Forretning, Faderen drev, da denne var ubønhørlig over for hans Ønske om at komme til at studere. Sin Trang til ædlere Nydelser søgte han da efter Dagens Slid fremfor alt at tilfredsstille hos Violinen, der ogsaa i senere Aar var ham en opmuntrende Ven. Først efter Faderens Død fik han sit Ønske opfyldt, blev 1832 privat dimitteret til Universitetet, tog 1838 juridisk Embedsexamen, var 1839—47 Fuldmægtig paa Amager Birks Kontor, bestyrede 1847—51 med anerkjendt Dygtighed under meget vanskelige Forhold som konstitueret Embedet

som Birkedommer og Skriver samt Politimester i Kjøbenhavns Amts søndre Birk og viste sig navnlig i Besiddelse af en ualmindelig Evne til at faa Sager forligte. Han var derefter 1852—53 gjentagne Gange konstitueret som Assessor i Kriminal- og Politiretten, hvor han ikke alene «lagde en ufortrøden og samvittighedsfuld Flid, en mønsterværdig Orden og Dygtighed for Dagen i Behandlingen af de ham betroede Sager», men ogsaa af egen Drift udarbejdede «et omhyggeligt Realregister over de siden Rettens Begyndelse paa-kjendte civile Sager». 1854 blev han virkelig Assessor i den nævnte Ret, 1879 Justitiarius sammesteds, en Stilling, i hvilken han ogsaa gjorde fortrinlig Fyldest, og 1880 tillige extraordinær Assessor i Højesteret. Paa Grund af sin aabne og ærlige Karakter, sin Humanitet og Redebonhed til at bistaa andre med Raad og Daad, sin sjældne Sindsligevægt og sit rige Lune var han en i det offentlige og private Liv overordentlig afholdt Mand. Han døde ugift 3. Maj 1883 i Kjøbenhavn. *G. Kringelbach.*

Holmblad, Lauritz Peter, 1815—90, Fabrikant, nedstammer fra en i sidste Halvdel af det 18. Aarhundrede her til fra Sverige indvandret Farver Jacob H. († 1806), der fik Ansættelse ved det kgl. militære Uldmanufaktur. Hans Søn Lauritz H. († 1827) drev ogsaa Farveri, men tillige en Sæbefabrik, og Farveriet blev i Familien, i det endnu Sønesønnen Carl Frederik H. († 1861) virkede som Farver og Fabrikant. Andre Sønesønner gik imidlertid andre industrielle Veje. Den ældste af dem, Agent Jacob H. († 1837), tilvirkede Lak, Lim, Sæbe og Spillekort, og den næstældste, Rasmus H. († 1821), drev med en af de første Dampmaskiner i Kjøbenhavn en Melmølle paa Hjørnet af Nørrevold og St. Pederstræde. Men Slægtens industrielle Betydning ligesom samledes i L. P. H., født 8. Juli 1815 i Kjøbenhavn, den ældste Søn af ovennævnte Agent Jacob H. og Christiane Marie f. Schack. Han blev 1833 Examinand ved Polyteknisk Lærestalt og 1837 polyteknisk Kandidat i anvendt Naturvidenskab, men der levnedes ham ikke Tid til videre theoretisk Uddannelse, thi kort efter at han havde taget sin Examen, døde Faderen, og han tiltraadte nu, 22 Aar gammel, for sin Moder Bestyrelsen af Faderens efterladte Fabrikker, en Spillekort-, Sæbe- og Lakfabrik paa Hjørnet af Gøthersgade og Regnegade samt en Limfabrik i Forbindelse med et Marvoljekogeri paa Amagerbro. Han kom tidlig til ansvarsfuldt Arbejde, hvad der hurtig modnede ham. 1841 forøgede han Virk-

somheden med et Trankogeri, og da Moderen 1842 overdrog ham Fabrikkerne, havde han større Planer. Tiden vendte sig fra de gamle, mangelfulde Talglys, og en Stearinlysfabrik var derfor et tidssvarende Foretagende. Med stor Bekostning anlagde han en saadan efter de nyeste Principper; i Febr. 1843 solgtes første Gang Lys fra den, og Afsætningen voxede saa betydelig, at den allerede i 1847 væsentlig maatte udvides. Og denne Fabrik blev i sin Retning den centrale her i Landet, med hvilken Tid efter anden forskjellige, af andre anlagte, Fabrikker forenedes. 1846 og 1861 købte H. saaledes to mindre Lysfabrikker og i 1880 den af Etatsraad J. C. A. Bock anlagte Aspske Stearinlysfabrik (s. II, 455). 1845 anlagde H. endnu en Dampoljemølle. Det var en ikke ringe Virksomhed, han saaledes efterhaanden kom i Spidsen for, og i det han stadig fulgte med i tidssvarende Udvikling af sine Fabrikker, fik hans Forretninger efterhaanden et saadant Omfang, at han troede det rigtigt at tage Borgerskab som Grosserer (1858).

Den dygtige Maade, hvorpaa han ledede sin Virksomhed, blev imidlertid ikke ubemærket. Andensteds vilde man ogsaa nyde godt af hans med klog Besindighed forenede betydelige Forretningsdygtighed. Fra 1846—59 var han saaledes Borgerrepræsentant i Kjøbenhavn, 1857 blev han Kurator ved Waisenhuset og s. A. Medlem af Kommissionen til Overvejelse af Foranstaltninger i Anledning af Pengekrisen, 1860 Medlem af Komiteen for Frederiksborg Slots Gjenopførelse, 1861 handelskyndigt Medlem af Sø- og Handelsretten (til 1865) og 1863 Medlem af Bankraadet for Privatbanken. De ulykkelige Begivenheder i 1864 tyngede hans levende Fædrelandssind, men da det efter Fredslutningen gjaldt om at anspænde alle Kræfter, holdt han sig ikke tilbage. I den betydelige økonomiske Udvikling, som efter en Tids Forløb indtraadte, blev der da ogsaa lagt stærkt Beslag paa ham. 1870 blev han Medlem af Bestyrelserne for det forenede Dampskibsselskab og det store nordiske Telegrafelskab, 1872 for Burmeister & Wains Maskin- og Skibsbyggeri og 1874 for de danske Sukkerfabrikker, ikke at tale om, at han i 1883 blev Næstformand og 1886 Formand for Søforsikringsselskabet «de private Assurandører», 1885 Medlem af Bestyrelsen for Svitzers Bjærgningsentreprise og 1886 for Nye danske Brandforsikringsselskab. Overalt lagde man Beslag paa ham, og overalt blev den høje Mand med det myndige, lidt strænge Udtryk hørt. Man skattede hans Arbejdsomhed, Retsindighed og Takt. Og han havde endnu andre Egenskaber. Omkring den efter

Faderen arvede Limfabrik paa Amagerbro havde han ved Kjøb af en Række tilgrænsende Jordstykker efterhaanden samlet en større Ejendom, hvor han ikke alene drev Jordbrug, men anlagde en stor Have. Hans Sans for alt skjønt viste sig her ligesom i hans smagfulde, kunstnerisk udstyrede, gjæstfrie Hjem. Det var væsentlig hans 2. Hustru, der her stod ved hans Side. 23. Juni 1838 havde han ægtet Aurora Rosalie Therese Emilie Lindenberg (f. 19. Dec. 1814), Datter af Fabrikant Chr. L. i Leiden, men hun døde allerede 23. Avg. 1839, og 22. Sept. 1846 indgik han 2. Ægteskab, med Caroline Marie Elisabeth Schack (f. 24. Febr. 1820), Datter af Etatsraad, Kammeradvokat Gregers S. H. elskede sit Hjem, Familiehjemmet med de gamle Portrætter, men han elskede ogsaa den Ø, paa hvilken det laa. I de store Foretagender, hvortil han var knyttet, regnede han ypperlig med de store internationale Forhold, men Udviklingen af Amagers smaa Forhold laa ham desuagtet altid paa Sinde. Han var Kirkeværge for Sundby Kirke, gav rige Gaver til Asyler, Skoler og Kirker og kom tidlig i et næsten patriarkalsk Forhold til Øen og dens Beboere, hvis gamle Dragt han saa gjerne vilde se bevaret. Da han i 1885 fyldte 70 Aar, kom der lykønskende Deputationer til ham fra alle Øens Byer. Han elskede som sagt Amager, hvortil hans Virksomhed saa væsentlig var knyttet, og efter en Ildebrand, som i 1880 overgik hans Fabrikker her, saa han Lejlighed til at flytte endnu en af sine Fabrikker her ud, Sæbefabrikken i Gothersgade. Men hans aabne Haand kjendtes ogsaa andensteds end paa Amager. Han gav gjerne, ja arbejdede personlig i velgjørende Institutioner. Nævnes kan saaledes Waisenhuset i Kjøbenhavn. Efter fra 1857 at have været Kurator ved det blev han 1870 den ene af dets 3 Direktører, og han lagde 1874 Grundstenen til dets nye Bygning i Nørre Farimagsgade. Her skal ogsaa nævnes hans Virksomhed i og for Foreningen for Erhvervelsen af Kunstnerboliger med Ateliers (Kunstnerhjemmet), i hvilken han 1876 blev Formand. Det er efter hans dygtige Foretagsomhed naturligt, at han blev hædret paa forskjellig Maade, og saaledes blev han da Etatsraad 1866, Kommandør af Danebrog af 2. Grad 1875 og af 1. Grad 1880. 16. Nov. 1890 døde han. Fra 1872 var hans ældste Søn, Cand. polyt., Fabrikant og Grosserer *Jacob Arnold Christian H.* (f. 13. Juli 1839), hans Kompagnon i Firmaet L. P. H. — En anden Søn, Grosserer *Andreas Julius Lauritz H.* (f. 28. Okt. 1852), blev 1877 efter at have ægtet en Datter af Etatsraad O. B. Suhr, Anna

Dorothea S., aktiv Chef i Handelshuset J. P. Suhr & Søn og er tillige siden 1882 græsk Generalkonsul.

Illustr. Tid. XXXII, 98. Elvius og Hiort-Lorenzen, Danske patriciske Slægter. *C. Nyrop.*

Holmboe, Otto, 1710.—73, Præst, født i Vardal 27. Dec. 1710. Faderen, Sognepræst Jens H. (f. 11. Juni 1671 † 18. Dec. 1743), er Stamfader til den betydelige Holmboe-Slægt i Norge, Moderen, Marie Hansdatter f. Moss (f. 1690 † 1721), var en Kjøbmandsdatter fra Moss. Han blev undervist i Hjemmet til 1727, da han blev Student. Efter i 1728 at have taget Examen philos. maatte han paa Grund af Kjøbenhavns Ildebrand vende tilbage til Norge og blev Huslærer, indtil han i 1731 kunde rejse til Kjøbenhavn, hvor han s. A. tog Attestats. Efter et længere Ophold hjemme hos Faderen drog han 1733 til Christiania, hvor han vandt Biskop Herslebs Yndest og paa hans Forslag 1734 blev ansat som resid. Kapellan til Aker. Her købte han 1735 den betydelige Gaard Vindern og giftede sig 25. Jan. 1736 med Maren Ancher (f. 21. Juni 1708 † 24. April 1783), Datter af Sognepræst til Land Bernt A. og Karen f. Tanche. 1742 blev han Slotspræst og Sognepræst til Aker. 1760 blev han Dr. theol. og 1762 Stiftsprovst og Sognepræst i Christiania, i hvilken Stilling han døde 1. Okt. 1773.

Han var en venlig og meget godgjørende Mand, havde store Gaver til at gøre sig elsket og var en betydelig Taler. Han har maaske i sin Ungdom hældet til Pietismen, da han fik sit første Embede ved Bluhmes Hjælp, men han har ikke paa sine ældre Dage hyldet pietistiske Anskuelse. Tidlig lagde han sig til Jordejendom, blev en dygtig Jordbruger og har udgivet adskillige Landbrugsskrifter. Efterhaanden lagde han sig til flere Ejendomme, men tabte meget af sin Formue ved Kavtion og paa anden Maade. Hans hele Liv var lykkeligt, naar undtages Aarene 1759—62, da hans Stiftsprovst, M. A. Haberdorph (VI, 440), gjorde ham det surt. Efterslægten skylder ham Tak for hans flittige Optegnelser om, hvad der vedrører hans Familie og hans Embedskreds. Han havde 12 Børn. Professorerne Bernt og Christopher H. vare hans Sønner.

(Norsk) Hist. Tidsskr. 2. R. II, 113 ff. Personalthist. Tidsskr. V, 215 ff. *D. Thrap.*

Holmer, Valdemar, 1833—84, Læge, fødtes i Kjøbenhavn 5. Sept. 1833 og var en Søn af Kontorchef under Kjøbenhavns

Magistrat, senere Borgmester, Justitsraad Johan Peter H. og Sophie Elisabeth Ferdinandine f. Wiesener. Privat dimitteret 1851 tog han Lægeexamen 1859, var derefter Kandidat paa Frederiks Hospital og Fødselsstiftelsen, foretog 1862 en Rejse til Syden som Lægeledsager af en syg Ven, blev s. A. Underlæge ved Garnisonshospitalet, tjente ved Husarerne i Felttoget 1864 og var i de følgende Aar atter ansat ved Garnisonshospitalet. Han gjorde et Specialstudium af Strubesygdomme med Anvendelse af det den Gang nye Strubespejl og erhvervede 1866 Doktorgraden ved en Afhandling derom. S. A. blev han Reservekirurg ved Kommunehospitalet, og denne Stilling, som han nærmest havde søgt for yderligere at habilitere sig som Militærlæge (1867 udnævntes han til Korpslæge), blev for ham afgjørende for hans Fremtid i dybeste Forstand. 1867 rantes nemlig Kommunehospitalets Overkirurg Withusen af et heftigt Slagtilfælde, og H. blev derved fungerende Overkirurg. Med en endnu kun mangelfuld Uddannelse og overhovedet uforberedt maatte han nu lede hele Behandlingen af den paa hin Tid uhyre store Afdelings syge og daglig foretage store Operationer; og Withusens Sygdom trak ud hele det følgende Aar. Yderlig samvittighedsfuld og skrupuløs, som han var, trykkedes han i høj Grad af Ansvarsfølelsen, men han gav ikke tabt. Med overordentlig Energi, med Opbydelse af alle Evner og Kræfter arbejdede han sig avtodidaktisk ind i det omfattende Fag baade i theoretisk og praktisk Henseende, og da Withusens Sygdom ved Slutningen af 1868 viste sig uhelbredelig, havde H. naaet et kirurgisk Standpunkt, der gav ham Tillid til sig selv, saa at han turde søge om at erholde Overkirurgposten, hvilken han da ogsaa fik. 1869 udnævntes han tillige til Docent ved Universitetet i kirurgisk Klinik, en Stilling, han igjen nedlagde 1876, da 2. kirurgiske Afdeling paa Frederiks Hospital var oprettet.

En stor og betydningsfuld Virksomhed laa nu aaben for H., og han glemte ikke de Forpligtelser, som dertil knyttede sig; hans Utrættelighed og Samvittighedsfuldhed svækkedes ikke, og et velfortjent Held fulgte ham i den Gjerning, som nu blev alt for ham. Og han havde tilmed det store Held at virke i en for Kirurgien særlig banebrydende Periode. Den Listerske Antiseptik kom netop frem omtrent samtidig med hans Ansættelse, og netop som den skæbnesvangre Hospitalsinfektion begyndte at optræde ogsaa i det nye Kommunehospital. Med Iver tilegnede han sig den nye Forbindingsmethode, der passede saa godt til hans minutiøse Paa-

passelighed, og fandt til sin Glæde Listers Forsikring om derved at kunne forebygge Hospitalssygdommene fuldt bekræftet. Efter at han havde sat sig ind i Methodens videre Modifikationer hos Opfinderen i Edinburgh og anvendt den paa sin Afdeling i stor Udstrækning, kunde han i et ved sit Æmne epokegjørende Foredrag (trykt i «Ugeskrift f. Læger») aflægge udførlig Rede derfor ved den danske Lægeforenings Møde i Kjøbenhavn i 1871, ligesom han i den følgende Tid i Tidsskrifterne publicerede flere Afhandlinger derom, hvorved ogsaa en meget velkommen Støtte ydedes Lister, der den Gang endnu fandt megen Kølighed eller endog ligefrem Modstand hos de konservative Kirurger, først og fremmest i hans eget Land. H.s Afdeling fik saaledes (ligesom samtidig Professor Saxtorphs Afdeling paa Frederiks Hospital) en ikke ringe Betydning for hele den udenlandske Kirurgi. Tilmed var H. paa ingen Maade en slavisk Efterligner af fremmede Kirurger, men optraadte bestandig med besindig Kritik og holdt navnlig i den følgende Tid stærkt igjen mod den af Antiseptiken fremkaldte operative Dristighed; for hans humane, yderlig skrupuløse Samvittighedsfuldhed laa enhver saadan vidtgaaende Dristighed fjærnt, om han end uden Vaklen og med Talent foretog alle de indgribende Operationer, som han efter alvorlig Overvejelse fandt forsvarlige under Antiseptikens nye, sikre Skjold.

I en anden Henseende havde han ligeledes Medbør som Kirurg; han blev ikke alene paa Hospitalet højt skattet for sin Virken, men ved sin ægte humane, elskværdige og distingveret ridderlige Personlighed ikke mindre end ved sin Dygtighed og Utrættelighed blev han hurtig i stor Udstrækning benyttet som kirurgisk Konsulent i privat Praxis, ikke alene i Kjøbenhavn, men rundt om i Danmark. Ogsaa paa anden Maade lagdes der Beslag paa hans Kræfter og Medvirkning. 1870 blev han Medlem af Direktionen for det Classenske Litteraturselskab, 1872 Medlem af Komiteen for Oprettelse af et Kysthospital for kjertelsvage Børn og af Bestyrelsen for Samfundet, der antager sig vanføre Børn, 1875 af Bestyrelsen for det da oprettede Hospital paa Refsnæs, 1876 af Bestyrelsen for Foreningen til syges og saaredes Pleje i Krigstid, 1880 af Bestyrelsen for Sygehjemmet; alle disse Hverv varetog han med usvækket human Interesse. 1881 blev han end videre Medlem af Sundhedskollegiet; s. A. erholdt han Professortitelen.

Men hans Helbred, der aldrig havde været særlig stærk, led kjendelig under den uafbrudte hensynsløse Overanstrengelse, og

tilstødende alvorlige Sygdomstilfælde virkede yderligere forværrende. Paa kortere Afbrydelser nær arbejdede han dog fremdeles med hele den gamle Kraft, indtil i Begyndelsen af 1884 en tuberkuløs Lungelidelse med tiltagende Fart udviklede sig; han sygnede hektisk hen og bukkede under derfor 8. Juli s. A., kort forinden Aabningen af den store internationale Lægekongres, i hvis kirurgiske Sektion han skulde have fungeret som Præsident. I taknemmelig Anerkjendelse af hans selvopofrende Virken og Betydning for Kommunehospitalet rejstes der ham i Hospitalets Gaard ved frivillige Bidrag en Buste. Han var ugift, og i Følge hans testamentariske Bestemmelser er hans efterladte Formue efter en Søsters Død (1893) for største Delen tilfalden forskjellige filantropiske Institutioner; en Sum er bestemt til Præmie for monografisk Besvarelse af et praktisk kirurgisk Spørgsmaal.

Smith og Bladt, Den danske Lægestand, 5. Udg. Bibl. f. Læger 6. R. XIV, 639 ff. Illustr. Tid. Nr. 1295.

Jul. Petersen.

Dirckinck-Holmfeld, s. Dirckinck.

Holmskjold, Johan Theodor, 1731—93, Botaniker, Gehejmeraad. Th. Holm blev født 14. Juni 1731 i Nyborg, hvor hans Fader, Thomas Nicolai H. († 1761), var Kirurg; hans Moder hed Cathrine Lucie f. v. Lengerchen († 1746). Han var den ældste af 8 Søskende. H. lagde sig først efter Kirurgi under Faderens Vejledning, senere studerede han Medicin, hvori han tog Examen 1760. Under sin Studietid foretog han 1757 en 3aarig Udenlandsrejse i Følgeskab med Professor Friis Rottbøll, der gav ham fri Rejse. De besøgte en Del Universiteter i Tyskland, Holland og Frankrig og stiftede her mange Forbindelser. Under sit Ophold i Leiden og Paris indsamlede H. et smukt Herbarium, som senere foræredes Kongen. 1762 blev han Læge og s. A. tillige Professor i Medicin og Naturhistorie ved Sorø Akademi. Han blev dog kun faa Aar i Sorø, hvor han bl. a. opnaaede at faa indrettet en botanisk Have, og da han 1765 forlod dette Sted, opgav han tillige sin medicinske Virksomhed for derefter at hellige sig til forskjellig administrativ Virksomhed og at anvende sit Otium til botaniske Studier og Arbejder. Han fulgte med sin Velgjører Fr. Danneskjold-Samsøe til Aarhus, hvor han forblev et Par Aar, i hvilket Tidsrum han fortrinsvis synes at have beskæftiget sig med Svampestudier; derefter blev han 1767 ansat som Generalpostdirektør i Kjøbenhavn og fra 1772 tillige som Kabinetssekretær hos Dronning Juliane Marie, som

i høj Grad yndede ham, og efter hvem hans Datter blev opkaldt; i 1792 blev han hendes Hofchef. Han steg hurtig gennem de forskjellige Grader af Titler til Gehejmeraad (1784), og i 1781 blev han baade hvid Ridder og ophøjet i Adelstanden under Navnet *Holmskjold*. Disse og flere andre kgl. Æresbevisninger, hed det sig, at han erholdt for sin Virksomhed ved Indretningen og Bestyrelsen af den kgl. Porcellænsfabrik, for at have bidraget til det danske Postvæsens Udvikling og for den Deltagelse, han havde i Indretningen af den botaniske Have ved Charlottenborg, hvorhen den tidligere Have ved Amalienborg blev overflyttet i 1778. I Forbindelse med Rottbøll forestod H. den botaniske Haves Bestyrelse indtil sin Død; men der var dog ikke ubetinget Tilfredshed med ham i denne Egenskab, og navnlig gav den Instrux, som gaves M. Vahl i hans Stilling som Lektor ved Haven, Anledning til en Række Stridsskrifter. H. var 21. Dec. 1770 bleven gift med Sophia Magdalena de Schrødersee (f. 1746 † 1801), Datter af Konferensraad Joh. Chr. de S.

H. blev i 1776 Medlem af Videnskabernes Selskab, og i dets Skrifter har han publiceret en med gode Afbildninger ledsaget Meddelelse om Mollen, hvis Levemaade han studerede i Sorø Sø under sit Ophold ved Akademiet, og senere en Afhandling med flere til Dels nye, især paa Insekter snyltende Svampe. Men sin Berømmelse som Svampekjender erhvervede han ved sit værdifulde Pragtværk, mest bekendt under Navnet «*Beata ruris otia fungis Danicis*», hvoraf 1. Del var færdigtrykt ved hans Død (den bærer Aarstallet 1790), medens 2. Del blev udgivet flere Aar senere (1799) af Erik Viborg. H. havde Arbejdet væsentlig færdigt i over 20 Aar, før han besluttede sig til at udgive det, og allerede i 1771 nævner J. Worm det som et Værk, hvoraf 1. Del snart vilde udkomme. Værket, der har baade dansk og latinsk Text, indeholder Beskrivelse af adskillige nye Svampe og mange interessante Iagttagelser; mest berømt er det dog blevet ved sine fortrinlige, kunstnerisk udførte, kolorerede Afbildninger og ved den Elegance, hvormed det paa alle Maader er udstyret; det blev ogsaa fra alle Sider modtaget med stor Anerkjendelse. En betydelig Del af dets Værd skyldes dog den dygtige Kunstner Neander. Paa Grund af de faa Exemplarer, som udkom af dette Værk, der udgaves med kgl. Understøttelse og først kun var bestemt til at foræres bort, foranstaltede den bekendte Mykolog Persoon en Udgave af 1. Dels latinske Text, som udkom i Leipzig 1797, ledsaget af et Tillæg af nævnte

Forfatter. Svenskeren Retzius har opkaldt en pragtfuld ostindisk Busk, «Holmskjoldia», efter ham, hvad der passer godt til «at erindre om Forfatteren af det brillianteste botaniske Værk, som til den Tid var udkommet».

Han døde 15. Sept. 1793, og Suhm affattede en latinsk Gravskrift over ham.

Worm, Lex. ov. lærde Mænd. Giessing, Jubel-Lærere II, 1, 114 f. Kbhvnske lærde Efterretn. 1793, S. 544, og 1794, S. 241. Baden, Universitetsjournal II, 105 ff. *E. Rostrup.*

Holmsted, Frederik, 1683—1758, Borgmester, var Bogholder ved Ostindisk Kompagni, da han 17. Avg. 1710 i Nykjøbing paa Falster havde Bryllup med Mette Fischer; hun døde 1718, hvorpaa han 1720 giftede sig med Martha f. Brinck, Datter af Mag. Iver B. (s. III, 59) og Enke efter Landsdommer paa Laaland og Rektor i Nykjøbing J. T. Fischer († 1758). H. fik 1716 Eneret paa et Kattuntrykkeri, som han s. A. anlagde paa Blegdamsvejen, men da Vandet i Sortedamssøen var mudret, og han ogsaa besværedes af Blegmændenes Render, købte han 1723 en Have ved Enden af Sortedamssø og flyttede sit Trykkeri der hen, hvor det forblev i mange Aar. I Anledning af hans Eneret blev Tolden paa indførte Kattuner forhøjet, hvilket vakte Kræmmernes Misfornøjelse. 1738 blev H. Medlem af Linnedspinderidirektionen og fik s. A. Bevilling paa et Linnedspinderi med tilhørende Væveri paa Christianshavn. Han var en af Ophavsmændene til det 1747 oprettede almindelige Handelskompagni og var sikkert en meget virksom Mand. 1733 blev han Borgmester i Kjøbenhavn og var som saadan Medlem af Theaterdirektionen 1754—56. 1737 blev han Justitsraad, 1758 Etatsraad og døde 12. Juni 1758.

Giessing, Jubel-Lærere II, 2, 295. Overskou, Den danske Skueplads II. Meddel. om Silke-, Ulden- og Lærredskræmmerlavet S. 72. 124. *O. Nielsen.*

